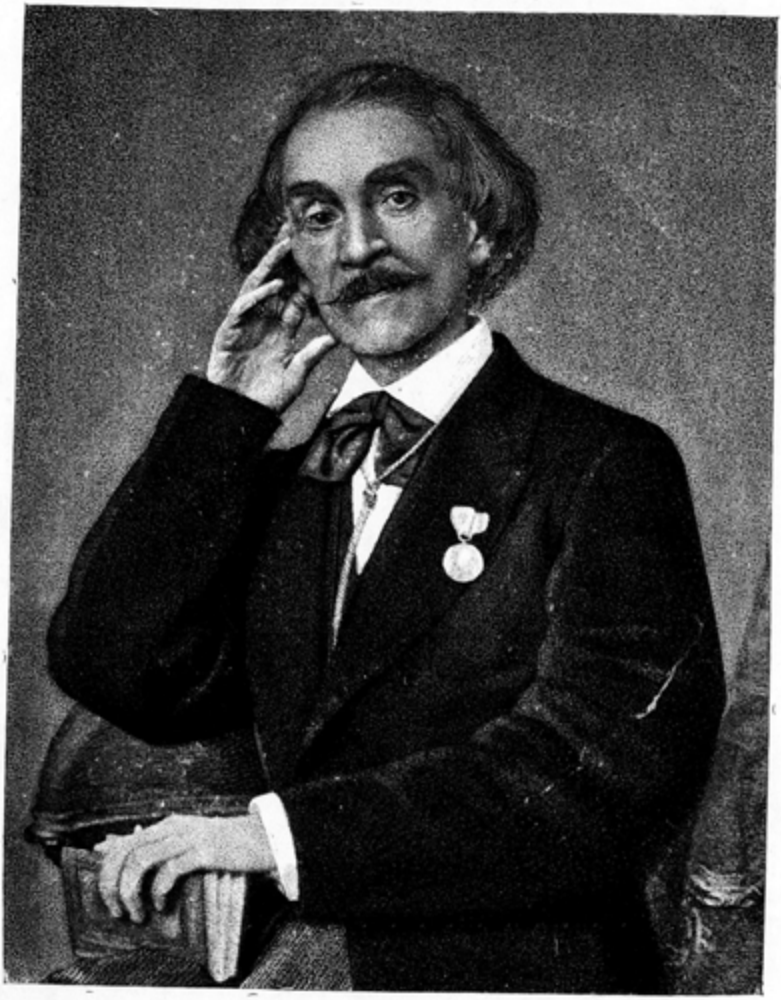
P
~~M 1024~~

Rom. Caspino

Clișeu în zinc după o fotografie din Stab. Storck & Teclu.

GRIGORIE ALEXANDRESCU.

P. II. 228

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2. Bucuresti, 1 Maiu 1886. **Anul XX.**

CORESPONDENŢA CU V. ALECSANDRI

(SCRISOAREA XXV).

AMINTIRI DESPRE GR. ALEXANDRESCU

Londra, 15 Ghenarie 1886.

Scumpe amice,

De căte ori am venit in Londra, una din intăiele mele visite a fost pentru Museul Britanic, acel palat in care se află adunate manuscriptele cele mai preţioase ale lumii invăţate şi minunile artei antice, unde se desfăşură ca intr'o panoramă istoria geniului omenesc.

Intr'una din zile, pe căud eram acolo, in sala in care sunt expuse de jur imprejur pe piedestale şi pe păreţi vestitele marmure Elgin, şi stam admirănd frumoasele metope dintre trigrifele frisei exterioare ale Parthenonului, pe care sunt representate in Ronde-bosse luptele Grecilor cu Centaurii, aud pe cineva că-mi zice:

„Nu te mai uita la miserabilele astea de pietre!“ Mĕ intorc să vĕz cine mĕ apostrofează, şi dau cu ochii de Lordul Ald...., un vechiu amic, turcofil fanatic, care işi urmează vorba inainte in modul următor:

„Vezi, pietrele astea, cu rapsodiile lui Homer, cu tra„gediile lui Sofocle, lui Euripid şi cu scrierile lui Platon, „lui Aristotele şi Herodot, au fost causa că puterile Euro„pei nu au lăsat pe Turci la 1821 să strivească pe Greci, „căud s'au rĕsculat incontra Sultanului. Astea au făcut pe „Byron cu tinerimea din Cambridge, din Oxford şi din toate „universităţile să alerge in ajutorul Grecilor, să exalte opi-

P. 1438
BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ
J-5042-II
BIBLIOTECA CENTRALA A REGIUNII BANAT

„niunea până a sili pe Europa să ardă flota turcească la „Navarin și să proclame independența Moreei.“

Avea dreptate nobilul Lord. Așa e! Arta și literatura, oameni de acum trei mii de ani, au luptat pentru liberarea Greciei alături cu cei mai eroici palicari ai Agoanei

„ . . . . . Și daca s'o 'ntâmpla
„Cu vreme România s'ardice fruntea sa,
„Pe-a Dimboviței vale oștiri de s'ar ivi,
„Ai luptelor cumplite pârtași ei iar vor fi!“

Alexandrescu.
(Trecutul la Monastirea Dealului)

In seculul in care trăim, când toate se măsoară cu bulgări de aur, o pânză a lui Raphael s'a plătit mai zilele trecute 75,000 de lire st., aproape două milioane (450 de oca de aur). Apoi intreb cum ar putea să peară o națiune care a produs astfel de oameni, care au dat naștere lui Dante, lui Michel Angelo, Tasso și Petrarca; și cine ar putea vreodată să-i tăgăduească rațiunea și dreptul de a fi? Potcoava Ungurului și a Croatului a putut s'o calce, dar n'a putut s'o nimicească, nici s'o oprească de-a se ridica.

Națiunile trăesc și se glorifică prin oamenii ce au produs și prin lucrările lor geniale. Vai de acele popoare care nu au profeți! Fie ele cât de mari, cât de puternice; numere suflările cu sutele de milioane, cucerească lumea intreagă, ele sunt condemnate peirii și uitării. Urmele biruitorilor se pot șterge, dar ale lui Molière, Racine, Hugo, Cuvier și Lamartine, niciodată! Cât de mari și de puternici fie un Moltke, un Bismark, gloria lor este trecătoare, pe când a lui Goethe, Humbold ș'a lui Beethoven va rămânea eternă.

Mai an, capitala noastră era in picioare; alergau toți in toate părțile, da om peste om. Oștirea pe jos și călare, înșirată pe strade, cu arma la pământ și cu steagurile in zăbranic negru, musici la toate răspântiile, clopotele mari și mici sunau la o sută de biserici, de luau auzul, urla orașul de vuet și tunul se auzea in depărtare, trăgând a jale. Corpurile constituite toate, unul după altul cu președinții in frunte, facultățile și școalele cu profesorii lor, corporațiile

cu baniere urmau in cadenţă. Lumea alerga pe capete să vază carele incărcate cu sute de coroane de lauri şi de flori, urmate de dricul poleit care ducea la ultima locuinţă pe un bărbat de Stat, fost de zece ori ministru, acoperit de sus până jos cu cruci, stele şi cordoane.

Acum nu de mult, tot pe aceeaşi cale şi tot către acel locaş, mergea in tăcere şi nebăgat in seamă, fără steaguri, fără tobe şi fără surle, dricul modest in care erau rĕmăşiţele păminteşti ale poetului Alexandrescu. Tăcutul şi puţin numerosul acest cortegiu făcea contrast cu acea măreaţă şi sgomotoasă petrecere a fostului ministru. Mi-am zis că pentru marele poet era momentul când resărea zioa din care incepea a trăi şi a trăi etern in inima şi in memoria Românilor.

„...Mulţi oameni mari şi buni
„Lumii folositori
„Au fost persecutaţi
„In vremea ce-au trăit
„Şi foarte lăudaţi
„După ce au murit."

Alexandrescu.

(Respunsul Cometei din 1858)

Mi-aduc aminte din copilărie, când dascălul Vaillant, venit de curĕnd in ţară, cam pe la anul 1831, deschisese o clasă de limba franceză intr'o odăiţă in Sfăntul Sava. Adunase căţiva băeţi, dintr'acei cari mai aveau ceva cunoştinţe de acea limbă, căpătate pe ici pe colea de pe la dascălii Luigi, Coulin, Janeloni şi Vanzand. Clasa se compunea după cât m'ajută memoria de:

Costache C. Bălăceanu,
Nae I. Budişteanu,
Ion D. Ghica,
Grigore Sc. Grădişteanu,
Scarlat N. Philipescu,
Costache A. Rosetti.

Vaillant ne dicta din: „Grandeur et décadence des Romains" de Montesquieu; făceam versiuni in prosă din „la [Hen-

riade“ a lui Voltaire, și ne da de invățam pe dinafară Satire și Epistole d'ale lui Boileau.

Noi cești șase ne credeam mai tari in limba franceză decăt toți băeții din București, ba unul din noi făcea și versuri. Deși ii spuneam că erau cam din topor lucrate, el tot stăruea să ne impue urechile citindu-ne odele și satirele sale. Cele românești incepeau mai totdauna à la Paris Momuleanu cu:

„O, ce ciudă căt mă mir
„D'al cutărui (sau cutărei) haractir...

Rosetache era mai modest, ne inveselea cu spirituoasele cuplete ce adăoga pe toată ziua la cântecele de modă.

In primăvară Vaillant mai recrutase un elev. Se ivise pe banca din fund, lângă părete, un tănăr — parcă-l văd! — infășurat intr'un surtuc cafeniu, oacheș, foarte oacheș, părul negru, sprăncenele groase imbinate, ochii căprii și scânteitori; musteața ii mija pe buză. Nu știu, mica deosebire de vărsta sau superioritatea ce credea că aveam noi in limba ce venea să invețe și el, il făcea să se ție arasna. La sfirșitul clasei, noi eșeam grămadă și sgomotoși, pe când el se strecura binișor și își lua drumul singur spre casă. Acesta era tănărul Grigorie Alexandrescu.

Odată Vaillant, după ce ne ia d'arăndul să-i recităm epistola lui Boileau către Molière:

„Rare et fameux esprit dont la fertile veine
„Ignore en écrivant le travail et la peine.....

și cei vechi ne incurcăm toți, unul după altul, care la versul dintăi, care dela cel de al doilea, fără ca unul măcar s'o putem scoate la căpătăi, se indreptează către noul venit zicăndu-i:

„Voyons, Monsieur Grégoire, pouvez-vous me débiter cela? Allons du courage!“

Tănărul se roșaște, clipește de două trei ori din ochi, incepe a recita și o duce până la sfirșit, fără cea mai mică esitațiune, fără ingănare și fără o singură greșală, indicând

cu precisiune punctuațiunea și trecênd peste rimă fără a o căuta. Ceilalți ne uitam unul la altul, exprimând mirare, admirațiune sau gelosie. Niciodată până atunci nu auzisem o dicțiune mai corectă și mai plăcută, deși citisem și recitasem de o sută de ori acea epistolă, dar pot zice că numai atunci i-am înțeles spiritul și eleganța.

La eșirea din clasă m'am simțit atras către acel tênĕr, m'am apropiat de dênsul, și fiind că mergeam tot pe o cale, ne-am luat la vorbă, pe drum. Mi-a recitat cu entusiasm scene intregi din Andromaca și din Phedra de Racine. La intrebarea mea daca n'a cercat să scrie românește, mi-a respuns citându-mi *Adio la Tîrgoviște.*

„Culcat p'aste ruine sub care adâncită
„E gloria străbună și umbra de eroi....

Dintr'acea zi am fost amici și iubirea noastră unul pentru altul nu s'a desmințit niciodată.

Eu ședeam pe Podul Calității (Strada Craiovei), Alecsandrescu locuea intr'un beciu sub scară la mitropolie, la unchiul sĕu, părintele Ieremia. Eram vecini și ne vedeam in toate zilele; pregăteam lecțiile noastre impreună.

Iancu Văcărescu, venit dela moșie dela Moțoeni, trăsese in gasdă la tată-meu, și, intrând odată in camera mea, ne găsește pe Alexandrescu și pe mine învățându-ne lecția; eu cu Boileau in mână, ascultam cum camaradul meu zicea pe dinafară *l'Art poétique.* Văcărescu, in mirare de modul cum acel tênĕr recita versurile, a petrecut toată seara cu noi. Alexandrescu, care, cum știi, avea o memorie estraordinară, i-a recitat toate poesiile ce publicase intr'o mică broșurică in 12⁰:

Ciasornicul indreptat.
Oda la Stema Țării.
Primăvara Amorului, etc.

Văcărescu incântat l-a luat in brațe și l-a sărutat zicêndu-i: „Băete, tu o să fii un poet mare". Alexandrescu mi-a zis de multe ori că acea seară a fost una din cele mai

fericite ale vieței sale. A face cunoștința lui Văcărescu fusese visul copilăriei lui.

A doa seară, adunare numeroasă in salonul tatălui meu. Intre musafiri se găseau: Văcărescu, Efrosin Poteca, Eliad, Popa Grigore, frații Cămpineni și alți doi, trei, rude și amici. Alexandrescu a recitat scene intregi din Sofocle și Euripid in limba elenă; știea pe Anacreon din scoarță până in scoarță. Anacreon era poetul favorit al Văcărescului care adesea lua versul din gura lui Alexandrescu, până ajungea la căte o strofă care ii scăpa din memorie, de unde apoi urma iar Alexandrescu inainte, și serata s'a incheiat după cum se obicinuea pe atunci in sofragerie cu un curcan fript, admirat de intreaga adunare, blagoslovit de părintele Grigorie Poenăreanu și salutat de tĕnĕrul poet cu fabula sa care se termina cu:

„Prințule, in loc de plată,
„Aș poftì cățiva curcani."

(Vulpoiul predicator).

Deatunci vedeam pe Alexandrescu mai rar; il luase Eliad acasă la dĕnsul in mahalaoa Dudesculuì.

In ajunul Sfăntului Ion, a venit de mi-a adus un plic mare pecetluit, rugăndu-me să-l pun, fără să știe nimeni, in așternutul Văcărescului sub căpĕtăiŭ. Acel plic conținea Oda:

„Tu care ai fost din pruncie al muselor favorit
„Și ca strămoșească-avere Geniul l-ai moștenit
„Căntăreț al primăverei.....

Mai tărziu s'a mutat la Maiorul Cămpineanu, unde se adunau zi și noapte Manolache Băleanu, Grigore Cantacuzino, Iancu Ruset, Aristia, Costache Bălăcescu, ofițeri Români dintr'un regiment cu Cămpineanu, Căpitanii Golești Ștefan și Nicolae, Căpitani Crețulești Costache și Scarlat, Căpitanul Teologu, Căpitanul Voinescu II, sub-locotenentul Rusetache și mai mulți tineri de pe atunci, cari petreceau citind istorii militare: Campaniile lui Napoleon, memoriile lui Frederic cel Mare și scrieri de-ale poeților in renume:

Lamartine, Hugo, Béranger, etc. Alexandrescu, inveselea auditorul cu căte o elegie, o satiră sau o fabulă.

Acolo s'a format Societatea filarmonică, pentru care Eliad a tradus pe Mahomet al lui Voltaire, Aristia pe Saul din Alfieri, Alexandrescu pe Alzira, tragedii cu care s'a inaugurat scena Română. Atunci s'au tradus mai multe din comediile lui Molière, dintre care Amfitrion a avut un mare succes pe scenă. Interpreţii acestor opere au fost:

D-nii Andronescu
Curie
Iamandi
Mihaileanu
Caragiali
Lascarescu

D-nele Caliopi
Raliţa Mihaileanu
Efrosina Vlasto (Efrosina Popescu).

Contactul cu tinerii ofiţeri a făcut pe Alexandrescu să dorească a devenì camaradul lor de arme. Recomandat Spătarului ca bun scriitor, el a fost admis in mica noastră armată de atunci ca Iunker ataşat la Djurstvă; până când intr'o zi şeful seu dăndu-i să-i copieze o preţioasă otroşenie, prosă pe care autorul ei se aştepta s'o vază trecută la nemurire in litere gotice cu flori, s'a speriat de icoana noului Iunker şi l-a trimis la graniţă la Focşani, să studieze ştiinţa caligrafică, dăndu-i importanta misiune de a intreba de pasaport pe toţi căţi voeau să treacă şanţul care despărţea partea oraşului moldovenesc de cea muntenească, şi să tae la răboj oile care veneau dintr'un mal in celălalt al Milcovului. Neputĕndu-se impăca cu această slujbă, deşi fusese inălţat la rangul de sub-locotenent, Alexandrescu şi-a dat demisiunea ca să se poată consacra cu totul literelor.

Iată cum descriea poetul, puntul de pază ce i se incredinţase:

„Spre apus curge o apă intre două ţări hotar
„Fraţi a căror neunire au avut sfirşit amar

„Pe o margine e zimbrul, iar pe alta un vultur
„Care nici nu mai visează la al Tibrului murmur
„Care sub o nouă formă și numire ce-a luat
„Ca mulți, cântecul, purtarea și năravul și-a schimbat."

(Epistola către D. I. A.)

P'atunci eu eram la Paris și tată-meu care avea o mare afecțiune pentru Alexandrescu, il luase acasă la dênsul, unde a șezut mai mulți ani, in camera dedesubtul aceleia ce ocupai acum doi ani in otelul Brofft peste drum de teatru. Intr'acea cameră a scris cele mai multe din meditații: Fericirea, Mulțumirea, dedicată fetiței Voinescului II (acum Contesa de Rochemonteux), Viața Cămpenească dedicată lui Grigore Cantacuzino, proprietarul moșiei Florești, unde a petrecut o vară; Epistola către Voltaire și altele. Acolo a scris, Anul 1840:

„Să stăpânim durerea care pe om supune
„Să așteptăm in pace al soartei ajutor....

A scris Miezul Nopții:

„...Frumoasa Primăvară acuma se grăbește
„La caru-i să inhame pe zefirii ușori,
„Pășaște și in urma-i verdeață se ivește
„Și cerul se desbracă de viforoșii nori."

Acolo a scris fabulele: Toporul și pădurea, Cânele și Căței, Boul și Viței, Lupul moralist, Vulpea liberală, Lebăda și puii Corbului etc.

Când m'am intors in țară pe la anul 1841, am găsit pe Alecsandrescu tot la Djurstva, in mahalaoa Gorgani, unde il lăsasem; dar de astă dată nu ca Iunker, nu ca copist, ci ca pensionar, sub chee și cu pază de soldat cu pușcă la ușă. Eată cum meritase el aceste onoruri. General Consulul găsise in inalta-i judecată că in fabula Lebăda și puii Corbului, Vulpea Vicleană semăna aidoma cu guvernul ce representa, că puii Corbului erau nevinovații de Români și Lebăda omul care dă sfaturi bune, și ceruse pedeapsa cutezătorului autor.

„A zis.....
„Că lupii, urșii, leii, vorbesc de stăpânire
„Că lupul e cutare ce judecă, dispoae
„Și ia după om pelea ca lupul după oae,
„Că lebăda e omul ce dă povățuire
„Acelor care umblă pe calea de peire..."

Alexandrescu

(Epistola către Voinescu II).

Așa era p'atunci; o vorbă rea la palat, o simplă bănueală a Consulului te ducea nejudecat și deadreptul la pușcărie sau cel puțin la vreo mănăstire, fără a ți se permite să vezi altă figură amică decât pe a păzitorului. Știi că voind să văd pe Alexandrescu la spătărie unde era închis, mi-a trebuit să alerg o săptămână să mă căciulesc pe la toate autoritățile civile și militare, dela dorobanț până la Vornicul cel mare, până să dobândesc o scrisoare cu trei iscălituri, in puterea căreia un ofițer mi-a deschis ușa odăei prisonierului. Tănărul ofițer care m'a întovărășit, simpatiza, sunt sigur, mai mult cu prisonierii, precum ii numea cu emfază, decât cu acei care ii dedese in pază. Când am eșit din camera lui Alecsandrescu, nu mai era nimeni prin curte; se întunecase și plecase toți amploiații; tănărul ofițer, mi-a propus să mă ducă să văz și pe Nicu Bălcescu, căci și iunkerul Bălcescu era închis acolo de mai multe luni, pentru că spusese unor sergenți din regimentul său, că Mircea, Mihai și Ștefan, fusese niște Domni viteji; în anul de grație 1841, nu era ertat de-a răspândi asemenea vorbe. Tot atunci Colonelul Câmpineanu închis vreo doi ani la Mărgineni, fusese transferat in închisoarea dela Plumbuita; Manolache Băleanu era surghiunit la Bolintin; Marin Serghiescu (naționalul) la Ocna de sare la Telega, iar Boliac mai norocit respira aer curat de munte, surghiunit la Schitul Poeana Mărului, unde un cucernic călugăr rus ii citea in toate diminețele, molitfele Sfântului Vasile.

Poliția după ce și-a satisfăcut pe deplin curiositatea, citind trei luni, zi și noapte toate hârtiile și cărticelele lui Alexandrescu, a declarat tată-meu dându-i cheea odăei, că

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ TIMIȘ
P-5042-D

nu mai pune peceți pe ușă, și că avea ordin să libereze pe prisonier.

A doua zi m'am dus de l-am luat dela inchisoare să-l aduc acasă, dar a stăruit să se mute la Otelul Conduri unde a inchiriat o odae. Insă după vreo trei sau patru luni, plecând eu la Iași, s'a mutat iar la tată-meu, unde a șezut până la 1844.

Când m'am dus de l-am văzut la inchisoare, avea un vraf de hârtie pe masă, pline de ștersături și de cruci, in toate părțile. Când scria avea mania de se citea și tot ștergea și indrepta; dobândise patima asta, citind adesa versul lui Boileau :

„Si j'écris quatre mots, j'en effacerai trois".

Acel vraf de hârtii era traducțiunea Meropei, cu care se ocupase in inchisoare, ca să-i treacă de urit. Ce s'a fi făcut acea traducere?

In vara anului 1842, profitând de vacanțele Academiei din Iași, venisem in București. Unul din concesionarii ocnelor de sare, răposatul Oteteleșanu, care pe atunci imi era cam rudă, ne invită pe Alexandrescu și pe mine să-l intovărășim la Baia de Aramă. Se propunea companiei să cumpere acea moșie, pentru esploatarea metalului; ocasiunea era favorabilă; puteam fără mare cheltuială să ne satisfacem o dorință veche ce aveam de a visita mănăstirile de peste Olt. Intr'acea călătorie am mers din mănăstire in mănăstire și din schit in schit dela Cozia până la Tismana; ne-am coborit la Turnu-Severin ș'apoi ne-am intors, urmând obârșia munților din stână in stână, călătorind când pe jos, când călare, din gura Bahnei in Dunăre până in valea Oltului, la Turnu Roșu. Alexandrescu a descris o parte din acea călătorie intr'un memorial. In pelerinagiul la Cozia a scris umbra lui Mircea :

„...Mircea imi răspunde dealul, Mircea Oltul repetează
„Acest sunet, acest nume valurile il primesc,
„Unul altuia il spune, Dunărea se 'nștiințează
„Ș'ale ei spumate unde către mare il pornesc
„ . . . . . .

„Lumea e in așteptare . . . . turnurile cele nalte
„Ca fantome de mari secoli, pe eroii lor jălesc
„Ș'ale valurilor mândre generații spumegate
„Zidul vechiu al mănăstirii in cadență il isbesc".

(Umbra lui Mircea la Cozia).

La Tismana a scris: Răsăritul lunei.

La Drăgășani: Mormintele, și mai multe alte poesii pline de cugetări mărețe ca aspirațiunile sufletului său, și de tablouri descriptive, vesele și inflorite ca frumoasele locuri ce visita și ca sburdările inimei sale.

Lăudată fie memoria marelui poet a cărui pană a știut să invieze umbrele glorioase ale eroicului nostru trecut ș'a impodobit vechile tradițiuni legendare ale istoriei naționale, imbrăcându-le in strălucitele colori ale bogatei sale imaginațiuni.

La anul 1842 Alecsandrescu a fost numit impiegat la postelnicie, la masa jălbilor. Serviciul cu care il insărcinase șeful său, era de a citì toate petițiunile adresate Domnului, de-a face pentru fiecare căte un estract și de-a le adresa autorităților respective cu apostila Domnească. Vodă Bibescu mulțumit de modul cum își indeplinește datoria, a voit să-l aibă pe lângă dênsul, il luă la Breaza unde petrecea lunile de vară.

Deși in mare favoare la Curtea lui Vodă Bibescu, dar nici intriga, nici lingușirea nu s'a putut apropia vreodată de dênsul. Vorbea tare fără a-și ascunde gândurile și credințele.

Odată, aflându-mĕ cu unchiu-meu la Cămpina, m'am dus să-l vĕz la Breaza. Doamna Bibescu aflând că eram in odae la Alexandrescu a trimis de m'a poftit la masă. Prănzul a fost vesel; Alecsandrescu, bine dispus, a povestit o mulțime de istorioare țărănești in care vestitul Carcalechi, ziaristul Curții, juca rolul principal. Doamna care il asculta cu plăcere și ridea mult la acele povestiri ii zice: „Să vii să mănănci in toate zilele cu noi". Apoi intorcĕndu-se cătră Vodă cu un ton poruncitor:

„Numește-l poet al Curții".

Alexandrescu, fără să aştepte care era să fie hotărirea Domnească, rĕspunde: „Să mănânc, foarte bine, merge, dar „să fiu poet de porunceală, vĕd, că Măria Ta n'ai citit o „satiră ce am făcut acum vreo căţiva ani, unui poet de „Curte de atunci, pe care il povăţueam cu versurile:

„Ia-ţi nădragii de atlas
„De-ţi fă steagul la Parnas".

„apoi ce fac eu cu acele versuri când voiu imbrăca nădragi „de atlas?"

Mai tărziu a fost numit director la departamentul Credinţei, pe când moşiile mănăstirilor inchinate şi neinchinate se arendueau cum da Domnul, post important şi ambiţionat de toţi acei care căuta să facă averi mari. El care l-a ocupat atăţi ani a eşit de-acolo sărac precum intrase.

In anul 1853 se auzea de rĕsboiu. Alexandrescu ca şi Nicu Bălcescu au avut totdauna credinţa că România numai prin arme se putea ridica la rangul ce i se cuvine. Era vorba ca o armată auxiliară, franceză, să vie să ocupe valea Dunării de jos, iar flota Engleză să cuprindă Marea Neagră; se suna şi de venirea lui Magheru cu proscrişii Români şi tinerimea incepuse a bate din pinteni. Atunci Alecsandrescu a scris: Cântecul soldatului

„Pe câmpul României
„Trompeta când rĕsună
„La glasul datoriei
„Oştirea se adună . . . ."

Tot atunci a salutat pe Halcinski cu un lung adio in versuri.

De ce n'a voit soarta să poată vedea şi el pe Români, urcând ca vijălie pintre gloanţe şi mitralie dealul Griviţei infigĕnd in creştet gloriosul lor steag, şi pe viteazul şi fiorosul Osman-Paşa, inchinând sabia lui unui tĕnĕr Colonel Român.

La 1859, după suirea lui Vodă-Cuza in scaunul Domnesc al Principatelor-Unite, Alexandrescu a ocupat postul de ministru interimar la Culte. Modestia care il caracteriza,

nu i-a permis să primească a fi numit la acel interim ca titular. Mai in urmă, la 1860, a fost trimis la Focșani ca membru la comisia centrală. Acolo a fost lovit de o boală nemilostivă, care l-a ținut aproape un sfert de secul, mort intre cei vii.

De copil, Alexandrescu cunoștea poeții greci vechi și moderni; la vĕrsta de șaptesprezece ani, citise pe toți clasicii franceji și știa pe dinafară tot ce era măreț și frumos in literatură.

Cine era și de unde venise acel băiat in scoala lui Vaillant, și unde studiase el păn'atunci, in ce scoală și cu care dascăl? Studiase acolo unde au studiat oamenii de felul lui, oamenii de geniu; la scoala inimei și a spiritului, sub direcțiunea dorinței și a plăcerii de a ști și de-a admira. Știu numai că in podul casei la Mitropolie stau aruncate vreo mie de volume, clae peste grămadă, neclasate, necatalogate. Acolo se inchidea Alexandrescu de citea. Multe oare plăcute am petrecut noi impreună, in mijlocul acelor in-folio, citind când viețele oamenilor iluștri de Plutarc, când viețele sfinților in Cazanie, când pe Tucidid sau pe Xenofon!

Alexandrescu era născut in Tirgoviște, in patria Văcăreștilor, a lui Eliad și a lui Cărlova. Zina care a presidat la nașterea lui l-a inzestrat cu imbelșugare cu o mare memorie și cu daral armonier. Poesiile lui se deosibesc prin mari calități de stil, de cugetare și de simțire care il pun intre fruntașii poesiei Române.

Meditațiile au un sbor inalt care le ridică alături cu acele ale lui Lamartine.

Satirele lui sunt inarmate cu impunsături de felul lui Boileau.

Fabulele care formează o parte insemnată și originală din scrierile lui Alexandrescu, multe, precum Lebăda și Puii Corbului, Pădurea și Toporul, Vulpea liberală și altele le-ar fi subsemnat insuș La Fontaine.

A zice de dĕnsul că a fost poet și poet de un talent superior, nu este destul. El a fost un suflet mare și nobil,

o inimă curată și generoasă, vesel și glumeț; îi plăcea societatea aleasă, și dacă câteodată căuta singurătatea era mai mult ca o alinare la amăriciunile vieții, deaceea și scrierile lui dintr'acele momente respiră o stare de intristare melancolică a sufletului seu.

Era de școala aceea care consideră darul poesiei ca un deposit sacru, pe care omul inzestrat de sus este dator să-l păstreze curat, neatins de patimile și slăbiciunile omenești, așa că el privea de sus in liniște senină splendoarea adevĕrului și frumosului care luminează binele și lovește viciul și nemernicia; in mândra și majestoasa sa indignațiune, condeiul seu, stigmatiza injosirea, cinismul și lipsa de probitate, precum o vedem in unele din poesiile sale.

Viața lui a fost o viață de luptă și de martir; a luptat pe față, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate incontra despotismului, pentru dreptate in contra abusului și nepăstuirii, păstrând totdauna căldura și devotamentul tineretei. A luptat fără altă ambițiune decât aceea de a fi folositor țării sale. Condeiul seu original și plin de spirit și de grație nu s'a inspirat decât de pulsațiunile mari și patriotice ale sufletului seu.

Generația veche a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu. Le a avut ca un catechism de virtute și de patriotism, și mulți poate că au pășit pe calea cea dreaptă de teamă să nu-și recunoască abaterile in vreo satiră sau in vreo fabulă d'ale lui Alexandrescu. Tinerilor Români ai generațiunii căre se ridică le zic : Fiți patrioți și modești ca Alexandrescu, și când voiți să știți cum se glorifică faptele cele mari, citiți Odele și Elegiile lui; când voiți să știți cum se ride de ambițioși de rând și cum se biciuește viciul, citiți Satirele și Fabulele lui Alecsandrescu. Dotat de un talent mare el și-a iubit țara, s'a respectat pe sine și a lăsat in memoria noastră operele spiritului și ale inimei sale.

ION GHICA.

PYGMALION, REGELE FENICIEI*)

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL II.

O cameră a Reginei.

SCENA I.

Tapha, Phadael, Narbal, Baleazar.

Narbal

Atunci Narbal, in lume, vĕ este de prisos?
Copii ingraţi! vĕ erte Mastiman [1]) mănios
Urzelele nedemne, ce slaba voastră minte
Să ţeasă cutezat-au; vĕ erte-aste cuvinte
Sĕlbatica grăire, cu care m'aţi trăsnit!
Aveam pe voi in lume ş'o ţară de iubit.
Azi totul imi răpirăţi... Rĕmăneţi dar cu bine
Şi 'n ora de peire nu mai gândiţi la mine,
Căci mortul nu respunde!...

Baleazar

Narbal! Narbal!

Narbal

Ce vreţi?

*) Vezi No. 1.

[1]) Zeul morţii.

Baleazar

Rĕmăi!...

Narbal

La ce-aş rĕmăne?

Baleazar

Rĕmăi, te rog...

Narbal

Vedeţi
In faţa voastră trunchiul, ce verde-a fost odată!
Dar care azi de vĕnturi sub coaja lui uscată
Vai! inimă mai are, ea singur i-a rĕmas;
Şi voi, abia un mugur, ce nici măcar un pas
Din mersul lumi-aceştia, nu ştiţi căt preţueşte,
De soarta ţĕrei voastre, voi, indrăzneţi, orbeşte,
Svĕrlind ori căte sfaturi vĕ dau, să hotăriţi?...
Ce staţi?... Luaţi securea, prin umbră vĕ tiriţi,
Sdrobiţi căud doarme 'n pace, p'acel ce v'a dat viaţa
Şi 'n loc de zioă, noapte; şi 'n loc de senin, ceaţa
In sufletele voastre şi 'n viaţa voastr'amar!...

Topha

O! Phadael iubite şi tu Baleazar,
Opriţi astă pornire, intoarceţi ah! privirea
Spre biata voastră mumă, căci vai! nenorocirea
Pe dĕnsa mai amară, mai groaznic va cădea!
De-ţi isbuti 'n ascunse cuţitul a 'mplănta
In inima acelui ce mi v'a dat in lume,
Mai negru decăt noaptea al vĕduviei nume
De fii dat unei mame, morment ii va săpa!...
Iar dacă crudul rege, o! groaz'-ar mai afla
De scopurile voastre, mai bine sfăşiată
D'a vulturilor ghiare, mai bine blăstemată

D'a zeilor urgie : să nu mai aflu zi
Nici minte 'n ai mei creeri, nici limbă spre-a grăi.

Phadael

Destul! Eu crez c'o mamă ş'un om Narbal ca tine
Nu astfel de poveţe, molatici, se cuvine
Să dea, când biata ţară de tot s'a pustiit,
Când incruntatul rege pe mama 'nlocuit
Cu cea mai desfrînată femee şi trimite
Pe fiii sĕi in lanţuri pe ţĕrmuri pustiite
Să moară!... O turbare! eu am in pieptul meu
Un suflet care bate cum bate şi 'ntr'al sĕu
Şi blăstemată carnea ce duc pe trup să fie
De corpu-mi poate ura intr'ĕnsul s'o mai ţie!...
Siche ucis, tu mamă şi toţi ai tĕi robiţi,
Şi 'n umbră stau călăii... şi vreţi să mĕ opriţi
La ce-aş mai fi atuncea in lume bun?

Narbal

Oricare
De altul să grăiască in astfel dreptul are;
Dar nu fiul de tată, nici sclavul de stăpân...

Baleazar

Eu plec nainte-ţi fruntea, iubitule bĕtrân,
Şi vĕz şi d'astă dată că tot tu ai dreptate.
Sunt fiu şi sclav, e tată, e rege şi dar poate
Să-mi ia ce mi-a dat: viaţa! al lui judecător
Nu poate fi in lume un cap de muritor
A zeilor e dreptul...

Topha

Ah! cătă bucurie
Dintr'un cuvĕnt se naşte!

Narbal

Ca omul demn să fie

De zei şi de el insuş, ori când, va trebui
Gândirea să-şi mĕsoare 'nainte d'a grăi:
Căinţa-i bună numai când nu e prea târzie,
Şi nu Narbal, cât lumea in cale-o să vĕ fie,
Pornirea sa v'o stingă... Ş'apoi, dac'a putut
Să facă in mănie aceea ce-a făcut,
Acum regretă poate! Nu trebui mĕsurată
P'o singură greşeală iubirea unui tată,
De fiii-i mai cu samă!

Phadael

De sânge insetat
Al regelui crud suflet cu cât am mĕsurat
Cu-atâta vĕz că fiul, mai mult decât oricare
Să'nfigă junghiu'n peptu-i, de datorie are!...
Sunt orb, ingrat, se poate..., rĕmăi Baleazar,
Eu nu voiu să fiu rege, ci voiu să pun hotar
La fiara care suge al ţării mele sânge,
Răpind copilul mumei, sĕrmanului ce plânge,
Ne-avĕnd ce să mănânce şi cel din urmă bun
Ce-a căpĕtat de milă..., eu voiu să fiu nebun
De nebunia poate să scape din urgie
O ţară, o lume 'ntreagă ce geme in robie!

Topha

Ah!

Narbal

Stai Phadael!

Baleazar

Frate!

Phadael

Nici ochi să pot vedea
Nici suflet să vĕ simtă, eu nu voiu mai avea

Păn' ce din gură 'n gură cu glas de fericire
Vĕ va vestì scăparea, Pheniciei din peire!... (ese)

Topha

Narbal! Narbal!.

Narbal

Pe urmă-i te du, Baleazar
Iar voi regină 'n grabă vĕ duceţi la altar.
Deacum numa'ndurarea lui Baal se mai poate
Din mintea-i rătăcită pe furii a le scoate!. (es)

SCENA II.

(Un gang in palat.)

Astarbea, Benaida.

Astarbea

De grab, vorbeşte, nimeni nu poate auzì
Cuvĕntul nostru-aicea...

Benaida

Am fost in zori de zi
La Malachon acasă, dar vestea nu e bună

Astarbea

Va fi ghicit el scopu-mi?

Benaida

Cănd scapără şi tună,
De te'nspăimăntă, cerul nu e mai incruntat
Decăt era privirea-i cănd darul tĕu i-am dat:
Nebun, l a spart de petre; călcăndu-l sub picioare;
Cu ochi-aprinşi de ură, striga in gura mare:

«Te du şi Astarbeei rosteşte-i ce-ai vĕzut,
«Mai spune-i că voiu face, aceea ce-am făcut
«Cu daru-i şi cu dĕnsa.»

Astarbea

Destul!..

Benaida

Şi multe alte
Ce nici cutez a spune fiinţei tale 'nalte.
Cu grijă neadormită să caţi a te păzì,
El vra să te părască la rege, va venì
Chiar azi...

Astarbea

Ce spui, sermană?..

Benaida

Nimic decăt aceea
Ce 'n taină adineaori mi-a 'mpărtăşit femeea
Ce-am pus-o să-l slujească.

Astarbea

Chiar astăzi?

Benaida

Da!

Astarbea

Dar cum,
Nu poate păn' la rege s'ajungă nici p'un drum?

Benaida

Mi-a spus că este unul necunoscut de tine
Pe care va ajunge....

Astarbea

Necunoscut de mine?
Aş fi perdut-atuncea!..

Benaida

Aşa m'a 'ncredinţat
Femeea ceea.

Astarbea

Du-te! (intră Pygmalion).

Pygmalion

Ce caută 'n palat
Această babă? Spune!.. Rĕspunde, ce vrei? care
Sunt scopurile tale?

Benaida

Sunt...

Pygmalion

Babă vrăjitoare
Ce-mi caută peirea!

Astarbea

Un ochiu indurător
Asupră-i se cuvine...

Pygmalion

Pe soiul vrăjitor
Tu nu-l cunoşti ca mine... A! hărcă ticăloasă...

Astarbea

O! nu, mărite rege, e slugă credincioasă:
Ai capul meu in locu-i! Ea veste ne-a adus
Că partizani mulţime d'a lui Siche s'au pus
Vrăjmaşii să-ţi sporească....

Pygmalion

In Tyr ?

Astarbea

Şi mâne sară
Să fugă pregătit-au ducênd cu ei din ţară
Mulţime de oştire, de robi şi bogăţii...

Pygmalion

De grabă haide !.. Unde ?

Astarbea

O ! nu, nu rege, ştii
Că numai el in lume vrăjmaşul sĕu nu este,
Cu răvnă toţi la dĕnsul se uită, curse peste
Tot locul ii intinde ; şi cine poate şti
De nu-s pitiţi călăii in umbră spre-a sdrobi
Fiinţa-ţi !

Pygmalion

Cum ? Aicea ?.. Chiar in palat trădare ?

Astarbea

Didon, prin tot ce mişcă, urzeşte rĕsbunare !...
Şi tot astă bĕtrână acum de ştire-mi da
C'a sar' un fluturatic la alţii le spunea
Că drept rĕsplată celui ce viaţa ta va stinge
Ea fruntea lui cu lauri ş'amorul ei va 'ncinge....

Pygmalion

A ! cine sunt aceia ?

Astarbea

De noapte 'nvĕluiţi
Ea n'a putut cunoaşte pe-acei nelegiuiţi !

Pygmalion

Te 'nşală, ea ii ştie şi dacă nu-i va spune
Cu fiere arse trupu-i să-l măngăie voiu pune.

Benaida

De multe ori cu moartea in drum m'am intălnit
Dar niciodată rege, de ea nu m'am sfiit.
Nu dar de frica voastră şi nici de-a morţii teamă
I-aş spune căud din cuget n'aş vrea ca să dau seamă.

Pygmalion

Netrebnică fiinţă, te uită de mĕ vezi...
Să mĕ infrunţi pe mine, pe mine tu cutezi ?

Astarbea

Stăpăne !...

Pygmalion

Spune babă, vorbeşte, iute, unde,
Şi cine sunt aceia ? Nimica nu-mi ascunde !...

Astarbea

Un ceas trecut, o rege noi nu-l vom mai găsi...
Ai capul Astarbeei, poţi măne-al dispărţi
De trupu-i dacă dĕnsa inşală p'al ei rege.
Mai bine-aleargă'n dată, din credincioşi alege
Şi-i pune să păzească tot locul din palat ;
Păn' ce mĕ voiu intoarce, cu grije incuiat
In camerele tale, ca şoimul stai de pază
Nici om să-ţi ştie cuibul, nici cerul să te vază !
Căt pentru Benaida o iau in grija mea
Ea m'a crescut de mică o ştiu şi pot de ea
Să-ţi dau ori căud vrei samă ! . .

Benaida

Stăpâne, dacă bine
Vrăjmaşii ţi-ai cunoaşte nu mai privì pe mine
Atât de rĕu..,

Pygmalion

Hum, poate..,

Astarbea

Dar nu e vreme-acum
Când nori ineacă lumea s'alegem bobi in drum
Ei pot de grije ciasul pornirii să-l grăbească
Ş'atunci puterea noastră nimic să folosească.

Pygmalion

Dar dacă pe femee mişeii-or biruì,
Şi păn' să-mi daţi de veste pe mare vor fugì?

Astarbea

Femeea nu-i femee, nici demnă d'acest nume
De mintea ei va crede că e destul in lume
Copii să-şi infeşe, să plângă când ei plâng.
Eu nu ştiu să-mi smulg pĕrul şi mânile să-mi frâng...

Pygmalion

Dar unde crezi să afli?

Astarbea

La Malachon e vasul
In care ferb trădarea!

Pygmalion

La el?

Astarbea

Da, dĕnsul pasul
Mişeilor indreaptă!.

Pygmalion

De ştii că-i Malachon
De ce mergi tu? mai bine trimite pe Tyrphon!..
Pe toţi vroiu să i ucidă!

Astarbea

Nu lupul d'astă dată,
Ci vulpea trebueşte! Averea adunată
Intăi şi 'n urmă...

Pygmalion

Bine! Dar capu-i orb şi mut
Să vie să-mi rĕspunză de cele ce-a tăcut!

Astarbea

Ori el ori eu mai tare, rĕspunde Astarbea!

Pygmalion

Vezi... nu scăpa din mănă cumva comoar'aceea.

Astarbea

Vroiu pildă de ris lumii, batjocură să fiu
De-mi va scăpa averea sau trădătorul viu!
Aleargă, uşi, ferestre le 'nchide toate bine,
Păn' m'oiu intoarce, nimeni să ştie despre tine.

Pygmalion

N'ai teamă!

Astarbea

Mai cu seamă cu nimeni nu vorbì!

Pygmalion

Toţi creerii cei aprigi din lume-i voiu stĕrpì! (ese)

Astarbea

Un Malachom s'abată pe-o Astarbee 'n cale!
A munţilor torente să le iezască 'n vale
Cutează-o petricică?... A! mândrule voinic,
La luptă uriaşul l-ai pus c'un biet pitic!

SCENA III.

(Pe malul mărei).

Phadael, Malachon, Giscon, căţiva tineri.

I-iul tănĕr

Şi ce-a zis Benaida?

Malachon

Aceea ce rĕspunde
Şireata vulpe 'n gându-i săgeţii ce-o petrunde!
Dar de plecarea voastră, ia spune, prinţ iubit,
N'a dat el vr'un alt ordin?

Phadael

Nu, tot e pregătit
Ca mâine să ne-alunge!

I-iul tănĕr

O! nu, cu mic cu mare
Noi toţi ne vom opune!

Phadael

Şi ce-ar fi o 'nfruntare?
Când şoimul crud şi-ascute săgeţile de vĕnt

Şi'nverşunat se lasă din nuori pe pămĕnt,
Plăpănde rĕndunele s'adun inverşunate
Şi crăncene la luptă din calea lui l-abate!
Dar prin aceasta ele scăpat-au prada sa?
Nu, mult mai dărz, mai aprig s'asvărlă de şi-o ia!

I-iul tĕnĕr

Atunci nu e scăpare?

Malachon

Eu cred c'ar fi cuminte
Să mergem drept la dĕnsul, cu blăndă rugăminte
Să-i domolim pornirea...

Phadael

Pe Tigrul cel flămând
La imblănzit vr'odată victima sa, plăngând?
Se domoleşte numai cănd prada-i moartă zace!
Giscon! ce veste?

Giscon

Iartă cuvĕntul meu amar..

Phadael

Vorbeşte!

Giscon

Din palatu-i bĕtrănul Hamilcar
A fost dus impreună cu Giza ta iubită
In turn, iar casa-i toată de sbiri e jefuită!

Phadael

A! iasmă!

Giscon

Şi tot astfel se face chiar acum
Cu toate-a voastre rude.

Phadael

Prefaceţi-vĕ 'n scrum
Voi trăsnete netrebnici!.. Şi Giza mea iubită?
Logodnica-mi inchisă? La culme eşti, ispită!

Giscon

Aflat-am ăncă, prinţe, o! fapt grozav, cumplit!
Că măine 'n zori de zioă, pe toţi a poruncit
In taină să-i ucidă!

Toţi

A!

Malachon

Fără judecată?

Phadael

Din ce-ai fost plăsmuită, fiinţa blăstemată!
Cu rugăminţi sau luptă noi nu-i putem scăpa
Avem o cale numai...

Malachon

Şi... care este ea?

Phadael

Un braţ cu mii de braţe să-l intărim, şi fie
A noastră crimă lumea s'o scape din urgie!

Malachon

In sufletele noastre tu prinţe ai cetit..
Şi para nu se stinge căt focul e 'nteţit!

Eu jur şi cadă-asupră-mi a zeilor blăsteme
De nu mi-e braţul gata şi de cumva se teme
De moarte al meu suflet!

Toţi

Şi noi jurăm!

Malachon

O, da!
Să moară cei ce ţara murind o pot scăpa!..

Phadael

Atunci, din pribegie, chemaţi să se adune
Tot gându 'n mintea voastră, ca tot ce vĕ voiu spune
Un singur gând să fie!..

Malachon

Cu toţii vorba ta
Deştepţi, cu luare aminte stăm gat'a a asculta!

Phadael

Un soare nu mai trece să nu ducă cu sine
Poveşti de noue crime şi noapte nu mai vine
Nici una, făr' să vază pe regele turbat
Bĕnd, fără saţiu, sânge din sin nevinovat!...
Bogatul, pentru averea-i, săracul, findcă n'are
Copilul pentru tată; la rându-i fiecare
In faţă-i este culpeş: aci un biet bĕtrân,
Colo o biată mamă, cu pruncul ei pe sin;
Eri pe Sichee de viaţă, tiranul, despărţeşte
Şi pe Didon mult blânda-i soţie o sileşte,
Pe ţĕrmuri neumblate, scăparea a-şi găsi;
Azi rudele, şi mâine fatalul rând veni
Să căsăpească singur p'acele-afurisite
Fiinţi nevinovate din trupul sĕu eşite!
Cu sângele de astăzi pe cel de eri spălând

Dintr'un oraş, pustie se va vedea 'n curênd ?
Impins de uneltirea femeei desfrênate
Ce patimile i servă şi ca să nu-şi deşarte
Comorile de-averea ce lui Siche-a răpit
Aruncă crudul ţara intr'un rĕsboiu cumplit !
Nu ! nu, chiar dacă zeii ne-au scris astfel de soartă
Cel care cu mândreţe azi numele sĕu poartă
Să n'aştepte cuţitul ca jertfa pe altar :
Invins ? să moară 'n luptă ! Invingĕtor ? hotar
Nestrăbătut să pue urgiei cei cumplite :
Sau moarte vitejească sau zile fericite !...

Malachon

Şi care este ţinta acestui cuvĕntat ?

Phadael

Ea numai una are !

Malachon

O prinţe, am jurat,
Dar scurta-mi cugetare de minte grămădită
Se 'ntoarce luminată din calea-i rătăcită :
Nainte de a fi rege, călău ne'nduplecat
Tiranul ţi-este tată !

Phadael

O ! fie blăstemat
Minutul lumi-acestia in care intăiaşi dată
S'a zămislit pe buza-mi cuvĕntul dulce : tată !
O ! nu, nu toţi părinţii aicea pe pămĕnt
Sunt vrednici de-acest nume !... Nu vroi să fiu ! nu sunt
Copilul sĕu, şi dacă a voastre jurăminte
Ca tunet fără trăsnet a fost numai cuvinte
Remăe-vĕ pe cuget, eu singur voiu scăpa
Pe el de crime nouĕ, de dĕnsul ţara mea !...

Malachon

La focul urei in clocot ferbĕnd azi al tĕu sănge
Vrei moartea lui acuma dar' măine il vei plănge.

Phadael

Să moară 'ntăi, pe urmă, durerii m'oiu jertfi
Da 'n loc de-o ţară 'n lacrimi un singur om va fi!

Malachon

A mele vorbe, prinţe, te rog să-mi dai ertare
N'a fost cătră-al tĕu suflet decăt o incercare!...
Acum iată-mĕ gata şi numai măna mea
Vroiu viaţa lui s'o stingă!

Giscon

Nu-i drept, de ce a ta?
Eu vroiu s'am astă parte!...

I-iul tănĕr

Nu, mie-mi se cuvine..

Phadael

Dreptatea zice: soarta s'aleagă, din noi cine
Fiinţa-i să strămute in lumea celor morţi!

Toţi

Are dreptate prinţul!

Malachon

Să tragem dar la sorţi!

Phadael

Nu sorţii, ci puterea de om să hotărască
Vroinţa nu ajunge dorinţa s'o 'mplinească:

Acela ce pe mine putea-va biruì
De soartă dĕnsul ţara s'o scape-ales va fi.

Toţi

La luptă dar, voinici!

Phadael

Ceilalţi priviţi!

I-iul tănĕr

Eu!

Phadael

Fie!

(Il restoarnă la pămĕnt.)

Viniţi, cine mai este?

Grison

Sunt eu!

(Se luptă. Phadael ĕl invinge.)

Phadael

Un altul vie!
A! Malachon, tu singur din toţi ai mai rĕmas!..,
De nu vreau să te birui, să nu mai fac un pas!

Malachon

Melkart, o! zeu al morţii, puterea ta cea mare
In corpul meu strecoar-o, mĕ fă să fiu mai tare,
Nu ca să-mi fac vro tală ci ca pe fiu s'abat
D'a da azi moarte celui ce viaţa eri i-a dat.

Phadael

Te-aştept!

Malachon

Sunt gata, prinţe!

Phadael

Ia seama, luptă bine,
Căci să te'nving acuma, eu simt putere 'n mine!

Malachon

Decăt invins, un trăsnet, o! zei! svirliți să mor!

Phadael

Ah!

Toți

Malachon trăiască! el este 'nvingĕtor!

Phadael

E drept, dar numai soarta a vrut așa să fie,
Inec dar rivna 'n peptu-mi și'nchin fruntea mea ție!

Malachon

La zeii drepți, nu mie, căci hotărirea lor
Al tatei n'a vrut fiul să fie-ucigĕtor!
Acum spuneți-mi insă, căci eu nu știu, prin care
Mijloc eu pot străbate la el? prin ce intrare
E chip s'ajung la poarta de fer?

Giscon

Aceasta-i greu
In Tyr nici o ființă nu știe cuibul sĕu!

Phadael

Te 'nșeli, o știe una, ș'aceea e femeea,
E geniul rĕutății, sub numele-Astarbea! (apare Astarbea).

Astarbea

A! ei vorbesc de mine.

Malachon

Şi cum crezi c'aş putea
Să aflu dela dĕnsa?

Phadael

Trimete 'n grab la ea:
In suflet măgulită va fi să-i ceri ertare,
Cu boabe-atrag copii de intră'n prinzĕtoare
O pasere flămândă, şi e flămândă ea!
Cu-amor in loc de boabe vei prinde-o 'n cursa ta!
O chee-ţi trebue numai, in schimb făgădueşte
Să-i dai intreg păměntul şi tot ce mai doreşte!

Malachon

Pe moarte-o 'nfrunt, dar d'astă femee mĕ 'ngrozesc
Are-o putere-asupră-mi pe care mĕ 'ndoesc
Că voiu putea-o 'nvinge!

Phadael

Cum, ţară şi onoare
C'o astfel de femee perdut'ai fi in stare
Să cumpĕneşti vrodată!

Malachon

O! nu, sunt un nebun
Cetind intr'al meu suflet vĕd că nu ştiu ce spun!...
Dar timpul mult mai iute decăt un fulger trece
Şi cei ce zac in chinuri le pare-o zi căt zece!
Plecaţi; in aste locuri vroiu singur să rĕmăn
Să 'ntreb a mării valuri cum mintea mea să măn!

Phadael

Ivească-ţi-se 'n minte a zeilor lumină
Şi urma cugetării să-ţi fie zi senină!

SCENA IV.

Malachon, Astarbea.

Malachon

Vĕ duceţi fără grije! Nu bate 'n pieptul meu
Decăt un singur suflet ş'un singur om sunt eu:
Dar mare este omul şi mare-a sa putere
Căud simte 'n al sĕu suflet că jale, chin, durere
Şi vaete şi lacrimi ce 'năduş ţara sa,
Jertfindu-se pe sine, le poate spulbera!
— Prin ce mijloace insă? Ei zic prin Astarbea...
O! nu, colea in pieptu-mi robit simt că temeea
Aceasta ar fi in stare s'abată al meu ţel
Din omul de onoare să facă un mişel!
— Ce vĕz, cine să fie această arătare,
Cu noaptea imbrăcată?...

Astarbea

O! neadormită mare
De ce ca ş'al meu suflet putere tu nu ai
O clipă liniştită şi negemĕnd să stai?...

Malachon

Ce chin munceşte oare pe biat'asta fiinţă?

Astarbea

Crud glasul disperării, setos de biruinţă,
Mĕ trage către tine! Lui dar eu mĕ supun
In braţele-ţi de ghiaţă, viu corpu-mi să depun!...

Malachon

Stăi! stăi nenorocito! nu face astă faptă.

Astarbea

Fugi, lasă-mĕ!...

Malachon

Femee, cap făr' de judecată,
E gura morţii marea !

Astarbea

E leagănul dorit
Al păcii ! Las' un suflet, ce-i disnădăjduit
Şi'n viaţă mort, in moarte odihna să-şi găsească !

Malachon

Această voce !...

Astarbea

Nimeni nu poate s'o cunoască.

Malachon

Eşti Astarbea !

Astarbea

Ce fel, o ştii şi mă opreşti ?

Malachon

Nu, nu ! Mori ! ai dreptate !

Astarbea

Dar tu, tu cine eşti ?
A !... Malachon ! Văz bine ?. .

Malachon

Blăstem a soartei parte
Ce-a scris de două-ori măna-mi să scape dela moarte
Pe cea mai rea femee...

Astarbea

Dar ştii tu de ce viu
Aici să mor ? Ştii ?

Malachon

Nu ştiu şi nici vroesc să ştiu !

Astarbea

Decăt blăstemul lumii, pe sufletu-mi mai grele
Cad aste vorbe-a tale ! Isvor de zile rele
Ai fost tu pentru mine şi sufletu-mi cuprins
D'amorul cel mai mare nerăsplătit, m'a 'mpins
Din disperare 'n crime, din crime 'n remuşcare
Şi ea mi-arată moartea, ca singura scăpare !

Malachon

Minciună şi prefaceri...

Astarbea

O ! nu, iubite, nu !
Mĕ crează toţi infamă ; dar nu o crede tu !
Nu judeca un suflet din fapta săvirşită
Prin sila disperării !. . De tine părăsită,
De lume alungată, cu lacrimi am săpat
Un larg morment in pieptu-mi şi 'n el am ingropat
Cu dragostea-mi cernită şi'ntreaga-i năzuinţă
Spre dreapta cugetare ş'a binelui fiinţă.
Părea că tot murise in sufletu-mi perdut
Căci noaptea-i s'o resfire nimica n'a putut !
Dar soarele cel falnic şi dătător de viaţă
A străbătut puternic a nopţii neagră ceaţă,
Şi mai frumos, mai măndru decăt eu am visat
De mii de ori iubirea, mai viu mi-a deşteptat !...

Malachon

O ! fie blăstemată simţirea-aceasta 'n mine !

Astarbea

Ziceai azi dimineaţă că vreai să fug cu tine ?

Sperănd prin fapte bune să spăl trecutul meu....
N'am vrut, nenorocita, s'ascult cuvĕntul tĕu;
N'am vrut, uitănd că lupta cu regele-i peirea
Şi că d'a sale fapte ce sgudui omenirea
Deşi tiranul găde de voi e judecat
Dar eu sunt osindită!... ş'apoi, amant ingrat!
Ce crimă, sau ce faptă făcut-am eu ca dreptul
S'ai, fără judecată, să-mi rupi, să-mi sfăşii pieptul?
Să-mi calci amor, măndrie şi viaţă sub picior
Căndmai pre sus de lume eu pun al tĕu amor!...

Malachon

Cum vrei să nu înăduş simţirile in mine,
Să nu-mi prefac amorul in ură pentru tine;
Căndte-am vĕzut cu ochii, (mai bine-aş fi murit!)
Servind un sacrilegiu, atăta de 'njosit
Pe soţ să-l faci să-şi svirle femeea să cerşască,
Pe tata ca un căne copii să-şi gonească!
O! fugi, fugi dinainte-mi!...

Astarbea

Oh! vĕz că fapta mea
E mai presus de minte-ţi! Cum? Crezi că trebuia
Să 'nfrunt şi eu pe rege? Să torn şi eu jăratic
Pe focul ce-aprinsese, in sufletu-i selbatic
A voastră cutezare? Cu tigrul cel turbat
O biată păsericămai bine-ar fi luptat
Decăt pitită 'n umbră să treacă nezărită?
Nu, ţinta nu s'ajunge căndeste rĕu ochită!
Şi dacă eu, nebună, aş fi făcut ca voi.
Vai, ce-ar fi fost de tine, de dĕnşii, de toţi noi?
O! mult iubite-alungă, din mintea-ţi inorată
Găndiri nejudecate şi nu da crud rĕsplată
Credinţei cu-a ta ură, iubirii cu dispreţ!
Descrunt'a ta privire, plăteşte cu alt preţ
Un suflet ce scăparea, cum vezi, işi cată'n moarte
Ne mai putĕnd povara iubirii să-şi o poarte!

In colbul de sub paşii-ţi s'asverle sclava ta,
Dă-i moartea...

Malachon

Ce faci? Scoală!...

Astarbea

In schimb ia viaţa mea!

(Sfirşitul actului II).

G. BENGESCU-DABIJA.

AGATOCLE LEUȘTEAN

CHIP DIN LUME

Numai cine a trăit mult cu *Agatocle Leuștean*, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din talpă. Avea o mulțime de ascunsuri și de deschisuri. Mai intăi singură această imparechere de nume ii dădea un aer ciudat. Par'că 'ntradins nașul il botezase cu numele *Agatocle*, luat de prin cărți, ca să mai acopere puțin grosolănia numelui *Leuștean*. Noi ii ziceam prin prescurtare *Agà*.

Judecat după infățișare, el părea cu totul alt om de ce era in realitate. Avea intr'adevĕr o figură de șiret ce te punea oarecum in indoială despre bunătatea caracterului sĕu. Cănd iți vorbea de multe ori, nu te dumereai de vorbește serios sau in bătae de joc, așa de bine știa să se prefacă. Avea un zimbet ca o cimilitură și in fundul ochilor lui strălucea o rază de pricepere care par'că iți zicea: *„de geaba, „prietene; nu umbla să vinzi castraveți la grădinar!“* Cu toate aceste n'a fost om mai naiv, mai lesne crezĕtor și mai ușor de tras pe sfoară ca el. De căte ori nu l-am făcut de zi intăi April să alerge după cai verzi pe pareți spunĕndu-i minciuni care umblau in picioare; de căte ori el, marele cunoscĕtor in tutunuri, după cum se lăuda, n'a fumat tutun de un franc ocaoa, in loc de tutun Bectemis, fără să aibă habar, deși vedea pe toți in jurul lui țiindu-și coastele de ris. Era, cum aș zice, șiret la chip dar la suflet de bună credință. Apoi avea o căutătură și un umblet de strengar și niște musteți totdeauna bine rĕsucite de-ai fi crezut că-i topenie de bietele femei. Nimeni ca dĕnsul nu era in stare să spue care este chemarea unui bărbat; cum adică un bărbat trebue să știe juca o carte, bate o bilă,

suge un pahar și ademenì o femee. Despre celelalte, nu-i vorbă, era el meșter să învețe și pe alții, dar încât privește femeile trebue să mărturisesc că dacă ele ar fi rămas numai in nădejdea lui, ar fi dus sărmanele mult și bine dorul ademenitului, căci el berbantul, in toată viața, n'a ademenit decât o singură femee, aceea pe care a luat-o de soție și încă și aceea cam fără știrea lui, indemnat și stărostit de alții. De altfel om de spirit, șagalnic, putină de anecdote și de povești. Umplea casa de veselie unde intra el. Insă de toate aceste insușiri nu se folosea față cu femeile. Intre dênsele i se schimba cu totul firea; se zăpăcea, se prostea ca cel mai nemernic copil, și de aceea, nesimțindu-se destoinic să le ție piept, căuta mai bucuros societatea bărbaților unde apoi, las pe dênsul, se dădea de cel mai strașnic repuitor de femei.

Osebit de aceste mici nepotriviri intre felul cum era și felul cum se arĕta, mai avea și alte cusururi: era leneș ca un impĕrat, mănca ca un vlădică, risipitor și sgărcit totodată, sau, cu alte cuvinte, eftin la făină și scump la tărițe, după cum zice proverbul. Așa, ca să vorbesc in treacĕt de aceste cusururi, voiu zice că nu era leneș de acei care șed numai pe canapele și cască toată zioa. Nu! Era vioiu, ii plăcea să umble și să se preumble, insă numai de petrecere, fără treabă și fără datorii. Dușmanul lui cel mare era condeiul și adormitorul cel mai sigur, cetitul. Astfel nici a putut să stea mult timp in slujbele ce-a ocupat rânduri, rânduri, și fiindcă după toate căutările, n'a putut să găsească o slujbă in care să nu fi fost silit a scrie și a citì, deaceea la urmă a și renunțat la cariera de lefegiu, mărginindu-se numai in modestul venit ce-i rĕmăsese de la părinți.

Intr'un rând Leuștean căzù amorezat, dar amorezat lulea, cea dintâi și cea din urmă dată in viața lui. Nici el singur nu putea să-și dea seamă cum s'a intâmplat aceasta, căci, precum spusei, n'avea obiceiu să se incurce in calea femeilor. Dar se vede că i-a fost sortit să-și tragă și el pĕcatul. Chinurile amorului insă, dacă-i tăiese cheful și li-

nișteа, nu-i tăiese și pofta mâncării. Inghițea ca și mai inainte aceleași porții de biftece, cu singura deosebire că intre un biftec isprăvit și altul inceput scotea câte un oftat din adâncul plămânilor, mijloc prin care își ușura năduful.

— Agà dragă!... pentru un amorezat mănânci par'că prea mult,—băgam de samă eu.

— Aș!... Atâta mi-a mai rămas și mie! răspundea el pe un ton liric să te rupă la inimă. Se sbătea nenorocitul in ghiarele amorului ca paserea in gura șarpelui, când intr'una din zile venì la mine prăpădit, cu fața de-un cot.

— Ce ai, iubite? il intrebi ingrijat.

— Sunt nenorocit! Iubesc!... Te rog nu mĕ lăsa!... Vino cu mine... voiu să mĕ primblu puțin, să mĕ resuflu.

— Bucuros frate!... mai e vorbă!...

Amândoi eșirăm pe stradă.

El opri o birjă, mĕ pofti din a dreapta ca pe un musafir și poruncì vizitiului să easă peste barieră la cămp. Era tocmai vreme de primăvară când toate-s pornite spre dragoste. Dar lucru deșanțat!... Earba spornică care suridea ochilor, ciocărliile care te asurzeau, soarele cel dulce care-ți dădea viața la inimă, in loc să-l mângâe, il intartau, și mai tare. Se credea singur nefericit in mijlocul naturei fericite.

— Nu mai pot!. imi zise el desperat. — Haide la tatăl tĕu să-i spun tot. El e om de sfat, știe multe, a vĕzut multe și m'a invăța ce să fac.

— Haide! respunsei eu. — Intoarce birjar!...

Birjarul intoarse și trăsura se opri dinaintea casei noastre. Dar când să sun clopoțelul dela ușă, mĕ uitai la el și ce să vĕd?.... Plângea sermanul de-i sărea peptul, plângea in glas mare cu toate suspinurile și strâmbăturile unui plâns copilăresc, incât muscalul depe capră spăriet mĕ intrebă dacă nu cumva *„cacanaș e bolnav“*? Nu știu de ce, dar suferințele sufletești ale lui Agatocle Leuștean nu inspirau compătimire prietenilor lui. Mic cum era, pântecos, mâncău, cu aerul lui cabazlicar, iți venea par'că să crezi că e vreo șiretenie la mijloc. — De astădată insă Leuștean

nu se prefăcea, suferea de-a binele, ear eu văzĕndu-l in așa hal, ii zisei:

— Nu-i chip să intrăm in starea asta. O să ne ridă sluga care ne va deschide ușa.

— Ai dreptate. — Du-mĕ te rog acasă.

Acasă el se scoborì repede din trăsură, imi strinse mâna cu căldură, mulțămindu-mi că l-am intovărășit, și-mi lăsă trăsura pe spate cu doue oare de plată. — Așa dar cu tot amorul și necazul lui, el n'a uitat că e mai bine să plătească altul birja decât dĕnsul. — Am suris in mine recunoscĕnd in acest act de sgărcenie pe vechiul meu amic Leuștean, așa cum era, adecă sgărcit la mărunțușuri și darnic la sume mari. Să-l fi picat cu luminarea n'ar fi scos de bună voe un leu din buzunar; insă pe un lanț de ceasornic care să-i impodobească pântecele dădea bucuros sute de lei, și nu odată l-am vĕzut la chefuri umplând cobza lăutarului cu irmilici. — Ei.. așa era. Incă o nepotrivire in apucăturile lui.

Dar sgărcit sau nu, la mâncări nu făcea economii. El cel dintâi in oraș știa când sosesc stridiile sau icrele proaspete; el cel d'intâi mânca trufandale și la masa lui nu lipseau niciodată doi, trei prieteni.

Ș'apoi să fi vĕzut ce vesel era la masă, cum i se deslega limba după un pahar de cotnar. Avea un talent nespus de a imita pe unii și pe alții, mai ales pe un camarad al nostru din vremea aceea, Gavril Bărgăoanu, cam prostatic din fire și care vorbea lătăreț. Ii ziceam prin prescurtare *Gavril Bărgă*. — Luasem, noi băeții, pe atunci năravul prescurtărilor.

— *Mă Bărgă!....* striga Leuștean c'un glas prefăcut care stirnea risul tuturor, *Tocmiti la meșină pe mehalnicul dela Mavroncordat? Ad topo... mă Bărgă! Cucea'n bănză, măliga-i rupi chelea!...* Și alte căte de acestea de nu ne mai remânea inima de ris.

Am uitat să spun că tatăl meu, aflând despre focul dragostei ce ardea pe bietul Leuștean, și știindu-l bicisnic cu femeile, se duse la părinții domnișoarei cu pricina, și aduse lucrurile așa, că intr'o Duminică Agà Leuștean se

pomenì, fără vina lui, cu covrigul de mire pe cap. Ce bine-i ședea! Șapte ani a gustat din traiul căsătoriei, in care timp ca un vrednic bărbat, stăpăn in casa lui, a fost necontenit sub papuc. Petrecerile, cărțile, mesele se mai rărise puțin, dar după șapte ani Dumnezeu stringĕnd la sine pe scumpa lui soție, el deatunci ca mai ba să-și pue cap sănătos sub evanghelie. Rĕmas liber și nerespunzĕtor cătră nimeni, el luă earăș de coadă petrecerile, cărțile și mesele.

„*U.... iu.... iu ș'aș bea rapciu, ș'aș mănca pcită de grău!...*“ era cântecul lui obicinuit cănd se greșea c'un pahar mai mult. Totuș suflet bun și neuitător cum era, nu scăpa nici o ocazie, in mijlocul petrecerilor chiar, să nu zică un cuvĕnt despre reposata lui soție care bună femee fusese sermana, cuvĕnt totdauna intovărășit de un oftat și de un găt de vin.

Viața lui de toate zilele era impărțită cam astfel:

Mai intăi in douĕzeci și patru oare trebuia să doarmă zece oare pline, imbrăcat intr'o cămașă de pănză de casă, lungă pănă la călcăe cu dungi roșii la guler și la măneci. De se intămpla vreodată să nu-și implinească somnul, era a doua zi tot mahmur. — De lene să nu se imbrace își primea musafirii dimineața de multe ori in cămașa cea de noapte, făcea felurite ghidușii astfel desbrăcat, cănta prin casă cu o perină in brațe in chip de cobză, imitănd pe Barbu lăutarul pentru a cărui cântec avea o deosebită slăbiciune, și astfel trecea timpul intr'un ris ș'un chef pănă la oara dejunului.

Dejunul era totdauna zdravăn și bine stropit. După dejun, mergea regulat la cafenea, locul de intălnire a tuturor dulandragiilor, unde juca pe un biliard cu buzunări, vechea partidă rusească meșteșugind la *sotnici* și la *clapștosuri* de se minunau *marcherii*, și toate aceste intrețesute cu fel de fel de glume potrivite cu locul, cu jocul și cu societatea.

Venea apoi masa și mai zdravănă și mai bine stropită, ear după masă abia putĕndu-se mișca, trăgea căte un talon bun de somn, după care venea negreșit rĕndul altor căteva taloane de preferans.

Avea trei prieteni cu care făcea de obiceiu partida de preferans, și să ferească Dumnezeu să-l fi dat vreunul de sminteală seara la ora hotărită, sau odată intruniți, să nu fi jucat pe noate *după regula lui Melhizedec,* cum zicea el, că se făcea foc. Greșală nu se'ncăpea la joc; de altfel vinovatul era pus in rândul *mazetelor* și cărăiturele curgeau gărlă in capul lui.

Ca să pot da insă figura lui Leuștean in toată a ei originalitate, nu trebue să trec cu vederea unul dintre cususurile sale de căpetenie și anume frica. Se temea de toate cele, mai cu samă de hoți, de foc și de bivolițe.

La drum era o pedeapsă de mers cu dênsul. — Vai de capul vezeteului care-i mâna caii. Chinurile lui nu erau proaste. *„Lasă mai incet! mână mai tare! fă mai la dreapta! „fă mai la stinga! ie sama, nu răpezi!“* toate aceste curgeau intr'un șir neintrerupt. Apoi in fiecare tufă i se năzărea câte un hoț la pândă, și se muncea și se văicărea, sermanul, de credeai că o să-l apuce ceva. Arme nu purta niciodată cu sine, căci nu era om să se pue de pricină. Se zice chiar, dar acest fapt el l-a tăgăduit totdeauna cu tărie, că frica de hoți i se trăgea de la o intâlnire ce a avut noaptea in pădure cu un negustor de pungi. Pe atunci purta de toata intâmplarea un pistol cu doue țevii. Când hoțul ii oprì trăsura in drum, el deodată puse mâna pe pistol să se apere, dar zărind la lumina lunii ochii fioroși și mustețile țapoșe ale haiducului, își simți balamalele slăbind și pistolul ii căzù din mâni.

— Ce este acesta? intrebă haiducul arătând arma.

— Să ertați, domnule căpitan, ia... un pistol...

— Și pentru ce l-ai luat, mĕ rog?

— Apoi dă... ia așa!...

— Cum așa?...

— De-o intâmplare să nu bănuiți.

— Mai intâmplare de cât asta, ce vrei?

— Apoi cum ii socoti și măria-ta, jupâne căpitane, că eu unul nu mai zic nimic.

Leuștean nu vorbea ci bălbăea, de tare ce-i clănțăneau măselele in gură.

Vĕzĕndu-l așa om pe sine, haiducul prinse să rĭdă, il cinsti cu o palmă bine așternută peste obraz, pentru ca altă dată să numai poarte degeaba pistoale la drum, și după ce-i luă arma și punga, își căută de treabă, lăsând pe bietul Leuștean mai mult mort decât viu.

Ce e drept, dacă intâmplarea a fost adevĕrată, putem zice că Leuștean a scăpat eftin, pentru că alții au pățit-o mai reu decât dĕnsul. Sigur insă este că el de un timp n'a mai umblat noaptea la drum, nici a purtat arme cu el.

Grija focului de asemenea il stăpânea intru atăta, că la casele lui hornurile se stricau de prea mult șters. Intr'o noapte după o partidă intârziată de preferans, ademenit de un muștchiu la frigare ce i-am oferit, s'a invoit să doarmă la mine acasă, lucru ce i s'a intâmplat de mai multe ori. A doua zi până a nu se imbrăca, pe când făcea ghiduții prin odae cântând ca Barbu lăutarul:

Stringeți, leleo, buzele
Leliță, leliță fa!
Că le pișcă muștele,
Leliță, leliță fa!
Și se vĕd fasolele,
Leliță, leliță fa!

deodată se aud tulumbele durăind pe dinaintea ferestrelor și apucând pe hudița ce duce la casa lui. Intr'o clipă Leuștean și-a eșit din minte și n'a mai știut ce face. Rătăcit, cu ochii holbați, cu fața descompusă alerga și rescolea toate prin odae, vroea să se imbrace mai repede și le nimerea toate pe dos; își vĕră picioarele prin mânecele surtucului și mânele prin cracii pantalonilor până ce insfirșit perzĕnd speranța de a se mai putea imbrăca, aruncă surtucul, pantalonii și cismele in toate părțile și căzù găfăind pe un scaun.

— Nu mĕ duc de-aici!... strigă el ca un om ce vrea să-și facă sie insuși in ciudă. Lasă să ardă!... Dracul să le ia de case!...

A fost un adevĕrat teatru această comică scenă de zăpăceală a lui Leuștean. Merita să plătești, să-l vezi.

Altă dată pe la cinci oare dimineața auzii bătênd cu furie la ferestrele mele.

— Cine-i acolo?

— Eu.

— Care eu?

— Agà.

— Care Agà?

— Agatocle.

— Nenorocitule, ce-ai pățit? ii zisei eu deschizêndu-i ușa.

— Inchipuește-ți frate, respunse el, aruncându-se pe o canapea, de douezeci de ani, abia astăzi pentru intăia dată vĕzui și eu resăritul soarelui, insă, ce-i drept, fără voea mea.

— Cum așa?

— Știi că am eșit aseară pe la unul după miezul nopții de la partidă. — Ei bine!... Plec acasă și când intru in hudița ce duce la mine, ce se vĕd?... O cogemite bivolița care sta culcată in mijlocul drumului, mestecând din fălci. — Nu era chip de trecut pe alăturea. Sufla așa de tare și rotea niște ochi așa de sluți, incât numai nu-mi zicea: „Hait!... Carăte de-aici că te iau in coarne!“ — Ce să fac? Mĕ intorc indărăt, incunjur o jumĕtate de oră, și când ajung la cealaltă hudiță care de asemeni duce la mine pe partea opusă, eată o altă bivolită tot atăt de fioroasă, tot atăt de slută care păștea iarbă din șanț. O adevĕrată pacoste!.... Par'-c'anume se pusese, matahalele, să-mi ție calea. Mĕ intorc iarăș la hudița dintăi, bivolița tot acolo; se așternuse pe odihnă ca la dĕnsa acasă. Mĕ duc apoi la a doua hudiță, dau peste adoua bivoliță care se așternuse și ea pe măncare. Și așa din hudiță in hudiță, din bivoliță in bivoliță, iatămă pănă la ceasul acesta in picioare, fără sa fi putut intra acasă, Uf!.. sunt rupt de osteneală. Da am vĕzut resăritul incaltea.

— Bicisnicule!... Ii zisei eu, abia stăpănindu-mi risul. Să te facă niște pècătoase de bivolițe să nu dormi toată noaptea, asta-i bună de scris!...

— Ei! ce vrei! Numai o viață are omul și trebue să și-o cruțe.

Intr'adevĕr viața și-o cruța, dar pântecele nu, căci din

ce in ce il indopa mai mult cu mâncări și bĕuturi. In zadar ii ziceam:

— Leuștene, ia seama, odată ai să pocnești ca o bute rĕu cercuită.

— Aș!... Asta-i viața omului... Pentru ce trăește omul, dacă nu pentru pântece? Treceau zilele, lunile și anii fără ca el să-și schimbe firea, fără ca el să-și schimbe traiul; insurise pe cap, și pântecele lui căpătase o rotunjime sub care par-că-i dispăreau picioarele. Dar cu cât i se inmulțeau anii vieții, cu atât i se impuținau mijloacele de traiu. — Pe nesimțite el mâncase in fiecare an, pe lângă venituri, și câte o părticică din capital, așa că sărăcia da acum năvală la ușa lui. — Da unde își bătea el capul cu asemenea nimicuri. Lipsa, și mai ales lipsa la bătrĕnețe, de care unii oameni slabi de inger se tem așa de tare, lui nu-i ingreuea inima, nici ii tulbura somnul; numai căsuța lui cea albă cochetă și veselă ca și dĕnsul, își posomorise de la un timp fața, căci pe păreții ei de mult neimprospĕtați se vedeau cărămizi goale și dungi vinete de ploi, ca niște lungi șiroae de lacrimi.

Intr'o seară, imi aduc aminte, Leuștean își invită partizanii de preferans cu următoarea circulară:

Cine-i protos?... Vasilică;
Eu cumpĕr la sans-atù;
Iorgu face șapte 'n pică,
Am s'ajut, haide și tu.
Dar mĕ rog să dai inchis,
C'am să mi-l trântesc o platcă,
Să se mire și prin vis
Preferans cu cine joacă.

Par-că-l vĕd și acuma cu ce luare aminte pregătea el masa de cărți, cum ascuțea crida, așeza scaunele, făcea mucul la luminări, așa ca toate să fie in regulă și cu simetrie, iar in cursul acestei grave indeletniciri, el șuera intre dinți vecinicul cântec *U... iu... iu... ș'aș bea rapciu, ș'aș mânca pcită de grău!*

Intre partizanii lui mĕ numĕram și eu. In seara aceea

a fost mai cu chef decăt totdeauna. — „Bonsoir, Musu Vasilică!.... Cu plecăciune, cucoane Neculai!.... Sărut mănele, cucoane Iorgule!....“ zise el tovarăşilor sĕi in momentul de-a impărți cărțile; ear aceste cuvinte rostite cu aerul şi intonația ce ştia el să le-o dea, căpĕtau un deosebit parfum de veselie. Deşi norocul nu prea legase frăție cu dĕnsul, totuş era destul să pue o platcă căt de mică pe protivnicul sĕu, ca să facă un haz nespus şi să-şi uite paguba. Tot vocabularul obicĭnuit al cartoforilor, porecle şi născociri de cuvinte caraghioase, glume inventate anume pentru jocul de cărți, necunoscute altor oameni, au fost de astădată cu prisosință puse in circulație la masa verde. Numai dulcețile şi cafeaoa neagră veneau din timp in timp să intrerumpă puhoiul necurmat al şăgilor.

Dar nu bine măntuisem preferansul şi deodată se deschiserĕ uşile odăei de alăturea unde ni se infățişă fumegănd pe o masă, intre douĕ mari candelabre, un purcel fript, rumen, cu un morcov in gură, incunjurat de mezelicuri şi de un stol de butelci pline cu vinul cel mai chihlimbariu. A fost o surprindere ce ne pregătise Leuştean. Se ințelege că nu ne-am dat in lături de a face cinste mesei, ba chiar, pot a zice, că ne-am aşternut pe măncare ca niște oameni care ştiu să preţuească un purcel in asemenea imprejurări, dar dacă noi eram la inălțimea datoriei, apoi Leuştean era cu mult mai presus. Par'c'atunci scăpase din postul mare.

— Măi Agà! nu fii aşa lacom că-i pocnì ca o bute rĕu cercuită, ii repetam noi aceeaşi glumă.

— Am cinste să vĕ spun că sunteți niște mişei, ne rĕspundea el. Nu vĕd eu, par'că, cum mĕ trageți pe sfoară cu bĕutul. Eu dau pe găt totdeauna paharul plin, şi voi abia de vĕ muiați buzele in săngele Domnului. Par'că n'ar fi vorba de sănătățile voastre. Dar nu-i nimic. — Tot aşa să dea Dumnezeu să fiu inşălat in viața mea. Căt despre mine, dac'oiu murì, halal să-mi fie!... Incaltea oiu murì sătul. Să-mi vie Ghioc aicea, strigă el, lovind cu pumnul in masă.

Ghioc care era după uşă şi păndea semnul chemării,

numai decât se înfățișă în antereul lui de citarea, cu scripca așezată la gât.

— Să trăiți, coconașilor, zise el închinându-se adânc; când v'a fi mai rău tot așa să vă fie!...

Apoi cu mult ifos și cu multe mișcări din mâni și din cap începù să cânte marșul lui *Napaleon :*

Napaleon Bunăparte,
Stând în pământ de departe,
Pe marea apusului
În prijma Parisului.....

Vroea țiganul să se arate că adecă e procopsit, știe cântece străine.

— Ce umbli cu de-al de astea, Faraoane! strigă Leuștean furios; ai înebunit, ori vrei să te miruesc în numele tatălui. Cântă-mi un cântec creștinesc că doar s'or desgheța boerii. Nu-i vezi cum stau, par'că și-au îngropat rubedeniile.

— Apoi care cântec porunciți, sărut pălpile? întrebă Ghioc îndoindu-se din șeale.

— Ce nu te pricepi, coțofană? Te-ai prostit se vede!... Adă scripca 'ncoace!

Atunci Leuștean care învățase în copilărie să cam tragă din arcuș, înhață scripca din mâna lăutarului, cercă strunele la ureche, tușì, își drese glasul, făcù câteva flori din arcuș și o întoarse pe cântecul lui *Barbu lăutarul* în care se simțea mai meșter.

Eu sunt Barbu lăutariul
Starostele și cobzariul,
Ce-am cântat pe la Domnii
Și la mândre cununii!...

Apoi mai departe :

Eu îngheț cântând la poartă,
Și tu dormi dormire-ai moartă...

De ce cânta, de ce se înflăcăra mai tare. Poate că unde o cam luase de coadă, sau, cine știe, poate că tocmai

atunci, il lovise un alean la inimă, vre-o amintire din trecut, căci arcușul lui luneca așa de bine pe coarde, și glasul lui resuna așa de viu, incât ai fi zis că-i aevea Barbu lăutarul care-și cântă cântecul.

Dar când zise :

Dragi boeri din lumea nouă
Zioa bună vĕ zic vouĕ,
Eu mĕ duc, mĕ prăpădesc
Ca un cântec bĕtrânesc.

Atunci se simți tremurând in glasul lui o notă melancolică, și lucru ne mai pomenit, o picătură de lacrimă ii strălucì sub gene. Nu mai era veselul și nepăsătorul Leuștean cel din toate zilele, peste care nevoile lunecau ca untdelemnul.

Insăși fața i se schimbase sub puternica inriurire a cântecului; apoi, intărtat la culme, aruncă scripca jos și o călcă in picioare.

— Așa ți se cade uscătură netrebnică care știi numai să plângi, și nu știi că plânsul e mai amar pentru cine a ris toată viata! Așa am să pier și eu ca un cântec bĕtrânesc. — Dar incaltea halal să-mi fie! adaose el luând cu o mână un pahar de vin pe care-l sorbì de duște și cu cealaltă aruncându-și punga din buzunar in obrazul lui Ghioc.

— Na, porumbacule, pentru putregaiul tĕu de durăitore!

Cine știe dacă-i mai rĕmăsese ceva pe a douazi de cheltueală; dar Leuștean, cel eftin la făină și scump la tărițe, nu era om să-și cântărească dărnicia in asemenea momente.

— Nu pricepeți voi, urmă el inghițind un al doilea pahar, că fleacul ist de lume nu plătește o ceapă degerată... Atăt e a omului, un pic de voe bună in inimă, că celelalte toate sunt nimicuri.

O zicea aceasta cam in silă, tocmai in momentul când ii lipsea voea bună.

— Prin urmare sus cu paharul, fraților!...

Eu vĕzĕnd că iți̦le se'ncurcă și că, induioșat cum era, el avea de gând să o ție drug inainte, mi-am furat căciula, m'am strecurat nebăgat in seamă pe ușă, și m'am dus ca

un om cuminte acasă, lăsându-l cufundat in cugetări adânci asupra nemerniciilor lumești.

Acasă m'am desbrăcat iute și m'am pus in așternut. Am adormit însă cu greu fiind insumi nervos; când eată, că in mijlocul unui somn de plumb, mĕ simt scuturat de o mână rece, deschid ochii spăriet, și ce să vĕd?... pe Leuștean stând la căpĕtâiul meu in picioare, palid și cu pĕrul vĕlvoiu. Mi s'a părut deodată că nu-i el, ci umbra lui.

— Ce este? zisei eu cuprins de fiori.

— Ce sĕ fie? Ia m'ați lăsat singur acasă ca pe un netrebnic, și acum alerg să vĕ adun eară.

— Ai perdut mințile, Leuștene? La vremea asta?

— De ce nu? Pentru chef trebue să fie vreme totdeauna. Pentru năcaz e bine să nu fie. Haide, scoală leneșule!... Trimete după Ghioc... S'o luăm din capĕt.

Il priveam lung și nu pricepeam. Mi se părea că glasul lui resună ciudat.

— Uite, adaose el, nu pot dormì; imi trebue lume, joc, cântec, veselie. Să ridicăm tot târgul in picioare. Am ce am; nu mi-e inima la loc. Aș vrea să mai gust din cel cotnar; să mai aud cântând pe gătul scripcei... Aș vrea!... știu eu ce-aș mai vrea!... Zicĕnd aceste cuvinte el se preumbla cu pași iuți și neregulați prin odae; dar deodată se oprì in loc; își intinse amândouĕ brațele in aer ca un om ce simte că-i fuge pămĕntul de sub picioare, se cumpĕnì un moment, apoi căzù grămadă jos.

Cu multă greutate putui să-l ridic și să-l pun pe canapea. Rĕsuflarea lui era răpede și ochii păinjiniți.

Nu-i nimic! gândii in mine; l'a biruit osteneala și cotnarul. Il stropii cu apă rece pe obraz ca să-l aduc in cunoștință; el atunci tresărì, intoarse spre mine o privire rătăcită și cu un glas străin care par'că venea din adâncimele pămĕntului imi zise:

Dragi boeri de lumea nouă,
Ziua bună vĕ zic vouĕ;
Eu mĕ duc mĕ prăpădesc
Ca un cântec bĕtrânesc!...

Mĕ simții mișcat in fundul inimii de acest glas, oarecum profetic, jumĕtate vesel, jumĕtate tănguitor, care-mi punea in lumină o viață intreagă de om petrecută intr'un cântec ș'o nepăsare; și nu bine apucă a se stinge in liniștea odăei cea din urmă vibrare a versului de zioa bună, că impreună cu dĕnsa se stinse și cea din urmă licărire de viață in peptul lui Leuștean.

A murit sub ochii mei, intr'un suris rĕmas pecetluit pe buzele lui, ca un ultim semn al chemării ce avusese pe pămĕnt, de a rĕspândì in juru-i lumina veseliei . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

In urma lui par'că lipsea orașului ceva; lipsea matca roiului; intemeetorul tuturor petrecerilor; lipsea omul la a cărui singură vedere te simțeai oarecum intinerit. Dacă desigur și el ca fiecare își purta in drumul greu al vieții sacul cu grijele in spinare, avea insă darul când călca pragul unui prieten, să-și lase sacul la ușă și să intre cu inima ușoară și cu fața pururea senină... Ei, acest dar nu-l are orișicine. Dumnezeu să-l odihnească pe ceea lume!

N. GANE.

D. George Gr. Bengescu primul secretar al legaţiunii române din Paris, cunoscut in Franţa prin insemnatele sale studii bibliografice asupra lui Voltaire, ne trimite următorul articul despre Vasile Alecsandri. Vedem cu plăcere că succesele ce le-a dobândit in străinătate au indemnat pe compatriotul nostru a se ocupa şi de oamenii insemnaţi ai ţărei sale. Ii deschidem cu mulţumire coloanele revistei noastre, convinşi că şi cititorii „Convorbirilor" vor ştì să aprecieze munca şi erudiţiunea domnului G. Bengescu.

VASILE ALECSANDRI

STUDII ISTORICE, LITERARE ŞI BIBLIOGRAFICE ASUPRA VIEŢII ŞI OPERILOR SALE.

Sunt oameni ai căror geniu ii face să intre, chiar de vii, in nemurire, şi care sunt totodată străbuni şi contimpurani. Gloria ce au dobândit-o in zilele lor nu are a se teme intru nimic de judecata posterităţii, şi ale lor scrieri, deşi recente, se bucură de autoritatea şi de prestigiul capo d'operelor consacrate de timp. Vasile Alecsandri este unul dintre acei oameni. După treizeci de ani, renumele său străluceşte in România cu o sclipeală fără seamăn. Poet, autor dramatic, descoperitor al comoarelor poesiei populare, el s'a incercat in toate ramurile literaturei, şi n'a fost intrecut in nici una. Musa română ii datoreşte cănticele cele mai armonioase precum şi cele mai inalte inspirări; el este părintele teatrului nostru, şi scena răsună încă de aplausele cu care au fost priimite atâtea piese de un comic aşa de natural sau de o emoţiune aşa de pătrunzătoare; colecţia sa de poesii naţionale constitue un adevărat monument ridicat, cu elemente populare, limbei şi literaturei române; insfirşit, ardentul său patriotism, ura sa in contra asupririi, aspirările

sale neincetate spre marele destinuri ce le-a visat pentru ţara lui, şi pe care a avut norocirea a le vedea indeplinite, au legat numele sĕu cu toate evenimentele importante ale istoriei noastre contimpurane, şi l'au asociat cu toate speranţele, cu toate bucuriile, cu toate triumfurile patriei.

Viaţa şi operele lui Vasile Alecsandri merită dar, din toate aceste puncturi de vedere, un studiu amĕnunţit, şi nu ne-a părut o prea mare indrăzneală de a intreprinde, pentru poetul nostru naţional, ceea ce am cercat a face, intr'o limbă străină, pentru unul din cei mai mari scriitori cu care se făleşte Franţa [1]). Insă, până a nu intra in materie, inainte de a incepe istoria, cercetarea şi descrierea numeroaselor lucrări de care se compune opera atăt de variată a lui Alecsandri, este neapĕrat de a pĕtrunde in viaţa poetului, şi a da asupra copilăriei, tinereţii şi primelor sale studii in străinătate oarecare informaţiuni, abia cunoscute până astăzi. Biografia a devenit, in zilele noastre, complementul obligat şi ajutorul esenţial al ştiinţei bibliografice. Critica modernă nu se mulţumeşte numai cu apreciarea meritului cărţilor; ea intovărăseşte studiul operei cu acel al autorului. Prin cunoaşterea uneia, se indeplineşte judecata celuilalt. Urcăndu-se la isvoare, cercetănd pe om chiar din zioa naşterii sale, şi ţinĕnd seamă de timpuri şi imprejurări, ea cată a deslusi care a fost inriurirea familiei, a educaţiei, a obiceiurilor asupra desvoltării geniului marilor scriitori. Această metodă ne va servì de regulă in tot cursul lucrării ce intreprindem. Nu voim să ne mărginim la o nomenclatură seacă şi sarbĕdă a operelor lui Alecsandri. Avem ambiţiunea de a scrie istoria producţiunilor sale literare odată cu istoria vieţii lui, şi de a urma pas cu pas pe copil, pe tĕnĕr, pe bărbatul in vĕrstă, pe cetăţean, pe patriot, odată cu poetul. Totuş, prin o simţire de reservă cu atăt mai lesne de inţeles că este vorba de un autor in viaţă, nu vom imprumuta din biografia sa decăt acele evenimente care vor fi de natură a rĕspăndì oarecare lumină asupra operelor sale, a

[1]) *Bibliografia operelor lui Voltaire.*

ne desvĕluì sensul şi ţinta lor, a ne face a le aprecia mai bine, a le admira mai tare, a le iubì mai mult.

A arăta strinsa legătură ce există intre caracterul omului şi geniul scriitorului; — a spune in care imprejurări şi sub care inspirare au fost compuse atătea versuri incăntătoare, a căror dulce armonie a legănat copilăria noastră, şi ne-a dismerdat tinereţa; — a deştepta, cu ocasiunea cercetării operelor dramatice ale lui Alecsandri, suvenirul unor tipuri dispărute, pe care el le-a făcut să reinvie, intr'un mod neperitor, in unele din personajele teatrului seu; — a scoate din epopeele şi dramele sale spre a le pune in iveală, marele periode şi măreţele figuri ale istoriei noastre naţionale; — eată sarcina ce ne-am impus, şi pe care sperăm s'o ducem la un bun sfirşit, graţie binevoitoarei indulgenţe a lectorilor *Convorbirilor*, in ochii cărora suntem astăzi un nou venit, dar pintre care avem mulţumirea de-a numera mulţi amici. Această indulgenţă ne este cu atăt mai necesară, că noi scrim departe de ţară, şi că ne-a fost cu neputinţă de-a aduna toate materialurile trebuincioase pentru desăvirşirea lucrării noastre. Insă o imprejurare fericită, o incredere de care ne simţim cu drept mändru, chemändu-ne a trăì, de cătva timp, in intimitatea marelui poet de care ne ocupăm, vom suplinì informările ce ne lipsesc prin acele ce el va binevoì să ne dea asupra punturilor intunecate sau indoelnice ale materiei ce tratăm.

Primul nostru capitul va fi consacrat copilăriei şi tinereţei lui Vasile Alecsandri.

I.

Vasile Alecsandri s'a născut la Băcău, in luna lui Iuliu 1821. Cu puţin timp mai inainte, capul Eteriştilor, Alecsandru Ipsilanti, trecuse Prutul cu partisanii sei. Măcelurile din Galaţi şi din Iaşi, in urma cărora Turcii intraseră in Principate, luptele dela Galaţi şi dela Sculeni, precum şi ocupaţia Iaşilor de cătră Iusuf paşa din Brăila, umpluseră Moldova de groază. Chiar din luna lui Aprilie, prinţul Mi-

hail Şuţu fugise in taină din capitală, şi esemplul seu fusese urmat de cele mai multe familii din Moldova, care, temëndu-se atăt de Eterişti căt şi de Ianiceri, se adăpostiserĕ in Bucovina, in Besarabia, şi chiar in fundul pădurilor din partea de sus a Moldovei.

Familia Alecsandri se retrăsese la Băcău, aproape de munţi. Acolo se născù poetul, şi astfel, din pruncie, el fu espus la toate intămplările, la toate surprinderile, la toate svĕnturările acelei vieţi nomade şi fugitive, care a fost partea strămoşilor noştri, in epoca năvălirilor Tătarilor.

O mare căruţă, numită *braşoveancă*, servea de adăpost familiei. Această locuinţă improvisată fusese impărţită in doue caturi; cel de sus, adică lăuntrul, era ocupat de mumă şi de copii; cel de jos, adică spaţiul cuprins intre roţi, compunea apartamentul părintelui; ear copacii de pe imprejur, transformaţi in *gherite*, serviau ca posturi de observare, ocupate şi păzite de servitori, armaţi din cap pănă in picioare. Aceste spaime generale, aceste fugi grăbite la apropierea străinului, nu sunt, din nenorocire, fapte isolate in istoria Romănilor.

Oamenii din generaţia precedentă au păstrat încă amintirea acelor vremi, şi cei mai mulţi dintre noi nici că le-au apucat; dar este bine d'a le reamintì căteodată; poate că ne-am plănge mai puţin de nevoile timpului present, dacă ne-am gändì mai ades la toate miseriile şi la toate nenorocirile celui trecut.

Familia Alecsandri este originară din Veneţia. Pe cănd Republicele Veneţiei şi Genovei işi disputau preponderanţa in Orient, un mare numĕr de familii veneţiane şi genoveze părăsirĕ Italia, pentru ca să meargă să se stabilească in Constantinopol. Este ştiut că mahalalele Galata şi Pera aparţineau Genovejilor, cari, prin marea Caspică, ţineau tot comerciul Indiei. Pe d'altă parte, Cruciadele daserĕ un puternic avënt prosperităţii Veneţiane, şi dogele putea să adaoge la titlurile sale acela de *stăpăn al unui pătrar şi jumĕtate din imperiul grecesc.* Nu este dar de mirat că multe familii Italiane să-şi fi căutat norocul pe malurile Bosforului,

unele pentru ca să servească interesele Veneţiei, altele pentru ca să intinză relaţiunile bancei San Giorgio din Genova, care apucase in mâinile sale toate afacerile comerciale ale Orientului.

Din Constantinopol, mai mulţi din aceşti Italiani trecuseră in Moldova şi Valahia unde veniseră, unii aduşi de prinţii fanarioţi, ear ceilalţi chemaţi de Domnii indigeni. Ei s'au aşezat in ţările noastre, s'au unit cu Romănce, şi au fundat familii dintre care unele şi-au făcut la noi un nume mare, sau cel puţin un nume cunoscut, precum familiile Cuza, Alecsandri, Negri, Rolla, Cozadini, etc...

Alecsandreştii venit-au direct din Italia in Moldova, ori opritu-s'au mai intăi in Constantinopol? Acest punct este anevoe de precizat. Sigur este că au fost la Constantinopol ambasadori Veneţiani cu numele de Alecsandri; că se găsesc, chiar astăzi, Alecsandreşti in Italia, şi că unul din palaturile Veneţiei purta, până deunăzi, numele de *palazzo Alessandri*.

Cei d'intăi veniţi din această familiă s'au stabilit in Berlad. Bunul poetului avea doue fete şi un fecior. Acesta, după ce au măritat surorile sale, impărţindu-le toată averea părintească, se duse la Iaşi, şi, după obiceiurile de pe atunci, se puse sub ocrotirea unui boer mare, care-l orinduì sameş la Bender, in Basarabia. Era inainte de 1812, pe când această provincie nu fusese cedată Ruşilor, prin intăiul tractat din Bucureşti.

Dela Bender, Vasile Alecsandri, părintele poetului, trecù la Tirgul-Ocnei, unde se insură cu o domnişoară Cozoni, ca şi dënsul de origină italiană. După căsătoria sa, el părăsì funcţiunile publice, şi intreprinse, pe seama sa, comerciul sării. Călare pe un cal alb — singura parte ce-şi reservase din moştenirea părintească, — el insoţea, d'alungul Moldovei, căruţe incărcate cu sare, pe care mergea s'o venză pe malul Prutului. Singurul seu tovarăş, in aceste călătorii, era un canariu domesticit ce-l purta pe umer. Intr'o zi, un uliu se răpede pe sërmana păsărică, o apucă in ghiare, şi o ucide; ear bietul nostru călăreţ, nemăngăiat de această per-

dere tragică, urmează calea sa obicinuită, lipsit de singura ființă care inveselea drumurile sale singuratice, și a căreia ciripire incântase de atâtea ori monotonia lungilor sale peregrinațiuni.

Treburile sale insă erau in bună cale de prosperitate; grație unei administrațiuni ințelepte a stării sale, grație economiei, pe care Mirabeau a numit-o *„a doua providență a omenirii“* Vasile Alecsandri adunase o avere destul de frumoasă. Pentru ca să meargă pe malurile Prutului, unde am vĕzut că afacerile sale comerciale il chemau adeseori, el era silit de a trece prin moșia și prin pădurea dela Mircești, care aparțineau atunci lui Nicolae Milo, unchiul marelui nostru artist dramatic. Sedus de frumusețea posițiunei, și calculând, ca un bun părinte de familie, veniturile producĕtoare ale acestei moșii, o cumpără dela Nicolae Milo, și devenì astfel proprietarul vestitei lunci dela Mircești, la umbra căreia poetul nostru avea a-și plimba, mai tărziu, dulcile sale gândiri, și pe care a cântat-o in unele din cele mai uimitoare versuri care au eșit din pana sa:

„Luncă, luncă, dragă luncă! raiu frumos al țării mele!
„Mândră'n soare, dulce'n umbră, tainică la foc de stele!“

Pe aceeași vreme, părintele lui Alecsandri își zidea la Iași, in strada Sf-tului Ilie (astăzi strada Vasile Alecsandri), casa in care poetul era să petreacă o mare parte din copilăria sa. Acești intăi ani, Alecsandri ni i-a povestit insuș, intr'o scrisoare adresată amicului seu Ion Ghica, și publicată la sfirșitul interesantului și atrăgĕtorului volum intitulat: *Scrisori ale lui Ion Ghica cătră V. Alecsandri* (*București*, 1884). El ne-a făcut să asistăm la primele jocuri din inceputul vieței sale, când avea de tovarăș pe țiganul Porojan, rivalul seu in arșici, și al seu locotenent in resboiul neimpăcat ce declarase Evreilor din Iași. Aceștia nu mai indrăzneau a trece pe strada Sf-lui Ilie, de frica petricelelor ce plouau din casa fostului sameș. Antipatia lui Alecsandri in contra evreului din țara Românească, cămătar, samsar, totdauna gata a face rĕul, a insăla pe oricine, ne-

trăind decăt din căştiguri ilicite şi din beneficiuri frauduloase, exploatând totodată increderea simplă şi naivă a ţăranului, precum şi slăbiciunile sau viţiurile boierilor, această antipatie, justificată in toate modurile, a dat naştere principalelor tipuri de Evrei pe căre i-a expus la risul publicului, şi despre care ne vom ocupa, când vom vorbì de teatrul lui Alecsandri.

Când se găsì ajuns in virsta de a părăsì zmeii pentru cărţi, şi arşicii pentru condeiu, copilul zise adio desmierdărilor zilnice ale mamei sale, pentru care avea un cult adănc, luă zioa bună dela vrednica jupăneasă Gachiţa, care da ingrijirile sale inteligente copiilor din casă, dela amicul seu Porojan, dela toţi aceia care-l iubeau şi care-l alinteau, şi fu trimes de părinţii sei intr'un pensionat ţinut de Dl. Victor Cuenin, un francez care venise să se aşeze in Iaşi, după campania lui Napoleon cel mare din Rusia.

In zioa despărţirii, multe lacrimi au curs din ochii tuturor; singuri, Evreii din strada Sf-lui Ilie tresărirĕ de mulţumire şi işi netezirĕ barba, gândindu-se că in sfirşit vor putea circula in tichnă, pe dinaintea casei ce devenise acum neprimejdioasă pentru dĕnşii.

Am cunoscut toţi, acea măhnire care năvăleşte in inimă in cele dintăi zile petrecute departe de părinţii noştri. La inţeleapta şi gingaşa afecţiune a tatălui; la ingrijirea necontenit deşteaptă şi la blăndele măngăieri ale mamei, la nepăsarea copilărească, la intinderea orizonelui, la atătea comori nestimate pe care nu le-am ştiut încă bine aprecia, urmează deodată fisionomia de ghiaţă a unui dascăl aspru şi indiferent, curiositatea supărătoare a nouilor tovarăşi, regula severă, disciplina fără milă, lumina intunecată a salelor de studiu, toate chinuirile unei adevĕrate inchisori. Cu imaginaţia sa cea vie, cu acel amor de independinţă, carele a fost in toate timpurile una din trebuinţele naturei sale, cu aspirările lui, pe atunci încă neconsciente, spre regiuni ideale, totdauna scăldate in aer şi in lumină, unde soarele străluceşte, unde paserea cântă, unde floarea se deschide, Alecsandri trebuea să simţă, mai mult decăt altul,

lipsa bunurilor perdute. Nu voiu să zic că el nu luase dela părinții sei obiceiul d'a lucra; căci fusese de timpuriu dat pe mâna unor profesori din cei mai învățați. Chiar dela 1827, pe când copilul se găsea in casa părintească, el fusese incredințat conducerii călugărului Gherman, acelaș care a vêndut mai târziu prințului Grigore Ghica manuscriptul lui Șincai.

Părintele Gherman locuia in casa lui Alecsandri; dar avea invoire de a da lecții și la câțiva elevi externi, care veneau să urmeze învățământul limbei grecești, in casa dela Sf-tul Ilie. Pintre acei copii, se găsea Mihail Cogălniceanu, eruditul istoric, omul de Stat eminent, cu care Alecsandri avea să se reintâlnească incurênd la Dl. Victor Cuenin. Ceilalți camarazi ai lui de pensionat au fost actorul Milo, care a interpretat cu atât succes unele din cele mai plăcute *sainete* precum și cele mai insemnate roluri din câteva piese ale lui Alecsandri; roluri scrise dinadins pentru el; — ambii frații Miclești; — trei frați Moldoveanu, și chiar frații Cuciuc, cari au fost mai in urmă spânzurați, ca părintucigași, pe câmpul Frumoasei. Acești tineri omoritori erau inzestrați cu o memorie estraordinară și cu o mare aptitudine la învățătură. Ei știau pe de rost intâmplările lui Rubinson Crusoe, și povestirile lor au inițiat pe Alecsandri la viață și la svênturările eroului lui Daniel Defoe. Gustul călătoriilor și al esplorărilor depărtate, pasiunea alergărilor vagabunde pe oceanuri și pe mări se deșteptară deatunci in sufletul copilului; și pe când profesorii lui, pintre care trebuește citat dascălul Gaetani (acelaș pe care el avea să-l pue pe scenă, in *Nunta țărănească*), i-l invățau a conjuga verburile și a repeta pe din afară regulele gramaticei sau elementele sintaxei, spiritul seu sbura, pe deasupra zidurilor școalei, spre insula pustie a lui Robinson, lângă vêrsările in Ocean ale marelui fluviu Orenoc.

Acest amor instinctiv pentru voiajuri, acest dor tainic de mare, de pânze care plutesc in orizon, de corâbii care brăzduesc apele; această trebuință neinpotrivită de a sta, oare intregi, in contemplarea valurilor albastre; toate ace-

ste visuri poetice care au răpit totdauna, pe aripele lor, imaginaţia lui Alecsandri şi au dus-o până la marginile pământului, acolo unde înfloresc plaiurile fantastice şi Eldoradurile necunoscute; toate aceste simţiri adânci, care, chiar astăzi încă mişcă inima poetului, şi în care ar crede cineva că surprinde ca o readucere aminte a unei vieţi anterioare, trăită pe malurile lagunelor Veneţiei, patria strămoşilor sei, Alecsandri le-a ecsprimat în următoarele frumoase versuri:

O farmec, dulce farmec a vieţii călătoare,
Profundă nostalgie de lin, albastru cer,
Dor gingaş de lumină, amor de dulce soare,
Voi mă răpiţi, când vine în ţară asprul ger!

Afară ninge, ninge, şi apriga furtună
Prin neagra 'ntunecime respânde rèci fiori;
Ear eu visez de plaiuri pe care alba lună
Revarsă-un val de aur ce curge printre flori.

Văd insule frumoase şi mări necunoscute,
Şi splendide oraşe şi lacuri de smarald,
Şi cete de sălbatici prin codri deşi perdute,
Şi zine ce se scaldă în faptul zilei, cald.

Cu acelaş şir de idei se leagă şi piesa intitulată: *Dorul de mare*, scrisă sub aceaş inspirare:

Norul trece şi dispare
In afundul Cerului,
Ah! de merge el spre mare,
Duce-m'aş pe-aripa lui!

Duce-m'aş fără 'ncetare
Ca vulturul să pătrund
Peste-a ochilor hotare,
Orizonul fără fund!...

Şi s'aud blândele şoapte
Ce sbor tainic în eter,
Isvorite'n miez de noapte
De pe valuri şi din Cer!...

Insă e timp de-a părăsì pensionatul francez din Iaşi, şi de-a urma pe poet la Paris, unde el sosì pentru intăia oară in 1834.

II.

Chiar dela inceputul secolului al XIX-lea, boierii cei mai luminaţi ai ţării noastre, convinşi de necesitatea de-a asigura copiilor lor bunurile unei educaţii liberale, ce nu era cu putinţă de-a li se da la noi, luaseră obiceiul să-i trimită ca să-şi facă studiile in Occident. Cei dintăi care au plecat din Valahia au fost George Bibescu şi Barbu Stirbei, cari şi unul şi altul erau destinaţi să ocupe intr'o zi tronul ţării româneşti; Constantin Filipescu, Alexandru Racoviţă, Dumitru George Golescu şi verii sei Nicolae, Stefan, Alecsandru şi Radu; Constantin Brăiloiu, Nicolae Creţulescu, Ion Ghica, Ion şi Dumitru Brătianu, Ion Alexandru Filipescu; ear din Moldova, Rolla, doi fraţi Cuciureanu, patru fraţi Rosetti, Nicu Ghica trimişi la München; Constantin Negri, dus in Italia; Nicolae Cantacuzino şi alţii, veniţi la Paris. Mai toţi dintre aceşti tineri aparţineau celor mai bune şi celor mai vechi familii din ţară; ei au format avangarda acelei junimi române, care, de mai mult de o jumătate de secol, merge să culeagă in Francia, in Germania, in Austria, in Italia, in Elveţia şi chiar in Englitera, foloasele ştiinţei şi ale civilisaţiunii. Sunt puţini dintre aceia ce au jucat un rol insemnat in istoria noastră contimpurană, şi au dobăndit un nume in litere, in arte, in armată, in magistratură, etc., care să nu fi urmat cursurile vreunei universităţi străine, şi să nu se fi intors in ţară cu o diplomă de bacalaureat, de licenţiat saŭ de doctor. Ar fi in adevăr un studiu foarte curios şi care nu credem că s'a făcut pănă astăzi, de-a cerceta care a fost inriurirea esercitată asupra stării noastre sociale şi politice prin acea mişcare neoprită care impinge necontenit spre străinătate o mare parte din tinerimea română. Nu intră in planul nostru şi nici că ne permite subiectul ce tratăm de a aborda această chestiune;

trebue insă să mărturisim, fără a avea cătuş de puţin pretenţia de a instruì procesul timpului nostru, că dacă generaţiile ce ne-au precedat au profitat cu indestulare, şi au făcut să profite şi ţara de bogăţiile intelectuale ce le-au adus din Occident, se pare că generaţia actuală s'ar folosì mai puţin şi mai incet de toate comorile deschise, in străinătate, activităţii şi inteligenţei sale. Nu va se zică că nu esistă astăzi, in România, o pleiadă intreagă de oameni distinşi, patrioţi ardenţi, oratori strălucitţi, jurisconsulţi dibaci, profesori eminenţi, toţi doritori de a lucra la prosperitatea şi la mărimea ţării. Dar ceea ce ne lipseşte, până la un oarecare grad, celor mai mulţi dintre noi, este credinţa adâncă, entusiasmul inalt care au presidat la marele fapte săvirşite de părinţii noştri. „Suntem veniţi prea târziu in„tr'un secul prea bătrân....“ La reintrarea noastră in patrie, am găsit un câmp netezit şi un edificiu aproape ridicat; — multe din dificultăţi invinse; luptele de principii liniştite, viitorul ţării asigurat şi locul nostru la soare dobândit cu desăvirşire. Afară de un resboiu glorios, care a fost ca o consacrare şi ca un fel de apoteosă la tot ce fusese făcut mai inainte, noi nu am trecut prin nici una din acele incercări grozave, care dau maturitate popoarelor ca şi indivizilor şi din care caracterele es mai bine oţelite, sufletele mai tari, spiritele mai bărbăteşti şi mai hotărite.

Când Alecsandri a venit la Paris in 1834, tinerimea română ce urma cursurile şcoalelor din Francia, se compunea de o mare parte dintre oamenii chemaţi a crea la noi starea de lucruri actuală. Ar fi nedrept de a tăgăduì partea considerabilă luată de aceşti oameni la regenerarea politică şi socială a ţării. Sarcina ce ei şi-au impus-o, şi care era din cele mai frumoase, şi din cele mai demne de legitima ambiţiune a unui popor, ei au indeplinit-o cu stăruinţă şi cu isbândă. Dacă suntem astăzi o naţie liberă, neatărnată, implinind in toată puterea şi in intreaga sa suveranitate, o misiune de pace, de progres şi de civilisaţiune, nu trebue să uităm că lor le datorim, in mare parte, aceste bunuri nepreţuite; nu trebue să uităm că ei au dorit, mai intâi,

desrobirea şi libertatea ţării; că ei s'au aprins de o nobilă infocare ca să le dobândească, că ei au inceput lupta şi au căştigat insfirşit victoria, de a căreia rod ne bucurăm noi astăzi. Acel spirit de sacrificiu şi de desinteresare a făcut principala putere a generaţiei lui Alecsandri. Ei bine, ne e teamă, — şi dorim din tot sufletul a ne insăla, — că entusiasmul spornic al părinţilor noştri să nu fie inlocuit astăzi prin un scepticism neroditor, care nimiceşte ades opintirile celor mai buni dintre noi. Ne e teamă că, prin oarecare tendinţă către nepăsare, să nu lăsăm să pericliteze, in mănele noastre, moştenirea primită dela aceia ce ne-au precedat in viaţă, şi după care ar fi de dorit ca să ne luăm. Alecsandri este unul din acei bărbaţi de esemplul cărora trebue să căutăm a ne inspira. El a iubit totdeauna binele, adevĕrul, frumosul, adică tot ce admirabil. El a cântat faptele strălucite, pildele măreţe, devotamentele eroice; cu dĕnsul, am invĕţat a cunoaşte şi a simţi frumuseţa şi poesia cămpiilor noastre; a gusta dulcea armonie a limbei naţionale; a ne mândri de mărimea strămoşilor noştri, şi de vitejia ostaşilor de astăzi; insfirşit a ne iubì mai bine patria, a căreia amor versurile sale l'au inflorit in inimele româneşti.

Vom avea ocasiunea de a revenì asupra acestei părţi caracteristice a operelor lui Alecsandri; deocamdată trebue să ne reluăm şirul, şi să arĕtăm pe poet căutându-şi vocaţiunea, in timpul celor cinci ani de traiu la Paris.

In vara anului 1834, Alecsandri care se dusese să petreacă vacanţele pe malul Prutului, cu camarazii lui din pensionatul d-lui Cuenin, fù readus la Iaşi şi trimis de părinţii sĕi in Francia.

El pleca intovărăşit de Alexandru Cuza, care, in 1859, era să fie ales Domn al ambelor principate, de Nicolae Docan, de Panait Radu şi de pictorul Negulici, căteşi patru sub conducerea unui grec; Filip Furnaraki, fost secretar al lui Corai. Se ştie că Corai, după ce şi-a desăvirşit studiile de medicină la Montpellier, venise să se stabilească la Paris, unde prin traducerea sa a tractatului lui Hippocrate: *despre aer, despre ape* şi *despre localităţi*, dobândise, in 1810, unul

din premiele decenale ale institutului. O altă traducere, acea a *Geografiei* lui Strabon, pe care o intreprinse din ordinul lui Napoleon I, şi pe care o terminâ in colaborare cu La Porte du Theïl, Gosselin şi Letronne, contribuise a-l face cunoscut in Francia şi a atrage asupra numelui sĕu luarea aminte a eruditilor. După moartea lui Corai, intămplată la 6 Aprilie 1833, Furnaraki se dusese in Moldova, pentru o clironomie. El intră in relaţii cu părintele lui Alecsandri, ce era un partisan al nouelor idei de progres şi de civilisaţiune, şi care iubea mult societatea străinilor. Sedus negreşit de ceeace Furnaraki ii spusese despre Corai, al cărui renume era datorit in mare parte studielor medicale ce făcuse la Montpellier, şi doritor de a vedea pe fiul sĕu apucănd pe urmele invăţatului Elenist, bĕtrănul Alecsandri manifesta dorinţa de a vedea intr'o zi pe fiul sĕu imbrăţişănd cariera medicală. Insă, pentru aceasta, trebuia mai intăi ca tĕnĕrul să-şi treacă bacalaureatul, şi spre a se pregăti la acest ecsamen, el fu incredinţat d-lui Cotte, profesor din cei mai distinşi, şi a căruia fiică avea un frumos talent pentru poesie. Am regăsit la Biblioteca naţională din Paris o mică plachetă de 16 pagine, intitulată: *„La Jeune fille mourante, „élégie précédée de plusieurs lettres de MM. de Châteaubriand „Casimir Delavigne et Andrieux sur le génie poétique de l'au„teur, avec son épitaphe par le célèbre Coraï“ (Paris, tipografia vĕduvei Poussin*, 1833, in 8°). Această poesie a fost compusă de domnişoara Alphonsina Theodolinda Cotte, care de timpuriu era să fie răpită literilor, şi a cărei moarte a inspirat lui Alecsandri o elegie uimitoare in versuri franceze.

Progresele tĕnĕrului român furĕ răpezi; el se deprinse grabnic cu limba franceză, şi după puţine luni, posedă bine toate materiile coprinse in programe. Dar nu ajunsese la virsta cerută pentru a se presenta la Sorbona, astfel că trebui să i se aducă din Iaşi un act de naştere, care-l inzestra cu un an mai mult, căci el nu avea atunci decăt cincisprezece ani.

Insfirşit, zioa cea grea a examenului sosì, şi inima lui bătea foarte tare, căud el se presentă dinaintea juriului com-

pus de Laromiguière, atunci in etate de optzeci de ani, de T.-V. Leclerc, învățatul profesor de literatură latină la facultatea de litere, și de Saint-Marc Girardin, titularul catedrei de poesie franceză. Acest din urmă nu făcuse încă voiajul său in Orient, dar purta un mare interes țărei și compatrioților noștri. El adresă candidatului mai multe intrebări asupra lui Decebal, regele Dacilor, acest dușman neimpăcat al Romei și al puterii romane. Alecsandri răspunse intr'un mod satisfăcător atăt la chestiunea d-lui Saint-Marc de Girardin, căt și la celelalte ale examinatorilor săi, insă memoria lui il trădă, căndi se făcù intrebarea cum se numește tractatul care a pus capĕt rĕsboiului cunoscut sub numele de *rĕsboiul de 30 de ani*. Nu se știe cum ar fi scăpat din această nevoe, dacă n'ar fi rechemat suvenirile sale de la pensionatul d-lui Cuenin. Eată cum el insuș a povestit acest episod al primului său succes universitar: „Obiceiul era la pension de a învăța lec„țiile pe de rost. Elevii cei mai mari, studiind istoria, ajun„serĕ la secolul al XVII-lea și recitau in gura mare pasajuri „din istoria Germaniei. Sala resuna de cuvintele: *paix de „Westphalie, ... paix de Westphalie,* care mi se tipărise in „creeri, fără ca să știu ce insemnează; dar ele mai tărziu „mi-au fost de mare ajutor intr'un moment foarte critic. La „1836, trecĕnd examenul de bacalaureat in Paris, profesorul „de istorie mĕ intreabă cum se numește pacea care a pus „capĕt rĕsboiului cunoscut sub numele de rĕsboiul de 30 de „ani? N'aveam nici o cunoștință de istoria evului mediu, și „rĕmăsei mut dinaintea profesorului. Moment grozav, căci „de la rĕspunsul meu, atĕrna soarta examenului.... Deodată, „incepù să-mi rĕsune capul de cuvintele: *paix de Westphalie,* „auzite cu patru ani mai inainte, și in nedomerirea ce mĕ „cuprinsese, am rostit cu glasul uimit: *paix de Westphalie!*

„Très bien, mon ami, a replicat profesorul, și mi-a dat „o bilă albă.

„Mult am binecuvĕntat pensionul d-lui V. Cuenin, căndi am aflat că am fost primit. *bachelier ès lettres*“ [1]).

[1]) *Scrisori ale lui Ion Ghica către V. Alecsandri*, p. 287.

Cum își dobândì diploma, Alecsandri, hotărit a incepe studiile sale de medicină, se intoarse către ştiinţe şi intră in laboratoriul d-lui Gaultier de Claubry, profesor de chimie la scoala polytechnică, autorul unui *Repertoriu de chimie ştiinţifică şi industrială*, in cinci volume, şi editorul *Cursului de chimie* profesat de ilustrul Gay-Lussac la facultatea de ştiinţe din Paris. Alecsandri se interesă mult la experienţele ce făcù sub direcţiunea d-lui Gaultier de Claubry, şi in curênd el deveni foarte dibaciu in manipulaţii; insă cursurile nu aveau pentru dênsul aceeaşi atragere, mai cu seamă cursul de chimie vegetală de la şcoala de farmacie. O indisposiţie provenită din aburi arsenicali ce se respândise in laboratoriul d-lui de Claubry, obligându-l să stea acasă mai multe zile, el incepù a citi *Voiajul in America* al lui Châteaubriand; şi precum marele scriitor francez simţise născêndu-se in el geniul poetic, in faţa acelei admirabile naturi pe care a descris-o intr'un mod atât de splendid, asemenea imaginaţia gingaşă a lui Alecsandri se deşteptă, la citirea minunatelor tablouri ale lui Châteaubriand. El visa că pleca spre plaiuri misterioase, că se ducea printre sêlbaticii de la Niagara, că visita lacurile din Canada, lăuntrul Floridelor, naţia Natcejilor şi a Huronilor. Adio, laboratoriul de chimie! Adio, scoala de farmacie! Alecsandri le părăsise pentru havusurile din Grădina de Plante, a căror bogată vegetaţie părea că ii vorbea de riurile Missuri şi Arkansas, de lacurile Ontario şi Erie, şi de marele fluviu al Amazonelor, pe ale cărui valuri ar fi dorit atât de mult să plutească. Ce n'ar fi dat el ca să se poată imbarca, ca un simplu marinar, pe o corabie plecată spre America, pentru ca să resimtă şi el, toate emoţiunile şi toate surprinderile ce răpise inima lui Châteaubriand, in pămênturile de peste Ocean!

Sosirea tatălui sêu la Paris a intrerupt aceste visuri frumoase. Bêtrânul Alecsandri nu renunţase la ideea de a vedea intr'o zi pe fiul sêu exercitând profesia de medic. Dar poetul nostru nu se putea deprinde cu analisa de sânge şi cu disecţiile anatomice. Visitele ce făcuse la clinică, aspectul muribunzilor, spectacului cadavrelor intinse pe marmu-

rile largi şi gălbii ale amfiteatrului, tot acest aparat infiorător ii inspirase un desgust adănc, şi vesela lui inchipuire fusese cuprinsă de groază in presenţa tuturor acestor triste realităţi. El invidia pe camarazii lui, cari, mai fericiţi decăt dĕnsul, puteau să urmeze studii, după placul lor: Cogălniceanu, care publica pe atunci la Berlin tomul I^iu^ al *Istoriei Valachiei, a Moldovei şi a Valachilor transdanubiani*, şi care intreţinea cu Alecsandri o corespondenţă amicală; — Nicolae Docan şi Panait Radu, ce-şi făceau dreptul la Paris, Ion Ghica şi Alexandru George Golescu, ce se pregăteau la scoala centrală. Alecsandri crezù că cel mai bun mijloc de a schimba proiectele tatălui sĕu, erà de a-l duce la amfiteatru, şi de a-i arăta prin căte chinuiri respingĕtoare, prin căte lucrări greţoase trebuea să treacă, ca să obţie diploma de medic. El nu fu inşălat in aşteptarea lui, căci părintele sĕu, impresionat la spectacului cadavrelor hăcuite de scalpelul studenţilor, autorizà indată pe fiul sĕu să inceapă studiile de drept. Alecsandri işi lua inscripţiile, şi urmă cät-va timp cursul iui Ducaurroy. Nici invăţămĕntul, nici profesorul nu erau făcuţi ca să placă şcolarului.

Abstracţiile teoriei dreptului roman, pe care Ducaurroy le expunea, ajutăndu-se numai de interpretarea texturilor, fără a intra in nici un comentar, in nici o consideraţie filosofică sau morală, in nici una din acele comparaţii cu instituţiile noastre moderne, cari ar fi putut rĕspăndì oarecare varietate asupra unei materii atăt de seci prin ea insăşi; — aerul pedant al profesoruiui, spiritul sĕu puţin binevoitor pentru tinerime, contribuirĕ mult a depărta pe Alecsandri de la şcoala de drept. Ce ar fi făcut el la acea şcoală de studii abstracte, căud mii de fantasme poetice impresurau inchipuirea lui, şi căud, in vremea cursurilor consacrate de Ducaurroy la explicarea *institutelor*, mintea sa călătorea in cele cinci părţi ale lumii, şi gusta acel nectar ideal al cărui esenţă, a zis Lemartine, este contrară realităţii.

Alecsandri citise tocmai atunci pe Lamartine şi pe Jean-Jacques Rousseau; — Rousseau, carele, după expre-

siunea unui filosof modern [1]), este aspirarea neinvinsă cătră ideal; Lamartine, care de curênd publicase pe *Jocelyn*, şi a cărui versuri Cuvier le-a comparat cu un cântec pe care l'ar auzì deodată un plimbător singuratic, şi care ar corespunde la tainicele lui simţiri.

Poesia lui Lamartine şi prosa lui Rousseau păreau că se uniseră spre a face pe tênĕrul student să părăsească cursul lui Ducaurroy.

Părintele sĕu, vĕzênd că dreptul avuse tot atât succes negativ cât şi medicina, il indemnă atunci să intre la şcoala de poduri şi şosele. Alecsandri, totdauna supus voinţelor părinteşti, se dete ear la invăţătura matematicelor, şi incepù a se pregătì la bacalaureatul in ştiinţe, cu un şef de instituţie numit Bonin. In timp de patru luni, el se deosebì printr'o aplicaţiune neintreruptă, luptând cu desperare contra indemnului misterios care-l atrăgea spre poesie, şi consacrând ştiinţelor esacte toate puterile spiritului şi inteligenţei sale. El devenise cel intâiu printre camarazii sĕi; d. Bonin il cita ca pe un şcolar model, destinat a face cel mai mare onor instituţiei ce dirijă.

In zioa fixată pentru examen, profesorul convocase la Sorbona toate familiile elevilor sei, precum şi un mare numĕr de prietini şi de cunoştinţe. Incercarea era să fie solemnă; toţi se aşteptau să auză pe un nou Picus de La Mirandola, a cărui succes avea să ia proporţiile unui triumf, şi să acopere de o glorie neperitoare stabilimentul şi numele d-lui Bonin

Alecsandri fu refusat in unanimitate. Nenorocitul profesor leşină pe estrada inălţată de unde urma cu spaimă progresele catastrofei şcolarului seu; ear acesta părăsì sala, jurând că niciodată nu se va mai intoarce in ea. Pe când trecea pe piaţa Sorbonei, intovărăşit de amicul seu, C. Negri, un student necunoscut, care se presentase impreună cu dênsul la bacalaureat, ii zise: „E o adevĕrată nedreptate, căci

[1]) E. Bersot. *Etudes sur le XVIII-e siècle, Paris, Durand,* 1855. t. II, p. 79.

„d-ta erai cel mai tare dintre noi, şi meritai să fii priimit, „numai cu bile albe. — Ce-mi pasă, respunse Alecsandri; „mĕ voiu mângâia lesne de ce mi s'a intâmplat, şi drept „inceput, am de gând să arunc pe fereastră toate cărţile „mele de ştiinţe exacte. — Mai bine dă-mi-le mie. — Vino „de le ia„; şi i le-a dat pe loc, renunţând pentru totdauna la şcoli, la examene, la concursuri, la tot ce putea să-i supue spiritul formulelor, regulelor, principiilor, legilor, teoriilor abstracte şi positive, atât de contrare regiunilor inalte ale artei şi ale poesiei. Acolo era vocaţiunea lui. D-l Cotte, vechiul seu profesor, ii arătă adevĕrata cale in care era menit ca să intre, şi reincepù cu dĕnsul cursul intrerupt al lucrărilor literare.

D-l Cotte era un foarte bun umanist; el cunoştea bine mai multe limbi moderne, şi avea o mare dragoste pentru Români. Meritul seu este că a ghicit natura geniului lui Alecsandri, şi că l'a desvoltat atât prin lecţiile sale, cât şi prin incurajările ce le-a dat intâielor lui incercări. După ce i-a reintărit moralul abătut, i-a prezis că-şi va face intr'o zi un nume insemnat in ţara lui, daca va vroi să se ocupe in special cu complectarea şi perfecţionarea educaţiei sale literare. Spre acest sfirşit, el i-l iniţiă la regulele prosodiei franceze, şi desvĕlù in ochii sei frumuseţele vechilor poeţi, ale lui Homer, ale lui Virgiliu, ale lui Horatiu. Alecsandri invăţa la şcoala acelor mari modeluri arta ritmului şi a cadenţei, sonoritatea versurilor, puterea cuvĕntului pus la locul seu; apoi el se apucă insuş de lucru, şi scrise in limba franceză mai multe poesii, dintre cari o *Odă lui Lamartine;* o *Elegie* asupra morţii d-rei Cotte, despre care am vorbit mai sus, şi o *Baladă* intitulată: *Cazacul* au fost publicate in *Spicuitorul* lui Assaki. Vom mai cita încă un mic poem: *Serata;* un alt poem oriental, *Zunarilla*, şi insfirşit un madrigal adresat nepoatei generalului Lassalle, şi care credem că este cea dintâi incercare a sa de versificare franceză.

In toate aceste bucăţi, şi mai cu seamă in *Zunarilla*,

se poate constata, pe lângă eleganța facturei versului, calități de inchipuire care cuprind cele mai frumoase promisiuni.

Zunarilla este o tănără fată română, răpită de un han din Crimea. Acesta, culcat pe o piele de tigru, având un leu lungit la picioarele sale, ordonă roabei ca să cânte. Ea spune nenorocirile sale, țara in care este născută, desperarea acelora care o plâng, dorul gingaș și nesters păstrat in inima sa mâhnită. In acel moment, un porumb se coboară din inălțimea cerului, purtând un mesaj sub aripa lui. Hanul, turbat de gelosie, ucide pasărea, și implântă pumnarul său in sinul tinerei copile. Atunci leul infuriat se aruncă pe stăpânul seu, și il rupe in bucăți, pe când un tănăr necunoscut vine călare și ridică pe Zunarilla, pentru ca să dispară cu ea in fundul orizonului.

Alecsandri a impodobit acest subiect, atât de naiv in marea sa simplicitate, cu o adevărată imbelșugare de imagini bogate și de figuri poetice; și dacă ne putem servì de o zicere poporală că *„zioa de dimineață se cunoaște“*, vom aplica-o acestui mic poem, pe care regretăm că Alecsandri nu s'a decis până astăzi a-l publica.

In 1839, el părăsì Parisul, in compania lui Negri și a lui Docan, și apucă drumul Italiei, visitând Florența, Roma, Bolonia, Genova, Veneția și Triesta. Toate aceste orașe produseră o mare impresiune asupra imaginației sale; Veneția singură ii pătrunse inima de uimire. El simțì sub cerul ei, ceea ce simte omul când își revede patria. Știm in ce mod el a cântat Veneția, și poesiile intitulate: *Veneția; — Barcarolă venețiană; — Biondineta; — O sară la Lido; — La Veneția mult duioasă,* au găsit un resunet in toate sufletele și au rămas săpate in toate memoriile.

Dar ele aparțin unei epoce din viața poetului, asupra căreia nu voim să anticipăm. Ne găsim abia pe la sfirșitul anului 1839. Alecsandri după o absență de cinci ani, revine in țara lui, și inainte de a se incerca a face să răsune, in limba românească,

„Ce beau luth éploré qui vibre sous *ses* doigts.“

cum a zis Alfred de Musset, vorbind de primele poesii ale lui Lamartine, el publică in *Dacia literară* a lui Cogălniceanu prima sa novelă in prosă: *Buchetiera de la Florența.*

Pănă a nu-l urma mai departe, credem că nu este fără de interes de a reamintì care era atunci starea societății și a literaturei române: „Pentru a judeca și a prețuì meritul „unui autor, a spus insuș Alecsandri, trebue a cunoaște bine „timpul in care el a scris, gradul de cultură a limbei in care „el a fost indemnat a scrie, și dificultățile de tot soiul prin „care geniul său și-a făcut drum pentru ca să easă la lu„mină“ [1]).

In care imprejurări, și in ce condițiuni poetul nostru avea să publice cele intăi producțiuni ale sale? — La ce grad de cultură limba și literatura noastră ajunseserĕ, sub condeiul autorilor contimpurani? — Care au fost insfirșit dificultățile peste care Alecsandri a trebuit ca să pășească, pentru a-și impune numele la dragostea compatrioților sĕi, și spre a dobăndì celebritatea de care el se bucură astăzi? Intr'un numĕr viitor, vom intra in cercetarea acestor insemnate chestiuni.

Paris, Aprilie 1886.

(va urma) *GEORGE BENGESCU.*

[1]) Scrierile lui Constantin Negruzzi, București, Socec, 1872, p. V.

DOUE RANDURI DIN ISTORIA ŞCOALELOR IN ROMANIA

I. Şcoala din monăstirea Barnovschi din Iaşi, la 1724—1728.
II. Metoda Lancastrică şi introducerea ei in Iaşi la 1819 şi in Bucureşti la 1820.

I.

In monăstirea Barnovschi, zidită de Domnul Moldovei Miron Barnovschi Movilă Voevod la 1627, *in dricul* (adecă in centrul) *oraşului Iaşilor*, cum zice cronicarul Moldovei Miron Costin [1]), şi isprăvită de Eustratie Dabija Voevod [2]), era pe la 1724 o *şcoală enciclopedică*, adecă un colegiu. N'am putut găsi nimic despre inceputul acestei şcoli şi nici căţi ani a trăit ea; atăt numai am aflat in scrierile istorice ale lui Atanasie Comnen Ipsilant, Mare Spătar al Valahiei, erudit istoric şi doctor in medicină, elev al acestei şcoli, că de la 1724 pănă la 1728, fiind Domn al Moldovei Mihail Ghe-Han, saŭ Ce-Han, Racoviţă Voevod, — Ipsilant a urmat aici, in şcoala din monăstirea Barnovschi *studiile enciclopedice*, la vestitul profesor Natanail Calonari care era şi profesor al celor patru fii ai lui Mihai Racoviţă Voevod. La 1728, mazilindu-se Mihai Racoviţă Voevod, a luat cu el la Constantinopoli pe profesorul şcoalei de la monăstirea Barnovschi Natanail Calonari, ca sĕ urmeze cu educaţia beizadelelor sale, ear Atanasie Ipsilant, fiind protejat de Vodă Racoviţă, l'a urmat la Constantinopoli, invăţând şi el la un loc cu beizadelele, la profesorul Calonari, pănă la 1731, apoi el (Ipsilant) plecă la Veneţia unde invăţă filosofia şi medicina, şi sfirşindu-şi studiile, a practicat cu mare succes medicina la Padua, Bononia şi Florenţa pănă la 1738, căud se intoarse la Constantinopoli, cu diploma de doctor in filosofie şi in

[1]) Letop. Moldov. tom. I, pag. 261. tom. III, pag. 85.
[2]) Letop. Moldov. tom. III, pag. 9.

medicină de la facultatea de Padua, ear la 1742 a fost numit protomedic al Marelui Vizir Raghib-Mohamed-Paşa, apoi la 1765 trăia in Bucureşti fiind Mare Spătar, şi la 1769 il găsim Capu-Kehaia Domnului Valahiei Grigorie Ghica Voevod pe lângă Inalta Poartă. Acest Atanasie Ipsilant a fost deci, de la 1724 până la 1728, elev al şcoalei enciclopedice din monăstirea Barnovschi din Iaşi, cum insuş el istoriseşte [1]).

II.

La 24 Noembre 1778 s'a născut la Londra un binefăcător al omenirii care urma să-şi sfirşească zilele murind de foame: acesta este *Iosif Lancaster*. Tatăl său, fost soldat, făcea site şi trăia eu mare anevoinţă din munca ostenelelor sale. Cu toată neaverea sa, el a putut da oarecare invăţătură fiului său, care, la 1 Ianuarie 1798, in vrista de 20 ani, a deschis aproape de Borough-Road, in mahalaoa Southwark, o mică şcoală pentru copii săraci. Despărţirea Saint-Georges-Field, in care se afla acest aşezământ, era una din cele mai sărace. Lancaster da lecţii de citire, de scriere şi de aritmetica, cu jumătate de preţ decât celelalte şcoli din Londra; el lua numai o guinee, adecă 24 franci pe an, dar şi acest preţ era mult pentru locuitorii de Saint-Georges-Field. Lancaster căuta dar un chip ca să-l scadă; greutatea era şi mai mare, căci iubirea sa de oameni il indemnase sĕ priimească in şcoala sa un numĕr de băeţi ai căror părinţi erau cu totul săraci. Cugetând şi gândindu-se mereu, Lancaster isbutì să găsească mijlocul de a scutì de cheltueala cărţilor, slujindu-se de un singur esemplar, desfăcĕnd filele şi lipindu-le la părete, spre a servì pentru intreaga clasă; curĕnd el numai intrebuinţa nici cerneală, nici hărtie, nici condeie, nici profesori-ajutori: băeţii scrieau pe nisip cu degetul sau pe placă cu creionul, iar cei mai inaintaţi dintre ei se făcurĕ indreptătorii camarazilor lor. Astfel se inventă *invăţămĕntul mutual (alilodidactic)*; această in-

[1]) *Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου, τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν.* pag. 137, 300, 322, 326, 332, 343, 352, 401, 404, 438, 446. Constantinopoli 1870.

stituţie era inlesnitoare pentru toţi, simplă, modestă şi fără pretenţii; ea n'avea de scop să infrumuseţeze casa bogatului, ci se mângâie pre cel sărac in bordeiul sĕŭ, şi să-l facă a iubì viaţa: ea urma să ridice generaţii intregi de nenorociţi la nivelul celoralte clase ale societăţii prin sentimentele şi mângâerile folositoare ce dă invăţătura. Acest fel de educaţie atăt de indeletnic, atăt de uşor, atăt de eftin, putea să fie realizat pentru toţi săracii unei ţări, fără ajutorul guvernului şi fără contribuţiunile comunelor; secretul acestui mecanism ingenios consista in invăţămêntul copiilor prin ei insişi, adecă printr'un numĕr dintre ei mai ghibaci decăt ceilalţi şi cari făcea in faţa camarazilor lor oficiul de regenţi, de prefecţi, sub privigherea şi conducerea unui singur om, care părea a fi mai mult intendentul decăt institutorul acestei mici societăţi. Doctorul Andrea Bell, născut in Scoţia la 1753, mort la 1832, fondatorul şcoalei de la Madras, concepuse, dar concepuse abia şi numai, ideea unei asemene metode şi făcuse menţiune despre dĕnsa intr'una din scrierile sale; insă Lancaster a fost cel dintăi care a desvoltat pe un plan intins această metodă de invăţămênt mutual şi care a popularizat acest chip atăt de espeditiv şi atăt de puţin costisitor pentru invăţătura tuturor copiilor dintr'un stat. Amĕnunţimile metodei sale ii vineau in gând lui Lancaster ca prin inspiraţie, fără să fi vĕzut măcar cu ochii scrierea puţin rĕspăndită a Doctorului Bell.

Aşa isbutì Lancaster să reducă la mai puţin decăt la jumĕtate, cheltuelile şcoalei sale, şi elevii sĕi eşeau din şcoala sa mai invăţaţi, după studii mai puţin indelungate. La 1800, Lancaster avea trei sute de elevi in scoala sa şi Lordul Sommerville şi Ducele de Belford se declarase protectorii sĕi. Esemplul acestora i-au adus multe subscripţii de ajutorinţă şi Lancaster, fericit, a putut anuncia că deacum invăţămêntul va fi gratuit in scoala sa, şi elevii alergau din toate părţile. La 1805 Lancaster deschise un nou local şi numĕrul elevilor sei se urcase la una mie; totodată el organizà o scoală de douĕ sute de fete, care sub privigherea surorilor sale invăţa citirea, scrierea aritmetica, cusutul şi cele-

lalte lucruri de gospodărie. Renumele lui Lancaster străbătuse până in Palatul Regilor Engliterei. Regele Gheorghe III aflându-se la Weymouth, in Iulie 1805, dorì să facă cunoştinţa lui Lancaster, il chemă, il priimì cu cinste şi-l lăudă zicêndu-i „Vroesc ca să nu mai fie nici un copil in regatul meu care să nu ştie cetì Biblia; protecţiunea mea iţi este asigurată pentru intreprinderea d-tale vrednică de laudă". Regele subscrise indată doue sute de guinee, Regina şi familia Regelui şase sute. Bucuria lui Lancaster era la culme; el decorâ metoda sa cu numele de *sistem regal lancastric de educaţie;* el anunciâ că va fonda prin tot regatul şcoli după modelul şcoalei sale, şi deschise pe lângă ea un institut normal pentru a forma invăţători. De aicea insă incepe şirul de nenorociri care urma să peardă pe Lancaster. Strălucirea metodei sale inspăimânta pe partizanii bisericei anglicane; Lancaster era quaker şi primea in scoala sa băeţi de toate sectele. Inaltul cler se ridică contra lui, declarând că biserica este in primejdie, şi mii de pamflete răspândeau in toate părţile că Lancaster este un om primejdios; apoi i s'au anunciat că Regele şi familia regală ii retrag subvenţiunile şi protecţia lor, şi spre a opune scoala la scoală, prigonitorii lui Lancaster s'au dus la Swanage, in comitatul Dorset, unde doctorul Bell trăia retras şi necunoscut după publicarea scrierii sale, a cărei ediţie zăcea intreagă in podurile editorului, ii atribuiră lui invenţiunea metodei, şi o asociaţie puternică compusă din Arhiepiscopii de York şi de Canterbury, din cei douêzeci şi opt de episcopi ai Engliterei şi din Principele regent, au pus la dispoziţia lui Bell sume considerabile de bani. Lancaster fu prigonit, calomniat şi ruinat. Iritat contra prigonitorilor sêi, el publică la Bristol, la 1806, o broşură sub titlu: *Opresiune şi prigonire*, şi plecă in America bolnav şi necăjit. Aici il aştepta cu braţele deschise Don Simon Bolivar y Ponte, imtemeiătorul republicei Colombiei, şi cu ajutorul lui Bolivar, Lancaster umplù Colombia de şcoli primare, până şi prin satele şi prin cătunele cele mai mici. Dar Bolivar căzù in lupta sa contra facţiunii puternice a regaliştilor, şi Lancaster, perzênd pe

protectorul său, se imbarcă la Puerto-Cabello pentru Statele Unite; el găsì aicea toleranţă şi multă consideraţie, dar metoda sa era adoptată, introdusă şi urmată aicea de la 1806; — şi nime nu-i intinse mână de ajutor. Desnedějduit, ingreuiat sub povara durerilor sale, Lancaster publică o carte de *Memorii* foarte interesante şi foarte instructive, in care el preţueşte ticăloasa noastră omenire şi mai puţin decât ea valorează. Lancaster intră apoi in obscuritate şi in miserie, — el care sfărămase lanţurile ale atâtor mii de inteligenţe, el care deschisese calea fericirii, sau cel puţin a bunului traiu, la atâtea mii de persoane sărace. Pe la sfirşitul Restauraţiei, se făcea la New-York subscripţii pentru el, ca sĕ nu moară de foame; curĕnd insă jurnalele Americane anunţarĕ lumii că: *Lancaster a murit de foame...* aceasta este soarta aproape tuturor acelora care-şi sacrifică viaţa pentru emanciparea intelectuală a oamenilor!

Biografia lui Iosif Lancaster a scris-o Alex. Delaborde, V. Parisot şi E. de Monglave.

Sistemul de invăţămĕnt al lui Lancaster se numì: *Metoda de invăţămĕnt mutual după Bell şi Lancaster.*

Aşa se sfirşì Lancaster; dar metoda sa binefăcĕtoare cuprinse şi luminâ Europa intreagă şi America, şi lumea i-a dat numele de *Şcoala Lancastrică.*

In Moldova metoda Lancastrică a fost introdusă la 1819, iar in Valahia la 1820. Un tĕnĕr *Gheorghie Cleobulos*, născut in oraşul Filipopoli, după ce sfirşi in patria sa studiile gimnasiale, trecù in Germania, in Elveţia şi la Paris unde urmă şcoalele inalte şi devenì un savant distins. La Paris, *Georges Cléobule* fu impresionat de metoda Lancastrică, adică de *metoda alilodidactică sau de invăţămĕnt mutual după Bell şi Lancaster*, care se respăndea atunci in Francia şi in Englitera, şi se ocupă mult cu ea, cugetând s'o introducă in şcoalele din Grecia. *Georges Cleobule* impărtăşì cugetarea sa bogatului boer moldovean *Nicolae Rosetti Roznovanu* care se afla atunci (1817—1818) la Paris, şi cu care el făcuse de aproape cunoştinţă, ear acesta, ca om luminat, i-a dăruit cheltueala trebuitoare pentru tipărirea

tablelor traduse de Cleobul in limba grecească. Dar Nicolae Rosetti Roznovanu, darnic şi luminat, era, mai inainte de toate, un bun patriot; el rugă şi puse condiţie lui *Georges Cléobule*, să vie mai intăi in Moldova, cu cheltueala sa, adecă a lui Roznovanu, şi să introducă mai intăi metoda lancastrică in şcoalele din Iaşi. Cleobul priimì şi venì deci cu Nicolae Rosetti Roznovanul la Iaşi, unde a introdus, la 1819, metoda invăţămêntului mutual, bucurându-se de recomandaţia lui Roznovanu şi de sprijinul, după mijlocirea acestuia, al lui Iacovachi Rizo Nerulos, mare postelnic al Domnului de atunci al Moldovei, Mihail Şuţu Voevod. In Valachia domnea atunci Alexandru Şuţu Voevod şi avea Mare postelnic pe Iacovachi Rizo Rangabé, vĕr al lui Iacovachi Rizo Nerulos. Vĕzĕnd introducerea metodei lancastrice in Iaşi, acesta invită pe Cleobul ca s'o introducă şi in Bucureşti. Gheorghe Cleobul priimì, plecă din Iaşi la Bucureşti la 1820, in introduse şi aici metoda lancastrică. Astfel metoda invăţămêntului mutual fu introdusă la 1819 in şcoalele centrale din Iaşi, şi la 1820 in şcoalele din Bucureşti.

Isbucnind revoluţia grecească la 1821, Gheorghe Cleobul părăsì România, ducĕnd cu sine ajutoruri mari băneşti de la generositatea Românilor, şi plecă la Elada, unde a introdus metoda lui Lancaster la Nauplia; el murì la Egina, după ce a infiinţat in Grecia mai multe şcoli lancastrice.

Gheorghe Cleobul tipărì in Iaşi, la 1820, cu cheltueala lui Necolae Rosetti Rosnovanul, in limba grecească, o espunere sau manual despre metoda alilodidactică sau lancastrică. Cartea sa este inchinată lui Roznovanu, povestind dărnicia, iubirea de invăţătură şi patriotismul acestui boer wechiu al Moldovei; titlul cărţei este: *Ἔνθεσις περὶ τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς μεθόδου. Ὑπὸ Γεωργίου Κλεοβούλου. Ἐν τῷ τοπωγραφείῳ τοῦ Ἰασίου.* 1820 [1]).

ALEXANDRU PAPADOPUL CALIMAH.

---

[1]) Vezi Vretos, *Νεοελληνικὴ φιλολογία*, tom. II, pag. 212, 277. Athenae 1857. — A. R. Rangabé, Histoire littéraire de la Grèce moderne, tom. I, pag. 80, 150. Paris 1877.

ACADEMIA ROMÂNĂ

Sesiunea ordinară a Academiei Române din 1886 a fost foarte liniştită. Nu s'au discutat chestiuni de filologie sau de ortografie care alte ori au provocat desbateri atât de pasionate. După înţelegerea luată de toţi membri, nesfîrşita chestiune a ortografiei şi in special acea a lui *ĭ* scurt s'a amânat pentru o sesiune viitoare. Singurele desbateri mai vii au fost acele relative la propunerea făcută de Domnii Maiorescu, Melchisedek, Negruzzi, Urechia şi Ionescu, ca membrii corpului academic, să nu mai poată concura pe viitor la premiile publicate de Academia Română. D. Maiorescu făcuse această moţiune, indemnat mai cu seamă de criticele ce se produsese in public din causa prea desei premieri a unor lucrări scrise de chiar membrii Academiei.

*

Propunerea D-lui Maiorescu s'a discutat in trei lungi şedinţe şi la urmă s'a respins cu douĕsprezece voturi contra opt. Negreşit că regulamentul Academiei nu opreşte premiarea unei scrieri compuse de vreunul din membrii ordinari ai ei, asemenea au avut oarecare temeiu afirmările cătorva oratori, că la Români numĕrul autorilor de valoare este foarte mic, ceea ce ar impiedica adesa acordarea premiilor, şi ar fi contra voinţei unor testatori şi donatori, dar pe de altă parte experienţa trecută justifica propunerea D-lui Maiorescu, de vreme ce, din douĕsprezece premii incuviinţate până acum, numai *două* fusese date la persoane cu totul străine corpului Academic; *alte două* premii se dăduse la membri corespondenţi şi *opt premii* la chiar membri ordinari ai Academiei Române. Fiind astfel imprejurările la noi, — ear nu ca in alte academii — uşor s'a putut naşte in public ideea că spiritul de

colegialitate a influenţat până la un punt oarecare, acordarea premiilor.

Actul, daca nu de dreptate, cel puţin de abnegare, ce ar fi făcut Academia, priimind propunerea D-lui Maiorescu, ar fi ridicat foarte mult prestijul invăţatei Adunări, in ochii intregului public român. Dar oricum, chiar desbaterile urmate vor fi, nu ne indoim, de mare folos pentru viitor.

*

Nu demult Academia a avut a deplânge moartea unuia din cei mai vechi membri ai sei. — D. doctor Anastasie Fĕtu, fost president al Camerei Legiuitoare, profesor la Universitatea din Iaşi, fundatorul unui premiu academic, etc, incetase din viaţă puţin timp inaintea deschiderii sesiunii ordinare din acest an. Ocuparea scaunului remas vacant a dat loc la oarecare păreri contrare in sinul secţiunii ştiinţifice, formându-se o majoritate de cinci pentru D. Grigore Cobălcescu şi o minoritate de trei pentru D. Spiru Haret. D. Grigore Cobălcescu, vechiu profesor de Mineralogie şi Geologie la Universitatea din Iaşi, părea oarecum indicat prin scrierile sale pentru inlocuirea defunctului doctor Fĕtu. Aceasta a şi fost părerea Academiei, căci, afară de cele trei voturi din secţiunea ştiinţifică remase credincioase D-lui Spiru Haret, D. Cobălcescu a intrunit unanimitatea celorlalţi membri, şi a trecut astfel chiar la intăiul scrutin, ceeace se intâmplă foarte rar in Academie.

*

In şedinţele publice ale Academiei s'au cetit următoarele: In 14 Marte D. Bariţ a cetit lucrarea sa intitulată «Relaţiuni asupra Museului istoric şi archeologic din Timişoara». In 21 Marte D. I. Negruzzi, in urma unei scurte introduceri, a cetit o scrisoare a D-lui Ion Ghica privitoare la poetul Gr. Alexandrescu, scrisoare cu care incepe fascicula aceasta a «Convorbirilor», ear D. Hasdeu a făcut o dare de seamă despre lucrarea dicţionarului etimologic al limbei române cu care se ocupă de căţiva ani din insărcinarea şi cu cheltuiala

Regelui. In 28 Marte D. M. Suţu, membru corespondent, a cetit o parte dintr'un memoriu relativ la greutăţile şi monedele romane şi italice, ear D. G. Bariţ a cetit şi comentat mai multe scrisori ale unor bărbaţi insemnaţi acum reposaţi din Moldova şi Ţara Românească, relative la mişcarea literară şi politică la Români din epoca 1838 până la 1848. Din aceste scrisori vom publica câteva ale lui Const. Negruzzi intr'un număr viitor. In sfirşit in 4 Aprile D. Hasdeu a vorbit despre Dobrogea din puntul de vedere filologic şi D. M. Suţu a sfirşit cetirea Memoriului seu despre greutăţi şi monede vechi.

*

Potrivit regulamentului său, Academia publicase trei premii anul acesta, insă numai două s'au acordat. Intăiul, premiul Eliad Rădulescu, pentru cea mai bună culegere de arii populare române, puse in musică pentru cănt, voce şi clavir, l'a dobăndit D. Vulpian care a făcut o lucrare destul de intinsă şi conştiinţioasă ; al doilea, premiul Lazăr, pentru cea mai bună carte ştiinţifică l'a căştigat D. doctor Zaharia Petrescu cu cartea sa «Elemente de terapeutică». Ear al treilea, premiul Năsturel Herescu, nu s'a acordat de loc, găsindu-se că din toate cărţile presentate la premiare, nici una nu intrunea condiţiunile cerute.

*

Delegaţiunea Academiei pe anul 1886/87 s'a ales in modul următor : President Academiei D. Ion Ghika, asesori (vicepresidenţi) D-nii T. Maiorescu, M. Cogălniceanu şi General Fălcoianu. Membri onorari sau corespondenţi nu s'au ales anul acesta decăt unul, D. Theodor Codrescu din Iaşi, cunoscut prin dicţionarul seu francezo-român, prin publicarea multor vechi documente şi prin alte deosebite lucrări.

Dir.

POESII POPORANE

DOINE

Frunză verde lămăiță
Am avut o copiliță
Am lăsat-o să mai crească
Minte 'n cap să dobândească.
Dar de când o am lăsat
Copila s'a măritat.
De se mărita 'n alt sat
Nu era nici un banat
Dar așa-i in satul meu
Sĕrmanul sufletul meu
De la mine-a treia casă
Of inimioara mea arsă!
Es afară, ca mĕ vede
Eu o strig și ea nu crede
Imi trec viața 'n supĕrare...
Inimioara rĕu mĕ doare.

Nu știu luna pe cer merge
Ori puica la apă trece
Nu știu luna a norat
Ori puica s'a supĕrat
Nu știu luna a sfințit
Ori puica a adormit
Nu știu luna-a rĕsărit
Ori puicuța s'a trezit.

Dormi puicuţă să nu simţi
C'ai rĕmas fără părinţi,
Dormi puicuţă neclintit
Că lumea te-a părăsit.

Cucule, pasere sură
N'am grăit gură la gură
Să nu-mi cănţi pe arătură
Ci să-mi cănţi la noi pe şură?
— Cucule, pasĕre sură
Pica-ţi-ar limba din gură!
— Dacă limba mi-a pica
Cu ce foc oiu mai cănta?

Frunză verde siminoc
Toată lumea cu noroc
Numai eu mĕ ard in foc
Că n'am pe lume noroc!

Frunzuleană puiu de nuc
Bată-te-ar pustia cuc!
Ţi-am plătit să-mi cănţi un an
Nu-mi ai cântat nici de-un ban.
Frunzuleană mărăcine
Cucule de pe pădure
Du-te la maica de-i spune,
De mai are-un fiu pe lume
Nu-l blăstĕme ca pe mine,
Că umblu din sat in sat
Ca cucul din brad in brad.
Cucul umblă că-i e dat
Dară eu sunt blăstĕmat.
Bată-te-ar pustia cuc
Of rea parte-am mai avut
Să trăesc tot cu urit!

Frunzuleană trei smicele
Vai tinereţele mele
Cum v'am petrecut cu jele
Ş'am rĕmas din om neom
Şi m'am uscat ca un pom !

Trage mândro cu boghii
Nu-ţi mai lacreme ochii,
Trage mândro şi găceşte
De ce codru 'ngălbeneşte
Voinic tĕnĕr inălbeşte,
Codru-i galben de vĕnturi
Voinicu-i bĕtrăn de gânduri.

Frunză verde stuh de baltă
La podeţul cel de piatră
Străinele 's fără tată,
La podeţul cel de-aramă
Străinele 's fără mamă,
La podeţul cel cu brazi
Străinele 's fără fraţi,
La podeţul cel cu flori
Strainele fără surori.

Sĕrmană străinătate
Mult mi-ai fost fără dreptate
Cunjurai ţările toate
Şi de lume n'avui parte.
Aşa-mi vine uneori
Să mĕ suiu la munţi cu flori
Să-mi cat fraţi să-mi cat surori,
Ş'aşa-mi vine căteodată
Să mĕ suiu la munţi de piatră

Să-mi fac ochişorii roată
Ca să privesc lumea toată
Pe unde-am umblat odată.
Frunză verde de harbuz
Bate-un vĕntişor de sus
Pe sub lună pe sub stele
Pe deasupra casei mele
Şi-mi aduce un dor ş'o jele
De pe la rudele mele!
De mic m'am deosebit
Tot prin străini am trăit.

Frunzuleană ş'un dudău
— Mariţo de la Buzĕu
N'ai vĕzut pe dragul meu?
— Leliţo, de l'am vĕzut
Eu nu ţi-l'am cunoscut.
— Pe badea de l'ii vedea
Tu să mi-l cunoşti aşa
Că-i la faţă albineţ
Şi la pĕr negru şi creţ,
Mai in sus de gurişoară
Trasă-i neagra mustăcioară,
Mai in sus de ochii lui
Scrisă-i pana corbului,
In faţa obrazului
Scrisă-i ruga macului.

Mĕ dădui robit pe-un an
Să fac din pelin zahar
Şi mĕ dădui păn' la moarte
Ca să fac duşmanul frate
Ş' ăncă mĕ dădui pe-o vară
Din duşmancă surioară,

Dar pelinul tot amar
Şi zaharul tot zahar
Şi duşmanul tot duşman.
S'a face duşmanul frate
Când a da din piatră lapte
Şi duşmanca surioară
Când a pocni puşca goală.

Foae verde de săcară
Când dă soarele 'n deseară
Gândurile mĕ omoară;
Frunză verde trei smicele
Ce să fac eu mumei mele
Să uite de gânduri rele!

Frunză verde earbă neagră
Gândul meu pe unde-aleargă
Nu-i pasĕre să-l intreacă,
Nici cal bun ca să-l ajungă,
Numai puiul dac'ar vrea
Ca vĕntul l'ar inturna

Frunză verde puiu de nuc
Ce să fac ca să mĕ duc
Peste munţi şi peste ape
Să nu-mi pară aşa departe?
Munţilor, fiţi mărturii
Că prin voi călĕtorii,
Păduri, copaci infrunziţi
Şi voi mărturii să-mi fiţi
Cu ce chin şi cu ce foc
Am trecut prin acel loc

Riuri, ape mari şi mici
Ce v'am trecut păn' aici,
Nu uitaţi cu ce nevoi
Am bĕut apă din voi !

Frunză verde mărăciune
Dragu-mi-i a trăi 'n lume
Ş'aş trăi şi n'am cu cine
Ş'aş murì, moartea nu vine !

Frunză verde şi ear verde
Ce-am iubit nu se mai vede
Căt să cat prin earbă verde
Prin grădini şi prin livede
Şi prin cositurĕ verde.
Cătai earba căte-un fir
Şi găsii un trandafir,
Trandafirul Domnului
Cu mirosul dorului

Voinic voinicele
Trup de floricele
Ochi de viorele,
Dacă vii la noi
Să nu vii tăcĕnd
Să vii gomonĕnd,
Cu gomon de om
Să te-aud prin somn
Şi să vii prin şură
Cu liuleaua 'n gură
Luleaoa-jărì
Puica te-a zărì
La tine-a venì

Frunzuleană de orez
Vino frate de mĕ vezi
Pănă sunt grănele verzi,
Că dacă s'or secera
Tu pe mine mi-i uita...
Cănd se vĕd frate cu frate
Inimioara li se bate.

Cănt'o păsăruică 'n spin
Cu glas de voinic străin
Eu nu mai plăng şi suspin.
Rĕu-i maică prin străini
Ca vara desculţ in spini.
Am auzit din bĕtrăni
Că-i rĕu pănea prin străin
Auzii şi n'am crezut
Păn ce singur am vĕzut !

Frunză verde ş'un burete
Cămpuşor cu earbă verde
Nimeni umbra nu-ţi mai vede
Numai paserelele
Işi umbresc aripele
Ca puica sprincenele.

Cucule cu pene verzi
Ce-mi cănţi vara prin livezi?
Vara vii, vara de duci
Mĕ mir iarna ce mănănci!
Mănănc putregai de teiu
Să cănt codrului temeiu
Mănănc putregai de soc
Să cănt codrului cu foc.

Mănănc putregai de fag
Să cănt codrului cu drag.

Aliolio soare rotund
Dăte 'n vale mai curĕnd
Că mie mi s'a urit
Tot suind şi pogorind,
Tot suind din vale 'n deal
Cu măna pe iatagan
Şi cu ochii la duşman,
Pogorind din deal in vale
Cu mănile pe pistoale
Şi cu ochii după soare!
Arză-te-ar focul hoţie
Jurată ai fost tu mie
Din mica copilărie,
C'am intrat tĕnĕr copil
Ş'acum sunt cărunt bĕtrăn.

Frunzuleană trei gutui
Trei gutuie, trei lămăi
Giaba puică mĕ măngăi
Căci ca măne-o să remăi
Ca la maică-ta dintăi
Cu capul pe-un căpĕtăiu,
Căpĕtăiul teu de pene
Şi cu trupul plin de jele!
Frunzuleană trei gutui
Trei gutui, trei mere verzi
Giaba puică mĕ desmerzi
Căci ca mine-o să mĕ pierzi
Printre flori printre livezi!
Frunzuleană puiu de nuc
Vine vremea să mĕ duc

Eu mĕ duc pe drumul meu
Tu rĕmăi cu Dumnezeu!
Eu mĕ duc pe drum cântând
Tu rĕmăi pe loc plângĕnd
Cu piciorul legănând
De la inimă oftând!
— Tu te duci bade sărace
Eu cu dorul tĕu ce-oiu face?
— Măngăe-te puică, bine
Căci mai sunt voinici ca mine!
— Măcar fie cât frunza
Dacă nu eşti Dumniata!

Frunzuleană măcieş
Măi bădiţă Gheorghieş
Bătut ii drumul la Ieşi,
Mai bătut la Bucureşti...
Mĕ rog să nu zăboveşti
Că de-i zăbovi o lună
Mi-i găsi pe deal nebună,
De-i zăbovi păn la toamnă
Mi-i găsi uscată coarnă,
Că de-i zăbovi un an
Mi-i găsi moartă 'n divan
Şi de-i zăbovi mai mult
Mi-i găsi moartă 'n pămĕnt
Şi te las cu jurămĕnt
Ca să mi treci pe la mormĕnt
Să-mi dai ţĕrna intr'o parte
Să-mi vezi moartea cu dreptate,
Să-mi iei pănza de-pe-obraz
Să-mi vezi moartea cu necaz!

Frunzuleană rug de mure
Arză-te-ar focul pădure

Să se facă drum prin tine
Să mĕ duc la monăstire
Să vĕd cărduri de copile
Să vĕd şi copila mea
Acea naltă subţirea
Care m'am iubit cu ea
Din copilăria mea!
C'am avut o cărăruşă
Păn la puiculiţa 'n uşă;
Duşmancele se punea
Cărăruşa-mi inchidea
Nici cu pari nici cu nuele
Numai cu cuvinte rele!
De-ar da Dumnezeu un vĕnt
Să dea gardul la pămĕnt
Să rĕmăie numai parii
Să 'nţepenească duşmanii,
Duşmanii, duşmancele
Care strică casele!
Şi puica ce m'a iubit
Cu totul m'a părăsit
Căud mi-era ea drăgăstoasă
Imi părea casa frumoasă
Şi cu totul luminoasă,
Dar de căud ea m'a lăsat
Casa mi s'a 'ntunecat
Viaţa imi pare amară
Ograda neagră cerneală!

Frunză verde poamă coarnă
Ia vezi puică, ia vezi dragă
Noi am fost doi pui iubiţi
Ca doi zarzări infloriţi
La izvoare rĕsăriţi,
Şi izvoarele-a secat

Şi zarzarii s'a uscat
Şi noi ne-am instrăinat!

Riule pustiule
Seca-ţi-ar izvoarele
Să se vadă petrele
Să calc cu picioarele
Şi să es pe la strimtori
Ca să 'ntâlnesc negustori,
Negustori negustoraşi
Seminceri de gălbenaşi,
Negustori de cei mai mici
Seminceri de venetici
Venetici căte de cinci!

Frunză verde Artaraş
Dragul mamei Valeonaş
Dimineaţa s'a sculat
Pe ochi negri s'a spălat
La icoană s'a 'nchinat
Şi la grajd a alergat,
Pe murg a incălecat
Şi la mândre a plecat.
Mândrele când l'au zărit
Inainte-i au eşit
Două mere-i au svirlit
Merele că-s poleite
Pe de 'nuntru otrăvite.
Valeonaşu cum gusta
De inimă-l apuca
La pământ mi se trântea
In ţărnă se svircolea
Şi de moarte se sbătea.
Când soarele a apus
Pe Valeon mort l'a adus

La maica 'n casă l'a pus
Valeon frumos imbrăcat
Imi sta pe masă culcat.
Veniţi fraţi, veniţi surori
Şi-l impodobiţi cu flori,
Veniţi toţi de mi-l bociţi
Că deacum vĕ despărţiţi!

Adunate de ELENA SEVASTOS.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURĔND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII »CONVORBIRILOR LITERARE«

Pygmalion, regele Feniciei. tragedie in cinci acte, in versuri, de *G. Bengescu-Dabija*, 1 vol. Bucureşti 1886.

Nuvele de *A. Vlahuţă*, 1 vol. Bucureşti 1886.

Critice retrospective asupra rĕsboiului ruso-turc din 1877—78, după memoriile lui Curopatkin, prelucrate de Crahmer şi tradusă de *C. I. Creangă*, partea I, 1 vol. Brăila 1886.

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ ROMÂNĂ

culeasă de

ALEX. DEGENMANN

Lei B.

705. **HORSETZKY VON HORNTHAL, ADOLF.** — Der russische Feldzug in Bulgarien und Rumelien, 1877—1878. Eine militärische Studie, mit 12 in den Text gedruckten Uebersichts-und Gefechts-Skizzen und 3 Beilagen. In 8o, IV & 276 p. Wien, *Seidel*, Bucarest, *Sotchek & Comp* 7 50

706. ***HRISMOS**, adecă proorocia fericitului ieromonach Agatanghel, a monachiceştei stări a Marelui Vasile. Bucur. *Tip. Al. A. Grecescu*, 1877, in 8o, p. 38.

707. **HRISOSCOLEU G.** — Elemente de Istoria Românilor, pentru clasele primare, ed. II, Iaşi, *Tip. Buciumului Român*, 1878, in 12o, p. 240 . . . . . 1 —

708. **JANTILU ECATERINE.** — Fillerot şi Anthusa, precedate de portretul autoarei. Buzĕu, *N. Tip. Al. Georgescu*, 1878, in 8o, p. 184 . . . . . 2 —

709. **IARCU DEMETRIU.** — Abecedariu sau manual de silabism, pentru clasa I primară, ed. 24, in 12o, 95 p. Bucur. 1878, *Fraţii Ioaniţiu & Comp* . . . — 25

710. — Elemente de Istoria naturale, prescurtată după Belèze, cu mai multe figuri in text pentru usul scoalelor primare de ambele sexe, a noua ediţiune, in 12o, 120 p. Bucureşti 1878, *Fraţii Ioaniţiu & Comp*. . . . . — 60

711. — Istoria sacră a vechiului şi noului Testament, c'un apendice de datele evenimentelor celor mai remarcabile ce complectează istoria sacră, pentru usul scoalelor primare urbane şi rurale de ambele sexe, a 15 ediţiune, in 12o, 64 p. Buc. 1878, *Fraţii Ioaniţiu & Comp*. . . . . — 25

712. — Manual de comptabilitate in partidă dublă şi simplă, pentru usul scoalelor de ambele sexe, intr'un mod foarte simplu, lesnicios şi practic, c'un exerciţiu practic de trecere in partidă dublă, cu modele de Memorial, Journal, Maestru, Registre ajutătoare, Bilanţă de verificaţiune, inventariul general (Catagrafiă), şi in fine cu o espunere pe scurt de comptabilitate in partidă simplă, in 12o, 81 p. Buc. 1877, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* — 80

713. — Manual de Economia domestică (casnică), coprinzĕnd şease părţi: 1) localul, 2) Imbrăcămintea, 3) Nutrimentul sau alimentele, 4) Hygiena, 5) Buna cuviinţă şi bunul traiu, 6) Comptabilitatea domestică pentru usul scoalelor primare de fete, prescurtată şi prelucrată după Belèze, in 12o, 136 p. Bucureşti 1877, *Fraţii Ioaniţiu & Comp*. . . . . 1 —

714. — Mytologia (Manual) ştiinţă necesară la studiul Istoriei, Religiunei, origina nomenclaturei ştiinţelor naturale, Chronologiei, etc., cu un a-

Lei B.

pendice de origina zeităţilor antichităţei, espediţiunea argonautică, Resbelul Troiei, şi cu note esplicative a unor tradiţiuni ale noastre naţionale, ed. II coresă, adaosă şi cu 11 figuri, in 120, 55 p. Bucureşti 1878, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.*

715. — **Românul glumeţ**, anecdote, Bucureşti, *Tip. Naţională*, 1874, in 120, p. 91 . . . . . 1 —

716. — **Manual de economia domestică** (casnică), Bucureşti, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* 1877, in 120, p. 136. . . 1 —

717. — **Elemente de istoria naturală**, după Belèze, cu 56 figuri, Bucureşti, *Tip. Naţională*, 1877, in 120, p. 120. — 60

718. — **Manual de Comptabilitate in partidă dublă şi simplă**, pentru usul scoalelor de ambe sexe, Bucureşti, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* 1877, in 120, p. 35 . . . . . — 80

719. — **Istoria sacră a vechiului şi noului testament**, ilustrată, ed. a 14, Bucureşti, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* 1877, in 120, p. 66 . . . . . — 20

720. — **Abecedariu sau manual de silabism**, ed. 24, Bucureşti, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* 1878, in 120, p. 95. — 25

720. **JIPESCU GR. M.**—**De tutelis**, in dreptul roman şi in dreptul român, Bucureşti, *Tip. al. A. Grecescu*, 1878, in 80, p. 89.

721. **ILIESCU şi GEORGIANU.** — **Statua lui Michaiu viteazul şi alte poesii**, Bucureşti, *Tip. Al. A. Grecescu*, 1875, in 120.

722. **ILIESCU PETRU.** — **Raport general istoric despre activitatea societăţii «Petru Maior» a junimei române din Buda-Pesta, de la infiinţarea ei până in presinte**, Buda-Pesta, *Tip. Al. Kocsi*, 1877, in 120, p. 42.

723. **Instrucţiune asupra lopeţei de infanterie**, Bucureşti, *Imprimeria Statului*, 1874, in 160, p. 25.

Lei B.

724. **L'Interprète militaire en Orient.** Roumain, Français, Russe, Turc, in 320, 147 p. Bucureşti 1877, *E. Grœve & Comp.* 3 50

725. **IONANTU.** — **Horul ideal**, Bucureşti, 1874, in 160.

726. **IONAŞCO B.**—**Finitul lumei prin ştiinţă sau secretele naturei**, traducţiune, Iaşi, *Tip. Naţională*, 1874, in 120, p. 102. 2 —

727. **IONESCU AN.** — **Câteva cuvinte asupra apreţiărei comparative intre amputaţiunile primitive şi consecutive**, practicate in urma plagelor cu arma de foc, Bucureşti, *Tip. Al. A. Grecescu*, 1878, in 80, p. 65.

728. **IONESCU B.** — **Puterea de propăşire a limbei. Studiu filologic comparativ asupra limbei româneşti**, Iaşi 1878, in 120 . . . . . 1 —

729. — **Noul Abecedar fonetic, intocmit după un plan cu totul nou**, Iaşi, *Tip. H. Goldner*, 1878, in 80, p. 83 — 50

730. **IONESCU C.** — **Colecţiunea tutulor parabolelor mântuitorului, din câte patru evangeliele, impreună cu esplicaţiunile lor**, ed. II, Bucureşti, *Tip. Curţii*, 1874, in 80, p. 46 . . . . . — 50

731. **IONESCU G. D.** — **Revista junimei**, Bucureşti, *Tip. C. P. Conduratu* şi *Al. A. Grecescu*, 1875, in 80.

732. — **Fanalul lui Diogene**, foaiă hebdomadară, 9 broşuri, Bucureşti, *Tip. Curţii*, 1876, in 160.

733. **IONESCU I.** — **Intăia carte de scris şi de citit**, in 120, 48 p. Bucur. 1874, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* . . . . . — 20

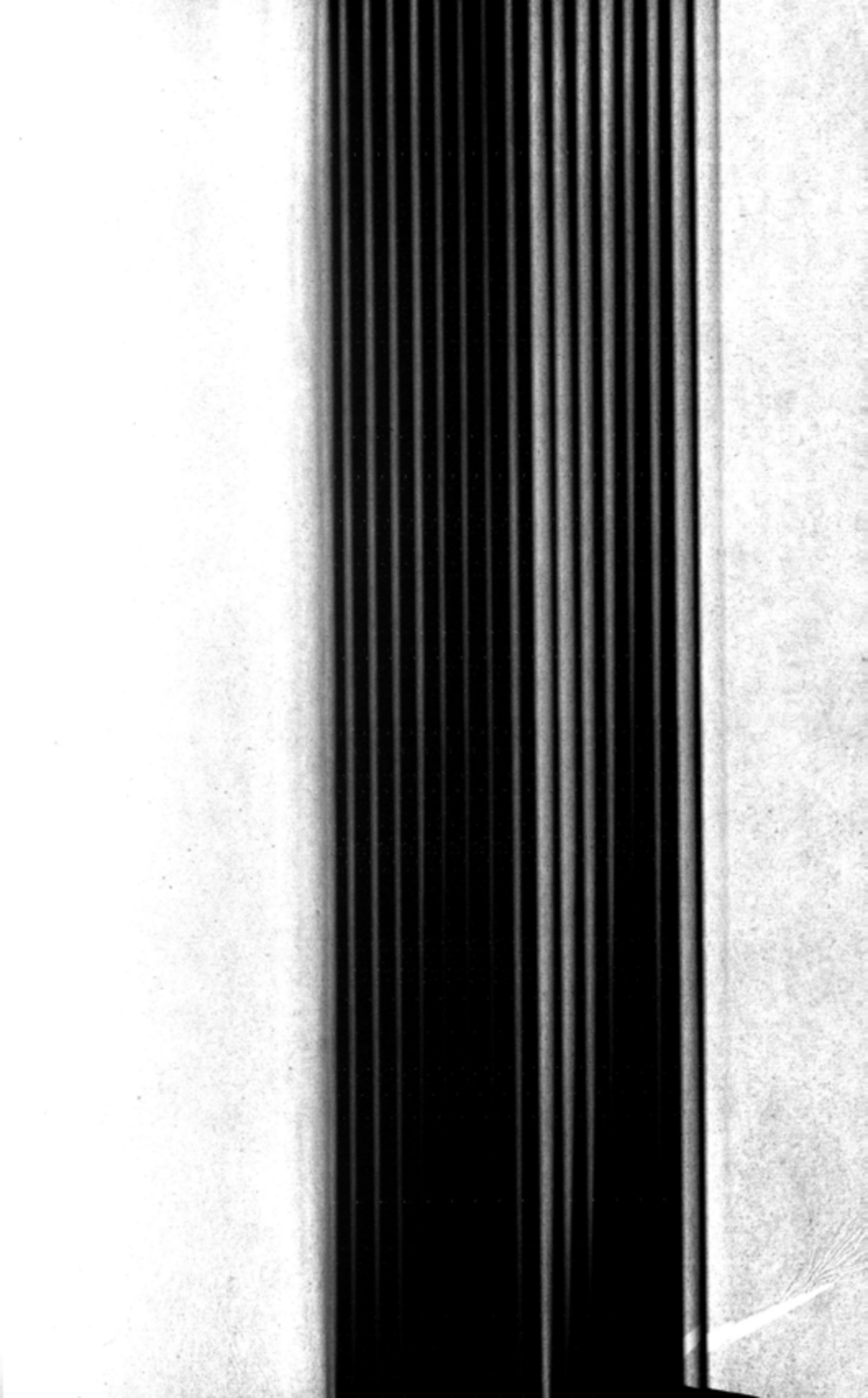
734. — **Carte de citire cu esercitie asupra limbei şi asupra stilului.** Tradusă şi prelucrată, a 4 a ed. in 160, 141 p. Bucureşti, 1875, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* . . . . . — 70

Din stab. grafic Socec & Teclu, Bucurescĭ. — 23,736.

Clișeu în zinc dupe o fotografie din Stab. Socecu & Teclu.

COSTACHE NEGRUZZI.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 4. Bucuresti, 1 Iulie 1886. **Anul XX.**

CONSTANTIN NEGRUZZI

CONFERENȚĂ ȚINUTĂ LA CRAIOVA IN ZIOA DE 1 MARTIE 1886 DE D. N. GR. RACOVIȚĂ.

Doamnelor și Domnilor,

Românul la țară când povestește la vatră, in lungile nopți ale iernei, saŭ când vara, pe prispă, la lumina lunei ori a stelelor stă la vorbă și grăește multe și mărunte, zice că stă *la taină*. Ceeace noi generația mai nouă numim convorbire, el o numește *tăinuire*, in limba curat românească. Tot asemenea și eu voiu avè onoare a face inaintea d-voastre o tăinuire biografică și literară asupra unui autor de mare valoare, care poate, prin lipsa lui de iubire de vuet, nu vĕ este atăt de cunoscut, precum ar merita să fie. Ca să înțelegeți că merită a fi binecunoscut Constantin Negruzzi, acel autor, despre care voiu avè onoare a vĕ vorbì, este destul să vĕ amintesc ce zicea el, vrĕnd să spue că a scris puțin, dar că a vrut să scrie bine. Aceste cuvinte care dovedesc tendențele lui sunt: „Mai bine vreau un armăsar arăpesc decăt o herghelie tătărească“ și „decăt un cămp de măcieși mai bine un singur trandafir“. Dar mi se pare că m'am rezimat prea mult pe puterile mele, când am crezut că voiu face o bună conferință cu un subiect atăt de greu. A vorbì cu folos inaintea unui public atăt de distins,

a vorbi mai ales cu pricepere de scrierile unui autor atăt de însemnat, nu este lucru uşor. Nu avem materialul trebuincios pentru o asemenea lucrare. Nu avem decăt operele autorului publicate in trei volume; se găseşte in capul acestor opere o introducere scrisă de vestitul amic al lui Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri, şi mai avem o scrisoare a demnului său fiu, Iacob Negruzzi, din care vom culege ceva,—incolo nimica, nici o bingrafie, nici o monografie, nici un studiu critic. Va trebui să ne mulţumim cu ceeace vom putea culege din operele autorului.

Fiindcă vorbirĕm de introducerea vestitului Alecsandri, voiu amintì aci ceva ce-mi este personal.

Sunt acuma căţiva ani, mĕ plimbam intr'o dimineaţă pe uliţele Bucureştilor şi trecĕnd pe lăngă Academia Română, am aflat că atuncea era o şedinţă interesantă.

Ştim cu toţii că in Franţa Academia de litere este un institut din cele dintăi. Membrii acelei Academii sunt presupuşi atăt de vestiţi incăt lumea, şi chiar dĕnşii, îşi dau dau numele de *nemuritori*. Intrarea ca membru intr'acea societate este foarte grea, şi trebue să aibă cineva limbă şi pană bine ferecate, pentru a avè onoare a devenì academician.

Acolo este obiceiu, că cel mai nou intrat, face un discurs prin care laudă pre cel ce-l inlocueşte. Academia noastră, fiind prea tĕnĕră nu poate observa asemenea obiceiu ca in Academia Franceză. Acei ce au onoare de a fi aleşi membri ai Academiei noastre, fac elogiul bărbaţilor insemnaţi, care ar fi meritat să fie membri ai Academiei. Alexandru Dumas fiul, cănd a trebuit să facă discursul său la Academia franceză, a făcut lauda predecesorului său, dar a făcut mai ales lauda părintelui său, care, cu toate că meritase a fi membru al Academiei, nu fusese ales. Vasile Alecsandri, amicul lui Constantin Negruzzi, in loc de discurs la Academie, asupra vre unui predecesor, a cetit insemnata lui introducţie, scrisă pentru operele amicului seu Constantin Negruzzi; pentru dĕnsul *inchipuitul* său predecesor la Academia Română era Constantin Negruzzi, care, deşi numit membru

la infiinţarea acestui corp învăţat, n'a mai trăit destul pentru a asista la vre una din sesiunile ei. Intr'adevĕr, când citeşte cineva studiul lui Alecsandri, cunoaşte bine nu numai pe Constantin Negruzzi, dar şi timpurile in care a vieţuit şi a scris acest insemnat autor şi care au inriurit puternic asupra scrierilor lui.

După notiţele biografice ale lui Iacob Negruzzi, pe care le am, resumate intr'o mică scrisoare dela dĕnsul, scrisă cu acea pietate filială, ce trebuea să-i insufle viaţa unui asemenea părinte, vedem că Constantin Negruzzi era născut pe la 1807 sau la 1808 in Iaşi.

Trebue să ne dăm bine seama de epoca la care a venit in lume şi a trăit Negruzzi, epocă tristă şi demnă de plâns, epocă cu totul ignorantă, plină de eresuri şi de năbuşală a inteligenţei. Cu cât acea epocă era astfel, cu atâta trebue să fim cuprinşi de mirare, când vedem trăind şi desvoltându-se un Constantin Negruzzi, şi pe lângă dĕnsul un Heliade, un Alexandrescu, un Boliac, un Konaki, un Asaki, un Văcărescu, un Cărlova, Cogălniceanu, Donici, Pogor, Alecsandri şi alţii. Acest fenomen curios dă loc la o conclusiune, care seamănă a fi un paradox. Lucrările cele mari, ideile cele nemuritoare, oamenii cei insemnaţi, iau naştere mai ales intr'o atmosferă de presiune, de absolutismu şi de ignoranţă.

La Greci şi la Romani, cu toate că erau in republică, dar absolutismul era mare, presiunea strasnică, sclavia o instituţiune recunoscută de legile Statului.

Ce lucruri mari avem din timpul Romanilor şi din timpul Grecilor! La Egipteni tirania domnia, dela Egipteni avem piramidele şi sfinxurile. Ce măreţe lucrări ne-a lăsat renaşterea in Italia şi istoria se ingrozeşte, când povesteşte tiraniile şi crimele acelei epoce. Ce secul demn de admirat, este seculul lui Ludovic al XIV, şi cu toate acestea, timpul lui era astfel, incât putea face prea bine vestita declaraţiune că: „l'Etat, c'est moi.“ Ce uimitoare epocă aceea a lui Napoleon cel Mare şi ce absolutism, ce presiune!

Să ne intoarcem la noi şi să vedem in ce epocă a

trăit Constantin Negruzzi. Deschidem insemnata introducţiune a lui Vasile Alecsandri şi cetim cu o intemeiată intristare următoarele: „Servilitatea, ciocoismul, sub mască „de fineţă diplomatică, făcuse din Camera deputaţilor anti-„camera Domnului, compusă de representanţii devotaţi or-„beşte guvernului. Aleşi prin varga magică a corumperii „electorale, eşiţi din urne prin un nomol de decreturi de „boierii şi de rânduiri in slujbe, clociţi sub o atmosferă de „intrigi, de promiteri, de ameninţări şi de hatiruri, ei de-„veneau umiliţi sateliţi ai tronului, şi bun sau rău, folosi-„tor sau păgubitor ţării, ei votau cu entusiasmu tot ce li „se presenta de sus. Apoi cuprinşi de recunoştinţă adresau „acturi de mulţumire Părintelui Patriei, pentru patriotica „sa oblăduire, hărăzindu-i drept recompensă pe lângă lista „civilă şi economiile bugetului anual, ofranda depusă pe „altarul Patriei."

Astfel era timpul in care a trăit Constantin Negruzzi, timp care a dat naştere la o pleiadă de oameni insemnaţi, ce fac fala noastră, prin condeiul lor cel ager, prin patriotismul lor, prin iubirea lor de limbă şi mai ales prin caracterul lor.

In copilăria lui Constantin Negruzzi se invăţa carte, precum se invăţa pe atuncea in şcoalele greceşti a lui Gavdala, Cuculi, Kiriac, şi la singura şcoală română din Socola; dar daca cetim scrierea lui „cum a invăţat româneşte", vedem că era un copil foarte inteligent, că nu s'a putut familiariza cu alfabetul barbar ce i l'a dat dascălul dela Socola să-l inveţe, că s'a ajutat puţin cu acel abecedar, şi că a invăţat a cetì intr'o singură zi pe o carte a lui Petru Maior, găsită in biblioteca părintelui său.

Am vorbit la inceputul acestei conferinţe de Alexandru Dumas fiul. Ciudată coincidenţă intre dênsul şi Constantin Negruzzi. Alexandru Dumas fiul a intitulat primele sale lucrări „Pêchés de jeunesse". Asemenea şi Constantin Negruzzi a intitulat primul volum al operelor sale „Păcatele tinereţelor". Les beaux esprits se rencontrent.

Acest intăiu volum mi se pare cel mai de căpetenie al lui. El este impărțit in trei părți:

Partea I. Amintiri de junețe.

Partea II. Fragmente istorice; și

Partea III. Negru pe alb, scrisori la un prieten.

Partea intăi incepe cu un articul de fantazie: „Cum am invățat românește".

In acest articul plin de sarcasme autorul exprimă cu un condeiu tĕnĕr și ager cum se invăța pe atunci românește, cum s'a revoltat in contra alfabetului nostru barbar de atuncea, și cum, ajutat de o carte a lui Petru Maior, fără să fie reținut in loc de regulile pedantice ale dascălului sĕu, a invățat a cetì românește intr'o singură zi, nemai avĕnd trebuință de dascal. Acest incident imi amintește o reflecțiune a mea, care a fost poate și a multora, dar care dovedește cât este de inteligent neamul românesc in genere.

Pe la 1860 era ministru de interne la noi, de nu mĕ inșăl D. Ioan Ghica, om luminat și căruia ii plăcea cu deosebire reformele indrăznețe. El a dat pe atunci o circulară vestită, ca să nu mai scrie in toată țara in corespondențele oficiale, decât cu litere latine, in locul slovelor cirilice intrebuințate până aci. Ei bine, a fost deajuns această circulară, pentruca in toată țara să nu se mai scrie decât cu litere latine. Logofeții chiar depe la sate, boierii noștri cei bĕtrâni, chiar cucoanele noastre, cari purtau deabia condeiul in mână, s'au pus indată fără studiu prealabil, ca prin farmec, să scrie românește cu litere latine.

Astfel putem lesne intelege cum inteligentul Constantin Negruzzi a putut să invețe a citì românește intr'o singură zi, el care știea bine grecește și ceva franțuzește, căci ne spune că intr'o dictare de o pagină, nu făcea decât dela 7 până la 8 greșeli.

A doua scriere a lui Constantin Negruzzi din „Amintirile de junețe" este „Zoe" o novelă frumoasă, duioasă, care se termină trist, prin moartea eroinei și a eroului, o lucrare adevĕrat de junețe scrisă cu multă inimă.

Această novelă este alcătuită cu amintiri din timpul

când Negruzzi era exilat la Chişineu in Besarabia; el fusese gonit acolo cu toată familia, de evenimentele ce se desfăşurau in Ţară prin eteria lui Ipsylanti şi de rescoala lui Tudor, care era in legătură cu mişcarea Grecilor. El era pe atunci foarte tĕnĕr, şi scriea cu toată inima lui. El se făcù prieten cu vestitul poet rus Puşkin, care deştepta admiraţiunea, prin producţiunele lui Schakespeariane, cu toate că ele aveau un caracter cu deosebire naţional slav. Cu Puşkin invăţa ruseşte, cu un emigrant francez se perfecţionează in franţuzeşte.

Mult efect a avut in amĕndouĕ ţările surori emigrarea boerilor din Moldova in Rusia şi din Muntenia in Braşov.

Din copilărie imi aduc aminte că-mi povestea părintele meu, vorbindu-mi despre fuga lui in Braşov; cum societatea emigrată din Romănia a simţit nevoea a intrebuinţa cu folos timpul.

Vestitul Iancu Văcărescu, iubitul nostru poet era amorezat şi făcea poesii nemuritoare, feciorii Domnitorului Alexandru Suţu, care in urma unor intrigi diplomatice fusese otrăvit, pe scaunul Domniei din Bucureşti, invăţau nemţeşte şi franţuzeşte cu profesori distinşi. Aşa incât chiar ei deveneau in urmă insemnaţi, unii ca profesori la universitatea din Athena, ear alţii ca proprietari şi fonctionari inalţi in ţară.

Femeile din acea societate erau frumoase şi distinse, ele petreceau cultivănd literatura şi teatrul. Dĕnsele impreună cu tinerii aleşi ce emigraserĕ, dau representaţiuni teatrale, care hrăneau mintea lor cu tot ce era gustat in literatura dramatică clasică. Ele nu se sfiau a juca pe Corneille, pe Racine, pe Voltaire, pe Moliere etc. Pe atunci năşteau geniurile lui Lamartine şi lui Victor Hugo şi acea societate din Braşov şi Chişineu se adăpa cu scrierile acestor geniuri.

Acea epocă a avut o inriurire puternică asupra lui Negruzzi, lucrările lui de tinereţe se resimt tare de acele timpuri, şi nu ştim ce influenţă ar fi avut Puşkin asupra lui dacă ar fi trăit. Dar din nenorocire ştim toţi că acesta

căzù lovit de glonț intr'un duel cu cumnatul sĕu, care-l acusa că era amantul nevestei sale.

După „Zoe“ Negruzzi scrie un articol care este mai mult o cronică, precum vedem astăzi multe asemenea cronice in ziarele cotidiane „O alergare de cai la Chișineu“. Dar ce agerime in condeiul cu care a scris acea cronică, și cu cătă eleganță și inimă este scrisă! Nu este timpul să vĕ citesc acest articol, sper că mulți din d-v., vor voì să cunoască pe Constantin Negruzzi și vor citì, in liniștea camerei de lucru operele lui; atunci cănd veți da de „O alergare de cai“, veți face o comparațiune, ținĕnd seama de timp și de loc, intre acest articol și un capitol al unui autor, care pretinde astăzi a fi un cap de școală, voesc să vĕ vorbesc de Zola. In vestitul Roman „Nana“ el are un pasagiu din cele mai interesante, „O alergare de cai“; de citești cu luare aminte acest capitol, iți pierzi chiar rĕsuflarea, dar nu visezi. Cănd citești pe Negruzzi visezi intr'o dulce incăntare, dar nu pierzi rĕsuflarea. Unul realist sau naturalist, altul spiritualist.

După „Alergarea de cai“, Constantin Negruzzi, a scris vre-o două nuvele, care par a fi copii de pe natură, două povești: „Au mai pățit-o și alții“ și „Toderică“.

Aceste scrieri sunt gingașe, sunt plăcute, dar n'au atăta insemnătate, să trecem dar peste dĕnsele.

Să venim la una mai curioasă la „Flora Română“. Constantin Negruzzi, in setea lui de a invăța necontenit nu se ocupa numai de literatură, el cultiva și botanica. In această scriere vrea să arate știința lui despre plantele din țară, el se pune in corespondență cu o damă, ce trebue să fi fost plăcută, pe căt timp se ocupa de flori.

Domnul ce scrie își ia numele de Cerentel, (Centaurée) o floare cunoscută in lumea intreagă și prin frumusețea ei și prin proprietățile ei medicale. Ear pe doamnă o botează cu numele general de „Florineasca“. Este o plăcere de a citì acele scrisori: cu cătă cunoaștere despre flora străină, și de flora românească vorbesc amĕndoui. Ți se coprinde sufletul cu un parfum incăntător, și o rĕcoare binefăcĕtoare

de timp frumos când citești aceste scrisori atât de bine alcătuite. Îți vine dorința să studiezi botanica și să te faci grădinar. Om inteligent inainte de toate, Constantin Negruzzi braconează pe tărâmuri variate. „*Homo sum et nihil humani a me alienum puto*“. Maxima aceasta, la care nici nu s'a gândit poate, pare a fi prin intuițiune a sufletului lui.

El pare a fi acasă la el in mijlocul Florei Străine și și Florei Române. De aveți timpul, citiți acele scrisori ale lui Cerentel către Florineasca, și vă veți convinge cu câtă pricepere, câtă gingășie sunt scrise.

După Flora Română, prin care se termină intâia parte a amintirilor din junețe, Negruzzi a inceput Fragmentele lui istorice. El a scris atunci o poemă epică, care negreșit i-a fost inspirată prin citirea Henriadei de Voltaire, și a devenit sub condeiul lui un cap d'operă. Versurile in care a fost scrisă acea poemă, sunt toate așa de frumoase incât ar trebuì să vi le citesc in intreg, dar cadrul unei conferințe nu sufere să fac aceasta.

Mă voiu mărginì dar a face numai puține citațiuni dintr'această operă, pentru a mă incerca se vă dau o idee, despre poesia inaltă ce domnește in dănsa, și despre iscusința cu care Negruzzi a alcătuit versurile lui. Această poemă epică care este un document insemnat in literatura noastră, dela care s'a inspirat poate și Vasile Alecsandri, când a scris vestitul lui poem epic intitulat „Dumbrava roșie“ are ca motto o citațiune din cunoscutul cronicar, Vornicul Ureche.

Acest moto sună astfel: „Fost'au acest domn om, nu „mare la stat, insă intreg, drept, viteaz, și meșter la răs„boiu... Și era mare jale, și plâns in norod pentru perde„rea acestui domn bun“.

Este vorba de Ștefan Cel Mare. Negruzzi cântă printr'această poemă epică, o episodă din viața acestui domn nemuritor: Ungurenii sub generalul lor Hroiot vor să surprindă țara Moldovei fără apărare, spre a o jăfui, căci aflaseră că Stefan Cel Mare era departe cu oștirea lui. Această

primă parte a poemei este scrisă cu un condeiu ager şi meşter. Inceputul mai ales este frumos de tot:

„Ciocărlia cea voioasă im vĕzduh se legăna
„Ş'inturnarea primăverei prin dulci ciripiri serba
„Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat
„Pămĕntul ce era încă de-al sĕu sânge rourat.
„Uitase-acum Moldovanul trecutele lui nevoi
„Şi cu fluerul la gură, păstorul pe lângă oi
„Cânta dragostele sale, vai, el nu putea găci
„Că vrăjmaşu 'n a lui Ţară se găteşte a năvăli".

Asemenea versuri devin clasice prin frumuseţa lor, ele ne pun in minte, versurile celor mai mari poeţi. Ele sunt demne de bucolicele lui Virgiliu şi de poesiile lirice ale lui Lamartine.

Auziţi această rugăminte a poetului către Dumnezeu şi veţi judeca:

„Dumnezeule! la tine nădejdea lor a rĕmas
„Inalţă-se pân la tronu-ţi a lor trist şi jalnic glas
„Şi trimite-le din ceruri un ânger intr'ajutor
„Căci se bat pentru scăparea ş'apărarea Ţărei lor!"

Cât de tare bate inima de patriot şi de bun Român in poet, aceste versuri curate şi inalte o dovedesc. La inceput Stefan Cel Mare nu poate intimpina năvălirea Ungurilor şi soarta armelor Române pare compromisă.

Auziţi cu ce durere să exprimă poetul:

„Şi zece odihniţi Unguri stau pe-un Român ostenit"

Un părcălab al lui Stefan Cel Mare inainte de-a fi sdrobit se retrage şi vesteşte prin Aprodul Purice pe Domnul sĕu.

Stefan in urma acestei veşti se răpede cu a treia parte din armata lui, in ajutorul părcălabului sĕu. Inainte de-a

intra in luptă, imbărbăteşte pe ostaşii lui cu o cuvĕntare din cele mai rĕsboinice, care este demnă de admirat.

„Ostaşi! Voi ştiţi foarte bine că, spre a ne biruì
„Alţi mai insemnători duşmanii in zadar s'au ispitit,
„Ci a săbiilor noastre incercarĕ ascuţit,
„Apoi suferì-vom astăzi ca acĕşti cutezători
„Vrednici de-a purta mai bine nume de hoţi trădători,
„Să vie cu semeţie chiar in al nostru pămĕnt
„Să robească şi să prade? Nu; căt eu in viaţă sunt,
„Nu va fi! Dumnezeu sfăntul ne va imputernicì,
„Sumeaţa lor cutezare să o putem pedepsì
„Precum la Soci, la Soroca, la Lipniţa v'aţi purtat
„La Baia, la Cursul apei şi la Rămnicul Sărat,
„Astăzi şi cu Ungurenii tot aşa să vĕ purtaţi
„Şi la orice intămplare totdeauna s'alergaţi,
„Unde'ţi găsì astă pană dela gugiumeana mea,
„Pre care pe drumul slavei pururea o veţi vedea!

Nu este aşa că sunt frumoase aceste versuri, şi strălucesc ca soarele, căud ne inchipuim negura in care se afla Ţara noastră, atunci căud au fost scrise?

Lupta intre Unguri şi oastea lui Stefan este atăt de crăncenă in căt:

„Viteazul braţ al lui Stefan prin vrăjmaşi cărări făcea
„De a săngelui vărsare, pămĕntul se inroşea:
„Căud din plumb dintr'o săneaţă calul sĕu rănit fiind
„Sforăeşte ş'apoi cade ănc' odată nechezănd".

Cade şi Stefan impreună cu calul, dar nu este rănit, ci strigă la ai sĕi: „*Să nu-l lase pradă duşmanilor*".

Aprodul Purice ĕi aduce un cal, dar Stefan fiind prea mic nu poate incăleca. Atunci acesta ii strigă:

„. . . . . De voeşti Măria Ta
„Eu in muşonoiu m'oiu face pe carele să te sui.

După ce incălecă Stefan:

„Către dĕnsul se intoarce şi ii zice-aşa zimbind:

„De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm
„De primejdia aceasta, intru care ne aflăm
„Să ştii Purice băete, că nu-i mai fi muşunoiu,
„Ci spre vrednică răsplată, *Movilă*-a te face voiu".

Lupta s'a terminat, vrăjmaşul când a zărit earăş pe Stefan, pe care il credea mort, este inspăimântat şi alungat. A treia parte a poemei incepe, prin minunatele aceste versuri:

„Soarele-acum cu mărire se pleca către'asfinţit
„Luminând câmpul acela de cadavre coperit".

Cred că nu ne mai indoim acuma de frumuseţa acestei poeme, care este un monument al literaturei noastre.

Dar nu s'a mulţumit cu acest cap d'operă Constantin Negruzzi, el are multe alte poesii, şi a scris in prosă astfel, incât Alecsandri, il pune in fruntea prosatorilor Români.

Francezul, când vrea să zică despre o frasă că este bine ingrijită spune: „qu'elle est bien ciselée", pare că autorul s'ar servì de un instrument. Fiindcă este vorba de foarfeci, noi vom repeta, pentru frasa lui Negruzzi ceeace a zis singur că altă ocasie, că a fost nu numai un *croitor* meşter ci şi un *creator* de geniu.

Negruzzi printre „Păcatele tinereţelor" mai are afară din altele încă un cap d'operă.

Acesta este o novelă istorică, o pagină din istoria noastră, care merită să atragă toată atenţiunea. Un autor contimporan, cu care am fost strins legat, Alexandru Odobescu, care şi el ocupă un loc insemnat in literatura noastră, s'a inspirat dela această naraţiune, spre a scrie cu un condeiu meşter de tot, două mici novele, earăş istorice, care sunt două giuvaeruri literare: „*Mihnea cel turcit* şi *Doamna Chiajna*".

Ţinând seamă de timp şi de imprejurări, admirăm mult pe Alexandru Lăpuşneanul, cu toate că şi novelele

lui Odobescu sunt demnele lui fiice. Legenda lui Lăpușneanu sau mai bine, istoria lui se petrece intre 1564 și 1569.

Această însemnată novelă are patru capitole, toate frumoase. Ca motto in primul capitol, avem cuvintele istorice ale lui Lăpușneanu, și care zugrăvesc dintr'o trăsură caracterul lui: „Dacă voi nu mĕ vreți, vĕ vreau eu". Vornicul Moțoc, care in urmă devine principalul sfetnic a lui Lăpușneanu, este o personalitate foarte cunoscută din istoria Domniei acestea: El care intăi fusese trimis de boeri la Lăpușneanu, spre a-l conjura a nu se năpustì asupra țărei, uită tot acest trecut, și devine sfetnicul lui.

Lăpușneanu urcăndu-se pe tronul Moldovei, luă de soție pe Ruxandra, fata fostului Domn, Petru Rareș, spre a-și face mănă bună cu poporul, care iubise pe fostul Domn, și ținea la fiica lui.

Intr'una din zile, Ruxandra a căzut la picioarele crudului soț, și cu lacrimi ferbinți, a cerut să nu se mai verse sănge, să nu mai vază capete tăiate, că-i sare inima din ea.

„Iți făgăduesc că de poimăine nu vei mai vedea, rĕs„punse Alexandu Vodă; și măine iți voiu da un leac de „frică".

Ii porunci indată ca, pentru măine să pregătească un ospĕț, căci vrea să dea masă boerilor.

Invitațiile se făcurĕ in regulă la Mitropolie adouă zi, unde era liturghie, căci era sĕrbătoare. Lăpușneanu le ținù boerilor in Biserică o mică cuvĕntare, prin care le spuse că vrea să facă pace cu dĕnșii.

„Astăzi boerii s'au făcut cuminte, au vĕzut că turma „nu poate fi fără păstor, pentrucă zice Măntuitorul: „Bate„voiu păstorul și se vor imprăștia oile".

„Boeri dumneavoastre! Să trăim deacum in pace, „iubindu-ne ca niște frați, pentrucă aceasta este una din „cele zece porunci". *Să iubești pe aproapele tĕu, ca insuți „pre tine* etc. etc.

Puindu-se apoi in mijlocul bisericei, și intorcĕndu-se către norod, zise, in dreapta și in stinga:

„Ertați-mĕ oameni buni, și boieri d-voastre.“

„Dumnezeu să te ierte, Măria Ta! respunserĕ, afară „de doi juni boeri, ce stau gănditori, rĕzimați de un mor„mĕnt lăngă ușă, insă nimeni nu le a luat seama“.

Acești doi tineri erau Spancioc și Stroici, despre care vom vorbì mai la urmă.

Ospĕțul organizat de Moțoc se dete. Când veselia era la culme, și boierul Veveriță ridică un toast in sănătatea lui Vodă, se dete semnalul de armașul, și acesta impreună cu slujitorii se năpustesc asupra boierilor și-i făcurĕ bucăți, tăindu-i. In timpul acesta se dăduse semnalul și in curte, și oamenii Domnului se aruncarĕ asupra slujitorilor boierilor, spre a-i ucide, și a zădărnicì orce incercare de impotrivire.

Vreo cățiva din aceștia scăparĕ și deterĕ de veste in tĕrg despre cele petrecute, ear norodul se adună cu grămada inaintea palatului, spre a vedè ce se petrece, și a striga contra Vornicului Moțoc, care-l jăfuia. Norodului puțin ii păsa, el se invoia cu oblăduirea lui Alexandru Vodă, „cărtea numai asupra ministrului sĕu Moțoc, care intre„buința creditul ce avea la domn, spre impilarea gloatei; „căci, deși erau necontenit jalbele obștiei pentru jafurile lui „Moțoc, Lăpușneanu sau nu respundea, sau nu le asculta.“

Vornicul Moțoc era atăt de mirșav, incăt cu glas tremurător și intrerupt, aproba pe Lăpușneanu, in urma intrebării ce-i făcù acesta, „de nu a făcut bine măntuindu-se „rĕii aceștia și scăpând țara de o așa rie.“

Sgomotul se făcea mare inaintea Palatului, și Vodă Lăpușneanu, care se părea că are veleități cu totul democratice, in loc să asculte de Moțoc, care-l povățuia să dea cu tunul in acea prostime, respunse sarcastic: „*Proști dar mulți*“, și trimise pe armașul să intrebe ce vor. Acesta intorcĕndu-se, aduse ca rĕspuns, că vor pe vornicul Moțoc, care le-a făcut atăta rĕu.

Moțoc atunci incepù a se inflora și a striga, „să nu fie ascultată mulțimea, căci nu știe ce spune, să se dea cu tunurile in ea.“

Lăpuşneanu respunse cu sânge rece: „Să omor o „mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă „şi d-ta. Du-te de mori pentru binele moşii d-tale!“

Cu toate răcnetele şi plânsurile lui Moţoc, el fu tîrât ca o fiară sălbatică şi aruncat mulţimii care-l făcù bucăţi.

Deşi periseră mai toţi vrăjmaşii lui Lăpuşneanu, patru ani după această oribilă intâmplare, el tot nu se credea sigur, căci trăiau încă doi duşmani, pe cari nu-i putuse apuca la ospĕţul, la care omorise pe cei-lalţi, Spancioc şi Stroici.

El căzù bolnav, şi crezĕnd că vine moartea, cerù Mitropolitului, „să-l tundă de călugĕr când va vedè că vine momentul din urmă.“ Insă, deşteptându-se din letargia in care căzuse, şi in timpul care fusese tuns şi botezat cu numele monachal Paisie, el se revoltă incontra celor petrecute şi declară că tot este domn, şi că va pedepsì cu moartea pe cei ce l'au popit.

In timpul acesta Spancioc şi Stroici sosiserĕ din refugiul lor, şi silirĕ pe Doamna Ruxandra care era de faţă cu fiul sĕu Bogdan, să otrăvească cu un praf ce-l aveau ei, pe Lăpuşneanu, căci altfel o vor omorì-o pe ea şi pe copilul ei.

Scena aceasta din povestea lui Negruzzi este foarte dramatică.

Insfirşit, in urma unei lupte morale din cele mai crâncene, sub amenințarea junghiurilor lui Stroici şi Spancioc, care voiau să ucidă pe Bogdan, ea dete otravă bărbatului sĕu. Cele din urmă momente ale lui Lăpuşneanu sunt teribile. Vrăjmaşii lui ii spun că este otrăvit, il silesc să bea şi restul otravei, şi cu forţa il ţin ca să-i privească şi să ştie de unde-i vine moartea. „Trebue să ştii să mori bine,“ ii ziceau ei, „precum ai ştiut bine să omori.“

Această operă a lui Negruzzi, care a inspirat un frumos tablou al lui Teodor Aman, cunoscutul nostru artist, este un monument al literaturei noastre, este un cap-d'operă, mai ales când ne dăm seama in ce timp a fost scrisă.

Limba este fărmecătoare, şi Alecsandri are mare cuvĕnt cănd zice că Negruzzi a fost in capul prosatorilor noştri.

S'au mai făcut şi in urmă incercări de a se produce asemenea scrieri, ele au fost mai toate sarbede şi banale. Alexandru Odobescu, singurul, a ştiut să se inspire din această scriere, pentru a produce două mici juvaeruri, precum mai nainte am spus.

După Alexandru Lăpuşneanu, care este opera de căpetenie a lui Constantin Negruzzi, găsim in primul volum al lui intitulat „Pĕcatele tineretelor", un fragment istoric cu numele de „Sobieski şi Românii".

Aici, Negruzzi serbătoreşte vitejia românească. Domnul Cantemir a bătut pe Turci şi pe Tătari, şi s'a luat după oastea leşească care pustia Moldova; a făcut tot ca această oaste să nu găsească hrană in retragerea ei. Ea sufere mult dar este tot trufaşă; retrăgĕndu-se dă de cetăţuia Neamţul, a căreia garnizonă se afla la oastea lui Cantemir, dar Sobieski, ingănfat de slava lui trecută, nu vrea să treacă fără ca această cetate să i se predea, deşi ii lipsea artileria trebuitoare. Hatmanii lui ii zise insă:

„Numele Maiestăţii tale este destul tun."

In cetăţue se aflau numai optsprezece plăeşi, ei se apără cu o vitejie eroică, pică unul după altul, dar ei tot cu voinicie se impotrivesc aţiţaţi de gura unui bĕtrăn plăeaş, care nu vrea se audă de predare. Văzĕndu-se insă redusi la numĕrul de şase, ei primesc a preda cetăţuia lui Sobieschi, cu condiţiune ca să iasă garnizona cu arme şi bagaje din cetate.

Cănd regele Poloniei vede că garnizona se compune numai din şase inşi, el se infuriază şi vrea să se năpustească asupra ei, insă ascultă de unul din hatmanii sĕi, care-i aduce aminte cuvĕntul dat, şi lasă să plece mica dar viteaza garnizonă astfel precum făgăduise.

Fragmentul acesta a servit lui Alexandri, pentru a compune o dramă istorică, ce-a fost jucată la Iaşi sub numele de „Cetăţuia Neamţu". Un alt fragment istoric al lui Negruzzi este intitulat „Regele Poloniei şi Domnul Moldovei".

Este vorba in acest episod istoric de Stanislav, regele Poloniei, care fiind alungat de August, noul rege, după diferite intămplări, venise incognito la Iaşi, unde fusese recunoscut de către Nicolae Mavrocordat Vodă.

Acesta l'a ospĕtat după toată cuviinţa, dar după porunca turcească, „a trebuit să-l trimeată sub pază bună la Tighina.“ Stanislav, auzind despre această hotărire, scrise maicii sale aceste cuvinte, neuitate ale regelui Franţei, François I: „Tout est perdu fort l'honneur“. El fusese toată viaţa sa om de onoare, ocrotit de viteazul rege al Suedei Carol XII, şi putea cu drept cuvĕnt scrie acele cuvinte.

In urma acestui episod istoric, autorul scrise un altul intitulat: „Cântece vechi.“

In acea lucrare, Negruzzi arată cum s'a primblat prin ţinutul Hărlăului şi dealul Cotnarului, unde se află o inălţime vestitu cu numele de „Catalină,“ după o Doamnă română, care scăpase acolo de o năvală duşmănească şi unde făcĕnd şanţuri şi baterii se apĕră cu slugile sale.

Negruzzi in acel episod ne mai povesteşte legenda „Dumbravei roşii“, faptă barbară dar mare a unui Domn mare, Stefan care, „ca să lase un monument fioros al vi„tejiei sale, injugă leşii la plug şi semănă o intreagă cămpie „cu ghindă. Ghinda a produs stejari urieşi, şi când vĕntul „clatină frunzele lor, se aude un gemĕt tănguios ca in pă„durea Dodonei.“ Aceasta este povestea despre Dumbrava roşie, care a inspirat pe Alecsandri, când a scris, neuitata lui poemă epică, sub acelaş nume, in care găsim versuri sublime.

Constantin Negruzzi urmănd, ne dă seamă de tăinuirea care a avut-o cu un bĕtrăn moşnean din Cotnari, unde trăsese in gazdă.

Acest bĕtrăn ii spunea că Domnul Cantemir era bun, dar nu prea bun, că el a omorit doi bunĕtate de boieri, pentrucă i da pe foae şi nu-l lăsa să-şi facă mendrele, dar, moşul urmează: „aşa a fost de când este ţara noastră. „Dreptul umblă totdeauna cu capul spart.“

„Poate, ii respunse Negruzzi, insă mi se pare, moşule,

„că nu prea aveți dreptate a vĕ plânge tot de Domn, și nu „și de boierii cari incunjoară pre Domni.“

„Acei doi pe care i-a tăiat, nu-l sfătuea de rĕu, zise „moșul, ii ziceau numai: Mai des cu paharul și mai rar cu „birul, că nu poate țara. Eh! cine-i asculta?“

„Miron Logofĕtul și Velicicu Hatmanul, erau prieteni „lui Cantemir. El nu i-ar fi omorit de nu l'ar fi indemnat „ministrul sĕu Iordache Roset, vistiernicul. Și Cantemir a „plâns mult când a făcut acest pĕcat. Judecând dar că și „Domnitorii au slăbiciunile lor ca și ceilalți oameni, trebue „a osândì pre sfetnicul ce-l impinse la aceasta.“

„Când au murit boierii aceia, imi zise moșul, eșise un cântec care-l știa tată-meu pe de rost.“

Acel cântec vechiu l'a găsit moșul, după multă căutare prin lăzile lui, și Negruzzi ni-l reproduce in intregul sĕu.

După un cântec vechiu, dăm in volumul intăi al lui Negruzzi, de partea intitulată „Negru pe alb“, cuprinzĕnd peste treizeci de scrisori ale sale cătră un prieten.

Această parte ar putè foarte bine să poarte numele de Varia. Fiecare scrisoare are căte un titlu, și când le citește cineva cu atențiune vede cât de mișcată a fost cugetarea lui Negruzzi, cât de maestră este prosa lui. Tot ce trece prin minte omului, când cugetarea este activă și clocotesc creerii lui, vedem reprodus in acele scrisori. Din ele vedem cât de cult a fost Negruzzi, ne mirăm de atâtea vederi originale, de atâtea cunoștințe. El este in stare a vorbì despre tot: despre limbă, despre filosofie, despre istorie, despre anecdote, despre proverburi, despre critică, despre gramatică, despre filologie poporală, chiar și despre botanică.

Nu sufere cadrul unei asemene conferințe, să cercetez impreună cu d-voastre, cu deamĕnuntul aceste scrisori, dar ele sunt o veselie a sufletului; când le citim, cu puțină agerime și experiență, ajunge a cunoaște firea aleasă a iubitului nostru Negruzzi. Intre altele imi aduc aminte, că v'am făgăduit a vorbì, când v'am povestit moartea lui Pușkin, despre o frumoasă femee cu care a fost el in relație la

Chişineu, după cum presupune Negruzzi. Intr'una din scrisori el ne spune despre o greacă frumoasă, ce fusese mai intăi in Iaşi, şi care era o poesie prin frumuseţa ei. Dĕnsa părăsì acest oraş, ducĕndu-se la Chişineŭ; acolo s'a amorezat de Puşkin. Acesta, ne spune Negruzzi, a compus pe atunci una din poesiile lui viguroase şi nemuritoare, pe care Negruzzi a tradus-o earăş in versuri. „Şalul negru".

Voiu avea onoare a vĕ cetì mai in urmă acea poesie, păn'atunci dar, vĕ voiu relata că Negruzzi visită Catacombele monăstirii Neamţu, unde se află osĕmintele călugărilor morţi acolo, şi că a vĕzut intre alte titve, care se cunosc a fi bărbăteşti, şi un craniu de dimensiune mult mai mică şi delicată, care pare a fi mai mult al unei fete, şi că dĕnsul in via lui inchipuire şi-a adus aminte, că acea greacă cu numele de Calipso, in urma nenorocitului duel in care a fost ucis Puşkin, a dispărut din Chişineŭ, şi că poate fi oarecare coincidenţă intre această dispariţiune şi craniul din catacombele monăstirii Neamţu.

Una din scrisorile sale de căpetenie este aceea care conţine o mică biografie despre celebrul fabulist Donici. Din acea scrisoare poate vedè oricine, variile cunoştinţe literare ale lui Negruzzi, şi vederile lui originale.

Imi pare foarte rĕu că timpul nu-mi permite a vi le analisa; aţi vedè căt sunt de bogate aceste scrisori, pe care le veţi cetì, cred, cu o vie plăcere. El nu se poate oprì a spune prin una din acele scrisori: „Căud găndeşte cineva că toate aceste se făcurĕ in vreo doi, trei ani, se miră ce poate Românul căud voeşte."

Ideea pe care ne-am permis a o anunţa aici „că vĕntul libertăţii este veştejitor pentru litere", o găsim şi in Negruzzi. El zice intr'o scrisoare: „Anul 1848 atăt de priincios libertăţii popoarelor a fost funest pentru litere..... Lira lui Lamartine se discordă şi telescopul lui Arago prinse ceaţă."

Mai departe in altă scrisoare, emite aceeaşi idee:

„Intămplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominănd, literatura amuţì."

Chiar din scrierile sale vedem, că Negruzzi a fost in corespondenţă cu oamenii insemnaţi, cu care impreună, a contribuit mult la formarea limbei româneşti. El a fost in corespondenţă cu Heliade, cu Alexandrescu, cu Bariţ, cu Boliac, cu Donici, cu Alecsandri şi cu alţi mulţi. Ce interesant ar fi de am putea avea sub ochi, toată această corespondenţă.

Volumul al doilea al lui Negruzzi, conţine poesiile lui originale şi traduceri foarte nemerite. Ar trebuì să vĕ citez toate versurile lui Negruzzi, spre a vĕ arăta căt ele sunt de frumoase. Ascultaţi inceputul poesii intitulată „Eu sunt Român". Cu aceste veĭsuri termină Aleesandri introducţia sa la operele lui Negruzzi:

„Francez, Neamţ, Rus, ce firea te-a făcut
„Pămĕntul tĕu e bine-a nu uita!
„Oricui e drag locul ce l'a născut.
„Eu fraţii mei, ori unde-oiu căuta,
„Numai găsesc ca dulcea Românie,
„De-o şi hulesc căţi se hrănesc in ea,
„Corci venetici, — dar oricum va fi, fie!
„Eu sunt Român şi-mi place ţara mea!"

Căud resfoesc poesiile lui Negruzzi, care sunt puţine, dar bune, aş dorì să vi le cetesc toate, dar mĕ voiu mărginì a vĕ cetì numai una, care este o traducere după Puşkin: „Şalul negru".

La şalul cel negru mĕ uit in tăcere
Şi sufletu-mi rece e nemăngăiat,
Pentrucă de jale, de chin şi durere
Este sfăşiat!
Eu astăzi la lume a spune voesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.

Căud eram mai tĕnĕr iubeam cu dulceaţă
O gingaşă Greacă cu pĕrul frumos,
Cu negre sprincene, cu rumĕnă faţă,
Şi trup mlădios;

Căci atunce lesne în amor credeam,
Şi amărăciunea-i încă nu ştiam.

Iscusita fată cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce inflăcăra,
Singurul meu bine, ş'a mea fericire
Pe lume era.
Dar statornicie este pe pământ?...
Credinţa e vorbă, amorul cuvânt!

Intr'una din zile poftisem la masă
Câţiva buni prieteni, cu care vorbind
Mă simţeam ferice, la Greaca frumoasă
Gândul meu fiind;
Căci de zile negre grijă nu purtam,
Vr'o nenorocire nici măcar visam.

Eat' un mirşav jidov vine şi-mi şopteşte:
„Greaca ta, stăpâne, ce-atât o iubeşti,
Te vinde pre tine, şi te vicleneşte,
Ear tu nici gândeşti!"
Eu îi dădui aur şi il blăstămai,
Şi pe credinciosu-mi rob atunci chemai.

Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Şi lăsându-i frâul ca vântul sburam.
Nu simţeam durere, nici compătimire,
Ca peatra eram.
O negură ochii îmi painjină,
Şi ingheţul morţii inima-mi sleì.

Dar când casa Grecei zării de departe,
Slăbì tot curajul şi puterea mea;
Sbor, ajung, descalec rece ca de moarte
Şi intru la ea.
O vai! o turbare! o chin nedescris!
Vĕd... aevea-i oare sau e vr'un reu vis?

Vĕzui fărdelege, vĕzui pângărire!
Pe-un Armean în braţe ţinea strins la sin,
Ş'a lor buzi lipite arătau simţire,
Numai prin suspin.

Iute ca un fulger paloşul am scos...
C'o cruntă lovire i-am prăvălit jos!

Apoi a lor trupuri călcând cu turbare
Priveam a fetiţei chipul cel plăcut,
Guriţa-i deschisă cerea sărutare
Ş'intr'acel minut.
Atunci de pe capu-i şalul am luat,
Ş'am sters in tăcere ferul sângerat.

Tot încă ţin minte ruga ei duioasă,
Şi cum din grumazu-i sânge gălgăea...
Deacum se sfirşise Greaca cea frumoasă,
Ş'amorul cu ea!
Deacum pentru mine zi senină nu-i!
Cui să-mi spun durerea? Amor s'arăt cui?

Robul luă ămbe trupurile'n spate,
Şi 'ndată ce-a nopţii umbră se ivì,
Merse, şi in apa Dunării spumate,
El le asvërlì.
Ah! cu trupul Grecei in val ingropat,
Ş'a mea bucurie s'a acufundat!

Nici minut, nici oară nu mai am deatunce
De-amor, de odihnă, ci numai de chin,
Numai am ochi negri să mai sărut dulce,
Viaţa mea-i suspin!
La şalul cel negru in tăcere cat,
Şi tristul meu suflet e nemângăiat!

După aceste poesii vin nişte traduceri demne de condeiul cel meşter al autorului.

Se vede că după o traducere franţuzească a tălmăcit pe Thomas Moor un autor englez care se aseamănă cu vestitul Ossian. Se vede că sunt atăt de melodioase cântecele lui, incăt ele sunt intitulate „Melodii". Şi 'n adevër melodioasă trebue să fie aceste poesii traduse in prosă, când vedem de ce se ocupă dënsele.

Pe atunci Victor Hugo incepuse a provoca uimirea

lumii prin creaţiunile sale. Toţi se intreceau a-i cetì şi gusta baladele.

Negruzzi nu se sfieşte de greutatea intreprinderii. El traduce in versuri inalte unele din baladele marelui poet. Ca motto la aceste balade pune cunoscutele versuri ale lui Alfred de Musset, care sunt următoarele:

„J'aime surtout les vers, cette langue immortelle,
„C'est peut-être un blasphème et je le dis tout bas,
„Mais je l'aime à la rage. Elle a cela pour elle
„Que les sots d'aucun temps n'en ont pu faire cas,
„Qu'elle nous vient de Dieu, qu'elle est limpide et belle.
„Que le monde l'entend et ne la parle pas."

In urmă traduce in versuri pe Antioh Cantemir in colaborare cu A. Donici.

Toate aceste traduceri sunt făcute cu ingrijire, cu dragul limbii române şi cu respectul datorit autorului pe care-l traducea.

Asemene traduceri sunt ca-şi un original, căud citim vedem cât de mlădios a fost condeiul lui Negruzzi traducĕnd.

Am ajuns la volumul al treilea şi cel din urmă, care conţine teatrul lui Negruzzi. Două comedii vodevile originale: una, „Cărlanii", şi alta, „Muza dela Burdujeni".

Sunt foarte plăcute aceste două comedii vodevile, şi ele inveselesc sufletul nostru când le cetim sau le vedem pe scenă.

In ele s'a distins mult regretatul nostru artist dramatic Teodorini, care a creat pe Terinte in „Cărlani", şi un intreit personaj, Baron Flaimuc, sinior Turlupini şi Teodorini, in „Muza dela Burdujeni."

Ne pare numai rĕu, că autorul nostru iubit, n'a făptuit şi alte bucăţi de teatru, originale, care ar fi fost foarte plăcute, dacă judecăm după aceste două; dar s'a indeletnicit mai ales cu traduceri frumoase. A tălmăcit fragmente de Molière in versuri, „Treizeci de ani din viaţa unui jucător de cărţi" in prosă, „Maria Tudor" de Victor Hugo"

şi „Angelo“ tot de Victor Hugo. Această din urmă traducere o dedică lui Heliade Rădulescu, pentrucă acesta, printr'o scrisoare, i-a arătat admiraţiunea sa, citind pe „Maria Tudor“.

La aceste din urmă drame, traducerea e făcută in prosă aleasă, alcătuită cu ingrijire, de un condeiu cu totul inteligent.

Acesta este bagajul literar al lui Constantin Negruzzi. El nu este voluminos, dar ales.

A fost credincios principiului ceşi l'a pus: „Decăt o „erghelie tătărească, mai bine un armăsar arapesc, şi decăt „o cămpie de măcieşi, mai bine un trandafir.“

Puţin dar bun; a fost un egoist, a vrut să fie gustate scrierile lui, şi deaceea a făcut puţin şi bine.

Când ne gândim la epoca in care a scris, la strimtoarea in care se afla cugetarea peatunci, la neştiinţa care băntuia in ţara noastră, trebue să admirăm pe un Constantin Negruzzi.

Am avut onoarea a-l cunoaşte personal, l'am vĕzut intre anii 1860 şi 1862 in Bucureşti ca deputat. Infăţişarea lui era din cele mai plăcute; om blând şi voios, cu ochii mari, el inspira respect şi admiraţie celor ce-l apropriau.

La mişcarea dela 1848 n'a luat parte, cu toate că dorea reforme politice, dar nu era iubitor de mişcări revoluţionare.

Tocmai când se zămislea unirea ţărilor surori in Moldova, sub impulsiunea puternică a lui Anastasie Panu, el a consimţit să intre intr'un minister serios, ca ministru de finanţe. A uitat pentru scurt timp atunci, că politica omoară literatura, precum astăzi Alecsandri, pare că nu are teamă deasemene consecinţe.

Prin inteligenţa sa, rudă cu Grigore Alexandrescu, care a făcut acest joc de cuvinte cu Vodă-Cuza, şi-a inchipuit că este loc pentru o *liră* in ministerul de finanţe, dar s'a retras curĕnd in viaţă privată şi ţara impreună cu literatura a avut durerea a-l perde la anul 1868.

A fost mult timp in funcţiuni inalte, a administrat

fără salariu insemnata avere a Sfăntului Spiridon din Iaşi şi a incetat din viaţă sărac, lăsănd ca singură bogăţie urmaşilor sĕi, numele lui.

El a avut de soţie pe o Doamnă din familia Gane, şi influenţa lui intelectuală a fost atăt de tare, incăt şi fiii sĕi i-au urmat exemplul.

Sfirşind cu această scurtă dare de seamă ce am putut face intr'o conferinţă despre Constantin Negruzzi, sperez D-lor, că am isbutit a vĕ atrage din nou luarea aminte asupra acestui insemnat autor, care a fost totdeodată şi poet, demn de acest nume, şi prosator de frunte.

Credem că va fi interesant pentru cetitori noştri dacă vom reproduce după conferinţa ţinută de D. N. Racoviţă la Craiova, asupra lui Constantin Negruzzi, biografia aceluiaş autor publicată in „Albina Carpaţilor“ din Ianuare 1878. Această biografie ne-o comunică D. Theohar Alexi din Braşov:

CONSTANTIN NEGRUZZI

Constantin Negruzzi coborit dintr'o veche familie boerească din Moldova, era fiul postelnicului Dinu Negruzzi. Născut in Iaşi in anul 1808, el era singurul fiu la părinţi. Mumă-sa Sofia, născută Hermeziu, murì încă in timpul prunciei fiului ei; ear despre tată-seu Dinu, se ştie că era un bărbat viu, vesel şi iubitor de literatură. Dovadă despre veselia caracterului lui Dinu, ne dă un cântec, cu care-l intimpinau tovarăşii sĕi de petrecere de pe la sfirşitul secolului trecut:

Lasă-ţi, nene Dinule,
Lasă-ţi veseliile,
Lasă-ţi drăgănelele
Că ţi-au trecut vremile, etc.

Ear despre iubirea sa de studiu, vorbeşte insuş Constantin Negruzzi in unele scrieri ale sale, in care se pomeneşte şi de biblioteca ce-a găsit in casa părintească. Cea intâi invĕţătură, Constantin Negruzzi, o primì dela dascălul grec Chiriac, in a cărui şcoală urmau mai toţi feciorii de boieri din acele vremi, şi dela dascălul român din Socola, care singur mai da lecţii de româneşte in toată Moldova, până la reintemeierea şcolilor naţionale, prin stăruinţele rĕposatului Gheorghie Asachi.

In anul 1821, isbucnind revoluţiunea grecească in oraşul

Iaşi, Dinu Negruzzi de groaza Turcilor, fugì cu fiul sĕu in Basarabia rusească, unde avea moşii.

Oprindu-se acolo mai mulţi ani, tĕnĕrul Constantin făcù la Chişinĕu cunoştinţa vestitului poet rus Puşkin, cu care se imprietenì mai tărziu, precum şi cu un emigrant francez Rancovitz, ce se luptase in Rusia sub Napoleon, şi acum da lecţii de limba şi literatura franceză in Rusia. Dela acest din urmă, invăţă franţuzeşte; dela cel dintăi căştigă gustul literaturii şi poesiei. In deceniul următor, el a fost chiar faţă la duelul, in care Puşkin căzù mort. Petrecerea tĕnĕrului Negruzzi in Basarabia fu pentru dĕnsul bogată in impresiuni; căci la această epocă se raportează mai multe poesii, scrisori şi novele ale sale [1]). Intors in Iaşi, după restatornicirea liniştei, el găsì casa părintească, in care se născuse, arsă şi risipită. Numai zidurile remăsese intregi, căci Turcii o transformaserĕ in casarmă turcească [2]). Portretele de familie, multe documente, pe care Dinu Negruzzi in graba fugii nu apucase ale lua cu dĕnsul, biblioteca cu toate cărţile şi toate manuscriptele (dintre care căteva ale lui Dinu) dispăruse cu desăvĕrşire. Oamenii lăsaţi să păzească, parte fugiserĕ, parte fusese ucişi de eniceri, şi numai un căne bĕtrăn remăsese viu in mijlocul atător risipe. Despre efectul ce făcuse asupra sa, vederea ruinelor, precum şi cănele Balaban, care-l recunoscù, Constantin Negruzzi povestea totdeauna cu o nespusă mişcare.

Curénd după aceea, in anul 1826, Dinu Negruzzi murì şi tĕnĕrul Constantin rĕmase orfan. Prin ingrijirea rudelor sale, el intrà diac [3]) la visterie, acesta fiind chipul in care feciorii de boieri incepeau peatunci cariera lor politică.

Cam tot pe atunci Constantin Negruzzi intrà in un şir de neplăceri, provenite din procese ce lăsase tată-seu, care ţinuse in tovărăşie cu Mihail Sturza (mai tărziu Domn) şi alţi boieri, poştele din toată Moldova, tovărăşie sfărămată

[1]) Vezi d. e. poesia *Şalul negru*, tradusă din Puşkin, O alergare de cai, etc.

[2]) Astăzi această casă este proprietatea D-lui Al. M. Şendrea.

[3]) Sub *diac* se inţelegea atunci elev, copist.

prin isbucnirea revoluţiunii. După socotelile ce găsise prin hărtii, Constantin credea că are drept la oarecare despăgubiri, pe când toştii tovarăşi ai tatălui-său il scoteau pe dënsul dator. Procesele se sfirşiră sub domnia lui Mihail Sturza in defavoarea lui Negruzzi, şi-l siliră să vënză moşiile ce-i rëmăsese in Basarabia rusească.

In contra acestor nemulţumiri, Negruzzi căută şi găsì mângăiere in activitatea sa literară, pe care o începù prin publicarea cătorva novele şi poesii, ce făcură mult efect. Peatunci in Transilvania era o mişcare intelectuală destul de insemnată, şi in Bucureşti Heliade incepuse a pune in practică in şcoală ideile sale, despre reformarea limbei române. O corespondenţă lungă şi interesantă se incinse intre amëndoi autorii, intăia unire de idei şi aspiraţiuni intre Bucureşti şi Iaşi! Căteva fragmente din scrisorile lui Heliade, ce s'au găsit la moartea lui Negruzzi, s'au publicat in «Convorbirile literare», ear din scrisorile lui Negruzzi mai multe fusese tipărite de Heliade in jurnalul său «Curierul de ambe-sexe.»

Această mişcare naţională deşteptă in tënërul autor din Moldova un patriotismu aprins şi el işi da foarte mare osteneală de-a cunoaşte trecutul Românilor. El studiă Letopisiţele Moldovei şi scrierile lui Cantemir, cu zel şi iubire, ear impresiunile ce-i lăsară aceste studii, se manifestară mai intăi in poemul său «Aprodul Purice», care făcù asupra publicului un efect foarte adănc, căci pănă la Aprodul Purice, poesia naţională aproape nu se ocupase cu cântarea trecutului Românilor, şi acest poem era intăiul care puse temelia unei intregi tendinţe ce nici astăzi nu a incetat cu totul. «Aprodul Purice» făcù reputaţiunea lui Constantin Negruzzi in toate provinciile române. In Moldova el era privit peatunci ca bărbatul cel mai invăţat şi mai patriot, aşa incăt, deşi tënër, el fu ales deputat in Adunarea, abia reintrodusă prin regulamentul organic, contra candidaturilor celor mai mari boieri, şi chiar contra voinţei domnitorului Mihail Sturza. In Adunare Negruzzi singur formă opoşiţiunea liberală, deşi Mihail Sturza il mustra nesfirşit pentru această purtare.

Ca persoană Mihail Sturza il iubea, căci fiind insuş

foarte inteligent, ştia să pătrundă inteligenţa altora, dar din partea ideilor, Domnitorul il osindea avĕnd groază de orice idee şi reformă liberale. Aceste simţiri contradictorii, ce Mihai-Vodă avea pentru Negruzzi, explică şi binele şi rĕul, ce acest Domn ii făcù in timpul domniei sale. Pe deoparte il numea, cănd president eforiei de Iaşi (primar), cănd ispravnic al acestui ţinut, cănd efor asupra tuturor scoalelor din ţară, cănd — nemulţumit de invăţătura liberală ce se lăţea in şcoală — il numea la visterie, incredinţăndu-i directoratul acestui, cel mai important minister de peatunci Era o vreme in care il mai numì, impreună cu DD. Cogălniceanu şi Alecsandri, director al teatrului naţional, şi apoi inspăimăntat de efectul ce făcea acest tĕnĕr institut naţional asupra publicului, desfiinţâ in pripă acest directorat inteligent. Pe dealtă parte lucrările literare ale lui Negruzzi, tipărite in foile «Propăşirea» şi «Dacia literară», nu mai puţin şi ideile sale politice, supĕrau pe Domn păn intr'atăta, incăt il exilâ in mai multe rănduri fără nici o formă de judecată. Odată el fu ridicat iarna la mezul nopţii, din mijlocul unei nunţi şi dus in căruţă de postă departe de capitală, deşi era deputat şi prin urmare inviolabil.

Cu toate acestea, Constantin Negruzzi nu luâ parte la mişcarea revoluţionară din 1848. Necredinţa nu intra in caracterul sĕu bun şi leal. Toate incercările tinerimii liberale de peatunci, şi in special ale D-lui Mihail Cogălniceanu, spre a-l indemna să iee parte la mişcarea ce devenise generală, rĕmasere zadarnice. El preferì să se retragă la moşioara părintească ce-i mai rĕmăsese, pe malul Prutului, departe de sgomotul acelor zile turburate pentruca să nu-l invinovăţească conştiinţa, că s'ar fi resvrătit improtiva unui Domn, pe care-l servise cu credinţă.

Din această causă el rĕmase multă vreme sub domnia lui Grigorie Ghica, departe de trebile Statului, şi abia mai tărziu il revedem intrănd ca judecător la Divanul domnesc, cel mai inalt tribunal al ţării. [1])

[1]) Constantin Negruzzi a fost comisarul guvernului român la delimitarea Basarabiei cedate Moldovei in urma tratatului de Paris (1856).

In timpul ce urmează, când se lucra la unirea Principatelor, Constantin Negruzzi simpatiza cu ceice voiau un singur stat român, dar nu isbutì să se aleagă deputat la divanul adhoc. Sub domnia lui Alexandru Ioan I, el făcù parte din ministerul lui Panu, unul din cei mai activi luptători pentru unire, ca şef al departamentului finanţelor, şi căzù cu tot ministerul, sprijinind demnitatea ţării contra pretenţii guvernului rusesc, de-a se urma judecata criminală a unui fost ofiţer din oştirea imperială, contra procedurii stabilite. După aceea, Constantin Negruzzi mai apare o singură dată pe scena politică, la 1862, când, ales deputat in Adunare, votà la Bucureşti, unirea definitivă a Principatelor.

La 1864, când se proclamà legea improprietăririi ţăranilor, el felicità pe Domn pentru această măsură prin o scrisoare privată, deşi mai târziu ştim, că nu incuviinţà pripa, cu care acea lege fu pusă in lucrare.

D. Cogălniceanu, atunci capul cabinetului, rugà pe Constantin Negruzzi, să primească a fi epitrop spitalului Sf. Spiridon, ceeace şi priimì, administrând acest institut de binefacere, până ce bolnav şi obosit, se retrase şi dela această lucrare, un an sau doi inaintea morţii sale.

Ca om de litere, Constantin Negruzzi stă in rangul intâi printre autorii români. Scrierile sale toate sunt insuflate de un spirit adevărat naţional. Din poesiile sale «Aprodul Purice» va remănea totdeauna un model de inspiraţiune simplă, bine simţită, şi de versificare frumoasă. Acest poem ii atrăsese simpatia bătrănului poet Costachi Conachi, cu care, in ciuda vecinicilor lor neinţelegeri politice şi literare, rămase prieten păn la urmă. Asemenea bătrănul vornic Alecu Sturza Miclăuşanu [1]), care era mare iubitor de literatură, recunoscènd in tènèrul Negruzzi un talent deosebit, formase un mic centrù literar, in care acest autor primea des laude şi incurajări. Mai presus insă de versuri, Constantin Negruzzi se deosebeşte prin prosa sa frumoasă, limpede şi bogată in inchipuire.

[1]) Tatăl d-lui Dimitrie Sturza, astăzi ministru al cultelor şi instrucţiei publice şi director al creditului funciar rural.

Novelele sale istorice, «Alexandru Lăpușneanu, Regele Suediei, Sobieski și Românii, etc.» au avut mulți imitatori, dar nimeni n'a isbutit a scrie o prosă așa frumoasă ca dênsul.

Asemenea și lungul șir de scrisori, in care, sau tratează despre limbă și literatură, sau face descrieri, sau amintește momente istorice, sunt deși scurte, din cele mai interesante.

In privința teatrului, el lucră foarte mult, impreună cu D-nii Cogălniceanu și Alecsandri. Afară de două comedii naționale: «Doi țărani și cinci cărlani» și «Muza dela Burdujeni» ce și astăzi se joacă pe toate teatrele române, el traduse un șir de drame și tragedii străine, din care cele ce s'au mai găsit, au fost tipărite in scrierile sale complete, apărute de câțiva ani in București, editate de librăria Socec & Comp. după indicările d-lui Iacob Negruzzi.

Deși mai mult autodidact, Constantin Negruzzi avea o învățătură destul de intinsă. Bun cunoscător al limbei franceze, el traduse toate baladele lui Victor Hugo, cu o artă admirabilă.

Impreună cu prietenul său A. Donici, fabulistul, el traduse din rușește satirele și epistolele lui Antioch Cantemir. Intr'o vreme incepuse a traduce din italienește in stanțe române «Ierusalimul liberat» a lui Tasso, dar neisprăvindu-l, lucrarea a rămas uitată și chiar manuscrisul nu s'a mai găsit la moartea lui. Constantin Negruzzi iubea foarte mult literatura elină, ceeace se poate vedea din exemplarele unor autori, ca Tucidid, Platon, etc. ce s'au găsit in biblioteca sa, cu note românești, scrise cu propria sa mână la marginea textului grecesc. Asemenea mai cunoștea și limba germană, deși mai puțin decât limbele suscitate, și avea o mare admirațiune pentru tragediile lui Schiller.

In totul, Constantin Negruzzi nu a scris mult, căci activitatea sa literară a ținut numai vreo doisprezece ani, și cea mai mare parte din scrierile sale originale, le tipărise singur intr'un volum, pe care il intitulase: «Păcatele tinerețelor». Câțiva ani după căsătoria sa [1]) văzându-și averea pă-

[1]) Urmată in anul 1839 cu fiica agăi Dimitrie Gane.

rintească foarte redusă, in urma proceselor perdute, el trebuì să lucreze la sprijinul familiei, să primească funcţii politice timp de treizeci ani, deşi niciodată politica nu i-a făcut plăcere. Acestea, impreună cu suferinţele trupeşti, il depărtarĕ dela literatură, la care se intorcea deabia din timp in timp. Cu toate acestea, el urmărea totdeauna cu luare-aminte orice mişcare intelectuală naţională, şi avea mare plăcere să incurajeze pe fiul sĕu Iacob in inceputurile sale literare. El era mare admirator al d-lui V. Alecsandri dela intăia apariţiune ce făcuse acest poet, şi familia lui Negruzzi povesteşte astăzi de entusiasmul cu care vechiul autor se intoarse intr'o seară acasă, după o petrecere literară, in salonul Doamnei Elena Sturza, in care Alecsandri cetise intăiele sale balade. Deaceea Negruzzi şi Alecsandri, deşi era intre dĕnşii o destul de mare disproporţie de vrĕstă, au fost prieteni toată viaţa lor, fără ca cea mai mică neinţelegere să turbure odată măcar intimele lor raporturi.

Ca om, Constantin Negruzzi, era din cei mai plăcuţi. El avea, căND era dispus, aşa de mult darul povestirii, incăt adeseori in societate numeroasă, el vorbea singur ore intregi, şi toţi ceilalţi ascultau, căND plini de uimire, căND pĕtrunşi de incăntare sau veselie. D-nu Alecsandri vorbeşte totdeauna cu plăcere de acest talent extraordinar al fostului sĕu prieten.

Insă, ceeace-i mai mult, Constantin Negruzzi avea un caracter blănd şi bun. Binefacerile sale erau numeroase, dar le făcea ascuns, şi niciodată nu pomenea de dĕnsele. El urea să audă vorbind de rĕu de cineva, chiar de duşmanii ce-l prigonise, şi curma totdeauna o asemenea vorbă. Spre sfirşitul vieţei sale, căzĕnd din ce in ce in mai mult in misantropie, el petrecea zilele sale cele mai fericite la moşia sa Trifeştii-vechi, departe de sgomotul lumii, intr'o viaţă simplă şi economă, căci, onest mai presus de toate, el eşise din viaţa publică, după treizeci de ani de muncă, mult mai sărac de cum intrase odineoară ca tĕnĕr plin de speranţă, incunjurat, admirat şi serbătorit de toată lumea.

Deosebindu-se de mulţi contemporani, Constantin Negruzzi, era foarte religios. El se inchina in fiecare zi căteva

ciasuri, inchis in odaea lui; nu suferea niciodată să se atingă in familie, cestiuni sau controverse religioase, şi la ţară, cănta căteodată in strana bisericei zidită de dĕnsul, sau căud dascălul intimpina greutăţi, cetia singur sătenilor adunaţi cuvĕntări morale din cărţi bisericeşti. In fiecare an el mergea la moşie să petreacă serbătorile Paştilor, şi in septĕmâna patimilor avea obiceiul să citească seara familiei adunate textul evangeliilor după sfirşirea slujbei.

Deasupra uşei bisericii ce a zidit pe moşia lui, se vede şi astăzi următoarea inscripţiune in versuri, compusă de dĕnsul:

«In acest local de pace, unde Domnul se măreşte,
«Omul intăi se botează, cănd se naşte pe pămĕnt,
«Apoi cu a lui soţie vine de se insoţeşte,
«Insfirşit, aicea află liniştire in morminţ.
«Naşterea, viaţa, moartea, sufleteasca măntuire
«In acest loc se adună, şi de-amarul lumei greu,
«Omul scapă, cănd se duce ca să-şi iee răsplătire
«Dela dreapta indurare a bunului Dumnezeu.»

S'a zidit de Spătarul Costachi Negruzzi in anul 1839.

Simplu, precum a trăit aşa, Constantin Negruzzi a voit să şi moară. Prin testamentul său, el a cerut să fie inmormĕntat in cimitirul bisericii zidită de dĕnsul, fără nicio pompă şi numai cu preotul din sat.

Săvĕrşindu-se din viaţă in Iaşi, in zioa de 25 August 1868, după o lungă şi grozavă suferinţă, soţia şi fiii săi il transportară la Trifeşti, unde inmormĕntarea se făcù după ultima sa voinţă. Pe peatra aşezată pe morminţul poetului, sunt inscrise următoarele patru versuri, scoase din o poesie a lui Constantin Negruzzi:

«Eu nu am fost ca alţii, deaceea 'n suferinţă
Am petrecut, ş'n lipsa plăcerilor lumeşti.
Dar cugetul imi spune, că n'oiu avè căinţă
C'am fost şi eu unealtă la rele omeneşti!»

PYGMALION, REGELE FENICIEI*)

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL IV.

Trecĕtoarea porţii de fer.

SCENA I

Astarbea, Joazar, Tyrphon, Topha.

Tyrphon

Aci e.

Astarbea

Asta-i poarta de fer?

Tyrphon

Da, colo 'n zare
Priveşte, este dĕnsa, cum ai dorit, in fiare.

Astarbea

Resplata-ţi va fi dreaptă!... Acuma incordaţi
A minţii cugetare şi gândul meu aflaţi:
Ajuns-am culmea luptei, şi merg la săvirşirea
Cumplitei fapte care va naşte fericirea
Din visurile noastre! Tyrphon, de grabă, tu
Adună sbirii, garzii, la mare-ospĕţ ii dù,

*) Vezi No. I, II şi III.

Cu bani, făgăduinţe, cum ştii, plăteşte-i bine
Şi spune-le rĕsplata ce-aşteaptă dela mine
Supunerea lor oarbă; tot in ast timp, vestiţi
Prietenii să vie s'aştepte pregătiţi.
Cănd glasul meu vestì-va, voios, ca vestitorul
De zori, isbăndă, dĕnşii s'alerge şi poporul
Să 'ndemne la orgie, căci numai in astfel
Se poate, oricănd, face ce vei vroì cu el!
Ear tu intăi te 'ntoarce aci, fă să dispară
Primejdioasa viaţă şi noue-atăt de-amară,
Din corpu-astei vrăşmaşe, ş'apoi vin să primeşti
Resplata 'mpĕrătească la care năzueşti!...

Tyrphon

Aşa va fi stăpănă!... La urmă insă cine,
Servicii ca a mele imi va plătì mai bine?
Cea cu făgăduinţa, sau cel ce 'ntăi, cinstit,
Plăteşte cu bani gata aceea ce-a tocmit?...
Narbal imi pare mie mai priceput că este,
La cumpĕrat ce-i trebui.... (ese).

Joazar

O! mult temută veste!
Ca trăsnetul căzut-a asupră-mi groaza ta
Şi tremură de frică in piept inima mea!
Iubito, te opreşte, nu duce mai departe
Orbeasca năzuinţă spre visuri seci, deşarte!...
Ce fericiri in lume mai mari se pot dorì?
Nu eşti regină astăzi, stăpănă?—poate fi
Vr'o culme mai frumoasă, mai dragă, mai răvnită
Ca dragostea cu care de mine eşti iubită?
Ce haruri dulci mai are al fericirii plaiu
Pe care, mult iubito, tu astăzi nu le ai?
In joc pui viaţa noastră, ca să ajungi la ţelul
Mrejit d'ambiţiune, zadarnic insă zelul
Va fi, căci tu nimica nu ai de căştigat
Deşi poţi perde totul!...

Astarbea

Când corbul s'a 'nălţat
Din stâncă 'n stâncă până pe piscurile nalte
A muntelui gigante, şi trebui să mai salte
Pe-un singur pisc, ca vesel s'ajungă virful nalt
Al năzuinţei sale, opreşte mândru-i salt,
Zicêndu-şi că acolo găsi-va tot o stâncă,
Tot golul, tot nimicul din valea cea adâncă?
O! nu, de cer ar trece, ducêndu-se mereu,
Ca traiul să şi l facă frumos ca gândul sêu!
Nimic zici tu că este, nimica preţueşte
Să fii soţia celui ce inima-ţi iubeşte,
In loc de-aţi vinde carnea cu care te-a 'nzestrat,
A firii dărnicie? In loc, ca la mezat,
S'ajungi, sêrmană sdreanţă, din ce in ce mai bine,
Pân' ce numai dă nimeni nici chiar un ban pe tine?
Nu, nu o biată viaţă, o mie de-aş avea,
Ca să ajung la culme, pe toate eu le-aş da!
Dar nu, n'ai nici o teamă, atât de măestrită
Şi de isteaţă-i cursa de mintea mea mrejită
Incât, ca o săgeată prin corpul bine-ochit,
Străbate-voiu ş'ajunge la ţelul mult dorit!
Te du, iubite 'n pace ş'astfel ca mândrul soare,
Aşteaptă ca furtuna de trăsnet purtătoare
Să curăţe toţi norii ce stau in calea sa
Ş'apoi ca dênsul splendid arată faţa ta!

Joazar

Să fie dar pe voia-ţi! In rêu caşi in bine,
Ca mugurul de creanga-i mê simt legat de tine!
Şi de va fi isbândă sau perdere va fi
Trăi-voiu pentru tine, cu tine voiu murì!

Astarbea

O! dulce nebunie, amor, plăcută mreajă,
In care tot se prinde, atras de draga-ţi vrajă,

Când inima-i cuprinsă de focu-ţi, ca a mea,
Ce fapte nu e in stare să sevirşească ea!
Te du degrab la mare, din sbirii toţi, alege
Pe cei mai cruzi, mai aprigi, pe cei mai făr' de lege,
Să nu cumva să scape din vas Baleazar!
Te 'ntoarce-apoi in templu, ş'ascunde-te 'n altar;
Căci rege proclama-va al Tyrului oracol,
Ca semn ceresc, p'acela ce 'n stăntul tobernacol,
De preotul cel mare in rugi se va găsì
In clipa când de moartea tiranului s'o ştì!
Grăbeşte, fericirea, ca zorile senine
Prin negurele nopţii, spre noi o văd că vine,
Condusă de cortejul cel vecînic zimbitor,
Al dulcelor ilusii şi visuri de amor!

Joazar

Sărutul meu să-ţi fie prielnic precum este
Sclavei a libertăţii nepreţuită veste! (ese).

Astarbea

O! inimă, ţi-ascunde de-amor curajul tĕu
Şi partea-mi fie moartea sau rege-amantul meu! (ese).

SCENA II.

Topha apoi **Narbal.**

Topha

Nu-ţi fuse deajuns soartă, durerea sufletească,
Şi corpu-mi trebuit-a de chin să se sdrobească?
Habaal*), tu stăpâne, de totul mai presus,
De ce cărmaciu al lumii, nedreaptă lege-ai pus?
Virtutea stă cu crima la luptă necurmată
Şi 'nvingĕtoare nu e dreptatea niciodată!...

*) Dumnezeul suprem.

Ce bine 'n existenţă n'ajunge a fi rĕu?
O! lume! soartă! fire! amar e traiul tĕu!

Narbal

P'aici se poate numai la regele strĕbate...
Şi de e vreme ăncă, alerg să pot abate
A crimei uneltire clocită 'n sin de fiu!
A crimei? Nu! virtutea cănd arde in pept prea viu
Orbeşte judecata; ş'ades in lupta-i mare
Noi inşine ne ardem la apriga-i vîlvoare!...

Narbal

Ce vĕd?

Topha

Narbal!

Narbal

Regina!... Aci? Visez cumva,
Sau e năzarea minţii, ce numai pot măna?...

Topha

Nu-i vis, Narbal, aevea sunt eu, nu e năzare,
Cu inima sdrobită, cu mănele in fiare!...

Narbal

Dar cum, nici prin iubire, prin vrăji dulci, femeeşti,
Nu ai putut pornirea cea rea să-i domoleşti?

Topha

Să mor de schingiuri grele, Narbal, sunt osindită!...
Orbit de-o'nfricoşată urzeală, măestrită.
Şi după ce tiranul de minte părăsit,
Podoabele cu care tu astăzi m'ai gătit,
Cu măna-i mi-le smulse; de haita lui turbată
Am fost, o! grozăvie! sub ochi-i despoiată!

Cât poate-un om să'ndure!... Murind, fără'a muri,
Am fost apoi in lanţuri pe brănci tărât'aci!

Narbal

Ce fel de resplătire in cer păstrat-ai oare
Virtuţii ce trăeşte in chin şi 'n chinuri moare?
Ce farmece? Ce visuri? Ce demne răsplătiri
Pot cumpăni durerea sărmanilor martiri?

Topha

Dar tu'n morméntu-acesta ce caţi? şi cum, pe unde,
Prin ce minune, spune-mi in el putuşi pătrunde?

Narbal

Vei inţelege totul, aflând că Phadael,
P'aici acum va trece, nebun, ducând cu el
Turbarea uri'n suflet şi arma crimi'n mână!

Topha

O! Baal!.. O! Mylita, puternică stăpână,
Cu ce greşit-am vouă, de-aşa mă pedepsiţi
Şi trăsnet peste trăsnet in inimă-mi svirliţi?...—
Dar, nu!... Narbal, p'aicea tu spui că o să vie?...
Dar cum?

Narbal

El are cheea şi taina porţi-o ştie...

Topha

Puternica ta mână, O! mare Adonai,
Adusu-m'a aicea! Nu mai rostească, vai!
Blăsteme-a tale buze, fiinţă omenească!
A soartii hotărire e cumpănă cerească!..—
Unicul drum, da, ăsta-i... Alt'dată'n preajma sa
Al nopţii intunerec fiinţă nu-şi avea!

Narbal

In neguri deşi s'ascunde a morţii cobitoare,
Iar fluturi-şi scald chipul in razele de soare.

Topha

Să nu-l lăsăm să treacă, cu nici un preţ, Narbal!

.

Narbal

De vom putea'n furtună oprì spumosul val!

Topha

Căt creerii in capu-mi putea-vor să gândească
Şi inima să-mi bată, şi limba-mi să grăiască,
Nefericită soaţă şi mumă, voiu lupta
Perzĕndu-mĕ pe mine, pe ei să-i pot scăpa!...—
O! fire, de ce oare ne pari aşa frumoasă,
Căud viaţa ne-ai făcut-o atăt de dureroasă!
Dar, spune-mi unde s'află acum Baleazar?

Narbal

A fost mai adineaori condus de Joazar
Pe malul mării, unde corabia urgiei
Aşteaptă să-şi ia sborul pe calea pribegiei..
Atăta grabă pus-au şi sbirii lui şi el,
Că, dacă păn'acuma prindeau pe Phadael,
De mult era spre Samos, corabia plecată!

Topha

O Melkart, tu ce lumea in pumn ţii incleştată,
Adună pe toţi rĕii ce 'ntrĕnsa dărji foesc
Şi dă-i pe dĕnşii pradă urgiei ce slăvesc!

Narbal

Dar nu, de el n'ai grije, am cumpărat toţi sbirii
Şi peste-o oră, Tyrul intreg, in capu-oştirii

Venì-va să dicteze tiranului cumplit,
Cum statul ii permite să fie cărmuit. —
Tăcere! te ascunde, el vine, mi se pare;
De grab, să nu te vază aici şi'n astă stare!

(Intră Phadael).

SCENA II.

Aceiaşi, **Phadael**

Phadael

O! zei, inchipuire, de tot ce-i mare, sfănt;
Voi ce'nsuflaţi virtutea in inimi pe pămănt;
O! nu slăbiţi puterea, atăt de 'nfricoşată,
Ce ura oţelit-a in măna-mi incordată!
Lăsaţi in turba-i oarbă, ivăpăiatu-mi foc
Să şteargă de pe faţa senin' a lui Moloc,
Insăngerata pată cu care o mănjeşte,
Tiranul făr' de lege ce Tyrul stăpăneşte!...—
O! corp lipsit de vlagă! O! suflet de nimic,
Căt crezi că eşti de mare şi vai! căt eşti de mic! —
Ca viscolul, urgia, la crimă mĕ impinge
Cea mai cumplită ură, şi fapta mea va stinge
Ştiu, jaru'n care ţara e arsă de-acest sbir;
Şi eară trandafirii vor inflorì in Tyr;
Şi mamele cu pruncii eşì-vor ear la soare;
Ştiu eară, ştiu, că numai prin astă crimă mare,
De moartea cea mai crudă, eu voiu putea scăpa
Pe Hamilcar, pe rude, mai mult, pe scumpa mea
Logodnică, pe Giza, — vis blănd de fericire! —
Cu toate-acestea insă in loc de imboldire,
Eu simt slăbind puterea acestui corp atom
Şi inima fiască robind pe cea de om!

Narbal

E sfăntă indemnarea, da sfănt' astă simţire:
Ferice cel ce poate eşi din rătăcire!

Phadael

Narbal, prin ce minune te afli tu aci?

Narbal

Nu-i datoria celui ce te-a crescut a fi
Acolo unde poate oprì, ezind in cale,
Pornirea ne'nfrĕnată a nebuniei tale?...
Asvirle ferul crimei, tu crimelor vrăşmaş,
Şi nu'mbrăca virtutea-ţi in pele de-ucigaş!
Mai bine mergi de cere, stăpănului ertare,
Şi pace vrăşmăşiei şi tatălui uitare!..

Phadael

Eu? eu să cer ertare? şi cui, puternici zei!
La cel mai aprig demon din demonii cei rĕi?
Dar tu, se vede, nu ştii, tu nu ai aflat ăncă,
Cruzimea lui turbată, căt a săpat de-adăncă
Şi de nestrăbătută prăpastie 'ntre noi?
Nu ştii c'aveam un frate, o mamă ş'amĕndoi
A dispărut, O! groază, găndire 'nfricoşată,
Precum Siche sĕrmanul a dispărut alt'dată!
Nu ştii că şi Sufeţii şi rudele şi chiar
Logodnica-mi iubită şi demnul Hamilcar,
Fiinţe mie scumpe mai mult ca dragul vieţii,
Ucise vor fi tainic in faptul dimineţii!
Auzi, Narbal, bĕtrăne de chinuri oţelit;
Ucişi toţi, toţi! şi mamă şi fratele-mi iubit
Şi Ghiza, un biet mugur ce nici ce-i rĕul ştie!..
O! cer, prin vijelia ce sufletu-mi sfâşie
Le-aud grozavul muget, uşurător de chin,
Şi gemetu-agoniei şi ultimul suspin...
Mastiman[1]) zeu puternic, secerător de viaţă,
Simţirile 'ndurării in sinul meu inghiaţă!

[1]) Zeul morţii.

Călește al meu suflet in cel mai rĕu venin,
Să n'aud glas de milă, nici răcnete de chin!
Ascute junghiul ăsta păn'virfu-i s'a preface
In mii de limbi de șarpe ce răni de moarte face!
Ingreue 'ntr'atăta ast braț rĕsbunător
Incăt, căzĕnd asupră-i ca trăsnetul din nor,
De mii de morți să moară in spasmele teroarii,
Omoritorul păcii, virtuții și onoarii!
O! mamă, frate, Gizo, v'aud geměnd cumplit!..
Dar nu, un pas 'nainte și chinul s'a sfirșit!..

Topha

Oprește-te, copile!..

Phadael

A!.. Ochii mei vĕd bine?
Tu ești, o! mamă scumpă, te pipăiu eu pe tine;
Sau dorul făr' de frĕne al sufletului meu
Își plăsmuește 'n minte iubitul chip al tĕu?
Nu, simț, ești tu, dar insă, simțire 'ngrozitoare,
Tu ai pe trupu-ți sdrențe și mănile in fiare?..
Femee, mamă sfântă, ce lume-a subjugat,
Cum, nobila-ți virtute aicea te-a mănat?
Cum, astfel de resplată ți-se cuvine, ție,
Regina cea mai demnă care-a putut să fie?!..
O! fire, deșuchiată! O! traiu necărmuit
Sfărșește-te acuma de e să ai sfirșit!
Cutremură-te boltă de stele purtătoare,
Prefă-te in cărbune, tu, nendurate soare!
Vĕzduh, aprinde spațiul suflat de-al groazei vĕnt
Și 'ntr'un potop de lavă ineac'acest pămĕnt!..

Topha

Oprește-te copile ș'o dreaptă judecată,
Deasupră-ne, urgia stirnită să abată!

Nu face astă crimă, iubite Phadael,
Ucide lumea 'ntreagă, dar nu, O! nu, pe el!..
Ascultă-mĕ! ascultă, durerea mea cea vie
Şi află taina tristă ce nimenea nu ştie!
E rĕu, e făr' de lege, e crud, tiran, cumplit,
Dar il iubesc, nebună, c'un dor nenchipuit!..

Phadael

Taci! nu mănji lumina, incăt să nu mai vază,
Fiinţa-mi sbuciumată, in lume nicio rază
Senină şi curată! — O! crudă, soartă rea!
Tu, tu-l iubeşti pe dĕnsul? pe el, tu, mama mea?
E drept dar că in lume işi află rĕsplătire
Amorul sfănt in ură şi ura in iubire?
O! rege, demn de lumea in care eşti iubit,
De te uream, ah! ura-mi deacum s'a inmiit!
Şi plec, virtej al turbei, ca să mĕ lupt cu tine;
Ajute-ţi insă zeii să stingi, tu, viaţa 'n mine!...
Dar nu, nu, nu se poate!... O! suflet amărit,
De l'ai iubì tu mamă, nu l'aş urì atăt!
O! nu şi toată clipa căt stai aci in fiare,
Blăstem e pe-al meu suflet că viaţă'n pept mai are.
O! mamă, tu in sdrenţe! O! mamă'n fiare, tu,
Şi eu să stau la gănduri? să preget ăncă?... nu!
Călăul, nu victima, perì-va de-astă dată
Şi lumea de peire prin mine-a fi scăpată!

Narbal

O! Phadael, in corpu-ţi desgroapă din morminţ,
Lumina judecăţii, ş'al inimei avĕnt
Şi nobilul tĕu suflet şi măndra-ţi voinicie
Abată măna crimei ş'a minţii nebunie!

Topha

Opreşte, fie-ţi milă!

Phadael

Lăsaţi-mĕ, fugiţi,
De nu vroiţi aicea cu mine să periţi!
Lăsaţi pornirea-mi oarbă in sănge să s'adape
Să sting'o viaţă crudă ca mii de vieţi să scape!

Topha

O! nu..

Narbal

Stai:

Topha

Nu te duce! Nu, scumpe Phadael!

Phadael

O! mamă, e strimt capul ca să cuprinză 'n el
Cât creerul rodeşte, cât mintea omenească,
Bătută de furtună, e'n stare să urzească,
Făr'ca să se sfărâme! — Al meu s'a turburat,
Vĕd negrele Belide [1]) l'al morţilor sabat
Sburând pintre morminte, sub forme deşuchiate,
Vĕd toţi omoritorii, cu fălcile 'ncleştate,
Rânjind la 'nfricoşata isbândă şi răvnesc
Omoritor al crimei ca dĕnşii să rânjesc!
In lături, dacă moarte tu n'ai fi fost creată
Te născocea acuma mănia mea turbată!
Şi dacă eşti urită şi groaznică, cum eşti,
Eu te făceam, de tine, chiar tu să te 'ngrozeşti!
In lături!..

Topha

Nu, copile...

[1]) Zine ale intunerecului.

Narbal

O! minte rătăcită...

Topha

Nu, dacă chiar de mâna-ţi aci aş fi sdrobită
Nu, nu te las, sau calcă intăi pe trupul meu!

Phadael

Alege-atuncea mamă, ori el, ori fiul tău!..
(Regina cade, el ese).

STUDII DE LITERATURA FRANCESA

BOILEAU

Nicolas Boileau Despréaux e născut la Paris sau la Crosnes in imprejmuirile Parisului, la 1 Noemvrie 1636. Familia sa era nobilă de mai bine de două secule şi jumătate. Pentru a-l deosebì de fraţii sei, tatăl seu ii dete numele *Despréaux*, adică născut la ţară, *préaux*, din causa unei mici pajişte ce se găsea in capĕtul grădinei casei de ţară ce poseda in orăşelul Crône aproape de Villeneuve-Saint-Georges. Copilăria sa a fost bântuită de tot felul de nenorociri şi supĕrări. Era de-o constituţie slabă şi delicată şi mai totdeauna bolnăvicios. Abia in vĕrstà de căteva luni, el avù nenorocirea să peardă pe mama sa, şi educaţia sa fù in urmă incredinţată unei servitoare bĕtrâne şi rĕle, care se purta foarte aspru cu micul Boileau.

La vĕrsta de opt sau patrusprezece ani fu supus unei grele operaţiuni chirurgicale, care nu isbutì tocmai bine, şi din causa căreia suferì mai toată viaţa sa. Părintele seu, deasemenea nu prea ingrijea mult de dĕnsul; ii dete drept locuinţă o odăiţă sau mai bine podul casei, deasupra acoperemĕntului, călduros in timp de vară, şi foarte friguros in timp de iarnă, şi de unde nu avea altă privire decât părepii palatului de justiţie; mai tărziu tatăl sĕu se milostivì schimbăndu-i locuinţa intr'un local mai potrivit, intr'o mansardă sau hulubărie, unde Boileau se coborì foarte voios. Poetul singur ne spune de fericirea sa in noul sĕu locaş: «J'ai commencé ma fortune par descendre au grenier.»

Acest copil bolnăvicios şi melancolic nu dădea speranţă că intr'o zi va ilustra numele familiei sale, şi că va devenì om mare. «Colin, zicea tatăl sĕu Gilles, grefier al parlamen-

tului din Paris, sera un bon enfant; il n'a point d'esprit, il ne dira jamais de mal de personne.» Un cumnat al său fù încă şi mai aspru in apreţierile sale. El se insărcinà să deprindă pe Boileau cu stilul procedurei intrebuinţat in parlament, unde şi dĕnsul era grefier. Intr'o zi el ii dicta o hotărire şi spre sfirşit observâ că practicantul adormise, nescriind decât căteva linii din ceea ce-i dictase. Infuriat, de-o asemenea purtare necuviincioasă a lui Boileau, grefierul-cumnat, il alungà acasă la tată-său, compătimindu-l totodată de-un asemenea fiu prost, «qui ne serait qu'un sot toute sa vie».

Afară de unul dintre profesorii colegiului d'Harcourt, un jesuit, om de spirit şi cu mult bun-simţ, nimeni nu putù să prevadă ce va fi odată Boileau, acela insă recunoscù vocaţiunea literară a elevului său, şi incântat de dispoziţiunile şi zelul său pentru studiu, adresà scolarului său cele mai măgulitoare cuvinte, pline de laudă, prezicĕndu-i succesele ce-l aşteptau in cariera literară.

Eşind din colegiu, Boileau făcù studii de drept, mai mult pentru a se supune voinţei familiei sale, decât atras de gustul său pentru jurisprudenţă. Avocat la vĕrsta de douĕzeci ani, el işi arĕtà talentul său oratoric pentru intăia-dată in parlament. Isprăvile insă in avocatură furĕ tot atât de strălucite caşi acelea ale lui Corneille. Descurajat de această meserie ce nu se potrivea de loc cu caracterul său, o părăsì, imbrăţişând cariera eclesiastică. Dar şi cu aceasta nu o duse mult, nearătând nici o destoinicie pentru ştiinţa teologică. Din toate aceste studii, Boileau, nu purtase decât ura şi dispreţul şicanei pe care a combătut-o cu atăta tărie in poemul eroico-comic *le Lutrin*.

Atras de geniul său, Boileau, părăsì in curĕnd totul, simţind, după propria sa expresiune, «Que son astre eu naissant l'avait formé poète», şi nu voì in viitor decât să rătăcească pe Parnasse:

«J'allai loin du Palais errer sur le Parnasse.
«Ma famille en pâlit, et vit en frémissant
«Dans la poudre du greffe un poète naissant».

Boileau a fost totdeauna de o sănătate slabă. Infirmităţi dureroase şi supĕrări destul de mari neliniştirĕ bĕtrăneţea poetului. Mai bine de doi ani suferì de amorţeală; era surd şi abia putea să vadă. La acestea se mai adause şi durerea nemărginită despre moartea bunului şi sincerului sĕu amic, Racine, intămplată in anul 1699. El fù mişcat de perderea acestuia şi remase nemăngăit pentru toată viaţa sa. Retras cu totul din lume, el nu visitâ decăt o singură dată curtea dela Versailles, şi atunci numai pentru a aduce la cunoştinţa regelui Ludovic al XIV, trista ştire. Acesta il primì cu multă prietenie, şi căud Boileau se retrase, regele care avea ornicul din intămplare in mănă, ii zise: « Souvenez-vous que j'ai toujours à vous donner une heure par semaine, quand vous voudrez venir ». Boileau insă, nu rĕspunse invitaţiunii monarcului, nemai arătăndu-se niciodată la Curte. « Qu' irais-je faire là? zicea el; je ne sais plus louer. »

Era foarte mulţămit de viaţa liniştită şi singaratică ce ducea, inchis intre patru părei ai casei sale dela Auteuil, nu departe de a lui Molière.

Cătră sfirşitul vieţei trăea la Paris intr'o monăstire (cloître Notre-Dame), la duhovnicul sĕu, canonicul Lenoir, unde şi murì in 17 Marte 1711, in vĕrstă de şaptezecişicinci de ani.

Căud e vorba de-un studiu asupra lui Boileau, e greu ca să nu se asemene unei pledoarii sau unui rechisitoriu. El a avut un rol aşa de insemnat in veacul in care a trăit, incăt fie cine a trebuit să se intereseze, şi vrĕnd-nevrĕnd, să fie cu dĕnsul sau contra lui. El a murit cu toate acestea fără ca liniştea să domnească in jurul numelui sĕu; de sigur, nu scrisese pentru dĕnsul aceste versuri unde zicea, vorbind de omul de geniu, al cărui merit e totdeauna tăgăduit de căţiva dintre contimpurani:

« La mort seule ici-bas, en terminant sa vie,
Peut calmer sur son nom l'injustice et l'envie,
Faire au poids du bon sens peser tous ses écrits,
Et donner à ses vers leur légitime prix. »

Veacul al XVIII este earăş impărţit in privinţa sa, in partizani şi adversari, şi pentru a respunde atacurilor de tot felul la care era supus Boileau, Voltaire zicea cătră Marmontel cu mult bun-simţ, dar şi cu oare-care rĕutate: «Il ne faut pas dire du mal de Nicolas: cela porte malheur.» Veacul al XIX deasemenea pănă in timpul de faţă nu e ăncă inţeles asupra chestiunii meritului lui Boileau. Literaţii şi invăţaţii se inţeleg intre dĕnşii tot atăt de puţin caşi publicul insuş. Autorul artei poetice are amicii şi inimicii sĕi; şi cu căt cei dintăi sunt mai intocaţi pentru a-l admira, cu atăta cei din din urmă intrebuinţează multă rĕutate in ponegrirle lor; şi insfirşit, după doue veacuri strecurate dela ivirea principalelor sale opere, nimeni nu se poate ocupa de dĕnsul, fără ca patima să nu se amestece intru cătva. Dacă se vorbeşte in favoarea sa, atunci e pentru a-l apăra; dar daca se vorbeşte contra lui, atunci e pentru a-l acusa. Acest mare proces va ţine mult timp ăncă, cred chiar că va dura totdeauna; şi-mi propun a explica pentruce. Această cale mi se pare mai nimerită, decăt a pretinde să-l judec in ultimă instanţă. Inainte insă de-a arăta greutăţile ce se impotrivesc la resolvirea definitivă a chestiunii, trebue să incep prin a studia chestiunea insăşi şi a cerceta deaproape aceeace face obiectul procesului, adecă caracterul omului şi opera sa.

Corneille era bĕtrăn, bolnav şi aproape de moarte, căud Colbert muri in 1683. Pensiunea bĕtrănului poet fusese tăiată. Boileau, incunoştiinţat de aceasta, aleargă la rege pentru a-l rugà să i-o restituească, spuindu-i totdeodată că jertfeşte propria sa pensiune, dacă e trebuinţă, declarănd că-i e ruşine de-a primi binefacerile regelui, in timp ce un om ca Corneille ar fi lipsit. El vorbi cu atăta căldură, incăt căpĕtà resultatul dorit fără multă osteneală.

«Le célèbre Monsieur Patru se trouvait, zice de Boze, à la honte de son siècle, réduit à vendre ses livres, la plus agréable et presque la seule chose qui lui restait. Monsieur Desréaux apprit qu'il était sur le point de les donner pour une somme assez modique; et il alla aussitôt lui offrir près d'un tiers davantage; mais, l'argent compté, il mit dans son

marché une nouvelle condition qui étonna M. Patru, ce fut qu'il garderait ses livres comme au paravant, et que sa bibliothèque ne serait qu'en survivance à Monsieur Despréaux». De sigur o astfel de delicateţă nu e propriul unui suflet odinar.

Ştim deasemenea in ce strinse legături de amiciţie Boileau trăise cu Molière, cu La Fontaine, cu Racine. Pe cătestrei ii sfătuì, ii ajutà, ii slujì cât putù in orice ocasiune, şi nu se sfădì niciodată cu nici unul din ei, in timp ce amicii sĕi nu trăirĕ tot timpul in deplină armonie. Satira adresată lui Molière, «*Sur le rime*» nu e numai o bucată literară de mare valoare, e in acelaş timp, o vie dovadă de admiraţiune şi amiciţie pentru marele comic frances. Cât despre Racine, care nu avea in caracterul sĕu tăria lui Molière, Boileau il incuraja necontenit, il mângăia de neizbăndele sale, il asigura contra nedreptăţilor sau răcelilor parterului; făcĕndu-i cunoscut propriul sĕu geniu, ii făgăduì admiraţiunea posterităţii. Epistola ce el ii adresâ după căderea piesei sale «*Phèdre*», pe nedrept jertfită tragediei lui Pradon, este o vie dovadă despre inima, gustul şi spiritul sĕu. Racine in cei cincispreze ani dela urmă nu se ingrija mai de loc de ediţiunile operelor sale, şi Boileau fără să-i vorbească, revedea singur foile ce i se aduceau dela tipografie şi le corecta. Insfirşit când Boileau se găsea lângă patul lui Racine, care peste câteva minute era să-şi dee cea din urmă suflare, acesta, sculându-se cu multă greutate, ii zise sărutându-l: «Je regarde comme un bonheur pour moi de mourir avant vous».

Acest om aşa de duios şi de devotat faţă cu amicii sĕi, era, in toate relaţiunile sale, cinstit şi sincer. Deşi intrebuinţa pretutindeni, in scrierile sale, o vioiciune de spirit destul de simţitoare, doamna de Sévigné a zis despre dĕnsul că nu era crud decât in versuri, «qu'il n'était cruel qu'en vers». El se zugrăvea singur ca un om blând şi simplu, neavĕnd nici ghiare nici unghii «ni griffes ni ongles».

Printre numeroasele sale apreţieri asupra poeţilor contimpurani, nu comise nici-o nedreptate cu rea intenţie, şi daca lăsa să se strecoare unele fără voea sa, sau din causa

asprimii de care se căea mai tărziu, el le repara bucuros cu multă bunăvoinţă. Viaţa lui e plină de fapte bune şi de exemple de dărnicie. Insfirşit, Boileau, se arăta la curte unde se bucură mult timp de mare favoare, tot cu acelaş caracter neatĕrnat, acelaş bun gust, aceleaşi obiceiuri de om cinstit pe care le avea şi in oraş. El làuda pe rege in versurile sale caşi pe ceilalţi muritori, dar il lăuda cu mai multă delicateţă decăt toţi contimpuranii sĕi ; făcea aceasta condus mai mult de inclinaţiunea şi admiraţiunea ce avea pentru Ludovic al XIV, decăt de interes. Există asupra cătorva acte ale lui Ludovic, cuvinte scrise de Boileau cari dovedesc că ştia să judece, şi că nu se temea de loc de urmările ce putea să aibă vorba sa prea liberă.

Eată cum in epistola a zecea, adresăndu-se versurilor sale, Boileau işi face singur portretul :

« Que si mêmes un jour le lecteur gracieux,
Amorcé par mon nom, sur vous tourne les yeux,
Pour m'en récompenser, mes vers, avec usure,
De votre auteur alors faites-lui la peinture :
Et surtout prenez soin d'effacer bien les traits
Dont tant de peintres faux ont flétri mes portraits.
. . . . . .
. . . . . .
Plus d'un héros, épris des fruits de mon étude,
Vient quelquefois chez moi goûter la solitude. »

Putem să resumăm trăsăturile de mai sus fără a lăsa la oparte pe acelea pe care Boileau insuş ni le procură, zicĕnd că el merita, mai mult decăt orice alt nobil din timpul sĕu, numele de om cinstit «honnête homme», prin care se exprima atunci intrunirea unui spirit cultivat şi a unui caracter nobil. Oare aceasta să fie ideea ce ne facem indeobşte despre Boileau ? Unii fac dintr'ĕnsul un personaj cu totul deosebit de ceilalţi oameni ; ni-l arată intr'o figură foarte ciudată, aşa de sever, aşa de pedant, aşa de morocănos, incăt poetul adese-

orĭ ne face să uităm pe omul din societate. Ca om din societate era vesel, plăcut, cu un caracter sociabil, de un temperament vioiu şi prietenos in relaţiunile sale; poetul ne face efectul unui pedagog cu vărguţa in mănă, un al doilea Orbilius bătăuşul *plagosus Orbilius* de care se plăngea poetul latin Horatius.

Aceste detalii biografice au cu totul alt scop decăt a ne face să vedem un contrast mai mult sau mai puţin simţitor intre moravurile pacifice şi generoase ale omului privat şi caracterul atăcător al poetului satiric. Un moralist frances din veacul al XVIII, Vauvenargues, spirit incăntător, plin de sensibilitate şi de melancolie a zis: «Il faut avoir de l'âme pour avoir du goût».

Ei bine, noi ştim acuma că Boileau avea suflet. Să vedem dacă a avut şi gust, şi cum a ştiut să se slujească de el.

Era dintr'o familie in care cu toţii, din tată in fiu, aveau spirit muşcător şi inţăpător, şi o puternică dosă de bun-simţ burghez, cu adevĕrat francez, care fuge deopotrivă de orice exces şi de orice lucru ridicul, care iubeşte autoritatea tără a urî independenţa, şi care-şi bate joc de regule deşi se supune lor. Pe lăngă acestea, Boileau, era cuprins de mare pasiune pentru literatură, şi avea o adevĕrată chemare pentru versuri, cari de timpuriu nu-l mai lăsarĕ să lăncezească dinaintea unui pupitru, oare intregi, pentru a copia hotărirlle ce pregătise grefierul parlamentului, cumnatul sĕu, «l'illustre Monsieur Dongois», după cum Boileau singur il numea. Ceeace insă putem observa de peacum, e că el nu se indoeşte nici se inşală un singur moment asupra drumului ce trebue să apuce. Incepĕtorii se pot inşăla adeseori sau asupra vocaţiunii lor, sau in admiraţiunile caşi antipatiile lor. N'avem dreptate poate, cănd zicem că se inşală; ei urmează pur şi simplu inclinaţiunea naturală a vĕrstei şi a dispositiunii lor, şi ascultă de o inspiraţiune cu totul deosebită de aceea ce-i va indemna mai tărziu, cănd va fi căpĕtat o mai mare experienţă, prin trecerea anilor. Oricum fie insă, e rar de a vedea un om la inceputul vieţei, un scriitor la inceputul carierei sale in literatură, să imbrăţişeze partida re-

gulei şi a bunului-simţ, ear nu aceea a intămplării şi a fantasiei, punĕnd raţiunea mai presus de imaginaţiune.

Cu alţii se intămplă mai de grabă contrariul, cu Boileau nu avem nimic de felul acesta. La dĕnsul nici o indoeală, nici o nesiguranţă; se pare că intră deodată, dela eşirea din copilărie, in inţelepciunea vĕrstei mature. Nu zic aceasta pentru a-l lăuda.

E ceva straniu şi intristător de-a vedea tineri cărora nu le-a plăcut să fie tineri; ne place, şi cu drept cuvĕnt, să vedem arborii acoperiţi de flori inainte de-a fi incărcaţi cu tructe. Să nu credem cu toate acestea că in Boileau nu este nici un semn de tinereţe; există unul cel puţin şi pe care siliţi suntem a i-l recunoaşte. Acest semn de tinereţă e pasiunea, vioiciunea, indrăzneala şi veselia ce găsim in cea mai sănătoasă critică, unite raţiunii. Intr'aceasta stă adevĕrata originalitate a satirelor sale. El desfăşură in ele o mare căldură ce nu găsim in sentimentele şi acţiunile tinerimii, ce isbucneşte in cele dintăi opere ale celor mai mulţi poeţi, şi cari adese-ori produce un farmec deosebit, dar care nu se impacă cu raţiunea rĕce, fruct in deobşte al experienţei. In operele lui Boileau, pasiunea nu esclude inţelepciunea; vioiciunea, indrăzneala şi veselia nu esclud nepărtinirea şi dreptatea.

Dintre toate hotăririle ce el pronunţă in timpul indelungatei practici a acestei magistraturi suverane cu care se imbrăcase singur, şi unde-l aprobarĕ toate spiritele alese din timpul sĕu, abia cinci sau şase, socotind şi pe acelea ce singur le-a reformat, sau dela sine, sau — ceeace-i face cea mai mare onoare, — după părerea unor buni judecători, vrednici de increderea sa, au trebuit să fie din nou judecate.

El a lăudat pe Molière, astfel cum merita să fie lăudat dar găsea că Molière se injoseşte, arătăndu-se pe scenă in rolurile cari aminteau petrecerile dela iarmaroc; a iubit pe Racine, dar gustă puţin cele dintăi tragedii ale acestuia, zicĕndu-i (singur se lauda de aceasta) că face cu greu versuri uşoare, «faire difficilement des vers faciles» şi cănd amicul sĕu era la apogeul gloriei sale literare, el ăncă i slujì de că-

lăuză, criticând compunerea cam sarbădă a piesei sale *Bérénice*, şi proclamând frumuseţa nerecunoscută mai intăi a tragediei *Phèdre* şi apoi a capodoperei sale *Athalie*.

El admira pe autorul tragediilor *le Cid*, *Cinna* şi *Horace*; dar ştia bine ce trebuea a crede despre Corneille din timpul sĕu care nu mai era decăt umbra unui mare nume, după cum se exprimă un poet latin. Insfirşit La-Fontaine, fără dĕnsul n'ar fi scris poate decăt Povestiri (Contes) şi nu ar fi ajuns la o mare glorie.

In toate aceste apreţieri Boileau n'a fost totdeauna in acord cu gustul veacului sĕu, dar a fost inainte-mergĕtorul sigur al apreţierilor posterităţii asupra scriitorilor contimpurani. Ce să mai zicem de nenumĕratele sale victime, de atăţea nenorociţi cari ar fi fost cu totul uitaţi, dacă singur nu ar fi nemuritor, şi dacă numele ce-a incrustat pentru a zice astfel in versurile sale, n'ar fi menite a trăi totdeauna, spre ruşinea lor, şi pentru gloria sa? Dela Theophile şi pănă la Chapelain, dela Scudéri pănă la Cotin, căte mediocrităţi sgomotoase şi ingămfate cari păn'atunci erau considerate ca autorităţi in literatură, au trebuit să se resimtă de loviturile fără milă ale lui Boileau. Legislatorul Parnasului nu se mărgineşte numai la inimicii puţin de temut, la adversarii contra cărora se revoltase opiniunea publică. Să fi fost din Academia francesă, din care singur făcea parte, sau cel dintăi inscris pe lista pensionarilor regelui şi «le mieux renté de tous les beaux esprits», ori să se fi bucurat de protecţiunea celor mari sau a suveranului, sau să fi avut in favoarea sa opiniunea publică, tocmai căt trebueşte pentru a-şi putea vinde cu preţ mare operele sale şi pentru a imbogăţi pe librarul Barbin, imbogăţindu-se singur, Boileau nu făcea nici o deosebire. El studiase cu multă luare aminte marii scriitori ai antichităţii şi se petrunse de aceste modele ale frumosului in artă şi in literatură. Căud s'a pus să compare capdoperile lor cu caraghiozlicurile lui Scarron, şi cu versurile prosaice şi vulgare ale lui Pradon, şi cu producţiunile altor scriitoraşi cari «martelaient le bon sens et rimaient malgré Minerve», Boileau s'a simţit scandalizat. Şi el putea

să zică caşi poetul latin ce luase de model, Juvenalis, că indignaţiunea l-a silit să facă versuri. Pretutindenea pe unde vedea intinzĕndu-se gustul fals, satira se ducea să-l caute. Adese-ori trebuea să aibă mult curaj pentru a lovì mai tare. Şi trebuea intr'adevĕr curaj pentru a-şi ride de Scudéri, care se credea un om de geniu; trebuea deasemenea a fi curajos pentru a lupta contra lui Chapelain, care făcea lista pensiunilor, şi care ţinea, pentru a zice astfel, cheile dela lada regească; trebuea curaj pentru a spune in faţă lui Pradon meritele sale ca poet tragic, pe care o societate puternică de intriganţi indrăsnì să-l pună mai presus de Racine; trebuea curaj pentru a-şi bate joc de Cotin, duhovnicul regelui, om invăţat, ale cărui opere uşurele făceau mult vuet in lume, şi a cărui predici extravagante provocau risul.

Cabalele literare erau mai puternice decăt in orice alt timp, şi ceeace le făcea mai inspăimăntătoare decăt astăzi, e că şi femeile se amestecau in aceste intrigi, punĕnd pasiunea ce ele pun in orice lucru. Cu toate aceste cine se ridica pentru a protesta in numele victimelor? Trebuea ca nenorociţii să se apere ei singuri, şi nu erau tocmai bine pregătiţi pentru aceasta. Epigramele lor, epistolele lor, satirele lor erau intr'un timp veselia micului cerc unde ei făceau pe importanţii in intunericul intimităţii; dar inimicul avea in partida lui pe publicul cel mare, adecă toată lumea; loviturile sale erau aşa de răpezi, aşa de neaşteptate, cu atăta dibăcie indreptate, incăt nimerea pretutindenea; ear loviturile ce se indreptau contra lui nu-l atingeau deloc. El avea ăncă avantajul că, lovind in dreapta şi stinga in autorii ingămfaţi şi deşerţi, geloşi unii de alţii, nedestoinici pentru a se stringe la un loc contra inimicului comun, ii avea adeseori mai pe toţi cu dĕnsul căud lovea pe vreunul dintre ei; de altă parte el fiind singurul contra căruia trebuea să se indrepteze toate nemulţumirile, toate rĕsbunările şi toate măniile lor, avea rolul cel mai frumos pentru apărare, după cum avea cea mai bună posiţiune pentru atac. Publicul oamenilor onești, judecător al loviturilor, admira dibăcia mişcărilor sale, se

mira că bunul-simţ are un mers aşa de uşor, şi că raţiunea poate să se exprime cu arme aşa de delicate.

Intr'o zi adevĕratul luptător, criticul nemilos se preface că se căeşte de cele spuse asupra unor autori. Toţi cred că Boileau are să facă o amendă onorabilă, un «mea culpa» şi că are să-şi adreseze lui insuş tot felul de acusări şi imputări dinaintea tuturor celor ce i-a atacat : eclesiasticul de Pure, Cotin, Chapelain, Pradon, La Serre, Perrin, Bardin, Colletet, Hainault, Titreville, Pelletier. Toţi din toate părţile alergarĕ pentru a asculta mărturisirea sa, pentru a se bucura de căinţele şi mustrările sale de cuget, pentru a primì scusele sale. Odată inimicii adunaţi, şi fără a-le lăsa timp de-a se recunoaşte, reutaciosul satiric, — arătându-se cu toate acestea că-i pare rĕu, — aruncâ asupra lor un nămol de cuvinte cari de cari mai muşcătoare şi mai aspre. Vĕ puteţi inchipuì ce vălmăşag a trebuit să urmeze ! Neinţelegerea e mare, nedumerirea la culme.

Cei mai curajoşi şi cei mai cu vază nu sunt deloc puşi in joc ; ceilalţi fug cătii iau picioarele descurajaţi pentru mult timp de-a ţine piept contra unui adversar aşa de ingrozitor. Satira a noua adresată spiritului sĕu *A son esprit* fù in adevĕr ca o lovitură de moarte dată de Boileau scriitorilor rĕi, cărora satiricul jurase un rĕsboiu de sterpire. El ascunde satira sub masca ironiei, prefăcĕndu-se că-şi face proces sieşi, el il face altora. Această ironică admiraţiune devine din ce in ce cel mai grozav şi cel mai inţăpĕtor sarcasm :

Toutefois, s'il le faut, je veux bien m'en dédire,
Et, pour calmer enfin tous ces flots d'ennemis,
Réparer en mes vers les maux qu'ils ont commis.
Puisque vous le voulez, je vais changer de style.
Je le déclare donc : Quinault est un Virgile :
Pradon comme un soleil en nos ans a paru ;
Pelletier écrit mieux qu'Ablancourt ni Patru ;
Cotin à ses sermons traînant toute la terre,
Fend les flots d'auditeurs pour aller à sa chaire ;

Sofal est le phénix des esprits relevés ;
Perrin .... Bon, mon Esprit ! courage ! poursuivez.
Me ne voyez-vous pas que leur troupe en furie
Va prendre encore ces vers pour une raillerie ?
Et Dieu sait aussitôt que d'auteurs en courroux,
Que de rimeurs blessés s'en vont fondre sur vous !
Vous les verrez bientôt, féconds en impostures,
Amasser contre vous des volumes d'injures,
Traiter en vos écrits chaque vers d'attentat,
Et d'un mot innocent faire un crime d'Etat.
Vous aurez beau vanter le roi dans vos ouvrages,
Et de ce nom sacré sanctifier vos pages :
Qui méprise Cotin n'estime pas son roi,
Et n'a, selon Cotin, ni Dieu, ni foi, ni loi.

(IX-e Satire : A son esprit).

Lupta intre bunul şi rĕul gust fù inverşunată.

Bunul gust eşì din această luptă triumfător. Numĕrul autorilor proşti a căror *versuri se vindeau in urmă după greutate* « vers en paquet et vendirent depuis à la livre » era destul de însĕmnat. Publicul in viitor nu mai admira decăt operele dictate de bunul-simţ şi de raţiune. Deşi Boileau putea să se felicite de victorie, cu toate acestea işi atrase, asupra capului sĕu o mulţime de inimici. Toţi versificatorii ocăriţi se aruncarĕ asupra lui şi-l incarcarĕ cu injurii şi calomnii. Căutarĕ in versurile lor alusiune chiar contra regelui.

Boileau rĕspunse imputărilor prin satira citată mai sus care este una din cele mai frumoase din satirele sale.

Poetul se scuză că a făcut satire, şi se preface că nu inţelege mănia autorilor atacaţi, pretinde că i-a slujit tăcĕndu-i cunoscuţi :

« Et qu'ont produit mes vers de si pernicieux,
Pour armer contre moi tant d'auteurs furieux ?
Loin de les décrier, je les ai fait paraître ;
Et souvent, sans ces vers qui les ont fait connaître,
Leur talent dans l'oubli demeurerait caché :
Et qui saurait sans moi que Cotin a prêché ?

La satire ne sert qu'à rendre un fat illustre :
C'est une ombre au tableau qui lui donne du lustre.
En les blâmant enfin j'ai dit ce que j'en croi ;
Et tel qui m'en reprend en pense autant que moi.»

Cotin in *La Satire des Satires* acusa pe Boileau că tot ceeace scrisese in franţuzeşte nu era decăt o furătură de prin scriitorii latini. Satiricul reaminteşte această acusare, şi-l combate tocmai cu aceleaşi arme ce singur i-a procurat :

Avant lui Juvénal avait dit en latin
Qu'on est assis à l'aise aux sermons de Cotin.

Cotin era cu toate acestea ajutat de un puternic personaj, de Mignot, plăcintar regesc, care era foarte pornit contra lui Boileau, din causă că acesta-l ridiculase in *Le repas ridicul*

Dans le monde entier,
Jamais empoisonneur ne sut mieux son métier.

Mignon care era şef bucătar al curţii regeşti se crezù in drept a apără cinstea unei slugi credincioase a Majestăţii Sale. El se plănse la procurorul regesc, care nu găsì că e loc de urmărire contra lui Boileau, spuindu-se că injuria despre care se tăngueşte nu-i decăt o glumă plină de spirit, de care ar trebuì el cel dintăi să facă haz. Plăcintarul vĕzĕndu-se părăsit, se hotărì să-şi facă singur dreptate. Aleargă la o tipografie şi spune editorului că-i va da căt i va cere numai să tipărească in grabă satira lui Cotin contra lui Boileau. Indată ce scoase foile dela tipar, invĕlì fiecare prăjitură intr'o satiră, şi cu chipul acesta satira se imprăştie in public. Incetul cu incetul plăcintarul incepe să mai lase din mănie şi ştiţi pentru ce ? fiindcă se făcuse cunoscut in lume, şi mai ales din causă că fiecare din curiositate pentru a vedea cuprinsul satirei cumpĕra prăjiturile invĕlite, şi aceasta făcea că-şi

petrecea toată marfa; şi astfel in scurt timp devenì milionar. Avù cel puţin bunul spirit de a se arăta recunoscĕtor cătră Boileau, declarănd că lui ii datoreşte toată averea sa.

Intru căt priveşte pe Chapelain, Boileau nu se sfieşte a spune că el a vorbit de acest cap al poeţilor franceji, pe acelaş ton ca toţi ceilalţi:

« Attaquer Chapelain! ah! c'est un si bon homme!
« Balzac en fait l'éloge en cent endroits divers.
« Il est vrai, s'il m'eût cru, qu'il n'eût point fait de vers,
« Il se tue à rimer; que n'écrit-il en prose? »
Voilà ce que l'on dit. Et que dis-je autre chose?
En blâmant ses écrits, ai-je, d'un style affreux,
Distillé sur sa vie un venin dangereux?
Ma muse en l'attaquant, charitable et discrète,
Sait de l'homme d'honneur distinguer le poète.
Qu'on vante en lui la foi, l'honneur, la probité;
Qu'on prise sa candeur et sa civilité;
. . . . . .
Mais que pour un modèle on montre ses écrits,
Qu'il soit le mieux renté de tous les beaux-esprits;
Comme roi des auteurs qu'on l'élève à l'empire;
Ma bile alors s'échauffe, et je brûle d'écrire,
. . . . . .
. . . . . .
Ainsi sans m'accuser, quand tout Paris le joue,
Qu'il s'en prenne à ses vers, que Phébus désavoue;
Qu'il s'en prenne à sa muse, allemande en françois.
Mais laissons Chapelain pour la dernière fois.

Chapelain nu avù o mai bună soartă decăt Cotin. Bogat caşi bucătarul-şef al regelui, deşi era academician, murì intr'o profundă obscuritate, fără să fie ştiut de nimeni.

Satirele lui Boileau au un merit ce nu au acele ale predecesorilor sĕi. Pănă la dĕnsul satiricii scriau cu cea mai mare libertate de limbaj şi de idei, neobservănd adese-ori

morala şi buna-cuviinţă. Boileau e cel dintăi care exprimă cele mai nobile idei intr'o limbă elegantă şi cuviincioasă. La fiecare pas el recomandă scriitoriior de a nu se inspira in producţiunile lor decăt de virtute. El e apărătorul bunului gust contra nevrednicilor urmaşi ai lui Malherbe; el critică spiritul fals şi pendantismul.

Boileau n'a fost un mare moralist, şi nu se inspira de priveliştea viţiurilor şi a defectelor timpului său. Interpretul poeţilor latini Horatius, Persius şi Juvenalis, el reaminteşte zugrăvirile lor, fără a adăugi multe trăsuri noue, şi remase mai puţin original decăt satiricul frances Régnier, care a cunoscut mai bine decăt oricine, inaintea lui Molière, caracterele şi moravarile oamenilor, după cum spune insuş Boileau.

Dacă Boileau n'ar fi scris decăt satire, gloria sa ar fi mai mică de sigur; dar in acelaş timp ar fi fost mai puţin espus la tot felul de imputări, venite sau din partea contemporanilor sau a posterităţii. Din fericire pentru reputaţiunea sa, din nefericire pentru liniştea memoriei sale, el a scris arta poetică. Boileau nu s'a mulţumit numai a ridiculisa pe autorii cei răi ai timpului său, şi de a face ca publicul să se desguste de operele lor; după ce tuturor acestor scriitoraşi le-a dat o lecţiune severă, batjocorindu-i in chipul descris mai sus, el simţi că trebuea pentru justificarea sa să scoată un cod in numele căruia lovise aşa de tare in jurul lui, şi să dee publicului regulele artei de a scrie. Simţea că are puterea şi geniul necesar pentru ca o asemenea lucrare să aibă un bun sfirşit; şi voind să dee operei sale toată autoritatea de care avea trebuinţă, el se incercă să o scrie in versuri destul de frumoase, pentru a da astfel un exemplu la precepte. Nu exagerăm căud zicem că a isbutit de minune, că a ridicat un monument care va dura atăt căt şi limba francesă. Totdeauna se va invăţa prin şcoli arta poetică a lui Boileau pentru a arăta tinerilor ce inseamnă versuri bine făcute, ce inseamnă critică sănătoasă, ce va să zică gust. Să ne grăbim insă a spune că tinerii vor invăţa-o mai totdeauna siliţi şi nu cu mare plăcere, fără a-şi da socoteală de frumuseţele acestei opere care nu sunt potrivite cu inclinaţiunile lor, nici de fo-

losul ce ei trag din cetirea şi invăţarea pe derost a acestor versuri. Cu toate acestea Boileau pentru dĕnşii a compus arta poetică Şi-a propus să indrepteze gustul veacului sĕu, să călăuzească critica, să lumineze viitorimea, mai mult decăt a da sfaturi scriitorilor. Un om care cunoştea aşa de bine deşertăciunile autorilor, n'a putut să-şi inchipuească că e vre-un folos a-le propune regule cari li s'ar părea mult mai proprii a impiedeca mişcările geniului şi de a-i tăia aripele decăt a-i favorizà sborul. Ştia destul de bine că orice regulă, orice disciplină e firește desplăcută naturei omenești, şi mai cu seamă aceluia ce se crede geniu. Dar vĕzuse de timpuriu pe contempuranii sĕi pasionaţi pentru rătăcirile trecutului şi introducerile literaturilor străine, a ingămfării spaniole şi a spiritului prost italian; el vedea domnind in literatură limbagiul pretenţios al *preţioaselor*, trivialitatea, receala, negligenţa, sistemul uşor de a tace patrusute de versuri pe zi, bunul plac şi libertatea neinfrĕnată, ca-şi in moravuri; el luà asupràşi sarcina de a scoate spiritele din asemenea rătăciri nenorocite şi de-a pune pe contimpurani pe calea gustului şi al raţiunii. Ca un adevĕrat neofit, şi asemenea lui Polyeucte, a doua zi după botez, el incepe prin a sfărămà idolii zeilor falşi, inainte de a-şi publica credinţa sa şi de a-şi declara religiunea.

Se află in « Arta poetică » trei părţi esenţiale: descrierea genurilor şi expunerea regulelor proprii fiecăruia din ele, tabloul mersului şi a progreselor poesiei francese, şi insfirşit, portretul poetului perfect, astfel cum il concepuse Boileau.

Descrierea genurilor şi regulele ocupă cea mai mare parte din opera sa. Boileau se arată mai puţin original in tond decăt in formă. Pentru a trata un subiect care fusese pe deplin tratat la cei vechi de Aristotel şi de Quintilian, şi in care poetul Horatius şi-a desvoltat tot talentul sĕu cu un farmec nespus, el s'a inspirat din aceşti autori, şi n'a făcut nimic nou. Codul astfel compus nu e liberal, trebue să o recunoaştem; prescripţiunile sunt cam aspre şi adesea-ori restrictive. S'ar zice că autorul a avut in vedere mai mult apăsarea decăt libertatea; era omul timpului sĕu, a unei epoce in care cele mai mari genii se supuneau de bună-voe regu-

lelor vechi şi-şi făceau un merit de-a purta lanţurile cu uşurinţă. Sistemul de autoritate care domnea atunci i-a insuflat chiar unele omiteri cari ar putea trece ca o nedreptate, dacă ar fi iertat să cerem dela un om din veacul al XVII aceleaşi judecări ce putem pretinde dela unul din al XIX.

Aşa Boileau n'a crezut că ideile creştine pot să fie puse pe scenă şi să facă subiecte de tragedii ; el cunoştea cu toate acestea pe Polyeucte şi negreşit il admira, dar n'a văzut in aceasta decăt o incercare singuratică, excepţională, a cărei imitare i s'a părut aşa de grea, periculoasă chiar, incăt n'a crezut că trebue a o incurajà. Poate că nu există in această apreciare decăt un semn de admiraţiune cătră geniul extraordinar al lui Corneille ? Boileau n'a pus deasemenea fabula printre deosebitele geniuri literare, despre care ne vorbeşte in enumerarea sa, această uitare e de o mare insemnătate, zic unii ; şi cu toate acestea La Fontaine era amicul intim al lui Boileau. Dar fabulistul compunea cele dintăi cărţi ale fabulelor sale in timpul căud Boileau se ocupa cu scrierea artei poetice ; şi a doua parte a fabulelor lui La Fontaine, care in adevăr e capodopera sa nu apărù decăt patru ani după opera lui Boileau. Putem oare să ne mirăm că Boileau nu vorbeşte de fabulă, de un geniu in care poetul latin Phædrus era pănă atunci singurul representant poetic, şi că n'a ţinut socoteală de o operă care abia văzuse lumina zilei, şi pentru care posteritatea nu incepuse ăncă ? Nimic deci nu justifică tot sgomotul făcut in privinţa acestei omiteri. Mai de grabă ne-am fi mirat dacă, intr'o operă aşa de serioasă şi de-o aşa mare insemnătate, Boileau, fără altă autoritate decăt propria sa judecată, şi făcănd astfel o lege mai dinainte şi contempuranilor şi posterităţii, ar fi primit printre capodoperele de mult timp recunoscute, o operă care nu avea ăncă sancţiunea timpului. Să mai adaogim că tot publicul deatunci, deşi simţea plăcere la cetirea fabulelor lui La Fontaine, nu descoperì deodată arta profundă şi minunată ce noi descoperim astăzi in fabulele sale ; publicul fără indoeală inşălat sau de simplicitatea operei sau de simplicitatea foarte reală a autorului, nu putù să-şi inchipuească

deloc că aceste mici povestiri ar putea să fie o operă aşa de mare.

Recunoscĕnd deci oarecari greşeli ale lui Boileau, el a avut cel puţin meritul netăgăduit că a ştiut să exprime in versuri frumoase aceea ce se zisese inaintea lui, să reintinereascâ şi să infrumuseţeze invăţatele tratate cari i-au slujit de model, arta poetică a lui Aristotel şi mai cu seamă epistola ad Pisones (sau ars poetica) a lui Horatius, şi a putut să ajungă intr'un subiect care se pare sec, la perfecţiunea stilului, şi la o putere de exprimare aşa de mare incăt formulele sale mai că au făcut să fie uitate toate celelalte. Arta poetică a lui Boileau poate foarte bine să se compare cu acea a lui Horatius. Boileau s'a intrecut cu Horatius chiar in eleganţă şi precisiune şi n'a rĕmas totdeauna invins. Cine a găsit vreodată o formă mai fericită şi mai potrivită pentru a exprima idei adese-ori abstracte, căteodată delicate, totdeauna inalte, pline de sens şi de raţiune? Versurile lui Boileau cari au trecut ca proverbe, sunt tot atăt de numeroase ca-şi versurile lui La Fontaine; se răspăndesc in lume din cerc in cerc, şi trec pentru a zice astfel din mănă in mănă, ca o monedă care are curs, care nu se roade nici nu se falsifică, care nu e respinsă de nimene, şi care va avea curs atăta timp căt oamenii vor preţui spiritul şi raţiunea cari sunt ca metalele preţioase din care ea e făcută. Adesea-ori Boileau nu e aprobat, il vedem că mai totdeauna e posomorit, cu fruntea increţită; il invăţăm cu toate acestea pe derost. Poate nici poetul nu cerea alt-ceva dela noi.

Insă de ceea ce nu e ertat de-a ride, e de portretul ce el ne-a făcut despre poet, nu in cutare parte hotărită a operei sale, dar pretutidene, prin trăsuri imprăştiate ici-colea cari compun, dacă le reunim, cea mai admirabilă figură. Acest portret al poetului n'are păreche decăt portretul zugrăvit de Ciceron in frumoasa operă unde acest geniu puternic s'a incercat să represinte idealal oratoralui. Poetul, lui Boileau e om inainte de toate, şi mai cu seamă om cinstit. Ciceron ar zice: «Vir bonus, dicendi peritus» (om de bine şi iscusit in arta de-a vorbi) pentru oratorul sĕu. El

n'are altă ingrijire, altă iubire decăt adevĕrul, nu adevĕrul numai in ordinea faptelor, dar adevĕrul in moravuri şi in artă.

Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable. Idealul sĕu e raţiunea chiar atunci căndel merge prea departe cu inchipuirea, raţiunea nu-l părăseşte niciodată, şi nu perde deloc puterea sa:

« Aimez donc la raison: que toujours vos écrits
Empruntent d'elle seule et leur lustre et leur prix. »

Iubiţi dar judecata; şi 'n orice scriţi anume,
Ea singură să dee şi lustru şi renume *)

Pasiunea cu toate acestea e materia poesiei; Boileau şi-a dat seamă de aceasta:

« Que dans tous vos discours la passion émue
Aille chercher le cœur, l'échauffe et le remue. »

Atuncea pasiunea in tot discursul tĕu
La inimă să 'ndrepte patetic glasul sĕu;
S'o ţie, s'o 'ncălzească, s'o miste cu tărie! »

Boileau cere chiar ca poetul să simtă pasiunea inainte de-a o zugrăvi:

« Mais pour bien exprimer ces caprices heureux,
C'est peu d'être poète, il faut être amoureux. »

Dar nu-i deajuns aceste capriciuri fericite
Să fie bine zise şi bine 'nchipuite;
Ci trebue de sigur, poet adevĕrat
De-ai fi, să fii tu insuş atunci inamorat.

---

*) Se ştie că d. Anton Naum a tradus in versuri elegante « Arta poetică » a lui Boileau. Simt o adevĕrată plăcere că pot să pun alăturea cu originalul şi versurile eminentului nostru poet. Aş fi fost şi mai fericit dacă mi-ar fi fost dat să citez versuri traduse şi din celelalte opere ale autorului frances. — Traducerea d-lui Naum s'a publicat in « Convorbiri Literare » anul IX, 1 Iulie şi 1 August 1875.

Dar el o cere sinceră, şi cu adevĕrat simţită; tot ce e fals e uricios sau ridicul:

« Faudra-t-il de sang froid et sans être amoureux,
Pour quelque Iris en l'air faire le langoureux,
Lui prodiguer les noms de soleil et d'aurore,
Et, toujours bien mangeant, mourir par métaphore?

Poetul e deci, cu adevĕrat un om, şi am adăogit un om cinstit. Sufletele injosite n'au dreptul de-a se apropia de musă, şi nici nu există geniu fără virtute:

«Que votre âme et vos mœurs, peintes dans vos ouvrages,
N'offrent jamais de vous que de nobles images.»
. . . . . .
. . . . . .
«Aimez donc la vertu, nourrissez-en votre âme:
En vain l'esprit est plein d'une noble vigueur;
Le vers se sent toujours des bassesses du cœur.»

In scrieri al tĕu suflet, moravuri de autor
Să fie 'nfăţişate sub chip atrăgĕtor.
. . . . . .
Iubiţi dar, fapta bună, in suflet v'o hrăniţi.
De-o nobilă vigoare, zadarnic poţi fi plin;
Se simte-un vers indată de-al inimei venin.»

Căt despre calităţile de-o mai mică insemnătate şi despre trăsăturile secundare, poetul le-a zugrăvit cu o pană tot aşa de precisă şi de măeastră; osteneala ce trebue să-şi dee poetul pentru ca opera sa să fie căt se poate de bună, e un semn de iubire pentru arta sa şi cătră public un act de respect:

« Vingt fois sur le métier, remettez votre ouvrage.»

« De zeci de ori poemul te pune a-l lucra.»

Aiurea e modestia care nu se increde in ea insăşi, şi nu numai primeşte, dar caută sfaturile:

«Aimez qu'on vous conseille, et non pas qu'on vous loue.»

«De sfaturi să fii lacom, ear nu de lăudat.»

In altă parte ne recomĕndă iubirea de glorie şi a lăsa la o parte orice interes:

«Travaillez pour la gloire, et qu'un sordide gain
Ne soit jamais l'objet d'un illustre écrivain.»

«Lucrează pentru nume; căştigu 'njositor
In veci nu-i ţinta unui ilustru scriitor.»

Mai trebue să adăugim ceva oare la această zugrăvire admirabilă?

Un singur lucru care face cea mai mare cinste lui Boileau este că dacă ne uităm bine la dĕnsul, nu vom intărzia de-a descoperi că acest portret făcut de el, ii seamănă foarte bine.

Pe cănd ăncă compunea *Arta poetică*, Boileau scrise şi un frumos poem eroïco-comic, intitulat *Le Lutrin*. E tocmai un respuns acelora cari cred că Boileau e lipsit de invenţiune. In acest poem, el a ajuns la perfecţiunea artei versurilor, unde scapă de uniformitatea şi monotonia versului alexandrin. El scoate din analogia intre tonuri şi idei cele mai frumoase exemple de armonie imitativă, representănd in acelaş timp ideea sa, ca un adevĕrat poet, prin cele mai plăcute imagini.

Le Lutrin e o epopee glumeaţă şi veselă totdeodată; găsim cu toate acestea in această glumă aceleaşi silinţi şi aceleaşi merite ca şi intr'un poem epic serios. Portretele Discordiei, a Lenei, a Şicanei, sunt nişte creaţiuni ţot atăt de originale, in genul lor, ca-şi zeii lui Omer, chiar şi visul căntăreţului dela strană poate fi comparat cu cele mai celebre visuri clasice, cu acel al *Athaliei* de exemplu. Această operă

e cea mai originală din toate operele autorului; autorul a desvoltat cu mult farmec şi veselie, o mare dibăcie de stil.

Poetul cântă o neinţelegere ivită intre veştmêntarul şi căntăreţul Sfintei-Capele din Paris, pentru a şti dacă un pupitru pe care sunt puse cărţile de biserică trebue să fie aşezat in cutare sau cutare loc:

« Derrière le lutrin, ainsi qu'au fond d'un antre,
A peine sur son banc on discernait le chantre;
Tandis qu'à l'autre banc le prélat radieux,
Découvert au grand jour, attirait tous les yeux.»

Căntăreţul dete intr'o parte acest pupitru care-i impiedica vederea; veştmêntarul il puse la loc. De unde şi şfada care interesa tot Parisul, şi pe care Boileau a făcut-o nemuritoare. Autorul incepe poemul său prin un fel de provocare. El a respândit toate comorile limbei poetice in povestiri, in discursuri, portrete, tablouri şi cele mai mici detalii. Visul căntăreţului e una din cele mai frumoase povestiri in limba francesă:

«Les cloches dans les airs, de leurs voix argentines
Appelaient à grad bruit les chantres à matines,
Quand leur chef, agité d'un sommeil effrayant,
Encor tout en sueur, se réveille en criant...
«Pour la seconde fois, un sommeil gracieux
Avait sous ses pavots appesanti mes yeux;
Quand, l'esprit agité d'une douce fumée,
J'ai cru remplir au chœur ma place accoutumée.
Là, triomphant aux yeux des chantres impuissants,
Je bénissais le peuple et j'avalais l'encens:
Lorsque du fond caché de notre sacristie,
Une épaisse nuée à grads flots est sortie,
Qui, s'ouvrant à mes yeux, dans son bleuâtre éclat,
M'a fait voir un serpent conduit par le prélat.

Du corps de ce dragon, plein de soufre et de nitre,
Une tête sortait en forme de pupitre,
Dont le triangle affreux, tout hérissé de crins,
Surpassait en grosseur nos plus épais lutrins.
Animé par son guide, en sifflant il s'avance :
Contre moi sur mon banc je le vois qui s'élance.
J'ai crié, mais en vain ; et, fuyant sa fureur,
Je me suis réveillé plein de trouble et d'horreur.»

Zugrăvirea canonicilor dela Sainte-Chapelle nu e deasemenea un tablou fărmecător ?

«Parmi les doux plaisirs d'une paix fraternelle,
Paris voyait fleurir son antique chapelle :
Ses chanoines vermeils et brillants de santé
S'engraissaient d'une longue et sainte oisiveté :
Sans sortir de leurs lits, plus doux que leurs hermines,
Ces pieux fainéants faisaient chanter matines,
Veillaient à bien dîner, et laissaient en leur lieu
A des chantres gagés le soin de louer Dieu.»

Numai puţin plăcut e şi portretul veştmăntarului :

«Dans le réduit obscur, d'une alcôve enfoncée,
S'élève un lit de plume à grands frais amassée.
Quatre rideaux pompeux, par un double contour,
En défendent l'entrée à la clarté du jour.
Là, parmi les douceurs d'un tranquille silence,
Règne sur le duvet un heureuse indolence.
C'est là que le prélat, muni d'un déjeuner,
Dormant d'un léger somme, attendait le dîner.
La jeunesse en sa fleur brille sur son visage ;
Son menton sur son sein descend à double étage,
Et son corps, ramassé dans sa courte grosseur,
Fait gémir les coussins sous sa molle épaisseur »

Toate caracterele personajelor poartă pecetea geniului ;

Există oare ceva mai ingenios, mai vioiu şi de mai bun gust decăt această plăcută veselie prin care autorul işi odihnea spiritul dela compunerea unei opere mai ostenitoare? Indată ce termina o parte din poemă, se ducea şi cetea el singur versurile sale in casa preşedintelui Lamoignon, un om inţelept, plăcut şi vesel, in care găsea un amic devotat şi un admirator sincer şi căruia poetul ii adresase una din cele mai bune epistole ale sale.

Epistolele sunt poate aceea ce ne face să cunoaştem mai bine caracterul omului şi al poetului. Autorul se arată in adevĕr iu simplitatea şi sinceritatea adevĕratei sale naturi. Descoperim fără greutate o inimă generoasă, moravuri curate, un suflet inalt, un om insfirşit plăcut şi de bună societate, mult mai puţin cunoscut decăt apărătorul sever al gustului şi al bunului-simţ literar.

Aceeaşi inţelepciune, aceeaşi raţiune fărmecătoare se găseşte in epistole, dintre cari unele sunt chiar inspirate, sau de o adevĕrată emoţiune, ca aceea adresată cătră Racine, sau de cea mai frumoasă şi cea mai plăcută morală, ca *l'Epitre sur l'honneur*.

Boileau continuă in epistole resboiul inceput in satire contra falsului gust al contimpuranilor şi a autorilor rĕi. Epistolele sunt superioare satirelor; versificaţiunea e mai mlădioasă şi mai uşoară. Să citĕm ca dovadă cĕteva versuri din epistola a noua, *sur le vrai*, adresată marchisului Seignelay, fiul lui Colbert:

«Rien n'est beau que le vrai: le vrai seul est aimable;
Il doit régner partout, et même dans la fable;
De toute fiction l'adroite fausseté
Ne tend qu'a faire aux yeux briller la vérité.
Sais-tu pourquoi mes vers sont lus dans les provinces,
Sont recherchés du peuple, et reçus chez les princes?
Ce n'est pas que leurs sons, agréables, nombreux,
Soient toujours à l'oreille également heureux;
Qu'en plus d'un lieu le sens n'y gène la mesure,
Et qu'un mot quelquefois n'y brave la césure:

Mais c'est qu'en eux la vrai, du mensonge vainqueur,
Partout se montre aux yeux, et va saisir le cœur ;
Que le bien et le mal y sont prisés au juste ;
Que jamais un faquin n'y tint un rang auguste ;
Et que mon cœur, toujours conduisant mon esprit
Ne dit rien au lecteur qu'à soi-même il n'ait dit.
Ma pensée au grand jour partout s'offre et s'expose ;
Et mon vers, bien ou mal, dit toujours quelque chose.»

Trei din epistolele sale sunt adresate regelui, intăia, a patra şi a opta. A patra, unde el pomeneşte faimoasa trecere peste Rin, *Le passage du Rhin*, e o capodoperă de naraţiune epică. In intăia, Boileau, a amestecat şi sfaturi folositoare la laudele sincere făcute lui Ludovic al XIV. Voiu cita versurile dela sfirşit din această epistolă, unde poetul il laudă cu multă discreţiune, dănd elogiului forma cea mai delicată :

«Je n'ose de mes vers vanter ici le prix.
Toutefois si quelqu'un de mes faibles écrits
Des ans injurieux peut éviter l'outrage,
Peut-être pour ta gloire aura-t-il son usage :
Et comme tes exploits, étonnant les lecteurs,
Seront à peine crus sur la foi des auteurs,
Si quelque esprit malin les veut traiter de fables,
On dira quelque jour pour les rendre croyables :
Boileau, qui, dans ses vers pleins de sincérité,
Jadis à tout son siècle a dit la verité,
Qui mit à tout blâmer son étude et sa gloire,
A pourtant de ce Roi parlé comme l'histoire.»

Această epistolă fu cetită lui Ludovic al XIV, care remase foarte satisfăcut. «Voilà qui est très-beau, zise el poetului, cela est admirable. Je vous louerais davantage, si vous ne m'aviez pas tant loué. Le public donnera à vos ouvrages les éloges qu'ils méritent : mais ce n'est pas assez pour moi de vous louer, je vous donne une pension de deux mille

livres ; j'ordonnerai à Colbert de vous la payer d'avance, et je vous accorde le privilège pour tous vos ouvrages.» Deşi regelui i plăcea foarte mult aceste versuri şi sfaturile ce poetul i dădea, cu multă delicateţă, pentru incetarea resboiului, totuş monarcul işi continuă planul său resboinic.

Să mai citäm insfirşit căteva versuri din epistola a şaptea, adresată lui Racine, in care poetul intrebuinţează toată căldura cerută de importanţa subiectului ce tratează. Pasiunea lui de căpetenie e ura ce-i inspira ivirea operelor proaste şi iubirea ce arăta pentru cărţile bune şi sănătoase. Epistola a şaptea *asupra utilităţii inimicilor* e compusă cu ocasiunea intrigelor ce se ţesau contra tragediei lui Racine, intitulată *Phèdre*, căreia cabala formată ii opunea o tragedie cu acelaş nume a lui Pradon. Boileau in această epistolă se incearcă să mai reinsufleţească speranţele amicului său foarte desnădăjduit din causa intrigelor ce se făceau la representarea piesei, şi cari erau incurajate de oameni cu multă insemnătate, ca ducele de Nevers, ducesa de Bouillon, doamna Déshoulières. Boileau sfătueşte pe amicul său să dispreţuească critica cea reuvoitoare şi să continue mai departe cu publicarea operelor de meritul *Phedrei*, care e apreţuită de publicul cunoscător şi imparţial la adevărata sa valoare, şi nu trebue a căuta alţi judecători al meritului său decăt pe aceşti din urmă.

Poetul incepe prin a lăuda talentul lui Racine :

«Que tu sais bien, Racine, à l'aide d'un acteur,
Emouvoir, étonner, ravir un spectateur !
. . . . . .
. . . . . .
Ne crois pas toutefois, par tes savants ouvrages,
Entraînant tous les cœurs, gagner tous les suffrages.
Si tôt que d'Apollon un génie inspiré
Trouve loin du vulgaire un chemin ignoré,
En cent lieux contre lui les cabales s'amassent ;
Les rivaux obscurcis autour de lui croassent.
. . . . . .

La mort seule ici-bas, en terminant sa vie,
Peut calmer sur son nom l'injustice et l'envie.»

Orice talent face să se nască gelozia, şi orice om de geniu nu e recunoscut ca atare decăt după moarte. Boileau citează pe Molière care nu s'a bucurat de o mai bună soartă căt a trăit:

«Avant qu'un peu de terre, obtenu par prière,
Pour jamais sous la tombe eût enfermé Molière,
Mille de ces beaux traits, aujourd'hui si vantés,
Furent des sots esprits à nos yeux rebutés.
L'ignorance et l'erreur à ses naissantes pièces,
En habits de marquis, en robes de comtesses,
Venaient pour diffamer son chef-d'œuvre nouveau,
Et secouaient la tête à l'endroit le plus beau!
Mais, sitôt que d'un trait de ses fatales mains
La Parque l'eut rayé du nombre des humains,
Ou reconnut le prix de sa muse éclipsée.»

Gelosia, departe de-a descuraja pe scriitor, trebue să-l bucure, căci il sileşte să-şi indoească puterile pentru a scoate o operă şi mai bună decăt cea pe nedrept criticată:

«Le mérite en repose s'endort dans la paresse;
Mais par les envieux un génie excité
Au comble de son art est mille fois monté!
Au Cid persécuté Cinna dut sa naissance.»

Poetul nu se sfieşte să se pună şi pe dénsul in joc; toate injuriile la care el a fost supus din causa satirelor sale n'au făcut decăt să-i mărească reputaţiunea sa:

«Je songe, à chaque trait que ma plume hasarde,
Que d'un œil dangereux leur troupe me regarde:
Je sais sur leurs avis corriger mes erreurs,
Et je mets à profit leurs malignes fureurs.»

Bolleau termină epistola, recomendând amicului său, să nu umble decât după voturile oamenilor luminaţi, şi să nu bage deloc in seamă pe censorii ignoranţi şi nedrepţi. Cât despre publicul necultivat, care nu ştie să guste frumuseţa in operele literare de merit, n'are decât să admire pe Pradon, pentru care e făcut:

« Mais pour un tas grossier de frivoles esprits,
Admirateurs zélés de toute œuvre insipide,
Que, non loin de la place où Brioché préside,
Sans chercher dans les vers ni cadence ni son,
Il s'en aille admirer le savoir de Pradon. »

Afară de operele despre cari ne-am ocupat mai sus, Boileau a mai compus şi altele, cari, fiind de o neinsemnată valoare literară, nu adaug nimic la gloria sa. Aşa el compuse o odă *Sur la prise de Namur*, mai multe epigrame, un dialog in prosă asupra eroilor din romane, o traducere din un tratat grecesc a lui Longinus, care are titlu *Despre Sublim*, şi câteva scrisori adresate la mai mulţi amici, intre care insemnăm corespondenţa sa cu Racine şi cu Brossette, fundatorul Academiei din Lyon, care fù mai târziu editorul şi comentatorul operelor lui Boileau.

Prin satire, prin epistole, mai cu seamă prin arta poetică, Boileau a câştigat, ca învăţător al limbei şi al poesiei, o autoritate care a putut să fie tăgăduită, dar care nu e sdruncinată. Oricâte lacune am găsi in opera sa, şi chiar atunci când acele lacune s'ar părea că se măresc sau se inmulţesc, dacă poesia viitorului ţine ascunse câteva noutăţi neaşteptate, autoritatea lui Boileau n'ar putea să dispară dintr'o societate, in care bunul-simţ are multă putere, şi unde opiniunile inţelepte şi cumpătate sunt preţuite mai mult decât orice. Boileau va fi totdeauna in literatură representantul bunului-simţ şi al raţiunei sănătoase. Nu mĕ sfiesc chiar de-a spune că dacă vreodată s'ar produce un nou gen literar, necunoscut până acum, după cel dintâi entusiasm, şi nesiguranţa inceputurilor

sale, ar venì, pentru a zice aşa, de sine să găsească loc in clasificarea aşa de bine făcută de Boileau, să se alipească la celelalte genuri din aceeaşi familie, şi să ceară regule de la legislatorul Parnasului.

Dacă am isbutit a face cunoscut spiritul lui Boileau, caracterul operelor sale, şi mai cu seamă rolul insemnat ce a avut in literatura francesă, lesne voiu putea spune pentruce Boileau nu va fi primit niciodată de toată lumea. Am vĕzut că acest poet mai că nu a avut tinereţe, sau dacă a avut pasiune, aceasta a fost totdeauna pusă in serviciul raţiunii şi a bunului gust. Am vĕzut deasemenea că el luase asupra Parnasului rolul de legislator, şi că a intrebuinţat in această misiune aşa de trebuincioasă, in timpul sĕu o autoritate netăgăduită şi o energie binefăcĕtoare. Pentru acei ce nu-l privesc mai deaproape, Boileau, e un om morocănos şi displăcut. Toţi acei ce jertfesc totul pentru imaginaţiune; toţi acei ce iau fantasia şi neorăndueala drept inspiraţie; toţi acei ce au groază de regulă; toţi acei ce se tem de-a fi biciuiţi (şi au dreptate să se teamă căud ştiu că merită biciul), toţi aceştia sunt inimicii sau cel puţin adversarii lui Boileau. Şi mai intăi tinerii nu găsesc in Boileau ceva care să-i mulţumească sau să-i incănte. Oricăt te-ai incerca să-i convingi că Boileau merită să fie citit, ei tot nu sunt aşa de blănzi incăt să ţi asculte poveţele. Şi cu toate acestea il invaţă pe de rost; mai tărziu nu se vor căi că l'au invăţat. Dar insfirşit nu trebue a li se cere să-l iubească şi să-l guste cum merită.

Boileau, de sigur, are mai totdeauna dreptate, ba ăncă mare dreptate, şi aerul sĕu de pedagog impiedică risul sau receşte sentimentul. Se intămplă chiar căteodată că unii, la oarecare vĕrstă, tot nu dau dreptate lui Boileau, şi aceasta vine de acolo, sau că nu l'au mai cetit de mult timp şi nu s'au ingrijit să indrepteze impresiunile lor de altă dată, sau din causa vre-unei ruşini neintemeiate care e poate mai respăndită decăt ne putem inchipui. A vorbì bine de Boileau, e ca şi cum am vorbì rĕu de amor, aceasta te arată bĕtrăn şi e vre-unul care să voească a imbĕtrănì inainte de

timp? Să gândim acum la autorii cari n'au drept regulă decăt imaginaţiunea lor, cari cred că geniul n'are nevoe de studiu, şi cari se socotesc oameni de geniu, cari nu ţin minte din Boileau decăt un singur vers, acela unde el zice:

« Souvent un beau désordre est un effet de l'art. »

şi cari, fiindcă gustă foarte mult acest vers, nu sunt in stare să poată admira pe celelalte; şi atunci vom inţelege că dacă Boileau nu va inceta niciodată de a fi admirat, e probabil totuş că el va avea totdeauna ponegritori.

Căt despre noi, credem că trebue a da lui Boileau ceeace i se cuvine; şi ni se pare că el este un poet incomparabil in genul intermediar intre simplu şi sublim; fără aripi, pentru a putea să se ridice in regiunile superioare; dar care nu cade niciodată, şi aceasta ăncă e ceva. Să se zică că nu are strălucirea geniului, şi nimene nu ar protesta. Am fi insă nedrepţi dacă nu i-am recunoaşte bunul sĕu simţ foarte desvoltat, farmecul unui spirit drept şi solid, agerimea de-a deosebì intr'un mod sigur adevĕrul de fals; o judecată care căştigă in soliditate ceeace-i lipseşte poate in inălţime; o rară eleganţă de limbă, totdeauna exactă şi adesea-ori poetică.

Daca nici una din aceste calităţi nu compun geniul, intrunirea şi armonia tuturor calităţilor formează de sigur un geniu particular, care va fi geniul propriu al lui Boileau şi pe care-l putem numì geniul literar.

XENOPHON C. GHEORGHIU.

DAC'A VREA DUMNEZEU!

NARAŢIUNE POPULARĂ

— Ştii una, măi femee? zise Părvu, injugând boii la car.

— Oiu şti dacă mi-i spune, rĕspunse femeea.

— Boiii noştri sunt bĕtrăni, abia de mai pot roade colţul erbei; merg in scădere. M'am gândit să-i vĕnd şi cu parte din banii ce-oiu prinde pe dĕnşii să cumpĕr o păreche de juncanaşi tineri; ear cealaltă parte s'o păstrăm pentru gospodăria noastră; bani albi pentru zile negre. Ce zici şi tu?

— Ştiu şi eu?

— Cum aşa? N'ai nici o socotinţă in capul tĕu? Bine-i să-i vĕnd, ori nu-i bine?

— Bine, *dac'a vrea Dumnezeu.*

— Ce fel: dac'a vrea Dumnezeu? Ce are să se amestece Dumnezeu la vĕnzarea boilor noştri?

— Eaca are.

— Măi femee nu fi şi tu forfăcătură! Suntem noi stăpâni pe boi sau nu? Avem dreptul să vindem sau n'avem? Rĕspunde!

— Suntem stăpâni, ş'avem dreptul, *dac'a vrea Dumnezeu.*

— O ţii una şi bună «*Dac'a vrea Dumnezeu*». Adecă să fie numai decât pe voia ta. Aşa mi se cade, dacă cer sfat dela un cap de muere care nu ştie să'ncurce douĕ pae.

Hais Prier, cea Zorilă, zise el boilor rĕstit, invĕrtind deasupra lor o vărguţă de alun şi urcându-se in car.

— Mĕ duc să-mi vĕnd boiii la tĕrg. Să ne vedem sănătoşi peste trei zile!

— Ne-om vedea, *dac'a vrea Dumnezeu.*

— Apoi nu spun eu că femeea indărătnică te scoate din sărite? Eaca zĕu, poţi cădea intr'un pĕcat, aşa pe nemâncate, atâta te cihăeşte cu gura..... Hais Prier, cea Zorilă!

Părvu ajunse la tĕrg.

Acolo mare inghesuealâ şi tămbălău de nu puteai rĕsbate cu sufletul. Toate prăvăliile de pe strade incărcate cu marfă nouă de Braşov, Lipsca şi Ţarigrad. Numai bani să fi

avut cineva. Cămpul vitelor cât cuprindeai cu ochii roată imprejur, ticsit cu boi, cai, oi, trăsuri şi căruţe de toate soiurile, de toate preţurile. Apoi hămurării, olării, sticlării, locante la fiecare pas; şi o invălmăşală, şi o fertură de norod şi strigăte de telali şi pocnite de bice, şi nechezuri de cai, incât bietul Părvu numai ştia pe ce lume se găseşte El işi deslegà boii in iarmaroc, le aşternù o sarcină de fën dinainte şi aşezăndu-se in car cam intr'un cot, se puse pe aşteptat muşterii. Se rotiră imprejurul lui doi, trei ovrei cu mănele in buzunare, foarte fudui, care când auziră de preţul boilor, dădură din umere şi plecară, dar şi Părvu nu era mai puţin fudul. Cu cât muşterii ii despreţueau marfa, cu atât el o urca mai sus. Venea de pildă uu perciunat şi intreba:

— Bade, bade! Chite purale boiii?

— Treizeci de galbeni zimţi şi fără bortă, răspundea el hotărit.

— Treizeci de galbăni pentru cine intreabă, dar pentru cine cumpără?

— Aista-i preţu, cui ii place; cui nu, eaca drumul!

Aşa se petrecù zioa in ciocniri de cuvinte, in tărgueli fără ispravă; ear pe la intunecate, Părvu, ostenit de atăta vorbă de clacă, se culcà in car ca toţi vănzătorii de boi ce se aflau in iarmaroc.

Când se deşteaptă a doua zi.... ce să vază? boii nicăiurea. Dă in sus, dă in jos; aleargă Părvule pe la prefect, subprefect, poliţai, primar... inchină-te Părvule pe la toate icoanele... boiii intraseră in pămănt. Insfirşit după trei zile de căutare, Părvu care-şi cheltuise acum şi paraoa de naforă, găsì boiii intr'o pădure hămisiţi de foame, furaţi de un cinstit negustor scăpat de curănd din temniţă, şi care aştepta numai noaptea să-i treacă peste hotar.

Când işi aduse Părvu boiii de funie in iarmaroc, ii clătina văntul de slabi ce erau, ear lui i se părea că-i are de dar, intru atăta perduse nădejdea de a-i mai găsì. El ii dădù in jumătate de preţ, fiindcă era acum pe la spartul tărgului şi boiii perduseră din faţa lor. Dar erau bani buni şi aceia, luaţi ca din drum, căci puţin a lipsit să rămăe Părvu şi fără boi şi fără bani.

După ce-a bătut palma cu negustorul şi a numărat zimţii unul căte unul, punăndu-i la brău intr'o pungă de piele cu baere, Părvu vroì să plece acasă; dar nefiind mult păn'in sară şi temăndu-se să nu inopteze pe drum, se hotărì să rămăe pănă a doua zi. Atras deci de o sluţenie de maimuţă ce sta in vărful unui par şi de un paiaţ uns cu făină pe

obraz, care bătea doba din resputeri la uşa unui cort, chemând norodul să vadă «minunea minunilor», «copilul sburătător, calul năsdrăvan, şi omul care inghite iartagane», Părvu dădù cincizeci de bani şi intrà la comedie. Toate au fost cum au fost: minunăţii nemţeşti nu alt-ceva: treceri prin cerc, frânturi de şele, iartagane inghiţite, şoareci inhămaţi, dar năsdrăvăniile calului le-au intrecut pe toate. Mĕ rog! Cum a eşit calul de după perdea s'a plecat in genunchi in faţa publicului in chip de «bine v'am găsit sănătoşi». Apoi punĕndu-i-se ciasornicul dinainte, a arătat ceasurile fără greş, bătĕnd de-atătea ori cu copita in pămĕnt căte ciasuri erau, şi la intrebarea ce-i place mai bine: biciul sau grăunţele? a rĕspuns la biciu scuturând din cap, adecă *nu*, şi la grăunţe plecând din cap, adecă *da*. Ear când paiaţul il intrebà:

— Ia seama murgule, şi-mi spune cine din toată lumea adunată aici e mai beţiv? calul se aşternù pe fugă, făcù căteva roţi imprejur, se oprì dinaintea unui om, il mirosì, apoi fugì mai departe; mirosì pe un altul şi ear fugì, dar când ajunse dinaintea lui Părvu, părdalnica de vită stătù pe loc şi incepù să bată din picioare.

— Nu cumva o fi aista? intrebà paiaţul.

Calul dădù din cap şi nechezâ.

Nici că mai incăpea vorbă, «aista-i» rĕspunse calul in limba lui, aşa ca să-l inţeleagă şi copiii.

Ridea lumea cu chef, ridea şi Părvu, apoi cu toţii eşirĕ mulţumiţi pentru cei cincizeci de bani daţi la intrare.

— Ascultă Părvule, ii zise o cunoştinţă de-a lui din iarmaroc vita cea de cal o fi spus sau nu adevĕrat, dar ştiu şi eu una adevĕrată.

— Ce?

— N'ai dat adalmaş pentru vĕnzarea boilor.

— Bine zici, adause un al doilea, asta nu-i cu cale intre gospodari cinstiţi.

Părvu stătù un moment pe gânduri; perduse jumĕtate de preţ la vĕnzare, mai cheltuise din pungă cu căutarea boilor, mai dăduse cincizeci de bani la comedie..... ei..... ce mai la deal la vale? Unde merge mia, meargă şi suta!

— Hai la adalmaş!

Plin de chef intrà Părvu cu tovarăşii sĕi intr'o crăşmă, şi acolo: «*ţine hine, na cumĕtre!*» se prelungì adălmaşul pănă ce ochii lui Părvu se painjinirĕ de vedeau ca prin ciur. Ăncă două, trei pahare şi Părvu văjiit cu desăvirşire, căzù sub masă spre indeplinirea proorociei calului. Mai zi că nu sunt şi dobitoace năsdrăvane!

A doua zi Părvu se deşteptă cu capul infierbĕntat şi cu ochii grei, in arestul poliţiei. Căută la brău; dar găseşte, dacă ai ce!... Banii işi căutaserĕ şi ei de drum cu punga cea cu baere, dimpreună.

Asta a fost o adevĕrată pacoste.

Părvu alergă ear la toate feţele cărmuirii, se inchină ear la toate icoanele, lăcrămănd după punga lui, insă banii mai şireţi decăt boiii, ştiurĕ să se ascundă mai bine.

După trei zile de zadarnică căutare, Părvu fù silit să-şi vĕnză şi carul pentru a-şi plăti datoriile la casa unde găzduise şi se intoarse acasă pe jos, prin colbul drumului, pleoştit ca vai de el, gănd ind ..... adecă negăndind nimic; ce era să se trudească a găndi la lucruri ce nu se mai puteau intoarce!

— Cine-i acolo? strigă femeea lui Părvu, auzind in puterea nopţii o bătae la uşă.

— Eu, bărbatu-tĕu, «*dac'a vrea Dumnezeu!*» rĕspunse bietul om pocăit.

N. GANE.

POESII

SĂ ŞTII

Să ştii că ori unde m'oiu duce
Cătră apus sau rĕsărit,
Va rĕsuna duios şi dulce
Că'n lumea asta te-am iubit.

Şi de adănca mea iubire
Va rĕmănea pe-acest pămĕnt
Ca o eternă amintire
Tristul şi jalnicul meu cănt.

ŞI TE URĔSC

Şi te urĕsc cu 'nverşunare
Şi cu atăta duşmănie
Incăt eu dac'aş fi in stare
Nenorocire ţi-aş da ţie.

Iubirea-mi plină de căldură
S'o pot din calea vremii 'ntoarce
Ar stinge-abia cumplita ură
Ce azi in sufletul meu zace.

Şi căud mi-aduc de tine-aminte
Mĕ ingrozesc de a mea simţire...
Poate chiar sufletu-mi mĕ minte
Şi ura-mi nu-i decăt iubire!

AH FUGI.....

Ah! fugi şi du-te tu in lume
Căci dacă mĕ-i iubì cu foc
Nenorociri te vor rĕpune
Căci eu sunt fără de noroc.

Un crud blăstem pe mine zace
Şi ce-oiu iubì n'a fi al meu...
Ah! fugi şi lasă-mĕ in pace
Căci m'am născut intr'un cias rĕu.

VERONICA MICLE.

Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. Bucureşti. — 23,968.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 5. Bucuresti, 1 August 1886. **Anul XX.**

NOŢIUNEA VALORII

Intre cunoştinţele trebuitoare oricărui om cult, principiele ştiinţei economice, ocupă un loc insemnat. Lipsa lor se simte adesea in explicarea celor mai neinsemnate chestiuni de interes public.

In rândul acestor cunoştinţi intră de sigur şi acele care ne arată cum se formează şi cum funcţionează in lucruri *valoarea lor economică*. Principiul valorii intervine in cele mai variate combinaţii in toate fenomenele economice, aşa incăt, a lămurì causele ei determinate, este a găsì drumul ce ne conduce să pătrundem adevĕrul in foarte multe situaţii simple şi complicate ale vieţei sociale.

Cugetători eminenţi au deschis acest drum. Nouĕ nu ne remăne decăt — unora a expune şi desvoltà ideile lor — tuturora a le controla.

I.

Să ne fie permis a aminti căteva lucruri cunoscute şi dela sine inţelese. Pe baza lor păşim mai siguri la desvoltările ce urmează.

Astfel este dela sine inţeles, că mintea omului este isvorul din care purcede apreciarea valorii ce o au lucrurile.

Se recunoaşte mai intăiu o valoare fiecărui lucru şi se compară apoi valorile intre dĕnsele. Ultima causă a valorii este prin urmare o apreciere ce se petrece in conştiinţa noastră.

Deasemenea este cunoscut, că toate lucrurile, *ce ne stau la dispoziție in cantitate ilimitată*, precum este aerul, lumina, etc., *nu au nici o valoare*, că chiar aceste bunuri incetează să mai fie gratuite indată ce le putem avea numai in poziţiuni restrănse.

Astfel de exemplu, apa nu are nici o valoare pentru locuitorii unui sat, cănd o au in abundenţă nemărginită lăngă locuinţele lor. Dacă insă izvoarele ei sunt indepărtate, incăt şi-o pot procura numai cei ce au mijloace de transport, ştim din experinţă, că apa incepe a se vinde cu un preţ oare-care, ce exprimă o valoare. Lăsănd deocamdată la o parte causa acesteia, putem insă constata imprejurările exterioare in mijlocul cărora s'a făcut această transformare. Depărtarea este obstacolul care se opune putinţei tuturor oamenilor de a se folosi de cantitatea nemărginită a apei. Acei ce inlătură obstacolul cu mijloacele lor, ii creează un preţ şi fac din ea un bun economic de valoare. Indată ce nişte obstacole parţiale şi individuale vin să limiteze libera dispoziţie a oamenilor asupra cantităţei nemărginită de lucruri, acestea părăsesc sfera bunurilor gratuite.

Acelaş resultat insă se produce şi din alte imprejurări. In foarte multe cazuri omul reuşeşte a perfecţiona prin munca sa proprie calitatea lucrurilor.

Dacă apa care trece prin mijlocul unui tĕrg este sărată, sau daca conţine ingrediente dăunătoare organismului, trebue o deosebită muncă pentru a o face să fie bună de bĕut. Acţiunea omenească imbunătăţeşte aci calitatea unui bun care de-altmintrelea există in porţiuni relativ nemărginite. Ea elimineză obstacolul care impedică pe oameni să utiliseze apa. Sub această formă, perfecţionată insă, apa incetează de a mai fi la dispoziţia ilimitată a consumatorilor şi printr'aceasta de a mai fi gratuită.

Din toate acestea se constată că bunurile necesare vieţei, care există la dispoziţia oamenilor numai in cantităţi mărginite, au o valoare.

Pentru ce? Care să fie oare principiul determinat care

face să se manifeste valoarea in toate imprejurările arătate mai sus?

Dacă apropiem aceste imprejurări de faptul dela sine înțeles, că valoarea este o apreciare omenească asupra lucrurilor, vedem că oamenii atunci prețuesc o valoare in bunuri, când voind să și le procure, intimpină obstacole.

Causa determinată a valorii, ar fi deci *apreciarea ce o fac oamenii asupra lucrurilor, după obstacolele și greutățile ce-i separă de dênsele.*

Vom căuta să controlăm mai jos dacă acesta este in realitate principiul care explică fenomenele valorii. De-o-camdată ținem să arătăm că el se intemeiază pe mai mult decât pe simpla deducțiune logică formală, din care a fost scos. In această prețuire a lucrurilor materiale după proporția greutăților ce ne separă de ele, ar fi in adevĕr aplicarea unui principiu mai general din viața umană.

Dacă este adevĕrat, că traiul nostru ar fi sec și fără nici o atracțiune, când dorințele noastre s'ar indeplini fără obstacolele ce ne limitează puterile; dacă este adevĕrat că energia și plăcerea vieței resultă din antagonismul ce există intre dorințele pururea nesfirșite și puterile noastre mărginite, atunci această lege generală trebue să se aplice in primul loc in raportul dintre om și bunurile materiale pe care le reclamă dorințele și trebuințele sale.

Lucrurile pentru obținerea cărora omul a trebuit să elimineze o sumă de piedici ce se opuneau dorinței sale de a le avea, nu pot să-i fie indiferente, după ce a inlăturat toate greutățile. Ele sunt mai aproape de ființa și de sentimentul sĕu decât celelalte obiecte, și cu atât mai aproape cu cât mai mari au fost obstacolele ce le-a invins. *Antagonismul dintre necesitățile noastre și obstacolele ce mărginesc putința de-a le indestula, este izvorul din care curge aprecierea ce o realisează omul in bunuri.*

Din aceiași causă omul nu dă valoare bunurilor care deși-i sunt necesare, le are insă fără nici o greutate.

Principiul valorii astfel stabilit, ne face in adevĕr serviciul ce trebue să reclamăm dela orice lege științifică: ne con-

duce cu o consecuenţă neintreruptă in tot materialul economic in care se amestecă noţiunea valorii, fără să avem nevoe de-a face concesiuni sau eccepţiuni, sau de-a pune fenomenele valorii in sarcina altor principii străine ei. Ceea ce este mai mult, acest principiu este singurul care lămureşte toată *diferenţiarea* valorii, chestiune care remăne neexplicată in cele mai multe teorii asupra valorii.

II.

Pentru a vedea ce imens material de fenomene economice cuprinde această lege sub regimul ei, nu avem decăt să ne intrebăm care sunt *obstacolele ce le poate intălni omul, căud caută a-şi procura bunurile necesare traiului său material.*

Invingerea acestor dificultăţi infiinţează valoarea in lucruri; măreşte sau micşorează pe cea infiinţată.[1])

Căutănd a respunde chestiunei de mai sus, vedem mai intăiu că chiar după starea *naturală* in care se găsesc lucrurile pe păment, omul nu are dela sine — la dispoziţia sa imediată — din accastă stare toată *cantitatea* sau *calitatea* de obiecte de care are nevoe. Trebue să-şi dea o osteneală proprie (de a prinde, de a culege, de a vĕnà, de a pescuì, etc.,) pentru a inlătura obstacolul *depărtărei* ce-l despărţeşte de *cantitatea* sau de *toată* cantitatea de bunuri dorite, precum trebue să intrebuinţeze o muncă pentru a preface *calitatea* unora din lucruri in sensul trebuinţelor sale, şi deci pentru a invinge *obstacolul calitativ*, ce se opune necesităţilor sale de trai. Indată insă ce omul inlătură aceste piedici, mulţumirea ce o are de-a le fi invins, se traduce in raportul său către bunuri printr'aceea *că le dă valoare*, adică incepe *a le aprecia pentru persoana sa in proporţie cu obstacolele care le a eliminat pentru a ajunge la ele.*

Cu căt mai mari vor fi aceste obstacole, cu atăt mai mult va preţuì omul bunurile dobăndite după eliminarea lor. Astfel in cazul căud cantitatea unui obiect este atăt de limi-

[1]) Vezi *Conv. Lit.* vol.... p.... in privinţa teoriei lui Marx.

tată, încăt omul nu poate reuși totdeauna să-l obțină, atunci *raritatea* lucrului este *ea singură* un obstacol mai mare decăt orice osteneală și-ar fi dat el pentru a-l invinge.

In realitate lucrurile trebuitoare sunt in foarte puține cazuri atăt de rare incăt să nu poată fi găsite prin căutare și muncă, astfel incăt in maioritatea cazurilor *munca este mijlocul de ordinar apt pentru inlăturarea piedecelor* pe care insuficiența cantitativă sau calitativă a lucrurilor le opune tendinței noastre de-a le dobăndi.

Așa fiind, putem deduce din cele ce preced, că in fața obstacolelor materiale ce le presintă natura lucrurilor, munca omenească ce se intrebuințează pentru a transporta lucrurile din loc in loc și pentru a-le preface forma, — deci *munca ce intră in producțiunea economică, este causa cea mai frecuentă care dă naștere valorii economice a bunurilor.* Aceasta insă nu exclude putința ca obstacolele să fie atăt de mari, *incăt nici chiar munca să nu le poată inlătura, și că deci in asemenea cazuri lucrurile să aibă o valoare numai din causa rarității lor extreme.*

Cu atăt mai des se va intempla ca proporția relativ rară in care se găsesc lucrurile, se rădice numai valoarea creată prin munca intrebuințată pentru găsirea, extragerea, sau prinderea lor.

Dacă cele expuse pănă aci sunt adevăruri necontestabile, atunci este evident că pe lăngă dănsele trebue să se asocieze încă și următoarea lor consecință:

Sunt cauze *care creează in lucruri o valoare economică ce există și se manifestă in afară de orice act de schimb și inainte de ce lucrurile intră in circulație.*

III.

Acelaș principiu după care se determină și se stabilește valoarea in bunurile economice ne servește pentru a ne esplica *variațiunile* ei in *aceleași* bunuri, și diferențiarea valorilor intre dănsele. Aci este una din cele mai grele misiuni a teoriei valorii. In acest punct toate teoriele greșite și ne-

complecte își refusă serviciul, pe care ni-l dă principiul desvoltat până aice.

Să ne intrebăm deci mai intăiu cum se stabilește in mintea producĕtorului apreciațiile care fac ca valoarea unuia și aceluiaș lucru să fie mai mare sau mai mică, după timpurile și imprejurările in care a fost procurat?

Odată ce cunoaștem principiul determinat al valorii, intrebarea insăși ne formulează respunsul.

In adevăr dacă această diferență de apreciare are loc, causa nu poate fi alta decăt că aceeași cantitate a aceluiaș lucru s'a putut procura in unele cazuri numai după inlăturarea unor obstacole mai mari și mai grele, decăt in alte cazuri. Mai multă activitate positivă — pentru lucrurile muncite — și mai multă privațiune — pentru lucrurile rari — dau ca resultat, că omul să prețuască aceiași cantitate de bunuri odată mai mult decăt altă-dată.

Pentru a măsura insă intre dĕnsele două cantități de muncă sau două privațiuni, avem trei criterii deosebite: Ele pot fi diferite mai intăiu după *calitatea lor specifică*, apoi fiecare specie se poate deosebi după *timpul* căt a durat și după *intensitatea* cu care s'a manifestat.

Să luăm hipotesa cea mai simplă. Acelaș bun s'a procurat in două rĕnduri cu acelaș fel de muncă, de aceiași intensitate, insă in epoce diferite de timp.

Atunci căud a intimpinat obstacole mai mari, producĕtorul a intrebuințat un timp mai indelungat aceiași muncă din care a cheltuit mai puțin, atunci căud obstacolele erau mai mici. Va prețui deci acelaș lucru mai mult in cazul d'intăiu decăt in cel din urmă.

Să complicăm insă hipotesa. Să presupunem că pentru a se procura aceleași cantități a unui bun, se intrebuințează intensități deosebite ale aceleași specii de muncă sau chiar munci calitativ deosebite pentru a se putea elimina diferitele obstacole. Resultatul va fi acel indicat odată, prin aplicațiunea principiului general. Dar cum se va face această operațiune? Cum se vor comparà intre dĕnsele munci de calități și de intensități deosebite? In hipotesa simplă de mai sus, lucrul

a fost ușor fiindcă s'au putut reduce diferitele cantități a aceleiași specii de muncă la o măsură unică, aceea a timpului. Aci însă acest mijloc de comparațiune nu mai este practicabil. *Intre extremul muncei ordinare manuale și până la extremul opus al activității crierului in scopuri productive, sunt o sumă nesfîrșit de variată de calități de muncă, față cu care numai durata timpului in care se exercită, nu este in termen de comparație.* Aci neputênd reduce diferența intre valorile dobêndite la diferența timpului intrebuințat, nu putem afla care muncă este mai productivă, după cum s'a făcut in hipotesa de mai sus. O oară de muncă a unui salaor nu poate fi comparată cu o oară de muncă a unui pietrar sau arhitect. In aceiași situație ne aflăm când ne punem intrebarea cum va distinge producêtorul valoarea bunurilor diferite, care le produce, când pentru procurarea lor intrebuințează munci de calități deosebite?

In toate aceste cazuri se pare că legea generală a valorii,— apreciarea obstacolelor producțiunei— nu ne-ar da nici un ajutor mai mult decât celelalte teorii asupra valorii. Principiul că valorile s'ar compara intre ele in apreciația producêtorilor după mărimea obstacolelor invinse, pare că nu ne conduce ca să putem explica esact diferențiarea valorilor, negăsind un termen comun pantru a compara intre ele mijloacele diferite ce au fost intrebuințate.

Conclusiunea ar fi: sau că teoria valorii astfel cum a fost expusă nu corespunde realității, sau că in realitate producêtorul nu are alt mijloc de-a comparà intre dênsele bunurile, decât după osteneala și truda sau privațiunea căreia s'a expus pentru a-le obținea, că ceeace nu se exprimă prin aceasta măsura primitivă a lui, iasă cu totul din apreciația sa, sau cel puțin este expus unui arbitrar al apreciației sale, care nu poate fi precisat in principii hotărite.

Principiul valorii astfel cum a fost formulat mai sus ne indică însă și o a treia posibilitate.

Ceeace nu poate aprecia producêtorul isolat numai din punctul sêu de vedere, apare in evidență, in practica *schimbului.* Apreciațiile individuale ale producêtorilor se complec-

tează şi se controlează reciproc in schimb. Prin necontenita lor comparaţie, preţurile se stabilesc in termeni medii şi se fixează atăt de mult in bunurile asupra cărora se fac, incăt ne vine greu in urmă să ne inchipuim valoarea lucrurilor altfel decăt numai ca o calitate obiectivă şi materială a lor. De această valoare astfel realisată, voi să se folosească toţi acei ce obţin posesiunea acestor bunuri, prin orice mijloace. Cine găseşte pe stradă lucruri ce nu sunt ale nimărui, intră in posesiunea unor valori, cari remăn pentru dĕnsul ceeace sunt, ca şi pentru cel ce le-a produs sau le-a obţinut in schimb pe alte echivalente, măcar că el n'a intrunit nici una din aceste condiţii.

De altă parte insă se realisează in schimb, odată cu deprinderea oamenilor de-a priimi valoarea ca inherentă in bunuri, şi un alt fenomen, care ne duce la explicarea chestiunelor de mai sus.

Odată cu materialisarea valorii in bunuri, remăne in evidenţă şi de sine stătător elementul care a funcţionat ca agent principal şi determinant in producţiuni. *Munca omenească apare in toată importanţa ei economică in apreciaţia oamenilor numai după ce incep să schimbe bunurile lor intre dĕnşii*, şi după ce printr'aceasta, munca unora serveşte ca mijloc pentru a procura bunuri altora, in limitele echivalentelor date in schimb. Din acel moment orice om se vede nevoit a recurge la munca altuia pentru tot ce nu-şi poate procura singur prin acţiunea sa personală, şi munca incepe a avea o valoare a ei ca orice bun, insă pe cale inversă, decăt cum apare valoarea bunurilor. Ea porneşte din apreciarea altora şi se stabileşte in apreciarea fiecăruia pentru puterile sale de muncă.

După ce norme se determină această valoare? După aceleaşi ca şi valoarea bunurilor.

Cu căt mai mari sunt dificultăţile, care trebue să le inlăturăm, pentru a ne procura concursul muncei, cu atăt mai mare este valoarea ei şi nu avem decăt să ştim care sunt aceste dificultăţi, pentru a avea principiul determinat a valorii muncei şi toate deosebirile ei de valoare.

Aceste dificultăţi, nu sunt altele decăt acele ce se opun

funcțiunei muncei fiecărui om. Ele trebuesc inlăturate de noi cu echivalente corespunzĕtoare de valoare sau de bunuri.

Pentru a putea muncì, omul are deci mai intăiu nevoe de bunurile care-i indestulează trebuințele materiale. Această dificultate este generală și inlăturarea ei formează baza celui mai mic echivalent ce trebue plătit muncei. Pentru ca munca să poată funcționa insă ca orice specie calitativă mai inaltă, omul a trebuit să invingă greutățile invĕțăturei ș'a perderei de timp. Aceste dificultăți vor trebuì deasemenea resplătite cu echivalente corespunzĕtoare, și cu ată̆t mai mari cu că̆t a fost și osteneala și timpul intrebuințat pentru pregătirea prealabilă a unei calități de muncă. Pe basa echivalentului ce trebue dat muncei pentru intreținerea existenței materiale, se adaugă echivalente din ce in ce mai mari cu că̆t ne procurăm calități mai alese de muncă.

Aceste dificultăți care trebue inlăturate că̆nd voim să ne procurăm munca altuia, ar fi acelea ce le-a intămpinat omul in *producerea* muncei sale.

Principiul determinat al valorii își arată insă și aice toate efectele sale. Că̆nd deci pe lăngă dificultățile de producție a muncei mai intămpinăm și dificultățile rarității ei, neapărat că și această categorie de obstacole ii va ridica valoarea.

Astfel fiind lucrurile, producĕtorii găsesc in actele de schimb, pe care le reclamă viața socială și principiul divisiunei muncei, putința de-a comparà intre dĕnsele calități deosebite de muncă, *reducăndu-le la un termen comun de comparație, acel al dificultăților, care le intimpină omul că̆nd vrea să și le procure.* Apoi in lăuntrul aceleași specii de muncă, intensitatea și timpul intrebuințat, diferențiază mai departe valoarea bunurilor.

Din comparația și complectarea reciprocă a apreciației lor asupra specielor de muncă, va resulta valoarea și raportul normal intre diferitele specii de munci, și intre bunurile astfel produse.

Acelaș principiu general care ne-a determinat o valoare in genere, ne-a condus prin urmare să stabilim și diferențiarea ei.

IV.

Dacă s'ar manifesta in schimbul bunurilor, numai valoarea produsă prin acțiunea omului asupra naturei sau recunoscută lucrurilor rari, orice act de schimb ar mijlocì preschimbarea unor valori egale, și orice bun ar fi dat și primit pe un echivalent corespunzĕtor. In realitate insă, echivalentul ce se plătește pe un lucru, pe lângă că este expresiunea valorii esaminate pănă aci, mai coprinde o parte, de-a căreia proveniență trebue să ne ocupăm acum.

A fost meritul economistului german Dühring [1]) a căruia teorie o desvoltăm aice, de-a fi introdus in mod sistematic in toate legile economice *importanța* distincțiunei dintre producțiunea și distribuțiunea bunurilor. El a precisat cum se modifică resultatele producțiunei in orice privință, de căte ori se intălnesc cu consecințele, și ce resultă din sistemul distribuțiunei bunurilor.

Pentru principiul valorii resultă de aci, că omul cănd vrea să-și procure prin producțiune lucrurile necesare pentru trebuințele sale și a-le altora, inainte de a ajunge să invingă obstacolele naturale, intălnește in cale o altă dificultate, aceea a *obstacolelor sociale*. Pentru a putea incepe să conducă prin acțiunea sa materialul natural, omul trebue să-l rescumpere dela alții, care și-au impărțit mai inainte de dĕnsul folosința lor. Aceștia avĕnd o *posițiune socială căștigată* cu mijloacele sistemului de distribuire a bunurilor, nu o cedează decăt in schimbul unei valori.

Astfel, bunuri pe care natura ni le ofera in cantități nemărginite, ordinea socială le presintă producĕtorului in porțiuni limitate și le opune obstacole noui, acolo unde natura nu le crease. [2])

---

[1]) Cursus des National-und Socialökonomie. II-le Aufl. Leipzig.

[2]) Sub altă formă D. *Alfred Fouillée* (in cartea sa *la propriété sociale et la démocratie*. Paris 1884), zice acelaș lucru in cuvintele «... avec la civilisation tout finit par être occupé, enclos de barrières, approprié par l'individu, par la commune ou par l'Etat; si *bien que le droit des premiers occupants finit par annuler celui des derniers occupants.*» (p. 16).

Pentru ca să invingă asemenea obstacole sociale, producĕtorul se vede deci constrins a dobăndì sau a imprumutà acea *posiţiune socială*, in schimbul unei valori sub formă de căşt, de muncă sau de procent. In consecinţă va preţuì şi el produsele sale cu aceiaşi cantitate mai mult, şi aceste aprecieri a productelor se vor traduce in orice act de schimb.

Cumpĕrătorul productelor va plăti deci, pe lăngă valoarea creată in producţiune sau din causa raritătii naturale, şi o parte corespunzĕtoare cu munca sau cu echivalentul intrebuinţat de producĕtor pentru a eliminà obstacolele sociale. Pentru a ne da seamă mai bine de efectele acestei categorii de obstacole, trebue să ne intrebăm : Cum se constitue ele economiceşte vorbind? Ce să plăteşte proprietarului cu valoarea ce i se dă pentru a concede bunurile sale producĕtorului?

Pentru a respunde la aceste chestiuni trebue să ţinem seamă că nu sunt de căt trei elemente care să poată constituì in parte sau impreună această valoare. O *muncă* repetată care ar fi perfecţionat indelungul timpului din ce in ce mai mult calitatea bunului şi *cantitatea lui limitată*, ar fi douĕ din aceste elemente. Ceeace nu s'ar acoperì din valoarea proprietătei printr'aceste douĕ cause de valoare, trebue să remănă in seama celui al treilea element, care este pur şi simplu o posiţiune socială de superioritate a unor oameni asupra altora, pe care ordinea socială a transmis-o sub diferite forme din cele intăiu desvoltări de viaţa socială şi pănă astăzi.

Aceasta este in definitiv principiul care explică creşterea valorii lucrurilor cu o cantitate care nu derivă nici din munca productivă, nici din raritatea lucrurilor, ci numai din obstacolele sociale ce se intrepun intre om şi agenţii naturali la care el vrea să pătrundă pentru a produce.

Altfel producĕtorul care ar vrea să procure obiecte de hrană, care au utilitatea lor dela natură, precum : fructe, vietăţi, vĕnat, etc, daca n'ar exista obstacolele sociale, ar trebuì să indeplinească activitatea cerută pentru a prinde, a cultivà, a conservà şi a aduce in piaţă aceste bunuri. Această muncă şi raritatea lucrurilor ar fi singurele care l'ar indreptăţi să preţuească o valoare in asemenea bunuri a cărora utilitate

o crează natura. O asemenea valoare ar fi insă mai mică decăt aceea ce o au de fapt aceste bunuri, printr'aceea că cel ce le procură, pe lăngă munca anunţată mai sus trebue să plătească un echivalent de valoare proprietarului care-i dă posesiunea acestor bunuri sau a locurilor unde ele se prind, se găsesc sau se cultivă.

Aşa pentru a cità un exemplu luat cu altă ocasiune [1]) «in preţul care se plăteşte pentru o găină, excluzănd porţiunea care se naşte prin concurenţa intre consumatori, o parte din rest represintă de sigur munca intrebuinţată de cel ce i-a dat ingrijirea pentru a ne-o procurà. Dar nu poate nimeni stà la indoială că din utilitatea, care o are acest bun, natura *procură* partea cea mai insemnată, că prin urmare *porţiunea de echivalent pentru muncă este cea mai mică*, şi că acest element produce *cea mai mică parte din valoarea economică a unei găini.* Restul valorii sale economice de unde intervine?» — Evident că din obstacolul social, care ni se opune in faptul, că acest bun este deja ocupat de proprietatea particulară, care nu-l cedează decăt pe un echivalent ce apare in valoarea fiecărui exemplar.

Posiţiunile sociale dobăndite, oricare ar fi provenienţa lor dreaptă sau nedreaptă, şi oricum le-am numì, intervin deasemenea in mod hotăritor in felul cum se distribue valorile eşite din schimbul bunurilor produse Ţinĕnd seamă de ele ne explicăm modul cum se formează acumularea valorilor in mănile proprietarilor şi intreprinzĕtorilor capitalişti din orice ram de producţiune. Asupra acestui punct nici nu se mai incape discuţiune. Economia politică şi ortodoxă şi socialistă pun indeajuns lucrurile in evidenţă.

Din faptul insă că principiul posiţiunelor dobăndite esplică atăt formaţiunea valorii căt şi sistemul distribuţiunei bunurilor in societate, nu urmează de loc că se poate elimina termenul mediu sau causa comună şi că s'ar putea intemeia criticele in contra sistemului de distribuţie numai pe modul cum se formează valorile. Cine incearcă aşa-ceva riscă să fal-

[1]) Vezi *Conv. Lit.* anul XVII p. 342.

sifice teoria foarte complicată a valorii pentru ca să fie in larg la argumentarea tesei principale. Această operă a indeplinit-o Marx, după cum am căutat să dovedim intr'un articol publicat in coloanele acestei reviste in 1883. [1])

* * *

Cu principiul urmărit până aci, nu numai că ne explicăm toate fenomenele valorii, dar încă tot cu ajutorul lui cuprindem in aceeaşi lege şi variţiunea la care este expus preţul lucrurilor in schimb.

După cum se ştie, bunurile fiind supuse legei concurenţei, se schimbă pe echivalente când mai mari când mai mici decât valoarea ce resultă din cheltuelile de producţiune.

Interesul economic al cumpărătorilor este de a cumpăra bunurile cu preţuri cât se poate mai reduse, pe când vinzătorii au interesul contrar. Cu cât se inmulţesc cumpărătorii se impuţinează şansa fiecăruia din ei de a putea cumpăra eftin, fiindcă fiecare din ei de frică ca să nu remăe fără bunurile ce vrea să şi le procure, fie pentru speculă, fie numai pentru trebuinţele sale, se grăbeşte a ridica preţul ca să se asigure. Aceiaşi situaţie insă in sens invers are loc când se inmulţesc vinzătorii. Impuţinându-se şansa de-a destace bunurile, fiecare vinzător se grăbeşte a vinde mai eftin.

Astfel fiind când intrebarea creşte, aceasta insemnează că se inmulţesc dificultăţile, care le intimpină dorinţa şi interesul fiecăruia de a-şi procura bunurile eftin. Cu cât creşte

---

[1]) Articolul nostru in contra lui Marx a provocat o intimpinare foarte vie din partea *Revistei sociale* din Iaşi.

Cu acea ocasiune numita *Revistă* a intrebuinţat toate mijloacele propagandei, căreia s'a devotat. Pe lângă că a luat apărarea altor idei socialiste ce nu erau in discuţiune, a căutat să-şi asigure o polemică indelungată, cu care să atragă asupră-şi atenţiunea publicului. Ii trebuea pe mai multă vreme un adversar zurbagiu şi a crezut că-l găseşte inlăturând din discuţie punctele in care el avea dreptatate şi ponegrindu-l cu insulte personale.

Revista socială s'a inşelat. In interesul lectorilor noştri n'am mai relevat nici modul cum a fost tratată critica noastră, nici cum a fost apărat Marx.

prin urmare intrebarea cu atăta cresc şi obstacolele care se opun tendinţei fiecărui cumpărător. Consecinţa nu poate fi deci alta decăt ca fiecare cumpărător să preţuească mai mult bunurile ce vrea să le aibă, şi astfel preţul ce exprimă valoarea acestor bunuri va creşte, precum va trebui să scadă cu căt scade numĕrul cumpărătorilor.

Pentru aceiaşi causă va scădea preţul căud se inmulţesc vĕnzătorii, şi va creşte căud numĕrul lor se impuţinează.

Eată dar că principiul valorii astfel cum a fost desvoltat aice explică nu numai noţiunea valorii şi diferinţele dintre ele, ci cuprinde şi lămureşte chiar şi creşterea sau scăderea preţurilor unora şi aceloraşi bunuri.

Mai mult nu se poate cere dela nici o teorie asupra valorii. In această teorie nu este insă nici un loc pentru aşa numita *valoare de intrebuinţare*. Motivele pentru care trebue ea inlăturată au fost arătate in articolul nostru amintit mai sus.

P. TH. MIS IR

PYGMALION, REGELE FENICIEI*)

TRAGEDIE IN CINCI ACTE

ACTUL V.

Comoara lui Pygmalion

SCENA I

Pygmalion (singur)

Comoara mea iubită, podoabe nestimate
De aur, petre scumpe, averi nenumĕrate,
Priveşte, ţi-aduc eară, frumos să te gătesc
Şi imbătat de dragu-ţi să stau să te privesc!
Tu, tu mi-eşti credincioasă, tu imi zimbeşti mai dulce
Decăt, Rabetna, lumei, căndmerge să se culce;
Privirea ta cea blăndă, cel mai plăcut mister
Im farmecă simţirea ca stelele din cer!
Ele clipesc, ş'adesea privind adănc la ele
Işi schimbă'n intunerec lumina lor de stele;
Pe ele nu le poate atinge măna mea,
Nici nu le pot, ascunde de ochii toţi, colea,
Să mi le ţin ca singur in orele-mi deşarte
De ele să mĕ bucur, de dragul lor s'am parte!
Tu, balsam mai puternic asupră-mi rĕspăndeşti
Decăt pot să resfire grădinele lumeşti;
Şi florile din ele, de ochi atrăgĕtoare,
Nu sunt pentru-al meu suflet atăt de 'ncăntătoare,

*) Vezi No. I, II, III şi IV.

Ca tine scump tesaur: culese, veştejesc;
In viaţa lor d'o noapte nimic nu preţuesc.
Pe când ah! tu comoară, in veci strălucitoare,
Din zi in zi mai mândră, rămâi neperitoare;
Şi eşti cu trup şi suflet a mea, numai a mea!
Şi mâna-mi, ochi-mi singuri pot numai desmerda
Cosiţa ta bălae! Oh! aş voi ca toate
Comorile din lume, prin farmec adunate,
Să fie ale mele; ca'n sufletu-mi răpit
Să n'aibă fericirea cât viaţa mea sfirşit!...
Cât viaţa mea!... — O trăsnet! vedere 'nfricoşată!...
Ce treci vrăjmaş-a lumei, de vieţi nesăturată,
Rânjind astfel?... O! groază, comoară scump'acì,
In cuibul tău cel tainic mă poate ea găsì?...
Ursită rea, fatală; aci ca ori şi unde,
In astă lume strimtă, eu nu mă pot ascunde!...
Mă va găsi şi 'n pieptu-mi furiş s'a strecurà
Şi sufletul dintr'ânsul, smulgându-mi, va furà!
O!... poate mâne, astăzi.... in astă clipă poate...
Nu-i oare nici un mijloc puterea-i d'a abate?
Nu e vr'un om, secretul ceresc să fi aflat
Ca corpul să nu fie de viaţă consumat?...
Şi daca este, unde-i?... pe marea lui ştiinţă
Să-i dau a mea coroană, mărire şi credinţă!... —
Să mor, eu? Eu, stăpânul? Eu, regele slăvit,
Eu, mai presus de lume din neam in neam suit!... —
Nu, nu, nici cât o frunză căzută, nici cât pomul
Ce stă să-l roază vermii, nu preţueşte omul!... —
Da, voiu muri, comoară. Şi tu, tot ce-am iubit,
Cu ochii tăi de aur, cu chipul smălţuit,
Infamă curtezană, uitându-mă pe mine,
Uitând iubirea-mi oarbă, in braţele streine,
Că azi intr'ale mele te vei prostituà
Şi altul chipu-ţi dulce cu drag va desmerdà! —
— O! cer, şi tu ingrată şi tu, vai! trădătoare,
D'a vieţei dulci iluzii şi tu jefuitoare!... —

Dar nu, o! nu, mai bine, ca groaznicu-mi cuvĕnt,
De insăş a mea mănă, te risipeşte 'n vĕnt!... —
Şi cum o zi cu alta in veci nu se 'mpreună
Şi la un loc lumina cu noaptea nu s'adună;
Ast-fel nici cănd se poată in lume intălnì
Un fir alt fir din pĕru-ţi, tesaur iar spre-a fì!... —
Aceea ce-adineaori, in mintea-mi fericirea
Sădea, acum imi sapă in piept, nenorocirea!...
Dar insă fericire, nenorocire ce-s?
Milog al existenţii din ele ce-ai cules? —
Nemernică e viaţa cu trista ei poveste
Şi adevĕr in lume numai neantul este!... —
Cu toate-acestea, astfel, pe vĕnturi risipit,
Ca mine, scump tesaur, de farmecu-ţi răpit,
Te va găsì un altul şi ca să te adune,
Prin impilări va stinge tot ce i-s'ar opune!... —
Nu, nu, nu pot de tine să mĕ despart. O! nu!
D'ar fi şi mai rea viaţa, şi mai ingrată, tu,
Vin, vino de-ţi ia locul in inima-mi trudită
Şi iart'astă pornire, comoara mea iubită!... —
A! dar ca nimeni altul să te mai poat' avea
Aci, adănc o groapă cu măna-mi voiu săpa,
Şi 'ntr'ănsa te-oiu ascunde, astfel ca nici pămĕntul,
Nici ceriul să-ţi cunoască in veci de veci morminţul!...

SCENA II.

Pygmalion, Astarbea

Astarbea

Stăpăne, rege!

Pygmalion

Cine-i?

Astarbea

Sunt eu...

Pygmalion

Cum ai intrat
Aicea? Ce vrei? Spune, ce cauţi....

Astarbea

Ai uitat
Deschis, sau nu, mai bine, Melkart a-tot-puternic,
Divinul tĕu protector şi Tyrului prielnic,
Deschis-a astă uşe şi m'a 'ndreptat aici;
Ca şi d'ast'dată viaţa tot eu să-ţi scap!

Pygmalion

Ce zici?

Astarbea

Zic, rege, ca aceea ce mintea 'nfricoşează,
Ce-o inimă de tată nu poate ca să crează,
Cu ochii tĕi, sĕrmane, acuma vei vedea!

Pygmalion

Vorbeşte!...

Astarbea

Mult mai bine cuvĕntul mi-amuţea
Pe buze, decăt gura-mi era osăndită
De soartă, să-ţi dea ştire, că crima 'nchipuită
De apriga ta minte, in faptă s'a schimbat
Şi fiul tĕu prin umbră, de duhul rĕu mănat,
S'apropie-ucigaşul, aci prin astă cale,
Să fure a-tale zile spre-a'ncorona p'a sale!

Pygmalion

Adănc şi fără margini, e-al chinului isvor! —
O lume p'altă lume, popor pe alt popor,
Şi om pe om, şi frate pe frate să abată,
Şi fiul... O! urgie... şi fiul p'al sĕu tată!

Dar care-ţi este, fire, cuvĕntul de a fi,
De nu, cumplita-ţi luptă spre a te nimici!

Astarbea

Grăbeşte, te ascunde!

Pygmalion

Eu?

Astarbea

Haide...

Pygmalion

Nu!... Să vie!...
Nici ura, nici desgustul, din mintea-mi el nu ştie!...
Să vie, şi pămĕntul de ceruri insoţit
Vĕzĕnd să se topească şi peară in infinit!...
Oh! vino, vin, vrăjmaşe, ca să descarc pe tine
Oceanul de otravă ce-aţi grămădit in mine!

SCENA III.

Aceiaşi, **Phadael,** apoi **Topha**

Pygmalion

E el!

Phadael

Aicea este, aicea negreşit...
O! pune capĕt, turbă, acestui chin cumplit!

Pygmalion

Mĕ cauţi?... Sunt aicea, aicea, da, viclene,
Şi corpul tĕu, in locu-mi, flămăndelor hiene,
Ospĕţ de praznic fi-va!

Phadael

Har fără preţ, divin;
Tu eşti cu arma 'n mână, nu mai sunt asasin!
Te luptă dar şi pildă intregei lumi să fie,
Rĕsboiul libertăţei cu cruda tiranie!

Topha

Opreşte-te copile!

Astarbea

Topha!

Phadael

Fugi!

Topha

Stăi!

Pygmalion

(Il omoară)

Na! Na!

Topha

A! ce-ai făcut infame?... Eu l'am ucis. Eu! A!...

(cade lîngă fiul sĕu)

Phadael

Pe veci, fatalitate, fii bine-cuvĕntată!...
Da, fiul să ucidă venea aci, pe tată,
Dar mâna ta, cerească, sĕlbatecul cuţit
Spre pieptul meu intors-a cu vărfu-i ascuţit!
Nu m'ai născut atuncea, nu, când mi-ai dat viaţă,
Ci-acum când mi-ai răpit-o! Vin, vino neagră ceaţă,
A morţei, fericirea e numa'n sinul teu...
Da, eu mĕ duc cu pacea, ear tu, O! tatăl meu,

Rĕmăi cu zbuciumarea, cu zilele otrăvite,
A sufletului bolnav, a inimei greşite!... —
Ferice cel ce trece hotarul astei vieţi
Senin ca Aurora seninei dimineţi.
Amar de ochii cari murind, inflăcărată
Săgeata conştiinţei trecĕnd vĕd, infirată
Cu-a patimilor noastre, victime, stinse'n chin!...
O! mamă, mamă, ţie trimit acest suspin. (Moare)

Pygmalion

Ce junghiu străpunge astfel plămăni mei? O! groază!
El a murit! Cum, ochi-mi de ce nu pot să vază?...
Ucisu-l'am eu insumi?... El nu va mai putea
S'audă? Să vorbească? Să simtă, cum făcea?
Cum? Cum? Pentru vecie, rĕmăne-va nimică?
Mort! e mort! Astarbeo, vin, unde eşti? mi-e frică!
Ne-am zvĕnturat p'o ripă atăt d'adăncă, noi,
In căt imi este groază să cat inapoi!...
Oh! ia, ia de pe mine această grea povară!

Astarbea

Ucisa-i pe acela ce trebuia să moară
Ca să-ţi scapi viaţa!...

Pygmalion

O! spaima m'a cuprins
Ş'o arşiţă cumplită in piept mi s'a aprins!...
Vin, să fugim d'aicea!...

Astarbea

Să-ţi laşi in prad' averea?
Ce tel, invins e leul?...

Pygmalion

Oh! mor, imi simt puterea
Zdrobită!... Ah! dă-mi apă!...

Astarbea (in parte)

Minutu-atăt dorit
Să mĕ mĕsor cu tine sosit'a insfirşit!

(Toarnă otravă şi-i dă să bea)

Na, eat-o bĕutură, de griji rĕcoritoare....
Bea, bea şi d'azi-nainte, pe cer căt va fi soare,
Şi'n lume oameni, nimeni nu, nu va mai putea
Să turbure odihna in dulce pacea ta!

Pygmalion

Dă-mi, dă-mi, aş vrea otravă in ast pahar să fie,
Ca viaţa-mi intr'o clipă să piară'n vecĭnicie!

Astarbea

O! scumpe, taci, mai bine, bea...

Pygmalion

Nu! intăiu bea tu

(Ea bea şi apoi bea şi el)

Astarbea

Otrava-i pentru tine, ear pentru mine nu!

(Bea contra otravă)

Pygmalion

Ce zici? A! A! otrava, otrava ah! imi frige
Astfel de crăncen pieptul şi inima-mi infige... —
Dar cum?... şi tu bĕuta-i...

Astarbea

Şi eu, tiran fricos,
Dar am bĕut ş'aceasta...

Pygmalion

O! Nu! stăi!

Astarbea

De prisos
Ţi-e lupta, căci veninul ce am turnat in tine
Infipt in loc, aicea, păn' vei murì te-a ţine!

Pygmalion

Balauri, duhuri rele, zmei cari vĕ hrăniţi
Cu suflete de oameni, sculaţi-vĕ veniţi,
Veniţi de-mi daţi putere, căt ast cuţit să treacă,
S'ajungă'n cuibul vieţei şi fărămiş s'o facă,
In pieptu-astei vipere şi sufletu-mi apoi
Ajungă pe veci pradă la cel mai rĕu din voi!...
Tu, minte, creatoarea minunilor din lume,
Frămăntă ai tĕi creeri păn s'or preface'n spume,
Şi află leacul tainic ca să opreşti in loc
O clipă, numai una, puterea astu-i foc!...
Nu amorţiţi voi braţe, opreşte'n cale moarte,
In loc numai d'un suflet, de douĕ să ai parte!
Deschide cea mai largă prăpastie, păment,
Şi-mi fă cu ea de vie in fundu-i strimt morment,
Ca vermii ce otrava-i din mine o să facă
Incet, incet s'o roază şi'n verme s'o prefacă!
A! A! mor...

Astarbea

Moare, haide... vin, scumpe Joazar!
Ajunsu-ne-a iubirea la măndrul 'nalt hotar
Al slăvii, fericirei!... Dar nu, o! nu, se poate
Balaurul in lupta-i să-şi readune toate
Puterile!... Mai bine 'nainte d'al chemà
Cu măna mea aicea eu il voiu sugrumà!...

(Il sugrumă, el cade mort).

SCENA IV.

Cei de sus, **Narbal, Baleazar,** Curtea.

Narbal

A!... prea tărziu!

Astarbea

Trădare!

Baleazar

Blesteme! Grozăvie!
Cum toți, și el, și frate și mamă?!

Hamilcar

Ea e vie,
Sărmana!...

Baleazar

Dar, ce chinuri mai mari ai născocit
Dreptate omenească?... Cum trebui pedepsit
Un duh rău ce s'ascunde sub formele femeii?

Astarbea

In lături! când un suflet cum este al Astarbeei
Nu poate-ajunge dorul mrejit de visul ei
Aci, ca uriașul invins de beți pigmei!
Eu insu-mi imi curm viața!... (Vrea să se ucidă).

Narbal (oprind-o)

Nu, nu, ast fer n'ajunge,
Toți germenii peirei din tine să-i alunge!
Poporul fost-a jertfa ce-ai chinuit mai rău;
Poporul să sfișie in ghiare trupul tău!...

G. BENGESCU-DABIJA.

FATA DE IMPERAT CU STEA IN FRUNTE

— POVESTE —

A fost ce-a fost, că dacă n'ar fi fost, nu s'ar povesti.

A fost odată un impĕrat mare şi bogat, numit de toată lumea Impĕratul Verde. El avea o impĕrătească cu stea in frunte, frumoasă ca o vedenie şi vestită prin darurile cu care o inzestrase Dumnezeu şi care chiar la bătrineţe intrecea pe multe fete şi neveste de crai şi impĕraţi de pe vremea ei. Oamenii aceştia aveau, mĕ rog d-voastră, numai o fată, frumoasă şi ea ca o minune şi cu luceafĕrul dimineţei in fruntea ei senină.

Impĕrăteasa, muritoare şi ea ca toţi oamenii din lume, a căzut la boală, şi pe când simţea că se apropie ceasul de pe urmă, chemă pe impĕratul la pat şi-i zise cu limbă de moarte, că dacă a fi să se insoare, să nu ea pe alta decăt pe acea fată sau nevastă care va avea stea in frunte şi căreia i se va potrivi papucul ei. Impĕrăteasa a inchis ochii in somnul veciniciilor şi la patul ei vĕrsa lacrimi impĕratul şi fata, curtea şi intreaga impĕrăţie. Au ingropat-o cu cinstea cuvenită unei impĕrătese şi după ce i s'a rĕcit locul, cum zicem noi ţĕranii, a dat impĕratul poruncă aspră tutulor slugilor sale, să caute in intreaga lui impĕrăţie şi in acea mare imprejurime pe femeia cu stea in frunte, şi de-ar fi bogată, de-ar fi sĕracă să o aducă inaintea lui. Caută slujitorii casele de-a rĕndul: palaturi sau colibe oricum ar fi fost; caută ei de două şi de trei ori in unele locuri indoelnice, dar minunea ce căutau nicăeri nu se arăta.

Insfirşit, obosiţi de atăta umblare, se intorc la curtea impĕratului lor şi-i spun că nicăeri nu se află femeia ce doreşte,

şi că nimeni nu ştie in lume altă fată cu stea in frunte decăt pe a Inălţimei Sale.

Impĕratul să gândi o leacă şi porunci slugilor să mai caute odată de-a rândul toate femeile din acele părţi de lume.

Caută slujitorii eară, cine ştie cătă vreme, dar lucru zadarnic este a căuta peri in palmă şi in răchită vişine. Insfirşit, rupţi şi obosiţi de drum şi atăta zbuciumare se intorc acasă şi unul dintre ei, mai indrăsneţ, zice impĕratului :

— Mila şi bunătatea ta peste noi este inălţate impĕrate. Eacă venim din porunca in care ne-ai trimis fără să fi aflat ceva măcar despre acea minune. Căutat-am de-arĕndul toate oraşele şi toţi codrii, toate satele şi toţi cămpii, dar bag seamă, vorba lumii, că altă fată cu stea in frunte nu se află decăt fata Inălţimei Voastre.

Stătù impĕratul şi se gândi, se gândi multă vreme, când odată chiamă numai pe fiică-sa la el şi o pune să incalţe papucul impĕrătesei lui. Şi ce să vedeţi d-voastră, par'că crescuse papucul pe picioruşul fetişoarei, atăt i se potrivea de bine.

Impĕratul ii spune atunci hotărirea mamesi şi o intreabă daca-i este in voe să se mărite după dĕnsul.

Fata, sĕrmana, se sguduì până 'n suflet şi pe obrăjeii ei rumeni ii scăpară douĕ lacrimi.

— Să mĕ gândesc tată, zise ea sĕrutând mănile părintelui sĕu.

Merse fata in trebile ei şi colea pe inserate, când n'o vedea nimeni, eşì din curtea impĕrătească şi se duse de-adreptul la o babă vrăjitoare ce şedea in marginea acelui sat.

Spuse ea babei primejdia ce a ajunso, şi o rugă să o scape de această ruşine ne-mai pomenită.

Baba o molcomì cu vorbele ei blănde şi incepù să-şi inşire cărţile şi să arunce bobii pe dosul unei site, ca să afle taina ascunsă a acestei intĕmplări. Isprăvind vrăjitoarea măestriele ei, zise fetei de impĕrat să ceară dela tată-sĕu, inainte de a se hotări, o haină frumoasă numai in fire de arginit, şi să vie la dĕnsa după ce va fi gata haina, şi o

sfătuì să nu se amărască, că aşa i-au spus bobii şi aşa a eşit din cărţi, că va scăpa şi de această pacostenie.

Fata se liniştì cum se liniştì, se duse acasă earăş nevĕzută de nimeni şi a doua zi cerù dela tată-sĕu o haină de argint curat, inainte de a se hotărì la măritiş.

Dar Doamne, că mult se cunoştea impĕratul Verde de aceasta. Adună cât-ai bate in pălmi pe cei mai mari meşteri din impĕrăţia lui, le puse la indemănă visteria nesecată cu toate bogăţiile ei fără numĕr, şi le dete in poruncă, să facă haina după pofta fetei sale.

Nu vĕ pot spune, boeri d-voastră, cătă vreme au lucrat meşterii, dar aşa de iute parc'ar fi suflat-o, fac ei haina de argint atăt de frumoasă şi strĕlucitoare de găndeai că-i haina de cununie a vreunei zine din lumea cealaltă.

Impĕratul, voios o dete fetei şi o intreabă de hotărirea ei.

Fata, sĕrmana, in loc să se bucure de această podoabă rară, i se umplură ochii de lacrimi şi-i mai cerù impĕratului vreme de găndit. Puse ea haina bine şi pe 'nserate se duse earăş la baba din marginea satului spuindu-i că i-a făcut tată-sĕu haina şi rugănd-o să o scape de această grozăvenie.

— Nu te teme dragul maichi, că nu ţe-a fi nimic, increde-te numai in baba şi in cărţile babei de ici de pe sită, ii zise vrăjitoarea. Spune-i taică-tĕu impĕratului, să-ţi mai facă o haină din fire de aur inainte de a te hotărì, şi vino de-mi spune cum se urmează lucrurile.

Se intoarce fata acasă şi spune a doua zi tătăne-sĕu să-i facă o haină de aur curat, atăt de scumpă şi de frumoasă, ca să numai fie la nimeni in această lume ca haina ei.

Impĕratul puse meşterii de mai nainte earăş la lucru, mai adună pe atăţea din toate colţurile impĕrăţiei lui şi dăndu-le in seamă visteria, le poruncì, să facă haina de aur pentru fată.

Şi mĕ rog d-voastră, ce mai drăguţă de haină era aceasta; nu vĕ spun minciună căndzic că-ţi scăpărau ochii ui-

tăndu-te la ea şi nu puteai crede, că este aevea această nălucire fermecătoare.

Impĕratul o dete earăş fetei şi o intrebâ cu nerăbdare daca s'a hotărit cumva.

Fata se uită şi ea cu mirare la haina cea frumoasă, dar abia se putu ţine, să nu isbucnească in plăns, şi-i zise:

— Mai dă-mi tată vreme de gândit, că nu uşor pot să mĕ hotărăsc la acest pas greu şi ne-mai pomenit.

Impĕratul o lăsâ singură; fata, sĕrmana, isbucni in plânsete de i se sfăşia pieptul in suspine şi seara se duse earăş la babă spunĕndu-i toate cele cum le ştiţi.

Vrăjitoarea o mângăe cu vorbe dulci şi o invăţâ in acest chip:

— Spune fată de impĕrat tătâne-tĕu, că te-i mărită după dĕnsul, daca ţe-a face el o haină din fire de diamant, impodobită cu cele mai rari nestimate atăt de frumoase şi de strĕlucitoare, ca să numai fie o aşa minune nici in lumea zinelor decum pe aceasta, şi atăta bogăţie să fie pe dĕnsa, căt să nu ajungă toate impĕrăţiile vecine.

Fata să mai inveseli o leacă, fiindcă-i venea să creadă, că cu greu va putea implini tată-sĕu această dorinţă a ei. Se duse ea acasă şi a doua zi spuse impĕratului, că se va mărita după dĕnsul, daca-i va face o haină intocmai precum aţi auzit că a zis baba.

Impĕratul nici că increţi din frunte, ci se puse de adună din toată lumea pe cei mai iscusiţi meşteri, le puse la indemână visteria lui intreagă, cumpără cu bani nenumĕraţi nestimatele cele mai minunate ce a auzit că sunt in lume, şi le porunci să facă o haină, care să intreacă soarele in strĕlucirea ei.

Au lucrat meşterii cu tot dinadinsul, pentrucă voiau şi ei să se arate, şi pentrucă nu se depărta impĕratul nici o clipă de lângă ei; şi după o muncă indelungată, au făcut, boeri d-voastră, o haină atăt de strĕlucitoare, incăt că daca nu vedeai soarele pe bolta cerească, ai fi crezut că e mantaua lui de flacări, şi ai fi jurat, că toate bogăţiile lumei sunt nimic pe lângă această podoabă ne mai vĕzută.

Impĕratul se mirà şi el şi cu mândrie o dete ficei sale, mai intrebând-o odată, daca s'a otărit insfirşit să se mărite după dĕnsul.

Fetei ii plăcù şi ei haina, dar ochii i se umplurĕ de lacrimi şi rugà pe impĕratul, s'o mai ingădue căte-va zile, ca să se gândească bine.

Impĕratul să invoì earăş, fiindcă de, tată era, fata lui era şi avea şi el doar inimă!

Fata puse haina bine, ear daca se inserà, eşì pe nesimţite din curte şi se duse intr'o fugă la baba. Abia putù să-i spună de plâns babei ce avea de spus, atăt era de măhnită şi tulburată in sufletul ei; dar vrăjitoarea zise liniştită:

— N'ai de ce plânge fata mea, că eşti aproape de scăpare. Spune tu impĕratului, că te-i mărita după el, daca ţe-a implinì cea de pe urmă dorinţă; daca ţe-a face o haină numai şi numai din piei de pureci. Când va fi gata haina mai cere-i o singură zi de gândit şi vino la mine cu toate hainele ce ţe-a făcut.

Fata sărutà mâna babei ca totdeauna şi se intoarse acasă.

A doua zi până in ziuă o intrebà impĕratul earăş, ear ea ii rĕspunse:

— N'am ce face tată; dar mai fă-mi d-ta numai încă odată pe voe; mai fă-mi o haină numai, numai din piei de pureci şi de acolo inainte bag seama precum este scris.

Impĕratul se cam luà de griji de astădată, pentrucă de unde a putè el avea atătea piei de pureci, căte sunt de lipsă pentru o haină de fată mare. Dar n'avea ce face, că dela săvĕrşirea acestui lucru atârna implinirea voinţei celei de pe urmă a nevestei sale fiertate. Dădù el poruncă aspră in intreaga lui impĕrăţie, că toţi oamenii să stringă binişor toate pieile purecilor ce vor omorì, să i le aducă lui şi le va plăti bine lucrul.

A trecut bunicică vreme, ca să zic aşa, o jumĕtate de an şi mai bine, până a incărăbat impĕratul Verde pieile ce-i erau de lipsă; pentrucă ştiţi d-voastră ce spor poate face un om

la acest lucru migălos, cănd purecile e să sară şi mititel bătaea lui Dumnezeu. Dar cum vĕ spusei, adună el cum adună pieşioarele şi puse maestrii să le coase la o-laltă şi să facă haina. Earăş a trecut multă vreme pănă au isprăvit meşterii cusutul şi au dat-o gata. Da mĕ rog d-voastră, era o arătănie de haină, de să-ţi astupi oalele şi să nu mănci trei zile după ce ai vĕzut-o.

Impĕratul i-o dete fetei aşa cum era şi o intreabă pentru cea de pe urmă oară despre voia ei la măritiş.

— Numai o zi tată, numai o singură zi imi mai lasă, să-mi trag seamă cu mine şi apoi voia lui Dumnezeu să fie, zise fata cu lacrimile in ochi.

Impĕratul ii mai ingăduì vreme pănă mănezi; ear fata seara tărziu, cănd se alinase toţi curtenii, işi luă hăinuţile şi retezì pe nesimţite din curte ţinănd aţă la baba.

— Maică, dragă maică, scapă-mĕ! se rugă fata sărutănd mănile băbărcei.

Baba mai inşirà odată cărţile, mai aruncà odată bobii şi mai borborosì nişte vorbe fără inţeles, apoi işi puse creţelile pe frunte şi in jurul gurei şi astfel cuvintà:

— Eaca fată de impĕrat, iţi dau o cutiuţă; bagă in ea cele patru haine ce ţe-a făcut tată-tĕu, impĕratul, inchide-o binişor şi o ascunde in sin. Iţi mai dau o panglică, care de căte ori o vei arunca peste umĕr, va veni la tine un om, care ţe-a implini toate poruncile ce-i vei da. Bagă seamă bine de ele, căci acestea te vor scăpa din primejdia in care eşti. Ear acum fata mea, te-i duce in ostrovul Zinelor, acolo iţi va fi bine şi vei fi scăpată de ruşinea ce vrea să-ţi facă tatăl tĕu. Dumnezeu să te miluească fata mea şi să te ferească de rĕu.

Fata mulţumì babei pentru sfat şi bunătate, ii sărută măna şi plecà. Eşì ea afară, aruncă panglica babei peste umĕr şi n'ai fi bătut bine in pălmi pănă eacă vine un om, Dumnezeu ştie cine şi de unde, şi intreabă pe fată ce doreşte.

— Să mĕ duci iute in ostrovul Zinelor, zise fata lui Verde-Impĕrat.

Făcù omul ce făcù şi intr'o clipă veni o căruţă uşoară cu doi armăsari turbaţi ca doi balauri. Se suì fata in căruţă,

luâ omul frănele in măni şi unde nu se aruncară armăsarii mei, de gândeai că nici le ating copitele pământul.

Au mers ei aşa cine ştie prin căte sate şi peste căte ţări, când colo in zori de zi au ajuns intr'un codru mare şi sălbatec. Aici s'au oprit, fata s'a ascuns intr'o butoarcă lăturaşă, ear omul cu căruţa a perit ca o nălucă, fiindcă după poveţile babei mergea numai noaptea, ca să nu o cunoască cineva.

Imbracă fata haina cea de piei de pureci şi se tupilì in butoarca despre care vĕ spusei. Şezù ea căt şezù, când eaca trece pe acolo un căpău rătăcit mușinând prin desimea codrului şi cum simţì fata se apropie de dĕnsa lingându-i mănele şi clătinându-şi coada in semn de supunere, pentrucă mĕ rog d-voastră, bine au zis bĕtrănii, că cănele e tovarăşul cel mai crediciòs.

Se mai giugiulì cănele căt se giugiulì şi odată o luâ pe picior indărăpt, cine ştie unde. Dar nu trecù vreme ca de căteva clipe şi cănele se intoarse c'un bucătoi de carne friptă intre dinţi; lăsà carnea fetei, apoi se mai repezì odată şi se intoarse cu un călcăi de pită albă şi moale ca păpuca. Se mai duse el de căteva ori şi totdeauna se intoarse cu căte o bucată de măncare in dinţi, până adună fetei o merinde bunicică, din care măncâ fata de prinz şi-i mai remase şi de cină.

Voiu spune, mĕ rog d-voastră, că in acea zi eşise la vănătoare impĕratul Roşu, un fecior voinic şi vesel, şi tocmai poposise cu curtenii lui de amiaz in apropiere de butoarca in care era ascunsă fata de impĕrat. Codrul acela era pe pământul stăpănirei sale, ear căpăul despre care vĕ spusei, era al lui.

La inceput nu băgà nimeni in seamă ce face cănele, dar intr'o vreme, nu ştiu cum, dădù un curtean de veste, că cănele se duce şi vine, se duce şi vine şi totdeauna pleacă incărcat cu de-ale măncărei. Spuse el celorlalţi şi după prănz să luâ impĕratul cu vre-o doi curteni in urma cănelui până la butoarcă, să vadă ce o mai fi şi aceasta. Când acolo vĕd pe fata de impĕrat ca o mohondeanţă cu haina ei de pureci, cu pĕrul des-

pletit tras pe frunte, cu fața murdară și cernită ca fundul ceaunului. O intreabă impĕratul, dar ea se uită sperioasă la dĕnșii și se face a nu ințelege vorbă omenească.

Impĕratul Roșu nu-și mai perdù vremea cu ea, ci zise curtenilor:

— E mare curtea mea impĕrătească, vor fi și pentru dĕnsa niște găște de păzit p'acolo.

O duseră slugile in curtea impĕrătească, i dădură niște găște in seamă și se slugătoreau cu dĕnsa la lucruri mai ușoare, dar mai cu seamă își făceau petrecere cu ea, fiindcă după cum vĕ spusei, se făcea ludă și firetică.

Inălțimei Sale asemenea ii plăcea a-și face haz de ea, și in fiecare seară o chema pe dĕnsa să-i tragă cismele, și totdeauna după ce i le trăgea o lovea cu tursacul peste nas.

Chiar așa, boeri d-voastră; pănă aici ar fi fost cum ar fi fost, mai călare mai pe jos; dar de aici inainte ținеți-vĕ bine, c'om merge mai mult cu minciunile decăt cu căruțile.

Ba nu, adică a fost așa; că a făcut impĕratul Roșu o petrecere mare și strĕlucită, și a poftit pe toți craii și impĕrații din vecinĕtate, cu nevestele, cu feciorii și cu fetele lor, și abia sosì ziua aceea, pentrucă mĕ rog, impĕratul era june și dorea și el să-și aleagă o soață de traiu in această lume trecĕtoare.

Fata lui Verde-Impĕrat auzì și ea, că curtea se gătește de petrecere și in ziua hotărită rugâ pe mai marele curței să o lase și pe ea la petrecere.

— Te-i lăsa și tu dracului și nu-i mai merge la petrecere, zise mai marele acela; eaca șura și cotețul și eaca găștele și purceii, petrece-ți daca iți vine. Auzi tu, s'ar băga și ea intre impĕrați și intre boeri!

Fata il mai rugâ odată zicĕnd, că nu s'o apropia ea de petrecere, ci s'a invĕrtì pe la uliță, să vadă căruțele cele scumpe și vizetiii cei frumos imbrăcați.

N'avù omul incotro, o lăsă să se ducă, dar ii pretinse să fie pănă in ziuă la lucrurile ei, că de nu, n'are să-i fie moale.

Colo despre seară, cănd era să se inceapă petrecerea,

ese fata de impĕrat din curte, se trage ea la un loc ascuns, scoate din cutiuţă haina cea de argint şi se imbracă cu ea; işi piaptănă pĕrul frumuşel cu cărare pe mijloc şi cănd fù gata, aruncă panglica peste umĕr şi omul cel de-odineoară fù pe loc acolo.

— Să-mi aduci o căruţă de argint şi se mĕ duci la petrecere, zise ea.

Şi nu trecù o clipă pănă venì, nenişorul meu, o căruţă intreagă intreguţă de argint, cu douĕ tăclii aprinse de amĕndouĕ laturile şi cu patru armăsari trupeşi şi semeţi, cu coame clipicioase de argint curat şi cu niste hamuri earăş de argint pe ei. Se suì fata de impĕrat in căruţă, pocni cocişul odată din biciu şi brrrr căruţa ca o săgeată uşoară şi luminoasă printre lumea multă, ce se inghesuia pe uliţi. Cănd ajunse la palatul impĕrătesc se făcù sgomot mare, toţi se uitau uimiţi la această infăţişare din vis, impĕratul cu oaspeţii au eşit in calea ei pănă la trepte şi cănd a vĕzut'o Inălţimea sa cu talia inaltă şi subţirică ca un crin, cu obrăjorii ei rumeni şi fragezi, cu steaua blăndă in fruntea ei deschisă, cu cei doi ochi negri şi tainici, şi cănd i-a grăit in glasul ei dulce, i s'a pus o greutate pe inimă şi simţea că a găsit ce-a căutat.

Căt a fost noaptea de lungă impĕratul nu s'a deslipit de ea şi-şi uitase de ceilalţi oaspeţi ce era in jurul sĕu. O intreabă de nume şi ea-i spune că e fată de impĕrat din ţara, unde se dă cu cisma peste nas.

Abia trecuse miăzul nopţii şi fata se şi gătea de plecare, fiindcă ştiţi d-voastră ce poruncă aspră avea ea sĕrmana.

Impĕratul i-a pregătit de cale pocărăi şi plăcinte scumpe ce vor fi fost pe acolo şi a rugat-o se mai vie, fiindcă va face o a doua petrecere. Ea s'a făgăduit că va venì şi a eşit, ear impĕratul cu toată curtea a petrecut-o pănă la căruţă; cocişul a pornit caiii şi odorul tinĕrului impĕrat a perit ca o nălucă. A tras ea earăş la locul ascuns de mai inainte, a dat drumul căruţei, a imbrăcat earăş haina cea de piei de pureci, s'a mănjit pe faţă şi s'a intors la lucrul ei. Slugilor impĕrăteşti le-a spus că a fost la petre-

cere o crăiasă tinĕră şi frumoasă, imbrăcată aşa de măndru ca o zină, că Inălţimea Sa s'a indrăgit de ea şi că atăt a fost de bună, de i-a dat şi ei nişte pocăraĭ din cele ce i le-a pus impĕratul merinde. Slugile se minunau şi ele şi măncau din prăjiturile fetei.

Despre această parte nu era nici o greutate, ear impĕtatul sĕrmanul işi bătea firea, să afle unde e ţara, in care se dă cu cisma peste nas; a intrebat pe toţi vracii, filosofii şi invĕţaţii, dar nici unul nu se putea lumina şi nici el nu-şi putea aduce aminte, că in fiecare seară loveşte slujnica cu tursacul peste vĕrful nasului.

O singură măngăere mai avea in durerea inimei sale, făgăduinţa ei de a veni şi la a doua petrecere. Şi ca se arate şi el ce poate, incepe din vreme pregătirile cele mai strĕlucite, chiamă pe cei mai aleşi fruntaşi ai impĕrăţiei lui, pe craii şi pe impĕraţii din vecinĕtate şi se face o petrecere ca-şi acelea care numai zinele şi feţii frumoşi pot să facă in palatele lor de mărgăritari. Oaspeţii işi petreceau in dragul inimei, dar impĕratul era neastĕmpĕrat şi păndea mereu clipa, căud ea are să se arate.

Slujnica impĕratului Roşu roagă earăş pe mai marele curţei s'o lase şi la această petrecere, că precum intăiaş-dată aşa şi acuma va fi pănă in ziuă la lucrurile ei. Mai marele ii dădù şi deastădată voe, fiindcă pănă atunci nu auzise nimic rĕu de dĕnsa.

Colo căud se inserase, ese fata de impĕrat din curte, se duce la locul ei cel ascuns, se spală pe obraji şi ridică pĕrul de pe frunte şi scoate din cutiuţă haina cea de aur ce o avea dela babă şi se imbrăcă cu ea. Căud fu gata, aruncă panglica cea tainică peste umĕr şi omul necunoscut să ivì ca din senin inaintea ei, aşteptăndu-i poruncile.

— Să-mi aduci o căruţă de aur, zise ea, şi să mĕ duci la petrecere.

Nu trecù o singură clipită şi ca din pămĕnt rĕsărì o căruţă strĕlucitoare de aur, cu perini moi de mătase şi cu patru armăsari atăt de sburdalnici, de abia putea să-i ţină cocişul locului. Frănele erau cusute in fir cu pietre scumpe, ear

de amĕndouĕ părţile căruţei era căte o făclie aprinsă, care lumina drumul in intunericul serei.

Fata de impĕrat se puse in căruţă, cocişul pocni din biciu şi brrrr ca un tunet ropotitor trecurĕ prin mulţimea ce se adunase in jurul palatelor impĕrăteşti. Lumea perì din cale ca şi arsă, şi ca fulgerul strĕbătù vestea pănă la impĕratul, că vine fata de impĕrat cu stea in frunte. Impĕratul eşì cu toţi oaspeţii adunaţi pănă la poartă şi o primì cu mare cinste, ear in inima sa tinĕră se aprinse mai tare focul, ce te usucă pe picioare, după cum ziceau bĕtrănii noştri inţelepţi.

Şi numai atunci să incepù veselia adevĕrată; impĕratul nu s'a depărtat nici pentru o clipă de aleasa inimei lui, ear dintre ceilalţi feciori Doamne, mulţi işi vor fi apĕsat pe inimă la vederea ei. Fetele se uitau cu ochi galeşi la frumuseţile ei rare, ear bĕtrănele ţineau sfat pe de margini.

A rugat-o impĕratul să-i spună, in care parte de lume e ţara tătăne-sĕu, dar ea i-a spus earăş ca mai nainte, că e din ţara unde se dă cu cisma peste nas. Impĕratul, sĕrmanul, nu avù ce se facă, ci işi puse de gănd să facă o a treia petrecere şi nu se lăsă de capul frumoasei fetişoare pănă nu i-a făgăduit că va venì şi la aceea. Ear colo după miezul nopţii, cănd se gătea fata de ducă, ii umplù impĕratul o cărpă de prăjiturile şi dulceţurile ce au gătit bucătarii cei mai mari pentru această insemnată petrecere. Au petrecut-o cu toţii pănă la căruţă şi abia a aşezat impĕratul merindele intr'un colţ pănă ce au şi smăncit armăsarii şi căruţa a perit din vederea mulţimii. S'a dus fata la locul ei cel ascuns, a imbrăcat earăş haina cea de piei de pureci, s'a mănjit pe faţă şi inainte de rĕsăritul soarelui a fost in curte la locul ei. A spus slugilor, că fata cea măndră de impĕrat a fost earăş la petrecere, că şi acum i-a dat prăjituri, şi că impĕratul nu s'a depărtat o clipă de lăngă ea. Slugile ascultau şi măncau din prăjiturile fetei.

Impĕratul, sĕrmanul, veştéjea de dorul alesei sale, pentrucă ştiţi boeri d-voastră, că dintre toate boalele cea mai grea este dragostea. A strins earăş pe toţi vracii, cititorii de

stele şi invĕţaţii impĕrăţiei lui, dar lucrul era tainĕ şi impĕratul ingălbinea ca ceara.

De multe ori işi punea de gănd, in acea sbuciumare groaznică, să pună mănа pe fată la petrecerea următoare, se o fure adică, cum zicem noi prostimea; alte dăţi earăş se lăsa de acest gănd şi se dădea dorului fără voe şi fără toate dorinţile din lume; vorba cănteculuí, că:

Cine n'are dor pe vale,
Nu şti luna cănd rĕsare.

şi

Cine n'are dor pe luncă
Nu şti luna cănd se culcă.

Dar vremea tace şi trece, şi mai cu dor, mai cu jale, venì ziua hotărită pentru petrecere şi se strinseră, Doamne, impĕraţi şi crai din toate părţile lumei, in cele mai strĕlucite ale lor podoabe. Colo tărziu, mai cătră miezul nopţei, eşì şi fata lui Verde-Impĕrat cu ingăduinţa mai marelui curţei impĕrăteşti şi in ascunzişul ei de mai nainte, se imbrăcă cu haina cea minunată de diamant, se gătì mai frumos decăt oricănd şi aruncă earăş panglica peste umĕr; atunci venì, boeri d-voastrĕ, străinul de pănă acum şi intrebă pe fata de impĕrat ce doreşte, ear ea zise:

— Să-mi aduci o căruţă strălucită de diamant şi pietre scumpe şi să mĕ duci la petrecere.

Căt ai bate in pălmi fù acolo o căruţă strĕlucită cu patru armăsari; căruţa era blănită cu diamant şi cu cele mai frumoase nestimate, cu căte o făclie aprinsă de amĕndouĕ laturile, ear armăsarii erau trupeşi şi semeţi cu coama clipicioasă ca diamantul, cu frĕnele impodobite cu cele mai măestrite scumpeturi. Se suì fata in căruţă, pornì cocişul armăsarii şi aşa clipicioasă cum era in intunericul nopţei, iţi părea dragul meu, că-i un car de zine ce sboară falnic prin desimea norilor.

La scară ii eşì in cale impĕratul cu toată curtea lui, şi această noapte de tainice fericiri i se părù ca o clipă trecĕtoare. O intrebâ el ăncă-odată in care parte a lumei e ţara ei, dar fata-i făgăduì, că-l va cerceta ea insăşi căt mai ingrabă.

Ii puse impĕratul earăş pocărăi de merinde, o petrecurĕ cu toţii pănă la scări, ea se aruncâ sprintenă in căruţă şi brrr, perì ca o năluca, lăsănd pieptul tinĕrului impĕrat, sfăşiat de durere şi suspine.

Se sfirşì petrecerea, slujnica era a doua zi la lucrul ei, şi din toate cele trecute rĕmăsese numai un vis, căci lumea e trecĕtoare; in pieptul impĕratului insă a rĕmas o urmă singeroasă, care-i furà bujorii din faţa sa tinără.

A aşteptat impĕratul multă vreme sosirea fetei cu stea in frunte, dar zilele treceau şi nici o veste nu-i venea despre fiinţa ei. Muncit de durerile sufletului sĕu a căzut la boală şi in chinurile ei a adunat toţi doctorii din impĕrăţia sa şi din vecinătate, dar nici unul nu-i putea ajuta intru nimic; şi cine moare, cine nu moare, impĕratul moare.

Curtea intreagă era in jale, slugile se tănguiau, şi in această buimăceală intreabă şi slujnica noastră pe un curtean, că de ce atăta sbucium şi plăngere.

— Taci focului, numai intreba şi tu, ii rĕspunse el, că doar nu-i putea tu scula pe Inălţimea Sa de pe patul morţei.

— Vai de mine, zise fata scăpănd căte o lacrimă din ochi.

Atunci nu se mai găndì fata la nimic, ci ese la uliţă pe sub ascuns, se duce la locul ei de mai nainte, se imbracă in hainele cele de diamant, se sue in căruţa cea cu nestimate şi ea drumul către curtea impĕrătească. Căud se opreşte inaintea porţei aleargă slugile şi din gură in gură, strĕbate vestea că a sosit o fată de impĕrat tare frumoasă.

O duc curtenii la impĕratul, şi mĕ rog d-voastrĕ, cum o vede el, sare din pat, i se aruncă in grumaz, o sărută odată dulce şi-i spune că e dragă ca lumina soarelui. Ea işi şterge căte o lacrimă din ochi, ii spune cum şi cine este dĕnsa, că

pe ea o lovea el in fiecare seară cu tursacul peste nas, şi toată curtea s'a minunat....

Impĕratul s'a bucurat foarte tare şi nu peste multă vreme au făcut ei ospĕţ şi s'au legat pentru vecie. Fost-au la acel ospĕţ soarele şi luna, stelele şi florile, fost-au crai şi impĕraţi de toată mănа, popime şi boerime; dintre povestaşi am fost numai eu sĕrac şi mincinos cum sunt şi acuma. Pe impĕratul Roşu şi pe impĕrăteasa sa cu stea in frunte i-am lăsat acolo, să trăească in dragoste şi fericire, ear eu am venit la d-voastră călare pe un jirăitor să vĕ spun, că dacă n'au murit trăesc şi acuma.

I. T. MERA.

CUM SE DESCOPERE UN VAL ROMAN

(Trad. din C. Schuchhardt.)

Presupuneam de mult că liniile lungi de fortificaţii care tae Beserabia trebue să se continue mai departe şi in Moldova, dar numai cu mare greutate am reuşit a găsi un punct de purcedere sigur pentru cercetarea lor. Mĕ aşteptam că, dacă urme din aceste fortificaţii mai există in Moldova, să găsesc in popor o cunoştinţă clară despre dĕnsele. Dar cum să aflu această cunoştinţă, in ce loc şi la care păturі sociale? O asemene cercetare e in România foarte grea, mai ales cănd nu eşti prea familiar cu ţara şi locuitorii ei. Intrebi zece persoane fără să poţi căpăta cea mai mică informaţie. Al unsprezecelea a auzit trăgĕnd clopotul, dar nu ştie la ce biserică. Al 12-lea, al 13-lea şi al 14-lea işi neagă earăş totul. Al cinsprezecelea iţi descrie cu aer grav că in cutare şi cutare loc este un şanţ mare şi lung, foarte lung; acela trebue să fie valul roman. Plin de zel te duci acolo şi găseşti — un şanţ comun modern, făcut de ţerani ca să oprească vitele dela ogoare. Cam descuragiat te intorci acasă şi te pui pe gănduri, de nu cumva e cu totul greşit să caute cineva astfel de valuri prin acest loc, de nu cumva căutăndu-le te torturezi numai in zadar şi pe tine şi pe alţii. Dar impulsul primitiv ear iese deasupra. Neadormit, cercetezi şi intrebi mai de parte şi ajungĕnd intr'o zi la No. 20, numai ce-ţi cade pita caldă in poală. Şi ăncă ce uşor, par'că n'ar avè niciun preţ; bravul semănător, el nu ştie ce seamănă. „Aşa, ai fost in Dobrogea, zice el, valurile sunt pe acolo ca-şi al

nostru pe aici, la Nicoreşti?“ — Ce al nostru? La Nicoreşti? — Da, da, ia incolo se intinde; orice ţĕran poate să ţi-l arete.“ — Şi e nant? Are profil roman? — căci la valuri aceasta e o intrebare tot aşa de importantă ca-şi la actriţe! — „Douĕ şi trei metre, se numeşte pretutindene „Troian“. — „Marinimos bărbat, Dumnezeu să te binecuvinteze, iţi string măna! Hai la Nicoreşti!

Timp de nouĕ luni de zile se repetise acest joc de intrebări şi rĕspunsuri dela unul până la 20. Dar baza ce căpătăi la staţia cea din urmă a acestei escursiuni imi pare destul de preţioasă pentru a-mi compensa cele 19 decepţiuni precedente. Dacă această informaţie se va adeverì, dacă in locul indicat in adevĕr se află valul şi se poate urmărì mai departe, atunci va rezulta in orice caz din aceasta o dovadă sigură pentru romanismul acestor regiuni, şi prin urmare căştigul tot va fi destul de insemnat. Căci Mommsen declarase de repeţite ori că nu există in tot imperiul roman vreo regiune asupra căreia domină atăta neclaritate ca asupra Moldovei şi a Beserabiei, şi chiar in noul volum al 5-lea al istoriei sale romane scrie că lucrul nu este afară din orice indoeală, de au fost măcar aceste ţeri vreodată incorporate in marele imperiu al lumei. Cănd un op unic in geniul seu ca istoria lui Mommsen, op care stă in fruntea investigaţiunilor mai noue nu numai după laudele obicinuite, dar care presintă esclusiv refugiul nostru pentru aceste investigaţiuni, cănd un atare op face această mărturisire, atunci trebue să ne convingem că in această materie este ăncă mult de făcut şi este aproape de inţeles că priveam cu oarecare nerăbdare pe drumul nou care se deschidea inaintea mea.

Aveam dar de gănd să incep cu cercetările la faţa locului, indată ce se vor liniştì cele din urmă vifore ale ernei. O singură aruncătură de ochi pe o hartă a Moldovei ne orientează asupra locului de care este vorba. Această ţară, precum se ştie, se intinde dela nord la sud, urmănd direcţia apelor sale principale. In marginea-i resăriteană se află Prutul, ear cea apusană e formată de creasta Carpa-

ţilor. Chiar prin mijloc curge apa Siretului care despică toată ţara dealungul in două jumĕtăţi. Jumĕtatea apusană dinspre Carpaţi e muntoasă şi acoperită de păduri, ear cea dela resărit dinspre Prut e alcătuită in mare parte din pămĕnt de arat. Tocmai şes insă nu e nici această parte, ci prezintă dincontra un teren foarte variat acoperit de dealuri pe care creşte viţa de vie cea mai escelentă. Drumul firesc pentru o cale ferată in Moldova nu putea să fie nici pe o parte nici pe cealaltă, ci chiar prin mijloc pe valea Siretului. Aci se intinde linia cea mare dela Galaţi la Iaşi şi Cernăuţi, din care iese numai două căi laterale scurte: una dela Tecuciu prin valea Bĕrladului, ear alta mai la nord in partea opusă spre minele de sare dela Ocnă. Oraşul Tecuciu este situat in sudul Moldovei numai căţiva chilometri departe de frontiera Valachiei; 15 chilometri spre nord de Tecuciu, chiar in mijlocul şesului care desparte valea Bĕrladului de valea Siretului se află satul Nicoreşti, ţinta dorinţelor mele.

Mai intăiu m'am indreptat spre Tecuciu, capitala districtului, spre a obţine o scrisoare de recomandaţie la primarii din locul numit. Indoeala cu care priveau mai toţi asupra intreprinderei mele, chiar in strisă apropiere de fericitul loc cu valul mult căutat, mĕ puse in mirare. La inceput 'mi deteră rĕspunsuri foarte imbucurătoare la prefectura de-acolo. Şi anume, că se aude adesea vorbindu-se de un val şi că dacă voesc să cercetez lucrul mai deaproape 'mi vor da un călăuz care ştie toate drumurile şi cărările in imprejurime. Şi cănd m'am prezintat in adevĕr cu acest scop, domnii işi schimbase părerea. Ei incepurĕ să-mi spue că in adevĕr se vorbeşte una şi alta, dar că pe aceste vorbe nu poţi da niciun ban; că prin cărţile, căte le citise ei, nu se găseşte nici cea mai mică amintire despre acest val. Că prin urmare, să nu mĕ mai ostenesc, că ar fi totul numai in zadar. Fără a-i contrazice căt de puţin, chiar un sentiment de pietate mĕ impedică de-a mĕ supĕra de grija ce le inspira acestor domni cercetările mele; căci omul indeobşte nu crede decăt „ceeace stă la carte“. Eşind insă, mĕ

aruncăi in cea d'intăiu trăsură şi mĕ indreptai spre Nicoreşti.

Inainte încă de-a ajunge la satul nostru, trecĕnd prin satul Sĕrbii, ne oprirĕm la o cărciumă. Era in duminica florilor după amează. Inaintea casei şedea o adunare vioae de ţerani români şi de muşterii unguri şi ţigani. Mĕ pusei şi eu lângă ei şi dându-mĕ in vorbă cu dĕnşii incepui a-i cerceta de toate cele ce-mi sta la inimă. La inceput nu prea promitea mult, dar inceti-ncet mintea li-se lămurì şi o amintire a unuia, trezì o idee in capul celuilalt şi astfel se formă in fine o povestire destul de importantă despre forma valului şi cursul sĕu mai departe. Ţeranii ştieau mai bine decăt ceilalţi, şi stăpânul de acolo imi declară plin de incredere in sine: „Dacă voeşti să vezi pe Troian, nu mai ai nevoe să te mai duci pe la primarul dela Nicoreşti; noi putem să ţi-l arătăm d-tale tot aşa de bine ca-şi dĕnsul, şi de aici chiar e şi mai aproape.“ Asta o vream şi eu. Dădui deci drumul trăsurei să se intoarcă inapoi la Tecuciu şi eu remăsei singur in acea societate pestriţă. Chiar in acea după-amează mĕ duse noul meu purtător intr'o căruţă ţerănenscă cale de o oară până la marginea unei păduri; acolo sării deodată de pe capră strigând: „Eaca, aici este valul!“ Deodată, eram cam in nedumerire, căci ceeace vedeam inaintea ochilor nu prea corespundea cu ideile ce le adunasem in Dobrogea despre valuri romane. Dar după ce m'am uitat la pămĕntul pe care crescuse pădure deasă, vĕzui indată o ridicătură mare de pămĕnt nalt, abea de un metru, dar destul de lată pentru a putè reprezenta masa unui val măreţ. Valul la un loc cu groapa se intindea intr'o lăţime de 34 metri. Şi ducĕndu-ne un pătrar de oară mai departe ni se arătarĕ părţi care şi in privinţa inălţimei nu remăneau mai pe jos decăt valurile din Dobrogea.

Aşa dar, acum se realizase visul meu de mult. Oamenii de pe acolo mĕ asigurau că valul se intinde de o parte până la Prut, ear de cealaltă peste Siret până in Transilvania. Şi fiindcă era spre seară ne intoarserăm la Sĕrbi, cu intenţie de-a urmări a doua zi valul inspre Carpaţi. Dar

despre modul cum să inaintăm mai departe nu ne puteam înţelege cu stăpânul cărciumei. Eu vream să merg pe jos cel puţin in cea d'intăiu zi ca să studiez valul mai de-aproape şi să pot remănea tot pe lângă dênsul chiar şi prin păduri şi prin munţi şi văi. El insă credea că trebue să mergem numai decăt ori in trăsură ori călare; şi nu putea să priceapă cum imi trece mie prin cap un lucru aşa de rând de-a merge pe jos. In adevĕr, in Romănia nu este prea obicinuit a face aşa un drum mai lung pe jos. Şi lucrul are ca-şi toate obiceiurile ţerei, causa sa firească. Un diplomat străin, care trecea odinioară prin Romănia şi vĕzù pe toţi ţeranii cu cisme până la genunchi, trase o concluzie foarte dreaptă zicend: „Aici trebue să fie drumurile rele!“ Brĕul in genere ros, lung de căţiva metri, care dă Turcilor, Bulgarilor şi Romănilor un aspect aşa de pitoresc, se esplică de-acolo, că in locuri supuse la schimbări de temperatură grabnice şi espuse la friguri, trebue să se ferească cineva cu deosebire de răceală la stomah. Apoi ţeranul care înţepeneşte o bărdiţă inaintea casei sale in timp de uragan şi-i face şi-o cruce, nu urmează cu aceasta numai o superstiţie, ci unei legi naturale, deşi fără conştiinţă: căci dacă acum ar lovì pe acolo fulgerul va fi atras de oţel şi casa remăne ferită. Aşa are şi obiceiul de-a merge numai in trăsură şi călare causa sa evidentă in popularea rară a ţerei, şi prin urmare in depărtarea mare care desparte locuinţele unele de altele. Trebue să mergi oare intregi ca să ajungi dintr'un sat in altul, şi expresia „satul de alăturea“ are pe aici un inţeles mult mai neplăcut decăt prin Germania. Aceasta este proza costumelor şi a obiceiurilor poporului!

Interesul meu era insă să merg pe jos. Cărciumarul se mai silì încă să mĕ convingă că nu fac bine; imi istorisì tot feliul de poveşti pentru a-mi arăta că locurile nu sunt prea sigure; vĕzĕnd insă că remăn nestămutat şi că eram decis să mĕ indrumez singur dacă nu-mi va da pe cineva cu mine, trebuì să cedeze şi-mi făgăduì un călăuz sigur pe a doua zi.

La resăritul soarelui apărù acest călăuz inaintea patului meu in persoana unui Român verde şi cu privirea ageră. El işi luase o puşcă cu două ţevi şi un căne de vénat, ca să fie pregătit de ni-ar eşì vreun iepure in drum; luă şi raniţa mea de drum şi plecarĕm impreună. La inceput am mers căteva oare numai prin pădure unde valul era neintrerupt şi pe une-locuri era bine conservat şi nalt de doi metri. Deodată insă se schimbă poziţia inaintea noastră, se intindeau acum numai ogoare şi din Romanaşul mândru nu se mai vedea nicio urmă. Mai departe earăş eşì la lumină, intr'o luncă şi se putea urmări cu siguranţă încă pe o intindere foarte mare, uneori servind de margine la grădini şi vii purtând pe creasta-i, un gărdişor ori un şir de nuci. Apoi urmau earăş intreruperi lungi, şi chiar pe unde se arăta din nou prin păduri, era adesea cu neputinţă a-l urmări esact din cauza desimei arborilor; eram nevoiţi să mergem pe cărare şi numai cu greu ne intălneam earăş cu valul după cătva timp. Atunci m'am convins că singur n'aş fi putut deloc resbate, căci la fiecare pas aveam nevoe de călăuz şi trebuea să tot intrebăm oamenii care ne eşeau inainte.

Cum imi era mie milă de bieţii oameni când citeam despre urmărirea unei părticele din zidul Dracului (Teufelsmauer) in Germania, vĕzĕnd cum erau nevoiţi să meargă tiptil de-alungul ruinelor printre garduri de grădini şi vii şi prin ogoare numai ca să poată indeplini linia valului; cum mĕ felicitam că urmărirea in Dobrogea fusese aşa de uşoară, neavĕnd alt nimic de făcut decăt să alerg pe culmea neintreruptă ca să vĕd supunĕndu-mi-se tot ce era acolo. Şi acum? Eram eu oare mai bine decăt torturaţii din patrie? Nici de cum, căci eu stam mult mai rĕu! Mĕ aflam intr'o ţară streină, încă nu tocmai civilizată, satele erau rar semănate şi-mi lipsea chiar şi o hartă cum se cade care să-mi poată indica sigur măcar puţinul căt era vizibil. Cea mai bună care există, harta generală austriacă, e prea mică pentru escursii pe jos, fiind intr'un raport de 1:300000, şi afară de aceasta, se găsesc pe dĕnsa adesea lo-

curi care acum nu mai există de mai multe zeci de ani. Cum ar fi fost, de mi-aş fi ales de popas pe noapte tocmai unul dintr'aceste sate şi seara ostenit şi căzut de oboseală aş fi găsit in locu-i numai fântâni astupate şi rămăşiţi de cotețe?

Se intêmplase din fericire că tocmai atunci erau mulţi oameni pe cămp. Căci după o earnă foarte lungă, era acum un timp mai moale şi ţeranii erau de dimineaţă până 'n seară ocupaţi cu plugurile, chiar şi in septămâna patimelor. De câte ori nu ne indrepta un ţeran incotro era valul pe care il perdusem cu totul din ochi! Este in adevĕr de admirat ce tradiţiune exactă s'a păstrat in popor despre „Troian", lucru căruia datoresc tot succesul meu. Fiecare băetan, fiecare argat, şi bătrânii fireşte mai mult decât tinerii, ştiu să-ţi spună cu siguranţă pe unde mergea linia, şi care urme arăta anume cursul ei mai departe. Mi s'a intâmplat adesea ca un astfel de om m'a dus la un loc pe care nu se mai putea recunoaşte nici cea mai mică ridicătură şi pe unde eu singur n'aş fi cutezat să gândesc măcar că se vede ceva din val; el insă 'mi zicea cu deplină siguranţă că peacolo merge urma valului. Şi ducêndu-mĕ apoi mai departe in acea direcţie, cum dam de o vie sau de o pădurice indată mĕ convingeam că omul avuse dreptate.

Dar este vrednic de insemnat că informaţii de felul acesta nu poţi căpăta decât dela ţeranii şi ciobanii adevĕrat români din baştină. Cum ai alunecat puţin spre civilizaţie, nu mai poţi afla nimic. Cea d'intâiu noapte remaserăm în Ploscuţeni, un sătişor lângă Siret. Eu aş fi voit să merg mai departe, dar călăuzul meu care postise toată ziua numai cu pâne seacă, nu mai putea de oboseală, şi eşindu-ne chiar in drum un locaş bun de popas pe noapte, ne-am decis să ne oprim. Pe drum se luase cu noi un domn care ni s'a prezintat de „profesorul" din acel loc şi ne asigură că nu putem găsi in tot satul un adăpost aşa de bun ca la dênsul. Profesor, insemna in acest caz, dascălul dela şcoala din sat, şi era un dascăl de sat conform tipului sĕu ob-

ştesc din toată lumea. Toate le ştia el mai bine decăt alţii. Movilele mici şi rotunde (tumuli) semănate aşa de des prin Valachia, Moldova, Beserabia şi departe pănă in Crimeea, in care uneori nu se află nimic, alte-ori insă se găsesc schelete, arme şi scule de origine scitică, greacă sau romană şi care din această cauză se consideră a fi un fel de morminte hune, — aceşti tumuli erau după părerea d-lui profesor pur şi simplu „făcuţi de natură“, un mod de explicare care mĕ surprinse atăt prin noutatea sa, căt şi prin temeritatea cu care el il susţinù contra tuturor obiecţiunelor mele. Ear despre valul meu aflai acum cu siguranţă, că el nu există de loc. Pĕcat că stricasem o zi intreagă alergănd dealungul unei fantasme a crierului meu şi voind s'o şi mĕsor in metri! Altmintrelea dacă făceai abstracţie de inţelepciunea şi tenacitatea sa, profesorul era un tĕnĕr prea de treabă, cu tot postul cel mare 'mi procură un bun numĕr de ouĕ şi plin de măndrie mĕ duse inaintea hărţii Europei, care era spănzurată in clasă, ca să mĕ convingă pe ce bază solidă era aşezate cunoştinţele sale despre marele oraş „Brema“.

Cunoştinţa aceasta mi-a servit de probă evidentă că dacă voeşti să afli ceva despre val, trebue să te ţii numai de pătura de jos a ţeranului. Altfel ar fi trebuit să aştepţi ca tocmai dascălul scoalei să fie bine informat in atari cestiuni privitoare la locul sĕu. Dar impiegaţii sunt in general mai toţi de prin alte locuri şi prin urmare nu prea sunt familiari cu tradiţiunele locuinţei lor deacum. Tot aşa şi notarul, un ungur, vĕnător pasionat, care mĕ invită a doua zi la dejun de iepure, şi care — cu cutrierările la vĕnătoare, ar fi trebuit să fie bine orientat, in toată imprejurimea — nu făcuse ăncă de loc cunoştinţă cu valul.

Şi cu toate acestea nebăgatul in seamă val se intindea in urme lesne vizibile chiar prin sus de sat dealungul poalelor repezi a munţilor. O zi intreagă il urmării eu ăncă prin valea Siretului. Era o călătorie minunată! Lanţul de munţi care se intinde pe malul resăritean al acestui fluviu cu piscurile lui căud ascutite, căud mai rotunde, ici

acoperite de păduri dese, colo de vii bine cultivate, o varietate care-ţi deschide ochii şi inima, seamănă foarte mult cu drumul pintre munţi dela Heidelberg la Mannheim; chiar şi înălţimea e cam tot aceiaşi: pe unde m'am suit pe un pisc, am pus $^3/_4$ de oară, care e timpul ce intrebuinţezi in Heidelberg ca să te sui pe Molkenkur. Numai aspectul acestei cămpii in Moldova e mult mai viu prin apa Siretului, dincolo de case se vĕd in fund vĕrfurile Carpaţilor acoperite de zăpadă. O frumoasă, binecuvĕntată ţară această Moldovă! De aceea s'au şi intins in cursul timpurilor atătea măni lacome spre dĕnsa.

După aceea m'am intors la Nicoreşti şi de acolo am făcut douĕ zile la resărit spre Prut. Astfel am reuşit a descoperì valul pe toată linia şi a constată că el dă in Prut tocmai la locul unde incepe de cealaltă parte valul din Besarabia, cunoscut mai de mult. Şi prin această explorare am ajuns la un resultat care imi pare a fi de o importanţă destul de mare. Căci dacă se găsesc intr'o regiune încă neesplorată urme de tabere, de castele şi de oraşe romane, atunci aceasta este o probă evidentă că odineoară au trăit Romani prin aceste locuri; determinând insă şi valul mărginaş atunci aflăm tot-odată şi cât pămĕnt din regiunile acestea era incorpotat in marele imperiu al Cezarilor. Această descoperire pune pentru toate cercetările mai departe o margine, peste care nimeni nu are nevoe să treacă şi să rĕtăcească fără plan intr'o incurcătură de prepusuri. Acesta e serviciul pe care cred că l-am făcut Daciei prin explorarea valului roman.

Cu toate incercările făcute, marginea resăriteană a acestei provincii nu se putuse hotărì cu siguranţă până acum. Nimeni nu vrea să se increadă in cele ce ne zice vechiul geograf Ptolomeu, care pune această margine la Hierosus, adică Siret, şi se credea că linia extremă ar fi fost formată de Prut, ba de unii chiar de Nistru. Dar s'au găsit şi in regiunea Tisei inferioare şi mai in sus pe marginea septentrională a Carpaţilor bucăţi din acest val, care se consideră de mult ca frontieră dacică. Această linie incepe dela Du-

nare, se indoae in jurul marginei resăritene şi de miază-noapte a Transilvaniei, se coboară intr'o prelungire firească peste Carpaţi in valea Siretului, de unde se intinde până la Prut. Valul nou descoperit formează dar marginea resăriteană a Daciei şi intinzindu-se aproape numai in părţile Siretului, confirmă spusele lui Ptolomeu. Din această descoperire urmează tot-odată că Romanii incorporase in noua lor provincie numai partea meridională a Moldovei, şi anume la o cincime din ţara intreagă.

Aşa era cel puţin in timpurile d'intăiu a ocupaţiunei Daciei, din timpurile lui Traian. Este foarte probabil că mai tărziu s'au impins marginele acestei provincii mai spre nord; până astăzi insă nu se poate dovedi.

D. BOGHEAN.

INDUCŢIUNEA IN MORALA

„MORALA INDUCTIVA“ DE CONSTANTIN LEONARDESCU

1888

(STUDIU ŞI CRITICĂ)

In primăvara anului trecut eşì de sub tiparul d-lui H. Goldner din Iaşi, o carte intitulată «Morala inductivă sau ştiinţa conduitei omeneşti». Autorul ei este d-nul Constantin Leonardescu, profesor de filosofie şi istoria filosofiei la Universitatea din Iaşi. Cărticica cuprinde 77 pagini text, şi e menită a servì ca manual pentru şcoalele secundare şi bacalaureat.

La intăia privire s'ar părea că lucrarea de faţă nu are pretenţiunea de-a fi luată in deosebită băgare de seamă. Dorul după originalitate in scrieri ne-a dat obiceiul de-a nu ne oprì la manualele de şcoală decăt cu oarecare răbdare binevoitoare, ştiind bine, că rare-ori intimpinăm in ele lucruri noui. Incunjuraţi de bogăţia literaturilor străine, avem deprinderea de-a găsì in orice lucrare nouĕ influenţa productelor strĕine. Suntem mulţumiţi dacă autorii noştri folosesc acele isvoare cu destulă pĕtrundere, şi in mĕsura in care ni se luminează vederile noastre, ştim să preţuim şi independenţa sau chiar originalitatea autorilor noştri. Morala, care nu se ocupă de materiile ce constituesc astăzi partea originală a literaturei noastre, nu va fi putut intimpina o bună-seamă decăt interesul obicinuit şi la alte scrieri de rĕnd. Insă, cartea ce ne stă inainte, nu se foloseşte de isvoarele străine numai pentru a umple un gol in literatura noastră scolară, ci ne promite cu o

cale a aplica o metodă mai rațională la procedarea acestei științi—lucru, care dus in deplinire, i-ar asigura fără indoială un loc cinstit in rĕndul și alăturea cu productele literare ale oricărei națiuni culte.

Autorul cearcă a aplica metoda inductivă la invĕțămĕntul in morală. Eaca insemnătatea cărței. In cele următoare vom incerca să expunem vederile noastre privitoare la materia de sub intrebare.

I.

Rezultatele cercetărilor făcute in timpurile mai noui pe cămpul știinților naturale au pus cu drept cuvĕnt lumea in uimire. Cunoștințele dobăndite pe temeiul experienței dădură omului putința de-a cărmui puterile firei in marginile legilor lor. El le folosește in practica sa pentru a-și face materia slujbașă, intocmind-o după trebuințele traiului sĕu de toate zilele. Cunoștințele omului despre firea lucrurilor din lume făcurĕ dintr'ĕnsul un adevĕrat stăpăn al ei.

Era un timp, căud filosofii se nevoiau a deduce lumea dintr'un principiu, care intr'o clipită de licurire sufletească se arătase geniului lor. Trăiau in bună credință, că acel inceput odată aflat, experiințele făcute cu lucrurile din lume n'ar fi avĕnd alt rol decăt se adeverească și prin fapte planul lumii urzit de mai nainte in mintea lor. Cercetările vechi mănecă dela concepțiunile cele mai inalte și călĕuzite de legile severe ale logicei, inșiră una după alta noțiunile ce constituesc sistema după rangul lor de coordinațiune ori subordinațiune.

Știința din timpul nostru ia calea intoarsă. Ea mănecă dela cunoștințele cele mărunțite, căștigate prin observațiune, caută raportul lor de coordinațiune ori subordinațiune, le grupează sub noțiuni ori legi tot mai generale și astfel clădește sistema.

Felul d'intăiu de-a face o știință, e cunoscut sub numele de metodă inductivă. Vom arăta in cele următoare, că și una și alta își are neajunsurile sale.

Sistema alcătuită in felul deductiv stă și cade dimpreună

cu principiul, din care deduce adevĕrurile sale. Adevĕrurile cuprinse in această sistemă atărnă dela adevĕrul principiului suprem. Acesta insă, dacă e suprem se sustrage dela orice argumentațiune. El e fĕtul unei inspirații momentane și nu ne dă decăt acea garanție de adevĕr, pe care suntem obicinuiți a o atribui lucrurilor născute intr'un ceas bun.

Metoda inductivă la rĕndul sĕu, mănecănd dela experiințe particulare, induce legi generale, care au valoare sigură numai pentru casurile cercetate. Trecĕnd cu vederea inexactitățile observațiunilor, ce pot să dea adeseori prilejul la inducțiuni greșite, legile dobăndite pe cale inductivă sunt supuse schimbărilor după cum se schimbă basa cea largă a experiințelor pe care se intemeiază.

Aplicănd aceste lămuriri la știința moralei, găsim, că bunăoară sistema moralei teologice e construită in mod deductiv mănecănd dela principul suprem al perfecțiunei dumnezeești. Vom ințelege că acest principiu odată admis, nu există manifestație a voienței omenești, care să nu-și afle criteriul sĕu moral in nemărginitul conținut al perfecțiunei dumnezeești. Nu vom putea intimpina acțiune omenească, care să nu și găsească locul in sistema ce derivă dintr'un principiu atăt de cuprinzĕtor. Insă tocmai conținutul nemărginit, prin urmare necuprins, al principiului suprem lasă spiritului omenesc o intindere in deducțiuni, care face cu neputință controlul logic al adevĕrurilor cuprinse in sistemă, și sfirșește prin a obosì cugetarea doritoare de legătură pricepută. Omul lumii căutănd razim logic pentru acțiunile sale, pare că e doborit de privirea in infinit. El își pleacă capul spre pămănt și cearcă a aflà in experiințele sale de toate zilele o bază, pe care o crede mai potrivită cu starea mărginită a ființei sale. El și-a zis: Se vedem ce au pățit semenii noștri și din pățeniile lor se ne scoatem invĕțătura. De aci incepe metoda inductivă, care, impintenată de isbănzile ei enorme de pe cămpul științelor materiei, tinde a cuprinde și domeniul științei moravurilor omenești.

Morala științifică ce adoaptă metoda inductivă, mănecă dela acțiunile omenești pe care le observă, și din acestea in-

duce legile sale statorind in armonie cu acestea planul conduitei omenești. Și aici se imbie intrebarea: Fi-va oare metoda inductivă mai fericită intru a intemeia o sistemă mai perfectă de regule pentru conduita omenească? Repetăm, că valoarea legilor induse e tot atăt de ţĕrmurită ca şi experienţa ce le serveşte de razim. Regulele de conduită omenească vor avè acel grad de autoritate, pe care-l poate da bogăţia experienţei făcute. Orice păţĕnie nouă poate schimba chipul de-a privì lucrurile din lume. Ştiinţa nesuferind contraziceri, e de ajuns ca experienţa să descopere o singură arătare nouă a voinţei omeneşti, care să tragă la indoeală una dintre regulele statorite pănă aci, şi puterea moralisătoare a acesteia e zguduită din temelie. Intreaga sistemă a moralei e supusă astfel unei mobilităţi asemenea figurilor caleidoscopului, care se distrug şi se prefac in aceiaşi clipită, in care o singură petricică şi-a schimbat locul. In faţă cu această stare de lucruri, vom găsì causa pentru ce fieştecare popor, fieştecare epocă şi-a avut totdeauna propriele sale precepte morale — fie, că inţelegem pe cele scrise ori şi pe cele nescrise.

Schimbarea vederilor morale nu este in sine păgubitoare, de vreme ce ne dă putinţa de-a indreptà, intregì şi inchiegà sistema din ce in ce mai bine. Conduita omenească ajunge a fi judecată din priviri tot mai intemeiate şi mai sigure. Amăruntele experienţei vor lărgì baza moralei din ce in ce mai mult şi vor ajuta, ca să se lămurească tot mai bine raportul de coordinaţiune şi subordinaţiune al datoriilor omeneşti.

Năsuinţa de-a perfecţiona morala pe cale inductivă va cere in cele din urmă inmulţirea datelor experienţei pănă la neputinţa de-a ne mai orienta in mijlocul lor. Omul se va pierde in chaosul amĕruntelor nesfirşite, care toate vor pretinde cu egală tărie reforma sistemei de-o-potrivă cu felul lor de aparenţă. Controla logică a legilor morale, ajunsă odineoară la neputinţă din pricina inălţimei ameţitoare pănă la care trebuia să se urce pentru ca să-şi urzească deducţiunile sale, va sfirşì prin a recunoaşte tot această neputinţă,

când va cerca să-și scoată inducțiunile sale din largul fără seamĕn al nesfirșitei experienți. Marginile acestea fiind puse spiritului omenesc, suntem nevoiți a ajunge la conclusiunea, că morala inductivă, la rândul sĕu, nu va fi nici ea mai fericită in a intemeia o știință mai perfectă a moravurilor omenești.

Pe când stăruim a nu pierde din vedere neajunsurile cu care trebue să lupte amĕndouĕ metodele la alcătuirea unei științi, vom cerca să expunem in cele următoare avantajul didactic al matodei inductive, care-i va asigura intăietatea la predarea oricărei materii de invĕțămĕnt, prin urmare și a moralei.

Trecem la prețuirea metodei inductive din punct de vedere didactic.

II.

Avem in vedere cestiunea de-a impărtăși altuia știința moralei, fie aceasta, nu ne pasă, un complex de cunoștințe sistematice dobăndite pe cale deductivă ori inductivă.

Este știut, că caracterul omului in general, prin urmare și cel moral, nu se formează decăt in vĕrtejul intĕmplărilor din viață. Omul se intăreste in felul sĕu de-a voi prin grelele pățenii ce trebue să indure. Lumea morală ca și cea fizică nu i se infățișează in doctrine abstracte ori macsime sevĕrșite, ci intr'o mulțime de amĕrunțuri concrete, adică in fapte particulare. Rĕmâne apoi ca omul să-și scoată singur invĕțătura, el singur să-și formuleze macsimele sale, să le așeze in sistemă după rangul lor de intăietate și să-și statorească planul sĕu de conduită pentru viitor. Astfel moralisează firea pe om. In chipul ei de-a procede aflăm cea mai perfectă inducțiune.

Asemĕnând lucrarea noastră cu a firii, găsim mijlocul cel mai sigur pentru a ne incredința, dacă felul nostru de moralizare este nemerit sau ba. Invĕțămĕntul in morală constitue și el o parte din această lucrare, avĕnd să inlocuească experiințele vieței, sau cel puțin să le prevină intrucăt este cu

putință. Se înțelege de sine, că aceasta nu se poate face mai bine decât adoptând metoda experienței, pe care voim să o înlocuim, adică metoda inductivă. Intenția exprimată în titula cărței d-lui Leonardescu de-a da învățământului în morală această formă firească este așa dară îndreptățită din punct de vedere didactic. In față cu obiceiul de până acum, ea înseamnă un pas înainte. Realizarea ei e menită a mântui învățământul de doctrinarismul sec, care din pricina metodei sale nefirești muncește atât pe învățători cât și pe învățăcei și face din morală un studiu nesuferit.

Călăuziți de metoda firii, vom încerca să schițăm cursul ideilor, care credem că ar trebui să stăpânească învățământul în morală.

Experiența fiind punctul de mânecare, vom începe totdeauna cu acțiuni omenești înfățișate în exemple, pe care le luăm din viață. Acțiunile, puse în vederea cititorului, se vor supune apoi unei analise, pentru a găsi momentele lor esențiale. Acestea aflate la mai multe acțiuni, ne dau analogia, pe temeiul căreia inducem însfîrșit o lege morală, care ne spune cum e voința omului, când e bună.

Ajunși odată a cunoaște cum e voința omului, când e bună, se ivește trebuința de-a o îndrepta, unde nu o găsim bună. Îndreptarea se îndeplinește, cerând dela o eventuală voință rătăcită ca să se supună legei morale. Spre sfîrșitul acesta formulăm drepturi ori datorii, a căror împlinire să mulțumească legea morală.

Pentru a ilustra cele zise, ne luăm voie a recurge la un exemplu bunăoară din conduita familiară.

Un părinte bun muncește zi și noapte, pentru a împărți câștigul cu familia sa.

O mamă bună veghează zi și noapte, se supune celor mai mari neajunsuri pentru a asigura prosperarea pruncilor ei. Ea e în stare să-și jertfească și viața pentru a mântui copilul de primejdii.

Părinți cu stare, având fii răi, au preferit să jertfească toată averea pentru a încerca îndreptarea fiilor lor, înainte de ce s'ar fi putut hotărî să-i părăsească. ș. a.

Analisând aceste experiinți, aflăm momentul esențial, care se cuprinde in grija firească a părinților de bună-starea și inaintarea fiilor lor. Acest moment esențial constitue analogia acțiunilor de mai nainte, pe temeiul căreia inducem apoi *legea morală:* Părinții buni simțesc trebuință firească de a se ingriji de educațiunea pruncilor lor.

Ajunși odată a afla această lege, trecem la aplicarea practică a acesteia. Spre scopul acesta recurgem din nou la acțiuni scoase din viață, și in fața acestora indrumăm elevul de morală a formula drepturi ori datorii, care să fie in consonanță cu legea aflată. Astfel:

Starea neputincioasă și neajutorată a pruncului impune altora sarcina creșterei lui. După legea morală părinții au cea mai firească trebuință de-a se ingriji de acest lucru. Prin urmare, părinții au *datoria* să-l crească.

Sunt părinți, cari de dragul comodității lasă educațiunea pruncilor in grija servitorilor de casă. Fapta aceasta este rea, de vreme ce servitorii, fără a ne gândi la altele, nu simțesc trebuința firească a părinților de-a se ingriji de o bună educațiune a pruncilor. Pentru acest cas particular formulăm datoria morală. Părinții sunt datori a se supune singuri sarcinei de-a cresce pruncii lor.

In multe casuri este cu neputință, ca părinții să implinească această datorie. In față cu această eventualitate, legea morală le impune datoria de-a da pruncii pe mâna acelora, care au in măsura cea mai mare vocațiunea părinților de-a crește pruncii.

Școala este un așezământ, care are să suplinească și să intregească educațiunea din familie. Prin urmare toate organele statului, puse in servițul invățământului, au datoria morală, asemenea părinților, de-a-'și pune toate puterile in cumpănă pentru a asigura o bună educațiune a tinerimei.

Statul ori comuna impune cetățenilor dări pentru a susținea stabilimentele de educațiune și instrucțiune a tinerimei. In față cu acest cas particular, cetățenii ca părinți au datoria morală să jertfească tot ce le stă in putință și dreptul de-a cere, ca pruncilor lor să se asigure o bună educa-

țiune. Atăt dreptul căt și datoria lor se deduce din legea morală, după care părinții simțesc trebuința cea mai firească de-a se ingriji de educațiunea fiilor lor, prin urmare de-a aduce toate jertfele posibile, a supraveghia progresul și a da pe calea sa direcțiunea cuvenită educațiunei ș. a.

Cititorul va presimți, că sunt nenumărate problemele concrete, care-și pot afla deslegarea singur numai prin această lege. Departe de-a cere dela un manual de școală, ca să le petreacă pe toate, e sigur, că nu există op destul de voluminos, nu există colecțiune de legi codificate ori necodificate, care să le cuprinză pe toate, ba ce e mai mult, nu a sfirșit încă omenirea și nici că va sfirși vreodată măcar numai a se gândi la drepturile și datoriile, căte ar putè să se deducă numai din această singură lege morală. Un manual de școală nu numai că nu poate, dar nici că are de scop a o face. Singurul lucru ce poate și trebue să realiseze este a cultivà judecata morală a elevului, a da o impulsiune binefăcătoare simțului său etic, pornind a-l oțăli pentru viitoarele probleme ale vieței.

Ne-am folosit de acest mic exemplu pentru a arăta inducțiunea unei legi morale și deducțiunea drepturilor și datoriilor dintr'ensa. Gândind la o anumită treaptă de invățămènt, ni se va face poate imputarea, că tindem a devenì prea elementari. Rèspundem, că cu jertfirea clarităței nu rivnim la nicio inălțare. Metoda fiindcă e firească, are dreptul să reclame a fi introdusă in invățămèntul tuturor școalelor, incepènd dela cele primare pănă la universitate. La invățămèntul mai superior materia va fi neapărat mai bogată atăt in larg căt și in adăncimea cercetărilor. Ea va permite un stil și o tractare mai puțin elementară, mai liberă in forme, și in momentele ei metodice mai puțin pronunțată. Metoda insă va fi in esență tot aceiași, de vreme ce nu există treaptă de invățămènt, unde să se poată justifica o metodă nefirească. Ajunși la o lege ori datorie oare-care, invățămèntul universitar indeosebi se va putea intinde asupra cestiunilor de controversă actuală și va putea să adauge o ochire istorică a evoluțiunilor ei după timpuri și popoare. Credem insă a avè

motive, ca cerința din urmă să fie eschisă nu numai din învĕțămĕntul primar ci și din cel secundar.

Scurtând cele zise, putem statorì pentru un singur § din cartea moralei, următorul rând al momentelor metodice. Vom avea:

1. Să începem totdeauna cu acțiuni omenești, infățișate in exemple scoase din experiență;

2. Să 'analisăm acțiunile infățișate pentru a abstrage momentele lor esențiale;

3. Din analogia aflată intre momentele esențiale ale acțiunilor infățișate să inducem legea morală;

4. Să aplicăm legile morale la cazuri particulare formulând datorii ori drepturi.

Poate ni se va găsi că greșim, când socotim a recunoaște in acest curs de idei copia credincioasă a moralei firești, după cum se petrece ea in toate zilele și in fiecare om chiar fără știrea lui. Eacă metoda: Omul pățește multe, din pățĕniile sale scoate invĕțături și acestea il silesc a-și impune datorii pentru viitor.

Până la aflarea unei legi morale cursul ideilor este inductiv, de vreme ce mănecă dela experiențe particulare pe care le induce intr'o lege generală. Ea este culmea și sfirșitul inducțiunei și ne spune numai *cum e* voința bună a omului; prin urmare ea nu are decât importanță teoretică. Valoarea practică dobăndește abia prin aplicarea ei la cazuri particulare, unde e vorba de dreptul ori datoria de *a lucra*. Indată ce aplicăm o lege morală cu scopul de a formula un drept ori o datorie morală, cursul ideilor devine deductiv. Legea morală fiind acum punctul de mănecare, o luăm drept propositio major, ii subordinăm un caz special drept propositio minor și cu ajutorul silogismului deductiv formăm conclusiunea hotărindu-ne voința in față cu acest caz particular. Hotărirea ce o luăm de-a lucra in ințelesul legei morale este datoria ce ne-o impunem, respectiv dreptul pe care il reclamăm. Dreptul ori datoria morală nu este așadară decât o lege morală aplicată. Deosebirea intre lege și datorie morală este tot aceea ca și intre știință și artă, intre teorie și praxă.

Una ne spune ce avem să ştim, alta cum trebue să lucrăm. Acest paralelism intre lege şi datorie ese la iveală ori de căte ori aflăm vreo lege nouă; el pătrunde ca o iţă ţesătura intregei materii de morală. Din fiecare lege nouă deducem drepturi şi datorii potrivite. Insemnăm, că ar fi o săritură nemetodică a cerca să inducem indată suprema lege morală ce stăpăneşte intreaga conduită a individului ca şi a societăţei. La inceput vom induce legi morale cu sferă mai mărginită; din analisa acestora va resulta apoi de sine legea supremă, după cum se va vedè mai la vale.

Urmănd după metoda firei, legile morale ca-şi drepturile şi datoriile deduse din ele, nu se vor impărtăşi elevului de-a gata, ci el insuş le va află pe temeiul experiinţelor făcute. O procedare raţională la prelegerea din morală, nu-l va lipsì pe profesor de mulţumirea ce o simţeşte, vězěnd elevii cum ii fură legea morală oarecum din gură, ăncă inainte de-a crede că a sosit timpul ca să o enunţe. Deasemenea nu poate preţuì indeajuns insěmnătatea acelui moment metodic, in care elevul de morală vine a se deprinde in aplicarea unei legi aflate. El are rolul unui tinĕr legiuitor sau guvernator, care cearcă a indrepta voinţa societăţei statorind reguli de conduită omenească. Cu o cale va dobăndì convingerea, că legile morale nu sunt cunoştinţe moarte, ci cumcă acestea se pot folosì cu succes in viaţa practică pentru a mĕsură cu ele faptele omeneşti. Nesocotirea acestui moment metodic la instrucţiunea in morală, ca şi in alte materii de invĕţămĕnt, a produs oameni invĕţaţi, insă neajutoraţi şi neindemănateci, căud e vorba a folosì cunoştinţele lor in viaţă.

Materia moralei, lucrată după principiile metodice arĕtate pănă aci, introduce elevul deadreptul in mijlocul acţiunilor omeneşti, il deprinde a-le analizà, a induce legi morale şi a deduce datorii pentru viitor. Grupele de acţiuni cu legile lor in frunte şi cu datoriile deduse din ele se succed unele pe altele şi continuă a-i lărgì din ce in ce mai mult cercul experienţei. Inaintănd elevul in cercetările sale, va simţì curănd trebuinţa de-a se orienta in mulţimea fenomenelor morale ce se prevăndesc pe dinaintea sa. El va dorì se intro-

ducă oarecare rânduială logică, grupând fenomenele de un fel la un loc și cele de alt fel in altă parte. Cunoștințile dobândite vor trebui așadar să se constitue intr'un intreg organic, unde fieștecare acțiune, fieștecare lege sau datorie morală să-și aibe locul său bine hotărit. Astfel ajungem la cea din urmă cerință metodică adică la clasificația fenomenelor morale sau la sistemă.

E de sine înțeles, că clasificația fenomenelor morale nu se poate sevărși decât după ce am petrecut un numĕr oarecare de fenomene, căci știut este, că nu putem clasifica ceeace încă nu cunoaștem. Sistematica va trebui se incheiă lucrarea noastră la sfirșitul fiecărei grupe de fenomene.

Mărginidu-ne la materia cuprinsă in cartea d-lui Leonardescu și urmând cerințelor inducțiunei vom construi următoarea sistemă:

Fenomenele morale se reduc unele la individ, altele la societatea lui. Inceputul sistemei noastre il vom face infățișând acțiuni, inducĕnd legi și deducĕnd datoriile morale ce privesc numai viața individuală a omului. In legile și datoriile de până aci aflăm elementele comune, a căror abstracție ne va duce in cele din urmă la o singură lege și datorie generală, care are in vedere binele nostru individual. Din acțiunile infățișate abstragem mai intăiu noțiunile conduitei trupești și sufletești, care se vor uni apoi in noțiunea conduitei individuale. Conduita individuală cu toate legile și datoriile ei formează obiectul moralei individuale, cătră care adăugim la sfirșit definiția moralei individuale. Astfel incheiăm intăia grupă de fenomene morale.

Conducem cititorul apoi in societate și infățișăm și aici acțiuni, inducem legi și deducem datoriile individului cătră semenii săi. Inceputul il facem cu acțiuni, legi și datorii familiare, apoi trecem la cele private și publice. Analogia intre legile și datoriile sociale ne va da putința să ne inălțăm la o singură lege respectivă, datoria generală care are in vedere binele semenilor noștri. Din acțiunile infățișate abstragem succesiv noțiunile conduitei sociale. Resultă apoi de sine, că toate cercetările de până aci infățișează obiectul, pe temeiul

căruia putem incheia cu definiția moralei sociale. Astfel rotunzim și a doua grupă de fenomene morale, găsind unul după altul termenii ei de clasificație.

Avĕnd acum cititorul inaintea sa intreaga materie a moralei speciale (individuală și socială), i se va da putința să se inalțe insfirșit la abstracțiile cele mai inalte ale moralei generale, cu care va avea să se incheiă sistema.

Supunĕnd legile și datoriile, atăt din conduita individuală căt și din cea socială, unei analize cu privire la obiectul lor, aflăm că unele țintesc la binele nostru propriu (cele individuale), altele au in vedere binele altora (cele sociale). Intr'ĕnsele găsim exprimate cele douĕ direcții ale egoismului și altruismului ca atărnătoare dela mobilele acțiunilor noastre. Noi vom abstrage ca element comun numai acea parte din binele nostru personal, care este și binele altora, și din binele altora numai acea parte, care este și binele nostru. Această parte comună constitue elementul de analogie pentru toate legile și datoriile morale, fie ele individuale ori sociale. Ea implică principiul, pănă astăzi suprem, care și-a primit forma sa cea mai perfectă in noțiunea justiției. In chipul acesta sevĕrșim abstracțiunea unei legi morale universale, al cărei obiect este binele comun. Potrivit cu această lege formulăm și o datorie morală universală, care va fi esența tutulor datoriilor omenești.

Analiza acțiunilor omenești, fie din conduita individuală ori din cea socială, făcută cu scopul de-a află pentru ce unele le numim bune și altele rele, ne va duce la abstragerea «criteriilor moralității». Aceste criterii vor slujì ca termini pentru clasificarea tuturor acțiunilor morale in bune și rele. In legătură cu aceste criterii statorim definițiunea «simțului etic sau a conștiinței morale». Acțiunile morale, bune sau rele, se vor deosebì in ultima analiză de acțiunile indiferente din punct de vedere moral. In chipul acesta abstragem notele cele mai generale ale «finalității» și «lucrării conscie», cu ajutorul cărora vom fi in stare să dăm definiția acțiunei morale in general. La locul acesta vom putea vorbì despre «responsabilitate», «merit» și «virtute». Suma tuturor acțiunilor morale con-

stitue insfîrșit conduita morală in înțelesul ei cel mai general. Conduita morală in general cu legea și datoria ei universală infățișează obiectul, pe temeiul căreia putem incheia sistema cu definiția moralei generale.

Eacă sisema moralei, alcătuită după metoda ce se numește ideal-analitică, inductorică sau inductivă. Ea este firească și nu suferă sărituri nici anacronisme. Pătrunzĕnd bine felul ei de procedare, nu se va cere multă trudă ca să dobăndim convingerea, că cercetările abstracte, la care ne înălțăm treptat, nu vor fi o deșartă paradă dialectică, pentru incepĕtor neințeleasă, ci un complex organic, bine priceput, ce-și are rădĕcinele sale adănc implăntate in țĕrina nutritoare a experienței.

Studiul moralei il vom incheia in cele din urmă cu o privire generală asupra acestei științi. Intr'un capitol deosebit pe care il putem numi «incheiare» vom tracta următoarele cestiuni: 1) Obiectul și definiția moralei; 2) Impărțirea moralei; 3) Isvoarele și metoda; 4) Raportul moralei cu celelalte științi; 5) Folosul moralei. Nu ne indoim că aceste consideraţii generale se vor putea face la locul acesta cu deplină pătrundere de lucru, de vreme ce cititorul a percurs dejà intreaga materie a moralei.

Am schițat in liniamente principale programa unei morale inductive, dănd expresiune vederilor noastre in direcție positivă și credem, că această programă, executată cu destulă pricepere, va putea să contribue a reorganiza invĕțămĕntul in morală, dăndu-i o formă mai rațională.

Trecem la cartea d-lui Leonardescu.

III.

Cartea e intitulată: «Morala inductivă sau știința conduitei omenești».

Această titulă nu ni se pare bine intocmită. «Morala inductivă» inseamnă mai mult decăt «știința conduitei omenești». Găsim o analogie intre titula aceasta și intre titula psichologiei d-lui I. Popescu, care sună: «Psichologia empi-

rică sau știința despre suflet...» D. Popescu mai adaugă însă cuvintele «intre marginile observațiunei», ceeace face din «știința despre suflet» o știință empirică. D. Leonardescu nu adaugă la «știința conduitei omenești» nimic ce ne-ar face se înțelegem că e inductivă.

Introducțiunea cuprinde următoarele materii: «1. Obiectul și definițiunea moralei; 2. Raporturile moralei cu celelalte științi; 3. Utilitatea moralei; 4. Divisiunea moralei».

In urma ideilor ce ni le formarăm despre o știință inductivă nu credem nimerite materiile acestea pentru introducerea intr'o știință ce adoptă numita metodă.

Poate că nu greșim, când afirmăm, că definițiunea unei științi nu poate să fie pătrunsă cum se cade decăt după ce cititorul a sfirșit studiul intregei științi.

Autorul incepe astfel:

«Morala este știința moravurilor sau a obiceiurilor ori a deprinderilor omenești».

Cititorul dobăndește o idee vagă despre morală, care remăne nelămurită in dispretul variantelor cu care cercăm a-l face s'o înțeleagă.

Mai incolo aflăm, că morala «trebue să observe obiceiurile și tendințele oamenilor, să inducă din faptele morali și sociali[1]) legea conduitei omenești».

Cititorul nu știe ce sunt faptele morali și sociali, căci cele d'intăiu se explică abia la pag. 8, ear cele din urmă le află abia la pag. 45. Deasemenea nu înțelegem încă, cum se va induce legea conduitei omenești, căci aceasta o aflăm abia la pag. 18—33.

Autorul mai zice:

«Obiectul general și abstract al moralei este binele».

Așadar morala este știința binelui. Ca să știm in ce consistă binele, suntem nevoiți a frunzări până la pag. 21.

Insfirșit, pentru ca să înțelegem bine ceeace am aflat la paginile 45, 21, 18 și 8, ne vedem siliți a cetì intreaga carte dinderĕt inainte. Cititorul conștiințios se pare a intreprinde o adevĕrată luptă in contra sistemei, pentru ca să se

[1]) Se pare că cele sociale n'ar fi morale.

poată induce pe sine in ştiinţa moralei. Decumva isbuteşte a invinge greutăţile, priveşte la carte ca la un duşman biruit. Aceasta nu o fac toţi cititorii. Indeosebi şcolarii se mulţumesc cu terminologia deşartă, pentru ca să se măntuească cât mai ingrabă de sarcina ce le-o impune studiul. Făcurĕm această digresiune pentru ca să arătăm una dintre causele superficialităţii, care in lipsa unei metode bine alese se cultivează fără ştire prin şcoalele noastre.

§ 2 al introducţiunei vorbeşte despre «raporturile moralei cu celelalte ştiinţi».

Asemĕnarea moralei cu celelalte ştiinţi, credem, că este cu neputinţă pentru cel ce nu cunoaşte morala. Tot astfel stă lucrurile şi in privinţa «utilităţei moralei» din § 3, căci dacă se va fi aflănd vreun cititor, care se pătrunză pe deplin utilitatea moralei ăncă la locul acesta, unul ca acela poate să fie dispensat de-a se supune studiului moralei.

§ 4 cuprinde «divisiunea moralei». Şi aici ne punem intrebarea: Ce să impărţim? Morala? Ca să putem impărţi materia moralei, avem nevoe mai intăiu să o cunoaştem. Intr'o carte inductivă divisiunea trebue se resulte de sine şi nu poate intra in textul menit de-a fi studiat decăt la sfirşitul cărţei.

In punctul despre «divisiunea moralei» mai aflăm, că morala generală se numeşte şi «teoretică», ear cea specială «practică».

Cu toate că numirea aceasta e des folosită şi de autori străini, nu credem că este corectă. Se ne explicăm: Căud cercetăm, *ca să ştim cum sunt* lucrurile din lume, facem teorie; ear căud cercăm *să facem* lucrurile *cum ar trebuì să fie*, stăm pe teren practic. Această deosebire, aplicată la materia moralei, sună astfel: căud studiăm conduita omenească pentru a afla legile ei, facem teorie; ear căud formulăm datoriile omului, pentru ca conduita lui să corespunză legilor morale, sevărşim un lucru practic.

Studiănd conduita individuală ori socială, aflăm legile ei firești. Pănă aci facem teorie. Cercănd apoi a deduce datoriile individuale ori sociale, care să fie in consonanţă cu legile aflate, facem praxă. Urmează aşadar, că morala indi-

vidual㠠ca și cea socială, sau scurt morala specială, are atât partea sa teoretică cât și practică.

Tot astfel, studiând conduita omenească in general, aflăm legea ei in general și in conformitate cu aceasta concepem și o datorie universală ca suprema regulă a conduitei noastre. Așadar morala generală are și ea momentul ei teoretic și practic.

Rezultă din toate, că nu putem da moralei generale numele de teoretică, ear pe cea specială să o numim practică, de vreme ce și una și alta își are partea sa teoretică și practică. Stăruim a nu perde din vedere, că studiul moralei, fie in general ori in special, este teoretic, dacă umblăm ca se aflăm, cum e conduita omului când e mai bună; lucrarea noastră devine practică in momentul in care cercăm a ne impune datorii, pentru ca voința noastră să se indrepte ascultând de vocea simțului nostru etic.

Indată la pag. 1 ni se arată metoda moralei inductive in următoarele:

«Această știință trebue se facă trei feluri de studii: a) să observe obiceiurile și tendințele oamenilor, după cum naturalistul observă, caracterile și deprinderile animalelor; b) să inducă din faptele morali și sociali legea conduitei omenești, determinând astfel regulele activității noastre intocmai ca fisicul care caută in fenomenele naturei legile mișcării materiei; c) in fine, se conceapă idealul mersului omenirei: legea datoriei și a progresului...»

Nu ne putem da iute seamă despre cele ce își va fi gândind elevul, ascultând acest plan de studiu, numai decât la intăia lecțiune de morală. Ceeace știm sigur este, că-i cerem se înțeleagă metoda unei științe încă necunoscute. N'ar fi oare mai bine se facem ceeace zicem, fără a o spune, decât se o spunem și se nu o facem. Lucrul stă astfel: Tocmai prin aceea, că autorul ne spune ce are de gând se facă, este impedecat a face ceeace ne spune.

Aruncând o privire asupra punctelor din «introducțune» suntem nevoiți a ajunge la conclusiunea, că generalitățile lor nu pot face parte din introducțiunea unei științe inductive.

Materia moralei e impărțită in două părți principale: Partea intăia cuprinde morala generală, și a doua pe cea specială.

Nu este inductiv a incepe cu morala generală și a sfirși cu cea specială. Mai intăiu se inducem legile moralei speciale (individuale și sociale), apoi să ne inălțăm la abstracțiunile moralei generale.

Morala generală incepe cu deosebirea conduitei fisice și morale; lucru, care după principiile inducțiunei ar avea să fie obiectul ultimei analize.

Inceputul moralei individuale se face la pag. 34 cu «definiția și obiectul» ei; deasemenea și la morala socială (pag. 45), unde se continuă cu «binele societății», mai in colo cu «principiele moralei sociale» (pag. 52), tot atătea concepțiuni care ar avea se inchipuească resultatele finale ale inducțiunei sevărșite pe temeiul fenomenelor morale de mai nainte observate și analizate.

O ochire in treacăt a capitulelor din morala d-lui Leonardescu ne va convinge, că metoda care a rănduit succesiunea materiilor in sistema cărței, a fost mai vărtos cea deductivă.

Ni se va da voe se arătăm aceasta și cu privire la o cestiune in parte. Luăm ca exemplu legea morală universală, despre care se vorbește in §§ 15—25. Inceputul se face și aici cu următoarea definiție:

Legea morală «consistă in obligațiunea ce ni se impune intr'un mod natural de-a tinde către bine».

Binele, către care trebue se tindem, se țărmurește mai deaproape in § 17, astfel că este «equilibrul ce trebue să domnească in intreaga noastră ființă».

Așadar legea morală consistă in obligațiunea ce ni se impune intr'un mod natural de-a tinde către equilibrul intregei noastre ființi. Remăne acum să se hotărască mai deaproape lucrurile acelea care compun ființa noastră și care trebue să se equilibreze.

Lămurirea ce o așteptăm o aflăm in §§ următori (18—23),

că ceeace se află in fiinţa noastră şi ce trebue equilibrat sunt indemnurile noastre egoiste şi altruiste.

Aşadar putem formula definiţia următoare: Legea gea morală consistă in obligaţiunea ce ni se impune intr'un mod natural de-a tinde cătră equilibrul indemnurilor noastre egoiste şi altruiste.

Cine nu observă in şirul acesta de gândiri, cea mai perfectă sinteză ideală sau deducţiune. Ea mănecă dela concepţia cea mai nehotărită a legei morale şi deţĕrmurind tot mai deaproape obiectul ei, sfirşeşte prin a-i da o formă cât se poate mai concretă.

Am ales exemplul acesta, fiindcă intimpină in cartea d-lui Leonardescu şi o leacă de tractare inductivă. Cursul sintetic, care incepe, după cum arătarĕm, cu definiţia cea mai nehotărită a legei morale, se intrerupe deodată prefăcĕndu-se la § 19 intr'un curs analitic. Acesta mănecă dela «mobilele acţiunilor omeneşti», abstrage in § 22 şi 23 noţiunile «egoismului şi altruismului» şi sfirşeşte inducţiunea in § 24 cu «regula conduitei noastre». Inducţiunea şi aici nu este clară, căci o găsim impestreţată cu anacronisme metodice, căzĕnd necontenit in greşala generalităţilor prea timpurii şi intrerumpĕnd adeseori cercetarea teoretică prin aplicări practice, inainte de a fi ajuns la un resultat bine definit. Deasemenea se conturbă cercetarea şi prin aprecieri istorice, privitoare la evoluţiunile legei morale, ăncă inainte de-a fi ajuns se statorească definitiv obiectul ei.

Cu toate că morala se numeşte «ştiinţifică», nu găsim deosebire lămurită intre lege morală şi datorie morală, care par a se confunda una cu alta. In general simţim lipsa stabilităţei in terminologie, căci unul şi acelaş lucru il găsim odată sub numele de lege morală, altădată regula conduitei noastre, apoi datorie, şi la pag. 1 şi 25, chiar «legea datoriei», ceeace nu credem că poate contribuì la limpezirea cestiunilor de morală.

Adăugăm căteva observări, care nu privesc deadreptul esenţa metodei, dar care din causa aceasta nu sunt de mai puţină insemnătate.

Inceputul moralei generale se face la pag. 6 cu următorul text:

«Concepțiunea conduitei in general implică in sine o colecțiune de fapte, de acțiuni sau mișcări. Nu există conduită fără fapte sau acțiuni. Ceeace constitue conduita omenească sunt faptele sale. Dacă facem abstracțiune de acțiuni, de diferitele deprinderi și inclinațiuni ale omului, nu avem nici o idee de conduită».

Reproducem aceste rênduri pentru a ilustra printr'ênsele modul de predare, pe care il intimpinăm adeseori in manualele puse in serviciul invețămintului nostru public. Aflăm in rêndurile citate unul și acelaș lucru (definiția conduitei) repetat de patru ori. Ori că este bună una din cele patru definiții ale conduitei, și atunci celelalte trei sunt de pristos, ori că nu e nici una indestulătoare, in care caz nici repetiția nu folosește. Este o cerință de grea insemnětate didactică, ca stilul cărților de școală se fie căt se poate de concis. Un manual de școală nu are voe se conțină nimic de prisos. Cestiunea este, se potrivim bine gândul cu cuvêntul și dacă am făcut-o la locul și timpul cuvenit, am sevêrșit lucrul pe care nu-l poate inlocui nici o repetițiune ori escursiune explicătoare.

Din rândurile reproduse mai sus, extragem pentru intăia oară, că conduita se constitue din fapte, acțiuni sau mișcări, a doua oară din fapte sau acțiuni, a treia oară numai din fapte, a patra oară din acțiuni, deprinderi și inclinațiuni.

Cu toate că nu putem zice, cumcă una sau alta ar fi neadevěrată, acest joc de cuvinte nu-l credem folositor intr'o carte menită pentru școală. Stilul fluturător in materie de știință, cu deosebire in momentul studiului, e păgubitor pentru tinerime, o face ușuratică și clevetitoare.

Ni se spune, că conduita o constituesc faptele, acțiunile, deprinderile și inclinațiunile.

Pănă la locul acesta (pag. 6) nu ni s'a explicat nici unul din aceste fenomene ale vieții omenești. Cititorul incepětor nu știe ce este faptă, acțiune, deprindere sau inclinațiune, decumva nu ne mulțumim cu ințelesul ce il va fi dobândit de

pe stradă. Prin urmare nici definiția conduitei nu se va putea ficsa in spiritul sĕu cum se cade. Ni se va replicà poate cu tot dreptul, că a explica aceste fenomene este problema psihologiei și cine a ajuns odată la treapta aceasta a studiului moralei, trebue se aibă pregătire psichologică. Ne luăm voe să adăugăm, că pentru a instruì metodic este neapărat de lipsă se improspătăm cunoștințile psichologice, care inlesnesc apercepția materielor moralei. Substratul empitic care servește moralei inductive ca punct de mănecare, sunt acțiunile omului ca tot atătea manifestațiuni ale voinței sale. N'ar fi oare mai consult, ca in locul generalităților din introducține, analiza psichologică a acestor fenomene se formeze introducerea in morala inductivă? Credem că o «introducțiune» in sfirșitul acesta ar avea rațiune de-a se numì astfel.

Făcurĕm acestă ultimă observație mai vărtos pentru ca să intregim programa noastră cu cele ce am dorì să le vedem in introducțiunea unei morale inductive.

Ca de incheiăre să ne fie ertat a amintì, că o carte nu poate purta in titula sa cuvĕntul «inductivă», numai pentru că pe paginile ei se află resultate, care au incoronat odinioară silințele inductive ale scrutătorilor. In ințelesul acesta ar fi deajuns se tractăm o materie bunăoară din științele naturale. Lucrarea noastră s'ar numi numai decăt iuductivă, de vreme ce pe acest cămp nu găsim un singur rezultat, care să nu fie rodul inducțiunei. Ceeace indreptățește o carte de știință a purta distincțiunea aceasta este cu drept cuvĕnt modul de predare, care, acomodat materiei, ăncă trebue se fie inductiv. Cerința aceasta se impune indeosebi acelor scrieri de știință, care nu-și caută meritul in inavuțirea științei cu descoperiri noui, ci mai virtos in a sistematiza cunoștințele dejà dobăndite și a-le impărtăși altuia intr'un chip căt se poate mai inlesnitor de invĕțătură. Cătră meritul din urmă tind mai ales manualele de școală, care au intemeiat la națiunile culte așa numita literatură școlară.

Educația noastră științifică ne-a deprins a cere dela orice carte de știință, ca să inceapă cu concepțiunea cea mai naltă și să desfășure indată la inceput intreg planul ei. Acest plan

pare că voește să orienteze pe cititor in materia care are se urmeze; in fapt insă el nu este decăt o preumblare prin regiuni puțin ințelese. Elevul stăpănit de sentimentul slăbiciunei sale n'are pentru toate aceste porțiuni de erudiție decăt cuvinte de admirațiune; și știut este, că admirăm lucrurile pe care nu le putem cuprinde. El citește jumătate cartea, și de abstracțiuni și considerații numai scapă. Se vede așadar nevoit să-și odihnească cugetele sale, lipsite de razim priceput, pironindu-le de cuvintele textului pentru ca in felul acesta se-și poată urma sborul mai departe. Găsim in această metodă invechită urmele unei părți a scolasticismului deșert din veacul de mijloc, care fiind lipsit de simbure real, se perdea in dialectică trufașă.

Ceeace l-a indemnat pe d. Leonardescu a incerca aplicarea metodei inductive la știința moralei, este fără indoială avantajul didactic ce isvorăște din această metodă. Executată cu consequență și cu deplină pătrundere de lucru, inducțiunea poate să dea o viață nouă unui ram foarte nebăgat in seamă al instrucțiunei publice. Morala d-lui Leonardescu este intăia incercare cu intențiunea aceasta și nu trebue se perdem din vedere, că metoda inductivă vine a se aplica la o materie, care in felul acesta ăncă nu și-a croit talia sa.

Cartea d-lui Leonardescu pune la dispositia invățămentului public rezultatele ultime ale cercetărilor făcute in materia moralei. Ea mai are pretențiunea de-a servì ca manual la invățămintul secundar. Aici se mai adaugă cestiunea metodei ca una de importanță primordială. Dorim, ca și această cestiune, se o vedem resolvată cu ocasia unei alte ediții.

STEFAN VELOVAN.

POESII

Vin, te-așează lângă mine,
Te lipește de-al meu sin:
Pentru ani fără de tine,
Dă-mi o zi pe-un veac de chin!

Tu, tu taci, plângĕnd cu jale,
Și prin plins, suspini amar...
Știu, e scris, a noastră cale,
Se desparte din nou iar!...

Eu c'un dor ce margini n'are,
Te cuprind pe pieptul meu,
Ș'intr'o lungă sĕrutare,
Sorb intreg sufletul tĕu.

Cernită, noaptea tace
Sub cer de abanos
Prin frunze trece vĕntul
Cântând un cânt duios,

De-a firii tainici doruri,
De-a stelelor amor...
Și noaptea 'nduioșată,
Pornește-un plâns de dor

De curg a sale lacrimi
In riuri pe pămĕnt —
Tot mai puternic cĕntul
Resună 'n sbor de vĕnt

In zori tot cerul insă
Zimbeşte-albastru iar...
Doar florile să ştie
De-al nopţii chin amar?!

Cănd in nopţi făr' de odihnă,
De-al tĕu dor in veci muncit,
Şi cu sufletul la tine
Chem un nume mult iubit,

Ş'intr'a nopţei intuneric
Imi apare chipul tĕu,
Raze vii resar in juru'mi
Simt un soare 'n pieptul meu

La apus ard nori cu pară
Sus pe culmi s'aprinde-o stea:
E luceafĕrul de sară —
Te aştept iubita mea!

De pe cer soseşte pace,
Floarea 'n cămp s'adoarmă vrea,
Firea 'ntreagă mută tace —
Vin, o vin iubita mea!

Stele mii pe cer s'arată
Vin şi tu o dulcea-mi stea,
Luminează 'nflăcărată
Noaptea 'n pieptu-mi tristă, grea!

Ori unde imi indrept paşii,
La tine mĕ găndesc,
Prin flori, pe cer, prin stele,
Eu ochii tĕi zăresc;

De stau pe patu-mi noaptea,
Te vĕd prin visul meu,
Prin arborii grădinei
Zăresc ear chipul teu;

Căud frunzele se mişcă,
Căud trece vĕntu 'n sbor,
Eu vocea ta, iubito,
Ascult in glasul lor,

Şi'n roua ce se naşte
Pe flori in ziuă 'n zori,
Guriţa ta de roze
Sĕrut de mii de ori. —

Amicii rid de mine
Zic: «lucrul nu'i curat»,
Şi drept zic ei, iubito,
Căci tu m'ai fărmecat.

Tu dă-mi acum şi leacul
Să vindec chinul meu...
Că te iubesc, ştii numai
Tu singură şi eu.

NANI, NANI PUIUL MAMI

Soarele-apune
Ş'al nopţei vĕl umbros
Incet, incet se pune
Pe cămpnl somnoros,

Şi spicele-alene
Se pleacă suspinănd —
Cu capu-ascuns in pene
Stă pasĕrea visănd,

Ş'al serei vĕnt ce-adie,
Adoarme-incetişor,
Şi florile 'n cămpie
Ce 'nchid ochii lor:

Ca spicele-obosite
Şi tu pleci capul tĕu,
Ca florile-adormite,
Şi tu mijeşti mereu;

Pe sinul mamei tale
O dormi, copile, uşor,
Ea-ţi presură in cale
Comori intregi de-amor!

A plouat intreaga ziuă,
Noaptea toată păn'n zori,
Ş'acum cămpul, măndru, verde,
Stă gătit cu mii de flori;

Pe seninul cer albastru
Şi intins nemărginit,
Urcă soarele de aur
Drumu'i falnic, strălucit;

Ş'a lui raze, scaldă firea
Ca 'ntr'o mare de topaz:
Frunza-e aur, earba aur,
Riul poleit atlaz.

Ş'in livezi, ş'in lunci, ş'in aer
Mii de paseri ce uimesc
Cu-a lor cănturi nesfirşite
Desfătatul plaiu lumesc.

In poema din pădure
Unde's arborii mai rari,
Sub un cort de frunze late
A doi nalţi bătrini srejari,

M'am intins pe earba verde
de mirosuri imbătat,
Şi ascult ca 'n vis cum cucul,
Cănta cănţu'i fermecat;

Printre crăngile frunzoase
Raze d'aur mă stropesc
Şi prin ele, fluturi paseri,
Cănta, sboară, strălucesc...

Pe-a lor cănturi, pe-a lor aripi
Sboară-acum și gândul meu
In spre țĕrmuri ce n'au nume,
Țĕri ce nu știu decăt eu:

Acolo, odor tu dulce,
Pe-acel țĕrm, in tainic dor,
Prin eter și printre raze
Te răpesc intr'al meu sbor.

Acolo senină luna
Nu cunoaște negri nori,
Și prin nopțile-amoroase
Se aud cântări de flori;

Unda curge șoptind imnuri
Cu pădurele in cor,
Miriade, ochi de stele
Respăndesc fiori de-amor;

Ș'o gazelă sprinteioară
Insoțită de un leu,
Stă uimită de ascultă
Desmerdând pe dragul seu —

Singur eu cu tine 'n lume
Pe pămĕnt in paradis,
Să trăim căt ține viața
Negrăit de dulce vis.

M. GREGORIADY de BONACCHI.

POESII POPORANE

D O I N E

Frunzuleană lozioară
Am avut o sorioară
Uşurică ca o pană.
Ş'a venit o apă lină,
Ş'a dus-o'n ţară străină
Să cerce pănea de-i bună.
Auzise din bătrăni
Că-i rea pănea prin străini
Auzì dar n'a crezut
Păn' ce singur'a văzut.
Vai săraca sora mea
Prin străini ce-a face ea!

Frunză verde ş'o lalea
Sermana inima mea
Iar a prins a mĕ durea!
De m'a durea tot aşa
Nu ştiu 'n căt o remănea.
Arde inimioara 'n mine
Ca un cuptoraş de păne,
Dau cu apă să mĕ sting
Şi mai tare mĕ aprind.

Frunză verde peliniţă
Găteşte-mĕ, măiculiţă
De-un cal bun şi de-o suliţă
Şi de-o biată puşculiţă,

De-un cal bun de călărie
Că mĕ duc la bătălie
Cântă cuce, nu cânta
Că mi-i ruptă inima
Cântă cuce numai mie
Că mĕ duc la bătălie
Să mĕ'ntorc cine mai ştie.
La ce ţară mĕ duc eu
Nu se află spic de grău
Numai sânge până 'n brău.

Frunză verde doi bujori
Aşa-mi vine uneori
Să mĕ suiu pe munţi cu flori
Să-mi cat fraţi să-mi cat surori.
N'am cui să mĕ jăluesc
Inima să-mi recoresc
Căci de vre-o trei zile 'ncoace
Sunt mâhnită, puiul tace.
De-ar fi piatră s'ar preface
Şi la mine s'ar intoarce.
Pentru-a noastră 'nstrăinare
Arde-un foc şi mic şi mare
De-mi arde inima tare.

Adunate de ELENA SEVASTOS.

SOCIETATEA GEOGRAFICA ROMANA

Concursul anual de geografie intre toţi elevii din liceele şi gimnasiile din ţară, care au absolvit estimp cl. II, se va ţine in luna lui Septembrie viitor a. c. in palatul Universităţii. Inscrierea pentru concurs se face la secretariatul societăţii, Bucureşti, strada Vestii, 4, până la 25 August anul curent.

PREMIUL "GENERAL G. MANU"

Nepresentându-se nici până la termenul de $^{1}/_{13}$ Aprilie 1886, o lucrare pentru premiul anunţat, comitetul in inţelegere cu donatorul a decis ca lucrarea pusă la concurs se fie pentru oricare judeţ şi prin urmare:

1) Se institue două premiuri de căte 500 lei fiecare pentru cea mai bună prelucrare a unui dicţionar geografic, topografic şi statistic, pentru oricare judeţ din România.

2) Acest dicţionar va coprinde descrierea judeţului, plăşilor, (ocoalelor, plaiurilor), comunelor (oraşelor, tîrgurilor, satelor, cătunelor), locurilor istorice, a riurilor, păraelor, gărlelor, lacurilor, insulelor, munţilor, dealurilor, şesurilor şi apelor minerale.

3) Descrierea judeţelor, a plăşilor, plaiurilor, se va face pe larg arătându-se situaţia, hotarele (naturale sau artificiale), intinderea, clima, calitatea solului, munţii şi riurile, producţia agricolă, industrială şi comercială, a căilor de comunicaţie, impărţirea administrativă, judiciară, militară şi bisericească, precum şi centrurile cele mai populate şi mai productive.

4) La descrierea fiecărei comune (oraş, tirg, sat sau cătun), se va da:

a) Numele actaul obicinuit şi oficial (in transcrierea fonetică) precum şi numele ce l'a mai avut in vechime;

b) Situaţia naturală, fixându-se părîuri şi munţi, precum şi atitudinea lor d'asupra nivelului mării, pe cât va fi posibil;

c) Populaţia şi ethnografia;

d) Producerea agricolă, industrială şi comercială;

e) Arătarea institutelor de cultură de bine-facere, a fabricelor precum şi a mouumentelor celor mai insemnate;

f) Impărţirea administrativă, judiciară, militară şi bisericească;

g) Istoricul comunei, arătându-se evenimentele cele mai insemnate in istoria ţĕrii, cari s'au petrecut intr'ĕnsa.

5) Pentru elaborarea dicţionarului pentru oricare judeţ se dă un termen până la *1 Decembrie 1886*.

6) Manuscriptele se vor trimite la vice-preşedintele societăţii cu numele auturului sigilat şi cu un motto.

7) Manuscriptele premiate devin proprietatea societăţii.

8) Manuscriptele nepremiate se vor inapoia după cerere; societatea insă işi reservă dreptul să utiliseze părţile ce va crede de cuviinţă din lucrările nepremiate.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÊND ȘI TRIMESE DIRECȚIUNEI «CONVORBIRILOR LITERARE»

Navaceștii, cinci ani inaintea Academiei Romane, de *Dr. A. M. Marinescu*, 1 broșură mică. Temișoara, 1886.

Despre Gheorghie Ștefan Voevod Domnul Moldovei, de *Alexandru Papadopul Calimah*, 1 vol. București, 1886.

Chestiunea monetară, de *N. Făgărășanu*, 1. broș. București, 1886.

Mortalitatea populațiunei române de prin locurile copleșite de jidovi, interpelarea D-lui E. Gherghel făcută in Senat și respunsul D-lui I. C. Brătianu, 1 broș. București, 1886.

Socrate și femeea sa, comedie intr'un act, trad. de *G. Sion* din Théod. de Bauville, 1 broș. București, 1886.

Dunărea in literatură și in tradițiuni, de *Alexandru Papadopul Calimah*, 1 vol. București, 1886.

Geografiă, pentru soalele de medii, de profesorii gimnaziali *D. Făgărășanu* și *S. Moldovan*. Tomul I, 231 pag. (14/22 ctm., 220 gr.) Editura H. Zeioner, Brașov. Prețul 1 fl. 20 v. a.

Asociațiunea, Revistă economică literară, ese la 1 și 15 a fiecărei luni, sub direcția D-lui *B. C. Livianu*. București. No. I 32 pag. (15/23 ctm. 30 gr.) Abonamentul: pe an, lei 16, pe $^1/_2$ an 10.

Cercetări asupra schismei sevêrșite in biserica apuseană, deslipită de biserica Una, Sfântă, Catolică (Sobornicească) și Apostolică a Rêsăritului, de *Un Creștin ortodocs român*. București 1886, 15 pag. (15/23 ctm. 70 gr.).

Trecutul și presentul, studiu politic de *I. R.* București, 1886. 63 pag. (13/21 ctm., 55 gr.).

Die glücksmühle, novelle von *Ioan Slavici*, aus dem Rumänissen von Leon Schönfeld. Leipzig, Universal-bibliothek, 159 pag. (10/15 ctm. 70 gr.).

Ebreii in România și alte state, de *I. G. Valentineanu*, București 1886. 97 p., (13/18 ctm., 50 gr.)

Statistica medicală din regatul român, pe anul 1881. Oficiul central de statistică al ministerului domeniilor, etc., etc. București 1886. 94 pag. (23/30 ctm. 175 gr.).

Dicționar romăno-german și germano-romăn, de *Sab. Pop. Barcianu*, in două volume. Vol I 704 pag. (12/16 ctm. 410 gr.) Sibiu, 2 fl. 50 v. a.

CORESPONDENȚĂ

D-lui Em. Grig. Lah. — Asemenea traduceri in prosă, de altminteri bine făcute, nu au nici un interes literar pentru publicul nostru.

Dir.

Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — Bucureștri. 24,421.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 6. Bucuresti, 1 Septembre 1886. **Anul XX.**

O PARENTESA

PENTRU

CHESTIUNEA NEOLOGISMELOR ROMÂNE

Scrierea de faţă se ocupă cu neologismele limbei româneşti.

Scopul ce-l urmăresc e indoit. Voiesc pe de-o-parte să arăt care sunt, după părerea mea, modurile cele mai potrivite pentru introducerea cuvintelor noui, pe de alta, mĕ incerc să combat unele porniri in astă privinţă, pe cari le cred greşite.

Chestiunea neologismelor e poate cea mai intractabilă in linguistică, de vreme-ce cuvintele noui nu se pot impune; ele se primesc pe nesimţite fără ca masa poporului să ştie de unde şi pentru ce. Ba chiar, făcĕnd abstracţie de publicul profan, vedem că scriitori insemnaţi intrebuinţează cuvinte cari in sensul linguistic sunt inadmisibile. E greu, fără indoeală, pentru scriitor a cugetà la admisibilitatea linguistică a cuvintelor, cănd torentul ideilor ce se agită in creerii lui incordaţi reclamă o expresiune imediată. Nimeni, cred, nu va sacrificà expresiunea cuvĕntului, precum ideea nu se sacrifică expresiunei. Aşa d. e. limba scriitorilor francezi din sec. al XVI ca expresiune e superioară limbei din sec. al XII-lea, e insă cu mult inferioară ca formă originală, fiindcă avĕntul ce luase literatura in acea epocă a făcut inevitabilă introducerea multor cuvinte drept luate

de pĕr. Această procedură siluită se observà dealtcum la toate limbile, ceeace făcea pe *I. Grimm* să emită curioasa dar justa aserţiune că: „epoca literară a unei limbi este acea a decăderii ei din punct de vedere pur linguistic".

Ei bine, să decădem dar, vor zice unii, ca să ajungem căt se poate de rĕpede la o bogată literatură.

Să ne inţelegem insă. Sunt decăderi şi decăderi. Limba franceză din sec. al XVI-lea posedà dejà un fond mare de bune formaţiuni, de cuvinte originale, pe lângă cari neologismele scălciate nu erau decăt ceeace e puţină aramă in o monedă de aur. In limba română insă, care e pe o treaptă mai jos de dezvoltare lexicală, aceasta ar avea o consecinţă funestă căci ar putea s'o desbrace de tot caracterul ei original. Pentru noi Românii chestiunea neologismelor e dar de o importanţă specială; când ne vom fi afirmat şi noi pe deplin ca limbă, ca literatură, atunci se'nţelege vom trata şi noi mai uşor cu acest element al limbei. Pân'atunci insă mai avem de făcut.

Din care punct de vedere să privim dar cuvintele noui?

Eată prima intrebare care ni se impune acì.

Fără indoeală din punctul de vedere al materiei şi al formei. Nu poate fi indiferent pentru noi dacă ele s'au luat din izvoare bune sau nu, şi mai puţin ăncă, dacă forma lor exterioară este bună sau rea.

Căt despre materiă sau izvorul care e menit a prevedea limba română cu noui forţe vitale, n'au fost şi nici că pot fi păreri divergente. Acela e aproape identic cu al celorlalte limbi surori şi se poate impărţì in trei: limba latină, limba mamă, sau precum o vom numi acì *„fondul latin"*; *„fondul neolatin"*, care cuprinde unele imprumutări dela limbile surori; şi in fine *„fondul propriu"*, care tratează despre formaţiunile şi accepţiunile noui din insăşi sinul limbei noastre.

Orice cercetare, care se ocupă cu neologismele limbei româneşti, trebue dar să examineze numitele trei fonduri in special şi separat, şi să tragă din ele regule, dacă se

poate, precise cari să determine atât proveninţa cât şi forma cuvintelor noui. Ear pentru ca aceste regule să fie valabile, se cere ca punctul nostru de plecare să fie totdeauna însăşi *limba română;* să i se ia in considerare trebuinţele ei organice, şi să se inlăture tot ce e contrar cu firea ei.

Aceste precepte sunt atât de naturale incât ne vine greu a explica numeroasele abateri ce se pot observa cu privire la ele.

Sunt scriitori, ziarişti foarte capabili pentru cari limba nu e altceva decât un mijloc spre a-şi impărtăşi ideile cu lumea exterioară. Unitate, nobleţă, armonie in materiă de limbă li se par pedanterii scolastice menite să intimideze spiritele ordinare. Conform acestui principiu. ei intrebuinţează cuvinte fără osebire de formă şi proveninţă. Scopul lor e a fi priceputi şi aplaudaţi de un numĕr restrins, de o „*cremă*“ de cititori, ear restul neştiutor, „*zerul*“ neiniţiaţilor să se pue la cale cum va putea.

Această speciă de toleranţă linguistică mi se pare păcătoasă, pentrucă ea expune limba la violări de cari a fost ferită chiar in cele mai incercate epoce ale existenţei ei.

In materiă de limbă licenţa n'are loc, ea ne duce totdeauna prea departe.

Imi aduc aminte cu această ocasie de faimoasa ordonanţă a lui *Jules Vallès*, fost ministru francez de instrucţie pe timpul Comunei, prin care s'a şters din programa scoalelor gramatica *Noël-Chapsal*, lăsând ortografia in voia liberă a liberilor cetăţeni. Firesţe, domnia şi ordonanţa lui Vallès au fost de scurtă memorie, până când Noël şi Chapsal s'au reabilitat in vechile lor drepturi. Religia poate suferì toleranţă; politica asemenea; in limbă insă, unitatea e principiu vital fără care ea nu poate fi.

Vorbind despre această extremă tentativă, suntem siliţi a amintì aci o alta, drept opusă acesteia, a cărei apreciare insă remâne pe seama viitorului istoric al limbei romănesti, de vreme ce ea şi-a trăit veacut. Opul magistral al acestei direcţiuni şi-a expus programa destul de lim-

pede[1]): „Un dicţionar român care merită acest nume trebue să imbrăţişeze toate cuvintele de origine latină," şi continuă mai jos: „cuvintele de origine străine nu se pot priimì, şi mai puţin acelea, cari, deşi sunt scoase din izvor competinte, posed forme străine."

Acest op atât de remarcat prin minuţiositatea execuţiunii, prin eruditţiunea şi diligința autorilor lui, a persistat până astăzi, precum se ştie, in calitatea de „proiect". Academia română n'a putut să-l confirme prin sancţiunea ei, căci pe lângă unele părţi laudabile, precum sunt clasarea şi etimologia cuvintelor, el cuprinde erori provenite dintr'un spirit de latinisare exagerat.

Noi, ceştia din generaţia nouă, suntem preservaţi de asemenea exagerări, pe acele timpuri fireşti, graţie unor cercetări serioase pe terenul linguisticei române. Avem mai ales două faze luminoase cari domineză asupra fluctuaţiilor limbei noastre. Unul îşi aruncă razele sale spre trecutul limbei, revelându-ne graiul strămoşesc aşa precum a fost, aşa precum a trebuit să fie; celălalt ne expune starea ei actuală şi-i indică viitorul. Atât „*Cuvintele den bătrâni*" cât şi „*Criticele*" trebue să fie azi indreptarul pentru oricine s'ar incercà a scrie pe acest teren.

In lucrarea de faţă m'am năzuit, la rêndul meu, să mĕ conform preceptelor acestor maestri şi să reduc chestiunea neologismelor la o bază firească, ferindu-mĕ de exagerări dar, pe de altă parte, nelăsând nimic pentru apărarea integrităţii limbei. In această convingere, incep dar cu primul punct care tractează despre:

A

Fondul-latin.

La intăia vedere nu aflăm aci nici-o dificultate: cuvintele le putem luà cu mâna plină, precum s'a intêmplat când limba era încă in primul stadiu al formărei sale. E

[1]) Dict. Masim-Laurian.

insă o deosebire intre imprejurările de atunci şi cele de astăzi. In acele timpuri limba a asimilat cuvintele, aşa zicĕnd, in trup şi suflet după regule instinctive, necunoscute ei dar totuş invariabile. Toate acestea astăzi numai există. Limba şi-a pierdut instinctul ei primitiv, precum omul matur pierde un mare numĕr din instinctele primei copilării, cari il preservà de multe rătăciri. In imprejurările de faţă limba nu mai asimilează cuvintele ci le *face*. Eată pentru ce numesc linguiştii producte *naturale* cuvintele de moştenire strămoşească in opositie cu acelea cari sunt de o proveninţă postumă, şi pe cari le deseamnă prin numele de cuvinte *artificiale*.[1])

E vĕdit, că numĕrul acestor din urmă nu-l putem mări in detrimentul celorlalte, cari au fost dreptul la considerarea noastră, şi că in astă privinţă ar fi periculos dacă ne-am lua după Francezi, cari au introdus in limba lor o mare parte din lexiconul latin.[2])

Sunt numai patru cazuri, după părerea mea, cănd primirea de cuvinte noui latine se pot justifica in limba română.

Aceste patru cazuri sunt următoarele:

1. Cănd cuvintele, provenind din rădăcini *neaflătoare* in limba română, sunt de o trebuinţă necondiţionată; şi anume se vor lua numai in accepţiunile cari corespund cerinţelor moderne fiind in conformitate cu celelalte limbi neolatine;

2. Cănd cuvintele, deşi provenind din rădăcini *aflătoare*

[1]) *Brachet* in cartea sa „*Grammaire de la langue d'oïl*“ zice foarte potrivit: „Les mots populaires sont faits avec les *oreilles*, ils sont tous spontanés naturels; les mots savants sont faits avec les *yeux*“.

[2]) Tot aceasta opinează şi prof. *H. Schuchadt* zicĕnd in tractatul seu „Ueber *Hasdeu*'s altrum. Texte und Glossen“: „Cuvinte clasice sau introdus in limba franceză in mare numĕr, in general insă impuse de acel curent puternic, care i-a imbrăţişat şi i-a reinoit toată viaţa-i intelectuală, in nişte imprejurări, dar cari nu se pot imită şi de cari, intr'adevĕr, mult se deosibeşte purificarea (nu inavuţirea) limbei româneşti.

in limba română, ideea cuvêntului de introdus nu se poate redà prin o formaţiune proprie a limbei;

3. Cuvintele compuse, când o asemenea aglutinare a cuvintelor ar fi imposibilă;

4. Terminii tecnici sancţionaţi prin usul general al limbelor culte.

In ceeace priveşte acest din urmă punct, cred că el nu mai are trebuinţă de confirmare; celelalte trei reclamă însă oarecari precisări.

Inainte de toate, ce înţelegem sub cuvintele de trebuinţă necondiţionată? Acest „necondiţionat" pare a fi un pleonasm de vreme-ce când ne lipseşte o expresie, cuvêntul corespunzêtor este necondiţionat trebuincios. Apoi in opositie cu acestea ar trebuì să fie şi cuvinte a căror intrebuinţare să fie mărginită prin certe condiţiuni?

Dacă vom aruncà o privire, cât de fugitivă, asupra elementului latin al limbei româneşti vom vedè că-i lipsesc cuvinte, cari se află in toate limbele surori. *P. Major* ne explică această imprejurare zicênd că: „in limba Italiană si in quele lalte cu adeveratu se află unele cuvinte quare la Români nu se audu. Qui trebue s'iţi aduci amente, che Italianii, Spaniolii si Frăncii, de quand au imbrăçiosatu credêntia Crestină in Bisericile lor tot deauna s'au ţenutu limba Latină que Gramaticescă; ghentele aqueste pretutindene avea scole Latine in quare tinerimea lor se invetiau limba Latină". Ear mai la vale adaogă: „Românii din vécurile quele de ântea, neque o impărtăsire n'au avut cu Romanii, neque au inveţiatu Limba Latină que Gramaticescă pină mai in dilele nostre. Pentru aquea in limba lor nu se află alte cuvente Latine, fără aquele cu quare venirŏ strămosii lor dela Roma in Dacia, adeche quele que erà ale limbei poporului Romanu mai de demultu" [1]). Sunt însă, afară de cele clasice, cuvinte latineşti adevĕrat poporale (bas-latin) cari, dintre toate limbele surori, numai in a noastră lip-

[1]) Vezi introducerea la Lexiconul de Buda: „Dialog pentru inceputul limbei Română", pag. 68-69.

sesc. Şi aceasta mi se pare lucru destul de firesc, căci abstrăgênd, că această din urmă era cu totul despărţită de tulpina latină încă din prima periodă a formărei ei, precum o ziserăm şi mai sus, celelalte limbi romanice fiind protejate de o soartă mai favorabilă se putură desvoltà şi cultivà prin o fericită activitate literară. Această protecţie a providinţei a lipsit cu totul la leagănul limbei noastre. Multe secule trebuia încă să se mulţămească d'a-şi păstra manifestaţiunile spirituale in tradiţii verbale, in balade şi legende etc. In această epocă, se inţelege, nu putea fi vorbă despre o literatură poporală. Şi cunoscut este că, inainte de toate, activitatea literară are menirea de-a da avênt puternic dezvoltărei unei limbi. In graiu viu ne trebuesc cuvinte relativ mai puţine, căci ideile nu se analisează cu atăta minuţiositate ca in scriere. Intonaţiunea, gestul etc. inlocuesc o mulţime de nuanţe in expresii, cari in scriere trebue să fie reproduse prin cuvinte. La neolatinii din apus intêmplându-se acest proces de dezvoltare literară a limbei intr'o perioadă când clasicitatea greco-latină, baza literaturelor moderne, nu era încă in stare d'a-şi instrăina elementul primitiv, monopolisând toată activitatea intelectuală; acest element primitiv poporal, s'a putut desvoltà foarte bine intr'un mod independent. In imprejurări cu totul altele s'a născut literatura română, intr'un timp, care departe d'a fi favorabil dezvoltării şi cultivării moştenirei strămoşeşti era, din contra, stăvilitor acelora. De aci lipsa de nuanţe mai fine, cari se pot observa adesea in limba română.

Când insfirşit limba revine la propria-i conştiinţă şi scrieri incep să apară in idiomul nostru, multe din aceste expresii lipsitoare se iau dela popoarele invecinate. Aşa d. e. cuvêntul slav „pofidă".[1]) Pofidă n'a fost şi nu e la Români cuvênt de us general. Dar in acest caz ne lipseşte terminul pentru această idee, de vreme ce noi ca generaţiune mai nouă nu putem cunoaşte toate barbarismele date uitărei ale vechilor cronicari şi traducători de biblii. Ce e

[1]) In unele locuri: pochibă.

dar de făcut? Vom face precum au făcut fraţii noştri de singe latin, vom lua cuvêntul drept dela latin; şi vom zice: „pretext“. Se va obiectà poate că este un cuvênt clasic, neînţeles de popor. Aşa e. Poporul nu-l înţelege şi nici că are trebuinţă să-l înţeleagă avênd expresia sinonimă: „sub cuvênt“. Pentru noi însă „sub cuvênt“ şi „sub pretext“ deşi sinonime nu sunt însă şi analoage. Cel d'intâi implică in sine că motivul care ne determină la o acţiune oarecare este un ce cunoscut, real; d. e. „i s'a refusat cererea sub cuvênt că nu indeplineşte condiţiunile din regulament“; pe când frasa: „i s'a refusat sub pretext“, vrea să zică că petiţionarului i se face nedreptate de vreme ce cererea lui dreaptă nu se recunoaşte ca atare. Tot prin această bază am imprumutat dela Latini cuvêntul: „intenţiune“. Vechia limbă românească s'a mulţămit a reproduce ideea acestui cuvênt prin „voie“, „gând“. „Am de gând“ (din ungurescul *gond*) exprimă acelaş sens ca „am intenţiune“. Pentru noi modernii însă e o prea mare deosebire între aceste două expresii şi nu le putem confundà. Cea d'intâi exprimă pur şi simplu conceperea intelectuală a unei acţiuni proiectate; am intenţie exprimă in acelaş timp oarecari combinări, năsuinţe ale inteligenţei noastre spre săvârşirea acelui fapt.

Eată in scurt ceeace înţelegem sub cuvinte de necesitate absolută.

Dincontră, cuvintele de necesitate accidentală sunt acelea cari pot afla in sinul limbei româneşti rivale demne sub toate raporturile. Aşa d. e. credem că „terestru“ e de prisos pe lângă „pământesc“, „uman“ pe lângă „omenesc sau omenos“ etc. şi nu le-am priimì decât numai şi numai in unele cazuri *excepţionale*, anume când ele sunt reclamate prin vreo necesitate de ritmu ori de rimă, sau spre a da limbagiului poetic oarecare varietate, avênt, ceeace depinde adesea, dela alegerea şi intocmirea cuvintelor. Cu toate acestea, „licenţele poetice“ de genul acesta nu se pot tolerà decât la poeţi de valoare recunoscută, in compoziţiuni considerabile pe terenul dramei sau al epopeii. Intrebuinţate in efusiuni lirice ale unor făcĕtori de rime sau chiar in

limbagiul prosaic, ele ar fi o afectare pe cât de pretenţioasă, pe atât de ridicolă.

Cuvintele de formaţiune poporală sunt cel mai scump odor al unei limbi, ele împrumută limbei acea originalitate de caracter care o distinge şi o face independentă chiar şi faţă cu limbile surori de aceeaşi viţă. Idiomul nostru, mai ales, e foarte avut în asemenea cuvinte. Aşa d. e. *pământ* în loc de latinescul „terra“ *lume* în loc de „mundus“; *trăi* în loc de „vivere“; *suflet* în loc de „spiritus“ etc. Toate aceste formaţiuni ne arată o înţelegere, o concepţie proprie, aparte, a străbunilor noştri despre noţiunea lucrurilor. Pentru dênşii d. e. globul pământesc nu era altceva decât un întins „pavimentum“ şi-şi formau cuvêntul „pământ“ adică: loc bătut, călcat (din paviv-ire) şi aşa mai departe. A desconsiderà dar aceste cuvinte şi a zice terestru în loc de pământesc, spirit [1]) în loc de suflet ar însemnà d'a avea ideea greşită a bunului şi a frumosului.

Am zis mai sus cu privire la punctul întâi: se vor luà cuvintele numai în accepţiunile cari corespund cerinţelor moderne fiind în conformitate cu celelalte limbi neolatine.

Ce vrea să zică această clausulă? Ne vom explica prin esemple. Să rêmânem la cuvêntul „intenţiune“ dejà citat. Latinescul „intentio“ provenind din prefixul *in* şi *tendo, ĕre* înseamnă primitiv: incordare, d. e. „intentione corporis“ adică: din toată puterea, cu toată incordarea trupului. În sens de „băgare în seamă“ etc. nu s'a întrebuinţat decât în mod figurat, şi chiar în acest caz numai ca elipsă adică: intentio *animi*. Fi-vor oare posibile toate aceste accepţiuni şi pentru noi Românii? Astăzi numai sunt îndoeli în această privinţă. Erà însă o periodă în viaţa literară a limbei româneşti când, hotăriţi d'a creea de azi pe mâne o limbă clasică, cărturarii nu se sfiau a introduce

[1]) Nu vorbim aci, se'nţelege, de cuvêntul spirit luat în sens de ingeniositate, subtilitate a minţii în care accepţiune, lipsind terminul în limba română, trebue să-l adoptăm dela limbile surori.

cuvinte fără bază şi cerinţă reală pentru limba noastră, formându-şi astfel un idiom aparte priceput numai de eruditi.

Oricât de straniă să ne pară acum această tentativă, ea era o evoluţie naturală, inevitabilă la toate popoarele. Calea dreaptă nu se măsoară decât procedând prin extremităţi.

Istoria limbelor este avută in asemenea rătăciri. Nu voi amintì de astădată decât faimoasa scoală a pleiadei franceze din secolul al XVI-lea, a cărei precepte se resumă in cartea „Défense et illustration" scrisă de *Du Bellay*. Eată câteva rênduri extrase din ea: „Notre langue commence à fleurir, sans fructifier encore; cela certainement non pour le défaut de sa nature, mais par la faute de ceux qui l'ont eue en garde. Traduire n'est pas un moyen suffisant pour élever notre vulgaire à l'égal des plus fameuses langues. Que faut-il donc? imiter, imiter les Romains comme ils ons fait les Grecs, comme Cicéron a imité Démosthène, et Virgile, Homère..." Apoi continuă: „Là donc François, marchez courageusement vers cette superbe cité romaine et de ses serves dépouilles ornez vos temples et autels".

Ceeace s'a intêmplat mai târziu o ştim cu toţii, *Boileau* ne-o spune: „enfin *Malherbe* vint..." Da, venì apoi Malherbe, mulţumită căruia limba franceză a devenit, cu toată dezvoltarea ei grandioasă, una din cele mai regulate şi naturale intre limbile moderne.

Punctul al doilea e asemenea de o mare importanţă lexiologică. El ne păzeşte de exagerări, de sens contrar cu cele tractate până acum. Dacă este bine a da prioritate formaţiunilor bune poporale, pe de altă parte ar fi tot atât de greşit a merge până la extrem in zelul romanizării şi a forma cuvinte poporale acolo unde ele nu pot avea loc. La unii scriitori şi anume la cei de peste Carpaţi putem cetì adesea cuvinte ca: direptiune, preşedinte, limbistică etc. Ce inţeles au cuvintele acestea? Nici unul, căci pentru a insemnà ceva, ele ar trebuì, inainte de toate, să fie pricepute de popor, de vreme ce ele ni se prezintă cu toate

pretenţiile unui cuvênt poporal. Afară d'aceasta, ele sunt imposibile chiar şi in sensul linguisticei. Căci chiar să admitem d. e. posibilitatea unui verb „preşede", substantivul participial n'ar fi nici când preşedinte şi cel mult preşezător. Tot aşa e şi cu privire la cuvêntul direpţiune. Sufixul latin „tio" a imprumutat cuvêntului un sens la care formaţiunea românească nu se poate raportà, din simpla causă că cuvêntul „drept" este intr'o legătură atât de strinsă cu noţiunea lui primitivă, incât nu se mai poate despărţì. Prin urmare direpţiune sau mai bine zis: direpciune,[1]) dacă ar insemnà ceva, ar trebuì să fie sinonim cu dreptate şi nicicum cu latinescul directio.

Din o straniă coincidenţă a contrazicerilor, formaţiunile poporale de regulă tocmai acolo se inlătură, unde toate raţiunile vorbesc pentru ele. Despre acest din urmă caz vom avea ocasia să vorbim mai pe larg in a treia parte al tractatului acesta când vom expune fondul propriu al limbei româneşti.

Se trecem acum la al treilea punct privitor la cuvintele latine de introdus in limba noastră, care cuprinde cuvintele compuse. Limbile clasice cunosc două specii de compoşiţiuni: Una care e materială, lexicală, adică când două sau mai multe cuvinte servesc a exprima o singură idee; a doua, e de idei, adică când un cuvênt singur exprimă o combinare oarecare de idei. In acest din urmă caz cuvintele se numesc *sintetice*. Cuvinte latine de compoşiţiune materială avem dejà impământenite in număr considerabil. *Republică, petrifacţiune* etc. sunt azi in gura tuturor oamenilor culţi. Limba română nu e totdeauna aptă pentru asemenea aglutinări de cuvinte; petrifacţiune d. e. nu s'ar putea reproduce decât prin o circumscriere, adică: „starea unui corp avênd insurile petrilor". E vêdit oricărui om cu judecată, fie el şi cel mai sincer apărător al limbei popo-

[1]) Dacă s'a romanisat prima parte a cuvêntului este neapărat de trebuinţă să fie şi partea lui a doua, căci in caz contrar am avea un cuvênt arlequin: cu căciula românească pe cap şi toga romană pe umere.

rale, e vĕdit că asemenea perifrase sunt mult prea greoaie pentru a putea fi intrebuinţate in conversaţiunea zilnică sau chiar in ştiinţă, unde claritatea şi concisiunea sunt primele cerinţi.

Cu totul altfel stă lucrul privitor la cuvintele sintetice. Imposibilitatea lor pentru limba noastră e mai presus de orice indoeală, şi afară de dicţionarul Masim-Laurian, nici nu cred să se fi făcut incercări pentru a-le introduce. Limbei române, ca şi surorilor ei, ii place să analiseze ideile, din care causă o şi numim limbă *analitică*, in oposiţie cu limbile latină, greacă etc. cari sunt *sintetice*. Prin urmare cuvĕntul „attonit“ e ceva cu mult mai complicat, indigestibil aşa zicĕnd, pentru a se putea conformà cu natura analitică a graiului românesc. In cazul de faţă suntem nevoiţi a recurge la perifrasă şi a zice fără şovăire: „inmărmurit de tunetul“. Cuvinte sintetice se află in mare numĕr in limba latină şi mai ales in cea grecească şi imprumută expresiei o putere incomparabilă, formănd ele adevĕrata podoabă a acestor limbi. Noi Românii neavĕnd aceste avantaje trebue cel puţin să ne găndim la acelea pe cari le avem şi să le ridicăm pe cât ne este cu putinţă. Are şi limba noastră avantaje pe cari nu le posed altele şi dacă nu poate fi perfectă e că dintre toate cuvintele dicţionarului omenesc „perfect“ e cel mai ideal.

Dealtcum această incercare, d'a introduce cuvinte sintetice in limba română, era o reacţiune naturală a timpului. Cărturarii vĕzĕnd in fine limba emancipată de sub jugul slavismelor şi altor barbarisme, in primul lor entuziasm nici că puteau avea acel „corp d'oeil“ liniştit şi nepreocupat pe care-l avem noi şi care-i putea să-i apere de asemenea rătăciri.

Este interesant d'a vedea că insuş dicţionarul unde figurează cuvintele „attonit“ „apricatione“ recunoaşte intr'un loc al prefaţei sale că: „Mărirea şi inavuţirea exterioară a limbilor e atăt de nenaturală pe cât ar fi ele privitor la vreun animal sau plantă. Limba, ca organism viu, se desvoaltă dintr'un mic numĕr de rădăcini, chiar precum

un arbore frumos şi tufos ce creşte din o singură seminţă aruncată in pământ". La aceasta am mai putea adăogà că: inteligința şi conştiinţa progresândă, şi generală să ne fie norma la introducerea cuvintelor noui fiind ele reclamate de o adevĕrată necesitate *practică*. Altmintrelea toate rezultatele pe terenul neologismelor n'ar fi decât aparinţe şi in realitate am remănea tot acolo unde am fost.

Limbile romanice sunt formate din graiul latin vulgar (lingua rustica). Acest adevĕr odinioară atât de contestat, după eruditele cercetări ale lui *Fuchs*, *Diez*, *I. Grimm* etc. ni se impune cu atăta evidenţă, incât azi ne mirăm cum s'a putut *trage* un moment la indoeală. Românescul *os*, precum şi francezescul *os* d. e. cu greu s'ar putea explicà din limba latină dacà nu am avea rusticul cuvĕnt: *ossum;* tot aşa şi italienescul *chindere* româneşte *inchide* se derivă direct din *cludere* şi nu din claudere şi aşa mai departe.

Diferite cauze exterioare au intervenit pentru modificarea aparte a fiecărui idiom romanic. Influenţa climei, a popoarelor invecinate etc. a lăsat urme adănci in fiecare din aceste limbi şi le-a determinat caracterul lor individual.

Cu totul alta e dezvoltarea lor internă, organică. Acì, ele nu se deosibesc aproape de loc, ci ne arată aceleaşi trebuinţe, aceleaşi tendinţe. Trei sunt principalele tendinţe pe cari le realisează cuvĕntul romanic la transformarea lui din vorbă latină in vorba romanică: conservarea accentului original, omiterea vocalei scurte (neaccentuate) şi eliminarea consonantei dintre două vocale scurte. Orice cuvĕnt roman ce nu implineşte aceste trei cerinţe este neologism.[1])

E de remarcat, mai ales rigoarea accentului. Silaba latină accentuată se accentuează şi in limbile romanice fără osebire, şi de ordinar vocala se conservă in toată puritatea ei. Cătă revoluţie, căte schimbări provoacă accentul in formaţiunea cuvintelor, reese mai bine din formele franceze. Cuvĕntul *frâgilis*, de o lungime de trei silabe se contrage intr'o singură: *frêle*, căci precum se ştie, Francezul accen-

[1]) Vezi mai pe larg: *Diez* „Gramm. der rom. Spr." p. 121.

tuează toate cuvintele pe silaba din urmă, după cari se leapădă oricâte ar mai urma.

Astăzi toate acestea nu mai există. E de mult de când limbele romanice s'au emancipat pe deplin de sub tutela latinităţei. Limba latină pentru noi e o limbă moartă, o limbă legendară; pentru a da de urmele ei trebue să resfoim cărţile pline de pulbere ale bibliotecilor. Afară de aceasta, influinţele exterioare, cari s'au impus cu atâta rigoare la dezvoltarea primitivă a limbilor, au pierdut cu desăvârşire insemnătatea lor. Cu un cuvênt, procesul dezvoltărei spontaneă a limbilor e terminat pentru totdeauna. Noi modernii nici idee nu mai putem avea despre acel instinct, despre acea extremă simţibilitate in materiă de limbă, pe cari le posedau strămoşii noştri, şi care le-a servit drept făclie conducĕtoare. Această tĕmpire linguistică la noi merge aşa departe incât din aceeaşi rădăcină latină, care ne-a dat dejà derivaţiuni primim noui derivaţii, fără a ne da seamă cătuş de puţin de identitatea lor; ba se intĕmplă adesea că aceste derivaţii paralele se iau in accepţiuni de tot diferite, ca şi când nu ar avea intre sine nimic comun.

Atari esemple curioase aflăm in lexicologia tuturor limbilor neolatine. *Fragilis,* ca să mai citĕm încă odată acest exemplu, a dat limbei franceze originale derivaţiunea: *frêle*, conform amintitelor regule; pe lângă aceasta poporul francez a adoptat mai târziu, tot din aceeaşi rădăcină cuvêntul *fragile*, formaţiune, precum se vede, păcătoasă din toate punctele de vedere a fonologiei acestei limbi. Cu toate acestea acest cuvênt pentru auzul francezului modern nu e de loc vătămător şi-l intrebuinţează fără inconvenient ca încă pe multe altele din aceste neologisme scălciate. Aşa şi românescul *pământ*, care, caşi neologismul *pavimeni*, e format din unul şi acelaş cuvênt latin: *pavimentum*. Şi aceste două cuvinte, precum o ştim, nu se deosibesc numai in formă, ci şi in inţeles.

Aceste formaţiuni paralele sunt de mare interes pentru istoria limbilor. *Brachet* in cartea sa intitulată: „Les

doublets dela lanque française“ ne dă o culegere sistematică de toate formaţiunile indoite ale limbei franceze. O asemenea intreprindere ar fi de folos şi pentru limba noastră, deşi in această din urmă ele se află in număr cu mult mai restrins. Causa e că fonologia franceză e mult mai complicată decât a celorlalte limbi surori; iatul, asimilaţiunea, diftongarea vocalei scurte etc. au impus formaţiunilor primitive un caracteristic mai puternic, pentru a nu naşte colisii in privinţa formei cu neologismele, la cari toate acele regule nu se mai observ in aceaşi măsură.

Lipsa in „doublets“ a limbei noastre, afară de numita consideraţie, după părerea mea, provine şi de acolo că ea a pierdut de timpuriu nu numai derivaţiuni latine dar chiar şi *rădăcini* şi prin urmare asemenea colisii formale trebuiau să fie reduse la proporţia acelor pierderi.

Eată unele „doublets“ ale limbei româneşti, inşirate in fuga condeiului:

Bĕtrăn (din veteranus); *veteran.*
Chiema (clamare); *esclama.*
Cerc (circus); *circ.*
Drept (directus); *direct.*
Fertate[1]) (foederatus); *confederat.*
Frăménta (fermentare); *fermenta.*
Mănie (mania); *manie.*
Simţĕmĕnt (sentiment); *sentiment.*
Vorbă (verbum); *verb*, etc. etc.

Toate aceste neologisme in raport cu formaţiunile originale nu sunt decât imitări servile ale formelor latine; cu toate acestea le-am primit şi mai primim încă pe zi ce merge. Este o fatalitate această neputinţă fonologică, o fatalitate comună limbilor neolatine in special, contra căreia orice luptă ar fi in zadar. Căci neapărat e o pură imposibilitate pentru noi a mai putea vreodată recăştigà acel in-

[1]) După etimologia dată de d. *V. Alecsandri* „fărtate“ ar veni din *făr'tată*=bastard.
Vezi: „Poes. pop. ale Rom.“ pag. 75.

stinct fonic primitiv, a cărui factori s'au nimicit pentru vecie.

Ce vom face dar? Vom recurge la singurul mijloc ce avem pentru transformarea cuvintelor latine in române, adică: le vom *adapta*. Neologismele sunt caşi acei ostaşi strinşi in grabă pentru a respunde unei necesităţi urgente, cărora neputĕnd da echipament complet, le dau, drept uniformă, căte-o căciulă militărească. Tot acesta e cazul şi la noi: neputĕnd da cuvintelor o formaţiune completă le vom prevedea cel puçin cu căciule linguistice, cu desinenţe sau terminaţiuni corespunzĕtóre.

Era o vechiă preocupaţiune intre scrutătorii limbilor de-a se ştì *din care formă latină se derivă numele romonice?* „Din nominativ, limba italiană, zice *Sismondi*, din acusativ, in cea spaniolă, pentru cea franceză nici unul nici altul, ci o compositie din aceste două. *Raynouard* şi *Diez* admit nominativul şi cu osebire acusativul. *Schlegel* le derivă din ablativ sau din un caz oblic oarecare. In fine *Pott* crede, şi această credinţă o impărtăşeşte şi *Burguy* că limbile romanice nu se alătură la nicio formă *determinată* a limbei latine, ci că au transplantat numai *rădăcina*. Şi intr'adevĕr, nu e nicio naţiune intrinsecă pentru a da preferinţă acusativului sau ablativului inaintea celorlalte cazuri, căci carità, charité, caridad tot aşa de bine pot venì dela caritate ca şi dela caritatem.

Ori cum ar stà insă cestiunea, atăta ştim cu siguranţă că toate limbile neolatine au adoptat terminaţiuni precise pentru fiecare clasă de cuvinte, dela cari nu se abat decăt in cazuri de tot excepţionale (sp. *sergento* in loc de: sergente; rom. *nepot* in loc de nepote etc.). Noi Românii prin urmare, cari nu voim să creăm excepţiuni şi să mărim numĕrul anomalielor in limba noastră, ne vom ţinea in astă privinţă de legile observate in vechia şi strămoşeasca limbă românească.

Nu voi să examinez acì toate desinintele, ci mĕ voi mărginì la enumerarea acelora in privinţa cărora se pot vedea in neologisme abateri mai esenţiale.

Incep cu terminaţiunea:

1). *Bilis, e* in română originală: *vĕr, ă*. Privind cestiunea din punct de vedere curat material aşa precum ni se presintă azi ochilor, forma ce ar trebuì să dăm acestei terminaţiuni ar fi invariabilul „bile“, adică atăt pentru genul masculin căt şi feminin. Căci, ce e drept, cuvintele române din a treia conjugaţie latină primesc de ordinar terminaţiune in „e“.[1]) Am zis: *de ordinar*, căci in fapt vedem excepţiuni de sub această regulă. Causele acestor excepţiuni sunt mai multe precum: eufonia, asimilaţiunea etc. (spre esemplu forma română „vere“ din latinescul „bile“ s'a putut alătura fără dificultate la formele in „verus, o, um“). Prin urmare, ţinĕndu-ne de analogia limbei nu ne remăne decăt o singură formă posibilă adică: „*bil, ă*“ ca unica corespunzĕtoare originalei forme românesti: ver, ă.

2). „*Culus, a, um*“; in română originală „*chiu*“.

In locul acesteia s'a adoptat in neologisme formele: „cul, col, clu“. Cea d'intăi nu prea se intrebuinţează, din causa cacofoniei ce se naşte din impreunarea ei cu articlul (seculul d. e.) unde această repetiţie a aceleiaşi silabe este neplăcută auzului. Forma mai intrebuinţată e „col“ (secolul). Cea mai apropiată insă originalei „chiu“ este forma „clu“. Ştim că chiar in limba latină, şi mai ales in cea vulgară, prima silabă acestei terminaţiuni, din causa scurtimei ei, nici că s'a pronunţat. Cel puţin cuvinte ca: ochiu etc. ne indreptăţesc la asemenea suposiţie, de oarece ochiu e derivat drept din „oclus“ şi nu din „oculus“. Cu toate acestea a-şi fi de părere ca alegerea intre aceste două forme să se lase in bunavoie a scriitorului, fiind amĕndouĕ indreptăţite, ba in unele cazuri servind chiar pentru deosebirea a două omonime, precum la cuvintele: *articol* (de ziar etc.) şi *articlu* (gramatical).

3). „*Ens, tis*“; in română originală „inte“ invariabil. Această terminaţiune se reproduce in neologisme prin

[1]) Cuvintele române provenite din a doua şi a treia conj. latină işi formează nominativul ca *ablativul* latin. Decisiunea *consiliului permanent al instrucţiunei*. (anul 1871).

numai puţin decât trei forme deosebite, anume: „inte, ent şi ente“. Aceasta din urmă nu se mai află decât ici-colea foarte rar la unii aderinţi al sistemului etimologic. Ea nu e, precum ne zice d. *Maiorescu* decât „o invenţie, a ultralatiniştilor cari au dorit să-şi vază pe hârtie deducţiile in toată integritatea lor“. Forma cea mai respândită e azi fără indoeală: ent, ă, făcută sub influinţa directă şi nemijlocită a limbei franceze, precum: curent in loc de *curinte*, impotent in loc de *impotinte*, gintă in loc de *ginte* etc.

Vom vedea mai jos că această formă, corectă pentru limba franceză este imposibilă pentru limba noastră românească.

E un fapt cunoscut că limba franceză primitivă (langue d'oïl) a conservat unele fragmente din declinaţiunea latină, şi anume nominativul şi acusativul (régime direct et régime indirect). Aşa d. e. din nominativul latin *hostis*, româneşte: *oaste*, s'a făcut osts=*osz*, până când regimul direct *ost* corespundea latinului *hostem*, adică fără „s“ la sfirşit. Această insuşire a limbei franceze se păstrează până pe la inceputul seclului al XIV-lea. După această perioadă ea dispare cu incetul, aşa că in urmă nu se mai usitează decât o singură formă pentru amêndouĕ cazurile. Tot aşa şi cuvêntul francez modern „gens“ d. e. avea forma nominativului gents=gens şi a acusativului gent.

Nimic din toate acestea in limba noastră; ea n'are a face nici cu nominativul, nici cu acusativul latin. Dacă vreo influinţă a cazurilor latine s'ar putea adeverì, apoi aceasta numai şi numai ablativul ar putea fi, adică terminarea in „e“, precum: „dinte, minte, fierbinte, altmintre“.[1]) Chiar dacă nu admitem teoria lui *Diez* privitoare la cazurile şi ne-am alĕturà de vederile lui *Pott* şi *Burguy*, totuş ar tre-

[1]) Alminte, altmintre, altmintrelea provenite din „altera+mens“, ital. alteramente, franc. autrement, ar trebuì să sune: altaminte. adică adjectivul in concordanţă cu femininul „mens“. Escepţii de această natură aflăm şi in celelalte limbi, mai ales in limba franceză modernă ca: vraiment, hardiment. (Până la finea secl. XVI, insă: vraiement, hardiement).

buì să admitem terminaţiunea in „e“, ca unica corespunzătoare rădăcinei latine „ent“. Aceasta e o regulă care s'a observat in limba originală totdeauna şi *fără o singură* excepţie.

O limbă, cultă sau necultă, nu se poate dezvoltà prin mijloace forţate, străine ei. Idei noui ne silesc la primirea cuvintelor noui pentru exprimarea lor materială. Aceste materii trecênd la rêndul lor prin digestiunea conştiinţei poporale se conformează cu ea.

Nimic insă nu ne sileşte să adoptăm terminaţiuni noui *nemaipomenite* in limbă. Sau dacă am priimit vreuna ce ne impedică să nu putem priimì mai multe? de ce n'am putea zice atuncea: *actrice* in loc de actoare, *pudor* in loc de pudoare etc.?

S'ar putea obiectà că terminaţiuni barbare se află şi in limba poporului, limbă sacră. Dacă se află cu atăt mai rău pentru ea. In acele epoce, căud pe lângă cuvintele străine au intrat şi desininţe ca: „aciu, eşiu, aşiu“ şi altele, simţul naţional era de sigur, şi la poporul, relativ mai mărginit. Deasemenea putem fi siguri că chiar in zilele noastre in ţinuturile, unde s'aud cuvintele: „beteşug, cocişiu, chintilin„ spiritul naţional e departe d'a fi atăt de dezvoltat ca in ţinuturile unde se intrebuinţează: vizitiu, eleşteu etc., deşi atăt cele d'intăi căt şi ceste din urmă sunt deasemenea cuvinte străine. Decăderea terminaţiunilor e in strinsă legătură cu decăderea limbei, fiind ele factorul esenţial al formei şi totdeodată elementul cel mai apt pentru *rezistinţă*. Istoria limbilor ne arată cazuri de pierderi considerabile de cuvinte, de dislocare a accentului, de schimbare de gen, desininţele insă infruntă timpul şi spaţiul şi ni se arată in toată integritatea lor.

E de remarcat că limba română s'a ferit, pe căt s'a putut, de cuvintele latine in „ens“. Probabil din cauză că aceste cuvinte fiind adjective verbale s'au putut lesne inlocuì prin participiul românesc; ceeace părea mai poporal decăt rigida formă clasică. Ar fi deci fórte de dorit ca aceastà terminaţiune să se *evite unde se poate;* mai ales că

are aerul prea afectat şi nu e de loc eufonică. Cât despre term. „ant“ sau „ante“ lat. „ans“, ea e incompatibilă cu desĕvĕrşire cu firea limbei românesti şi este *eo ipso de repudiat.* Despre cuvintele: galant, pedant, interesant etc. vedeţi „Fondul neolatin“.

4). *„Tio, nis“*, limba orig. *„ciune“*. Acì două forme stau faţă'n faţă: „ţiune“ şi „ţie“ luptând cu drepturi egale pentru intâietate. „Ţiune“ e mai completă, mai clasică; „ţie“ e mai contrasă, mai poporală. Se ştie că cuvintele ca: natio, statio, cari prin uzul zilnic au intrat in limba poporului, se intrebuinţează cu preferinţă sub această din urmă *formă.*[1]) D. *V. Alecsandri*, care s'a arătat in totdeauna zelosul apărător al limbei poporale, in „Dicţionarul grotesc“ (p. 534) combate terminaţiunea „ţiune“ zicĕnd că: „simţul estetic al Românilor nu-i poate da loc in limbă“. Ce e drept această compositie fonică e departe d'a fi plăcută pentru urechi, şi intrebuinţată ca rimă ar fi de un efect curat scandalos. Trebue insă să recunoaştem că sunt cazuri, unde ea e de o neapărată trebuinţă; aşa d. e. n'am auzit încă pe nimeni zicĕnd nici scriind: *raţie*, ci esclusiv numai *raţiune.*

Pe de altă parte „ţie“ este sancţionată prin uzul poporal, acest for suprem al limbisticei in contra căruia eruditiunea n'are nimic a face.

In unele cazuri aceste două terminaţiuni se intrebuinţează paralel la unul şi acelaş cuvĕnt, determinând două diferite inţelesuri. Aşa d. e. zicem „naţiune“ când vorbim despre un popor ca unitate politică, pe când „naţie“ se zice despre un popor ca unitate de rasă şi e sinonim cu neam. Tot aşa acţiune=lucrare; acţie=parte din beneficiile unei societăţi.

5). *Tor, ris;* orig. *„tor“*, este una din terminaţiunile care nu ne poate induce in eroare. Cuvintele latine in „tor“ exprimând o actie, se exprimă şi in română, conform acesteia, prin participiul presinte: arător, lăudător.

---

[1]) Vezi „Criticele“ d-lui Maiorescu, pag. 469.

Această terminaţiune s'a mănţinut, prin analogie, şi in cazurile unde nu poate fi vorbă de un participiu românesc, d. e. in *păstor* in loc de pastore. Forma ablativică n'are deci nimic a căuta acì şi vom zice prin urmare: director, actor, profesor şi nu: profesore, directore, actore.

6). „*Or, ris*“; rom. orig. „*oare*“. „Dicţionarul grotesc“ vorbind despre această terminaţiune zice intre altele: „Amoare in loc de *amor*, precum onoare in loc de *onor!* curios exemplu al schimbării genului. Zeul Cupidon nu mai e băiat inarmat cu tolba ci o fetiţă purtând salbe. Pedanţii nu respectă nici mitologia. Ar meritì, intr'adevĕr, să ajungă la soarta lui Acteon“.

Aserţiunile ilustrului poet ni se par foarte drepte. Cuvĕntul latin amor, afară de inţelesul propriu „iubire“ mai deseamnă şi zeitatea personificată acestei pasiuni. Cănd noi Românii am inceput să studiem mitologia vechilor Romani am primit această numire dela ei aşa precum este, fără schimbare, precum au priimit Francezii numele Vénus, Jupiter şi precum aceasta se intimplă adesea privitor la numele propriu.

Două cause mai ales ne-a silit să mănţinem forma latină. Mai intăi că amor fiind de genul masculin trebuia neapărat să aibă nume masculin; a doua, că *toate* cuvintele in „oare“ fiind de genul feminin, această terminaţiune e imposibilă pentru substantivele masculine.

Eată pentru ce zicem dar *Amor* şi nu Amoare.

Noi nu ne-am mulţumit insă numai cu atăta şi am mers mai departe adoptănd, mai in urmă cuvĕntul amor chiar şi in sens de iubire. Făcĕnd aceasta am comis negreşit un mic anacronism linguistic, de vreme ce la vechii Romani ideea şi denumirea iubirei trebuia neapărat să preceadă personificării aceleia. Noi am făcut-o in sens invers şi am priimit numele zeităţii drept expresiune a acestei pasiuni. Asemenea anacronisme in secolul nostru practic, a cărui parolă pare a fi progres cu orice preţ, se vĕd şi in alte părţi nu numai in linguistică. Să nu răpim dar pe poeţi de iubitul lor cuvĕnt, mai ales că sună atăt de armo-

nios şi că.... rimează cu o mulţime de alte cuvinte (incetişor, mor, dor) inseparabile unele de altele.

Altcum stă cestiunea cu privire la restul cuvintelor in „or". La acestea forma in „e" este de rigoare fiindcă nu vedem nicio raţiune pentru delăturarea ei. Ce e drept „honor" e de genul masculin, in limba latină precum şi in celelalte limbi surori. „Onoare" nu va face insă singura excepţie in astă privinţă; „floare", „sare" provin din masculinele „flos" şi „sal" şi cu toate acestea nu sunt mai puţin românesti.

Schimbarea genului gramatical e un fenomen cu care ne intălnim in toate limbile neolatine, mai ales in vechia limbă franceză unde abaterile sunt numeroase faţă de limba franceză modernă, din causa lui „*e*" *muet* care prin analogie s'a alăturat adesea la genul feminin. Schimbarea genului gramatical fiind in dependinţă de sistemul desininţelor fiecărei limbi, abaterile nu numai că sunt naturale dar şi necesare. Ele fac acea particularitate a limbilor care se numeşte idiotism şi care le face independinte chiar faţă de limbile de aceeaşi tulpină.

Când e vorba de integritatea limbei, consideraţii de a doua mână trebuie să dispară. [1])

Vorbind despre terminaţiuni trebue să mĕ opresc un moment la un cas destul de curios in lexicologia română. Inţeleg transpositia conjugaţiunii, sau cu alte cuvinte: când un verb luat din limba latină se transpune intr'o conjugaţiune necorespunzĕtoare limbei originale.

Daca n'ar fi ací vorba decăt despre a doua şi a treia conj., chestiunea n'ar avea nicio dificultate, ştiut fiind, că aceste douĕ conjugaţiuni, din cauza semănării formelor, se confundă adesea intre sine. (ridère lat. II conj. = ridĕ rom. III

[1]) „Genul, precum se pare, n'a fost de o primă necesitate in limbi, de vreme ce sunt idiome, cum e cel chinez şi arcadion, cari nu cunosc genul de loc şi cu toate acestea ţineau un loc insemnat in istoria civilisaţiunei. Pe de altă parte sunt limbi, cari numĕră până la 18 diferite genuri, ca d. e. dialectul otentot: *nama*."

Vezi *A. H. Sayce* „Principes de phil. comp." p. 192.

conj. şi viceversa: cadĕre lat. III conj. = rom. cădea II conj.[1]) Transpoziţia se intimplă insă căteodată şi la verbele cari posed caractere cu mult mai demarcate pentru a-le putea confunda, precum sunt conjugaţiunile intăia şi a treia. Vechia limbă română in privinţa transpoziţiei se arată foarte riguroasă. D. Hasdeu in „Cuvinte den bĕtrăni“ ne citează forma „născa“ ca o raritate pe lăngă forma regulată „naşte“. Din contră, in neologisme numĕrul verbelor transpuse incep a fi considerabile, graţie limbei franceze, acest suprem refugiu pentru unii Români cărora totdeauna le lipseşte expresiunile şi foarte des, ideile.

Limba franceză, foarte mărginită in fonologia ei cu privire la neologisme, işi are causele sale pentru transpoziţia verbelor, cause pe cari noi nu le avem, cel puţin nu in aceeaşi mĕsură. Pe de altă parte forma infinitivului francez in „er“ seamănă atăt de mult cu forma „ere“ a conjugaţiunilor latine incăt pentru Francezi o confundare era mai uşoară. Nu aşa in limba română unde formele conjugaţiunilor latine sufer schimbări mai neinsemnate, şi prin urmare transpoziţia nu poate fi de aceeaşi necesitate.

Căud să transpunem dar? Atunci căud ne va fi *imposibil* să conjugăm verbul de introdus după vreo analogie a limbei.

Ştiut e, că cele trei forme derivate ale verbelor latine (present, perfect, supin) erau cu oarecare influinţă asupra formelor române. Aşa d. e. *rideo, risi, risum* dăndu-ne: risci, ris, verbul român „a ride“ uşor s'a putut alătura la a treia conj. a cărei caracteristică este perfectul sigmatic, pe căt timp *cado, cecidi, casum* a devenit un verb de-a doua conj. Prin urmare vĕzĕnd neologismul „a cedà“ din *cedere*, format după francezul: cedér, ne putem intrebà: pentru ce ceda şi nu cede? de vreme ce toate timpurile şi modurile se pot bază pe derivatívele latine, avĕnd dejà in

[1]) „Contopirea conjugaţiunilor a doua şi treia e un ce ordinar nu numai in toate limbile romanice dar chiar şi in limba latină“.

Vezi *Burguy*: „Gramaire de la langue d'oïl“. p. 201-2.

limbă analogia verbului compus: purcede (—cesei—ces). Ar fi de tot curios să avem un verb compus de-a treia conj. şi tot acelaş verb simplu ţinĕndu-se de conj. intăi.[1])

Se luăm un alt esemplu: redige. Cum ar fi oare mai bine să zicem: redige ori redigia? Nici cum, fiindcă amĕndouĕ aceste forme sunt absurde. Ce e drept „redige“ s'ar putea bază pe analogia cuvĕntului „infige“, numai că in privinţa celorlalte forme ale acestui verb am venì in perplexitate, de vreme ce perfectul nu se poate forma nici „redipt“ nici „redapt“. Unii n'au esitat a prevedea acest verb cu formele „redessei, redes“ cari sunt tot atăt de inadmisibile ca şi cele menţionate. N'avem dar decăt să delăturăm cu totul verbul redige cu atăt mai vĕrtos că acela se poate inlocuì prin „redacta“, care mai are şi avantagiul d'a fi intr'o legătură formală mai strinsă cu unele neologisme de aceeaşi derivaţie (redactor, redacţie).

Ce se facem insă căud verbul de introdus nu se poate nici adapta prin analogie nici inlocuì prin alt cuvĕnt? In cazul acesta, dar numai in acest caz, vom sacrificà forma necesităţii expresiunei, precum s'a intimplat aceasta, cu privire la cuvintele reflecta (reflectere), exprima (exprimere) şi celelalte. In fine, acestea vor remănea cazuri excepţionale şi ca atari prea rare pentru a compromite prin ele unitatea limbei.

(Va urma).

AURELIU STERCA-ŞULUŢIU.

---

[1]) Forma „am ces“ pare curioasă din causa scurtimei ei; „am mas“ (din verb. simplu mănea) nu e mai lungă şi cu toate acestea foarte populare. In tot cazul formei „ceda“ este de preferit inlocuirea ei cu un alt cuvĕnt sinonim.

NAZAT![*)]

REVISTĂ POLITICĂ ȘI UMORISTICĂ A ANULUI 1885

IN PATRU TABLOURI

de

I. NEGRUZZI ȘI D. R. ROSETTI.

TABLOUL I

Scena înfățișează decorul actului al patrulea din Traviata. In fundul scenei, culcat pe un pat, zace anul 1885, gărbovit, prăpădit, rău bolnav. In cap, are o scufă albă, pe care este însemnat cu cifre negre 1885. Lângă pat stau mai mulți doctori.

PERSOANELE:

GOLOGAN, artist dramatic.
ANUL 1885.
I-iul DOCTOR.
DOCTORUL MATEI.
GIUSEPPE.
ANUL 1886.
PACINICI CETĂȚENI.
LOTERIA ATENEULUI.
DOCTORI.
UN SERVITOR.

SCENA I

Doctori, Anul 1885.

Doctorii (Aria: Addio del passato).

Adio una mie opt sute *opt-zeci și cinci*,
Te'nghit a veciniciei *abisuri adânci!*
Zadarnică este inalta știință,
Căci de mult mâncarăm a noastră credință,
Adio!... Adio!... Adio!...

*) Representată intâia oară in București, la 27 Ianuarie 1886, pe scena teatrului Dacia.

(Aria Vie Parisienne).

Adio, opt zeci şi cinci, opt zeci şi cinci, } bis
Adio, opt zeci şi cinci, opt zeci şi cinci. }

Anul 1885 (tuşind, strigând şi aruncând cu hainele in doctori). Ehem !... Ehem !... Ehem !... Doctore.... Domnilor !... Domnilor !... Păcatele mele !... Bine frate, eu am pus să aşterne pae pe stradă dinaintea casei ca să nu mĕ supere sgomotul trăsurilor, şi d-voastră urlaţi mai rĕu decăt căini !... Lăsaţi căntecele şi scăpaţi-mĕ căci sunt rĕu de tot !

I-iul doctor. Numai poate fi scăpare pentru d-ta... S'a sfirşit ! . . . Nu-ţi trebue decăt ceva distracţie ca să petreci cu veselie ultimele momente ce-ţi au mai rămas de trăit !

Anul 1885. Altă doctorie decăt musica nu puteţi să-mi daţi ?... Pentru numele lui Dumnezeu, simţ că mĕ sfirşesc.... Mi s'au dus toate puterile . . .

I-iul doctor. Ba bine că nu !... Trei sute şease-zeci şi cinci de zile, te-ai ţinut numai de crailic, de beţie, de cartoforie şi alte blestemăţii... Cum vrei să scapi ?... Ţi-au mai rĕmas două ore de trăit şi te-ai dus pe copcă !.... Ţi-ai făcut testamentul ?

Anul 1885. Da... E gata ! E in sertarul mesei, dar nădăjduesc că pănă măne mĕ veţi scăpa şi voi putea să-l rup !..

I-iul doctor. Curat vorba noastră: «parigorie de om bolnav ! »

Anul 1885. Am mare nădejde intr'un doctor din străinătate. De cinci zile aştept să vie, şi n'a mai sosit.

I-iul doctor. A intărziat !... Să vede că vine cu drumul de fer !

Anul 1885. I-am scris, şi nu am primit nici un rĕspuns.

I-iul doctor. Să vede că a fost scrisoarea recomandată !

Anul 1885. Doctore, nu mĕ desnădăjdui... Sunt în stare să dau jumĕtate din averea mea acelui care-mi va prelungi viaţa, cel puţin ca se vĕz pe băeţaşul meu 1886.

I-iul doctor. Ceri lucruri peste putinţă. Ai uitat că ursita neamului vostru este să muriţi in momentul căud se naşte unicul vostru moştenitor !... Aşa a păţit-o şi rĕposatul 1884

când te-ai născut, așa ți-a venit rêndul să sfirșești și tu la douĕ-spre-zece din noapte .. Mai ai un ceas de trăit...

Scumpi mei confrați, eu aș fi de părere să bem de acum ceva șampanie in sănătatea rĕposatului!

Anul 1885 (Tăvălindu-se in pat). Nu!.... Nu!.... Nu vreau să mor!

Doctorii (bătând din palme și făcând sgomot). Șampanie!.. Șampanie!... Ei! nu este nici o slugă aici!! (Se deschide o ușă și apare D-rul Matei, urmat de Giuseppe).

SCENA II

Anul 1885, Doctori, Giuseppe, Matei

D-rul Matei (urmat de Giuseppe care ține in mănă o cutie cu medicamente electro-omeopatice. — In busunare are mai multe pahare mari). Corpo di bacco!... Ma che e questa larma in camera de un bolnavo?

I-iul doctor. Mĕ rog, cine sunteți d-voastră și pe cine căutați?

D-rul Matei. Io? Cine sono io?... La mia reputațione e europeana... Io son il conte doctore Matei dela Bolonia.

Anul 1885 (mișcându-se in pat). Doctorul Matei; sunt scăpat!

D-rul Matei (Aria: Soarta blestemată, din Hart. Baltag).

I.

Sunt doctorul Matei,
De orce boale scap
Pe toți clienții mei
C'un hap, c'un singur hap!

Giuseppe

Vestita-i doctorie,
Cel mai puternic leac,
La mine'n prăvălie
Se vinde de pe plac!

Matei și **Giuseppe** (impreună)

Febrifugo, damblafugo,
Vermifugo, prostifugo,
Canceroso, scrofuloso,
Toate 'n fugo și in oso!

II.

Matei

Asvărl o firmitură
Intr'o plină sacà,
Din care'o picătură,
Torn in altă sacà!... bis

Giuseppe

Și când prin opt sacale,
Astfel s'a strecurat,
C'un strop, oricare boale
Pe loc s'au vindecat!

Matei și **Giuseppe** (impreună)

Febrifugo, damblafugo,
Vermifugo, prostifugo,
Canceroso, scrofuloso,
Toate 'n fugo și in oso!

Matei. Vĕ recomand și pe amicul și compatriotul meu Giuseppe.

Giuseppe. L'unico representante priviligiato per la tuta Romania.

I-iul doctor. Bine stimabile, par'că d-ta ai pe Podu Mogoșoae o prăvălie cu o sticlă mare atirnată afară!... Aici te vĕd cu sticluțe mici... Cum se potrivește una cu alta?

Giuseppe. Le grande e per la bĕutura, e le picolo per la inghițitura.

Anul 1885. Scumpul meu doctor Matei, bine că ai venit!... Apropiete de mine, dă-mi toate doctoriile d-le şi scapă-mĕ.

Matei. Subito!... Subito!... Primo volo vedere le reţete del docto corpore! Che medicamente avete dat'o?

I-iul doctor. Ei, asta e nostim lucru!... Ne pune şi la examen (dăndu-i mai multe reţete luate depe masă). Poftim domnule... citeşte şi te priloforiseşte ..

Matei (citind). Che vedo!... Strichnina!... Oh!

I-iul doctor. Nu!... Nu.... Chinina!... chinina (a parte). Are dreptate... am scris strichnină! (tare) E eroare de tipar!

Matei (citind). Corpo de bacco!.. Acido prusico!.. Oh!...

I-iul doctor. Nu frate! Nu!... Acid tanic... acid tanic!... (a parte) Are dreptate... am scris acid prusic!... (tare) E eroare de tipar!

Matei. Mio caro! in nostra patria, le erore de tipar sono permiso solamente la Monitore oficiale per le discurso del ministri...

I-iul doctor. Lasă politica şi mai bine arată-ne iute ce poţi să faci ca să scapi de moarte pe 1885.... Aici să te vedem!

Matei. Videamo che fa le bolnavo! (se apropie de 1885 şi 'l oscultează) E niente... niente... O se treacà... trece... trece!... Giuseppe aranjiate le paharo!... (Giuseppe scoate din buzunar şase pahare mari şi le aşează pe masă. Apoi deschide cutia cu medicamentele şi scoate sticluţele. Toţi doctorii il privesc cu curiositate).

Giuseppe. Gata signore conte dottore!...

Matei (lasă pe bolnav şi se apropie de masă). Questa e mea metoda electro-omeopatica! (Toarnă apă intr'un pahar in care pune şi un hap; din acest pahar umple altul pe jumĕtate şi aşa mai inainte, turnănd din ce în ce mai puţin pănă cănd ultimul pahar remăne gol. Atunci invărteşte acest pahar in toate felurile spre a arăta că nu conţine nimic, se apropie de 1885 şi-i dă se bea. Melodramă la orchestră. Incepe să sune 12 din nópte la un ceasornic).

Ah! Vi prego libere questo celesto medicamento!

(Cănd a sunat cea din urmă bătae la ceasornic, se deschide o trapă la pat, 1885 dispare ţipănd şi se aude in pat plănsetele unui copil nou născut)

Doctorii. Unde este 1885?... Domnule, ce l'ai făcut?... Ai zis că-l insănătoşeşti!

Matei. Non e vero!.. Non e vero!... Am zis că trece!... (rizând) Ei!... 1885 a trecut!

I-iul doctor. Mare pehlivan eşti!... Ei, cum zice vorba noastră: «Morţii cu morţii şi vii cu vii»! Să ingrijim de copilaş! (Se duc cu toţii la pat şi aduc pe 1886). Ura!

Toţi. Ura! Se trăiască 1886.

SCENA III.

Doctori, D-rul Matei, Giuseppe, Anul 1886.

1886 (sărind din pat şi venind in scenă. Costumul zeului Amor, cu aripe).

I.

Eată că am sosit pe lume
In mijloc de plăceri şi glume,
Când toţi petrec şi rid voioşi
De-a mea venire bucuroşi.
Oare de ce?.... Aşa's de mic,
Nu ştiu nimic!.... Nu ştiu nimic!

II.

Eu sunt cu aripi de amor
Şi vĕd c'aşa plac tuturor,
Şi la femei şi la bărbaţi
Ne'nsuraţi... şi insuraţi!
Nu ştiu de ce?.. Aşa's de mic,
Nu ştiu nimic!... Nu ştiu nimic!

III.

Aud c'ar fi nevestişoare
Ce merg alături de cărare,
Ş'aceasta place tuturor
Afară de bărbaţi lor!

Oare de ce?... Aşa's de mic,
Nu ştiu nimic!... Nu ştiu nimic!

IV.

Când baletistele pornesc,
Multe ochiane s'aţintesc
Nu de la tinerei uşori
Ci de la cei mai bătriori!
Oare de ce?... Aşa's de mic!
Nu ştiu nimic!... Nu ştiu nimic!

V.

Văd că sunt unii supăraţi
Pe alţi bieţi oameni apăsaţi
Ce suflă greu şi gem amar
Sub şapte funcţii cu salar!
Oare de ce?... Aşa's de mic,
Nu ştiu nimic!... Nu ştiu nimic!

VI.

Nu aur greu, ci hărtioare
Avem, ca puful de uşoare,
Şi totuşi, strigă toţi mereu
Că vor mai bine aur greu!
Oare de ce?... Aşa's de mic,
Nu ştiu nimic!... Nu ştiu nimic!

Giuseppe. Cu un picolo hapo, papato del papa a d-lui, vedete cum canta bene et come deja grande.

I-iul doctor. Şi unde pui că are să mai crească şi să înghiţă multe hapuri pe lume!

1886. Ei, unde este testamentul băbachi, se vedem ce-'mi a lăsat!... Nu sunt slugi p'aici?.... (bate din palme şi strigă) Ion!... Vasile... Irimio!... Cum vĕ cheamă! Ei!...

SCENA IV

Doctori, Matei, Giuseppe, 1886, Loteria Ateneului, Un servitor.

Servitorul (intră certându-se cu loteria Ateneului, şi dându-i brânci). Aide... aide... cară-te de aici... Nu sunt boerii acasă .. Ear ai venit cu cerşitul.

Lot. Ateneului (cerşind). Făceţi-vĕ milă şi pomană pentru educaţiune şi instrucţiune...

Daţi un leu, daţi un leu
Pentru Ateneu!

1886. Ce cauţi aici?

Lot. Ateneului. Am aflat că este un mort in casă, şi am venit şi eu la pomană.

Toţi. Afară! Afară!...

Lot. Ateneului. Dacă nu faceţi pomană, cumpĕraţi cel puţin un bilet de loterie pentru Ateneu.

I-iul doctor. Irimio, dă-o afară şi adu testamentul.

Servitorul (scoate testamentul din sertarul mesei, il aduce doctorului, şi apoi imbrăncește loteria Ateneului).

Lot. Ateneului (eșind). Făceţi-vĕ milă şi pomană pentru educaţiune şi instrucţiune...

Daţi un leu, daţi un leu
Pentru Ateneu! (ese).

SCENA V

Doctori, 1886, Matei, Giuseppe, Gologan.

Doctorii. Ei, să vedem ce zice testamentul.

1886. Daţi mai iute.

I-iul doctor. Citiţi că şi eu sunt interesat.

1886 (citind ; recitativ).

Las cu limbă de moarte la fiul meu ce vine,
Pe lume să se poarte intocmai ca şi mine.
La toţi care sperează, voios se le zimbească,
A lor dorinţe insă, in veci se nu 'mplinească!
Pe cei cu punga goală, se-i lase in sărăcie,
Dar la bogaţi s'adune mai multă avuţie!
Pungaşii mici se intre grămadă in inchisori,
Dar hoţii mari se aibă putere şi onori!
Bărbaţii buni şi casnici se fie inşelaţi!
Ear craii, de neveste se fie adoraţi!
Cei care vor se guste a visteriei miere
Să strige 'n gura mare că biata ţară piere,
Ear cei care budgetul 'l sorb şi 'l inghit
Să jure că tot omul e astăzi fericit!
Deci, fiul meu se facă, urmăndu-mĕ in toate,
Din relele-mi deprinderi... o *colectivitate!*

I-iul doctor. Frumos, foarte frumos, şi ăncă in versuri!

Al II-lea doctor. Testament in versuri... să nu fie cas de nulitate.

I-iul doctor. Ei aş!.... Dacă o fi şi o fi, facem o lege specială interpretativă. Dar cine este executor testamentar?

1886. Staţi că este un codicil. (citeşte)

Las ca să se plătească lei zece-mii cincisute
La cel ce testamentul are să-mi execute,
Acesta voiu să fie actorul Gologan,
Artist faimos la teatru şi mare pehlivan!

Gologan. Bravo! Asta aşteptam şi eu, iubiţii mei confraţi. (Işi scoate barba şi se arată sub figura lui Gologan).

Toţi. Ah! Gologan!

Gologan. Da, Gologan cu ochi şi cu sprincene... să nu se facă cum-va testamentul nevĕzut, şi de acea m'am introdus aice sub figura unui doctor!

Giuseppe. Semĕnai curat a doctore!

Gologan. Ei, nu sunt eu de geaba actor la teatru național, și încă ce actor!... din cei mai prima!... Pe urmă să vezi d-ta, nu este nici lucru greu!... Sunt doctori senatori, doctori deputați, doctori vênători, doctori generali, doctori consilieri comunali, prin urmare pentru ce să nu fie și doctori actori.

Matei. E vero!

1886. Ei, aide să mergem, să incepem executarea testamentului.

Gologan. Stai dragă, stai că avem vreme. Mai intâiu să ne regulăm socotelile; să plătesc doctorului Matei... Adu punga. (1886, ii aduce o pungă) Ei, signore comte doctore, poftim aice! Cât am să-ți dau pentru că ne-ai scăpat de 1885?

Matei. Per me niente, ma per le poveri di Bolonia, trei mii franci.

Gologan. Trei mii de franci!... Puțin de tot! Iți plătesc indată! (Deschide punga). Poftim!

Matei. Mile grația!...

Gologan. Stai, stai, nu te grăbi... Aice sunt trei mii de franci... iau două mii și-i bag in bozunar, rămâne o mie... o bag și pe aceasta dincoace... acum adu mâna... (ii intinde mâna goală). Ești plătit.... Plată electro-omeopatică... știi ca paharele cu hapul d-tale de adineaurea!

Toți. Bravo!... bravo Gologan!

Giuseppe. Che infamia... un doctore adus dela Bolonia!

Gologan. Bolonia ne Bolonia, nu vreau să știu, ne scăpam noi de 1885 și fără Matache al d-tale!...

Matei. E un infamia, volio mio salario!

Giuseppe și Matei. E una infamia! (țipă și răcnesc).

Gologan. Nu sbierați așa că vine poliția!

Giuseppe și Matei. No!... No!... E un infamia!... (incep toți să țipe, să sbiere, să se certe, se aud in culise pasuri și lovituri cu bâte peste ușe).

Gologan. Șit! Tăcere!

(Aria: Carabiniers des Brigands).

Aud un sgomot de bâte, de bâte, de bâte,
E primul pacinic cetățean, primul pacnic cetățean,

Aud un sgomot de bătе, de bătе. . . .
E primul pacinic cetăţean. . .

Toţi (in cor)

Aud un sgomot de bătе, de bătе, de bătе, de bătе, de bătе,
E primul pacinic cetăţean, primul pacinic cetăţean
Aud un sgomot de bătе, de bătе, de bătе, de bătе, de bătе,
E primul pacinic cetăţean, primul pacinic cetăţean!

SCENA VI.

Pacinici cetăţeni, Gologan, 1886, Doctori, Matei şi Gusippe.

I-iul Pacinic cetăţean. (Aria Carabiniers Brigands).

Noi suntem pacinici cetăţeni
Ciomăgim pe Bucureşteni;
Căud sunt mulţi oameni intruniţi
Ca să-i păzim de cei vicleni,
Le spargem capul nepoftiţi. bis.

Toţi (cor).

Aud un sgomot de bătе, de bătе, de bătе, de bătе, de bătе,
E primul pacinic cetăţean. primul pacinic cetăţean
Aud un sgomot de bătе, de bătе, de bătе, de bătе, de bătе,
E primul pacinic cetăţean, primul pacinic cetăţean.

I-iul Pacinic cetăţean. Cine v'a dat sala ca să vĕ intruniţi?

Gologan. E casa rĕposatului 1885. domnule; lasă-ne in pace!... Ce intrunirile nu sunt libere in ziua de azi?

I-iul Pacinic cetăţean. Libere... cu condiţie să vi se dea autorisaţie!...

Al 2-lea Doctor. Domnule, nu este intrunire politică, a fost consult de doctori.

I-iul Pacinic cetățean. Mofturi!... Doctori la consult, nu să pomenește!... toți sunt la intruniri... Aide, băeți, umflați-i și duceți-i la secție...

Toți. Noi! Noi la secție .. (țipete, protestări).

Matei. Io sono supuso streino!

Giuseppe. Et io anche!

I-iul Pacinic cetățean. Atăt mai bine... vĕ și expulsăm! Umflați-i băeți!

Du-i, du-i, du-i la despărțire
Că și-au ris de stăpănire,
Au venit la intrunire
Ca să facă rĕsvrătire!

Toți

Du-i, du-i, du-i la despărțire
Că și-au ris de stăpănire,
Au venit la întrunire
Ca să facă resvrătire.

(Țipete, luptă, sgomot mare, cortina cade).

TABLOUL II

O cameră mare înfățișând o secție de poliție: ușe la mijloc, uși laterale și o fereastră. Pe ziduri, gravure. La dreapta o masă cu un aparat telegrafic; la stinga altă masă învelită cu postav roșiu. Cărți, hârtii, călimări pe masă, un jeț de piele așezat in fața mesei. O bancă vis-à-vis. In mijlocul camerei spre stinga un aparat fotografic.

PERSOANELE:

UN COMISAR
UN EPISTAT
1886
GOLOGAN
LOTERIA ATENEULUI
3 SERGENȚI
CAMERA DEPUTAȚILOR
STUDENȚI IN MEDICINĂ
FETELE DE LA PENSIOANE.

SCENA I

Comisarul și Epistatul.

Comisarul, (așezat la masă, citește hârtii și le iscălește). Domnule Prefect, am onoare a vĕ raporta că in expiratele 24 de oare s'a intĕmplat bine, pace.... Bun!... S'au arestat duoi indivizi pentru tapaj nocturn chiar ziua'n-amiază mare. Sergentul cu No. 364 a impușcat un căine care s'a găsit certăndu-se cu căinele din curte dela d-nu ministru... Lampa cu gaz aeriform din stradela Cătunu s'a găsit stinsă; i s'a făcut proces-verbal de contravenție... Bun!... S'a trimis sub cuvenita pază la arestul poliției d-nu Sofocle Năsturel care a reclamat că i s'au furat mai mulți bani!... Bun! (iscălește) Aide Tudosie, dă mai iute și te du cu raportul la poliție... Sĕ nu uiți să ceri de la d-nu casier masalale pentru manifestația de desară.

Epistatul (care in tot timpul a măturat prin odae și a stropit scăndurile cu o pălnie). Sunt gata, la moment!...

Comisarul (sculându-se de pe scaun, vine in scenă). Cu crima din strada Lunei ce se mai aude?

Epistatul. Astăzi au venit dela poliţie trei telegrame prin care ne vesteşte că omoritorul a fost prins şi că e un om nalt cu jobin cenuşiu.....

Comisarul. Ah! bravo!

Epistatul. Da; insă au venit pe urmă alte trei depeşe prin care se zice că omoritorul nu s'a prins şi că trebue să urmărim pe un individ cu barbă blondă!

Comisarul. Intocmai ca depeşele agenţiei Havas de pe cămpul de rĕsboi... Ce este adevĕrat astăzi, ese minciună măine.

Epistatul. Cu politica cum mergem, d-le Comisar?

Comisarul. Rĕu, rĕu de tot. Mi se pare că o să ne mĕture pe toţi; s'a unit opoziţia şi s'a făcut coaliţie.

Epistatul. Eu zic că e de geaba... Unde pui că nici nu merge unire intre boeri, ciocoi şi nifilişti .. Auzi vorbă, sunt trei şi nu fac decăt una... Nu merge!

Comisarul. Merge mĕ Tudosie... uite, priveşte la mine. (Scoate o basma mare din buzunar, şi indoeşte un capăt odată). Uite... ăştia sunt boeri... face una... (mai indoeşte odată). ăştia sunt ciocoi... face douĕ... (mai indoeşte odată) şi ăştia sunt nifilişti... face trei... (Intinde toată batista). Ei uite aşa... şi a rĕmas o singură bucată, adică un singur partid.

Epistatul (incremenit). Multă carte ai invăţat şi d-ta domnule Comisar... Ei şi atunci cine vine la putere?

Comisarul. Junimiştii — (vorbind iute) Cuconu Costache la interne, cuconu Vasilică la finanţe, cuconu Petrică la externe, cuconu.....

Epistatul (oprindu-l). Numĕră mai incet că se isprăveşte tot partidul!...

Comisarul. Aide, lasă vorba şi du-te la poliţie, căci astăzi este sĕrbătoare şi o să avem lume berechet! (se aude larmă afară).

Epistatul. Eată că au inceput să curgă muşteriii... Eu mĕ repez la poliţie (ese).

SCENA II

Comisarul, Gologan, 1886, Un sergent.

Sergentul (impingĕnd pe Gologan şi pe 1886). Aide... aide mai repede!

Gologan (impotrivindu-se). Nu da brănci, mĕ!

1886. Nu da brănci.

Sergentul. Fără vorbă!

Comisarul (către sergent). Cu ce categorie sunt d-lor?

1886 (plăngĕnd). Domnule Comisar... am fost bătuţi... Uite, mi-a rupt şi o aripă pe jumĕtate...

Gologan (plăngĕnd). Domnule... Co...misar...

Sergentul. Domnule Comisar...

Toţi (impreună). Domnule Comisar... domnule Comisar.

Comisarul.

Ce sgomot, ce vuet mare
Nu strigaţi aşa de tare...

Gologan

Domnule, ne ascultaţi,
Am fost groaznic maltrataţi...

1886

Nici un rĕu nu am făcut,
Abia astăzi m'am născut!...

Sergentul

Domnule, vĕ'nchipuiţi } bis.
Că s'au găsit intruniţi... }

Comisarul

Cine-a avut indrăsneală
Să vĕ'nchirieze-o sală?

Gologan

N'am făcut politicale,
Pe un mort l'am pus la cale...

Comisarul.

Cum? Un mort! Ce-am auzit!
Un om a fost omorit!
Sergent, spune'mi care mort
Căci trebui să fac raport.

Sergentul

Niciun mort nu am găsit
Când pe seamă-i am primit
Şi nimic nu am aflat
Decăt că s'au adunat.

1886 şi Gologan

Dă-ne drumul mai de grabă
Noi suntem oameni de treabă } bis

Sergentu şi Comisarul

Vina este foarte mare
Căci aţi avut adunare!

Comisarul. Să procedăm la interogatoriul d-v... Şedeţi! (1886 şi Gologan şed pe bancă, ear Comisarul işi ia locul la masă). Sergent! poţi să te duci.

Sergentul (eşind). Trăiţi!

Comisarul. Cum te cheamă pe d-ta?

1886 (sculându-se). Pe mine?

Comisarul. Nu! nu pe d-ta, pe d-lui. (1886 şade).

Gologan (ţifnos). Ei, adică ce te faci că nu mĕ cunoşti acum?... Când imi ceri bilete gratis la teatru, atunci ştii cum mĕ cheamă!

Comisarul. Nu insulta un funcţionar in exerciţiul funcţiunei că te dau in judecată pentru recidivă.

Gologan. Prea bine... Mĕ cheamă Gologan Stefan.

Comisarul (către 1886). Şi pe d-ta?

1886. Anul nou, cumătru lui stăntu Vasile, cu domiciliu n calendar la numĕrul unu...

Comisarul. La numĕrul unu... bis?

Gologan. Nu... pentru că nu-i anul bis...sextil!

Comisarul. Aţi fost fotografiaţi?

Gologan. Ce-ţi pasă... Nu cumva pofteşti să-ţi dăm şi poza suvenir pentru că ne-ai băgat la dubă?

Comisarul. Rĕspundeţi cuviincios. Aţi fost fotografiaţi?

1886. Pe mine nu m'a dus ăncă mama doda la fotograf.

Gologan. Eu m'am pozat in rolul lui Peterman din Choufleury... Direcţia teatrelor m'a fotografiat... Ei, p'atunci mergeau lucrurile bine la teatru nu ca astăzi.

Comisarul (sună şi intră un sergent). Sergent, să mai veniţi ăncă doi! (Sergentul ese şi se intorc trei. Unul are in cap boneta şi este imbrăcat cu manta, altul are coiful cu penaj roşu şi tunica cu eguilete roşii, cel de-al treilea are uniforma actuală albastră şi coiful prusac).

Comisarul (către Gologan şi 1886). Vĕ lăsaţi de bună-voe să vĕ fotografiaţi?

Gologan. Aşteaptă puţin. (Uitându-se la sergent) Bine, căte soiuri de uniformă au d-lor?

Comisarul. Căte-i place domnului prefect... nu te amesteca in politică.

1886 (către Gologan). Ce are să ne facă?... Imi este frică.

Gologan. N'ai nici o grije că nu ne mănăncă... Mai intăiu e lucru foarte plăcut se-ţi taci poza... şi unde pui că aici este gratis.

CUPLETE

I.

O invenţie frumoasă
Ce bătrinii n'au avut,
E să vezi poza ta scoasă
Repede intr'un minut!
Tu arunci cu o zimbire
Spre o sticlă-a ta privire,
Şi pe loc dintr'o cutie
Ese-a ta fotografie.

II.

Când un june inainte
Avea zor de insurat,
Alerga pe la petreceri
Făcând curte infocat.
Astăzi publică 'n gazete
C'ar dori ceva portrete,
Şi pe loc, fotografii
Curg cu poştea... sute... mii.

III.

Dacă se 'ntâmpla o dată
C'un tâlhar casa-ţi predà,
La poliţie indată
Alergai şi ţi-l găseà.
Azi un album iţi arată
Zicând: «Eată hoţii... cată»!
Şi 'n loc de o fiinţă vie,
Te-alegi c'o fotografie!

IV.

Cătă muncă, osteneală
Să eşi astăzi deputat,
Căci cu mare cheltuială
Se apucă un mandat!

Oare n'ar fi mult mai bine,
Se stai liniştit la tine,
Şi a ta fotografie
La alegeri loc se-ţi ţie.

V.

Aud că 'n ţara turcească
Un vizir vinicultor
Mergea să se odihnească
Sus la vie dese ori!
Turcii şopteau cu sfială:
«De nu'ţi place in capitală,
Lasă 'n loc, vizir se fie
Măcar o fotografie!

Comisarul. Ajunge cu cântecele! Vĕ rog se vĕ aşezaţi ca se vĕ facem poza. Sergenţi, ţineţii se nu mişte. (Sergenţii ii aşează cu sila in faţa aparatului. Joc de scenă care impiedică in mai multe rinduri facerea fotografiei. In sfirşit portretul este făcut şi comisarul scoate din aparat un tablou mare intăţişănd duoi ovrei cu perciuni.)

Gologan şi 1886 (sculându-se şi privind portretele, incremeniţi). Oh!

1886. Bine, ăştia nu suntem noi! Se vede că aveţi jidani expulsaţi care stau ascunşi in maşină!...

Comisarul. De loc! Insă toate fotografiele trebue se iasă aşa ca să dovedim la Londra că in ţara românească nu sunt decăt jidani cu perciuni.

Sergentul (privind la fereastă). Domnule comisar, a venit duba de la poliţie.

Comisarul. Dute de vezi pe cine a mai adus. (Toţi sergenţii es.)

Gologan. Domnule, dăne drumul acum, căci avem treabă. Trebue se plecăm la Sinaia...

1886. .... Cu trenul de plăcere.

Comisarul. Am să vĕ trimet la parchet... cu trenul de plăcere.

SCENA III.

Comisarul, 1886, Gologan, Sergentul, Loteria Ateneului.

Sergentul (imbrăncind loteria Ateneului). Ear cerşetoarea asta? De trei ori a fost arestată...

Lot. Ateneului. Făceţi-vĕ milă şi pomană...

Daţi un leu, daţi un leu
Pentru Ateneu.

Comisarul. N'ai de gănd să te laşi de cerşetoriă. O se te trimit la Răchitoasa.

Lot. Ateneului. Pentru educaţiune şi instrucţiune...

Daţi un leu, daţi un leu
Pentru Ateneu.

Gologan. Sĕrmana femee! Imi este milă de dănsa.... Domnule comisar, imi dai voe se iau un bilet?

1886. Iau şi eu unul... Poftim!... De la mine puţin, de la Dumnezeu mai mult.

Comisarul (către Gologan). Nu s'ar putea se imi faci şi mie cadou douĕ bilete. Am strins zece pănă acum, şi aş vrea se fac duzina.

Gologan (plătind). Aide, treacă de la mine.

Lot. Ateneului

Daţi un leu, daţi un leu
Pentru Ateneu!

Comisarul. Şi acum, sergent, aşeaz'o la maşină se-i fac portretul şi pe urmă să o pornim la prefectură.

Gologan. Aide se o ţinem noi.

1886. Ba bine că nu! (Loteria Ateneului este aşezată pe bancă

şi ţinută de Gologan şi 1886. Comisarul ii face portretul şi scoate o bucată de chărtie pe care este tipărit cu slove mari cuvêntnl Plixis.)

Comisarul (citind). Plixis!

Gologan (privind chărtia). Leit!...

1886. Şi poseclit!...

Comisarul (către sergent). Acum, băgaţi-o la arest! (se aude sgomot afară şi sergentul ese cu loteria Ateneului prin uşa laterală).

SCENA IV.

Gologan, 1886, Comisarul, Camera, Un sergent.

Camera (trântind uşa dela mijloc de perete şi strigând). Miserabili, mişei... cum indrăsniţi să puneţi mâna pe mine...

Comisarul (punându-i mâna in piept). Linişteşte-te cucoană şi nu injura.

Camera. Nu mĕ atinge. Eu sunt camera deputaţilor.... sunt o sacră sanctă incintă...

Sergentul. Am găsit-o pe dumneaei rătăcită prin curtea Mitropoliei şi am arestat-o...

Camera. Nu poţi se mĕ arestezi... sunt inviolabilă...

Gologan (amestecându-se in vorbă). Ei aşi!... inviolabilă... Nu te ştiu eu... ai trăit şi cu albii şi cu roşii..

Camera (protestând). Da... dar mi s'a făcut reparaţie...

1886. Cine a fost antreprenor?

Camera. Am fost dată la licitaţie.

Gologan. Se cunoaşte.

Camera (scoţind actele sale din sin). Domnule comisar, daţi ordin se fiu pusă la moment in libertate... mai intăiu eu am dreptul să mĕ plimb totdeauna, am bilet permanent de liber percurs.

Comisarul (umilit). Poftiţi cucoană .. poftiţi.... sărut mânile... sunteţi liberă.

Camera. Vorbeşte mai tare... că nu aud... De când mi s'a făcut reparaţie am perdut acustica.

Gologan (sberându-i la ureche). A zis că eşti liberă!

Camera. Bine!

CUPLETE

I.

Trebue se mĕ duc in grabă
Domnilor, eu vĕ salut,
Ştiţi prea bine cătă treabă
Eu am zilnic de făcut.
La apel mĕ notez,
L'al meu loc mĕ aşez,
Aplaudez, aprobez,
Şi votez, şi votez!

II.

Un ministru căud vorbeşte
Umilit eu il ascult,
Căci inima mea iubeşte
Pe puternici foarte mult.
Le zimbesc şi-i urmez,
Ii stimez, respectez,
Aprobez, aplaudez
Şi votez, şi votez!

III.

Căteodată obosită
Pe fotoliu aţipesc,
Căci de vorbe ameţită
Uşor ochii se lipesc.
Dar deodată inviez,
Obiceiul 'mi urmez,
Aprobez, aplaudez
Şi votez, şi votez.

IV.

Mai deunăzi doi onorabili
In incintă s'a inhăţat,
Şi cu pumni foarte respectabili
Pe sprinare s'au tratat.

De pe loc i-am vĕzut
Şi mult haz am făcut,
Şi la ordinea zilei
La ordinea zilei,
Eu am trecut, trecut.

V.

Presidentul Adunării
Sprincenile-a increţit
Şi cu semnele supărării
Din jeţu-i s'a coborit,
Dar eu mult l'am stimat
Căci frumos l'am rugat,
Şi după cinci zile
Şi după cinci zile
In jeţ ear s'a urcat!

(Camera ese)

SCENA V.

Comisarul, Gologan, 1886, Epistatul.

Epistatul (intră repede, uluit, cam beat şi lasă se'i cadă din mâni masalalele, steagurile, felinarele de hârtie pentru luminaţie). Do...omnule comisar, do...omnule comisar, e revoluţie in piaţă.

Toţi. Revoluţie!

Comisarul. Revoluţie... eşti beat.

Epistatul. Beat nu... dar am bĕut ceva... ceva mai mult... Dacă a luat guvernul monopolul cărciumelor... un funcţionar care se respectă şi ţine la guvern, e dator se bea marfa stăpânirei...

Gologan. Se nu bei prea multe spirtoase fiindcă o să ia guvernul şi monopolul chibriturilor şi ai se iei foc.

Epistatul. De chibrituri nu-mi este frică... Alea sunt naţionale... nu se aprind!

Comisar. Spune mai curând ce s'a intâmplat?

Epistatul. S'au rivoltat studenţii de la medicină şi fe-

tele de la pensionate... Am voit se interviu cu autoritatea mea, dar m'au luat la goană, m'au urmărit, s'au luat după mine şi-mi au lipit pe spinare o chărtie pe care era scris.... (vorbeşte incet cu comisarul).

Comisarul (sărind la aparatul telegrafic). Iute..., iute..., du-te de dă de ştire la ai noştri, până când trag o depeşe la poliţie (Comisarul manipulează mereu la telegraf şi epistatul ese).

Gologan (către 1886). Mi se pare că suntem scăpaţi.

1886. Cum ?

Gologan. Am se tai firul de la telegraf. (Tae firul pe când afară se aude un marş cântat de studenţi).

SCENA VI.

Comisarul, Gologan, 1886, Studenţi, Fetele dela pensionate.

Studenţii (in cor)

Hai băeţi de la medicină,
Beţe şi fluere luaţi,
Fără cea mai mică vină
Astăzi suntem persecutaţi!
Veniţi toţi să fluerăm
Pe-un examinator,
Şi năvală toţi se dăm
La spital in cor! } bis

Fetele (intrând).

B-a ba, b-e be, ba be bi bo bu,
B-a ba, b-e be, ba be bi bo bu.
Vai de noi, vai de noi,
Ce necazuri, ce nevoi, } bis
Noi din scoalele private
O să fim examinate
Pe lună de zece ori
De'-aprigi examinatori.

Studenţii şi fetele. Jos profesorii! jos examinatorii!

Comisarul (incremenit). In numele legei!

Studenţii şi fetele. Jos legea!

Comisarul (către Gologan). Nenişorule, te rog dă-mi o mănă de ajutor ca sĕ-i punem la regulă.

Gologan. Ah! acum ai inceput cu nenişorule... de geaba că nu se prinde.

Un student. Un aparat fotografic! Aide se fotografiăm pe comisar!

Fetele. Bravo băeţi!

SCENA VI.

Comisarul, 1886, Gologan, Studenţi, Fete, Loteria Ateneului.

Lot. Ateneului (eşind din o odae din stinga). Faceţi-vĕ milă şi pomană pentru educaţiune şi instrucţiune.

Băeţii (tăbărând pe dănsa). Na educaţiune!

Fetele (tăbărând pe dănsa.) Na instrucţiune. (Loteria dispare bătută).

SCENA VII.

Comisarul, Gologan, 1886, Studenţi, Fete.

Studenţii. Se fotografiăm pe comisar!

Gologan. Ei ştii că ar avea haz istoria asta.

1886. Să trămitem şi poza comisarului la Londra.

Comisarul (căutând să se apere). Protestez in numele legei.

Toţi. Jos legea! jos poliţia! (Se reped cu toţii asupra comisarului il leagă şi il aşează pe bancă).

Gologan (către un student care se ţine la o parte). Dar d-ta pentru ce stai pe gănduri? De ce nu te amesteci cu ceilalţi şi nu ei parte la manifestaţie?

Studentul. Eu nu pot se mĕ amestec domnule.... Eu sunt din opositie... mĕ abţiu.

Gologan. Ei atunci se schimbă vorba! (In timpul acesta studenţii au sfirşit facerea fotografiei şi scot din aparat un cap de măgar).

Toţi. Ura! ura! trăiască comisarul! (Lasă pe comisar legat şi incep se joace in jurul seu cântând).

ENSEMBLE FINAL

Ce mai chief, ce comedie,
Comisarul e legat!
Haideţi toţi cu veselie
Căci de dubă am scăpat! bis.

(Cortina cade pe când studenţii joacă).

STUDII DE LITERATURA FRANCESA

CORNEILLE

Pierre Corneille, născut la Rouen in 6 Iuniu 1606, era fiul unui avocat general in parlamentul din Normandia. Muma sa, dintr'o familie insemnată, se numia Marthe le Pesant de Boisguilbert. De timpuriu Corneille fu pus de tatăl său in colegiul Iesuiţilor din Rouen; aici făcù studii strălucite, atrăgênd luarea aminte a profesorilor săi prin căteva traduceri din poemul epic al poetului latin Lucanus, intitulat «Pharsalia». Şi Corneille păstrâ cea mai vie recunoştinţă, in tot cursul vieţei, cătră vechii săi profesori. După ce eşì din colegiu, se puse să studieze dreptul. Pentru a se supune voinţei părinţilor săi, el fù nevoit să imbrăţişeze profesiunea de avocat, insă fără vocaţiune şi fără succes: timiditatea sa, exteriorul său ordinar şi neingrijit peste măsură, manierele sale stângace, vorba sa incurcată şi greoaie, caracterul său tăcut, şi mai presus de toate spiritul său inalt şi caracterul său drept, toate acestea erau protivnice carierei pentru care-l menise părinţii săi. Vêzênd că nu face parte din barou decăt pentru a-şi da pe faţă şi mai mult nedestoinicia sa in această ramură, pe de altă parte geniul său necontenit necăjit de marele concepţiuni ale poesiei, se hotărì să părăsească pentru totdeauna avocatura, şi se dădù (poate contra voinţei familiei sale) trup şi suflet, literaturei dramatice. — El venì la Paris pentru a representa o comedie, intitulată «Mélite», intăia sa operă in 1629. Dădù, una după alta, *Clitandre*, la *Veuve*, la *Galerie du Palais*, la *Suivante*, la *Place Royale*, şi l'*Illusion Comique*. Aceste piese, scrise in gustul timpului, care era puţin

sever, dar mai conforme raţiunei, intr'un ton mai potrivit şi intr'un stil mai puternic şi mai ingenios decăt acel al autorilor contemporani, avură mult succes, şi a fost priincioase lui Corneille, căci prin ele işi atrase protecţiunea Cardinalului de Richelieu, care-l primise in numĕrul colaboratorilor sĕi. Corneille işi petrecù mai toată viaţa la Rouen; nu se duse să locuească la Paris decăt cam pe la anul 1662, la vĕrsta de cincizeci şi şase ani. In 1634, Corneille fù insărcinat de archiepiscopul de Rouen să celebreze in versuri latineşti sosirea lui Ludovic al XIII-lea şi a lui Richelieu in Normandia. Cardinalul de Richelieu, incăntat de complimentele sale, il puse şi pe dĕnsul in comisiunea celor cinci autori, cărora le dădea să compună piese de teatru. Aceşti secretari, sau mai bine colaboratori ai sĕi erau: L'Estoile, Boisrobert, Colletet şi Rotrou. Cardinalul işi inchipuia că face mare onoare lui Corneille, luăndu-l şi pe dĕnsul al cincilea colaborator. Richelieu plătia bine pe poeţi; in schimb insă cerea dela dĕnşii o supunere la care putea cu greu să se deprindă geniul marelui Corneille. Din care causă Cardinalul-ministru era mai puţin darnic către Corneille decăt către supuşii sĕi confraţi.

In 1635, Corneille representă intăia sa tragedie, «Médée», imitată din *Seneca*. Această piesă rĕu născocită, rĕu scrisă, fără artă, are cu toate acestea căteva versuri vrednice de Corneille. Poetul işi găsise adevĕrata sa chiămare; in anul următor, el publică intăia sa capodoperă, tragi-comedia «le Cid», subiect imprumutat dramei ispaniole a lui Guilhem de Castro. Geniul sĕu crease tipul tragediei clasice francese. Poetul se mărginise la legea celor trei unităţi. El strinseze la un loc, cu o artă minunată, toate evenimentele dramei sale, pentru a face să reeasă aceste scene insemnate, provocaţiunea lui *Rodrigue*, povestirea bătăliei, convorbirile mişcătoare ale lui Rodrigue cu *Chimène*, accusaţiunea lui *Cid* inaintea regelui, şi pledoaria lui *Don Dièguc*. Succesul acestei tragedii fu foarte mare.

«Tout Paris pour Chimène eut les yeux de Rodrigue».

«Beau comme le Cid» devenì răpede un proverb.

Acest succes meritat inspăimêntà pe poeţii favoriţi cardinalului de Richelieu. *Scuderi*, care in limbagiul sĕu ingămfat zisese, pentru a lăudà pe tĕnĕrul poet Normand, după intăiele sale comedii: «le soleil est levé, disparaissez etoiles» nu voì să mai recunoască soarele care se urcà cu adevĕrat la cer, şi ridicà contra lui «Cid» criticele cele mai inverşunate şi cele mai neghioabe; *Mairet* se incercà prin pamflete să-şi resbune tragedia sa «*Sophonisbe*» care incepea a fi uitată. Richelieu insuşi fu gelos, şi constrinse Academia franceză pe care o fundase de curănd să scrie critica piesei «le Cid».

Corneille nu priimì de loc hotărirea Academiei, şi luà şi el, intr'un mod naiv, partida admiratorilor sĕi:

«Je sais ce que je vaux, et crois ce qu'on m'en dit...»

Făcù mai mult decăt să respundă cu această nobilă incredere in el insuş; compuse noui capodopere. Acuzat că despoae pe Ispanioli, el imprumutà noua sa dramă istoricului latin Tit-Liviu, şi făcù «Horace». Poetul ştiù să scoată dintr'o singură luptă, a Hovaţilor şi a Curiaţilor, materia unei acţiuni dramatice in cinci acte. In această tragedie, Corneille ne introduce in mijlocul societăţei romane, şi ne arată iubirea patriei mai presus de orice sentiment duios din contrastul caracterelor a două femei *Sabine* şi *Camile*, şi a celor doi eroi *Horace* şi *Curiace*.

Unul e mai aspru, celălalt mai simţitor.

Horace.

«Albe vous a nommé, je ne vous connais plus».

Curiace.

«Je vous connais encore, et c'est ce qui me tue».

Interesul se naşte deasemenea din rolul vrednic de admirat al bĕtrănului «Horace», tot atăt de eroic caşi bĕtrănul *Don Dièguе*, mai incercat decăt dĕnsul, şi punĕndu-se mai presus de orice nenorocire. In acest bĕtrăn e grămădită unitatea adevĕrată a piesei, unitatea de simpatie dramatică şi unitatea de induioşare.

Puţine luni după «Horace» Corneille representă «Cinna», cel mai frumos model de tragedie istorică, şi, după *Voltaire* piesa cea mai perfectă a poetului normand. O simplă anecdotă, găsită intr'un tractat al filosofului stoic latin *Seneca* intitulat: «De Clementiâ» fù pentru dënsul materia unei mari tragedii.

Insfirşit, in 1640, el representâ opera sa cea mai perfectă, cea mai mişcătoare şi cea mai sublimă, «Polyeucte». Prietenii lui Corneille, societatea otelului de «Rambouillet», cărora poetul le citise piesa sa, nu credeau că un asemene subiect va reuşì la teatru; ei il găsiau prea serios şi prea intristător. Posteritatea a judecat altmintrelea, şi inspiraţiunea religioasă care insufleţeşte tragedia e tocmai aceeace a făcut să fie atăt de admirată in toate timpurile. Caracterile sunt de-o frumuseţă rară, — afară poate de caracterul guvernatorului «Félix», — şi foarte variate. Fiecare din ele represintă tipul deosebitelor clase ale societăţei romane, in acest timp in care creştinismul cuceria sufletele cele mai nobile şi se lupta contra neştinţei masei poporului, a mişeliei politicilor şi a nepăsării filosofilor. «Félix», «Stratonice» şi «Sévère» sunt nişte tipuri curioase de studiat din acest punct de videre. Niciodată Corneille nu compusese dialoguri mai frumoase, şi nu-şi ridicase geniul sëu la o aşa inălţime de găndire şi de expresiune. Nu se află in toate literaturile dramatici nimic mai presus de actul al patrulea din «Polyeucte».

După «Polyeucte», Corneille incepù să dea inapoi, şi «La mort de Pompée» imitată din poemul lui Lucanus, cu toate scenele elocinte, nu e decăt o tragedie foarte inferioară. E o piesă plină de declamaţiune şi prea pretenţioasă.

Corneille se ridică din nou prin un alt geniu de scriere. In 1642, el representă o capodoperă comică «le Menteur»; această piesă e cea d'intăiă comedie de caracter, in parte imitată din spanioleşte. Deşi imitată, poetul o tractase cu toate acestea cu foarte mare liberate; o scrisese pentru oamenii din timpul sëu. «Le Menteur» e o insemnată comedie. Autorul glumeşte cu mult spirit şi multă gingăşie. Stilul piesei

e un stil vioiu şi uşor. Tabloul ce poetul ne dă despre Paris, nu e oare demn de «Molière»?

Connaissez mieux Paris, puisque vous en parlez.
Paris est un grand lieu plein de marchands mêlés:
L'effet n'y répond pas toujours à l'apparence:
On s'y laisse duper autant qu'en lieu de France;
Et parmi tant d'esprits et polis et meilleurs,
Il y croît des badauds autant et plus qu'ailleurs.
Dans la confusion que ce grand nombre apporte,
Il y vient de tous lieux des gens de toute sorte,
Et dans toute la France il est bien peu d'endroits
Dont il n'ait le rebut aussi bien que le choix.
Comme on s'y connaît mal, chacun s'y met de mise
Et vaut communément autant comme il se prise.

In scena in care «Géronte» tatăl mincinosului, dojeneste pe fiul său nedemn, recunoaştem earăş pe poetul tragic care a făcut să vorbească pe «Don Diègue» şi pe bătrânul «Horace»:

Géronte.

Dans la lâcheté du vice où je te voi,
Tu n'est plus gentilhomme, étant sorti de moi.

Dorante.

Moi?

Géronte.

Laisse-moi parler, toi de qui l'imposture
Souille honteusement ce don de la nature;
Qui se dit gentilhomme et ment comme tu fais,
Il ment comme il le dit, et ne le fut jamais.
Est-il vice plus bas? Est-il tache plus noire,
Plus indigne d'un homme élevé pour la gloire?
Est-il quelque faiblesse, est-il quelque action
Dont un cœur vraiment noble ait plus d'aversion,

Puisqu'un seul démenti lui porte une infamie
Qu'il ne peut effacer s'il n'expose sa vie,
Et si dedans le sang il ne lave l'affront
Qu'un si honteux outrage imprime sur son front.

Molière mărturisea singur că el datorea foarte mult piesei comice a lui Corneille. «Lorsque *le Menteur* parut, scria Molière lui Boileau, j'avais bien l'envi d'écrire, mais j'étais incertain de ce que j'écrirais; mes idées étaient confuses; cet ouvrage vint les fixer. Le dialogue me fit voir comment causaient les honnêtes gens; la grâce et l'esprit de Dorante m'apprirent qu'il fallait toujours choisir un héros de bonton; le sang-froid avec lequel il débite ses faussetés me montra comment il fallait établir un caractère; la scène où il oublie lui-même le nom supposé qu'il s'est donné m'éclaira sur la bonne plaisanterie; et celle où il est obligé de se battre par suite de ses mensonges me prouva que toutes les comédies ont besoin d'un but moral. Enfin, sans «le Menteur», j'aurais sans doute fait quelques pièces d'intrigue, «l'Etourdi», «le Dépit amoureux»; mais peut-être n'aurais-je jamais fait «le Misanthrope». — «Embrassez-moi, respunde Boileau, voilà un aveu qui vaut la meilleure comédie». Boileau avea dreptate, dar trebuia să simtă modestia cu care Molière mărea peste măsură recunoştinţa ce el datorea lui Corneille, căci marele comic face o prea frumoasă laudă despre piesa lui Corneille.

După această excursiune in domeniul comediei, Corneille intră in acel al tragediei cu «Rodogune», «Héraclius», «Don Sanche» şi «Nicomède» (1646—1652). Acéstă de pe urmă piesă, una din cele mai originale ale lui Corneille, e deasemenea cel din urmă succes teatral pentru poet. Căderea piesei «Pertharite» care avù loc in 1653, il indepărtà de teatru pentru mai mulţi ani. In urmă se arătă earăş cu «Oedipe» şi publică pe rănd «Sertorius», in care se află încă căteva scene frumoase, «Sophonisbe», «Othon», «Agésilas», «Attila», etc., nedemne de geniul său.

In epoca căud Corneille se arătà pe scena franceză,

teatrul era sub influința unor legi foarte vechi, și respectate din causa chiar a vechimei lor. Regulile filosofului grec *Aristotel* erau considerate de autori și de public ca o autoritate in arta dramatică; și nu vorbesc numai de cunoscutele reguli de *trei unități* (règles des trois Unités: de temps de lieu et d'action), dar de toate preceptele date de filosoful grec in «Poetica» sa, și cari ii erau insuflate sau prin studiarea celor mai frumoase opere grecești, sau prin observarea naturei și cunoașterea spiritului omenesc.

Vorbind despre tragedie, Aristotel zisese că ea trebue să aibă de scop, punĕnd pe scenă o acțiune mare și personaje insemnate, a face să se nască in noi in cel mai mare grad *spaima* și *compătimirea;* și după Aristotel toți au recunoscut *spaima* și *compătimirea* ca mijloacele esențiale ale tragediei. Eată pe scurt cum și prin ce cause *spaima (terror, la terreur)* și *compătimirea* (compassio, la compassion) sunt considerate ca izvoarele principale ale interesului dramatic. Teatrul e representarea vieței omenești, și știm că cei vechi au pus căteodată zeii lor pe scenă, că *evul-mediu* se interesà la representarea scenelor din viața lui Christos. Dar punerea zeilor pe scena antică n'a avut decăt un caracter episodic; căt despre dramele *Fraților Pasiunei* (drames des frères de la Passion), naivitatea lor, caracterul lor grosolan, nelegătura lor, erau făcute mai mult a injosì idealul dumnezeirei decăt a-l arătà cu măreția cuvenită. Mijlocul de-a representa pe Dumnezeu pe scenă, de a-l face să vorbească fără a-l face să se coboare din inălțimea unde il pune firește imaginațiunea oamenilor, era oare un adevĕrat subiect de tragedie? Aceasta era deci o incercare zadarnică; și in veacurile mai luminate și mai invățate trebuia să se lase deoparte asemenea subiecte ce nici rațiunea, nici știința, nici imaginațiunea nu ar putea ingăduì.

Omul, adică natura morală e pentru om cel mai interesant dintre toate subiectele. Natura dumnezeească care-l invăluește din toate părțile, dar care-l intrece prin nemărginirea sa, n'ar putea să fie pentru dĕnsul un obiect de inchipuire, nici de plăcere; natura fisică care ii e inferioară, interesează

ştiinţa, dar nu e un izvor de elemente dramatici, pentrucă nu are nici gândire nici voinţă. Viaţa omenească e deci domeniul teatrului; omul e adevĕratul sĕu subiect, şi singurul sĕu erou. Omul cu slăbiciunile sale, cu micile sale pasiuni, cu capriţiile sale e subiectul comediei; omul cu virtuţile sale e subiectul nesecat al tragediei. Dar durerile omului caşi crimele lui nu provin decăt din luptele lui sau cu natura, sau cu ceilalţi oameni, semenii lui şi adeseori duşmanii lui, sau cu el insuş adecă cu pasiunile cari-l necăjesc şi nu-l lasă in pace. De unde resultă trei grade, şi ca să zic aşa, trei izvoare de interes, deosebite. Lupta omului contra naturei, adecă contra rĕului fisic e de sigur un obiect vrednic de interes; cunoaştem cu toţii prea mult acest fel de rĕu, pentru a nu compătimi la suferinţele ce el căşunează altora!

Această compătimire, intovărăşită de spaimă, e deci comună tuturor oamenilor fără deosebire, dar nu e lipsită de egoism, căci ea are principiul sĕu in sentimentul sau frica proprielor noastre nenorociri, şi prin urmare nu e de ordinul cel mai inalt. Asttel e compătimirea ce ne inspiră *Philoctet* suferind de rana sa, copiii *Medeei* ucişi de muma lor, *Iphigenia* lui *Euripid* plăngĕnd viaţa ce i se răpeşte in floarea vĕrstei.

Lupta omului contra omului e vrednică să ne inspire un sentiment mai mare şi mai nobil; acesta e interesul care se aplică nu numai luptelor intre indivizi, dar istoriei resboaelor ce naţiunile au intre dĕnsele, sau la luptele naţiunilor contra obijduitorilor lor. Aici compătimirea şi teroarea n'au acelaş caracter, pentrucă n'au acelaş principiu. Ele au punctul de purcedere in ideea dreptăţei şi in impresiunea ce produce asupra sufletului omenesc tot ceeace interesează omenirea: «homo sum, et nihil humani a me alienum puto» zice poetul comic latin Terentius (sunt om, şi nimic din ceea. ce e omenesc nu-mi e străin).

Această compătimire e deci de un ordin mai inalt decăt cea de mai inainte, şi in acelaş timp indeobşte mai puţin simţită; trebueşte un sentiment nobil şi o lărgime de spirit pentru a fi in stare a o resimţi. Astfel e compătimirea ce ne

inspiră lupta *Antigonei* contra lui *Creon* in «Antigona» lui *Sophocle*; astfel e compătimirea ce ne inspiră lupta *Mariei Stuart* contra *Elizabethei* in drama lui *Schiller*; astfel e acea a lui *Forus* contra lui *Alexandru* in «Alexandre» de *Racine*. Insfirşit lupta omului contra lui insuş prezintă un obiect de interes cu totul moral, şi mult mai inalt, dar deasemenea mai greu de inţeles. Dar şi aici ăncă sunt grade de stabilit: sau lupta e intre douĕ sentimente care se contrariază unul pe altul ca in «Andromaca» lui *Euripid* şi a lui *Racine* sau in *Othello* lui *Schakespeare*; sau intre pasiune şi sentimentele naturale ca in *Electra* lui *Sophocle*.

Toată această scară de sentimente omeneşti, dacă mi-e ertat a zice astfel, a fost cutrierată de dramă. Ridicăndu-se incetul cu incetul dela priveliştea rĕului fisic care nelinişteşte trupul, la aceea a rĕului moral, care schinjueşte sufletele, drama a produs toate felurile de teroare, şi s'a adresat la orice soiu de compătimire. Cei vechi aveau chiar in teatrul lor o concepţiune de un gen particular despre care n'am vorbit in enumerarea de mai sus, şi care e lupta omului contra puterei ascunse şi neinvinsă a destinului; concepţiune foarte inaltă, de un mare efect dramatic, şi astfel că interesul ce provocà la cei vechi ne atinge şi ne mişcă, ăncă astăzi căndpuţin se mai crede in puterea oarbă a fatalităţei.

Corneille e acela care nu zic că a descoperit un nou element dramatic, — căci există in oarecare grad in teatrul antic, unde Aristotel nu pare a-l fi pătruns intr'un mod lămurit, — dar care a ştiut să se servească de acest element cu atăta strălucire, şi intr'un mod aşa de general, incăt el se deosibeşte prin aceasta de toţi ce lalţi autori tragici din toate timpurile şi din toate ţĕrile. Şi e puţin a zice că se deosibeşte; adevĕrul e că el se ridică la o inălţime vrednică de admirat, deasupra tuturor rivalilor sĕi. Acest caracter nou al tragediei, e *admiraţiunea* deşteptată in cel mai inalt grad in sufletul spectatorilor prin representarea măririi morale. Astfel cei vechi, căutănd mai cu seamă, după cum zice Aristotel, a face să se nască teroarea sau compătimirea, puseseră pe scenă sau spectacolul lui *Orest*, resbunătorul tatălui sĕu şi ucigaşul

mumei sale, urmărit de *Furii*, adevĕraţi monstri infernali, lacomi de pedepsirea lui; sau *Philoctet*, suferind de-o boală ingrozitoare, făcĕnd să resune stăncile insulei unde se află de strigătele selbatice, scoase de durerea rănei, strigăte ce lăsau pe spectatori nesiguri intre spaimă şi compătimire; sau ăncă *Phedra*, victimă nenorocită prigonită de *Venus*, Phedra nenorocită şi criminală totodată, dănd dovadă prin suferinţele şi moartea sa despre puterea grozavă şi gelosia neimpăcată a zeilor. De sigur asemenea subiecte erau in stare să sgudue intr'un mod puternic sufletele, şi dacă teroarea şi mila erau in adevĕr principalele izvoare de emoţiune dramatică, atunci trebue să mărturisim că cei vechi au avut arta de-a le ridică la culme şi pe una şi pe alta. Dar trebue să recunoaştem in acelaş timp că asemenea spectacole erau tot atăt de puternice a deşteptă simţurile ca şi a mişcà inimile; şi ceeace remănea de găsit era un izvor de emoţiuni dacă nu mai viui, cel puţin mai inalte şi mai pure.

Originalitatea lui Corneille stà deci in aceasta, că dĕnsul a luat de subiect, mai in toate operile sale, zugrăvirea măririi morale, punĕnd tot interesul pe *admiraţiune*. Prin aceasta Corneille nu e numai creatorul tragediei francese: e creatorul unui tip nou şi unic de tragedie, a unui gen care e cel d'intăi dintre toate, şi in care el a remas pănă astăzi neimitabil. Şi in adevĕr, ce plăcere mai viuă şi mai nobilă putem avea, la vederea marelor opere de artă, decăt plăcerea admiraţiunei? Nu e numai cea mai bună plăcere ce ele ne pot dà, putem zice că e singura plăcere ce le cerem in general. Ce căutăm oare in munţii Carpaţi sau in Sviţera dacă nu plăcerea de-a admira natura? Căci cred că nu este o curiozitate ascunsă şi pasiunea criticei care ne indeamnă la aceasta. De ce oare căte-odată impedecăm prietenii noştri sau de-a merge să viziteze o exposiţiune de pictură, dacă nu am găsit in ea opere frumoase, sau de-a merge la teatru să vadă o piesă pe care am găsit-o rea, sau a cărei interpretare nu ni s'a părut tocmai bună? Pentru ce? Pentrucă nu căutăm, in adevĕr, in operile de artă caşi in cele ale naturei, decăt admiraţiunea sau emoţiunea ce resultă din priveliştea frumo-

sului; că orice operă care nu produce niciunul din aceste două sentimente, e mediocră sau ordinară, şi nu merită să ne ducem să o vedem sau să ne perdem timpul pentru a o cunoaşte. Dacă ar fi altmintrelea, şi dacă plăcerea criticei ar fi tot atăt de puternică şi de dorit caşi aceea a admiraţiunei, atunci am avea aceeaşi mulţămire a visita cele mai frumoase posiţiuni ale Sviţerei ca şi orice altă ţară, şi a vedea representăndu-se «le Cid» a lui Corneille ca orice altă tragedie a lui *Pradon*. Nimic deci nu e mai legitim, — pentrucă nimic nu poate să ne inalţe sufletul şi să mulţămească cele mai bune instincte ale naturei noastre, — decăt de-a căutà, chiar cu multă ostenealà şi in mijlocul greutăţilor, privelişstea frumosului. Căud vorbim de admiraţiune, nu inţelegem admiraţiunea din instinct care nu e decăt un fel de mirare negăndită in faţa a tot ce e mare şi minunat; ci admiraţiunea găndită, care-şi dă socoteală de originea şi de causa admiraţiunei, care ştie intru cătva pentru ce ea există, şi pe care reflexiunea o insufleţeşte in loc de-a o stinge. Aceasta din urmă admiraţiune e un sentiment de care nu e vrednic oricine, sentiment ce face cinste inteligenţei, ce inalţă sufletul şi-l face mai nobil. A fi simţitor la vederea frumosului, a fi mişcat şi entusiasmat la vederea lucrurilor frumoase e de sigur un merit şi in acelaş timp un izvor de bucurie; dar ce plăcere mai delicată, ce izvor de bucurii alese şi de măndrie legitimă, decăt de-a descoperì obiecte de admiraţiune ce nu vede fiecare om, de-a intrà astfel in comunicare directă şi mai strinsă, sau cu natura sau cu marele genii ce sunt onoarea omenirii, străbătănd cu spiritul nostru in adăncimile cugetărilor lor, sau ridicăndu-ne la inălţimea concepţiunilor lor celor mai sublime!

Aceste reflecţiuni asupra admiraţiunei cred că sunt la locul lor; ele sunt cu atăt mai potrivite cu căt admiraţiunea e tocmai, după cum am spus mai sus, principalul mijloc dramatic al lui Corneille, şi dintre toate sentimentele, acela la care el se adresează mai adese-ori. «Corneille, zice Boileau, ne chercha point, comme les anciens, à émouvoir la terreur et la pitié, mais à exciter dans l'âme des specta-

teurs, par la sublimité des pensées et par la beauté des sentiments, un sentiment d'admiration qui élève l'âme, le sentiment du beau, l'amour du grand, l'enthousiasme de la vertu».

Să nu credem cu toate acestea că spaima şi compătimirea sunt cu totul absente din operile dramatice ale lui Corneille; dar arătând cât de secondar e locul ce ocupă aceste două elemente dramatici, că sunt mai cu totul şterse, ca să zic aşa, vom putea judecà mai bine încă de revoluţiunea făcută de Corneille pe scena franceză.

Toate persoanele teatrului antic, afară de câteva excepţiuni, sunt invinse de durere sau de pasiune, sau nimicite de fatalitate, chiar când aceste persoane sunt semizei, adică mai mult decât simpli muritori; toţi eroii lui Corneille, — şi aici nu sunt excepţiuni, — triumfează contra durerii, inving pasiunea, sunt mai mari decât destinul, şi cu toate acestea ţoţi nu sunt decât oameni. *Horace* şi *Curiace* merg amêndoi la lupta in care işi pot pierde viaţa; dar cine ar putea fi ingrijit mai mult decât dênşii de pericolul ce au să invingă, unul cu o veseliă eroică, celălalt cu un despreţ statornic şi mişcător? Ideea pericolului care ar fi in stare prin ea insăşi să inspire compătimire sau frică, dispare cu totul in admiraţiunea născută din nepăsarea sublimă a pericolului. *Polyeucte* e ameninţat de moarte: dar este vreun suflet, oricât de comun, care să nu fie mult mai mişcat de admiraţiune vêzênd pasiunea lui Polyeucte pentru a se face martir, decât de compătimire gândind la pericolul in care el işi poate perde viaţa? Mai mult încă, orice idee de pericol se pierde, şi eroul creştin ridicându-ne cu dênsul in inălţimele unde se află nu ne mai lasă alt sentiment decât despreţul lucrurilor de pe pământ, silindu-ne să gustăm cu dênsul entusiasmul speranţelor cereşti.

Nicomède e fără indoeală, intr'o situaţiune vrednică de interes: ameninţat in drepturile sale de succesor la tron de gelosia romană şi de favoarea ce republica acordă celui mai tinêr frate al sêu *Attale*, ameninţat de a-şi pierde viaţa prin vicleşugul unei vitrigi, de s'ar lăsa cât de puţin să fie desnădăjduit, ar trebui să-l plângem, să avem milă de soarta lui,

să ne temem pentru viaţa lui. Am putea noi oare să nu admirăm un aşa de nobil caracter, şi să nu ne uităm cu acelaş ochiu caşi dĕnsul la nişte duşmani pe care-i preţueşte prea puţin pentru ca să se teamă de ei? Nu merită să fie admirat acest vrednic discipul al lui *Annibal* care, cu ironia lui muşcătoare şi mândră, infruntează, cu o faţă senină, toate pericolele şi trădările, şi nu e de loc inspăimĕntat de puterea ingrozitoare a republicei romane, nici de nenorocitele comploturi ale fratelui sĕu?

Căci astfel e marea putere a lui Corneille. Fără silă şi deodată ridicăndu-se la culmea idealului, ne duce cu dĕnsul c'un sbor aşa de iute şi totodată aşa de firesc, incăt supuşi puterei lui, sentimentele şi cugetările celor mai insemnate persoane ale piesei se par că sunt sentimentele şi cugetările noastre. Şi acţiunile lor nu ne mai par că intrec natura omenească. Căci, la urma urmei, aceşti eroi sunt, după cum am spus mai sus, şi ei tot oameni. Deşi sunt mai mari decăt noi, sunt cu toate acestea semenii şi egalii noştri. De unde vine şi caracterul particular de admiraţiune ce ei ne insuflă. Simţim că virtuţile lor sunt omeneşti, deşi sublime; nici *Rodrigue*, nici bĕtrănul *Horace* şi fiul sĕu, nici *Auguste*, nici *Pompée*, nici *Nicomède*, nici insuşi *Polyeucte*, nici *Chimène*, nici *Emilie*, nici *Cornélie* văduva marelui *Pompée*, nu sunt decăt bărbaţi şi femei ca şi noi toţi. Poetul, care nu e decăt un om a descoperit in inima omenească, in inima fiecărui din noi, in nişte adăncimi necercetate, izvoare de sublimitate şi de eroism necunoscute de noi inşine. De aici vine că admirănd creaţiunile poetului, admirăm omenirea, omenirea astfel cum el a vĕzut-o şi ne-a arătat-o; de aice «tot ceea ce e cu adevĕrat sublim are aceasta de particular, cănd il ascultăm, că inalţă sufletul şi-l face să aibă despre sine o opiniune mai inaltă, umplăndu-l de bucurie şi nu ştiu de ce nobilă mândrie, ca şi cum el ar fi fost acela care a produs lucrurile ce numai le-a auzit.» (Longin: despre *Sublim*).

Deşi recunoaştem in sentimentele acestor eroi, cari ne intrec şi cu toate acestea ne sunt asemănaţi, mişcările propriei noastre naturi, simţim o mulţămire de noi inşine, o măn-

dră care se amestecă la admirațiunea noastră, și care ne face să fim simpatici și recunoscători geniului căruia ii datorim aceste sentimente.

Pentru a face să se nască in noi niște impresiuni așa de viui și așa de inalte, mijlocul intrebuințat de Corneille e foarte simplu. A produce cu niște mijloace simple efecte puternici, acesta e, după cum știm cu toții, caracterul propriu al geniului. Corneille s'a pus mai pre sus de lupta omului contra naturei și a destinului, mai presus de lupta omului contra omului, mai presus de lupta pasiunilor intre ele, căutând interesul in lupta datoriei contra pasiunei. S'a pus mai sus încă, ar fi drept de-a zice, că el mai a nimicit lupta, căutând interesul in triumful datoriei contra pasiunei, și nu chiar contra pasiunei, dar a sentimentelor celor mai naturali și celor mai generoase. Astfel toate persoanele sunt eroi; și prin varietatea caracterelor și a situațiunilor in care a pus aceste caractere, Corneille a reprezentat toate felurile de eroism.

Roărigue și *Chimène* sunt niște eroi cari jertfesc cel mai curat și cel mai legitim amor pentru respectul onoarei casnice; bătrânul *Horace*, fiul său și *Curiace* sunt niște eroi cari jertfesc pentru patriotism amorul de familie; *Polyeucte* e un erou care jertfește pentru credința religioasă tot ceeace e vrednic de-a asigurà fericirea și onoarea vieței pământești; *Pauline* e o eroină care după ce a jertfit totul pentru datoria conjugală, primește la sfirșit drept resplată harul dumnezeesc; *Auguste* e un erou care jertfește pentru clemența sublimă dorința legitimă de-a pedepsì pe trădători și de-a asigura puterea sa; *Antiochus* și *Séléucus*, fiii *Cleopatrei* sunt eroii amorului fratern; *Nicomède* are, dacă aș putea zice așa, eroismul ironiei și a disprețului. Eroi sunt încă și acești doi tineri principi, *Héraclius* și *Martian*, a căror naștere nu e cunoscută, și cari prin un sentiment generos de prietenià voesc amêndoi să treacă drept fiul lui *Phocas*, fiindcă fiul lui *Phocas* e amenințat cu moartea. Insfirșit, chiar in tragediile lui Corneille ce nu mai sunt citite și cari au dispărut de mult timp de pe seenă, eroismul se arată la fiecare pas. Și toți

aceşti eroi au o căldură de inimă care ne inflăcărează, o vioiciune de sentiment care ne duce cu dĕnşii, o mărinimie firească care ne pune in mirare. Orice am face, cu voe sau fără voe, suntem sub influenţa acestui farmec a tot puternic; sau mai bine nu ne putem lupta contra lui niciodată. Este oare o plăcere mai mare, decăt de-a lua aripi, ca să zic aşa, şi de-a ne simţi duşi cu toţi aceşti capi de geniu aşa de departe de mizeriile ordinare ale vieţei, aşa de departe de regiunile unde se mişcă slăbiciunea omenească!

Dar să nu uităm greutăţile ce Corneille a trebuit să invingă; cu toate acestea a triumfat cu multă uşurinţă contra lor. Eroismul indeobşte nu-i decăt o intĕmplare in viaţa omenească; fără indoeală pentru a sevĕrşi un act de eroism, trebue a fi totdeauna deasupra sentimentelor comune, şi sufletele mici nu sunt de loc supuse la acte de eroism; dar insfirşit suntem eroi in cutare zi, la cutare oară prin o inspiraţiune neaşteptată care ne ridică pentru un moment deasupra noastră inşine, şi care ne lasă in urmă să cădem la nivelul sentimentelor şi a găndirilor noastre obicinuite. Tot aşa şi admiraţiunea ce eroismul inspiră e un sentiment aşa de extraordinar incăt nu e in stare să trăească mult timp. Se slăbeşte in curĕnd sau prin violenţa sa proprie, sau fiindcă motivul ce i-a dat naştere numai poate avea traiu. Deaceea, dacă e greu de-a face să se nască admiraţiunea, e şi mai rar ăncă de-a o face să trăească. Căud poetul prin geniul sĕu ne răpeşte de pe pămĕnt, nu e oare de temut că are să ne lase să cădem prea curĕnd, şi intr'un mod neaşteptat? Cu Corneille nu trebue să avem temeri de felul acesta; el ştie să facă să se nască admiraţiunea, ştie să o susţină şi să o facă să se prelungească, şi, lucru mai vrednic de lăudat, el ştie să o gradeze, şi prin o progresiune de o artă minunată, ţinĕndu-se totdeauna in acelaş şir de sentimente, ştie să scape de monotonie şi uniformitate. Exemplul cel mai minunat de asttel de combinări pline de artă e acela ce ni-l dau cele trei figuri: ale bĕtrănului *Horace*, a lui *Horace* şi a lui *Curiace*, trei medalii ale acelueaş tip, prin care poetul a exprimat amorul de patrie. Ce varietate in creaţiunea acestor trei per-

soane, dintre cari una reprezintă patriotismul roman in simplicitatea sa primitivă, şi lipsită de orice amestec; alta, bătrânul *Horace*, patriotismul legat cu amorul patern, fără să fie slăbit de acest din urmă, a treia insfirşit, *Curiace*, patriotismul cumpătat şi tot atât de eroic, dar mai omenesc prin sentimentul de familie şi de amiciţie! Să vedem acum şi pe *Rodrigue* şi pe *Chimène*. Ce concepţiune mai fărmecătoare decât acea a acestor două suflete tot una de frumoase, vrednice de-a fi fericite şi de-a se iubì unul pe altul, deopotrivă lovite de un eveniment neprevĕzut şi cu toate acestea firesc! Unde vom găsì, intr'un grad mai inalt, ceeace unii filosofi pretind că este caracterul esenţial al frumosului, *Varietatea in unitate?* Unitatea e aici prea invederată. Sentimentul onoarei e legea amândorora; şi amorul e tot atât de puternic in inima fiului lui Don Diègue ca şi in aceea a fiicei Contelui Don Gomez; varietatea nu e numai in peripeţiile dramei; ea este mai cu seamă in deosebirile de sentiment şi de acţiune ce rezultă din deosebirea sexurilor; aşa că nimic nu e mai incântător şi mai mişcător totodată decât tabloul acestei tinereţi, a acestui amor in luptă cu datoria şi mai slab decât ea.

Dacă acum vom aruncà o privire inapoi asupra acelor ce am spus despre ideal, vom inţelege că idealul lui Corneille e cel mai inalt ideal născocit şi exprimat vreodată de sufletul unui poet sau a unui artist. Ne vom explicà deasemenea cum sublimitatea morală a caracterelor produce intr'un mod firesc sublimitatea cugetărilor şi a sentimentelor; căci omul care a putut să născocească nişte tipuri aşa de superioare vieţei obicinuite era, de sigur, destoinic a-le face să simtă şi să gândească ca eroi, şi de-a găsì formele de limbagiu cele mai potrivite pentru a lăsa cugetărilor şi sentimentelor toată măreţia şi frumuseţa lor. Intr'un cuvĕnt, toate calităţile lui Corneille ca cugetător, ca artist sau ca scriitor, sunt o dovadă viue despre idealul sublim ce el născocise şi pe care a voit să-l zugrăvească; şi acest ideal e acela al virtuţei. Corneille se pare că a fost născut pe lume pentru a arătà că virtutea nu e numai cel mai nobil dintre spectacole,

dar că ea este in stare a ne mişca prin ea insăşi şi prin singura sa frumuseţe; că emoţiunile ce ne dă virtutea sunt tot atăt de puternice şi de mari ca şi acelea ale pasiunilor unele contra altora sau contra datoriei; şi că ea are insfirşit, prin ea insăşi destulă strălucire pentru a isbì imaginaţiunea, destulă căldură pentru a incălzì sufletele. Nu e deci adevĕrat, de-a zice, că persoanele lui Corneille sunt curat nişte abstracţiuni; dacă cuvĕntul ar fi potrivit am putea să adăogim că sunt nişte abstracţiuni insufleţite şi pline de viaţă.

Mĕ incerc să explic şi altora, in modul cum inţeleg eu insumi, aceea ce se numeşte *sublimul* lui Corneille. Caracterul esenţial al acestei măreţii, ce ne uimeşte şi ne incăntă totodată, e că ea este omenească şi că nu se simte in ea cea mai mică sforţare. E tot atăt de firesc poetului de-a trăì, prin sentiment şi prin găndire, la acele mari inălţimi caşi vulturului de-a se ţine pe aripele sale in nişte spaţiuri nevĕzute de noi. Dar nu pot să ascund că toate aceste explicaţiuni şi demonstrări sunt neindestulătoare, că pentru a pĕtrunde acest mare spirit şi a-l cunoaşte bine, trebue a cetì operile sale unde sufletul poetului s'a fixat intru cătva pentru vecinica admiraţiune a omenirei.

Acum căud apreţiăm pe Corneille, sau mai bine căud căutăm in propriile noastre impresiuni intărirea judecăţilor făcute asupra acestui mare scriitor, ar fi interesant să ştim cum el singur se judecă. Ne-a lăsat tocmai *Examenele* (les Examens) fiecărei din operile sale, cari sunt nişte aprecieri insemnate, făcute cu bunăcredinţă şi cu o rară simplicitate. In aceste examene mai toate scrise cu mult in urma operilor de care vorbeşte, Corneille caută a explica părerea publicului asupra fiecărei din tragediile sale. Căteodată el aprobează această părere, dăud cu sinceritate motivele pentru care o aprobă; căteodată o desaprobează şi se sileşte a o combate chiar atunci căud i-a fost favorabilă; pănă intr'atăta pasiunea neinteresată a artei, grija de principii, şi ascultarea de reguli erau superioare pentru dĕnsul grijei reputaţiunei sale! Dar oricare ar fi preţul ce punem pe cele mai mici observări ale unui spirit in acelaş timp aşa de sănătos, aşa de puternic şi

aşa de sincer, nu voesc să trag din «Examenele» lui Corneille decăt o singură observaţiune care se va părea, după cum cred, interesantă.

In toate aceste scrieri de ce se ingrijeşte Corneille? De măreţia caracterelor plăsmuite de imaginaţiunea sa, de schimbarea insemnată făcută de el in elementele şi mijloacele artei tragice, de frumuseţea nemărginită a sentimentelor ce a pus pe scenă şi de exprimarea lor, insfirşit de tot ceeace face astăzi adevĕrata sa glorie? Nicidecum. El se ingrijeşte să cerceteze dacă a urmat cu exactitate sau nu regulele artei astfel cum erau primite pănă atunci, şi astfel cum fuseseră formulate de *Aristotel*. Se felicitează căud crede că s'a conformat lor, şi cere iertare căud nu le-a observat. Judecă insfirşit propriele sale operi in acelaş mod şi prin aceleaşi motive după cum Academia franceză judecase «le Cid», şi-l condemnase, intemeindu-se pe motivul că această tragedie nu era conformă obiceiului pănă atunci urmat şi regulelor statornicite Unitatea de loc, unitatea de timp sunt observatecu verisimilitate? Limita celor doăzecişipatru de oare fost-a intrecută? Cutare sau cutare persoană ese sau intră la timp, după dorinţa lui Aristotel sau a eclesiasticului *d'Aubignac?* Cutare fapt e conform datelor istoriei, sau putut-a fi inchipuit de poet intr'un mod legitim fără a schimba caracterul tradiţional al persoanei? Astfel e natura cestiunilor ce Corneille şi-le pune şi pe care le desleagă cu o nepărtinire in adevĕr miscătoare sau in favoarea sa sau contra lui insuş. Cele mai mici infrăngeri la aceste reguli respectate sunt apreciate cu severitate de acel ce le-a sevĕrşit; căt despre persoana lui el nu vorbeşte nimic sau mai nimic. Să ne fi inşelat oare, din intĕmplare, asupra adevĕratului gen de merit ce trebue să căutăm in Corneille, sau Corneille nu ştia oare ceeace trebuia să fie la posteritate cel mai frumos titlu al sĕu spre admiraţiunea oamenilor? Nu cred nici una nici alta. Fără indoeală, Corneille, avea conştiinţă de geniul sĕu, şi căutănd bine in căteva din scrierile sale, vom descoperi o dovadă despre aceasta: «Je sais ce que je vaux, scrie Corneille după

representarea lui *Cid*, je sais ce que je vaux, et crois ce qu'on m'en dit».

Dar dĕnsul făcea de sigur o deosebire, pe care o putem face şi noi după el, intre această parte din artă care consistă in concepţiunea frumosului, şi care nu e decăt caracterul propriu al geniului, şi cealaltă parte din artă care consistă in observarea oarecăror reguli imprumutate studiului naturei, şi care se ţine de aceeace voiu numì, dacă mi-e ertat, meseria. Orice artist trebue să dea socoteală publicului de osteneala ce şi-a dat spre a invăţa regulile artei sale: nu e decăt o afacere de studiu şi de conştiinţă. Căt despre geniu, dacă natura l-a inzestrat, găsim un semn in operile sale: in casul contrar, va putea să capete reputaţiunea de artist conştiincios, insă nu şi de inspirat. Dar nu spunĕnd singur că e om de geniu, cineva va putea să hotărească pe alţii a-l admirà, ceeace Corneille a inţeles foarte bine. El lăsà pe public să-i descopere şi să-i aprecieze geniul sĕu, căt despre dĕnsul nu zicea nimic; dar ţinea să arate că-şi studiase arta lui şi că cunoştea regulile. Nu era in realitate decăt un semn de supunere şi de respect către judecătorii pentru cari lucrase. Un oarecare eclesiastic *d'Aubignac* avea, in acel timp, o carte intitulată «Pratique du théâtre» in care dĕnsul expunea cu deamănuntul regulile artei dramatice. Acest eclesiastic d'Aubignac care era din Academia franceză, care avea idei cu totul inapoiate, dar care nu era nici un ignorant, nici un prost, a exercitat, fie zis in treacăt, o tristă influinţă asupra teatrului, şi a trebuit să oprească progresul a mai multor oameni de geniu. După ce a făcut cunoscută practica teatrului, dĕnsul voia să dea un exemplu la precept, făcĕnd o tragedie intitulată «Zénobie» care căzù la intăia representare. Şi cum se lăudà că a observat exact regulile lui Aristotel: «Monsieur l'abbé, ii zice marele *Condé*, je vous loue d'avoir suivi Aristote, mais je ne pardonne pas à Aristote, de vous avoir fait faire une si mauvaise tragédie».

Şi tocmai pentru a rĕspunde eclesiasticului d'Aubignac, critic aspru al operilor sale, Corneille scrisese *Examenele* pieselor sale, unde dă autorilor din toate timpurile, un aşa

de frumos exemplu de modestie. Acest exemplu n'a fost totdeauna urmat, şi unii din succesorii lui Corneille au crezut că nu era de ajuns de-a face opere frumoase, dar că trebuia să vestească mai de-'nainte publicului că operile lor sunt frumoase. Eată cum unul dintre ei, şi cu ce ton, anunţà una din operile sale:

«Il y a deux manières de passionner la foule au théâtre; par le grand et par le vrai. Le grand prend les masses, le vrai saisit l'individu. Le but du poète dramatique, quel que soit d'ailleurs l'ensemble de ses idées sur l'art, doit donc toujours être, avant tout, de chercher le grand, comme Corneille, ou le vrai comme Molière; ou mieux encore, et c'est ici le plus haut sommet où puisse monter le génie, d'atteindre tout à la fois le grand et le vrai, le grand dans le vrai, le vrai dans le grand, comme Shakspeare. . . . . L'écueil du vrai, c'est le petit, l'écueil du grand c'est le faux. Dans tous les ouvrages de Shakspeare, il y a du grand qui est vrai, et du vrai qui est grand. Au centre de toutes ces créations, on retrouve le point d'intersection de la grandeur et de la vérité; et là où les choses grandes et les choses vraies se croisent, l'art est complet.... Ces deux mots, grand et vrai, renferment tout. La vérité contient la moralité, le grand contient le beau. Ce but, on ne supposera pas à l'auteur la présomption de croire qu'il l'a jamais atteint, ou même qu'il pourra jamais l'atteindre.... etc.».

Toată aceasta pentru a spune ca să nu ne desnădăjduim dacă nu a egalat încă pe Corneille şi Shakespeare, şi ca să nu ne mirăm când ii va intrece pe amêndoi. Eată din contra, cum Corneille vorbia de el insuş in concediul ce luà dela public după representarea tragediei sale intitulată «Pertharite»:

«Il vaut mieux, que je prenne congé de moi-même que d'attendre qu'on me le donne tout-à-fait; il est juste qu'après vingt années de travail je commence à m'apercevoir que je deviens trop vieux pour être encore à la mode. J'en remporte cette satisfaction, que je laisse le théâtre français en meilleur état que je ne l'ai trouvé, et du côté de l'art et du

côté des mœurs. Les grands génies qui lui ont prêté leurs veilles de mon temps y ont beaucoup contribué, et je me flatte jusqu'à penser que mes soins n'y ont pas nui».

Nu suntem noi oare astăzi cu totul departe de această simplitate cu adevĕrat eroică? Căci trebue să mărturisim că Corneille a fost un erou cași cea mai mare parte din personaele sale. A făcut mari lucruri; le a făcut intr'un mod simplu, firesc, fără să se arate că are incredere in propria sa glorie, fără să ceară cu vuet mare dela public, admirațiunea ce merită, și pe care omenirea îi va acorda-o totdeauna.

Corneille, urmărise in cele din urmă opere, subiectele cele mai incurcate și cele mai ciudate. Elocința sa devenise declamațiune, profunditatea sa obscuritate. Se povestește chiar, că el nu înțelegea de multe ori sensul versurilor din piesele sale. *Baron*, elevul și cel mai bun actor din trupa lui Molière, trebuia să jóce rolul lui *Domițian*. El intrebă pe Molière explicarea celor patru versuri in care Domițian zice cătră *Bérénice*:

«Faut-il mourir, Madame, et si proche du terme,
Votre illustre inconstance est-elle encore si ferme,
Que les restes d'un feu que j'avais cru si fort
Puissent dans quatre jours se promettre ma mort?

Molière ii spune că nu înțelegea ceeace putea să insemneze «une illustre inconstance proche du terme, si ferme, que les restes d'un feu si fort se promettent la mort de Domitien dans quatre jours». «Mais attendez, adăogì el, Monsieur Corneille doit venir souper avec nous aujourd'hui, et vous lui direz qu'il vous l'explique». Indată ce Corneille sosì, Baron ii sări in gât, după cum făcea și altădată, fiindcă-l iubea foarte mult; in urmă il rugă să-i explice versurile pe care nu le înțelegea. Corneille după ce le-a examinat cătva timp, ii zice: «Je ne les entends pas trop bien non plus; mais récitez-les toujours; tel qui ne les entendra pas les admirera».

După *Bérénice*, Corneille dădù încă căteva piese care

avură aceeaşi soartă. *Pulchérie* găsì puţină favoare; chiar comedienii refusară de-a o jucà. Insfirşit, după cinsprezece ani de muncă zadarnică, Corneille renunţâ la teatru. «J'ai pris congé du théâtre, zicea către unul dintre amicii sei, et ma poésie s'en est allée avec mes dents». Mai trăì încă vreo zece ani Bătrăneţea sa fu necăjită din causa slăbirei puterilor şi a facultăţilor, şi din causa triumfurilor meritate de tinĕrul sĕu rival *Racine*. Cu toate acestea avea mângăerea de-a vedea representându-se piesele sale cele frumoase in mijlocul aplauselor frenetice.

E greu de explicat cum acest poet a fost atăt de admirat de contemporanii sĕi, a avut nişte zile aşa de amărite tocmai la sfirşitul vieţei sale, intr'un timp când trebuia să se culce liniştit pe laurii sei. Oare Ludovic al XIV-lea, acel protector generos al literilor, al artelor şi al ştiinţelor, nu avea nicio cunoştinţă de lipsa de avere a poetului şi de traiul greu ce el ducea? Nu ştia regele că gloria domniei sale e in mare parte datorită geniilor cari au ilustrat Franţa de atunci? «*Chapelain* était riche, a zis La Bruyère, et Corneille ne l'était pas». Pentru ce oare un poet ca Chapelain să se fi imbogăţit, in timp ce Corneille remase tot sărac? Fiva din causă că Corneille nu era aşa de supus şi de linguşitor faţă cu monarcul şi cu marii dela curtea din Versailles? Se poate ca aceasta să fi fost adevĕratul motiv al sărăciei lui Corneille. El avea mult amor propriu, şi nu prea ascultà de toate poruncile primului-ministru a lui Ludovic al XIV-lea; din care causă — fiindcà nu avea, cum il acuzà Richelieu, «l'esprit de suite», — nu primia pensiuni mari nici dela rege, nici dela stat Mulţămită prietiniei lui Colbert, Corneille avea o mică pensiune de 2000 franci care i-a fost tăiată indată ce murì celebrul finanţiar. Şi mai era încă şi un alt motiv care-l indepărtà de rege. El fugia de societate, mai cu seamă de societatea oamenilor mari. «L'aire de la Cour ne me convient pas» zicea Corneille. După ce s'a stabilit la Paris, el legâ o strinsă amiciţie cu Molière; insă nu vedem de loc figurând numele sĕu printre obicinuiţii dela *Auteuil*, Boileau, Chapelle, Racine şi La Fontaine.

Şi această viaţă retrasă se datoreşte naturei şi caracterului său. Cerneille aşa de măreţ când făcea să vorbească pe Romani, era displăcut şi morocănos in societate. Foarte timid, leneş la vorbă, nu ştia să vorbească decăt de lucrurile ce se raportau la teatru. Convorbirea sa era aşa de greoaie, incăt era o adevărată pedeapsă pentru persoana cu care el conversa, dacă se intempla să ţină ceva mai mult. Marele *Condé*, dorind să-l vadă şi să-i vorbească, zice, după convorbirea avută, că nu trebuia a-l asculta aiurea decăt la otelul de Bourgogne «qu'il ne fallait pas l'entendre ailleurs qu'à l'hôtel de Bourgogne». Corneille singur spune intr'un bilet către *Pellison*:

«J'ai la plume féconde et la bouche stérile;
«Bon galant au théâtre et fort mauvais en ville;
«Et l'on peut rarement m'écouter sans ennui,
«Que quand je me produis par la bouche d'autrui».

Oricum fie insă, in cele de pe urmă zile, fiind greu bolnav, poetul se vĕzù foarte strimtorat. Boileau, incunoştiinţat de această tristă poziţiune a lui Corneille, alergă repede la Versailles, şi spuse regelui că el işi jertfeşte propria sa pensiune in folosul lui Corneille. «Je ne puis sans honte, zice el către *M-me de Montespan*, recevoir une pension du roi, tandisqu'un homme tel que Corneille en serait privé». Ludovic al XIV-lea se grăbì a trămite ilustrului bolnav, dejà in agonie, prin o rudă a lui Boileau, «deux cents louis». Insă dărnicia regelui era prea tărzie, căci Corneille murì, două zile după aceea, incunjurat de amicii şi familia sa, la 1 Septembre 1684, in vĕrstă de şaptezecişiopt de ani.

Cu toate defectele lui Corneille ca scriitor, cu tot caracterul său puţin sociabil, poetul găsì pintre contemporani o mulţime de admiratori şi de amici. *M-me de Sévigné* fù mult timp entusiastă: «Vive notre ami Corneille! zice ea, pardonnons-lui de méchants vers en faveur des divines et sublimes beautés qui nous transportent: ce sont des traits de maître qui sont inimitables. *Despréaux* en dit encore plus que moi».

Şi *Racine* chiar, care poate avea puternice motive să nu iubească pe Corneille, disputà eclesiasticului *Lavau* onoarea de-a pronunţà un elogiu funebru din partea Academiei franceze la morméntul marelui poet tragic. Lavau priimì această însărcinare, dar Racine nu se ţinù invins; şi trei luni după aceea, in calitate de director al Academiei franceze făcù un frumos elogiu despre Pierre Corneille ca rĕspuns la discursul lui *Thomas Corneille* care intrase ca membru al Academiei in locul fratelui sĕu:

«En quel état, zice Racine, se trouvait la scène française, lorsque Corneille commença à travailler! quel désordre! quelle irrégularité! Nul goût, nulle connaissance des véritables beautés du théâtre; les auteurs aussi ignorants que les spectateurs; la plupart des sujets extravagants et dénués de vraisemblance; point de mœurs, poit de caractères; la diction encore plus vicieuse que l'action, et dont les pointes et de misérables jeux de mots faisaient la principal ornement; en un mot, toutes les règles de l'art, celles même de l'honnêteté et de la bienséance, partout violées.

«Dans cette enfance, ou pour mieux dire, dans ce chaos du poème dramatique parmi nous, Corneille, après avoir quelque temps cherché le bon chemin, et lutté, si je l'ose ainsi dire, contre le mauvais goût de son siècle, enfin inspiré d'un génie extraordinaire, et aidé de la lecture des anciens fit voir sur la scène la raison, mais la raison accompagnée de toute la pompe, de tous les ornements dont notre langue est capable. . . . . .

. . . . . .

«La scène retentit encore des acclamations qu'excitèrent à leur naissance le *Cid*, *Horace*, *Cinna*, *Pompée*, tous les chefs-d'œuvre représentés depuis sur tant de théâtres, traduits en tant de langues, et qui vivront à jamais dans la bouche des hommes. A dire vrai, où trouvera-t-on un poète qui ait possédé à la fois tant de grands talents, tant d'excellentes parties, l'art, la force, le jugement, l'esprit? . . . . . .

. . . . . .

«Personnage véritablement né pour la gloire de son pays;

comparable je ne dis pas à tout ce que l'ancienne Rome a eu d'excellents poètes tragiques, puisqu'elle confesse elle-même qu'en ce genre elle n'a pas été fort seureuse, mais aux Eschyle, aux Sophocle, aux Euripide, dont la fameuse Athènes ne s'honore pas moins que des Thémistocle, des Périclès, des Alcibiade, qui vivaient en même temps qu'eux».

Acest elogiu a lui Corneille, venit din partea unui om de aceeaşi meseriă, face onoare numelui lui Racine şi e pentru noi de o mare valoare literară. E o analisă delicată şi plin de bun simţ asupra rolului lui Corneille şi partea de merit ce-i revine in arta dramatică.

Comparând in adevĕr operile sale cu acelea ale predecesorilor şi contemporanilor sĕi, suntem in drept a zice că Corneille e cel mai insemnat representant al literaturei Inaintea, lui teatrul trances era, după expresiunea lui Racine, intr'un mare haos. Trebuia să crezi totul: caractere, naravuri, pasiuni, stil. Lui Corneille ii datorim tragedia, comedia de caracter, comedia eroică, tragi-comedia sau drama, şi piesele cu maşini şi decoraţiuni ce erau atunci intovărăşite de puţină musică, şi cari au fost inceputul operei franceze. Tot Corneille creă şi limba tragediei; ii dete o nobilime, o delicateţă, o tărie, necunoscute pănă atunci. In tragedie mai cu seamă se ridică aşa de sus, că cel mai mare rival al sĕu, Racine, n'a putut să-l intreacă. Intr'un timp cănd nu se puneau pe scenă decăt intĕmplări de roman, Corneille dădù tragediei un scop moral; prin ajutorul ei se inălţă sufletul omenesc, arătăndu-i necontenit caractere eroice, sentimente sublime, obiecte vrednice de admiraţiune şi proprii a inspira iubirea datoriei, gustul faptelor frumoase şi practica virtuţei. El puse pe scenă partea nobilă a sufletului omenesc, eroismul, şi astfel zugravì eroismul patriotismului in «Horace», eroismul onoarei in «Cid», eroismul clemenţei in «Cinna», eroismul credinţei in «Polyeucte», eroismul iubirii conjugale in «Pompée», eroismul iubirii frăţeşti in «Rodogune», etc. Napoleon cel Mare, işi dădea foarte bine seamă de influinţa ce a trebuit să aibă Corneiile, mai bine de 200 ani asupra caracterului naţiunei franceze, cănd zicea: «La tragédie échauffe

l'âme, élève le cœur, peut et doit créer des héros. Sous ce rapport peut-être la France doit à Corneille une partie de ses belles actions.... S'il vivait, je le ferais prince».

XENOPHON C. GHEORGHIU.

POESII

MARŞUL MEU FUNEBRU

I.

Când mĕ-ţi duce la mormĕnt
Pas de pas cu jalnic cânt
Să gândiţi, că nu v'ascult.
Şi nu faceţi vuet mult,
Ca să nu treziţi cumva
Şi'n sicriu durerea mea.

II.

A privit când-va norocul
Drept la mine şi-a zimbit,
Şi de-atunci mĕ arde focul,
Focul dragostei cumplit.

Dintr'o clipă de privire
S'a născut intreg un veac,
Veac intreg de osindire
Făr'de pace, făr'de leac.

Tu te-ai dus de-atunci noroace,
Şi cu focul m'ai lăsat;
Altu-ţi zise vină'ncoace...
Ce-am făcut de m'ai uitat?

III.

N'am gândit şi nici nu pot,
Să le fac căte socot,
Că de-ar fi să le fac toate,
Căte omul le socoate:
Mai intăi aş pune-un vint,
Ca să sufle pe pămînt,
Să aţiţe'n pieptul ei
Ale dragostei scintei,
Şi să stingă 'n al meu sin
Al iubirii foc păgăn.
Şi-apoi ear aş mai pune
Nori grămadă să s'adune
Şi să verse in şiroae
Ne mai pomenită ploae,
Doară 'neacă al meu dor,
Cănd spre dănsa pleacă 'n sbor.
Şi pe Dumnezeu l'aş pune
Ca să fulgere şi tune
Şi iubirea să-mi resbune.
Şi-apoi aş voi să pot,
Dragostea din piept s'o scot
Şi să uit, că a mai fost
In auzu-mi al ei rost;
Şi-aş voi s'o pierd din lume,
Cum se pierd a mării spume,
Să-i rămăe drept locaş
Numai pieptul ei vrăjmaş,
Şi să n'aibă nicăire
Cătă-i lumea ocrotire,

Numai cât in pieptul sĕu,
Unde-am fost odată eu!

IV.

De visez ori de sunt treaz
Soţ mi-i aprigul necaz;
Orice fac, el mi-i alături
Şi nu pot să-i dau in lături.

Şi de-ai şti, că el imi vine
Vecinic numai dela tine...
Dar la ce să-ţi spun eu ear,
Ce ţi-am spus când-va 'n zadar!

Şi la ce ţi-aş spune oare,
Cât de-adinc şi greu mĕ doare,
Când nu-i nimeni să-mi mai fie
Milostiv de-acum şi mie?

V.

De-aş putea, cu o suflare
Eu aş stinge mindrul soare,
Cum se stinge-o luminare
Sau scinteea călătoare.

Şi să fie intru-una
Noapte neagră şi adincă,
Aş mai stinge-apoi şi luna,
Stelele le-aş stinge încă.

Şi ca nime 'n vecinicie
Ale-aprinde să nu poată,
Aş scălda-o 'n lacrimi vie
Lumea asta, cătă-i toată.

Poate 'n noapte-aşa de mare
Mi-ar mai fi încă uitare;
Poate 'n noapte-aşa de-adincă,
Mi-ar mai fi şi pace încă.

VI.

Zile lungi şi noapţi intregi
Urmării a vieţii legi,
Şi adinc in al ei fund
Ce misterii se ascund.

Copilandru in mintea mea
Eu credeam, că voiu afla
Mult mai multe pe pămînt
Decăt noaptea din morminţ.

S. BODNĂRESCU.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÎND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII «CONVORBIRILOR LITERARE»

Elemente de Zoologie pentru Clasa a II-a Gimnasială, conform programului, compuse de *I. şi G. Nădejde*. 253 pagini, (215 grame $^{13}/_{21}$), 3 Lei. Iaşi 1886.

Studiu Critic asupra Naturei şi Tratamentul Pneumoniei Febrinoase Acute, de *A. M. Păclianu*, 181 pagini (335 grame, $^{16}/_{23}$). Bucureşti 1885.

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ ROMÂNĂ

culeasă de

ALEX. DEGENMANN

Lei B.

772. **LAPLAINE M.** — Geometria simplificată şi aplicată la arta militară, tradusă şi prelucrată pentru scoalele de al doilea grad, de *Romulus Boteanu*, in 8o, IV & 148 p., Bucureşti, 1871, *Fraţii Ioaniţiu et comp.* . . . . . 2 —

773. **LAURAN ANG. Dr.** — Creştinul grecocatolic, deprins în legea sa, Manual catechetic şi istoric pentru luminătorii poporului, cu privire specială la istoria desbinărei grecesti, prelucrată după autori aprobaţi, Oradea Mare, cu tiparul lui *Armin Loszky*, 1878, in 8o, p. VIII, 359 . . . . . 4 50

774. **LAURENT D. F.** — Conferinţă asupra economiei, prelucrată in româneşte de *I. Riureanu*, Bucureşti, *Tip. Curţei*, 1875, in 12⁰, p. 110 . . . . . — 70

775. **LAURIAN A. TREB.** — Elemente de Cosmografie, pentru clasele primare, ed. VI, in 8o, 32 p. Bucureşti, 1869, *Fraţii Ioaniţiu et comp.* . . . . . — 20

776. **LAZĂR B. M.** — Plevna, poem epic intr'un cânt, Viena, ed. societăţei *România Jună*, *Tip. Jean N. Verney*, 1878, in 8o, p. 24. . . . . — 50

777. **LĂZĂRESCU D.** — Despre distribuţiunea avuţiilor, Bucureşti, 1878, in 8o.

778. **LĂZEANU.** — Despre elementul haemorhagic consecutiv paludismului, Bucureşti, *Tip. Al. Grecescu*, 1877, in 8⁰, p. 49.

779. **LEBRUN RIGAULT**—Cărturarul şi Popa, tradus de *Al. Sihleanu*, Bucureşti *Tip. Naţională*, 1877, in 12o, p. 155 . .

780. **LECA CONST.** — Etude sur la Reserve à Rome, en France et en Roumanie Paris, *A. Marescq*, 1875, in 8o, p. 275.

781. Legea electorală din 1867 cu interpelările ce i s'a făcut prin legea promulgată in *Monitorul* No. 91, din 23 Aprilie 1878, Bucnreşti, *Tip. Naţională*, 1878, in 12o, p. 31.

782. **LUPONI AL.** — Costică sau intriga şi crima, roman social, localizat. Bucur. *Tip. C. Petrescu-Conduratu*, 1876, in 12⁰, p. 118 . . . . . .

783. **LUPU A. D.** — Etienne-le-Grand et Michel-le-Brave, précise historiquee, d'après G. Sincai, D. Bolintineanu, etc. Bruxelles, *A. Cnops fils*, 1876, in 8⁰, pag. 108.

784. **LUPU VASILE VOEVODU.** — Carte românească de învăţătură dela pravilele împărăteşti şi de alte judeţe, cu zisa şi toată cheltuiala lui Vasile Voevodul şi domnul ţărei Moldovei, din mai multe scripturi tălmăcită, din limba elenă in limba română, cu tiparul domnesc in monastirea Trei Sfetitele din Iaşi, dela Christos 1646, ed. *G. I. Sion*, 1875, in 12⁰, p. 179, Botoşani, *Imprimeria Adrian* . . . . .

785. **LUPESCU I.** — Paragraful 37 sau Palestina in Iaşi, comedie cu cântece in doă acte, Focşani, *Tip. D. Samulada*, 1875, in 8⁰, p. 29 . . . . . .

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 24.238.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 7. Bucuresti, 1 Octombre 1886. **Anul XX.**

REALISMUL IN LITERATURA CONTIMPORANĂ

Niciodată nu s'a vĕzut pe terenul literaturei un antagonism mai viu intre douĕ curente contrare, ca in veacul nostru. Această mişcare, manifestată in prima jumĕtate a secolului sub numele de *clasicism* şi *romantism*, continuă astăzi sub nume de *idealism* şi *realism*, sau dupĕ noul epitet, *naturalism*.

Ce insemnează aceste numiri? Intru cât curentele arătate prin ele sunt conforme principielor artei?

Să luăm pentru astădată numai unul din cele trei curente menţionate: *realismul* sau *naturalismul in literatura contimporană*.

Voi incerca să arăt mai intăiu principiul esteticei naturaliste; voi vorbì apoi despre modul de vedere al naturaliştilor in alegerea subiectelor literare, şi despre forma scrierei; şi ca urmare a acestora, despre raportul dintre ştiinţă şi poesie.

I.

Literatura estetică, asemenea ştiinţei, are misiunea de-a ne revela natura, mai ales natura morală a omului, arătându-ne fenomenele vieţei in toate secretele şi amĕnuntele lor.

Ca să-şi ajungă acest scop, poetul ca şi omul de ştiinţă, are trebuinţă să observe el insuş lucrurile şi oamenii, despre cari scrie. Şi ăncă observaţiunea intĕmplătoare, in literatură ca-

şi in ştiinţă, nu este deajuns; trebue observaţiunea făcută inadins şi cu sistemă.

Acest mod de-a inţelege teoria literară este in sensul realiştilor. Insă scriitorii realişti din zilele noastre nu se mărginesc la imitaţiunea naturei, cum a fost ea inţeleasă dela Aristotele. Literatura, dupĕ eĭ, trebue să fie o copie a realităţeĭ, făcută dupĕ metodul experimental intrebuinţat in ştiinţele naturale. *Determinismul* şi *metodul experimental*: pe aceste douĕ principii se intemeiază estetica naturalistă. «Formula noastră», — zice E. Zola in *Lettre à la jeunesse*, — «este formula fisiologiştilor, chimiştilor şi fisicilor»

Dar care este terenul şi cari sunt mijloacele experimentării pentru dramatur şi romanţier? *A experimentà* insemnează a reproduce dupĕ voinţă fenomenele naturale, ca să putem constata cu siguranţă şi cu precisiune legile lor şi causele cari le determină şi de unde vine vorba *determinism*. Poate oare scriitorul să pună la incercare persoanele, pe cari are să le reproducă in poema sa, cum face, de exemplu, fisiologistul cu animalele, pe cari vrea se le studieze? Nu. El are insă toată posibilitatea de-a-le studia observăndu-le; poate inventa situaţiunile necesare pentru a provoca manifestarea caracterelor; poate trage folos din observaţiunile altora şi din resultatele ştiinţei. Inspiraţiunea poetică născută astfel, a adus la răndul sĕu adeseori mari servicii ştiinţei.

Criticii realişti ăncă nu afirmă mai mult. Tocmai pentru că nu impărtăşesc in toate vederile acestei scoale, aş voi să mĕ servesc in acest studiu căt voi putea, de autorităţile ei. Eată ce zice Emile Zola, capul scoalei naturaliste in Franţa, despre aşa numita invenţiune, sau despre studiul temei literare: «Romanţierul inventează şi el, inventează un plan, o dramă; numai că aceasta nu e decăt un capĕt al dramei, este prima istorie venită, pe care viaţa din toate zilele i-o dă in totdeauna. Apoi, in economia lucrărei sale, aceasta numai are decăt o foarte mică importanţă. Faptele nu sunt intr'ănsa decăt ca desvoltările logice ale persoanelor».

«Romanţierii stabilesc mai toate lucrările lor pe insemnări, luate in timp indelungat».

«Unul din romanţierii noştri naturalişti voeşte să scrie un roman despre lumea teatrelor. El pleacă dela această idee generală fără să aibă încă vreun fapt sau vreo persoană. Prima sa grijă va fi de-a aduna in note tot ce poate şti despre această lume, pe care vrea s'o zugrăvească. A cunoscut pe cutare actor, a văzut cutare scenă. Eată deja documente, cele mai bune, acelea cari s'au desvoltat in el. Apoi va incepe adunarea materialului, va face să vorbească oamenii cei mai bine informaţi in cestiune, va colecţiona cuvinte, naraţiuni, portrete. Şi aceasta nu e totul; el va merge pe urmă la documentele scrise şi va cetì tot ce-i poate fi folositor. In sfirşit va visita locurile; va trăì căteva zile intr'un teatru, ca să cunoască cele mai mici unghiuleţe; va trece serile in loja unei actrice; se va familiariza căt mai mult cu lumea dimprejur».

«Şi după ce a luat odată cunoştinţă de toate elementele trebuincioase, romanul său, cum am zis, se va compune de sine. Romanţierul nu va avea decăt să distribuească in mod logic faptele. Din tot ce va fi auzit, se va desfăşura drama, istoria de care are trebuinţă pentru a construì scheletul capitulelor sale. Interesul numai stă in raritatea acestei intămplări; dincontră, cu căt va fi mai de rănd şi mai generală, cu atăt va devenì mai tipică. A face să se mişte persoane reale intr'un mediu real, a da cititorului un petec din viaţa omenenească, tot romnul naturalist stă in aceasta [1]).

Aşadar, după cum am zis la inceput, prin metodul experimental in literatură nu se inţelege altceva, decăt observaţiunea făcută inadins şi cu sistemă asupra fenomenelor cunoscute din intămplare, ca să le putem constata in mod ştiinţific. In asemănare cu cel fisic este astfel numai o analogie de metod experimental.

II.

Să trecem acum la alegerea şi expunerea subiectului in opere literare. Să admitem, că arta şi literatura ar putea stu-

[1]) E. Zola: «Le roman expérimental».

dia, intocmai ca ştiinţa, atăt condiţiunile fisice şi sociale, căt şi pe cele fisiologice şi morale, sau, ca să vorbim in limbagiul ştiinţei, atăt mediul exterior căt şi mediul interior, cari amĕndoĕ determină caracterul omului şi fenomenele vieţei lui. — Oare prin simpla şi exacta copiare a naturei se pot crea in adevĕr opere de artă?

— Da; respund realiştii. «Romanul naturalist», zice Zola, «este o simplă cercetare *(enquête)* asupra naturei, a fiinţelor şi a lucrurilor. El numai pune dar interesul sĕu in ingeniositatea unei fabule bine inventate şi desvoltate dupĕ anumite regule. Imaginaţiunea numai are rol; intriga e de puţină importanţă pentru romanţier, care nu se ingrijeşte nici de expositiune, nici de nod, nici de desnodămănt; inţeleg că nu intervine pentru a tăia sau a adăuga ceva realităţii, că nu fabrică o maşinărie de tot felul de bucăţi, dupĕ trebuinţele unei idei preconcepute. El pleacă dela puntul, că natura e deajuns; trebue a o primì aşa cum este, fără de-a o modificà, nici a o atinge in nimic; ea e destul de frumoasă, destul de mare, ca să aducă cu sine un inceput, un mijloc şi un sfirşit. In loc de-a inchipuì o aventură, de-a o complicà, de-a pregătì isbucniri teatrale, cari din scenă in scenă să conduc la o conclusiune finală, scriitorul ia din viaţă istoria unei fiinţe, sau a unei grupe de fiinţe, ale căror fapte le inregistrează cu exactitate. Lucrarea devine un proces-verbal, nimic mai mult; ea n'are decăt meritul observaţiunii exacte, al pătrunderei mai mult sau mai puţin adănci a analizei şi al lănţuirei logice a faptelor» [1]).

Eată acum şi un alt pasagiu din aceeaşi carte a lui Zola: «Fără indoială, trebue o silinţă, trebue a descurca din chaosul vieţei formula simplă a naturalismului. Aci e dificultatea; a face ceva mare cu lucruri şi persoane, pe cari ochii noştri, deprinşi cu privirea de toate zilele, a terminat prin a le vedè mici. E mai lesne, o ştiu, să presinţi publicului o marionetă; să numeşti marioneta Carol cel Mare, şi s'o umfli atăt de mult prin tirade, incăt publicul să creadă că vede un colos. Aceasta

[1]) E. Zola: «Le naturalisme au théatre».

este mai comod decăt a lua un burgez din timpul nostru, un om grotesc şi rĕu imbrăcat, şi a scoate din el o poesie sublimă, a face din el, spre exemplu, pe tata Goriot, un tată care-şi dă sufletul din el pentru fiicele sale, o figură atăt de enormă de adevĕr şi iubire, că nici intr'o literatură nu-i poţi găsi pereche [1]).

In loc de-a confrunta aserţiunea de mai sus a lui Zola cu ideile altor autori, am preferit a-i pune alăturea această citaţiune a cuvintelor sale. Dacă din această explicare, ce numitul autor dă principiului literar formulat mai sus, nu ese o contradicţiune, ea ne arată cel puţin spiritul formulei naturaliste. Da; literatura estetică trebue să fie o imitaţiune a naturei; insă o imitaţiune, care se distinge prin o «*pĕtrundere mai mult sau mai puţin adăncă a analizei şi prin inlănţuirea logică a faptelor*»; un «proces-verbal» al vieţei, daca voiţi, insă un proces-verbal făcut de un artist care ştie «*descurca din chaosul vieţei formula simplă a naturalismului*», a cărui privire nu se opreşte la suprafaţă, ci pĕtrunde fondul lucrurilor şi vede legătura lor necesară, care in expunere ştie ce părţi să aleagă şi ce părţi să lase afară, ca prin opera sa să ne deştepte in minte imaginea realităţei aşa cum a vĕzut-o el.

A face o operă de artă, inseamnă in adevĕr a imita natura, insă nu a o copia. Şi căt de mare e deosebirea intre aceste douĕ lucrări, ne arată chiar inţelesul ce dăm in vorbirea de toate zilele cuvintelor *artist* şi *copist*. Pe unul il admirăm, de altul vorbim cu un fel de dispreţ. Copia este fotografia, sau mai bine zis, figura de ceară a unui om, care ne dă exteriorul corpului cu toate amĕnuntele lui, insă numai atăta; şi tocmai prin aceasta ne opreşte de a mai vedè altceva. Imitaţiunea inteligentă este portretul făcut de măna unui artist; el nu ne dă decăt liniamentele principale, cu unele insuşiri şi nuanţe, dar lasă cămp liber inchipuirii, care pe temeiul datelor ce i se presintă, vede pe insuş omul cu caracterul, inteligenţa şi simţimintele ce-l insufleţesc şi-l vede

[1]) E. Zola: «Le naturalisme au théatre», p. 21.

cu ochii artistului, ear nu cum am putea-o face noi, fără ajutorul acestei explicări ce ne dă opera de artă.

Daca astfel înţeleg naturaliştii teoria artei şi literaturei, nu cred că ar fi de zis ceva in contra lor. Dar atunci nu numai ei, ci şi Shakespeare, Michel-Angelo, Dante, Bocaccio, Eschil, Sofocle şi Omer. Atunci artiştii şi scriitorii mari din toate timpurile sunt naturalişti, chiar cănd ne zugrăvesc superstiţiunile timpului lor.

III.

Ceeace dă insă naturalismului literar un caracter propriu, care-l distinge de alte perioade literare, este lupta in contra curentului numit idealist, şi exageraţiunile de fond şi de formă causate prin această luptă.

Idealismul dupĕ critica naturalistă, inseamnă concepţiunea artistică şi literară dupĕ nişte idei abstracte, privite ca modele, iar nu dupĕ realitate. In natură e frumosul şi uritul, sublimul şi grotescul, binele şi rĕul. Scriitor idealist este acela care alege mai mult partea cea bună şi frumoasă a realităţii, şi pe aceasta o infăţişează, nu cum este, sau cum ar trebui să fie dupe legile naturei şi dupĕ condiţiunile date, ci dupĕ idea lor, lăsănd afară părţi şi insuşiri urite şi adăugĕnd altele frumoase, exagerăndu-le, idealizăndu-le. Pentru că aci scopul principal este educaţiunea, şi poesia trebue să contribue la trimful moralei. Cănd se arată virtutea in luptă cu viţiul, cea d'intăi trebue să iasă invingĕtoare şi viţiul să fie pedepsit. Tartuf trebue să fie demascat şi pus in lanţuri, iar generositatea şi bunacredinţă a lui Orgon să fie resbunată, deşi in realitate se intămplă adeseori contrariul.

La noi ăncă am vĕzut predicăndu-se asemenea idei. S'ar crede in adevĕr, şi unii susţin cu tărie, că cel puţin pentru educaţiunea tinerimii sunt necesare scrieri, in cari să se arate cum adevĕrul in luptă cu minciuna, cum virtutea in luptă cu viţiul, termină totdeauna prin a triumfa. Aceasta insă e o greşală. Scopul educaţiunei inainte de toate este de-a face pe tinĕr să cunoască viaţa şi lucrurile aşa cum sunt, in cruda lor realitate. Şi nu este mai mare rătăcire decăt a face pe

adolescent să creadă, că lumea este dupĕ dorinţa şi fericitele lui visuri. Prin aceasta il expunem la desamăgiri crude, cari-i amăresc, cu atăt mai mult viaţa, căud incepe a o cunoaşte, şi cari nu arareori ucid intr'ĕnsul cu deseĕvĕrşire credinţa binelui şi a virtuţii.

Cu aceasta nu voi se zic, că e bine să dăm in măna tinerimei pe *Candide* al lui Voltaire, şi alte romane şi novele de felul acesta. Pentru ce nu? Pentru că ei nu le inţeleg deajuns. Nici inima, nici judecata, nici cunoştinţele lor nu sunt destul de desvoltate, ca să simţă şi să aprecieze plăcerile, periculele şi nenorocirile vieţei dupĕ adevĕrata lor valoare.

In ce priveşte inobilirea inimei şi indreptarea voinţei spre bine, sau cultura morală, aceasta este cu mult mai grea decăt să se poată face prin arătarea de idealuri fără un fundament real. Singură folositoare in această privinţă este realitatea, sau imaginea ei in literatură, intru căt e inţeleasă de tinĕr. Sunt fapte, intĕmplări, simţimănte, este o bună parte a vieţei morale, pe care copilul şi adolescentul o inţeleg deajuns. De aci să se ia subiectele scrierilor estetice destinate tinerimei, atăt pentru exemplele bune, căt şi pentru exemplele de desordine morală, cari nu sunt mai puţin instructive, căud sunt arătate cu toate urmările lor.

Dar să venim la subiectul nostru.

Realiştii inţeleg prin idealism, in filosofie şi morală, dogmele cele vechi ale filosofiei şi religiunei, şi literatură idealistă, sau *poesie*, este pentru ei orice scriere făcută in sensul acestor dogme. «Aici cuvĕntul de idealişti, — zice Zola in *Le Roman expérimental*, — «arată pe scriitorii cari es din observaţiune şi experienţă, pentru a intemeia operele lor pe supranatural şi iraţional, cari recunosc cu un cuvĕnt puteri misterioase, in afară de determinismul fenomenelor».

Aşadar, ceeace combate critica realistă in literatură sunt creaţiunile neasemenea adevĕrului, fantasmagoriile literare, miturile, miraculosul şi stilul manierat in expunerea acestora, iar nu adevĕratul idealism, prin care singur poate exista arta, şi care stă in reproducerea realităţei prin imaginea ei cea mai curată şi mai deplină.

Din acest antagonism al luptei, derivă pentru literatura realistă contimporană defectele cari turbură desvoltarea ei şi cari fac pe adversari s'o invinovăţească de imoralitate şi să o considere ca o epocă de descadenţă a literaturei.

Prima insuşire caracteristică a scriitorilor naturalişti este predilecţiunea ce au de-a representa in operele lor partea cea urită, cea viţioasă a omului şi a societăţei. Caractere şi scene alese in stratele cele mai căzute ale societăţei, viţiele cele mai injositoare, miseria vieţei sub toate formele ei este expusă in scrierile realiste cu o bogăţie de imagini, uneori greţoase, alteori ridicule, alteori insuflătoare de groază sau sfăşietoare de inimă.

Ca exemplu ne pot servì următoarele pasaje din *L'assomoir*, un roman in care se arată mizeriile vieţei uvrierilor din Paris, şi in care persoana principală este o spălătoreasă cu numele Gervaise:

«In unghetul său de nenorocire, in mijlocul grijelor pentru sine şi pentru alţii, Gervaise află un frumos exemplu de curaj in familia Bijard.» — Acesta era numele unui lăcătuş care avea trei copii şi care-şi ucisese femeia in bătăi, când venea acasă beat. — «Mica Lalie, sprintenă copilă de opt ani, mare cât două turtiţe de unt, ingrijea de casă cu o curăţenie ca de femee mare, şi lucrul era greu; ea avea in sarcina sa doi copilaşi: pe fratele său Juliu şi pe sora sa Henrietta, doi mici ştrengari asupra cărora trebuea să veghieze toată ziua, chiar măturând sau spălând vasele. De când tatăl Bijard omorise pe burgeza sa cu o lovitură de picior in pântece, Lalie se făcuse mica mamă a intregei case. Fără să zică nimic, de capul ei, ea ţinea locul moartei, şi aceasta până intru atâta in cât tâmpitul dobitoc de tată-său, fără indoială pentru a complecta asemănarea, acum omorà in bătăi pe fiică-sa, cum făcea altădată cu mama ei. Când se intorcea beat trebuia să aibă pe cine măcelări. El nu ţinea seamă că Lalie era mititică; intr'un om mare n'ar fi dat cu mai multă putere. Cu o palmă ii acoperea toată faţa, şi urmele celor cinci degete se cunoşteau câte două zile in delicata ei carne. Fără nici o vină, pentru un da sau pentru un nu, o lua la bătăi şi o pisa

ca un lup infuriat pe o biată pisică, sfiicioasă şi blândă, şi slabă de te făcea să plângi şi ea primea aceasta cu frumoşii săi ochi resignaţi, fără a se plânge. Niciodată Lalie nu se revoltă. Plecă puţin gâtul ca să-şi apere faţa; dar se reţinea de-a strigă ca să nu revoluţioneze casa. Apoi, când tatăl era ostenit de-a o alunga cu piciorul dela un colţ la altul al odăei, ea aştepta să aibă putere să se ridice, şi să punea iarăş la lucru: spăla copiii, făcea supa, nu lăsa nici un grăunte de praf pe mobile. A fi bătută intra in sarcina ei de toate zilele.

«Gervaise prinsese mare prietenie pentru mica sa vecină. Ea o trata ca egală, ca pe o femee in etate, care cunoştea existenţa. Trebue să spunem, că Lalie avea o faţă palidă şi serioasă, cu o expresiune de fată bătrână. Când o auzeai vorbind, i-a fi dat treizeci de ani. Ştia foarte bine să cumpere, să cârpească, să ţină buna rânduială in casă, şi vorbia de copii, ca şi cum ar fi avut deja ea insăşi doi sau trei. La etatea ei de opi ani, aceasta te făcea se surizi mai intâiu, apoi iţi simţeai stringându-se inima şi plecai ca să nu plângi. Gervaise o chiema la sine foarte adeseori, i da tot ce putea, de mâncare, haine vechi. Intr'o zi pe când ii incerca un veşmânt vechiu rămas de Nana,» — era numele fiicei spălătoresei, — «Gervaise remase incremenită văzându-i spinarea toată invineţită, cotul despuiat de pele şi încă sângerind, toată carnea sa ca de o martiră nevinovată şi lipită de oase. Ah, da! tata Bazouge», — aşa se chiema cioclul săracilor, — «putea să-şi pregătească cutia, căci mititica n'avea s'o ducă mult! Dar ea rugă pe spălătoreasă să nu spue nimic. Ea nu voia să facă supărare tatălui său, şi-l apăra zicând că el n'ar fi fost rău, daca n'ar fi băut. Dar era nebun, numai ştia. Oh! ea-l erta, pentrucă toate trebue să le erţi nebunilor.

«De atunci Gervaise păndea, ca să intervină, de câte ori auzea pe Bijard suind scara. Dar mai adeseori primea şi ea câte o trânteală. Ziua, când intra, ea găsea de multe ori pe Lalie legată de patul de fier. Lăcătuşul, inainte de-a eşi, fără nici o vină, din un simplu capriciu, ii infăşura picioarele şi pântecele cu o funie groasă: nebunie de om cu creerii

sdruncinați din causa bĕuturei. Lalie sta zile intregi țeapănă ca un par, cu picioarele amorțite; odată rĕmase și peste noapte astfel, uitând tată-sĕu să vină acasă. Când Gervais, indignată, voia s'o deslege, Lalie o ruga să nu desfacă funia pentrucă tată-sĕu s'ar infuria daca n'ar găsi nodurile cum le-a făcut el. Ea spunea aceasta surizĕnd, și picioarele ei de cheruvim erau umflate și moarte. Intristarea ei era, că nu putea să lucreze legată astfel, și odaea se afla intr'o desordine sĕlbatică. Cu toate acestea, ea era cu ochii asupra copiilor, ĕi făcea s'o asculte, chiema lângă sine pe Henrietta și pe Juliu ca să le șteargă nasul. Și fiindcă mănile ii era libere, lucra la ciorapi, ca să nu piardă cu desevĕrșire timpul. Ea suferea mai ales când Bijard o deslega; atunci să tĕria câte un pătrar de oră pe jos, neputând sta pe picioare, căci sângele nu circula».

«Alteori lăcătușul ardea in foc gologani până ii făcea roșii, apoi punĕndu-i pe cămin chiema pe Lalie și o trimetea să cumpere pâne. Fetița lua banii cu incredere, apoi dând un țipet ii arunca prin casă și-și scutura mănușița arsă. Atunci Bijard se infuria, ii ordona să-i caute, și când ea se pleca să adune banii, primea câte un pumn in ceafă de vedea stele verzi. Micuța fără să zică nimic, lua soldele, le sălta dintr'o mână intr'alta, ca să le răcească, și eșia cu ochii plini de lacrămi».

«Nu-și poate cineva inchipuì ideile de selbătăcie, cari se nasc in creerii unui asemenea om căzut. Intr'o zi după ameazi, de exemplu, Lalie, după ce rânduise toate in odae, să juca cu copiii. Fereastra era deschisă; era un curent de aer, și vĕntul suflând ușor, impingea ușa».

« — Acesta e domnul Hardi (Indrăsnețul), zicea mica Lalie. Intră, domnule Hardi; poftim intră!

Și făcea reverențe inaintea ușei, cași cum ar saluta vĕntul. Henrietta și Juliu, dinapoia ei, salutau și dĕnșii, incântați de acest joc și numai puteau de ris, cași cum i-ar fi gădilat cineva. Lalie era roșie de bucurie vĕzându-i cum se amuză și ceeace era foarte rar, găsea și ea plăcere in jocul ce le făcea».

«— Bună ziua, domnule Hardi! Cum te afli dumneata, domnule Hardi?»

«Dar o mănă brutală impinse uşa, tatăl lor Bijard intră. Atunci scena se schimbă: Henrietta şi Juliu se lipiră de părete căzĕnd jos. Lalie, inspăimăntată, rĕmase in mijlocul unei frumoase reverenţe. Lăcătuşul ţinea in mănă un biciu mare, nou, de piele, cu mănerul de tinichea albă şi cu pleasna de sfoară subţire. Insă fiindcă era bine dispus, puse biciul pe colţul patului şi arătăndu-şi dinţii cei negri, se mulţămì a adresa căteva cuvinte grosolane de mustrare copilei, care era palidă şi tremura aşteptăndu-şi porţiunea obicĭnuită. Apoi, neputănd sta pe picioare de beat, se aşternù in pat imbrăcat cum era, şi ordonă Laliei se-i tragă cismele».

«Fetiţa, alergănd prin odae plină de frică, sparse o cească. Atunci lăcătuşul luă biciul şi incepù a plesni din pat, făcăndu-o să alerge in toate colţurile odăei şi insoţind loviturile sale de felurite expresiuni ale furiei şi rĕutăţei, intocmai cum chinueşte cineva pe un biet animal vrănd a-l dresa. Copila numai putea, sărea dela pămĕnt ca o minge elastică, fără voia sa, şi fiara de tată-sĕu o ameninţa injurănd-o, că de astădată n'are să mai scape viue».

«Gervaise intră, atrasă de urletele copilei. In faţa unui asemenea tablou ea fu cuprinsă de o indignaţiune furioasă».

«Ah, ce spurcăciune de om! Incetezi ucigaşule?! sau de nu, te denunţ poliţiei!

«Bijard mormăì ca o fiară sălbatecă, trimiţĕnd-o le trebile ei, şi dete ăncă o lovitură de biciu Laliei peste faţă. Buza de deasupra i se crăpă şi săngele curgea. Atunci Gervaise luă un scaun şi voia să-l isbească in capul lăcătuşului, dar mica copilă intinse mănile rugătoare inaintea ei, zicĕnd că nu e nimic, că acum s'a terminat. Ea işi ştergea săngele cu colţul şorţului şi mulcomia copiii cari plăngeau şi ţipau caşi cum pe ei i-ar fi bătut».

. . . . . .

«Trecĕnd intr'o zi pe dinaintea locuinţei lui Bijard, Gervaise auzì tănguiri şi intră se vadă ce e.

«Camera era curată şi toate erau puse la locul lor. Cei

doi copilaşi aflaseră nişte chipuri vechi şi se jucau cu ele in linişte intr'un colţ, tăindu-le in bucăţi. Insă Gervaise fu surprinsă de-a găsi pe Lalie culcată in strimptul ei pat de chingi, palidă şi acoperită cu cearşaful pănă la bărbie».

«Faţa ei, plină de pete vinete, avea o expresiune de durere supremă, astfel că Gervaise, uitănd necazurile sale, impreună mănile şi căzù in genuchi lăngă dĕnsa. De o lună ea o vedea ţinĕndu-se de zid cănd mergea, şi indoindu-se de tuse. Acum numai putea tuşi şi adeseori se ineca.

« — Nu-mi este nimic, — zise ea. — Am lucrat prea mult şi sunt ostenită. Vezi, te rog, să nu se tae copiii cu foarfecele.

«Copila tăcù tremurănd. Un pas greoi se auzia urcănd scara. Bijard impinse uşa şi intrà, cu ochii schinteetori, ca de obicei, de nebunia furioasă a vitriolului. Cănd vĕzù pe Lalie culcată, incepù se injure, luà biciul din cui şi-l invĕrtì pe d'asupra patului somănd copila să sae in sus.

« — Nu, papa, te rog, nu da... Jur că ai să te căeşti; nu da.

« — Sai de-acolo, — sbierà el mai tare, — sau iţi scarpin coastele.

« — Nu pot, — zise copila cu blăndeţe. — O să mor.

«Gervaise se aruncă asupra lui Bijard şi-i smulse biciul... El, auzind de moarte, rĕmase cu ochii inbolbaţi; se uita imprejur in odae, caşi cum s'ar fi deşteptat dintr'un lung somn, vedea copiii spălaţi jucăndu-se şi toate in regulă. Atunci căzù pe un scaun borborosind:

«Mica noastră mamă, mica noastră mamă...

«Altă vorbă numai află. Ar fi voit să plăngă, dar nu putea».

«Lalie, pănă la ultima resuflare, se purtà ca o mamă. Ea spunea tatălui-sĕu ce are de regulat; că a imprumutat fierul de călcat unei vecine, care trebue se-l aducă; că trebue să plătească patru franci şi jumĕtate brutarului, să nu uite; că n'a putut face supă, dar este păne şi măncare de cartofi, care trebue incălzită; şi-i recomandà cu deosebire pe micii copilaşi.

«Gervaise, care deabia își reținea plânsul, se apropiă să ardice un colț al cearșafului, care căzuse, și vĕzù corpul mititel al sărmanei muribunde. Ah, Dumnezeule! ce mizerie! Pietrele ar fi plâns de milă! Lalie era toată goală, cu un rest de camizol in formă de cămașă pe umeri; da, toată goală! și o golătate sângerândă și dureroasă de martiră. Numai avea carne; oasele-i eșeau prin piele Pe coaste niște brasde subțiri violete se coborau până la șolduri: urmele vii ale biciului Brațul stâng era incunjurat de o pată vinătă, parc'ar fi fost sfărămat intr'o mașină. La picior avea o rană. Din cap până in tălpi micul și șubredul ei corp era negru!... Suferințele martirelor biciuite, ale căror icoane se adorează ca sfinte in biserici, sunt mai puțin slășietoare!... Gervaise se sgulì din nou jos, inmărmurită și cu buzele tremurânde, parc'ar fi voit să se roage.

«— Te rog, madame Coupeau, — murmură copila, căutând să se acopere cu micele ei mâni. Pe urmă numai putù vorbì. Se uita numai . . . . . .

. . . . . .

«Vecina sa, care și ea ajunsese la culmea mizeriei din causa beției bărbatului sĕu, trecĕnd a doua zi pe acolo, vĕzù pe Lalie moartă și un dor cumplit o cuprinse să meargă și ea pe aceiași cale...»

Romanele naturaliste sunt pline de-asemenea scene și narațiuni, totdeauna triste și descurajătoare.

Descurajătoare sau nu, rĕspund insă criticii realiști, aceste tablouri sunt adevĕrate. Noi nu putem fi decât recunoscĕtori scriitorului care, ridicând vĕlul și revĕrsând asupra realității această lugubră lumină, este asemenea unui medic, care ne arată ranele vieței omenești, ca să căutăm mijloacele de-a le vindeca. «Noi invĕțăm amara știință a vieței, zic ei, și dăm inalta lecțiune a realului. Eată ce există; căutați de-a vĕ intocmì [1]).

— Dar acesta nu este intreg adevĕrul, se poate replica naturaliștilor. Este numai partea cea tristă a adevĕrului, nu-

[1]) E. Zola: «Le naturalisme au théatre».

mai dosul medaliei. Viţurile şi monstruositătile nu sunt singurile insuşiri ale omului. Nobleţa de caracter, aspiraţiunele, faptele generoase şi sacrificiile nu sunt numai dorinţe şi visuri; există şi ele aevea şi poate in mai mare măsură ca in timpurile trecute, şi ele sunt parte a realităţei; prin urmare, au cel puţin tot atăta drept de-a forma obiectul literaturei, caşi viţiul. Arta numai atunci se poate numì adevĕrată, in deplinul inţeles al cuvĕntului, căud ne dă icoana complectă a realităţei. Arta naturalistă rĕmăne datoare cu partea cea mai frumoasă.

Singura misiune, ce pare a-şi recunoaşte naturalismul, este a ilustra rĕul moral, arătăndu-ne causele şi condiţiunile desvoltărei lui. Pornirele cele rele şi viţiele se nasc mai ales din influenţa mijlocului social, din reaua intocmire a vieţei publice şi private. Apoi, prefăcĕndu-se prin deprindere in a doua natură a indivizilor, ele trec, in virtutea legei de ereditate fisiologică, in nervii şi săngele generaţiunilor următoare. Aci, prin continua şi felurita influenţă a mijlocului social, prin educaţiune, prin rele exemple, prin sĕrăcie, prin nedreptatea relaţiunilor sociale, viţiele inăscute primesc un nou nutriment şi sunt ajutate in desvoltarea lor. A ne arăta acest adevĕr prin opere literare, pare a fi singura problemă a naturalismului. De exemplu, E. Zola ia o familie, Rougon-Macquart, şi intr'o serie de romane vrea să ne arate pe coboritorii acestei familii, ajunşi in deosebite trepte ale societăţei, cu pornirile şi viţele lor moştenite şi cu faptele lor, urmate in mod necesar din condiţiunile date.

Asemenea cărţi, căud sunt bine făcute, pot să fie folositoare omului cugetător. Istoricul, politicul, şi mai ales moralistul, s'ar lipsì, cred, de multă lumină, căud ar despreţuì citirea unor scrieri ca *La comédie humaine* a lui Balzac, sau ca romanele lui A. Flaubert şi E. Zola. Dar nu tot astfel se poate zice despre intreg publicul cititor. Mulţimea şi mai ales tinerii, aleargă la citirea unor asemenea scrieri intocmai ca la priveliştea unui scandal public, mai mult pentru a-şi indestulà curiositatea şi a-şi gădilà simţurile. Apoi se ştie cătă putere

au exemplele, şi ăncă exemplele rele mai mult decăt cele bune; fie privite şi numai prin ochii fantasiei.

Ce e drept, insăş realiştii ne sfătuesc, să ferim scrierile lor de ochii tinerimei.

« — Nu sunt cărţi rele, — zice A. Dumas fiul in prefaţa romanului *Manon Lescaut*, ediţiunea de la 1875, — decăt cărţile rĕu făcute. Un cap de-operă niciodată nu e periculos, şi e totdeauna folositor. Totul este de a şti citì.

— Dar fiica mea, imi vei zice; daca această carte cade in mănile ei?

— Va fi greşeala dumitale, scumpul meu domn. Pe dumneata te priveşte să veghezi asupra fiicei dumitale, pentru care n'a fost făcută această carte. Dar cu toate acestea, daca se intĕmplă, incontra voinţei dumitale, alege binele din rĕu şi incearcă a explica acestui copil viaţa».

Acest sfat al lui Dumas este foarte bun, dar el este de puţin folos, căndu un intreg curent literar este asemenea cărţei abatelui Prevost.

Rĕul cel mai mare este, că in urma unui scriitor de geniu vine totdeauna mulţimea scriitorilor fără talent. Astfel literatura contimporană, in diverse limbi, este inundată de scrieri fără valoare, numite *naturaliste*, *veriste*, sau cu alte epitete, cari cuprind volume intregi de banalităţi, de scene şi fapte imorale, in ceeace priveşte conţinutul, şi de expresiunile cele mai grosolane, sub cuvĕnt de-a fi cele mai adevĕrate. Asemenea scrieri desvoltă pornirile cele rele ale mulţimei, hrănesc materialismul şi sensualismul şi prin aceasta sunt un puternic agent al corupţiunii.

Autorii de merit, cari se vĕd imitaţi sau mai bine parodiaţi intr'un mod atăt de grotesc, sunt cei d'intàiu cari biciuesc acest potop de literatură, numită cu drept cuvănt, pornocraţie literară. Giosuè Carducci, unul din cei mai insemnaţi poeţi de şcoala nouă a Italiei, indignat in contra «canaliei care comite strofe», zice că a face versuri in Italia, este o «meserie infamantă». Rapisardi, numeşte pe imitatorii sĕi «idealişti ai porcăriei, microzoari incolori, cari nu vor ajunge niciodată să

formeze insule şi bănci». Un altul le dă epitetul de «fotografi ai obscenului, academici ai grotescului» [1]).

Daca n'ar fi o necuviinţă, aş putea cità şi dela noi asemenea exemple de litaratură. Să sperăm insă că ele vor remăne excepţiuni. Inţeleg scrieri originale, sau imitaţiuni, căci traduceri de romane şi novele de acest fel s'au făcut şi se fac cu mulţimea, şi citirea lor contribue foarte mult la stricarea moravurilor şi limbei noastre.

Dar fiindcă venì vorba despre literatura română, nu trebue se confundăm cu scrierile imorale toate poesiile şi novelele noastre făcute in spiritul realismului, intru căt represintă scene şi tablouri din viaţa reală. Atunci ar trebui se osăndim cea mai frumoasă parte a literaturei noastre poetice, şi inainte de toate poesia poporană, care oglindeşte atăt de bine viaţa poporului român şi care pentru aceasta, la noi caşi la alte popoare, este considerată ca un preţios izvor al istoriei naţionale. Dincontrà, cred că prin acestea literatura română işi are croită o cale mult mai adevărată decăt curentul naturalismului sau al idealismului in ţările apusene.

Sunt, in adevăr, şi in cei mai buni scriitori ai noştri vederi exagerate, inspirate de un prea mare pesimism, ca de de exemplu, in poesiile lui Eminescu, sau de un prea mare optimism, ca in sfirşitul romanului *Ciocoii vechi şi nuoi* de N. Filimon, de altfel poate cel mai realist din puţinele noastre romane. Nicăiri insă, in aceste scrieri, nu se află stilul prea incărcat al romanului naturalist.

Filimon, in menţionatul roman, intrebuinţează de-abea două pagine, ca să ne arate un dejun pregătit de hoţi unor oameni ai stăpănirei, in timpul lui Caragea. Un asemenea tablou se află desemnat numai prin douăzeci şi trei de versuri intr'o doină haiducească, (doina XXXII, colecţiunea Alecsandri). Insă lui E. Zola in *L'assomoir* (p. 102) nu-i trebuesc mai puţin de şasesprezece pagine, ca să descrie un prănz de uvrieri. In tendinţele lor de-a reproduce natura cu cea mai mare exactitate posibilă, scriitorii realişti cad in defectul ana-

[1]) D-ra P. Ferrieri: «Guido allo studio critico della letteratura, p. 158.

lisei prea amĕnunţite, a descrierilor prea lungi şi obositoare, care strică efectul estetic, in loc să-l mărească. Este vorba de un om, incepĕnd dela pĕrul capului pănă la unghiile degetelor, nimic nu remăne nespus. Ni se vorbeşte de o casă şi toate părţile şi insuşirile ei sunt desfăşurate pe căte două, trei, sau mai multe pagine, cu experienţa şi indemănarea celui mai ingenios architect. Prin aceasta insă poate să căştige ştiinţa, dar scopul artei se perde. Ea trebue să ne dea impresiunile şi imaginele lucrurilor, iar acestea să intunecă şi fug din mintea prea incărcată cu tot felul de amĕnunte ale aceluiaş fenomen.

Ce e drept, realiştii par a considera literatura mai mult ca ştiinţă, decăt ca artă. Şi acest mod de vedere este un alt semn distinctiv al naturalismului. El ne duce la intrebarea despre raportul dintre ştiinţă şi literatura poetică şi despre influenţa lor reciprocă.

IV.

Pentru realişti, a scrie un roman sau o dramă, inseamnă a face *istoria naturală a omului*, iar nu o poesie. Cuvăntul *poesie* pentru ei nu inseamnă o creaţiune după modelul viu al realităţei, ci un joc amuzant al fantaziei, in care misteriosul şi supranaturalul sunt ăncă elemente esenţiale. Deaci vine dispreţul lor pentru poesie, căreia unii merg pănă a-i nega cu desevĕrşire viitorul. Poesia, — zic ei, — micşorăndu-şi neincetat domeniul şi influenţa, va termina prin a devenì ştiinţă.

Alţii, mai cumpĕtaţi in judecata lor, recunosc trebuinţa poesiei, insă ii atribuesc o insemnătate şi o influenţă mai mică decăt o are in realitate.

— «Eu nu imping raţionamentul meu ca unii positivişti, — zice Zola in *Lettre à la jeunesse*, — pănă a prezice sfirşitul poesiei. Eu determin poesiei numai un rol de orchestră. Poeţii pot continua să ne facă muzică pănă căud noi vom lucra».

Asemenea Hartman zice, că in veacul de maturitate al

omenirei, arta va fi osândită de-a numai fi, decât ceeace sunt seara, pentru micii bursieri din Berlin, farsele teatrelor.

Va să zică, noi generaţiunile de astăzi, trebue să ne luăm remas bun dela poesia cea mare şi strălucită, cum susţin şi la noi tinerii influenţaţi de şcoala realistă franceză. Poeţii noştri eminenţi de astăzi vor fi cei din urmă şi vor remânè poeţii cei mari ai literaturei noastre.

Dacă acesta e adevĕrul, va trebuì să ne resignăm. Dar să cercetăm mai intăi.

Unii prevĕd căderea poesiei in imprejurarea, că minunile şi tainele naturei, şi credinţa in miraculos şi misterios, care după a lor părere formează simburile poesiei, dispar din zi in zi dinaintea ştiinţei. Politeismul antic şi creştinismul au avut poesia lor frumoasă şi sublimă, pentrucă aveau miturile, minunile şi tainele religiunei, cari au apus şi apun, precum intunerecul se retrage dinaintea luminei.

Pentru aceea epopea, de exemplu, n'ar mai fi cu putinţă astăzi, căci numai poate intrebuinţa fiinţe supranaturale, zei şi demoni, pe cari incă Voltaire incercă in *Henriada*, fără succes, să le inlocuiască cu alegorii.

Chiar limbele culte, cari au servit deja ca organe unei inalte literaturi, zic alţii, işi perd cu timpul farmecul şi recenţa poetică a cuvintelor, şi devin astfel mai puţin capabile pentru poesie. Şi unul din scriitorii noştri de astăzi, d. A. D. Xenopol, amintind in anii trecuţi, intr'o lecţiune publică la Universitate, despre triumful nostru literar in concursul dela Montpellier, prin *Cântecul gintei latine*, il atribuia, in mare parte, virginităţii limbei noastre faţă cu surorile ei neolatine, cari toate avură epocele lor, unele de mai de multe ori, de glorie literară.

Organizarea din ce in ce mai democratică a societăţei se aduce apoi ca o altă piedică a desvoltărei artistice in viitor. Egalitatea tinde a nivela inteligenţele, impreună cu drepturile, ocupaţiunile şi sorţile oamenilor. Şi astfel, talentele artistice vor fi mai puţine şi mai puţin viguroase, şi in acelaş timp le va lipsì din ce in ce mai mult mijlocul material şi social pentru desvoltarea lor, căci nu vor mai dispune de li-

nistea trebuincioasă şi de incuragiarea claselor privilegiate, ca in trecut. Arta nu va putea exista fără o elită aristocratică, zice Renan, caşi cum istoria n'ar fi de faţă să ne mărturisească, că talentul artistic şi literar şi in trecut arareori s'a bucurat in viaţă de bună starea şi fericea dorită, şi mai adeseori a trăit in mizerie sau a fost persecurat.

Cea mai serioasă obiecţiune in contra poesiei pare a fi de natură psichologică. Să pretinde, că metoadele şi resultatele ştiinţei moderne ar avea o influenţă nefavoritoare asupra imaginaţiunei poetice, şi impreună cu ea, asupra simţimêntului. Un studiu desvoltat asupra acestora şi altor reflexiuni analoage se poate vedea in o importantă scriere a lui Guyau: *Les problèmes de l'esthétique contemporaine.*

Ca răspuns la toate părerile şi ipotezele contrare poesiei in viitor, cred că ar fi deajuns o singură observaţiune. Şi aceasta este, că poesia nu stă in natura neinsufleţită şi in fenomenele din afară ale vieţei, nici in productele industriei omeneşti. Toate acestea au trebuinţă să fie privite de inteligenţa omenească, ca să pară ceeace sunt, şi trebue să fie oglindite intr'o minte aleasă ca să vadă in toată frumuseţea şi graţia, sau in toată grozăvia ori ridicului lor.

Poesia nu stă nici in cuvintele şi frasele unei limbi, cărora numai simţimêntul şi viua imaginaţiune a poeţilor le pot imprumuta farmecul ce au. Şi cu atăt mai puţin se află poesia in ficţiunile neasemeni cu realitatea, născute din credinţa intr'o lume inchipuită de fiinţe şi fenomene supranaturale, in minune şi in mister, cum credeau romanticii, şi cum se vede că inţelege astăzi critica naturalistă vorba *poesie*, pentru care cu drept cuvănt o combate. Miturile şi miraculosul pot fi poesie atunci, căud sunt o formă necesară a expresiunei sufletului omenesc şi căud sunt crezute; ele işi perd insă farmecul poetic şi rămăn forme goale, indată ce mintea pătrunde dincolo de ele şi află alte căi in tendinţele sale cătră adevăr şi nemărginit.

Apoi, cele mai adănci mistere, misterile metafisice ale vieţei şi ale universului, au rămas şi vor rămănè poate pen-

tru totdeauna nepĕtrunse, şi vor putè fi un nesecat izvor de inspiraţiuni poetice.

Insă poesia nu stă numai in umbră şi in mister; ea este insăşi imaginea realităţei, cu vioşia şi strĕlucirea sa, cu impresiunile, cugetările şi simţimintele ce ea deşteaptă in sufletul nostru atunci căud e privită prin o minte adăncă şi prin o inchipuire viue. Poesia se află astfel in noi inşine, iar nu in lucrurile ce ne incunjură, precum de exemplu, sunetul cu nesfirşitele sale variaţiuni, precum un concert sau o melodie suavă se naşte in creerul nostru din impresiunile ce el primeşte din afară. Un lucru nebăgat in seamă, o colibă, o casă ruinată, sau un nor pe cer, poate să facă impresiune estetică asupra unei inchipuiri viui şi să fie obiect de poesie, pe când dincontră, cel mai pompos răsărit de soare, sau cea mai perfectă capod'operă de pictură ori de sculptură, privite de ochiul unui om tĕmpit, nu sunt decăt nişte lucruri fără nici o insemnătate.

Soarta poesiei va fi dar insăşi soarta spiritului omenesc, şi cred că se poate afirma fără a rătăci, că poesia viitorului va fi cu atăt mai mare şi mai frumoasă decăt a trecutului, cu căt va creşte in om puterea intelectuală, care este izvorul el.

— Este necontestat, va obiectà cineva, că impreună cu ştiinţa, creşte şi puterea intelectuală. Insă tocmai această progresivă desvoltare a inteligenţei este contrară fantaziei şi producţiunilor ei căci tocmai ea micşorează domeniul poesiei.

Cele mai inverşunate certe, atăt in ştiinţă căt şi in viaţa practică, vin adeseori din lipsa unei definiţiuni lămurite a cuvintelor, şi prin urmare din deosebirea inţelesului ce se dă aceluiaş cuvĕnt. Astfel aici, daca vorba *poesie* ar insemna pentru toţi acelaş lucru, şi daca i s'a da inţelesul cel mai larg, care este şi cel mai adevĕrat şi care coprinde intreagă literatura estetică, cred că nu s'ar mai găsì nimèni, care să susţină, că poesia şi ştiinţa sunt inimice intre sine. Ştiinţa şi poesia sau arta in general, se disting intre sine mai mult prin modul expunerei decăt prin coprins, şi obiectul amăndurora este natura şi viaţa universală. Numai forma sub care ne comu-

nică productele lor este alta. Apoi, precum soarele nu desvoltă numai o parte a plantei in paguba celeilalte, aşa lumina adevăratei ştiinţe reinoeşte şi transformă natura omenească cu toate facultăţile ei. Ea nu dă mai puţin nutriment inimei şi imaginaţiunei minţei. Numai o cultură superficială a ştiinţei sau prea umilaterală, ar putea desvolta inteligenţa in dauna calităţilor estetice şi morale. Aceasta insă este o cultură falşă.

Inadevĕr, ştiinţa se adresează d'adreptul inteligenţei, pentrucă ea ne vorbeşte prin idei abstracte şi prin ţifre asupra aceleiaşi teme, despre care poesia ne vorbeşte prin imagini. Pentruaceea şi influenţa poesiei este mai mare decăt a ştiinţei, căci ea comunică divina sa armonie intregei noastre fiinţe.

Urmează de aci, că ştiinţa cu resultatele ei va avea un efcet rĕu asupra poesiei? Dincontră; cultura ştiinţifică este un puternic ajutor, este un mijloc necesar al desvoltărei geniului poetic. Totul se reduce la o economică intrebuinţare a puterelor intelectuale. Se inţelege, că acela care nu va avea talent, sau care işi va concentra şi ostenì mintea pentru a produce lucrări de ştiinţă, nu va putea produce in acelş timp şi opere de arte. Dealtfel, daca poesia a fost totdeauna mai insemnată decăt ştiinţa, pentrucă pătrunde şi ne revelă mai bine esenţa lucrurilor, această insemnătate nu va putea decăt se crească in noul orizont, tot mai intins, pe care ştiinţele de astăzi il deschid fantasiei poetice.

Ce sunt minunile neinţelese şi tainele, din care se inspira altădată poesia, pe lăngă uimitoarele revelaţiuni ale ştiinţei moderne? Idea, ce avem astăzi despre univers, cu nemărginitele sale lumi, pierdute in adăncimile spaţiului, nu este oare mai sublimă, mai insuflătoare de cugetări şi sentimente inalte, decăt universul celor vechi? Cu căt este mai poetic cerul nostru, adănc şi nemărginit, decăt augustele sfere ale cerurilor de cristal, cari inăbuşeau geniul lui Dante!

Mitologia veche impopora natura cu divinităţi inchipuite, şi era nepăsătoare pentru adevĕrata viaţă a naturei, pentrucă nu o cunoştea; microscopul şi telescopul nu i-o arătase. Miturile, acest vĕl artificial prin care priveau cei vechi natura,

sunt causa pentru care la ei simţimêntul naturei nu era atăt de intim şi adănc ca la moderni; afară poate de literatura Indiei, mai veche decăt cea elină şi romană.

Minunea lui Joe, intinzêndu-şi tainic braţul dintr'un nor, ca să coprindă şi să răpească pe Io, tablou atăt de frumos representat prin penelul lui Correggio [1]) se poate oare asemăna cu grandioasa minune a teoriei lui Kant şi Laplace, care ne face să asistăm la eşirea dintr'o negură uriaşe a unui intreg sistem de lumi ca aceasta in care trăim noi, locuite de nenumĕrate fiinţe vieţuitoare?

Nu. Departe de a fi ştiinţa nefavoritoare poesiei, descoperirile ei sunt tot atătea comori nestimate pentru inspiraţiunea poetică. Tocmai acesta este caracterul esenţial, prin care poesia şi arta modernă se deosibeşte de cea vechie; şi, deşi ele nu se vor mai putea confunda intr'o singură lucrare, cum au fost la inceput, dar sunt destinate a inainta cu pas egal, pătrunzêdu-se şi inspirăndu-se tot mai mult una prin alta. Ca exemplu ne pot servì insăşi scrierele de merit ale realiştilor, romanele ştiinţfice ale lui Jules Verne, operele unor poeţi ca Goethe, şi chiar ale unor mari savanţi şi filosofi ai veacului nostru ca Humboldt şi Schoppenhauer, sau ca la Francesi: Taine, Renan, Michelet, Edgard Quinet.

V.

Pentru sprijinirea acestei păreri imi permit a cita aici căţi-va scriitori, de sigur, din cei mai competinţi in asemenea cestiuni.

«Democrit, Platone, Epicur, Thales», — căntà Andrè Chenier ăncă din veacul trecut in poema sa *Inventiunea*, — «au arătat de departe lui Virgiliu secretele unei naturi ăncă prea invĕlite ochilor lor. Foricelli, Newton, Kepler şi Galilei, mai invĕţaţi, mai fericiţi in puternicile lor stăruinţe au descoperit comori oricărui nou Virgiliu. Toate artele sunt unite:

[1]) Cel mai frumos exemplar se află in Belvedre la Viena, altul in galeria din Berlin.

ştiinţele omeneşti n'au putut intinde domeniul lor, fără de-a mări şi cariera poesiei».

Schiller era de părere, că ştiinţa numai prin artă căştigă nobleţa şi intreagă insemnătatea sa. «Dela lut şi dela piatră inălţându se modest», — zise el in poesia sa *die Künstler*, adresându-se artiştilor,—«arta creatoare imbrăţişează victorioasă neměsuratul imperiu al spiritului. Ceeace inventatorii cuceresc in ţara ştiinţei, descoper şi cuceresc pentru voi, artiştilor. Cugetătorul numai in braţele voastre se va bucura de comorile grămădite, daca ştiinţa lui, matură pentru frumuseţă, se va inobila in opera de artă».

«Ştiinţa», — zice Spencer in cartea sa despre *Educaţiune*, p. 71—73, traducere franceză, — «ştiinţa este nu numai temelia sculpturei, picturei, musicei, poesiei, dar este ea insăşi poesie. Părerea că ştiinţa şi poesiea sunt antipatice, vine dintr'o ilusiune. Este adevěrat, fără indoială că, ca stări ale conştiinţei, emoţiunea şi cunoştinţa tind a se exclude una pe alta. Este asemenea adevěrat, că o incordare extremă a gândirei tinde a amorţi simţimintele, precum violenţa simţementelor tinde a intuneca gândirea. Neadevěrat este insă, că faptele ştiinţei ar fi lipsite de poesie, sau că cultura ştiinţifică ne face necapabili pentru exerciţiul imaginaţiunei şi pentru iubirea frumosului. Dincontră, ştiinţa deschide savantului imperii de poesie acolo, unde neştiutorul nu vede nimic. Oamenii ocupaţi cu cercetări ştiinţifice ne arată in tot momentul că ei simţesc nu numai atăt de viu, dar ăncă mai viu decăt alţii, poesia subiectului lor. Oricine va deschide cărţile de geologie ale lui Hugh Miller, sau va citì studiele coastelor de mare ale lui M. Lewes, va vedè că ştiinţa deşteaptă simţimĕntul poetic, in loc de a-l stinge. Cei ce cunosc viaţa lui Goethe, ştiu că poetul şi omul de ştiinţă pot exista amĕndoi cu o egală putere in acelaş individ. Nu este oare absurdă şi sacrilegă ideia, că cu căt studiem mai puţin natura, cu atăt o admirăm mai mult? Cugetaţi oare, că o picătură de apă, care pentru mulţime nu e decăt o picătură de apă, pierde ceva in ochii fisicului, pentrucă el ştie că daca puterea, care uneşte elementele acestei picături s'ar libera deodată, ar pro-

duce un fulger?... Adevĕrul este, că acei cari n'au pĕtruns niciodată in domeniile ştiinţei, sunt orbi la marea poesie care-i inconjoară».

Frumos arată această legătură a poesiei cu ştiinţa A. Humboldt, in *Cosmos*, cartea II, vorbind despre simţimĕntul naturei: «Graţie progresului ştiinţei moderne», — scrie dĕnsul, — «orizontul nostru se măreşte in indefinit, şi neincetat creşte bogăţia ideilor şi emoţiunilor, impreună cu puternica influenţă ce ele exercită unele asupra altora. Astăzi nu ne mai mulţumim cu povestirea descoperirilor făcute in zonele cele mai depărtate, dorim să ni se dea o icoană viue, să ni se impărtăşească cel puţin o parte din impesiunile ce omul primeşte in fiecare ţinut al globului din lumea exterioară. Tendinţa timpului de faţă este de-a indestulà această trebuinţă şi de-a crea spiritului nostru o plăcere necunoscută in vechime». Lăudănd apoi pe marele maestru al poesiei, pe Goethe, pentru adăncul simţimĕnt al naturei, ce respiră din toate operele sale, din *Suferinţele lui Werther*, ca şi din *Suveniri din Italia*, *Metamorfosele plantelor*, *Poesii amestecate*, ş. a. Humboldt esclamă: «Cine a invitat cu mai multă eloquenţă pe concetăţenii sĕi, decăt el, să deslege enigma sănţă a universului, să reinoiască legătura care, din copilăria omenirei, unia, in vederea unei lucrări comune, filosofia, fisica şi poesia?»

«In adevĕr, par'că sunt trei perioade deosebite in desvoltarea spiritului omenesc»,— observă Guyaut in *Problèmes de l'esthetique contemporaine* [1]) — «Imnurile şi poemele indiane, biblia ebraică, şi Lucreţiu, impreună cu filosofii greci pănă la Platone, sunt probe strĕlucite despre intimitatea şi nedespărţirea dela inceput a poesiei cu ştiinţa şi cu filosofia naturei. Mai tărziu simţimĕntul devenì insuşirea predominantă a poeţilor şi inteligenţa invĕţaţilor. Viitorului este rezervată posibilitatea de-a reunì originalitatea poetică cu inspiraţiunile ştiinţei şi filosofiei. Aceasta urmează din identitatea obiectului lor. Poesia va să zică inadevĕr creaţiune, dar ea nu ne mai creează

[1]) M. Guyaut: «Les problèmes de l'estétique contemporaine», p. 165.

imagini fantastice, ci ne dă imaginele aceluiaş univers, pe care-l studiază ştiinţa şi filosofia. Şi plăcerea cea mai curată şi mai presus de toate este plăcerea de-a înţelege şi de-a cugeta. Pentruaceea şi Aristotele punea fericirea zeilor in plăcerea vieţei contemplative. Chiar şi atunci când enigmele cele mari ale lumei remăn nedeslegate, ele işi păstrează farmecul lor, pentrucă inteligenţa care devine din zi in zi mai activă, cere mai puţin de-a fi deplin indestulită, decât de-a fi totdeauna in lucrare. Ceeace face dulceaţa de-a înţelege, este dulceaţa de-a cugeta, care subsistă încă şi acolo, unde ştiinţa are marginile sale, şi unde cugetarea se perde in nemărginit».

VI.

Am stăruit mai mult asupra legăturei dintre ştiinţă, căci pe aceasta se intemeiază intreagă estetica naturalistă. Daca resumând, ne reamintim acum insuşirile distinctive ale acestui curent literar, lesne putem vedea, că naturalismul, ca şi altădată romantismul, nu este decât o revoluţiune literară, o mişcare furtunoasă, destinată a curăţi atmosfera literaturei de miasmele ce o infectează. Inşiş scriitorii naturalişti consideră starea de astăzi a literaturei ca o «anarchie literară» [1]), ca o epocă de transiţiune, care «a plecat dela revoluţiunea romantică, ca să ajungă... la un nou period clasic, reaflând pe terenul din ce in ce mai solid al ştiinţelor, mărimea simplă a geniului naţional» [2]).

Din această luptă in contra unui falş optimism şi idealism, in contra unor formule estetice invechite, cari n'au cuvântul de-a fi, urmează exageraţiunea realismului in alegerea subiectelor, dând preferinţă părţei celei rele din natură şi societatea omenească. Şi tot de-aci urmează exageraţiunea in forma scrierei, tinzând a face din literatură mai mult o ştiinţă decât o artă.

---

[1]) E. Zola: «Une Campagne», art. Le naturalisme, p. 136.

[2]) Idem: «Une Campagne», preface, p. VIII.

Dar cea mai frumoasă insuşire caracteristică a realismului literar, care sperăm că va remăne şi după trecerea acestu' nou period de evoluţiune in literatura europeană, este pasionata iubire de adevĕr şi metodul ştiinţific in căutarea lui pentru a-l expune in opere literare, şi prin aceasta reinoirea vechei alianţe intre poesie şi ştiinţă.

M. STRAJANU.

NAZAT![*)]

REVISTĂ POLITICĂ ŞI UMORISTICĂ A ANULUI 1885

TABLOUL III

Scena Teatrului naţional. Culise, decoruri. O masă, două scaune, o luminare aprinsă pe masă.

PERSOANELE:

REGISORUL	HAMLET
UN DOMN LA PARTER	OFELIA
GOLOGAN	OPERA
1886	HATMANUL BALTAG
UN RAHAGIU	I-iul VIOLONIST
COFETĂRIA CAPŞA	AL II-lea VIOLONIST
COFETĂRIA BROFT	BALETUL

SCENA I

Regisorul, un domn la parter.

Regisorul (intrând uluit şi uitându-se zăpăcit in toate părţile). Ei! Numai este de trăit... A ajuns caraghioslic!.. Toţi artiştii lipsesc dela representaţie. (Strigând). Domnu Roşianu!... domnu Roşianu!...

Un domn la parter. E bolnav!

Regisorul. Bolnav!... bine! (strigând) doamna Dănescu!... doamna Odeseanu!... domnu Manolescu!... Petrescu!...

Un domn la parter. Bolnavi!

Regisorul. Bine frate, toţi sunt bolnavi! Ce ne facem? Representaţia e anunţată pentru opt şi jumătate... locurile sunt

*) Vezi No. 6.

vindute, ca niciodată... Sunt opt şi un sfert şi n'a venit nici un actor... o să inebunesc! Cel puţin orchestra e complectă?... Domnu Stefănescu!

Un domn la parter. Demisionat!

Regisorul (strigând). Domnu Hübsch !...

Un domn la parter. Demisionat.

Regisorul. Asta e altfel de boală!... Mĕ duc să reclam la directorul general al teatrelor...

Un domn la parter. Demisionat!

Regisorul (trântindu-şi căciula din cap). Toţi demisionaţi..... atunci imi dau şi eu demisia. (Ese furios).

SCENA II

Gologan, 1886.

(Gologan şi 1886 intră in scenă incet, privind in toate părţile ca să vază dacă nu sunt urmăriţi. Gologan are in cap un chipiu de epistat şi 1886 este imbrăcat cu un pardesiu cenuşiu foarte scurt şi are o pălărie foarte mare, restul costumului este al zeului Cupidon).

Gologan (intrând). Nimeni?

1886 (urmăndu-l). Nimeni!

Gologan. Nu ne-a vĕzut nimeni, suntem scăpaţi.

1886 (căzând pe scaun). Imi vine rĕu... imi vine rĕu!

Gologan. Nu e nimic.. Ţine-te bine, căci n'am ce să-ţi dau să bei aici.... Bine că ne-am vĕzut scăpaţi dela despărţire...

1886. Priveşte hal pe mine!...

Gologan. Ce să fac. Când s'a incins bătaea, am pus măna şi noi pe ce am găsit... eu pe chipiul epistatului..... tu pe haina unui student...

1886 (uitându-se in toate părţile). Unde suntem aici?

Gologan. Scoală in sus şi scoate pălăria! (se descoperă).

1886 (sculându-se şi descoperindu-se). Unde suntem?

Gologan. Pe scena teatrului Naţional, altarul literaturei noastre.

1886. Cum altarul literaturei?

Gologan. Da, pentru că aici se sacrifică zilnic literatura...

1886. O să asistăm la o representaţie frumoasă?

Gologan. Mai mul decăt frumoasă. Ascultă: actul 1-iu, operă; actul al 2-lea, comedie; actul al 3-lea, operetă; actul al 4-lea, dramă; actul al 5-lea, tragedie; actul al 6-lea, balet; actul al 7-lea, mare revistă umoristică a anului trecut.... ba nu... aceia nu se mai poate juca... are alusii politice; actul al 8-lea, gimnastică şi trapez; actul al 9-lea, tragere la ţintă; actul al 10-lea, scamatorie, căci astăzi se fac de toate pe scena teatrului naţional.

Un domn din parter. Astăzi este relaş.

1886. Pentru ce?

Un domn din parter. Pentru cause de boale şi demisiuni.

SCENA III

Gologan, 1886, un rahagiu.

Rahagiul (in culise, strigănd). Rece... bragă rece!

1886. Ah!

Gologan. Ce o fi căutănd ăsta aici... (strigănd). Ei... mĕ... Evdoghie!... Iani!... Cum te chiamă? Vin aici!

Rahagiul (intrănd). Rece... braga rece!

Gologan. Cine te-a adus aici?

Rahagiul. A vegnit pe scara de la spatie se vind la aftori ceva braga... acadele... gloanţe... halviţa... Rece!... braga rece!...

1886. Bine; par'că inainte stai de obiceiu la poarta scoalelor... şi vindeai la copiii.... Pentruce ai plecat de acolo?

Rahagiul. Numai e slobod acolo... A gonit domnul ministru....

Gologan. Ei, da rahat numai vinzi?...

Rahagiul. Rahat nu este... s'a măncat tot (ride), gloanţe ieste.... acadele ieste.... halviţă ieste.... cofeturi ieste....

SCENA IV

Gologan, 1886, cofetăria Broft, cofetăria Capşa, un rabagiu.

Cof. Capşa. (intrând). Cofeturi bune n'are nimeni.... am numai eu.

Cof. Broft. Ba eu!

Cof. Capşa. Mai fine sunt ale mele...

Cof. Broft. Mai delicate sunt ale mele...

Cof. Capşa. Ba ale mele, şi am să iau bufetul teatrului in intreprindere...

Cof. Broft. Am să-l iau eu... (se ceartă).

Gologan (despărţindu-le). Staţi că mi-aţi luat urechile.... Cine suoteţi d-voastră de vĕ certaţi aşa?

Cof. Capşa. Eu sunt cofetăria Capşa....

Cof. Broft. Eu sunt cofetăria Broft...

Cof. Capşa. Dumneaei şi-a vărit prăvălia tocmai in nasul meu ca să-mi facă concurenţă şi să-mi umfle muşteriii...

Cof. Broft. Dumneaei nu vrea să mai lase să trăiască pe nimeni in Bucureşti afară de dumneaei...

Gologan. Ho! ho! staţi!

Cof. Capşa. Ai stricat stomacul la tot oraşul.

Cof. Broft. Ai jupuit toată ţara.

Cof. Capşa. Dumneata ai jupuit-o.

Cof. Broft. Dumneata ai imbolnăvit lumea...

Cof. Capşa. Ba dumneata...

Cof. Broft. Ba dumneata...

Cof. Capşa. Şoacăţo!

Cof. Broft. Franţuzoaică pschut!... vlan!... cioc!...

I

(DUETIO)

Cof. Capşa.

Tu cu relele-ţi bomboane
Tot stomahul ai stricat

Cof. Broft

Tu ai stors la milioane
Cu dulceaţă şi rahat

Cof. Capşa.

Cu-acadele otrăvite
Lumea toată 'nbolnăveşti...

Cof. Broft.

Cu preţuri nepomenite
Buzunarile goleşti...

Cof. Capşa.

Spui minciuni...

Cof. Broft.

Minciuni spui tu...

Cof. Capşa.

Ba tu!...

Cof. Broft.

Ba tu...

Cof. Capşa.

Ba tu...

Cof. Broft.

Ba tu...

II

Cof. Capşa.

De ce te-aşezi lângă mine?
Alt loc nu ai mai aflat? } bis

Cof. Broft.

Publicul acum de tine
Păn' aci s'a săturat. } bis

Cof. Capșa.

Spui minciuni...

Cof. Broft.

Minciuni spui tu...

Cof. Capșa.

Ba tu....

Cof. Broft.

Ba tu...

Cof. Capșa.

Ba tu!

Cof. Broft.

Ba tu... (es certându-se).

Rahagiul (urmându-le și eșind). Rece!... braga rece!..

SCENA V

Gologan, 1886, Opera.

1886. Bre!... bine trăesc impreună!

Gologan. Ca toți vecinii care au aceiași meserie...

1886. Pe mine m'a plictisit cearta lor... Imi vorbeai de operă, operetă, dramă și alte dandanale... Nu vĕz nimic!...

Gologan. Numai decăt... stai să dau semnalul. (Bate de trei ori cu un băț pe masă, și apoi trage un clopoțel. Se aude opera in culise făcând rulade).

Opera (intră cântând). Ho... ho!... ho... ho!... ho...

Gologan (sculându-se). Stai niţel... Ai puțină răbdare (către

public). Doamnelor şi domnilor... pentru representaţia de astă seară, angajasem o donă tot ce poate fi mai prima... Insă nu se poate să cănte şi am fost siliţi să o inlocuim prin dumneaei.

1886. Dar pentru ce nu vine cealaltă?

Gologan (tot către public). Să vedeţi ce s'a intĕmplat! Prima dona noastră, are la actul al treilea scule pentru trei milioane la ghăt, afară de acelea dela picioare.. Ne-am adresat prefecturei poliţiei cerănd patru jandarmi care să o păzească să nu-i fure sculele, şi nu ni s'a putut da nici un pui de sergent deoarece toată jandarmeria este ocupată cu paza giuvaericalelor doamnei Patti... Prin urmare, o să ascultăm pe dumneaei... care cănta tot aşa bine (către un violonist dela orchestră). Mĕ rog, domnule... ei dumneata cu vioara... o să te rog pe dumneata ca pentru notele care sunt sus de tot... să le faci numai dumneata cu instrumentul... dacă vezi că prima dona noastră nu poate să ajungă păn'acolo... Ne-am inţeles? (către contra bas). Ei... şi dumneata... pentru notele de jos să le faci cu cobza mare... căci nu şade bine pentru o damă să se coboare aşa de jos... Pentru notele mijlocii ne impăcăm noi!... Ei, gata?

Opera (cănt̆and).

Io t'amo,
Io t'amo
Io t'amo.

(Voeşte să cănte sus; vioara dă o notă ascuţită. Opera face un kix).

1886. Mi se pare că a făcut un kix!

Gologan. Aşi vioara e de vină!

Opera (incepănd din nou).

Io t'amo,
Io t'amo
Io t'amo.

(Alt kix in notele de jos. Contra-basa se opreşte).

1886. Alt kix!

Gologan (desnădăjduit). Ştii ce dragă.. spune-ne mai bine in prosă istoria dumitale.

Opera. Bucuros! Eu sunt Traviata! Mĕ numesc Violeta.

1886. Mĕ ertaţi, spuseşi că te numeşti Traviata.... prin urmare de ce spui acum că te chiamă Violeta?

Opera. Nu ştiu.... nu mi-a spus autorul... Sunt Traviata.

1886. De profesiune?

Opera. Liberă...

Gologan. Foarte liberă...

Opera. La un banchet fac cunoştinţă cu Alfredo.... Alfredo mio!... cu care mĕ logodesc...

1886. Numai decăt?

Gologan. Ca să nu-i scape din mănă...

Opera. Atunci vine tata lui Alfredo şi-mi spune să nu-l iau de bărbat...

1886. Pe cine? pe tata lui Alfredo?

Gologan. Nu frate; pe Alfredo.

Opera. Eu il ascult, dar mĕ supĕr şi plec la bal. Alfredo să ia după mine şi s'apucă să joace pichet cu marchisul d'Obigny şi pentrucă a căştigat...

1886. Cine? Marchisul?

Gologan. Nu... Alfredo mio!

Opera. Alfredo mio... pentrucă a căştigat imi aruncă punga cu bani la picioare ca să-mi plătească un rest dela un chief. Mie imi vine rĕu... o dau la oftică şi incep să cănt!

1886. Iţi dă voe doctorul?

Opera. Da... ca să mor mai curănd pentrucă ajung la actul al patrulea şi este unsprezece şi jumĕtate. De aceea... incep să cănt mai tare şi Alfredo mio, l'ingrato, in loc să-i pară rĕu, s'apucă să cănte şi el dinpreună cu tată-sĕu... Cănd deschiz ochii...

1886. Cum, deschizi ochii? Ziseşi că ai murit.

Opera. Da, insă deschiz ochii pentrucă mĕ cheamă publicul.

Gologan. Ei asta n'are să ţi se intĕmple astă-seară.

Opera (incepe iar se cânte).

Io t'amo!
Io t'amo!
Io t'amo! (face un kix).

SCENA VI

Gologan, 1886, Opera, Hamlet.

Hamlet (intrând). O femee!... o femee!... ce cauţi aici.... La mănăstire... la mănăstire... dute la mănăstire.

1886. Ce are cu biata femee de o trimite la mănăstire?

Gologan. Să vedem...

Hamlet. Sunt Hamlet, procuratorul tragediei.... muma mea a otrăvit pe tată-meu ca să ia de bărbat pe fratele său ..

1886. Pe fratele mumei dumitale?

Hamlet. Nu... pe fratele tatălui meu... I-am vĕzut umbra... l'am vĕzut...

Gologan. Pe fratele băbachei dumitale?

Hamlet. Nu... pe tatăl meu... şi mi-a spus resbună-mĕ... De atunci, mĕ prefac că sunt nebun, dar nu sunt nebun... şi celor ce mĕ intreabă dacă sunt nebun, eu rĕspunz (scoate un flaut mare din sin). Vrei să cânţi cu acest flaut? Dacă-mi spune: «Nu ştiu, n'am invĕţat la Conservator», 'i zic: «Ce fel, nu poţi să scoţi nici un sunet din acest lemn, şi vrei să scoţi sunete din trupul meu!...

1886. Cam fără perdea rĕspuns!

Hamlet. Aşa sunt eu... Femeelor le spun să plece toate la mănăstire... şi pe muma mea am să o ucid... pe unchiul meu am să-l ucid.... pe iubita mea am să o ucid.... (scoate din buzunar o sticlă mare cu otravă). Poftim bea! (Vrea să dea Operei să bea. Opera fuge).

Gologan. Lasă femeea in pace!

Hamlet. Nu se poate!... Vorbe!... Vorbe!... Vorbe!... trebue să moară... trebue se moară toţi... Bea şi dumneata...

Gologan. Ia carăte de aici...

1886. Dar cine vine colo!... Cine e cucoana aia?

Gologan. Ofelia.

1886. Ofelia! Aşa trebue să fie că ofelită mai arată.

(Se vede Ofelia).

SCENA VII

1886, Gologan, Hamlet, Ofelia.

Gologan. Să ascultăm!

Ofelia. Ce faci signorul meu?

Hamlet. Ce fac! fac rĕu de tot!
Dar tu care mĕ'ntrebi respunde-mi cine eşti?

Ofelia. Ofelia sunt eu; iubita dumitale.

Hamlet. Aşa e. Mi-aduc aminte. Eu te-am iubit odată,
Dar azi nu te iubesc.

Ofelia Ce fel signorul meu!

Hamlet. Dute la mănăstire... Pe lume toţi sunt rĕi
Netrebnici şi tălhari...

Ofelia. Dar sunt şi virtuoşi.

Hamlet. Virtutea e un moft! Dute la mănăstire.

Ofelia. Nu voi. Mi-e dragă lumea. Dacă mĕ părăseşti
Eu pot găsi un altul mai vesel, mai cu haz.

Hamlet. Dute la mănăstire, iţi zic, căci şi acolo
Petreceri sunt destule... La Pasărea, Cernica,
La Ţigăneşti, prea vesel poţi se trăeşti acolo!

Ofelia. Nu voi! M'oi duce poate la Paştĭ când merge lumea!
Acuma nu e nimeni!

Hamlet. Dute la mănăstire...

Ofelia. Nu voi!

Hamlet. Ba da!

Ofelia. Ba nu!

Hamlet. Respunde acum ritos. Te duci la mănăstire?

Ofelia. Respund ritos că nu!

Hamlet. Atunci ai s'o păţeşti.

Ofelia. Ce vrei să faci signore!

Hamlet. Eu voi să te inec

Ş'apoi se mĕ omor. (Ii cască gura şi cu de-asila ii toarnă pe gât restul flaconului).

Ofelia. Auleu!... Sergent! Sergent! (Cade jos moartă).

Hamlet. Adio dela vita! (Işi bagă flautul in gât şi cade mort).

1886. Ei apoi!... Da indrăcită muere şi asta... nu vrea cu nici un chip să meargă la mănăstire! Ce facem cu trupurile lor?

Gologan. N'ai grije că-i sculăm indată. (Incepe să aplaude dimpreună cu 1886, strigând: Bravo! Bravo! Hamlet şi Ofelia se scoală, mulţumesc publicului şi se retrag).

1886. Bravo!.. bravo!.. Nu e vorbă... bine au jucat dar prea e trist... Aş fi dorit ceva mai cu haz.

Gologan. O să vezi acum. (Ofelia şi Hamlet pleacă).

SCENA VIII

Gologan, 1886, Hatmanul Baltag.

1886. Cine sunteţi dumneavoastră?

Hatmanul. Eu sunt opereta... Hatmanul Baltag, adică unul din ciracii lui...

1886. Cirac... Baltag... ce este toată comedia asta?

Hatmanul. Eată ce e! Hatmanul Baltag işi petrece toată viaţa in pimniţă şi bea...

Gologan. Delicat bărbat!

Hatmanul. Dar eată că zăreşte pe cucoana Zulnia, i se aprind călcăele dupe dĕnsa şi i se uraşte cu vinul. Ciraci care sunt nişte beţivi de frunte...

1886. Cum e turcul şi pistolul...

Hatmanul. ... Se supără şi-l dau afară din propria lui pimniţă... El se supără şi se insoară cu Zulnia şi dă afară pe ciraci. Ciracii se supără şi bea tot vinul... cucoana Zulnia se supără şi strică toate mobilele din casă... Baltag se supără şi

se coboară in pimniță, unde se supără și mai tare că nu găsește strop de vin!

Gologan. Intr'o supărare o duc...

Hatmanul. Ba nu! Se impacă cu toții, când vin ciracii și-i spun că ar trebuì să fie un bărbat ce se respectă.

1886. Cum trebue să fie un bărbat ce se respectă; și eu sunt tinĕr aș dorì să o știu.

Hatmanul. Să vĕ spui indată:

(Valsul din Baltag).

I

Un bărbat ce se respectă
E de lupte iubitor.
Viața lui nu e perfectă
Dacă nu e vănător!
Insă numai cu vănat
Ce s'ar face un bărbat?

bis

Toți

Insă numai cu vănat!
Ce s'ar face un bărbat?

II

Gologan

Un bărbat ce se respectă
Ține mult la un pahar!
Viața nu ar fi perfectă
Fără dulcele nectar!
Insă bănd numai la vin,
Ce s'ar face un biet creștin?

Toți

Insă bănd numai la vin,
Ce s'ar face un biet creștin?

III

1886.

Un bărbat ce se respectă
Se inchină la Amor,
Viaţa lui n'ar fi perfectă
Fără-acest divin odor.
Da!... femeea e sub cer
Cel mai splendid juvaer!

Toţi

Da, femeea e sub cer
Cel mai splendid juvaer!

Gologan. La programa aceasta, subscriu şi eu cu amândouĕ mănele.

1886. Frumoasă operetă, dar mai auzisem vorbindu-se de altele străine... mai ales franceze...

Gologan. Acelea nu se mai dă!.. Nu ne mai vin nimic dela Francezi.... avem acum tariful autonom... Ar trebuì să plătim cincizeci la sută. (Opereta esc).

SCENA IX

Gologan, 1886, doi violonişti.

(Intăiul violonist in frac, intră prin culisele din dreapta, cu vioara sub braţ. Cel de-al doilea violonist tot in frac, intră prin culisele din stănga tot cu o vioară sub braţ. Când ajung unul in faţa altuia işi intorc spetele furioşi, mai fac încă un tur şi ajungând iar faţă in faţă se privesc furioşi şi işi intorc spetele. Atunci schimbând vioarele de sub braţ, fiecare scoate din buzunarul dela piept căte o scrisoare, unul o dă lui Gologan şi celalt lui 1886).

I-iul violonist (către Gologan). Citeşte...
Al 2-lea violonist (către 1886). Citeşte...
Gologan. Ce e asta?
1886. Da asta?

I-iul violonist. Un certificat dela Patti.

Al 2-lea violonist. Un certificat dela Patti.

Gologan (citind). Subsemnata Patti Adelina, de profesiune cântăreaţă, cu domiciliul când ici, când colo, declar că domnul Stefistopeles, este unicul dirigent de orchestră brevetat de noi..

I-iul violonist. Certificatul dumnealui nu face parale... Citeşte pe al meu... e pe hârtie timbrată şi legalisat.

1886 (citind). Subsemnata Adelina Patti, de profesiune cântăreaţă, cu domiciliul când ici, când colo, declar că domnul Frumuşel este unicul dirigent de orchestră brevetat de noi...

Al 2-lea violonist. E certificat de hatăr.

I-iul violonist. Al dumnealui e dat de hatăr. I-a dăruit coroane, buchete, rochii vechi şi câte istorii toate ca să-i smulgă un certificat.

Al 2-lea violonist. Mie mi-a dat Patti un inel. Certificatul dumitale a fost iscălit pe nevăzute.

I-iul violonist. Norocul ei că nu m'a văzut, altfel imi dăruia toate sculele care le poartă in Traviata! (Pornesc amândoi unul in dreapta, altul in stânga, se intâlnesc, işi intorc spetele furioşi şi es unul prin dreapta, altul prin stânga).

SCENA X

Gologan, 1886.

1886. Certele astea nu-mi plac mie.. Nu s'ar putea frate să-mi arăţi ceva, măcar un act sau o scenă din revista anului 1885.

Gologan. Care revistă?

1886. Nazat!

Gologan. I-a dat comitetul cu paşol; nu se poate!...

1886. Ei, şi ce insemnează nazat?

Gologan. Ce s'a petrecut inapoi!

1886. Ha! ha! Vorba muscălească!

I.

Când Muscalul de mânie
Numai poate să se ție
Strigă fără mult ocol:
Hai pașol... hai pașol!

Toți

Hai pașol... hai pașol!

1886

Dar când vrea încă odată
Lucrul care-l desfată
Atunci zice incântat:
Vin nazat!... Vin nazat!

Ensemble

Vin nazat!... Vin nazat!

II.

1886

Un bărbat la el găsește
P'un june ce curtenește
Și-i strigă: te fac rasol
Hai pașol... hai pașol!

1886 și Gologan

Hai pașol... hai pașol!

1886

Dar cucoana mai miloasă
Și in suflet mai duioasă
Ii șoptește c'un oftat:
Vin nazat... Vin nazat!

1886 și Gologan

Vin nazat!... vin nazat!...

III.

1886

Sĕrbul plin de pismuire
Pe-a Bulgarilor unire
Strigă: «am să-i fac părjol»
Hai paşol... hai paşol!

Gologan și 1886

Hai paşol... hai paşol!

1886

Dar Bulgarul il păndeşte
Il inhaţă, şi-l trănteşte
De mi-l lasă lung şi lat
Mergi nazat... mergi nazat!

Gologan și 1886

Mergi nazat... mergi nazat!

IV.

1886

Doi autori cu-o piesă bună,
Merg la teatru s-o propună.
Comitetul de control
Strigă groaznic hai paşol!

Gologan și 1886

Hai paşol... hai paşol!

1886

Dar lumea din Capitală
Dă la Dacia năvală,

Aplaudează 'nfocat
Şi le strigă tot nazat!

Gologan şi 1886

Tot nazat, tot Nazat!

1886. In Bucureşti am vĕzut ce era de vĕzut.... plecăm la Sinaia cu trenul de plăcere?

Gologan. Plecăm, dar mai intăi să-ţi aduc baletul!

1886. Femeele model şi insula amorului?

Gologan. Nu! ceva nou aranjat de mine... baletul porcilor şi vitelor cornute care nu poate să treacă graniţa, (Trage clopotul. Apar baletistele in costumuri de vite cornute).

SCENA XI.

Gologan, 1886, Baletistele.

Baletistele (in cor)

Suntem porci, suntem boi
Spre Ungaria ne 'ndreptăm,
Insă Ungurii pe noi
Nu ne lasă să intrăm!
Deci de mare bucurie
Hai se tragem o chindie!

bis

(Imitaţie comică de balet, apoi chindie foarte animată şi la urmă cancan cu foc bengal. Cade cortina).

TABLOUL IV

Peronul gărei Tĕrgovişte. Se vĕd in fund douĕ vagoane, o locomotivă şi şinele dela drumul de fier! Mai in faţă sunt bagaje, mărfuri asvĕrlite pe peron. La perete e atirnat un ceasornic şi un clopot mare. Afişuri indicănd orele de plecare sunt lipite pe ziduri).

PERSOANELE:

GOLOGAN
1886
UN IMPIEGAT DELA DRUMUL DE FER
UN HAMAL
FECIOARA DELA ORLEANS
STATUA LUI LAZĂR
UN PĂRINTE DE FAMILIE
TREI COPII
UN FUNCŢIONAR CU RECENSEMĔNTUL
LOTERIA ATENEULUI
UN VINZĔTOR DE ZIARE
CĂLĂTORI
CĂLĂTOARE
CUPOLA FRANCEZĂ
CUPOLA GERMANĂ
I-ia CĂNTĂREAŢĂ
A II-a CĂNTĂREAŢĂ

SCENA I

Călători, călătoare, impiegaţi, vinzĕtori de ziare

Un impiegat (trage clopotul).

Călători (in cor)

Eată clopotul resună
In trăsuri să ne urcăm,
Haidem toţi cu voe bună
La Sinaia să plecăm!
La Sinaia, la Sinaia
La Sinaia, la Sinaia!

Impiegatul (trage clopotul).

Un călĕtor (cătră impiegat). Mĕ rog, ăsta este trenul de plăcere care merge la Sinaia?

Impiegatul Nu! Ăsta merge la Piteşti.

Un hamal (impingĕnd bagaje). Guarda!... guarda!...

Un alt călĕtor (cătră impiegat). Dar trenul de plăcere pentru Sinaia, când pleacă?

Impiegatul. Treaba Drecţiei... nu se ştie!...

Un vinzĕtor de ziare (strigĕnd). *Românul... România.... Voinţa*, ediţia a doua... *Naţiunea* cu manifestul opositiei... *Liberă România... Rĕsboiul* de azi cu scandalul de măne!...

Călătorii. Băete... băete... (ii cumpără ziare).

Vinzĕtorul de ziare (depărtănduse). *Telegraful... l'Etoile Roumaine...*

Impiegatul (trage clopotul).

Călătorii. Ah!

Un călător (cătră impiegat). Mĕ rog, ăsta e trenul de plăcere pentru Sinaia?

Impiegatul. Nu, ăsta vine dela Piteşti. (Se aude fluerul unui tren.

Călătorul. Bine, se vede că trenurile dumneavoastră nu umblă decăt intre Bucureşti şi Piteşti?

Impiegatul. Treaba Drecţiei!

SCENA II

Călători, călătoare, impiegaţi, vinzĕtorul de ziare, Gologan, 1886.

Gologan (intră in scenă cu 1886 care il ajută spre a aduce un pat). Păzeşte... păzeşte... Aşează-l mai la stănga!

1886 (aşezănd patul). Ştii că ai avut o idee minunată! Cel puţin putem să ne odihnim!

Gologan. Ce să faci frate!... De douĕ zile tot aşteptăm să plece trenul de plăcere la Sinaia... şi degeaba...

1886. Eu, mi-am adus şi de-ale măncărei... Aide să ne odihnim. (Se aşează pe pat amăndoi, scot covrigi din buzunare şi incep să mănănce.

Impiegatul (trage clopotul).

Călătorii. Ah! trenul pentru Sinaia!

Gologan (cu gura plină sare din pat dimpreună cu 1886). Poftim!.. tocmai când ne-am așezat trebue se plecăm!

1886 (către impiegat). Plecăm la Sinaia?

Impiegatul. Nu domnilor, mai aveți puțină răbdare... E trenul care pleacă la Iași.

1886. Dar la Sinaia când pleacă?

Impiegatul. Nu știu!... Treaba Drecției!

Gologan. Bine, eu nu înțeleg ce fel de tren de plăcere e ăsta care merge la Sinaia și numai pleacă.

1886. Neapărat e tren de plăcere, fiindcă pleacă... când ii face plăcere. (Se așează ear pe pat dimpreună cu Gologan). O să se implinească trei zile decând așteptăm!

Gologan. Ei și... ce ne pasă... avem pat, avem mâncare trimitem și după bĕutură...

Vinzĕtorul de ziare. *Universul* de mâne cu noul minister, cinci parale; cu omorul din strada Sborului.... un copil cu șapte capete și un om mâncat de viu.... *Românu.... Epoca.... l'Independance Roumaine.... Ciulinul* cu conferința dela Viana.... *Babilonul* ziar ilustrat.

Gologan. Aici... aici... băete... să vedem ce mai spun gazetele?

1886 (cumpără ziare). Adu copilul cu șeapte capete...

Impiegatul (trage clopotul).

Toți. Ah! Sinaia!...

Impiegatul (trăgând clopotul). Ploești!... Mărășești!... Roman!... Iași!...

Toți (furioși). Oh!

SCENA III

Călători, călătoare, Gologan, 1886, impiegaţi, Fecioara dela Orleans, statua lui Lazăr.

Fecioara (intră repede in costumul piesei cu spada intr'o mână şi bagajele in alta. E urmată de statua lui Lazăr care este imbrobodită in pănză). Aide... aide... iute căci pleacă trenul!...

Gologan (oprind-o). Ce, pleci?

Fecioara. Da... mĕ duc.

1886. Unde?

Fecioara. La Iaşi.

Gologan. Dar stafia asta imbrobodită cu cearşaful, cine este?

Fecioara. Ce, nu vĕ cunoaşteţi? Vĕ recomand... Statua lui Lazăr... domnu Gologan.

Statua Lazăr. Imi pare bine...

1886. Să vede că faceţi idroterapie... văz că sunteţi invelită in cearşafuri.

Statua Lazăr. Nu vrea domnu ministru să mĕ desvelească....

Gologan. E ruşinos omu!

Statua Lazăr. Aşa, pănă la sfăntul Gheorghie m'am hotărit să mĕ plimb la Iaşi. Mĕ duc să fac o visită colegului meu Ştefan cel mare.... El a avut noroc.... I s'a scos cearceaful...

Impiegatul (trage clopotul). Ploeşti!... Mărăşeşti!... Roman!... Iaşi!...

Fecioara Aide... aide iute... (scoate mai multe scrisori şi le dă lui Gologan şi 1886). Vĕ rog... am căteva scrisori cătră Sfinx dela *România liberă*, pentru cronicele sale teatrale... Se fiţi buni să i le daţi... (ese dimpreună cu statua Lazăr).

SCENA IV

Gologan, 1886, călători, călătoare.

Gologan. Păcat frate... păcat că pleacă...

1886. Pentru ce?

Gologan. Cum pentruce!.. Aveam şi noi o singură fecioară in Bucureşti adusă tocmai dela Orleans şi ne lasă şi aia.

1886. Aşa e; remânem fără nici-o fecioară!

Gologan. Ei să vedem ce mai spun gazetele!.... Caută şi tu...

1886 (citind). Resbelul serbo-bulgar...

Gologan. Lasă că-l ştiu pe dinafară... Serbii au luat Bulgaria, şi Bulgari au luat Serbia... Caută altceva...

1886 (citind). Informaţiuni: Ni se afirmă că.... (se aude in culise sgomot de tingiri care cad).

Gologan. Taci că s'a spart ceva...

SCENA V

Gologan, 1886, călători, cupola germană, cupola francesă

Cupola francesă (schiopătând).

Sunt cupola franţuzească
Din Paris venit' aici,
S'apăr ţara românească
De-or şi care inamici!
Dar azi experimentată
Plec turtită, sfărămată.
Dar azi experimentată
Plec turtită, sfărămată.

Cupola germană (schiopătând).

Sunt cupola cea germană
Von Berlin ich bin de loc,

Icht wohlt von oaste dușmană
Să vĕ apăr mit mein foc,
Heute după experienţe
Plec cu hainele in sdrenţe.
Heute după experienţe
Plec cu hainele in sdrenţe.

1886 (către cupola franceză). Mi se pare că două ghiulele ţi-au şi rĕmas in piept!

Gologan (către cupola germană). Dumneaei insă n'a avut parte de ele!

1886. Ei acum ce vĕ faceţi?

Cupola germană. O să fim intrebuinţate numai pentru distrugerea filoxerei...

Cupola francesă şi germană (impreună plecând schiopătând).

Suntem cupole străine
Am venit cu chip frumos,
Insă azi de gloanţe pline
Ne cărăm cu nasu 'n jos!
Hai repede la plecare
C'am păţit ruşine mare,
Hai repede la plecare
C'am păţit ruşine mare (es).

SCENA VI

Gologan, 1886, impiegatul, un părinte de familie cu trei copii, un impiegat dela recensemint

Impiegatul (trage clopotul).

Toţi. Ah trenul pentru Sinaia! (mişcare).

Impiegatul (strigând). Trenul Fulger... Piteşti!... Slatina!... Craiova!... Vĕrciorova!...

Toţi. Oh!

Părintele de familie (intrând cu copii). Guguţică.... Gavriluţă... Mişulică... ţineţi-vĕ de mână să nu vĕ perdeţi...

Copii. Da, papa!

Funcţ. cu recenseměntul. Staţi domnule... unde plecaţi?

Părintele. In străinătate.

Recenseměntul (scriind). Prea bine, imposit 12 la sută asupra venitului. (Cătră alt călător). Dar dumneata unde mergi?

Călătorul. La Ploeşti.

Recenseměntul. Ploeşti... adică tot in străinătate; impositul 12 la sută asupra venitului. (Cătră alt călător). D-voastră unde porniţi?

Călătorul. La Iaşi.

Recenseměntul. La Iaşi..... in străinătate..... vĕ inscriu cu imposit de 12 la sută asupra venitului. (Cătră Gologan). Dumneata?

Gologan. La Sinaia.

Recenseměntul. Sinaia.... străinătate... 12 la sută.

Gologan (protestând). Stai domnule... Ce, aşa ştii dumneata geografia!... Ploeşti, Iaşi şi Sinaia sunt in străinătate.

Recenseměntul. N'am vreme se invĕţ geografia domnule. Avem deficit la budget, prin urmare trebue să vĕ inscriu că plecaţi in străinătate... Daca nu vĕ mulţumiţi faceţi contestaţie la comisia de apel.... Vĕ inscriu şi pe dumneavoastră cu 12 la sută. (ese scriind).

1886 (cătră părintele de familie). Şi unde plecaţi domnule?

Părintele. La Paris cu copiii să treacă examenele.

Gologan. Dar ce, in ţară nu poate să le mai treacă?

Părintele. De, numai ştiu nici eu. Să vezi dumneata cum stau lucrurile: sunt douĕzeci de regulamente prin care se spune că poate să treacă examenele, şi sunt douĕzeci prin care se spune că nu poate să le treacă. Cum ţi-o fi norocul.

1886. Şi să vede că mititei n'au avut noroc?

Părintele. Au dat tot peste ziua cănd se revocă ordinul din ajun... Aide Guguţică, ţineţi-vĕ de măini copii să nu vĕ perdeţi. (Ese cu copiii, se aud in culise cântece tiroliene).

SCENA VII

Gologan, 1886, Fetele dela café chantant, călători.

Gologan. Cine-o fi cântând nemţeşte. (Intră fetele dela café chantant.

I.

I-a cântăreaţă

Suntem cântăreţe
Vesele isteţe,
In café chantant, cântăm, cântăm.
Cu plăcere multă
Lumea ne ascultă,
Şi pe toţi, pe toţi ii incântăm!
Ola la itu! Ola la itu!
Ola la itu! Ola la itu!

Toate (in cor).

Ola la itu, ola la itu!
Ola la itu, ola la itu!

II

A II-a cântăreaţă

Suntem drăgălaşe
Tinere gingaşe
In café chantant, cântăm, cântăm
Orşi cine vine
Fericit remâne,
Pe toţi, pe toţi ii fermecăm
Ola la itu! Ola la itu!
Ola la itu! Ola la itu!

Toate (in cor).

Ola la itu! Ola la itu!
Ola la itu! Ola la itu!

III

ENSEMBLE

I-a şi a II-a cântăreaţă

Suntem tiroliene
Blânde dar viclene.
In café chantant, trăim, trăim,
Cu o dulce zimbire
Şi cu o privire
Noi pe toţi, pe toţi ii ameţim!
Ola la itu! Ola la itu!
Ola la itu! Ola la itu!

Toate (in cor).

Ola la itu! Ola la itu!
Ola la itu! Ola la itu!

Gologan. Ei şi unde ola la ituleţi acum?

I-a cântăreaţă. La Craiova.

1886. Pentruce?

A II-a cântăreaţă. In Bucureşti nu ne mai dă voe poliţia să cerem cu farfuria in grădini. Komst Juli?

I-a cântăreaţă. Ia woll. Kom schon Mali!

1886 (către Gologan). Dar pentruce nu le mai lasă să ceară cu farfuria?

Gologan. Ei asta e... Nu înţelegi dumneata că este monopol pentru loteria Ateneului. (Cântăreţele es cântând in cor):

Ola la itu! Ola la itu!
Ola la itu! Ola la itu!

SCENA VIII

Gologan, 1886, loteria Ateneului, călători, călătoare

Lot. Ateneului (intră ţinând în mână un mangal şi un coş cu cărbuni). M'aţi chemat, iată-mĕ.

1886. Nu frate, nu te-am chemat, te-am pomenit.

Lot. Ateneului. Făceţi-vĕ milă şi pom...

Gologan (închizându-i gura cu mâna). Taci că te string de ghăt!... Unde te duci?

Lot. Ateneului. Plec prin judeţe să dau o tărcoală!....

1886. Dar cu mangalul şi cu cărbunii ce faci?

Lot. Ateneului. Mi s'a spus că ingheaţă lumea de frig pe drum în vagoane, şi mi-am luat cu mine un mangal, cărbuni...

Gologan. Eu nu înţeleg cum să plângă lumea că este frig în vagoane!.. In toate zilele citesc în gazete: «Eri s'a aprins un vagon pe linia cutare... alaltăeri s'au aprins două vagoane pe linia cutare.

1886. Vagoanele se aprind fiindcă dau fuga şi se încălzesc, dar călĕtorii stau nemişcaţi. (Cătră loterie). Ascultă, căte bilete mai ai de vîndut?

Lot. Ateneului. Numai unu, uite ăsta care ţi-l vĕnd.... să ştii că asta căştigă 75,000 de franci.

Gologan. Daca e aşa, păstrează-l... ai se căştigi, şi atunci cel puţin scapi de cerşit!

Lot. Ateneului. Ei, la revedere. (Pleacă zicând): Făceţi-vĕ milă şi pomană, daţi un leu, daţi un leu pentru Ateneu.

SCENA IX

Călători, călătoare, Gologan, 1886, un impiegat.

Impiegatul (trage clopotul).

Toţi. Ah! trenul pentru Sinaia.

Impiegatul (strigând). Bucureşti !... Piteşti !...

Toţi (furioşi). Oh !

Gologan. Bine, dar noi ce ne facem! Numai plecăm.

Călătorii. A ajuns un scandal !

1886 (către impiegat). Ei musiu cu şapca roşie... domnule... Pe ce zi s'a amănat trenul de plăcere la Sinaia ?

Impiegatul. Domnilor, nu sunt locomotive !

Călătorii. Oh ! e bătae de joc !

Gologan. De ce nu spuneai mai degrabă nenişorule că nu sunt locomotive !.. Lasă că vĕ aduc eu locomotive indată...

Călătorii. Bravo ! bravo... In sfirşit o să plecăm !

1886 (către Gologan). De unde ai să o ei ?

Gologan. Găsesc eu, nu-ţi fie frică !... Am deposit peste drum de gară. (ese).

Impiegatul. Haide domnilor... lăsaţi peronul liber... Nu intrerupeţi circulaţia... Duceţi-vĕ acasă, v'am spus că trenul de plăcere la Sinaia nu pleacă...

Un călător. Cum nu pleacă !... V'a spus domnul Gologan că aduce locomotivă...

Impiegatul. N'are de unde, v'am spus că nu sunt.

1886. Poate că are trecere la direcţie.

Impiegatul. Daca nu sunt... nu sunt... De unde să fie ? tantiemele numai sunt, diurna pe jumĕtate, leafa pe jumĕtate, au ajuns şi locomotivele pe jumĕtate...

Gologan (intră in scenă cu un ţĕran care conduce doi boi). Hois !... Cea... Hois... Cea !...

Toţi. Oh !... Asta-ţi este locomotiva !

Gologan. Da... merge mai iute decăt cealaltă şi ajunge punct la ceas...

Impiegatul. Domnule nu e slobod să umble dobitoacele pe railuri...

Gologan. Atunci desfiinţaţi drumurile de fer.... Hois.... Cea... Hois... Cea... (Boii sunt injugaţi la vagoane).

Gologan

I

Pe când electricitate,
Căi ferate cu vapor
Încă nu era' inventate,
Mergea totul fără zor.
Cei bătrâni erau mai moi,
Își mânau carul cu boi.
Hois... cea . hois... cea!..) cor
Hois... cea... hois... cea!)

II

Azi sburăm pe căi ferate
In vagoane indesate,
Sosim cu capete sparte
Nemâncați și degerați!
Decât atâtea nevoi
Mai bine carul cu boi.
Hois... cea... hois... cea!..) cor
Hois... cea... hois... cea!)

III

Cei vechi păn' tăceau o lege
Legau mult tei de curmei,
Chibzuind cum să o lege
Cu al țărei obicei!
Căci bătrânii erau moi
Umblau cu carul cu boi.
Hois... cea... hois .. cea!..) cor
Hois... cea... hois... cea!)

IV

Azi sunt trebile schimbate
N'avem vreme de perdut,
Legile trebui votate
Cu duiumu 'ntr'un minut.

Dar eu crez la biruri noi
E mai bun carul cu boi!
Hois... cea... hois... cea!..
Hois... cea... hois... cea! } cor

V

Azi cupole se aşează
Şi maşine se scornesc,
Pe vrăjmaş fără să-l vază
De departe-l prăpădesc!
Astăzi mergem iute noi
Am lăsat carul cu boi!
Hois... cea... hois... cea!..
Hois... cea... hois... cea! } cor

VI

Dar la Plevna in redute
Când duşmanii stau ascunşi,
Şi ai noştri mii şi sute
De gloanţe cădeau pătrunşi.
Erau talnici eroi
Toţi ţărani dela boi.
Hois... cea... hois... cea!..
Hois... cea... hois... cea! } cor

Gologan (trăgând clopotul). Sinaia!... pleacă trenul de plăcere cu boi...

Călătorii. Cu noi?

Gologan. Şi cu voi şi cu boi.... Nu vĕ grăbiţi.... e al treilea clopot... daca pleacă, aveţi vreme să-l ajungeţi.

Călătorii. Aide... aide, (toţi dau năvală in vagoane, orchestra joacă in surdină due valsul din Studentul cerşetor).

SCENA X

Călători, călătoare, Gologan, 1886, un uşier dela Senat.

Uşierul (intră in fuga mare având după ghăt o geantă din care scoate multe imprimate). Staţi... staţi... domni senatori... domni senatori care sunteţĭ in tren... m'a trimis dela Senat de pe dumneavoastră... Sunt vreo cincizeci de legi remase nevotate.

Senatorii (din tren). Aici... aici suntem...

Uşierul (mergând spre vagoane). Sunt deosebite legi... legea cărciumelor... podul peste Dunăre...

Senatorii (sberând). Pentru!.. Pentru!...

Uşierul (urmând). Legea impositului funciar... diurne deputaţilor... şi...

O voce. Dar a senatorilor nu?

Uşierul. Ba da, şi a senatorilor!

Toţi. (in cor) Pentru!... Pentru!... Le votăm toate in bloc... Hois! Cea! Hois!

Gologan. Staţi!... Să ne luăm ziua bună dela public.

I

Domnilor in astă seară
De n'am meritat ocară,
Nu fiţi aspri la control
Cu paşol.. cu paşol!

Toţi

Cu paşol... cu paşol!

II

Ci de-aţi avut mulţumire
Noi poftim cu umilire,
Publicul cel luminat
La Nazat! la Nazat!
La Nazat! la Nazat!

(Cortina cade)

(Sfirşit).

CONVORBIRE ASUPRA TEATRULUI

Chestiunile de literatură nu ne prea frămĕntă; cu toate acestea pe ici, pe colo, tot li se acordă căte un moment de atenţiune, indeosebi teatrului a cărui activitate a deşteptat interesul mai multora.

Intrebările ce se pot naşte cu această ocasiune sunt, negreşit, felurite. Una dintre cele mai simple de pus şi de deslegat este: pentru ce mergem la teatru? la care respundem, firește: că ne ducem să petrecem. Orce altă definiţie cade in faţa acestei consideraţiuni; prin urmare, o piesă de teatru, care ne produce, ca primordial efect, acel netăgăduit semn al uritului, numit căscatul, e de plăns, după modesta noastră părere, orcăt s'ar incerca invĕţaţii să dovedească cu A+B că e minunată.

Dar ce fel de distracţie cerem teatrului, căci petrecerile sunt de multe feluri, ca şi oamenii; şi o panoramă ne distrează, şi un circ sau un paiaţă? Cerem negreşit distracţia pe care numai *arta*, cu inalt inţeles, ne o poate da, adică: deşteptarea in sufletul nostru a *ideei frumosului* prin infăţişarea icoanei vieţei. Insă prin ce mod să ni se infăţişeze viaţa sau mai bine lupta vieţei, pentru ca să simţim impresia frumosului? talentul dumitale.

Daca te pretinzi scriitor dramatic scoate-ne un minut din preocupările zilnice; fă-ne să trăim cu persoane de-pe scenă; dar nu numai atăt, incearcă-te in epizodul teatral să pui astfel problemul esistenţei, incăt să te ridici deasupra noastră; să mergem cu găndul dincolo de marginele de toate zilele; cu-un cuvĕnt, dă-ne, pe căt se poate, impresia *idealului*, adică impresia acelei lumi mai perfecte, ce pare a se ascunde dindărătul lumei vĕzute, şi atunci vei fi atins inade-

vĕr scopul; iar noi, fie c'am ris de slăbiciunile omeneşti, fie c'am plâns de conflictul patimelor, vom eşì din teatru, cel puţin pentru moment, mai buni. Aceasta nu va să zică (mai e trebuinţă să o spunem) că virtutea trebue la sfirşitul piesei încununată şi viţiul pedepsit; fie şi viţiul insolent, mijloacele te privesc; exprimă numai *frumosul* şi prin aceasta chiar, piesa dumitale va fi morală, căci orce emoţiune inadevĕr estetică este prin sine insăşi moralizătoare: indată ce o lucrare ne-a luat dela grijile injosite, şi ne-a transportat in lumea curată a simţirilor *desinteresate*, in acel moment ne-a ridicat natura, ne-a făcut mai buni.

Cunoaştem indeajuns că bietul om se sbuciumă intre inriuri protivnice peste care planâ necunoscutul, numit de unii Providenţă, de alţii destin sau fatalitate; ştim iarăş, cu prisosinţă, că scopul final e să triumfe aspirările contra pornirilor, şi omul să-şi croiască soarta prin impotrivire către propriele sale patimi. Isbuti-va? Lupta aceasta, nesiguranţa triumfului, eată cuvĕntul de-a fi al dramei. Numai viaţa interesează, a zis un autor francez; acesta e dar spectacolul ce trebue să ne infăţişezi prin feericul prism al artei şi al formei, căci forma cristalisează fondul şi-l face trainic.

De ce clasica tragedie franceză cu mişcarea sa simplă şi nobilă intr'un cadru vag, ne lasă astăzi oarecum reci, orce s'ar zice, şi ne inalţă mai mult decăt ne mişcă? De ce, afară de producţiunile geniurilor care au inventat-o, incolo a fost curĕnd lovită de sterilitate? Este oare pentrucă i-a trecut moda, şi ne aminteşte uritul scoalelor? Nu credem, ne pare mai mult din cauză că nu e destulă viaţă pe scenă; in loc de acţiuni avem povestiri de acţiuni, *tirade* prea frumoase, şi in loc de pasiuni, descrieri de pasiuni; mişcarea principală se petrece dinderătul teatrului; de aceea avem mai multe idei decăt emoţiuni, şi ideile nu incălzesc ca emoţiunile.

De ce dimpotrivă teatrul lui Shakespeare ne interesează încă şi a deschis izvoare noui pentru poesia modernă? pentrucă nicăeri nu sunt mai *viui* şi mai *pasionate* personagele; nicăeri nu ni se infăţişează aeve omul aşa cum e: fiinţă *şovăelnică;* şi nicăeri nu ni se arată mai cu putere, ca in unele

din piesele sale, melancolia vieţei omeneşti; de aci o adâncă poesie şi o viue emoţiune; spectatorul coprins in toată simţirea se inalţă cu mintea, înţelegând că dincolo de scenă se agită poate problemul superior al existenţei.

De ce numele lui Faust e in toate gurile şi portretul său pe toate cărările, deşi n'a trăit decât in creerii poetului, pentrucă e una din intrupările cele mai desevărşite ale naturei omeneşti, vecinic desgustată şi vecinic insetată de-a cunoaşte şi de-a iubì, vecinic jucăria poftelor nemăsurate.

Acesta e darul geniului creator: elementele imprăştiate el le adună intr'un focar luminos, şi ne reinfăţişează natura, insă natura in cel mai nalt grad de intensitate şi viaţă; atunci creează figuri ca Hamlet, Tartuffe, Don Juan etc.; copii ai inchipuirei şi ai poesiei, dar aşa de viui şi *reali* incât strebat neperitori veacurile.

Eată adevăratul *realism* la care trebue să tinză, in măsura puterilor sale, orce talent adevărat; şi pentru a-l exprima, liber e artistul să ia de unde-i place formele şi culorile, să intrebuinţeze chiar cuvinte sau situaţii *riscate*, la vr-un moment, când acea tonalitate i-ar fi necesară pentru desevărşirea tabloului.

Dar a căutà, cum zice Românul, cu luminarea, reproducerea exagerată şi sistematică numai a ce e grosolan, injosit sau diform in lume; a-şi perde timpul cu conştiincioasa descriere a tutulor nimicurilor ruşinoase, sub cuvânt de-o mai apropiată infăţişare a naturei, aceasta ni se pare cam alături cu drumul.

Chemarea artei, cum se ştie, este de-a ne da natura aşa *cum am vrea* să fie; de-a răspunde acelui dor, irealisabil, dar neinvins, de realitate pe de-oparte, şi de perfecţiune in acelaş timp.

Din miile de frumuseţi ale Universului, nici una nu e deplin desevărşită; nimic din ce ne inconjură nu ne indestulează, numai arta, *simplificând şi indreptând* trăsurile, ne poate mai mult sau mai puţin infiinţa visul.

Vrem nevăzutul ca ţel final, insă prin iluzia formelor

vĕzute, căci fără formă, mişcare şi patimă, nimic nu vibrează in noi.

Arta deci, nu ne poate da decăt o lume *convenţională* insă astfel *exprimată* incăt să pară mai animată decăt cea *reală*.

Naturalism căt vrem intr'o lucrare, insă de acela care să deştepte nobile simţiri, nu de acela care să agite numai nervii.

Dacă, cu ocasia acestui cuvĕnt, lăsăm consideraţiile mai generale, şi ne intoarcem privirile spre incepătorul nostru teatru, constatăm cu plăcere că tendinţa la un prea pronunţat realism nu ameninţă deocamdată tinĕra noastră scenă, şi nu frumoasa «Făntănă a Blandusiei» va fi un exemplu in acest sens. Cu toateacestea popoarelor ăncă tinere şi de curănd intrate in cariera intelectuală, le cam suride ceeace bate mai mult la ochi; şi deseori pot fi impuse a primi, atăt in ştiinţă căt şi in literatură, teoriele cele mai noui şi extraordinare ca mai de valoare; sau incercări şi ipoteze ăncă discutabile, drept soluţiuni definitive, crezĕnd, cum zice un proverb comun, dar expresiv că: tot ce sboară se mănăncă.

Suntem familiarisaţi cu literatura contimporană franceză, căria ii cam plac descrierile intimităţilor şi a situaţiilor *naturaliste*; cu autorii care caută succesul cu orce preţ şi care găsind toate cărările bătute, nu ştiu ce să mai inventeze pentru a se impune atenţiei unui public prea blezat.

Geniuri numai sunt: natura se odihneşte dupe opintirea ce-a făcut ca să dea marele talente din prima jumĕtate a secolului; şi artiştilor de-a doua, a treia mănă, din ziua de azi, le vine mai lesne, sub cuvĕnt de noui frumuseţi, se ingrămădească monstruosităţile şi lucrurile de scandal; negreşit, vor produce mirare (aceasta şi doresc) vor place chiar unui public efemer şi aplecat spre lucruri ciudate, dar nu vor deştepta delicata plăcere estetică.

Deaceea ar fi cam nepotrivit să luăm de model pe Baudelaire de exemplu, mai nainte de-a fi incercat să imităm pe Victor Hugo, şi să incepem de unde alţii sfirşesc.

Se susţine, numai incape indoială, că scenele şi cuvin-

tele cele mai *indrăsneţe* sunt probă de bărbăţie şi adevĕrat talent; că natura e goală şi sinceră; că trebue gonite din artă convenţiile şi ipocrisia, numind fiecare lucru pe nume şi cât mai *expresiv*.

Să stăm strămb, dar să vorbim drept: ipocrisia este vorbă lată, dar are şi ea *rezon* cum ar zice faimosul Ipingescu din «Noaptea Furtunoasă»; ea arară că daca ai perdut virtutea, ţe-a mai remas ruşinea; şi dacă societatea modernă numai suferă să vază zioa, golul decât in muzeuri, s'a plecat, se vede, vre-unei legi ascunse, dar firești.

Cuvintele sunt inventate ca să deştepte idei, cum ar zice domnul Lapolisse; prin urmare o vorbă murdară deşteaptă o idee injosită, şi o scenă scandaloasă o idee bestială, lucru tot aşa de adevĕrat ca două şi cu două fac patru; şi aceasta e incontra teoriei frumosului.

Să le inţelegem dar toate cu un grăunte de inţelepciune; şi să nu uităm că mai multă cutezanţă se poate intr'o carte, care se citeşte de fiecare in parte, şi apoi să inchide, decât pe o scenă, in faţa unei adunări de 2—3000 oameni, tineri şi bĕtrâni, fete şi copii.

Dar de altă patimă a suferit mai mult, până acum şapte, opt ani, scena noastră: de patima *sfirşelei*.

Puţin lucru in trecut ca opere de valoare. Câteva vodeviluri vesele: *Iorgu dela Sada-Gura*, *Peatra din casă*, *Musa dela Burdujeni*, *Baba Hărca*, *Barbu lăutarul*, au descreţit fruntea părinţilor noştri, resunând par'că şi astăzi culisele de răsul de-atunci.

O creaţiune mai norocită. *Cucoana Chiriţa*, infăţişare viue şi trainică a unor figuri din societatea noastră, cu ideile ei inapoiate in contact cu civilizaţia apusului. Cine nu a intâlnit cucoane de felul Chiriţei: cu neastimpăr de-a merge *înăuntru;* care voiajează cu toate *tabeturile* localnice; iau cu dĕnsele pe Ioana ţiganca şi pe Guliţă; se plimbă pe strada *Mie frig Marghioalo;* pătimesc la vama nemţească, totdeauna supărătoare pentru mirodeniile ce iau cu dumnealor; şi care din voiajuri şi civilizaţie se intorc numai cu pene şi pălării.

Dar tipul lui Guliţă, *copilul maichei*, devenit mai pe

urmă coconaş, cu meseria de-a face curte, a cheltui banii care nu-i are, şi a se ţine in curentul ultimei mode dela Paris. Eată una din rarele lucrări din trecut, unde se arată un talent real de observaţie, şi unde, intr'o intrupare fericită, se rezumă o intreagă epocă; epocă de transiţie, plină de contraste, prin urmare de ridicole. Negreşit când nu va mai fi (precum numai este *Merişasca)*, bătrânul Millo, care a creat figura Chiriţei, şi a făcut să se prăpădească de ris generaţia precedentă, piesa se va uita, tipul insă va remăne.

Punând deci la o-parte pe *Chiriţa* de veselă memorie şi pe alte două, trei, intre care drama *Răsvan-Vodă*, incolo nu găsim decât sau traduceri proaste, sau mici farse, fără mare conţinut de idei sau mesteşug de-alcătuire, şi in care principalul element de succes e pronunţia greşită a vreunui Grec sau Ovrei; gen inferior, nou şi amuzant atunci, dar azi neindestulător; publicul s'a subţiat, mulţi au văzut piesele lui Sardou şi Dumas, şi nu se mai mulţumesc cu orşice glumă nevinovată.

De vre-o cincizeci de ani decând s'a infiinţat teatrul român, ce a predominat pe scenă a fost portul ţărănesc. Primii noştri autori au crezut a găsi un element de succes in contrastul dintre viaţa cămpenească cu simţiri simple, şi viaţa de oraşe impestriţată cu tot felul de elemente; intre ţărani, moştenitorii omenirei trecute, şi intre Greci, Ovrei şi Ciocoi. Scopul era laudabil, mijloacele insă de-aducere la indeplinire, greşite; ţăranii depe scena română nu sunt ţărani adevăraţi; sunt tărgoveţi deghizaţi; vorbesc şi simt ca la oraşe; cântă cântece imitate după vodevilurile franţuzeşti; din când in când mai adaugă căte-o vorbă trivială, ca să arate că sunt ţărani, şi in cele din urmă joacă hora. Un lucru nu-mi place la teatru românesc, ne zicea odată o doamnă, e că toate piesele sfirşesc sau cu horă sau cu bătae.

Scenele ţărăneşti, in genere, reuşesc mai bine in poveşti şi idile, decât pe teatru. Viaţa dela ţară e prea mărginită de toate părţile, ambiţiile prea mici, activităţile impedicate de obstacole prea neinsemnate, pentru ca să ne mişte puternic;

şi numai un talent cu deosebire dibaci ar putea scoate dintr'un material aşa de redus o lucrare de mare valoare. Deaceea piesele noastre, in genere, reducêndu-se, ca ultimă analiză, la un port ţĕrănesc şi la o horă sau bătae, cu timpul n'au mai interesat pe nimeni şi golul s'a făcut imprejurul teatrului român.

Un alt tĕrăm care s'a incercat, nu totdeauna cu norocire, a fost şi tĕrămul istoric. Au defilat pe scenă mai toţi vozii şi voevozii din cronici: *Radu dela Afumaţi*, *Lăpuşneanu*, *Vornicul Moţoc*, *Hatmanul Drăgan* etc., care o mai fi remas uitat, să nu piardă speranţa.

Genul istoric infăţişează deasemenea după cum se cunoaşte, un avantaj şi un neajuns. Suntem natural dispuşi să ne interesăm de epizodurile istorici; atenţia noastră e dela inceput captivată; de-altă parte insă personagiile istorice nu se pot mişca decăt intr'un cerc fixat mai dinainte. Trebue observată acea faimoasă *culoare locală:* persoanele urmează să se mişte in decorul, in sentimentele, in obiceiurile timpului. Greu lucru pentru orce scriitor, dar mai cu seamă pentru scriitorii noştri. Istoria patriei nu e încă făcută; sunt o mulţime de lacune; ne lipseşte, pănă acum, orce idee sigură de architectura şi traiul zilnic al veacurilor trecute; prin urmare trebue un indoit talent pentru a inlocui cu pĕtrunderea, ceeace nu-ţi dă documentul. Intr'altfel, dacă nu ne aduci iluzia timpului, ne inşeli speranţa, ne indispui dela inceput contra operei dumitale; şi va urma să aibă cu prisosinţă toate celelalte calităţi, ce se cer dela o bună piesă, pentruca să nu o privim cu ochi rĕi.

Să ne inţelegem insă: a reinfăţişa trecutul *intocmai*, ar fi a pretinde quadratura cercului; un lucru care numai există decăt in capul fiecăruia, e supus la diferite apecieri. Tot ce se poate dar cere, este o iluzie care să corespunză ideii celor mai mulţi, şi inlăturarea anacronismelor strigătoare: să nu imbraci, spre exemplu, pe August in costum de marchiz şi să nu dai cu tunul in vremea lui Agamemnon; intr'altfel viaţă şi poezie inainte de toate.

Deşi Victor Hugo are pretenţie la o minuţioasă exacti-

tate istorică, e insă prea probabil că faimosul rege Carol V nu a fost cum ni-l arată in drama *Hernani*. Dar situaţiile sunt aşa de mişcătoare, versul aşa de sonor, şi cănd in scena finală, după ce se stinge balul şi fericirea culmineazâ, auzim resunând cornul bătranului Gomez ca vocea neiertătorului destin, un fior ne cuprinde; situaţia e nouă, potetică, şi numai cerem nimic, nici culoare locală, nici logică riguroasă; viaţă şi poesie inainte de toate.

Deci fiindcă adevĕrul istoric intr'o dramă e relativ, şi nu s'a putut nicăeri exprima cu absolută rigoare, nu se putea spera ca modestul nostru teatru să poată face mai bine; prin urmare, dacă dramele din trecut nu au galvanizat scena română, se vede că le lipsea nu numai această insuşire, dar şi cele-lalte care se cer neapărat dela o bună piesă.

Mĕ opresc insă la drama domnului Alecsandri, *Despot-Vodă*. Negreşit, acel ciudat personaj al cronicei moldave nu a fost cum l-arată autorul; negreşit planul şi alcătuirea lucrărei sunt in multe părţi greşite; dar intălnim atătea versuri frumoase, atătea imagini bogate şi simţiri alese; pe lăngă acestea, e intăia incercare serioasă şi conştiincioasă ce s'a făcut la noi, incăt deşi a avut numai un semi-succes, a deşteptat atenţia şi a fost cel d'intăi semn spre renaşterea teatrului.

Atăt această piesă a poetului nostru naţional, căt şi cele două următoare, vor avea, credem, inriurire in incepĕtoarea noastră literatură: vor fixa, poate, versul dramatic şi vor contribui la aşezarea limbei, aşa de turburată de cătră profesorimea pedantă.

Vorbirea noastră, să nu supere umbra lui Bolintineanu, care zicea că:

Sună ca suspinul vĕntului uşor.

Are calităţi de energie, e insă cam aspră, ca orce lucru necultivat; prea numeroasele sunete şuerătoare sau tari precum: *c*, *ş*, *ţ*, mai cu seamă silabele: *sce, sci,* etc. sunt de multeori supĕrătoare urechei.

Idealul insă unei limbi este de-a ajunge la cea mai mare dulceaţă, fără a perede nimic din vigoare; exemplu, limba latină.

Această ţintă urmează s'o aibă in vedere şi autorii noştri, cari vor să contribue la intocmirea unei limbi inadevĕr literare. Este dar de mirare cum unii scriitori sau ziarişti işi dau osteneală, nu ştim pentru care nevoe, a mai înăsprì unele sunete deja cam păsăreşti; vor zice, spre ex.: a in*ce*la in loc de românescul a in*şe*la, pe*sci*, mu*sce*, *scii* şi alte curiozităţi; uitând se vede că există in lume o lege a euphoniei, care primează orce regulă, şi care a prezidat la formarea tutulor limbilor culte. Criteriul nostru, dacă am fi autori şi am vrea să scriem un cuvĕnt indoios, ar fi să ne intrebăm: oare vreo elegantă doamnă l-ar putea pronunţa fără să i se desfigureze frumuseţea gurei? Dacă, da, l-am primì; dacă nu, la carantină, după o expresie la modă. Tot la aceiaşi incercare ne-am referì şi pentru alegerea numelor personagelor noastre.

Chestiunea numirilor, să nu ridem, are şi ea importanţă intr'o lucrare de valoare, unde toate amănuntele trebue să concure spre un tot armonios. Nemerita lor alegere a contribuit la fixarea unor figuri dramatice. Oare numele de Ophelia, Cordelia, Desdemona, n'au făcut mai nemuritoare eroinele marelui Shakespeare? Ne-ar fi interesat ele atăta, dacă le-ar fi chemat Anastasia, Eufrasia, sau mai ştim noi cum?

Chiar denumirile cronice pot fi mai cu haz fără a fi prea ordinare sau baroce, şi a ne sili să ne strămbăm, pentru a-le pronunţa; insfirşit numele istorice sunt foarte venerabile şi bărbăteşti, dar deseori fac mai bun efect in cadrul bĕtrănelor cronici, decăt in mijlocul unui afiş. E o alegere de făcut.

După cum s'a zis cu *Despot* şi mai indeosebit cu *Făntăna Blanduziei*, s'a inaugurat o eră nouă. Teatrul nostru pare a eşì din piroteala in care zăcea de un şir de ani.

Conservatorul a inceput să dea tineri de oarecare valoare; constituirea lor in societate dramatică se arată nemerită. Cele două din urmă *direcţii* cu activitate şi gust, au contribuit la mişcarea inainte a teatrului. Artiştii sunt plini de bunăvoinţă; printre dĕnşii numărăm talente onorabile, unele apreciate chiar pe scene străine; partea femenină insă e cam slabă, fără joc de cuvinte; afară de vreo două artiste marcante, restul lasă de dorit. Multe voci femeeşti ingrate,

cărora le trebue încă silinţă stăruitoare ca să ajungă la acea desăvĕrşită mlădiere şi eleganţă a cuvĕntărei, farmecul teatrului.

De altă parte la exemplul dat de marele nostru poet naţional o imbucurătoare emulaţie s'a născut printre scriitori. Negreşit geniuri dramatice nu se pot naşte deodată: natura nu sare; genul dramatic, ultima evoluţiune a literaturei, nu se poate desvolta in deplinătate la un popor încă pe jumătate primitiv; trebue ca societatea noastră să-şi fi terminat mişcarea, să fi intrat in intreaga posesiune a mijloacelor sale, pentru a ne aştepta la fabricanţi de piese numai de intăiul ordin.

Prezentul insă făgăduesţe. In anii din urmă scena noastră a inceput să atragă lumea prin căteva lucrări de adevĕrată valoare.

Se tot acuză societatea cultă de indiferenţă şi lipsă de patriotism, pentrucă nu mergea să auză nişte maltratări a pieselor franceze, numite *traduceri*, in care locuţiunile limbei străine se luau *mot-à-mot* şi se puneau in romăneşte. Se cerea publicului inteligent se facă in toate zilele sacrificii de bani, de timp, de alte mulţumiri, ca să meargă să audă zicăndu-se: increţiturilor dela faţă, *labă de găscă!* fracului, *haine negre! Bomba cu apă fiartă! Păntece albastru, pe viul Dumnezeu! Ah! Dumnezeul meu! o mie de tunete de Brest!* şi alte nerozii şi mai tari. Apoi, mizerie mai mare! aceste zise şi jucate de indivizi, care nici să şază nu ştiau, şi de nişte doamne, care cu voci răguşite de mahala, vrea să ne dea limbagiul elegant al lumei parisiane! Prea se cerea mult bublicului. Sacrificiile pentru patrie au şi ele *rezonul lor.*

Probă că societatea nu era indiferentă e că indată ce s'a aflat inaintea unei traduceri mai serioase şi a unei interpretări de valoare, s'a bătut pe locuri. Spectacol nou la noi, s'a dat de zece, douĕsprezece ori *pe rănd «Hamlet»* şi teatrul plin.

Cu toateacestea, traducerile orcăt de bune ar fi, ararеori vor avea un succes ca *Hamlet.*

Piesele de actualitate mai ales, a căror valoare de căpetenie e numai această actualitate, făcute pentru alte dispo-

ziţii de spirit şi luate dint'un alt mijoc, cu greu vor interesa societatea noastră. Să luăm, spre exemplu, frumoasa comedie francesă *Le monde où l'on s'ennuie*, aşa de nenorocit tradusă prin frasa *Lumea unde ţi-e urăt*, critică prea fină, prea spirituală a unei părţi din societatea parisiană. Ce interes poate avea pentru maioritatea publicului nostru? Ce-i aduce aminte? Nimic. Unde avem noi acel salon politico-literar, acea ducesă de Rivière, acel general bătrân, dar galant, pe care l-a plictisit un nespălat poet cu citirea unei nesfirşite drame? Unde urbanitatea lumei parisiane? Cum să se conserve intr'o traducere, orcât de bună, acele delicate jocuri de vorbe şi de idei?

Din norocire curentul spre lucrări trase din propria noastră inspirare tinde a se pronunţà.

Domnul Alecsandri cu frumoasa *Fântână* a făcut să alerge Bucureştiul intreg la teatru. Toţi s'au răpit de frumuseţea versurilor şi de acea savoare clasică, care se revarsă din lucrarea sa, cea mai bine cumpănită, fără indoială, din ultimele trei opere ale sale. E de admirat a vedea pe acest veteran al literaturei mereu in fruntea orcărei noui mişcări, desfundând cărările, cercetând in toate părţile domenul poesiei şi păstrând schânteia sacră in mijlocul decepţiilor şi neincrederei universale. Cum să nu i se inchine cu recunoştinţă tinerile generaţii cărora le-a arătat şi inlesnit calea! Cum să se uite, de va isbutì progresul scenei române, că ultimelor sale exemple se va datorì in parte!

Un domn diplomat ne-a mulţumit auzul cu mica comedie *Pe malul Gârlei* şi a inzestrat scena cu traducerea rimată a lui *Ruy-Blas* care preţueşte aproape cât o lucrare originală.

Vesela piesă *Nu te juca cu dracul! Olteanca*, *Hatmanul Baltag*, sunt incercări din cele mai norocite şi au desfătat publicul.

Faimoasele *Noaptea Furtunoasă* şi *Scrisoarea pierdută* au dovedit din partea fericitului autor o mare putere comică, o adâncă pătrundere a tipurilor şi caracterelor din lumea noastră de azi, şi o deosebită artă de combinare a efectelor scenale, mai cu seamă in *Scrisoarea perdută*, calitate rară, căci multe din piesele noastre cam suferă de *lipsă de criză*.

Nu vom zice aceasta de noua tragedie *Pygmalion* ce se desfăşură in proporţii mari, ţinênd insă atent publicul dela inceput pănă la sfirşit.

Mai sunt şi alţi dramaturgi amatori, domnii: Urechiă, Ventura, Hăjdeu, Marian, ale căror opere nu sunt lipsite de orce merit; vorbim insă aci, intreacăt de acele piese, care au fixat, ni se pare, mai mult atenţia publică.

După cum vĕzurăm lucrări bune s'au ivit; artişti ca să le interprete cuviincios sunt, şi mişcarea e ajutată de critică.

Critica pănă la memorabilele scrieri ale eminentului nostru bărbat, domnul Maiorescu, nu există.

Lucrările de pănă acum, bune şi rele, să inecau in nepăsarea generală; lipsea boldul pentru a face bine Ziarele noastre credeau că au făcut destul pentru patrie umplând coloanele cu maltratări la adresa protivnicilor. Discuţiile literare nu le prea consuma preţiosul timp.

Această tendinţă s'a schimbat dela aparifiunea *Convorbirilor literare*. Critica, mai cu seamă cea teatrală, a inceput dela o vreme să funcţioneze regulat; şi această pornire e un mare progres şi un mare stimulent pentru viitor.

N'a fost sarcasm, se ştie, care să nu se arunce in capul bieţilor critici de cătră Ginta supărăcioasă a scriitorilor. De toate să te atingi numai de deşertăciunea omului, nu; şi e aproape imposibil de-a convinge pe un autor că a scris prostie; de-ar fi inţeles-o nu o imprima. Cum să convingi pe un părinte că fiul sĕu e fără haz?

Chestia dar e de-a lumina mai mult pe public, decăt pe scriitor.

Vorbim, bine inţeles, de critica luminată şi onestă; numai aceea e un folos şi un indemn pentru autorii cu talent. Nimeni nu poate fi fără greşală, orcăt de inalt spirit ar naşte; şi acolo unde maioritatea oamenilor culţi şi drepţi iţi spune că ai călcat vreo regulă a gustului, probabil e că ai călcat-o: *tout le monde a plus d'esprit que Monsieur de Voltaire*. Se poate să nu fie aşa: mai multe geniuri n'au fost pricepute de contimporani. Cazul e rar. Dacă nu te simţi (cu toate iluziile)

un spirit transcendent, noi te-am consilia, in loc să aştepţi judecata posterităţei, să urmezi sfatul popular dar plin de bun simţ: când iţi zice toată lumea că eşti beat, culcăte şi dormi.

Când iţi zice *toată lumea*, căci dacă ai asculta numai capriciul fiecăruia, fiecare are căte-o particularitate in spiritul său, şi modificând lucrarea dumitale după diferitele gusturi, ai crea in cele din urmă un monstru fără nume.

Deci, ca să ne rezumăm, să nu fugă nimeni de discuţia onestă şi liberă, care-ţi spune ce e bun şi ce e slab, şi te stimulează să fii mereu atent la regulele frumosului. Să fugă de acea tovărăşie lăudacioasă organizată la noi, care sub cuvênt de patriotism, aplaudă de-opotrivă toate nimicurile ce eşeau dintr'un condeiu românesc. Aceea a produs indiferenţa, adică amorţirea talentelor. Dar publicul azi s'a deşteptat şi pare dispus a incuragia adevěratul merit.

Cariera e deschisă. Toţi căţi se simt inzestraţi cu divinul dar de-a inţelege şi exprima frumosul, să intre cu inimă voioasă in luptă, probabil fiind astăzi că invingătorii vor fi incununaţi.

I. C.

O PARENTESA

PENTRU

CHESTIUNEA NEOLOGISMELOR ROMÂNE*)

B.

Fondul neolatin.

Limbile romanice nefiind altceva decât dezvoltări speciale ale limbei latine, am putea să intrebăm că de ce nu s'au tractat aceste două fonduri sub una şi aceeaşi rubrică, de vreme ce, deşi sub formă diferită sunt amândouĕ elemente latine.

E mai presus de orce indoială că tradiţia latină e ceace a determinat nu numai existenţa dar şi direcţia limbilor romanice. Cu toateacestea ar fi o eroare dacă am contesta acestor din urmă orce dezvoltare independentă. Desbinându-se de tulpina comună a latinităţei, ele erau silite să facă aceasta, parte pentru a primì din când in când nouĕ putere vitală, parte pentru a inlocuì ceace in decursul timpului s'a perdut din fondul moştenit, abstrăgĕnd dela resultatele pasive provenite din influenţă strĕină.

Când vorbim deci de fondul neolatin inţelegem cuvinte cari, atât cu privire la *formaţiune* cât şi la *inţeles* sunt cu totul *emancipate* de sub tutela limbei latine.

Vorbind despre neologismele de proveninţă romană ne-am transmis pe un nou tĕrăm, unde firesce şi cercetările noastre trebue să proceadă din un nou punct de vedere. Dacă faţă de limba mamă am fost, din mai multe conside-

*) Vezi No. 6.

rațiuni, îndreptățiți să recurgem la tezaurul ei lexical sub condițiunile expuse mai sus, față de limbile surori n'avem nicidecum aceleași drepturi. Având fiecare din ele partea sa din nobila moștenire a latinității e vădit că, dacă în zilele noastre limbile italiană și franceză se pot făli cu o cultură însemnată, la care limba română n'a putut încă să ajungă, este vădit că aceasta numai lor și-o datoresc.

A transplantă simplu în limba noastră rezultatele atâtor secoli de muncă neobosită, care pentru fiecare din aceste limbi era în dependință de cerințe speciale, ar fi, după principiile deja arătate, destul de păgubitor pentru unitatea limbei. Această procedură ar mai fi și-o dovadă de puțin simț de independință națională. În zilele noastre pentru o asemenea inerție linguistică numai sunt scuze, cari în perioadele trecute puteau fi plausibile.

Pe de-altă parte însă, ne-am înșela mult crezând că o să putem impedica orce comunicare lexicală a limbei noastre cu surorile ei, și că ea n'are să împrumute dela aceste din urmă nici un cuvânt. Istoria limbilor ne împrăștie această iluzie. Tendința limbilor viui d'a se influența reciproc nu se poate contestă; ea este un fapt cunoscut la toate popoarele și în toate timpurile. Așa, de exemplu, însăși limba franceză, care s'a făcut totdeauna d'a fi mijlocul de comunicare între națiunile culte și care, precum zice *Demogeot*: „în secolul al XVI-lea transformă și regenerează Italia, și în secolul al XVII-lea face tot asemenea și cu Spania [1]), știm că însăși limba franceză a trebuit să sufere, la rândul ei, influența numitelor limbi. Va ajunge să amintim numai epocele lui Luis al XII-lea, Francisc I și Caterinei de Medicis când cu studiarea cap-d'operilor literaturei italiane nu numai cuvinte singuratice s'au străcurat în limba franceză, dar și expresiuni întregi. Numai puține urme lăsase în ea limba spaniolă pe timpul lui Enric IV. Omul într'adevăr e plecat să crează, că limbile surori au simțit necesitatea d'a

[1]) Vezi Demogeot «Histoire de la littér. franç.» Préface pag. IX.

se apropia din când in când, pentru a umplea golul ce-a făcut intre ele distanța de timp și spațiu.

Inriurirea popoarelor de sânge latin asupra poporului român e dar, in oarecare măsură, nu numai inevitabilă dar și necesară. „O transformare așa de radicală a Statului român, și in genere a provinciilor române, precum s'a intâmplat dela 1848 incoace, zice domnul Maiorescu *(Conv. lit.*, an. 1881 p. 285), nu s'a putut face fără a lăsa urme adânci in limbă. Sute de organizări noui, mii de idei noui, mulțimi de cuvinte noui — altfel nici nu se putea". Apoi continuă mai jos (pag. 289): „Așa de puternică a fost raza de lumină ce s'a revĕrsat atunci asupra țĕrilor române incât nu a existat un singur om din clasele de sus, care să nu se fi deșteptat la atingerea ei. Cu focul tinereței s'au aruncat cu toții pe calea cea nouĕ deschisă, și mai ales dela sora noastră franceză am primit, impreună cu impulsul mișcărei politice, și o comoară intreagă de cuvinte latine, și deodată ne-am deprins cu toții de a vorbì de *libertate*, a ne gândì la *constituțiune*, a *spera* in viitor, a ne crede capabili de orce *reforme*. Cu inima deschisă tinerimea a primit cuvintele cele noui din gura conducĕtorilor naționali, și toată societatea română cea cultă a fost pe-atunci ca o singură școală de invĕțământ mutual pentru limba neolatină".

De-atuncea, se ințelege, acest entusiasm de neolatinizare a scăzut binișor, și poate nu numai in favoarea limbei, dar și in a altor instituțiuni sociale și politice. Atâta e sigur că astăzi o asemenea asimilare nu s'ar mai putea face nici cu aceeași ușurință, nici cu acelaș noroc; lipsindu-ne motivele care aŭ provocat'o la timp, ne-am putea teme să nu introducem numai forme goale, fără folos.

Examinând azi chestiunea cu mai mult sânge rece, e rândul să intrebăm: cari sunt acele cuvinte neolatine pe cari le mai putem primì?

Dacă scopul nostru n'ar fi altul, decât a imita servil vreo limbă neolatină, bunioară pe cea *franceză*, n'am avea decât să-i luăm cuvintele cari ne trebuesc, să zicem salvagarda, cheu, șosea, babord etc.

Dar nu! nu acesta e scopul Românilor. Ambiţiunea firească, simţul lor de independinţă naţională s'ar revolta şi s'ar opune incontra unei asemenea nedreptăţi ca o stavilă viue.

Din fericire, nu există pentru noi o asemenea temere, de vremece n'avem nici o trebuinţă de expresiunile speciale ale Francezilor, ci numai de acelea cari sunt *bunul comun* al limbilor neolatine şi nu se pot reproduce prin vreun cuvênt propriu al limbei noastre.

Şi-anume vom observa următoarele cazuri:

1. Când cuvintele, de origine latină, deşi ele se pot bazà pe rădăcini *aflătoare* in limba noastră, aceste din urmă n'ar fi apte pentru asemenea formaţiuni. In sensul acesta am luat cuvintele: *batalion* (ital. battaglione, franc. bataillon); *scalada* (ital. scalate, franc. escalade); *interesant* (ital. intereressante, franc. interessant) etc.

2. Când cuvintele de origină latină, cu toate că ele se derivă din rădăcini *neaflătoare* in limba românească, prin cuvinte proprii ele nu se pot inlocuì.

Exemple: *gendarmărie* (ital. gendarmeriu, franc. gendarmerie); *artist* (ital. artista, franc. artist in loc de lat. artifex).

3. Aci se pot numëra unele cuvinte de origină străină a căror intrebuinţare, in majoritatea limbilor surori, e sancţionată prin o practică secularà, precum şi acele termini technici internaţionale cari corespund unei necesităţi reale. Exemple de prima categorie: *bulevard* (germ. Bollwerk), *mareşal* (vech. germ. marh = cal + scale = ingrijitor); de a doua: *tramway*, *wagon* etc.

Eată după părerea mea, tot ce am fi in drept a imprumuta dela fraţii noştri apuseni.

Să vedem acum in ce fel am putea adopta cuvintele de proveninţă neolatină:

Am vëzut, când cu expunerea fondului latin, rolul cu totul secondar ce joacă fonologia in raport cu neologismele. Dacă faţă de elementele latine, cu factorii principali şi nemijlociţi ai comoarei lexicale din limba noastră, am fost condemnaţi la o asemenea neputinţă, e vëdit că faţă de ele-

mentele neolatine, cari ne vin numai din a doua mână, nu vom fi mai norocoşi.

Afară de-aceasta la adoptarea cuvintelor latine am avut un ajutor puternic: analogia, ceeace ne lipsesce pentru cuvintele romanice. Pentru ele n'avem analogie in limbă, in inţelesul linguistic, ele ne sunt formaţiuni străine; dacă n'ar fi străine nici că am avea trebuinţă de ele.

In privinţa formei deci, n'am multe de adaus. Tot ce aş putea observa e, de a se evita introducerea formelor cari sunt *caracteristica specială* a vreuneia din limbile surori, şi să dăm cuvintelor oarecare terminaţiune ce se *potrivesce* mai bine cu auzul Românului. Aşa, de exemplu, ca să remân la cuvêntul deja citat „escaladă" ar fi prea franţuzisat; „scalată" ar fi o formă curat italienească; nu ne remâne deci, decât o singură formă plausibilă: „scaladă". Tot pe această bază am adoptat formele: *interesant*, *diamant*, provenite din: ital. interessante, franc. interessant şi ital. diamante, franc. diamant (lat. adamas). A zice interesante in loc de interesant n'ar fi nicidecum mai românesce, de oarece amândouĕ formele ne sunt *străine*. Aceasta din urmă e de preferit din causă că, avênd forme distinctive pentru genuri, nu dă loc in această privinţă la coincidări intre genul masculin şi femenin al ambilor numeri.

C.

Fondul propriu.

Izvorul principal şi adevĕrat al lexicologiei române este şi va fi totdeauna insăşi limba română.

Am zis „adevĕratul" izvor, fiindcă cuvintele de formaţiune populară sunt, de ordinar, nu numai adevĕratele expresiuni ale spiritului poporului dar totdeodată şi icoana fidelă a modului sĕu de cugetare.

Limba românească nu e numai un grai românesc ci şi o cugetare românească, o formă, un tip naţional al cugetărei omeneşti.

Nicăeri nu vom afla acea armonie perfectă, ce există intre materie şi formă ca la cuvintele populare; aceste două elemente ale limbei sunt la ele astfel contopite, incât unul nu se poate cugetà fără altul. Acì dar numai putem procede prin „analisă“ precum am făcut-o vorbind despre fondurile precedente, materia fiind inseparabilă de formă. Precum, de exemplu, la o frumoasă poemă nimeni nu se va incercà d'a aprecia subiectul in mod independent de versuri, asemenea numai atunci vom avea o idee justă despre valoarea cuvintelor populare dacă le vom considera cu formele lor, aşa precum sunt.

Năzuinţele de-a exploata aceste comoare ascunse ale limbei noastre, abstracţie făcând de unele cazuri laudabile, au fost până acuma foarte mărginite.

Sunt de părere că s'ar putea face încă multe in această privinţă şi anume in modurile următoare:

Să reimprospătăm, inainte de toate, cuvintele şi expresiile neaoşe româneşti, cari in decursul secolilor s'au dat uitărei. Atari cuvinte nu vom afla in mare numĕr, se inţelege, căci din toate limbile romanice, limba noastră s'a schimbat mai puţin. Putem zice că astăzi vorbim aproape tot aşa precum s'a vorbit in secolul al XVII-lea. Cu toateaceste vom afla ici-colo la scriitorii vechi unele cuvinte cari exprimă atât de admirabil idei noui.

D. Hasdeu in „Cuvinte din bĕtrâni“ ne vorbesce de un Lexicon romăno-slav, care azi se află in proprietatea domnului Dim. A. Sturza, şi care ne dă o varietate instructivă de exemple de felul acesta. Aşa intr'altele: intort, intorta, la care domnul Hasdeu observă că vine dela latinescul intortus şi trebue să fie pus alăturea cu celelalte derivări ale lui „torqueo“. Asemenea şi „famen“ = castrat, eunuc, in loc de feamen, ca fată inloc de feată, cuvĕnt interesant căci presupune o formă latinească feminus inloc de feminatus, după analogia lui viduus şi vidua.

„Desvolbere“ (desteritate), admirabilă formaţiune paralelă cu italienescul „disinvoltura“ (dis + in + volvo), pe care Francezii l'au imprumutat de la Italieni. Ar trebuì insă să

se dovedească, adaugă domnul Hasdeu, că aceste cuvinte s'au intrebuinţat şi in limba poporului vorbită inainte de 1630, fiindcă după această perioadă ele nu se mai intâlnesc nicăeri.

Modul al doilea, numai puţin eficace, d'a inavuţi limba poporului e de-a reinoi, aşa zicênd, prin combinaţiuni şi aplicări noui, cuvinte şi expresii aflătoare in limbă. Această procedură era bine cunoscută şi de vechii Romani, de oarece insuş Horatiu ne zice:

„.... Notum si callida verbum
Reddiderit junctura novum.“

Se ştie că avuţia surprinzătoare in expresii a limbilor surori, şi in special a limbei franceze, işi au izvorul lor in asemenea aplicări norocoase ale cuvintelor. Prin un numĕr de cuvinte relativ restrâns, Francezii desfăşură o varietate imensă de accepţiuni. Aşa, de exemplu, cuvêntul „tour“ (din lat. tornus) insemnează, inainte de toate, un instrument cu care se rotunjeşte lemnul, osul etc.; mai insemnează: mişcare in cerc, şi in sens mai larg: mişcări şi in alte direcţii fără a se intêmpla tocmai in cerc; circumferinţa unui corp; in sens translatif: orce mişcare ce depinde dela iuţeala şi desteritatea mânilor etc. Precum se vede dar, este destul exprimat prin un singur cuvênt, şi încă nici nu am numĕrat aci diferitele aplicări ale cuvêntului „tour“ impreunat cu alte epitete determinătoare ca: tour de force, tour de baton, tour du chat şi altele. Limba italiană nu e mai săracă in asemenea omonime. Sub cuvêntul „taglio“ aflăm numai puţin de opt diferite inţelesuri [1]).

[1]) Că avuţia materială a unei limbi nu depinde numai de numĕrul cuvintelor, ci şi de varietatea accepţiunilor, ni se arată in mod vĕdit din statistica unui filolog englez, care evaluează cuvintele englezeşti cam la 96,000, cele nemţeşti la 46,000, până când cele franceze numai la 29,000. Cu toate-acestea ştiut este că limba franceză in privinţa avuţiei expresiunilor nu stă de loc inapoia amintitelor limbi, şi că tocmai această elasticitate a ei i-a asigurat pentru totdeauna rolul de limbă «diplomatică».

Ceeace priveşte limba română, in zadar am căuta asemenea exemple. Accepţiunile unui cuvênt, de ordinar, nu sunt mai multe de doĕ-trei; cazurile cari intrec acest numĕr, sunt rare. Toate acestea arată că limba noastră nu e încă indestul de cultivată, rafinată, să mi se permită acest cuvênt; că legea puternică a asocierei ideilor, care se afirmă totdeauna mai mult in scriere decât in vorbire, nu a realizat încă asemenea combinaţii lexicale.

Şi in fond limba noastră, ca surorile ei, poartă in sine semânţa dezvoltărei ei interne. Să luăm, de exemplu, cuvêntul „cap“ (din caput lat.) in locul căruia s'a introdus neologismul „şef“ (şef de gară, etc.). Ce caută in limba română acest grozav barbarizm? Căci cuvêntul francez ortografizat „şef“ pentru noi e un barbarizm, nici mai bun nici mai frumos decât mahala sau chintilim. *Chef* nu e altceva decât cuvêntul latin caput *transformat după legile fonice speciale limbei Francezilor*. Mai ales „ch“ e o combinare fonică care nu se află nicăeri in restul limbilor romanice [1]) şi despre a cărei origine n'avem date pozitive. Diez şi Burguy vĕd in ea influenţă străină şi acest din urmă adaugă că: rezultă probabil din contactul ce avuseră Francezii cu Celţii [2]). Sunt dar de părere că cuvêntul cap, caşi încă multe altele, trebue să fie restatornicit in drepturile lui usurpate de cuvêntul francez. Omul poporului in simplicitatea lui zice bine: capul bisericei etc., Ce ne impedică şi pe noi să vorbim românește şi să zicem capul oficiului [3])? etc.

Un alt mijloc pentru a inavuţi limba din propriul ei fond este d'a generaliza unele provincializme de bună formaţiune care se intrebuinţează in unele părţi locuite de Români şi de-ale trece in limba literară. Cei cari au călătorit prin Ardeal şi anume in jurul Sibiului au auzit de sigur

[1]) Ce e de drept avem şi noi sunetul «ş» insă acest consunător are drept bază un «s» latin şi nicicând un «c».

[2]) Vezi Burguy «Gramm. d. l. d'oïl» t. I. p. 35.

[3]) Oficiu = ital. officio sau offizio, franţuzeşte: bureau. Nu ştiu prin ce indolenţă desperătoare s'a putut adopta in limba oficială maltratatul neologismelor: biurou (!)

intrebuinţându-se cuvêntul „aprinjoare“ ceeace in graiul locuitorilor de lângă Tĕrnova vrea să zică „ghiufă“ (ung. gyofa), iar in al Munteanului „chibrit“ (turc. kibrit). Acest cuvênt mi se pare de-o formaţiune fericită, căci inadevĕr, aprinjoare din verbul a aprinde, precum franţuzescul allumette din allumer, exprimă dejà prin numirea lui destinaţiunea acestui mic utensil. Tot in acelaş ţinut am auzit din gura unei ţărance, care-şi improvizase, dealtcum cu multă artă, din nişte foi late un fel de evantaliu, cuvêntul: vênturar. Recunosc că cu toate cunoştinţele mele lexicale am rĕmas surprins la auzirea acestui cuvênt nou pentru mine, convingându-mĕ că cu cât studiăm o limbă cu atât trebue să admitem că n'o cunoaştem indestul.

Aprinjoare, vênturar etc., fi-vor ele de gustul literatorilor? Nu ştiu. Eu le-am citat ca exemple, alţii vor afla altele şi mai bune.

Ceeace am făcut cu privire la provincializme vom face in genere cu privire la toate cuvintele bune populare, adică nobilitându-le prin uzul literar, le vom adopta drept termeni generali. Limba ţăranului e caşi o topitoare unde se purifică orce materie lexicală, ca in urmă, cristalisându-se prin o concepţie originală şi naturală, să-i poată primì forma şi viaţa aceleia.

Avem un neologism, idolul tuturor făcĕtorilor de versuri elogico-lirice, un cuvênt de douĕ silabe numai, dar foarte sonor şi tare poetic: cuvêntul *adio*. Acest neologism a devenit azi de-o popularitate desperată. Complimente ca: adio musio! putem auzi nu numai in gura oamenilor culţi, dar chiar intrebuinţate şi de servitoare.

Că adio n'are loc in limba noastră era un adevĕr simţit de toţi aceia cărora unitatea limbei le-a zăcut pe inimă. Intre alţii „Glosariul“ l'a fost proscris categoric, numai că expresiunele: sănătate bună, cu Dumnezeu! recomandate in locul lui nu corespund de fel cuvêntului italian. Addio in italienesce, precum adieu in franţuzeşte e o formulă de salutare ce se intrebuinţează la despărţiri, la luare de concediu. Apoi in sens figurat se zice şi cu privire la obiecte, de

exemplu, „Adie, charmant pays de France“ (Béranger). Expresia română trebuue dar să cuprinză, afară de ideia salutărei, şi ideia despărţirei. Poporul nostru la asemenea ocazii zice: *remas-bun*; şi aceste cuvinte simple, fără emfasă, cuprind poate mai mult regret sincer, decât când se zice sau să scrie: adio! cu câte două şi trei semne de esclamare.

Asemenea s'au inlocuit, fără raţiune vădită, numirile lunilor şi ale punctelor cardinale prin neologisme imprumutate dela popoarele apusene. Se zice: Martie, Mai, sud, vest, in loc de: apus, meazăzi, Florar, Mărţişor, etc., fără a considera că aceste numiri populare sunt in o intimă legătură cu credinţele şi datinele Românului. Cine dintre noi nu cunoaşte iubirea poporului pentru natură, pentru un câmp inflorit, o zi frumoasă de soare. Toate acestea apar la fiecare pas in cânticele sale de bucurie sau de durere, in balade şi in doine:

„N'am in lume serbătoare
Nici n'am partea mea la *soare*...“ [1])

Sau:

„Intre noi să numai fie
Decât *flori* şi veselie...“ [2])

Şi inadevĕr, ce veselie pretutindeni, când, după o lungă earnă de ger şi de lipsă—care pentru bietul muncitor aduce numai griji iar bunilor copilaşi micul Isus şi craii dela resărit — soseşte infine frumoasa primăvară, dulcea lună a lui *Florar*... Dar nu, neologiştii nu aud, nu vĕd nimic din toateacestea. Ce au ei de-aface cu datinele ţăranului, cu bucuriile copilaşilor? Privirile lor plutesc prea sus pentru a vedea ceeace se intâmplă in sânul modestelor colibe. Ei zic: craii [3]) din Orient, luna lui Mai.

[1]) Poesii populare ale Românilor, doina XLII.
[2]) Idem pag. 396.
[3]) Când am adoptat neologismul « rege » in loc de « crai » am indeplinit o necesitate organică pentru limbă, depărtând o bubă parasitară; când depărtăm insă şi « răsărit » am tăiat buba cu carnea viue cu tot.

Ear micul băeţel venind la şcolile din oraş repetează machinal, fără a şti ce zice: occident, orient, August, Mai, şi se intreabă duios dacă oare soarele tot aşa de frumos rĕsare cu carul sĕu aurit, dacă oare cămpii mai infloresc...

Dar ajungă citaţiunile, de altcum n'aş putea să fac altceva decât să inmulţesc numĕrul exemplelor, ceace in fond n'ar contribuì cu nimic la valoarea celor susţinute până aci.

Inainte de a terminà insă acest repede studiu linguistic nu mĕ pot oprì să nu recomand din nou tinerilor scriitori să proceadă cu cea mai mare băgare de seamă la intrebuinţarea neologismelor şi să nu admită decât acele cuvinte noui cari sunt intrebuinţate de scriitori recunoscuţi. Să-şi facă de principiu că nu vanitatea de-a intrebuinţa cuvinte pompoase, bizare, ci ideile şi expresiunea lor potrivită deosibesc pe un scriitor.

Eată cel mai bun sfat ce le poate da un linguist.

Căci, o repet, rolul lui in această privinţă e foarte mărginit; el poate, de exemplu, să indice cari sunt neologismele bune şi cari sunt cele rele, dar nu le poate impune, fiindcă nu o simplă regulamentare, ci uzul practic este ceace dă sancţiune cuvintelor noui.

Intr'un viitor, mai aproape sau mai depărtat, când opere literare remarcabile vor fi naturalisat mulţimea bunelor neologisme, atunci studiele cari vor trata despre această materie vor putea să păşească de pe terenul mobil a regulelor à-priori pe baza solidă a practicei, a exemplelor.

Atunci, se inţelege, tractatul meu de faţă va devenì cu totul inutil şi eu din parte-mi nici că doresc altceva.

AURELIU STERCA-ŞULUŢIU.

POESII

SOARELE MIRE

I.

Vin trimese dela soare
Mândre raze călătoare
Şi-aduc cămpiea plină
De căldură şi lumină,
Şi-aduc veste pentru fire,
Că se'ntoarce al ei mire
Cu nespuse desfătări
Din cumplite depărtări.
La aşa plăcută ştire
Ea incepe pregătire,
Şi adună toate cele
Câte sunt pentru gătele:
Prinde vânturile moi
Şi le pune la răsboi
Şi le'nvaţă, ca să-i ţese
Nimitezele alese,
Ale căror gingaşi fire
Sunt din ceaţa cea subţire.
— Cu acestea dimineaţa
Işi acopere ea faţa.

Pune vĕntul cald apoi,
De-i găteşte soi soi
De covoare impletite
Tot din flori nepomenite
Să-i slujască de primire
Pentru drăgălaşul mire.—
Şi să guste'n dulcea tihnă
A iubirii lor odihnă
Pune floare lângă floare
Cu mirezme'mbătătoare
Şi-apoi umple a lui potire
Cu suflare de zefire
Şi suspine de iubire
Şi de dragoste aleasă
Cum n'a mai făcut mireasă
Pat de dulce pregătire
Pentru drăgălaşul mire
In palatele-i zidite
Din vĕzduhuri poleite
Cu albastru din tărie,
Să dureze'n vecinicie
Şi cu aur rupt din stele,
Să dureze caşi ele;
Lustruite cu lumină
Strinsă, când e lună plină,
Şi cu scări din nori durate
Cum n'ai mai vĕzut palate.
Ear' in intru 'mpodobite
Cu icoane zugrăvite
Din feţe de curcubee
Şi cu lacuri şi păree
Şi cu toate câte sunt
Născocite pe pămĕnt.
Zori cu umblete isteţe
Deschid porţile măreţe
Şi amurgul cel de sară
Le inchide apoi eară...

Atăt sunt de minunate
Şi atăta-s de'ncăntate.
Că intrat, din ele'n veci
Na-i voì, ca să mai pleci.
Serenade fac prin parcuri
Cântăreţii pe sub arcuri
Cu verdeaţă poleite
Şi din mlăzi şi foi boltite.
Ei in gingaşe respunsuri
Spun a dragostei ne-ajunsuri
Singuratici uneori
Stând ascunşi pe după flori;
Căte-odată strânşi in cor
In faţa fereşti lor
Spun dulci cântecele lor
S'aline-al miresei dor.

II.

Şi cum pleacă mirele,
Merg in lume ştirile
In rădvane trase lin
Prin vězduhul cel senin
De şiraguri de cucoară,
Sfătuind că una sboară.
Cocostirci naintea lor
Duc naframe albe'n sbor
Iazuri trec, cămpii şi stuhuri
Jucând hora prin vězduhuri;
Decăt ei mai sprintenele
Vin in urmă rândunele
Tot cotind şi'n sbor rătund
Căt vederile pătrund;
Şi tot spun cu vesel glas
De ţări, ce'n urm'a remas
Şi s'alintă sus sub nor
De ţi-i drag de sborul lor.

— Vestea merge, vestea vine
Şi de veselii sunt pline
Cerul tot, pămêntul tot
Şi prin mări căte-s in not.
Tot aşa şi'n depărtări
Lumile-s in desfătări...
Sus in car de aur şede
Mirele de lumea-l vede
Mândru, falnic lucitori
Cu nespusele-i comori
In priviri de drag şi foc,
Ce-aduc lumilor noroc,
De zimbiri cum nu mai sunt
Nici in cer nici pe pământ.
Şi-aşa raze de lucire
Dela dênsul iau pornire,
Că nici unul ce-l urmează,
Din atătea mii de cete
Nu'ndrăzneşte, nu cutează
Lângă el să se arete.
Numai când cu zimbet dulce
Se coboară să se culce,
Mii de hore 'ncep nuntaşii
Tot in mijloc cu fruntaşii
Nalt palatului ceresc,
Unde toţi sălăşluesc;
Vezi luceferi mai berbanţi
Străbătênd in gingaş danţ,
Lungi şiraguri de dragi stele,
Ce fac jocuri intre ele
Tot ferindu-se 'ntru-una
Să nu supere pe luna,
Ce de dor minată sboară
Printre-a cerului popoară
Şi e vecinic călătoare
După drăgălaşul soare...

— Drag ţi-i doamne să priveşti
Jocul lumilor cereşti!
Când din când vezi cum se lasă
Câte una mai aleasă
Din nemai sfirşitul cor
Spre pământ in tainic sbor,
Aducând miresei carte
Dela mirele departe,
Aducând şi-o sărutare
Numai cerul cum le are.
Şi cât stai şi cât priveşti,
In atâta te uimeşti,
Că din sară până 'n zori
Nu sfirşesc să joace 'n hori.
Când din când prin jocul lor
Trece tainic câte-un nor
Cu respuns dela iubită
Că a fost cartea primită.
El prin stele, ea prin nor
Işi preschimbă dorul lor;
El prin cărţi de strălucire,
Ea prin semne de mâhnire.

III.

Zile trec şi zile vin
Şi vĕzduhul cel senin
E de raze tot mai plin,
Raze dulci, imbătătoare,
Cum vin numai dela soare,
Ce nu are mult acum
Din al nunţei sale drum,
Vesel plin de fericire,
Fiind drumul de iubire.
— Intr'o zi, ah! lungă zi!
Nu se ştie, ce-i veni,

Că de-odată se oprì
Şi spre mândra sa privì
Cu-aşa dragoste duioasă
Cum n'a mai simţită mireasă.
Ea vĕzându-l tresărì
Şi la faţă 'ngălbenì....
Işi aduse iar aminte
Vremile mai dinainte,
Cum de multe, multeori
I-a mai fost el peţitor,
Dus de un farmec ne'nţeles
Inapoi cum a purces,
Şi-a lăsat'o, cum nu lasă
Mirele pe-a sa mireasă.
— Stă pe gânduri rătăcită,
Stă cu inima sdrobită,
Şi cum stă şi cum priveşte
El cu dragoste-i şopteşte:
„Ce să fac şi cum să fac,
„Că nu am iubirei leac.
„Nu ştii tu c'a mea menire
„Este: vecinic să fiu mire,
„Făr' de stare intr'un loc,
„Făr' de dragă cu noroc?"
. . . . . .
Zice, merge şi nu-i pasă
Orcât dorul il apasă...
Ea-l priveşte cum se duce,
Aşa drag şi-aşa de luce!
Uită noaptea, uită'n zori
Să 'ngrijească de-a ei flori;
Uită tot şi toate cele
Căte sunt pentru gătele
Şi s'acopere cu jele.

S. BODNĂRESCU.

GÂNDURI TRISTE

Un glas de clopot intrerurp, cu jale-mi sună in auz,
De gândurile mele triste pe dĕnsu-mi vine să-l acuz.
Mĕ vĕd bĕtrân la gura sobei, trecutul jalnic rĕscolind,
Străin şi singur caşi astăzi, odihna morţei pizmuind.

Cenuşa vremurilor şterse, molatic creerul o cerne,
Şi zi cu zi urit şi jale in straturi groase se aşterne.
Un vis nedesluşit imi pare că-mi turbură mintea bĕtrână:
Deşertul vieţei şi cu moartea mĕ duc tărindu-mĕ de mână.

Pe drumuri strimpte, pustiite, prăpăstii negre mărginind,
Grădini măreţe, inflorite, podoaba dincolo-şi intind,
Prăpastia insă nu mĕ lasă, la umbra pomilor să stau,
Deşertul vieţei şi cu moartea, in goana lor tăriş mĕ iau.

. . . . . .

Senin şi linişte-i afară şi soarele voios aprinde
Zăpada albă ca de zahăr, cât poţi cu ochii tĕi cuprinde,
Dar clopotul cu glas de jale mereu imi sună in auz,
De gândurile mele triste, pe dĕnsu-mi vine să-l acuz.

O. CARP.

ALCOVUL E IN UMBRĂ...

Alcovul e in umbră şi tu vii să te culci
Copilă cu ochi negri şi buze moi şi dulci;
Incet ridici perdeaua şi'n zare un balaur
Iţi pare cerul nopţei cu ochii sĕi de aur.
El sborul lui de nori spre tine il indreaptă...
Tu nu cobori perdeaua şi nu eşti inţeleaptă.
Ci gândul de copilă din depărtări lumeşti
Pe Fĕt-frumos il chiamă să vie ca 'n poveşti
Cu farmec de iubire din suflet de viteaz
El dorul să-ţi adoarmă şi iar să-l facă treaz
Şi tu in a lui braţe voioasă să te culci
Copilă cu ochi negri şi buze moi şi dulci.

T. ROBEANU.

POESII POPORANE

D O I N E

Frunză verde de cicoare
Paserea privighitoare
Cântă sara pe rĕcoare
Şi cântă şi ciripeşte
De iubit se pregăteşte.
Mititică păsĕrea
Ascultă şi vorba mea

Că bine ţe-a prinde ea
Mută-ţi cuibul sus pe fag
Şi-ţi fă măncare pe plac
Şi iubeşte ce ţi-i drag.

Frunza teiului
Şi cu a bradului
Hai teiule hai,
Cum am să te tai
C'un topor tăios
Ş'am să te dau jos
Ca pe-un fĕt frumos
Şi să te hălcesc
Să te bărduesc,
In car te clădesc
In sat te pornesc
Să-mi durez o casă
O casă ş'o masă
Mare şi frumoasă.
Şi să-mi fac icoane
Să mĕ 'nchin la tine
Ca la mănăstire.
Frunză ş'un dudău
Cum plouă mereu
Plouă şi iar plouă
Şi plouă de varsă
Codrului nu-i pasă
Că-i cu frunza deasă
Şi tulpina groasă
Groasă şi frumoasă.

Frunzuleana rug de mure
Nu m'aş duce prin pădure
Măcar crească flori şi mure,
Crească flori ca soarele
Crească muri ca merele.

Jale mare m'ar umplea
Când pe ele le-aş vedea
Căci cu cine-am mai cules
Din el nimic s'a ales.
Vai sermana viaţa mea
Multă jale are ea
Ş'a avea cât va fi ea!

Frunză verde de lalea
N'am a trăi cât lumea
Am a trăi o zi două
Şi vă las lumea tot voue
Frunzuleană arcior
Ori de mine nu ţi-i dor?
— Dor mi-e puiule de tine
— Dar de ce nu vii la mine?
— Aş veni şi n'am cu cine
Duşmanul calea-mi aţine
Ş'intre noi un deal ş'o vale
Strică dragostele tale,
Şi pe deal doi păltinei
Ş'intre noi doi oameni răi
Şi pe vale-s floricele
Ş'intre noi femeie rele.

Primăvara iarbă creşte
Vai de cel care iubeşte
Nici mâncarea nu-i ticneşte
Nici ce bea mai foloseşte
Ce-am făcut n'am făcut bine
Că-s cu gândul tot la tine.

Frunză verde cimbrişor
Bate murgul din picior

Să-i pun şeaua binişor
Şi să plec unde mi-i dor
Oltule, Olteanule
Oltule bătrănule,
Ce vii mare tulburat
Cu năsip amestecat
Doar la coadă te-a ploat
Şi aduci plăgi şi butuci
Mănţăli negre de voinici
Şi căpestre de cai murgi.

Frunzuleană trei aguzi
Copilă cu doi părinţi
Ca luna intre doi sfinţi,
La ce tu te mai măriţi
Că mila de la părinţi
Cu mare greu o s'o uiţi,
Da mila de la bărbat
Ca frunza de măr uscat
Căud te pui să te umbreşti
Mai tare te dogoreşti.

Frunzuleană ş'o lalea
Sermănica turturea
Dacă-şi perde soţia
Ea pe alta nu-şi mai vrea
Ci sboară din creangă 'n creangă
Şi strigă: puiule dragă,
Şi sboară din pom in pom
Şi'ntreabă din om in om
N'aţi văzut un puişor
Iubitul meu soţior

Măndru-i bradul muntelui
Da-i mai măndru statul lui.

Neagră-i pana corbului
Da-i mai negru pĕrul lui.
Albă-i spuma laptelui,
Da-i mai albă faţa lui.
Neagră-i mura cămpului,
Da-s mai negri ochii lui.

Frunză verde lemn de teiu
Eşi Marando din bordeiu
Numai o vorbă să-ţi spun
Şi deacolo plec la drum
Şi m'oiu duce tot m'oiu duce
Dorul tĕu să nu m'apuce.
Stai bădiţă nu te duce
Ş'om trăi viaţa dulce
Lasă lumea să vorbească
Puiul meu să mĕ iubească.

Frunză verde iasomie,
De-ar fi lumea 'ntr'o hărtie
Ia-ş da foc la o mănie,
Da nu-i lumea 'ntr'o hărtie
Să-i dau foc la o mănie,
Că-i lumea de pae verzi
Nu-i dai foc precum o vezi.
Să fie de pae-uscate
I-aş da foc pe dedeparte,
M'aş uita la ea cum arde
Că eu n'aş sări s'o sting
Ci-aş sări tot s'o aprind.

Adunate de ELENA SEVASTOS.

SOCIETATEA GEOGRAFICA ROMANA

Astăzi $^{7}/_{19}$ Septembre 1886, subsemnaţii, formând juriul examinator, conform art. 6 din regulamentul concursurilor, intrunindu-ne in sala Societăţei, şi

Avĕnd in vedere rezultatele probelor atăt in scris căt şi orale, ţinute in zilele de $^{5}/_{17}$ şi $^{6}/_{18}$ Septembre curent;

Avĕnd in vedere art. 7 din regulamentul menţionat mai sus;

Am decis:

I. Să se acorde:

Premiul I, tinĕrului *Biciola George*, din şcoala Normală „Carol I". (Profesor de geografie, d. Fl. Stamatescu).

Premiul II, tinĕrului *Niculescu Mihail*, elev al şcoalei de Comerciu din Bucureşti. (Profesor de geografie, d. Brătilă).

Premiul III, tinĕrului *Seimeanu Theodor*, dela liceul din Ploeşti. (Profesor de geografie, d. Dobrescu).

II. Biuroul Societăţei geografice române să decerne elevilor premiaţi diplomele şi recompensele băneşti, prevĕzute prin regulament şi să publice numele lor.

III. Chărţile elevilor premiaţi să se păstreze in bĭblioteca Societăţei.

(Semnaţi): **B. CONSTANTINESCU, G. LAHOVARI, ANG. DIMETRESCU.**

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURĔND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII «CONVORBIRILOR LITERARE»

Vlad Stroe, comedie in versuri de *Grigore Mălineseu*. Iaşi, 64 pag. (16/24, 70 gr.) 1 leu.

Poveşti poporale româneşti, de *Ion al lui G. Sbiera*. Cernăuţi, 234 pag., (17/26, 400 gr.) 5 lei.

Poesii de *N. Gane*. Iaşi, Fraţii Şaraga. 204 pag., (13/19, 350 gr.) 4 lei.

Studiul Pelagrei, de *Dr. V. G. Negrescu*. Bucureşti, 44 pag., (16/23, 46 grame).

La Russie et la Crise bulgare, par *Al. C. Djuvara*. Bucarest, 36 pag., (13/22, 50 gr.)

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ ROMÂNĂ

culeasă de

ALEX. DEGENMANN

Lei B.

86. **Legea timbrului şi inregistrării** in vigoare, dela 16 Iunie 1877, aranjată in mod alfabetic, de *C. D. P.*, in 17⁰, 46 p., Craiova 1877, *Tip. Benvenisti* — 50

87. **LENORMAND MARIE ANNA M-lle.** — Tilcuirea viselor din scrierile celebrei profetice, ed. III, adăogită şi corectată, in 12⁰, 288 p., Bucureşti 1876, *Fraţii Ioaniţiu & Comp* 1 50

88. **LERESCU I. C.** — Istoria casei Austriei. urmată de politica Austriei in România, Brăila, *Tip. P. M. Pestelmagioglu*, 1875, in 12⁰, p. 325 . . 2 50

89. — **Ştiinţa elementară.** Catechismul dreptului administrativ roman, Bucureşti, 1877, in 12⁰, p. 70. *Tip. Curţii* — 55

90. — **Manual de higienă privata**, Bucureşti, 1877, in 12⁰, p. 64, *Tipogr. Curţii* . . . . . — 50

91. — **Compendiu de istoria universală.** Istoria antică, vol. I, Bucureşti 1877, in 8⁰, p. 312, *Tip. Curţii* 2 50

92. — **Rusia leită, poleită, aşa cum este**, scurtare istorică, originea dinastiei lui Ruric, fărămarea statului, dominaţiunea Mongolilor, reconstrucţiunea imperiului, anarchia, dinastiile Romanofilor şi Hotengotomilor, resbelul de conchiste, recentul rĕsboi, alianţa cu Românii, pacea dela San-Stefano, congresul din Berlin, ţarismul, ortodoxia, panslavismul, nihilismul, Brăila 1878, in 8⁰, p. 133, *Tipogr. P. M. Pestelmagioglu* 1 50

793. — **Droits de la Roumanie**, basés sur les traités, par un ancien diplomate, Bucarest, 1874, in 8⁰, p. 36.

794. **LESAGE M.** — Les forces productives de la Roumanie, d'après le livre de Mr Aureliano, Paris, 1876, in 8⁰, p. 24, *Librairie Guillaumin & Comp.*

795. **LESCHINE I.** — La marmite roumaine, à l'usage des Armées, Bucarest, 1878, in 8⁰, p. 8, *Imprimerie C. Göbl.*

796. **LESSING.** — Emilia Galotti, tragedie in cinci acte, traducere de *Stefan Iorgulescu*, Bucureşti, 1878, in 8⁰, p. 91, *Noua tipografie a Lab. Români* . 1 50

797. **LEVASEUR.** — Elemente de Geografie, prelucrată de *N. Droc Barcianu*, Bucureşti, 1878, in 12⁰, p. 53, *Tipogr. Al. A. Grecescu* . . . . . — 50

798. — **Europa** (afară de România). Curs de geografie şi statistică pentru clasa III-a gimnasială, traducţiune de *N. Droc Barcianu*, Bucureşti, 1878, in 12⁰, p. 86, *Tip. Curţii* . . . . 1 —

799. — **Elemente de geografie pentru a II-a clasă gimnasială** *(Africa)* traducţiune de *N Droc Barcianu*, Bucureşti 1878, in 8⁰, p. 52, *Imprimerie de l'Orient* . . . . . 1 —

800. — **Geografia**, partea III (Pămĕntul), traducţiune de *F. Crasanu*, Bu-

Lei B.

cureşti, 1878, in 12⁰, p. 123, *Tip. Stef. Mihăilescu* 2 50

801. **LHOMOND.** — Epitome historiæ sacræ, ed. IX, publicată dupĕ *A. Pressard*, ilustrată cu note in româneşte şi urmată de un vocabular de vorbele uzitate in operă, in 16⁰, VI & 213 p., Bucur. 1871, *Fraţii Ioaniţiu & Comp.* — 85

802. — De viris ilustribus urbis Romæ, a Romulus ad Augustum, a doua ediţie cu notiţn explicative şi un vocabular de *C. S. Stoicescu*, Bucureşti, 1877, in 12⁰, p. 211, *Tip. Naţională* . . . 1 70

803. — Epitnme historiæ sacræ, cu vocabular şi notiţe explicative române, de *C. S. Stoicescu*, Bucureşti, 1877, in 12⁰, p. 88, LIX, *Tip. Naţională* . 1 —

804. **LOEBEL.** — Elisa ş Achiba, Bacău, 1875, in 8⁰, p. 304, *Tip. Junimea* 5 —

805. **LUPESCU I.** — Vlăduţu mamei, comedie cu cănтece intr'un act, Focşanĭ, *Tipogr. D. Samulada*, 1875, in 12⁰, pag. 23 . . . . . — 50

806. **G. P. G.** — Manual de arta epistolară sau colecţiune de scrisori pentru tot felul de afaceri, Bucureşti, 1876, in 8⁰, p. 158, editura *Fraţilor Ioaniţiu & Comp* 1 50

807. **MACEDONSKY AL. A.** — Ithalo, poemă in trei cănturi in versuri, Bucureşti, 1868, in 8⁰, p. 32, *Tipogr. Al. A. Grecescu* . . . . . 1 —

807. **MAIORESCU IOAN.** — Itinerar în Istoria şi vocabular istriano-român (din scrierile postume ale autorului), Iaşi, 1874, in 8⁰, p. 122, *Tip. H. Goldner.* 4 50

808. **MAIORESCU T. L.** — Critice in contra direcţiei de astăzi in cultura română: Despre scriere. Limba română in jurnalele din Austria, observaţiuni polemice, Bucureşti, 1874, in 12⁰, p. 466, *Socec & Comp.* . . . . . 5 —

809. — Asupra broşurei: *Germania, România şi principele Carol de Hohenzollern*, Iaşi, 1875. in 8⁰, p. 22, editura autorului.

Lei B.

810. — Logica, partea I, *Logica elementară*, Iaşi, 1876, in 12⁰, p. 111, edit. Socec & Comp., *Tipo-litogr. H. Gotdner* . . . . . 2 —

811. — Ministerul Brătianu-Cogălniceanu şi Tractatul dela Berlin, Bucureşti, 1878, *Tip. Thiel & Weiss* . . . . . — 3

812. **MALCOCI P. G.** — Studii teoretice şi practice de medicina legală, uvraj complectat cu diferite adnotaţiuni recente şi monografii, dupĕ D-nii Ambrosiu Tardieu, Briane, Caude, Orfila, Casper şi alţii, Iaşi, 1878, in 8⁰, p. 146, *Tip. Aurora* . . . . . 4 —

813. **MĂLINESCU Gr.** — Materia şi Societatea, Bucureşti, 1875, in 16⁰, p. 64, *Tip. Al. A. Grecescu* . . . . . 1 —

814. — Metodă comparativă, Ortograful francez, in 8⁰, p. 39, Iuşi 1878, *Tip. Balasan* . . . . . 1 —

815. — Vederi asupra României, broşura I: *Renaşterea*, Iaşi, 1878, in 8⁰, p. 30, *Tip. Th. Balasan* . . . . . 1 —

816. **MAK I.** — Moneta literară şi dascălul de aramă, Bucureşti, 1875, in 8⁰, p. 80, *Noua tipogr. a Labor. Români* . 1 —

817. **MANEINESCU I.** — Elemente de istoria universală, ediţia II-a, publicată şi adnotată de *Em. Leonescu*. I: *Istoria antică* (precedată de biografia autorului) II: *Istoria evului mediu*, III: *Istoria modernă*, Piatra, 1874—76, in 8⁰, p. 347-315-319, 3 volume. *Imprimeria judeţului Neamţu*. Volumul a . . . 4 —

818. **MANIU VASILE.** — Studii asuqra scrierei, prof. Dr. I, Iung, intitulat *Romanii şi Românii*, studii istorico-etnografice, Bucureşti, 1879, in 8⁰, p 108, *Tip. societ. Acad. Române* . . . 2 —

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 24,386.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 8. Bucuresti, 1 Noembre 1886. **Anul XX.**

INTRODUCERE

LA SCRISORILE LUI I. GHICA CATRA V. ALECSANDRI

XXVI.

Când am inceput a intelege cele ce se petrec in lume, intrase de curênd, in cursul timpului, un secol nou, secol mare şi luminos intre toate, menit a schimba faţa lucrurilor pe pământ, dela apus la resărit; secol care a adus cu dênsul o civilisaţiune cu totul şi cu totul nouă, nebănuită şi nevisată de timpuri anterioare, eşită din descoperirile ştiinţifice, datorite geniului omenesc, civilisaţiune care a dat riurilor, mărilor şi oceanelor vapoarele, care a inzestrat continentele cu drumuri de fer; a luminat pământul cu gaz şi cu scânteia electrică; ne-a dăruit telegrafia, telefonia şi fotografia; care prin mecanică şi prin chimie a transformat toate artele şi măestriile, a insutit şi inmiit producţiunea şi a ridicat pe om din robie şi din apăsare la egalitate şi la libertate; secol care a vĕzut renăscênd ca din cenuşă state noue ca Grecia, Belgia, Romănia, Serbia şi Bulgaria. Secolul acesta, a vĕzut la lucru atâţia oameni de geniu, care s'au ilustrat in ştiinţe, in arte şi in litere, pe Humbold, pe Cuvier şi pe Arago; pe Goethe, pe Byron şi pe Victor Hugo; pe Beethowen, pe Meyerbeer şi pe Wagner; pe Watt, pe Franklin şi pe Pasteur.

Pe la anul 1821, tunul incetase d'a resuna in Europa, el işi produsese efectul; deşteptase naţionalităţile una căte una din amorţeala in care erau căzute de secole şi Romănia scăpă din ghiarele fanarioţilor. Grigore Ghica, nepot de frate lui Grigore Vodă Ghica al Moldovei, asasinat pentru impotrivirea sa la cedarea Bucovinei, şi Ioniţă Sturdza, numiţi de Poartă Domni ai Principatelor, erau amëndoi Romăni cu naşterea şi cu inima; boerii incepuse a se desbrăca de morfologia cuvintelor de felul lui *pliroforisì*, *metachirisì*, *plictisì*, care se intinsese şi asupra cuvintelor ca *regularisì* şi *pursuivarisì*. Scoli romăneşti de invăţămënt secundar se deschisese in Sfăntul Sava şi in Tresfetitele, şi mai mulţi tineri erau trimişi să studieze in Franţa, in Germania şi in Italia, cu scopul ca, la intoarcerea lor in ţară, să predea ştiinţele inalte: filosofia, dreptul, matematicele, ştiinţele naturale şi fisice in limba română.

Dela zaveră rămăseserë in ţară trupe turceşti, un Besli-Aga cu căţiva neferi, in fiecare judeţ, şi doi Baş-beşli-Aga, unul cu reşedinţa in Bucureşti şi altul in Iaşi. Beilicul de pe malul sting al Dămboviţei dela Jicniţa, şi Beilicul de lăngă Sfănta Vineri din Iaşi erau cazărmi turceşti.

Mai tot malul sting al Dunării pe o depărtare de mai mulţi kilometri de riu era Ray[1]) al fortăreţelor Brăila, Giurgiu, Turnu, Calafat şi altor poziţiuni intărite. De pe atunci a rëmas unor sate riverane numirile de Viziru, Mola-Braim, Mola-Scorţaru, Muftiu, Naziru şi altele. Acele sate erau sub imediata protecţiune a unor turci puternici din cetăţi; nici proprietarii, nici autoritatea domnească nu indrăzneau să calce in acele păminturi, domenii intinse care astăzi se arendează fiecare cu sute de mii de franci pe an, precum sunt domeniile Brăilei şi Giurgiului, Moşia-Mare a Ipsilantoaei, Paraipanu lui Arsache şi multe altele pe care proprietarii lor le părăsise sau le vindeau pe nimica, caşi bălţile, stuhăriile şi pădurile din insule, dela care Romănii

[1]) Păminţ supus, sau sub ocrotire.

nu puteau trage nici un venit şi de care se foloseau numai Turcii.

Silistra-Valesi, Begler-beyul Rumeliei, avea mai mare putere in Principate decăt Domnii. Pe un singur ordin al lui Gavanazoglu către Bas-beşli-aga din Iaşi, a sburat capul boerului Moldovan Hasanache, luat fără voia lui Vodă, zioa inameaza mare, din curtea domnească, unde ocupa o funcţiune militară. Grigore Vodă Ghica, a trebuit după cererea lui Kehaia-beg, să aresteze pe boerul Alecache Vilara, care-i era nepot de soră prin căsătoria cu fata lui Ralet, să-l dea pe măna Paşei dela Giurgiu, să-l trimită surghiun la Eski-Zagra, unde a fost deţinut mai mulţi ani la Zindan.

Pănă pe la 1826 Cărjaliii făceau incursiuni prin ţară, veneau pănă la barierele Bucureştiului tăind şi părjolind.

Principatele erau cu numele şi cu faptul grănarul Sultanului. Nici un product nu putea să easă din ţară pănă mai intăi nu se aprovisionau toate serhaturile cu trebuincioasele garnisoanelor şi locuitorilor cetăţilor dunărene, cu cu oi, grău, orz, ovĕs, unt, miere, cerviş, sĕu etc., care se lua de capanlii [1]) dela sătenii români, cu voe fără voe, pe preţurile ce se fixau in fiecare an, de marele capan din Ţarigrad, pe şese lei chila de orz, zece parale ocaoa de unt, douĕsprezece parale mierea, etc. etc.

Guvernorii provinciilor din apropierea Dunării şi mai ales Paşii Silistrei, Rusciucului şi Vidinului, erau aleşi totdeauna dintre Turcii cei mai viteji, cei mai ispitiţi in resboae şi mai dărji, tot viţă de Dere-Beghi, de cei de care tremura chiar Saraiul impĕrătesc ca Pasvantoglu, Caraosmanoglu, Mustafa Bairactaru, Husein-Paşa, Said-Mirza, Tahir-Bosnali Gavanazoglu. Ei tractau pe Domnii noştri ca pe nişte zapcii, le trimitea ordine scrise şi verbale, ş'apoi, pas să nu le fi urmat. Pentru a sbura capul unui Domn, era destul să vie in Bucureşti sau in Iaşi un capugiu [2]) cu un

[1]) Furnisori.

[2]) Trimis al Porţii.

gialat [1]) să arate arzul [2]) Sultanului şi capul Domnului era luat in traistă şi dus la Ţarigrad. Astfel a căzut capul lui Grigore Vodă al Moldovei şi al lui Hangerliu Domn al Valachiei.

Intr'o călătorie ce am făcut in munţi, cu poetul Alexandrescu, am găsit la Cloşani in Mehedinţi, pe unul Banu Niculae, ţăran cu iţari şi cu cojoc, dar cu barba mare şi ras la cap, ceace-i da un aer de boer. El ne-a povestit cu multă vervă cum ajunsese deodată *Ban Mare*.

Badea Niculae, clăcaş din satul Băileşti, judeţul Dolj, fusese scăunaş, adică comisionar al unui Turc din Vidin, anume Mustafa, pe seama căruia stringea zaharea de prin satele vecine pe preţurile capanului. Intr'o zi Mustafa dispare din Vidin şi bietul Niculae, după ce aleargă vre-o trei ani căutându-l in toate părţile, cu răboajele contabilităţii legate la brău, află insfirşit că acel Mustafa se găsea in Ţarigrad. Turcul, in vestita resculare a Enicerilor contra Sultanului Selim III, ajunsese tare şi mare, devenise acel fioros Vizir Mustafa Baïractaru, spaima Enicerilor.

Badea Niculae, oltean cutezător, cum ii află de ştire, işi ia răboajele ş'o pleacă să-l găsească, ca să-şi inchee socotelile. Ajuns la Ţarigrad, nu se sperie nici de cavaşi, nici de capugii care-i oprea intrarea conacului vizirial, impinge, restoarnă şi dă năvală drept in odaea lui Mustafa Bairactaru.

Fostul seu amic şi asociat, cum il vede i s'aruncă in braţe, zicăndu-i:

— Bre Niculae, bine ai venit! A sosit vremea să te procopseşti şi tu, după urma mea. Rămăi aici să zic să-ţi dea tainuri. Voiu să te fac om.

— Cum vrei tu, Mustafa, ii respunde Niculae, să-mi las eu ţara, cuprinsul meu, unde m'am născut şi unde voiu să mi se odihnească oasele căud oiu muri?

---

[1]) Găde.

[2]) Ordin impărătesc.

— Daca e aşa, ii zice Vizirul, spune-mi ce este mai mare acolo la voi? Aceea voiu să fii.

— Apoi deh! mai mare decăt toţi la noi, este Vodă, respunde Niculae.

Turcul la aceste cuvinte stă niţel pe gănduri, cu măna pe barbă, apoi ii zice:

— Vezi, asta o să fie cam cu greu, pentrucă la numirile astea de Bogdan Beg şi de Iflak Beg se amestecă totdeauna diavolii ceea de Elcii, scot la maidan fiecare pe căte un cirac[1]), aleargă pe capete ei şi dragomanii lor, in sus şi in jos, pe la toate regelele, fac fel de fel de intrigi, strigă de-ţi ia auzul, şi aduc mare supĕrare şi năduf Sultanului. Dar spune-mi după Domn cine vine?

— Cine să vie? Vine mitropolitul, respunde Niculae.

— Ei bine, mitropolit să fii!

Şi ia condeiul să scrie. Niculae spăriet că vrea Turcul să-l facă mitropolit, sare strigănd:

— Stai Mustafa, nu scrie! că eu am nevastă şi copii, pĕcatele mele! Acolo nu e ca la voi; mitropolitul trebue să fie călugăr şi archiereu. Cum o să-mi las eu nevasta, să mĕ duc să mĕ călugăresc? Nu fac una ca asta odată cu capul.

— Dar după mitropolit ce vine? intrebă ear Mustafa.

— După mitropolit, boer mai mare este Banul cel Mare.

— Ban mare fii dar!

Porunceşte de-i aduce un caftan ş'il imbracă, ii dă şi o scrisoare vizirială cătră Domnul Valahii.

Niculae ia scrisoarea, o bagă in sin şi o pleacă cu dĕnsa la Bucureşti drept la Vodă, care citind-o remăne pe gănduri, că nu era de glumă cu Mustafa Baraïctaru. Să nu facă pe Niculae, Ban Mare, işi găsea beleaoa cu Viziru; să-l facă, işi aprindea pae in cap cu boerii ţării. Aşa s'a hotărit să intre la tocmeală, creḑĕnd că dor l'o impăca cu un zapcilic, o vătăşie de plaiu, cu o ispravnicie cel mult; dar Badea Niculae la toate propunerile lui Vodă respundea ţinĕnd-o una şi bună cu vorba:

[1]) Protejat.

— Cum a zis Mustafa!

Vodă dac'a vĕzut ş'a vĕzut că n'o scoate la căpătăiu, porunceşte de-i aduce o cărucioară de poştă, chiamă pe un Edecliu, şi-i dă pe Niculae in seamă să-l ducă in munte la Cloşani, cu ordin cătră Vătaful de plaiu deacolo, ca nici pasere măeastră să nu-i afle de ştire.

Când l'am vĕzut, bietul om trăea de vre-o treizeci de ani in Cloşani, uitat cu totul de ai lui; dar iubit şi stimat de locuitori plaiului care toţi i se inchina cu respect şi-i zicea *Banul Niculae.*

Vodă a avut noroc că Vizirul Mustafa Baraïctaru strimtorat de aproape de Ieniceri, apărând pe Sultanul Mahmud II nepotul nenorocitului Selim, a preferit mai bine să pue foc prăfării, să sae in aer cu palat cu tot, decât să cadă pe mănele Ianicerilor. Aşa n'a apucat să afle de renghiul jucat amicului seu Niculae, pe care până la moarte il credea Ban mare in Ţara Rumănească.

De altfel inlăuntrul ţării Domnii erau stăpăni şi stăpăni absoluţi; tăeau şi spânzurau; rar, insă, foarte rar, usau de această prerogativă; se mulţumeau a trage supuşilor lor, din vreme in vreme, căte o falangă bună, avĕnd, bine inţeles, precauţiunea a aşterne postav roşu când tălpile erau viţă de boer cu caftan.

Pe hoţi de cai şi pe omoritori ii trimetea la Telega, la Slănic sau la Ocnele mari, sau ii arunca in căte o ocnă părăsită.

Pe borfaşi ii da prin târg, bătĕndu-i la spete.

Pe măcelari şi pe brutari, când ii prindea cu ocaoa mică ii ţintuea d'o ureche in mijlocul târgului.

Femeile vinovate le espunea in piaţă, legate de un stilp, cu capul ras.

Pe feciorii de boeri, când făceau vre-o neorănduealâ sau vre-o necuviinţă ii poftea la cafea in odae la Cămăraş, la Tufeccibaşa sau la Başciohodar, şi acolo li se trăgea căteva nuele la tălpi ca să le vie minte in cap, ş'apoi surghiun la vre-o monăstire.

Dacă vre un boer prindea prea multă poftă de vorbă,

se bănuea, sau se dovedea că ţinea corespondenţă cu Ţarigradul, se pomenea pe la miezul nopţii, cu visita unui Edecliu Domnesc, care il scula din somn, il lua in căruţa de poştă şi-l ducea surghiun la Mărgineni, la Snagov sau la Poeana Mĕrului; sau cel puţin il mărginea in casă, sau la moşie, cu pază, ca să nu comunice cu nimeni. Când vina era mai grea, Edecliu il pecetluea, ca să nu se poată primenì, cât ţinea osinda.

Grigore Vodă Ghica, când s'a dus la Ţarigrad să primească Domnia dela Sultan, luase cu dĕnsul pe un boer anume Filip, fiul unui marseliez pribegit venit cu Ipsilant. Acel Filip făcuse acolo cunoştinţa cu un impiegat al Porţii şi la intoarcerea sa in ţară scriea Turcului, cele ce se petreceau la Domnie, ceeace aflând Grigore Vodă Ghica a pus de l'a pecetluit şi l'a surghiunit.

Deşi Domnii aveau fiecare un postelnic pentru relaţiunile cu consulii, dar acţiunea acelor funcţionari se mărginea mai mult in cele ce privea interesele sudiţilor străini, ear cestiunile adevĕrat politice şi internaţionale erau tractate mai totdauna la Ţarigrad, de Reïsefendele Porţii cu Elcii puterilor interesate. Lucrurile se petreceau totdeauna cam in feliul casului următor:

Mihai Vodă Sturdza pe la anul 1842, ducĕndu-se in voiaj in străinătate, incredinţase trebile Domniei vĕrului şi ministrului seu favorit Logofĕtului Costache Sturdza. Tot pe atunci Consulul grecesc, lipsind şi el in congediu, lăsase cancelaria consulatului, in seama unui dăscălaş anume Căminărake, om de casă şi de masă al boerului Sturdza. Grecul, ingămfat să se vază el representant de putere Europeană, imbracă haină cusută cu fir, işi trănteşte in cap sleapa cu pene işi pune spangă la brău şi o pleacă să facă visită oficială Locotenentului de Domn. Glumeţul Costake Sturdza când il vede gătit astfel, il apucă risul, şi-l priimeşte cu: „Ce-i asta, caraghiosule?“ Grecuşorul nemulţumit de-o asemenea priimire, se supĕră, părăseşte salonul ministrului, se duce la consulat, dă jos bandiera elinească, şi rupe relaţiu-

nile cu guvernul Moldovei, declarând că s'a făcut ofensa Regelui Othon, in persoana representantului seu.

Afacerea ajunge la Constantinopol unde ministrul Greciei aleargă in toate părţile cerênd reparaţie dela Poartă, şi după trei luni de negocieri şi intervenirea mai multor puteri amice se hotăreşte ca Postelnicul cel mare al Moldovei să se ducă in plină uniformă la consulatul elinesc din Iaşi, să esprime părerea sa de rĕu pentru neinţelegerea urmată, şi după aceea să asiste la ridicarea steagului grecesc care să se facă, cu musică şi cu onoruri militare.

După indeplinirea acelor formalităţi, grecul imbrăcat iar cu uniforma ştiută, se duce să facă visita Locotenentului Domnesc, şi atunci Marele Logofăt il primeşte cu mâna intinsă, resturnat intr'un fotoliu, zicêndu-i: „Na mascara, vino de sărută mâna". Grecu i-a sărutat mâna, şi astfel s'a inchis incidentul. Caminarache a făcut chef mare, in zioa aceea, că de trei luni fusese inţercat dela masa bogată in mâncări bune şi vinuri alese a măreţului Costache Sturdza.

Acu vre-o cincizeci de ani populaţiunea ţării se compunea numai de Români afară de câteva sute de familii de Greci venite cele mai multe in urma Fanarioţilor, de câţiva armeni refugiţi din Turcia, nemţi foarte puţini iar de ovrei nici vorbă; rar, foarte rar se auzea prin oraşe câte un bocceagiu strigând: „Marfa, Marfa" cu legătura răzemată pe cot. Invasiunea jidovească a inceput cam depe la 1830 de când in Austria şi Rusia ii luau la oaste.

Aşa până pe vremea regulamentului locuitori ţării erau impărţiţi in mai multe categorii sau clase.

1°. Clasa ţăranilor dela sate, talpa casei, cum s'ar zice, care plăteau dări şi duceau toate sarcinile Statului. Se deosebeau in:

Clăcaşi, aşezaţi pe moşii boereşti, monăstireşti sau domneşti; ei clăcueau, adică plăteau proprietarului in muncă, chiria pământului pe care locueau şi in care se hrăneau, şi in:

Moşneni sau *Rezaşi* adică proprietari mici, şezători la ţară in pământurile lor.

2°. Căteva mii de ţigani, robi ai boerilor, ai monăstirilor sau ai Statului.

Aceştia se deosibeau in:

Netoţi, oameni fără casă şi fără şatră, nomazi; umblau in cărduri, cu capul gol, netunşi, despletiţi şi nepieptănaţi, inveliţi in căte o otreapă, o rogojină sau un ţol vechiu, rupt şi soios ca intr'o manta, ducĕnd copii in cărcă sau in glugă; furau ce puteau şi măncau ce găseau, hoituri, căni, pisici şi mortăciune; cănd apăreau undeva, era spaimă. Armaşul Manolache Florescu a căutat să-i stabilească impărţindu-i ca robi pe la proprietarii care au voit să-i primească pe moşiile lor; a luat chiar el pe moşia sa din judeţul Dimboviţei, Vizureşti, mai multe familii, de le-a aşezat acolo. Ştiu, că mulţi au murit de inimă rea, vĕzĕndu-se deveniţi stătători; dar cei care au rĕmas muncesc pămĕnt.

Ţigani de lae. Nomazi şi ei, dar aveau şatre sau corturi; ei se deosebeau după meseriile ce esercitau, in rudari, ursari, cărămidari, ferari, spoitori şi salahori la zidire. In vremi mai vechi unii erau aurari şi aceia işi plăteau birul cătră visterie din aurul ce găseau in riurile pe la munte.

Armaşul cel mare avea toată autoritatea asupra robilor Statului; stringea birul dela ei, şi uneori profita de salahoria lor, ca să-şi facă pe eftin o căscioară la ţară sau in Bucureşti.

Ţigani de vatră, mai toţi robi boereşti sau monăstireşti, erau meseriaşi sau servitori pe la casele stăpănilor şi proprietarilor, unde slujeau zi şi noapte imbrăcaţi sau despoiaţi, măncaţi sau nemăncaţi dar totdeauna desculţi şi bătuţi.

Robii boerilor şi monăstirilor nu plăteau nimica la Stat; erau proprietate absolută a stăpănilor, putea să-i vĕnză cum voea, in familii sau isolaţi.

3°. Boerinaşii, neamurile şi mazilii sau nobilimea cea dela ţară in care se afla mulţi din urmaşii domnilor şi boerilor vechi cei mai iluştri; erau scutiţi de dări către Stat, dar nu aveau alte prerogative nici privilegiuri.

4°. Populaţiunea oraşelor se compunea de meseriaşi şi

negutători impărțiți in isnafuri sau corporații: croitori, cavafi, ișlicari, curelari, ciaprazari, tabaci, brașoveni, gabroveni, bogasieri, lipscani și zarafi, fiecare corporație cu starostele ei.

5°. Câteva sute de boeri mici, fără barbă zișI starea a doua și a treia, intre care, se prenumera Edeclii Domnești, Baș ciohodaru, Tufeccibașa, divictaru, Cafegibașa, Stolnici, Șătrari, Caminari și Cluceri mari.

6°. Boerii, zișI din starea intăia, boeri cu barbă, ale căror ranguri, incepeau de la Agă și Spătar, până la Logofĕt al credinței; treizeci sau patruzeci la numer; dintre aceștiea se luau slujbașii cei inalți administrativi și judecătorești.

Dela Logofĕt al credinței in sus, rangurile de Logofeți de țara de sus, și de țara de jos, până la Ban mare inclusiv, zece sau doisprezece cel mult formau ceea ce se numea Proti-pendada.

Boerii cei mari purtau contoș și pe cap Gugiuman de Samur. Cei halea[1]), țineau denaintea lui Vodă la ceremonii bastoane lungi de abanos, cu mănerul de fildeș. In zioa, când cineva imbrăca caftan de boer mare era trimis acasă, cu alaiu, călare pe cal Domnesc. Acolo il aștepta Bărbierbașa al Curții, care il rădea, insemnând cu briciu pe unde să lase să-i crească barba. In tot timpul acestei ceremonii ii bătea in curte meterhaneaoa cu surle, cu tobe și tumbelechiuri.

In virful pirámidei de clase era Domnul cu cabaniță și cucă, cu sabie, topuz și tuiu.

Boerii mari și mici nu numai că nu plăteau nici o dare către Stat, dar aveau și privilegiul de a scutì un numĕr de dajnici, de la trei până la optzeci, după importanța rangului la care era ajuns boerul; acești scutiți erau scutelnici și poslușnici boerilor și in loc de a plătì dările lor către Stat,

[1]) In activitate de serviciu sau de funcțiuni. Cei care aveau numai rang, fără a avea funcțiune, se ziceau Paia. In Moldova șirul rangurilor diferea puțin de acel al rangurilor boerilor munteni.

le plăteau patronilor boeri, in bani sau in muncă. Regulamentul Organic a desfiinţat acest privilegiu pentru viitor, conservând acelor ce-l aveau la 1831 o rentă viageră in bani pe care ii priimea dela visterie, rentă, care astăzi este, cred, aproape cu totul stinsă.

Birul către Stat se făcea in lude. Marele Vistier intocmea tabele pe judeţe, pe plaiu şi pe sate, după trebuinţele tesaurului. Acea tabelă, cum ajungea la sat, obştia se aduna duminica sobor la uşa bisericei şi făcea cislă, puind asupra fiecăruia sătean o dare potrivită cu starea şi cu puterea sa.

Veniturile celelalte, otcupurile sau husmeturile precum oieritul, vinăritul, vămile, ocnele şi altele se vindeau la mezat de Marele Vistier şi se adjudecau acelor care ofereau preţurile cele mai favorabile. Acei antreprenori sau otcupcii, erau cei mai mulţi Armeni şi Greci, oameni veniţi cu Domnii fanarioţi din părţile Turciei : un Becer sau Cuparu Manolake, un Polisake, un Manuc sau Privilegiu. Aceştia, intinzând bine sfoara, se imbogăţeau in doi trei ani. Mulţi din pretinşii noştri nobili de astăzi, cărora nu le ajunge cu strănutarea la nas, datoresc celebritatea şi averea lor otcupurilor.

Erau unele funcţiuni publice fără leafă, remuneraţia titularului era lăsată in seama vredniciei sale s'o facă cât putea mai lucrativă.

Logofătul Fănică, impiegat al hatmaniei care era de acea categorie, intr'o dimineaţă după ce se răsese bine pe obraz şi la cap, şi se spălase, eşise in curte, legase un căpătăiu al taclitului de clanţa uşei şi se incingea peste antiriu invărtindu-se şi strângându-se in brău, când un ceauş ii aduce inainte, doi impricinaţi, să-i judece. Unul se jăluia c'a tras in gasdă la un han dela capul podului Mogoşoaei şi când s'a sculat adouazi, nu şi-a mai găsit cismele, furt despre care acusa pe un alt călător care dormise intr'o odae cu dănsul.

— Ai auzit tu mă! zice Logofătul Fănică, adresându-se către părît; de ce ai furat cismele? să le dai omului inapoi, că te ia dracul !

Părîtul se apăra, tăgăduind; atunci Logofĕtul Fănică, se intoarce către părîş şi-i zice :

— Auzi, că de unde să ţi le dea, daca nu ţi le a furat el ?

Şi după ce unul repetează de vreo trei patru ori că acela îi furase cismele, şi celălalt tăgădueşte, Logofĕtul Fănică, inchide desbaterile, zicĕnd ciauşului :

— Ai! ia-i, ceauş! c'am inţeles pricina, inchide-i pe amĕndoi la gros, să dea fiecare căte cinci lei, şi dacă nu au parale să le ei epingelele.

Dreptatea s'a făcut intr'un minut, dar nici pănă azi nu se ştie cine a furat cismele călĕtorului.

Pe vremile acelea şi pănă mai incoa, nu esistau in ţară nici şosele, nici poduri peste gărle; la cea mai mică viitură de ape comunicaţiunile incetau; la malurile vadurilor stau carele şi căruţele adunate ca la bălciu, căte o sĕptĕmănă, aşteptănd să scadă apa ca să poată trece. Vara cănd era uscat şi iarna pe părtie, cai de poştă, mici şi slabi ca nişte pisici sburau cu trăsura după ei, cu o iuţeală de douezeci şi de douezeci şi cinci de kilometri pe oara, pe cănd toamna şi primăvara, cănd era păměntul desfundat de ploi deabia puteau lua o postă intr'o zi, şi aceea cu vai cu chiu, cu gură multă şi cu bice bune. Cine işi mai aduce aminte astăzi de noroiul adănc de un cot din zăvoiul Orbului, sau de vestitul Codrul Herţei in care pocneau picioarele cailor şi lăsau tipar la fiecare pas.

Mulţi Ieşeni poate că n'au uitat timpurile dintăi ale Unirii Principatelor, cănd pentru a venì toamna la Cameră la Bucureşti, luau mai bine drumul pe la Cernăuţi, Lemberg, Viena şi Pesta de unde se puneau in vapor şi veneau pe la Giurgiu decăt a venì deadreptul pe la Focşani şi Buzĕu.

A călătorì noaptea, nici vorbă, căci trebuia să tragi la gazdă cănd era ăncă soarele d'o suliţă sus pe cer, daca nu vreai să faci cunoştinţă cu vre-un Grozea, uu Petrar, un Tunsu sau un Belivaca.

De o jumĕtate de secol, Moldova perduse in luarea Bucovinei cele mai frumoase ţinuturi ale sale şi nu trecuse

mulți ani, de când o altă parte a ei, Basarabia fusese adjudecată Rusiei, și gurile Dunărei cu Delta cu tot, treceau una câte una, în domeniul Muscălesc, așa că pe la 1840, chiar malul drept al Canalului Sfântu Gheorge pe o distanță de mai multe kilometre se găseau în puterea Țarului.

Am văzut pe Bașbeșliaga părăsind casarma Beilicului și eșind cu trupele sale pe la bariera Șerban-Vodă, pe când pe la bariera Moșilor, generalul Roth intra în România cu avangarda rusească.

Am văzut țara guvernată de Pahlin; de Zaltuhin și de Kisselef cu Birzof și cu Pazarnicu.

Puneam noaptea urechia pe pământ la Ghergani și numĕram tunurile care băteau Silistra.

Am pomenit Domnia lui Grigore Vodă Ghica și pe a fratelui său Alexandru Vodă, Domnia lui Bibescu cu căpitan Costake Kehaja, ucenicul și imitatorul Pazarnicului.

Pe atunci scriitorii cancelariilor se ziceau *piseri*, șefii de serviciu *nacialnici*, masa sau biuroul se numea *stol* și șeful de masă *stol-nacialnic*. Scriptele cancelariei se numeau *ciornă*, *sprafcă*, *otnoșenie*, *pricaz* și *sdelcă*. Ofițerii se numeau *prapornici*, *polcovnici* și *pot-polcovnici*.

Slavismul își încerca cucerirea prin biurocrație și prin armată, precum odineoară o încercase prin biserică cu *blagoveștenie*, *preobrejenie*, *blagoslovenie*, *bogoslov*, *zlatauz*, *pristol* și *denie*.

Am asistat la înființarea societății literare și a societăței „Frăția“ și la rescularea de la 1848.

Am văzut îndoita alegere a lui Cuza-Vodă, proclamarea Unirii Principatelor, și lovitura de Stat.

Am asistat la noaptea de 11 Fevruarie, la plebiscitul lui Vodă Carol de Hohenzollern, apoi la declararea Independinței României și a Regatului, și la încoronarea Regelui Carol I.

In epoca de transiție prin care a trebuit să trecem ca să eșim din starea de umilință în care eram căzuți, și să ne ridicăm la o viață civilă și politică, am putut avea multe și mari decepțiuni, am putut întâlni în cale, fel de fel de

caractere: oameni unii slabi de ânger care la momentul chemării au lipsit de la datoria lor; alții regretând o stare de lucruri in care trăise, care le convenea și le profita; pe alții ingrijați de răpejunea cu care se urmau aspirațiunile și exigențele naționale, remăneau inapoi; pe mulți ingămfați de succesele națiunii, la care nici in gând nu gândise, își atribuia lor, tot meritul, fără a voì să recunoască cea mai mică participare, nici mersului natural al lucrurilor, nici imprejurărilor din afară. Am putut vedea oameni orbiți de invidie sau de ambiție, cari n'au cruțat nici intriga, nici clevetirea pentrn a ajunge sau pentru a susținè la favoare sau pentru a-și face o popularitate.

Dar numĕrul tutulor acestora se perde in negura mulțimii, ș'apoi chiar lor nu li se poate imputa lipsa de patriotismu pentru că la timpuri de cumpĕnă grea i-am vĕzut pe toți unindu-se cu trupul și cu sufletul la glasul țării.

„Fericiți sunteți voi tinerilor Români, ne zicea Miche„let, in Țara voastră totul e de făcut; fiecare din voi, se „poate distinge, chiar ilustra prin fapte patriotice și mărețe".

Pe când Michelet rostea aceste cuvinte, numele de Român nu trecea încă dincolo de Carpați și de Dunăre; mulți din tinerii noștri aflați la studii in Viena, in Münich sau in Paris, se credeau umiliți de-a aparține unei naționalități necunoscute in lumea Europeană; le era rușine chiar de numele lor de familie și de botez; fii lui Ion, lui Gheorghe sau lui Ilie se porecleau Ioanidi, Gheorghiadi și Iliade. Astăzi își zic pe Românește Ionescu, Ghiorghescu, Iliescu, ba chiar fii lui Iacob, lui Moïse și lui Theohari își dau numele de Iacovescu, Moïsescu sau de Teocharescu, crezĕnd ca țiganul că lulelei, daca i-o zice pipă, Românul n'o s'o cunoască.

Chiar Franțejii in mijlocul cărora trăiau sute de tineri Români, ne numeau până acum vreo douĕzeci de ani Valaque și Moldave sau Valav și Moldac, sau cu un singur cuvĕnt Moldovalac; iar țării ĕi zicea Moldavie, Valachie, Moldaquie Valaquie și cu un singur cuvĕnt Moldovalachie.

Astăzi numele de Român și de Românie, ca națiune

şi ca Stat sunt cunoscute in toate colţurile lumii civilisate, şi orice fiu al patriei il poartă cu mândrie.

Din natura lui, Românul este modest, chiar sfiicios aş putea zice, şi de i se poate imputa ceva, ar fi că nu are destulă incredere intr'ênsul. El preţueşte mai mult decât pare. Nu este nici lăudăros, nici pretenţios. Ori de câte ori am vĕzut la noi in ţară un fanfaron, un om care se crede mai mult decât este, un om care se pretinde că le ştie şi le poate toate, am avut ocasie a mĕ convinge că era viţă de străin.

Când era vorba d'a se infiinţa Curtea de Casaţie, mulţi din oamenii noştri politici se intrebau unde o să găsim douĕzeci de legişti invăţaţi şi ispitiţi cu care să se poată pune in mişcare o asemenea inaltă instituţiune, şi mai toţi deputaţii stau la gânduri dinaintea acelui argument. Nevoea ne-a silit să îndrăznim, şi Curtea Noastră de Casaţie nu este mult mai jos in lumine şi capacitate decât instituţiunile de acelaşi ordin din ţările cele mai inaintate in ştiinţa dreptului.

A fost un timp, şi nu prea de demult, când corespondenţa cu străinătatea se făcea prin cancelariile Rusească şi Austriacă, ele luau scrisorile şi pachetele noastre de le trimeteau cu o espediţiune organizată in toată forma in ţară la noi, cu biurouri in toate oraşele noastre. Representanţii puterilor străine se impotriveau la ideea de a se trece acest serviciu la Poşta Română. „Unde vĕ sunt, imi „zicea unul din consuli, oamenii speciali, capabili şi esperi„mentaţi cărora să le puteţi incredinţa corespondenţa noastră „diplomatică?“ Am respuns acelui diplomat, că precum am putut invăţa calculul diferenţial şi integral aşa că manipulam fonctiunele $\frac{dx}{dy}$ şi $\int \frac{dx}{dy}$ tot aşa de bine ca şi Delaunay şi Puiseux, nu mai puţin eram siguri a invăţa, daca nu in câteva sĕptĕmâni, dar in câteva luni, a manipula primirea, espeduirea şi distribuirea scrisorilor şi pachetelor casi impiegaţii poştei ruseşti şi austriace. Nevoea ne-a silit să luăm asupră-ne acest serviciu, şi chiar dela inceput el s'a făcut intr'un mod satisfăcĕtor şi astăzi nimeni nu-i

poate nega dreptul de a se compara cu serviciile telegrafo-postale bine organizate.

„Voiți să rescumpărați drumurile de fer, zicea un se-„nator, dar unde vĕ sunt oamenii care să știe să le admi-„nistreze, unde o să găsiți impiegați capabili să le pue in „mișcare, unde vĕ sunt inginerii care să le poată repara la „trebuință?“ Dinaintea unor asemenea argumente mulți stau pe gânduri să voteze alb sau negru. Dar nevoea ne-a silit să luăm pe seama Statului, resoul cel mai lung și putem zice că chiar din zioa intăia, serviciul s'a făcut in toată regula și in toată securitatea cu impiegați români, și nimeni nu poate tăgădui că liniile au fost totdauna in bună stare, fără a regreta administrațiunile anterioare ale lui Strusberg, Bleichroeder sau Staatsbahn.

Nu voiu pretinde că tot ce s'a făcut in țara noastră de un sfert de secol incoa este perfect, dar imi permit a observa pesimiștilor că nicio țară din lume n'a progresat atăt de mult ca țara noastră intr'un așa de scurt timp și că orice progres incepe printr'o stare neguroasă și plină de nedomiriri, stare de care unii dibaci știu a se folosi. Aceasta mai ales, când progresul se operează de jos in sus. Este totdeauna bine ca impulsiunea și conducerea reformelor prin care trece o națiune să vie dela clasele de sus, dela clasele luminate, dela acelea să proceadă spiritul de inovațiune, să nu aștepte ca inițiativa reformelor necesare să pornească de jos, căci atunci clasa numeroasă, perde acel spirit de conservațiune care trebue să domine totdauna la basă, și societatea intră intr'o periodă de agitațiune care anevoe se poate astĕmpĕra.

Oamenii pe care instituțiunile, imprejurările sau educațiunea i-a pus in fruntea unei națiuni sunt datori să fie inainte mergĕtorii ei, să nu caute niciodată să impiedice mersul progresului, ci să lase toată latitudinea și toată libertatea inițiativei individuale, mai ales in ceace privește industria și comerciul, căci ele nu se pot conduce decăt numai de luminele științei care singure pot arăta drumul

ce invaţă pe om a devenì folositor şi necesar societăţii in care trăeşte.

Nimeni nu are dreptul de a oprì omenirea din mersul ei progresiv care este tras də natura fisică şi morală a omului, nimeni nu are dreptul de a-i impunə sisteme oricăt de geniale ar fi acele combinaţiuni. Să te ferească Dumnezeu de omul care n'a citit decăt o carte; acela, ajunge mai curĕnd sau mai tărziu, la o sistemă absolută, merge pănă a voì să prefacă societatea după capul seu, după ideile ce s'a format; uită adevĕrurile sociale cele mai fundamentale, uită că progresul moral este libertatea; şi că progresul material este de a produce căt se poate mai eftin, de-a pune pe om in stare bună, şi a-i crea timp de a-şi ridica gândirea mai sus de mulţumiri materiale.

Omul la tinereţe trăeşte cu speranţe şi la bĕtrăneţe trăeşte cu suvenire.

Plăcută este tinereţa cu cortejul ei luminos şi inflorit de cugetări inalte şi de ilusiunì plăcute, şi frumoasă a fost tinereţa oamenilor generaţiunii din care am făcut parte, generaţiune care a trăit cu mintea aţintită la fapte mari şi patriotice, plină de speranţe, de credinţă in Dumnezeu şi in viitorul Romăniei; hrănită cu aspiraţiuni inalte, din care multe, graţie imprejurărilor şi stăruinţei oamenilor de bine, am putut a le vedea realizate una după alta, isbănde care au lăsat bĕtrăneţelor noastre, suvenire plăcute şi au deschis generaţiilor tinere un cămp intins şi luminos de speranţe şi mai măreţe şi mai glorioase; generaţie care a urmat de aproape după deşteptarea Romănismului din letargia in care il afundase grecismul fanariot ce incepuse a prinde coajă şi năbuşea naţionalitatea noastră, precum apasă astăzi asupra Romănilor din Thesalia, din Epir şi din Macedonia şi asupra Albanejilor.

Căt imi place in oarele mele de isolare, să-mi aduc aminte de unii oameni cu care am trăit alături, pe care i-am vĕzut luptănd cu abnegaţiune şi curaj pentru redobăndirea drepturilor ţării şi pentru libertate. Găsesc o mulţu-

mire nespusă a-mi rememora faptele şi cuvintele lor, şi a le binecuvênta numele şi memoria.

Intr'o seară lungă de iarnă pe când ninsoarea bătea in geamuri, aşezaţi pe jeţuri, la gura sobei dinaintea unei flacări dulci şi luminoase, am petrecut oare intregi şi plăcute cu amicul meu Vasile Alecsandri povestindu-ne unul altuia suvenirele noastre din tinereţe. Se apropia de zioă când ne-am adus aminte de camerele noastre de culcat şi ne-am despărţit găsindu-ne amêndoi la un gând zicêndu-ne:

„De ce nu n-eam scrie unul altuia sub formă de epis-„tole intime cele ce ne-am povestit intr'astă seară, poate „că unele din istorioarele noastre ar interesa pe mulţi din-„tr'acei care n'au trăit pe acele vremuri?“

Şi astfel am inceput o corespondenţă deşi adesea intreruptă dar pe care am reinoit-o de căte ori ocupaţiunile ne-au permis, corespondenţă in care ne-am ferit de orice invective, fără insă a ne abate niciodată de a spune adevêrul.

ION GHICA.

TRECĔTORUL

COMEDIE INTR'UN ACT DE FR. COPPÉE

tradusă de **N. Volenti.**

Persoanele: ZANETTO şi SILVIA.

SCENA I.

(Un peisaj de noapte. La dreapta o elegantă locuinţă de plăcere clădită pe o terasă, care se coboară in clină uşoară până inaintea teatrului. — La picioarele zidului terasei o bancă veche. In fund Florenţa se vede deabia. Cerul plin de stele.)

Silvia

(in «deshabillé» alb, stă pe marginea sculptată a terasei şi contemplă visătoare câmpia)

„Blăstemat fie amorul! Nici mai pot măcar a plânge!
(coboară incet clina terasei)
Nencetat am fost iubită, tinereţa mi se stinge;
Sunt stăpână peste inimi insă rece şi haină.
Toţi sărută a mea mână ca pe-o mână de regină,
Umiliţi, dar niciodată un sărut incălzitor
N'a pătruns in al meu suflet c'un fior invingător.
Cine ar mai crede oare? Silviei i se ureşte;
Tot acelaş cer albastru, nici un nour nu-l umbreşte,
Tot acelaş timp cu stele; două luni şi nu mai plouă!
Nencetat nopţi luminoase, vară lină, câmp cu rouă;
Cerul e pornit pe mine, ocroteşte pe poeţi
Şi pe-acei ce'n lună plină sub fereşti sunt cântăreţi.
Lor le dă cu prisosinţă sarbedele comparări
Ş'al meu nume tot rimează pe a versului cărări,
Cu flori mândre care'n umbră mie se destăinuesc.

Şi eu totuş sunt idolul — mulţi cu rivnă urmăresc
Ceata robilor iubirii ce sub paşii mei tăresc,
Remănênd uitaţi pe brazda ce dispreţul meu inseamnă.
Mercenarul din Toscana incărcat de prăzi, mĕ 'ndeamnă
Şi-mi aruncă la picioare lanţuri scumpe şi inele;
Negustorul din Genova şi Podesta 'n fala sa
Luptă care mai de care, doar s'ajung a tulbura
Ochii mei senini cu daruri, — diamante, par că's stele
Dar nici unul pănă astăzi nu mi-a deşteptat mirare!
Ah! uresc fără de seamăn şi adănc despreţuesc
Pe-aşa oameni fără suflet cu simţiri seci şi uşoare
Care nu-mi cată iubirea ci spre fală mĕ doresc.
Dar eu sufer. O viaţă fără dragoste-i peire
N'am nimic, nici alba floare vestejită intr'o carte,
Nici alt semn drag, nici cuvĕntul ce in inimă străbate,
Şi in noapte-ţi vine in minte ca o mult dorită ştire...
Aşa, traiu-mi n'are grijă, dar nu are nici plăcere.
Vai! şi nici mai vin in ochi-mi, lacrimi, sfănta măngăere!
De s'ar şti căt sunt măhnită!

(arătănd oraşul in depărtare)

Ş'apoi căud găndesc că eată:
Colo stă Florenţa 'n pace şi că-i noapte-aşa curată
Şi ca mine in cetate la fereastra-i acum, poate,
Cu privirea indreptată spre cămpiile 'nstelate,
Stă pe gănduri şi suspină un şcolar sărac, sfios,
Care m'a vĕzut odată dar nu poate-a mĕ uita
Şi-mi păstrează o iubire cum eu n'aş mai merita;
Oh! speranţa să nu aibă, că al meu suflet setos
L'ar lăsa să se mai ducă — pe acela de cumva
L'ar impinge soarta-i crudă inainte-mi — va afla
Că nu-i drept să fiu in viaţă numai eu nenorocoasă
Şi nici vreau, or-căt s'ar zice, să m'arăt că's generoasă.

Zanetto (căntănd in depărtare)

Copiliţă, April vine
Soarele s'a 'ntors cu bine

Se cert cuiburi intre ele;
Aer bun şi cer uşor,
Ca omătul cad din sbor
Fulgii de pe turturele.

Silvia

Toate... păn şi glasul tĕnĕr ce resună de departe,
Imi fac rĕu... de veselia altora imi este parte
Eu de chinuri sunt muncită şi mĕ blastĕm, ear el cântă...

Zanetto (al căruia glas se apropie)

De-ţi sunt drag, dacă mĕ vrei
După fluturi să te iei
Pe cărări de floricele
Vin te-aştept c'un braţ de mure
Lângă iazul din pădure
Unde se adăp gazele.

Silvia

Dulce-i versul ce s'aude, un glas fraged ce te 'ncântă
Dar eu nu 'nţeleg nimicuri amoroase — precum ştiţi
Ia să intru... să las locul celor ce's mai fericiţi.

(Se sue incet pe terasă privind distrasă inspre partea de unde venea glasul. Zanetto, cu ghitara pe umĕr şi avĕnd sub braţ mantaoa care se tărĕe pe earbă, intră vesel, fără a vedea pe Silvia).

SCENA II.

SILVIA (pe terasă) ZANETTO.

—

Zanetto

Vivant nopţile de vară! Bune's de călĕtorie
In spre sară stai la masă sub un des tufar de vie

Intr'un sat ce nu-i pe hartă — când măreț apune soare
Ș'apoi dacă ese luna, o porneşti şi tot mergând
Cânți, ș'aşa cântând iți trece osteneala cât de mare.
Vivant noptile de vară! mai cu seamă cerul când
Este darnic de lumină — ș'acel astru lună-zee
Iți zimbeşte printre arbori ca un zimbet de femee.
Vivant noptile din Iuniu, vivat draga mea sperare!
Eată-mĕ's! — De măni afla-voiu dacă in Florența mare
Tot se caută ghitara şi cântările de-amor.
Dar mai este încă vreme până 'n zori — n'o nimeresc
Imbrăcat in haine proaste cum sunt eu — şi de gândesc
(arătând ghitara)
Că mai port şi asta 'n spate; — hanul e nepăsător,
Cel cu hanul nu deschide — de deschide se 'ntristează —
M'aş culca şi nu am unde — aş dormi până de-amează.
(Văzând banca)
Eată văd o bancă! — e tare — insă noaptea-i aşa lină
Şi cu pernele de earbă eu de mult m'am invățat
Cât de bine dorm pe ele! in somn dac'am ingheţat
Joc adoua-zi la soare şi tot frigul se alină.
(Se găteşte să se culce pe bancă).
Nu-i vorbă intr'un pat mai moale parc'ar fi ceva mai bine.
O tu cer senin! fii gazdă pe o noapte pentru mine
Han sfințit ce 'n totd'adauna fără bani m'ai găzduit!
(Se intinde pe bancă jumĕtate invĕlit in mantaoa sa şi inchide ochii).

Silvia (privind de pe terasă).

Biet copil! El chiar se culcă după cum s'a hotărit.
Şi eu care-adinioarea cărteam noaptea că-i senină!
(Coboară răpede clina).
Cât de rea sunt! Nu se poate să-l las astfel, mi-ar fi vină
Dacă nu i-aş da in casă un colț cald să s'odihnească.
Aşa-i omul; el se plânge şi de vara prea frumoasă
Dacă inima-i e 'n pradă de gândire duşmănească
El ar vrea să fie noaptea nesfirşită, 'ntunecoasă;
Uită insă că pe lume de-aceşti bieți pribegi mulți sunt.
(Privind pe Zanetto adormit).

Doarme liniştit pe bancă — tot aşa cum s'a intins!
O serman copil! nevoia cu-orice chinuri te-a deprins!
Dar ce simt! această blândă a singurităţii pace
Noaptea asta 'mbălsămată şi acest copil dormind...
E-o furtună 'n al meu suflet, sinu-mi bate, se desface
De-o simţire, nouă, vie, cu putere tremurând!
Ah, dar sunt nebună !...

(Privind pe Zanetto deaproape).

Par'că cu-al meu vis el frate-ar fi.

(Luându-i mâna incet).

Hai deşteaptă-te! 'i răcoare... E frig noaptea; poţi răci.

Zanetto (deşteptându-se şi admirând pe Silvia).

Eşti o zină! Ah! pe tine chiar acuma te priveam
Mi-era somnul plin de albe arătări şi te visam.

Silvia

Vre-o scântee dela stele a putut să te-amăgească.

Zanetto

Nu, ci eşti chiar intruparea visului — ear glasul tău
De mult par'că l'aş cunoaşte — chiar acum in somnu-mi greu
Auzeam un molcom vuet de cântare îngerească.

Silvia

Ai crezut c'auzi de sigur o vorbire melodioasă
Dar a fost al adierii freamăt printre frunza deasă.
Aşa cântă ea când trece cu aripele uşoare.

Zanetto

Dar atunce spune-mi cine eşti?

Silvia

O bună intâmplare

Ce-ţi aduce-o masă plină ş'un culcuş de odihnit
De ţi-e somn şi de-ţi e foame...

Zanetto

Mulţumim căci am dormit
De ajuns — ear despre foame sunt sătul — ....

Silvia (a parte).

Ai îndurare,
O Silvie! Aminteşte-ţi că a ta iubire doare
Inainte-ţi stă un suflet de copil nevinovat.
(tare).
Şi n'am oare drept să aflu cine-i cel ce s'a 'ncercat
Sub fereastra mea să doarmă fără să mĕ fi 'ntrebat?

Zanetto

Ba da — obiceiul nu-mi e să m'arăt incognito.
Cântăreţ sunt şi mĕ chiamă totdeauna Zanetto
Încă din copilărie; avĕnd firea nenfrĕnată
Pretutindinea cutreer — o plimbare-i viaţa'mi toată.
Cred că n'am dormit vrodată nici trei zile dearândul
Sub un coperiş. O sută meşteşuguri mĕ hrănesc
Căci netrebnicele lucruri, dacă e să-mi spun tot gândul,
Sunt chiar cele mai căutate. Eu cu dĕnsele trăesc:
Ştiu să duc o barcă 'n voe pe oglinda unui lac,
Ştiu s'aleg intr'o grădină pentru-a 'ntinde un hamac,
Ramura cea mlădioasă. Ştiu să duc in vĕnĕtoare
Pe copoi părechi-părechi. Orice cal ţi-l imblânzesc.
Şi mai ştiu încă 'n sonete să fac rimele să sboare
Şi mai sunt — aice vine-o insuşire foarte rară —
Crescĕtor de coroi ageri, şi dau lecţii de ghitară.

Silvia (surizĕnd).

Toate bune meşteşuguri, dar n'aduc prea des mâncare
Aşa-i? spune!

Zanetto

Nu chiar tocmai aşa rar precum se pare
Ce e drept câte odată nu sunt om cu rânduealâ
Şi de ciasul meu de masă am cam multă indoeală.
Ba adesea mi se 'ntâmplă să-l şi uit — când nu 'ntâlnesc
Nici o casă primitoare, nici un loc prietenesc.
Uneori, fiind departe de oraşele bogate,
In pădure stând la umbră, cu alune m'am hrănit.
Ca vioaea veveriţă am simţiri neastĕmpĕrate.
De altminteri, ori şi unde şi oricând bine's primit;
Intru seara prin castele şi cer voe ca să cânt
Cât la masă stau bogaţii cu plăcere ospătând.
Şi cântând vĕd că stăpânul — i-am plăcut, ş'il cuceresc —
Tae din cea căprioară şi din paserea cea grasă,
S'auzi vocea mea atuncea cum e dulce-armonioasă!
La bucate mĕ uit galeş cu un ochiu ademenit,
Inţeleg toţi şi deodată talgeru 'mi e pregătit.

Silvia

Pricep; astăzi spre Florenţa ai plecat hotăritor?

Zanetto

Sigur nu sunt — intr'acolo merg — dar dacă s'ar brodì
Să găsesc drumuri mai bune — fără a mĕ mai gândì
Apuc pe acel ce-mi pare mai plăcut, mai zimbitor
Şi mĕ duc aiurea — nu am nici o lege — 's călĕtor
Ca şi floarea vestejită, ca şi norul trecĕtor.
Cu-adevĕr eu sunt acela ce nu ştie de-unde vine
Fără ţintă, ca poetul, ca nebunul, — ei ca mine

Insetaţi numai de spaţiu şi de cer — cel ce goneşte
Paserile de prin aer şi se duce, rătăceşte.
Numai o singură dată se aude-a mea cântare
O minută stau din cale, culeg edera in floare
De-mi impodobesc ghitara — apoi fug — sunt călătorul
Intâlnit de toţi — ce poartă şaisprezece ani uşori
Pe cărări in intunerec, unde's vermi scânteitori.
Dacă plouă, sub frunzişuri mă ascund, păn' trece norul
Şi stropit de ploae 'n urmă, alerg inspre curcubeu.
De norocul păn'acuma n'a venit in drumul meu
E firesc aşa să fie — după el n'am alergat.
Intr'o vorbă sunt pribeagul care fuge nencetat.
Bea in mână din isvoare, trece apele prin vad
Sare sprinten la nevoe, şi puterele-i nu scad.

Silvia

Dar nu te-ai gândit că trebue să pui capăt vre odată
La această lungă goană — ce te-atrage şi te 'mbată,
De visezi pentru adoazi indoelnica sperare?
N'ai văzut pe-atâtea drumuri casa mică 'ncântătoare
Albă sub reţea de frunze şi cu flori acăţătoare
Cu-al său câne lângă poartă... La fereastră n'ai zărit
O copilă ca un înger cu ochi mari ce ţi-au zimbit?

Zanetto

Câteodată. Dar crezut-am să nu fac cu-a mea cântare
Să apară de prin case şi părinţi şi răi tutori
Tocmai cum se ivesc cuiburi de vipere-otrăvitoare
De arunci cu pietre 'n tufă—te-or muşca de poţi să mori.
Ş'aşa cum sunt perde-vară, după port şi după faţă
Nu le plac lor, nici ei mie—nu ne potrivim la viaţă,
Şi mai bine 'mi cat de treabă, las familiile 'n pace.

Silvia

Cum? Dar nu ţi-ai perdut mintea când copilele rizând
Rupea flori din calde sinuri, inainte-ţi aruncând?

Zanetto

Trimeteam o sărutare şi treceam — aşa imi place
Nu voiu să-mi perd libertatea — căci mi e dragă, o preţuesc.
De-aşi iubì aş sta din cale şi nu vreau să mĕ opresc.
Cât putea-voiu, alte sarcini nu mĕ vor ingreuia
Decât pana pălăriei şi ghitara, soaţa mea.
Vai! iubirea este 'n suflet o aşa de grea povară!...

Silvia

Să fii oare-o păsărică care 'n cuşcă nu s'ar prinde?

Zanetto

Niciodată!

Silvia

Totuş cuibul ai să-ţi faci poate 'ntr'o vară.
Nu-i aşa?

Zanetto

Nu, nu se poate; — groaza aspră mĕ cuprinde
Frică-mi este de iubire. — Ah! nu ştii cât e de bine
Să trăeşti ca şi un flutur, care fuge şi ear vine
Ş'apoi sboară mai departe.

Silvia

In zadar in toate-aceste
Nu se află fericirea. — Astfel dară ai plecat
Spre Florenţa? Intr'acolo nu sperarea te-a 'ndreptat
Ci orbita intămplare, călăuza din poveste;
Ţi-a părut drumul mai neted şi mai larg, desfătător;
Ori te-ai dus pornit cu gândul după rândunele 'n sbor?
Sau că eri a bătut vĕntul lin şi cald dintr'acea parte?

Zanetto

Cam aşa...

Silvia

Ah! Ai vreo taină! Multe taine sunt deşarte!
Ce scop ai?

Zanetto

Nu ştiu eu singur.

Silvia

Ori şi cum ar fi, vorbeşte!

Zanetto

Nu cunosc zioa de mâne — nici pot şti ce-mi pregăteşte.

Silvia

N'aş putea cu ajutoru-mi să 'ţi fac bine?

Zanetto

Nu-i nevoe.
Poate, ştiu eu?... mai departe nu m'oiu duce după voe...
Dar ascultă. O idee lucitoare 'mi vine 'n minte.
N'am nici tată, n'am nici mamă — cele două bunuri sfinte.
Sunt eu fiul unui nobil? Ori născut dintr'un ţăran?
Nu ştiu dar de sigur zioa când primii lumina vieţei
Trebue să fi fost de vară, chiar in ciasul dimineţei,
Căci scânteia veseliei care 'n capu-mi licureşte
Nu mă lasă niciodată să gândesc că sunt orfan,

Până astăzi am fost liber, viaţa-mi albă auroră
Dar adinioare, doamnă — inima-mi mărturiseşte,
Când vorbeai atât de dulce am simţit cât imi lipseşte
Şi cât mi-ar fi de priinţă să fi-avut o dragă soră.
Apoi când zugrăvişi locul unde stă şi se umbreşte
Fericirea... Casa mică, liliacul ce-o 'nvĕleşte —
Pentru 'ntâia oară 'n lume mi-a părut rĕu că trăesc,
Acum voiu să-ţi ascult sfatul—am de gând să mĕ opresc.
Dar pe cât eşti de frumoasă, bună trebue să fii!
Nu vrei doamnă, să 'ncerci numai să 'ntinzi mâna şi să ţii
Lângă tine păsĕrica cea sburdalnică, sglobie
Să-i tai aripa să-şi schimbe libertatea in robie?
Uite, viaţa-mi neaşezată bucuros aş părăsì
Să rĕmân aici — pe urmă alte bunuri n'aş voì
Decât zile 'ntregi pe-o pernă la picioare-ţi petrecĕnd,
Cu cântări desmierdătoare visurele-ţi legănând,
Să te fac să nu simţi timpul cum se scurge...

Silvia

Eşti copil!

(aparte)

Oh! dar pentru ce mĕ tulbur? Pentru ce astă sfială
Să-l am colea lângă mine — ca pe-o floare din April,
Totdeauna să'l incunjur de 'ngrijiri şi de amor
Să-l aud zicĕnd „iubită“ — şi să-l cred fără 'ndoeală,
Şi aşa să se 'mplinească cel mai scump al vieţi-mi dor!

Zanetto

M'ai ascultat, vrei?

Silvia (a parte)

Oh! dacă vreau! de sigur niciodată!
Totuş nu eu cer aceasta, ci el singur nendemnat.

Zanetto

Doamnă ştiu că-i rar favorul ce-am pretins, induplecat
De un vis de fericire... Dar vrei? Spune-mi?

Silvia (a parte)

Viaţa-mi toată
Al meu nume — a mele fapte, — mâni roşind el va afla.

Zanetto

Pentru cea din urmă oară, spune-mi vrei? Nu mĕ lăsa.

Silvia

Nu se poate!

Zanetto

Nu se poate! Pentru ce?

Silvia

Eşti inşălat
Nu's femeia cea bogată de rang mare — ce-ai visat
Şi nici pot precum se cade să tratez pe cântăreţi
Şi n'am unde să fac cinste visătorilor poeţi.
Sunt săracă — fără sprijin — nu ţin casă-aşa de mare.

Zanetto

Nici un scutier?

Silvia

Nu.

Zanetto

Poate vre un paj? Cine nu-l are?

Silvia

Nu.

Zanetto

Dar mĕ hrănesc cu fructe, pe un scaun pot dormì...

Silvia

Nu pot...

Zanetto

Insă...

Silvia

Sunt in doliu, şi sunt vĕduvă; vei şti
Că stau singură, de-oparte...

Zanetto

Vai! nu cer nimic mai mult
Decăt un loc la picioare-ţi...

Silvia

Nu se poate, nu te-ascult.

Zanetto

Deci adio dulce soartă ce-a mea inimă rîvnea
Mai ferice poate măne voiu fi lăngă Silvia.

Silvia (aparte)

Ce zice?

Zanetto

Fiindcă cerul vitreg mie, nu 'nvoeşte
Să petrec aici viaţa liniştită ce-am dorit
Cel puţin un sfat prieten poţi să-mi dai. Mi-a povestit
Nu ştiu cine mai deunăzi, că 'n Florenţa străluceşte
O femee — pentru dĕnsa multe inimi s'au jertfit.
Cu-o privire la genunchi-i te aruncă fără milă
Caşi tine e, se spune, falnic' palida copilă,
Silvia ea se numeşte — de-acest nume ai auzit?
Se mai spune că ea duce o viaţă resfăţată
Şi că lume de departe se adună incântată
Să impartă-a ei petreceri, nesfirşite veselii.
Şi fiind sigur că-i place musica dulce şi lină
Ce prin degete 'nvăţate ese dintr'o mandolină,
Am plecat ş'acum la dĕnsa mĕ duceam, de vrei să ştii.

Silvia

Dumnezeule!

Zanetto

Se poate in palatu-i să găsesc
Un loc bun şi pentru mine intre cei ce o slujesc.
Dar mândria-mi se aţăţă de-aşa gând de umilire.
Ş'apoi spun că frumuseţa-i o vicleană amăgire.
Aerul ce o 'ncunjoară, e fatal, e perzĕtor
Nu ştiu cum par'că mi-e frică — un sfat binevoitor
Să-mi dai, doamnă — hotăreşte de-a mea viaţă 'n viitor.
Mĕ incred. Adinioarea, este drept, m'ai depărtat
Dar cu-atăt de dulce vorbă ş'am vĕzut, ţi-a părut rĕu;
Totuş un glas imi şopteşte că-mi vreai bine, mângăiat
Ai dori să plec deaicea şi că bunul sfat al tĕu
Imi va fi spre norocire — pentru 'ntreaga viaţa mea
Aştept sfatul. Mĕ invaţă. Să mĕ duc la Silvia?

Silvia

Ah! Am inţeles. El măne pe alt drum s'ar fi arătat
Acest trecĕtor — amorul — acest drag necunoscut
Ce-mi aduse a iubirii bucurii, fără trecut.
Soarta astăzi mai miloasă, cătră mine l'a 'ndreptat.
E norocul care trece şi să-l las! Oh! Nu! ar fi
Să-mi înăduş dorul tainic care 'n inimă se sbate
Şi voiu.....

Zanetto

Oare ce să fie? Ţi-am greşit cu ceva poate?
Vĕd că taci. Pentruce?

Silvia

Dacă ar fi chiar o infamie
Cel puţin voiu putea zice, că destinu-i vinovat.
(tare)
Vrei să afli? Dar atuncea!...

Zanetto

Atunci?

Silvia (după o tăcere şi cu o violentă sforţare)

Fugi de-acel palat!
Crede-mĕ, să fugi copile, de acea păcătoşie
Ah! nu ştii a lumii rele — sufletu-ţi este curat,
Incăt nici simţeşti prăpastea ce te-aşteaptă vederat.
Eu ce n'am nici o putere ca să te proteguesc
Eu ce-am fost, vai! nevoită aşa rĕu să te primesc,
Să nu-ţi dau nici adăpostul ce 'n colibe ai găsit
Pot acuma să te măntuiu de pericolul cumplit.
Cum? a văilor tovarăş, care trece desfătând
Adormitele ecouri şi in goana-i alergând

După norul alb ca neaua după valul din isvor
El cu inima pe față, fără dres înșălător,
Cântărețul viu și sprinten — el, neispitit ar trece
Pragul casei blăstemate — intr'o dimineață rece
S'ar intra cu raza zilei in odaea unde-abea
Atunci masa-i pe sfîrșite; s'a lui buze nentinate
Le-ar roși gustând din cupa, din care orgia bea;
Parte și lui i s'ar face din acele plăceri toate
Sub privirea unor oaspeți desfrînați s'ar păngări
Ochii săi de-azur ca cerul, părul său ca zori de zi...
Nu se poate, nu-i cu minte să te duci la Silvia
Să plătești cu o cântare adăpostul ce ți-ar da.
E ușor, dar vezi, mai bine-i să știi cu cine trăești
Pănea ce-acolo se 'mparte, locul unde te găsești;
Dar ertare, sunt prea aspră, vorba nu-mi e cumpănită
Vai! eu insumi am nevoe dea fi compătimită.
Insă daca's tulburată — este că eu te iubesc.....
Ca pe un copil pe care de pericol il feresc.
Nu, Zanetto, remăi dragă, cântărețul primăverei
Fă ghitara-ți să murmure prin cămpiile cu flori
Precum roiul de albine ce culeg parfumul serei
De prin văile smălțate. — Ear când cerul uneori
Va fi 'ntunecat, te 'ndreaptă spre coliba de țăran
Ori te du cu veselie la bătrânul castelan.
Și-ți ia drumul inainte — cum ai fost, fii călător
Pănă când mergând vreodată prin vr'un sat desfătător,
Intr'o zi din Mai pe prispa unei case vei găsi
Stând la lucru o fetiță sfiicioasă — te-a iubi
Și ți-a fi dragă — acolo drumului să pui hotar
Să-ți legi viața de-a ei viață — ear cu munca de plugar
Ani vor curge mulți și pacînici — astfel vei descoperi
Că acolo-i fericirea — s'atunci mă vei pomeni.

Zanetto

Mă supun, insă se poate ca invidia vrăjmașă
Să bărfească pe nedrept — cei ce știu pe Silvia

Nu mi-au spus că-i o femee aşa crudă, pătimaşă
Nici că a ei locuinţă este o cursă aşa de rea.
Şi nu m'aş fi dus, desigur, inspre dĕnsa; n'am ştiut.....
(Observând un gest dureros al Silviei)
Eartă-mĕ — ating vreo rană? am găcit.....
Când ţi-am cerut
Să remăn aici, cu lacrimi nu mi-ai spus că eşti cernită
Dar cernit este tot omul dup'o dragoste răpită.
Vre un soţ, or vre un frate, Silvia ţi-i-a perdut
Nu-i aşa? Ah să fii bună! să mĕ ierţi, sunt in greşală
Căci n'am inţeles durerea-ţi — interesul mĕ inşală,
Am gândit numai la mine — acum vĕd că eşti geloasă
Şi ureşti pe-acea femee, impietrită, nemiloasă.

Silvia

Presupunerea-i greşită, nu plâng soţ şi nici plâng frate
Insă 'n inima-mi pĕtrunde o simţire de dreptate
Silvia mi-e cunoscută — am o milă pentru ea
Ba chiar sunt incredinţată c'o minută ar putea
Să s'arăte generoasă, nobilă, să se jertfească
Pentru-acel ce i-ar aduce dragostea copilărească.
O minută! Căci e rece caşi sloiul cel de ghiaţă
Şi nu-i place totdeauna sarbeda vieţei dulceaţă
Pleacă dar, şi crezi că sfatul ce ţi-am dat e preţios
Dacă-ţi zic să fugi de dĕnsa am făcut un fapt pios;
Depărtează-te, porneşte.
(cu o durere conţinută)
Nu ştii cât mi-e dureros
Şi cât sufer că din calea ce-apucaseşi te-am intors
Nu poţi să 'nţelegi; aşa voiu; totuş pentru ce am făcut
Mulţumeşte-mi!
(aparte)
Vai! dar oare nu m'a fi recunoscut?

Zanetto

Aşa deci nu mĕ voiu duce. Silvia e osindită
Voi pleca părĕndu-mi astăzi nu aşa de fericită

Cum mi-a fost odineoară soarta ce prin lumi m'a dus.
Căci am înțeles aice unde-i farmecul nespus
Ce dă sufletului pace — dar ce-mi pasă, port cu mine
Fericirea 'ntrevĕzută printre-a ochilor lumine.
A fost dulce, mult duioasă, vorba ce m'a depărtat.
Insă nu-mi vei da nimica mai mult ca să-mi amintească
Că dacă a mea dorință n'ai voit să se 'mplinească
Pricina-i că de un chin tainic ți-era sufletu 'ntristat?
Și de-ai zis cuvĕntul „du-te" l'ai rostit părĕndu-ți rĕu?

Silvia (cu vioiciune, oferind unul din inelele sale)

Oh! Da! Eată! spre-amintire, să primești inelul meu!

Zanetto

Doamnă, nu! E 'n formă veche — lucru rar — și 'n aur plin
Un diamant enorm de mare cu o boabă de rubin.
Mulțumesc, nu-i pentru mine un atăt de scump odor,
Nu mi-ai spus că ești săracă, vĕduvă, făr'ajutor?

Silvia (aparte)

Să nu fie o 'ncercare? Nu cumva's descoperită
Poate m'a trădat inelul; știe cine l'a purtat...
(tare)
Insfirșit care e darul ce-ai primì nesupărat?

Zanetto

Vroiu să-mi dai o suvenire — nu pomană eu cerșesc;
Un nimic dară să fie drept al tĕu — uite vroesc
Să-mi dai floarea care piere ca un gănd neimplinit
Pe-al tĕu negru pĕr in unde — după ce a strălucit.

Silvia (dăndu-i floarea)

Ține! Ah mai inainte de-a venì pe ceruri soare
Veșted va fi trandafirul — In acea clipă din veci

Veştejit să-ţi redeştepte amintirea-mi trecătoare
Ear in urmă aruncându-l, in uitare să mĕ 'neci!
Adio.....

Zanetto (luându-şi avênt cătră Silvia care se depărtează)

Un cuvênt ăncă; mĕ cutremur când gândesc
Să rencep viaţa-mi nomadă. Pare-că n'am să mai găsesc
O cărare să mĕ 'ndrepte spre noroc; — imi este frică.
Deci in locul meu alege drumul incotro s'apuc
Pe-a mea stea ocrotitoare, cea deapururea amică
S'o intrebi, să-i ceri povaţă. — Eu te las, deacum mĕ duc
Mĕ voiu duce intr'acea parte, acel drum voiu apuca
Inspre care vei intinde voios alba măna ta.
Ai ales?

Silvia (care a şi suit pe jumĕtate terasa arată lui Zanetto partea opusă oraşului)

Te du cu bine inspre rĕsărit de soare!

(Zanetto face căţiva paşi spre Silvia, insă aceasta il opreşte cu un gest şi apoi, după ce a făcut o mişcare desperată, ese brusc).

SCENA III.

Silvia singură

(Stă un moment pe terasă, rĭzemată şi privind cum se duce Zanetto; apoi deodată işi ascunde capul in mâni şi o inăbuşesc lacrimile)

O amor! tot mĕ 'nchin ţie! Mi-ai dat lacrimi, alinare!

SFIRŞIT.

O SCRIERE NOUĂ
ASUPRA VECHILOR NOASTRE AŞEZAMINTE

Dare de seamă critică asupra cărţii: Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours par Nicolas Blaramberg, Bucarest, 1886; un volum in 8⁰ m. şi 807 pagine.

In domeniul ştiinţelor de drept şi de stat, timpul din urmă a lărgit orizontul cunoştinţelor omeneşti şi a dat cercetărilor şi gândirii un avênt nepomenit. Vechea metodă a şcoalei istorice o vedem părăsită şi inlocuită prin studiul comparativ, care negreşit şi in jurisprudenţă va da roduri aşteptate. Este adevĕrat, că această nouă indeletnicire încă nu este indestul apreciată, dar resultatele dobândite până acuma asigură direcţiunii moderne un viitor dominant.

In cercul de sisteme juridice, ce inlesnesc studiul comparativ, vechiul drept român nu a intrat încă. El este unicul product juridic al Europei despre a cărei existenţă ştiinţa secolului mai n'a luat act. Incercarea de a desgropa insfirşit archaicele noastre forme de drept nu este aşadară numai un act de pietate naţională, pentru a păstra amintirea unei părţi memorabile din viaţa strămoşilor noştri, ci mai vĕrtos un postulat imperativ al ştiinţei moderne. Fără cunoştinţa vechilor noastre instituţiuni şi obiceiuri istoria resboaielor şi a schimbărilor in domnie va remânè un registru sarbĕd [1]);

[1]) Aşezămintele vechi de o potrivă cu cuvintele remase din bĕtrâni sunt in mare parte singurele călăuze, ce ne conduc prin labirintul medieval in care am perdut urma poporului nostru. In ele au rĕmas incremenită esenţa istoriei naţionale dintr'o vreme asupra căreia tac folianţii.

studiul comparativ va fi lipsit de o interesată fenomenologie pentru că trecutul nostru juridic ofere cristalizaţiuni din o epocă de cultură, din care, in statele cu o civilisaţie mai grabnică, nu s'a păstrat decăt reliquii insuficiente; insfirşit dreptul, ce din vechime a fost inrădăcinat in creerii neamului nostru ne va explica in parte actuala dispositie psichologică a poporului şi va indica astfel in ce parte legislaţiunea modernă va trebuì să indrepteze şi să disvolteze.

Deaceea aparitiunea unui studiu fragmentar asupra vechilor noastre aşezăminte trece in mica noastră literatură drept un eveniment important şi deşteaptă o atenţie dealtmintrelea neobicĭnuită. Nu cred că s'ar fi avĕntat chiar o nădejde indrăzneaţă pănă la posibilitatea unei publicaţiuni voluminoase, cum este acest: *Essai comparé sur les institutions et les lois de la Roumanie,* ce ar fi in stare să indestuleze cu prisos trebuinţele ştiinţifice. Şi totuş, fapta literară este săvirşită; cu o modestie sumeaţă d. Blaramberg pune la dispositia curioşilor sistemul intocmirilor noastre, cum s'a desvoltat din negura vremurilor povestnice pănă in zilele noastre. Cartea, fiind scrisă in limba franceză, nu incape indoială că va trece hotarele românesti şi va inriurì asupra judecăţei invăţaţilor străini[1]). Deaceea credem, că ne implinim o datorie, făcĕnd asupra ei o dare de seamă conştiincioasă şi insemnănd cu precisiune posiţia ei literară.

Inainte de a intra in studiul resultatelor ştiinţifice ale cărţii, să ne oprim asupra planului scrierii şi a materialului intrebuinţat.

Tabla de materie inşiră următoarele capitole: *Préface* (pag. 5). — *Epoque scytho-dace* (pag. 9). — *Epoque romaine* (pag. 18). — *Epoque de la domination barbare* (pag. 35). — *Epoque roumaine ou autonomie* (pag. 49). — *Epoque roumaine* (suite) (pag. 84). — *Epoque roumaine* (suite en fin) (pag. 157).

---

[1]) Din respunsurile invĕţaţilor franţeji cărora autorul le-a trimis scrierea sa, respunsuri publicate in foile periodice române, aflăm că intr'adevĕr această operă incepe a fi cunoscută in occident.

Nota Dir.

— *Les boyards ou nobles* (pag. 227). — *Le clergé* (pag. 385). — *Les paysans ou colons* (pag. 446). — *La bourgeoisie ou le tiers —état roumain* (pag. 557). — *Des assemblées générales du pays et des divans* (pag. 573). — *Régime du Réglement organique* (pag. 604). — *Historique de la législation en Roumanie* (pag. 750). — *Appendice* (L'abolition de l'esclavage en Moldavie. — Les Caluschari. — Les Lautari) (pag. 802). — *Un mot sur notre œuvre* (pag. 805). — *Errata* (pag. 806).

Aceste indicaţii de capitole şi impărţire de pagine ar fi singure in stare să desilusioneze intrucâtva. Dar şi restul de entusiasm şi de nădejde dispare când vedem că din *opt sute şepte* pagine, de bună samă mai mult decât *şepte sute* sunt umplute cu traducţiuni de tractate de pace şi de comerciu, cu excerpte de legi şi regulamente moderne, cu reproducţiuni din Savigny, Cantemir, Dr. Neigebauer, Wilkinson, Raicevich, Bauer, Thouvenel şi alţi scriitori in parte lipsiţi de orice autoritate ştiinţifică, precum şi din ziare politice pe care d. Blaramberg nu se sfieşte a le pune in rândul isvoarelor bine acreditate. Lucrarea originală remâne aşadară redusă la un minimum de mai puţin de *o sută* de pagine.

In cadrul acestor *o sută* d. Blaramberg ar fi avut să aşeze imensul material al trecutului nostru juridic. Cetitorul este in drept să se aştepte la o maestră sau cel puţin raţională distribuire a materiei. Lucrurile cunoscute şi bine expuse de alţii s'ar fi putut atinge in treacĕt numai şi cetitorii trimişi la autorii competenţi; probleme neresolvite încă trebuiau luate mai mult in vedere. Astfel nimbul originalităţii s'ar fi putut salva. Dar autorul pune in practică tocmai metoda inversă. Partea cea mai mare a lucrării sale originale consistă in studii asupra regimului princiar, asupra intocmirilor ceremoniale şi asupra chierarchiei claselor; lungi, şi precum vom arăta mai in urmă, nu tocmai norocoase parafrase a laconicelor, dar miezoaselor relaţiuni cronicăreşti; tot ce in istoria noastră de drept este mai interesant şi mai problematic este ignorat cu desăvirşire. Intregul sistem al vechiului drept civil

a rĕmas in colbul cronicelor şi al documentelor; din dreptul penal numai rescumpĕrarea pentru moartea de om s'a invrednicit a fi tractată in puţine şire (pag. 79 sq.); din vechia procedură, bogată in forme medievale şi resuflate, d. Blaramberg nu cunoaşte decăt instituţiuuea juratorilor (pag. 77). Se inţelege de sine, că nu voim să contestăm domnului Blaramberg dreptul de a-şi alege după plac materiele, ce voeşte a tracta; dar atunci nici d. Blaramberg, căud alege astfel, să nu aibă pretenţiunea că a umplut *„une lacune importante“*.

Se ştie, că din acele douĕ isvoare, din care se revarsă dreptul—obiceiul şi legea—numai cel dintăi s'a arătat trainic in viaţa trecutului nostru [1]). Creaţiunile sale demult eşite din practica naţiunii, trăesc in notiţe de cronici, in textele documentelor, in remăşiţele vechei poesii şi in parte încă in aducerea aminte a poporului. Toate aceste comori din care am putea scoate cunoştinţa desvoltării noastre juridice nu sunt încă bine accesibile, decăt in o minimă parte. Se inţelege de sine că in privinţa scrierilor asupra vechilor noastre aşezăminte nu stăm mai bine. Putinţa de a greşi este mare; deaceea suntem siliţi a intrebuinţa indoit de scrupulos materialul existent şi călăuzirea inaintaşilor, intrucăt ei remăn in adevĕrata cale a exploatării ştiinţifice.

Şi d. Blaramberg revine in mai multe locuri asupra lipsei de isvoare şi de scrieri anterioare, insă intotdeauna numai pentru a face conclusiune la meritul cărţii sale. Aceastĕ tănguire nu are inţĕles in gura d-lui Blaramberg, care nu şi-a dat silinţa de-a intrebuinţa cum se cade măcar cele mai cunoscute din isvoarele publicate şi din puţinele scrieri ce avem.

Despre modul cam superficial şi lipsit de critică al autorului in intrebuinţarea cronicelor şi a documentelor vom avea ocasie să vorbim la discuţia in care vom intra asupra

[1]) Legile apar la noi, ca ori unde, tărziu. Sporadice şi mai mult in materie de organisaţie, ele pier impreună cu voivodul ce le crea. Aşezămĕntul lui Mihai Vodă este una din puţinele legi ce a prins rădăcină.

unor capitole din scriere; aici ne mărginim a constata desconsiderarea totală a obiceiurilor remase până astăzi in popor şi o ignorare neaşteptată a tot ce s'a publicat la noi pe terenul archeologiei juridice. A. D. Xenopol a publicat asupra jurătorilor un studiu detailat şi temeinic, ale cărui resultate şi astăzi, unde materialul este imbogăţit şi limpezit, sunt in esenţă la înălţimea ştiinţei. Ceea ce d. Blaramberg ştie a ne povestì despre aceiaşi materie nu este decăt o incercare inferioară de compilaţie, făcută de o mănă nedibace pe un fundament nepotrivit; departe de-a cuprinde bogăţia de resultate şi precisiunea metodică a studiului lui Xenopol, ea trece asupra chestiunilor subtile cu o superficialitate stranie. Dar cu toate aceste nu indică nimic că materia a mai fost tractată şi inainte de „Essai comparé sur les institutions" şi încă mai pe larg şi mai bine. Hasdeu şi Melhisedec au emis demult unele păreri asupra organisaţiei municipale; d. Blaramberg, care in realitate nu zice nimic mai mult, ci din contra mult mai puţin decăt aceşti doi invăţaţi, nu pomeneşte nimic despre lucrările inaintaşilor săi. Tot aceiaşi soartă au studiile lui G. Panu asupra atërnării sau neatërnării politice a Românilor. Vom avea ocasie să dovedim căt de inapoiate şi superficiale sunt credinţele autorului acestui „Essai comparé" despre arhontologia română. „Vechile instituţiuni ale României" de Brezoianu, de altminterea o scriere de o ordine inferioară, cuprind o expunere cu mult mai corectă; dar nici ele n'au avut trecere. Insfirşit mai avem unele studii şi notiţe de istorie de drept, scrise de Hasdeu, Tocilescu, Philippide, Xenopol, Papadopul-Calimah, Melhisedec, Cantacuzino, N. Densuşeanu şi alţii străini, asupra unor materii pe care d. Blaramberg nici nu le atinge. N'ar fi fost oare mai potrivit cu observanţa literară şi mai util totodată a pune in locul banalităţilor despre căluşeri şi lăutari o mică şi sinceră notiţă asupra inceputurilor literare ce le avem pe terenul istoriei de drept? Invăţaţii străini şi publicul român ar fi aplaudat acest schimb şi valoarea originală a cărţii nu ar fi scăzut.

Din multele puncte de vedere generale din care scrie-

rea apare peste mĕsură slabă şi greşită vom releva două încă. Un neajuns capital este trecerea cu vederea a organisaţiei şi a dreptului Românilor transilvăneni. In Ardeal s'au format cele dintăi cristalisaţiuni române; acolo vom afla păstrate şi vom putea constata primele obiceiuri ce au funcţionat in nou descălecatele ţări. O altă omisiune gravă a provenit din imprejurarea, că nu este apreciată importanţa intocmirilor slave şi ungureşti pentru priceperea obiceiurilor noastre.

Nu toate aşezămintele şi axiomele administrative şi juridice ale acelui complex la care ne gândim, când vorbim despre vechiul drept român, sunt naşteri curate ale minţii poporului nostru.

Sufletul popoarelor nu se poate isola de inriuriri străine, ce intră pe nesimţite şi dau viaţă unor formaţiuni exotice in esenţă, dar proprii prin a doua lor geneză, prin trebuinţa la care corespund, prin usul lor imemorial. Nimeni nu va nega de pildă originea slavonă a *voevoziei;* şi earăş nu se va afla un om, care să nu o socoată drept parte integrantă a vechilor noastre aşezăminte. Dar cunoaşterea aceasta ar fi sterilă dacă ne-am oprì la ea. Trebue să cunoaştem inainte de toate bine popoarele anume ce au sădit in noi motive de desvoltare. Acestea sunt mai cu seamă: Slavii panonieni, Ungurii, Sĕrbii, Bulgarii, Polonii, Saşii Transilvaneni şi Grecii. Istoria lor de drept trebue să o avem in studiile noastre pururea deschisă inaintea ochilor. D. Blaramberg nu recunoaşte această trebuinţă; când vreo formă ĕi pare enigmatică, d-sa pentru a afla explicarea frunzăreşte prin manuale franceze şi germane, uitând că facem parte din Europa rĕsăriteană şi că nu ne-am emancipat de desvoltarea ei.

Încă un inconvenient este ingrămădirea de material curat istoric şi de meditaţiuni politice. Digresiuni istorice pot fi tolerate numai intrucât nu le lipseşte orice legătură cu desvoltarea juridică; amestecul politicei va fi insă in totdauna stricăcios şi impotrivitor scopului in care este scrisă o care de ştiinţă.

Dacă din cele zise până acuma resultă, cumcă publica-

țiunea d-lui Blaramberg nu se poate inregistra ca un progres in literatura istoriei noastre de drept, vor arăta șirele ce urmează și in care vom face discuția unor capitule în deosebi, cum „Essai sur les institutions“ se incearcă a reintroduce in știință superstiții și rătăciri de mult isgonite.

In cele trei capitole introductive dl. Blaramberg descrie pe rând situațiunea politică și juridică a Daciei de sub dominațiunea *schito-dacă*, *romană* și *barbară*. Noi vom lăsa intăiul period la o parte, pentru simplul cuvènt, că nu putem afla vre o legătură reală intre el și desvoltarea obiceiului juridic român. Ceea ce știm despre Daci este prea fragmentar pentru a putè constata in el embrionii evoluțiunii viitoare și astfel acele știri rĕmân indiferente din punctul de vedere al istoriei dreptului nostru. Raportul nostru față cu epoca romană și barbară il expunem in cele următoare. Năvălirea popoarelor a rĕsfirat și a imprăștiat pe coloniștii Daciei in cete anarchice de fugari și i-a aruncat in mijlocul pustietății munților, lipsindu-i de orice contact cu lumea romană. In această amară miserie s'a născut națiunea română și au inceput primele sale mișcări copilărești fără a fi călăuzită. Viața primitivă a născut simple obiceiuri de drept și inchiegări politice rudimentare, cum le aflăm la popoarele ce incep deabia a se urca incet pe treptele culturei. Aici trebuie insă să dăm seamă acelor ce susțin, că la Români procesul desvoltării juridice nu este o muncă originală. Credința lor este că dreptul pe care l'au introdus in Dacia Romanii cuceritori a rĕmas acolo și după năvălirea barbară și s'a desfăcut in o sumă de obiceiuri doveditoare de origine și existente la Români pănă inspre zilele noastre. O asemenea aserțiune se poate susținè numai cu o disconsiderare deplină a firii și a construcțiunii dreptului roman. Dreptul roman (nu numai cum ne apare el in Corpus iuris civilis, dar și cel antijustinianeu, despre care vorbim aici) este un sistem juridic lucrat cu cele mai fine unelte științifice, meșteșugit și complicat, pentru a nu zice rafinat. In el este munca de generații intregi de juriști și punerea sa in prac-

tică reclamă imperios o organisaţie in care să nu lipsească o clasă şcolită anume, pentru a fi in stare să puie in acţiune un organism atăt de artificios şi labirintic pentru cel profan. Intr'un cuvĕnt : el este o creaţiune a juriştilor inaccesibilă poporului fără ajutorul celor ce l'au alcătuit. Deaceea recepţiunea sa se face in Germania abie intr'o vreme tărzie, căud existau oameni deprinşi cu metodica găndirii juridice.

Nu cred că se vor afla mulţi ce vor admite că la Romănii impinşi in adăncurile munţilor a putut exista o breaslă de oameni cu atăta şcolire teoretică. Chiar presupuind pentru un moment existenţa lor, unde vom afla raporturile, in care aplicarea dreptului roman să fi avut raţiune? Legile făcute pentru un popor cult şi aşezat in oraşe şi in ţări bine organizate vor fi nişte goale utopii pentru cetele rĕsleţite de fugari ce-şi caută scăpare in ascunsurile munţilor. Dară mai toţi din scriitorii noştrii, ce au atins această chestiune, au afirmat cu multă emfază originea romană a vechiului drept român, inchipuindu-şi naşterea acestui din urmă, nu din trebuinţele şi nevoile zilnice, ci din suvenirile trecutului. In adevĕr, la prima găndire nimic nu pare mai plausibil decăt a admite, că dacă şi dreptul roman nu s'au putut conserva in forma sa primitivă, el a rĕmas cel puţin sub forma tradiţională a obiceiurilor. Dacă s'au conservat multe obiceiuri ceremoniale, jocuri etc. pentru ce să se fi şters memoria dreptului roman sub care a trăit poporul o vreme destul de indelungată? Un lucru insă să nu se scape din vedere. Ceremonii, jocuri ş. a. m. d. sunt creaţiuni eşite din insuş sufletul poporului, scumpe lui prin deprinderea zilnică. Tot aşa am putè zice şi despre drept pănă căud remăne o creaţiune poporană. Axiomele sale simple sunt materializate in simbole şi ceremonii, el nu este numai isvorit din sufletul, ci şi pururea inaintea ochilor poporului. In acest stadiu de desvoltare nu se vor şterge lesne din mintea poporului memoria obiceiurilor juridice. Vine timpul insă căud civilisaţia inăintătoare reclamă o organisaţie mai

artificială a raporturilor de viață, o organisație pentru a cărei pricepere numai ajunge conexitatea națională. Axiomele de drept devin abstracte și formează sisteme complicate pe care numai juriștii le cunosc. Masa mare a poporului cunoaște dreptul numai prin intervențiunea clasei competente. In o asemenea stare de lucruri dreptul positiv nu se intipărește in memoria poporului. Am arătat că dreptul roman, introdus in Dacia a fost ajuns demult la acest punct al desvoltării. De aici urmează rolul pasiv al poporului din Dacia in cele juridice. Din istorie știm că clasa avută și cultă a părăsit provința amenințată de barbari; unde se va fi păstrat acel drept roman, despre care se zice că reapare in obiceiurile pământurilor românești? Continuitatea dreptului roman in Dacia, sub forma tradițională a obiceiurilor trebue respinsă. Cei ce o susțin, relevă in sprijinul opiniei lor asemănarea frapantă, ce pretind ei că există intre aceste două grupe juridice.

Supusă unei cercetări serioase, această asemănare să vede a fi o ilusiune optică[1]). Este vreme a înțelege odată

[1]) Vom aduce un exemplu. In o sumă de cărți de judecată hotarnică (iudicia finium regundorum) aflăm pomenindu-se de *jurământul cu brazda in cap.* (v. Hăsdeu, Archiva istorică, Tom. I, p. I, pag. 24; Codrescu, Uricariul, vol. V, pag. 312; Melhisedec, Cronica Romanului, p. II, pag. 102). Actul simbolic al lușrii brazdei in cap se făcea de către un martur hotarnic in lipsa dovezilor documentale și anume la fața locului și din pământul din pricină. Marturul, luând brazda in cap, ia prin aceasta, după înțelesul simbolului, asupra sufletului său respunderea pentru orice strimbătate isvorită din mărturisirea lui (cf. Brezoianu, Vechile instituțiuni, București 1882 pag. 44 sq).

Această formă archaică a trecutului nostru juridic a fost exhumată pentru intâiași dată de învățatul academician Alexandru Papadopul-Calimah in studiul său «Originea dreptului in România» și introdusă in cercul cercetărilor cu următoarele cuvinte: Mai multe asemănări de simboluri in judecăți ne dau dovezi despre aducerea lor in Dacia Trajană și păstrarea legilor și a obiceiurilor romane. Așa spre exemplu *Romanul*, urmând legii XII tabularum, când pornia procesul de vindicațiune aducea și depunea la tribunalul pretoriului o bucată de pământ din moșia reclamată; și *Românul*, când era să dovedească impresurarea la procese de vindicare, lua brazda pe capul său de pe pământul reclamat și, mergând inainte, conducea pe judecătorul hotarnic la adevăratele limite» (vezi citatul in Misail, Originele legislațiunii române, București 1865).

că nu dreptul roman, ci acea *tabula rasa* pe care au lăsat-o in urma lor barbarii năvălitori este fundamentul pe care cursul veacurilor a pus aşezămintele Românilor.

Incepem deci darea noastră de seamă cu capitolul „Epoque roumaine ou autonome (pag. 49)". Ne aşteptăm la descrierea intăielor şi rudimentarelor organisme, ce s'au născut in munţii Ardealului. Aşteptarea remăne inşălată, pentrucă autorul nostru este de părere, că *Moldova* şi *Valachia* au remas pururea centrele vieţei noastre naţionale; dela colonizarea Daciei şi până in zilele noastre organizarea romanică a ţărilor nu a fost intreruptă. Pentru a dovedì aceasta d. Blaramberg se razimă in autoritatea pretinsului „*Isvod al spatarului Clănău.*"

Chestiunea ce se presentă este acum indoită. Mai intăi vom trebuì să examinăm ori de in adevĕr o asemenea formalitate a făcut parte de usanţa juridică a Romanilor veniţi in Dacia; şi dovedindu-se aceasta, vom trebuì in al doilea rănd să probăm asemĕnarea acestei practice cu obiceiul român. Numai cănd aceste douĕ probleme se vor putè deslega afirmativ, aserţiunea d-lui A. Papadopul-Calimah va putè fi primită.

Căt pentru dovada, că o observanţă analogă a existat la *Romani* in timpul cuceririi Daciei, d. A. Papadopul-Calimah pare a o aduce, provocăndu-se la Sextus Pomponius Festus. Acesta, trăitor in veacul al III sau al IV după Christos ne-a conservat in scrierea sa «*de verborum significatione*» explicarea mai multor termini technici din domeniul jurisprudenţei romane şi ar putè să fie un martur vrednic de crezare. Să ascultăm deci, ce zice el in locul hotăritor: «Cincius sic ait: vindiciæ olim dicebantur (glebæ) illae quae ex fundo sumptae in ius adlatae erant» (Bruns, Font. iur. rom. ant. editio tertia MDCCCLXXVI, pag. 272) adică «Cincius explică astfel: vindiciae se numeau odinioară brazdele scoase din moşie şi aduse inaintea pretorului.» Din citaţiunea locului este uşor de inţeles că persoana din pricină nu este Festus ci mai vĕrtos Cincius. Despre el aflăm, că a fost jurist şi că a scris mai multe monografii («de fastis», «de comitiis», «de consulum potestate»); Hertz il crede trăitor pe vremea lui Cicero, Plüss il pune in vremea lui Augustus. Pasajul care este luat din una din scrierile sale se refere la una din formele vechi ale procedurei romane, ce se numea *legis actiones* şi au fost părăsite prin lex Aebutia, astfel incăt chiar termenii technici relativi la dĕnsele erau in vremea lui Cincius antichităţi, ce trebuiau explicate. Şi dela Cincius până la cucerirea şi organisaţia Daciei este ăncă o bună bucată de vreme. Cum poate un obiceiu stins la Romani atăt de mult inaintea cuceririi Daciei să reapară acolo deodată ca o moştenire romană? Să vedem acuma, care-i asĕmănarea ce

Se ştie insă, cumcă istoricii cei nepreocupaţi şi pătrunşi de principiile criticei moderne s'au pronunţat cu desăvirşire incontra autenticităţii acestui fragment, misterios ivit şi tot astfel dispărut. Imposibilităţile limbistice, nepotrivirile istorice şi fantastica caleidoscopie a unei organisaţii utopistice sunt atat de vădite, incăt falsificarea numai un timp scurt a aflat razim in credulitatea imensă a publicului pentru a fi in urmă ridiculizată şi apoi dată uitării. Fără a introduce pe cetitor in istoria suspicioasă a acestui manuscript, fără a putè combate măcar unul din gravaminele protivnicilor, d. Blaramberg are curajul de-a face din acest păcătos şi grosolan falsificat un document preţios şi necontestabil care „planant sur l'abime des siècles est parvenu comme par miracle jusqu'a nous, et s'est chargé de dissiper les ténèbres qui enveloppaient cette periode de transition, qui cachaient le berceau de nos institutions et de jeter un jour complet sur ces premiers tâtonnements de nos pères," (pag. 49). Să vedem mai intăi care este modul de-a intrebuinţa documentul.

După ce ni s'a declarat, cumcă unicul dar suficientul

---

se pretinde că există intre vechia formă de procedură romană şi obiceiul nostru. Pentru acest sfirşit va ajunge să stabilim o scurtă paralelă. 1⁰ Brazda are in vechia procedură romană rolul unei *res litigiosa*, unui lucru asupra căruia impricinaţii arată in mod simbolic pretenţia lor de dominaţiune; in obiceiul român brazda impovărează capul marturului şi, după inţelesul simbolului, sufletul său in cas de minţire. 2⁰ In vechea procedură romană, in care lucrul litigios trebuia adus inaintea pretorului, brazda figura ca un fel de moşie in miniatură; la noi o ia martorul hotarnic *la faţa locului*, tocmai pentru că aici existenţa aceluiaş lucru are o altă insemnătate. 3⁰ La Romani brazda este intrebuinţată de către *impricinaţi* la săvirşirea actului simbolic; la noi o iau in cap *marturii hotarnici*. 4⁰ La Romani ea apare la procese de vindicaţiune; la noi in procese hotarnice in lipsa dovezei documentale.

Ceea ce este comun amănduror procedurilor este simpla figurare a brazdei; *inţelesul* figurării insă şi detailurile sunt cu totul deosibite.

Provenienţa jurămăntului cu brazda in cap şi la alte popoare, străine de influenţa romană, ne indică că originea lui nu trebue căutată in anticitatea romană, ci in desvoltarea evului mediu. Se ştie, de pildă, că Saşii in procese hotarnice depuneau jurămăntul desculţi, descinşi şi cu brazda in cap.

isvor pentru epoca intunecoasă, ce incepe cu retragerea legioanelor este *Isvodul spatarului Clănău*, nu se mai pomeneşte nimic despre istoria acestui tesaur, puindu-se numai in un singur loc, la pag. 52, citaţia enigmatică: „V. Election des fonctionnaires a l'époque d'Arbore ou de Houro.“

Cine este acel spatar Clănău, când a scris el isvodul său, unde s'a publicat acest document, cine sunt Arbore şi Huru şi care este epoca lor? eată puţine din intrebările ce năvălesc cu grămada asupra cetitorului şi care au remas fără respuns in o scriere ce pretinde a fi serioasă şi care in deosebi este intocmită pentru cercuri străine.

Pe pag. 50 unde autorul se incearcă a schiţa organisaţia după cum ĕi pare a eşì din relaţiunea Isvodului, comite mai multe greşeli destul de esenţiale [1]). Aşa d. Blaramberg zice d. ex. că marele jude, capul judeţului a fost după imprejurări demnitar civil şi militar („Les pays avait été divisé en plusieurs cercles ou juridictions sous la dénomination de judicature ou joudetz. A la tête de chacune de ces divisions était un grand judex (marele jude). Magistrat suprême en temps de paix, commandant en chef en temps de guerre....“) in vreme ce traducerea textului, ce este publicată la pag. 51—55 arată până la evidenţă separaţiunea administrării civile de organisaţia militară, fiind impărţită ţara din punct de vedere administrativ şi jurisdicţional in trei judeţe, ear din punct de vedere al organisaţiunii resboinice in trei districte militare ce nu erau identice cu cele dintâi, ce se intretăiau.

Pasajul: „Chaque bourg était administré par un Scholtuz (Scultasius) d'autrefois par un Purcalab (Burggraf) ou un capitaine et 12 purgari (burgarii) propriétaires (moşneni) eux aussi.....“ cuprinde asemenea o confusiune, pentrucă Isvodul distinge bine partea de activitate a şoltuzilor de cea a părcălabilor şi a căpitanilor. In aceste exemple, ce

[1]) Cetitorii doritori de-a cunoaşte detailurile acestei organisaţii imaginare o vor afla in studiul minuţios, ce l'a publicat d. Philippide in coloanele acestei reviste an. XVI, pag. 246.

uşor le-am putea inmulţì, se oglindeşte in mod straniu neajunsul capital al acestei scrieri.

Acum se naşte intrebarea: care este temeiul adus in sprijinul autenticităţii Isvodului? Concordanţa organisaţiei descrise de Arbore, zice d. Blaramberg, cu starea de lucruri din vremi de mai apoi. Dară, isgonind nălucele şovinismului latin, trebue să mărturisim, că precum nu se iveşte in intreaga istorie a Moldovei un Brutus, un Cato, un Cicero, astfel n'a funcţionat in Moldova propriu organisată nici când un consul, un prefect, un campoduce. După retragerea legiunilor s'au inchiegat formele vieţei noastre publice, nu din remăşiţele şi amintirile trecutului, care s'au arătat a fi neputincios, ci conform cu trebuinţele şi primejdiile momentane şi sub influenţa altor factori decăt a lumii romane, ce se tot mai mult indepărta de noi.

Unde apare mai departe in istoria Moldovei clasa patriciană a *Kokilor-Vechi* in care intrau după zisa lui Pseudo-Arbore campodux, consulii, juzii mari, prefecţii, campoducii, căpitanii şi vornicii ce au fost aleşi de trei ori şi au servit patria necorupt şi cu onestitate? Noi ştim cumcă „Kokii vechi" este un cuvĕnt de provenienţă slavă şi apare şi in cronicele noastre, dar in o insemnătate cu mult mai modestă. Cuvĕntul nu inseamnă un funcţionar meritos, căruia „toţi moşnenii şi bĕtrănii să-i dee onoare multă" şi care „in consiliuri să aibă preşedinţa...", ci ţine locul vorbei turceşti *mezat*. Cu toate că dela aparenţa fragmentului istoric şi până azi un rănd intreg de scriitori au arătat [1]) această mistificare ridiculă şi au popularizat opinia corectă, d. Blaramberg se face a nu şti nimica despre stătornicirile nimicitoare a invăţaţilor noştri, ci introduce caricaturele lui Arbore in cercul studiilor sale cu respectul ce se cuvine unor „Cu ochi vechi ou vétérans, patrices".

Despre părcălabii, şoltuzii, jitnicerii nu mai incape in-

[1]) Hasdeu are meritul a fi fost cel dintăi ce a pornit cu arme biruitoare in cruciada contra necredincioşilor. (Columna lui Traian. An. VII. pag. 498—500).

doială că n'au putut exista in mijlocul unei organisaţii romane. Chiar după adevĕrata intemeiere a statului Moldovenesc nu intălnim aceste cuvinte indată la inceput [1]).

Dacă ar fi de nevoe a mai inmulţi dovezile improtiva autenticităţii Isvodului am adaoge una din cele mai vajnice. In Epilog, Clănău, spătarul lui Stefan cel Mare şi pretinsul traducĕtor al cronicei, povesteşte cum el cu Arbore *hatmanul*, cu vornicii Boldur şi Dragoş şi cu Costea paharnicul au rĕsbit şi au fugărit pe Leşi. Vom arăta insă, că *hatmania* n'a existat ăncă in vremea lui Stefan cel Mare şi că ea este o introducţiune mai tărzie. Din toate aceste resultă că concordanţa organisaţiei descrise de Arbore cu starea de mai apoi este fictivă. Incercarea de-a reconstruì inceputurile noastre politice şi juridice cu ajutoriul „Isvodului“ este o greşală deplorabilă.

„Isvodul“ depinge intr'un tablou plin de lumină organisaţia republicană in care a trăit Moldova din veacul viforos al năvălirii popoarelor incoace. Ademenit de bunăstarea şi de libertatea Moldovenilor, Dragoş coboară munţii robiţi de Unguri şi — pentru a vorbì pe inţeles — intră in Moldova in funcţie. Fiind ginerele lui Boldur, marele jude de Bĕrlad, nici nu se poate alta decăt alegerea sa ca consul. Fratele sĕu devine părcălab la Neamţ, fiul sĕu căpitan la Oituz. Dragoş „poartă consulatul de douĕ dăţi cu bărbăţie“ şi este denumit „Kokiu-vechiu“ (!) Puţin in urmă le vine republicanilor ideea de-a ridica un domn şi cap tuturor scaunelor. Episcopii, popii, toţi bĕtrănii şi moşnenii se consultă şi află cu cale de a-l pune pe Dragoş domn scaunelor şi vodă pe oastea intreagă. Ei il incunjură cu doisprezece senatori (Koki-vechi) şi declară domnia ereditară in familia lui Dragoş.

Astfel descrie d. Blaramberg, urmănd „Isvodului“, inceputul Voevoziei in Moldova. Lăsăm la o parte desfigurarea cumplită a faptului descălicării, şi nu ne vom lupta

[1]) Cea mai veche menţiune a *părcălabiei* pe care o cunoaştem noi până acum se face in un document (aflător in archiva imperială din Moscva), dela Stefan fiiul lui Alexandru cel Bun din anul 6951, Martie 6.

cu morile de vĕnt pe care le pune in mișcare Pseudo-Huru; toată lumea știe că departe de-a fi o domnie peste multe și insemnate scaune, voevozia moldovenească a fost la inceput modestă in margini și că adevĕrate sunt cuvintele inteleptului nostru vornic Ureche: „Și au descălecat intăi sub munte; inmulțindu-se mai și crescĕnd inainte, nu numai apa Moldovei și Siretul le-au fost hotar ci pănă la Nistru și pănă la Mare s'au lățit.“ [1])

Mai interesante vor fi pentru noi incercările d-lui Blaramberg de-a caracteriza sistema de domnie. După d-sa a fost „*une monarchie tempérée*“ forma de guvernămĕnt a principatelor dacă nu in faptă apoi cel puțin de jure. Aceasta nu este adevĕrat, pentrucă absolutismul voivozilor nu avea nici o ingrădire legală. O parte insemnată a istoriei noastre este implută cu faptele despotice ale domnilor; toate relațiunile străine, intrucăt ele sunt exacte, mărturisesc intr'un glas, că puterea voevodului este fără margini [2]); indeosebi cronicarii indigeni nu inceată a se tănguì asupra acestei nesuferite stări [3]); și cu toate acestea nu vedem ivindu-se alt remediu, decăt rĕsvrătirea. Opinia emisă mai sus se arată a fi greșită.

Tot atăt de neintemeiată este frasa: „Cette formule: „*par la grâce de Dieu*“ exclut à elle seule toute idée de vasselage“ (pag. 88). Relațiile de vasalitate ce le-au intre-

[1]) Cogălniceanu, Cron. Rom. ed. 2, Tom. I pag. 132.

[2]) D. e. «Ipsi autem principes illius terrae Moldaviae quadam Tyrannide in suos subditos magna cum seueritate et crudelitate continuo exercere, illosquo pro minimo etiam delicto ut paulo ante prœdictum est, quam acriter punire solent..... Hinc summa in principem subditorum et obseruantia et obedientia...» *Móldaviæ, quæ olim Daciæ pars Chorographia Georgio a Reicherstorf autore MDXLI* in A. Papiu Ilarianu Tesaur de monumente istorice Tom III. Bucur. 1864 pag. 141,

[3]) D. e. Ureche: «și pentru aceasta se cunoaște, că precum nu este descălecată țara de oameni așezați așa nice tocmeala nice obiceiele țării bine nu's așezate ci toată direptatea au lăsat pre cel mai mare să o judece; și ce i-au plăcut lui ori bine ori rĕu aceea au fost lege; de unde au și luat și voie p'așa mărie și vĕrf. Dece cumu'i voia domnului; numai ce'l caută să le placă tuturor ori cu paguba țării, care obicei și pănă azi trăiește...» (Cogălniceanu op, cit. pag, 131).

ţinut voevozii români cu Ungaria şi Polonia, starea lor tributară faţă cu Poarta, sunt lucruri prea notorice decăt să le poţi şterge din causa că chrisoavele arată titulatura „bojiiu milostiiu".

Insfirşit este mai presus de orice indoială că titulatura: *gospodar şi voevod al ţării Moldovei dela plaiuri până la mare*, nu este introdusă de Alexandru cel Bun (pag. 88 nota 2); ea se află ăncă in uricele emise de predecesorii săi[1]).

Capitolul „des boyards ou nobles" (pag. 297—384) nu se deosibeşte intru nimic de cele precedente. Robit de ideea, că boerii români sunt directii pogoritori ai coloniilor romane, d. Blaramberg ii impodobeşte cu caracter roman şi ii face purtătorii şi implinitorii unei tradiţiuni antice şi superbe. Aceste păreri romantice se incearcă el a le sprijini cu citaţii din Cantemir, uitănd insă a pune in paralelă locurile, unde acesta viindu-şi in fire, caută a eşì din infundătura sa. Cele mai puternice argumente le află insă la Okolski („Orbis Polonus in quo antiqua Sarmatorum gentilitia... præmia et arma specificuntur et relucent. Cracoviæ 1641 fol. 3 vol.), care după ce a descris stema familiei Movila, are hazlia inspiraţie de a trage originea acestui neam dela *Mucius*. Un asemenea lucru nu este rar in istoriografia medievală şi in epigoniile ei. Nimic nu era mai obicĭnuit decăt tendinţa de a-şi urca spiţa neamului până in glorioasa anticitate şi a pune la inceput o persoană a cărei renume să reverse asupra descendenţii inchipuite un luciu deosebit. Astfel iscodiră invăţaţii, cumcă protopărintele Franţejilor a fost un oareşcare Francus, un fiu a lui Hector, eroul troian; cumcă Britanii nu sunt decăt urmaşii lui Brutus, ear acesta un nepot a lui Aeneas.

Se credea că oraşul Paris are acest nume, pentrucă Paris, fiul lui Priam s'ar fi refugit intr'acolo; şi Pruşii se

[1]) Documentul dela Roman-Vodă din 1392 Mart. 30: «Eu marele autocrat cu mila lui Dumnezeu *gospodin* Ioan Roman *voevod, stăpănind ţara Moldovei dela munte până la mare...*» (Arch. istor. T. I. p. I. pag. 18 sq.)

socoteau a fi descendenții unui frate a lui Augustus, numit Prussus. Folianți intregi sunt impluți cu asemenea deducțiuni. Un geniu binevoitor insă ține aceste comori ascunse in ungherele colboase ale bibliotecilor, pentru a le păzì de mâna puțin norocoasă a oarecăror istorici.

Alăturea cu poticneala pomenită vom pune credința, că boerii vechi purtau titlul de baroni; ear cei mai distinși chiar titulatura de conți (pag. 233). Documentele citate, stilisate anume in terminologia străină, nu dovedesc nimic.

Lucrul cel mai interesant insă este fără indoială a ști, care este inceputul și cum s'au desvoltat in voevodatele române inaltele demnități boerești. La aceste intrebări respunde autorul nostru astfel: In Muntenia a introdus Radu Negru (Rodolphe le Grand!) demnitățile curții de Bisanța; Alexandru cel Bun a făcut in urmă Moldovei acelaș serviciu (pag. 233). In ceea ce privește Moldova urmează apoi traducțiunea cap. VI „de baronibus Moldaviæ eorumque gradibus“ din Descriptio Moldaviæ a lui Cantemir; intrebărilor relative la Valachia se respunde intr'un mod identic.

Față cu această procedere suntem in drept a ne intreba: este lipsa isvoarelor noastre in adevĕr atât de grozavă, incât Descriptio Moldaviæ, scrisă la *1716* să fie unica știre despre cum s'au intocmit boeriile trei sute și mai bine de ani inainte? Și in cas afirmativ am trebuì să renunțăm de-a stabilì adevĕrul istoric. Dară starea de lucruri nu este atât de desperată. Noi posedăm mijloace dacă nu prisoselnice, cel puțin indestule pentru a putea urmărì măcar liniamentele acestei desvoltări. Patru isvoare capitale concurg pentru a ne inlesnì cunoștința archontologiei noastre.

1°. *Listele boeriilor.* Ne sunt păstrate in diverse cronice liste făcute anume pentru a arăta rândul și insemnătatea rangurilor boerești. d. ex. lista alcătuită de Ureche [1]), lista valachă a misionarului catolic (1688) [2]). 2°. *Formula-*

[1]) Cogălniceanu, op. cit. pag. 138 sq.

[2]) Laurian-Bălcescu, Magazin istoric pentru Dacia, Bucur. 1847 Tom. V pag. 33 sq.

riul boerilor marturi in documentele emise din cancelariile voevodale. 3°. In relațiunile cronicarilor și in textele documentelor aflăm informațiuni destul de dese, deși rășlețe. 4°. *Inscripțiile* sunt încă un bogat și prețuit isvor. Prin concursul acestor patru isvoare și supunerea lor la un control reciproc pătrundem destul de adânc in desvoltarea istorică a acestei instituțiuni.

Să ne intoarcem inspre archontologia moldovenească. Intâia noastră intrebare trebue să fie: este intru adevĕr Alexandru cel Bun introducĕtorul boeriilor titulate? Cronica putneană [1]), indicând abia anii domniei lui Alexandru, nu este in stare a ne da vr'o deslușire. Vornicul Ureche povestește in cap. IV. („Domnia lui Alexandru Vodă cel Bun și bĕtrân) al letopișetului sĕu „Domnii țării Moldovei și viața lor" cum Alexandru Vodă a organizat Moldova bisericește prin fundarea de episcopii. Apoi adaoge: „Tocmit-au și boeriile mari in sfat, de chivernisala țării și a pămĕntului Moldaviei [2])", lăsând să urmeze cunoscuta sa listă a rangurilor. Miron Costin pomenește in Descrierea Moldovei și a țării românești" (scrisă in 1684) succesele lui Alexandru intru a organisa Moldova [3]), fără insă a-i atribuì intocmirea boeriilor. El distinge, in lista sa de ranguri, boeriile introduse mai in urmă. Opinia lui Cantemir o cunoaștem. Este evident că pe baza acestui material nu am putè rĕspunde la intrebarea pusă, dacă nu ne-ar venì documentele intru ajutor.

Intr'un document din 1392 Nov. 18 dela Roman Vodă [3]) aflăm in numĕrul boerilor martori pe panul Jora, *stolnicul* și pe panul Vlad, *vornicul*; tot astfel nu lipsește mențiunea de boerii titulate in documentul din 1397 Ian. 3 dela Ștefan Vodă [4]). Se vede că inceputul multor demnități trebue impins

[1]) Hasdeu, Arch. ist. Tom. III pag. 5 sq. (Citĕm această sub numirea ei *convențională*, fără a recunoaște indreptățirea acestei numiri).

[2]) Cogălniceanu, op. cit. pag. 138.

[3]) Wickenhauser, Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufri, Horodnik, und Petrauz, Czernowitz 1881 pag. 170 sq.

[4]) Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia. Tom. VI. Cracoviae 1882 pag. 43.

mai departe de vremea lui Alexandru cel Bun. Nu mai puțin ușoară este dovada, că unele demnități numite de Ureche n'au existat încă sub domnia acestui voevod, precum earăș altele existente atunci nu s'au conservat până in vremile cronicarilor noștri. Arhontologia moldovenească au avut și ea desvoltarea ei deosebită, adăogându-se unele ranguri, altele remânênd in părăsire. Este mai mult decât naiv din partea d-lui Blaramberg a o crede staționară, aceeași pentru vremea lui Alexandru cel Bun și a lui Cantemir.

Intrebarea cum s'a desvoltat arhontologia moldovenească preocupă chiar și pe Miron Costin și mai serios încă pe logofĕtul Gheorgachi [1]). Amĕndoi disting foarte bine unele inovațiuni d. ex. „hatmania". A călca in urmele acestora și a apreția observațiunile lor ar fi fost un lucru firesc, cu atăta mai mult, cu cât amĕndouĕ scrierile nu-i sunt străine d-lui Blaramberg (vezi pag. 88, 102). D-sa se crede insă dispensat de toate aceste fiindcă traduce vreo câteva pagine din Descriptio Moldaviæ, o scriere, care publicată in text latin, român și german, este demult accesibilă tuturora.

Vom arăta in câteva rânduri, că mijloacele ce sunt la indemână permit un altfel de studiu, al desvoltării chierarchiei boerești. Materialul cel mai bogat pentru asemenea cercetări este depus in formula de mărturie a documentelor emanate din cancelaria domnească. Insă folosindu-ne de dĕnsul trebue să avem in vedere mai multe imprejurări: 1) nu avem decât o parte mică a documentelor dinaintea noastră; 2) se scrieau după formulare moștenite; 3) in documentele mai vechi nu figurează in mărturie totdeauna aceleași persoane; 4) oficianților uneori nu li se pune titulatura.

Am vĕzut că aparența de boerii cu funcțiuni este mai veche decât domnia lui Alexandru cel Bun. Pentru vremea acestui Voevod documentele ne iartă să admitem cu siguranță existența următoarelor funcțiuni superioare: starostia, vornicia, logofeția, vistiernicia, postelnicia, ciasnicia, stolnicia.

[1]) «Condica ce are intru sine obiceiuri vechi și noi, scrisă in Iași 1762 v. Cogăln. op. cit. Tom. III pag. 299 sq.

Uneori apar numiţi in mărturie şi posadnicii, procelnicii, pisarii. Asupra vorniciei este de insemnat: avem documente in ale căror formule de mărturie se pomenesc in aceeaşi vreme trei vornici [1]); numai unul dintr'ënşii este numit teritorialiceşte („Vornic de Suceava"). Pe de altă parte nu cunoaştem până acum nici un document dela Alexandru-Vodă, in care oficiul starostiei să fie numit părcălăbie după terminologia maghiară; asemenea nu cunoaştem până acum documente dela acest domn, ce ne-ar arăta existenţa de boeri spătari şi comişi. In actele feciorilor lui Alexandru *apar* [2]) aceste două din urmă boerii. Părcălăbia ăncă incepe a se ivi [3]). Dar abia sub regimul lui Stefan cel mare se oglindeşte in mărturia documentelor desvoltarea deplină a sistemului părcălabiar. Totodată apare in rândul boerilor marturi ici colo portarul de Suceava [4]).

Cititorii noştri vor fi observat că nu am numit până acuma una din cele mai insemnate boerii, hatmania, pe care vornicul Ureche o crede instituită deodată cu celelalte de Alexandru cel Bun. Logofătul Miron Costin, mai critic decăt Ureche, află că acest oficiu a fost introdus mai tărziu. „Mai inainte", asigură el [5]), „vornicii cei mari conduceau oştile... In Moldova Ieremia Vodă Movilă a instituit cel dintăi demnitatea de hatman luănd norma din Polonia". Această observare, justă in genere, este in privinţa datării o post-posiţie. Dar o pătrundere mai adăncă in mersul desvoltării aflăm in „Condica ce are intru sine obiceiuri vechi

[1]) Melhisedec, Cronica «Romanului» p. I. Bucureşti 1874 pag. 101 sq; Hasdeu, Arch. ist. T. I. p. II pag. 11 sq; idem op. cit. pag. 12.

[2]) V. d. e. documentele publicate in Hasdeu, Arch. Ist. T. I p. II, pag. 18—19; idem, Columna lui Traian, An. VII pag. 500 sq. Wickenhauser, Geschichte der Klöster Homor etc. pag. 173 sq.

[3]) Doc. inedit dela Stefan, fiul lui Alexandru cel Bun (6951); doc. publicate in Hasdeu, Arch. ist. T. I. p. I, pag. 113; Kaluzniaki, Dokumenta Moldawskie i Multanskie we Lwowie 1878 (doc. dela Petru Aron).

[4]) Wickenhauser, Geschichte der Klöster Homor etc. pag. 181 sq. (doc. din 6987); Hasdeu, Arch. ist. T. I, p. I, pag. 75 sq. (doc. din 6989).

[5]) Hasdeu, Arch. ist. T. I, p. I, pag. 170.

şi noi" (1762), scrisă de Gheorgachi al doilea logofĕt. „Hatmanul" explică condica obiceiurilor [1]), „ce se scrie la tituluşul lui şi Părcălab Sucevei fiindcă şi vornicia Sucevei este in sama hatmanului; *eară in vechile vremi, hatmanul nu era ci in locul hotmanului era o boerie ce se numia vel Portar de Suceava*" [2]).

Supuind cercetării intregul material al documentelor moldovene, aflăm cuvintele logofĕtului al doilea in congruenţă desăvărşită cu revelaţiunile documentale. Pănă inspre sfirşitul jumĕtăţii dintăi al veacului al XVI nu aflăm in documente un singur cuvĕnt [3]), care ne-ar indreptăţi să credem, că a existat peatunci un rang boieresc numit *hatmania;* pe d'altă parte documentele dela Stefan cel Mare incepĕnd dau pe rănd mărturie despre existenţa *portăriei de Suceava*. Portarul era totodată părcălab de Suceava [4]). Mai in urmă se ivesc documente in care apare „hatmania"; noi o intălnim sub titlul cumulativ „hatman şi părcălab de Suceava [5])

Un lucru insă contravine stabilirilor de mai sus. Atăt in Analele Pütnene, căt şi in letopiseţul lui Ureche intălnim dela Stefan cel Mare incoace persoane inzestrate cu titlul hatmaniei. Existenţa lor istorică este scoasă din sfera indoelei. Se ştie deasemenea că amĕndouĕ cronicele au fost scrise pe baza unor alcătuiri vechi. Aici se iveşte conflictul; el este insă numai in aparenţă, pentrucă in realitate aflăm uşor cheia explicării. Avem dovezi (documentale şi inscrip-

[1]) Cogălniceanu, op. cit., Tom. III, pag. 301.

[2]) In lista rangurilor boereşti din cronica lui Ureche se află pe lăngă titlul de *hatman* şi toate celelalte numiri istorice. Aşezarea lor după o laltă apare ca o privire retrospectivă («hatman, părcălab şi portar de Suceava...» Cogăln. op. cit, T. I, pag. 138); «hatman» este titulatura modernă şi de căpetenie, «portar de Suceava» mai mult o aducere aminte.

[3]) Făcem abstracţie dela doc. din 1589 (publicat in Arch. ist. Tom. I, p. I, pag. 42) a cărui inchiere ar trebui studiată in original.

[4]) V. d. e. inscripţia mormintală a lui Luca Arbure in Wiken hauser, Geschichte u. Urkumden des Klosters Solka, Czernovitz 1877 pag. 11.

[5]) Idem, op. cit. (doc. din 1589) pag. 64.

ţionale) că persoanele cărora li se atribue titulatura de „hatman“ au fost portari şi pârcălabi de Suceava, precum de pildă Şendrea [1]), cumnatul lui Stefan cel Mare sau Luca Arbure [2]), nenorocitul mentor a lui Stefan cel Tĕnĕr. In vechile insemnări moldoveneşti ei vor fi figurând sub adevĕratele lor titluri. Vornicul Ureche care cunoaşte şi celelalte titulaturi moştenite ale hatmanului va fi inlocuit cuvintele obsolete prin titulatura modernă şi de căpitenie [3]). Şi Analele Putnene vor fi avut o istorie analogă. Astfel se poate explica anticipaţiunea observată. Incheiăm aci şirul indicărilor noastre şi credem că am implinit scopul de-a arăta cititorilor de ce fel sunt acele *lapalii,* ce nu au putut fi considerate intr'un op monumental şi cu destinaţia de a implè: „une lacune importante“.

Să examinăm acum, care este valoarea ştiinţifică a opiniei ce admite că boeriile curţii moldoveneşti sunt intocmite după chipul şi asemĕnarea trufaşei arhontologii bizantine. Trebue să concedem, că d. Blaramberg nu este singurul adept a lui Cantemir, care susţine că boeriile sunt aduse direct dela Bizanţa; mulţi alţi scriitori, dealtmin-

[1]) Analele putnene şi Ureche il numesc: «Şendrea, hatmanul» (v. Hasdeu, Arch. ist. Tom. III, pag. 8; Cogălniceanu, op. cit T. I, pag. 161). Documentele contimpurane emise din cancelaria cumnatului sĕu il scriu «portar de Suceava (vezi nota 4 p. 681). Contimpuranul Baltazar de Piscia, carele relată Papei despre rĕsboiul lui Stefan din 1476 nu ştie nimic despre hatmania lui Şendrea, cu toate că-l pomeneşte; Baltazar de Piscia ii atribue mai mult boerului Iuga «vistiernicus» un rol de comandant. (Esarc, O relaţiune contimpurană imediată despre Stefan cel Mare, Columna lui Traian, An. VII, pag. 376 sq.).

[2]) Vornicul Ureche scrie un capitol: «Cum au perit Arbure *hatmanul* şi cu feciorii lui». (Cogălniceanu op. cit. pag. 187). Documentele nu cunosc decăt pe Arbure *portariul de Suceava.* (D. e. documentele publicate in Arch. ist. T. I, p. I, pag. 27 sq.; Melhisedec, Cronica Romanului, p. I. pag. 150, 156; Wickenhauser, Geschichte der Klöster Homor etc. pag. 93 sq). Inscripţia ce se află deasupra uşei bisericuţei din Solca il numeşte pe Arbure ctitor şi pârcălab de Suceava fiu al bĕtrânului Luca Arbure pârcălab de Niamţ. Inscripţia pietei morméntale încă *nu* il numeşte hatman, (v. Wickenhauser, Geschichte u. Urkunden des Klosters Solka pag. 11).

[3]) Vezi nota 2 p. 682.

terea serioşi, s'au obicinuit a repeţì această poveste. Ceea ce nu-i putem insă erta autorului nostru este poticneala ce o păţeşte traducĕnd (pag. 235) „... les charges de Cour sous les anciens empereurs grecs (desquelles Curopalates et Georgius Co*n*dinus *ont traité* dans un livre spécial)..." Cănd vorbeşte cineva cu un ton atăt de magistral despre oficiile palatului constantinopolitan, trebue să ştie bine că *Περὶ τῶν ὀφφικιαλίων τῶν παλλατίου κωνσταντινουπόλεως βασιλέων καὶ τῶν ὀφφικίων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας* a fost scrisă de *unul* şi nu de *doi* şi că acest unul se numea Georgius *Codinus* Curapalata (*Κουροπαλάτης*) şi nu Co*n*dinus; şi aceste ar trebuì să le ştie chiar şi atunci cănd in Cantemir s'ar intămpla să fie un lapsus călami. Descoperirea legăturei intre intocmirile bizantine şi cele moldoveneşti nu este decăt un meşteşug de cuvinte, care pierde orice credinţă, cănd, urmănd sfatului dat de insăşi partisanii acestestei opinii, confundăm stărea de lucruri din Moldova cu cele ce ne relată sapientissimus Curopalata despre rangurile magnaţilor bizantini [1]). Daca titulăturele boerilor moldoveneşti ar avea o infăţişare analogă celor din imperiul bulgar n'ar fi nimeni in stare să nege o puternică inriurire bizantină. Dar simpla grupare a treptelor archontologiei romăne vădeşte că formele ei sunt născute in paralelogramul de puteri al mai multor civilisaţiuni. Logofĕt, spătar, vistiernic—vornic, postelnic, stolnic, ciasnic—părcălab—hatman—portar—serdar, sunt demnităţi de bună seamă străine in provenienţă şi apropiate de o laltă numai prin alcătuirea unui sistem de organisare eclectic. Observăm că numai partea cea mai mică a titulaturelor are o aparenţă bizantină, pecănd majoritatea vădeşte o altă patrie. Dar nici această minoritate de demnităţi nu trebue să o socotim introdusă direct din Bizanţa, pentrucă ea se află şi la curţile ţărilor mai apropiate Moldovei. Mult mai probabilă este inriurirea organizaţiei muntenesti.

In discuţia intocmirilor muntenesti nu vom intra, pentrucă in miezul feluritelor opinii şi stabiliri din „Essai sur

[1]) Migne, Patrologiae Graecae Tomus CLVII. 1866 col. 29 sq.

les institutions“ se află la urma urmelor tot aceleaşi greşeli fundamentale. Să ne fie ertat însă a revenì asupra unor inexactităţi generale, cuprinse in acest capitul. Pe lângă boeri care constitue in prima linie puterea armată a ţării, să pomeneşte şi o clasă de proprietari mai pacînici, numiţi, după d. Blaramberg, in Valachia moşneni sau cnezi, in Moldova rezeşi sau megiaşi. Intrucât aceşti cnezi şi megieşi vor fi fost mai pacînici decât demnitarii supremi ai ţărei şi in ce se deosebeau ei de boeri nu vom examina aici; nu vom primì însă repartiţiunea teritorială, căci avem ştiri positive despre cnezi existenţi in Moldova [1]) şi megieşi vieţuitori in Muntenia [2]). Asemenea nu putem admite existenţa obiciuelnică a *majoratului*, de vreme ce in documentele cunoscute nu aflăm nici o indicaţie şi istoria nu ne arată multă continuitate in splendoarea familiilor boereşti. Insfirşit cum vine că *marele logofĕt* in lista rangurilor d-lui Blaramberg este metamorfosat in „*Le grand Chancelier*“ (pag. 235), marele spătar in „*Le Grand Porte-Glaive*“ (pag. 237)? Mare logofĕt mare spătar, sunt termeni istorici; in ei se oglindeşte o parte din trecutul nostru neschimbat şi ei trebue păstraţi nealteraţi pentru acei, ce purtaţi de duhul adevĕrului, se vor aprofunda in adăncimea vremilor trecute.

In deosebitele grade de cultură moartea de om este deosebit calificată. Noţiunea crimei şi a pedepsei sunt noţiuni tărzii. La inceput omorul nu deşteaptă decât o resbunare neimpăcată din partea familiei victimei. Povestile antice ale popoarelor europene şi practica de astăzi a triburilor selbatice arată că această datorie sângeroasă este sfântă şi de onoare. Dar această morală barbară este in curĕnd biruită de lăcomie şi de neajunsuri şi neamurile sunt dispuse a erta lovitura pentru o resplată potrivită. Aici incepe un al doilea period mai pacînic şi mai priincios civilisaţiunii.

[1]) Melhisedec, Cronica Romanului, p. I, pag. 134 (doc. din 6996 Oct. 15); Wickenhauseur, Bohotin, 1 Heft Wien 1874 pag. 65 (doc. din 6946); ibid, Geschichte der Kl. Homor etc. pag. 83 (doc. din 6936 Dec. 28).

[2]) Laurian, Mag. ist. T. 5, pag. 58.

Rescumpĕrarea rĕsbunării și pedeapsa nu este unul și acelaș lucru; pedeapsa lovește in cel vinovat, rescumpĕrarea ĕi inlesnește aplanarea resbunării in interesul sĕu propriu. Statul, intrucât se poate vorbì despre acestă intocmire ce exista pe atunci abia in contururi generale, nu are nici un amestec hotăritor in pomenitele daravere private. Cu timpul insă construcția sa devine mai solidă și el incepe a-și manifesta viața din ce in ce mai puternic. Resbunarea și cruntele ei urmări sunt impotrivitoare scopurilor sale. El intervine ca impăciuitor; in urmă își dă mai mare silință de-a garanta pacea și primește drept resplată o parte din prețul rescumpărării, numit la popoarele germane *fredum*. (Pardessus, La loi salique pag. 652: „fredum la part attribuée au fisc parce que le magistrat intervenait pour prendre l'engagement de garantir la paix jurée). Această sumă nu se dă in chip de pedeapsă, ci simplu pentru serviciul de mijlocitor. (Leges Walliae ale regelui Howel Dha lib. III, cap. II, § 33: „cuius libet compensationis pro caede trientem rex habebit. Illius enim est, hasce omnes compensationes exigere ubicunque; cognati hominis occisi ad illas exigendas impares fuerint). Treptat cu desvoltarea unei vieți așezate și pornite in spre civilisație, moartea de om incetează de a fi un eveniment particular supărăcios și conștiința fărădelegii devine din ce in ce mai vie și mai generală. In această a treia epocă se introduce pedeapsa și *dreptul* de-a pedepsì devine o atribuțiune a statului. Se intelege că remășițele vechei credinți nu s'au putut mortifica cu totul, și că odreslile lor au impedicat de multe ori activitatea statului. Rescumpĕrările și plata, ce avea să se facă statului perd caracterul lor primitiv și dispar in urmă.

Astfel a fost mersul desvoltării principielor penale; sub asemenea trăseturi trebuia să fie tractată și reacțiunea in contra morții de om pe teritoriul locuit de români. A afirma simplu existența de „wehrgeld“ și de „fredum“ (pag. 79) și a cita apoi vreo două documente nu tocmai din cele mai potrivite și căteva frase din Cantemir este prea puțin și inexact totodată. Inexact pentrucă vorbele „wehrgeld“ și

„fredum“ n'au fost nici când in usul poporului român și existența de analogii juridice nu ne autorizează să suspendăm de dragul lor deosebirile terminologice; in urmă epoca de wehrgeld și „fredum“ cuprinde mai multe transițiuni insemnate și aproprieri inspre epoca de pedeapsă — momente, ce nu s'au considerat de fel. Cetitorul scrierii d-lui Blaramberg rămâne intr'o desăvirșită indoială asupra sistemului aplicat in casuri de moarte de om. Se vorbește de „wehrgeld“ și de „fredum“, apoi de pedeapsă cu moarte și de graciarea princiară. Care este legătura acestor fragmente de evoluțiune? Recepțiunea dreptului bizantin remas-a de tot sterilă? Unde sunt urmele acestei inriuriri și care este resultanta ce a eșit din ciocnirea obiceiului pământului cu ideile progresiste?

Se știe, că dreptul canonic *occidental* a acceptat și a pus in practică unele axiome și instuții ale dreptului german. Computația germană este competentă in constatarea gradelor de rudenie, și in sistemul beneficiar sunt desvoltate axiome din teoria feodală. Recepțiunea cea mai trainică sunt insă jurătorii (conjuratores); cari nici azi nu au dispărut cu totul din procedura canonică (iuramentum septimae manus). D. Blarambarg, vorbind despre jurătorii noștri, ii crede introduși prin dreptul canonic (pag. 79); dar teritoriele române n'au fost nici când sub ascultarea canoanelor occidentale. Manualul din care a scos autorul opinia sa a fost scris din nefericire asupra instituțiunilor unei țări occidentale.

Numai puțin nepotrivite sunt părerile asupra organisațiunei municipale (pag. 60 sq); dar stilul dogmatic de mai inainte se schimbă, dând loc unei nehotăriri nemotivate. Așa cetim „Il faut douter de l'existence du Scholtuz en Roumanie où le judex semble avoir tenu aussi lieu de maire“ (pag. 62). Pentru ce atâta indoială când pe baza documentelor existente, suntem in stare a ne pronunța definitiv asupra acestor chestiuni? Vom aproba fără indoială incercarea de-a urmări intocmirea șoltuzatului in vechile legi germane; dar vom remânè desamăgiți când ea se va mărginì intru a ne indica vreo două pasaje relative la ea din legea lui Kotharis (pag. 67), care vor avea să ție locul istoriei aproprierii

şi recepţiunii acestei forme exotice in viaţa trecutului nostru. A reconstitui organisaţia veche a tĕrgurilor noastre fără cunoştinţa vechilor intocmiri polone şi mai cu seamă saso-maghiare este o incercare zadarnică. Polonia şi Ungaria a fost pentru noi multă vreme oglinda civilisaţiunii occidentale, de unde s'au intins şi asupra noastră vreo căteva raze resfrânte şi palide.

Intunecoasă şi abătută dela şoseaoa mare a ştiinţei occidentale este potica ce trebue să o apuce d. Blaremberg pentru a deschide calea inspre necunoscuta lume a trecutului nostru juridic. Compilarea de detailuri de mult cunoscute din autori franţeji şi germani, acolo unde este de lipsă o intrupare puternică a unei munci originale este o apucătură din cale afară nepotrivită.

GEORGE POPOVICI.

ŢARA

Din umbra deasă-a norului
Intins pe ţări străine
Cu aripele dorului
Voios revin la tine,

O! cuib al fericirilor,
O! ţară luminoasă,
Comoară-a nălucirilor,
Grădina mea frumoasă!

Ş'avêntul tinereţelor
Ce 'n sênu-mi se trezeşte
Prin lumile poeţilor
Sburând mĕ rătăceşte.

Şi 'n farmecul avêntului
Tot ce sub ochi resare
In poalele pămêntului
Mai drăgălaş imi pare;

Intinderea cămpiilor
In zări mai lin se perde.
Mai dulce-i rodul viilor,
Verdeaţa e mai verde.

Mai nalte sunt nălţimile,
Mai cald e mândrul soare,
Mai limpezi limpezimile
De riuri şi isvoare.

Ear fetele cu florile
Mai viu rid intre ele,
Şi spun privighitorile
Mai tainic viers la stele.

Aice-i ţara basmelor
Ce 'ngănă-a noastră minte
Prin freamătul fantasmelor
Din timpi de mai nainte.

Aice-i vestea Doamnelor
Din lumea legendară,
Ş'a prelungirii toamnelor
Sub cer de primavară.

Aice-i ţara ţărilor
Ş'a doinelor de jale
Ce 'n liniştirea serilor
Te ţin uimit in cale.

Aici cu lăcrimioarele
Bujori se prind in horă.
Aice insuş soarele
Are 'ntre flori o soră,

Şi 'n stincele Carpaţilor
Cresc păseri năsdrăvane
Şi 'n sufletul bărbaţilor
Mândriile Romane!

O! gură dulce-a raiului
Tu dai prin o zimbire
Şi fericire traiului
Şi morţii fericire.

Luceferii eterului
Răvnind privesc la tine
Şi toţi ingerii cerului
Te-au indrăgit ca mine!

Mircești, Septemvrie 1886.

ODA LA CURTEA DE ARGEŞ

I.

Românu 'n timpuri de rĕsboae,
Pentru al sĕu ţĕrm din moşi-strămoşi,
Vărsa tot sângele-i şiroae,
De se umbrea sub nouri roşi.
El inclina mândra sa frunte
Numai la Cer, vroind pe loc
Să stee nalt precât un munte
Intr'a lui ţară şi 'ntre foc.

II.

Apoi in timpuri de cădere,
Cât era cerul nendurat,
El sta pe gânduri in durere,
De mari risipuri răzemat,
Şi asculta plin de uimire
Glasul lor tainic şoptitor,
Ce-i pomenea de-a lui mărire
Şi in trecut şi'n viitor.

III.

Românu 'n timp de rĕsuflare
Cu al sĕu paloş vitejesc
Clădea mult trainice altare
Sub scutul Domnului ceresc,
Ca să privească lumi şi soare
Cum neamul sĕu ş'a lui clădiri
In veci rĕmân neperitoare
Printr'ale lumii sguduiri.

IV.

Cum, de mĕsura mult mărească
A numelui ce-a moștenit,
El sta cu soarta-i față 'n față,
Ea crăncenă, el neclintit!
Ear când sufla vĕnt de peire,
Cum el in cale-i falnic sta,
Și pentru-a țării mântuire,
Vĕntul oprea și-l infrunta.

V.

Curte de Argeș! ca și tine
Aproape-a fost el de morment
In ochii litfelor haine
Părească voi șterși de pre pămĕnt,
Dar cât un stîlp e in picioare
Nu cade templul dărămat,
Și nici un neam viteaz nu moare
Cât el mai are-un fiu bărbat.

VI.

Un singur om de viță tare
Poartă 'n sĕn mii de oameni tari,
Precum o ghindă 'n coaja-i are
Un verde codru de stejari,
Ear prin iubirea de moșie
Și prin credința 'n Dumnezeu
Un om plătește cât o mie,
Stăpân pe viitorul sĕu.

VII.

Așa tu curte legendară,
Așa tu, drag Român popor,
In cursa soartei mult amare
V'ați dat un sacru ajutor,

Şi eată-vĕ azi ear cu fală
Strălucitori prin har ceresc,
El sub o mantie regală,
Tu sub veştmĕntul ăngeresc.

VIII.

El vine-O! sfântă monăstire,
Cu braţe pline de cununi,
După trei secoli să te-admire
Ca pe-o minune 'ntre minuni.
O! monument, soarta ţi-e mare!
Sub neaoş Domn aĭ fost clădit,
Şi 'n mândra-ţi nouă realţare
Azi sub un Rege eşti sfinţit!

IX.

Priveşte 'n jur, priveşte 'n zare
Umbrele mari a celor morţi,
Care-ţi trimit o inchinare
De pe-ale vecĭniciei porţi.
Mărirea ta este deplină;
Geniu a fost numele tĕu.
Eşti demn de o naţie creştină,
Eşti demn locaş de Dumnezeu!

V. ALECSANDRI

ŢARANII SUB MIHAI VITEAZUL

CU PRILEJUL UNUI NOU DOCUMENT

D. Tocilescu publică in volumul al patrulea al revistei sale[1]) un document dela Mihai Viteazul din 1596 Februarie 1, interesant cu deosebire prin aceea că cuprinde la sfirşit căteva rănduri scrise româneşte de insăşi măna lui Mihai. Prin acest document Mihai işi intăreşte chiar lui proprietatea satului Surlanul, pe care l'ar fi cumpĕrat «dela toţi sătenii, anume: dela Staicu şi dela Manea, şi dela Dan şi dela Dupcea şi dela toată ceata lor şi dela Staciul şi dela Ioan şi dela Stoica şi dela Prodan, şi dela toate cetele lor, şi dela Dumitru şi dela Neacşul şi dela Stefan şi dela Albotă şi dela Dan şi dela toate cetele lor, toate părţile lor, drept 40,000 de aspri». In josul documentului stă următoarea insemnare autografă a lui Mihai Viteazul: Ioan Mihail Voivoda datamu cu cărţil alooru de moşiiă şi al mele dă sa dăscuparatu dă la min satul Surlanu şi mai (mia?) dat as(pri) 80,000 inu Belgradu. Blastămatu şi proclită să fie dă 318 olţă şi de min cĕna va spurcĕ pomana a măih».

Care să fie inţelesul acestui document? Este evident că Domnul restitue chrisovul sĕu de cumpărătură moşnenilor ce-i vănduse moşia şi pentru a da o mai mare garanţie acestei restituiri, inseamnă insuş cu măna sa reintoarcerea moşiei către vechii ei stăpănitori. Insemnarea se vede că a fost făcută in Belgrad sau Alba Iulia, prin urmare cel mai timpuriu in 1599 Noemvrie (1), cănd Mihai calcă pentru intăia oară in capitala Ardealului[2]).

[1]) Pag. 542.

[2]) *Bălcescu*, Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul, Bucureşti, 1878, pag. 379.

Fiindcă asemenea insemnări autografe ale Domnilor sunt foarte rare in documentele noastre, apoi aflarea ei pe chrisovul din 1596 ar trebuì esplicată in chipul următor: Mihai Viteazul, ocupat intr'un chip atăt de incordat cu mănţinerea cuceririi Ardealului şi cu planurile sale asupra Moldovei, nu avù timpul de a pune să se intocmească un act in toată regula pentru restituirea moşiei cătră vechii ei stăpănitori şi le inapoì propriul său act de vănzare, insemnănd insă cu insăşi măna sa că această restituire se făcuse chiar de el. Se poate chiar că şi pe atunci pentru rescumpărări să nu se fi intocmit acte din nou, ci acel ce restituia lucrul să fi făcut aceasta prin restituirea actului pe care se insemna că s'a restituit, după cum vedem că a făcut-o Mihai Viteazul şi după cum se practică şi astăzi.

Pentruce inapoise Mihai moşia Surlanul foştilor ei proprietari? Domnul *Tocilescu* crede că aceştia urmase «pe Domnul ţării şi pe stăpănul lor feodal in expediţiunea din Ardeal şi se deosebiră poate prin vitejia lor pe cămpul de luptă şi că primise dela *generosul* şi viteazul Domn drept resplată a serviciilor lor, nu numai moşia ce i-o vănduseră mai inainte, dar ăncă 80,000 de aspri pe deasupra». Şi apoi ca conclusiune a acestei interpretări a documentului inchee d. *Tocilescu*: «daca cele cinci rănduri de mai sus scrise de Mihai Viteazul ne destăinue puţina deprindere ce avea de a scrie românească cu măna sa cea aspră şi virtoasă, mai uşor fiindu-i de a invărtì sabia decăt de a ţinea condeiul — ele ne dau in acelaş timp o dovadă *strălucită de sentimentele generoase şi democratice ale principelui, pe care istoricii moderni, incepănd cu Bălcescu, s'au obicĭnuit a ni-l presenta ca apăsător al ţăranului, ca distrugĕtor al instituţiunilor democratice ale ţării, ca pe cel care a introdus şi a consfinţit iobagia sau şerbirea ţăranului român*».

Mărturisim că nu putem impărtăşì optimismul amicului nostru d. *Tocilescu* asupra politicei interne a lui Mihai Viteazul şi că tocmai mult preţiosul document, scos la iveală de d-sa, adaugă o nouă dovadă asupra miseriei ţăranului român sub domnia acelui mare căpitan.

D. *Tocilescu* interpretează documentul in mod cu totul greşit căud inţelege cuvintele «şi mai dat aspri 80,000 in Belgrad» in sensul că Mihai ar spune că *a mai dat el ţăranilor acea sumă* de bani. D. Tocilescu observă anume că nu s'ar putea lua acea frasă in sensul că ţăranii a *mai* dat cei 80,000 de aspri intrucăt nicăiri mai nainte nu se spune că Mihai să fi primit ceva dela dĕnşii. N'avem decăt să facem o mică intervertire de litere, anume in loc de *mai* să citim *mia* şi in ţelesul acestui pasaj devine concordant cu toată insemnarea scrisă de Mihai, anume: «Io Mihail Voivoda datam cu cărţile lor de moşii şi a le mele de s'au *descuparat* dela mine satul Surlanu şi *mi a* dat aspri 80,000 in Belgrad».

Cuvĕntul *descupărat,* care conţine cheia intregei interpretări, şi despre care d. *Tocilescu* nu spune nici o vorbă, nu poate fi altceva decăt *descumpĕrat* adică *rescumpĕrat*, cuvĕnt primit de Mihai Viteazul sau de limba timpului sĕu, după analogia lui disfăcut, disbătut, descălţat etc. Mihai Viteazul zice dar in insemnarea sa că răzeşii *şi-au rescumpărat moşia dela mine şi mi-a dat 80,000 de aspri* şi deaceea le dă documentele lor *şi ale mele*, adică actul ce-l analizăm şi pe care se află pusă insemnarea lui Mihai. Daca modul cum este scris in original cuvĕntul *mai* nu ar invoi să se citească *mi-a* [1]) atunci este foarte uşor de a se admite o greşală de scrisoare a lui Mihai Viteazul care precum spune d. *Tocilescu* pare a fi invĕrtit cu mai multă destoinicie sabia decăt pana. Şi alte cuvinte le găsim scrise greşit precum; *cărţil* in loc de *cărţile*, *min* in loc de *mine, otţi* in loc de *atiţi*, *măih* in loc de *mia* şi aceasta in biete cinci rănduri. Prin urmare n'ar fi de loc extraordinară o greşală de scrisoare. D. *Tocilescu* se miră insă atunci cum ar fi vorbit Domnul de pomană căud lua, pentru un lucru cumpĕrat cu 40,000 de aspri, la rescumpĕrare 80,000!

Dar aceasta nu era decăt firesc. Moşnenii daca venise tocmai in Belgrad pentru a-şi rescumpăra moşia, dovedeau că ţineau la ea, precum ţine fiecare răzaş la frăntura sa de pă-

[1]) Vezi reproducerea fotografică a insemnării lui Mihai in tabla a X-a şi la sfirşitul volumului al IV-lea al revistei.

mĕnt. Ei se rugarĕ deci de Mihai Viteazul ca să le facă o favoare de-a le restituì pămĕntul, *să-şi facă cu ei o pomană*, cum spune şi astăzi ţăranul nostru cănd iţi cere o indatorire; incăt intr'adevĕr atăt puternicul Domn, biruitorul Ardealului işi tăcea o pomană cu bieţii moşneni consimţind să le inapoeze moşia chiar drept un preţ indoit. Apoi cuvintele late au căutat intotdeauna să acopere faptele egoiste ori neoneste şi deaceea Mihai Viteazul făcea faţă actului sĕu arbitrar, titluind de pomană restituirea moşiei pentru indoitul preţ al cumpĕrăturei.

Se mai află in documentele cunoscute pănă acuma exemple de asemenea *pomene*, făcute oamenilor cu moşii cumpĕrate de ei pe bani dela Domni şi cari deci numai de pomană nu puteau fi. Aşa un document din 10 Oct. 1608 arată că Constantin Movilă, vĕzĕnd credincioasa slujbă a lui Dumitrache Kiriţă mare postelnic care slujise pe părintele sĕu Ieremia timp de 12 ani şi acuma il slujia pe dĕnsul, il *miluieşte cu deosebita sa graţie* dăndu-i satul Vĕnătorii de lăngă Piatra, lui şi nevestei sale Maricuţa, mătuşa Domnului [1]) şi cu toate acestea un alt document din 1620 aprile 14, care emană dela insăşi Maria vĕduva repausatului Dimitrachi Paleologu (Kiriţă) care a fost postelnic mare in zilele reposatului Domn Ioan Constantin Movilă arată că «au avut un sat Vĕnătorii in judeţul Neamţului care sat il *cumpĕrase* dela Constantin Movilă Vodă drept 1000 de galbeni roşi daţi in trebuinţa ţării» [2]) Eată dar că Domnul se prefăcea că miluieşte pe Kiriţă cu un sat pe care acesta il cumpĕrase. Astfel işi făcea şi Mihai Vodă pomană cu rĕzaşii cărora le restituia satul ce aceştia il rescumpĕrau.

Apoi de unde ar fi avut Mihai Viteazul suma indestul de insemnată de 80,000 de aspri spre a o da ţăranilor peste restituirea moşiei?

Indată ce el pune piciorul in Belgrad vedem că cere prin mijlocirea comisarului imperial David Ungnad ajutor de bani dela impĕrat. Comisarul spune in raportul seu din 3 Ia-

[1]) Hasdeu, Archiva istorică T. I, p. 78.
[2]) Idem, T. I, p. 80.

nuarie 1600, că Mihai ar fi ameninţat, in casul când cei 30,000 de taleri făgăduiţi nu ar sosi mai curênd, le va trimite comisarilor după găt pe Cazaci şi pe Haiduci şi atunci numai vor afla câtă obrăznicie trebue să sufere Mihai dela trupele sale [1]), Mihai dar care era atât de strimtorat de bani să fi impins generositatea până a da la vreo şasesprezece soldaţi de ai sêi 80,000 de aspri ca recompensă pentru vitejia lor? Dar ce ar fi zis in asemenea cas ceilalţi mercenari ai lui Mihai? Sau ar fi trebuit să-i resplătească pe toţi in mod egal, lucru pentru care i-ar fi trebuit milioane, şi documentele contimpurane ne arată că Mihai nu prea dispunea de ele —, sau revolta trupelor sale pe care le ţinea in frêu cu atâta greutate, trebuia să isbucnească.

Nu poate fi deci nici intr'un chip inţelesul documentului că Mihai pentru a resplăti vitejia celor şasesprezece ostaşi ai sêi le-ar fi restituit moşia şi le-ar mai fi dat pe deasupra încă 80,000 de aspri. Apoi n'ar fi fost o resplată indestul de strălucită, să le dăruiască moşia pe care o cumpărase tot de la ei cu 40,000 de aspri; cu alte cuvinte să le dăruiască acei bani? Pentru ce să le mai dea încă 80,000 de aspri? Mărturisim că *generositatea* lui Mihaiu ne pare cam extraordinară, mai ales când ce constată strimtorarea de bani in care se afla eroul.

Mihai Viteazul spune in documentul sêu că ar fi *cumpĕrat* satul Surlanul dela toate cetele moşnenilor şi că ar fi dat pe el suma de 40,000 de aspri. Data actului de cumpĕrătură este din 1 Fevruarie 1596. La această epocă Mihai sfirşise tocmai marea sa luptă cu Turcii, care urmase după bătălia dela Călugăreni; respinsese pe Turci din Muntenia cu ajutorul Ardelenilor şi al Moldovenilor; luase Giurgiu, Nicopoli şi Vidinul şi tocmai pe la data documentului se pregătea să respingă o năvălire tătărească [2]), Nişte asemenea im-

[1]) *Eudoxiu de Hurmuzachi*, document privitor la istoria Românilor, Bucureşti IV, 1882, p. 6.

[2]) *Bălcescu*, Mihai Viteazul, p. 185. *Eudoxiu de Hurmuzachi*, documente privitoare la Istoria Românilor IV, 1, p. 504, 10 Februare 1596. Raportul solului veneţian Marcu Viniu către doge despre isbânda lui Mihai contra Tătarilor. Comp. şi IV, 2, p. 216.

prejurări, când Mihai trebuise să cheltuiască atât de mult cu respingerea năvălirii turceşti şi acuma era să intimpine un atac al Tătarilor, cu greu ar fi dispus el de suma de 40,000 de aspri, spre a cumpĕra o moşie. In scurta şi viforoasa carieră a lui Mihai Viteazul, el nu avù apoi nici un moment timpul de a se gândì la daraverele sale, toată neobosita lui activitate fiind absorbită de trebile publice. Ne vine greu a crede că Mihai Viteazul să se fi gândit intre două resboae care puneau in cumpĕnă intreaga lui posiţiune, a agonisì avere, a-şi sporì patrimoniul prin cumpĕrare de moşii.

Să nu ascundă oare şi *cumpĕrarea* aceasta cu totul altceva, precum am vĕzut că sub termenul de *pomană* se cuprindea o daraveră oneroasă?

Un alt document relativ tot la epoca lui Mihai Viteazul va respunde la această intrebare.

Acest document de la Radu Mihnea din 1613 spune că acest domn «hărăzeşte satul Apele Vii cu tot venitul lor şi cu viile din hotar in hotar, moşnenilor Balaur, Moraicu, popa Pleşa, Stănilă, Lupul, Stanciul si Balan cu toţi fraţii şi feciorii lor, de vreme ce le este lor sat bĕtrân şi dreaptă moşie şi de moştenire dela strămoşii lor; *după aceea când au fost in zilele reposatului Mihail Voevod le-au făcut silnicie acestor knezi mai sus zişi de le-au aruncat lor aspri 50,000 de le au luat lor moşiile şi i au făcut vecini*». Moşnenii insă rescumpĕră satul lor dela urmaşul lui Mihai Simion Movilă, dând pentru el 70,000 de aspri. Mihai insă, după ce luase moşia răzeşilor ca domnească pentru neputinţa plăţii greului bir impus stăpânitorilor ei, *o dă de zestre fiicei sale Florica la măritarea ei cu Inde Postelnicul*. Hrisovul pe care il analizăm cuprinde tocmai judecata urmată intre răzeşii care rescumpărase moşia şi Postelnicul care pretindea că o stăpâneşte ca zestre, şi Radu Mihnea dă remas pe Postelnicul pe motivul că moşnenii nu puteau remâne şi «fără de moşie şi cu asprii daţi» [1]).

Acest document ne arată ce soiu de cumpĕrătură putea

[1]) *Bălcescu si A. Laurian*, Magazinul istoric, pentru Dacia, II, p. 263.

fi acea făcută de Mihai Viteazul dela moşnenii din Sularul. Era tot o asemenea aruncare de bir impus lor, pe care ei neputêndu-l plăti, Mihai le luă satul ca domnesc, făcênd insă un document care să constate un simulacru de vênzare. De-aceea şi vedem că domnul se grăbeşte a li inapoia satul, când ei ofere pentru el 80,000 de aspri, sumă ce trebuia să fie bine venită pentru Mihai Viteazul, in momentul când il găsim atăt de strimtorat de nevoi băneşti in capitala Ardealului.

Nu poate fi nici o indoială că răzaşii nu şi-au vêndut moşia *de bună voia lor*, cum spune documentul lui Mihai Viteazul; căci nimene şi cu atăt mai puţin moşnenii nu-şi vênd păméntul spre a-l preface in bani. Apoi ei, vênzêndu-şi ocina trebuia numai decăt să rémână vecini sau rumăni pe moşia devenită boerească sau domnească, condiţiune care de sigur nu putea fi dorită de nişte oameni până atunci liberi şi fără stăpăn. Pe timpul lui Mihai Viteazul insă asupririle de tot feliul la care erau espuşi micii proprietari coborire pe mulţi din ei in rândurile vecinătăţii. Astfel prin un hrisov din 1654 Constantin Basarab intăreşte familiei Buzeştilor stăpânirea pe 128 de moşii (!) parte moştenire, parte cumpérate. Intre acestea se véd şi vreo 20 de cumpérături, făcute de postelnicul Radu Buzescu depe la moşneni in zilele lui Mihai Vodă: «Aceste sate au fost knezi, zice documentul, şi cu moşiile lor de inainte vreme, apoi când au fost in zilele réposatului Mihail Voevod leat 1594, *şi vêzênd atăta nevoe şi greutăţi pentru biruri, şi n'au avut cu ce să se plătească de greutăţile lor şi au venit la jupân Radu Clucerul Buzescu, până atunci vel spătar, şi de bună voe li s'au vêndut vecinii şi cu toţi fii lor şi toate părţile lor de moşii pe bani gata,* insă Cărstea cu 50 de stânjini aspri 1875, Danciul 10 st. aspri 375 şcl.[1])

Toate aceste imprejurări lămuresc pe deplin inţelesul documentului publicat de D. *Tocilescu*. Mihai Viteazul răpise sub forma unei vênzări de bună voie moşia

[1]) Magazinul istoric, II. p. 235.

Surlanul dela vechii ei proprietari, pentru a se despăgubì astfel de o dare pe care bieţii moşneni n'o putuse respunde indată. Documentul care constată cumpĕrătura ascunde in sine o confiscare pe sama domniei a satului răzăşesc şi foştii sĕi proprietari nu numai că işi perduse moşia, dar încă şi condiţiunea lor de oameni liberi. Vĕzĕndu-se atăt de greu loviţi, moşnenii pun mănă dela mănă, adună zi cu zi banii timp de 3 ani, şi după ce realisează suma insemnătoare de 80.000 de aspri, se duc in Alba Iulia la Mihai Viteazul şi ii ofer această sumă pentru *descupărarea* satului lor. Mihai Viteazul, care tocmai pe atunci se afla in cea mai grea strimtoare din partea banilor, se invoeşte cu această tocmeală; insă, neavĕnd timpul a intocmì un document formal, inapoeşte moşnenilor pretinsul act de vĕnzare, insemnănd cu propria lui scrisoare, spre mai mare garanţie, intoarcerea moşiei in stăpănirea vechilor ei proprietari, care de sigur ii sărută şi mănele pentru această *pomană*.

Eată singura interpretare istorică a acestui interesant document.

A. D. XENOPOL.

Chestiunea continuităţii Românilor in Dacia

INAINTEA

CONGRESULUI ORIENTALIŞTILOR DIN VIENA

Nu puţin sgomot s'a făcut zilele trecute despre o lucrare, pe care ar fi citit-o d. Hunfalvy in Congresul orientaliştilor dela Viena şi in care acest invăţat Ungur se sileşte a dovedì cumcă naţionalitatea română e nouă in Dacia lui Traian, venită tărziu de peste Dunăre, născută in Balcani şi mai căte altele. Este adevĕrat că lucrarea in chestiune era scrisă şi gata de a fi comunicată Congresului, dar citită n'a fost in realitate decăt numai un fel de introducere, ear restul a remas necitit, şi eată pentru ce: Din dată ce d. Hunfalvy incepuse a-şi desfăşura teoria, d. B. P. Hasdeu s'a sculat cerĕndu-i voie de a-l intrerupe pentru a-i pune o intrebare. D. Hunfalvy consimţind, d. Hasdeu l-a intrebat: De ce oare calul scopit se chiamă *hongre*, adecă „Ungur"? Fiindcă meşteşugul scopirii cailor era foarte indatinat pe ţĕrmul sting al Dunării de jos in tot cursul veacului de mijloc, incepĕnd ăncă din secolul al IV-lea, după mărturia lui Ammian Marcellin, astfel că Francejii, căpătănd cai scopiţi de prin Ungaria, i-au numit *hongres*.

Acest cuvĕnt ar fi deajuns el singur pentru a dovedì că in veacul de mijloc Ungurii locuiau in patria lor de astăzi, dacă neştine s'ar apuca cumva a născocì o teorie contrară. Dar atunci este şi mai sigur că Românii sunt la poalele Carpaţilor cel puţin tot atăt de vechi ca Ungurii, căci in intreaga Europă centrală şi nordică calul scopit nu se chiamă „Ungur" ca franţuzeşte, ci „Român". nemţeşte

Wallach, in limba svediană *valack*, in limba litvană *volukas*, in toate dialectele slavice dela nord şi numai dela nord *valah* şi *voloh*, fiindcă in intreaga Europă centrală şi nordică acest fel de cai se aduceau in veacul de mijloc, fără intervenţiunea Ungurilor, dea dreptul dela Români, prin urmare Românii locuiau aci, ear nu peste Dunăre. D. Hunfalvy nu ştia ce să respunză la o intrebare atăt de pragmatică, căndeată se scoală d. profesor Alfred Ludwig dela Praga, ridicănd o altă obiecţiune. Dacă — zice renumitul sanscritist bohem — dacă Românii ar fi venit din Bulgaria, atunci capitalele lor cele mai vechi ar fi fost aproape de Dunăre, pe căndistoria ni le arată din contra la nord, in Carpaţi, şi pogorirea de acolo urmează cu mult mai tărziu. Ambele intreruperi au produs o sensaţiune atăt de invederată intre ascultători şi au incurcat atăt de rĕu pe d. Hunfalvy, incăt el abia a putut să ingăne de căteva ori căte un „nu ştiu“ sau „chestiunea trebue studiată“, şi apoi a declarat că numai citeşte memoriul sĕu fiind prea lung, ci-l depune pe biurou pentru a fi publicat in buletin. Eată tot ce a făcut invăţatul Ungur, dar nu ăncă tot ce i s'a făcut lui, căci peste trei zile, dinaintea aceloraşi membri ai Congresului, d. Hasdeu a citit o lucrare a sa „Sur les éléments turcs en roumain“, in care din nou prin alte argumente a combătut teoria d-lui Hunfalvy, fiind aplaudat şi fără a se ridica o singură voce impotrivă.

NOTIŢE LITERARE

Novele de *N. Gane*, ediţiunea II, 3 volume, Bucureşti 1886. Ediţ. librăriei Socec & Comp. – Poesii de *N. Gane*, 1 volum, Iaşi 1886.

E un fenomen foarte rar in ţara noastră ca un op literar sau ştiinţific să easă in a doua ediţiune. Această fericire au avut-o insă novelele d-lui N. Gane care au apărut de curênd revĕzute şi sporite in noua ediţiune a librăriei Socec & Comp. Trebue să recunoaştem meritul acestei librării, că singură in ţara noastră şi-a dat osteneala, chiar cu sacrificiuri, de a populariza scrierile literare ale autorilor români ce se desting.

Căteva novele ale d-lui N. Gane se tipărise la 1873 la Iaşi sub titlul „Incercări Literare“. La 1880 se publicase novelele aceluiaş autor in 2 volume tot la Iaşi. Ambele aceste ediţiuni sfirşindu-se cu totul, astăzi novelele complecte ale d-lui N. Gane, vĕd pentru a treia oară lumina zile in trei volume elegante. La dreptul vorbind, scrierile acestea se presentă chiar pentru a patra oară in public, căci tot ce se cuprinde in aceste volume apărute acum, a fost intăi publicate in *Convorbiri Literare* şi se află respândite in cele douezeci de tomuri ale revistei noastre. Dela cea intăi novelă *„Fluerul lui Ştefan*, tipărită in anul I din *Convorbiri*, pănă la cea din urmă naraţiune *Dacă vrea Dumnezeu*, publicată in No. 4 al acestui al douezecelea an al nostru, scrierile d-lui Gane s'au bucurat de o neintreruptă favoare pe lângă publicul cetitor român. Subiectele alese din viaţa poporului nostru, stilul uşor şi cam inflorit, limba corectă, luată din graiul viu al poporului, prin urmare totdeauna naturală, toate aceste insuşiri au dat un farmec special scurtelor naraţiuni ale autorului nostru. Deaceea toate aceste scrieri fără excepţie au fost reproduse după *Convorbiri*

Literare de foile periodice române și cele mai multe din ele traduse in alte limbi, mai cu seamă in limba germană, s'au bucurat de mare favoare pe lângă publicul și chiar pe lângă criticii germani.

A lăuda pe d. N. Gane statornicul nostru colaborator, ar fi oarecum a aduce laude chiar revistei noastre, atât de intim legată este intreaga sa activitate literară cu *Convorbirile*. Ne vom mulțumì dar de a recomenda călduros „novelele și poesiile“ d-lui N. Gane publicului cetitor și de a reproduce scurta și caracteristica prefață ce a pus in fruntea ediției sale, adresând-o „Amicilor din Junimea“ :

Amicilor mei din «Junimea»

„Vouĕ vĕ dedic această carte. De va fi rea veți avea respunderea, de va fi bună al vostru va fi meritul, căci fără voi, fără caldul vostru indemn nici o linie poate n'ar fi eșit din pana mea.

Eu unul o prețuesc numai pentru că este rodul unei lucrări stăruitoare plină de amintiri din tinerețele mele, și in care mi-am găsit liniștea vieței ce adeseori mi-a lipsit in lumea din afară.

Primiți deci această dedicare ca semnul cel mai inveterat al iubirii mele.“

POESII

MARIEI

Căte dureri am suferit
A spune nu se poate, —
Şi totuş eu le-aşi fi 'ndurat,
Le-aş fi uitat pe toate,
Dacă din ochii tĕi senini
Şi plini de dulci mistere
O rază numai mi-ai fi dat,
O rază de putere.

Un veac intreg de suferinţi
Mi-ar fi părut o clipă,
Perdută 'n noaptea cea de veci
Pe-a timpului aripă;
Ear clipa scurtei fericiri
Mi-ar fi părut că este
Un veac de nesfirşit amor,
O tainică poveste.

Tu n'ai ştiut oprì din sbor
A dragostei scăntee,
Eu n'om ştiut dela 'nceput
Că tu eşti tot femee, —

Şi azi nici tu n'ai mai dorì
Să vezi că-ţi es in cale,
Nici ĕu n'aş şti să mai visez
De farmecele tale.

Şi totuş, dacă-mi amintesc
De-acele vremi, Marie,
Căud totul imi vorbea de-amor,
De sfăntă poezie,
Şi de plăcutele dureri
Ce azi imi par străine, —
Nu pot prieten să nu-ţi fiu
Găndindu-mĕ la tine.

DE ZIOA EI

Căud te 'ntălnii intru 'nceput
Cu ochi vicleni plini de dorinţi,
Eu, copilandrul tără minţi,
Un *măndru vis* am inceput.

Şi visul mi l'am tot urmat
Dulce in anii tinereţii
Fericirea 'ntreag' a vieţii
In tine-atunci am intrupat.

Şi poate dacă ascultai
Chemarea dorului deatunci,
De-ai fi venit cu mine 'n lunci,
Pradă iubirii de te dai,

Azi mai departe aş visa,
Ear ochii umezi de dorinţi
Copil m'ar face fără minţi
Cântări frumoase-ai asculta.

Dar ai părut că nici mĕ ştii
Că doru-mi nici l'ai inţăles,
Priveai iubirea ca eres
Când mi-aprinsese patimi mii,

Aşa că insăţi ai ucis
Pe sfiiciosul visător,
Făcuşi durere din amor,
Din fericire sarbĕd vis.

Şi azi chiar dacă ai răvnì
Să mĕ 'ntorci earăş in trecut
— Cu vorbe dulci, aprins sărut,
Zadarnic te-ai mai ostenì.

Căci astăzi limpede şi drept
Ca nălucire privesc tot,
Tu insăţi mai deprins, socot,
Nepăsător şi inţelept.

. . . . . .

. . . . . .

Deaceea tot să 'ntinereşti
In ochi lumini să aibi mai vii,
Să te 'ndrăgească mii de mii
Să pari o zină din poveşti.

Dar să rĕmăi tot cea dintăi
Privind iubirea ca eres,
Că viaţa-i fără de 'nţeles
Prin tine vor pricepe ei

Şi nepăsarea-ţi le-a proba
Că 'n lume 's vecinice dureri,
La veselii şi la plăceri
Ertat e numai a visa.

. . . . . .

Tărziu putea-vei să 'nţelegi
C'ai fost isvor de suferinţi,
Şi 'n ochii umezi de dorinţi
Era problema vieţi 'ntregi.

PE GĂNDURI

... Şi privesc in depărtare
Stoluri lungi de răndunele,
Şi ca ele-aşa drumeţe's
Toate găndurile mele.

Năzuinţele le mănă
Pururea şi in tot locul,
Insă pas cu pas din urmă
Le tot paşte nenorocul.

Mi-am fost zis cu hotărire —
Şi mi-am zis in multe rănduri —
Să mĕ las in voia soartei
Şi să numai cad pe gănduri;

Dar mi-a fost cu neputinţă,
Căci nu sunt stăpăn pe ele...
Şi tot trec cum trec in zare
Stoluri lungi de răndunele.

IOAN N. ROMAN.

POESII POPORANE

DOINE

Frunză verde mărăcine
Cu amar trăesc pe lume.
Cu amar şi cu durere
Viaţă făr de mângăere
Dragoste făr de plăcere.

Frunzuleană grău mărunt
Căte flori cresc pe pământ
Toate merg la jurământ.
Numai spicul grăului
Şi cu lemnul domnului
Şăde 'n uşa raiului
Face loc sufletului.
De păcate ce-am avut
Nici la iad n'am incăput
Că-i plin iadul de juraţi
Şi de voinici blăstămaţi.

Frunzuleană stuh de baltă
Când eram la mama fată,
De lucram de nu lucram,
Tot draga mamei eram,
Dar de când m'am măritat
Copiii m'o 'mpresurat
Milă n'am de la bărbat.

Frunză verde ş-o lalea
Nu-mi lega maică lumea
Cu cine nu mi-e voia.
Ci mi-o leagă maică, leagă
Cu cine mi-i lumea dragă.
Dă-mĕ maică după drag
Să-mi fie şi'n pămĕnt larg,
Nu mĕ da după urit
Să-mi fie şi'n pămĕnt strimt.
Mai fă maică ce-i putea
Şi mĕ dă la casa mea
Nu mĕ da maică pe deal
Că se face grăul rar
Şi iarba numai hotar.
Şi mĕ dă maică pe şes
Că se face grăul des
Şi iarba numai ovĕs.

Frunză verde rug de mure
Ce mi-i drag mie pe lume
Cărăruşa din pădure
Merg fetele după mure,
Noi mergem tăind nuele
Doar ne-om intălni cu ele.

Frunză verde avrămască
Cui e drag să 'mbĕtrănească
Meargă 'n străini să trăiască,
Să trăiască ani de zile
Să 'mbĕtrănească ca mine.

Frunzuleană foae lată
De-aş avea mamă şi tată
N'aş mai plănge căteodată,

De-aş avea fraţi şi surori
N'aş plânge atâtea ori,
De-aş avea neamuri in sat
N'aş umbla ca un om beat,
De-aş avea pe cineva
N'aş mai plânge, n'aş ofta,
Că mila dela străini
Ca şi umbra cea de spini :
Când te pui să te umbreşti
Mai tare te dogoreşti.

Frunză verde de răchită
Casa ta-i descoperită :
Mie-mi pare şindrilită
Casa ta e risipită
Mie-mi pare zugrăvită,
Ca dragostea de nevastă
Ca garoafa din fereastă.
Bate vêntul cam din jos
Umple casa de miros.
Dragostea de fată mare
Ca fasola din căldare
Unde torni un pumn de sare
Şi dulceaţă nu mai are.

Ce mi-i drag nu mi-i urit
Fie cât de ocărit
Şi ce uresc n'oiu iubì
Cât de lăudat ar fi.
Cât ei fi şi ei trăì
Vită bună să nu ţii
Om frumos să nu mai fii.
Vita bună toţi ţi-o fură
Om frumos il scot la hulă.

Frunză verde iarbă grasă
Cu cât mĕ m'ai duc de-acasă
Și beau și mĕ veselesc
Cu-atăta mĕ recoresc.

(Sfirșit).

Adunate de ELENA SEVASTOS.

CORESPONDENȚĂ

C. V. B. in *F.* — Tradus din franțuzește? — Se vede că nu știați că chiar textul francez nu e original, ci o simplă imitare? Vedeți in Schiller: *Die Theilung der Erde* și in «Convorb. Liter.» traducerea publicată in anul VI (1873) pag. 208.

I. N. R. — Mulțumiri.

I. C. in *Buc.* — V'ați incurcat cu totul in istoria «Stelei». Nu e nici cap, nici coadă.

Fl. B. in *C.* — «Să nu căutăm intr'o poesie formă, regulă și ritmu, ci numai sentiment»? Noi insă credem că sentimentul singur nu ajunge, altfel cei mai mulți oameni ar fi poeți.

X. — Prea multă și neintemeiată desperare. De altminteri versificarea destul de corectă.

Autorul. — 16 ani?! — Mai lăsați cățiva să treacă pănă la viitoarea expediție literară ce-mi veți face.

C. G. in *I.* — Știu bine de unde e imitat, dar nu înțeleg sensul.

M. C. in *S.* — Par'că ar fi ceva, dar mai aștept și alte incercări.

Pelimon. — Poate, mai tărziu și pe ales.

I. S. — Nu mi-a fost cu putință să pĕtrund in înțelesul acrostichului D-voastră.

V. C. — Dacă mi-a fi cu putință, voiu căuta să fac o alegere.

Eg. Cr. in *B.* — Nu putem publica toate intăiele incercări ale copiilor. Manuscriptele nu se inapoiază.

G. Id. — Sfatul meu este să treceți la alte ocupații.

St. H. — Nu vĕ lăsați de loc de literatură, insă pe viitor țineți mai mult la principiul unității, dacă voiți să interesați.

I. St. S. A. — Din cale afară comun.

G. dela *P.* — Fără sare.

Dir.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÊND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII «CONVORBIRILOR LITERARE»

Hélène Vacaresco, **Chants d'Aurore**, 1 vol. Paris, 1886.

I. T. Isvoranu şi M. M. Trişcu, **Vlad al V-lea**, dramă istorică in versuri, in 4 acte, 1 vol. Craiova, 1886.

T. C. Vătădrescu, **Luptele Românilor** in resbelul din 1877—1878. Vol. 1, Apărarea teritorului. Bucureşti, 1886.

B. Petriceicu-Hasdeu, **Dicţionarul limbei istorice şi poporane a Românilor**, fascioara III, Aflu-Alcam. Bucureşti, 1886.

Analele Academiei Romane. Seria II, Tom. VIII, 1885-1886, Secţiunea I, partea administrativă şi desbaterile, 1 vol. in 4⁰. Bucureşti 1886.

Dr. Nerset Marianu, **Pravoslavia Română** faţă cu dreapta credinţă romană in vara anului 1886, 1 vol. Cernăuţi, 1886.

N. Gane, **Novele**, ediţiunea II, 3 vol. Bucureşti, 1886.

N. Gane, **Poesii**, 1 vol. Iaşi, 1886.

Eudoxiu Freiherr von Hurmuzaki, **Fragmente zur Geschichte der Rumänen**, V-ter Band. Bucureşti, 1886.

Étude sur les Négociations comerciales de Roumanie avec L'Autriche-Hongrie et la suisse, 1 vol. Bucarest, 1886.

Savva N. Şoimescu, **Biserica Episcopiei Argeşului**. Istoria şi descrierea ei, cu o precuvêntare, 1 vol. Bucureşti, 1886.

V. Alexandri, **Ovid**, Schauspiel in vier Aufzügen. Aus dem Românischen von *Dr. Adolf Stern*, 1 bd. Hermannstadt, 1886.

N. A. Alexandrini, **Studiu statistic** asupra populaţiunii din 1885 şi asupra mişcări populaţiunii din anii 1880—1885 din judeţul Iaşi, lucrat după datele oficiale, 1 vol. 8⁰, Iaşi 1886.

BIBLIOGRAFIA GENERALĂ ROMÂNĂ

culeasă de

ALEX. DEGENMANN

Lei B.

320. **MANLIU IOAN.** — Istoria resbelului in Orient sau luptele Românilor, Rușilor, Muntenegrilor și Serbilor cu Turcii, in colaborare cu d-nii *Aug. Laurian* și *D. Miron*, 9 broșuri, București, 1878. in 4⁰, p. 144, *Tip. Stef. Michăilescu.* — 50

321. **MANOLESCU N.**—Câteva cuvinte asupra chloroformisațiunei copiilor, Buc., 1678, in 8⁰, p. 48, *Tip. Curții.*

322. **MANU H.**—Dare de seamă asupra administrațiunei comunale a orașului, București, 1876, in 4⁰, p. 125, *Tip. Națională.*

323. **Manualul datoriei publice**, pe anii 1878, 1879 și 1880, București, 1878, in 4⁰, p. 126, *Tip. Curții.*

324. **Manual de arta epistolară** sau culegere de scrisori pentru tot felul de afaceri și relațiuni intêmplătoare in viața socială, cum felicitări, scrisori amicale, familiare și comerciale, contracte, testamente, anunciuri; prelucrat de *P. G. M.* in 12⁰, 158 & 2, Buc. 1876, frații *Ioanițiu & Comp.* 1 50

325. **Manualul guardului orășănesc**, coprinzênd legea gardei cu modificările ei, regulamentul sêu și decisiunea ministerială pentru salut. Iași, 1879, in 16⁰, p. 96, *Tip. Buciumului Român.*

326. **Manualul scoalelor de I-iul grad**, lucrat de depositul de resbel, ed. III, București, 1875, in 8⁰, p. 112, *Imprim. Statului* . . . . . — 25

Lei B.

327. **Mapa Europei**, pentru usul scoalelor, lucrată după *L. Holle*, cu nomenclatura românească, elaborată de un director de scoale românesci, Sibiu 1876, ed. *Juliu Sprecr.*

328. **MĂRĂCINESCU M.** — Sistemul metric, pentru usul școalelor de ambele-sexe, urmat de instrucțiuni asupra predării lecțiunilor și de soluțiunea problemelor, ed. IV, Craiova, 1876, in 8⁰, p. 36 & 40, *Tip. Macinca & R. Samitca.* 1 20

329. **MARCOVICI Dr.** — România medicală, revistă periodică in colaborare cu mai mulți doctori in medicină, București, 1875—1876, in 8⁰ mare, *Tip. Walter & Göbl.*

330. **MARCOVICI S.**—Un regulament mai puternic decât chiar legea lui, București, 1878, in 8⁰, pag. 32, *Tip. Thiel & Weiss* . . . . . 1 —

331. **MARDARESCU T. D.** — Aritmetica elementară, pentru școalele primare, Iași, 1877, in 16⁰, p. 127, *Tip. A. Berman.*

332. **MARESCU IOAN.** — Curs elementar de istoria universală, prelucrat in conformitate cu programa oficială, pentru usul clasei I a scoalelor secondare, Istoria antică, București 1877, in 12⁰; p. 69, *Tip. Națională* 1 50

Lei B.

833. — **Curs de istoria Românilor, Dacia şi Romănia**, prelucrat in conformitate cu programa oficială pentru usul clasei a IV din licee şi gimnase, Bucureşti, 1878, in 12⁰, pag. 456, *Tip. Naţională* . . . . . 3 —

834. — **Curs de Geografie**, coprinzĕnd noţiuni generale asupra pămĕntului (Dacia modernă nepublicată) prelucrată pentru usul clasei a 4-a de licee şi gemnase, Bucureşti, 1878, in 12⁰, p. 128. *Tip. Naţională.* . . . . . 2 —

835. **MARIAN S. FL.** — **Poesii populare române**, (din Bucovina). Tomul I, Balade. Cernăuţi, 1873, in 15⁰, p. VI & 220 . . 3 —

836. — **Tradiţiuni populare române**, Sibiu, 1878, in 12⁰, p. 64, *Tip. eredei de Closius* . . . . . — 40

Tomul II, **Doine**, Cernăuţi, 1875, in 12⁰, p. IV & 250. . . . . 3 —

837. — **Tradiţiuni populare române**, Sibiu, 1878, in 12⁰, p. 64, *Tip. eredei de Closius* . . . . . — 40

838. **MARIENESCU AT. M.** — **Steaoa magilor**, sau cântece la nascerea Domnului Isus Christos, 1875, Biserica Albă, (Banat), in 42, p. 47. *Tip. I. Wunder.*

839. **MARIENESCU M.** — **Sanţitoriul sau Agiasmatarul**, coprinzĕtor de cele mai necrsare lucrări preoţeşti, culese cu binecuvĕntarea O. S. P. episcopul Ajanasie, Craiova, 1877, in 4⁰, *Tip. Ph. Lazar.* 5 —

840. **MARIAN A.** — **Primele noţiuni de aritmetică**, cu principii de calcul oral, ca introducţiune la toate aritmeticele, Bucureşti, 1874, in 16⁰, p. 110 *Tip. T. Michĕescu* . . . . . — 35

841. **MĂRZESCU.** — **Défense de la société d'approvisionement de l'armée impériale active russe A. Horovitz, E. Greger et A. Cohan**, devant la Cour d'Appel de Bucarest, 1878, in 8⁰, p. 25 . . . . . 1 — (Apĕrarea Societăţei de aprovisionare a armatei imperiale active ruse, A. Horovit, E. Greger şi A. Cohan, dinaintea Curţei de Apel din Bucureşti, Bucureşti, 1878, in 8⁰, pag. 23. *Tip. Curţei.* . . . . . 1 —

842. — **Politica contemporană**, Martirii dela 48 şi salvatorii dela 66, Bucureşti, 1878, in 8⁰, p. 37. *Tip. Curţei.* 1 —

843. **MARIAN A.** — **Manual de aritmetică**, pentru usul scoalelor primare, ed. V, intreagă prefăcută şi adăogită de un mare numĕr de probleme, in 8⁰, p. XVI şi 109, Bucureşti, 1871, fraţii *Ioaniţiu & Comp.* (in deposit) . . . — 55

844. — **Prime noţiuni de aritmetică**, cu principii de calcul oral ca introducţiune la toate aritmeticile, culese pentru usul copiilor incepători din clasele inferioare ale scoalelor primare, in 18⁰, p. XVI şi 110, Bucureşti, 1874, fraţii *Ioaniţiu et comp.* (in deposit) . . . . — 35

845. **MASSALOUP I. V., Inginer.** — **România şi ţările vecine Danubiene**, dela Pesta până la Odesa, compusă din isvoarele statistice şi geografice cele mai nuoi, scara 1,806,400, Bucureşti, 1875, *E. Graeve et comp.*, plano 6, legate pe pănză 9 50

846. — **România şi ţările Danubieno**, chartă, litografiată la Viena,, Bucureşti, 1875, e6. *Szölözy şi Graeve* . . . . 6 —

847. — **Notiţe statistice asupra României**, Bucureşti, 1876, in 12⁰, p. 100, ed. *I. Szölözy şi Graeve.* 2 50

848. **MATEESCU I.** — **Studii asupra lui Sofocle**, Bucureşti, 1876, in 8⁰, p. 130, *Tip. Al. Grecescu.*

849. **MATEESCU V.** — **Biografia lui** (autografia), scriere practică, de el insuşi, Bucureşti, 1876 in 8⁰, p. 232, *Tip. Al. Grecescu.*

850. **MAXIM I. C.** — **Glosariu**, care coprinde vorbele din limba română streină, cum

Lei B.

și cele de origină indoioasă, după însărcinarea dată de societatea academică română, elaborat ca proiect. București, 1871—1876, in 8° mare, p. 584, *Tip. Lab. Români.* . . . . . 12 —

851. **MAXIM I. C.** — Elemente de gramatica Română, ed. 12, București, 1874, in 9°, p. 119, *Socec et Comp.*

852. **MAXIM I. C.** — O monstră de istoria critică, București, 1874, in 8°, p. 23, *Noua Tip. a Lab. Rom.* . . . . . — 50

853. **MAXIM IOAN.** — Pracktische Grammatik der rumänischen Sprache, nach *Ahn-Ollendorffs* Methode, 2 Auflage, Hermanstadt, 1877, Verlag von *Iul. Spreer*, 1877, in 8°, p. 277. . . . . 3 25

854. **MAZZINI GIUSEPPE.**—Datoriele omului, traducere de *Bas. Constantinescu*, București, 1876, in 12°, p. 139, *Tip. Th. Michăescu* 1 50

855. **MELCHISEDEC.** — Adunare de rugăciuni pentru toate zilele anului, necesare fiecărui creștin, cu iconițe colorate, edițiune de lux, in curs de publicare.

856. — Cronica Romanului și episcopiei de Roman, compuse după documente române și streine, edite și inedite, 2 vol. București 1874—1875, in 8°, p. 352 & 239, *Tip. Națională* . 6 lei și 3 —

857. — Manual de tipic, sau formularul slujirei de Dumnezeu a bisericei ortodoxe, imprimate din nuou, Roman, 1877 in 8°, p. 126, *Tip. Asociaților Ionsecu-Cubelea.*

858. **MEITANI G. G.**—Studii constituționale, București, 1878, in 12°, p. 213, *Noua Tip. a Labor. Rom.* . . . . . 10 —

859. **MELIDON G. R.** — Manualul învățătorului sau elemente de pedagogia practică, in usul scoalelor populare, București, 1874, in 8°, p. 154, *Tip. Națională Socec et comp.* . . . . . 2 —

860. — Istoria națională pentru popor, sau neamul, sapa, arma, casa și mintea Românilnr prin toate timpurile și locurile, București 1876, in 8°, p. 217, *Tip. Socec, Sander & Teclu* . . . . 1 —

861. **Memorlele lui Petru Badulișteanu** din Tĕrgoviște, București, 1876, in 12°, p. 46, *Tip. Al. A. Grecescu*

862. **MERIȘESCU C. MAIOR.** — Amintire de Rahova, Stan Florea dorobanțul, din batalionul de Mehedinți, București, 1878, in 12°, p. 22, *Socec et comp.* . . . . — 40

863. **MERY.** — O călătorie la Neapole, sau fericirea unui milionar și nobleța cumpărată, București, 1874, in 12°, p. 32, *Tip. Al. Grecescu.*

864. **MESIOTU I. GR. D.** — Programa gimnasiului mare public român, de religiunea ortodoxă răsăriteană și a celor-l'alte școale impreunate cu aceasta, pe anul scolastic 1876—1877, Brașov, 1877, in 8°, *Tip. Römer et Kamner.*

865. **MEY GEORGIU.** — Cathechese, pentru pruncii școlari din școalele elementare populare, traducțiune de *Titu Budu*, Gherla, 1878, in 8°, *Tip. Archiediecesană.*

866. **MICHĂESCU D.** — Tratamentul febrei tiphoide și al tifosului, prin Hiarotherapia, tesă pentru doctorat. București, 1878, in 8°, p. 48, *Tip. Curței.*

867. **MICHĂESCU M.** — Elemente de geografia fisică și politică a celor 5 continente, cu noțiuni de geografia matematică pentru usul scoalelor secundare, ed. a 4, corectată și adausă, București, 1876, in 8°, p. 304, *Tip. Laboratorilor Români* 2 50

868. — Manual de istoria universală modernă, București, 1877, in 8°, p. 108, *Tip. Lab. Rom.* 1 50

869. — Manual de istoria universală medie, București, 1877, in 8°, p. 86, *Tip. Lab. Rom.* 1 20

Lei B.

870. **MICHĂESCU M.**—Manual de istoria universală antică, cu geografia respectivă, ed. 5, corectată şi adausă, Bucureşti, 1878, in 8°, p. 143, *Tip. Lab, Rom.* 1 60

871. **MICHĂILESCU M.** — Elemente de retorică, Galaţi, 1874, in 12°, p. 46, ed. *G. D. Nebunelli.*

872. — Geografia (fisică, politică şi economică) a Romăniei pentru clasele primare şi gimnasiale, Galaţi, 1874, in 8°, p. 86, *Tip. Română* 1 25

873. **MICHAILESCU SIM.**—Descrierea plantelor (veninoase) cultivate, pomi, arbori, desemnate in 30 tabele colorate, editate de *S. Fr. Schreiber* din Esslingen, traducţiune română după textul frances, Craiova, 1877, in 12°, p. 29, *Tip. fraţii Benvenisti.* . . . . . — 80

874. — Descrierea mamiferilor şi paserilor din tabelele editate de *S. Fr. Schreiber*, Craiova, 1877, in 12° p. 96, *Tip. Fr. Benvenisti* . . . . . — 80

875. — Regnul animal, partea III, descrierea reptilelor, pescilor, moluscelor, insectelor, viermilor şi rozătoarelor, Craiova, 1877, in 12°, p. 163, *Tip. fraţii Benvenisti* . . . . . — 80

876. — Elemente de mineralogie. pentru clasa III-a gimnasială şi liceală, Craiova, 1877, in 8°, p. 48, *Tip. Naţională Th. Macinca* şi *R. Samitca.*

877. — Elemente de zoologia descriptivă, pentru clasa II gimnasială şi liceală, ed. VI, Craiova, 1877, in 8° p. 120, *Tip. Naţională Th. Macinca* şi *R. Samitca.*

878. — Elemente de geologie, pentru clasa III-a gimnasială şi liceală, Craiova, 1878, in 8°, p. 64, *Tip, Th. Macinca* şi *R. Samitca.*

879. — Elemente de botanica descriptivă, după dr. Leon Marchand, pentru cl. II gimn. şi liceală, Craiova, 1878, in 8°, p. 63, *Tip. Th. Macinca* şi *R. Samitca.*

Lei B'

880. **MICHAILESCU ST. C.** Elemente de mineralogiă, 2 volume in 12°, Bucureşti, *fraţii Ioaniţiu et comp.*

Partea I, Mineralogia teoretică, XII & 182 p. . . . . 4 —

Partea II, Mineralogia descriptivă. III & 239 p. . . . . 3 —

881. — Convorbiri asupra istoriei naturale, partea I Zoologia, in colaborare cu *Angel Demetrescu*, Buc., 1874, in 12°, p. 154, *Tip. Naţională* . . . . 1 —

882. **MICHĂILESCU ST. C.** — Lecţiuni de aritmetică, pentru clasele primare partea I, Bucureşti, 1876, in 12°, p. 96, *Tip. Laurian.* . . . . . — 50

883. — Industria şi resbelul, studiu social şi politic, Bucureşti, 1878, in 12°, p. 87 *Tip. Michailescu* şi *Luis* . . . 2 —

884. **MICHEL STURDZA**, ancien prince regnant de Moldavie, Paris, 1874, in 12°, p. 12, *Tip, Georges Chamerot.*

885. **MICHELET I.** — Principatele Dunărene, traducţiune de *Nicolae Nenovici*, cu un apendice despre literatura română, Bucureşti, 1876, in 12°, p. 60, *Tip. Românului.* 1 50

886. **MICU SIMEON.**—Teologia fundamentală sau generală, prelucrată pentru alumnii din seminarul greco-catolic, după *I. Swetz* cu aprobarea venerat, ordinorial metropolitan gr. cat. de Alba Iulia. Blasiu, 1876, in 8°, p. 520, cu tiparul semin. archichid.

887. **MIHALTIENU N. I.** — Intăia programă a gimnasiului public român, gr. or. din Bradu, Sibiu, 1877.

888. **MINISTERUL FINANŢELOR.** — Comptul definitiv al ex. anului 1875, compt prov. dela 1 Ian. până la 30 Sept, 1876, cu mai multe anexe, Buc., 1876, in 4°, p. 158, *Impr. Statului.*

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 24,514.

Abare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 9. Bucuresti, 1 Decembre 1886. **Anul XX.**

MAGISTRATURA IN STATUL ROMĂN

I.

In diferitele epoce, care s'au distins prin incercări de-a introduce instituţii noue in statul nostru, organizarea justiţiei, — ca o funcţiune primordială şi esenţială, intre deosebitele funcţiuni ce statul are a indeplini, — a trebuit mai ales să fie luată in consideraţie şi să fie supusă schimbărilor.

Concepţia statului esercită o influenţă neapărată asupra tuturor aşezămintelor publice, ce se infiinţează. Pe de altă parte există un raport intre instituţiile judecătoreşti şi intre celelalte instituţii publice inlăuntrul statului. Deaceea in gradul in care deosebitele aşezăminte ale statului se imbunătăţesc şi se consolidează, — şi instituţiile judecătoreşti se intăresc şi propăşesc; şi dela gradul de stabilitate al instituţiilor judecătoreşti şi dela modul cum acestea funcţionează, putem conchide asupra caracterului general, asupra stabilităţii şi funcţionării instituţiilor celorlalte in stat, «Căci nicio funcţiune a vreunui organ al statului, dela cel mai inalt pănă la «cel mai de jos, nu poate să se manifeste numai ca acţiune «a acestui organ singuratic, ci se arată in acest punct şi ca «manifestaţie a statului [1])».

Spre a ne convinge despre raporturile dintre celelalte instituţii publice şi instituţiile judecătoreşti, in deosebi cu pri-

[1]) V. Stein. Vollziehende Gewalt.

vire la statul român, — ne mărginim a studia natura instituţiilor noastre judiciare dela 1830 incoace. Prin aceasta vom avea a arăta multiplele incercări şi stăruinţe ce s'au făcut pentru infiinţarea unei organisaţii judecătoreşti, care să funcţioneze in condiţii mai bune, şi pentru realizarea stabilităţii intr'o ramură aşa de insemnată a statului.

Precum pentru toate necesităţile şi scopurile diferite, aşa şi pentru cele judecătoreşti, Regulamentele organice din Moldova şi Ţara Românească au căutat să introducă la noi instituţii şi principii cu totul noue. Sub acest raport ele au voit să pregătească justiţia de a funcţiona in condiţii mai bune ca in trecut, şi printr'aceasta de a implini o cerinţă neapărată in stat.

Prin o lucrare foarte detailată, Regulamentele organice au cercat a pune capĕt amestecului de atribuţii judecătoreşti şi administrative, nedeterminării competenţei diferitelor autorităţi, lipsei de adevĕrate organe judecătoreşti şi lipsei unei proceduri raţionale, atăt in materie civilă căt şi in materie penală.

Organismul judecătoresc, aşa precum e formulat de Regulamentele organice, privindu-l in toate părţile şi in toate amenunţimile, constitue lucrarea cea mai insemnată ce s'a făcut in ţările Române pentru organizarea justiţiei[1]).

Mai intăi Regulamentele au recunoscut necesitatea separării puterii administrative de cea judecătorească[2]). Se introduc pentru judecarea afacerilor civile trei grade de jurisdicţie, cu caracter permanent, şi cu competenţă determinată; căte un tribunal de fiecare district, curţi de apel şi un tribunal suprem, fiecare jurisdicţie fiind compusă din mai mulţi judecători, după gradul jurisdicţiei. Pentru judecarea causelor de o mică importanţă dintre săteni se infiinţează un tribunal rustic, compus din preotul satului şi din 3 juraţi aleşi de grămada satului, — instituţie la care, după desfiinţarea ei prin legea de organizare judecătorească din 1865,

[1]) Vezi Reg. org. a Munteniei, Capit. 7 art. 212—348 şi Reg. org. a Moldovei, Capit. 8 art. 279—397.

[2]) Vezi art. 279 a Reg. Moldovei, şi art. 212 a Reg. Munteniei.

am revenit la 1879. Judecarea causelor comerciale se defere la tribunale comerciale speciale, precum in Bucureşti, Craiova, Galaţi, la care participă comercianţi aleşi, — sau tribunalelor de judeţ, delegându-se însă la unele din aceste starostele comercianţilor, precum in Iaşi, sau doi comercianţi, precum la Focşani şi Botoşani [1]).

In ceeace priveşte judecarea afacerilor penale, Regulamentul organic al Munteniei cuprinde dispoziţii mai detailate, mai complete şi o procedură, care garantează mai mult pe individ. Principiul a trei instanţe nu e admis, pentru toate aceste cause. Indeosebi in Bucureşti şi Iaşi se infiinţează judecătorii de poliţie, compuse din 3 judecători, cu competenţa de a judeca abaterile poliţieneşti, iar in districte aceste cause sunt deferite prefecţilor, cari insuşesc astfel, pe lângă atribuţiile lor administrative, şi atribuţii judecătoreşti.

Delictele pedepsite cu inchisoare de un an se judecau in Muntenia de tribunalele de judeţ, de divanurile de apel secţia criminală, şi de inaltul divan, iar crimele pedepsite cu o pedeapsă peste un an de inchisoare se judecau de secţiile criminale ale curţilor de apel şi de tribunalul suprem. — In Moldova toate delictele şi crimele se judecau numai de curţile de apel şi de divanul domnesc [2]).

Cu deosebire trebue să amintim, că principiul publicităţii era prescris pentru judecarea tutulor afacerilor [3]).

In Muntenia Regulamentul introduce şi instituţia ministerului public, ca un factor esenţial al instanţelor judecătoreşti, cu scop de «a se păzi cu scumpătate pravila şi regulamenturile, a se săvirşi intogmai hotăririle judecăţii, şi a inştiinţa pe ministrul dreptăţii in cas de abatere a unui judecător» [4]). — Nu mai puţin şi instituţia advocaţilor e prevăzută şi regulamentată [5]), pe când in Regulamentul organic al Moldovei ea e abia menţionată [6]).

---

[1]) Vezi art. 333 Reg. org. a Mold., şi art. 299 Reg. org. a Munteniei.
[2]) Vezi Reg. org. a Munteniei, art. 262, 269, 317, 319, şi Reg. org. a Moldovei, art. 342, 346, 347.
[3]) Vezi art. 230 Reg. org. a Munt., şi art. 325, 327 Reg. org. a Mold.
[4]) Vezi art. 217 şi 218 Reg. org. a Munteniei.
[5]) Vezi art. 224—226 a Reg. org. a Munteniei.
[6]) Vezi art. 327 Reg. org. a Moldovei.

Jurisdicţiile, competenţa, procedura fiind astfel determinate, — Regulamentele organice au trebuit să resolve greaoa problemă, cum să se recruteze mai bine personalul judecătoresc, in lipsa de oameni speciali din acel timp; care să fie condiţiile de admisibilitate, de inaintare in funcţiile judecătoreşti şi care să fie posiţia judecătorilor in stat, faţă cu administraţia superioară: căci dela condiţiile stabilite, dela observarea lor şi dela capacitatea judecătorilor, atĕrnă ca instituţiile judecătoreşti să producă resultatele dorite, spre binele comun.

Domnul avea dreptul să numească pe toţi judecătorii, afară de trei membri la divanul domnesc al Moldovei, cari aveau a fi aleşi de Obştească obicinuită adunare, — şi tot Domnul avea dreptul a face inaintările [1]). In privinţa condiţiilor de admisibilitate, Regulamentele organice prescriu mai intăi vĕrsta pentru diferitele funcţii judecătoreşti, apoi condiţia «de a şti indestul pravila pămĕntului», şi insfirşit ca magistraţii să se numească «dintre boerii pămĕnteni, cunoscuţi in iubire de «dreptate, proprietari de averi nemişcătoare şi mai ispitiţi «in magistratură, ca prin aceste insuşiri să dee inchezăşluiri «moraliceşti şi pragmaticeşti la incredinţarea publică» [2]).

Regulamentele stabilesc disciplina judecătorilor, statornicesc garanţii pentru judecarea abaterilor săvirşite de judecători [3]), şi in privinţa posiţiei magistraturei, recunosc principiul inamovibilităţii, căci «temeiul neschimbării magistraţilor este ob«ştește cunoscut de folositor, pentrucă prin aceasta se dă ju«decătorilor indemănare de a cunoaşte mai bine datoriile lor, «de a căştiga toată ispitirea trebuincioasă de-a se deprinde «la o sistemă de legi, de pilde, de principii temeinice şi po«trivite» [4]). De sigur insă că judecătorii numiţi pe atunci nu puteau fi declaraţi inamovibili, şi prudenţa impunea ca să

[1]) Vezi art. 362, 389, 281 şi 214 Reg. org. a Moldovei; şi art. 214 Reg. org. a Munteniei.

[2]) Vezi art. 281, 284 Reg. org. a Moldovei, şi art. 219. 246, 271, 321 Reg. org. a Munteniei.

[3]) Vezi art. 327, 328 şi 331 Reg. org. a Munteniei, şi 378, 286 Reg. org. a Moldovei.

[4]) Vezi art. 285 Reg. org. a Moldovei, şi art. 215 Reg. org. a Munteniei.

se lase guvernului dreptul de a schimba pe judecătorii nevrednici, şi de a supune pe cei nou numiţi unei incercări. Deaceea judecătorii aveau a se numì pe 3 ani; arătându-se demni, ei puteau fi menţinuţi in al doilea şi in al treilea period de 3 ani, — iar după 9 ani in Moldova şi 10 ani in Muntenia, ei aveau a fi declaraţi inamovibili, «dacă Domnul şi obştească adunare vor găsì cu cale»[1]).

Cu mijlocul arătat, «cu sporirea bunelor năravuri, şi păşind cu incetul», cu lăţirea cunoştinţelor de drept prin inceputurile de facultăţi de drept ce s'au creat in ţară, şi perseverând in observarea şi desvoltarea principiilor aşezate de Regulamentele organice, am fi putut ajunge a avea o justiţie stabilă, integră şi cu cunoştinţe.

Insă bunele intenţii ale Regulamentului nu se realizează sub multe privinţe, nu numai din causa greutăţilor ce implică executarea reformelor, relative la organisaţia judecătorească in acele timpuri, ci şi din causa nevroinţei de-a da deplină urmare acelor reforme. Administrarea justiţiei a fost in tot timpul espusă la usurpări din partea Domnului şi a administraţiei superioare, şi din neobservarea regulelor fundamentale ale organisaţiei judecătoreşti de cătră aceia, resultarĕ grave abusuri. Justiţia nu a putut să dobândească autoritatea cerută şi să inspire increderea necesară. Cu tot progresul imens, ce constituesc in sine dispositiile Regulamentelor, justiţia a fost şi ea una din causele principale de nemulţumire in contra guvernelor regulamentare.

Atăt in Moldova căt şi in Muntenia, unul din abusurile principale in administrarea justiţiei a fost intervenţiunea Domnului şi a miniştrilor. După lege, in Muntenia Domnul nu avea dreptul a judeca decăt in casul căud presida tribunalul special, constituit pentru judecarea abaterilor judecătorilor dela divanul domnesc[2]), şi el nu putea intervenì in administrarea justiţiei decăt avĕnd a confirma hotăririle curţilor de apel in materie penală, avĕnd a deferì in judecarea din nou al

[1]) Vezi art. 285 Reg. org. al Moldovei, şi art. 215 Reg. org. al Munteniei.
[2]) Vezi art. 328 a Reg. org. al Munteniei.

inaltului divan in casurile prevĕzute prin art. 296, 324 a Reg. org. al Munteniei, precum şi avĕnd a da incuviinţarea sa in unele casuri speciale [1]).

Cu toate acestea, prin o greşită şi arbitrară interpretare a art. 331 din Reg. org., şi Domnul şi miniştrii interveneau in administrarea justiţiei, suspendând procesele, oprind lucrările tribunalului şi ale curţilor şi chiar indicându-le schimbările de introdus.

In Moldova, Domnul avea dreptul să presideze divanul domnesc in toate causele, precum şi tribunalul special pentru judecarea abaterilor disciplinare ale judecătorilor acestei curţi supreme [2]). El mai avea dreptul să intervie in administraţia justiţiei putĕnd confirma hotăririle divanului domnesc [3]), putĕnd trimite causa a fi judecată din nou, când el nu luase parte şi când hotărirele nu erau pronunţate cu unanimitate [4]), — precum şi avĕnd a da aprobarea sa in casurile art. 358, 380 şi An. T. art. IV din Regul. org. Dar in fapt lucrurile se petreceau cu totul altfel. Încă dela 1848 partida naţională imputa guvernului de pe atunci multe abusuri: «Câte hotăriri date de către «divanul domnesc in conglăsuire de şapte mădulări, şi care «după art. 363 a Regulamentului remăn pentru veci sfinte, «şed dela inceputul Domniei sale neintărite şi neaduse in im«plinire, şi câte altele asemenea s'au sfărmat, şi nelegiuit s'au «trimis in noua cercetare a tribunalelor» [5]). In divanul ad-hoc al Moldovei, in şedinţa din 14 Noemvrie spre ilustrarea stării justiţiei, deputatul Miclescu, zice: «că fără escepţie fiecare dintre «noi este mai mult sau mai puţin victima sistemului de pro«cedură ce am avut şi avem încă in ţară, unde Domnul ho«tăreşte procese, logofĕtul cel mare hotăreşte procese, sfatul «administrativ hotăreşte procese; unde toţi aceştia păresc, «judecă, hotăresc şi osindesc, — fără ca să fie o lege stabilă

[1]) Vezi art. 294 şi 331 Reg. org. a Munteniei.
[2]) Vezi art. 286 şi 362 Reg. org. a Moldovei.
[3]) Vezi art. 357, 364, An. I. a. IV a Reg. org. a Moldovei.
[4]) Vezi art. 362 a Reg. org. a Moldovei.
[5]) Vezi dorinţele partidei naţionale din Moldovei No. 21.

«de a-i oprì cu o grea respundere pentru arbitrara competenţă «ce şi-au insuşit-o; unde insfirşit Domnul ocărmuitor este ob- «ştescul judecător şi jandarm al tutulor supuşilor»[1]). — In judecarea afacerilor civile tribunalele nu aveau a cere şi a primì[2]) nici un fel de povăţuire sau deslegare nici dela instanţele de mai sus, nici dela logofeţia dreptăţii, şi cu toate acestea era de sub Regulament a fost in mod abusiv tocmai era povăţuirilor şi a deslegărilor.

Un alt abus sub Regulament a fost reaoa alegere a magistraţilor şi nestabilitatea posiţiei lor. Principiul inamovibilităţii, a cărui punere in aplicaţie trebuia să se incerce, a rĕmas pe hărtie. Se vedea un militar, care işi părăsise regimentul, numindu-se president de tribunal; o slugă ajungea magistrat; şi chiar la compunerea divanului domnesc al Moldovei, Domnul işi insuşise dreptul de-a numì şi pe acei membri, cari ar fi trebuit aleşi de Obştească adunare. In fine, din partea administraţiei superioare nu se esercita nici o supraveghiare serioasă şi eficace asupra tribunalelor şi curţilor de apel.

Din causa acestor abusuri încă de la 1848 partida naţională din Moldova formulase intre diferitele cereri neapărate pentru ameliorarea justiţiei şi a ordinei judecătoreşti, şi aceste dorinţe: reforma tribunalelor şi inamovibilitatea judecătorilor, neamestecarea Domnului in ramul judecătoresc şi aducerea in implinire a sentenţelor fără intărirea sa[3]). De aceea divanul ad-hoc al Moldovei a votat in şedinţa memorabilă dela 14 noemvrie, următoarele doue dorinţi pentru viitoarea reorganizare a Românici: 1) deplina neatĕrnare a părţii judecătoreşti de puterea curat administrativă, şi 2) inamovibilitatea judecătorilor, principii recunoscute de Regulamentul organic al Mol-

[1]) Vezi Buletinul şedinţelor adunării ad-hoc a Moldovei, No. 13 din 18 Noemvrie 1857.

[2]) Vezi art. 318 a Reg. org. a Moldovei.

[3]) Vezi dorinţele partidei naţionale din Moldova dela 1848 No. 20 şi 21.

dovei, dar neexecutate [1]). — Nu mai puţin şi comisia europeană insărcinată de a studia situaţia ţărilor române la faţa locului, in raportul sĕu cătră congresul din Paris, ocupându-se şi de starea justiţiei şi a organisaţiei judecătoreşti, reluă mai intăi abusurile arătate mai sus, şi apoi arătă ca base necesare pentru ameliorarea justiţiei intre altele următoarele condiţii : 1) «a regula şi a se definì mai precis atri«buţiile puterii judecătoreşti şi a puterii esecutive, a lua a«cesteia orice pretest de insuşire, de atribuţii şi de ingerinţă; «2) a ridica posiţia magistraţilor şi a o face mai stabilă, ce«rĕndu-le, pre căt va fi cu putinţă, cunoştinţe mai speciale «pentru admiterea sau pentru inaintarea lor in funcţii judecă«toreşti, fără condiţie de rang in boerie, şi mai cu seamă de «a da eficacitate principiului, in virtutea căruia un judecător «să nu poată fi depărtat in mod arbitrar»[2]).

Congresul de Paris, in organizarea definitivă dată Principatelor române, spre a pune capĕt abusurilor in justiţia acestor ţări, propune prin *Convenţie* infiinţarea unei Inalte curţi de casaţie şi de justiţie [3]), avĕnd credinţa că prin posiţia inamovibilă a magistraţilor din această curte şi prin jurisdicţia ce avea să esercite asupra tutulor instanţelor judecătoreşti, se va inlesnì realizarea acelor principii enunciate ăncă in Regulamentele organice şi esprimate apoi ca neapărate dorinţe de divanul ad-hoc al Moldovei şi de comisiunea europeană, — adică stabilitatea şi neatĕrnarea magistraţilor numiţi, şi inlăturarea amestecului şi a influinţei puterii esecutive.

Spre a da o realizare dispoziţiilor din Convenţie, comisia centrală in sesiunea anului 1859 a şi elaborat un proiect de lege pentru infiinţarea Inaltei curţi de casaţie şi de justiţie [4]), şi după adoptarea lui mai in intregime de ambele

---

[1]) Vezi suplimentul la procesul verbal XVIII in Buletinul şedinţelor. divanului ad-hoc.

[2]) Vezi Rapport adressé au congrès de Paris, edit. Bucureşti 1869 pag. 80—98.

[3]) Vezi art. 38—41 din convenţie.

[4]) Vezi Protocoalele comisiunei centrale, protocoalele 76, 77, 78, 79, 80 in sesiunea I-a 1859—1860.

adunări elective, — la Martie 1862 curtea de casaţie a inceput să funcţioneze in virtutea legii sale constitutive.

Infiinţarea acestei curţi cu o competenţă intinsă şi cu o posiţie cu totul neatĕrnată creată membrilor ei, constituea un stadiu insemnat in istoria instituţiilor judecătoreşti ale ţării şi un pas mare pentru stabilitatea justiţiei in România. Greutatea era numai de a se şti cum şi dintre cine să se recruteze membrii curţii de casaţie, şi dacă aceasta se va face in aşa condiţii, ca aşteptările puse in această inaltă curte să fie implinite şi ca neajunsurile ce ei au poate să se manifeste din orice causă, să nu se invoace ca un argument pentru neoportunitatea admiterii principiului inamovibiltăţii la noi, nici măcar la cea mai inaltă treaptă judecătorească. Intre altele de sigur era să fie un mare neajuns pentru funcţionarea curţii de casaţie, cu o competenţă şi o procedură intocmai ca acea a curţii de casaţie din Franţa, obligaţiunea de a nu putea supune censurei sale cestiunile de fapt, intrucăt judecătorii de instanţa intăia şi a doua continuau a fi amovibili, supuşi fluctuaţiilor şi influinţelor, şi tribunalele remase organizate după Regulamentul organic, căci, in afară de curtea de casaţie, dispoziţiile regulamentelor in privinţa jurisdicţiilor continuau a fi in vigoare.

Dar abia trecurĕ doi ani dela infiinţarea curţii de casaţie şi in puterea statutului din $^{2}/_{14}$ Iulie 1864, o secţie intreagă se desfiinţâ, şi prin urmare 8 judecători şi un procuror se găsirĕ pur şi simplu destituiţi. De sigur, desfiinţarea secţiei reclamaţiilor inlesnea introducerea causelor civile la curtea de casaţie, şi pentru acest motiv din capul locului ea n'ar fi trebuit să se infiinţeze, dar prin această suprimare se atinse principiul inamovibilităţii abia de curĕnd consacrat. — Deatunci curtea de casaţie compusă din doue secţii, continuă a funcţiona după legea ei constitutivă, — cu toate că nu au lipsit şi nu lipsesc nici criticele indreptate contra inamovibilităţii recunoscute membrilor curţii şi nici dorinţa de a suspende sau de a desfiinţa inamovibilitatea. Insă in necazul acestor dorinţe şi in mijlocul schimbărilor, incercate

in totul şi in toate in statul român, curtea de casaţie in curênd va implini un pătrar de secol de existenţă.

Dar organizarea justiţiei in treptele inferioare, care continua a fi acea a Regulamentelor organice, reclama o modificare. Dispoziţii noue erau cerute in privinţa numirii, a inaintării, a disciplinei şi mai cu seamă a neatêrnării magistraţilor. Toate aceste cereri de reforme avea să ni le dea era Statutului. In puterea acestei legi constituţionale se realisează uniformitatea in legislaţia civilă, penală şi in materie de procedură penală prin promulgarea deosebitelor coduri ce sunt astăzi in vigoare.

In ceea ce priveşte organizarea judecătorească se promulgară sub statut : legea pentru constituirea corpului de advocaţi, legea pentru admisibilitate şi inaintare in funcţiuni judecătoreşti şi legea pentru organizarea judecătorească, — aceasta din urmă votată de către corpurile legiuitoare, alese conform legii electorale a statutului. — Aceste legi dimpreună cu acea a curţii de casaţie, cu legea din 1879 prin care s'au introdus judecătoriile de ocoale, şi legea pentru organizarea judecătorească din Dobrogea, regulează noua organizare judecătorească, in Romănia. — Avem pentru judecarea atacerilor civile : judecătorii comunale, judecătorii de ocoale, tribunaluri de judeţe, curţi de apel, şi curtea de casaţie.

Judecătoriile comunale, compuse din primar şi 2 juraţi, aleşi de obştea satului (iar in Dobrogea de doi consilieri comunali, dacă părţile o cer) funcţionează in comunele rurale şi in târgurile in care nu e judecătorie de ocol, şi au competenţa a judeca reclamaţii până la 50 lei (in Dobrogea ele judecă numai reclamaţiile până la 15 lei), şi pentru stăpânire de lucruri nemişcătoare dintre săteni.

O insemnătate mare au judecătoriile de ocol, prin competenţa lor care s'a tot lărgit. Ele judecă toate cererile dela 50 până la 1500 lei, apoi acţiunile posesorii, acţiunile pentru vătămarea adusă ţarinelor şi altele, — chiar dacă valoarea trece peste 1500 lei. Asemenea judecătorii sunt in fiecare district cel puţin căte doue, şi se mai pot infiinţa in localităţile, in care e trebuinţă, după apreciarea şi vroinţa consiliului de mi-

niştri şi cu sancţiunea Regelui. Deocamdată avem in România de dincoace de Dunăre 115 judecătorii de ocol, iar in Dobrogea avem şepte.

Dar afacerile civile de o mare insemnătate sunt concentrate la tribunale. In fiecare judeţ este căte unul. — La fiecare tribunal sunt căte 1 preşedinte, 2 judecători, 1 procuror şi 1 substitut [1]). Competenţa tribunalelor de judeţ e de a judeca toate afacerile civile, atăt personale căt şi reale, dela 1500 lei, apoi afacerile comerciale, (in care casuri tribunalului i se alătură doi judecători comercianţi aleşi); tribunalele mai sunt insărcinate cu vĕnzĕri silite, cu transcrierea actelor de instrăinare a imobilelor şi de constituire de drepturi reale, cu inscrierea de privilegii şi ipotece, cu diferite proceduri graţioase, cu autentificări, legalizări.

Pe o treaptă mai sus in ordinea judecătorească, sunt cele 4 curţi de apel. Fiecare curte de apel are cel puţin căte 2 secţii, iar cea din Bucureşti 3. Un preşedinte, 4 judecători şi un supleant compun fiecare secţie. Afară de aceştia mai sunt la fiecare curte un procuror general şi căte un procuror de secţie. Curţile de apel au competenţa a judeca apelurile făcute contra sentinţelor tribunalelor.

Pe deasupra tutulor judecătoriilor de ocol, a tribunalelor de judeţ şi a curţilor de apel, este curtea de casaţie, destinată a asigura buna şi uniforma aplicare a legilor in România şi printr'aceasta a susţine incredĕrea in legile ţării. La această curte sunt doue secţii cu un prim-preşedinte, 2 preşedinţi de secţie, 14 judecători, un procuror general şi un procuror de secţie.

Acestea sunt juridicţiile pentru judecarea causelor civile şi comerciale. Pentru causele penale recurgem la aceleaşi judecătorii, şi dar avem judecătoriile comunale, cu competenţa de a judeca abaterile prevĕzute de legea poliţiei rurale, precum şi oarecare abateri de simplă poliţie [2]).

---

[1]) Tribunalele din Dobrogea au numai un judecător.

[2]) Vezi art. 19 leg. jud. de ocoale şi art. 164 pr. penală.

Judecătoriile de ocol ca tribunale polițienești pronunță pedeapsa inchisorii până la 15 zile [1]).

Tribunalele de județ judecă delictele in intăia instanță, și apelurile contra judecătoriilor de ocol, pronunțate in materie de contravenții, iar Curțile de apel judecă apelurile făcute contra sentențelor pronunțate de tribunale.

Pentru judecarea crimelor precum și a delictelor de presă, avem in fiecare județ o curte cu juraţi, compuse dintr'o comisiune de 3 judecători, precum și din 12 juraţi [2]).

Unul din judecătorii tribunalului are insărcinarea specială de-a instrui causele penale, și ordonanțele lui se judecă in apel de camera de punere sub acusare, compusă din 3 membri ai curții de apel.

Sentențele tribunalelor, decisiunile curților de apel,—decisiunile camerelor de punere sub acusare, a curții cu juraţi, toate pronunțate in materie penală, sunt supuse asemenea censurei curții de casație.

Un element neapărat intr'o organisație judecătorească solidă trebue să fie și instituția advocaților, căci ea inlesnește foarte mult realizarea dreptului. La noi advocatura este considerată ca profesie liberă, intrucăt nu se cere nici numire spre a fi advocat, nici nu e mărginită la un numer oarecare, și intrucăt ori cine are diploma de absolvirea studiilor de drept, poate fi inscris intr'un tablou de advocaţi și după un stagiu de 2 ani are dreptul să esercite advocatura la oricare instanță judecătorească.

Fără a ne pronunța deocamdată asupra cestiunilor ce s'au agitat in timpul din urmă, de esemplu asupra neutilității unei instanțe, asupra numĕrului prea mare a judecătorilor, asupra schimbării legilor de procedură, asupra schimbării competenței diferitelor jurisdicții, precum și asupra altor propuneri de reformă, să ne incercăm mai intăi a analiza dispozițiile legilor noastre de organizare in ceeace privește

[1]) Vezi art. 238 al. 1 și 299 C. Pen.

[2]) Vezi art. 258—265 proced. pen.

admiterea şi posiţia magistraţilor şi a magistraturei, remăind ca apoi să vedem şi efectele produse de acele legi. — Căci deşi e incontestabilă insemnătatea ce au pentru inlesnirea realizării dreptului, legile relative la determinarea şi la compunerea jurisdicţiilor, a determinării competenţei lor precum şi legile de procedură ce au a fi aplicate, — dar bunătatea justiţiei şi increderea ce ea inspiră intr'o ţară, atĕrnă in mod principal dela calităţile şi condiţiile in care se află acei cari au a aplica legile. Deaceea condiţiile sub care se numesc magistraţii şi posiţia ce este recunoscută magistraturei, in complecsul instituţiilor publice intr'un stat, sunt cestiunile cele mai esenţiale prin care se poate ilustra o organizare judecătorească şi dela care atĕrnă bunătatea acesteia.

La diferitele jurisdicţii ce există la noi sunt, afară de 92 procurori, sunt 494 judecători din cari 17 la curtea de casaţie, 54 la curţile de apel, 179 la tribunalele de judeţ, şi 244 la judecătoriile de ocoale.

Pe când judecătorii curţii de casaţie se numesc sub oarecare condiţii de vĕrstă, de absolvire de studii şi de timp de serviciu, şi numiţii sunt inamovibili şi justiţiabili numai de curtea de casaţie insăşi, toţi ceilalţi judecători se numesc, se inaintează, se permută, se depărtează după vroinţa ministrului de justiţie.

Este adevĕrat că legea de admisibilitate prescrie pentru numire in funcţiile judecătoreşti, condiţii de vĕrstă, şi pentru inaintare, stagiu. Este asemenea adevĕrat, că in legea de organizare judecătorească sunt multe dispoziţii in privinţa privegherii şi a pedepselor disciplinare, şi ca un fel de ironie că se găseşte in acea lege un titlu despre inamovibilitate, după dispoziţiile căruia, curţile şi tribunalele pot fi declarate inamovibile prin legi speciale sau toate deodată, sau una sau mai multe curţi, sau unul sau mai multe tribunale. Dar toate aceste dispoziţii ale legii de organizare judecătorească şi ale legii de admisibilitate nu s'au aplicat şi nu se aplică, aşa incăt totul atĕrnă de apreciarea, de vroinţa ministrului de justiţie.

Un ministru de justiţie cu tărie de caracter, cu cultură, având conştiinţa responsabilităţii sale, şi convins de necesitatea stabilităţii justiţiei, işi va da silinţă a numì ca magistraţi pe acei mai buni, pe acei cari au dat dovezi de aptitudini speciale şi cari sunt incercaţi prin moralitatea şi prin caracterul lor. — Insă ministrul de justiţie, care prin felul funcţiunilor ce indeplineşte ar trebui să fie cel mai puţin supus fluctuaţiunilor şi schimbărilor, este mai mult decât s'ar crede, — dovadă că dela 11 Fevruarie 1866 până acum au fost 29 care au ocupat această inaltă funcţiune. Se poate dar intâmpla, că intre miniştri de justiţie să fie unii, aduşi sau impuşi prin majorităţile parlamentare, persoane cari nu au calităţile de-a aprecia cu imparţialitate şi cu cunoştinţă meritele celor mai buni ce sunt a se numì sau inainta in funcţiile judecătoreşti, sau cari nu au tăria de a se opune insinuaţiilor, solicitărilor sau cererilor din orice parte i s'ar face, şi astfel numesc şi inaintează pe aceia cari au mai puţin drept şi mai puţine merite.

Dar daca dreptul de numire şi de inaintare are consequenţe rele, apoi mai cu seamă dreptul de punere in disponibilitate, ce-l are ministrul de justiţie, ia magistraturei toată neatărnarea şi o sileşte să fie supusă influinţelor şi inspiraţiilor de multe ori contrare justiţiei. O asemenea magistratură supusă astfel influinţelor ministrului, nu va avea aptitudinea de a fi un scut pentru interesele celor vătămaţi şi nu va putea fi imparţială şi dreaptă in conflictele de tot felul dintre organele administrative şi dintre indivizi. Silit fiind cetăţeanul a recurge la organele judecătoreşti, el nu va găsì in judecători, — mai cu samă, când ne aflăm in timpuri de deslănţuirea pasiunilor politice, — nepărtinirea şi independenţa cerută. Şi această stare devine mai gravă, când ne gândim că puterea publică ar putea urmări prin justiţie, pe acei, cari ar displacè intr'un fel sau altul, ştiind că ea are la dispositie pe un agent direct care mişcă acţiunea publică şi un judecător de instrucţie cu dreptul a depune pe cineva in mod nelimitat şi fără ca individul depus să aibă vreun mijloc eficace in contra actului acestui jueecător.

Dacă existenţa magistratului atărnă dela vroinţa minis-

trului, el va fi silit să se de prindă de a asculta şi de a se supune; el va fi silit să linguşească spre a dobândi o inaintare şi cu aceasta in cele mai multe casuri curajul, tăria de isuflet, — necesare in orice carieră publică, dar mai cu seamă in ramura judecătorească, — se vor moleşi şi vor slăbi. Aceleaşi deprinderi de supunere şi de linguşire magistratul va fi silit să le contracteze nu numai faţă cu şeful justiţiei, dar şi faţă cu unii representanţi ai guvernului in provinţie, faţă chiar cu unele persoane influente din localitate şi, fiindcă interesele politice sunt totdeauna considerate ca superioare, magistratul va trebui să fie la dispoziţie pentru sprijinirea acelor interese. — Astfel, cu incetul, magistratul ajunge in dependenţa unei facţiuni dintr'o localitate.

In asemenea condiţii, nu e mirare că posiţia unui president sau judecător de tribunal e o posiţie foarte umilă. Şi dacă magistratul nu inspiră teamă sau dispreţ, in casul cel mai favorabil ii lipseşte prestigiul şi increderea publică, de care ar trebui neapărat să se bucure.

Din această causă cariera magistraturei nu va indemna pe cei mai buni a o căuta, sau dacă a căutat-o, a persevera intr'ĕnsa. Căci, pe un bărbat cu merit, şi cu sentimentul datoriei, ce l'ar putea indemna să intre sau să persevereze in cariera judecătorească? — Salariul? Dacă magistratul n'are avere, şi aceasta este in cele mai multe casuri, salariul pe care il primeşte un magistrat, nu e in stare să-i procure decât cu greutate mijloacele pentru existenţa materială. La curţile de apel, salariul cel mai mare a unui magistrat e pe lună de 904 lei şi scoboară la 521, — la tribunale, salariul cel mai mare a unui magistrat pe lună e de 436 şi scoboară până la 290, — pentru membrii parchetului tribunalului dela 363 până la 253, — salariul judecătorilor de ocol de clasa I e pe lună de 256, a celor de clasa II de 222, iar a ajutoarelor lor de 153 şi de 136 lei. Toate acestea esplică pentruce cei mai mulţi tineri capabili, care primesc a face parte din magistratură, consideră timpul acesta ca un stagiu de incercare şi de practică. Cei mai buni, părăsesc in curĕnd magistratura şi aleargă la o carieră independentă

şi mai lucrativă, şi numai cei mai slabi sau mai puţin energici persevereză in funcţiunile judecătoreşti.

Această stare de atĕrnare umilă creată magistraturei, nu se justifică prin imprejurarea că am fi lipsiţi de elementele trebuincioase pentru a recruta personalul unei magistraturi neatĕrnate. Acest motiv contra introducerii neatĕrnării, puternic la 1830, mai puţin tare la 1865, să mai fie el intemeiat astăzi? Pretindem că facem progrese; că in ramura ştiinţei dreptului astăzi avem un numer considerabil de legişti precum nu e in nicio altă ramură, şi cu toate acestea n'am putea recruta un personal, care să corespunză unor severe exigenţe pentru constituirea unei magistraturi neatĕrnate? Care să fie dar causa că nu se introduce principiul neatĕrnării magistraturei?

Dela 1866, independenţa magistraturei continuă a fi menţionată şi recunoscută ca necesară prin diferite mesaje cătră corpurile legiuitoare. — In mesajul dela 15 Noemvrie 1869 se anunţă: «Guvernul işi pune toate silinţele de-a ri-«dica pe fiecare zi justiţia la acel grad de unde ea să inspire «incredere inlăuntru, consideraţiune in afară.

. . . . . .

«Proiectul de lege, depus la adunare, privitor la ina-«movibilitatea curţilor de apel este de natură a garanta in-«dependenţa magistraturei, a o asigura contra fluctuaţiunilor «şi pasiunilor politice şi a o pune astfel in condiţiuni de a «putea atinge cu succes marele seu scop». Acel proiect a fost depus şi discutat in Senat, dar după lungi discuţii nu s'a admis.

In mesajul dela 17 Octomvrie 1871, citim intre altele: «In administrarea justiţiei se simte de mai mult timp nevoe «de modificaţiuni in legile existente. Deocamdată, vi se va «presenta proiectele de legi pe cari experienţa şi necesităţile «actuale le desemnă ca cele mai necesare. Astfel s'a proiectat «o nouă lege de organisaţiune judiciară».

Mesajul din 15 Noemvrie 1872 declară: «Justiţia este «cea mai mare instituţiune intr'o ţară unde independenţa legii «domneşte. Guvernul meu s'a silit in toate modurile a ame-«liora această ramură a administraţiunii. Pe lângă proiectul «privitor la unele modificări de introdus in codicele penal şi

«de procedura penală, ce se află supus deliberărilor D-voastre «încă din sesiunea trecută, guvernul va cugeta cu maturitate «asupra nouelor reforme de introdus».

Prin mesajul dela 15 Noemvrie 1873 se indică, că «in«grijit de personalul chemat a aplica legile, guvernul meu a «mai pregătit un proiect prin care, aducêndu-se oarecare «schimbări in legea actuală pentru admisibilitate şi inaintare «in funcţiuni judecătoreşti, se precisează condiţiunile cerute «pentru frumoasa şi delicata carieră de magistrat», iar in mesajul dela 15 Noemvrie 1874 se zice, că «Senatul a votat «proiectul de lege pentru admisibilitate in funcţiuni judecă«toreşti, şi exprimă speranţa că Adunarea legiuitoare in «sesiunea actuală se va ocupa la rândul séu de o lege atât «de neapărată».

Guvernul conservator se retrase fără a fi realizat neatêrnarea justiţiei, nici măcar la curţile de apel. — Sub guvernul liberal, ce urmă, in mesajul din 15 Noemvrie 1878, se arată speranţa, că se va obţine dorita neatêrnare a justiţiei. Se declară acolo: «Totdeodată pentru a se stabili mai bine «echilibrul puterilor in stat, şi a se da justiţiabililor mai mari «garanţii de o bună şi nepărtinitoare justiţie, este, cred nea«părat, ca principiul inamovibilităţii să fie intins şi la celelalte «trepte judecătoreşti, şi ca responsabilitatea magistratului in«amovibil să devie o realitate pentru toţi, de sus şi până jos».

In fine mesajul dela 15 Noemvrie 1880 accentuează necesitatea neatêrnării magistraturei in termenii următori: «Graţie «progresului simţitor ce a făcut la noi ştiinţa dreptului, cu«leasă de junimea noastră prin universităţi străine, ca şi din «universităţile noastre, putem constata cu mândrie, că un in«semnat numer de magistraţi este gata să alimenteze şi să «intărească justiţia, această inaltă instituţiune care este o pu«tere in stat, menită a ocroti familia, averea şi libertatea o«mului, faţă cu cerinţele sociale».

«Guvernul meu vĕ va presenta dar, in cursul acestei «sesiuni, o lege organică corespunzĕtoare şi adaptată con«stituţiunii, şi care să asigure independenţa magistraturei, «precum şi alte proiecte, cum sunt acelea asupra libertăţii

«individuale, asupra domiciliului, al căror scop va fi a core-«spunde la nouele trebuinţe sociale.»

Proiectul anunţat cu atăta tărie nu eşi la lumină, poate din causa schimbării supravenite la ministerul de justiţie. Dar o mişcare se produse in urma stăruinţei şi influenţei defunctului C. A. Rosetti, şi din iniţiativa camerei legiuitoare se primì propunerea pentru instituirea unei comisiuni, cu scop de a se hotărì bazele unei organizări judecătoreşti noue şi a se elabora un proiect de lege. Comisiunea aceasta, impărţindu-se in doue, făcù doue proiecte, insoţite de reporturi lămuritoare. Proiectul majorităţii se adapta vederilor defunctului Rosetti pentru alegerea magistraţilor la toate treptele pe un timp determinat; proiectul minorităţii introducea in revizuirea legii de organizare judecătorească, pe lângă multe şi considerabile ameliorări, şi inamovibilitatea magistraturei, la tribunale şi la curţile de apel.

Dar nicio urmare nu se dădù acestor proiecte, şi nici măcar o discuţie n'a urmat in cameră. Trecuré ani, — şi ministrul de justiţie, care era in 1885, elaborà un anteproiect de organizare judecătorească, prin care, deşi se mărginea dreptul ce-l are acum ministrul de-a face numiri in funcţiuni judecătoreşti, dar neatĕrnarea nu se asigura, ba ăncă neatĕrnarea curţii de casaţie se altera prin supunerea ei justiţiei disciplinare a unei comisiuni compuse şi din elemente din cameră şi din senat. Dar şi acest anteproiect nu avù vreo urmare. Astfel dar, dela 1866 şi pănă acum nici guvernul nici camera legiuitoare n'au realizat neatĕrnarea justiţiei.

Şi totuşi precum in mesajele de deschidere a Corpurilor legiuitoare, asemenea şi in programele partidelor: a coaliţiei care a săvirşit revoluţia la 1866, a coaliţiei liberale dela Concordia dela 1867 [1]), a partidului conservator care a urmat la guvern la 1870 şi in deosebi in programul coaliţiei dela Mazar-paşa [2]) se recunoaste că «justiţia pusă in atĕrnarea administraţiunii, a contenit a mai fi a treia putere a Sta-

[1]) Vezi «Românul» din 1867, p. 165.

[2]) Vezi «Alegătorul liber», An. 1, No. 49, din 4 Iuniu 1875.

«tului [1])», — şi se promite «independinţa magistraturei, pre-«servând-o de fluctuările politice prin modificarea actualei «sisteme de organizare [2])», — sau ca «justiţia să fie ridicată la «înălţimea misiunii sale, la gradul de putere, care-i este ga-«rantată de constituţiune şi cerută de interesul cetăţenesc [3])».

Şi de vreme ce până acum partidele, care au urmat la guvern, n'au realizat promisiunile date, — ar fi a ne intreba, dacă ele n'au putut sau mai bine n'au vroit a le realiza, şi dacă după experienţa făcută, putem spera că vor vroi a realiza o condiţiune esenţială in Statul român, neatărnarea justiţiei? Căci această neatărnare a fost recunoscută ca necesară, precum am văzut, dela 1830 şi până acum, prin legile ţării, prin mesajele guvernelor şi prin programele partidelor, şi cu toate aceste, in afară de puţinile garanţii admise pentru curtea de casaţie, nu s'a realizat de nici un guvern, de nici un partid, şi prin aceasta un postulat esenţial de consolidare şi de stabilitate lipseşte statului român.

In această cestiune a neatărnării magistraturei se incrucişează concepţiile cele mai diferite ce există in privinţa statului. Dacă unii vor neatărnarea, o vor cu atăta precauţiune, şi in aşa mod, incât organizarea justiţiei nu ar inceta de a fi un cămp de esperienţă şi de incercări chiar pe viitor. Alţii in aparenţă vor a ne face să credem, că ei ar fi pentru neatărnare, dar tot ei impiedică realizarea ei, — ştiind că printr'aceasta se va introduce in stat un control eficace al dreptului şi o piedică a arbitrariului şi le-ar scăpa din măni un mijloc principal pentru a esercita puterea. — Iar alţii, in numele democraţiei şi a suveranităţii naţiunii, cer alegerea magistraţilor de colegii electorale pe un timp determinat, avănd iluzia a crede, sau vroind a ne face să credem, că printr'aceasta s'ar realiza neatărnarea, şi ca argument pentru principiul electiv, ei invoacă chiar şi dispoziţia constituţiei noastre din art. 31, după care «toate puterile statului emană dela naţiune.»

[1]) Vezi «Alegătorul liber», idem.
[2]) Vezi «Românul», idem.
[3]) Vezi «Alegătorul liber», idem.

Noi privim neatêrnarea magistraturei ca o cerinţă absolută spre ocrotirea dreptului violat sau ameninţat. Raţiunile pe care le-am putea invoca sunt deosebite şi multiple. Intr'adevêr in stat, individul, — ne mai putênd a-şi face singur dreptate — trebue să recurgă la organele statului pentru judecarea afacerii sale. Este invederat că el se interesează ca procesul deferit justiţiei să fie judecat după dreptate, iar nu in mod arbitrar; deci el trebue să aibă certitudinea că se va judeca după vroinţa legii, iar nu după vroinţa unui individ, oricine ar fi acesta: monarc sau ministru. Căci fiecare se supune legii, ca unei manifestări generale necontestate a dreptului in stat, — nu insă vroinţei altuia. De aci resultă că neatêrnarea judecătorului este neapărată, pentru ca judecarea lui să inspire incredere.

Funcţiunile judecătoreşti trebue dar prin natura lor să fie independente de organul in care se concentrează puterea guvernamentală şi de puterea legiuitoare; justiţia ocupă o poziţie intermediară in stat intre aceşti doi factori; ea este o pavăză faţă cu acele doue funcţiuni in stat şi trebue să-şi aibă independenţa faţă cu fiecare din ele. Cu aceasta nu se alterează unitatea statului, fiindcă puterea guvernamentală, puterea legislativă ca şi puterea judecătorească sunt organisme, care se intind asupra intregei sfere a statului, dar care indeplinesc funcţiunile statului intr'o direcţie deosebită.

Cu deosebire in statul cu forme parlamentare, deci cu administraţie de ministere eşite din majorităţile corpurilor legiuitoare, judecătoria trebue să fie neatêrnată. Camerele legiuitoare sunt chemate a arăta dorinţele, curentele, interesele, după timpuri, ale societăţii. Ministerul eşit dintr'o majoritate a camerilor legiuitoare, insuşindu-şi funcţia de a guverna, de multe ori va vedea lucrurile in modul cum vêd grupurile sociale representate in majoritatea din camere, şi va vroi a administra in conformitate cu interesele acestor grupuri sociale.

Este lesne de inţeles, că administraţia unui ministru, oricât ar zice că se individualisează cu interesele supreme ale statului şi că ar avea conştiinţa respunderii sale, va in-

clina, pentru diferite cause, la abusuri şi la violări, cărora vor fi expuse grupurile sociale rămase in minoritate.

In aceste casuri contra usurpărilor sau abusurilor, scăparea nu va fi decăt de a apela la justiţie. Dacă insă aceasta nu ne ofere garanţiile de independenţă faţă tocmai cu ministerul, contra abusurilor căruia plăngerile sunt indreptate, dreptul va remănea violat, şi urmarea va fi că respectul dreptului va fi alterat, că simţul dreptăţii va trebui cu timpul să scadă sau chiar să dispară, şi când rĕul va fi luat mari proporţii, scăparea contra abusului neinfrĕnat al administraţiei nu se va găsi decăt intr'o erupţie prin care s'ar resturna intreaga stare de lucruri.

Am adoptat formele parlamentare şi le-am lărgit. Am adoptat pentru satisfacerea scopurilor de domnire in stat principiul, că majorităţile camerelor trebue să dea şi să formeze şi ministerul, principiu care in Englitera a străbătut abia la 1782. Dar in entusiasmul nostru noi, sau nu am ştiut, sau nu am vroit a şti că individul avea in Englitera garanţii contra abusului intr'o justiţie şi'n instituţii neatĕrnate, nu numai in ceea ce priveşte dreptul privat şi dreptul penal, dar mai cu seamă şi in ceea ce priveşte sfera dreptului administrativ.

Sub influenţa formelor parlamentare precum şi din causa pasiunii luptelor politice, administraţia noastră a rĕmas ceea ce a fost, ba poate s'a intărit şi s'a desvoltat in posibilitatea comiterii de abusuri. Astfel contra decretelor şi ordonanţelor sau contra mĕsurilor unui organ administrativ sau poliţienesc, nu avem alt mijloc decăt plăngerea la administraţia superioară, interpelarea in cameră şi numai in unele casuri poate, lunga cale a tribunalelor ordinare. — Plăngerea la auoritatea administrativă superioară contra actelor organului administrativ inferior e un mijloc platonic. Interpelaţia aduce la o cunoştinţă poate mai mare abusurile organului administrativ, dar majoritatea camerei va susţinè in general administraţia superioară, trecĕnd la ordinea zilei şi in tot casul va fi un remediu tardiv şi puţin eficace. Pe de altă parte a se adresa la justiţia ordinară nu se poate totdeauna; — şi atunci, căud

se va putea, o justiţie ce atĕrnă de la vroinţa ministrului, nu poate da garanţiile trebuincioase.

Mai mult decât sub orice altă formă de stat, justiţia justiţia trebue să fie neatĕrnată in forma parlamentară a guvernului. Căci ministerul va vroi a influinţa şi a-şi subordona şi administrarea justiţiei ca un mijloc de putere in stat, şi mai cu seamă in scop de a nu fi supus controlului pentru actele administraţiei sale. Incetând posibilitatea unui control eficace, arbitrarul va fi in largul sĕu in tot ce priveşte dreptul administrativ. — Neatĕrnarea dar a justiţiei de administraţie şi de influinţa ministerului insemnează in statul cu forme parlamentare, pentru cetăţean, garantarea libertăţii, a persoanei şi a proprietăţii, iar partidelor ea le va asigura libertatea presei şi dreptul intrunirii, drepturi esenţiale pentru manifestarea lor; — drepturi şi libertăţi care altfel vor fi expuse violărilor şi usurpărilor din partea administraţiei. Aceasta este invederat şi totuş nu se proclamă neatĕrnarea justiţiei, pentrucă nici regimul parlamentar, nici suveranitatea poporului, nu inţeleg a-şi crea restricţii şi nu vor ca administrarea lor să se efectueze, nu numai după consideraţii de utilitate sau de oportunitate, ci după regule de drept.

Dar această neatĕrnare a justiţiei pe care o cerem in mod absolut pentru desvoltarea dreptului in viitor, nu poate consista intr'o simplă decretare a inamovibilităţii magistraturei. Inamovibilitatea nu trebue introdusă printr'o lege ordinară, căci o asemenea lege va fi de sigur abrogată de ori-ce partid venit din nou la putere După noi regularea condiţiilor şi ingrădirilor pentru neatĕrnarea magistraturei va trebui să formeze obiectul unor dispoziţii constituţionale, care trebuesc cuprinse in textul constituţiei insăşi.

In pactul nostru fundamental sunt organizate puterile legiuitoare, puterea esecutivă, iar in privinţa puterii judecătoreşti, găsim in articolul 36 şi in capitolul IV «despre puterea judecătorească numai regulele 1) că această putere se exercită de curţi şi tribunale, 2) că nicio jurisdicţiune nu se poate infiinţa decât numai in virtutea unei anume legi. 3) că este o singură curte de casaţie şi 4) că juriul

este statornicit in toate materiile criminale şi pentru delictele politice şi de presă. Noi am adoptat in cea mai mare parte dispoziţiile din constituţia Belgiei, — dar din capit. III despre puterea judecătorească, care conţine 16 articole, n'am adoptat decât acele articole cărora le corespund in constituţia noastră cele reproduse mai sus. Dispoziţiile tocmai care asigurau tribunalelor şi curţilor neatêrnarea nu s'au adoptat. Astfel normele prin care se mărgineşte dreptul de numire a magistraţilor, prin care se declară că judecătorii sunt numiţi pe viaţă şi că ei nu pot fi permutaţi, că salariele lor sunt fixate prin lege, că acele contestaţii care au de obiect drepturi politice sunt de competenţa tribunalelor, — toate aceste dispoziţii nu s'au adoptat, şi tocmai această lăsare la o parte a pus pe tribunale şi curţi in imposibilitatea de a fi o putere intermediară intre celelalte doue puteri şi deopotrivă cu aceste. Chiar şi inamovibilitatea membrilor curţii de casaţie nu e recunoscută decât prin legea constitutivă a acestei curţi, vrea să zică printr'o lege ordinară. — Ceea ce insă s'a omis va trebui să fie reparat spre a revendica şi justiţiei poziţia ei naturală şi necesară. Şi precum pentru compunerea corpurilor legiuitoare am putut revizui constituţia, lărgind acele corpuri, persistăm cu drept cuvênt asupra necesităţii de revizuire a aceleiaşi constituţii incât priveşte puterea judecătorească, pentru a prevedè printr'ênsa dispoziţiile necesare, care să asigure tribunalelor şi curţilor de apel neatêrnarea de atâta timp aşteptată şi nerealizată. Numai atunci când se va realiza deplina neatêrnare a justiţiei, România, va justifica şi va dovedì că intruneşte condiţiunile cerute pentru a fi un stat de cultură.

(Va urma)

N. MANDREA.

SPRE MARE

NOVELĂ

— *Prietenului T. G. Djuvara* —

Manuscris străin :

«Mĕ mir şi eu că incep să scriu. N'am scris decănd sunt şi poate nici n'am găndit mai mult. Cu toate acestea am avut de multe ori unele idei destul de limpezi asupra acestei omeniri incălcite şi intristătoare, şi, mai mult decăt atăt, am priceput intotdeauna cu o rară inlesnire durerea.

Eu sunt un om stins. Fac parte din acea mare tabără a tinerilor, care, lipsiţi de o dreaptă măsură in inflorirea puterilor vieţii, m'am lipit de imprejurări, fără ca să am puterea de ale măna eu, ci fiind deapururea mănat şi stăpănit de ele. Deaceea n'am ajuns la nimic. Sunt şi voiu murì un om de răND, fără ca cel puţin să fi căpătat vreun titlu academic. Eu, la drept, nici nu prea ţineam la asta, dar o spun fiindcă voesc să mĕ judec cu nepărtinire. Am rĕmas prin urmare student, dar nu student ca cei din romanele franceze, ci student de Bucureşti, adică: un fel de nimic, lipit de mahalaoa Antimului, care mucezesc in archivele Curţii de Conturi, fără ca să am cu toate astea cea mai mică tragere de inimă cătră aritmetică.

Am cetit mult şi asta mĕ şi mai ţine; dar am cetit fără socoteală: căte n'am mai rĕscolit prin archivele Statului şi de

căteori, când mĕ hotăream să-mi trec examenele, nu mĕ pomeneam la mijlocul lui Faust, când se suna clopoţelul de eşire, fără ca să fi deschis măcar pe Démolombe; de căte ori nu uitam toate din juru-mi şi cetind pe Jocelyn mĕ pomeneam cu ochii pe cer, tăind cu gândul, in spaţiul ce-l incadra fereastra, văile şi munţii bietului călugăr!... Pentrucă eu (trebue să spun drept) tot mai cetesc pe Lamartine. Moda n'am urmat o nici in imbrăcăminte, necum in gusturile mele literare.

De felul meu sunt dela ţară. Pe tata nu l'am apucat, fiindcă a murit pre când nu mi se intipărea nimic in minte, căci altfel nu l'aş fi uitat niciodată. Mama a trăit până mai acum cinci ani şi a murit cu durerea in suflet de-a mĕ vedea remânĕnd un om de rând. Ştiu eu bine. O cunoşteam ca şi pe mine insumi. Era o femee deşteaptă şi harnică, care vroia să muncească ca să mĕ inlesnească să invăţ. Insă simţeam că avea o nedumerire mare in privinţa carierei mele. Ar fi dorit să invăţ dreptul, ca să ajung sus de tot, fiindcă imi zicea că am cap. Mamă, nu e?.. Pe de altă parte insă avea un fel de simpatie ascunsă pentru tot ce era istorisire fantastică, vers resunător sau dramă atingĕtoare. Firea ei cea adevĕrată o punea in rândul oamenilor aleşi. Ştiu cum, ori de căteori venea la Bucureşti, intra prin toate librăriile şi cumpĕra tot ce se tipărea in româneşte. Atăta limbă ştia sermana. Pe Gr. Alexandrescu, pe Bolintineanu, pe Costachi Negruzzi şi mai in urmă pe Alecsandri ii cunoştea aproape pe derost. Eu, când mergeam vara acasă şi vream să mi aduc aminte de căte ceva, mĕ duceam la dĕnsa rizĕnd:

— Mamă, ia deschide-ţi almanachul şi spune-mi cum incepe bunăoară fabula Toporul şi Pădurea. — Iar ea numai decăt:

> Minuni in vremea noastră nu vĕd a se mai face,
> Dar că vorbeau odată lemne şi dobitoace
> Nu rĕmâne 'ndoială... etc.

Astfel că patima mea pentru cetit cred că mi-a rĕmas dela mama.

Cea dintâi şi cea mai adevĕrată durere a mea a fost moartea ei. Trăiam in Bucureşti intr'un hăitic de studenţi bĕtrâni, cu care cutreeram mahalale, cafenelele şi balurile mascate. Nu mĕ gândeam la nimic, dar absolut la nimic. N'aveam niciun fel de simţimênt pentru lumea din afară, şi, cea din mine dormita, sau poate nu avea fiinţă. Stam in uliţa Antimului, mâncam la un armean in ulicioara St. Nicolae şi jucam tablele la Strobel. Aveam o mulţime de prieteni, deşi nu-i căutam. Din fire nu prea sunt vorbareţ, şi când un om nu mi s'o potrivì nu-i pot lega trei cuvinte la un loc.

Moartea maică-mei mĕ găsì in aceste imprejurărì.

Nu pot bine cunoaşte ce s'a petrecut in mine când m'am dat jos acasă, la Văleni-de-Munte, şi am vĕzut pe mama intinsă in mijlocul odăei, galbenă şi suptă de adierea morţii. Ştiu numai că parcă s'ar fi rupt un zăgăz care imi imprejuea inima şi o gălgăială de tremurare mi se urca in gât de mĕ ineca. Inghiţeam cât ce puteam fără să dovedesc a-mi oprì nodul ce mĕ stringea de gât. Când luai basmaoa dela gură, băgai de seamă că era plină de sânge. Cineva mĕ duse intr'o odaie alături, unde mĕ silì să mĕ culc. Era mai presus de puterile mele să stau liniştit, şi par'că sângele ce imi venise in gură mĕ descărcase puţin de greutatea care mĕ apăsa. Venii din nou in odaia unde era maică-mea moartă şi mĕ podidì un plâns fără seamĕn. Simţeam bine că cu dĕnsa piere singura fiinţă care mĕ iubise cu cea mai intreagă şi mai caldă desinteresare. O duserĕm la groapă şi, după ce căzù ţernă pe sicriul ei, ne intoarserĕm acasă tăcuţi şi singuri: eu, proprietara moşiei pe care o ţinea mama cu arendă, fata ei şi satul intreg.

Şezui la ţară atunci vre-o douĕ luni de zile, sub cuvêntul de a-mi regula moştenirea, fiindcă mama imi lăsa ceva, dar in adevĕr şezui fără să fac nimic. Marele meu cusur a fost intotdeauna lenea. Aci insă stam de milă. Mĕ apucase un fel de părere de rĕu puternică că nu-i făcusem niciodată plăcerea de a sta, o vacanţă intreagă cu dĕnsa. Mĕ rugase de atâtea ori!... Pe fiecare zi descopeream prin casă şi prin hârtiile ei chipul cum se gândea vecînic la mine, cum

se scula dimineaţa cu cugetul de a-mi adăoga un grăunte mai mult la avere, cum se culca gândindu-se să-mi scrie şi să-mi trimeată adouazi căte ceva de ale imbrăcămintei sau de ale măncării...

Atătea invăţai şi trăii in aceste două luni de linişte şi de singurătate, că mĕ reintorsei la Bucureşti aproape alt om. Părăsii cu desĕvirşire cafeneaoa şi prietenii. Imi luai o casă mai bunicică şi comandai tot feluri de cărţi de drept. Vreo căteva luni de zile nu eşii in oraş, hotărit să-mi trec examenele, spre a implini astfel dorinţa maică-mei cel puţin după moartea ei dacă n'o făcusem căt fusese in viaţă. Mĕ şi inscrisei la examen, fiindcă il pregătisem destul de bine şi aşteptam numai să-mi hotărească zioa spre a-l trece.

Nu ştiu dacă altă lume o fi tot astfel, dar eu n'am putut niciodată să infrunt, cu căştig pentru mine, o discuţie cu oameni străini. Chipurile necunoscute cu care intru in vorbă mĕ intimidează. Aşa că, deşi inscris la examen, căud veni zioa să-l trec, fugii din Bucureşti. Deatunci nici nu m'am mai gândit la jurisprudenţă.

In cinci ani de zile am călĕtorit foarte mult. Am fost in călătoriile mele adeseaori mulţumit, dar deapururea rece, şi, chiar cu riscul de a intrebuinţa un cuvent greu, nenorocit. Pentrucă nu e un nonsens de-a zice că cineva poate fi nenorocit şi mulţumit in acelaş timp. Linia vieţii noastre are atătea cotituri singuratice, incăt fiecare din ele poate ascunde căteo umbră isolată, deşi in intreaga ei lungime e pustie.

E greu să mĕ judec singur, dar cred că nu sunt un om rĕu. Mai cu seamă dela moartea maică-mei, m'am invăţat să iert foarte mult şi, deşi adeseaori simt că lumea mĕ inşală, căud pot să fac binele, il tac....

Cu toate astea viaţa e grozav de tristă şi de ostenitoare, iar oamenii nespus de triviali. Eu am astăzi aproape 33 de ani, şi pot jura că n'am cunoscut o singură femee care să ajungă idealul ce a rĕsărit in mintea mea nu ştiu de unde, ca o lună ce rĕsare tărzie, dar blăndă şi albă, intr'o noapte tăcută şi posomorită. Poate că şi neindrăzneala mea m'a impiedecat de-a cunoaşte bine femeile. Poate....

Dar de sigur, când cineva nu e născut pentru a fi don Juan, şi poate chiar când e, adevĕrata mângâere a sufletului o găseşte tot in lumea ideală. Voiu să 'nţeleg prin aceasta că impresiile noastre cele trainice şi fără de nici un fel de amestec ordinar nu ne vin decât dela artă. Eu nu voiu cătuş de puţin să mĕ fălesc, dar cânt aproape din toate instrumentele. Cânt din toate slab, dar din toate isbutesc să produc efecte care să mĕ mişte, şi mai cu seamă mĕ mulţumeşte çitera, un instrument puţin rĕspândit, dar poate tocmai pentru asta foarte atingĕtor. L'am auzit pentru intâiaşi dată in Alpii Styriei, intr'un cătun dimprejurul Insbruckului, cântat de un ţăran pe o masă de lemn, noaptea, dinaintea casei. Aşa de duios mi s'a părut, atât de vorbitoare şi de dureroase vibrau coardele, incât ai fi zis că sunt intinse pe un piept omenesc care sufere. Se inălţau notele, plângĕnd, in tăcerea monumentală a nopţilor alpeşti; se urmau, topindu-se, una intr'alta; se mângâiau impreună, parcă ar fi făcut un car de glasuri blânde care veneau să plângă dimpreună cu dorul celui ce cânta.

Deatunci m'am apucat să invăţ çitera şi am isbutit până la un oarecare punct.

Spun asta, pentrucă se leagă cu istorisirea ce are să urmeze.

După moartea maică-mei, precum am mai spus, cinci ani de-a rândul m'am dus in străinătate. Niciodată nu m'am căutat de nimic, fiindcă de ceeace sufeream eu nu e doctorie: imi era urit. Şi nu m'am plâns la nimeni. Cine are vreme să-ţi asculte aiurările, când umbli, mănânci şi cânţi din çiteră, şi când mai ales n'ai o singură fiinţă in lume care să se neliniştească de insomniile şi uritul tĕu?—Anul trecut, cătră primăvară, m'a cam supĕrat o mână, şi doctorul, in treacĕt, m'a povăţuit să mĕ duc vara la Lacu-Sărat. Am zimbit ş'am tăcut. Durerea insă repetându-se, se repetă şi povaţa:

— Trebuie să te duci neapărat la Lacul-Sărat sau la Mehadia, şi eu te-aş povăţui să te duci mai bine la Lacul-Sărat, fiindcă e aşa şi altminteri, imi indrugă el o mulţime de cuvinte pentru care trebuia să mĕ duc la Lacul-Sărat.

Când mĕ gândii cât era să fie de urit şi de sĕlbatec acest loc, care, după cum mi se spunea, n'avea fir de munte sau de vale pe alăturea, imi venea să-mi uit durerea de mână şi s'o pornesc incolo, prin lumea largă. Dar doctorul mĕ cicălea mereu :

— Du-te la Lacul-Sărat, dacă vrei să te faci bine.

Mĕ hotării insfirşit să mĕ duc la Lacul-Sărat.

Am ajuns să cred că nu e nimic in lume, care să impresioneze pe om in prea mult bine sau prea mult rĕu, când sufletul ajunge să se desfacă de realitatea imediată şi să plutească intr'o altă atmosferă. Intr'adevĕr, sosind la Lac, lucrurile mi se infăţişarĕ destul de triste, dar cu puterea la care spuneam că am ajuns de a nu mĕ lăsa primelor impresii, imi făcui singur indreptare, punĕndu-mĕ pe drumul cel mai sigur al lecuirii : băile regulate şi credinţa că ele imi vor fi prielnice. A istorisi tot ce era in Lacul-Sărat imi pare de prisos, pentrucă nu era nimic vrednic de luat in băgare de seamă. O mulţime de lume din Bucureşti, pe care o cunoşteam şi o prea cunoşteam, deapururea nemulţumită de băi şi de birturi ; căteva capete străine fără de importanţă; vreo doue, trei tarafuri de lăutari ; soare, praf sau ploae, noroiu şi miros displăcut dela lac. Iată, in scurte cuvinte, la ce se reducea perspectiva unei luni intregi din viaţa mea. Spre petrecere aveam cu mine pe Jocelyn, pe Don Quichotte, çitera şi uritul.

La lac se dau in toate Joile şi Duminicele şi adeseaori şi'n celelalte zile, baluri. Vorba bal este mai mult o figură, fiindcă de fapt era o adunare de tot felul de lume strinsă intr'o şandrama, in care praful, amestecat cu feder-weiss şi cu miros de lac şi cu parfumul doamnelor, lăsa o impresie grozav de ciudată.

In prima seară in care intrai intr'unul din aceste baluri, observând, printr'o mişcare naturală a bărbatului, capetele de femei ce erau inăuntru, recunoscui, nu făr' de mirare, pe foasta stăpână a moşiei ce o ţinuse maică-mea multă vreme, insoţită de fiică-sa. Eu credeam că ele nici nu-şi mai aduc aminte de mine sau că nu vroiau să-şi mai aducă aminte, de vrĕme ce le intălnisem, in restimp de cinci ani, de vreo că-

teva ori prin Bucureşti şi trecusem pe lângă dênsele, făcêndu-mĕ că nu le cunosc. Acesta este un alt pĕcat pe care-l am. Dar a cui e vina, dacă figurile straine care se uită la mine mĕ neliniştesc?.. Şi apoi ea trăia intr'o lume in care eu nici nu vream şi nici nu prea puteam să intru. Fui insă foarte mirat, şi, ca să spuiu drept, imi făcù plăcere când d-ra Matilda, jucând cadrilul, imi zise in treacĕt:

— Bună seara, domnule Haralamb.

Eu ingănai un bună-seara sfios şi mĕ pusei s'o privesc mai bine, aşteptând minutul când trebuia să se oprească.

Cine n'a vĕzut femei, şi femei frumoase? Toată lumea le caută pentrucă temelia esteticei fiind chiar ochiul omenesc, subiectele cari vin să turbure, prin comparaţie, noţiunea obiectivă a frumosului din noi, ne devin simpatice. Dar cine a vĕzut femei care n'au nimic din regulele primite ale frumosului, şi cari cu toate astea plac, atrag la dênsele ca nişte primejdii? Oare ochiul meu este bolnav şi uritul mi-a stins puterea de a pricepe liniile?

Nu pot spune nimic cu hotărire. Ştiu numai că după ce s'a oprit din joc, m'am apropiat de dênsa şi am inceput să vorbim.

O fi sau n'o fi ceva dincolo de ochiul fisic, ori viaţa omenească pune in privire acea scăpărare a sufletului care n'are decât fiinţa ce o are căldura in orice rază de lumină?... Explice cine va putè.

Când insă incepù a vorbì şi-şi fixă pe mine ochii negri, a căror privire pornea cam de sub geana de sus, mi se părù că prin lumina lor se intinde dela ea la mine o punte străvezie, pe care gândurile noastre, de demult prietene, se recunoşteau. Când mai vorbisem eu cu dênsa?

Imi spuse cum m'a intălnit dela moartea maică-mei de mai multe ori prin Bucureşti şi a vĕzut cu părere de rĕu că am o nespusă indemănare de a-mi uita prietenii.

— Prietenii de nenorociri — fiindcă noi ţineam grozav de mult la d-na Haralamb, imi adăogă — sunt mai adevĕraţi decât ceilalţi prieteni... Mĕ inşăl?

După aceea sculându-se, cu o mişcare indemănatică, imi luă braţul şi mĕ duse dinaintea mumei ei.

— Vino să te present — sau mai bine să te *represent* mamei.

Aci deschisei şi eu gura:

— Nu sunt comedie.

— Şi nici eu actor, imi zise răpede. Dar, oricum, dacă nu eşti comedie, d-ta poţi fi dramă, adaose cu o foarte uşoară nuanţă de luare in ris.

Mĕ infăţişâ şi mamei sale, şi după aceea se duse să joace. Bĕtrăna era un spirit luminat şi bine deprins. Vorbea cu discreţie şi cu blăndeţe. Incercâ să mĕ facă şi pe mine să vorbesc, dar nu isbutì. Mi-am mărturit pĕcatul; nu sunt in stare să leg doue cuvinte cu oamenii pe cari nu-i cunosc. Vecina ei de alături ii spuse nu ştiu ce, că se intoarse spre dĕnsa, şi eu putui să privesc in ticnă pe Matilda, care juca. Era foarte mult inconjurată de tineri. Toţi se grăbeau să-i facă căte un serviciu şi deabia unul o lăsa că indată altul o şi lua la vals. Ea părea că joacă cu plăcere.

N'am jucat niciodată, decăt numai cănderam tĕnĕr de tot, in baluri mascate, cu femei necunoscute, de care nu mĕ lipeam. In lumea cealaltă insă n'am putut pricepe lucrul acesta decăt intr'o singură imprejurare: căndpărechea care joacă este alcătuită dintr'un om şi dintr'o femee care se iubesc. Altfel mi se pare o destrăbălare, ocrotită de societate şi adeseori chiar impusă. Cu ce incredere işi intindea bunăoară Matilda braţul ei rotund şi aristocratic pe umĕrul celui dintăi nătărău, căruia ii venea chef să joace şi cu ce drept acesta venea să-i prindă mijlocul In braţele lui strimbe şi indrăzneţe?

Dar ea, căt de elegant işi purta trupul după mĕsura valsului şi ce frumos ii alunecau picioarele, deabia atingĕnd pămĕntul!.. Am stat acolo ca vreo jumĕtate de cias, căt a ţinut musica, urmărind-o cu ochii prin toate colţurile, pănă m'am pomenit că mĕ apucă o nespusă părere de rĕu că nu ştiu şi eu juca!..

— Nimicuri!.. zisei sculându-mĕ, maimuţării!..

O doamne! Astăzi când stau rece şi mĕ gândesc, cine poate hotărî despre nimicurile sau adevĕrurile cari ne ating sufletul? Ce este şi ce nu este cu putinţă? Dacă sunt oameni cari plăng de durerea de a nu fi fost priviţi intr'o seară de o femee iubită, sau dacă o stringere de mănă in fuga unui vals e in stare să te facă fericit, — asta dovedeşte că aceste nimicuri ating inima omului, şi tot ce ne atinge, tot ce ne face să suferim, sunt lucruri grozav de serioase...

După ce musica incetă, Matilda venì lăngă mamă-sa şi, prin urmare, lăngă mine. De mult ce jucase se'nroşise. Prin mijlocul obrajilor ii alergau nişte dungi subţiri ca de opal, cari, in aprinderea chipului ei, ii dau aerul unei făpturi inspirate, din alta lume. Din pricina căldurei işi mişcase pĕrul de pe ochi la oparte şi fruntea albă şi rotundă se ivì, luminănd chipul ca o idee curată. Ăncă odată: nu era frumoasă; şi cu toate astea cât de frumoasă părea!

— Cum vi se pare balul, domnule Haralamb?

— Destul de frumos... Ceva cam amestecat.

— Nu-i aşa? Eşti silită să joci cu toată lumea şi să faci tot felul de cunoştinţe.

— Cunoştinţele dela băi nu sunt tocmai aşa de trainice, zisei eu cam pe furiş, uitându-mĕ la dĕnsa.

— Atăta e norocul, imi rĕspunse cu simplitate şi fără cea mai mică intenţie.

Insă şarpele ispitei mĕ muşcă de inimă şi mĕ făcù să lungesc vorba cam anapoda, eu, care altădată nu vorbeam nici cât trebuia.

— Aşa este, zisei cam inţepat, cunoştinţele dela băi nu trebue să trăiască.

Ea se intoarse răpede şi se uită la mine cu mirare. Pe buze ii trecù o zimbire uşoară şi aproape nebăgată in seamă, care se rostì ca judecata cea mai aspră asupră-mi.

— Domnule Haralamb, să vĕ spun: cunoştinţele pe cari dorim noi să le facem şi cunoştinţele pe cari doresc alţii să ni le facă sunt doue lucruri deosebite...

Mi se părù că vrea să mai zică ceva, dar tocmai atunci venì un domn şi o rugă să joace cadrilul cu dĕnsul.

— Mulţumesc domnule, l'am dat.

După căteva minute veni un altul, care se duse cu acelaş răspuns; după acesta un altul, şi aşa vreo patru la rând.

Eu tăceam şi tăcea şi ea. Când începù cadrilul băgai de seamă că nu vine nimeni s'o ia la joc. Fără voia mea mè sculai in picioare şi privii prin lume la intârziatul cavaler al Matildei. Cine era acest selbatec?

Ea inţelesese se vede gândul meu căci ridea.

— Căutaţi pe cineva, mè intrebâ.

— Pe nimeni, dar... vèd că nu vine...

— Cavalerul meu? Nu există. Am fost silită să spun un neadevèr ca să scap de a mai juca. Sunt aşa de ostenită!... Au să se uite toţi la mine destul de urit, dar ce-mi pasă! Imi pare rèu numai c'am spus minciuni.

Eu urmai de a tăcea. Ea asemeni.

Ce ciudat incep simţirile inimei noastre! Mi se părù că Matilda a priceput că eu nu doream să joace şi deaceea a intrebuinţat această şiretenie. Şi par'că in mintea mea se făcù senin şi cald, şi o bunătate fără margini imi umplù sufletul. Tocmai după ce am trecut prin această imprejurare a vieţii, am putut pricepe că sunt o fire cam exagerată, care sufer de toate nimicurile şi le string in mine. Această intâmplare că Matilda nu vroì să joace cadrilul putea să fie in mintea ei — şi cred chiar că era — cu totul nevinovată de suferinţa mea. Fiindcă toate aceste simţiri mulţumitoare treceau ca o nălucire prin obosita mea fiinţă şi sfirşeau prin a mişca fundul negru şi tulbure pe care curg zilele mele.

După ce se odihnì, muma ei ii puse haina pe umeri, pe care ea şi-o prinse incetinel cu intârziere, şi amèndoûe se sculară să plece. Matilda imi intinse mâna. I-o luai cu grabă şi aproape i-o acoperii in mâna mea, atât de micâ şi de blândă era. Intr'o secundă inima mi se părù că a fost de odată oprită de ceva, şi că plămânii inghetaserè in mine.

Ea eşì incet precum se şi imbrăcâ, şi'n urmă eşii şi eu.

II.

«Am spus la 'nceputul acestei istorisiri că n'am incercat să scriu niciodată in viaţa mea. Nu este adevĕrat. N'am scris niciodată un lucru intreg şi, mai cu deosebire, n'am păstrat nimic din incercările mele, — dar foarte adeseori am umplut pagini intregi de aiurări, — am făcut versuri, — am plăns in rănduri nebune pe foile albe ale unui biet caiet, care s'a dus filă cu filă in foc...

Pentrucă, cum se poate să fie adevĕratele mele simţiri ceeace scriu eu, cănd condeiul trebue să le stringă in vorbe, şi cănd simţirile mele ştiu foarte bine că nu se pot turna in forme.

Şi cu toate acestea am inegrit şi eu hărtie, pentru că mi se pare că este, mai presus de puterea noastră de a voi, o ripă adăncă, care ne atrage către dĕnsa cu o adevĕrată furie: aceea a destăinuirilor. Dar dacă te-ai intreba bine: ce destăinuiri? singur nu ţi-ai putè rĕspunde, căci cănd ele trebue să lege in frase, simţi numai decăt ce diafane sunt şi căt de greu le poţi prinde fiinţa. Sunt multele şi neimplinitele daruri ale sufletului, cari, ca atătea seminţe, căzute din ciocul unor paseri din alte lumi, incolţesc străine şi singuratice in noi, prinzĕnd rădăcină şi chinuindu-se. Sunt avĕnturile cătră un ideal ameţitor de depărtat, cărora viaţa de toate zilele le udă aripele. Sunt nebunii şi visuri, care-ţi asurzesc mintea şi-ţi umplu pieptul, pe căt nu te gănde şti a le spune, dar care fug ca orizontul dinainte-ne, de indată ce vrei a le prinde şi a le lămurì şi altora.

Cum mĕ 'ntorsei acasă, după bal, aceste gănduri mĕ apucarĕ şi vrui să scriu. Nu putui atunci. Trei zile după aceea imi simţeam mănа ăncă caldă de a Matildei şi cănd inchideam ochii o aveam acolea, inaintea mea, vie şi intreagă. Un moment nu-mi venì in minte că deabia atunci o cunoscusem, că puteam să mĕ inşăl asupra ei, că ea n'avea poate nici o asemĕnare cu idealul meu. Este drept insă că in acest timp Matilda era mai mult forma omeneaseă in care se in-

trupau dorurile mele nehotărite, decăt femeea care avea să aprindă in mine patima cea mai dureroasă şi mai hotărită despre ea.

In cele trei zile ce urmarĕ mĕ incercai de mai multe ori să scriu. Hărtia e răbdătoare.

In a treia seară făcui versuri. — Versuri!...

Bine-ai venit fecioară cu paşi măreţi şi falnici!
Cap tĕnĕr de femee pe umeri de statue;
Atăt iţi stă de bine cu ochii mari şi jalnici,
Cu săngele ce 'n faţă sĕlbatec ţi se sue
Că de-ai fi plăns căud Iuda il ţintuia de gleşne
Măntuitorul lumii ar fi murit mai lesne.

Acest inceput mi se părŭ greoiu şi silit. Nu era ceeace simţeam eu. Făcui hărtia bulz şi-o aruncai.

Altă foaie:

Te-a zămislit blănda natură
Ca pe-o floare de pe plaiu:
Din carminul rosei de Maiu
Ţi-a zugrăvit rotundă gura,
Iar din albastrul de cicoare
Ţi-a 'nduioşat privirea vie,
Aşa că bine nu se ştie
De eşti femee sau eşti floare.

La brău te-a străns ca pe-un mănunchiu
De ramuri tinere de crin
Şi nu ştiu ce ţi-a pus in sin
Şi dela sin păn' la genuchi,
Că par'că-ai fi un vis croit
După găndirea mea nebună,
Cu sufletul ca alba lună,
Cu trupul cald şi liniştit.

In trista mea singurătate
Au resărit colo şi colo
Vedenii cu cap de Apollo
Şi ochii plini de bunătate;
Dar dacă tu ai şti anume
Cât farmec e 'n făptura ta,
Ai face aripi ş'ai sbura
Căci prea eşti singură in lume!

Aci se oprì condeiul. Cetii dela inceput ceeace scrisesem, şi cu atăta furie ştersei pagina de sus şi până jos că mĕ stropii de cerneală până şi pe obraz. O svirlii şi pe aceasta. Eram aproape indignat pe versuri. Pentrucă vorba *cicoare* mi se păruse originală, făcusem ochii Matildei albaştri! Eram nebun. După căteva minute căutai pe jos mototolul de hărtie, fiindcă par'că-mi plăcuse un rănd. Il găsii şi-mi rĕmase in minte:

La briu te-a strins ca pe-un mănunchiu
De ramuri tinere de crin...

Parcă semăna cu Matilda. — Dar insfirşit toate acestea nu spuneau nimic din sufletul meu. Ce poate vorba!.. Inchipuiască-şi cineva o imensă masă de gaz, pe care căţiva nebuni ar vroi s'o fixeze cu bolduri de ţĕrmurile mării spre a lua conturul valurilor agitate. E cu putinţă?...

Atunci imi luai pălăria şi eşii. Era o noapte liniştită. La băi dormea toată lumea şi in vĕzduhul cald singură luna se urca, cu chipul ei plin şi incremenit, parcă ar fi fost o nebună de noapte care ar fi intrat intr'un nemărginit ţintirim. Fără să mĕ găndesc mĕ indreptai spre casa in care şedea Matilda. Era un şireag de odăi joase, intinse pe un coridor lung şi ăngust, in zidurile cărora luna cădea cu lumina ei de făclie galbenă. In capĕtul balconului vĕzui de departe o umbră, care sta răzemată de parmaclic. Çu cât mĕ apropiam, cu atăta inima imi bătea mai tare. Da dacă ar fi fost ea? N'o vĕzusem de trei zile.

Era ea. Cum mĕ apropiam incet pe iarba moale a drumului, nu mĕ auzea. Şi aş fi putut să fac şi sgomot, că poate s'ar fi uitat la mine fără să mĕ cunoască, atăt era de cufundată in inţelegere cu luna. Căud ajunsei in dreptul ei, mĕ oprii şi, spre a-i atrage luarea aminte, intrebuinţai vechiul mijloc al curtenilor: tuşii. Ea işi strinse şalul pe dĕnsa şi se trase cam inlături. Eu nu ştiam ce să fac: să m'apropiu de ea, ori să stau pe loc ca să n'o spariiu?

Insfirşit o simţii că mĕ recunoaşte.

— Noapte bună, ii zisei.

— Noapte bună, imi respunse cam incet.

— Nu v'aţi culcat ăncă? adăogai ca şi dĕnsa.

— Nu... Era luna aşa de frumoasă... Am eşit un moment s'o privesc...

— E foarte frumoasă luna...

Şi nu mai ştiam ce să mai zic mai departe. Tremuram tot, cu glas, cu picioare, cu inimă. Dĕnsa inţelese incurcătura mea şi se incercă, se vede, să rupă farmecul ce-l simţea că are asupră-mi. Vroi să intre in casă; dar, după ce făcù un pas spre uşă, se intoarse pănă la marginea balconului şi se cam intinse spre mine ca s'o pot auzi:

— Măne ştii că noi vrem să ne ducem la stănă. Mergi şi dumneata? E o societate intreagă: d-na X, Y, etc. Şi inşirâ o mulţime de nume. — Eu băgai de seamă că pentru intăia dată imi zicea *ştii* in loc de *ştiţi* şi *dumneata* in loc de *d-voastră*.

— Merg, cum nu. E departe stăna?

— Nu: o jumĕtate de cias pe jos.

Şi, vorbind, mĕ apropiasem de tot de balcon.

— Ce tăcere frumoasă! adăogai. Par'că suntem la ţară.

— Apoi la ţară şi suntem; afară doar că ne culcăm mai tărziu.

— Căud ne culcăm...

— Da ce, dumneata nu te culci totdeauna?

— Nu prea pot dormì. Şi ce rĕu e!

Ea tăcù un moment.

— Pricep. Nici eu nu prea dorm totdeauna, imi zise.

Dar astă seară voiu căuta să mĕ odihnesc ca să pot măine umbla. Noapte bună. Şi imi intinse măna.

— Noapte bună, ii zisei, luăndu-i măna şi intărziind de a-i o lăsa. — Ce pĕcat de luna asta! Cătă taină are in lumina ei....

— Du-te, du-te, imi zise mai incet şi tremurănd, du-te, ca să poţi măine umbla.

— Mĕ duc, ii respunsei stins de tot, pe cănd fără să-mi dau bine seamă de ce fac, ii lipisem măna de pieptul meu şi i-o ascunsesem cu amĕndouĕ mănile mele.

Atunci o simţii aproape de tot, vorbindu-mi cu o aşa de dulce stăruinţă, că parcă imi topia inima de induioşare.

— Te rog.... du-te....

Mĕ dusei, fără să mai zic nimic. Cănd imi intorsei privirile, după căţiva paşi, o vĕzui răzemată de zid şi ascunzĕndu-şi faţa cu amĕndouĕ mănile.

După ce ea intră inlăuntru, eu mĕ dusei acasă. Luna bătea in geamurile mele cu o lungă şi gănditoare rază senină, luminăndu-mi odaia. Lăngă călimare şi condeiu sta çitera, cu coardele strălucind in razele lunei.

Imi era pieptul atăt de plin de bătăile inimei şi ochii aproape inecaţi de lacrimi, că trebuia sau să plăng, sau să mĕ reintorc inapoi şi să mĕ intind pe pămĕnt, sub uşa ei, ca să mĕ simtă că sunt lăngă dănsa. In nevoia mea de a face ceva, luai masa in braţe, o scosei afară, pe prispă, impreună cu scaunul de lemn ce era alături, şi mĕ pusei să cănt.

Ce putere extraordinară o fi trecĕnd in degetele noastre cănd suferim, nu-mi pot da seamă. Ştiu numai că lacrimile şi toată durerea mea le plănse instrumentul, de ale cărui coarde imi prindeam degetele ca un desperat, făcĕndu-le să trăiască şi să simtă cu mine. Ele imi rĕspundeau, inţelegĕndu-mĕ şi vibrănd duioase in adăncul luminei de lună... A!... çitera mĕ inţelegea! In cutia ei puteam să-mi găsesc simţirile mele. Erau ale mele. Lemnul şi sirma mĕ cunoşteau mai bine decăt condeiul. Ceeace nu putusem să spun cu unul, cu celălalt spuneam perfect.

Fără voinţa mea se desprinse de coarde o melodie sim-

plă, acele căteva note cunoscute sub numele de *Traümerei*, pe care Schumann pare că le-a extras din visul dureros al unei nopţi de vară.... Căntai, căntai, exaltându-mĕ, dar totdeodată perzĕnd noţiunea durerii mele personale şi intrând oarecum intr'o boltă largă de impresiuni, in cari eul meu intristat se pulveriza, imprăştiindu-se in vĕzduh.

Se făcea aproape zioă căud incetai şi mĕ culcai. Dormii adănc şi nu mĕ dusei la stănă, fiindcă deschisem ochii tocmai la amiază zi. Mĕ sculai ostenit şi stătui pe marginea patului, căutând să-mi adun minţile obosite. Ce greu dormisem!»

III.

«Acum sunt liniştit şi mĕ găndesc la cele intămplate ca la nişte visuri dulci. Au trecut toate!.. Toate trec şi se uită in lumea asta.

Dar oricăt sunt de liniştit, spun drept că mĕ mişcă şi acum această pagină din viaţa mea.

Adouazi, cătră seara, eşind prin băi, vĕzui pe Matilda in acelaş loc in care o intălnisem noaptea ce urmase. Ea citea şi mama ei lucra. Mĕ simţii dator să mĕ apropii de dĕnsele ca să le zic bună zioa. Matilda mĕ primì cam rece. Pe căud eu vorbeam cu bĕtrăna, dĕnsa işi urma cetitul. Găndii in mine că e aproape o necuviinţă ceeace făcea, dar, ca orice om căruia ii este drag un lucru, mĕ simţeam gata s'o iert, dacă mi-ar fi arătat cea mai mică intenţie de-a voì să mĕ răneascâ. Ea insă cetea cu o linişte nespusă. Căud plecai imi intinse măna cu bunătate şi se uità la mine lung. Nu rostì insă niciun cuvĕnt.

După ce prănzii cam in silă, o pornii in sus pe marginea apei. Cerul, cărpit ici şi colo de nouri, se vedea tot in luciul negru al lacului. Luna nu rĕsărise ăncă, şi, spre apus, cea din urmă viaţă a soarelui se zugrăvea pe scoborişul ceresc intr'o coloare străvezie de argint, pe a cărui pănză cumpenele dela puţuri şi rarii pomi ce se iveau pe intinderea cămpului se desinau minunat de bine. — Mĕ dusei departe

pe marginea unui lan de orz, până perdui din auz sgomotele lăutarilor dela birt. Pacea cămpiei imi era dragă. Miile de fiinţe, care trăesc in singurătatea erburilor, işi destăinuiau neinţeleasa lor viaţă in felurimi de sunete şi de ţiriituri bizare, care alcătuiau ca un singur glas, ce se inălţa, pierzându-se in vĕzduhul lin al nopţii. Ostenit, mĕ intinsei pe pămĕnt, cu faţa la cer.

Mare şi nespusă este taina ce se intinde deasupra noastră fără de drumuri şi fără de hotare. Inlăuntrul ei, bulgării aprinşi par atătea ţinte de diamant cu care o mănă nevĕzută ar fi prins draperia nopţii de bolta tăriilor, — iar pulberea de stele, stropitura unei imense bidinele de zugrav muiată in lumină. Cât e de sus şi de adănc! şi cât de mult mĕ atrage!... Pe ce cărări se duc nevinovatele stele care cad, şi ce legătură este intre ele şi noi, de tresărim cănd ele pier in intuneric? Cine ţine cărma atător lumi de o spăimăntătoare depărtare?...

Totdeauna mi-a părut rĕu că n'am invăţat astronomia, dar n'am niciun mijloc de-a indrepta ceeace nu s'a făcut la vreme. M'am găndit insă foarte des şi foarte serios să mĕ fac marinar. Intre mare şi cer este o strinsă prietenie şi, intre amĕndouĕ, omul trebue să fie cu totul altfel: mai puţin iubitor de sine şi mai adevĕrat.

In adăncul nopţii se auzi deodată un glas rătăcit de fluer, care imi coborî mintea ca un fulger din naltul cerului la pămĕnt. Găndii mai intăi că era vreun cioban călĕtor, care işi intovărăşia uritul cu viersul fagului. Vĕzĕnd insă că sunetul nici creştea, nici descreştea, imi venì in minte că poate fără să ştiu am luat drumul stănei. Atunci răpede mĕ sculai şi pornii spre partea aceea, spre a intreba pe ciobani dacă a fost de cu vreme lume din Lacul-Sărat pela dĕnşii. In adevĕr, la căteva sute de paşi de mine, vĕzui focul arzĕnd dinaintea colibei şi o latură omenească luminată de flacăra vreascurilor. Nu-mi venì cătuş de puţin in minte că puteam fi necinstit de căini sau huiduit de ciobani. Şi se vede că ştie Dumnezeu de ştirea rătăciţilor, căci nimic de felul acesta nu

mi se intămplă. Baciul imi respunse, cu vorba lui domoală şi liniştită, că a fost destulă lume.

Nu ştiam cum s'o intorc mai bine ca să fac pe cioban să-mi spue ce fel de lume fusese pela stănă. Parcă imi era frică să nu ghicească că scopul meu era de-a afla ceva despre Matilda. Fusese şi dĕnsa? Era veselă, era tristă?... Baciul da din umeri cu nepăsare.

In cele din urmă plecai, ducĕnd cu mine descurajarea care insoţeşte, in asemenea imprejurări, pe toţi oamenii nehotăriţi. Ce-aveam de făcut? Unde era s'o mai vĕd, ca să-i spun că toată noaptea ce trecuse nu inchisesem ochii şi că, adormind tocmai despre zioă, mĕ deşteptasem tărziu de tot şi ostenit?

Intrai acasă aproape fără putere. Dormea toată lumea ca un singur cap somnoros. Nimic numai da semn de viaţă. Rar, căte un lătrat de căine se inălţa tănguitor in noaptea tăcută, respunzĕnd unei caraule, care gemea ăncă şi mai rar, de marginea satului.

Aprinsei luminarea ca să mĕ desbrac. Fui foarte mirat vĕzĕnd pe masă o scrisoare, fiindcă, plecănd din Bucureşti, intr'adins nu-mi lăsasem adresa, ca să nu fiu urmărit de indiscreţia prietenilor şi a gazetarilor. Era una din acele stupide şi revoltătoare poftiri la nuntă, care iţi vin aşa, ca din cer: «domnul şi doamna C. C. Ionescu au onoarea a vĕ face cunoscută căsătoria fiicei lor Mariuca cu domnu Stan Bran, etc.» Ce vinovat eram eu, in starea sufletească in care mĕ găseam, să ştiu că domnu Ionescu işi mărita pe Mariuca cu un domn oarecare?.. Habar n'aveam de Ionescu şi de fiică-sa, şi de ginere-seu, şi de toţi nebunii din lume care se hotăreau să inmulţească genul omenesc!..

O svirlii să nu se vadă şi mĕ culcai.

O sĕptĕmănă de-a rĕndul am vĕzut pe Matilda in toate zilele, fără a-i vorbi. Ce se petrecea in sufletul meu, căud o intălneam, n'am putut niciodată bine pricepe. Ştiu numai că ori de căte ori o zăream, mi se părea un moment că mĕ inec, simţeam aşa ceva par'că n'aveam destul aer imprejurul

meu, şi-mi trebuia o putere de uriaş ca să-mi liniştesc bătăile inimei şi să-mi scot pălăria când treceam pe lângă dênsa.

Intr'o zi, făcusem tocmai o lungă primblare pe câmp, după o baie rece, şi intram in sat, când la cotitura unei uliţe mĕ intâlnii cu dênsa faţă in faţă. Atata era de neaşteptată această intâlnire, incât se vede că-mi schimbă figura cu totul şi mĕ pironì in loc. Fie că dênsa inţelese aceasta, fie că vroia să-mi spue ceva, o vĕzui venind drept la mine cu mâna intinsă şi rizênd.

Buna dimineaţa, imi zise; ce te mai faci? e o veciînicie de când nu te-a mai vĕzut nimeni. După aceea se oprì şi se uită lung la mine.

— Da ce ai? Ar zice cineva că te-ai intâlnit cu vreun urs... sau poate nu eşti bine?

Infirşit putui şi eu să ingân doue vorbe:

— Nici una, nici alta: sunt numai ostenit.

— Ştii, imi zise, că mama a trimis să intrebe de d-ta; mai intâi fiindcă nu te vĕzuse de atâtea zile şi te credea bolnav, şi apoi fiindcă am hotărit să mergem diseară la Dunăre.

— E cam nour; nu cred să vĕ puteţi duce.

— După cât se vede nu prea eşti iubitor de altfel de petreceri.

— Dimpotrivă, mĕ grăbii a rĕspunde, sunt gata să plec.

Vedeam in această preumblare singurul mijloc de a mĕ apropià de dênsa mai mult, de a o vedè mai indelung şi mai in pace, şi pusei prea multă grabă in respunsul meu. Ea plecă ochii in jos. Nişte vine subţirele de roşeaţă, ca cele ce trec prin foaia macului selbatec, i se urcarĕ in obraz. După câteva secunde de tăcere, se uită din nou la mine cu oarecare stăruinţă:

— Eşti tot atât de gata de-a merge ca şi acum câteva zile, la stână? imi zise, intinzêndu-mi mâna.

Nu ştiu de ce, ori de câte ori mi s'a părut că am prea multă dreptate, faţă cu un om care se indoeşte de mine, n'am putut să-l fac să 'nţeleagă prin vorbe că am dreptate.

Luai mâna Matildei cu oarecare sfiiciune şi mĕ mulţumii a clătina din cap.

— Dacă aşa crezi... ce să-ţi fac?

— Eu nu cred nimic, imi zise depărtându-se. Cine poate pătrunde gândurile omeneşti...

Ne despărţirăm. După căţiva paşi aşa imi părea de rău că nu-i vorbisem mai mult, că par'că-mi venea să mă 'ntorc inapoi după dănsa. Natură afurisită, imi ziceam in mine, par'că iţi pune cineva căluşul in gură, de nu vrei să vorbeşti! Şi indată incepui a mă gândi cum ar fi făcut un om cu minte şi cu ştiinţă de lume mai multă decăt mine: cum ar fi pornit cu dănsa la primblare şi i-ar fi explicat că nu putuse să vie la stână din pricina unei insomnii, a cărei causă era ea, Matilda; cum ar fi strecurat cu ghibăcie căteva vorbe prin care s'o facă să inţeleagă că sufere pentru dănsa, că o iubeşte, etc. Inchipuirea mea, blăstemata mea inchipuire, care e atăta de harnică la nimicuri, se puse pe lucru, şi pe căud eu mergeam intr'o parte şi Matilda intr'alta, mă văzui in minte alături de dănsa, pe cămp, ţinăndu-i braţul cald sub braţul meu şi spunăndu-i toate cele de mai sus.

Aşa mersei pănă acasă. Intrând in odae, găsii un bilet dela muma Matildei, prin care eram inştiinţat că in zioa aceea o societate de mai mulţi domni şi doamne vroiau să facă o lungă primblare la Dunăre şi eram poftit şi eu să viu. Era căt p'aci să respund că nu pot merge, dar imi luai răpede de seamă şi scrisei doue rănduri de mulţumire, făgăduind totodată că voiu veni.

Intr'adevăr, la trei ciasuri toată lumea era strinsă pe un măidan din mijlocul satului. Plecarăm in linişte, apucând drumul movilei, care merge printre doue lanuri de meiu, pănă dă in şosea.

La inceput erau temeri de ploae, dar incetul cu incetul lumea se impărţi in mici pălcuri de căte patru sau cinci inşi şi, odată firul vorbei apucat, nimeni nu se mai gândi la nouri. Matilda mergea inaintea mea, insoţită de un colonel bătrân, şi de un alt domn, pe care-l vedeam intotdauna grozav de harnic pe lăngă dănsa. Eu veneam in urmă, intr'un grup de doue domnişoare şi doi militari, şi aşa se ţineau mai multe

şiruri de domni şi de doamne, cari vorbeau de ceeace le trăsnea prin minte.

La movila de pe şosea ne oprirĕm căteva minute. Eram in mijlocul cămpului. Căt vedea ochiul inprejur, holdele se intindeau, in fâşii aurii şi verzi, ca şi cum ar fi fost atĕrnate de lungul şoselei, care trecea pe dinaintea noastră ca o sfoară albă ce părea că leagă cele doue capete ale orizontului. Spre resărit munţii Măcinului se iveau sprinteni din bruma sură a vĕzduhului, şi, in poalele lor curgĕnd Dunărea, dintre copaci resăreau pănzele cele mai de sus ale corăbiilor, care păreau aidoma nişte fluturi ce se jucau pe creasta pomilor.

După un cias şi jumĕtate de drum ajunserĕm la satul din malul Dunării...

E curios cum apele mari produc efecte puternice asupra omului. Toată această societate veselă şi vorbăreţă tăcù ca prin farmec căud dete cu ochii de luciul măreţ al Dunării. Un moment se părù că intinderea apei vorbeşte fiecărui in parte despre ceeace avea mai ascuns şi mai dulce in suflet, si, chiar pentru cei ce nu aveau nimic, ochiul, atins de noutatea priveliştei, sta aţintit pe lungul fluviului.

Toată lumea se aşezase pe o grindă ce era trăntită sus pe mal şi privea. Colonelul, entusiasmat de panorama ce se desfăşura inainte-i, mĕ luă de braţ şi, scoborindu-ne incetişor pănă in marginea apei, incepù a-mi istorisi o dragoste a lui dela Veneţia. Eu eram răbdător şi, cu toate că cei de sus ne chemau mereu, colonelul amenința să nu mai isprăvească, dacă un tunet puternic n'ar fi isbucnit din nişte nuori groşi ce veneau despre mare. Atunci ne urcarĕm răpede pe mal. Matilda sta singură tocmai la capĕtul grinzei şi se uita, cu desăvirşire pierdută de ceilalţi, in susul Dunării. Eu am crezut in totdauna că ceeace este mai adănc in noi, corespunde tocmai cu ceeace este mai depărtat şi mai mare decăt noi.

Din nenorocire avusesem dreptate căud proorocisem dimineaţa că in zioa aceea era să ploaie. Norii se grămădeau din ce in ce mai ameninţători. Printre noi unii glumeau şi rideau, dar cei mai mulţi păreau ingrijaţi. Se ţinù un sfat de cei ce se credeau mai inţelepţi dacă trebue să mai aşteptăm

in sat sau să plecăm fără intărziere. Se hotărì să plecăm până nu ne ajunge ploaia, şi colonelul alcătuì o coloană de drum, de căte doi-doi, care să poate mai lesne ţinè piept vremei celei rele. Incepù prin a se pune la cale pe dènsul, şi isbutì minunat, căci se dete de cavaler al Matildei; pe ceilalţi ii impărţì cum se pricepù; dar cănd ajunse la muma Matildei se uità bine imprejur să vadă cine e mai demn de o asemenea slujbă şi nu găsì pe nimeni se vede, căci stricâ prima tocmeală şi făcù o alta, in care dènsul da braţul bètrănei iar pentru Matilda mè hotărì pe mine. Noroc că erau mai mulţi bărbaţi decăt femei. Pe cei stingheri ii puse să ţie adăpost de laturea doamnelor pe care le bănuia el mai şubrede. Astfel, procesiunea pornì.

Lesne se poate pricepe că ordinea aceasta nu ţinù nici cinci minute. Cei mai sprinteni o luarè, firește, inainte, şi cei cari stricarè cei dintăi coloana furèm noi, eu şi Matilda.

Ah doamne! ce uşor mè simţeam şi cum binecuvèntam in mine intămplarea aceasta. Mè uitam la nori cu recunoştinţa unui felah din deşert şi tremuram de fricâ să nu care cumva să iasă iar soarele. O purtam mai mult pe sus şi-i alegeam cărările cele mai netede şi mai moi. Ea işi rezema braţul cu toată greutatea lui de mine şi căutà să-şi potrivească mersul după al meu. Ne mănà inainte o putere mai mare decăt a noastră. Nu ziceam nimic nici unul nici altul şi am fi mers astfel până la marginea păměntului, fără a grăì o vorbă, dacă n'ar fi inceput să cadă nişte picături mari de ploae, care incurcau cu totul situaţia.

— Plouă, zise ea.

— Nu-i nimic, ii rèspunsei; dacă ne vom grăbì in zece minute suntem la movilă. Sau... poate ai ostenit?

Nu-mi rèspunse nimic, ci numai o simţii că-mi stringe braţul mai tare sub al ei, par'că ar fi voit să-mi arate prin aceasta cătă incredere avea in mine. Acum insă incepuse şi vèntul. Ploaia ne venea pieziş in obraz şi lovea cu destulă putere. In drumul nostru era o colibă de jitar. Ii propusei, dacă era ostenită, să rèmănem acolo. Ea nu primì. Atunci imi desfăcui fularul ce-l purtam impotriva prafului, şi-i acoperii

capul, legând basmaoa pe deasupra pălăriei, ca să nu i-o ia vêntul. Ne uitarăm in urmă: ceilalţi nici nu se mai vedeau.

Ploaia se'nteţea din ce in ce şi fulgerele tăiau prin vêzduh fel de fel de scrijilături. Dela o vreme mi se părù că tremură.

— Ţi-e fricâ? o 'ntrebai.

Ea se 'ncercâ să zimbească.

— Mi-e cam frig, imi zise.

Nu puteam să fac nimic alta decât să desbrac haina şi să i-o pun pe umeri. Nu ştiu insă de ce lucrul acesta imi părù trivial. Ii luai mâna şi i-o strinsei intr'a mea, aşa că par'că aş fi voit s'o incălzesc toată din dragoste

Plouă, imi zise la un moment, plouă urit, şi cu toate astea e frumos!...

Praful se muiase de tot şi se prefăcuse intr'un fel de noroiu negru, destul de displăcut. Ii vedeam vêrful piciorului subţire cum se infundà in tină şi mi-era mai mare groaza să nu recească. Insfirşit după vreo jumătate de cias ajunserêm la cărciuma de pe şosea. Căţiva drumeţi, apucaţi ca şi noi de vreme rea, ne priveau cu nişte ochi minunaţi, par'că s'ar fi aşteptat să le lămurim din ce nuor picăm.

Dusei pe Matilda in odaia cărciumăriţii, care părea a fi o femee sprintenă şi curată, şi o rugai cu stăruinţă să-şi schimbe imbrăcămintea cu a ei. Eu insumi mê uscai cum putui de noroiu şi de ploae, şi cerui hangiului, dând un bun bacşiş, să trimeată pe cineva călare până in băi, ca să vestească pe primar să trimeată toate trăsurile căte se aflau acolo din Brăila.

Lucrul se urmâ astfel, dar până să vie trăsurile trecù destulă vreme. Cei din urmă nu mai soseau şi ploaia nu sta de loc. După cătva timp, neliniştit, intrebai pe femee de Matilda. Imi spuse că şade la fereastră foarte ingrijată şi că a intrebat-o dacă eu am plecat. O rugai să-i spue că n'am plecat şi că am trimes un om la băi după trăsuri. Totodată ii cerui voie s'o vêd. Mê primi.

Când intrai inăuntru, ea se uita pe fereastră, in bătaia ploei. Era imbrăcată cu o polcuţă de stambă şi cu o rochie

tot asemenea, largi, lungi şi bătătoare la ochi. Cum mĕ vĕzù începù a ride :

— Iţi plac, aşa cum sunt ?

— Mie imi placi orcum ai fi, ii zisei.

Tocmai după ce-mi eşì vorba din gură băgai de seamă ce mult spusesem şi mĕ simţii roşind de indrăsneală. Dar nu ştiu ce era in aer, şi in ochii ei şi in inima mea, că mĕ simţeam cu un curaj straşnic. Ii apucai mănile şi i le sărutai de nenumĕrate ori, incercănd să-i spun ceva, dar nereuşind decăt a-i ingana numele. Ea sta in picioare, inainte-mi, tremurănd şi lăsăndu-şi mănele pradă gurii mele. Nu ştiu cum, polcuţa hangiţei era incheiată in nişte nasturi rari de tot, aşa că la cea mai mică mişcare a braţelor ea se desfăcea, lăsănd să se vadă vĕrfurile dantelelor şi inceputul sinului. Se vede că-mi pierdui mintea, sau mĕ schimbai in căteva secunde cu desăvirşire, căci ii apucai mijlocul in braţe, şi căte nenumĕrate şi arzĕtoare sărutări urmarĕ in intunericul odăii, cine mai poate spune. Eram stăpănul ei cu o neţărmurită putere, şi aş fi putut s'o ucid sub perne sau să-i inăbuş gura sărutănd-o o vecĭnicie intreagă, că n'ar fi zis nimic. Numai braţele ii stau strinse de gătul meu, şi de căte ori vroiam să mĕ mişc, simţeam dulcea lor putere cum mĕ ţinea lipit de dĕnsa.

Cine are destul viers in limbă ca să poată spună căntecul fără fiinţă ce vibrează in toată făptura omului care iubeşte, căud este fericit ? Şi cine poate prinde fiinţa acestei fericiri ? căci ea are mai intotdauna un soiu de gust al durerii sau ceva asemenea cu recoarea pe care ar simţi-o un om care visează căud aripa morţii ar trece pe deasupră-i.

Mĕ urcasem in trăsură ca să mĕ duc după cei intărziaţi şi farmecul Matildei mĕ stăpănea ăncă. Da ce spun eu ! Astăzi, căud ea imi e străină şi depărtată, şi ăncă, căud aducerea aminte ia lucrurile mai de departe şi ajung cu găndul la cărciuma de pe şosea, mĕ simt, eu, omul stins şi istovit, sub puterea ademenitoare al farmecului Matildei şi mĕ mişcă şi acum ! . .

Ceilalţi, prinşi de furtună cam in marginea satului, se intorseserĕ cu toţii inapoi. Ii adunai de prin toate colibele şi

pornirĕm spre băi. Pe Matilda o urcasem in trăsură, o 'nvelisem bine şi o trimisesem acasă, intr'adins singură, ca să nu dăm loc la vorbe!..

IV

«Şi deacum ce să mai spuiu?..

A douazi toată lumea mĕ insura cu Matilda. Lucrul acesta imi făcea grozav de rĕu. Mi să părea că toată dragostea mea e pe mănele lor şi că mi-o intorceau pe toate feţele, ca pe o marfă, spre a o cerceta dacă e de cumpĕrat sau de lepădat.

Mai steterĕm la băi vreo zece zile. In cele trei zile dela inceput mersei regulat să vĕd pe Matilda. Era cam bolnavă şi nu eşea din casă. Decăte ori rĕmăneam singuri mĕ chema lăngă scaunul ei şi incepea să vorbească de un viitor fericit ce ne aştepta, de lungi călĕtorii ce era să facem impreună, de mulţamirea ei că m'a intălnit, fiindcă zicea că mĕ cunoscuse de mult, de viitorul meu, etc.

A patra zi, venind s'o vĕd, eşi o femee şi-mi spuse că doamnele nu sunt acasă. Mĕ prinse mirarea şi mĕ duceam cam trist spre birt, căud mĕ intălnii faţă in faţă cu colonelul, prietenul lor. Acest cum mĕ vĕzù mĕ apucă de braţ şi mĕ luă la oparte.

— Mon cher, imi zise cu un aer protector şi misterios, imi pare bine că te intălnesc. Te căutam. Ia spune-mi ce ai de gănd cu insurătoarea? Ar trebui să te cam grăbeşti, fiindcă fata e compromisă, iţi spun eu.

— Mĕ ertaţi; nu pricep. Care fată? ingănai eu.

— A! ştrengarule!.. ai noroc. Fată bună, mài! Şi pe urmă unde pui că are şi vre-o doue mii de galbeni venit.

Pentru intăiaşi dată auzeam că Matilda e bogată.

— Ia spune-mi, urmă colonelul, ai făcut vreun *demarş?*

— N'am făcut nimic absolut.

— Mai bine. Ia ascultă: mĕ autorisezi de mine să vorbesc bĕtrănei?

Atăta mĕ indignă propunerea aceasta, incăt era p'acì

să-i intorc spatele şi să-l las. Cu ce drept se interesa acest domn de afecţiunile mele? cine-i spusese că eu voesc să iau pe Matilda, sau că ea vrea să mĕ ia pe mine?

— Nu te autorisez de loc, ii zisei cam rĕstit.

El se uità la mine lung şi făcù o strămbătură din gură care părea a zice: E nebun săracu! După aceea ne despărţirĕm cu oarecare rĕceală.

Ajungĕnd acasă incepui să vĕd că avea dreptate colonelul. Eu nu trimesesem Matildei decăt căteva coşuri cu rose care ştiam că-i face plăcere. Căud mĕ găndii insă la numĕrul de nimicuri şi de banalităţi cari incunjură căsătoria, mĕ apucă o curată descurajare. Ştiam bine că nu puteam să le fac şi cu toate astea trebuia să le fac dacă vroiam ca Matilda să fie a mea. Atunci imi venì in minte să-i scriu ei şi să-i spui că-mi era mai dragă decăt lumina care-mi da viaţa, că nu puteam trăi fără dĕnsa, că o rugam să aibă incredere in mine şi să plecăm amĕndoi prin ţări străine, unde să ne cununăm simplu şi fără sgomot. Ii mai lămuream o mulţime de lucruri'n cele din urmă o rugam să-mi rĕspundă. Sfirşeam spunĕni du-i că plec la Brăila ca să-i aduc rose.

Trimesei scrisoarea şi pornii numai decăt la Brăila. Mi-aduc aminte că am umblat o zi intreagă, căutănd tot ce inflorea mai frumos şi mai parfumat pe malul Dunării. Seara m'am intors cu un coş plin, şi l'am şi trimes Matildei. Mi l'a adus insă inapoi sub cuvĕnt că doamnele se culcaserĕ. Mĕ uitai la ciasornic: era aproape zece. Intărziasem prea mult.

A douazi de dimineaţă il trimisei iar şi iar mi-l aduse inapoi, de astădată spunĕndu-mi eă nu vroiau să-l primească. Atunci imi luai pălăria şi mĕ dusei eu insumi să vĕd pe Matilda.

Care nu-mi fù insă mirarea căud in camerele lor găsii nişte chipuri necunoscute. Intrebai pe un domn de numele mamei Matildei şi-mi spuse că a plecat.

Rĕmăsei deocamdată ameţit, par'că m'ar fi lovit cineva cu un lemn peste cap.

— A plecat... zisei lung şi tără glas.

După aceea o pornii in fuga, neştiind ce fac, la colonel

să-l intreb. Colonelul imi spuse cu rĕceală că scrisoarea mea fusese primită de muma Matildei, care, la citirea ei, zise că trebuia să fiu nebun; că in adevĕr au plecat, şi nu ştia unde, căci nu vruseserĕ să-i spue, dar işi da el cu părerea că au plecat cu scop de a eşì din ţară. Totodată incepù a-mi face morală, că am compromis fata, că nu l'am ascultat, că aşa mi se cuvine, etc. Nu ştiu cum i-oiu fi părut eu lui, dar el mie imi părù curat nebun. Il lăsai in plata domnului şi pornii a-casă. Trimisei după birje ca să plec numai decăt la gară, şi intrai să-mi string lucrurile de prin odae.

N'am incercat şi nu cred să mai resimt niciodată impresia de singurătate pe care am simţit-o intre cei patru păreţi ai camerei mele. Aşa mi se părea lumea de pustie că-mi venea par'că să mĕ inchid in lada ce sta dinaintea mea deschisă, ca intr'un sicriu. Strinsei tot de pe masă şi căud luai un mic *voile* ce-mi rĕmăsese dela Matilda, il dusei la gură fără voia mea. Parfumul lui imi puse in simţuri o falsă presenţă a ei şi, cuprins de o milă nespusă, mĕ lăsai pe scaun, lipindu-mi voilul de obraz, şi, cu capul in măini, mĕ podidì un plăns fără seamĕn... Plecai la Brăila in goana cailor. Nu ştiiam unde se duseserĕ, dar vream să mĕ duc să le caut pănă in fundul păměntului. Trăsei drept la gară. Trenul plecase de mult şi nu mai era altul decăt tocmai la 11 seara. Eram silit să aştept şi eram atăt de descurajat!..

Eşii in oraş şi dădui drumul birjei. Mergĕnd singur pe uliţele Brăilei mĕ intălnii c'un vechiu prieten, care vĕzĕndu-mĕ in ce hal eram, avù bunătatea şi delicateţa de a nu mĕ intrebà ce aveam. El imi propuse să mergem prin port, fiindcă tocmai pleca un vapor al companiei franceze Freycinet, cel mai mare ce urcase Dunărea pănă la Brăila.

In adevĕr, vaporul era superb. Făcurĕm cunoştinţă cu căpitanul, care ne propuse să ne ia cu dĕnsul la Marsilia. Prietenul meu rise. Eu insă il luai la oparte şi-i dădui in mănă o mie şi-o sută de franci, tot ce aveam, pe cari il rugai să se ducă să mi-i schimbe in aur; eu pe de altă parte mĕ dusei şi-mi scosei un pasaport, şi peste un cias vaporul işi ridica ancora spre a pleca in lume.

Ce se mişcase in mine nu ştiu, dar simţeam bine că aveam nevoie de a tăia spaţiul in lungul depărtării lui spre a inghiţi aer, aer...

— Unde te opreşti? mĕ 'ntrebă căpitanul franţuzeşte.

— Nu ştiu.

— Unde mergi?

— Nu ştiu.

Şi astfel vasul işi intoarse virful in josul Dunării şi plecarĕm spre mare, pe cănd ochii mei plini de lacrimi deabia mai vedeau pe prietenul care de pe mal imi zicea:

— Adio...»

Aici se isprăveşte manuscrisul.

DUILIU ZAMFIRESCU.

CESTIUNI DE GRAMATICA

I.

DECLINAREA IN ROMÂNEȘTE

1. Când limbile romanice au inceput a se forma, in obirşia lor, latina vulgară, n'a găsit forme distincte de cas decât numai două: a *nominativului* şi a *acusativului*. Causa este cunoscută: esprimarea raportului gramatical de cas prin perifrasă — substantivul cu anumite prepositiuni —, făcù să inceteze formele de flesiune ale genitivului, dativului şi ablativului.

Afară de forma nominativului şi a acusativului la unele cuvinte s'a mai putut conserva forma vechie latinească. Acea formă este a vocativului singurit dela numele terminate in *us* ale declinaţiunii a doua latine, care la noi s'a conservat până astăzi. Lat. vicin*e*=rom. vecin*e*, lat. dom(i)n*e*=rom. doamn*e*, lat. bon*e*=rom. bun*e* [1]) etc.

2. Insă limbile romanice n'au putut păstra mult timp nici acele două forme de declinare, a nominativului şi a acusativului: ele, moştenind dela limba latină vulgară tendinţa de-a inlocuì formele simple prin perifrasă, de-a simplifica şi a anivela totul, era lucru natural să inlăture şi cele doue forme ce remăsese, — şi această schimbare a trebuit să se facă cu atât mai răpede, cu cât limbile romanice, multe secule dela inceperea formării lor, se transmiteau numai prin graiu viu. Deci când, intr'un târziu, venì literatura să fixeze

[1]) Luăm inadins formele latine clasice, ca mai cunoscute. Cele vulgare şi le vor construì lesne cei competinţi.

expresiunea poporului, ea, in cea mai mare parte, nu mai găsì o declinare cu cele douĕ forme de cas distincte.

Deaceea in cari dintre limbele romanice se mai află urme de forme de cas distincte, acele forme nu se mai intrebuinţează cu conştiinţa funcţiunii lor primitive.

Aşadar la urmă din cele şese casuri latineşti in limbile romanice n'au remas decăt numai forma nominativului; celelalte au fost exprimate prin perifrasă.

Lucrul se explică lesne:

Mai intăi neutrele dela toate declinaţiunile, avĕnd chiar in latina clasică aceeaşi formă pentru nominativ şi acusativ, trebuiau in limbile romanice să ajungă la aceeaşi formă pentru cele douĕ casuri. Tot aşa, cel puţin pentru prima fasă, şi cuvintele de-a II-a declinaţiune latină, cu terminaţiunea in *us* trebuiau, pentru singurit, să aibă una şi aceeaşi formă pentru casul subiect şi pentru casul obiect direct: *annus* şi *annum*, *bonus* şi *bonum* şi prin analogie *niger* şi *nigrum*, aveau să ajungă la: *anno*, *bono*, *negro*. Tot asemenea şi parisilabele de declinaţiunea a III-a. In fine clasa atăt de copioasă a cuvintelor de declinaţiunea I-a latinească trebuia să ajungă la o singură formă pentru nominativ şi acusativ: *corona* şi *coronam=corona* [1]).

Aceasta pentru singular.

In ceea ce priveşte pluralul şi aici mai multe categorii de cuvinte trebuiau să ajungă sau la aceeaşi formă, sau la o formă foneticeşte aseměnătoare, sau infine la o formă egală cu unul din cele douĕ casuri ale singularului. Şi de mai avem in vedere, că in latina vulgară nu existau declinaţiunea a IV-a şi a V-a, tratăndu-se cele de-a IV-a după a II-a şi cele de-a V-a după I-a, ne vom explica foarte uşor, pentruce in limbile romanice de timpuriu se perdù şi declinarea cu douĕ casuri: imensa majoritate a numelor, avĕnd foneticeşte aceeaşi

[1]) Numai in româneşte, şi parte şi in vechea franceză, se pare că ăncă dela inceput, *a* lat. a trecut in *e*, iar *a* din acusativ după căderea lui *m* s'a prefăcut in *ă*. Aceasta a şi fost causa, pentru care la numele de această declinaţiune cele douĕ forme distincte s'au conservat pănă astăzi.

formă pentru nominativ şi acusativ, sau forme apropiate, diferenţa, remasă aproape numai la imparisilabele de-a III-a, trebuia să incurce; — deci limbile romanice căutarĕ a scăpa de acea nepotrivire şi... egalarĕ formele de cas la toate numele fără deosebire.

Ca termen de comparaţiune pentru acea tendinţă, foarte pronunţată in românește, de a nivela toate, ne va servì un exemplu de conjugare. Cine cunoaşte vechile noastre documente literare ştie, că acum 200 de ani verbele de conjugarea a III-a cu caracteristica *s* la perfectul simplu aveau la persoana I-a singular a acelui timp o formă alta decăt astăzi, cu mult mai apropiată de originalul latin decăt cea de astăzi. Aşa se conjuga: (dela a zice) **zişi**—ziseşi—*zise*, (dela a toarce) *torşi*—torseşi—*toarse*, (dela a coace) *copşi*—copseşi—*coapse* etc. Insă această persoană I-a in comparaţiune cu persoana I-a dela celelalte conjugări părea o escepţiune supărătoare. Căci dacă punem faţă in faţă persoana I-a cu a III-a singular la conjugările I-a a II-a şi a IV-a (*ara-i* cu *ară*, *tăcu-i* cu *tăcu*, *auzi-i* cu *auzi*) se pare că persoana I-a are ca tulpină persoana a III-a plus terminaţiunea *i* a persoanei I-a dela acel timp. Numai verbele de conjugarea a III-a cu caracteristica *s* nu se potriveau in acest punct,... şi nepotrivirea aceasta, incurcănd limba, a egalat formele şi la conjugarea a III-a, făcĕnd: zise-i, torse-i, copse-i.

Procederea aceasta, care, cum se ştie, se numeşte *analogie* are un rol foarte insemnat in desvoltarea limbei române.

Insă pănă a ajunge la forma unică cele douĕ forme de declinare trecurĕ prin o luptă, care dintre ele să biruească. Resultatul fu un compromis, multe din nume mănţinĕnd forma nominativului, altele cea a acusativului. Insă, mai ales in românește, forma acusativului, ca mai viguroasă, predomineazĕ; şi deosebirea se poate cunoaşte la numele de declinarea a III-a latină (leu=lat. nom. leo, dracu=lat. nom. draco; virtute=lat. acus. virtutem, pace=lat. acus. pacem, cetate=lat. acus. civitatem, munte=lat. acus. montem etc. etc.)

3. Cu această unificare de forme incetează in limbile romanice existenţa flesiunii cu forme de cas distincte. Ceeace

se mai numeşte declinare nu este decăt o perifrasă a vechilor forme latineşti, aşa că in inţelesul anticei declinări nu se mai poate vorbì de o declinare in limbile romanice, şi dacă se ia ca punct de orientare şi ca bază declinarea latinească, aceasta este numai un abus de nume, ne mai avĕnd raţiunea de a fi.

4. Acuma să venim in special la limba română. In ceeace priveşte declinarea, şi limba română a trecut prin aceleaşi fase, caşi surorile ei, ajungĕnd şi ea tot la o *declinare perifrastică*. Dar in opoziţiune cu celelalte limbi romanice, limba românească, prin o procedere prea interesantă, a isbutit a păstra in cătva şi o declinare cu forme de cas distincte; şi aceasta va fi obiectul celor ce vor urma.

5. Limba românească, cănd a venit la punctul ca să reducă la o singură formă cele două forme, ale nominativului şi acusativului, a aflat o deosebire mai intăi la declinarea a III-a latinească şi ăncă numai la minoritatea cuvintelor de această declinaţiune, adecă la cuvintele imparisilabe; cele parisilabe (*vulpes* şi *vulpem*, *juvenis* şi *juvenem*, *dulcis* şi *dulcem*) precum şi cele de declinarea a II-a ajunsese la aceeaşi formă la numĕrul singurit, iar la inmulţit, unde se află deosebire, au inlăturat-o prin analogie cu singuritul. Deci mai intăi anivelarea de forme s'a făcut la numele imparisilabe de declinarea a III-a [1]).

Insă la cuvintele, foarte numeroase, de I-a declinare latină unificarea nu s'a putut face, şi cele două forme (nom. *mese*=lat. mensa=messa, şi acus. *masă*=lat. messam; *stele*=lat. stella, şi *steuă*=lat. stellam, *case*=lat. casa şi *casă*=lat.

[1]) Şi in româneşte unificarea s'a făcut prin compromis. Compară pe lăngă cele spuse mai sus şi: omu=lat. nom. homo, secete=lat. nom. siccitas; cărbune=lat. acus. carbonem, bunĕtate=lat. acus. bonitatem, rugăciune=lat. acus. rogationem etc. Ba unele s'au conservat in ambe forme, precum: oaspe şi oaspete, nime şi nimene, şerpe şi şerpete, păntec şi păntece, purec şi purece etc. etc. Interesant este a urmări in derivate existenţa de odinioară a celor două forme de declinare. Aşa derivatul *vĕrtos* presupune nomin. *vĕrtu*, *omenos* şi *omenesc*, acusat. *ómene*, — a *săngera* şi *săngeru*, acusat. *săngene* cu *n* trecut in *r*, deşi s'ar putea obiecta că toate acestea vin direct din derivate latine.

casam etc. după cunoscuta lege fonetică, că *a* lat. neaccentuat din terminaţiune trece in rom. in *e*, şi *a* neaccentuat urmat de *m*, după căderea lui *m* trece in româneşte in *ă*) au remas una lângă alta, cu toate că se stinsese conştiinţa despre vechea lor funcţiune, păstrându se ele cu atât mai vêrtos, cu cât toate cuvintele de declinaţiunea I-a trebuiau să ajungă a avea câte două forme marcante.

Ce face limba cu cele două forme de cas la cuvintele de declinaţiunea I-a latină?

Pentru casul genitivului şi dativului există declinarea perifrastică. Insă se simţea foarte bine, că acea declinare exprimă raporturile gramaticale in un mod prea general, şi că era de nevoe un mijloc, care să determine mai bine anumite raporturi de regim. Acel mijloc limba il găsì parte in articolul aton intrebuinţat ca enclitic, şi parte in cele două forme distincte de cas dela numele de declinaţiunea I-a latină, şi, fiindcă precisarea trebuia pentru genitiv, pentru aceea una din cele două forme s'a luat din locul ei de mai inainte şi s'a mutat la genitiv.

6. Procederea de a muta o formă sau un cuvênt dintr'o funcţiune gramaticală in alta, noi o vom numì *translocare*. Ea este cunoscută in toate limbile romanice şi mai cu seamă in limba română are o importanţă deosebită. Translocarea se face când o formă gramaticală sau un cuvênt işi perde conştiinţa funcţiunii primitive şi devenind disponibilă, fiincă altă formă a inlocuit-o, limba găseşte cu cale a o permuta in altă funcţiune. Să ne explicăm:

Plusquamperfectul conjunctivului latin, după ce prin perifrasă a fost scos din us, a trecut in româneşte in funcţiunea plusquamperfectului indicativ, pentrucă părea mai viguros decât vechea formă: *cântasem*=lat. *canta*(vi)*ssem* etc. Acelaş conjunctiv al plusquamperfectului latin in alte limbi romanice a trecut la imperfectul conjunctivului: franc. chantasse, ital. (in dialectul sardic) cantessi etc.

Aşa s'a intâmplat şi cu una din cele două forme de cas la numele de declinaţiunea I-a. Căci incepênd a se intrebuinţa forma acusativului şi pentru nominativ, forma nomi-

nativului, devenind disponibilă, limba a mutat-o in funcţiunea genitivului, de care avea nevoe.

Deci in prima fasă am avut:

	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
N.	*mese*	meşi	stele	steli
G.	de mésă	de mese	de steuă	de stele
D.	a mésă	a mese	a steuă	a stele
A.	mésă	mese	steuă	stele
V.	mese	meşi	stele	steli. etc.

Ear prin translocarea nominativului dela singurit:

	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
N.	*mésă*	mese	*steuă* (stea)	stele
G.	*mese*	mese	*stele*	stele
D.	mese	mese	stele	stele
A.	mésă	mese	steuă	stele
V.	mésă	mese	steuă	stele

Vedem din acestea, că atăt la singular căt şi la plural forma acusativului a trecut şi pentru nominativ. Urmarea a fost, că, din causele indicate mai sus, forma nominativului singurit a trecut la genitiv, ear cea dela plural a dispărut (s'a păstrat in unele ca formă a doua; aşa: bucate şi bucăţi, roate şi roţi, case şi căşi etc.). Vocativul era natural să ia şi el noua formă a nominativului.

7. Dar cuvintele de I-a declinaţiune latină, fiind aproape toate de genul feminin şi, in raport cu celelalte declinări, formănd marea majoritate, limba a căutat să potrivească minoritatea după majoritate. Insă fiindcă noua formă a genitivo-dativului singular la cele de intăia declinare este foneticeşte egală cu pluralul, pentru aceea prin analogie s'a găsit o formă de genit. dat. singurit şi pentru *cuvintele feminine* de declinaţiunea a III-a: vulpe—vulpi, virtute—virtuţi, cale—căi etc. Prin aceasta şi in acest punct s'a rupt baza sistemului de declinare latină, fiindcă s'au luat femininele dela declinaţiunea a III-a şi s'au pus in rănd cu celor de I-a. Aşa in romăneşte

substantivele feminine, fără privire la locul ce au fost ocupat in declinaţiunile latine, formează o singură categorie de declinaţiune.

Tot prin analogie avem să explicăm şi formele de genit. dativ dela imparisilabele: *soru—surori*, *noru—nurori*, ce se află in cărţile vechi şi chiar şi astăzi in graiul poporului:

N. A. soru-ta, G. D. surori-tale
» » noru-ta, » » nurori-tale; —

şi printr'o stranie consequenţă s'au intins pe acest pat al lui Procuste şi vr'o două masculine: *tată* şi *frate*, cari pentru genit. dat. au la popor formele: *tătâne*, *frăţine* [1]).

8. Prin acea procedere a limbei romaneşti s'au impărţit numele, adecă substantivele şi adiectivele numite calificative, in două categorii bine definite după gen şi forme de flesiune, şi anume: prima categorie cuprinzând numele *masculine* şi *neutre* ale fostei declinaţiuni a II-a şi a III-a, iar a doua categorie cuprinzând numele *feminine* ale foastei declinaţiuni I-a şi a III-a.

De aceasta trebue să ţinem seama, pentrucă gramatica este datoare să constate legile existente in limbă, iar nu să-şi formeze legi din teorii gata. Dacă şi noi am fi remas numai cu declinarea perifrastică, atunci indiferent ar fi: a lăsa in flesiunea numelor sistemul de declinare latinesc (ă, u, e) sau a-l schimba intr'atăta, că mai raţional ar fi a lua ca bază ordinea naturală a vocalelor (ă, e, u). Dar limba română a stabilit pe o temelie anumită o *declinaţiune proprie* prin care se deosibeşte şi de declinaţiunea latină şi de declinarea celorlalte limbi surori. Aceasta, lăsând la o parte momentul ştiinţific, credem că n'ar trebui să se ignoreze fie numai ca să

[1]) Aceste cuvinte au ca tip nişte forme latine spurii: tatas (nom.)—tatanem (acus.), pe lângă: tata—tatam, şi frateas (nom.)—frateanem (acus.) pe lângă frates—fratem vulgar. Vezi ca punct de orientare ceeace scrie Diez Edit. 1876 tom. II. pag. 47 anotaţiune. Să nu fie oare vocativul «frăţie», ce l'am auzit in munţii Neamţului, o remăşiţă a unui vechiu nominativ (fratias), care ca şi *secete* (lat. siccitas) s'a format numai cu dislocarea accentului?

nu se facă confusiune in capul celor ce voesc să inveţe românește.

9. Dar mai este o imprejurare, care ne sileşte a nu nesocoti flesiunea cu forme de cas distincte. Intreaga clasă a cuvintelor determinative şi pronominale, conservându-şi aproape neschimbată vechea flesiune cu forme de casuri, au in românește o altă declinare decăt numele propriu zise, declinare care in celelalte limbi romanice nu mai există.

Şi fiindcă acest fel de cuvinte sunt foarte numeroase şi in relaţiune strinsă cu numele, s'ar face confusiuni mari, dacă nu s'ar deosebì declinaţiunile după formele de cas ce au feluritele categorii de cuvinte.

Deci avem două feluri de declinări:

a) O *declinare perifrastică*, in care genitivul şi dativul se exprimă cu ajutorul prepoziţiunilor *de* şi *a* (genitiv) şi *a* şi *la* (dativ), şi

b) O *declinare mai determinată* cu forme de cas distincte, şi in care articolul aton ca enclitic ţine locul de determinator şi incătva de formă flesionară.

Insă limba avĕnd cele două feluri de declinări a profitat de ele, pentru ca să *diferenţieze* sintactic anumite raporturi de regim, mai cu seamă incăt priveşte casul genitivului. Se numeşte insă *diferenţiare* gramaticală, căndu existănd mai multe forme pentru aceeaşi noţiune sau raport gramatical, limba exprimă prin fiecare, fie alt inţeles, fie o nuanţare de gen, de calitate, de mod etc. Exemple sunt in românește o mulţime. Să luăm căteva: Conservăndu-se formele: *bucate* şi *bucăţi*, prin una se inţelege altceva decăt prin cealaltă. Tot aşa avem: (dela cot) *coţi, coate*, şi *coturi*, fiecare cu un inţeles diferit. Tot asemenea am putea de exemplu lua forma perfectului simplu ca perfect *istoric*, iar cea compusă ca perfect *logic* sau absolut etc. etc.

Aşa a procedat limba şi cu cele două soiuri de declinări diferenţiănd mai cu seamă raportul gramatical al genitivului. Astfel declinarea perifrastică se intrebuinţează inainte de toate ca *calitativ*: om *de bine*, lapte *de oi*, durere *de cap* etc. Apoi pentru exprimarea *genitivului obiectiv* şi *par-*

titiv: frica *de moarte*, impresurarea *de eraş*, o parte *de oameni* etc., şi infine când cuvêntul fiind dintre determinative şi pronominale n'are formă pentru genitivo-dativ, sau in general este un cuvênt nedeclinabil şi este de nevoe a se pune in raportul gramatical al genitivo-dativului, precum: mult-*de* sau *a* mult, *a* sau *la* mult; doi-*de* sau *a* doi, *a* sau *la* doi etc., a vedea—*de a vedea* etc. etc. Iar declinarea determinată se intrebuinţează pentru exprimarea genitivului *subiectiv* sau *posesiv*: casa vecinului, iubirea părinţilor, datoria omului etc.

Cât pentru celelalte casuri declinarea perifrastică exprimă un raport mai general, pe când cea determinată un raport mai special sau determinat.

10. Ca *declinare determinată* cuvintele declinabile, afară de pronumele personale, se impart in *trei declinaţiuni*, şi anume:

I. Cuprinde numele (substantivele şi adiectivele calificative) de gen *masculin şi neutru* cu o *singură formă de cas* acea a nominativului. Numai unele polisilabe terminate in *u* au conservat in vocativul singurit terminaţiunea *e*: impĕrat*e*, vecin*e*, doamn*e*, inţelept*e*, ş. a.

II. Cuprinde numele *feminine* fără deosebire, avênd la *singurit câte doue forme de cas*, una pentru N. A. V. şi alta pentru G. D. Cea din urmă foneticeşte este egală cu pluralul.

III. Cuprinde cuvintele *determinative* şi *pronominale* cu *câte două forme de cas şi la singurit şi la inmulţit la toate genurile*, precum se va vedè la locul sĕu.

Deci avem la nume:

Declinaţiunea I.

Singular: N. G. D. A. V. om*u*, vecin*u*, scumpu, frat*e*, scaun*u*,
v. vecin*e*, scumpe, scaun*e*,

Plural: N. G. D. A. V. oameni, vecini, scumpi, fraţi, scaune.

Declinaţiunea II

Singular { N. A. V. masă, stea, basma, scumpă, vulpe, virtute.
G. D. mese, stele, basmale, scumpe, vulpi, virtuţi.

Plural N. G. D. A. V. mese, stele, basmale, scumpe, vulpi, virtuţi.

11. Determinarea in flesiunea numelor se face mai cu seamă prin *articol*, care şi el este un cuvĕnt declinabil, insă se declină in alt chip decăt numele pe care le determină. Pentru declinare, articolul fiind de cea mai mare importanţă, ne vom ocupa aici cu el in modul cel mai special.

Ca şi in celelalte limbi romanice articolul nostru se formează dela demonstrativul latinesc : ille-illa-illud, şi anume din silaba a doua, cea flesionară.

Avem două feluri de articol. Unul *aton* lipindu se de cuvinte ca enclitic şi formănd cu ele ca şi un singur cuvĕnt, iar celălalt *cu ton* fiind cuvĕnt independent şi punĕndu-se inaintea cuvĕntului ce determină.

Articolul se declină după declinaţiunea a III-a servind ca tip pentru declinarea cuvintelor determinative şi pronominale.

a) *Articolul aton:*

	Masculin:	Feminin:	Neutru:
Singular N. A.	-lu, -le	-a[1])	-lu, -le
G. D.	-lui	-ei	-lui
V.	-le —	-—	-le —

[1]) In zadar s'au incercat bărbaţi eminenţi să explice forma *a* dela articolul feminin prin derivare dela lat. *illam* in virtutea ştiutelor prefaceri fonetice. Insă au uitat, că la formarea articolului aton in românește numai silaba a doua din *illam*, adecă silaba flesionară, a putut servi ca element, ear nici decum intregul cuvĕnt, care a dat naştere numai formei demonstrative a pronumelui personal *o* şi *ea*.

Mie unul mi se pare, că articolul feminin *a* il avem prin *translocare* şi ăncă prin o translocare foarte indrăsneaţă. Se pare adecă că, după ce-şi perdù conştiinţa funcţiunii sale, prepositiunea *a* s'a virit inaintea articolului enclitic contopindu-se cu el şi aceasta, căud articolul incepuse a se intrebuinţa

Plural	N. A.	-i	-le	-le
	G. D.	-lor	-lor	-lor
	V.	-lor	-lor	-lor

b) *Articolul cu ton:*

Singular	N. A.	cel	cea	cel
	G. D.	celui	celei	celui
	V.	cel	cea	cel
Plural	N. A.	cei	cele	cele
	G. D.	celor	celor	celor
	V.	cei	cele	cele

12. Cele doue articole se vede a fi fost la inceput intrebuinţate pentru determinarea tuturor numelor fără deosebire. Tot aşa se pare că cel enclitic a fost la inceput intrebuinţat şi independent cu ton deosebit. Cel puţin ne indreptăţeşte la aceasta sintaxa lui remasă şi astăzi la anumite nume,

---

numai ca enclitic, dănd aşa formele: *a-l ... a-i, a-le.* In acel timp articolul feminin (presupus) *la,* format prin trecerea accentului *il la* de pe penultima pe ultima: *là, s'a isolat* de cel masculin şi neutru precum de cel feminin dela plural, din causa că simţindu-se accentuat nu s'a putut contopì nici cu prepositiunea *a,* nici a se intrebuinţa ca aton enclitic.

Insă o *apropiere de funcţiune* (nu de inţeles) intre prepositiunea *a* şi articolul *la* a inceput a se face indată ce prepositiunea *a* se contopise cu articolul aton, mai cu samă că conştiinţa despre funcţiunea primitivă a lui *a* devenise vagă. Pe lăngă aceea *a* convenia mai bine a se intrebuinţa ca enclitic decăt accentuatul *la.* Deci, fiind şi *la* isolat de celelalte articole, s'a *putut face un schimb de funcţiune intre prepositiunea* **a** *şi articolul* **la.**

Propositiunea *a* ca prepositiune provine rar chiar in scriitorii cei vechi d. e. «Ce om a om nu putù folosì» (Varlaam mitropolitul in cazanie) şi cu căt mai inspre timpurile noastre sunt documentele literare, cu atăt mai mult prepositiunea *a* este inlocuită cu *la.* A rămas mai mult in dativul scopului, precum: miros *a vin,* nu este a bine, urlă a pustiu etc. ..., pe cănd in zicerile: a-casă, a-lăturea, a-nume etc. a devenit ca prefipt. Incăt priveşte *a* dela infinitiv acel *a* este mai mult determinativ decăt prepositiune, ca şi articolul grecesc dela infinitiv: *τό ποιειν, τό γραφειν* etc. Să se compare şi encliticul determinativ *a* din: acest*a,* al treile*a,* aice*a* etc. care insă provine din latinescul *hâc,* ca adverb.

precum lui Ioan, lui Dumnezeu etc. la cei vechi lu Ioan, lu Dumnezeu, şi chiar: lu craiu; ba ăncă şi la nume feminine: ei Sara, ei Maria ş. a. Se pare deci că se zicea: *cel* om, şi omu*lu* şi *le* omu şi acus. *lu* omu.

Mai tărziu s'a făcut o diferenţiare sintactică intrebuinţăndu-se: *le*, *lu*, *a*, *i*, *le* numai ca atone enclitice. Această diferenţiare este foarte insemnată, fiindcă prin postpunerea şi lipirea articolului de nume s'a atins scopul de a *preciza fără perifrază* şi a păstra astfel tipul unei flesiuni mai originale.

Tocmai mai pre urmă s'a făcut diferenţiarea şi in altă privire. Pentrucă se zicea şi: *cel* codru şi codru*l*, ca şi *cel* bun şi bunu*l*, limba a stabilit sintasa articolului enclitic numai pentru substantive şi pentru adiectivele calificative substantivate (ele se consideră astfel şi când sunt puse inaintea substantivului lor), ... ear cel cu ton s'a stabilit pentru adiectivele calificative in general, precum şi pentru perifrasa adiectivelor (adiectivale): *cel* inţelept, *cea* bună; *cel* cu minte, *cei* de atunce etc.

13. Amĕndoue articolele se declină altfel decăt numele, care le determină, avĕnd *doue forme de cas distincte* in amĕndoue numerele şi pentru toate trei genurile. Aşa articolul este tipul pentru o declinaţiune deosebită, declinaţiunea a III-a, care, cum s'a mai zis, cuprinde toate cuvintele determinative şi pronominale.

Deci când un nume se articulează, articolul are alte forme de flesiune decăt numele; numele fiind de declinaţiunea I sau a II-a, ear articolul de a III-a; ... şi aceste doue părţi trebue totdeauna bine deosebite.

Mai cu samă articolul aton, contopindu-se aproape cu numele ce determină, s'ar naşte nedumeriri dacă nu s'ar avè in vedere deosebirea de declinare a celor doue părţi. Confusiune se poate face insă la numĕrul singurit dela cuvintele feminine. Pentrucă articolul incepĕnd cu o vocală şi numele terminăndu-se cu o vocală şi cele doue vocale, ce se intălnesc, neputĕnd totdeauna forma un diftong sonor (ca d. e. *e* cu *a*: vulpe-a), sau se resping una pe alta sau se contrag, aşa că nu se poate bine cunoaşte ce este nume şi ce articol.

Aceste schimbări sunt:

a). Când terminaţiunea numelui este *ă*, acel *ă* cade inaintea articolului: *masă-a* = *masa*. Acest soiu de elisiune este lege in românește.

b). Când terminaţiunea numelui este *e* (la genitiv-dativ), acel *e* se contrage cu *e* al articolului: *mese-ei* = mesei.

c). Când numele are in genitiv-dativ terminaţiunea *i*, atunci *e* din articol se elide, sau se elide *i* terminaţiunea numelui: *vulpi-ei* = *vulpii* sau şi *vulpei*. Insă ar fi de preferat eliderea lui *e* din articol, pentrucă este mai apropiată graiului obştesc şi pentrucă se pune in mai bună evidenţă forma deosebită a genitivului.

Din cause fonetice formele articolului neutru la singular este egal cu cel masculin, ear la plural cu cel feminin. Aceasta a şi fost causa, că a rĕsărit in multe gramatici aşa numitul gen *eterogen* sau *amestecat*, definindu-se, că eterogenele sunt acele substantive, care la singurit sunt masculine şi la inmulţit feminine! Trebue insă să insistăm asupra genului neutru şi la articol, fie chiar cu preţul de-a sili pe oameni a invăţà latineasca lui ille—illa—illud. Nu va fi greu de loc a arăta că şi: il|lum (masc.) şi il|lud (neutru) trebuia, după căderea consoanei terminale, să devie: *lu*, ... ear la plural il|la că *la*, fiind *a* terminaţiune şi neaccentuat şi nefiind urmat de *m*, a trebuit să treacă in *le* şi prin aceasta să devie egal cu femininul *le*.

Pentru vocativ unii cred a pune şi forma dela nominativ, avĕnd fără indoeală in vedere construcţiuni ca amicu*l* meu, pĕcate*le* noastre, scumpu*l* meu frate etc. Insă lucrul trebue bine deosebit. In sintaxa română este regulă, după care un substantiv in vocativ, avĕnd un atribut ca adiectiv cualificativ, sau se articulează cu articolul vocativului (le, plur. lor) sau nu se articulează de fel, mai ales când este dintre cele ce au *e* in vocativ, precum: omu-le bun, oamenilor buni; om bun, oameni buni; indurate impĕrate; inălţate doamne etc. Iar dacă substantivul are ca atribut un genitiv sau un adiectiv posesiv, atunci se determină cu articolul numit secundar: *al*, *a*, *ai*, *ale*, precum: părinte al săracilor, amice al meu ş. a.

Totuş usul a inceput a da preferinţă construcţiunilor: părintele săracilor, amicul meu, pĕcatele noastre etc... şi aceasta, pe lângă că aşa cere construcţiunea genitivului, se face poate şi pentrucă vocativul se consideră ca aposit, şi apositul se ştie că se pune in româneşte in casul nominativului, ori şi care ar fi casul numelui sau pronumelui, la care se rapoartă.

14. Declinarea numelor cu articolul enclitic se face cum urmează:

Declinaţiunea I.

Singular	N. A.	omu-*lu*,	frate-*le*,	timpu-*lu*,	scaunu-*lu*
	G. D.	omu-*lui*,	frate-*lui*,	timpu-*lui*,	scaunu-*lui*
	V.	omu-*le*,	frate —	timpu-*le*,	scaunu-*le*
Plural	N. A.	oameni-*i*,	fraţi-*i*,	timpuri-*le*,	scaune-*le*
	G. D.	oameni-*lor*,	fraţi-*lor*,	timpuri-*lor*,	scaune-*lor*
	V.	oameni-*lor*.	fraţi-*lor*.	timpuri-*lor*,	scaune-*lor*

Declinaţiunea II.

Singular	N. A.	masă-*a*=masa	steauă-*a*=steaua	vulpe-*a*
	G. D.	mese-*ei*=mesei	stele-*ei* =stelei	vulpi-*ei*=vulpii
	V.	masă —	— steauă=stea (prin apocopă),	vulpe
Plural	N. A.	mese-*le*,	stele-*le*,	vulpi-*le*
	G. D.	mese-*lor*,	stele-*lor*,	vulpi-*lor*
	V.	mese-*lor*,	stele-*lor*,	vulpi-*lor*.

Oarecare greutate fac cuvintele terminate in *ea*. Acestea au avut la inceput terminaţiunea *ă* precesă de *ll* şi pănă a ajunge la forma de astăzi au trecut prin următoarele schimbări fonetice: *stealllă*, *steauă* (prin trecerea in *u* a lui ll inaintea lui *ă*) şi stea (prin apocoparea lui uă şi prin păstrarea diftongării lui *e* in *ea*).

Când a inceput a se intrebuinţa articolul ca enclitic acele cuvinte se aflau in fasa a doua, adecă; *steauă*, şi deaceea a rĕmas şi pănă astăzi acea escepţiune aparentă la numele terminate in *ea*.

După acestea prin analogie au inceput a se articula şi substantivul *zi*, precum şi toate cele terminate in *à*, deşi nici *zi* nici unul din cele terminate in *à* n'au avut un *ll* original. Aşa se declină: *ziua-zilei; basmaua-basmalei* etc.

15. Spre deosebire articolul cu ton are in vocativ aceeaşi formă ca şi in nominativ: omu-le cel bun, oameni-lor cei drepţi etc. Causa este aceeaşi, care am semnalat-o sus, adecă că şi aice articolul cu numele ce urmează se consideră ca aposit. In privinţa aceasta şi cuvintele determinative şi pronominale se indreaptă după acest articol. Cuvintele determinative şi pronominale se mai caracterizează şi prin aceea, că in genitiv şi dativ nu primesc niciodată articolul aton. Ele primesc acel articol numai in nominativ şi in acusativ şi numai atunci cănd stau ca *pronume* şi nu ca adiective, şi ăncă nu toate, ci numai unele din ele; aşa: *unulu, alta, carele*, etc.

Eară cănd nu pot primì articolul aton nici in nominativ şi acusativ, precum şi toate in genitiv şi dativ, cănd se intrebuinţează ca pronume, primesc determinativul *a* ca enclitic, precum: acest*a*, acel*a*; unui*a*, altor*a*, căreia, cărora etc.

Cănd stau ca adiective şi se află cu locaţiunea inaintea substantivului, atunci nu primesc acel *a*. Exemple: un om, această masă, altor lucruri etc.

Deci cuvintele de a III-a declinaţiune se declină:

a). *Ca adiective:*

Singular	N. A. V. unu —o,	altu,	altă,	acestu,	această
	G. D. unui, unei,	altui,	altei,	acestui,	acestei
Plural	N. A. V. uni, une,	alţi,	alte,	acesti,	aceste
	G. D. unoru	altoru		acestoru.	

b). *Ca pronume:*

Singular	N. A. unulu, una,	altulu,	alta,	acesta,	aceasta
	G. D. unuia, uneia,	altuia,	alteia,	acestuia,	acesteia
Plural	N. A. unii, unele,	alţii,	altele,	acestia,	acestea
	G. D. unora,	altora,		acestora.	

Este de remarcat, că cuvintele de declinaţiunea a III-a, *când sunt pronume, au pentru genul neutru şi la singurit şi la inmulţit aceaşi formă ca şi la feminin :* una să faci= lat. id unum facias; alta-i a vorbì şi alta a face = lat. aliud est dicere et aliud facere; aceasta nu este frumos = lat. hoc non pulchrum est, etc.

Acest us s'a adoptat, pentrucă era necesitate a deosebì genul neutru de cel masculin, carele se consideră *ca personal,* pe când la feminin, in cas de a insemna ceva personal, limba nu intrebuinţează singur numai pronumele, ci ia şi substantivul respectiv, sau dacă stă numai pronumele, atunci substantivul se află exprimat in predicat, d. e. aceasta este sora mea, aceea nu e o treabă bună. Iar când forma feminină se află singură ca pronume, atunci are să se considere ca fiind de gen neutru.

16. Vorbind de declinarea substantivelor insoţite de adiective avem de notat, că afară de declinare, adiectivele determinative se deosebesc de cele calificative şi prin locaţiunea lor faţă cu substantivul. Căci pe când cele calificative se pun de regulă in *urma* substantivului, cele determinative se pun inaintea substantivului, ca şi in latineşte. Iar in privirea declinării cele calificative se declină, cum s'a arătat, după declinarea substantivului, pe când cele determinative se declină după declinarea a III-a. Să luăm mai intăi cele determinative.

a). *Adiectivul determinativ cu un substantiv :*

Sing.	N. A. V.	alt*u* om*u*,	un*u* scaun*u*,	această masă,	care vulpe
	G. D.	alt*ui* om*u*,	un*ui* scaun*u*,	acest*ei* mese,	căr*ei* vulpi
Plural	N. A. V.	alţi oameni,	une scaune,	aceste mese,	cari vulpi
	G. D.	altor*u* oameni,	unor scaune,	acestor mese,	căror vulpi

Demonstrativele se pot pune şi in urma substantivului; atunci substantivul se articulează, iar demonstrativul primeşte un *a* determinativ : masa aceasta, mesei acesteia; omul acela, omului aceluia, etc.

Aici este de notat, că substantivul, fiind insoţit de un adiectiv determinativ nu se articulează, afară de *tot* şi casul tocmai arătat, când demonstrativul este pus in urma substantivului său. Posesivele insă ocupă un loc deosebit, după cum cere natura lor. Ca nişte surogate ale genitivelor dela pronumele personale, posesivele mai intăi se pun in urma substantivului, nu au forme deosebite pentru geintiv-dativ, ca celelalte determinative; in schimb insă au forme deosebite pentru persoană şi număr, şi inainte de toate cer, ca substantivul să fie articulat, in virtutea construcţiunii genitivului subiectiv : calul tău, caii voştri, prietenul meu, prietenii săi, etc.

Tot in virtutea construcţiunii genitivului subiectiv, când posesivele se pun inaintea substantivului, ele trebue să se determine cu articolul secundar : *al, a, ai, ale :* al meu părinte, ale voastre trebi, intocmai ca : al oamenilor părinte, ale vecinului trebi, etc.

Iar pentru genitiv-dativ posesivele când sunt puse inaintea substantivului iau, ca şi celelalte determinative, prin perifrasă prepositiunile *de, a* sau *la* : n'are parte de al tău frate; du la al nostru amic, etc.... ca şi celelalte determinative.

b). Când un substantiv se declină insoţit de un adiectiv calificativ, atunci două casuri sunt de insemnat, şi anume :

α). Numele ce stă in locul intăi se articulează, iar cel din locul al doilea nu se articulează;

β). Ambe numele se articulează, insă adiectivul cu articolul său şi stând in urma substantivului.

Aşa avem :

Casul intăiu :

Singular	N. A. omu*l* bun,	masa verde	bunu*l* om,	verde*a* masă
	G. D. omu*lui* bun,	mesei verzi	bunu*lui* om,	verzii mese
	V. omu*le* bun,	masă verde	bunu*le* om,	verde masă.
Plural	N. A. oameni*i* buni,	mese*le* verzi	buni*i* oameni,	verzi*le* mese
	G. D. oameni*lor* buni,	mese*lor* verzi	buni*lor* oameni,	verzi*lor* mese
	V. oameni*lor* buni,	meselor verzi	buni*lor* oameni,	verzi*lor* mese.

Casul al doilea :

Singular	N. A. omul cel bun,	masa cea verde
	G. D. omului celui bun,	mesei celei verzi
	V. omule cel bun,	masa cea verde
Plural	N. A. oamenii cei buni,	mesele cele verzi
	G. D. oamenilor celor buni,	meselor celor verzi
	V. oamenilor cei buni,	mesele cele verzi

17. Ne-a remas să mai vorbim despre acusativ in limba română

După cum trebue să conchidem din literatura română cea mai veche (Codicele Voroneţian, Coresi etc.) casul acusativului nu se preciza prin nici o prepositiune. Avĕnd insă acusativul aceiaşi formă ca şi nominativul, limba românească cu timpul a ajuns la mijlocul de a preciza acusativul cu ajutorul prepositiunii *pre.* Insă n'a făcut-o la toate numele şi pronumele, ci numai la *numele de fiinţi personale când sunt determinate şi nu le exprimă in mod general.* Pe urmă a intins usul acesta şi asupra numelor de fiinţi in general, insă numai când ele se află in antitesă sau ele ca acusativ se află in fruntea propositiunii şi sunt şi determinate. Deci se zice : am cunoscut pre Ioan, iubim pre părinţi, cunosc pre soră-ta etc. Insă : caut oameni, n'am amici, nu găsim lucrători, etc.

De altă parte se zice : a impuns vaca pre căne (pe lăngă : cănele), a mâncat ursul pre lup; pre acest cal l'am vĕndut eri, pre acele oi să le tunzi, etc.

Iar la pronume este următorul us in această privinţă : Formele absolute ale pronumelor personale, precum şi relativele şi interogativele : *cine* şi *care* şi indifinitele compuse cu *cine* şi *care*, şi in general toate pronumele cer prepositiunea *pre;* insă de rigoare numai cele personale şi *cine* şi *nime;* exemple se pot da nenumĕrate,

Nici intr'un chip nu iau prepositiunea *pre* formele scurtate ale pronumelor personale şi relativul şi interogativul *ce.*

18. Resumând cele spuse până aici vom constata următoarele relativ la declinaţiunea românească :

a). Că declinarea in înţeles latinesc stricându-se impărţirea declinaţiunilor româneşti după acel punct de plecare nu mai are raţiunea de a fi.

b). Că in românește, ca in toate celelalte limbi romanice, există o declinare perifrastică, insă exprimă raporturi gramaticale numai in mod general şi nu primeşte articolul nici odată;

c). că pentru exprimarea raportului gramatical in mod determinat limba română şi-a construit o flexiune deosebită cu ajutorul articulului enclitic, care se apropie in cât-va de flexiunea antică, insă este aşezată pe altă bază;

d). Că in gramatică această flexiune trebue pusă in evidenţă ca o notă caracteristică a limbei române;

e). Că declinarea determinată trebue s'o punem in categorii după numĕrul formelor de cas distincte făcĕndu-se impărţirea declinaţiunilor astfel, că declinaţiunea I-a să cuprindă numele masculine şi neutre, ca unele ce au o singură formă pentru toate casurile; declinaţiunea a II-a numele feminine cu căte două forme la numĕrul singular;.... şi declinaţiunea a III-a cuprinzĕnd toate cuvintele determinative şi pronominale, cu căte două forme de cas in ambele numere şi in toate genurile, neputĕnd primi niciodată articolul in genitiv şi dativ,

Dintre cuvintele declinabile s'au lăsat afară din cadrul acestei lucrări numai pronumele personale, pentrucă ele, ca nişte cuvinte cu o flexiune originară şi cu totul deosebită de a numerelor şi a celoralalte cuvinte determinative, trebue tratate in deosebi, şi cu atăt mai vĕrtos, cu căt şi sintaxa lor este deosebită şi încă puţin stabilită.

(Va urma).

G. GR. BALEANU.

SCHIŢE DIN VIAŢA LOGOFETULUI KONAKI

FRAGMENT [1])

Logofĕtul Konaki s'a născut la moşia părintească, Ţigăneşti, la 14 Octomvrie 1777. Maică-sa, Elena Cantacuzin, a murit născĕndu-l, precum zice el singur:

.....am perdut o maică pe care n'am cunoscut,
Răpind-o cumplita moarte indată ce m'am născut.

El primì din botez numele de Alecsandru; insă părinţii, perzĕnd un copil mai mare numit Constantin, il numirĕ şi pe dĕnsul Constantin, ca să nu dispară numele bunului sĕu, Vornicul Costachi Konaki, despre care am vorbit; de acolo işi zicea el singur *Alecsandru din botez, ear din gura oamenilor Costachi Konaki.* Vornicul Manolachi pare a nu fi cruţat nimica pentru a da unicului sĕu fiu creşterea şi invăţătura care se putea căpĕta pe atunci in Moldova. Toate scrisele Logofĕtului Konaki dovedesc o temelie solidă şi adăncă de cultură clasică, pe care studiile ulterioare pot să le dosvolte şi să le complecteze, dar nu sunt in stare să le inlocuească vreodată. Era in casă un archimandrit Grec, om invăţat şi adănc cunoscĕtor al vechei literaturi elineşti; lui ĕi era incredinţată direcţiunea educaţiunii tĕnĕrului Constantin. Totodată el mergea la şcoala Domnească din Iaşi, unde invăţa, afară

[1]) Acest fragment face parte dintr'o biografie a Logofĕtului Konaki, slujind de prefaţă la ediţia a 2-a a poesiilor lui Konaki ce va apărea in curĕnd la Iaşi.

de limba Greacă şi Elină, limba Slavonă cea veche, necesară pentru cercetarea vechilor documente de moşie, atăt de importantă pentru un tĕnĕr ce se destina la inaltele dregĕtorii ale Statului, ştiinţele filosofice, şi matematica, cu un deosebit succes. Mai avea şi un Hagiu Turcesc cu care invăţa limba turceascĕ, ear neapărată pentru relaţiunile Moldovei cu Divanul. Insfirşit limba şi literatura franceză, pe care le cunoştea prea bine, le-a invăţat cu vestitul pe atunci *Mr. Fleury*.

Era in Iaşi pe la sfirşitul veacului al XVIII-lea şi la inceputul veacului nostru, incepĕnd dela 1795, o colonie intreagă de franţeji distinşi, aduşi in ţara noastră de imprejurările marei Revoluţiuni [1]). Intre dĕnşii erau, putem zice, două rănduri de emigraţi, monarchişti, şi revoluţionari proscrişi de coreligionarii lor politici. Intre cei de pe urmă era Fleury. El şedea in casele bĕtrănului Logofĕt Neculai Roset Roznovanu şi a fiului sĕu Vistiernicul Iordachi, insărcinat cu educaţiunea nepoţilor Logofĕtului, tinerii Neculai şi Alecsandru. Se vede că mai avea voe să dee lecţiuni şi la alţi fii de boeri. El fusese membru al Convenţiunii: votase moartea lui Ludovic al XVI-lea, de unde il chemau «*le régicide*». Altfel se căise de ceea ce făcuse, şi-i remăsese din aceste funebre suveniri o mustrare de cuget care se zugrăvea pe faţa sa serioasă şi intristată. A rĕmas o amintire in casa Roznovanu, căci fiind uşa odăii unde locuia văpsită in roş, rugase să i se dee o altă văpseală, căci acea lemnărie roşie tot ii punea inaintea ochilor viziunea săngeroasă a ghilotinei. Era un om foarte erudit şi de relaţiuni plăcute, primit cu iubire in toate casele boereşti. In rănduł revoluţionarilor convinşi sau convertiţi mai era *Lincourt* şi alţii; printre monarchişti *Dopagne* [2])

[1]) Tot aşa era şi in Rusia. Se ştie că in Liceul Imperial din Tzarskoe Selo, un frate a lui *Marat* a fost profesorul de literatură franceză a poetului Puşkin şi a principelui Gorciacov, cancelarul Imperiului.

[2]) Dopagne a ingrijit educaţiunea copiilor lui Scarlat Sturza, care a emigrat in Rusia la 1794; fiul lui Scarlat Sturza a fost Sfetnicul de tainĕ Alecsandru Sturza, autor a multor scrieri de filosofie religioasă. — Fleury a mai avut intre elevii sĕi pe fiii Vistiernicului Iordachi Balş, Ciuntu, adică pe Logofĕtul Costachi, Logofĕtul Alecsandru şi Hatmanul Tudoraş Balş din Darabani.

şi *l'abbé Lhommé;* un *Marquis de Sainte Aulaire* fusese la Bucureşti secretarul Domnitorului Ipsilant. Abatele Lhommé şedea la Logofătul Grigoraş Sturza; dela dănsul a invăţat franţuzeşte Mihai Vodă Sturza. După Restauraţiune, reintors in ţara lui la *Luneville*, el a mai trăit multă vreme şi a fost cel dintăi profesor a fiilor vechiului său elev, principii Dimitrie şi Grigorie Sturza şi a domnului Mihail Kogălniceanu, crescut impreună cu dănşii.

Am zăbovit, vorbind de aceşti oameni, şi cu drept cuvănt. Mai toţi bărbaţii insemnaţi din generaţiunea bunilor şi chiar a părinţilor noştri s'au format sub direcţiunea lor, sub inriurirea ideilor de care ei singuri erau cuprinşi. Ei au avut prin urmare o mare influenţă asupra desvoltării culturii noastre intelectuale, sociale şi politice. Dela dănşii mult ne-a rămas, şi bine şi rău; nu trebue să uităm că oamenii aceia, atăt monarchiştii căt şi revoluţionarii, erau fii ai secolului al XVIII-lea, plini de ideile acestui secol, ucenicii filosofilor franţeji din şcoala enciclopedică a lui *Diderot* şi a lui *d'Alembert.* — Condillac, Voltaire, Enciclopedia, Rouseau, Mably, Volney, Raynal, eată izvoarele de unde se adăpau şi unii şi alţii. Din teoriile lor plăcute, expuse in limba cea mai frumoasă care vreodată a vorbit-o neamul omenesc, au scos cu toţii capitalul lor de simţiri şi de idei, modul de a inţelege legile desvoltării societăţilor politice. Erau din acea şcoală, care inălţând in dogmă negreşirea raţiunii omeneşti, raţionând *in abstracto,* cu dispreţul politicei experimentale şi aducănd predominanţa spiritului lui Rousseau asupra spiritului lui Montesquieu, a făcut ca Revoluţiunea franceză să nu fie in adevăr decăt o colosală şi săngeroasă neisbutire [1]). N'au inţeles că societăţile umane sunt nişte organisme vii care se desvoltă cu incetul prin legi nestrămutate, interne naturii lor. Singură experienţa şi studiul conştiincios al fenomenelor umane şi sociale sunt in stare să ne dee regulile certe care trebuesc păzite, dacă voim să inlesnim, in loc să impedecăm, desvol-

[1]) Aceasta este cel de pe urmă verdict al ştiinţei moderne asupra Revoluţiunii.

tarea lor pacînică şi sănătoasă. In loc de a studia omul aşa cum l'a făptuit natura, cu pornirile, cu pasiunile şi cu trebuinţele lui, ei au vrut să-l plăsmuească de iznoavă, după concepţiunile lor, avĕnd de călăuz un ideal fictiv. Dar abstracţiunile şi teoriile *a priori* nu pot crea nimic vieţuitor, ci numai fiinţi *de raţiune pură*, entităţi metafizice, fantasme fără trup, vane şi copilăreşti incercări, care nenorocesc poate pe secoli societatea umană, aruncând-o in voia intămplărilor, in afară de calea cea sigură a experienţei istorice.

Numai in vechia mitologie a Grecilor, Minerva a rĕsărit inarmată gata din creerul lui Jupiter. In lumea realităţilor, lucrul nu se petrece aşa.

Cănd cercetează cineva bibliotecele ce ne-au rĕmas dela moşii noştri, le găseşte cu uimire in mare parte copleşite de operele aşa zişilor filosofi ai secolului al XVIII-lea [1]), Adăpate cu acea ştiinţă greşită, să nu ne mirăm dacă nu numai generaţiunea dela 48, asupra căreia aspra osindă a istoriei este deja pronunţată, dar chiar acele dela 1830 şi dela 1820 au deschis prea des o ureche măgulită şi părtinitoare declamaţiunilor unui liberalism rĕu inţeles. De acolo, la noi ca la Franţeji, multe inovaţiuni pripite, multe reforme rĕu mistuite, multe progrese care n'au fost in realitate decăt regrese. Superioritatea cea mare a generaţiuuii dela 1820—1830 asupra celei următoare de acolo a venit, că tradiţiunile de guvern ce le aveau clasele diriguitoare, erau la dĕnşii ăncă in toată puterea lor, aşa că ideile cele noue şi in mare parte greşite, au fost mai mult la dĕnşii o aplecare intelectuală, o podoabă şi o indeletnicire a spiritului, decăt o unelţă de intrebuinţare zilnică; pe cănd generaţiunea viitoare, mai pregătită prin educaţiunea din ţările străine, educaţiune mai in toate casurile fără direcţiune şi lipsită de controlul familiei, a vrut să pue in practică, şi le-a pus, toate eresurile politice şi sociale, care

[1]) Nimic mai antifilosofic decăt concepţiunea şcoalei lui Rousseau despre om şi şi societate. Metoda ştiinţifică nu există decăt urmănd pas cu pas experienţa şi istoria: Rousseau şi ai lui fac abstracţiune de dĕnsele. Metoda lui Rousseau nu putea să ducă decăt la conclusiuni greşite.

abia atinsese la suprafaţă creerii cei sănătoşi ai bătrănilor. Singura, dar neertata greşală a bătrănilor, a fost că in resistenţa lor instinctivă au arătat o slăbiciune, o indulgenţă, o bună voinţă oarecare pentru ideile chiar pe care le combăteau, când le vedeau preconizate de copii lor: aceasta provenea in cea mai mare parte din sĕmînţele lăsate in spiritele lor de lecţiunile emigraţiunii franţeze.

Dar limba românească de unde a invăţat-o Konaki? Negreşit nu de la dascăli, nici din gramatici: dovadă limba cea curată şi sănătoasă pe care o scria; dar din graiu, din voroave cu părinţii săi şi cu cei mai inţelepţi dintre boeri, pe cari avea prilej să-i vază in casa părintească, din nepreţuitele odoare a cărţilor bisericeşti, a letopiseţelor lui Ureche, lui Neculce, a Costineştilor, ale căror copii manuscripte se găseau in multe case boereşti.

Avem puţine date, afară de aceste, despre viaţa şi ocupaţiunile lui Konaki, dela eşirea sa din copilărie până la moartea tatălui sĕu, adică in perioada dela 18 până la 23 de ani şi mai inainte. Ştiu numai că nu s'a grăbit a lua vre-o slujbă. Negreşit işi continua studiile sale cele filosofice şi literare, le complecta cu studiile tecnice (ştim că era bun geometru), şi cu studiarea dreptului, cu ce succes, se va vedè mai la urmă. Spaţiul de vreme care se scurge dela anul al 20-lea până aproape la 30, este perioada cea mai roditoare a vieţii. Atunci, pe temelia cea solidă şi sănătoasă a primelor studii, se adună şi se intregeşte, capitalul de cunoştinţi de care omul in tot perçursul vieţii va dispune; şi tot atunci, adăogându-se reflecţiunea şi comparaţiunea fenomenelor umane şi sociale, adică chiar ştiinţa vieţii, cu invĕţătura cea din cărţi, se formează intr'un mod definitiv spiritul şi caracterul omului. De sigur aceşti ani ai tinereţei lui Konaki nu s'au scurs fără folos. Dacă vom adăoga viaţa la ţară şi invăţătura practică a primitivei ştiinţi agricole şi a gospodăriei de pe atunci, vĕnatul de care nu s'a lăsat până in bătrăneţe, vom avè o zugrăveală complectă a anilor săi cei de invĕţătură.

Alte petreceri şi indeletniciri, mai plăcute unui tĕnĕr, dar care şi ele contribuesc la desvoltarea complectă a fie-că-

rei fiinţi omeneşti, a trebuit să ţie un loc insemnat in viaţa sa pe acele vremi, Konaki a fost un adorator neastĕmpĕrat al sexului frumos. Cea dintăi poesie a lui cu dată certă (1802), este intr'adevĕr o poesie politică, o odă către Alexandru Vodă Moruz, care făcuse multe imbunătăţiri in ţară. Dar multe poesii uşoare, a căror dată nu ne este precizată, adresate nenumĕratelor Muse, care aŭ deşteptat imaginaţiunea născĕndă a tĕnĕrului poet, trebue să fie florile acestei primăveri a vieţii sale. Căntecele de amor cele cu dată, sunt cu mult posterioare. Ele sunt mai toate consacrate unei dragosti mai serioase care l'a cuprins in anii maturităţii sale, acestei dragosti care inspre sara vieţii era să fie incununată şi consfinţită prin căsătoria sa cu femeea care i-o inspirase, *Zulnia*. Avem un şir de poesii, de acrostişe, afară de celelalte, pe care eu le atribuesc, fără indoială primelor focuri a lui Konaki. Genul cel copilăresc al acrostişelor, stilul ăncă nesigur şi neformat, chiar numĕrul inspăimăntător al divinităţilor căntate, totul arată, măna unui tĕnĕr inflăcărat, dar incepĕtor in ale inimei ca şi in ale condeiului. Trei Casandre, atătea Marioare, sau Maria, Anica, Rucsandra, Elena, Casuca, nu mai ştiu căte altele, se inşiră una lăngă alta, ca mărgăritarele unui strălucitor colan.

Dar aici se arată originalitatea lui Konaki, care-i dă in literatura noastră cea uşoară un loc deosebit, locul unui iniţiator. Limba societăţii culte era pe atunci limba greacă. Principele de Ligne, in corespondenţele sale din Iaşi către frumoasele sale prietene din Versailles, ne arată că jupănesele dela sfirşitul secolului trecut mai mult greceşte vorbeau, cum a fost in zilele noastre, limba franceză limba lumii elegante, limba saloanelor şi a dragostei. Negreşit că şi tinerii cari adresau stihuri la zinele pe care vroiau să le indulcească către dĕnşii, intrebuinţau, in stihurile lor, limba lui Anacron, amestecată cu multă *romaică*. Konaki incepù a se ruga către dĕnsele in graiul păměntean, cu ce succes numai ele or fi ştiind, arătănd prin exemplul şi cu talentul sĕu, că şi limba română poate să exprime simţiri delicate, idei alese, conţinute intr'o cadenţă plăcută urechilor subţiri.

Moda pe atunci, eleganţa supremă era pentru tinerii

boeri de a oferi jupăneselor iubite concerte cu lăutari. Cătedată sub ferestrele lor, mai des pe la primblări prin viile dela Copou, la Rediul lui Balş [1]), sau prin grădinile domneşti dela Frumoasa, tarafe de lăutari, intr'adins tocmiţi, cântau cântece de dragoste la adresa unei femei frumoase, care ea singură ştia prea bine cui era inchinat omagiul armonios de care toate şi toţi profitau. Ofta ţiganul, ear boerul se uita lung şi primea răsplata dorită, o ochire sau un semn. Konaki negreşit pusese pe lăutari să înveţe poesiile sale, care le compunea cu prilejul fiecăreia din flacările care-l aprindea in tinereţele sale, aducênd aşa un omagiu indoit, cu atăt mai măgulitor, zinei momentului. Prin lăutari, cari nu-şi făceau un scrupul a cânta şi pentru alţii cânteeele pe care Konaki ii învăţase pentru dênsul, multe din poesiile lui se popularizarê sub un vêl subţire de anonimitate, cu cincizeci şi şasezeci de ani inainte de a fi tipărite Ajunserê pănă dincolo de Milcov, in vreme când Văcăresau nu incepuse încă a cânta. Am auzit dela un bătrân, pe care toţi l'am cunoscut şi l'am iubit, atăta avea duh şi haz la vorbă, d-nul Ioan Creţeanu, membru al Curţii de Conturi, care a murit in zilele noastre, că in primele sale tinereţe, se cânta de lăutarii din Bucureşti, cu un deosebit succes un cântec care incepea cu :

Aleargă suflete, aleargă...

Ei bine, *aleargă suflete, aleargă* este a lui Konaki.

In aceste prime versuri ale lui Konaki inviază iubirile şi simţirile unei epoce intregi. O galerie de figuri drăgălaşe şi mlădioase se desfăşură la privirea noastră, ca o lungă şi gigaşă *theorie*. Pare că vê vêd, frumoaselor jupănese dela 1798, 1800, 1810, cu portul vostru cel oriental de atunci, când bărbaţii, slobozi de preocupaţiunile febrile ce le impune lor astăzi lupta cea fără milă pentru exitenţă, puteau să dea multă vreme şi mai multă ingrijire cultului ce vi se datoreşte ! Cum zice poetul francez :

[1]) Via lui Balş Dumbrăveanu, la Copou, dela Pester la deal.

J'aime à vous voir en vos cadres ovales,
Portraits jaunis des belles du vieux temps,
Tenant en main des roses un peu pâles,
Comme il convient à des fleurs de cent ans !

VOGORIDI-KONAKI.

POESII

LA STEAOA...

La steaoa care-a resărit
E-o cale-atăt de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminei să ne-ajungă.

Poate de mult s'au stins in drum
In depărtări albastre,
Ear raza ei abia acum
Lucì vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue :
Era pe când nu s'a zărit,
Azi o vedem şi nue.

Tot astfel când al nostru dor
Perì in noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmăreşte încă.

M. EMINESCU.

INTĂLNIREA

Smerita maică pe cărarea,
Ce urcă muntele in greu,
Păşeşte 'ncet . . . pe virf de munte
E mai aproape Dumnezeu

Deacel ce-l cată 'n isolare
Şi'n umilite rugăciuni,
Şi mai departe rĕul lumii
Ce ispiteşte rĕi şi buni !...

Pe coasta muntelui opusă,
Călugăraşul dela schit,
Spre-acelaş virf inalt de munte,
Cu-acelaş gănd, urcà smerit...

Şi dacă ei se intălnirĕ,
A cui e vina, o Duh rĕu !...
Sunt mai aproape unul de altul
Acum, — decăt de Dumnezeu !...

Th. ŞERBĂNESCU.

FRUMOASĂ, SFĂNTĂ...

Frumoasă, sfántă poesie,
Ce-ai fost unicu-mi Dumnezeu,
Pe dulcea ta zădărnicie
Căt preţ a pus sufletul meu.

Căt imi părea că sunt de mare
Că idol eu mi te-am ales,
Cu ce avĕnt şi adorare
Prinos adusu-ţi-am ades.

Adănca mea cucernicie
De mitul tĕu cănd s'a legat
Pe dulcea ta zădărnicie
Sufletu-mi jertfă ţi l'a dat.

LUI X....

Şi dac' un dor mai simt in pept
Cănd să iveşte luna,
E ca să nu te mai aştept
Şi azi ca 'ntotdeauna.

Şi măngăeri de mai pot fi
Unei vieţi de jale,
Ar fi de-a nu te intălnì
Nici cănd in a mea cale.

Ear fericită de eram
Să fiu in astă lume,
Pe tine nu te cunoşteam,
Nici iţi ştiam de nume.

VERONICA MICLE.

CORESPONDENŢĂ: I. C. V. Spiritul nu poate inlocui inspiraţia. — *C. C. S.* in *B.* Poate mai tărziu cu mici modificări. — *I. P.* in *S.* Imi pare că partea din urmă strică totul. — *G.* Nu e cu putinţă a face un respuns mai lung prin corespondenţa revistei. Ar trebui prin viu graiu. — *G. d. M.* Bucuros, dar mai tărziu. — *C.* Nimic. Banalităţi.

Dir.

ERRATĂ

La pag. 614, vers 3-lea din Oda la Curtea de Argeş citeşte in loc de «Geniu a fost numele tĕu», — Geniu a fost meşterul tĕu.

Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 24,671.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 10. Bucuresti, 1 Ianuarie 1888. **Anul XXI.**

VASILE ALECSANDRI

STUDII ISTORICE, LITERARE ŞI BIBLIOGRAFICE ASUPRA VIEŢII ŞI OPERELOR SALE

CAPITOLUL II(1)

Despre starea societăţii şi literaturei noastre de la sfirşitul secolului al XVIII-lea până la intrarea pe scenă a lui Alecsandri

§ 1. 1730—1821.

Pentru ca să ne putem da seamă de starea societăţii şi literaturei noastre, pe la anul 1839, când s'a intors in ţară Vasile Alecsandri; pentru ca să amintim in ce imprejurări poetul scoase la lumină primele sale producţiuni; pentru ca să determinăm cu precisiune influenţele ce au contribuit la desvoltarea geniului său, precum şi caracterul curat românesc al poesiei şi al limbei sale, ni se pare necesar de a ne arunca privirea mai indărăt şi de a revenì, cu căţiva ani inapoi, la zilele nefaste când Principatele zăceau apăsate sub jugul domnilor fanarioţi. Se ştie cât de vătămătoare a fost pentru noi domnia acestor principi, mai cu seamă in ceeace priveşte cultura noastră naţională. Nu este istoric român, nu este scriitor străin care să nu fi constatat in ce stare de injosire aceşti domni aduseseră

1) A se vedea Conv. lit. No. 2 din 1 Maiu 1886.

ţara, şi in ce decadenţă intelectuală şi materială strămoşii noştri căzuserĕ sub a lor dominaţiune.

Să citĕm pe toţi autorii străini cari s'au ocupat cu istoria noastră: del Chiaro, Wolf, Raicevich, Sulzer, Carra, etc. (şi printre dinşii unii nu pot fi bănuiţi de mare dragoste pentru noi): toţi, fără deosebire, mărturisesc că Grecii au contribuit, mai mult decăt ori-ce causă, la corupţiunea năravurilor noastre şi la stricarea caracterului nostru naţional.

Opuşi oricărui progres (deşi căţi-va dintre ei erau bărbaţi invăţaţi, ca Nicolae Mavrocordato, autorul cărţi: *Περὶ καθηκόντων*, tipărită la Bucureşti, in anul 1719); lacomi de a se imbogăţi cu averile Românilor; servindu-se, după expresiunea unui autor francez „cu aurul pentru a ajunge la „putere, şi cu puterea pentru a produce aur"(1); doritori de-a inlesni prin toate mijloacele, respăndirea limbei elene, in prejudiţiul idiomei române, şi de-a umplè şcoalele noastre cu dascăli şi călugări greci, lipsiţi de moralitate şi de ştiinţă, domnii fanarioţi au lucrat, in timp de mai bine de un secul, la nimicirea, in ţările noastre, a tuturor simţimintelor naţionale, şi la ruina totală a ideilor de neatĕrnare. Şi se putea oare să nu fie astfel lucrurile? Ce era să aşteptăm, ce era să sperăm de la aceşti străini, al căror singur scop pare a fi fost de-a implănta la noi spiritul grecesc?

Ţările pe care ei le luau ca in arendă, pentru un termen mai mult sau mai puţin scurt, şi pe care le administrau, nu ca nişte buni părinţi de familie, ci ca nişte arendaşi care, spre a-şi mări averea, ar sleì bogăţiile pămĕntului, in loc de a le sporì, nu erau in mănile lor decăt un mijloc de căştiguri personale şi un isvor de folosuri ruşinoase.

Cu toate acestea, ar fi nedrept de-a arunca asupra singurilor Greci intreaga respundere a stării de inferioritate relativă in care am trăit pănă la inceputul secului nostru.

---

1) *La Valachie, la Moldavie, et de l'influence politique des Grecs du Fanal* (par Charles Pertuisier) *Paris, Painparré*, 1822, in 8⁰, p. 102.

Pentru acel care studiază cu nepărtinire şi fără pasiune istoria română, rĕul işi are rădĕcina mai departe: el provine din nestatornicia scaunului domnesc, din competiţiunile beierimii, din rivalităţile ei, din acest asalt neincetat ce se dedea tronurilor de toţi aceia (şi mulţi erau pe atunci) care aveau, in ambele Principate, *gărgăuni de domnie.*

„Istoria noastră", scrie un om politic român, care prin integritatea vieţii sale, prin mărimea caracterului sĕu, prin nobilele calităţi cu care era inzestrat, şi infine prin marea dragoste ce avù de ţară, a ilustrat unul din numele cele mai vechi ale Românici; „istoria noastră, scrie mult regretatul Constantin A. Creţulescu, „ne arată că chiar de la „inceputul secului al XV-lea am inceput a da semne de „necapacitate politică: simptomi totdeauna de perversiune „a năravurilor şi a ideilor..... De la moartea lui Mircea I, „— dacă vom excepta resistenţa opusă cotropirilor Turcilor „de cătră Vladul Ţepeş şi de Michaiu-Viteazul — numai „vedem in istoria noastră o singură dată manifestăndu-se „vre-o aspiraţiune sinceră spre independenţa naţională. In „loc de un ce astfel, istoria, mai cu seamă acelor douĕ sute „de ani de la numirea lui Mihnea cel Rĕu până la aceea a „lui Nicolae Mavrocordato, nu este decăt pictura boierimii „sfişiată in facţiuni; fiecare dintr'insele avĕndu-şi candidatul „pentru tron; făcĕndu-şi intre dinsele un resboiu de moarte „pentru putere, şi trecĕnd pe rănd: din opositiune la pu„tere, de la putere in opositiune; din rolul de acusatori in „acela de acusaţi; din rolul de persecutori in acela de per„secutaţi; şi vice-versa. Nici un mijloc nu mai pare scărbos „facţiunii ferice ca să se mănţină la putere, facţiunii că„zute ca să restoarne pe aceasta şi să-i iee locul.

„Deaceea, de la numirea lui Mihnea până la aceea a „lui Mavrocordato, intr'un curs de 208 ani, numĕrăm, după „Şincai, patruzeci şi şepte domnii; ceeace pentru durata „fiecărei domnii, ne dă o mezie de patru ani şi ceva mai „mult de cinci luni; lucru fără exemplu in istorie. La Papi, „al căror stat din toate staturile chiar elective, ne ofere „domniile cele mai scurte, această mezie tot este aproape

„de şese ani şi jumĕtate. Deosebit de aceasta, mai este „şi un ce alt de observat. Dacă ne vom urca până la moar„tea lui Mircea I, vom găsì că din 59 de domnii care se „numĕra deatunci până la numirea lui Nicolae Mavrocordato, „51 se sfirşesc: unele prin moartea principelui in cămpul „de bătălie contra vreunui competitor; altele (ceeace este „mai aceeaşi) prin uciderea sau expulsiunea lui de cătră „vreun partid de boieri; altele prin expulsiunea de cătră „vreo putere străină; altele infine prin *mazilire* propriu „zisă, şi naţiunea asistă cu nepăsare la toate aceste tra„gedii care ii aduc ruina."(1)

Oricine va recunoaşte că, lucrurile fiind astfel, şi cu un asemenea mod de transmisiune a puterii, acest lung şir de domni nu putea să se fi ocupat cu reforme folositoare, incercăndu-se a imbunătăţì condiţiunea materială a poporului, sau a favoriza libera desvoltare a instituţiunilor noastre. Deaceea, istoria păstrează cu recunoştinţă numele domnilor români cari şi-au dat silinţe vrednice de laudă pentru a civiliza ţara lor. Fanarioţii puteau ei să fie mai patrioţi decăt cea mai mare parte din domnii păměnteni, şi trebue oare să ne mirăm dacă dominaţiunea lor de mai bine de un secul n'a dat resultate mai bune şi n'a apărat cu o mai mare rivnă causa progresului şi a culturei naţionale, decăt domniile turburate şi neroditoare a celor mai mulţi dintre domnitorii neaoşi?

Prietenii Fanarioţilor laudă încă astăzi erudiţiunea şi ştiinţa lor; protecţiunea acordată de dinşii literaţilor şi artiştilor; avĕntul ce ei au dat studiilor greceşti in Principate. Insă, după cum a observat unul din istoricii cei mai eminenţi ai Franţei contimporane, „pare ciudat faptul ca aceşti „domni au desvoltat spiritul grecesc la un popor de o rasă „deosebită, la care atătea silinţe erau destinate a da resul„tate aşa de slabe."(2) Căt despre incerçările Fanarioţilor

1) Extras dintr'un studiu manuscript şi nepublicat asupra *Istoriei române*, remas in posesiunea noastră de la rĕposatul nostru socru C. A. Creţulescu.

2) Fustel de Boulanges. *Nouvelle biographie générale* art. Mavrocordato (Nicolae), t. XXXIV, p. 460.

pentru a distruge caracterul nostru naţional, pentru a năbuşi la noi orice simţimênt de independenţă, tratându-ne ca pe o ţară cucerită, despre aceasta găsim, după cum am zis mai sus, probe numeroase şi netăgăduite in operele tuturor istoricilor din acele vremuri.

Eată cu ce cuvinte energice conventionalul Carra, — acelaş care inainte de a cădea victimă a Revoluţiunii franceze, locuise cătva timp in ţările noastre şi intrase chiar ca secretar la un domn fanariot din Moldova — da pe faţă, in anul 1777, influenţa vătămătoare a Grecilor asupra popoarelor române: „Caracterul lor, zice acest autor, vor„bind de noi, a fost oarecum abătut de la aplecarea sa fi„rească cătră bunătate, şi dacă simplitatea năravurilor lor „a fost coruptă, aceasta trebue atribuit Grecilor, care, ca „nişte harpii scărboase..... vin din fundul Thraciei şi din „insulele Archipelagului să despoaie cele două provincii, lă„sând, după dinşii, numai urmele viţielor şi ale lăcomiei „lor.“(1)

Să ascultăm acuma pe Raicevich, care a fost consul austriac in Moldova, şi a căruia carte: *Osservazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, publicată la Neapoli in 1778, a fost tradusă, in limba francesă, de Lejeune şi tipărită in franţuseşte la Paris spre anul 1822: „Acest despot (adică domnul fanariot), ia, faţă cu supuşii „săi, care au nenorocirea de-a trăi sub un astfel de jug, un „aer aşa de măreţ incât boierii, apropiindu-se de el, se pre„sintă tremurând şi cu infăţişarea cea mai servilă. Pe mulţi „i-am vĕzut, când deschideau uşa trăsurei pentru a intra „la audienţa atât dorită, făcĕndu-şi cruce şi cerĕnd ajuto„rul sfântului la care aveau obiceiu de-a se inchina..... Nu„mai cătiva, dintre cei mai de frunte, au voe că sărute „mâna domnului; mai adesea, i se sărută piciorul sau poa„lele hainei.“(2)

1) *Histoire de la Moldavie et de la Valachie avec une Dissertation sur l'état actuel de ces deux provinces.* Iassy; aux dépens de la Société typographique des Deux-Ponts, 1777, p. 213.

2) *Voyage en Valachie et en Moldavie. Avec des observations sur l'his-*

Starea, cinstea, viaţa strămoşilor noştri erau lăsate bunului plac al acestor oameni. Oricui i-ar fi venit in gând să scuture o asemene tiranie; oricine ar fi căutat să-şi apere drepturile in primejdie, acela plătea cu odihna, cu averea, cu libertatea refusul său de supunere oarbă şi de ruşinoasă linguşire: falanga, inchisoarea, exilul erau rĕsplata indrăsnelei şi bărbăţiei lui.

Aflăm tot de la Raicevich că domnii fanarioţi „când „voiau să bată la falangă pe supuşii lor, ii surghiuneau „la vreo monăstire depărtată....“ punĕnd mâna pe toată averea lor, şi impărţind, după a lor poftă, moşiile, satele etc., „astfel incât au instrăinat tot in interesul lor propriu, „cu prodigalitatea care-i caracteriza.“(1)

Lesne se poate inţelege ce desorganizare, ce corupţiune, ce anarchie acest sistem aruncase in societatea noastră. Slujbele cele mai mari fiind date rudelor sau favoriţilor domnului(2), imoralitatea se intindea de la treptele tronului până la cele din urmă ranguri ale administraţiunii; ear boierii, crescuţi din copilărie cu ţiganii din curte, şi priimind de la dinşii numai exemple de desfrĕnare(3); leneşi, trindavi, neinvăţaţi, nedându-şi nici o silinţă pentru a eşì din ignoranţa lor, n'aveau nici voinţa, nici puterea de-a se impotrivì unei asemene stări de lucruri.

Din reformele săvirşite, in secului al XVII-lea, de Vasile Lupu, de Mateiu Basarab. de Şerban Cantacuzino, nu remăsese nici o urmă. Toate incercările acestor domni de-a imbunătăţì legile, a organiza oştirea, a desvolta co-

---

toire, la physique et la politique etc. Traduit de l'italien par Lejeune. Paris, Masson et fils, 1822, p. 85.

Cf. *Essais sur la Valachie et la Moldavie théâtre de l'insurrection dite Ypsilanti*, par le comte de Salaberry. Paris, Simonot et Giraudet, juin 1821, in 8°, p. 30.

1) *Voyage en Valachie et en Moldavie, etc.*, p. 85.

2) *Essai sur les Fanariotes où l'on voit les causes primitives de leur élévation aux hospodarats de la Valachie et de la Moldavie etc.*, par Marc Philippe Zallony, Marseille, 1824, in 8°, p. 192.

3) Comte de Salaberry. *Essai sur la Valachie et la Moldavie etc.*, p. 34.

merciul, şi a favoriza cultura limbei naţionale, care era ameninţată de-a se strica printr'un contact necontenit cu idioma slavonă şi cu cea grecească; toate aceste neobosite silinţe fuseseră zădărnicite prin nepăsarea Fanarioţilor, şi prin ostilitatea lor incontra oricărei instituţiuni naţionale.

Trecuseră vremurile când un Movilă, un Miclescu, un Cantemir nu numai că onorau ţara prin adânca lor ştiinţă, dar încă erau chemaţi in Rusia spre a conlucra la mărirea născendă a imperiului moscovit.(1) Pravila lui Vasile Lupu de mult nu se mai păzea; ea fusese inlocuită prin porunci domneşti, orânduite după trebuinţele momentului, sau după interesul celor de la putere, adeseori, bunul plac al judecătorului ţinea loc de orice legiuire. Această stare de lucruri s'a prelungit până la publicarea pravilelor lui Calimaki şi lui Caradja spre 1816-1817; „dar şi această legislaţiune, „zice un istoric, lăsa să subsiste toate vechele abusuri, şi „nu conţinea nici un principiu nou, arătând vreun progres „in moravuri sau in idei.“(2)

Chiar din anul 1719, Nicolae Mavrocordato redusese oştirea, pentru a aduce statul la neputinţă. Tot comerciul, toată industria erau pe mânile străinilor; ear in şcoalele intemeiate şi intreţinute cu banii Românilor, şi din care limba română era aproape isgonită, nu se vorbea, nu se invăţa decât greceşte.

Domnul Paparrigopulo, profesor de istorie la Universitatea din Athena, citează ca o probă despre puterea de expansiune a elenismului, faptul că familiile române cele mai insemnate se slujeau de limba elenă „ca şi cum ar fi „fost limba lor părintească.“(3)

Dar nu spune d. Paparrigopulo cum s'a obţinut la noi acest resultat; nu spune d-sa că studiul limbei greceşti era impus Românilor, şi că insuş boierii noştri ceruseră, fără

1) Vezi de Baur, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, avec le prospectus d'un Atlas de la dernière guerre entre la Russie et la Porte Ottomane.* Francfort, 1778, in 8°. — Atlasul n'a fost publicat.

2) Ubicini. *Provinces roumaines,* p. 114.

3) *Histoire de la Civilisation grecque,* Paris, 1878, p. 419.

nici o rușine, de la Constantin-Vodă Mavrocordato „ca să „nu fie vrednic de-a se înălța la stăpân a boierii, oricare „fecior de boier, care nu se va sili să meargă la învățătură și să învețe carte elinească.“(1) Niciodată nu se impinsese așa de departe disprețul onorului național, și niciodată nu fusese mai adevărată maxima lui Vauvenargues ca „oamenii se injosesc cu servilitatea până a o iubì.“(2)

Dealtmintrelea, ce era învățătura dată de dascălii greci in școalele publice din Principate? Ea se mărginea la gramatica grecească și la *logica* lui Aristotele. Acești pedagogi necioplițì, dintre care niciunul, după cum ne spun chiar istoricii, n'ar fi fost in stare să explice, nici chiar să înțeleagă bine un autor grec clasic, erau lipsiți de orice știință, de orice metodă, de orice simț al antichității.(3) Cei care se așezaseră pe lângă feciorii de boieri posedau poate cunoștințe generale mai intinse și mai variate: insă tot ce se cerea de la dinșii era ca să învețe pe elevii lor a vorbì și a scrie grecește, și uneori să le dea noțiuni elementare de limba latină și de cea italiană. Mai târziu se adaugă pe lângă dascălul grec și un profesor francez. „Dacă boierii au adop„tat viețiele Europei civilisate,“ scrie autorul unei *Călătorii in Moldova, in Valachia și la Constantinopol*, publicată la Paris, in 1828, „nu se poate zice că i-au imprumutat și „gustul învățăturei: ei sunt de o ignoranță absolută, și „singurul lucru pe care-l invață foarte imperfect, este limba „franceză.“(4) Pe de altă parte, citim in cartea lui Zallony că „numai feciorii de boieri mari primeau un inceput de „educațiune: li se da un profesor particular pentru limba „grecească, și când se presupunea că erau destul de inain„tați, profesorul grecesc se inlocuia printr'un profesor de

1) Vezi ziarul *Traian*, din 1869, No. 29. — Cf. Papiu Ilarianu, Discurs de recepțiune la Academia română. *Ann. Soc. Ac. Romane*, t. II, p. 5.

2) *Oeuvres de Vauvenargues*, Paris, Turne, 1857, p. 376.

3) *Ann. Soc. Acad. rom.* t. II, p. 6.

4) *Voyage dans la Moldavie, la Valachie et à Constantinople*, in 18°, de 108 pag., p. 14.

„limba francesă."(1) Cu toate acestea, Carra constata, in 1777, că puţini dintre boierii noştri ajunseseră să vorbească *binişor (passablement)* limbile străine(2); cât despre femei, tot el ne spune, că nu ştiau să citească sau să scrie, „nici „chiar soţiile domnitorilor deatunci."

Cată să observăm că se vorbea, sau cel puţin se învăţa la noi limba franceză, inainte chiar de-a fugì feciorii lui Alexandru-Vodă Ipsilanti la Viena, de unde, după Saint-Marc Girardin, ei ar fi adus in ţară această limbă pe la anii 1781-1782.(3) Chiar sub domnia lui Constantin Mavrocordato, abatele Guyot Desfontaines, dedicând acestui principe o traducere a lui Virgiliu (1743), scria: „..... Intr'o „ţară, unde atâtea limbi sunt usitate, unde limba francesă, „privită ca o limbă de invăţaţi *(comme une langue savante)*, „şi preferată tuturor limbilor străine, e cultivată de boieri „deopotrivă cu latineasca şi grecească, etc....."(4)

Nu trebue insă să ne luăm după zisele abatelui Desfontaines, nici să ne facem prea mari ilusii asupra stării civilisaţiunii noastre, in tot cursul secolului al XVIII-lea.

---

1) *Essai sur les Fanariotes, etc.*, p. 194-195.

2) *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, p. 210.

3) Saint-Marc Girardin. *Souvenirs de voyage*, t. I, p. 281. Asupra fugei la Viena a feciorilor lui Alexandru Ipsilanti, vezi articolul d-lui Odobescu *(Poeţii Văcăreşti)* in *Revista română* 1, 501. Alexandru Ipsilanti este unul din rarii Fanarioţi care au lăsat in România o memorie nepătată. El a semnalat domnia sa prin mai multe reforme folositoare; a micşorat birurile, a intemeiat şcoli şi spitale, a infrumuseţat Bucureştii. Pe aceeaşi vreme domnea in Moldova Grigorie Ghica, care susţinù cu atăta energie drepturile Românilor călcate in picioare de Turci, protestând contra cesiunei Bucovinii, şi plătind cu viaţa devotamentul sĕu către ţară.

4) *Les Oeuvres de Virgile, traduites en français etc., par M. l'abbé Guyot-Desfontaines*, Paris, Quillau 1743, 4 vol. in 8°. Cartea este dedicată: *A Son Altesse Sérenissime Constantin Mauro-Cordato, despote des deux Valachies et de Moldavie.* In această dedicaţie, abatele Desfontaines vorbeşte de «geniul, de erudiţiunea, de gustul, de luminile» prinţului fanariot, pe care-l numeşte: «ilustru strănepot al lui Mpogdan (sic) şi al lui Dragoş, ale căror neam «a domnit asupra acestor ţări, fără nici o intrerupere.» După cum se vede din acest pasaj, vestitul inimic al lui Voltaire avea, in ceeace priveşte genealogia domnilor români, noţiuni cu totul greşite.

Cultura noastră intelectuală lăsa atunci mult de dorit, şi adevĕrul difere intru cătva de pomposul tablou infăţişat de traducĕtorul operelor lui Virgiliu. Afară de căţiva prelaţi, afară de căţiva boieri, care se mai indeletniceau cu studii literare, şi pe care prea mult ii despreţueşte Wilkinson, când zice că: „fiindcă puteau să vorbească cu inlesnire, „insă intr'un mod superficial, de unul sau de doi autori „vechi, sau să facă căteva versuri mai mult sau mai puţin „bine potrivite, işi dedeau titlul de literatori şi de poeţi, „şi concetăţenii lor ii priveau ca pe nişte oameni capabili „sau ca pe nişte genii superioare...“(1) Afară de aceşti căţiva invăţaţi şi literaţi, cea mai mare parte din boierii noştri trăeau in trândăvie şi in lene. Toată activitatea lor o reservau pentru a se lupta pe slujbi, recurgĕnd chiar la calomnie spre a se defăima unii pe alţii şi a ajunge mai răpede la putere; un autor străin ne spune că aceia care se inrudeau de mai aproape erau, adeseori, cei mai inverşunaţi unii contra altora.(2) Deprinşi cu luxul, cu petrecerile, cu cărţile; dealtmintrele adormiţi intr'un fel de amorţire fisică şi morală, chiar cei mai tineri dintre dinşii duceau o viaţă de nepăsare şi de nesimţire, potrivindu-şi năravurile, obiceiurile, cugetările după acelea ale părinţilor de care fuseserĕ crescuţi, sau ale dascălilor ce-i formaserĕ. In această societate fără iniţiativă, fără energie, fără activitate, nu se mai iveau nici idei bărbăteşti, nici simţiminte nobile, nici acţiuni generoase; şi deaceea principele de Ligne, in a opta scrisoare asupra *Ultimului rĕsboiu al Turcilor*, ne arată pe boierii noştri, măhniţi, tăcuţi, plecând capul, cu o intristare neinvinsă, sub greaoa apăsare a divanului din Constantinopol şi a domnitorului. Eată cum se exprimă vestitul scriitor: „Bănuiţi de Ruşi că ar avea preferinţe „pentru Austriaci, vĕzuţi cu ochiu rĕu de aceşti din urmă, „care-i cred devotaţi Turcilor, ei doresc tot atăt de mult

1) *Voyage dans la Valachie et la Moldavie*, Paris, Boucher, 1831, pag. 117.

2) *Voyage en Valachie et en Moldavie etc., traduit par Lejeune.* 1822, pag. 147.

„plecarea unora ca şi intoarcerea celorlalţi..... Voi, in mâna „cărora se află soarta nenorociţilor oameni..... lăsaţi in pace „pe bieţii Moldoveni: ţara lor este aşa de frumoasă incât „toată Europa ar striga, dacă cineva ar voi s'o răpească. „Liberaţi-i de tirania Orientului şi lăsaţi-i să se guverneze „singuri."(1)

Ceeace principele de Ligne ura cu atâta mărinimie Moldovenilor era să se implinească, peste puţină vreme, pentru Românii din ambele părţi ale Milcovului.

Intr'adevĕr, lunga tiranie a domnilor fanarioţi nu isbutise nici să nimicească idioma noastră, nici să oprească desvoltarea şi păşirea inainte a geniului nostru naţional. Gonită de la Curtea domnitorului, din saloanele boierilor, din şcoalele guvernului, limba română găsise un adăpost necălcat in bordeiul ţăranului. Ea işi păstrase acolo toată simplicitatea, toată limpezimea, tot farmecul ei, şi nici unul din elementele străine, care o stricaserĕ in mijlocul oraşelor, nu avusese puterea de a-i preface, sub coliba de paie a săteanului, insuşirile-i naturale.

Ţăranul român ştiuse să ţie neatinsă această singură avere ce o moştenise de la strămunii sĕi, şi cu acest spirit de conservaţiune care pare a fi inrădăcinat intr'insul, el se silise să apere de orice amestec, de orice pată, limba ce o apucase din leagăn, şi pe care trebueă s'o lase, la rândul lui, copiilor sĕi, ca o sfântă moştenire.

Când călĕtorul străbate stradele pustii din Herculanum şi din Pompeii, remâne uimit de stricăciunile făcute imprejuru-i de lavă. In aceste oraşe, odinioară bogate şi fericite, nu vede decât ruine şi jale; ear din atâtea frumuseţi, din atâtea minuni ce le impodobeau, nu mai există decât nişte remăşiţe informe şi grămezi de cenuşă spulberată de vênt. Dar deodată privirea lui se opreşte pe un obiect jumĕtate desgropat; el se apropie, il curăţă de lavă şi de praf, şi descopere cu admiraţiune o medalie, un vas, o statuă, cru-

1) *Mémoires et Mélanges historiques et littéraires*, Paris, Dupont, 1827, p. 213 şi 217.

ţate de timp, şi care au conservat perfecţiunea şi splendoarea de altă dată. Astfel limba română, ameninţată de a se ineca sub potopul năvălitor al elenismului, găsì un adăpost la vatra ţăranului, de unde eşì frumoasă şi curată, ca in zilele depărtate ale strălucirii sale.

Dar această operă de preservare n'o datorim numai ţăranului român, care n'a fost decât un instrument în mânile Providenţei: ar fi nedrept să uităm silinţele demne de laudă ale unor prelaţi şi invăţaţi români, din secului al XVIII-lea, pentru a desvolta şi a imbogăţì limba noastră, sau cel puţin pentru a nu o lăsa să dispară, ca limbă literară. Printre dinşii vom cita pe mitropolitul Moldovei Iacov I, vestit prin cartea sa de legatură şi de mare blăstem asupra tuturor acelora care ar fi pus in inaltele scaune bisericeşti, episcopi sau mitropoliţi străini; pe mitropolitnl Iacov Stamati, care a compus o chronologie a domnilor şi mitropoliţilor Moldovei, şi care voea să inlocuească studiul limbei elene prin acel al latinei „trebuitoare spre indreptarea şi impodobirea limbei moldoveneşti"; pe mitropoliţii Grigorie, Daniil, Filaret; pe dascalul Damaschin, episcop de Buzĕu şi de Roman; pe episcopii Rămnicului Inocente, Clementie şi Cesarie, etc., etc., care toţi au drept la recunoştinţa şi la iubirea poporului român, atât pentru înălţimea caracterului lor şi iubirea ce avurĕ de ţară, cât şi pentru operele cu care au inavuţit literatura şi istoria noastră bisericească.(1)

Printre boieri cată să deosebim pe Enache Văcărescu, nepotul lui Enăchiţă Văcărescu care fu decapitat la Constantinopol impreună cu Constantin Brancoveanu, şi fiul lui Stefan Văcărescu, legist insemnat in vremurile lui,(2) şi care murì otrăvit din porunca domnului fanariot Constantin Racoviţă.

Singura operă tipărită de Enache Văcărescu este *Gra-*

1) Papiu Ilarianu. *Ann. Soc. Acad. rom.*, II, 7—9. Cf. Odobescu, *Scrisoarea din 20 August 1869 către d. Papiu Ilarianu, ibid*, 79—82.

2) «Sentinţele date de dinsul la Divan, zice d. Odobescu, s'au păstrat «mult timp ca să serve de model in feliul lor.» *(Ann. Soc. Acad. rom.* II, 82).

matica română publicată la Rămnic in 1787, şi retipărită tot in acelaş an la Viena.(1) Văcărescu a mai scris o *Istorie a Sultanilor*, de la 1788 la 1796, al căreia manuscript s'a păstrat până astăzi(2); infine el ne-a lăsat căteva versuri de o simplitate plăcută şi de o factură nesilită, pe care le dedese ca modeluri şi ca pilde, intr'un mic tractat de versificare cuprins in *Gramatica* sa. Aceste poesii ne-au fost mai mult transmise din gură in gură, ca vechile rapsodii ale Omerizilor; asemenea au venit până la noi poesiile fiului său Alecu, care tot aşa de bine inzestrat de Muse ca şi părintele său, pare că ar fi simţit şi exprimat cu şi mai mult foc, cu şi mai mare blăndeţă şi dulceaţă, bogăţia limbei poetice române. Se ştie infine că fiul lui Alecu Văcărescu, Iancu Văcărescu, despre care vom mai avea prilej de-a vorbì, a fost unul din poeţii cei mai insemnaţi ai secului nostru. Cu căţiva ani inainte de-a murì Enache Văcărescu, un alt boier muntean, Iordache Slătineanu, traducea in versuri române, după un text grecesc, şi tipărea la Sibiu, in 1797, tragedia lui Metastasio,(3) *Achille la Scyros*(4).

Insă, dincolo de Carpaţi, fraţii noştri din Transilvania furĕ adevĕraţii apărători ai literaturei şi ai limbei române, pe când Fanarioţii o prigoneau in Principate. Deodată se produse la dinşii ca o reinviere a românismului, şi nu se poate tăgăduì că această mişcare, ivită in imprejurări particulare, avù o mare influenţă asupra renaşterii literelor române. Intr'adevĕr, pe când domnii fanarioţi căutau prin toate mijloacele a despreţuì limba română, şi pe când Athena nu mai părea a fi in Athena, ci in Bucureşti; Ro-

1) *Observări sau băgări de seamă asupra regulelor şi orănduelelor gramaticei româneşti, etc.* (Vezi Odobescu *Poeţii Văcăreşti* in *Revista română*, I, 513.)

2) *Istoria a prea puternicilor impĕraţi otomani, adunată şi adăturată pe scurt de d. Ienache Văcărescul (id., ibid.*, p. 520).

3) Operile lui Metastasio au fost publicate la Paris, de abatele Pezzana (1780—1785, 12 vol. in 8°). *Achille la Scyros* se află in tomul V.

4) *Achillefs la Schiro, de Metastasie, din greceşte*, (vezi Iarcu, *Bibliogr. chron. rom.* p. 19).

mănii din Transilvania, care sufereau dominaţiunea cea grea a Maghiarilor, remăseseră cu atăt mai mult fii credincioşi şi statornici ai patriei-mume. Iubirea muncei intelectuale, gustul literelor, şi mai presus de toate cultul limbei naţionale au fost depururea nişte calităţi fireşti ale lor. Această dorinţă de invăţătură, această rîvnă de-a se instruì impinseră pe cei mai zeloşi dintre dinşii in şcoalele infiinţate la Blaş, in 1754. Din aceste şcoli au eşit bărbaţi ca Samuel Clain, ca Şincai, ca Petru Maior şi atăţi alţi literaţi şi invăţaţi, ale căror scrieri necunoscute încă astăzi de mulţi Români, sunt printre cele mai insemnate şi cele mai meritorii ale literaturei noastre istorice şi filologice. Nu intră in planul nostru de-a povestì aci viaţa acestor autori. Această sarcină a fost implinită, cel puţin in ceeace priveşte pe Şincai şi pe Samuel Clain de d-nii Papiu Ilarianu şi Ion Bianu, intr'un mod prea satisfăcător şi prea desăvirşit (1) pentru ca să mai avem pretenţia de-a o intreprinde la rîndul nostru. Dealtmintrelea, in această răpede privire asupra literaturei noastre de la mijlocul secolului al XVIII-lea pănă la intrarea pe scenă a lui Alecsandri, nu ne propunem alt scop decăt a arăta ceeace presentul datoreşte trecutului, şi cum silinţele generaţiunilor precedente au deschis calea şi au inlesnit drumul generaţiunilor de astăzi.

Meritul de a fi format pe aceşti apostoli ai românismului, nu trebue insă să revie numai şcoalelor din Blaş. Cată să recunoaştem că ceeace a contribuit mai cu seamă a desvolta intr'inşii iubirea literelor, a fost şederea lor prelungită in capitalele Europei civilisate, unde aceşti bărbaţi, care mai toţi erau preoţi-uniţi, fuseseră trimişi pentru a se perfecţiona in studiul teologiei şi al ştiinţelor.

Maniu Micul (mai cunoscut sub numele de Samuil Clain) după ce-şi terminà clasele la Blas, eşì din seminar, urmă, in timp de şease ani, cursurile de teologie şi de filosofie in colegiul Pazmanian din Viena, unde impărăteasa Maria Te-

1) Vezi *Ann. soc. Acad. rom.* II, 1, şi IX, 79.

resia instituise, spre 1766, o fondaţiune pentru doi preoţi de mir din diocesul Făgăraşului. Intorcêndu-se la Blaş in 1772, el fu insărcinat cu predarea matematicelor şi a eticei: dar nu pare că ar fi rĕmas mult timp in monăstire, căci, deşi nu se ştie bine unde Clain a petrecut dela 1773 până către 1779, d. Bianu, basându-se pe o aserţiune a lui Şincai, presupune că chiar din anul 1773, el a funcţionat ca prefect de studii la Seminariul greco-catolic St. Barbara, din Viena(1). Pe aceeaşi vreme (1774) Şincai şi Petru Maior furĕ trimişi, la rândul lor, in străinătate, şi merserĕ să studieze la Roma, in colegiul *de propaganda fide*. Ei rĕmaserĕ acolo cinci ani, inconjuraţi de consideraţiunea şi de stima generală, şi onoraţi cu protecţiunea particulară a cardinalului Stefan Borgia, care nu numai că favorizâ aplicarea lor către ştiinţe, dar încă stărui ca Şincai să fie numit custode al bibliotecei colegiului *de propaganda fide*.

In 1779, găsim pe Şincai la Viena, in seminariul St. Barbara, unde am vĕzut că Samuil Clain era prefect de studii; şi tot la Viena, in 1780, Clain şi Şincai publicarĕ sub titlul de: *Elementa lingua daco-romana*, cea dintâi gramatică română, scrisă in latineşte, şi cu litere latine.

Această gramatică fusese lucrată de Clain; dar Şincai, care o editâ, o inavuţi cu o prefaţă in care se silea să probeze că limba daco-romană este fiica limbei latine, şi sora limbei italo-romane.

D. Odobescu, in articulul sĕu asupra poeţilor Văcăreşti, exprimase părerea că Enache Văcărescu se silise a determina regulele confuse ale limbei române „inainte ca in„văţata Transilvanie, cu latiniştii ei Petru Maior, Samuel „Clain... să fi adus prin tipar cercetările lor la lumină.“(2) El insuş a rectificat această greşală in *Adaosele şi Indreptările* articolului sĕu, observând insă că Văcărescu nu avusese nicio cunoştinţă despre opera predecesorilor sĕi (3). Lucru

1) *An. soc. ac. rom.* IX, p. 83.
2) *Revista română*, I, 516.
3) *Revista română*, I, 532.

nu e de mirat, de oarece scrierile Transilvănenilor n'au pătruns decât foarte târziu in Principate; şi s'a putut chiar constata că pe când vechii cronicari români erau cunoscuţi in Transilvania, chiar din mijlocul secolului al XVIII-lea, Şincai n'a inceput a se tipări in Iaşi decât la 1843. (1) Deci, latiniştilor din Transilvania trebue să li se recunoască meritul de-a fi scris cea dintâi gramatică română; ear intre opera lor publicată in 1780, aceea a lui Văcărescu, care apărù in 1787, şi *Băgările de seamă asupra canoanelor bisericeşti*, pe care un alt boier al nostru, vornicul Iordache Golescu, le tipări in Bucureşti, la 1840, adică intr'un spaţiu de 60 de ani, nu se numĕră mai puţin de douĕzeci de gramatice române, dintre care cele mai vechi, după aceea a lui Clain şi Şincai şi acea a lui Văcărescu, sunt asemenea redactate de Transilvăneni: astfel vom cita gramatica lui Molnar (1788); — a lui Radu Tempea (1797); — a lui Paul Iorgovici (1799) etc. etc.

Dar mai ales ca istorici Clain, Şincai şi Petru Maior au lăsat, in literatura noastră, un nume neuitat şi o urmă neştearsă încă până astăzi. Mulţumită lungei lor şederi in Viena şi in Roma, mulţumită laborioaselor investigaţiuni ce ei făcuseră in principalele bibliotece din aceste oraşe, răsfoind in foliurile, descifrând manuscriptele, culegĕnd cu cea mai mare răbdare prin archive tot ce de departe sau de aproape privea istoria Romăniei, ei puturĕ aduna materiale in numĕr aşa de considerabil, incât Edgard Quinet zice că „numai colecţiunea lui Şincai se urca la peste 30 „de volume de cronici, diplome oficiale, documente a căror „text il comentase, şi care erau ca baza şi isvorul intinsei „sale naraţiuni.“ (2)

Obiectul presentului studiu nefiind de-a intra in amĕnuntele acestor insemnate lucrări, ne vom mărgini a aduce

1) *An. soc. ac. rom.* II, 9.

2) E. Quinet. *Oeuvres complètes*, édit. Pagnerre, 1857—1858. *Les Roumains; Allemagne, Italie etc.;* t. VI. Aceste 30 volume s'au regăsit la 1879, cu alte 11 volume, tot manuscripte, in biblioteca dela Orade şi in museul din Cluj. (Vezi *An. soc. ac. rom*, seria II, tom. II, p. 58).

aminte că afară de numeroasele sale tractate de *Teologie*; de traducţiunile *Bibliei*, *Omiliilor* săntului Basiliu şi săntului Ion-gură-de-aur; operele săntului Cirilu şi săntului Dorotheu; *Logicei*. *Metafisicei* şi *Dreptului natural* ale lui Baumeister; afară de mai multe cărţi de rugăciune, etc., etc., etc., Samuel Clain a mai lăsat manuscripte insemnate, pintre care o *Istorie a Munteniei* (*Brevis notitia historiae Valachorum ab origine gentis usque seculum XVIII*), scrisă in latineşte şi in romăneşte, şi pe care incepuse el insuş a o publica in *Calendarul de Buda pe 1806*;—o *Istorie a Românilor transilvani, munteni şi moldoveni, impreună cu faptele principilor*, scrisă in romăneşte şi tradusă in latineşte sub titlul următor: *Historia Daco-Romanorum sive Valachorum*;— *o Istorie bisericească a Românilor transilvani* etc., etc.; precum şi un *Dicţionar latin-român-ungar-german* şi *român-latin-ungar-german*. D. Bianu crede că acest *Dicţionar* trebue să fie deosebit de acel tipărit la Buda, in 1825, şi la care au lucrat pe rănd Clain, Colossi, Corneli, Petru Maior şi Alecsandru Teodorovici. (1)

După cum se vede din această răpede enumeraţiune, mare a fost activitatea literară a lui Samuel Clain, şi cu multe producţiuni nepreţuite el a imbogăţit cămpul, încă neexploatat , al istoriei şi al filologiei române.

Petru Maior asemenea şi-a făcut un nume glorios prin opere din cele mai meritorie, prin care vom amintì *Istoria pentru inceputul Românilor in Dacia* (1812);— *Orthographia romana sive latino-valachica una cum clavi* (1819)(2); — *Istoria bisericei Românilor atăt acestor dincoace precum şi acelor dincolo de Dunăre* (1821) etc. etc. Am vĕzut mai sus că Petru Maior a colaborat la *Dicţionarul român-latin-ungar-german* , publicat la Buda in 1825; ear ca revisor de cărţi din Buda, el, zice d. Marienescu, „a lucrat şi tipărit atăta,

1) *An. soc. ac. rom.* IX, 106.

2) După Iarcu, *Ortografia română* a fost tipărită in 1807. (*Bibliogr. chron. rom.* p. 21). Data de 1819 am găsit-o in discursul de recepţiune al d-lui A. Marianu Marienescu la Academia română, asupra vieţei şi operelor lui Petru Maior (*An. soc. ac. rom.*, seria II, t. VII, secţ. II, p. 61),

„incât toată cealaltă inteligenţă (exceptând pe Şincai şi „Clain la olalta, nu a lucrat atăta in jumĕtate de secol“(1). Vorbind de Petru Maior, nu putem lăsa de o parte scrierile lui polemice ca: *Animadversiones in recensionem historiæ de origine Valachorum in Dacia* (Pesta, 1814) şi *Contemplatio recensionis in Valachicam anticristicam* (Buda, 1816), prin care „el a purtat dispute invingĕtoare in contra tutu„ror acelora care denegau descendinţa noastră dela coloniile „traiane, provocând o adevĕrată revoluţiune in lumea lite„rară romană, şi stăruind in Români interesul şi dorul de „citire“.(2)

In fine George Şincai, a căruia *Gramatică daco-romană*, scrisă in tovărăşie cu Clain, am avut mai sus ocasiunea de a o cita, este autorul vestitei *Chronice a Românilor*, operă capitală, care face epocă in istoria literaturei şi ştiinţei române, şi pe care Şincai incepuse insuş a o tipări in *Calendarul de Buda* pe 1808 şi 1809. El insă fù silit să intrerupă publicaţiunea incepută, din pricina asprimii censurei maghiare. Deosebite ediţiuni necomplecte ale *Chronicei* lui Şincai furĕ scoase la lumină in Iaşi, la 1843, şi in Buda, la 1844. Ediţiunea definitivă nu apărù decăt in 1853, prin ingrijirile unei comisiuni compusă de dnii Donici, Cogălniceanu, Panu şi Laurianu, şi mulţumită liberalităţii lui Grigore-Vodă-Ghica, care cumpărase, in 1852, o copie a manuscriptului original.

Pe lăngă aceşti trei mari scriitori, pe care d. Papiu Ilarianu ii numeşte cu dreptate „trei luceferi pe firmamentul literaturei române“ (3), trebue să mai citĕm şi numele mai modeste ale lui Molnar, Radu Tempea, Paul Iorgovici, Ion Barac, Ion Bob, Vasile Aron, Budai Deleanu, Demetru Ţichindel, George Lazăr, etc., (ca să ne mulţumim cu cei mai cunoscuţi), care, sub titluri diverse, au binemeritat de literele române, şi asupra cărora ar fi de dorit să se incerce o

1) *Loc. cit.* p. 72.
2) George Popescu, ap. Marienescu, *loc. cit.* p. 75.
3) *An. soc. ac. rom.* t. II, p. 2.

lucrare generală, mai complectă şi mai ales mai precisă decăt notele sumare ce le au fost consacrate până acum in diferitele manuale de literatura română. Vom avè prilejul de a vorbì mai departe de Ţichindel şi de Lazăr: de o camdată, trebue să trecem din nou Carpaţii şi s'o reluăm de unde am lăsat-o, adică dela sfirşitul secolului trecut, istoria regimului politic, stării sociale şi mişcării literare in cele două principate.

Un mare fapt politic, de-o insemnătate capitală, s'a produs la noi, in cei din urmă ani ai secolului al XVIII-lea, avènd asupra instituţiunilor noastre o inriurire considerabilă: adică progresele puterii ruseşti in Orient. Se ştie că prin tractatul de la Cuciuc-Kaïnardji, incheiat la $^{10}/_{21}$ Iuliu 1774, Rusia obţinuse de la Poarta Otomană oarecare avantaje, mai mult aparente decăt reale, in favoarea Principatelor. Printre aceste avantaje era şi dreptul pentru representanţii Rusiei pe lângă Poartă, de-a face, in interesul ţărilor noastre, intercesiuni de care Sublima Poartă se obligă a ţinè seamă, conform dreptului ginţilor.

Când, în 1779, se semnă Convenţiunea explicativă a tractatului de la Cuciuc-Kaïnardji, Poarta se indatorează din nou a respecta tractatul de la 1774; ear Rusia, din parte-i, făgăduì că nu va recurge la dreptul de intercesiune reservat representanţilor sèi, in favoarea Principatelor, decăt numai şi numai pentru conservarea condiţiunilor stipulate in art. XVI din suszisul tractat.

Acest drept de interveniţiune ce-şi atribuise Rusia o făcù in timpul unei perioade destul de lungi, stăpănă şi arbitră pe soarta noastră; ear pe dealtăparte, starea de subordinaţiune din ce in ce mai mare in care Curtea imperială ţinea pe Poarta; numirea la Iaşi şi la Bucureşti a unor consuli generali ruseşti, insărcinaţi cu misiunea specială de-a priveghia pe domnii fanarioţi; dreptul de-a apăra integritatea privilegielor garantate Principatelor (drept pe care Turcia il recunoscuse formal Ruşilor in 1802); ura crescèndă a Românilor pentru Greci; toate aceste impreju-

rări contribuiră a mări autoritatea şi prestigiul numelui rusesc in Principate.

Nu avem a cerceta, intr'un studiu cu totul literar ca acesta, ce scop avea Rusia, sprijinindu-ne astfel contra Porţii; insă un fapt netăgăduit este că până la infiinţarea Regulamentului organic, influenţa rusească n'a fost vătămătoare nici intereselor noastre, nici progresului civilisaţiunii in ţările româneşti. Temerea de-a fi dojeniţi sau pîriţi de consulii ruşi a oprit adeseori pe Greci de-a comite exacţiunile lor obicinuite; ear pe de altă parte, un martur ocular, Wilkinson, ne spune că in timpul şederii sale printre noi, „a constatat de mai multe ori interveniţiunea activă a Rusiei pentru a oprì sistemul de extensiune(1) adoptat de Turci, şi pentru a se opune la apăsarea locuitorilor.“ Autorul inglez adauge că „această interveniţiune a impedicat „adesea de-a se ingreuia jugul sub care geme această ne„norocită populaţiune.“(2)

Ar părea, zice intr'alt loc acelaş scriitor, „că o ţară „ocupată atăta vreme de armate ruseşti, şi care a fost „teatrul principal al operaţiunilor militare, n'a putut să „tragă mare folos din această stare de lucruri, pentru pro„gresul civilisaţiunii sale; totuş, ea a profitat mult de „cele din urmă relaţiuni ce a avut cu Ruşii..... Mai multe „obiceiuri barbare, ce existau mai inainte, au dispărut; „s'au introdus moravuri şi instituţiuni menite a civiliza „Principatele; ear manierele exterioare ale boierilor s'au „perfecţionat, şi nu sunt nedemne de naţiunile cele mai „luminate.“(3)

Această inriurire binefăcătoare a Rusiei, a semnalat-o şi d. Thouvenel, care scria in 1839 că Rusia a scăpat provinciele noastre de opresiunea Sultanilor, le-a dat institu-

1) Le système *d'extension* (?). Nu cumva Wilkinson ar fi voit să zică: *de exacţiune?*

2) *Voyage dans la Valachie et la Moldavie, etc.* Paris, Boucher, 1831, pag. 163.

3) *Ibid*, p. 167-168.

ţiuni mai bune decăt acelea pe care le aveau mai nainte, şi infine a imbunătăţit soarta ţăranului român.(1)

Un alt isvor de cultură a fost la noi introducerea limbei franceze, pe care am vĕzut-o respăndindu-se printre boieri, chiar din prima jumĕtate a secolului XVIII, şi la a cărei desvoltare două cause principale par a fi contribuit: pe deoparte contactul nostru din ce in ce mai intim cu Ruşii, ear pe de altă parte, relaţiunile diplomatice pe care incepuserĕm a le intreţine cu marile state europeane.

Intr'adevĕr, indată după numirea consulilor ruseşti la Iaşi şi la Bucureşti se numirĕ şi agenţi austriaci, ingleji, francezi, etc.(2) Limba francesă, care, chiar de pe la secului XVII, devenise adevĕrata limbă diplomatică, se intrebuinţă dar şi la noi pentru tratarea cestiunilor de politică exterioară; ear cunoştinţa ei impunĕndu-se oarecum tuturor acelora care aspirau la direcţiunea afacerilor publice, studiul limbei elene fu incet-incet părăsit, şi toată tinerimea se sili a invăţa şi a vorbi mai bine franţuzeşte. Infine, sgomotul produs in Europa de Revoluţiunea franceză, inriurirea ideilor francese care incepurĕ a pĕtrunde la noi cu scrierile filosofilor Franciei; presenţa in Principate a mai multor emigraţi franceji, favorisarĕ intr'atăta difusiunea acestei limbi, incăt insuş domnii fanarioţi găsirĕ plăcere a o cultiva, şi se vorbi pănă in Occident de simpatiile noastre pentru Francia. Eată cu ce cuvinte ziarul *Le Spectateur du Nord*, care se publica la Hombourg de la Ianuariu 1797 pănă la Decembre 1802, lăuda pe Alexandru-Vodă Moruzi, ce domnea in Muntenia, pe căud la cealaltă extremitate a Europei sufla infiorătoarea vijelie a Revoluţiunii franceze: „In vreme ce „Francia devenea barbară, ţări barbare deveneau franceze; „şi căud săngele nostru cel mai curat roşea stradele Pari„sului, Curtea din Bucureşti se desfăta cu tot felul de jo„curi de societate; ear hospodarul in persoană, crescut de

1) *La Valachie en 1839*, de Edouard Thouvenel, in *Revue des deux Mondes* din 15 Mai 1839.

2) Vezi Wilkinson, *Voyage etc.*, p. 164—166.

„un Francez, amic al Franciei, vorbind limba noastră ca şi „noi, incunjurat de cătiva Franceji expatriaţi, pe care-i „primeau in cea mai mare intimitate, le dedeau lecţiuni de „inţelepciune şi de morală până in petrecerile cele mai „frivole.“ (1)

Insă cu toată deşteptarea simţimêntului naţional român la fraţii noştri din Transilvania, — cu toate progresele ce le datoram unui schimb necontenit de idei cu popoare mai inaintate decât noi; cu toată lumina ce ne venea deodată din Mează-noapte şi din Apus, presenţa pe tron a domnilor fanarioţi, şi mai ales tristele consecinţe ce decurgeau dintr'un asemenea regim, tot ne mănţineau intr'o stare de ignoranţă şi de servitute din care nu eram încă aproape de-a eşì. Obicĭnuiţi cu jugul seu, cu epitropia străinilor; luându-i ca judecători şi arbitri chiar in cestiunile curat naţionale; neputênd cugeta, voì, şi lucra prin noi inşi-ne şi pentru noi, ajunserĕm a abdica până intr'atăta personalitatea noastră proprie, incât abia puteam visa o altă soartă şi un alt viitor. Pe atunci, zice un autor român contemporan, „opiniuni sau credinţe politice, idei sau simţiminte de viaţă „naţională mai că nu existau..... Ilusiuni pentru un veni„toriu de existenţă naţională peatunci nimeni nu-şi făcea, „ba încă credea că viaţa politică va fi mai bine asigurată „sub jugul moscovit decât sub jugul turcesc sau fanariot, „sub care se aflau Moldova şi România.“ (2)

In literatura de peatunci se observă influenţa acestei apatii a spiritelor, acestei indiferenţe şi moliciuni a sufletelor: curentul ei este erotic, bachic şi elegiac, căutând a imita pe Anacreonte, pe Anthologia grecească şi pe poeţii franceji din secului XVIII. Bine inţeles că aci e vorba numai de operele care aparţin celor dintâi ani ai secului nostru; căci cu cât se apropie momentul când Românii, scăpaţi de jugul fanariot, incep să se deştepte atât pe tĕrĕmul politic

1) *Le spectateur du Nord;* decembre 1801, p. 317: citat de d. Odobescu in *Revista română*, t. I, p. 526.

2) G. Sion. *Ann. Soc. Acad. rom.* III, 53.

cât şi pe cel intectual; literatorii noştri (mai toţi poeţi) par că voesc să trateze subiecte mai serioase şi să scrie versuri de-o inspiraţiune mai inaltă, sau prin traducerea unor opere străine, alese printre cele mai renumite, sau prin producţiuni originale, unde resună un accent mai personal şi mai pătrunzător, şi in care se insufleţesc suferinţele, speranţele şi aspiraţiunile patriei reinviate. Pe dealtăparte cultura istoriei naţionale face progrese insemnate, şi chiar câţiva Greci se incearcă a scrie fragmente din analele române. Astfel fraţii Tunusli publică la Viena, in anul 1806, după un manuscript aparţinênd familiei Cantacuzineştilor, o *Istorie a Valachiei* (*Ιστορία τῆς Βλαχίας*); ear in 1816 apare la Lipsca *Istoria Românieĭ şi geografia ei*, de Filipide, şi pe la 1818, la Viena, *Istoria Daciei* (*Ιστορία τῆς Δακίας*) de Fotino.

Tot pe la inceputul seculului nostru eşirĕ la lumină lucrările filologice ale cătorva Macedo-Români, precum Daniil, autorul unui *Dicţionar grec, macedo-român, bulgar şi albanez;* Rosa, care in 1807 tipăreşte *Cercetările sale asupra Românilor de dincolo de Dunăre*, şi Boiagi, a căruia *Gramatică română sau macedo-vlachică* fu editată la Viena, in 1813.

Infine, dincolo de Carpaţi, Ion Barac şi Vasile Aron compun sau ficţiuni alegorice ca *Istoria lui Arghir şi a prea frumoasei Elenei* (Sibiu 1800), unde regăsim o amintire despre Traian; sau poeme ca *Piram şi Tisbe*, sau *Patimile D. N. Isus Christos* (Sibiu 1808); ear Ţichindel, cu *Fabulele* sale filosoficeşti şi moraliceşti (Buda 1814), se incearcă intr'un gen care era să fie cultivat mai târziu la noi, cu oarecare succes, de Paris Momuleanu, Asaki, Seulescu, Grigore Alecsandrescu, Donici, Bălăcescu, etc.

S'a observat că in timpurile de opresiuue, când este interzis de a-şi exprima cineva liber cugetările, şi de-a se face interpretul opiniunii şi al conştiinţei publice revoltate, alegoria şi fabula sunt mijloace lesnicioase de-a infrunta tirania şi de-a scăpa de asprimea puterii. Ceeace nu e permis de-a se zice cu glas mare, chiar ceeace nu se poate

şoptì la ureche, se pune in gura unor dobitoace pacînice şi neprimejdioase, sau unor obiecte inanimate, ca arborii sau plantele, cărora li se atribue simţirile şi vorba noastră, astfel că, fără pericul, se mustrează guvernul, se biciueşte viţiul şi se pedepsesc abusurile:

„Servitus obnoxia
„Quia, quod volebat, non audebat dicere,
„Affectus proprios in fabellas transţulit.“(1)

Ţichindel a fost primul nostru fabulist: „Nemuritorul Ţichindel“, zice d. Sion in *Discursul* său asupra vieţei şi operelor lui A. Donici, „încă pe la inceputul secului, prin „acest gen făcuse apostolatul filosofiei morale şi a deştep- „tării naţionale cu destul succes..... Ţichindel a fost ma- „gasia cea mare din care s'a nutrit o generaţiune intreagă „de poeţi şi scriitori.“(2)

Konaki şi Beldiman, in Moldova; Văcărescu şi Paris Momuleanu, in Valachia sunt principalii poeţi români din perioda care precedă şi care urmează indată căderea Fanarioţilor. Primele lor opere au, precum am zis mai sus, un caracter erotic şi bachic foarte invederat; cele insă ce aparţin unei epoce mai apropiate de noi sunt insuflate de o inspiraţiune mai largă şi mai puternică, in care se arată nu numai intinderea talentului lor, dar chiar şi infocarea patriotismului ce-i anima.

„Conaki, la Moldoveni,“ zice d. Alecsandrescu Urechia, „ia in mănă lira erotică cu care exaltă in simţiciuni mate- „riale una generaţiune intreagă; dar Conaki insuş protestă „pănă infine contra direcţiunii sale literare, dănd poeme ca „*Oda la Moruz* (1802) şi traduceri ca *Julia către Ovidiu*, *Cer- „care de vorbă asupra omului*, *Eloisa către Abellard* etc.“(3)

1) *Phoed.* III. *Prolog.*

2) *Ann. soc. Acad. rom.* III, 60.

3) *Ann. soc. Acad. rom.* III, 76. Poesiile lui Conaki s'au publicat in 1856. O nouă ediţiune a apărut de curănd prin ingrijirea d-lui Em. Conaki-Vogoridi.

Văcărescu işi incearcă şi el lira, cântând vinul şi amorul; eată cum suspină plângerea sa amoroasă, in poesia intitulată *Neincercarea:*

Cine-a spune va putea
Ce este patima mea?
Nici moarte, nici viaţă e,
Voiu să cer, dar nu ştiu ce
Leac nici unul nu găsesc,
Zioa, noaptea pătimesc.
. . . . . .
Nu cumva acest omor
Este-acel vestit Amor,
Care cât o vrea, pe loc
Pământ şi cer arde'n foc?
Copilul cel prea bătrân,
Al firii intregi stăpân?
Spuneţi-mi de este el
Cel ce mĕ căsneşte-astfel;
Să alerg lui să mĕ'nchin,
Să-l vĕd, să-l cunosc deplin,
Şi să-l rog, ăst dulce foc,
Viaţa-mi să-mi aibă soroc! (1)

Aiurea, poetul celebrează pe Bacchus in modul următor:

Duhu Bacchului in mine
Simţ acum că lucrând vine,
Mĕ face pe el să cânt;
Turnaţi, şi umpleţi pahare!
Ras să fie fieşcare,
Plin de darul lui cel sfânt!

Vinul limba-mi o desleagă,
Glasul a 'nceput să-mi dreagă
Şi minţile a-mi lumina.
Ce-aud? trâmbiţa-i resună,
Semn de-aproprierea-i bună;
Alerg a l intimpina. (2)
etc. etc. etc.

1) *Colecţie din poesiile d-lui marelui logofĕt Ion Văcărescu.* Bucureşti, 1848, p. 63-64.
2) *Id. ibid.* p. 173.

Nu trebue să judecăm pe Văcărescu după aceste producţiuni, care caracterisează prima perioadă a talentului său. In strofele scrise la 1818 şi intitulate: *La Pravila ţării*, il vom vedea inălţându-şi glasul, colorându-şi stilul, şi exclamând cu foc:

Cele ce-avem, a le păzì,
Pravila e datoare
Şi cumpăna a nu pornì
Spre cap nici spre picioare.

Ah! d'ar putea-ne dobândì
Şi cât avem perdute!
Atunci ce duhuri n'ar gândì!
Ce guri ar mai fi mute.

Atunce ş'acest Corb sĕrman
Ear Aquilă s'ar face;
Ş'or ce Român ar fi Roman,
Mare 'n rĕsboiu ş'in pace.

Sfânta dreptate s'arătând
La suflete romane,
Stări ar da lor dup' al lor gând,
Nu 'nşălăciuni vicleane!

Ear nedreptatea p'ăst pământ
N'ar fi Dumnezeire,
Spaimă făcĕnd cu orice vĕnt
La românească fire! (1)

Trei ani mai tărziu, sub recenta impresiune a intimplărilor de la 1821, Văcărescu va scoate din lira-i poesii c'un resunet şi mai armonios şi mai pĕtrunzĕtor, precum *Sfătuire şi rugăciune; Buna vestire; Cântec românesc; Glasul poporului sub despotism; Marş românesc* (2) etc.; ear in 1827, el va tipări traducţiunea tragediei *Britannicus*, a lui Racine,(3)

1) *Id. ibid*, p. 373-374.
2) Scris in 1829.
3) Retipărit in 1861 (Bucureşti, tip. Eliade); in 1860, după Iarcu *(Bibliogr. chron. rom.* p. 28).

care dovedeşte o silinţă din ce in ce mai mare pentru a ajunge la culmea anevoioasă a inaltei poesii.

Paris Momuleanu debută asemenea prin versuri de amor; (a se vedea poesiile sale: *Nestatornicia; Necredinţa muierilor; Pricini de amor, etc.*); dar tot in acelaş volum (1817) găsim *Oda rivnitoare pentru invăţătură etc.*; apoi, el, in 1825, scrie *Plăngerea şi tănguirea Valachiei etc.*; şi tipăreşte, in 1837,[1] o nouă culegere de poesii, inflăcărate de un patriotismu ferbinte, precum: *Patria; Memoria celor trecute; Cântarea către Dumnezeu, etc.*

Eată două strofe extrase din *Plăngerea Valachiei*, ce e considerată ca operă capitală a lui Momuleanu. Poetul vorbeşte de străinii care au trădat interesele patriei române, deşi fuseseră primiţi in sinul ei ca nişte fii:

„Eu i-am primit părinteşte,
Pe flămând, gol şi 'nsetat:
Şi ei acum tilhăreşte
De tot m'au dărăpănat.
I-am ajutat cu mijloace
In tot chipul de-ajutori,
Socotindu-i fii de pace
Ear nu hoţi resvrătitori!

Le-am fost mumă cu dorire,
Cestor bărbaţi blăstemaţi;
Nu le-am dat deosebire
De-ai mei fii adevăraţi;
N'am ştiut că vre odată
Mi s'or face vănzători,
N'am ştiut c'oiu fi 'nşălată,
Şi-mi vor fi omoritori!"

Chiar in anul unde apărea acest poem, A. Beldiman care tradusese in 1818 *Moartea lui Abel* (după Gessner) şi in 1820, tragedia *Oreste* (după Voltaire) şi *Numa Pompiliu* (după Florian), povestea in *Jalnica tragodie*, toată istoria Eteriei.

1) Chiar in anul morţii sale.

Vom cita, din această operă, pasajul următor, care dealtmintrele a fost adeseori publicat in diferite *Manuale* de literatură:

„Din nenorocire Prutul venea groaznic spumegând,
„Se impotrivea cu totul scăpării, ce-aveau in gând.
„La al şeptelea tun Grecii n'au putut mai mult răbda
„Incep să ochească Prutul in not pe unde vor da.
„Intru desnădăjduire toţi la poartă năvălesc,
„Se inalţă păn' la ceruri jalnicul ţipet grecesc.
„Capra podului se'ncarcă, căci acolo năvălea,
„Atăta era nădejdea care ii mai mângâea.
„Unul impingênd pre altul in Prut incep a cădea,
„Cum scăpat-a de pe capră, apoi nu se mai vedea.
„Chema podul să le vie, il gătise de pornit;
„Dar un tun, indreptat bine, a făcut de-a contenit.
„La odgon năvălesc Grecii, incep a se căţără,
„Căci armele lepădase, cu care se apăra."

Am reprodus dinadins aceste căteva extrase din cei mai insemnaţi scriitori români ai inceputului secolului XIX, pentru a arăta că, dacă simţimêntul naţional s'a deşteptat, dacă ura numelui grecesc a dat un puternic avênt imaginaţiunii acestor poeţi, şi le-a inspirat de mai multe ori versuri adevĕrat lirice şi nobile accente de entusiasmu şi de patriotismu, limba mai are mult de făcut pentru ca să dobândească calităţile de mlădiere, de eleganţă şi de puritate ce trebuea să le intâlnească mai târziu sub condeiul lui Alecsandri. Nu doară că Conaki, Văcărescu, Momuleanu, Beldiman n'au ştiut să scrie bine româneşte: ei sunt corecţi, cu toate archaismele lor, dar le lipseşte graţia şi delicateţa; pare că se simt ei insuş strinşi in piedicele primei lor educaţiuni. Prea sunt apropriaţi de perioda fanariotică, pentru ca aceasta să nu se recunoască, nu numai in căteva din cuvintele sau din expresiunile lor, dar şi chiar in intreaga lor insuşire, acţiunea societăţii in mijlocul căreia ei au fost crescuţi.

S'a zis cu dreptate că Văcărescu *pindarizează* in ro-

mănește, ca Ronsard in franțuzește;(1) ear uneori chiar, el *italianiseză*. Eliad a spus, vorbind de Văcărescu: „Pare „că ar fi arătat că limba română e priimitoare și de ver- „sificație italiană, ca una ce are acelaș inceput, mai acea „materie și mai acea gramatică."(2)

Un alt autor român, judecător competinte, exprimă astfel părerea sa asupra stilului poetic al lui Văcărescu, in traducțiunea lui *Britannicus:*

„In *Britannicu*, versul e departe de-a fi lesnicios, cur- „gĕtor, armonios: intr'ĕnsul frasul ni se pare astăzi mai „totdeauna prea restrins, prea sucit, și sensul se ivește „adesea confus sub această comprimare a limbii și a ver- „sificării. Aceasta insă, — ne grăbim a o spune — nu le „credem de loc a fi defecte provenite din lipsa de talent, „ci numai fructe ale unei tendințe firești a spiritului și a „gustului sĕu, și mai ales resultate ale influenței epocei in „care opera a fost lucrată."(3)

Am incercat a arăta cum insuflarea erotico-bachică, ce se manifestase in primele producțiuni ale lui Văcărescu și ale lui Momuleanu, nu intărzie a se schimba, sub influența imprejurărilor politice, intr'un adevĕrat avĕnt de libertate și de patriotismu. Silințele demne de laudă ale lui George Lazăr pentru a inființa la noi o școală română nu furĕ străine la această evoluțiune.

(Va urma)

GEORGE BENGESCU.

---

1) Ubicini. *Introduction aux ballades et chants populaires de la Roumanie.* Paris, 1855, p. XXI.

2) *Curierul de ambe-sexe*, citat de d. Odobescu in *Revista română*, I, 482.

3) A. Odobescu. *Poeții Văcărești* in *Revista română*, I, 482.

STRĂBUNII NOȘTRI

NOVELĂ ISTORICĂ

ANUL 104 DUPĂ CHRIST.

CARTEA I.—PĂDUREA BERSOVIA

CAP. I.

Pe riul *Strĕiul*, altădată *Sargeţiu*, care şi aştăzi curge pe lângă vechia capitală a Dacilor *Zarmizegethusa*, astăzi *Grădiştea*, se intindeau surde păduri de goroni, de fagi, de paltini şi de gărneaţă, printre cari numai piciorul sprintenului muntean putea străbate.

Pe o intindere ca de cincisprezece pogoane şi mai bine, in inima pădurii, stă tăbărită oastea dacă. La depărtări aproape regulate, dărvarii, sub poruncile Regelui, daseră căte-o proaşcă prin hăgiul nepătruns şi scoseseră cu mare muncă rădăcinele din pămănt, spre a face astfel luminişuri, in cari se adăposteau taberele la vreme de rĕsboiu.

In fund, oamenii poporului sau ostaşii de rănd, comaţii, cu capetele goale, cu piepturile desfăcute şi pĕroase, cu pletele pe umeri, se exercitau la mănuirea armelor. Cuţite lungi, infipte in mănere de lemn or de corn de vită, tăioase, intepătoare ori intoarse la virf; spada subţiratică a călĕreţilor; sabia scurtă cu doue tăişuri; pumnalul drept; lancia lungă; suliţa; arcul,—ţăcăneau, isbindu-se de scuturi, ori se ştirbeau unele de altele, insoţite de scrişnirea dinţilor, de

urlete şi grele blăsteme pe capul Romanilor. Unii se luptau cu dreapta şi se apărau cu stinga; alţii atacau cu stinga şi cu dreapta ţineau scutul; alţii ear se duceau orbeşte, ţinĕnd căte o falcă de zimbru sau de cal deasupra capului şi dănd cu toporul ca cu o bardă. Scuturile lor aveau forma ovală şi la cei mai chiaburi erau decorate cu alte scuturi mai mici *(peltes)*, cu arabescuri şi simboluri siderale, precum: semilună, stele, coroane cu raze, etc. Nobilii se deosebeau de ostaşi prin aceea că cei mai mulţi purtau un fel de căciule indoite, un soiu de bonet frigian mai greoiu, de la cari erau numiţi *pilophores* de cătră Romani. Ei nu se băteau cu armele de piept, ci trăgeau din arcuri, purtănd pe umĕrul sting tolba săgeţilor, ori aruncau cu lănci, ori cu praştii. Diregĕtorii cei mari ai statului, din care se alegeau totdeauna 13 boieri-raşi, erau in preajma Regelui, căutănd să-i asculte poruncile.

Toată armata era impărţită in cinci regiuni sau cinci corpuri, după cum erau şi despărţămintele teritoriale, şi fiecare corp in trei divisiuni, după numĕrul triburilor, aşa incăt erau peste tot cinsprezece divisiuni, după cele cinsprezece triburi mai mari. Locul pe care-l ocupau ei in tabără corespundea cu locul cel ţineau, in făşii lungi, de la Munţi spre Dunăre, pe păminţul Daciei. Astfel, spre Nord, lipite de tuiurile oastei veneau cele trei triburi mai selbatice: *Anarţii, Teuriştii* şi *Cistobacii*, cu tarabostul lor, vajnicul *Bărhală*, din oraşul Porolison, care avea sub dinsul alţi trei oficeri nobili, şefi de trib; indată după dĕnşii, in linia a doua, veneau: *Prendavensii, Patachensii* şi *Kauchensii*, care soseau de prin cetăţile *Napoca* (Clujul), *Patavisa* (Turda) şi de pe la gurile Nistrului şi ale Dunării, sub comanda tarabostului *Mucapar*; apoi, *Befii, Burindensii* şi *Cotensii*, de prin oraşele *Sermizirga* (Cicman), *Apula* (Alba-Iulia) şi din cămpie, de la Gura-Siretului, sub comanda lui *Scorylo*, prinţ care avusese un strămoş in tronul Daciei; după dinşii, in mijlocul taberii, veneau *Albochensii, Potulatensii* şi *Sinsii*, cei mai numeroşi şi mai bogaţi, din oraşele *Zarmizegethusa* (Gradiştea), *Archidava* (probabil Slatina), de pe valea Arge-

şului, sub ordinele lui *Diige*, fratele mai mic al Regelui, care şi avea ca cea mai inaltă misie paza balaurului oastei, şi că atare era generalisim, — şi insfirşit, *Saldensii*, *Keiageisii* şi *Piefigii* de prin cetăţile *Tierna* (Orşova), *Drobeta* (Turnu-Severin), *Tibiscu* (probabil Karansebeşul), de pe la gura Tisei, de pe Jiu şi de pe Olt, veteranii şi eroii armatei, puşi deadreptul sub comanda lui *Decidav*, propriul fiu al Regelui.

Fiecare trib avea şi căte un *Budala*, un fel de nebun idiot, vecinic flămând care sbiera căt putea şi la rĕsboiu soldaţii sbierau după el.

In mijlocul acelui loc se ridica o movilă de ţeste duşmane, ear din ea rĕsărea o prăjină lungă, in virful căreia filfia *draco* sau steagul armatei dacice. Dintr'un ciot de lemn, astfel cioplit incăt să pară că e o gură de dihanie, se intindea trupul balaurului, alcătuit din stofe cu fel de fel de colori, care tremura in vĕnt şi se incovăea ca un şarpe. Draconele Regelui avea capul de bronz sau de argint şi corpul de lemn uşor, invĕluit in stofă. Căud se răpezeau dacii la atac, stegarul, un uriaş căt Goliat, biziia printre buze ori şuera printre dinţi de se părea că chiar balaurul flueră. In jurul lui se grămădeau muntenii fanatici, alergănd cu cuţitele in vĕnt, cu pletele săltăreţe in jurul capului, cu opinci de mistreţ in picioare, ori desculţi, — ca să nu carecumva să pună măna duşmanul pe steag. — Balaurul regesc fluera singur.

In dreapta şi in stinga movilei din care eşea *draco*, ardeau două ruguri şi stau infipte căte trei suliţe, fiindcă se pregătea o slujbă bisericească.

Dincoace de ostaşi, mai spre faţa luminişului, se ridica un foişor de ramuri, pe patru stejari, in care stau 13 fecioare, cu Dochia fiica Domnului, alcătuind corul.

Jur imprejurul cămpului acestuia erau tăbărite cotigi cu boi, ori, la unii, cu bouri, sprintene şi uşurele, care la

loc şes mi-ţi trănteau ţepuşi la carămbi şi incărcau ca in vremea cea bună.

Tot jurul taberii era insemnat prin prăjini lungi, ascuţite, in cari putrezeau săngerate capetele frumoase ale legionarilor romani.

Căci Decebal era sălbatic....

Eată-l.

In colţul din stinga, la o parte, se vĕd doi bolovani de cremene, răsturnaţi unul peste altul aşa incăt să formeze ca un tron, ear la picioarele lor un trunchiu de stejar trăntit jos. Peste bolovani şi stejar sunt intinse trei piei de urs negru.

Decebal, cu plete lungi pe spate, ras in frunte, cu două coroane de frunze pe cap: una de aur bătută cu granate, alta de stejar, infiptă in cealaltă, stă pe tronul de bolovani, cufundat in gănduri. Măna dreaptă a prins, hălăciugă, lunga lui barbă şi sprijine capul intr'insa. Braţul, vinjos, e gol pănă la umĕr, căci intr'un minut de mănie şi-a spintecat măneca cămeşii de in moale de Pergam şi a inodat-o tocmai sus. E om matur, mare la statură, cărn, cu sprăncene stufoase şi crud la privire.

Imprejurul lui tac toţi. Buzduganul, rĕmas in tronul Daciei din neam in neam, e de corn de cerb, cu o rotocoală in cap căt e osul din fruntea dobitocului, scris cu feluri de chipuri şi ţintuit spre măner cu pietre. E greu ca de fier. El stă trăntit la picioarele tronului, pe pielea de urs, şi impărţeşte pe din două scaunul Daciei cu stăpănul său.

De la *Burebiste*, căruia i l'a adus dar un pustnic dintr'o peşteră, a inotat de multe ori in creer de duşman sau chiar de dac, cănd Domnul era mănios. Sub *Duras* se mai muiase. Dar a vrut Zalmolcse să-l pue in măna lui Decebal, şi de atunci e bine. Nimeni nu are dreptul să-l atingă decăt Regele Daciei.

La dreapta Domnului, stă fiul său *Decidav*, tănĕr crunt şi sălbatic ca şi părintele său, dar fără mintea aceluia. In faţa lui, inţeleptul preot *Vezinas*, om adănc in ale ştiinţei timpului, cetitor pe stele şi iniţiat de invăţaţii din Frigia

in misterele cultului Soarelui, care, impreună cu Decebal şi cu buzduganul aceluia, ocărmueau trebile Daciei. La spatele lui Vezinas, 12 preoţi castraţi, păzitori ai Cultului *Sulei*, imbrăcaţi in stofe grele de Pergam şi pălărieţi, sunători din fluere şi trimbiţe. In stinga Domnului, 13 boeri mari, cu *Diige*, fratele său, raşi in frunte, imbrăcaţi : unii cu zale metalice urzite din inele de fier, alţii cu pieptare de bronz ca ale legionarilor romani, sau acoperiţi cu solzi strălucitori, şi purtând lângă dinşii scuturile. Această imbrăcăminte o aveau insă numai ofiţerii cari ţineau de familia regală sau cari erau şefi de triburi. Ei se numeau in general *Zarabi*, ear nobilii ceilalţi se numeau *Taraboşti*. In spatele tronului, 13 femei cu copii, cari din poruncă erau aduse acolo, şi nu indrăzneau să se arate ochiului stăpânitorului.

Deodată se auzì printre frunze glas dulce de fecioare, ridicându-se in vĕzduh până la soare. Corul din foişor cânta biruinţele dace, chema sprijinul lui Zalmolcse şi aducea laude lui Decebal, sfirşind fiecare strofă a acestei cantilene cu :

Călĕtor peste hotare,
Vĕntule, abate-ţi drumul,
Că te spulberă ca fumul
Cu o singură oftare.

Căci acum Domnul ofta!... De când dăduse piept cu Traian, par'că i se frânsese cerbicea; capul mai mult spre piept căta, de unde inainte sta vinjos pe umeri ca o buturugă de munte, şi când acum se ridica in sus, era turbure, crunt şi negru.

Pe când corul cânta, Vezinas strigă de trei ori pe Decebal :

— Doamne, Doamne, Doamne...

Dar Domnul era dus pe gânduri. Atunci Vezinas il atinse uşor pe umĕr. El tresări, şi intinse mâna alături să apuce buzduganul, dar buzduganul era trântit la picioarele tronului.

— Preot al naibei, zise Domnul crunt, ai noroc că eşti tu. Piei din ochi-mi!...

Dar Vezinas, in loc să asculte, intinse mânile inainte,

lipì palmă de palmă, le ridică in sus spre soare, le lăsă ear in jos şi plecat spre Decebal zise:

— Ascultă, muiere!...

Decebal ridică ochii scânteietori de la pământ şi-şi smulse barba. Vezinas urmă:

— Să se ducă doi drumeţi pe lumea cealaltă ca să intrebe pe Zalmolcse, dacă vom putea ispiti pe Longin.

Domnul făcù semn din mână că să se ducă.

Indată mulţimea din juru-i se dete la o parte, şi se vĕzură popii alergând să arunce in sulițele infipte in pământ doi soldaţi tineri. Dar, deodată, Domnul se sculă in picioare şi strigă:

— Stăi!... In locul ostaşilor să se trimeată la Zalmolcse doi popi.

— Legea lui Zalmolcse vrea doi soldaţi, zise Vezinas fără a se mişca.

— Ei, preot al dracului!... strigă Decebal furios. Mie imi trebuesc flĕcăii!...

— Aşa vrea legea, zise Vezinas tot nemişcat.

— Eu schimb legea!... răcnì Decebal.

Atunci Vezinas, care ştia când poate infrânge porunca stăpânului, intinse mânile din nou spre soare, le strinse la piept, căzù pe brânci, cu capul in ţărână, şi se rugă... Decebal se reaşezâ. Corul cântă.

Vezinas se sculă de la pământ transfigurat. Zalmolcse se milostivise să-i vadă gândurile şi-i poruncise să ardă de vie pe cea mai tĕnără şi mai frumoasă fecioară din cor, faţă cu Longinus.

— S'o ardă!... se răstì Regele. Apoi adăoge mărăind printre dinţi: „fetele nu-mi fac trebuinţă".

Şi se deterĕ porunci să vie *Longinus*.

II.

In acele timpuri de mărire romană, cel mai puternic şi mai vestit om din monarchie, după insuş Impĕratul, era nobilul cavaler Cassiu Longin.

Născut ca şi Traian in provincia spaniolă *Brutium*, el crescuse in castre alături de viitorul Impĕrat şi invăţase a-l iubì şi a onora inaltele virtuţi, blăndeţa de caracter şi talentele marelui sĕu amic, care, când fù chemat de soartă să ia frĕnele lumii, işi aduse aminte că prietenia nouă este cu atăt mai falsă cu căt omul se urcă mai sus şi că un vechiu şi bun prieten este ca o a doa conştiinţă a noastră. — Astfel Longin se apropiè de treptele tronului, şi nimeni, nici chiar Impĕrăteasa *Plotina*, nici ruda sa *Eliu Adrian*, guvernatotul provinciei Siriei, care mai pe urmă avea să-i urmeze la tron, nici unul nu se bucură de o mai intreagă incredere şi o mai caldă prietenie din partea impĕratului ca Longin, şi apoi invăţatul architect Apollodor din Damasc.

Cavalerul insă o şi merita.

Desinteresat, sobru, bun cu cei mici, demn cu cei mari, amicul Impĕratului era una din cele mai nobile figuri ale acelor timpuri, in cari, după pilda impĕratului, părea că virtuţile republicane renăscuserĕ mai splendide încă.

De trei ani deja, de la intăiul rĕsboiu cu Dacii, Longin insoţea pe Traian la Dunăre, şi nu fusese zi, nu fusese minut, in acest greu şi obositor rĕsboiu, in care să nu-şi expue viaţa pentru a apăra pe a stăpănului şi amicului sĕu. Deaceea acesta il şi onora atăt.

Când regele Dacilor, Decebal, se supuse pentru prima oară la anul 102, Longin fù acela care, in numele Impĕratului, impuse condiţiunile de pace.

Dar n'apucase bine să se depărteze Impĕratul, şi Decebal, nu numai că nu rase intăriturile de lemn şi pămĕnt ale Zarmizegethusei, Pelendavei şi Patavisei, nu numai că nu dete prinşii inapoi, dar încă se apucă, cu ştiinţa lor, să-şi facă intărituri de zid, să-şi pregătească castre de apărare ca Romanii şi să măcelărească legionarii rĕmaşi ca să execute condiţiunile de pace.

Când se intoarse a doua oară Traian, Longin era de la sine generalisim al oastelor, căci el invăţase in parte şi limba dacă, şi locurile şi năravurile lor; dar din prima

ciocnire furia romană vĕzù că de astă dată avea să lupte cu un leu otărit să-şi apere pustiul până la picătura de sânge, ba, mai mult, cu un leu care invăţase şireteniile oamenilor minunat de bine, şi le intorcea acum in contră-le.

După intăia ciocnire, Romanii inaintarĕ până aproape de Zarmizegethusa: Decebal cerù un armistiţiu şi trimise pe nobilii *Bărhal şi Scorylo*, care insoţeau pe fiul sĕu *Decidav*, să solicite de la Traian trimiterea unui om de incredere, care să cunoască limba şi să desbată cu el, in persoană, condiţiile de pace.

Mărinimia lui Traian nu-l făcù să bănuească un minut măcar că regele dac ii intindea o cursă, şi, după cum el liberă pe *Decidav* cu boierii sĕi, tot asemenea credea că Longin va fi cinstit şi liberat de Decebal.

Dar Decebal urmă altfel: vĕzĕnd că Traian ii trimitea pe cel mai mare şi mai iubit general al sĕu, crezù că şi-a găsit scăparea intr'o faptă urită, şi nu mai dete drumul lui Longin.

Eată cum apărea acum Romanul in poiana din pădure, nalt, mândru, falnic.....

De când venise, trăia intr'un fel de leasă de scânduri, pe un picior de stejar, un fel de porumbar, ca toate locuinţele Dacilor de la ţară, de unde nu se da jos de cât când vroia să se plimbe. Mai intăi Decebal il trimise in Zarmizegethusa, ca pe deoparte să sparie pe Traian, ear pe de alta să incânte pe Longin dând tot feliul de serbători in cinstea lui... Dar cine avea inimă de serbători! De cătăva vreme il aduserĕ ear in tabără.

Longin venea pe o cărare din pădure, urmat de un singur sclav al sĕu, un cubiculariu, şi de patru soldaţi daci. Chipul lui mândru şi bărbătesc, se ofilise de nelinişte. Cu pĕrul tras pe frunte, cu ochiul trist, venea incet spre Decebal, purtând sus pe piept armura heraldică, toga scurtă, sandalul slab pe picior, şi, cu toată repulsiunea ce i-o inspira Decebal, ajuns inaintea lui, intinse spada de lemn ce-o ţinea in mână şi o plecă in jos, in semn de inchinare. Toţi ceilalţi se daserĕ la o parte. Decebal ridică capul.

— Ce vrei?... il intrebă răstit.

— Ce vrei tu cu mine? rĕspunse Romanul liniştit.

Decebal işi aduse aminte de vorba lui Vezinas:

— Porunca lui Zalmolcse, adăogă el mai blând. Apoi, fără a se uita, făcù semn să se aducă jertfa, şi indată slujitorii se răped la frunzar şi, după căte-va minute, *Dochia*, ţinută de doi preoţi şi urmată de alţi doi, inaintează spre ei... Corul fetelor vine in urmă.

Cum din poveşti a rĕsărit numele ei şi a ajuns până la noi, aşa dintre femei se inălţase ea până la mărirea unei zine. Bălae, cu ochii mari, venea intre cei doi preoţi, ca luna intre doi nori negri, şi venea privind speriată inainte-i, par'că ar fi fost ruptă dintr'un basm. Cu pĕrul atĕrnat pe spate şi amestecat cu bice de argint şi ţorţuri de rose, ea străbătea mulţimea curtenilor, galbenă ca insăşi frica, neştiind pentru ce o duc la rug, dar totuş mergĕnd cu statornicie. Căud privirile ei intălnirĕ pe ale Romanului, o uşoară strălucire i se aprinse in ochi, şi pe obrazul alb rĕsări deodată ca o rosă a sufletului. Il cunoştea. In grădinele palatului Zarmiz-Edanului, căud Longin, prins, se odihnea sub măreţii nuci, vĕzuse chipul tinerei fete... şi acum o recunoscù şi el.

Dar preoţii se pregăteau s'o urce pe rug, ca de acolo s'o arunce in ţeapă.

Longin le făcù semn să stea, apoi vorbì lui Decebal:

— Dacă zici tu că eşti stăpănitor al vĕzduhurilor şi apelor carpatine, şi eşti om ear nu eşti fiară, implineşte dorinţa unui duşman pe care l'ai inşălat...

— Spune ce vrei, rĕspunse Decebal, fără a se supĕra, dar fără a ridica capul.

— Dărueşte-mi zilele jertfei.

La aceste cuvinte regele deschise ochii mari, se ridică iute de pe bolovani şi se apropiè de Longin:

— Ale tale sunt, zise el indesat, dar spune!...

Această vorbă i se repetase de nenumĕrate ori. Dece-

bal ii cerea să-i destăinuească secretele armatei romane şi să-i spue cum se putea ajunge noaptea până la impĕratul Traian.

La această nouă intrebare Longin işi lăsă ochii in pămĕnt şi amuţì. Regele se trănti din nou jos şi, supĕrat, strigă:

— Să se sfirşească odată cu rugurile!

Preoţii incepurĕ a urca pe Dochia pe grămada de lemne. Longin, neputĕndu-şi stăpănì mănia, se apropie de tot de tron şi zise mai la urechea regelui:

— Ai imbĕtrănit căne, şi vei murì ca un căne! Zeii nu iartă să ingropi de vie atăta frumuseţe. Ridică-ţi ceaţa de pe ochi şi uită-te!

Fără voie, Decebal işi intoarse privirile spre locul ţepelor, şi vĕzĕnd pe fiică-sa, sări de pe tron cu buzduganul in mănă şi oprì pe preoţi. Apoi apucă pe Dochia de braţ şi aducĕnd-o până in faţa lui Longin, o trănti la pămĕnt:

— Imi pare rĕu... rinji el. Inchină-te la duşman, muere, că ţi-a scăpat zilele.

Şi-şi intoarse privirile. Longin o ridică de jos şi o incredinţă preoţilor, cari o reconduserĕ şi o lăsarĕ singură in frunzar. Ca un soare ce se uită inapoi peste munţi, ochii ei cătarĕ lung la el peste umerii popilor, şi cănd şi-i muiè in jos şi plecă, soarta ei se hotărise...

Furiosul rege apucă pe Longin de braţ şi 'ncepù a-i vorbì, ca prins de spasmuri:

— Ţii minte pe Burebiste? El a fost Rege dac. El a bătut pe impĕratul vostru *Meţian* cu generalii lui. El a făcut din Dacia o ţară mare şi glorioasă... Pe mine, mĕ vezi? Eu sunt Rigă, aşa-i? Am bătut pe *Bastarni*, am bătut pe *Buri*, pe *Boi*, pe *Geţi*, — chiar pe voi v'am bătut! Am bătut pe *Sabin* şi l'am ucis; am bătut pe *Fuscu* şi l'am ucis; am scăpat Zarmizegethusa de mănа lui *Iulianus*... V'am bătut de patru ori, şi m'aţi bătut odată, o singură dată! Ei!... şi pentru această singură dată, aş vrè să vĕ crăp capul in bucăţi, aş vrè să impung cu virful suliţei in ochii

împĕratului vostru!... Tronul meu este el cel mai mândru sub soare? Eu, sunt Rege?...

Longin dete lung din cap:

— Tu eşti Rege, — dar tronul tĕu nu este cel mai mândru sub soare.

— Zi că este! Eĭ, acest tron ţi-l dau ţie. Eu mĕ scol să şezi tu, dacă mi vei spune ce gând are Traian cu mine.

— Eu am venit să incheiu pace. Nu ţi-e ruşine, Rege?

Dar regele Decebal nu se mai stăpânea. Ca o vulpe sângerată dar încă şireată, voea să muşce, şi se umilea, se tira la picioarele lui Longin.

— Eată nobilimea mea, zise el, uitându-se roată in juru-i, fecioarele dace, mamele dace vin la picioarele tale. Zi că vrei!

Şi până să se desmetecească Longin din furia de vorbe a regelui, cele 12 fecioare (afară de Dochia) căzurĕ in genunchi la picioarele lui. Ele erau imbrăcate: cu haină uşoară de lână albă şi subţire, cu măneci şi lungă până 'n pământ, cutată, deschisă puţin la gât şi strinsă la mijloc cu colan. Pe deasupra o manta colorată, fără măneci, scurtă şi cu talie. Unele, după portul tribului, aveau pe cap mahramă subţire, altele nu aveau. — Erau Acolo: *Andrada*, *Bricena*, *Dada*, *Surata*, *Comosicena* şi alte fiice de nobili. *Bricena* lui Bărhală, copilă albă şi nesărutată, grăi lui Longin, cu palmele lipite ca de rugăciune:

— „Eşti mândru ca stejarul şi nalt ca munţii, fie-ţi milă de Dacia şi scap'o!“

Decebal, care sta la o parte, crunt, tresărea din când in când:

— Nu să scape Dacia, răcni el, Dacia o scap eu, dar să scoată ochii cânilor!

Longin le rugă să se ridice de jos şi le vorbi cu glas blând, ca un roman curtenitor ce era:

— Am venit să incheiu pace. Dacă aş vinde Roma pentru rozele voastre, ce s'ar face ele in mânele unui trădător?...

— S'ar vestejì, zise fără să se gândească Bricena.

— S'ar vesteji repetă Longin.

— Inapoi cu muierile, strigă Decebal, pe care toată această invirtire de șiretlicuri, la care-l supusese Vezinas, il bolnăvea.

Dar și Longin se deștepta căteodată din lungile gănduri ce-l apucau, și, pe cănd Decebal făcea un pas spre fecioare, el i se puse in cale, nalt și liniștit, intinzĕnd spada de lemn ce purta totdeauna in mănă:

— Deci, Rege, să dărămi zidurile Archidavei, Buridavei, Patavisei și Zarmizegethusei...

— Mai de grabă va cădea capul lui Traian și al tĕu, de pe umerii lor, decăt o scăndură din preajma Zarmizegethusei, zise Regele, sĕlbatic.

— Să dai inapoi Romei...

Dar tocmai atunci, cei 13 preoți se apropiară și căzură la picioarele lui Longin, afară de Vezinas, care, rĕmas drept, intinse mănile in vĕnt și chemă puterea lui Zalmolcse asupra lui Longin, dacă va avea gănduri bune pentru daci, ear dacă nu, il afurisi. Apoi se intoarse către boeri și le făcù semn să vie.

Boerii căzurĕ și ei in genunchi, afară de doi, cu barbele albe, care trecurĕ la dreapta și la stinga lui Vezinas. Acesta vorbì:

— Romane, ai cunoscut pe Burebiste, căci el ți-a bătut neamul.

— Tocmai de aceea Traian vrea să vĕ ia pe toți șerbi, rĕspunse Longin.

— Zi că nu! strigă Decebal.

— După Burebiste, urmă Vezinas, Burebiste, biciul *Tatălui*, Zalmolcse a chemat să domnească peste Daci pe *Duras*, dar măna lui inteleaptă i-a luat busduganul, căci era muere, și l'a dat stăpănului nostru Decebal.

La vorbele acestea fecioarele cănțarĕ...

— Astăzi, urmă Vezinas, gloriosul nostru stăpănitor, leul munților, groaza dușmanilor, Decebal, se duce de bunăvoia lui, după ce a ridicat Dacia la mărire. El iți dă tronul tĕu, Longine, dacă vei jura să bați pe Traian!...

— Bĕtrâne, zise Longin, ai vĕzut vreodată *Istrul* curgând spre apus, ori *Aluta* fugĕnd la munte?...

In acest minut preoţii şi boerii se dau la o parte şi cele 13 vĕduve cu copii se apropie de Longin şi-i cad şi ele in genunchi, sărutându-i picioarele. Copii se prind de el, unii goi şi sprinteni, alţii plângĕnd. La această priveliştе Decebal işi intoarce capul. Una din femei, ca şi fecioara din cor, intinse mânile şi-i vorbì:

— Ne-am lăsat leşile pustii; ne-am lăsat ogoarele inţelenite. Ne-au murit păserile; ne-au murit juncii; ne-au murit bărbaţii, — şi am venit cu pruncii la tine, mărite stăpâne, să ne plecăm capetele in pulberea picioarelor tale: ajută-ne!

La această vedere sĕlbatecă, dar care ar fi induioşat şi pietrele, inima romanului se mişcă. El işi plecă mâna cu incetul pe capul unui copil şi, trist, rĕmase pe gânduri. Departe, in fundul minţii, vĕzù drumul Spaniei unde era crescut, işi vĕzù copilăria, vĕzù umbra Romei, imensă, colosală... şi in acea tăcere de aşteptare mâna i se ridică de pe capul copilului, şi, cu ea intinsă, rostì profetic:

— Roma!... Roma!...

Apoi, desfăcĕndu-se din grămada femeilor, se apropie de Decebal:

— Nu se poate, Rege! Vrei pace? Sunt venit aici să incheiu cu tine pace. Tu m'ai chemat, nu Roma m'a trimes. Pregăteşte-ţi topoarele să-ţi dărâmi turnurile Archidavei, Drobetei, Patavisei, Zarmizirgei şi Zarmizegethusei! Chiamă-ţi boerii plaiurilor şi zi-le să trimeată gonaci după meşterii cei mari zidari, ca să-i dai Romei indărăt! Stringe şerbii ce ai luat legioanelor noastre, şi dă-i Romei indărăt! Stringe armele şi aquilele ce ai luat flamurilor noastre şi dă-le Romei indărăt! Desgroapă-ţi aurul şi adu-l Romei. Leagă-ţi chica, tae-ţi-o, şi trimite-o Romei! Intoarce-ţi busduganul in jos, moae-ţi genunchile, şi cazi inaintea Romei!...

Decebal, cu busduganul sub braţul sting şi cu pumnul drept sub barbă, asculta... După cătva timp, işi intoarse faţa de la Longin şi plecă incet spre tuiurile oastei, lăsându-l

singur. O dată cu el se mişcară toţi cei de faţă. La căţiva paşi Regele se oprì:

— Te las să te gândeşti, zise el, şi plecă cu toţi curtenii spre partea cealaltă a pădurii, unde ii era locul de popas. Toată ostăşimea se indreptă intr'acolo, părăsind cu totul pe Longin, care, chiar dacă ar fi vrut să fugă, n'avea incotro, fiindcă se rătăcea.

III.

Peste un cias apunea soarele. Razele sale lungi străbăteau prin frunzişul tremurător al mesteacănilor, atĕrnând, de plasele străvezii cu care painjinii ţesură tot vĕzduhul dintre trunchiuri, o pulbere de lumină aproape rece, ca cea de iarnă. Era linişte. Nu se auzeau decăt buhaii de la cotigi mugind prin codru, la păşune, or semnalele de oaste sunând unele din cornuri resucite, altele din tuburi şi buciume, altele din scănduri uscate de stejari in care se lovea cu ciocane de lemn.

Longin se aşeză pe trunchiul de la picioarele tronului lui Decebal, pe căud cubiculariul sĕu sta la o parte, aşteptând să-i zică stăpănul o vorbă. Sĕrmanul Roman, dacă acum făcea serviciul unui sclav pe lăngă Longin, el de născut era născut om liber şi numĕra in a patra armată consulară, in legiunea Ruliană ca *hastatus* sau pedestru. Fusese dat de Impĕratul pe lăngă Longinus, ca unul ce se deosebise in lupta dintăi cu Dacii.

Din locul unde şedeau ei, se vedea, printr'un găt de limpeziş, fundul taberei dace.

— Hei, Picene, Picene, scumpă-i libertatea!... zise Longin cu durere.

— Scumpă, stăpăne... Dar putem să fugim.

— Nu putem, respunse Longin. Mai intăi nu putem, fiindcă nu voiu să fug; şi apoi nu putem, fiindcă nu putem... Numai decăt te-ai rătăci prin păduri, şi selbatecii aceştia te-ar ajunge de pe urmă...

— Ca necazul, zise soldatul.

— Hei, Picene, dar ce deosebire!... la priveşte-i, zise Longin, arătând cu mâna spre tabără....

— In câte patru armatele Impĕratului, in 40,000 de oameni pedestrime, n'ai găsì nici unul, stăpâne, aşa de neputincios...

— Nu zice vorbă mare, Picene... Sunt sĕlbateci şi goi, dar nu sunt neputincioşi. Pielea ta poate işi aduce aminte...

— Nimic, zise soldatul cu dispreţ. Nu au ajuns încă selbatecii să m'atingă.

— Eşti mândru, Picene, şi mĕ bucur... „dar Impĕratul ar trebuì să atace!“ zise Longin cu oarecare putere, urmându-şi un alt gând... Din ce legiune mi-ai spus că eşti? intrebă el din nou pe soldat.

— Din a patra armată consulară; Legiunea Ruliană, sau a XXII-a imperială; Despărţĕmêntul al doilea; Manipula treia; Centurionul Papiriu Cursor...

— Papiriu Cursor... din gintea marelui Cursor? intrebă Longin.

— Nu ştiu, stăpâne, dar uite-i.... zise el arătând departe, in tabără: *Manii* infernului n'ar fi mai hăzi!... Eaca şi steagul lor, adaogă el dând din cap, ce departe e de vexilariul nostru!...

— Dar sunt tineri... şi noi imbĕtrânim... Oare să mai vedem noi Roma vreodată, Picene?...

— O s'o vedem, stăpâne, zise soldatul plecând ochii in pământ.

— Tu vrei să mĕ imbărbătezi, dar nici tu nu crezi... Picene, cine ne-ar da un grăunte de otravă ne-ar face un mare bine...

Şi pe când ei vorbeau, se auzì pe frunzele uscate făşiind pasul cuiva. Amêndoi se intoarserĕ deodată.

Cu grijă şi cu temere venea Dochia, uşoară ca o căprioară şi albă ca o zină. Invĕluită toată intr'o stofă subţire de Pergam, ale cărei colţuri, tivite cu purpură de Tyr, se prindeau de umeri cu paftale zimţuite, şi cu piciorul prins

in coturn de lemn de cedru, ea inainta sfioasă cătră Longin, care se sculase in picioare şi o aştepta. După roşeaţa ce i se vedea in faţă şi după nesiguranţa portului, lesne se putea pricepe că se petrecuse o luptă mare in sufletul ei: să vie... să nu vie... Când Decebal şi cu ai săi plecară spre partea dimpotrivă a pădurii, ea remăsese singură in foişorul de stejar, şi când vĕzù pe Longin la căţiva paşi, numai cu sluga sa şi atât de trist, nu se putù stăpânì, şi dorul de a-i arăta că nu-l uită, birui frica şi ruşinea, şi venì... Mlădiându-şi trupul uşurel, ca un crin, se apropiè de el, se roşì ca rozele din pĕru-i şi, apucând mâna lui Longin, i-o sărută şi apoi şi-o lipì de frunte. După aceea remase inaintea lui, cu ochii in pământ.

Longin se uita la ea, ca un om deşteptat dintr'un vis urit la lumina zilei.

— Zeii nu mint, zise el. Când am plecat, augurii mi-au spus că voiu intinerì.

— Şi mie rândunica din peştera Zbrandurei mi-a spus că voiu murì...., respunse Dochia.

— A greşit rândunica, ii tăiè vorba Longin.

— Că voiu murì fată, adăugă ea, ridicând ochii spre el.

Amĕndoi aceşti oameni tăcurĕ, şi in tăcerea lor, gândurile amĕndurora işi găseau sprijinul cel mai puternic. Necunoscĕtoare precum era ea de o mulţime de-ale meşteşugirii sufletului roman, ii venea pe buze să-i spună că i-a bătut inima tare când l'a vĕzut, şi i-ar fi spus-o dacă ar fi ştiut cum. Ear el, Romanul, trecut prin popinele şi băile Romei, remăsese mut in faţa acestei curate fecioare dace, care venise să-i spună ceva şi nu ştia cum să-i spună.

— Ce-mi ceri?... Cere-mi ce vrei, să-ţi dau... zise Dochia.

— Ce să-ţi cer? n'am ce, respunse Longin. Tu eşti dacă, eu pentru tine sunt duşman.

— Cere... se rugă ea, cu ochii umezi.

— Noroc pentru tine, fecioară, zise Romanul după o pausă.

— Asta nu stă in puterile mele, respunse ea. Mama

noastră cea de colo, adăugă, uitându-se in vezduh, ţine norocul.

El insă părù a-şi aduce aminte de ceva, şi deodată, făcênd un pas către dênsa:

— Vrei să-ţi cer... Imi juri că-mi vei da?

— Tot ce stă in puterile mele, respunse ea cu voinţă.

— Dă-mi..... să-mi dai otravă, isprăvì el cu greu.

Ea făcù un pas inapoi şi ridicând capul se uită crunt la el.

— Să-ţi dau otravă... intrebă ea lung; vrei să-ţi dau otravă?... Dar dacă n'am?

Vorbele ii eşeau greu din gură şi cădeau apăsat in auzul lui.

— Dacă n'ai... zeii sa-ţi dea zile bune, respunse Longin.

— Nu, spun minciuni, am...

Şi deodată căzù in genunchi, cu capul pe piept, cu virful degetelor unite inainte şi indreptate către Longin in semn de iertare, şi remase astfel in tăcere, până se auzirĕ ţiuiturile şi trâmbiţele popilor din tabără, care arătau că Decebal se intorcea.

La acest semnal ea se sculă deodată şi fugì ca o umbră in foişorul din care venise.

Longin se răpezì la soldat şi apucându-l de mână, ii strigă cu o selbatecă veselie:

— Suntem scăpaţi!...

IV.

Alaiul regelui se intorcea cu Decebal in frunte. Cum dete cu ochii de Longin, il intrebă:

— Te-ai gândit?

— M'am gândit.

— Primeşti?

— Nu primesc.

Nu? intrebă regele supărat. Să vie şerbii, porunci el, şi apoi se aşezâ pe pieile de urs.

O mişcare de frică se făcù in toţi cei de faţă, fiindcă de astădată Domnul părea de tot turbure. Cu un picior răzemat de un buştean ear cu stingul intins, ca de umezeală in ciolan, ţinea busduganul de coadă şi invirtea ochii aprinşi de mănie pe intreaga adunare.

Nu trecù mult şi dintr'un colţ de pădure se ivirĕ vre-o 20 de legionari, ferecaţi cu funii de teiu. Abătuţi şi slabi la chip, ei intrau drepţi şi vĕnjoşi. Dacii cari ii insoţeau le făcurĕ semn să ingenuchie, dar ei, in faţa lui Longin, remaserĕ in picioare. Atunci păzitorii lor, cu ghionturi in cap şi lovituri de ciomag peste fluere, ii silirĕ să cadă la pămĕnt.

— Vorbiţi! strigă Decebal, rugaţi-vĕ pentru zilele voastre să-mi spună tainele lor...

Unul dintre legionari, lovit tare peste fluere, se incearcă să zică lui Longin:

— Stăpăne, fie-ţi milă...

Dar indată vecinul lui se sculă pe un picior şi grăì verde:

— Stăpăne, noi o să murim; lasă să murim: pentru asta am şi venit să ne batem cu Dacii, — dar voi să trăiţi şi să biruiţi! Trăiască Roma!...

Dar n'apucase să zică vorba din urmă, că fluerà deodată prin vĕzduh groasnicul busdugan şi sburătuì in bucăţi capul legionarului care vorbise. Trupul lui căzù greu la pămĕnt, lăsând lac de sănge in juru-i. Era tăcere ca in templu. Decebal, in picioare pe trunchiul de copac, fulgera in juru-i ca un nor aprins. Barba lui tremura, luată ca de vijelie, dinţii clănţănau şi cu spume la gură:

— Unde eşti mişelule? răcnì el. Unde e muierea care i-a schingiuit şi nu le-a tăiat urechile şi nu le-a scos ochii?..

Din rândurile păzitorilor eşì un dac mărunt şi vĕnjos, cu priviroa de furie speriată, vĕzĕnd soarta ce-l aşteaptă.

Pe busdugan nimeni n'avea dreptul să pună măna. Atunci Decebal făcù o săritură de pe buştean, şi, cu un groasnic pumn in faţă, ii mută falcă din falcă.

— Cane!... rănji el, şi veni de se aşezâ din nou pe pieile de urs.

Pe păzitor il podidì sângele.

La această scenă sălbatecă, care se petrecù cât te-ai şterge pe frunte, Longin simţì că ura in el nu mai avea margini şi se uitâ la busduganul de jos cu un adevĕrat ochiu de şarpe flămând. Şi cu cât urea mai mult pe Decebal, cu atât ii fù milă de Romanul mort şi de Dacul plin de sânge.

Atunci, sub stăpânirea unei puternice porniri, işi apucâ un capĕt al togei, muşcâ cu dinţii tivitura de purpură şi, rupĕnd un petic, se 'ndreptâ spre legionari şi păzitorii lor şi le zise:

— Legaţi-l.

De cum sta in tron, Decebal, auzind această vorbă, se răpezì la busdugan şi venind in faţa lui Longin:

— Să mĕ lege pe mine!...

Dar băgâ de samă că Longin nici nu se uita la el, ci incerca a rupe alt petec spre a oprì sângele rănitului.

Atunci... mâna i se lăsâ incet dealungul trupului; arma ucizĕtoare ii căzù; işi plecâ capul, ruşinat şi umilit, — căci faptele drepte au mai mult resunet in sufletul unui om crud decât al altuia —; işi luâ cununa din cap, o aruncâ jos şi cu un picior pe dĕnsa:

— Eu sunt un găde; tu eşti un om. Pace, Romane!

Şi ii intinse mâna. Longin se uitâ cu mărire la el şi mâna lui, şi vroind să treacă pe lângă dinsul:

— Spal-o intâi, ii zise, şi apoi intinde-o.

Dar curtenii toţi ii eşirĕ in cale şi-l oprirĕ. Decebal se uitâ la dinsul cu asprime.

— Ia-o cât o ţin intinsă; când oiu stringe-o o string cu zilela tale in ea.

Lui Longin ii trecù ca un fulger prin minte că nu are încă otrava făgăduită, şi cu scârbă intinse mâna.

— Pace, zise Decebal.

— Pace, intărì Longin cu jumĕtate glas. Jură!

— Jur să-mi putrezească dreapta ca foile goronilor toamna.

— Că vei implini condiţiile de pace?

— Că le voiu implini.

— Toate?

— Toate.

— Jură-te pe Zalmolcse.

— Mĕ jur.

— Pace!

— Pace!

CARTEA II. — MUNTELE KOGEONULUI

CAP. V.

La o poştă şi mai bine de Zarmizegethusa, la deal, in creerii munţilor, albia Streiului curge pe o ripă, neagră ca o gură de iad, care, la o frântură de deal, se surpă de o dată şi se desparte in două ramuri, amăndoue incingănd temelia unui virf golaş, ce se duce in sus ca un dinte. Apele Streiului, ajungănd aci, se prăvălesc intr'o pulbere umedă şi strălucitoare, care colcăe până in fund şi se preface intr'un clăbuc inchis, a cărui vultori găuresc păminţtul până in inimă.

Nici fiarele pădurii, nici păserile cerului nu indrăsnesc să se apropie de acest loc, veclnic muncit. Vulturii străini, rătăciţi pe aceste plaiuri, se ridică sus in naltul văzduhului, şi ochiul lor străbătător caută să pătrundă intunericul ripei.

Acesta este muntele Kogeonului.

In acest loc, pe acest virf de munte Dacii şi-au pus locuinţa *Tatălui*, căci, după tainele lui Zalmolcse şi Sabazius, el stă intre pămănt şi cer, ear *Mama* stă in văzduh şi in pămănt, şi amăndoi legaţi se pierd in mărirea Soarelui, care este isvorul luminei şi căldurei, inceputul vieţei.

Astfel ascuns şi desfăcut in două, cultul Soarelui avea nenumăraţi slujitori.

Cultul *Tatătui*, *Jupiter-Sabazius* nu avea decăt acest unul şi singur loc de rugăciune şi un unic mare preot, care insă era ajutat şi representat de o falangă intreagă de preoţi mai mici. Dinsul era capul bisericei; poseda adăncile invăţături greceşti pe care le primea din Ephes o dată

cu teologia frigiană; işi păstra sexul şi, după credinţe, se inrudea cu Zalmolcse şi Deceneu, predecesorul său la pontificat, care fusese in urmă făcut zeu. El impărţea aproape pe din două domnia asupra Dacilor, atăt prin tradiţie, căt şi prin numĕrul de cunoştinţe ce avea, relativ cu mult mai intinse decăt ale regelui.

Cultul *Mamei*, representat prin zeiţa *Sula*, care, impreună cu *Tatăl*, alcătuiau simbolul Soarelui sau Mama cea mare, avea o mulţime de slujitori şi diferite nume, după localităţi. Preoţii care o serveau formau o sectă aparte, de cetitori pe stele, vrăjitori, auguri, cari trebueau neapĕrat să fie castraţi, — cu capul, barba, mustăţile şi sprincenele rase. — Romanii ar fi fost foarte miraţi dacă li s'ar fi spus in acel timp, că ei, rasa nobilă şi civilisată, aveau altare şi adorau pe zeiţa frigiană *Cibele*, care nu este alta decăt *Sula* dacică, adică *Mama cea mare*.

Apoi, in al doilea rang, Dacii se inchinau zeului *Men* (luna) şi unui *Marte* special, sau zeu al resboaielor, pe care-l credeau originar şi chiar născut in Dacia; apoi unei zeiţe blănde şi fecunde pe care o numeau *Apa* sau *Âpa*.

Cultul acesteia, care era vechiu la orientali, la Daci era foarte popular. Ei aveau obiceiu, inainte de-a merge la resboiu, să se coboare, chiar din locuri depărtate, la Dunăre, să bea apă, să se spele şi să jure că nu se vor intoarce inapoi pănă n'or omorî pe toţi duşmanii. Tot astfel se explică că la mai toate imbucăturile riurilor in Dunăre era căte un opid dac. Locul devenea de două ori important: ca punct strategic şi ca fiind apărat de zei.

Insfirşit, erau alte divinităţi locale, ca *Turmascada*, *Sarmando*, etc. şi la Saldensi şi Piefigi o divinitate locală importantă, pe care Romanii ne-a transmis-o sub numele de *Jupiter Cernenus*, protectorul Cernei şi al Mehedinţului de astăzi.

In resărirea dimineţei, Vezinas coborea ripa cea adăncă, ca tocmai aproape de fundul ei s'o treacă, pe o punte ăngustă ce sta in bătaia stropilor Streiului. Această trecere primejdioasă era virită indestul de adănc, pentru ca pul-

berea lichidă să atingă trupul celui ce mergea pe Kogeon, şi astfel să-l purifice, prin puterea şi blăndeţa zeiţei *Apa*.

In zioa aceea, regele şi intreaga sa familie aveau să vie să se roage pe munte.

După un urcuş greu, de un cias şi mai bine Vezinas ajunse pe virful Kogeonului. Pe toată înălţimea lui, din depărtare in depărtare, trăiau pustnici uitaţi de ani, in nişte morminte găurite in munte, in formă de chilii. Aceştia aveau sfănta sarcină de a ajuta pe Vezinas la implinirea slujbei.

Sus, pe virful Kogeonului, era altarul. Intr'o poiană ca de un pogon se urca ceva mai sus creasta muntelui, şi in virful crestei era infiptă o birnă mare de lemn, cioplită din cel mai măndru şi mai nalt stejar. Cioturile lui erau lăsate cu ingrijire ca să se poată cineva suì pe el, şi tocmai in virf se despărţea o furcă cu trei dinţi, in mijlocul căreia se putea sta cu inlesnire. Aci se făceau rugăciunile cele mari la soare, şi in acel virf postise toţi pontificii in zilele grele ale Dacilor. Toată birna, de sus până jos, era arsă cu diferite semne de fer. Astfel, se distingea bine *urma de cal* sau *potcoava*, simbolul cavalerilor călători; *cornurile* sau *luna nouă*, pentru ajutorarea plugarilor; mici *şerpi* de casă, protectorii mormintelor; vase emblematice de la cele 15 triburi, şi capete strimbe şi sucite, cari representau pe *Zalmolcse*, pe *Sabazius* şi pe *Deceneus*. Toate aceste săpături se impleteceau in spirala unui imens balaur ce se lăsa de la virf spre temelie şi a cărui cap de lup, lucrat tot de aur, cu ochii de argint işi căsca gura pe un buştean de piatră ce sta lipit de basa stejarului. Aici, pe această piatră, se intindea cartea sfântă a Dacilor, un papirus frigian, scrisă intr'o limbă aproape neinţeleasă.

De erau cumpătaţi şi despreţuitori de moarte, Dacii datorau aceasta in mare parte religiunii lor. Crezănd in nemurirea sufletului cu un fanatism neegalat de alte popoare, ei considerau viaţa ca o intărziere trecătoare pe lumea asta, făcăndu-şi o ţintă deapururi dorită din viaţa viitoare: deaceea şi mergeau la moarte cu atăta nepăsare. Cumpătarea şi

abţinerea de la carne in timpuri anumite era poruncită cu asprime. Respectul datorit şefului familiei se impunea prin moravuri şi se menţinea prin religie. Iubirea părinţilor pentru copii şi grija ce trebuea să le poarte, semn de rădicare morală, era tradiţională, şi când împĕratul Traian hotărì să se scrie pe piatră luptele sale uriaşe cu aceşti sĕlbateci, nu uită să pună pe lângă fiecare mamă dacă căte un copil de mână.

Dar dacă această religiune, care ridica sufletul Dacului până la extase, făcea din fiecare om un erou, ea punea in sufletul celui biruit o prea mare supunere la starea deacum, aceasta fiind considerată, după cum s'a spus, ca deşartă şi trecĕtoare. Ceeace făcea eroismul lor intr'o stare, aducea peirea in cealaltă.

VI.

Când ajunse pe inălţimea muntelui, deadreapta şi deastinga trunchiului de piatră pustnicii aprinseserĕ, pe cele două capace de bronz cu zimţi, ce se ridicau pe două scăunele, nalte in picioare, răşină de brad şi rădăcini uscate de ierburi, precum *mantia*,(1) *dracilă*,(2) *mozulă*.(3) Vezinas suflă binişor deasupra cărbunilor spre a curăţa fumul, prinse mai multe rotocoale in gură şi apoi, intorcĕndu-se cu faţa spre cer, le dete drumul in vĕzduh, spre soare. După aceea ingenunchiè inaintea pietrei, pe care sta invălătucită *cartea* pergamentală; intinse mănile inainte, deasupra ei; işi rezemă capul pe lungul braţelor, şi se rugă in tăcere, ca Zalmolcse să-i dea putere a deschide cartea tainelor... Căci exista credinţa adâncă, că altul, afară de unsul şi urmaşul lui Deceneus, nu putea deschide pergamentul, şi că chiar acesta nu l'ar fi putut deschide dacă n'ar fi vrut Zalmolcse. După cătva timp, ridică capul, suflă deasupra pergamentului, şi-l desfăcù...

Era strălucită şi lungă puntea pe care se duceau găn-

1) Smeură. 2) Dracilă. 3) Cimbru.

durile pontifului, căci, după fiecare poruncă ce citea, ochii lui remăneau mari, extatici, infipţi in palele de lumină ale aerului, şi omul, ghemuit cum sta, se micşora, ear capul lui se rotunjea par'că tot mai mult, creştea, devenea univers, primind prin ochi, clarul de la *Tatăl* şi gândurile de la Zalmolcse şi Deceneu, şi, greu, cădea incărcat de puterea luminei pe piatră.

Dar, deodată se auzì sgomot prin poiană....

Decebal sosise.

Neindrăsnind să se sue pe altar, el remase in picioare, cu statura-i obicĭnuită, adică braţul sting sub cel drept, ear cel drept ridicat spre gură şi sprijinind capul.

Aşteptă el cătva timp, dar vĕzĕnd că Vezinas nu se intoarce, il strigă:

— Zivindide!...(1) Zivindide!...

Vezinas nu-l auzì.

— Părinte! strigă Decebal ceva mai tare.

Vezinas tot nu-l auzì.

— Popo!... răcnì Decebal, ce? n'auzi?

Vezinas işi ridică capul de pe biblie, şi-l intoarse spre Domn, se uită la el fără să-l vadă, şi ear căzù in rugăciune.

Atunci Regele, supĕrat, se urcă pe altar cu pasul hotărit; dar, or căt era el de rece şi puţin mistic, la vederea acelui om atăt de pĕtruns, se făcù sfios, şi, atingĕndu-l deabia pe umĕr:

— Hei?... il intrebă.

Vezinas ridică capul de pe pergament şi făcù un semn puternic de negaţiune, lucru care nu mulţumì pe Rege, căci el adăugă:

— Da spune odată! Ce vrea Zalmolcse? Mĕ iartă?...

— Zalmolcse nu iartă niciodată pe cei ce-şi calcă jurămĕntul, zise Vezinas.

— Nu l'ai rugat destul, coadă de topor ce eşti tu!

— De ce ai jurat? intrebă Vezinas cu glasul inăsprit. Numai muierea jură. Bărbatul dă cu spada!

---

1) Nume care se da nobililor Traci.

Acuma venise rândul Regelui să tacă. El işi luase statura obicinuită şi se uita in pămênt.

— Zalmolcse nu-ţi dă inapoi jurămêntul, adaogă Vezinas, decât dacă-ţi vei străpunge mâna dreaptă cu un cuţit şi vei ţine-o 13 zile sucită la spate.

— Bine, zise regele mulţumit, străpunge-o! imi rămâne mâna stângă.

— Dar pentru Longinus... de ce te-ai jurat să-l dai inapoi şi-ţi calci jurămêntul? intrebă preotul.

— Aici nu te-amesteca, Zivindide, zise Regele lung, că mă superi!... M'am jurat, adaogă el cu putere, fiindcă mi-e dor să-mi resbun şi fiindcă Dacia aşa vrea!... Tu ceri să-mi străpung dreapta, pentru că de bunăvoe am jurat pe dinsa, şi mi-am călcat jurămêntul, — dar ùiţi să mi-o deslegi ca să-mi pot călca jurămêntul pe care l'am făcut de nevoe. Să te rogi... zise el mai blând, să te rogi... şi Zalmolcse are să mă erte... trebue să mă erte! intări cu o mişcare poruncitoare. Acuma coboară de pe altar şi vino jos!

Ei coborîrĕ incet, Decebal cu neastĕmpĕr in suflet, Vezinas calm. Regele il duse până pe marginea Kogeonului, pe prăpastie, din care se inalţă sgomotul surd al apei ca un glas din altă lume.

— Am un gând... un gând negru! zise Regele cu hotărire. Roagă-te pentru acesta mai bine să mă erte Zalmolcse.

— Ce este? intrebă Vezinas.

— Tu ştii că am doi copii: un băiat şi o fată.

— Pe Decidav şi pe Dochina.

— Au să vie indată, zise grăbit Regele. M'am hotărit. Am s'o jertfesc. Am jertfit-o!

— Zalmolcse a cerut-o; ţi-am spus c'a cerut-o, respunse Vezinas mulţumit. Faci bine stăpâne. S'o ardem!

— Pe cine să arzi? intrebă regele cu mânie. Pe Dochia? Eşti nebun slugă! Ţi s'a 'ncovrigat mintea!

După aceea porni furios prin poiană la vale. Apoi deodată se intoarse.

— Ascultă!... Cânele, il ştii, e câne, — şi eu sunt om. Cânele şi-ar apăra căţeii. Eu voiu să-mi dau copii in

gura lupului, dar... ca să-l ucid! Voiu să arunc pe Dochia in braţele lui...

Şi par'că-i fù ruşine să urmeze. Vezinas işi muiè privirile in pămênt.

— Faci rĕu, zise el.

— Ba fac bine! intărì Decebal. Voiu să-mi rĕsbun.

Vezinas tăcù, şi Decebal, frămêntat de indoeală şi de mănie, simţì trebuinţă de a fi imboldit, muşcat de ceva. El apucă pe Vezinas de mănă şi-l scutură cu putere:

— Tu n'auzi că vreau să-mi rĕsbun! Nu pricepi că dacă voiu afla cum stă oastea romană şi unde se ascunde... cerbul, mĕ scol asupra lui şi-i vir junghiul intre coarne?... Ori tu eşti popă nebun şi te-ai prostit?...

Şi când tocmai Vezinas, liniştit, vrea să-i respundă, Regele ii făcù semn să tacă:

— Vine, zise el.

VII.

In adevĕr, in muchea dealului se arăta Dochia, imbrăcată ca mai inainte, dar de astădată cu mahramă albă pe cap, roşie de osteneala drumului şi urmată de fratele sĕu Decidav, care şi el, ca tatăl sĕu, purta acum căciula de nobil.

Ea nici nu se uită la Vezinas şi Decebal, ci se duse de-a dreptul la altar, se urcă sus, ca una ce era fecioara zeiţei *Sula*, se lipì cu fruntea de peatră şi rĕmase astfel mai mult timp. Fratele sĕu o aştepta jos, in aceeaşi statură ca Decebal, obicinuită Dacilor.

Când işi ridică ea capul de pe peatră, Vezinas era alături.

— Zalmolcse să-ţi vază gândurile, o binecuvêntă el. Ne chiamă stăpânul.

Ea nu zise nimic, trecù inainte şi, căteşi trei, ajunserĕ lângă Rege.

Decebal se aşezase jos, pe o stâncă de pe ripă, cu picioarele atĕrnând in gol. Dochia aştepta.

— Tu nu vrei să stai lângă mine, fată, zise el cât putù de blând, fiindcă ţie ţi-e frică de prăpastie. E neagră nu-i aşa? şi adâncă cât vĕzduhul intors pe dos. Vino mai aproape şi uită-te.

Dochia mai făcù un pas cu frică. El urmă:

— Mie mi-e dragă. Ea seamănă cu mine, şi dacă aş sări acuma intr'insa, nu m'ar durea.

Dochia ridică spre el ochii ei mari, cari acum erau umezi de milă.

După o tăcere de căteva minute el urmă:

— Dochio, ce-ai zice tu, dacă un lăncer cam nebun... bunăoară Budalaua Cistobacilor, ar intra in vizunia unei ursoaice cu pui?

— De bunăvoea lui? intrebă Dochia, care cunoştea parabolele tatălui sĕu şi ştiea că el nu glumeşte niciodată.

— De bunăvoea lui, intări Decebal.

— Aş zice că ar face bine să-l mănânce.

— Nu-i aşa? intrebă răpede Decebal. Dar dacă lancea ar fi lungă şi omul voinic, urmă el, şi n'ar putè să-l mănânce, — ce s'ar intimpla?

— Ursoaica ar fi ucisă, rĕspunse fără intorsĕturi Dochia.

— Ucisă?... o intrebă regele mai aspru. Dar puii? apăsă el.

Ea inţelegea acum şi stete cătva la indoeală.

— Ar murì lângă mama lor, respunse.

— Nu! strigă Decebal, ar muşca din carnea omului! Dochio, adaogă el răpede, sculându-se de jos şi virindu-se in sufletul ei, tu nu ureşti pe romani!...

Ea făcù un pas inapoi şi cu o mişcare indignată:

— Eŭ!... intrebă ea lung.

Şi era atăta putere in această simplă vorbă, incât Decebal recunoscù numai decât că această femee avea sângele lui in vine, — şi mândru şi bucuros ii respunse:

— Aşa este, fată. Tu eşti fica mea şi nu poţi să nu-i ureşti. Eu m'am cam aprins... zise el cu sfială şireată. Dar Dochio, m'am aprins fiindcă mĕ doare! rinji mai de-

parte. Mĕ doare! Căinii au intrat in casele noastre, in templele noastre, in inima Daciei. Ii voiu ucide sau... voiu murì eu!

Ea aştepta, uitându-se speriată la el.

— Tu eşti fiica mea, ii adaogă el blând, luându-i o mănă... şi stai cu mine lângă tron, intărì mai aspru.

— Ce trebue să fac? intrebă Dochia nemişcată.

— Să pui foc... unui şerb, lui Longin, respunse Decebal cu greu.

— E şerb? intrebă ea cu hotărire.

— E căne, ii respunse tatăl sĕu.

— E şerb? intrebă ea încă odată.

— E căne! iţi zic. N'auzi! se răstì el, dând drumul mănei ce o ţinea.

Ea plecă ochii in pămĕnt şi un moment de grea tăcere apăsă pe toţi. Dochia ridică ochii şi intrebă:

— Se cade să pui foc acelui ce ţi-a scăpat zilele?

— Nu ţi le-a scăpat el, ci Zalmolcse, zise Vezinas.

Decebal se uita la ea cu mănie. Dar apoi, ca şi cum o hotărire nouă ar fi luat deodată, işi imblânzì glasul şi ii zise:

— Dochio, tu eşti copila mea, şi trebue să m'ajuţi. Nu vei pune foc. Un om care te scapă de la moarte, chiar când e căne, nu mai e căne, vorbì Regele. Dar trebue să m'ajuţi.

— Ce să fac? intrebă Dochia cu o nelinişte groaznică. Apoi, deodată, cu un gând nou şi luminos, adăogă: Doamne, otravă!

— Va să zică il ureşti? Ai vrea să-i dai otravă?

Ea făcù semn că da. Atunci regele bucuros şi cu incredere se apropiè de ea din nou şi-i zise:

— Nu otravă. Deocamdată trebue să aflăm de la dinsul cum stă oastea romană şi unde-i Traian. El ţie-ţi va spune dacă vei vrea. Femeea e porumb de scăpare. Ai ochii mari şi frumoşi. Eşti zină. Mama cea mare te vede şi te apără. El iţi va spune. Ajută-mĕ Dochio!...

Şi vorbele curgeau din gura lui par'că ar fi fost prins de friguri.

Domnul găfăea, aşteptând respunsul ei ca pe a unui oracol. Insfirşit, după o scurtă gândire, Dochia respunse incet de tot:

— Primesc porunca, Doamne.

Şi obrajii i se roşiră, par'că ar fi minţit sau ar fi auzit o insultă.

Domnul, vesel, se indreptă răpede spre fiul său.

— Vei merge chiar astă seară şi te vei ascunde in grădina palatului Zarmiz-Edanului, ii zise el, la scaunul de lângă peşteră, spre a veghea asupra surorii tale. Romanul va veni. Vei asculta, şi de nu va spune nimic, il vei ucide!

La aceste vorbe, Dochia incremenì cu ochii ţintă pe fratele său.

— Pricep, respunse Decidav.

Atunci ea făcù un pas cătră Rege, care tocmai se gătea să plece.

— Doamne, o rugăminte. Am zis că mĕ duc şi mĕ duc, dar... singură.

— Nu se poate, hotărì Decebal, devenit ear Domnul Daciei, selbatec şi poruncitor. Nu se poate. Eşti muere... Du-te de te roagă *Tatălui* pentru isbândă.

Şi plecă, urmat de Vezinas.

Când Dochia remase numai cu fratele său, lucì o rază de speranţă in ochiul ei şi, blândă, se apropiè de el cu mânele unite:

— Tu auzi mai lesne, inima ţi se deschide mai uşor, ii zise ea. Tu ştii bine că eu uresc pe romani... Nu ştii? il intrebă cu neastĕmpĕr; şi fiindcă el nu respundea, ea urmă: ca şi tine sunt Dacă, şi ca orice Dacă nu mi-e frică... Voi vreţi să inşălaţi, adăogă ea cu putere, să inşălăm, pentru a scăpa Dacia. Dar eu sunt femee,.. şi mie nu-mi trebue marturi!

El se uita la ea cu rĕutate. In căldura gândurilor ei, ea nu-i inţelese cugetul, şi-l rugă mai de aproape:

— Crede-mĕ, imi va trebuì să... spuiu... lucruri... neadevĕrate, să mint, şi sunt femee... repetă ea încă odată.

El işi ridică capul răpede in sus:

— Minţi! acuma minţi, femee ticăloasă! Tu-ţi înşăli neamul. Vrei să mergi singură la roman, fiindcă... romanul ţi-e drag! A!... gemù el ca o fiară, Regele nu ştie nimica; eu insă te-am înţeles. Vrei să-i spui secretele noastre. Vrei să te vinzi duşmanilor ţării tale. Am să viu şi am să-l ucid!...

Dochia işi inălţase fruntea, şi era par'că mai naltă decât era.

— Iţi aduc aminte că vorbeşti fiicei Regelui. Cine ţi-a dat dreptul să crezi că voiu fi trădătoarea neamului meu, chiar dacă mi-ar fi drag...

La această vorbă insă, Decidav işi eşì din minţi, şi, tulbure ca un nebun, se răpezì la gătul ei. Intr'o secundă ea fù la pămènt, in genunchi, ear el cu un pumn in aer, stând gata s'o sfărame:

— O vorbă să nu-ţi mai easă din spurcata gură, că uit că-mi eşti soră!...

După aceea se intoarse de la ea cu scărbă şi, arătàndu-i altarul cu degetul, se coborì de pe Kogeon.

VIII.

Incremenită in genunchi, cu mănele frănte de ură, ea işi ridică capul.

Inaintea ei, la căţiva paşi ripa neagră şi adăncă deschidea altarul eternităţii... Acolo era pacea deapoi.

Se sculă, făcù un pas, şi se uită in ea. Vuetul apei se inălţa cătră razele soarelui, ca o plàngere. Era par'că un semn.

Dochia işi intoarse privirile umede spre *Tatăl*, şi el ii şterse lacrimile, ii trimise o şoaptă caldă la ureche, şi pentru cea dintăi dată simţì ea mărirea fără inceput şi fără sfirşit a celui de sus, fiindcă pentru intăiaşi dată gàndul ei se simţì legat de al altuia, şi inima ii bătù...

Intr'o desperată şi selbatecă mişcare, intinse ea braţele in vĕzduh, unì mănile şi gemù:

— Ajută-mĕ!...

(Va urma). *DUILIU ZAMFIRESCU.*

OCHIUL LUI BOGDAN

De patru zile, intr'una, cu multă sirguinţă,
Sutimi de pluguri ară pămĕntul la Cotnar,
Căci Ştefan vrea, pe codrul faimos de biruinţă,
Să crească o dumbravă, spre vecĭnică ştiinţă,
Şi seamănă pe dinsul sĕmĕnţă de stejar.

La pluguri, o armată de Leşi trage 'nhămată : —
Sunt oamenii aceia pe cari se bizuea
Albert, când nebuneşte porni ca să se bată. —
Invinşi, ei primesc astăzi o straşnică resplată,
Căci sunt siliţi să umble sub biciu şi sub nuia.

Sub soarele de flacări, cu frĕne tari in gură,
Ei merg, nenorociţii ! ei merg necontenit !
Pe dinşii cerul varsă o aprigă căldură.
Şiroae lungi de sânge din membrele lor cură.
Mulţi cad de oboseală şi-şi dau al lor sfirşit.

Cu toate astea, Ştefan, — călare, — pe o colnice
S'a pus ca să-i privească sub un bĕtrân tufan.
In juru-i stau aprozii domneşti, — naturi voinice,
Gătiţi toţi cu fotaze la cai şi urşinice.
Alăturea de dinsul stă fiul sĕu, Bogdan.

Şi gloata de catane leşeşti, prin lumea mare
Mănată de pe urmă, cu mănile 'n obezi,
Tot trece prin nainte-i, arănd fără 'ncetare,
Şi, el, grăbit, le strigă mereu să dea mai tare,
Şi bicele curg droaie pe bieţii Polonezi.

La plugul care merge in capul celorlalte,
Un om de frunte trage Sbignev de Pod-Comor. —
Deprins in a lui ţară cu rangurile 'nalte,
Ruşinea de-a fi 'n hamuri il face să tresalte,
Deşi-şi dă multă trudă să fie răbdător.

Când insă, după patru lungi zile de 'ncordare,
Cu trupul rupt de muncă, abia mai respirănd,
Trecù pe lăngă unde Ştefan stătea călare,
Făcènd, ca să-i vorbească, o ultimă 'ncercare,
Oprì in faţă-i plugul şi-i zise suspinănd :

— «Păcat ! păcat ! o Doamne ! Ce faci nu se cuvine !
Cu toate că norocul n'a fost azi pentru noi,
Iţi suntem fraţi de arme, căci am luptat cu tine ;
Şi, dacă soarta-ţi dete isbănda, nu e bine
Să-ţi baţi joc d'ai tăi semeni, tratăndu-i ca pe boi !... »

Ştefan atunci la dinsul strigă plin de mănie :
— «Taci ! căne făr' de lege ! Tu, care ai făcut
P'al tău stăpăn hoţeşte asupra mea să vie,
Cutezi să mai scoţi vorbă de milă şi frăţie ? —
Piei dinainte-mi, căne spurcat şi prefăcut !... »

Şi, ridicăndu-şi măna asupra-i, să-l lovească,
— O ! groaznică 'ntimplare ! — in marele lui zor,
Greşind, in loc cu biciul in Leah să nemerească,
Isbì 'n Bogdan, c'o sete aşa de duşmănească,
Incăt ii plesnì ochiul şi 'ndată-l lăsă chior...

* * *

Bogdan, când, mai in urmă, ajunse Domn in ţară,
Făcù multe mari fapte; fù harnic, drept şi brav.
Avù totuş, — se zice, — o dragoste barbară: —
Punea să scoată ochii la căţi ii cădea 'n ghiară:
Deaceea Moldovenii i-au zis şi *Cel grozav.*

CIRU OECONOMU.

VOIU RIDE.....

I.

Voiu ride poate mai tărziu
De suferinţele de azi
Ce 'n pic de lacrimi se prefac
Şi curg şiroae pe obraz.

Şi mi-a părea c'am fost copil
Aşa să sufĕr, inzadar,
Pentru nimicuri ce-au trecut
O viaţă 'ntreagă de amar.

De tainicele suferinţi
Pe care eu numai le ştiu,
Când mi oiu venì earăş in minţi
Voiu ride poate mai tărziu.

Ear tu, iubită — eşti femee
Şi pururea ai fost cuminte —
Tu vei zimbì atunci ironic
Sau poate nici vei ţine minte.

II.

Odihnă numai am de-atunci
Decând te-am intilnit in cale;
Ş'am adăncit intr'un sărut
Misterul farmecelor tale.

Căci lăngă tine nu pot sta,
Nici pot să mĕ despart de tine,
Doar a-şi putea ca să te uit
Rătăcitor prin ţări străine.

Dar pretutindene te vĕd
Pătată de prepusul lumii,
Tu care-ai trebuit să fii
Curată ca şi raza lunii.

Tu ideal neprihănit
Pe care l'am creat in mine
Şi-l căutam necontenit
Cu atătea lacrimi şi suspine.

Şi astăzi când aş fi crezut
Că te cobori din sferi inalte,
Să vĕd — o chip frumos de lut —
Că şi tu eşti ca celelalte!...

De-aceste negre suferinţi
Voiu ride poate mai tărziu,
Dar azi pe rugul lor aprins
In flacări mĕ topesc de viu.

Ear tu, iubită — eşti femee —
Mai rece le priveşti pe toate,
Şi nu-ţi mai strici zadarnic mintea
Când vezi că altfel nu se poate.

A. C. CUZA.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

CAP. XIV.

De ceeace se intîmplă faimosului Don Quijote in Sierra-Morena[1], *una din cele mai rare aventuri ce se povestesc in această istorie adevĕrată.*

Vĕzĕndu-se in aşa tristă stare, Don Quijote zise scutierului sĕu: «Totdeauna am auzit spunĕndu-se, Sancho, că a face bine la oamenii de nimic este a arunca apă in mare. Dacă eu aş fi crezut, ceeace mi-ai spus, aş fi inlăturat această supărare. Dar lucrul e şi făcut, răbdare şi invăţătură de-acum inainte. — Astfel se va invăţa graţia voastră, respunse Sancho, cum sunt eu turc. Dar fiindcă spune că dacă m'ar fi crezut, s'ar fi inlăturat acest neajuns, crează-mĕ acum şi

1) *Sierra-Morena*, şir de munţi ce se intind aproape de la gura Ebrului pănă la capul San-Vicente, in Portugalia, şi desparte La Mancha de Andalusia. In vechime se numeau *Mons Marianus*.

se va inlătura altul mai mare, căci vĕ fac ştiut că cu Sfănta Frăţie nu se poate intrebuinţa cavalerìa, că ea nu dă nici doi bani pentru toţi cavalerii pribegi din lume. Şi afle că mi se pare deja că săgeţele sale imi zinghenesc pe la urechi.(1)

— Eşti din fire picisnic, Sancho, zise Don Quijote, dar ca să nu spui că sunt indărătnic, şi că nu fac niciodată ceeace mĕ sfătueşti, de astădată vreau să urmez sfatul tĕu, şi să mĕ indepărtez de furia de care te temi atăta. Dar cu o condiţiune, că niciodată in viaţă nici la moarte nu vei spune nimĕrui că m'am retras şi indepărtat de la acest pericul de frică, ci pentru a mĕ supune rugăminţilor tale. Căci dacă vei spune altăceva, vei minţi, şi deacum pentru atunci, şi deatunci pentru acum te desmint şi zic că spui şi vei spune minciuni ori de căteori vei găndì-o sau vei spune-o. Şi să nu-mi mai respunzi, căci numai găndind că mĕ indepărtez şi că mĕ retrag de la vre-un pericul, mai ales de la acesta, care pare că-mi insuflă nu ştiu ce umbră de frică, sunt gata deja să remăn şi să aştept aici singur, nu numai pe Sfănta Frăţie, despre care vorbeşti şi te temi, ci şi pe fraţii celor douĕsprezece triburi ale lui Israel, şi pe cei şepte Macabei, şi pe Castor şi Pollux, şi chiar pe toţi fraţii şi frăţiile ce sunt pe lume. — Doamne, respunse Sancho, a se retrage nu este a fugì, nici a aştepta nu este cuminţie, căud primejdia covirşeşte aşteptarea. A inţeleptului datorie este de-a se păstra azi pentru măni şi a nu-şi primejduì toate intr'o zi. Afle, graţia voastră, că de şi sunt prost şi om de ţară, totuş am oarecare pricepere de ceeace se chiamă bună cărmuire. Astfel să nu vĕ căiţi că aţi urmat sfatul meu, ci suiţi-vĕ pe Rocinante, dacă puteţi, sau de nu, eu vĕ voiu ajuta şi urmaţi-mĕ. Inima-mi spune că avem acum nevoe mai mult de picioare decăt de măni.»

Don Quijote incălecâ, fără a mai spune un cuvĕnt, şi Sancho pe măgar mergĕnd inainte, intrarĕ printr'o poartă in Sierra-Morena, ce era acolo aproape. Sancho avea de gănd

1) Sfănta Frăţie ucidea cu săgeţile pe osindiţii sĕi, ear cadavrele lor le lăsa expuse la spănzurătoare.

să o treacă toată deacurmezişul şi să se ducă să easă la Viso sau la Almodovar del Campo, apoi să se ascundă câteva zile prin acele văgăuni, spre a nu fi găsiţi, dacă i-ar căuta Frăţia. La aceasta il incurajà şi imprejurarea că vĕzuse scăpat, din vălmăşagul galerienilor, neatins sacul cu merinde ce ducea pe măgarul sĕu, lucru ce fù pentru dinsul ca o minune, de vreme ce aceşti hoţi cotrobăiserĕ şi luaserĕ toate.

Ei ajunserĕ in acea noapte chiar in centrul Sierei-Morena, unde Sancho găsì cu cale să petreacă şi noaptea aceea şi câteva zile încă, cel puţin atăta cât vor ţinea provisiile ce aveau. Deci se oprirĕ pe noapte intre douĕ stinci şi o mulţime de copaci de plută. Dar soarta fatală, care după părerea acelora ce n'au nici o scântee de adevĕrată credinţă, cărmueşte toate, le regulează şi le intocmeşte după bunul ei plac, făcù ca Gines de Pasamonte, faimosul şarlatan şi hoţ, care scăpase din lanţ prin virtutea şi nebunia lui Don Quijote, cuprins de spaima Sfintei Frăţii, de care cu drept cuvĕnt se temea, se hotărise să se ascundă tot in acei munţi. Soarta şi frica il duserĕ in aceeaşi parte unde duserĕ şi pe Don Quijote şi Sancho Panza şi la timpul şi oara când ii putù cunoaşte şi-i lăsă să adoarmă. Şi fiindcă oamenii rĕi sunt totdeauna nerecunoscĕtori, după cum nevoea dă prilej de-a alerga la ceeace nu trebue, şi presentul ne face să uităm viitorul. Gines care nu era nici cu recunoştinţă nici cu gânduri bune, işi puse in minte să fure măgarul lui Sancho Panza, fără a se ingriji de Rocinante, pradă tot atăt de rea pentru vĕndut ca şi pentru amanetat. Sancho Panza dormea. Gines ii furà măgarul, şi inainte de-a se zări de zioă, se găsì foarte departe, pentru a putea fi prins.

Aurora se arătà inveselind păméntul şi intristând pe Sancho Panza, care se găsì cu măgarul sĕu lipsă. Deci vĕzĕndu-se fără dinsul, incepù a scoate cel mai jalnic şi mai dureros plănset din lume, in aşa fel, incât Don Quijote se trezì in glasul lui, şi-l auzì că zicea: «Oh! fiu al inimei mele, născut in casa mea insaşi, juvaerul copiilor mei, farmecul nevestii mele, pisma vecinilor mei, uşurarea sarcinilor mele, şi insfirşit razimul a jumĕtate din fiinţa mea, căci cu douĕ-

zeci şi şese maravedis(1) ce căştigam in fiecare zi plăteam jumĕtate din cheltueala mea.» Don Quijote care vĕzù plânsul şi află pricina, mângâè pe Sancho cu cele mai bune cuvinte ce putù, şi-l rugà să aibă răbdare, făgăduind a-i face o tratà pentru ca să i se dee trei acasă din cei ce-i lăsase acolo. Cu aceasta se mângâè Sancho, işi şterse lacrimile, işi stimpĕrà suspinele şi mulţumì lui Don Quijote pentru darul ce-i făcea. Acesta, de indată ce intrà in acei munţi, simţì bucuria in inimă, părĕndu-i acele locuri potrivite pentru aventurile ce căta, şi in minte ii veneau intimplările peste care dăduserĕ, in asemene singurătăţi şi văgăuni, alţi cavaleri pribegitori. Gândindu-se la aceste lucruri, el mergea atăt de adăncit intr'insele şi de fărmecat, incăt nu-şi mai aducea aminte de nimic alta. Sancho insă nu mai avea nici o grijă, de când i se părea că merge prin locuri sigure, decăt să-şi mulţumească stomachul din remăşiţele prăzii popeşti ce mai erau încă. El mergea astfel in urma stăpânului sĕu, incărcat cu tot ce era să ducă catîrul, scoţĕnd dintr'un sac şi cărăbănind in pântece şi n'ar fi dat nici un ban pentru a găsì altă aventură, intru căt mergea in felul acela.

Intre aceste el ridicà ochii şi vĕzù că stăpânul sĕu se oprise, silindu-se să apuce cu vĕrful suliţei nu ştiu ce pachet, ce sta căzut la pămĕnt. Sancho se grăbì să ajungă ca să-l ajute, de va fi nevoe, şi când ajunse fù tocmai când Don Quijote ridica cu vĕrful suliţii o pernă şi un geamantan legat de dinsa, pe jumĕtate putrede, sau putrede de tot şi desfăcute. Dar pachetul era aşa de greu, incăt Sancho trebuì să ajute spre a-l lua. Stăpânul sĕu ii poruncì să vadă ce era in geamantan. Sancho ascultà cu multă grabă, şi deşi geamantanul era incueat cu un lanţ şi lacata lui, dar fiiind rupt şi putred, vĕzù ce era intr'ĕnsul. Erau patru cămeşi de olandă subţire, şi alte lucruri de pănză pe atăt de curate pe căt şi elegante. Pe lângă aceste găsì intr'o basma o bună grămăjoară de scuzi de aur, şi indată ce-i vĕzu, zise: «Binecuvĕntat să fie cerul intreg, că ne-a trimis o aventură care să ne fie

1) *Maravedi* monetă mică, a căreia valoare a fost, după vremi, deosebită.

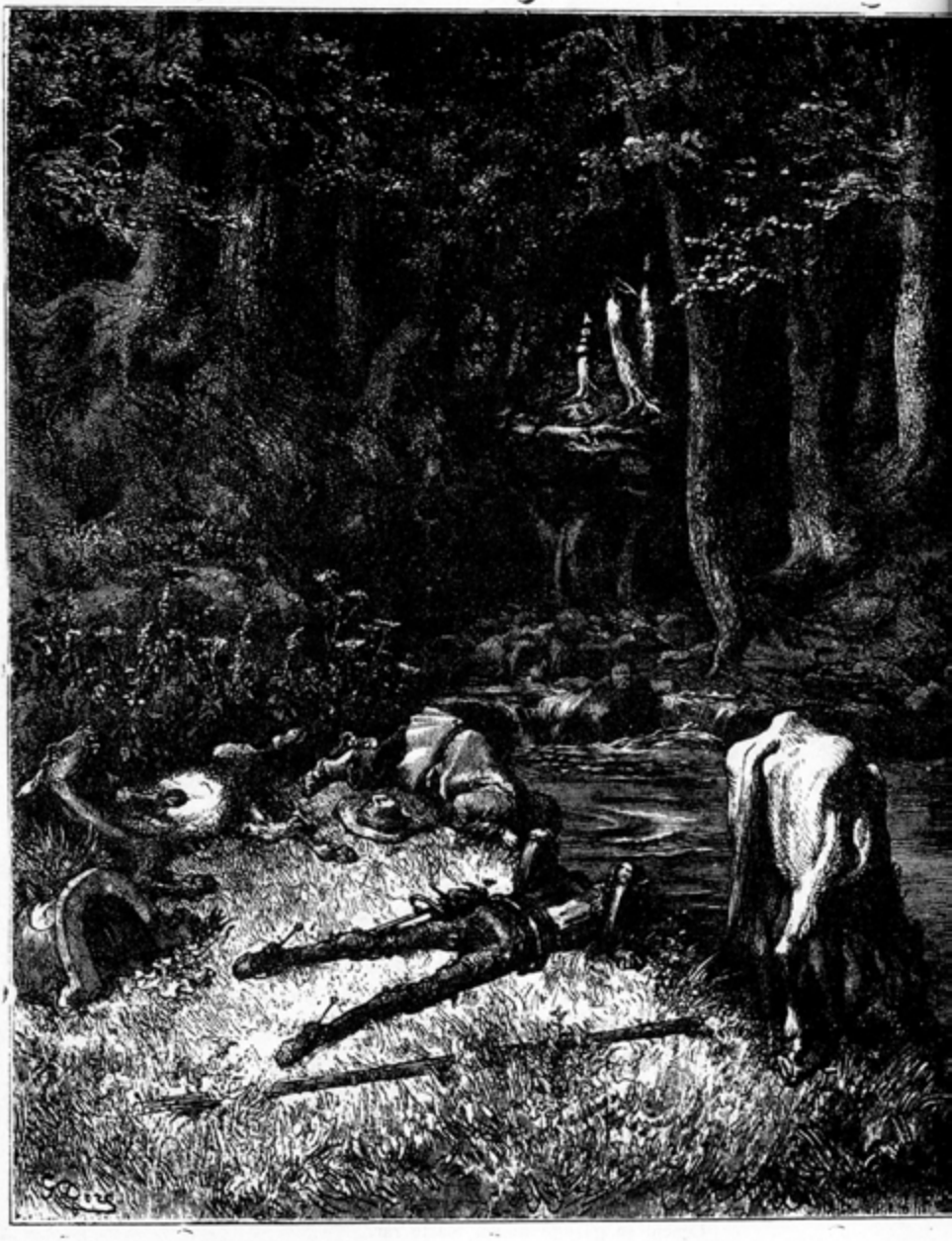
de folos.» Mai căutând încă, dădù peste o cărticică de amintiri, bogat impodobită. Cartea i-o cerù Don Quijote, poruncindu-i să păstreze banii şi să şi-i iee pentru dinsul. Sancho ii sărutâ mănele pentru acest dar şi scoţênd rufele din geamantan le puse in sacul cu merinde. Don Quijote vêzênd toate aceste zisc: «Pare-mi-se, Sancho, şi nu se poate să fie altăceva, că vreun drumeţ rătăcit a trebuit să treacă peste aceşti munţi, şi că tâlharii eşindu-i inainte au trebuit să-l ucidă şi l'au adus să-l ingroape in acest loc pustiu. — Nu poate fi asta, respunse Sancho, căci, dacă ar fi fost hoţi, n'ar fi lăsat aice aceşti bani. — Adevêr grăeşti, zise Don Quijote, şi nu găcesc nici nu-mi pot inchipuì ce să fie aceasta. Dar aşteaptă, vom vedea dacă in această cărticică de amintiri este scris ceva care să ne poată indrepta şi să ne descopere ceeace dorim. El o deschise, şi cel intâiu lucru ce găsì scris, ca brulion, de şi cu o foarte frumoasă scrisoare, fù un sonet, pe care cetindu-l tare, ca să-l audă şi Sancho, vêzù că sună astfel:

Sau nici cum amorul judecată n'are
Sau foarte crud este, sau necasul meu
Nu-i de o potrivă cu prilejul care
In inimă-mi varsă chinul cel mai greu.

Dar de-i zeu amorul, este cuvênt mare,
Ce toţi il cunoaştem, şi-i drept ca un zeu
Să n'aibă cruzime. De unde-i dar oare
Durerea la care astfel mê 'nchin eu?

De la tine, Filis? Dar aşa minune
Poate-aşa durere in inimi a pune?
Nici din cer nu vine chinul meu amar.

Incurênd muri-voiu, nici nu-i indoială:
Când nu ştim pricina ce ne-aduce-o boală
Leacul se găseşte numai foarte rar.

Repaus la un riu in pădure.

«Cu acest cântec, zise Sancho, nu se poate şti nimica, afară numai dacă nu cumva prin acest fir ce-i aice nu vom scoate şi ghemul la iveală. — Ce fir e aici? zise Don Quijote. — Pare-mi-se, zise Sancho, că graţia voastră a vorbit aice de fir. — Am zis Filis, respunse Don Quijote, şi acesta este negreşit numele damei de care se plânge autorul acestui sonet; şi zĕu, trebue să fie un poet bunişor, sau eu mĕ pricep puţin in acest meşteşug. — Cum? nu cumva, graţia voastră, se pricepe şi in cântece? — Şi mai mult încă decât gândeşti tu, respunse Don Quijote. Vei vedea când vei duce o scrisoare, plină de sus până jos cu versuri, doamnei mele Dulcinea del Toboso, căci voesc să ştii, Sancho, că toţi sau cei mai mulţi cavaleri pribegetori ai vremei trecute erau mari trubaduri şi mari musicanţi; că aceste două talente sau graţii, pentru a zice mai bine, sunt nedeslipite de pribegitorii inamoraţi. Adevĕr este că strofele cavalerilor vechi au mai mult spirit decât frumuseţă. — Să mai cetească graţia voastră, căci poate va găsi ceva care să ne mulţumească. — Don Quijote intoarse foaea şi zise: «Asta este prosă, şi pare a fi o scrisoare. — O scrisoare de trimis, doamne? intrebâ Sancho. — La inceput imi pare numai o scrisoare de amor, respunse Don Quijote. — Ei bine, cetească tare graţia voastră, zise Sancho, că-mi plac mult lucrurile aceste de dragoste. — Bucuros, zise Don Quijote, şi cetind-o tare, cum il rugase Sancho, vĕzù că astfel spunea:

«Mincinoasa ta făgăduinţă şi singura mea nenorocire, mĕ duc intr'un loc de unde mai degrabă vor ajunge la urechile tale veştile despre moartea mea decât accentele tânguirilor mele. M'ai respins, o ingrată, pentru unul care are mai mult, nu care preţueşte mai mult decât mine. Insă dacă virtutea ar fi o bogăţie ce se stimează, n'aş pismui eu fericirile altora, nici n'aş plânge propriile mele nenorociri. Monumentul pe care-l ridică frumuseţa ta, l'au resturnat faptele tale. Printr'insa inţelesei că erai un înger, şi prin ele cunosc că eşti femee. Remăi in pace, pricinuitoare de rĕsboiu pentru mine, şi facă cerul ca amăgirile soţului tĕu să fie totdeauna

ascunse, pentru ca tu să nu te căeşti de ceeace ai făcut, şi eu să nu-ţi cer resbunare de ceeace nu doresc.»

Sfirşind de cetit scrisoarea, Don Quijote zise: «Mai puţin din aceasta decăt din versuri nu se poate scoate altăceva decăt că cel ce o scrise este vreun amant despreţuit.» Şi resfoind mai toată cărticica, găsi alte versuri şi scrisori, din care pe unele le putu cetì, pe altele nu. Dar ceeace toate cuprindeau erau plăngeri, tănguiri, bănuieli, plăceri şi neplăceri, favoruri şi despreţuri, celebrănd pe unele şi plăngĕnd pe celelalte.

In vreme ce Don Quijote cerceta cartea, Sancho cerceta geamantanul, fără a lăsa un singur colţuşor intr'insul tot, nici in pernă, in care să nu caute, să nu rĕscolească, să nu străbată, nici cusătură pe care să n'o desfacă, nici fulg de lănă pe care să nu-l scarmene, pentru ca să nu remănă nemica, din lipsa de ingrijire şi de băgare de samă: atăt de mare nesaţ deşteptaserĕ intr'insul scuzii găsiţi, care treceau peste una sută. Şi cu toate că nu mai găsì nimic alta decăt ceeace găsise, el binecuvĕntă vĕnturăturile cu plapoma, vărsarea băuturei, neteziturile parilor, pumnii catîrarului, lipsa desagilor, furarea chebei, şi toată foamea, setea şi oboseala ce suferise in slujba bunului sĕu stăpăn, părĕndu-i-se că era mai mult decăt foarte bine plătit cu hărăzirea comoarei găsite.

Cavalerul Tristei Figuri remase cu mare dorinţă de-a şti cine poate fi stăpănul geamantanului, presupunĕnd, după sonet şi scrisoare, după banii de aur şi după cămeşile cele bune, că trebuea să fie vreun nobil inamorat, pe care despreţurile şi batjocurile damei sale trebueau să-l fi adus la vreun sfirşit desnădăjduit. Dar fiindcă in acest loc neumblat şi selbatic nu se arăta nime de la care să se poată informa, nu avù altă grijă decăt să treacă inainte, fără a apuca alt drum decăt acel ce voea Rocinante, adecă pe unde putea merge. In inchipuirea lui el credea totdeauna că prin acele huceaguri nu putea lipsì vre-o ciudată aventură.

Mergĕnd deci cu această idee vĕzù pe cuimea unui dămb, care se afla dinaintea ochilor lui, că mergea un om, sărind

din stincă in stincă şi din tufă in tufă cu o sprinteneală de uimit. I se părù că umblă gol, cu barba neagră şi deasă, cu părul incălcit, neincălţat la picioare, şi fără nimica dela genunchi in jos. Imprejurul şalelor avea nişte nădragi, ce păreau de catifea galbenă, dar rupţi in atătea bucăţi, incăt prin multe părţi i se vedea pelea. Capu-i era descoperit şi, deşi trecuse cu răpejunea cu care am spus, cavalerul Tristei Figuri vězù şi observă toate aceste amănunte. El ar fi voit să-l urmeze, dar nu isbutì, căci nu era dat slăbiciunii lui Rocinante să poată merge prin acele rîpi, şi mai ales fiind el de firea lui moale şi flegmatic. Indată Don Quijote işi inchipuì că acela era stăpănul pernii şi a geamantanului, şi-şi puse in gănd să-l caute, de ar fi ştiut chiar că va umbla un an prin acei munţi, pănă-l va găsi. Deci porunci lui Sancho să apuce de pe o parte a muntelui, căci el va merge pe cealaltă, şi poate că, prin această sirguinţă, vor da peste acel om care, cu atăta grabă, se făcuse nevězut de dinaintea lor. — Nu voiu putea face aceasta, respunse Sancho, pentrucă indată ce mě indepărtez de graţia voastră, frica vine spre mine şi mě impresoară cu mii de năluci şi de vedenii de tot felul. Şi ceeace vě spun să vě fie spre ştiinţă, pentru ca deacum inainte să nu mě mai depărtaţi de un deget de faţa voastră. — Aşa va fi, zise cel cu Figura Tristă, şi eu sunt foarte mulţumit că voeşti să te imbărbătezi de curajul meu, care nu-ţi va lipsì niciodată, chiar de ţi-ar lipsì sufletul din trup. Vino acum după mine incet incet, cum vei putea, şi fă-ţi fănare din ochi. Vom ocoli acest dămb, şi poate vom da de omul pe care l'am vězut, şi care fără nici o indoeală nu este altul decăt stăpănul lucrurilor găsite de noi. — La aceasta Sancho respunse: Cu mult mai bine ar fi să nu-l căutăm, pentrucă de l vom găsì, şi va fi poate stăpănul banilor, ştiut lucru este că va trebuì să-i inapoiez. Deaceea ar fi mai bine, fără să ne mai dăm o silinţă zadarnică, să-i ţin eu in bună credinţă, pănă căndd, pe această cale mai puţin deşanţată şi obositoare, se va arăta adevěratul lor stăpăn. Poate va fi tocmai după ce-i voiu fi cheltuit, şi atunci prinde orbul scoate-i ochii. — Te inşăli in aceasta, Sancho, respunse Don

Quijote. De vreme ce suntem in bănueală cine-i stăpânul lor, şi-l avem ca şi inaintea noastră, suntem datori să-l căutăm şi să-i dăm banii inapoi. Chiar de nu l'am căuta, puternicul prepus ce avem că el este, ne şi pune in aceeaşi vină ca şi cum ar fi inadevĕr. Astfel, Sancho prietene, căutarea lui să nu-ţi facă supĕrare, căci de mai mare supĕrare voiu scăpa eu de-l voiu găsi.» Deci el dădù pinteni lui Rocinante, şi Sancho il urmă pe jos şi incărcat, mulţumită lui Ginesillo de Pasamonte. După ce ei făcurĕ ocolul unei părţi a muntelui, găsirĕ căzută intr'un păriu, moartă şi pe jumĕtate măncată de căni şi pişcată de cioare, o catîră cu şea şi cu frĕu. Aceasta intări şi mai mult intr'inşii bănueala că acel ce fugea era stăpânul catîrii şi a pernii.

In vreme ce ei o priveau, auzirĕ un şuer ca de păstor care păzesc vite, şi deodată la stinga lor se arătă o mare mulţime de capre, şi in urma lor, pe culmea muntelui, se vĕzù căprarul ce le păzea, şi care era un om in virstă. Don Quijote il strigă, rugăndu-l să se coboare unde erau ei. El respunse in gura mare, că cine i-a adus prin acel loc puţin sau niciodată umblat, decăt de picioare de capre sau de lupi şi alte fiare ce umblau peacolo? Sancho ii respunse să se coboare că ei ii vor da bună samă despre toate. Căprarul se pogorì şi ajungĕnd unde sta Don Quijote, ii zise: «Pun rămăşag că staţi privind catîra năimită ce se află moartă in această rîpă. Ei bine, pre legea mea, sunt acum şese luni de cănd stă in acest loc. Spuneţi-mi, intilnit-aţi pe aici pe stăpânul ei? — N'am intilnit pe nime, respunse Don Quijote, fără numai o pernă şi un geamantanaş, pe care le-am găsit nu departe de aici. — Şi eu l'am găsit, respunse căprarul, dar niciodată n'am voit nici să-l ridic nici să mĕ duc pănă la dinsul, temĕndu-mĕ să nu dau peste ceva, şi să nu fiu invinovăţit că l'am furat. Căci cel necurat este meşter şi aruncă omului la picioare ceva care să-l facă să se poticnească şi să cadă fără a şti de ce şi cum. — Tocmai asta zic şi eu, respunse Sancho, că şi eu l'am găsit, dar n'am voit să mĕ apropiu de el, de-o svirlitură de peatră. Acolo l'am lăsat şi acolo remăne cum sta, căci eu nu vreau nici pe dracul să-l

vĕd nici cruce să-mi fac. — Spune-mi, omule bun, zise Don Quijote, ştii cine este stăpânul acestor lucruri? — Ceeace voiu şti a spune, zise căprarul, este că or fi acum şese luni aproape, poate mai mult, poate mai puţin, de când sosì la o colibă de păstori, departe de aici cam de trei leghe, un tĕnĕr frumos la statură şi cu bună infăţoşare, călare pe insăş această catîră care stă aici moartă, şi cu aceeaşi pernă şi geamantan ce ziceţi că aţi găsit şi nu le-aţi atins. El ne intrebâ ce parte din aceşti munţi era cea mai selbatică şi ascunsă. Noi ii spuserĕm că unde ne aflăm acum, şi aşa este şi adevĕrat, căci dacă intraţi o jumĕtate de leghe mai fund, poate nu veţi isbutì să eşiţi. Sunt uimit cum de a-ţi putut ajunge aici, că nu-i nici drum nici potecă care să ducă in acest loc. Spun deci că tĕnĕrul, când auzì respunsul nostru, se inturnă inapoi şi se indreptă spre locul ce-i arătasem, lăsându-ne pe toţi incântaţi de buna sa infăţoşare, şi minunaţi de intrebarea sa şi de graba cu care il vedeam mergĕnd şi intorcĕndu-se spre munţi. Deatunci niciodată nu l'am mai vĕzut, până când, căteva zile după aceea, eşì in drum unuia din păstorii noştri, şi fără a-i spune nimica, venì la dinsul şi-l lovi de multeori cu pumnul şi cu piciorul, apoi se duse la măgăruşul cu merinde, ii luă toată pănea şi brănza ce purta pe el, şi cu o nepomenită iuţeală, după ce a făcut aceasta, intră earăş in munţi. Când aflarĕm aceasta, căţiva căprari ne duserĕm să-l căutăm aproape două zile prin cel mai mare desiş al acestui munte. La urmă il găsirĕm ghemuit in scorbura unui gros şi puternic copac de plută. El eşi la noi cu multă blăndeţă, cu hainele deja rupte, cu faţa desfigurată şi atăt de părlită de soare incăt deabea il cunoscurĕm: hainele insă, deşi rupte, dar după cunoştinţa ce aveam de dinsele, ne făcurĕ să inţelegem că era acela pe care-l căutam El se inchinâ la noi politicos, şi in puţine dar cu minte vorbe, ne zise să nu ne minunăm că-l vedem umblând astfel, căci aşa trebuea spre a-şi implini oarecare canon ce i se dăduse pentru multele lui pĕcate. Noi il rugarĕm să ne spună cine este, dar niciodată n'o puturĕm scoate la capĕt cu dinsul. Deasemine ii cerurĕm, când va avea nevoe de me-

rinde, fără de care nu poate trăi, să ne spună unde l'am putea găsi, căci noi ii vom aduce cu multă grijă şi dragoste ; dar dacă nici aceasta nu-i place, să easă cel puţin spre a cere, ear nu să iee cu sila de la păstori. El ne mulţumi pentru hărăzirea noastră, ne cerù iertare pentru silniciile trecute, şi se prinse să ceară deacum inainte merinde, pentru dragostea lui Dumnezeu, fără a pricinuì vre o supărare cuiva. In ceeace priveşte locaşul unde şede, spuse că n'are altul decăt acela ce i inlesnea intimplarea in care-l apuca noaptea. Vorba o sfirşì cu un plăns atăt de duios, incăt noi, cei ce-l ascultam, am fi fost de piatră, de nu l'am fi intovărăşit, găndindu-ne cum il vĕzusem intăia dată, şi ce fel il vedeam atunci. Căci, după cum am spus, era un tĕnĕr foarte frumos şi plăcut. In vorbele sale politicoase şi bine intocmite, arăta că este persoană de neam bun şi foarte bine crescut, căci cu toate că noi care l ascultam eram niştе proşti, nobleţa lui era atăt de mare incăt ajungea să se descopere pănă şi prostiei. Dar aflăndu-se in mijlocul convorbirii, se oprì şi amuţì, pironì ochii in pămĕnt o bună bucăţică de vreme, şi noi toţi remaserĕm uimiţi şi nesiguri, aşteptănd să vedem la ce capĕt are să-l aducă această neaşteptată stare, pe care o priveam, nu cu puţină milă. Căci vĕzĕndu-l cum holbează ochii, cum stă ca un lemn uităndu-se in pămĕnt, fără a clintì genile mult timp, apoi alte dăţi inchizĕnd ochii, stringĕndu-şi busele şi increţind sprincenile, lesne pricepurĕm că-i venise fără veste vre o apucătură de nebunie. Dar şi el degrabă ne dădù a inţelege că adevĕr era ceeace găndiam noi, căci se sculă cu mare furie de la pămĕnt unde se intinsese şi sărì cu astfel de curaj şi turbare asupra celui intăiu ce se afla lăngă dinsul, incăt de nu i l'am fi luat de dinainte, l'ar fi ucis bătĕndu-l cu pumnii şi muşcăndu-l cu dinţii. Şi toate acestea le făcea zicĕnd : «Ah ! vĕnzĕtorule Fernando ! aici, aici ai să-mi plăteşti nedreptatea ce mi-ai făcut. Aceste măni iţi vor smulge inima in care găsduesc şi au salaş toate rĕutăţile la un loc, mai ales vicleşugul şi amăgirea.»

La acestea adăugea alte vorbe care toate tindeau a spune rĕu de acel Fernando şi a-l mustra cu numele de vi-

clean şi trădător. Deci il smucirĕm din mănі, nu cu puţină greutate, şi el, fără a mai spune un cuvĕnt se depărtà de noi, şi luănd-o la fugă, se afundà prin aceste desişuri şi tufari, incăt ne fu cu neputinţă de a-l urma. Din aceasta presupuserĕm că nebunia ii venea in restimpuri, şi că un om ce se numea Fernando trebuea să-i fi făcut vre-un mare rĕu, atăt de grozav căt arăta sfirşitul la care-l adusese. Toate acestea s'au adeverit in urmă, in multele dăţi cănd el ne-a eşit in cale, uneori pentru a cere de la păstori să-i dee ceeace ei au demăncare şi alteori pentru a-le lua cu deasila. Căci căt timp este in toiul nebuniei, chiar cănd păstorii ii dau de voea lor, nu primeşte nimica, dar le ia, bătĕndu-i cu pumnii. Cănd insă e cu mintea intreagă cere pentru dragostea lui Dumnezeu incetinel şi cu blăndeţă şi cănd capătă, mulţumeşte de mii de ori, fără să lipsească şi lacrimile. Şi inadevĕr vĕ spun, domnilor, urmà caprarul, că eri ne otărirĕm, eu şi patru păzitori, doi, slugi la mine, şi doi prieteni ai mei, să-l căutăm pănă il vom găsi, şi după ce-l vom găsi, sau de voe sau de nevoe, să-l ducem in oraşul Almodovar, care e la opt leghe de aici. Acolo il vom lecui, dacă boala sa are leac, sau vom afla cine este, cănd işi va veni in minte, şi dacă are părinţi, cărora să le vestim nenorocirea sa. Eată, d-lor, ceeace vĕ pot spune despre ceeace m'aţi intrebat, şi inţelegeţi că stăpănul lucrurilor ce le-aţi găsit este acelaş ce l'aţi vĕzut ieri trecĕnd cu atăta repejune şi fără haine.»

Don Quijote care spusese deja cum vĕzuse pe acel om sărind prin munţi, remase uimit de cele ce auzì de la căprar şi cu mult mai mare dorinţă de-a şti cine este nenorocitul nebun. El işi propuse dar in sine ceeace găndise deja, de a-l căutà prin tot muntele, fără a lăsa ungher nici peşteră intr'ĕnsul in care să nu se uite, pănă il va găsì. Norocul insă potrivì lucrurile mai bine decăt credea şi aştepta el, căci chiar in acel moment se arătà in văgăuna culmii ce se intindea pănă unde erau ei, tĕnĕrul ce căuta. El venea vorbind cu sine lucruri ce nu puteau fi inţelese deaproape, cu atăt mai mult de departe. Imbrăcămintea lui era astfel cum s'a descris, numai că apropiindu-se, Don Quijote vĕzù că un

spenţer, rupt bucăţi, pe care-l purta pe umĕr, era parfumat cu chilimbar. De aici înţelese insfirşit că o persoană ce purta astfel de haine nu putea să fie de neam de rând. Când tĕnĕrul venì la dinşii ii salută cu glas moale şi răguşit, dar cu multă politeţă. Don Quijote ii intoarse salutările cu aceeaşi delicateţă şi dăndu-se jos de pe Rocinante, cu nobilă înfăţoşare şi

graţie se duse să-l imbrăţoşeze şi-l ţinù multişor strins in braţele sale, ca şi cum de mult timp l'ar fi cunoscut. Celălalt, pe care-l putem numì *Ruptul cu rea Figură,* precum s'a numit Don Quijote cu *Figura Tristă,* după ce s'a lăsat a fi imbrăţoşat, il depărtâ puţin de la sine şi punĕndu-i mănele pe umeri lui Don Quijote, stătù privindu-l, ca şi cum voea să vadă daca il cunoştea. Poate că el nu era mai puţin uimit vĕzĕnd figura, aerul şi armele lui Don Quijote, decăt era Don Quijote vĕzĕndu l pe dinsul. La urmă, cel care vorbì intăi după imbrăţoşare fu Ruptul, care zise ceeace se va spune mai departe.

(Va urma).

ST. G. VĂRGOLICI.

Istoria limbei şi literaturei române

DE IOAN NĂDEJDE.

Intăia impresiune ce ne lasă «Istoria limbei şi literaturei române» a d-lui Ioan Nădejde e neorânduiala cu care e alcătuită. Cartea intreagă cuprinde 516 pagine şi se imparte in trei părţi. Partea intăia, cea mai voluminoasă, e singură cu mult mai mare decăt jumătatea cărţei intregi, cuprinzênd 375 pagine; partea a doua, cea mai mică, e numai de 35 pagini, ear partea a treia de 70 pagine. Subimpărţirile sau paragrafele sunt earăş fără nici o rânduială făcute. Astfel, partea intăia are 18 paragrafe; de fapt insă ele sunt numai 17 şi eată de ce: paragrafele 1, 2, 3, etc. merg urmându-se pe rând până la al 11-lea; de la acesta insă autorul păşeşte peste al 12-lea, ajungênd deadreptul la al 13-lea, după care continuă cu al 14-lea, etc. până la al 18 lea şi cel din urmă. Partea a doua se compune numai din două paragrafe, ear la partea a treia, ear neorânduială: Paragrafele 1, 2 şi 3 se urmează consecutiv, pe urmă ear ajungem la paragr. 2 şi insfirşit ultimul paragr. nici nu e numerotat. Ăncă o dovadă că d. Nădejde n'a urmat nici o regulă şi n'a pus nici o atenţiune in scrierea sa, ne-o dă d-sa insuş pe pag. 461. Vorbind despre *Ţiganiada* lui Ioan Budai Deleanu zice: «această epopee, deşi prea pedantă şi incălcită, are bucăţi foarte nostime, vom reproduce căteva mai insemnate la sfirşitul cărţii», ear la sfirşitul cărţii nici nu se aminteşte de Ioan Budai Deleanu, necum să se reproducă bucăţile cele foarte nostime făgăduite.

Oricum ar fi însă lucrul, nu se poate tăgădui că «Istoria limbei şi literaturei române» a d-lui Nădejde are şi părţile sale bune. Mai cu seamă legile fonetice ce autorul încearcă să stabilească după sistemul ştiinţific al lui Lambrior sunt vrednice de toată luarea aminte a filologilor români. Dar chiar în partea aceasta a cărţii, cea mai bună precum am zis, autorul face o mare greşală, anume de-a nu ţinè socoteală de ce este bine statornicit pe terenul filologiei şi de-a nu se feri de ce este ipotetic. Cea mai mare parte a legilor limbei noastre nu sunt legi bine hotărite şi resolvite într'un fel sau într'altul, legi asupra cărora toţi filologii să nu mai aibă nimic de zis. Multe din părţile studiului ştiinţific al limbei sunt încă pendente, sunt încă în proces. Unii au o părere asupra lor, alţii cu totul alta. Şi argumentele fiind deopotrivă de serioase şi deoparte şi de alta, remâne ca critica şi timpul să dea dreptate sau unora sau altora, sau poate nici unora nici altora. A venì însă cu astfel de legi dubioase într'o carte didactică şi a judeca înaintea elevilor un proces pentru care este alt câmp, altă arenă mai potrivită, este neapărat o procedare rĕu calculată din toate punctele de vedere. Rĕul tot este de bună seamă că n'avem încă nişte legi bine hotărite în filologia noastră; căci dacă astfel de legi ar fi cum sunt d. es. în alte limbi, toată greutatea facerii unei cărţi de natura «Istoriei limbei şi literaturei române» a d-lui Nădejde ar fi gruparea şi sistematizarea nimerită a acelor legi. Folosindu-ne de progresele realizate în filologie la celelalte popoare sunt mulţi sorţi ca astfel de legi să le avem într'un timp relativ scurt. Dar până atunci ce trebue să facă autorii de «Istoria limbei»? Desigur să se mărginească numai la legile positive ce sunt cunoscute până acum, şi să caute a le sistematiza numai pe aceste în modul cel mai nimerit ce vor crede de cuviinţă. Ear dacă se ocupă mai indeosebi cu studiul limbei, şi dacă isbutesc a găsì adevĕrul asupra unor chestiuni necunoscute sau nestatornicite îndeajuns, atunci să publice prin reviste, broşuri sau studii speciale cercetările lor şi conclusiunile la care ele duc. In tot casul, cercetările acestea nu trebue să vadă lumina tiparului pentru întâia dată

intr'o carte didactică. D. Nădejde însă tocmai aceasta a făcut-o; d sa a dat cărţii d-sale aparenţele unor cercetări cu totul personale şi deaceea il vedem pe multe locuri zicênd d. es.: «asupra punctului acestuia d. cutare e de cutare opiniune, *eu* însă sunt de cutare opiniune contrară» (vezi pag. 25, 41, 62, etc.) Dealtfel nu numai lipsa unor legi determinate a făcut pe autor să recurgă la acest procedeu. In tot cursul operei sale vedem oarecum tendenţa de-a da materiilor ce tratează formele exterioare ale unei polemice. Astfel, chiar in § I, imediat după prefaţă, sub titlul: «Trebuinţa de-a învăţa cât mai adânc limba română» cetim următoarele:

«Mult timp nu se învăţa românește decât in şcoalele primare; in gimnasii şi licee limba română era lipită lângă cea latină, *in fapt însă profesorii de latineşte nu-şi dedeau vreo osteneală cu studiarea limbei noastre.* Acuma de un şir de ani s'a pus in programe şi limba română, dar nu s'a dat studiului desvoltarea ce i se cuvine, dacă vroim ca oamenii culţi de la noi să vorbească şi să scrie românește fără greşeli. *Urmând ideile lui Lambrior am căutat să merg mai departe pe calea deschisă de dinsul şi, pentru acest scop, după cursul meu de gramatică, am hotărit a lucra şi cartea de faţă.* In adevĕr, studiul abstract al gramaticei nu poate da deprinderea de-a vorbì şi a scrie curat o limbă, trebue modele literare din toate veacurile. Punênd inaintea şcolarilor modele din trecut, avem de gând să-i facem să le placă mai mult a lua cuvinte plastice din autorii vechi ori din popor, decât să imple limba cu cuvinte neinţelese, cu treabă şi fără treabă.

«Poate oare fi mai mare nedreptate pentru limba românească decât cea ce i se face acuma? Limba greacă veche se crede aşa de folositoare incât se dau in cursul superior al liceelor note asupra dialectului doric şi ironic; pe când pentru limba română mai nu se aude vorbindu-se de dialectul macedonian or de cel istrian! Programul clasei a VII-a cere istoria limbei şi literaturei române, această istorie, fie oricât de prescurtată, presupune cunoştinţi destul de adânci in istoria sunetelor (fonetică), in istoria formelor gramaticale (etimologie),

in istoria construcţiilor (sintaxă). Apoi studiarea producţiilor literare nu se poate face fără cunoştinţele mai sus citate şi fără cunoştinţa ortografiei chirilice. Toate aceste cunoştinţi *ar trebui predate* in clasele superioare alături cu retorica şi poetica. Lambrior aşa a şi inţeles programul şi aşa a şi făcut cursurile. *Pentru asemenea curs cartea aceasta este numai decât trebuitoare.*»

Am reprodus inadins un paragraf intreg. El face parte *din corpul cărţii de predat,* nu e nici prefaţă nici notă. Şi după această lămurire intrebăm: este acesta stil şi materie de carte didactică? Acesta-i chipul in care autorul trebue să se adreseze elevului şi elevul profesorului? Trebue să spună elevul profesorului său, că aşa este a se inţelege programa clasei a VII şi nu in alt mod? Trebue să i spună că profesorii de latineşte insărcinaţi in clasa IV cu predarea limbei române nu-şi fac datoria? Trebue să-i spună că limba greacă veche nu e de nevoe a se preda in liceu, deşi in ea s'au scris atâtea opere de mare valoare, ci că trebue a se prefera dialectul macedonian şi cel istrian, in care nu s'a scris nimic şi care nu sunt încă nişte limbi literare? Dacă vom lămuri care este chemarea cărţilor didactice in genere pentru clasele primare şi pentru liceu vom vedea mai clar cât de mult păcătueşte cartea d-lui Nădejde sub acest raport.

Inadevĕr, care este principiul ce predomină pretutindeni in invăţământul primar şi secundar? Unul singur: *cultura generală a şcolarilor şi până la un punct, formarea caracterului lor când vor ajunge a fi oameni de societate.* In orice ţară dacă vom cerceta vom vedea că programele tocmai acest scop urmăresc. Elevilor li se predă tot felul de cunoştinţe şi despre deosebite materii, nu cu scopul de a-i specializa in vreuna din ele, ci cu acela de a-i forma. Scopul programelor de liceu mai cu seamă este ca tĕnĕrul absolvent să aibă toate cunoştinţele cerute unui om din societatea cultă. Şi e firesc lucru ca şi cărţile didactice, destinate pentru aceste şcoli, aceeaşi ţintă să urmărească; e firesc lucru că şi ele trebue să tindă nu numai a imbogăţi cunoştinţele elevului, dar mai cu seamă să desvolte facultăţile lui intelectuale, punĕndu-l in posiţiunea

de a-şi aduna cunoştinţele intr'un mănunchiu şi deschizându-i calea către specialităţi. Acolo unde tănărul se devotează numai uneia din ramurile in care activitatea intelectuală a omului se manifestă, acolo unde nu se slujeşte de cunoştinţele căpătate in şcoalele primare şi in liceu decât ca de nişte accesorii, ca de o chee cu care să deschidă porţile specialităţii ce imbrăţoşează, sunt universităţile, facultăţile. Şi dacă in toate ţările civilisate acest principiu a predominat la orânduirea invăţământului in Stat in aşa mod şi nu in altul; dacă şi noi Românii, imitând pe străini, mai marii noştri in ale invăţăturei, am adoptat acest principiu, pentru ca, mergând pe aceeaşi cale, să ajungem cu timpul şi incetul cu incetul la aceleaşi resultate; dacă insfirşit, de acest principiu călăuziţi, am făcut programele invăţământului primar şi secundar, e natural ca şi cărţile didactice să ţie socoteală de aceasta, e natural că nici ele nu trebue să nesocotească principiul fundamental al invăţământului nostru.

Precum am zis, aproape intreaga filologie a limbei româneşti e încă tot in faşe, pentru că filologii noştri mai insemnaţi n'au convenit încă asupra unui sistem, ear in deosebitele chestiuni de amănunt ce intilnesc in cercetările lor unul inpărtăşeşte o părere, altul emite alta. Aceste păreri neunificându-se in totul, şi pe de altă parte Academia română neintervenind cu autoritatea cu care intervin academiile altor ţări in chestiuni de această natură, autorii cărţilor didactice pentru şcoalele primare şi pentru licee trebue să-şi restringă cercetările lor numai la cercul chestiunilor positive, oricât de strimt ar fi el, ear ceeace va determina de-o-camdată supravieţuirea unei cărţi asupra alteia va fi *modul de sistematizare* a materielor certe cuprinse in ele. Pentru că oricât de incălcită şi plină de lătunoi ar fi ţesetura filologiei române, nu e mai puţin adevărat că asupra multor chestiuni lumină adevărată s'a făcut. O carte didactică numai asupra acestora trebue să stăruiască şi să lase la o parte tot ce este indoelnic sau obscur.

D. Nădejde pe lângă că nu face aceasta, pe lângă că nu aranjează in mod accesibil legile bine statornicite ale fo-

neticei limbei române, dar încă citează numele, teoriile, ortografiile etc. a o mulţime de autori, combătându-i şi încercându-se a scoate teoriile d-sale drept cele mai intemeiate; asemenea citează numele mai multor ziare şi reviste polemizând cu ele, — aşa in cât greşala toată e că d. Nădejde crede că o aşa scriere, bună poate ca studiu de revistă, poate fi pusă in aşa condiţiuni in mâna elevilor din liceu. La Universitate, unde tânărul se specializează, unde, precum am zis, dispare acea enciclopedie care in învăţământul primar şi secundar îşi are raţiunea sa şi unde studentul e destul de capabil şi de matur pentru a cerne spusele profesorului său şi a se declara chiar adversar al unora din ele, — bine înţeles când argumente puternice l'ar determina la aceasta, — la Universitate, zicem, punerea in discuţiune a celor mai dubioase şi mai controversate chestiuni şi exprimarea opiniunilor personale ale profesorilor, trec mai lesne; in liceu însă lucrurile se schimbă: incertitudinea se alungă, dubiosul se indepărtează; elevilor li se spun numai lucruri certe şi bine stabilite, cari să nu fie numai părerea noastră proprie, ci şi a tuturor celor ce s'au ocupat şi s'au specializat in ramura respectivă.

Căci — pentru ca să revenim la o intrebare din urmă — intrucât va contribui cartea d-lui Nădejde, admiţând-o introdusă in scoalele secundare, la cultura generală trebuitoare viitorului membru al societăţii culte? Intru cât viitorul medic, viitorul inginer sau viitorul magistrat vor profita din aceea că d. Nădejde a mers pe urmele lui Lambrior şi a făcut mai departe descoperiri pe această cale, sau din aceea că d sa nu se impacă cu cutare autor asupra cutărei opiniuni emise de dinsul? De sigur că intru nimic. Şi deci cartea d-lui Nădejde, sub acest raport judecând-o, nu corespunde nici de cum destinaţiunii sale. Ea este o polemică, ea cuprinde teorii dubioase, ea nu e alcătuită numai din legi fonetice positive, cum ar trebui să fie in partea in care se cercetează istoria limbei, ea păcătueşte contra programei şi contra principiului ce predomină învăţământul secundar, şi ca atare e cu neputinţă a o pune in mânile elevilor liceali pentru cari este menită. Şi ear, intru cât cartea d-lui Nădejde e proprie a forma carac-

tere hotărite viitorilor membri ai societăţii, dacă este adevărat că şi şcoala trebue să contribue la formarea caracterelor? De sigur că earăş intru nimic. Cu legi dubioase vei forma caractere dubioase, şi elevul intrat ca om in societate nu va şti nimic positiv, ci va fi gata a ceda argumentaţiunii oricărui pretins erudit ce i-ar eşi inainte. Bune, interesante chiar rămân aproape numai bucăţile reproduse din deosebiţi autori ca mustre de limbă din deosebite veacuri, deşi cam nepotrivite faţă cu menirea cărţii. Literaţii mai cu seamă le-ar cetì cu folos, căci ar putea alege, ce e drept, unele cuvinte, unele expresiuni şi unele construcţiuni chiar, mai potrivite cu firea limbei noastre in locul celor străine ce le intrebuinţează. Dar a se preda in şcoli legile stabilite de d. Nădejde asupra istoriei limbei noastre, aşa ipotetice şi presumtive cum sunt, — peste putinţă!

Trecem la Istoria literaturei române.

Când cineva işi propune să scrie Istoria literaturei unei limbi, pe lângă cunoştinţe destule, se cere numai decât să fie nepărtinitor in aprecierile sale, să aibă drept criteriu de judecată *artisticul* şi un puternic spirit critic. Fără aceste ii va fi cu neputinţă să reuşească. Cea mai bună istorie a literaturei române ar fi după părerea noastră, adunarea — in fragmente cel puţin — a lucrărilor mai de valoare ce s'au scris in româneşte fie ca proză fie ca poesie.(1) Această adunare, sistematizată după autori şi după epocele când au scris, trebue să fie insoţită de vederi critice asupra deosebitelor epoce cum şi asupra autorilor, cărora să li se facă biografiile, pentru ca vieţele, măcar a celor mai insemnaţi dintre ei, să fie cunoscute elevilor. Folosul ce va resulta din o aşa procedare este insemnat. Mai intâiu elevii vor căştiga cunoştinţe generale asupra caracteristicei deosebitelor epoce; apoi cunoştinţe asupra vieţelor autorilor români mai insemnaţi şi deci a inprejurărilor ce au influenţat ca ei să scrie in genul in care au scris; insfirşit, cunoştinţe asupra bucăţilor literare mai de valoare, de

1) D. Miron Pompiliu a făcut o asemenea adunare nemerită in ceeace priveşte poesia, şi publicată sub titlul: *Antologia română*.

unde ar învăţa corectitudinea stilizărei şi plasticitatea in exprimarea ideilor.

In cartea d-lui Nădejde deabia găsim la sfirşitul ei patru modeluri de limbă din Miron Costin, Ioan Neculcea, Nestor Ureche şi Mitropolitul Dosoftei. Insă in toată partea ce tratează despre istoria literaturei, zadarnic vom căuta vreun sistem in aranjarea materiilor, zadarnic vom căuta vreun criteriu de judecată. Şi dacă ar fi numai atăta, cartea d-lui Nădejde ar fi numai rea de introdus in şcoli; ea mai este insă şi condemnabilă pentru că autorul e părtinitor in aprecierile sale. Cu toată precauţiunea ce a luat-o, prilejit de biografia lui Nestor Ureche, de a face declaraţiunea că «ceeace facem pentru literaţii noi, datori suntem a face şi pentru cei vechi, *dacă nu vroim ca pasiunile politice, sociale şi religioase să ne facă a găsi frumuseţi literare la cei din partida noastră, chiar când nu-s frumuseţi, şi să vedem numai rĕu şi greşeli la adversari, chiar când aceştia au talent literar*» (p. 454), d. Nădejde nu va aduce pe nimeni in rătăcirea de a-l face să creadă că a judecat cu nepărtinire pe autorii vechi şi noi şi că a apreciat conştiincios talentul fiecărui literat. Cuprinsul cărţii e cea mai vie dovadă despre aceasta, ear declaraţiunea de mai sus este numai o portiţă de scăpare in inprejurări grele, metodă usitată de toţi acei ce vestejesc un rĕu, anume ca să-l facă ei inşii.

Vorbind despre Al. Donici şi Dimitrie Ţichindeal (p. 462) autorul zice că «aceşti doi fabulişti ai noştri s'au redus la simpli plagiatori şi prin urmare nu ne vom mai pierde timpul cu dinşii, fără a ţinea in seamă că frumuseţea limbei lui Donici, versurile lui corecte şi trecerile reuşite de la versuri scurte la versuri lungi, şi din contra, constituesc pentru dinsul un mare merit ca scriitor român,—şi fără a ţinea in seamă că Ţichindeal cu traducerile sale a avut o oare care influenţă literară asupra spiritelor pe timpul sĕu. Dar dacă d. Nădejde crede că nu trebue să-şi mai peardă timpul cu dinşii, am intreba numai: pentru ce i-a mai menţionat?

Vorbind despre Const. Negruzzi — şi să nu se uite: *intr'o carte didactică* — zice: «totuş cât e vorba de unele

novele *e foarte de temut* să nu fie numai traduceri de prin ruseşte şi franţuzeşte»... Şi această *temere*, neintemeiată pe dovezi positive, se sprijineşte intre altele pe aceea că Negruzzi «era bun prieten cu Donici!»

Pe Konaki eată cum il judecă d. Nădejde :

Meritul lui «a fost prea exagerat de unii;»... «din poesiile sale publicate sub titlul de *Alcătuiri şi tălmăciri*, cele mai multe sunt traduse ori imitaţii şi cele originale sunt in general foarte sarbede, *cu un cuvênt Konaki n'a fost poet, ci versificator, ba versificator foarte necorect*»...

Singură această apreciare a d-lui Nădejde ne arată de ajuns «imparţialitatea» cu care a judecat meritele literaţilor români.

Despre scrierile cătorva literaţi mai noi eată unele opiniuni ale autorului :

Novelele populare ale d-lui N. Gane sunt «prea pretenţioase»(?); novelele d-lui Slavici sunt «mai toate scrise *à thèse*»; «in general ceeace strică piesele lui Caragiali e tendinţa lor *reacţionară;* «Poveţele uncheşului sfătos» ale decedatului Ispirescu sunt «banalităţi nesărate şi cu tendinţi ciudate»; in poesiile d-lui Alecsandri «inspiraţia *nu* porneşte de la sentimente inalte ori de la aspiraţii mari,»... «poesiile sale lirice sunt *uşoare*,... «comediile lui degenerează in farse,»... n'a ţinut socoteală de unele observaţiuni ale d-lui V. G. Morţun, făcute in «Contimporanul» anul al V-lea sub titlul : *Chestii teatrale;* Eminescu e *reacţionar*; epigramistul Cuza asemenea; Vlahuţă are foarte multe poesii slabe şi scrie novele «desgustătoare ca tendinţă», etc.

Intr'un cuvênt intreaga literatură română, după d. Nădejde, numĕră literaţi ca aceştia, fiecare avênd petele lor, — ear printre toţi strălucesc ca literaţi fără pată, de mare talent şi de mare valoare doi mai cu seamă : 1-iu, d. *V. G. Morţun*, redactorul părţii literare de la «Contemporanul», care a scris pe Ştefan Hudici *«intăia dramă românească bună şi luată din viaţa reală»* şi care scrie intr'o limbă *«fără exemplu in ţara noastră»*, şi al 2-lea, d. *D. A. Teodoru*, care ca poet «are mare talent şi deci mare viitor literar!»

Apoi bine, cu aşa spirit critic şi cu aşa *nepărtinire* trebuesc scrise cărţile didactice?

Pe lângă că d. Nădejde nu caracterizează prin trăsături generale epoca literaturei noastre contemporane, precum nici celelalte epoce, pe lângă că nu arată ce fel s'a produs şi lăţit gustul literar, mai cu seamă in deceniile din urmă, pe lângă că amestecă in biografiile necomplecte ale deosebiţilor literaţi observaţiuni de natură cu totul străină literaturei, apoi mai este şi de o părtinire revoltătoare. Căci oricine înţelege că ridicând pe *Ştefan Hudici* al d-lui Morţun la ameţitoarea înălţime a *intâei piese româneşti bune* şi poesiile d-lui Teodoru la nivelul celor mai bune poesii, d. Nădejde face un simplu act de camaraderie pentru tovarăşii d-sale de la «Contemporanul».

In deşert d. Nădejde s'a legat cu vorba că se va feri de a găsi frumuseţi literare la cei din partida d-sale, când ele n'ar fi frumuseţi şi că nu va vedea numai rău şi greşel la adversari chiar când ei ar avea talent literar. Atunci când a făcut această declaraţiune (de altfel de prisos, de oarece nici n'ar trebui să ne aşteptăm la altceva) a avut mintea intr'un moment de seninătate care a dispărut imediat ce făgăduinţa trebuea demonstrată prin fapte. Nicăirea nu vedem pe d. Nădejde judecând o lucrare din punctul de vedere curat *artistic*, ci peste tot locul il vedem amestecând in judecata d-sale *pasiunile politice*. Astfel in biografiile multor literaţi— dintre cari pe unii de valoare ii lasă la o parte fără nicio causă binecuvêntată — il vedem spunêndu-ne de *tendinţe*, de *retrogradismu* etc. In biografia d-lui Iacob Negruzzi ne spune şi mai lămurit că «ideile politice nu pot să nu se oglindească în operele literare» (p. 472). Şi se 'nţelege, procedând astfel, nepunêndu-se din puntul de vedere curat artistic şi literar, d. Nădejde a ajuns departe, foarte departe cu conclusiunile d-sale.

Dar fiindcă e vorba de părtinire, să mai citâm o particularitate de unde se poate vedea mai lămurit până unde a impins d. Nădejde pasiunea in judecata d-sale.

Intre autorii contemporani d-sa a găsit de cuviinţă să citeze şi pe d-nii Cuza şi Mille; acestor doi literaţi d. Nă-

dejde in mod excepţional le adauge inaintea numelui propriu formalistul epitet de *domnul.* Această politeţă extraordinară cu care se poartă autorul faţă cu aceşti doi *domni,* este nici mai mult nici mai puţin decăt *o rĕsbunare!*(1) Acum inchipuiţi-vĕ de căt interes sunt pentru elevi şi pentru profesori rĕsbunările personale ale autorilor de istorii a literaturei romăne şi ce mare fericire este pentru un biet literat să aibă de prieten un astfel de autor!

In resumat, cartea d-lui Nădejde are şi căteva lucruri bune; in schimb insă ea are o mulţime de neajunsuri, intre care: disproporţia prea bătĕtoare la ochi dintre părţile sale constitutive; enunţiarea a o mulţime de legi fonetice indoioase; lipsa de sistem in orănduirea materiilor, mai cu seamă in partea intăia (istoria limbei); un stil greoiu de polemică; nici un studiu, nicio privire generală asupra istoriei literaturei romăne; lipsă de spirit critic, lipsă de simţ artistic; aprecieri personale şi părtinitoare, — ear mai presus de toate depărtarea de la programa şcoalelor secundare şi nesocotirea principiului fundamental al invăţămĕntului.

In aşa condiţiuni, cu destule măsuri de precauţiune, cartea poate fi cetită cu folos chiar pe une locuri de către acei ce se ocupă in special cu studiul limbei, căci despre partea referitoare la istoria literaturei nici vorbă că nu poate fi consultată. Dar a se introduce o asemenea carte in şcoli ar fi o greşală de neertat.

Incheem cu o scurtă observaţiune: *n'avem ăncă o istorie a limbei şi literaturei romăne.* D. Ar. Densuşeanu a scris şi d-sa o astfel de operă, fără să fi reuşit. Pe lăngă greşelele

1) In numĕrul din urmă al «Contemporanului» (No. 3 din Octombre) intr'un articol intitulat *Istoria limbei şi literaturei romăne,* in care ni se respunde la o altă critică făcută asupra acestei opere, d. Nădejde confirmă faptul că a *domnit* pe d-nii *Mille* şi *Cuza,* din causă că cu cel dintăi e certat, ear acest din urmă e reacţionar! Lăsănd la o parte pe d. Mille, intrebăm pe d. Nădejde: dacă a *domnit* pe d. Cuza fiindcă e reacţionar, pentru ce n'a *domnit* incaltea pe toţi acei despre cari zice că ar fi reacţionari, cum sunt: d-nii *Eminescu, Iacob Negruzzi, Caragiali* etc.?»

ştiinţifice strecurate in istoria limbei(1), d-sa a judecat intr'un mod foarte eronat istoria literaturei, căzĕnd in acelaş pĕcat ca şi d. Nădejde, cu singura deosebire că pentru cel dintăi fruntaşul poesiei române e Andrei Mureşeanu, ear pentru cel de al doilea literatul cel mai de seamă care scrie intr'o limbă fără exemplu in ţara noastră, e d. V. G. Morţun!

Aceste opiniuni sunt aşa de stranii şi aşa de personale, incăt ne vine foarte greu să credem că măcar autorii lor le impărtăşesc. In tot casul, lumea care se ocupă şi se ţine mai mult sau mai puţin in curentul mişcării noastre literare, judecă cu totul altfel lucrurile.

IOAN N. ROMAN.

---

1) Vezi critica d-lui Ioan Bogdan din «Conv. liter.», anul XIX, No. 8.

POESII

AD MERCURIUM

Tu care selbătăcia omenirii, pe pămĕnt
Imblănzit-o ai Mercure, prin puterea de cuvĕnt
Şi prin ale luptei forme şi deprinderi măestrite,
Crainic al marelui Joe şi al Zeilor, mărite
Descoperitor al lirei cea cu gătul indoit,
O nepot al lui Atlante mult la vorbă iscusit,
Ţie care poţi ascunde c'o glumeaţă 'ndemănare
Orice vrei, ţie, eu astăzi iţi inchin a mea cântare!
— Când erai copil, odată inşălând ai fost luat
Nişte junci ai lui Apollon, zeul foarte supărat
Te ameninţâ cerĕndu-i, dar sbucnì de ris vĕzĕndu-şi,
De pe umeri, fără veste, că-i luaseşi arcul insuş.
Priam incărcat de daruri tot sub ocrotirea ta
A putut eşind din Troja cu 'nlesnire-a inşăla
Pe Atrizii cei prea mândri, veghile tesaliane
Şi luminele aprinse intre lagăre duşmane. —
Tu duci sufletele blănde la limanul fericit
Şi cu varga ta de aur stringi in juru-ţi liniştit
Ceata umbrelor uşoare, tu ce meriţi cu prisos
Harul zeilor din ceruri şi al zeilor de jos!

Horaţiu. Oda IX. Cartea I.

AD REMPUBLICAM

O navă! valuri nouĕ te trag ear cătră mare!
Ce faci? din port afară nu fă nicio mişcare!
Nu vezi c'atale vîsle pe laturi nu mai sunt,
Că frănt iţi e catargul de-al Africei greu vĕnt,
Antenele gem toate, carena ta lipsită
De funii, abia poate cu marea necăjită
Să lupte, nu ai pănze, nu ai nici Dumnezeu
Cui, la un nou pericol să 'ndrepţi ear glasul tĕu!
— Tu care eşti făcută din brad de Pont, copilă
Din nobilă pădure, zadarnic vrei in silă
Să-ţi lauzi neam şi nume, vîslaşul cel fricos
Nu mai se 'ncrede in pupe vopsite doar frumos!
De nu vrei ca la vĕnturi s'ajungi o jucărie
Păzeşte-te! Tu care odinioară mie
Tot pricină de grijă mi-ai fost şi de necaz,
Cu dor şi cu iubire mĕ 'ntorc la tine azi,
Şi-ţi zic, ia seama bine să nu te rătăceşti
Pe marea ce desparte Cycladele greceşti!

Horatiu. Cartea I, oda XII.

AD NAVEM QUA VEHEBATUR VIRGILIUS ATHENAS PROFICISCENS

De-a Ciprului stăpănă, astrii cei strălucitori,
Fraţii gemeni ai Helenii să-ţi fie protegĕtori
Şi Eol ţinĕndu-şi bine vĕnturile 'ncătuşate,
Singur Iapygului numai să-i ingădue de-a bate!
Navă, care cu Virgiliu grea respundere-ai luat
Du-mi-l rogu-te pe ţĕrmul Atticei nevătămat,

Şi-mi păstrează jumĕtatea sufletului meu iubită.
— De stejar şi de aramă cu trei păturĭ invelită
Fost-a inima acelui care infruntâ intâi
Intr'o şubredă de luntre crunta mărilor mănii
Şi nu se temù de vĕntul Africei, ce aprig şade
Prins cu crivĕţul in luptă, nici de tristele Hyade,
Nici de-a Notului turbare, ce stăpăn e după plac
Marea s'o rostogolească sau s'o schimbe intr'un lac!
Şi de care fel de moarte putù să se teamă oare
Cel ce cu ochi reci privit-a jivine inotătoare,
Marea când işi umflă pieptul şi Acroceraunii,
Stăncele de peatră arsă mult fatale 'n vijelii! —
In zadar zeul puternic, cu hotare de Oceane
Despărţì el ţări şi lume, daca inţr'insele noiane
De nelegiuite vase totuş petrecute sunt!
La 'ntreprinderi omenirea indrăsneaţă-şi dă avĕnt
Indreptăndu-şi sirguinţa cătră lucruri neertate!
Neamul lui Jafet semeţul cu uneltiri vinovate
A adus in lume focul, după foc, astfel răpit
Din cereasca locuinţă pe pămĕnt s'au năpustit
Slăbiciunea cea de spaimă şi a frigurilor ceată
Şi a morţii trebuinţă, păn'atunci atăt de 'nceată,
Din adănca-i depărtare paşii grabnic şi-i sporì.
Cu aripi nedate firii omului Dedal fugì
Străbătĕnd in sbor vĕzduhul, Hercule munca-şi sfirşeşte
Pĕtrunzĕnd in Iad cu sila. Greutatea nu opreşte
Zelul omului la lucru! Nebunii de noi! dorim
Să atingem cerul insuş şi doar nu ingăduim
Prin nemernicia noastră, nici o zi să aibă parte
Joe fulgerul sĕu aprig, să-l mai lase la o parte!

Horatiu. Cartea I oda III.

D. C. OLLANESCU.

SPERANȚA

(din SCHILLER)

Oamenii adese vorbesc și visează
Că zile mai bune-or veni,
Ei după un țĕl mai ferice vĕnează
Lacomi, și zi după zi.
O lume se duce și alta 'n loc vine
Ear omul sperează mereu in mai bine.

Speranța-l aduce pre el in viață,
Cu dulce de mic ii apare;
Pe tĕnĕr il farmecă blănda ei față,
La cel mai bĕtrăn nu dispare.
Căci chiar și la groapă cănd omul sosește,
Speranța ș'acolo cu drag ii zimbește.

Și nu-i ea nălucă, de-o minte isteață,
Sau creeri nebuni iscodită;
Lăuntrul ne spune c'a noastră viață
Pentru-o țintă mai mare-i menită.
Și ceeace glasul lăuntric ne spune,
Nu poate să fie o inșălăciune.

F. C.

ERATĂ

In poesia «Ție» de N. Volenti, cetește in strofa 2, versul 3: *roabe* in loc de *vorbe*. Strofa este deci așa:

Și precum sub bolta sacră printre nouri de tămăe
Credinciosul drept, aduce Maicei Domnului vreun dar,
Astfel pun eu la picioare-ți, roabe vecinic să-ți rĕmăe
Inima și amintirea mi fără preget, nici hotar,

NOTIȚĂ BIBLIOGRAFICĂ

In 15 Decembre anul trecut a apărut in București o nouă publicație literară periodică, intitulată «Revista nouă». Directorul tinerei foi este vechiul și cunoscutul scriitor român d. *Bogdan Petriceicu Hasdeu*; ear ca redactori sunt insemnați pe coperta jurnalului dd. *Barbu Ștefănescu de la Vrancea*, autor al mai multor novele; d. *Al. Vlahuță*, cunoscut lectorilor noștri prin un șir de frumoase poesii, apărute in «Convorbiri literare», și d. *Victor Bilciurescu* un nume cu totul nou care deacum inainte se va face cunoscut.

Numĕrul I al «Revistei nouĕ» cuprinde: Un cuvĕnt inainte de *B. P. Hasdeu*; Portret-biografie de *Minuzio*; Hagi Tudose, novelă de *de la Vrancea*; Iertare, poesie de *Al. Vlahuță*; Din istoria Fanarioților de *Ionescu-Gion*; Plăns de clopot, poesie de *V. Bilciurescu*; Sarea in bucate, basmu de *P. Ispirescu*; Teatrul nostru, cronică de *D. D. Racoviță*. Broșura mai cuprinde douĕ ilustrațiuni: statua lui Gheorghe Asachi lucrată de *Georgescu* și o eliografie representănd Nimfa de *Mirea*. Apariția acestei nouĕ publicațiuni o privim ca un semn că in publicul nostru se lățește interesul pentru literatura națională și noi urăm din inimă tot succesul noului nostru confrate.

Abonamentul la «Revista nouă» e de 20 lei pe an; 10 lei pe 6 luni; 6 lei pe 3 luni. Redacția și administrația se găsesc in strada Regală No. 16.

«Revista nouă» va eși odată pe lună in mărime de 5 coale (judecănd după intăiul numĕr). Tiparul este foarte bine ingrijit; hărtia este de intăia calitate. Coperta este impodobită cu un portret, reproducțiunea statuei lui Asaki (care se mai găsește și in text) și cu desemnuri imprejurul titlului jurnalului și imprejurul numelui directorului și redactorilor. Desemnele representă un scut incunjurat de ghirlande de flori și doi copii.

Dir.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÊND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Dr. Petru Pipoș. Metodica scoalei populare. I. Partea generală, 1 vol., Arad 1887.

E. Bacaloglu. Elemente de fisică, ilustr. cu 315 figuri. Ediț. II cu indreptări și adause. 1 vol., București 1888.

Academia Română. *Gr. G. Tocilescu.* Raporturi asupra cătorva mănăstiri, schituri și biserici. Estr. din Anal. Acad. Rom. Seria II, T. VIII. Secț. II. Memorii și Notițe, 1 vol., București 1887.

Idem. *V. A. Urechia.* Inscripțiuni după manuscrise. Estr. din Anal. Acad. Rom. Seria II. T. IX. Secț. II. Memoriile secțiunii istorice. 1 vol., București 1887.

Idem. *A. Papadopul-Calimah.* Generalul Pavel Kiselef in Moldova și Țara Românească (1829–1834). Estr. din Anal. Acad. Rom. Seria II. T. IX. Secț. II. Memoriile Secț. istorice. 1 vol., Bu-Bureşti 1887.

Palatul Ateneului. Dare de seamă a gestiunei. 1 broș., București 1887.

Calendarul Scaraoschi, cuprinzênd satire, povestiri etc., compuse și adunate de *Petru Victor*, Iași 1887.

A. P. Braescu. Studii sociologice. Un program economico-politic. Vol. I fasc. I. Focșani 1888.

CORESPONDENȚĂ:

D-lui L. R. — A traduce:

... In faciem vesterit hispidam — prin
In *hirc* s'a fi schimbat

este și inexact și mai ales nepoetic.

Dir.

București. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 26,205.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 11. Bucuresti, 1 Februarie 1888. **Anul XXI.**

STRĂBUNII NOŞTRI

NOVELĂ ISTORICĂ

ANUL 104 DUPĂ CHRIST.

CARTEA IV. — GRADINA PALATULUI ZARMIZ-EDANULUI

CAP. IX.

Noaptea venise de mult.....

Palatul cel mare al Regelui era aşăzat in mijlocul capitalei sale, care ea insăşi era incunjurată de codri. Cioplit jumĕtate in piatră, jumĕtate in lemn, turnurile lui resăreau din mijlocul unei adevĕrate păduri de brazi şi intreceau, cu virfurile lor, cele mai inalte sfircuri ale pomilor.

In aceste timpuri, un drum mare, lucrat după arta romană, ducea, cu multe cotituri şi bariere, la Zarmizegethusa, după ce se invirtea de mai multe ori in jurul capitalei, prin vecînice păduri. Alte drumuri mai mici, ănguste deabia incăpeau cotigele, erau cunoscute numai de locuitori, şi se intălneau şi se incrucişeau prin văgăunile muntelui, ca nişte urme de rîmă.

Dacă ai fi luat calea cea mare, care tăea Streiul de mai multe ori, ajungeai in zidurile Zarmizegethusei la ultimul vad al apei, care intradins n'avea nici o punte pe el,

spre a pune capitala mai uşor in stare de apărare. Zidurile Zarmizegethusei, care inainte erau numai de lepşe de stejar, incepuseră, de pe vremea lui Burebiste şi Deceneus, să se ridice din bolovani şi var, cu şanţuri adănci.

In lăuntrul cetăţii nu erau decăt două sau trei uliţi mari, pe care se grămădea lumea. Aici se intilneau negustorii timpului. In baratce mari de scăndură, sau in mici bolte de peatră şi de pămănt ars, sau sub corturi de piele de cămilă, neguţătorii de imbrăcăminte şi de găteli femeeşti işi intindeau tarabele lor. Stofe bogate, covoare, cărţi şi doctorii din Pergam, gugiumanuri de Pergam şi Ephes pentru nobilimea bărbătească, piei mai groase de Halchedon, brăciere, conciuri, pieptare, colane, verigi de urechi, paftale de Tyr şi de Sidon pentru femei, erau văndute de străini, şi in general de Greci. Apoi, aurărie şi bronzărie, lucrată in Asia mică; fierărie, groasă şi subţire, lucrată in ţară; armurieri pentru nobili şi popor, cari vindeau coarne de cerb de făcut mănere la cuţite şi busdugane, coarne de bou pentru arcuri, scuturi de piele groasă de bivol, lănci de fier, cremene şi amnare şi insfirşit tot ce se cade să ţie un arsenal dac.

Pe a doua uliţă insemnată, se intindeau dughenele de abagii, blănări, ţesători, văpsitori, vinzănd lucruri de ţară, precum sarica miţoasă, iţarii, tistimelele, lăna văpsită, opincile, pieptenii de corn, cari toate stau scoase mai mult in drum decăt sub acoperemănt şi foarte adesea erau atirnate prin pomii ce creşteau, ca din apă, pănă şi sub streşene.

Pe a treia uliţă, care ducea in tirgul vitelor, se intindeau cărciumele şi băcăniile, foarte cercetate pe vremuri. Pe tarabele scoase in mijlocul drumului, sarea, peştele afumat, strugurii, făina de meiu, oalele, castroanele, căuşile, lingurele, trăiau intr'o infrăţire cu adevărat patriarchală, ear lăuntrul cărciumei sau al bordeiului era bine udat pe jos şi servea de altar lui *Bachus* şi celor două menade *Mimallone* şi *Clodone*, pe cari Dacii le adorau cu plăcere, aducăndu-le jertfă peste jertfă. De la Deceneus insă, care poruncise să se scoată toate viile din Dacia, partea aceasta

da inapoi. Acum trăeau mai bine băcăniile. Aci, untul de nucă sau oloiul, vişinele uscate, rădăcinele de *polpom*(1) şi *radizidă*(2), smeura păstrată in vin vechiu, brinza de oi şi de vaci, stau alături de fructele ţărilor calde ce puteau suferi lungul drum de mare, precum erau măslinele, smochinele, hurmalele, roşcovele, venite din Tyr şi Sidon, oraşe feniciene foarte comerciale, ale căror corăbii, chiar după cuceririle lui Alexandru cel Mare şi ale lui Pompeiu, erau tot cele mai agere din mările Levantului.

Afară de aceste trei părţi comerciale, mai era, in fund, tirgul de vite şi de herestrea şi apoi quartaluri populate cu case de cetăţeni avuţi şi de preoţi, şi altele sărace, cu bordeie, case ridicate intr'un par ca la sate, chilii, etc.

In general forma locuinţelor era simplă, cu un singur cat, de peatră sau de bîrne, şi erau caracteristice prin inaltele lor invĕlitori aproape cilindrice şi ţuguiate. Erau şi unele cu două caturi: cel dintăi de peatră şi celalt de scăndură. Palatele erau cu trei şi chiar cu mai multe rănduri, cu turnuri nalte, cu fel de fel de adaose şi streşini cioplite, căci in timplărie ştieau foarte multe. — Peste tot grădini mari, locuri virane şi cişmele din belşug. Temple deasemeni.

In mijlocul tuturor acestora se inălţa marele palat al Regelui: *Zarmiz-Edanul.*

Pus intr'o grădină de brazi, el era de jur imprejur incunjurat cu plopi subţiri şi lungueţi, la rădĕcina cărora, pe o urzeală de scănduri, se intindea laurusca şi edera cu o rară imbelşugare. Toate eşirile palatului dau in această grădină.

Tot ce arta timpului ştiuse să alcătuească mai măndru şi mai năsdrăvan se desfăşura aci cu prisos. Cărările şi cărăruile erau aşternute cu nisip roşu, mĕrunt şi moale, scos de sub albia Streiului şi bătăturit pe un fund de cenuşă, ca iarba să nu incolţească niciodată pe ele. In dreapta şi in stinga se urmau, schimbăndu-se, pălcuri de brazi,

1) Mărar; — 2) Ochiul boului.

prinse in *jururi* de lemn-căinesc ca in nişte vase verzi, şi brazde intregi de crini, care de margini erau strinse de căte un rănd de stînjenei. Apoi, pe nenumăratele pîrae ce veneau din munţii vecini şi din apa Streiului, treceau punţi de lemn acoperite de colo pănă colo de ederă şi pe micele lacuri ce formau creştea nufărul cu priinţă, ridicănd capul galben spre crăngile de răsură, ce cădeau incărcate de flori spre faţa apei. In fundurile grădinei trăeau libere capre selbatece, cocoşi şi găini de munte, cocori, bibilici (meleagridele), şoimi, etc. şi pe lacuri tot poporul bălţilor dunărene: lebede, cucove, baghiţe, pescari, etc.

Aici trăise Longin, cănd fusese pentru intăia dată adus in Zarmizegethusa, mirat şi incăntat de splendorile acestui raiu, şi aici avea să reintilnească pe Dochia, care-i făgăduise să-i aducă otrava, seara, după resărirea lunei, lăngă peşteră.

X.

Noaptea venise de mult, şi luna lumina, rece şi găn-ditoare, turnurile Zarmizegethusei. Albă ca de marmură, ea sosea pe cerul Daciei dintr'o depărtare polară, in care gheţurile păreau a-i fi sorbit toată căldura.

Era ceasul de odihnă al naturei. Intreaga fire munteneasc adormise, şi impărăţia liniştei adusese un fel de solemnitate de pustiu, care oprea avăntul in inimă şi graiul pe buze. Umbrele se ascundeau pe după lucruri să nu le prindă lumina şi apele deabea mai sunau in albiile lor prunduite. Nu adia văntul, nu pica frunza. La rare intervale căte o lebădă pe lacuri tresărind, işi scotea capul de sub aripă şi, intinzăndu-şi gătul, ţipa... Un fior lung trecea prin vietăţile deşteptate şi curănd earăş totul reintra in tăcere.

Singură, Dochia apărù la o cotitură de drum, in bătaea lunei, mergănd cu pasul incet şi sfiindu-se par'că să nu deştepte firul de iarbă ce-l atingea cu haina. Era invăluită toată in cuta unei ţesături de cănepă subţire şi fir,

pe care şi-o stringea pe umeri ca să n'o pătrundă umezeala serii. Ea se oprea aproape la fiecare pas şi asculta...

Pornise intradins mai de vreme, ca să fie inaintea lor la peşteră; dar işi cunoştea fratele: de sigur, el era acolo cu mult inaintea ei. Ajunse insfirşit unde trebuia să ajungă. Celalt nu venise.

Atunci se aşezâ pe scaun şi aşteptâ.

Privi la lună şi luna se uita adânc in ochii ei, cu privirea ei clară de astru. Zeul *Men* era zeul tainelor, şi in senina lui simbolizare il inţelegea şi-i era mai drag decât chiar Soarele.

In sufletul Dochiei era o pîclă nestrăbătută de minte. Urea pe un om şi-l iubea. Iubea pe altul şi-l urea. Fusese scăpată de la moarte de un străin şi ea il atrăgea in gura morţii. Longin şi Decidav.....

Şi ca şi cum ai lăsa lumina unei facle in intunerecul nepătruns al rîpei Kogeonului şi ai vedea chinul apelor torturate, aşa raza lunei pătrunse in sufletul ei şi i-l luminâ.

A !... ii fu frică.

Dar când se apropie desnodământul orcărei tragedii omeneşti, inima, printr'o ultimă licărire de viaţă, prinde un fel de seninătate momentană şi hotăreşte intr'o secundă ceeace n'a inţeles şi n'a hotărit ani intregi. Atunci, de la o vorbă la o crimă nu mai e transiţie.

Era fată de selbatec, şi era selbatecă ea insăşi, dar dacă şi selbatecii au inimă şi iubesc, e cu atât mai nedrept să le strimbi firea intorcând-o cu faţa spre patrie.

Patria e mare, şi omul e o mână de lut, dar el arde pentru ce arde.

Şi acum i se limpezì pentru intâia dată şi i se disgardină capul Romanului din ţesetura stranie de fapte intunecate. In el şi prin el trăia. Şi i se făcu de o dată cald in minte şi un fluid străbătător de viaţă ii trecù din firele părului până in tălpi, şi-şi strinse braţele mai tare de ea. Neinţeleasa vrajă a amorului, care pătrunde o dată prin orice inimă de om şi o face inchipuită de sine, căci ceeace

tremură acolo este voinţa altuia, schimbă judecata despre lucruri, supunĕnd-o acelei simţiri.

Astfel, Decidav, fratele ei, sbirul care-o ingenunchiase sub ameninţarea pumnalului lui, ii păru un vierme tiritor, şi de deasupra lui, in spaţiuri, lucì ceva care semăna..... cu luna bunăoară, şi era Longin.

Şi astfel tot mai tare se insenina, şi trăia in noua ei simţire de o minută toată durata anilor din urmă.

Ceva se mişcă in spatele ei, spre peşteră. Era desigur, Decidav.

Atunci sărì, ca deşteptată dintr'o adormire de zeiţă. Realul lucrurilor tăiè firul destins al patimei sale şi ear vĕzù turbure căci vĕzù drept.

Luna era tot sus şi tot senină.

Ah, şi atunci ce adevĕrată şi mare ii apărù invăţătura din cartea credinţei care zicea că viaţa este un nimica dureros, şi că dincolo de acest nimica este scăparea....

I se oprì gândul intr'o bătae puternică de inimă, căci ii auzise pasul. Era in adevĕr Longin. El venì drept la dinsa. Părea agitat.

— Ai adus-o nu-i asa? ii zise el, intinzĕnd măna.

— Ce s'aduc? intrebă ea, zimbind ca o floare ce se deschide.

Longin tăcù şi se uită la dinsa lung. Ea privì o secundă inapoi şi apoi işi intoarse capul răpede:

— E greu să te intreb, dar ţii să mori? ii zise ea cu sfială.

El dete trist din cap.

— Cunoşti vreun mijloc de-a mĕ face să trăiesc?

— Libertatea poate, zise ea incet şi cu temere.

— A, da!.. Dar ar trebuì să fug, adăugă mai pe urmă cu descurajare.

— De ce să fugi? Poţi devenì liber fără să fugi, zise Dochia rar şi cu greutate.

— Cum? o intrebă el răpede, apropiindu-se de ea.

— Spune..... isbutì ea să articuleze.

La această vorbă brutală şi neaşteptată, Longin făcù

un pas inapoi, şi trist, par'că i-ar fi sburat din suflet ultima şi cea mai dulce ilusie, ii zise incet:

— Şi tu?...

Dar n'apucă s'o intrebe bine şi o auzì isbucnind de-odată intr'un hohot de plâns dureros, sfîşietor, care resuna in tăcerea nopţii ca o lungă notă de jale.

— O nu!... nu!... putu ea să zică, vroind să se scoale in picioare şi căzênd ear pe bancă.

Longin remăsese unde era, uitându-se la dinsa, şi, înţelegênd ce luptă puternică se petrecea in ea, işi simţì sufletul plin de milă şi vroì să se apropie de dinsa. Ea insă sărì deodată in sus, şi apărându-l cu mâna, strigă:

— Fugì!...

In acelaş timp fiul Regelui eşise ca din pământ inaintea lor. Faţa lui rinjea şi in mâna dreaptă stringea prăselele unui pumnal, al cărui tăiş lucea la lumina lunei.

Longin făcù câţiva paşi inapoi şi se oprì cu spatele de trunchiul unui arbore. Fiul Regelui inaintà pe furiş ca o vulpe, *rinjind* mereu ca *Risul* de munte.

Atunci ochii Romanului vĕzurĕ o groasnică faptă: in urma lui Decidav venea, uşoară, soră-sa, şi când acesta fu la câţiva paşi, gata să se răpeadă asupra lui, mâna ei căzù, teribilă, şi un junghiu puternic intrâ până in mâner intre spetele tinărului; el se doborì greoiu la pământ.

Un minut ea remase in picioare in lumina de lună, naltă, puternică, mânioasă, ca zeiţa resbunării. Apoi, rupêndu-şi un şir de mărgele ce purta la gât:

— In cea de la mijloc, zise, şi fugì.

CARTEA IV. — CELE DE-APOI

CAP. XI.

In zioa următoare, in tabără, toate căpeteniele triburilor erau strinse in jurul Regelui in consiliu: venise un nou sol de la Romani, care cerea respunsul din urmă al lui Decebal şi liberarea lui Longin.

Toţi *Zarabii:* Diige, Scorylo, Bărhală, Mucapar şi bătrănii căpitani ai veteranilor: tarabostul Tiernei, al Drobetei şi Tibiscului precum şi şefii de prin localitate, capii Albokeenilor şi a Sinsilor, impreună cu preoţii cei mari, — erau de faţă. Avea să se hotărească in acea zi de soarta lui Longin şi poate chiar de soarta Dacilor.

Era o lumină de dimineaţa, rece, şi un aer tare de munţi, — era o mişcare măreaţă de deşteptare, — sunete de cornuri, renchezări de cai, tilince sgomotoase, zarvă şi larmă ca in orice tabără. Domnul şi toţi curtenii aşteptau resărirea soarelui, a cărui lumină inainte-mergătoare incepea să gonească ceaţa nopţii.

Decebal işi trăgea mâna uşor prin barbă.

— Tot n'a venit? intrebă el pe fratele său Diige.

— Nu, doamne, n'a venit încă.

Decebal tăcù şi aşteptă earăş. Cele dintăi vărfuri de raze incepeau să scapete dincoace de dunga orizontului. Nerăbdarea şi mirarea cuprindeau pe Rege. După cătva timp, el intrebă din nou, supărat:

— Tot n'a venit?

— Nu încă, respunse sfios Diige.

Atunci Regele se sculă in picioare.

— Bărhală! strigă el.

Indată eşì din rangurile nobililor un om bine legat,

potrivit la statură, imbrăcat cu pieptar de aramă şi se pironì ţapăn in faţa Regelui.

— Să-i dai bătaie la spete ca să-l inveţi să umble! porunci el. Apoi păşì inainte pe o cărare din pădure, urmat de intreaga curte, care remăsese incremenită de porunca ce o dedese Regele lui Bărhală de-a bate pe fiul său Decidav.

Se indreptară cu toţii spre apa Streiului. In resărirea Soarelui se spălară cu toţii pe ochi, unii mai aproape şi alţii mai departe de Rege, şi, fiindcă nu se mai puteau duce la Dunăre, făcură jurămèntul cel mare să nu se intoarcă nici unul acasă până n'or ucide pe toţi duşmanii patriei. Apoi reintrară earăş in tabără.

Curtea intreagă simţea că Regele e mândru de noul sol ce i-l trimitea Traian, dar il vedea neliniştit din pricina lipsei lui Decidav. Curtenii nu cunoşteau causa acestei nelinişti, căci ei nu ştiau tocmeala care se urmase intre Rege şi copii săi, cu privire la Longin, — şi lui Decebal ii trebuia neapărat să afle, inainte de-a vorbì cu solul lui Traian, dacă Longin a destăinuit ceva sau nu.

In culmea neastèmpărului, Regele chemă pe Vezinas şi pe fratele său Diige şi trecură intr'o poeniţă dealături, după ce Bărhală, cu căţiva călăreţi cistobaci, se aşezară de pază.

— Zivindide, zise Regele, apucând pe Vezinas de sfoara cu care acesta işi lega haina la gât, ce crezi?...

— Eu, doamne, cred că nu a spus nimic.

— Crezi?... zise Regele iritat.

— Aşa imi pare, respunse Vezinas. Acest Roman era mai bine să fie Dac: ştie multe şi spune puţine.

— Viră-ţi pumnul in gură popo, şi nu vorbì dacă te-ai păcătoşit, ii respunse Regele.

Şi după aceea plecă de lângă el şi se apropiè de Diige, incet şi pe gânduri. Dar abia ajunse lângă el, şi-i intoarse spatele numai decât, fără a-i zice nici un cuvènt. Apoi se oprì in poiană, singur, şi părù a se gândì. Fratele său era şiret şi nu-l iubea. Vezinas era singurul bărbat in faţa căruia sumeţia regească se potolea. Deaceea Regele,

după căteva minute de gândire, se apropiè ear de preot şi, nesigur, cu mâna pe haina acestuia, ii zise incet:

— Imi pare că am făcut o greşală.

— Ştiu, respunse Vezinas.

— Cum ştii? intrebâ Regele restit. Dacă ştiai de ce nu mai oprit?...

— Fiindcă Zalmolcse m'a făcut numai popă, nu m'a făcut Rege.

— Ei, te-ai prostit!... zise Regele restit. Şi voì să plece, dar earăş se oprì

— Fiul meu e cam iute.... il va fi omorit dacă nu va fi spus nimic.

— Şi va fi făcut un lucru rău şi fără folos, zise Vezinas.

— Ba va fi făcut bine! strigâ Decebal supărat.

Vezinas se uitâ la el cu milă. Toţi cunoşteau pe Decebal, dar nimeni nu-l inţelegea mai bine ca bătrânul preot. Decebal era adesea căinos şi nedrept; ucidea şi spânzura fără multă chibzuinţă. Dar... inaintea ochilor lui alerga umbra cea mare a Patriei! Era făcut din acea schijă de oameni care de viu se ingroapă până in brău in pământul ce i-a născut şi crescut, cari trăesc şi mor cu o singură idee intre tîmple: ţara! Preotul il inţelegea: Era strins bietul leu in lanţurile nevoii, şi se sbătea să scape. Supărările şi grijele il făcuseră mai rău decât inadevăr era... Şi preotul venì binişor lângă Rege şi-i şoptì la ureche:

— Putem, Doamne, afla prin chiar Longinus...

— Aşa... zise Rege, uitându-şi mânia, putem...

— Să se trimită oameni după el. Daca va fi adus viu e semn că a spus.

— Dar dacă nu va venì? intrebâ Regele posomorit.

— E semn rău... Atunci vom chema pe Dochia şi ea ne va spune.

— Aşa este, să-i cheme, să-i cheme pe amândoi, să vie şi fiicămea. Barhală! strigâ Regele către comandantul Cistobacilor, să te duci la tirg să aduci pe Roman, mai in-

ţeles? şi totodată să dai ştire corului fecioarelor că am băgat de samă lipsa lui de la rugăciunea de dimineaţă. Mergi!..

Comandantul Cistobacilor, insă, remase pe loc.

— Mergi! am zis, strigă Regele.

Bărhală căzù pe brinci.

— Ce vrei să-mi spui? Ţi-ai ales rĕu timpul. Spune răpede.

— Romanul, Doamne, e aici. Corul deasemenea a venit.

— E aici? Vra să zică e viu? Vra să zică a spus? intrebă Regele nerăbdător. După aceea se intoarse iute către Vezinas:

— Părinte, a spus! Căinele e al meu! Mĕ voiu duce eu singur şi-l voiu ucide!

Apoi se intoarse către Soare inviorat şi măreţ:

— A tată!... dă-mi zile şi putere!...

Şi fără a mai asculta nici o vorbă porni şi reintră in tabără.

XII.

Curtea intreagă fu mirată când vĕzù pe Rege mergĕnd atăt de sprinten şi de voios, şi mai cu samă când il auzì poruncind să se aducă scaunul regal din cort şi să se pue alături cu tronul de bolovani.

Inadevĕr servii implinirĕ porunca. Deasupra jilţului Decebal dete ordin să se intindă un acoperiş de piele, cel mai frumos şi mai inflorat ce-l avea in tabără şi apoi poruncì să vie Longinus.

Toţi cei de faţă erau minunaţi de ceeace avea să se intimple. Ei se aşezarĕ in rănd, după rang, ca 'n zile de serbători.

După cătva timp se ivì şi Longinus.

Romanul inainta acuma nalt, cu faţa posomorită, dar cu bărbăţie in statură. In urma celor intimplate de cu sară, el se aştepta la ştreang sau la ţapă; deaceea işi ţinea măna pe cingĕtoare sub care işi ascunsese bobul de otravă, şi idea apropiatei morţi il intărise par'că mai mult. Venì

până in dreptul lui Decebal şi-i făcù o inclinare din cap, atăt de semeaţă că par'că el ar fi fost Regele şi celalt Longin.

— Ce-ai hotărit cu mine? intrebă el pe Rege.

Decebal in loc de a-i respunde, ii arătă cu măna scaunul, şi indată doi curteni luară pe Longin de subţiori şi-l urcară pe unica treaptă a tronului, silindu-l să şadă. Picen, cubiculariul său, remase alături in picioare. Decebal făcù din nou un semn; curtenii se dară la o parte şi Longin putù zări sosind din fundul taberii trei cavaleri Romani. Inima lui bătù mai cu putere, dorurile şi speranţa lui se intrupau par'că in acele trei piepturi de ostaş, şi când se apropiară mai mult, Longin se sculă cu totul in picioare şi strigă:

— Sura!... Licinius Sura!... şi voi să plece spre ei. Păzitorii insă il oprirĕ. El căzù ear pe scaun şi, cu mănile strinse una de alta, zise aproape in gănd:

— Mulţumesc Zeilor că ochii mei ii mai vĕzurĕ odată!

Erau in adevĕr trei Romani, cei din urmă trimişi ai lui Traian: Tribunul militar *Sura* cu centurionii *A. Iulius Candidus* şi *P. Julius Quadratus*.

Decebal zise tălmaciului să-i intrebe ce doresc.

— Poftim pace şi senin Domniei Tale, grăi Sura. Augustul nostru Impĕrat ne-a trimis la curtea Domniei Tale să intrebăm pe hotărite: pace ori rĕsboiu?

— Pace, pace, respunse Decebal; eată cum trăim cu fratele vostru, adăugă el cu şiretenie, arătănd pe Longin. Va fi pace nu vĕ temeţi.

— Noi trebue să implinim ordine auguste. Te intreabă Impĕratul ce ceri Domnia Ta ca să ne dai pe Longin?

— Eu, ce cer?... intrebă Regele sculăndu-se deodată in sus, cer să-mi daţi ţara 'napoi!... strigă, fără a se mai stăpăni.

Dar umbra lui Vezinas i se ivì in faţă, aspră, şi Domnul se aşezà din nou jos. El schimbă căt putù tonul şi zise:

— Eu... nu cer nimica. Cavalerul Longin vĕ v'a aduce peste opt zile pacea !...

Cavalerul insă, galben, tremurând de mănie, se sculase pe scaun in picioare şi deabea incăpea sub acoperişul lui. El strigă cât ce putù :

— Sura !... Licinius Sura !... nu te cunosc ! Tu nu vii in numele lui Traian August ! Impĕratul nu se micşorează ! El nu cere pace !... Du-te de-i spune că eu am murit !...

Şi iute ca fulgerul işi duse mâna dreaptă la gură şi inghiţì otrava ce i-o dăduse Dochia. Apoi, şovăind, intinse braţul cătră cubiculariul sĕu, care se răpezì la mână, o sărută, o muşcă, ca să soarbă ultimele picături ce mai remăseserĕ in ghioaca spartă. Cavalerul căzù.

Iute, toţi din toate părţile, alergarĕ la el. Decebal ii dete la o parte şi, ca un nebun, il apucă de gât, parc'ar fi voit să-l impedice de-a inghiţì otrava. Mâna murindului se incleştă de haina Regelui, ear gura lui deabea rostì, cu vinete buze :

— Fiul tĕu... eu... eu... l'am ucis !...

Şi par'că ar fi invocat o mărturie vĕzduhului, tocmai atunci un păzitor al palatului, străbătù mulţmea, trecù sperios printre pasnici şi se apropiă de Rege.

— Doamne, fiul Măriei tale s'a găsit mort in grădina palatului !..

Deodată Domnul se sculă in picioare, selbatec, cu ochii mari, sângeraţi, şi ca un lup vroì să se răpeadă cătră trimişii Romanilor.

— Ucideţi-i ! ucideţi-i !... răcnì el şi se impleticì, se invirtì intr'o parte şi căzù jos.

In câteva minute solii romani fură făcuţi bucăţi.

Toată nobilimea se grămădì in jurul Regelui, căutând să-l mişte, să-l deştepte. După multe greutăţi Regele işi venì in simţiri. El se sculă pe un genunchiu, vroì să ridice buzduganul dealături şi deabea isbutì să zică :

— Să murim ! Să murim cu toţii !...

Dar se părea că numai avea putere. Capul ii căzù pe

piept, lacrămile ii venirĕ in ochi, şi acest căine, domn şi tată, plănse şi deabea grăì :

— S'a isprăvit !... s'a dus şi cel din urmă Rege al Daciei !

Apoi ca şi cum i-ar fi remas o ultimă speranţă in greutatea durerii lui, grăì :

— Să vie fiică mea.

Servitorii alergarĕ la frunzar, unde era corul, şi după căteva minute se vĕzù Dochia inaintând spre tatăl-sĕu, galbenă ca ceara, cu privirea rătăcită ca de nebună, cu buzele tremurând... Ea remase in picioare, privind fără a vedè, auzind fără a inţelege, ear bĕtrănul Rege se sculă de jos, o strinse la pieptul lui, şi-i şoptì incet :

— Fată !... a venit ciasul din urmă !... O să mor, o să murim. Fată, să mĕ ingropi la un loc cu toţii... cu fiul meu... cu ai mei... căci poate... poate să ne deşteptăm vre-odată... şi să fim impreună !...

DUILIU ZAMFIRESCU.

VASILE ALECSANDRI

STUDII ISTORICE, LITERARE ŞI BIBLIOGRAFICE ASUPRA VIEŢII ŞI OPERELOR SALE

CAPITOLUL III(1)

Despre starea societăţii şi literaturei noastre de la sfirşitul secului al XVIII-lea până la intrarea pe scenă a lui Alecsandri

§ 2. 1821—1840.

Născut in 1777, la Avrig, in Transilvania, George Lazar fu trimis de părinţii sĕi la şcoala din Sibiu, şi deacolo trecù, prin protecţiunea baronului Brunckenthal, la Academia din Cluş şi la Universitatea din Viena, unde dobândì diploma de laureat in theologie. Intorcĕndu-se in Transilvania, el solicità in zadar un scaun de episcop, şi trebuì să se mulţumească, in timp de aproape doi ani, cu modestele funcţiuni de profesor de catechismu la seminariul din Sibiu. Aci insă, independenţa opiniunilor sale, precum şi propaganda activă ce el făcea in favorul Românismului, il compromiserĕ curĕnd in ochii autorităţilor eclesiastice, astfel că, spre 1816, Lazar venì in Bucureşti cu speranţa de-a deschide, in Valachia, o şcoală naţională şi cu scopul de a preda lecţiuni in limba română.

Indemnat şi susţinut de banul Constantin Bălăceanu, de ginerele sĕu, Iordache Golescu, şi de logofĕtul Ştefan Nestor (aceşti doi din urmă, zice d. Petre Poenar, erau

1) A se vedea Conv. lit. No. 10 din 1 Ianuarie 1888.

reputaţi ca cei mai invăţaţi dintre boieri)(1) — Lazar obţinù cu anevoe de la guvernul domnesc un local pentru şcoala română, in incăperile bisericei St. Sava. El adunâ pe lângă dinsul căţiva elevi, al căror numĕr merse mereu crescĕnd, şi in curs de cinci ani, prin convorbiri mai mult familiare, potrivite cu gradul de instrucţiune al auditorilor sĕi, se silì să desvolte in ei, dimpreună cu gustul ştiinţelor, cari erau basa invăţămĕntului sĕu, iubirea numelui român şi cultul limbei naţionale. La şcoala lui Lazar a fost crescută generaţiunea căreia era reservat onorul de-a libera ţara noastră de dominaţiunea Fanarioţilor. Mare a fost meritul acestui bărbat, care, cu cunoştinţe intr'adevĕr puţin intinse, dar cu o credinţă nemărginită in viitorul patriei sale, a inţeles că cel mai sigur mijloc de a deştepta simţimĕntul naţional, adormit in inimile Românilor, era reinvierea limbei noastre, şi dulcele ei resunet pe buzele româneşti. „Şcoala lui Lazar, scrie d. Sion, „a făcut adevĕrata mişcare naţională de la „1821. Tudor Vladimirescu..... n'a fost decât un braţ, un „esecutor popular al ideilor produse de şcoala lui Lazar.“(2)

In urma intimplărilor de la 1821, această şcoală fu deodată inchisă; dar opera lui Lazar nu remănea zadarnică. Ea a fost urmată de elevii sĕi, dintre cari cel mai vestit fu Ion Eliad. Se ştie că, in timp de cincizeci de ani, Eliad a lucrat din toate puterile sale, şi cu o activitate neobosită, la desvoltarea literaturei române; se ştie asemene că, voind să reformeze limba, el fu aproape să-i compromită existenţa, şi că sistemul lui de a *latiniza* şi de a *italianiza* fără nicio mĕsură, nu numai că a stricat cele din urmă producţiuni ale sale, dar l'a depărtat pe el insuş de sfirşitul la care se silea să ajungă. Cu toate preventiunile şi cu toate exagerările sale, Eliad totuş remăne una din marile figuri ale istoriei noastre literare, şi unul din scriitorii cari

1) *Ann. Soc. Ac. rom.* t. IV, p. 117. — Am avut ocasiunea, intr'un precedent articol, de a vorbi de *Gramatica* moşului meu, vornicul Iordache Golescu, tipărită in 1840, la Bucureşti.

2) *Ann. Soc. Ac. rom.* t. IV, p. 129.

au contribuit mai mult să respândească in România gustul studiilor clasice, iubirea ştiinţei, şi cultul literelor.

Pe când Lazar incerca să arunce in Muntenia basele unui invăţământ curat românesc, mitropolitul Moldovei Veniamin Kostaki intemeia in monastirea Socola, de lângă Iaşi, seminariul care există şi astăzi, (1) şi aducea din Transilvania câţiva preoţi eruditi, cărora le incredinţa educaţiunea clerului moldovenesc. Această măsură inţeleaptă fu aplicată la mai multe şcoale laice, unde profesori români, atât de peste Carpaţi cât şi din Principate, inlocuiră pe dascălii greci. Astfel invăţământul incepù a trece, de la străini, in mânile unor bărbaţi cari căutară a continua tradiţiunile lui Lazar şi cari se inspirară de lecţiunile lui pentru a da educaţiunii publice o direcţiune cu totul naţională.

Tot pe aceeaşi vreme, mitropolitul Ungro-Vlachiei Dionisie Lupu, trimitea cu cheltueala sa, pe mai mulţi tineri, printre cari Simeon Marcovici, Efrosin Poteca, Petre Poenar, etc., să urmeze cursurile universităţilor din Italia şi din Francia. (2) Marcovici şi Poenar au devenit mai târziu nu numai doi profesori distinşi, dar şi doi administratori eminenţi. Ei au luat o parte activă la organisaţiunea invăţământului public in România. Lui Poenar ii datorim infiinţarea celor mai multe din stabilimentele noastre de educaţiune; tot el a inceput să aşeze prin sate cele dintâi şcoli primare; infine, el este autorul primului *Vocabular francezo-român*, publicat la 1840, in colaboraţiune cu F. Aron şi cu G. Hill. Cată să amintim acì că, chiar din anul 1830, Gr. Pleşoianu tipărise *Dialogurile* sale *franceze-române* precum şi o *Gramatică franceză-română*, după Fournier. (3)

Dar să revenim la perioda care a urmat imediat căderea regimului fanariot.

---

1) După d. V. Gr. Popu *(Conspect asupra literaturei române* p. 172) seminariul dela Socola a fost intemeiat in 1816; alţii zic in 1803 (vezi *Ann. Soc. Ac. rom.* t. V, II, p. 119).

2) *Ann. Soc. Ac. rom.* II, 80; — IV, 116.

3) Iarcu, *Bibliogr. chron. rom.* p. 30.

Pentru a complecta acest studiu asupra stării societăţii şi literaturei române, inaintea intrării pe scenă a lui Alecsandri, mai avem să percurgem un spaţiu de vre-o douĕzeci de ani, in cursul cărora ne-am dat silinţele cele mai vrednice de laudă pentru a desvolta cultura noastră naţională, şi pentru a ne perfecţiona in cunoştinţa literaturelor străine, ale cărora capuri de operă le traduserĕm in limba noastră, pregătindu-ne astfel a produce la rândul nostru scrierile originale cu care se făleşte astăzi România.

Sub domniile lui Grigore Ghica şi a lui Ion Sandu Sturdza, ţara incepù să rĕsufle, şi deşi Turcii ne ocuparĕ până in 1824, deşi Rusia recăpĕtă, prin convenţiunea explicativă a tractatului din Bucureşti, semnată la Ackerman in 26 Septembre (8 Octombre) 1826, vechiul ei drept de intercesiune, cei doi domnitori români cari inlocuiserĕ pe Scarlat Calimaki şi pe Mihail Sutzo, semnalarĕ trecerea lor la putere prin mai multe reforme folositoare, şi printr'o serie de incurajări date instituţiunilor naţionale. Administraţiunea monăstirilor inchinate fu luată din mănele călugărilor greci; la Iaşi se statornicì un colegiu, „in care G. „Sĕulescu predă pentru prima oară gramatica şi filologia „română compuse de el; Fabian, matematica şi geografia, „şi G. Filipescu geodesia“;(1) ear Grigore Ghica punea să se zidească, in Bucureşti, colegiul St. Sava, pe ruinele monăstirii cu acest nume.

In acelaş timp, Ion Cămpineanu, Dinicu Golescu şi Eliad, redactau, sub inaltul patronagiu al lui Grigore Vodă Ghica, statutele unei societăţi de propăşire, a cărei idee iniţială fusese concepută in 1821, şi din care era să easă, cu căţiva ani mai tărziu, *Societatea Filarmonică*, care a avut o influenţă atăt de binefăcĕtoare asupra desvoltării literaturei, şi mai ales a teatrului românesc.

Infiinţarea unor colegiuri naţionale in Bucureşti şi in Iaşi; unor şcoli normale in fiecare judeţ; unor şcoli primare in fiecare sat; crearea a mai multor ziare in limba

1) Popu, *Conspect etc.*, p. 179.

română; şi infine, instituirea unui teatru naţional, erau principalele reforme inscrise in programa acestei societăţi de propăşire. Tinerimea incepù să se ocupe cu studiul limbei române, dăndu-şi mai bine seamă de calităţile şi de bogăţia idiomei noastre, şi invăţănd pe de rost frumoasele traducţiuni din Lamartine ale lui Eliad. Se constată atunci pentru prima oară că limba noastră, de atăta vreme lăsată la o parte, şi chiar despreţuită, putea să imbrace o formă literară, şi să exprime cu o armonie minunată, ideile cele mai inalte şi sentimentele cele mai poetice.

Zioa se duce, ş'altele vin,
Şi fără urmă se strecor toate;
Dar să te şteargă nimic nu poate
Dintr'al meu suflet de tine plin.

Anii mei răpezi, viaţa-mi trăită,
Le vèz grămadă in urmă-mi stănd,
Precum stejaru-şi vede căzènd
In preajmă-i frunza cea vestejită.

Fruntea-mi de vreme toat'a albit,
Săngele rece abia prin vine
Curge ca unda ce'n loc o ţine
Sufletul ernei cel amorţit.

Dar chipu-ţi tènăr tot intr'o stare,
In veci tot tènăr il voiu privì,
In veci in sinu-mi n'o 'mbătrănì;
El cu un suflet virsta nu are!

Astfel cănta Eliad, spre 1830, (1) inspirăndu-se de Lamartine, şi făcènd să treacă in limba noastră toată dulceaţa şi toată melancolia poetică a originalului.

1) *Meditaţiile poetice* din Lamartine au fost publicate in 1830 (vezi Iarcu, *Bibliogr. chron. rom.*, p. 30.)

Impulsiunea este dată; şi pe când Asaki şi Eliad, unul cu *Albina românească* ear cel d'al doilea cu *Curierul românesc*, (1829) infiinţează la noi presa periodică, pentru a respândì până in unghiurile cele mai depărtate ale ţării ideile patriotice cari fierbeau in spiritele tinerei generaţiuni; pe când Beldiman scrie in Moldova *Jalnica tragedie*, şi Paris Momuleanu *Plângerea ţării*, in Valachia; pe când Transilvănenii, continuând frumoasele lor lucrări filologice, se silesc a stabilì şi a fixà, intr'un mod mai perfect, regulele gramaticei române,[1] un tĕnĕr poet, cu mare talent, dar pe care moartea il secerà in 1831, Vasile Cărlova, compune căteva poeme precum *Păstorul intristat* (1827); *Ruinele Târgovişteĭ; Rĕsunetul unui fluer*, etc., (1828), scrise intr'o limbă dulce şi mlădioasă, şi publicate mai tărziu de Eliad in *Curierul românesc*.[2]

Aşa dar, din ambele părţi ale Carpaţilor, toţi literaţii români, ziarişti, filologi, poeţi, pĕtrunşi de mărimea misiunii lor, par a voì să rivalizeze intre dinşii pentru a servì patria română cu talentul, cu ştiinţa şi cu imaginaţiunea lor. Nici chiar tristele intimplări din 1828-1829 nu pot oprì avĕntul acestei mişcări. Se ştie că tocmai in momentul când divanurile Principatelor, pentru a se conforma cu penultimul articol al convenţiunii din Ackerman, incredinţaserĕ unor comitete preparatorie douĕ proiecte de Regulamente organice, destinate a imbunătăţì situaţiunea interioară a Moldovei şi a Munteniei, rĕsboiul fu declarat intre Rusia şi Turcia, şi că la 7 Mai 1828, armata rusească intrâ in Moldova. N'avem să povestim aci diferitele evenimente ale acestei campanii, nici nenorocitele şi deplorabile consecinţe ce ea avù pentru ţara noastră: ne vom mărginì a amintì că, in urma arestării lui Vodă Sturdza şi fugei lui Vodă Ghica la Braşov, comitele Pahlen, şi mai tărziu gene-

1) In 1823 apare *Gramatica română* a lui Loga, şi in 1826, la Viena, *Gramatica daco-romana sive valachica* a lui Ion Alexi.

2) Cărlova intreprinsese şi o traducţiune a *Zairei*, pe care o lăsă neisprăvită.

nalul Zaltouchin, fură numiţi plenipotenţiari pe lângă divanurile Moldovei şi Ţării româneşti. De atunci, până la pacea dela Andrianopoli, România trecù printr'una din fasele cele mai groaznice ale istoriei sale. Cămpiile şi oraşele deveniră prada focului şi a jafului; populaţiunea fù zeciuită de foamete, de frig şi de ciumă; mai mult de jumătate din vitele noastre căzură atinse de epizootie; rare ori năvăliseră deodată asupra unui popor atătea calamităţi; „niciodată", zice St. Marc Girardin in *Suvenirele* sale de voiajuri, „nu se vĕzuse o mai mare distrugere de fiinţe vii; „niciodată desordinea şi negligenţa nu grămădiseră atătea „flageluri".

Infine, pacea dela Andrianopoli, iscălită la 14 Septembre 1829, venì să ne libereze in aparenţă de dependinţa Porţii, asigurându-ne in principiu, şi cu condiţiunea de-a plătì un tribut anual, toate avantajurile unei administraţiuni naţionale. Se hotărì că vom conserva toate privilejurile şi imunităţile cari ne fuseseră acordate mai inainte; că ne vom bucura de o linişte desăvirşită şi de o deplină libertate de comerciu. Afară de acestea, domnitorii noştrii, numiţi acum pe viaţă, nu mai aveau decăt se ceară dela Puterea suzerană o intărire, ce nu le putea fi refusată. Fiindcă insă, tot prin acest tractat, Poarta să obliga a plătì Rusiei o indemnitate de rĕsboiu, se decise că România va remănea, drept zălog, in mănele Ruşilor, până la intreaga achitare a sumei stipulate. Ocupaţiunea rusească ţinù cinci ani, in cursul cărora Moldova şi Ţara românească furĕ administrate de generalul Kiseleff, care, după pacea dela 14 Septembre, fusese pus in capul armatei de ocupaţiune, cu titlul de *reşedinte plenipotenţiar*.

Nu intră in planul nostru de-a cerceta aci care au fost resultatele favorabile sau defavorabile ale Regulamentelor organice, votate atunci de Adunările generale extraordinare ce se deschiseseră in Bucureşti şi in Iaşi, la 1 Mai 1831. Unii au lăudat liberalismul acestei Constituţiuni in care St. Marc Girardin găsea mai tărziu căteva puncte de

asemĕnare cu Constituţiunea republicană franceză din 1848;(1) alţii, aducĕndu-şi aminte de opositiunea ce Regulamentele organice intilniserĕ, mai ales in sinul Adunării de la Bucureşti, din partea unor bărbaţi ca C. Bălăceanu, Ion Văcărescu, Ion Cămpineanu, Ion Rosetti, Em. Ballianu, Grigore Cantacuzino etc., i-au imputat, intre altele, că ea ar fi lovit in autonomia Principatelor, şi că ar fi eşit din votul unei Adunări, care nu era expresiunea liberei voinţi a naţiunii.(2) Scopul nostru nefiind de-a scrie istoria politică a acelor vremuri, ci numai de-a schiţa răpede progresele civilisaţiunii şi literelor in ţările noastre, vom lăsa la o parte Regulamentele organice, originea, discuţiunea şi resultatele lor, spre a semnala numai tendinţele literare ce se manifestarĕ atunci in România, şi asupra cărora imprejurările cu totul particulare in cari se aflau Principatele Dunărene au avut o influenţă netăgăduită.

Aceste tendinţe sunt caracterisate prin aspiraţiuni puternice şi printr'o aplecare neresistibilă cătră literatura franceză. Rusia insăşi nu putuse scăpa de această influenţă. Caterina II-a fusese prietena filosofilor, ear impĕratul Alexandru avusese ca preceptor pe generalul La Harpe, un adept al ideilor respăndite de marea Revoluţiune. Deşi in urma luptelor cu Napoleon I, limba franceză se vĕzuse proscrisă din Imperiul moscovit, totuş in fundul spiritelor, ba poate chiar in fundul inimelor, remăseserĕ simpatii ascunse pentru tot ce era francez, pentru tot ce venea din Franţa. „Pe atunci," zice d. Rambaud in *Istoria Rusiei*, „nu „se ceteau numai, ca sub Caterina II-a, Montesquieu, Ray„nal, Jean-Jacques Rousseau, dar Bignon, Lacretelle de „Tracy, Bonjamin Constant, şi vocile eloquente ale tribunei „franceze găseau un echo in tĕnĕra boierime rusească şi „chiar intr'o parte din burgesie..... Cultura europeană nu

1) *Souvenirs de voyages*, I, 299.

2) *Dernières intrigues de la Russie en Valachie et en Moldavie*, in 8°, pag. 24.

3) Paris, Hachette, 1884, p. 627.

„era numai pe deasupra; ea pătrunsese adănc in inimi şi „in conştiinţe".

Contele Kiseleff impărtăşea aceste idei, şi nu putea să nu incerce a le aplica şi a le experimenta in acea ţară a cărei reorganisaţiune i se incredinţase.

Pe de altă parte, intimplările dela 1821 favorisaseră acest curent al opiniunii către civilisaţiunea occidentală, şi din reacţiunea contra Grecilor trebuea neapărat să resulte o deşteptare generală a latinismului. Mai mulţi tineri incepuseră a se reintoarce din Franţa, plini de admiraţiune pentru cele vĕzute, auzite şi invăţate la Paris. Printre dinşii se aflau Barbu Stirbey, care luase o parte activă la redacţiunea Regulamentului organic; George Bibescu, pe care Kiseleff il chemase succesiv la secretariatul departamentelor Dreptăţii şi al Treburilor străine; Petre Poenar, ce fusese insărcinat in 1832 cu direcţiunea şcoalelor din Ţara românească. Deosebit de acestea Eliad, care nu făcuse, după cât ştim, decăt studii clasice foarte necomplete, şi căruia ii lipsea cunoştinţa limbei latine, dar care vorbea italieneşte şi franţuzeşte, işi punea toate silinţele pentru a impinge spiritele către Occident. Şi intr'adevĕr, in saloanele din Bucureşti nu se mai auzea decăt limba franceză, nu se mai vorbea decăt de Franţa şi de Paris. Această *galomanie* exagerată, pe care o intreţinea zilnic presenţa Rusilor in Romănia, inspiră lui Constantin Faca mica sa comedie intitulată: *Franţozitele*, astăzi uitată de mulţi, şi care in lipsa altor merite, avea cel puţin pe acela al actualităţii:

„Ascultă, ma şer Luxandro a'ş vrea să mĕ plimb pe pod,
„Ş'apoi să stau in calesca la madam *marşan* de mod.
„Voi să-mi fac o pălărie cu blonduri şi *an velour*,
„Căci imi vine *à merveil* cu boaoa de samur.
„In jurnalul după urmă e ceva deosebit:
„*Dabor o demoazelă*, cănd se află in visit,
„Este de *bon ton*, la modă, să aibă capot deschis
„In mănă cu *portofelul* şi cu baiader inchis.

„Iar când mergem la plimbare, voale verzi ne trebuesc
„Ba-de-soă şi botine, ca'n jurnalul franţuzesc".(1)

Acelei epoci aparţin cele mai multe traducţiuni in româneşte ale capurilor de operă clasice franceze. Ca toate literaturile cari incep a naşte, literatura noastră nu putea încă găsi in ea insăşi elemente indestulătoare de viaţă şi de prosperitate, şi prin urmare, era silită să facă imprumuturi numeroase la producţiunile literare ale străinilor, şi mai ales ale Franţejilor. Chiar pe la inceputul seculului, in 1807, Petru Maior tradusese *Telemacul* lui Fénelon, după un text italienesc, şi am vĕzut că in 1820 Beldiman dedese la lumină tragedia *Oreste*, tradusă din Voltaire, şi *Numa Pompilius*, din Florian. Traducţiunea *Bordeiului indienesc*, din B. de St. Pierre, (de Leon Asaki) este din aceeaşi vreme (1821). Dar mai ales dela 1829 incoace traducţiunile autorilor franceji se inmulţesc la noi. Gr. Pleşoianu traduce *Aneta* şi *Lubin* din Marmontel (1829) şi *Intimplările lui Telemac*, din Fenelon; — Eliad, *Meditaţiile poetice* din Lamartine (1830) şi *Bărbatul bun şi femeea bună* din Marmontel; — Căpităneanu, *Mărimea* şi *Căderea Romanilor*, din Montesquieu (1830) şi *Zadig (Sadic sau Ursitoarea)* din Voltaire (1831); Iancu Rosett, *Eraclie* din Corneille (1831); Iancu Buznea, *Pavel* şi *Virginia*, din B. de St. Pierre (1831); Gr. Alexandrescu, *Alzira sau Americanii*, din Voltaire (1834). Se va observa că printre aceste scrieri teatrul ţine un loc încă modest. Abia in 1835 traducţiunea capurilor de operă dramatice străine incepe să ia o desvoltare neaşteptată, care coincidă cu infiinţarea *Societăţii filarmonice* (1834), despre care am avut ocasiunea de a vorbì mai sus, şi căreia I. Cămpineanu ii dedese cea mai fericită şi cea mai patriotică direcţiune. „S'a pus in capul *Societăţii filarmonice*," zice de dinsul Ion Ghica, „a infiinţat şcoala in care s'au

1) Comedia *Franţozitele* este tipărită in partea LXVI-lea a *Bibliotecei portative* a lui Eliad, Bucureşti 1860, p. 281—310. — Franţozitele sunt imitate din *Precioasele* lui Molière.

„format mai mulţi artişti dramatici români, şi a devenit „fundatorul teatrului naţional. Intr'acest ram al literaturei, „el vedea mai mult decăt o şcoală de moravuri; pe lăngă „glorificarea faptelor şi caracterelor celor mari, era pentru „dinsul un mijloc de-a da Românismului un avènt şi de-a „deştepta simţimèntul naţional. Memoria lui va fi neştearsă „in inimile autorilor şi artiştilor noştrii dramatici. Prin„tr'insul Românii au putut cunoaşte pe Racine, pe Corneille, „pe Molière şi pe Alfieri". (1)

Şi intr'adevĕr, statutele *Societăţii filarmonice* prevedeau creaţiunea unui teatru naţional, pentru representarea principalelor opere dramatice străine, precum şi a unor piese originale, scrise de autori români.

Nu doară că, inainte de 1834, representaţiunile teatrale erau necunoscute la noi. In Muntenia, primul teatru român fusese deschis, chiar din vremea Fanarioţilor, sub patronajul domniţii Ralu Caragea „admiratoare a musicei „lui Mozart şi a lui Beethoven, hrănită cu scrierile lui „Schiller şi Goethe. Ea găsise," adaogă d. Ion Ghica, de la care imprumutăm aceste detaliuri, „in căţiva tineri greci, rude „şi amici din şcoala grecească de la Măgureanu, studenţi ad„miratori ai tragediilor lui Euripide şi Sofocle, un element „pentru a pune pe scenă căteva piese de teatru cu niţică „pănză croită şi cu hărtie poleită; domniţa organizase in „apartamentele sale o mică scenă pe care se jucau in limba „elenă Oreste, moartea fiilor lui Brutus, şi căteva idile ca „*Daphnis şi Chloe.*" (2)

Mai tărziu domniţa Radu zidì un teatru la Cişmeaoa roşie, pe locul unde se inalţă astăzi casele cu No. 75, din Calea Victoriei (proprietatea carătaşului Franz Jean).

Ştim printr'o poesie a lui Ion Văcărescu că acest teatru fù inaugurat in 1819.(3) Dar ne-ar fi anevoe să spu-

1) *Ann. Soc. Ac. rom.* 1881, Secţ. II, p. 47.

2) *Scrisori către V. Alecsandri*, ed. nouă, *Bucureşti*, 1887, p. 43.

3) *La deschiderea teatrului intăiaşi dată in Bucureşti.* Colecţie din poesiile lui Văcărescu, etc., 1848, p. 291.

nem, după aproape şeptezeci de ani, şi in lipsa oricărui document contimporan, care furĕ operele representate pe această scenă. Tot prinţul Ion Ghica ne zice că domniţa Ralu adusese dela Viena „o trupă de artişti nemţi cari „representau opere şi drame, şi din care făcea parte ves„tita Dilly, cântăreaţă şi tragediană de un mare merit". (1)

Mai tărziu representaţiuni dramatice se deterĕ la doamna Smaranda Ghica din Gorgan; o trupă de amatori, sub direcţiunea lui Aristia, juca acolo piese traduse in romăneşte de I. Văcărescu, printre cari poate şi *Britannicus*, care deşi tipărit numai cătră 1827, după unii autori insă ar fi fost tradus in 1818-1819. (2)

Teatrul intemeiat de domniţa Ralu fiind distrus in urma unui incendiu, se construì un teatru de scănduri tot pe podul Mogoşoai, intre casele reposatului Nicolae Lahovary (fosta proprietate a familiei Ghica) şi casele d-lui Ştefan Greceanu. Această clădire se afla in fundul curţii caselor Slătineanu, cumpĕrate mai pe urmă de birtaşul Momolo. Acolo, intr'o sală fumegoasă, unde ardeau cu anevoe căteva luminări de seu, se jucă tot repertoriul dramatic de pe atunci, pănă la zidirea teatrului actual, sum domnia lui Vodă Ştirbey.

Mulţumită activităţii lui Cămpineanu şi a lui Aristia, cari furĕ ajutaţi mai tărziu de un comitet compus de vornicul Iordache Filipescu, Petru Poenar, Iancu Rosetti, Iancu Manu şi Ion Voinescu, teatrul nu incetă de-a atrage publicul bucureştean.

Tineri, aparţinĕnd celor mai bune familii de la noi, aprinşi de-o flacără pe care nici insuccesul n'o stingea, se improvisarĕ actori şi urmarĕ cu asiduitate cursurile unui fel de Conservatoriu dirigiat de Eliad, Aristia şi Bongianini, pentru partea musicală. Astfel se stabilì un repertoriu variat in care *Mahomet* al lui Voltaire, alterna cu cavatina *Piratului* de Bellini, şi *Saul*, al lui Alfieri, cu o arie din

1) *Loc. cit.* p. 44.
2) Popu, *Conspect etc.*, I, 74.

Fra-Diavolo, cântate de Frosa Popeasca. Se traduse şi se jucă pe rând, din Molière: *Amfitrion* (Eliad, 1835); *Bădăranul boierit* (Voinescu, 1835); *Precioasele* (Ion Ghica, 1835); *Sicilianul sau Amorul zugrav* (Burki, 1835); *D-nul Poursoniac* (Gr. Grădişteanu, 1836); *Sgircitul* (Iancu Rosett, 1836); — *Vicleniile lui Scapin* (C. Rosetti, 1836); etc., etc... (1); din Voltaire, *Fanatismul sau Mahomet* (Eliad, 1831 şi 1834); *Alzira* (Alexandrescu, 1834)(2); — se jucară, fără deosebire, piese de Florian şi de Alfieri, de Marmontel şi de Kotzebue, de Alexandru Duval şi de Goldoni, şi chiar *Antony*, de Alexandru Dumas tatăl. Corneille şi Racine singuri furĕ lăsaţi mai la o parte, şi afară de *Eraclie* al celui intăi, şi de *Britanicu* al celui al doilea, nu credem să se fi tradus atunci in româneşte alte piese ale acestor mari clasici franţeji. Am reprodus opiniunea d-lui Odobescu asupra traducţiunii lui *Britanicu*, scrisă de I. Văcărescu: d. Emile Picot, eruditul bibliograf al lui Corneille, găseşte că traducţiunea lui *Eraclie* este foarte slabă, şi stilul cu totul primitiv: „Este „de mirat, zice d. Picot, că Românii n'au căutat să imbo„găţească literatura lor cu alte traducţiuni din Corneille. „Poetul G. Sion cărui ii exprimam, nu de mult, surprin„derea mea in această privinţă, mi-a respuns că pănă acum „compatrioţii sĕi, dintre cari mulţi au studiat clasicii fran„ţeji in şcoalele din Franţa nu s'au simţit încă in stare „să incerce traducţiuni, cari n'ar fi stricat prea mult fru„museţa originalului.“ (3)

Acestea furĕ, in ţara românească, inceputurile teatrului naţional; reservăm pentru un viitor articol istoria originelor teatrului moldovenesc, când vom ajunge la primele producţiuni dramatice ale lui Alecsandri.

Sub domniile lui Alexandru Ghica şi a lui Mihail

---

1) Toate aceste traducţiuni sunt descrise in *Bibliografia Molierească* a d-lui Paul Lacroix. — Alte piese din Molière s'au jucat pe atunci la noi, dar ele n'au fost tipărite.

2) Tot Alexandrescu a tradus pe *Merope*, in 1847.

3) *Bibliografia Cornelianĕ*, Paris, 1875, No. 900.

Sturdza, numiţi, după cum se ştie, unul domn al Valachiei, ear cel-lalt al Moldovei, la 21 Marte 1834, mişcarea literară nu se oprì. In Muntenia, capii *Societăţii filarmonice*, intrând in luptă cu guvernul pe care-l acusau că nu ţinea indestul samă de tendinţele liberale ale ţării, şi că se inspira cu prea multă supunere de poveţele interesate ale representantului Rusiei, incurajarĕ din toate puterile lor silinţele individuale cari furĕ incercate atunci pentru desvoltarea culturei noastre artistice şi literare pe terĕmul naţional. Adunarea votă fonduri speciale spre a se tipărì mai multe opere destinate a favoriza progresele istoriei şi limbei române, precum *Istoria ţării româneşti* de F. Aron (1836—1838); traducţiunea in versuri a *Iliadei* de Aristia (publicaţiune incepută in 1837 şi remasă neisprăvită) etc. etc.

In curĕnd autorii noştri părăsirĕ calea imitaţiunii pentru a intra in aceea a producţiunilor originale. In 1835, Eliad publică o *Culegere* din scrierile sale de prosă şi de poesie, in care pe lângă reimpresiunea mai multor *Meditaţii* ale lui Lamartine, el adăugă căteva din cele mai frumoase poesii originale ale sale: *Sarafimul* şi *Cheruvimul; la Moartea lui Cărlova*; *O noapte pe ruinele Tirgovişlei*, etc. Tot in acelaş an, apărurĕ *Poesiile* lui Boliac, şi in 1838, acelea ale lui Alexandrescu, morţi amĕndoi in zilele noastre, şi ale cărora scrieri, mai cu seamă ale lui Alexandrescu, sunt printre cele mai stimate din literatura noastră contimporană. Alexandrescu a fost in mare legătură de prietenie cu prinţul Ion Ghica, care i-a consacrat, chiar in *Convorbirile* din anul trecut, o notiţă plină de o duioasă emoţiune.

„Scena română ea insăşi," zice d. Ubicini, „produse „atunci opere naţionale şi originale; *Mihaiu-Viteazul şi cei „doisprezece boeri* deschiserĕ calea cu succes."(1)

In Moldova, perioda care se intinde de la 1834 până la 1840 este semnalată prin inflorirea mai multor talente foarte distinse, şi prin producţiunea unor opere literare ce

1) *Provinces roumaines*, p. 154.

ar merita mai mult decăt o simplă menţiune. Lăsănd la o parte pe Daniil Scavinski şi pe A. Chrisoverghi, cari aparţin unei epoce mai depărtate, şi asupra cărora se vor găsì intr'un articol al d-lui C. Negruzzi, publicat in *Curierul de ambe-sexe*,(1) şi in *Viaţa lui Chrisoverghi*, scrisă de d. Cogălniceanu şi tipărite la Iaşi in 1834, multe particularităţi necunoscute, (cine mai ştie astăzi că Scavinski a tradus pe *Brutus* din Voltaire, şi pe *Démocrite amoureux* din Régnard), — vom cita stimabilele lucrări ale poligrafului G. Asaki, pe care l'am vĕzut creănd, in 1829, *Albina românească*, şi care mai tărziu se incercă in toate genurile, fără să ajungă a strălucì in nici unul. Scrierile lui lipsesc mai totdeauna de originalitate şi de eleganţă. Ar fi nedrept insă de-a nu recunoaşte neobosita lui activitate ca publicist, ca istoric, ca poet, ca administrator pentru a respăndì imprejuru-i toate cunoştinţele folositoare, şi mai ales pentru a desvolta instrucţiunea publică şi educaţiunea poporană in Moldova.

Printre poeţii cari au precedat mai deaproape pe Alecsandri, nu trebuesc uitaţi: G. Sĕulescu, care in 1835, publică primul sĕu volum de *Fabule*, şi in 1836 traducţiunea din Marmontel a nuvelei *Adelaida sau Păstoriţa alpicească (La Bergère des Alpes)*; — B. Pogor (tatăl), traducĕtorul *Enriadei* (1838); — M. Cuciureanu, autorul unei culegeri de *Poesii*, tipărite in 1839; — Cavalerul Stamate, care deosebit de „multe Ode, căntece, elegii, sonete, fabule şi satire in ver„suri şi in prosă, căteva balade şi romanuri, a produs şi o „poemă comică intitulată: *Ciubĕr-Vodă*“(2); — Donici, al căruia debut fù traducţiunea *Căruţei poştei* a lui Puşchin,

1) Tom. II, p. 39—51. D. Ubicini, in *Introducţiunea sa la baladele şi cănţecele populare ale Românieì* (p. XX), şi noi inşine, in nobleţa ce precede *Les origines de l'histoire roumaine*, ale regretatului publicist frances (Paris, Leroux, 1886), am numĕrat din greşală, printre poeţii din acea generaţiune, pe d. Tăutu, care n'avea peatunci decăt vre-o zece ani (el s'a născut in 1823) şi ale căruia poesii n'au fost tipărite decăt in 1862 (vezi Iarcu, *Bibliogr. chron. rom.*, p. 95.)

2) A se vedea inştiinţarea asupra scrierilor d-lui cavaler Stamate, de Al. C. Hurmuzaki, in *Ann. Soc. Ac. rom.*, III, 91.

şi care prin *Fabulele* sale, tipărite la Iaşi, in 1838—1840, merită a fi pus in rândul celor dintâi scriitori români; tot Donici a tradus *Ţiganii din Puşchin*, şi dimpreună cu C. Negruzzi, *Satirele* lui Antioch Cantemir (1844);(1) — infine, C. Negruzzi, unul din poeţii cei mai plăcuţi şi prosatorul cel mai perfect de dincolo de Milcov. Operele cele mai cunoscute ale lui Negruzzi, până in 1840 — dată la care se opreşte neapărat acest studiu asupra predecesorilor lui Alecsandri, sunt traducţiunile pieselor lui Victor Hugo *Maria Tudor şi Angelo* (1837) şi *Aprodul purice*. „Acest mic poem", zice Alecsandri in *Introducerea la scrierile lui C. Negruzzi*, „cuprinde tablouri de o rară frumuseţă şi se „deosibeşte atât prin armonia versurilor cât şi prin o ener„gie necunoscută încă până la dinsul."(2) Novela istorică *Alexandru Lăpuşneanu* e considerată încă astăzi ca una din sculele literaturei noastre, şi se poate aseména prin simţul estetic şi prin perfecţiunea formei, cu scrierile cele mai perfecte ale lui Mérimée. *Alexandru Lăpuşneanu* a fost tradus in limba franceză de Voinescu, şi publicat in *Revue d'Orient* din 1854. Pe lângă acestea mai amintim celelalte novele şi comedii ale lui Negruzzi.

Cată se adăogăm, pentru a nu uita unul din numele cele mai ilustre ale literaturei şi istoriei noastre contimporane, că intre anii 1834 şi 1839, debută pe scena literară d. Mihail Cogălniceanu, a căruia operă: *Viaţa lui Chrisoverghi*, compusă in 1834, am avut ocasiunea de-a o cita mai sus. Cogălniceanu, după ce publicase in 1837, la Berlin, tomul I-iu al Istoriei Valachiei, Moldovei, şi Valachilor transdanubiani (in franţuzeşte), şi in 1838, la Iaşi, mai multe fragmente extrase din chronicele noastre (tot in aceeaşi limbă),(3) crease in 1839 *Alăuta românească* şi *Foaea să-*

1) Asupra lui A. Donici, a se vedea discursul d-lui G. Sion *Ann. Soc. Ac. rom.*, III, 51—66.

2) *Scrierile lui Constantin Negruzzi, Bucureşti*, Socec, 1872, t. I, p. XXXIX.

3) *Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques* (Iarcu. *Bibliogr. chron. rom.* p. 40).

tească a Principatului Moldovei, şi in 1840 *Archiva românească* şi Dacia literară; in această din urmă culegere apărù, in 1840, prima scriere a lui Alecsandri: *Buchetiera din Florenţa.*

Am incercat, in acest studiu, pe care cetitorii noştrii il vor găsì poate prea lung, dar care mi s'a părut necesar ca introducere la lucrarea noastră asupra lui Alecsandri, de-a arăta cum s'au desvoltat la noi cu progresele civilisaţiunii, gustul şi amorul literelor. Am vĕzut că renaşterea literaturei române a inceput, dincolo de Carpaţi, in a doua jumĕtate a secolului al XVIII-lea, şi că insuşi Transilvănenii dobăndiserĕ in străinătate, ştiinţa şi erudiţiunea cu care s'au silit să regenereze limba, şi să reconstitue analele, atăt de intunecoase, ale istoriei noastre naţionale. Mai tărziu, tot prin străinii cu cari am avut relaţiuni de vecinătate, şi mai cu seamă prin Ruşi, am ajuns la cunoştinţa din ce in ce mai perfectă a limbei franceze. Infine, tot printre străini s'au crescut bărbaţi din generaţia lui Alecsandri; tot in străinătate ei au desvoltat cercul cunoştinţelor lor, ornăndu-şi spiritul, formăndu-şi judecata, perfecţionăndu-şi gustul, şi, cu puterea de asimilare proprie rasei noastre, alegĕnd de prin şcolile germane, franceze şi italiane, şi incepĕnd a respăndì la noi sĕminţele civilisătoare ale literelor, ştiinţelor şi belelor arte. „Această idee providenţială," zice Alecsandri, vorbind de obiceiul de-a se trimite tinerii români la Universităţile străine, — „acest act revoluţionar „.....a deschis porţile Romăniei la toate reformele civilisă„toare ce au năvălit la noi, şi s'au impămĕntenit cu o ră„pejune fără exemplu in oricare parte a lumii..... Glorie „şi onor părinţilor noştri; ei au pregătit viitorul, un viitor „plin de frumoase promiteri, care s'au realizat in parte şi „din care se bucură generaţia de astăzi." (1)

Cu toate acestea, n'ar trebuì să ne facem prea mari ilusii asupra stării Societăţii şi literaturei noastre, in anul 1840, la reintoarcerea poetului din Paris. Lucrările Transil-

1) *Introducere la scrierile lui C. Negruzzi*, p. XXXVI.

vănenilor nu pĕtrunseserĕ decăt foarte anevoe, şi foarte incet, in Romănia; Lazar, introducĕtorul culturei transilvănene in Muntenia, fiind, inainte de toate, un matematic, indreptase invăţămĕntul sĕu mai mult spre ştiinţele exacte, decăt spre filosofie şi spre litere; infine, numĕrul tinerilor reveniţi din străinătate era încă foarte restrins, şi cu atăt mai greu ei puteau să impărtăşească compatrioţilor lor cunoştinţele ce le dobăndiserĕ aiurea, cu căt aveau să invingă preveniunile şi prejudecăţile chiar ale părinţilor lor, cari nu vedeau fără grijă infierbĕntarea unei tinerimi nerăbdătoare de-a aplica la noi reformele ce le admirase la naţiuni mai civilisate, şi de-a scăpa ţara de barbaria in care zăcea.

Şi intr'adevĕr, cu toate silinţele unui Cămpineanu, unui Eliad, unui Asaki, unui Negruzzi, pentru a intemeia o literatură naţională, şi a deştepta astfel idea romănismului, concepţiunea unei forme de guvern, liberă de orice protecţiune străină, dorinţa de-a redevenì noi inşine, necesitatea de-a ne asigura o viaţă politică proprie, personală, independentă, toate aceste aspiraţiuni, toate aceste speranţe, încă atăt de nedeterminate, nu se iviserĕ decăt in unele suflete generoase şi in căteva spirite mai luminate. Cea mai mare parte a naţiunii remăsese cu totul străină acestei mişcări.

In virful scării sociale, niste principi cari, de şi indigeni, totuş erau supuşi influenţei mereu crescĕnde a puternicei noastre protectoare: Alexandru Ghica, in Muntenia, bărbat de frunte prin naşterea, prin simţimintele, prin patriotismul lui; insă fără idei hotărite, fără iniţiativă, fără energie, temĕndu-se, pe deoparte, de-a nu nemulţumi pe străini, ear pe de alta, de-a se arăta prea ostil tendinţelor liberale ale unora din boieri; — in Moldova, Mihail Sturdza, mai activ, mai indrăsneţ, mai priceput in treburi, cunoscĕnd şi practicănd mai bine arta de-a guverna, dar priimind şi dinsul ordinele puterii căreia ii datora tronul, şi neavĕnd, ca om privat, nici desinteresarea, nici marile calităţi morale ce deosebeau pe Alexandru Ghica. Nu voim să ne facem aci ecoul unor acusaţiuni rĕuvoitoare care au fost in-

dreptate incontra lui Mihail Sturdza, mai ales in ceeace priveşte isvorul marii sale averi; insă dacă o broşură tipărită la Paris in 1846 sub titlul: *Michel Stourdza et son administration* (in 8⁰ de 14 pag.) nu este o operă de calomnie şi de resbunare, multe abusuri s'ar fi comis sub domnia acestui principe, şi dinsul, departe de-a le reprima, le-ar fi incurajat prin ingăduirea sa, şi chiar uneori le-ar fi provocat prin a sa cupiditate.

Apoi, indată după Domnitori, boierii cei mari, *desuniţi* intre dinşii, geloşi unul de altul, aspirănd mai mult sau mai puţin pe faţă la tron, şi făcĕndu-se, cu speranţa de-a ajunge mai lesne la ţinta lor, slugile prea plecate ale străinilor; pe lăngă aceasta, neinvăţaţi (afară de cătiva din ei), opuşi oricărui progres, conservănd costumul, ideile, obiceiurile Fanarioţilor, fără a fi dobăndit de la Ruşi decăt cursurile, şi chiar viţiile lor.

Boierii mai de rănd, ăncă mai puţin cultivaţi decăt ceilalţi, dar poate mai puţin corupţi, avĕnd ambiţiuni mai modeste, şi prin urmare mai mult patriotism, văităndu-se intre dinşii de trista stare in care ajunsese ţara, dar lipsiţi de voinţă şi de mijloace pentru a-i imbunătăţì soarta; imitănd dealtmintrelea pe boierii cei mari, şi impingĕnd imitaţiunea pănă a-şi insuşì cu servilitate chiar defectele modelelor lor.

Insfirşit, clasa nenumĕrată a *ciocoilor*, oameni fără cunoştinţă şi fără ruşine, tirindu-se inaintea boierilor, aspri către cei mici, trăind numai din mită şi din hoţii, şi respăndind in popor corupţiunea şi imoralitatea ce domneau in celelalte straturi ale societăţii.

Lăsăm la o parte pe slugile şi pe vătafii din curţile boiereşti, cari fiind uneori mai deştepţi şi mai dibaci decăt stăpănii lor, profitau de această superioritate pentru a-i fura şi a-i ruina. Tot aceşti oameni, după ce căştigau, cu meseria lor, o avere scandaloasă, deveneau agenţii cei mai activi ai străinilor, cărora le vindeau ţara, cu aceeaşi neruşinare cu care trădaserĕ mai nainte pe binefăcĕtorii lor.

S'ar putea pretinde că in acest tablou culorile sunt

prea inegrite. Noi însă nu-l credem exagerat, şi acelora care ne-ar acusa că l'am intunecat dinadins, vom aminti următorul pasaj dintr'un discurs rostit in sĕnul Academiei române, la anul 1870: e tocmai vorbă de vremele, de societatea şi de moravurile pe care am incercat a le descrie.

„Din cele două provincii române cari, după tractatul „de la Andrianopoli, urmau să se bucure de o soartă mai „bună..... Moldova se afla intr'o stare de prostraţiune din „cele mai triste. Peste ea apăsa mâna de fer a unui des„potism sistematizat şi controlat cu ochii de Argu a unei „puteri mari, care se zicea protectoarea noastră, şi care se „interesa a mânţine obscurantismul peste rasa noastră.

„Populaţiunea de jos era intr'o ignoranţă brută, deşi „păstra in germene virtuţile unui popor de o calificaţiune „onorabilă.

„Societatea privilegiată, impărţită in mai multe grade „şi clase, rivalizând intre sine pentru ranguri şi funcţiuni, „imbuibată de prejudicie, inapoiată in cultura spirituală, „cangrenată in moravurile sale prin invasiunea tolerată a „Jidovilor din Rusia şi din Polonia, representa trista icoană „a unui trecut care brăsdase istoria noastră cu atâtea vi„cisitudini dureroase.

„Vorbele *naţionalitate*, *naţiune*, nu aveau un sens con„cret; cei ce le pronunţau, sau cutezau a le analiza, se ca„lificau in derisiune *ideologi*. Spirit public, opiniune publică „nu exista decât in cercuri foarte restrinse....."(1)

Cât despre limbă, ea era ameninţată să dispară in mijlocul acestei confusiuni a idiomelor, acestui amestec de franţuzeşte şi de ruseşte, de ruseşte şi de greceşte, de greceşte şi de nemţeşte.

Usul limbei franceze se respândise atât de mult printre boierii cei mai cultivaţi, incât d. Thouvenel putea să scrie, in 1839: „Un francez e primit in Bucureşti ca un „prieten, un compatriot, şi adeseori, intr'un salon unde

1) G. Sion. *Ann. soc. acad. Rom.* III, 58.

2) *Revue des Deux-Mondes*. 15 Mai 1830, p. 567.

„conversaţia se face in limba noastră, unde se vorbeşte de „moravurile noastre, de literatura din Paris, se intreabă „cineva dacă intr'adevĕr România este despărţită de Franţa „prin atătea ţări, in cari moravurile şi ideile franceze au „mai puţină influenţă".

St. Marc Girardin constată asemenea acest us general (el zice chiar *universal*) al limbei franceze in România;(1) este probabil insă că dinsul, vĕzĕnd numai elita societăţii noastre, cunoscĕnd numai pe bărbaţii cei mai aleşi de la noi, pe Cămpineni, Cretzuleşti, Goleşti, Ghiculeşti, a aplicat la generalitatea boierilor români ceeace observase la căţiva dintr'inşii, şi că a făcut ca acel călĕtor, care zărind intr'un han o servitoare cu pĕrul roşu, scrisese pe portofoliul sĕu de drum: „Toate femeile din această ţară au pĕrul roşu".

In realitate, cu toate laudele foarte măgulitoare pentru amorul propriu nostru naţional, ce ni le dădeau doi publicişti eminenţi ca Thouvenul şi St. Marc Girardin, noi eram pe atunci ăncă foarte puţin cunoscuţi in Franţa; — atăt de puţin, incăt, spre 1844, s'au putut tipări, despre noi, in Paris, liniile următoare, ce le extragem dintr'o publicaţiune intitulată: *Les Etrangers à Paris*. „Moldo-Valachia? „Ce va să zică? Oare să fie o seminţie de pe malurile prăpăstioase ale Orenocului, sau din ţĕrmurile inghetate ale „peninsulei Kamtchatka? Fie oare o ţară, un fluviu, o insulă, o pustie, o pădure?.... Eată cestiunea ce-şi propuneau, „ăncă acum cincisprezece ani, o mulţime de inşi..... Moldo-Valachia ne-a fost destăinuită prin marea cestiune a Orientului".(2)

Adevĕrul este că, pe la 1840, limba franceză, deşi usitată in România, nu era vorbită *corect* decăt de o mică parte a boierimii; idioma grecească domină ăncă in conversaţiunile saloanelor; căt despre funcţionarii cancelariilor şi administraţiunilor, ei intrebuinţau mai cu seamă vorbe şi

1) *Souvenirs de Voyages*. I, 281.
2) *Paris, Warée*, 1844, p. 58.

expresiuni ruseşti, ce se strecuraseră in limbă, cât ţinuse lunga ocupaţiune dela 1828.

Limba română se conservase intreagă şi neatinsă numai la ţăran, care nu o lăsase să se strice. In zadar i se vorbea ruseşte, greceşte sau nemţeşte: ţăranul respundea româneşte; şi pentru ca să fie inţeleşi de dinsul, străinii erau siliţi să inveţe limba lui, de oarece el nu voea să vorbească pe a lor. Se ştie că chiar astăzi, in Transilvania, ţăranii români nu vorbesc nici nemţeşte, nici ungureşte, şi că rasa cuceritoare a trebuit să se servească de limba noastră, pentru relaţiunile zilnice cu Românii de peste munţi.

„Idioma română," zice d. Ubicini in *Introducerea* sa la *Baladele şi cântecele poporare ale României*, „nu dispăruse „dela ţară, chiar in vremea Fanarioţilor. Pe când boierii „şi literaţii trăiau sub influenţa ideilor şi literaturei gre„ceşti, poporul, neinvăţat, dar mândru, continua a vorbì „limba latină rustică a soldaţilor lui Traian. Deabia câteva „cuvinte slavoane se strecuraseră pe furiş. In această limbă „Românul cânta suferinţele şi faptele de vitejie ale strămo„şilor săi. Ţiganii, rapsozii României, umblau dintr'un loc „in altul, recitând sau cântând aceste poeme, ai căror au„tori au remas necunoscuţi, pe care nicio mână nu le-a cu„les, şi cari s'au transmis din gură in gură, de la o gene„raţie la alta, in decursul secolelor.

„Dar toate se şterg sau se schimbă, chiar cele ce se „ating de mai aproape de sufletul şi de viaţa unei naţiuni. „Alecsandri era prea mare poet pentru a nu resimţì fru„museţa acestei poesii primitive, a cărei accente il legă„naseră, încă din copilărie; el işi iubea prea mult ţara „pentru a nu dorì ca aceste cântice, cari readuceau aminte „gloria şi suferinţele trecute, să fie adunate inainte ca tim„pul să le fi imprăştiat sau desfigurat. In curs de mai mulţi „ani, Alecsandri se ocupă cu această cercetare. Pe când „Nicolae Bălcescu visita monăstirile Carpaţilor căutând, „pentru a mă servì de propriile sale expresiuni, *sub ruinele „lor urmele mărimii strămoşilor*, Alecsandri străbătea pe „jos munţii şi cămpiile României, culegând, pe ici pe colea,

„tradițiunile și legendele. Vremuri incântate, a căror amin-„tire ii este încă scumpă! De câte ori el mi-a povestit „episodele poeticelor sale excursiuni, repaosurile sale in „mijlocul ruinelor ce adăpostiseră altădată vreun tâlhar „vestit, conversațiunile sale cu bătrânii de prin sate, cân-„tecele culese de pe buzele fetelor, mămăliga gustată in „coliba țăranului, și câteodată, seara, (căci asemene con-„traste nu sunt rare in acele regiuni, unde, pe lângă aspri-„mea vieței sălbatice, găsești civilisațiunea cea mai inain-„tată), sosirea la vreun castel in care se intilnesc *confortul*, „eleganța, obiceiurile, și chiar limba din Paris.

„El revenise din aceste plimbări prin câmpiile române „cu o dragoste mai mare pentru patria sa atât de fru-„moasă, de poetică, și cu un respect mai adânc pentru „acest popor, atât de apăsat și atât de bun.“ (1)

Colecțiunea cântecelor poporare române este una din operele care vor face nemuritor numele lui Alecsandri.

Prin această culegere, poetul a dobândit drepturi neperitoare la afecțiunea și la recunoștința țării sale. Neapărat, au existat, și inainte de dinsul, poeți insemnați, ale căror talent nu se poate tăgădui; dar nici unul nu se inspirase până intr'atâta de legendele și de tradițiunile noastre naționale; nici unul nu simțise cu aceeași emoțiune, nu exprimase cu aceeași dulceață, sub o formă atât de perfectă, impresiunea poetică produsă de câmpiile noastre, limpezimea cerului, transparența apelor, desimea tainică a pădurilor, mirosul imbătător al florilor, liniștea măreață a intregei naturi române; nici unul infine, nu scrisese intr'o limbă mai curată și mai adevărat națională. Cetească cineva poesia intitulată Hora, și va observa cu ce condeiu ușor și răpede, cu ce colorit farmecător și mai ales cu ce simțimânt al realității, poetul a descris acest joc, al cărui mers, uneori alene și greoiu, a putut să provoace glumele străinilor,(2)

1) PP. XXXI—XXXIII.

2) Carra, in *Istoria Moldovei și a Valachiei* (p. 175), scrie, vorbind despre horă: «Mărturisesc că, de când am văzut acest fel de joc necunoscut, «m'am intrebat dacă Moldovenii au invățat pe urși să joace, sau aceștia pe «Moldoveni».

dar care nouĕ, Românilor ne este atat de drag şi de plăcut:

Eată! hora se porneşte
Sub stejar, la rădĕcină;
Eată! hora se 'nvĕrteşte.....
Vină, puică, vină.

Lângă mine vin' drăguţă,
Să te pot stringe de mână,
Ca ieri sară la fontână,
Mario, Mariuţă!

. . . . . .

Mi-am pus flori la pălărie,
Mi-am pus flori, mi-am pus mărgele,
Să se uite cu mândrie
Puicuţa la ele!

Am cămeşă cu altiţă,
Tot de fir şi de mătasă,
Am pe spate-o durduliţă.....
De nime nu-mi pasă!

Nici de vornic, nici de dracul,
Nici de vrajă ciocoească,
Nici de Turc, nici de Kazakul.....
Ţara să trăească!

. . . . . .

Sunt sătul de biruri grele
Şi de plug şi de lopată,
De ciocoiu, de zapciele
Şi de sapă lată.

Astăzi horele sunt pline!
Crape-mi sura opincuţă,
Şi să mor in joc cu tine
Mario, Mariuţă!

La Alecsandri, nu se mai găseşte nici o urmă de elenismul lui Văcărescu, sau de italianismul lui Heliade. Limba lui este adevĕrata limba română, aceea care n'a fost stricată prin amestecul idiomelor străine, aceea pe care poetul a cules-o din gura poporului, pentru a o imbrăca pe urmă cu toate seducţiuuile talentului, şi cu tot farmecul stilului sĕu. Deaceea se poate aplica poesiei lui Alecsandri ceeeace Xavier Marmier zice de literatura tradiţiunilor şi cântecelor poporane: „Ca un isvor limpede, ea rĕcoreşte pămĕntul „ce-l udă; ca o pasere blândă, ea umple de bucurie, prin „ciripitele sale, casa unde şi-a făcut cuibul; inveseleşte pe „copil, aduce zimbetul pe busele bĕtrânului. Ca un prieten „compătimitor, ea apare la vatra săracului, il odihneşte de „munca lui cea grea, il indeamnă a spera, povestindu-i o „legendă miraculoasă, deşteaptă intr'insul fibra naţională „prin amintirea luptelor glorioase ale strămoşilor; il leagănă „cu un cântec de amor, il adoarme in ilusiunea unui vis."(1);- deaceea Alecsandri este inţeles, iubit şi admirat de toţi Românii, şi numele lui este glorificat mai presus decât al oricăruia dintre poeţii noştri contimporani, la care se pot găsi strofe tot aşa de frumos cadenţate, versuri de o factură tot atât de perfectă, rime poate şi mai bogate, dar cărora le lipseşte acest caracter poporar, care deosibeşte cea mai mică producţiune eşită din condeiul poetului nostru.

Dar nu numai ca poet a binemeritat Alecsandri de la ţara sa. Dinsul a lucrat cu o activitate, cu un zel, cu o desinteresare netăgăduite la ridicarea Romăniei, şi a fost, chiar de la inceput, unul din patrioţii care au contribuit, cu un deplin succes, la regenerarea politică a ţării noastre. In lupta ce isbucni, indată după intoarcerea sa in Moldova, intre vechia societate orientală şi noua generaţie din care el făcea parte, Alecsandri a remas neclintit la intăiul rând, combătĕnd mereu prin presă, la tribună, pe scenă, toate ideile invechite, toate pasiunile oarbe, toate influenţele corumpĕtoare care se mănţinuserĕ atât de multă vreme in

1) *Du Danube au Caucase*, p. 141-142.

starea de inferioritate ce ne-am incercat a descrie in cursul acestor capitole.

Sarcina ce-şi impuseră aceşti tineri nu era uşoară; nu era lesne pe atunci de a-şi exprima cineva liber cugetările, şi guvernul avea multe mijloace de-a impune tăcerea tuturor acelora cari nu impărtăşeau doctrinele sale politice. Ei aveau in contra lor tronul, străinii, încă tot puternici, şi mai intreaga boerime. Alecsandri intră cu hotărire in partitul acţiunii, şi in tovărăşie cu Negri, cu Cogălniceanu, şi cu toată tinerimea generoasă din Moldova, el avù curajul, in mijlocul a două sau trei generaţiuni formate la şcoala ruso-fanariotă, de-a amintì Românilor că ei erau inainte de toate Români, că aveau o istorie, o limbă, tradiţiuni naţionale, şi că venise vremea să scuture jugul sub care zăceau.

Primele sale versuri, in care resuna amorul patriei, in care reinviau gloria şi mărimea trecutului, primele sale producţiuni teatrale, in care el batjocorea cu o vervă indrăsneaţă şi c'un spirit incisiv pe aceia cari, conduşi de interesul lor personal, se făcuseră slugile străinilor, şi in sufletul cărora ambiţiunea stinsese cele din urmă scântei ale patriotismului, avură ca resultat imediat de-a provoca in ambele Principate o reacţiune generală contra stării de lucruri existente. 1848 fu primul nostru pas pe acea cale a emancipării, ce o deschiseseră silinţele neobosite ale lui Alecsandri şi ale generaţiunii sale; mai tărziu veniră Unirea, Domnul constituţional, dinastia străină, resboiul independenţei, proclamarea Regatului, toate acele mari intimplări pe care Alecsandri le-a cântat cu un entusiasm cu atăt mai infocat, cu căt el le dorise, le prevăzuse, şi le pregătise.

El a trăit destul de mult pentru a vedea realisându-se poate chiar peste speranţele sale, toate visurile pe care, in ambiţioasa sa imaginaţiune de tănăr poet, le făcuse pentru viitorul României. O jumătate de secol a trecut de când poetul a debutat pe scena literară şi politică, şi in timpul acestei jumătăţi de secol, nu este o singură cugetare a lui Alecsandri, ce să nu fi avut de obiect mărimea patriei sale,

nici o operă de ale sale care să nu fi adăugat un nou lustru la strălucirea născendă a literilor române. Din epoca depărtată in care, incepĕtor neexperimentat, el publică in *Dacia literară* a lui Cogălniceanu prima sa incercare in limba românească până in zilele glorioase ale lui *Peneş Curcanul* şi ale sergentului *Mătrăgună*, aceşti doi eroi ai Musei sale patriotice, putem chiar zice până in momentul de faţă, activitatea sa literară nu s'a oprit o singură oară. Astăzi încă poetul este in toată posesiunea talentului sĕu, şi maturitatea lui ne reservă, fără indoială, un şir frumos de capuri de operă, menite de-a inălţa, dacă se poate, gloria nemuritoare a numelui sĕu.

A schiţa dar istoria vieţei şi a operilor lui Alecsandri este a scrie insăşi istoria României, in cursul cel din urmă jumĕtate a secolului al XIX-lea; şi dacă o asemenea intreprindere trece peste puterile noastre, nimic nu poate să ne insufle o mai nobilă ambiţiune. Vom incerca a indeplini această sarcină fără preventiune şi fără idei precugetate, cu nepărtinirea ce se cere istoricilor şi mai ales cu conştiinţa de-a nu fi cruţat nicio silinţă pentru a remănea la inălţimea unui asemenea subiect.

(Va urma).

GEORGE BENGESCU.

FLOAREA-SOARELUI

LEGENDĂ

I.

In poveştile străbune
Dela şezători, se spune
C'ar fi fost odată'n lume
Pe pămĕnt un impĕrat,
Prea puternic şi bogat,
Vĕduvit de'mpĕrăteasă,
Cu trei fete mari in casă.
Cea de mijloc şi cea mare
Erau mândre şi nu tare,
Dar cea mică dintre fete
N'avea seamĕn nici păreche
Pe pămĕnt in lumea veche.
Nu se află 'n astă lume
Glas de om să poată spune,
Căt era de desfătată
La privire mândra fată.
Ai fi zis la trup că-i zină,
Ca o zi albă, senină;
Subţirică, mlădioasă
Ca o trestie voioasă
Primăvara când inspică,
Când o pleacă ş'o ridică
Vĕntul cu suflare mică.

Şi era copila'n faţă
Ca o dalbă dimineaţă,
Şi mai dulce ca o floare
Dimineaţa pe răcoare.
Părul-i de-aur despletit
Ş'in lungi coade netezit
Peste umăr ii curgea.
Şi pe sănu-i se vărsa
Cum se varsă din senin
Dimineaţa soare plin
Pe al zilei măndru săn.
Ear pe sănu-i fecioresc
Două mere-acuma cresc,
Lumea toată 'nebunesc...

De eşia la preumblare,
La vre-o nuntă de craiu mare,
Au la sfănta inchinare,
Toţi şi toate o privea
Şi cu ochi o petrecea,
Cum petrec ochii de floare
Vara pe cer măndrul soare.

Mulţi feciori de impăraţi
Tot in aur imbrăcaţi
Şi frumos incălecaţi
Armăsarii şi-i juca
La bogata curtea sa,
Tot ce-i măndru 'n a sa ţară,
Feţi-frumoşi de dinafară
La palatu-i alergară
Pe copilă să o ceară.
Impăratul, cum văz eu,
Se uita la fătul său
Ca la insuş Dumnezeu,

Ca s'o dea nu se'ndura,
Nunta fetei amăna,
Ear pe celelalte două
Prea frumoase amăndouă
Impĕratul, tatăl lor,
Ar fi vrut cu mare dor
In tot ciasul să le dea
De-ar fi fost cin' să le ea.
Dar la curte cin' venea,
Pe Ilina de-o vedea
Alta nu-i mai trebuea!
Incăt sora cea mai mare
Astfel zise cu'ntristare:
— «Sorioară mijlocie,
«Ce lucru poate să fie?
«Să fim trei tot de-o măsură
«Şi la chip şi la făptură;
«Toate trele dintr'o mamă
«De-o făptură şi de-o samă;
«Ear la orbul de noroc
«Să nu semănăm de loc?
«La palatul părintesc
«Peţitorii se'ndesesc,
«Pe Ilina o peţesc,
«Unul merge, altul vine
«Ca şi stupul de albine,
«Şi'mpĕratul om bĕtrăn,
«Numai căt n'o poartă'n sĕn,
«Nici n'o dă, nici nu se lasă
«Făr pe cap ne-o ţine'n casă».
— «Ţine, soră, eu vĕz bine
«Cum te vĕz acum pe tine,
«Şi de-om sta şi mai departe
«Tot cu braţe'ncrucişate,
«Vom perì nemăritate,
«De minune la cetate.

«Dar să ştiu soruţă dragă,
«C'oiu umbla o lume'ntreagă
«Peste codri, văi şi munţi,
«Tot in coate şi'n gerunţi
«Cât e lumea pe sub soare
«Pe la babe vrăjitoare,
«Nu mĕ las şi nu m'aşez
«Pănă nu mi ţi-o aşez
«Pe soruţa cea făleaţă,
«Pe Ilina cea măreaţă,
«C'am pus gând şi m'am jurat
«Să-i aducem de bărbat
«Smeu urit şi necurat...» —

Astfel grăia fetele
Netezindu-şi pletele
In oglinda din isvor
Din grădina curţii lor.
Eată mări, oameni buni,
Eată, frate, ca'ntr'o luni
Dimineaţa'n zori de zi,
Când Ilina se trezì,
Ii păşeşte in chilie
Surioara-i mijlocie
Cu pĕr negru despletit
Lung pe spate asvirlit,
Şi'n chilie cum intră
Cătră soră cuvêntâ:
— «Vină, soră dragă, vină
«La fereastă la lumină,
«Pĕrul de mi-l netezeşte,
«Pĕrul de mi-l impleteşte;
«Că de-un cias tot netezesc,
«Impletesc şi despletesc,
«Şi tot nu mĕ nimeresc;
«Ş'apoi, dragă, după mine
«Să te peptĕn eu pe tine,

«Cum n'a fost in lume fată
«Aşa măndru peptănată.» —
Şi Ilina aşa făcea.
La fereastă o ducea
Şi pe scaun o punea,
Părul negru-i netezea,
Şi frumos i-l impletea,
Ş'apoi lin se aşeza
Dinsa'n locul soră-sa.
Şi copila intr'o ie
Ca isvorul străvezie,
Sta tignită, blândă, lin,
Dulce ca floarea de crin.
Eară păru-i aurit
Intr'o coadă impletit
De pe umĕr cade'n sĕn
Ca un soare in senin. —
Sorioara-l despletì,
Ş'incepù a-l netezì. —
Când era de impletit
Părul fetei aurit,
Sorioara dela dos,
Impletindu-il frumos,
Scoate 'n taină din sĕn dalb
Pĕr de coamă de cal alb,
Şi'mplete cu viclenie
Fire albe argintie
Prin cosiţa-i aurie,
Cât copila aurită,
Floare măndru inflorită,
Se părea incărunţită.
Ear sermanul, bietul tată
Peste zi vĕzĕnd la fată
Fire albe 'ncărunţite
Prin cosiţe aurite,
Nu-l ţinea de spaimă locul
Ç'au stricat fetei norocul;

Şi jură cu jurămĕnt
Cătră cer, cătră pămĕnt,
Că deacum de-ar fi să vie,
Să peţească de soţie
Pe Ilina ori şi cine
O mărită, n'o mai ţine. —
Stănd acum să socoteşti
Că pe vremea din poveşti
Chiar pentru intreg pămĕntul
Nu se călca jurămĕntul,
Cine nu crede ca mine,
Că'mpĕratul din vechime
Ajunsese la strimtoare
Pentru vorba de prinsoare?
Mare vorbă şi scăpată
Din gura, necugetată!
Căci in dalba de peţie
Bine că putea să-i vie
La copila de'mpĕrat
Un noroc neaşteptat;
Cine insă mi-ar sta bun,
Că nu-i poate venì nun
Statu-palma-barba-cot
Ş'o ridea pămĕntul tot.
Eată, frate frăţioare,
Colea seara pe recoare
Ca prin umbre tăinuit
La palat au şi sosit
Un străin cu blănde şoapte,
Şi ascuns in neagra noapte,
La fereastă prin zăbrea
Pe Ilina o peţea
Şi'mpĕratului grăea :
— «Alei doamne impĕrate!
«Alei doamne luminate!
«Vestea'n lume s'a pornit,
«Că-ai o floare de rodit,

«Fată mare de mărit,
«Ş'o stea mândră de pe cer
«M'a mănat să vin s'o cer,
«Spune-mi, doamne, ce gând ai?
«Dai-mi fata nu mi-o dai?» —
— «Měi voinice, fětul meu,
«Poate-i dela Dumnezeu!
«Iţi dau fata! Şi deci vină
«D'intunerec la lumină,
«La făclii de ceară aprinse,
«Să şedem la mese'ntinse,
«Să ne vedem feţele,
«Chipul şi blăndeţele» —
Impĕratu-aşa zicea,
Dar străinul din zăbrea
La lumină nu eşia,
Fără 'n noapte se perdea.

Cine să fi fost anume?
Deocamdată nu se spune,
Insă cum că nu-i a-bine,
Poate vedea fiecine;
Căci pe latul ăst pămĕnt
Unde s'au mai pomenit
Peţitor să fi peţit
Fată mare ori nevastă
Noaptea-afară pe fereastă?

Eată că a doua zi
Dimineaţa 'n zori de zi,
Copiliţa se trezì,
Faţa albă limpezì,
Pĕr de aur impletì,
Şi'n grădină coborì

Să-şi anine in pĕru-i des
Flori frumoase pe ales.
In grădină cum păşia
Şi cu flori se'mpodobea
Sta pe loc şi se uimea,
Căci pe-o masă ea zărea
Trei veştminte de mătasă
Trei găteli de 'mpĕrătească.
Pe intăiul din tustrele
Luminà cerul cu stele,
Şi cu luna printre ele;
Pe-al doilea, zorile
Şi cămpul cu florile;
Ear pe al treilea veştmĕnt,
Te-ai lega cu jurămĕnt,
C'a scris Dumnezeu cu măna
Sfăntul Soare cu lumina.
Copiliţa sprintenică
Pe tustrele le ridică,
Le intoarce şi le suce,
Sta cu ochii să le 'mbuce.
Apoi vesel s'apucâ
Şi pe rănd le imbrăcâ,
La isvoare s'arătà,
Şi 'n isvoare se caà,
In isvoare limpezite
Tot cu flori imprejmuite.
Dar abea le ia pe sine,
Somn adănc pe gene-i vine!
Ochii i se painjenesc,
Paşii i se 'mpleticesc,
Şi de somn, căzĕnd in apă,
Florile din măni-şi scapă.
Dar cu gănduł nici găndea,
Şi 'nainte-i se făcea
Leagăn măndru de mătasă,
Ş'adormità 'n el se lasă.

Cât ce fata adormea
Eată, frate, se stirnea,
La 'mpĕratul in grădină,
Un vĕntuţ, o boare lină.
Frunza, iarba se mişca,
Crengile se scutura,
Apa 'n faţă se 'ncreţia.
Dar putere peste fire
Era 'n boarea cea subţire,
Căci in leagăn pe Ilina
O sbura cum sboar'o pană
Peste turnuri de cetate,
Păn la nori şi mai departe,
Păn se şterge de pe zare
Peste munţi şi peste mare,
Nu se ştie unde-anume
La ce margine de lume.

Mult o jăli impĕratul
Şi cu dinsul tot palatul.
Multe lacrimi se vărsarĕ
In cetate şi la ţară;
Ba 'mpĕratul plin de jale
A trimis in lunga cale
Multe cete-a oastei sale:
Păměntul să-l ocolească,
Fiica dragă să i găsească.
Şi-au mers oastea cercătoare
Păn la resărit de soare,
La apus, la meazăzi,
Şi 'n fundul meazanopţi,
Călcănd toate ţările,
Trecĕnd toate mările,
Fără să fi dat pe lume
De copilă ş'al ei nume.

Alelei şi cum ar fire
Om in lume să se mire,
Că oştirea cercătoare
N'a găsit perita floare!
Când se ştie că ea-i dusă,
Şi pe-o altă lume-i pusă,
Unde n'a pătruns cu sborul
Nice vintul nice dorul,
Necum omul cu piciorul!

II.

Unde s'a trezit Ilina
Ş'a vĕzut din nou lumina
Era in campul zorilor
In locaşul florilor,
Intre munţi şi verde plaiu,
O grădină ca un raiu,
Vara-iarnă infrunzită,
Vara-iarna inflorită
Şi cu poame acoperită.
Ear in mijloc de grădină
Strălucea vărsând lumină
Curţi de aur ca 'n poveşti,
Când le vezi intinereşti!
Căci belciugul de la poartă
Făcea soare 'n lumea toată;
Dapoi ăncă celelalte
Turnuri nalte de cetate,
Fereşti mândre şi lucrate
Tot din petre nestimate!
Mândru-i, Doamne, plaiul verde!
Mândră-i curtea! şi'n ea şede,
Şede, frate, mândrul Soare
Cu Ilina dalba floare.

Nu se află, nu-i pe lume
Graiu de om să poată spune
Cât era de desfătat
Traiul fetei de 'mpĕrat
La sĕn dulce de bărbat
In grădina zorilor,
Țara dulce-a florilor;
Unde dinsa 'mpĕrățește,
Și cu gândul cât gândește
Orice dor i se 'mplinește.
Ea din pat când se scula,
Noue zine o scălda,
Noue zine o pieptăna,
Noue zine o 'mbrăca,
Ș'apoi veselă cu ele
Ca și luna printre stele
Cătu-i zioa pân'n sară
Prin palaturi și pe-afară
Se juca, se desfăta,
Și'n trecute alerga
Prin livezi cu floricele,
Prin poeni cu turturele,
La isvoare curgĕtoare,
Pe la umbră cu recoare.
Tot ce mișcă, tot ce sboară,
Tot ce sue și coboară
In vĕsduh și jos pe plaiu
Avea toate bine graiu;
Graiu cu limba grăitoare
Avea șoaptele din boare,
Paserile sburătoare,
Pân la cea mai mică floare;
Incât florile 'ntr'un gând
Toate-i se 'nchina pe rând,
Și cu dulce glas și blând
Ii zicea din graiu grăind:

— «Alei fică de 'mpĕrat!
«Mult cu doru te am aşteptat
«De pe cămp să ne culegi,
«Şi la sĕnu-ţi să ne legi,
«Sĕnul să ţi-l recorim,
«Şi de rele să-l ferim.» —
— «Orice inima ţi-o strică,»
Zice-o floare mititică,
«Pleacă-te şi mĕ rădică,
«Nu te uita c'aş fi mică,
«Nu te uita că's o floare,
«Căci in lume orice doare,
«Toate relele trupeşti,
«Patimile sufleteşti,
«Nici cu gândul nu gândeşti
«Şi le şi tămăduieşti.» —
Şi'n grădină alergând,
Toate florile pe rând
Se 'mbia cu drag spuind,
Care la ce leac sunt bune,
De-ar voi să le adune.
— «Alei fată prea frumoasă
«Şi la inimă duioasă!»
Ii grăi un ghiocel
Cum trecea pe lângă el,
«Ştii că 'n lumea pămĕnteană
«Orice boală, orice rană
«Are leac şi buruiană?
«Dar să nu fi 'mbĕtrânit,
«Cine 'n lume au trăit,
«Nu cred să fi pomenit?
«Copiliţă, de voeşti
«Cătu-i lumea să 'nfloreşti,
«Şi să nu mai veştejeşti
«Vină ia-mĕ şi pe mine
«Şi mĕ pune 'n sĕn la tine!»
Copiliţa alerga,

Pe la flori se apleca,
Și la sĕn le anina,
Și frumos se destăta
Povestind cu florile,
Cu fluturi, cu borile,
Și cu paseri cântătoare
De pe crengi de la recoare;
Par'că n'ar mai fi 'nsetat,
Par'că n'ar mai fi măncat,
Făr le-ar fi tot ascultat.

Când era la prânz, tăcea
Un mic semn cu mâna sa,
Și vedeai ca prin minune
Prânzu 'n masă cum se pune;
Ne adus de oarecine
Ci puindu-se de sine
Pe frumoase 'ntinse mese
Mâncări multe și alese
Fiecui după plăcere,
Care cum inima-i cere.
Să fi vest mâni mititele
Cum se 'ntindea după ele!
Mândră-i masa incărcată
Și frumos incunjurată
De-a Ilinii dalbă ceată,
Inchinând și veselind
Făcĕnd risuri și glumind,
Resfățându-se cu traiul
Neschimbând lumea cu raiul!
Dar in lumea trecĕtoare
Ghimpul naște lângă floare;
Ș'al Ilinii mare bine
Încă-avea un pic de spine.
Căci copila aurită
Și de soare mult iubită,

Daca soarele-apunea
Şi 'n palatul ei sosea,
Mult cu dinsul se iubea;
Fericită pe-a lui braţe
Ea pe sĕnu-i se resfaţă,
Dar zadarnic căta 'n faţă
Dup'a ochilor dulceaţă,
Faţa lui cu blănde raze
Om nu poate să i o vază!...
Colea sara pe recoare
Mirile i, frumosul soare,
Coborind pe plaiu in vale
La palaturile sale,
Cănd in porţi el se ivea
Focu 'n vatră se stingea,
Ear luminele pe masă
Se stingea intrănd in casă;
Şi părechea aurită
Prin palaturi tăinuită,
Prin grădini verzi rătăcită,
Toată noaptea braţe 'n braţe
Trăia lume cu dulceaţă
Fără-a se vedea la faţă.

(Va urma).

ŞTEFAN CACOVEANU.

LASCAR VIORESCU

O ICOANĂ A MOLDOVEI DIN 1851

DE

WILHELM DE KOTZEBUE

(trad. din limba germană de *A.*)

CAPITOLUL VIII

O istorie de amor.

Zioa, despre care am vorbit, făcù mare impresie asupra lui Lascar; i se incuibă in suflet ca presimţirea unei fericiri. Catinca nu era intăia sa iubire, dar aşa de adăncă simţire i se părea că nu avusese niciodată, aşa de tare nu fusese încă atras de nicio femee. Ochii cei mari şi negri ii steteau pururea inainte şi in strălucirea lor se afla viitorul lui. Totuş nu se putù hotărì să meargă de a doua zi la Puriceşti. Era atăta farmec in simţirea de-a fi stăpân peste fericirea sa, de a-şi putea zice, că n'avea decăt să voească pentru a o revedea! După părerea lui, spaima Catinchi la scena din ajun era un semn, că-l inţelesese, şi cu dulcea siguranţă de-a fi iubit ii trecù zioa de nu ştia cum. Cu atăt mai mult işi ingrijì a doua dimineaţă toaleta, şi pe la prănz se afla in faţa Puriceştilor.

Ceeace am istorisit despre Catinca in capitolul din urmă, va fi făcut să se nască prepusul, că ea se va inălţa incetul cu incetul până la eroina unui roman, şi că va spune

şi va face toate lucrurile obicinuite la asemenea dame. Dar nu este aşa; in loc de-a inlesnì autorului lucrarea sa şi de a-i da prilej la descrierea unor scene, unde pasiunea să-şi urmeze calea *con amore*, ea il sileşte la studii psichologice, care opresc avëntul poetic. Ea iubea fără indoeală pe Lascar cu toată adăncimea primului amor, dar iubirea işi sërbătorise venirea ei in tainä, ca un musafir care, fără a fi anunţat, ia in stăpănire o odae nelocuită dintr'o casă. In inima ei, nimic nu se putea impotrivì simţirei ce creştea pentru a o fi dat inapoi; era gol şi pustiu intr'insa. Iubirea sosise fără luptă ca la o fată de şaisprezece ani, care-şi dă seamă de mişcările sufletului sëu fără a se intreba cum vin şi unde duc. Precum inima după nenorociri indelungate nu se poate deprinde indată cu fericirea, tot asemenea nu e in stare inchipuirea să se inalţe deodată prea sus, când aripele ei greoae au fost până atunci ţinute tot la pămënt. Catinca işi recăştigase dar cu totul liniştea in cele din urmă ciasuri; fără a se examina, fără a se adăncì in gănduri, inţelesese că simţirea ei pentru Lascar trebuea să fie iubire. Simţirea aceasta inaltă ii va impodobi viaţa, credea ea, fără a aduce vre-o altă schimbare in cursul regulat al vremei. I se părea, că in sufletul ei, până atunci lipsit de lumină, pëtrunsese soarele, şi ea se incălzea cu nesocotinţă la razele lui; işi urma fără intrerupere ocupaţiile şi obiceiurile ei; şi când se oprì Lascar inaintea casei, ii eşì inainte fără sfială, ţinënd o bucată de cozonac in mănă!

Dacă faptul nu ar fi adevërat, n'aş fi indrăsnit niciodată să-l istorisesc. Impresia sdrobitoare ce o făcù această imbucătură asupra lui Lascar, uşor şi-o poate cineva inchipuì. Fantasia sa se rătăcise in visuri inalte poetice, şi-i infăţişase o primire cu acea roşeaţă, premergătoare soarelui fericirei, in cerul vieţei, şi aşa mai departe, şi in loc de toate acestea... nu mai am curagiul să mai scriu ăncă odată acele trei silabe prosaice. Lascar sărì din trăsură şi in loc de zioa bună, strigă supërat prietenei sale: „Poftă bună!“

Dar ş'ar fi rescumpărat vorbele cu toate comorile din

lume, când vĕzù expresia de durere, care intunecă faţa frumoasă a Catinchi. Se făcù o schimbare neaşteptată intr'insa; trupul ei se inţepenì, in vreme ce roşaţa şi paloarea se schimbau pe faţa ei, ear ochii erau inecaţi in lacrimi. Lascar căută, in zadar, să şteargă prin glume impresia dureroasă a celor intĕmplate; ea respundea la intrebările lui prin monosilabe şi cu gândul aiurea, astfel incât chiar in vremea mesei fù silit să vorbească numai cu Ienache. Buzele Catinchi nu erau mute din causa unei indărătnicii copilăreşti; acela care a incercat asemenea lucruri in propria sa căsnicie, cunoaşte indată aerul ce-l are o femee in toane. Nu, era o revoluţie intreagă in sufletul ei, care o oprea de a recăştiga veselia cea dulce, cu care primea obicinuit pe prietenul ei. Cât de neinsemnată era causa, şi tocmai din pricina acestei neinsemnătăţi care făcea lucrul aproape ridicol, totuş Catinca se simţì greu atinsă. Pe deoparte se impotrivea observărei lui Lascar cu mândria unui copil, care-şi dă capul pe spate când e certat; dar tot deodată ghicea, de ce o duruse aşa de tare acea mică scenă; simţea cât de puţin se potrivea imaginea ei cu aceea a unei fiinţe poetice, cu toată frumuseţea pe care 'i-o arĕta oglinda; i se părea că vorbele lui Lascar ii insemnase hotarul, peste care nu putea trece fericirea ei, şi că acest hotar era aşezat ca un zid intre amândoi. I se părea injositor, să poată el pune preţ pe un lucru aşa de mic, şi totuş ea insăşi dedea cea mai mare insemnătate aceluiaş lucru. Se deşteptă intr'insa simţirea despre cât trebuea să peardă, in comparare cu altele, cu felul ei simplu de la ţară, şi presimţirea, că norocul o va părăsì in curĕnd, precum şi venise, o descuraja şi nu se simţea in stare să-l păstreze.

Această nelinişte ii devenì lui Lascar cu atât mai nesuferită, cu cât işi făcea imputarea de-a fi el insuş de vină. Când după cafea Puricescu se duse in odaea sa, spre a se culca după obiceiu, Lascar işi lipì scaunul de acela al sorei sale adoptive, o apucă de mână şi-i zise cu glas rugător: „Nu fii supĕrată pe mine, Catinco, mĕ faci să sufĕr".

Nu putea să vorbească mai de aproape de lucrul care

pricinuise intristarea ei; daca l'ar fi numit, ar fi semănat a batjocură.

Catinca il strinse de mănă şi se uită la dĕnsul. „Să nu mai vorbim de asta", zise ea; „sunt tocmai ca un copil". O lacrimă ii alunecă pe faţă; nu o şterse, nădăjduind că va trece nebăgată de seamă.

„Să nu mai vorbim de lucruri care te fac să plăngi?" urmă Lascar cu căldură. „Uite-te la mine" — capul cel frumos era plecat pe igliţa cu care lucra, şi nu se ridică decât silit de măna lui pe frunte-i — „uite-te la mine! Se poate ca o vorbă nesocotită să te supere astfel?"

Acum incepurĕ a curge larimile fără a se mai putea oprì. „Nu sunt supĕrată", zise Catinca incet; „mĕ chinueşte ceeace mi-ai spus, căci am inţeles gândul tĕu. Nu ştiu singură, cum am ajuns la această inţelegere. Eu nu sunt o damă din lumea aleasă, o astfel de damă trebue să-ţi cauţi in Iaşi, şi aşa simplă cum sunt, nu-ţi va fi multă vreme dragă sermana ta soră părăsită".

Lascar se sculă şi făcù mişcat cătiva paşi in odae. „Şezi lăngă mine", zise Catinca după o scurtă tăcere. Şi apoi incepù cu mare simplicitate a vorbì despre viaţa ei cămpenească alăturea cu Puricescu; cuvintele ei sunau clare şi monotone, asemenea clopoţeilor unei turme ce se intoarce spre casă, şi cănd la sfirşit il intrebă: „mĕ pricepi, Lascar?", el fù silit să se uite cu admirare la dinsa, pentru claritatea cu care-şi explicase, de ce a trebuit să ajungă cum era şi nu altfel. Se simţì puternic atras de ea. „Nu te judeca aşa de aspru", strigă el mişcat. „Fiindcă ţi-ai petrecut viaţa in singurătate, crezi că ai perdut ceeace dă frumuseţei cel mai mare preţ? Dar in toată firea ta ai ceva mai preţios decăt orice. Dumnezeu a dat feţei tale iubite expresia unui suflet curat ca de ănger. Uite, cănd te am vĕzut pentru intăia dată aici in odae, stănd inaintea mea, am simţit bine că eram făcuţi unul pentru altul, şi că numai o soartă crudă ne despărţise; de atunci s'a deschis sufletul tĕu in toată minunea sa; simt pe fiecare zi mai mult preţul comoarei care mi-a fost răpită; Catinco, te iubesc!"

Catinca ascultase pe Lascar in tăcere, ochii ei aţintiţi asupra lui par'că ar fi voit să cetească de mai nainte din inima lui ceeace buzele aveau să spună, şi in privirea ei nu se zărea nicio sfială după ce auzise mărturisirea iubirei. I se părea că nici n'ar fi putut spune altceva, nu-l iubea şi dinsa aşa de adevĕrat?! Simţea cum privirea ii incălzea inima, dar fără turburare; dincontra simţea linişte după durerea de mai nainte, şi cu o fericire curată şi copilărească sărută pe Lascar pe frunte.

Bietul Ienache dormise tocmai in zioa aceea mai mult şi mai bine; când veni insfirşit, se uitarĕ amândoi tinerii cu mirare la el, par'că ar fi fost o privire necunoscută de tot. Aşa şi era. Trecutul era departe şi ca deslegat de dinşii, şi acest cias din urmă parcă le făgăduea o nouă viaţă; ivirea lui Ienache era ca un lucru nou, la care nici unul nu se gândise.

Lascar plecă la Valea-Verde făgăduind că se va intoarce a doua zi. Şi venì inadevĕr, venea in toate zilele, dacă nu remănea din intĕmplare acolo peste noapte. Dar relaţia lui cu Catinca nu fù aşa cum i se infăţişase in inchipuirea lui cea vie. Ea il iubea cu toată puterea primului amor; dar precum o purtase presimţirea in zioa in care avusese acea convorbire hotăritoare, tot aşa tĕnĕra femee, condusă de acelaşi glas şi intărită de instinctul virtuţii cu care se născuse, trecu nevătămată peste multe primejdii. Iubirea ei acoperea greşelele lui Lascar, dar nu o orbea asupra lor; ea simţea cu adevĕrată măhnire, cum caracterul lui nu-i da un spijin pentru toată viaţa, şi mândria ei femeească se revolta gândindu-se că ne mai fiind iubită ar putea fi părăsită şi ar devenì numai o aducere aminte frivolă!

Cu toate că multe lupte şi certe se ivirĕ intre Lascar şi Catinca, care nici se gândeau să se prefacă, şi turburarĕ liniştea zilelor următoare, totuş trecurĕ mai multe sĕptămâni inainte de-a se naşte in sufletul lui Puricescu prepusul, că ar fi altceva decât prieteşugul ceeace lega aşa de tare pe amĕndoi tinerii. Insfirşit, intră in starea, prin care

trebuea să treacă natura lui la orice impresie nouă: se mirâ. Se mirâ foarte mult sĕrmanul Ienachi. Ceeace se arăta in faţa lui, căt se aflâ in această stare, era grija sgărcitului pentru o comoară ce o credea sigură şi pe care o vede deodată ameninţată. Totuş nu se născù nici un prepus in el contra prea iubitei lui Catinca; ceeace o lega de prietenul ei din copilărie, trebuea să fie mai nalt decăt orice pornire a simţurilor. Şi se liniştì. Soţia sa il ingrijea fără cea mai mică schimbare, şi niciodată in cei zece ani de viaţă comună, nu fusese aşa veselă cu dinsul ca acum; aşadar el era in căştig. Voea bună cea liniştită a lui Ienachi ii revenì; putea ear să suridă ca mai nainte, şi da adesea din cap cu mulţumire, plimbăndu-se cu mătăniile şi cu ciubucul prin odae, şi vĕzĕnd pe amăndoi tinerii, cum şedeau unul lăngă altul plini de incredere lăngă sobă, pe căndviscolea afară, şi ascultănd cum vorbeau şi glumeau veclnic impreună.

O singură dată ii mai venì un gănd ca fulgerul in mulţumirea lui liniştită: „Ce ar fi, daca ar cere Catinca să se despartă?“ Şi găndul acesta, ce e drept, nu era tocmai greşit; noi am vĕzut, cu cătă inlesnire desleagă biserica in Moldova ceeace a legat. Frica să nu-l lase nevastă-sa singur pe restul vieţei, il aduse intr'o stare care, cu toată tăcerea lui obicinuită, trebuea să fie băgată in seamă. Avea aer bolnav, fuma mai puţin şi nu mai mergea la vĕnătoare. Catinca, care in starea ei deacum ar fi voit să măngăe pe toţi cari sufereau, nu putea să lase aşa pe bĕtrănul şi credinciosul ei prieten, şi intr'o seară, după ce plecase Lascar la Valea-Verde, puse măna cu incredere pe umĕrul bărbatului ei şi intrebă: „Eşti bolnav, Ienachi?“ „Sunt sănătos, Catinco“, ii fu respunsul. Soţia lui il intrebase cu o gingăşie aşa de adevĕrată şi de copilărească, incăt bĕtrănul se simţì curios mişcat. Pieptul i se stringea, resuflarea ii era grea, şi abea după o lungă luptă putù să scoată ear un sunet din gură. „Nu mĕ părăsi“, zise el, şi douĕ lacrimi lunecarĕ incet pe obrazul lui intristat. Aceasta fu insă tot ce trecù peste buzele lui; apoi se sculă şi plecă.

Catinca observase in tăcere, dar adănc mişcată, marea turburare a lui Ienachi; „nu mĕ părăsì!“ mai mult nu zisese, dar puţinele cuvinte deşteptarĕ intr'insa un glas, care ameninţa să nimicească nevinovăţia legăturei ei cu Lascar. Ca fulgerul inţelese tot şirul de găndiri, care adusese pe soţul ei la acea desnădăjduire tăcută; el cunoştea simţirile, care o legau de celălalt, şi in loc să o mustre, striga: „Nu mĕ părăsì“. Pentru intăia oară i se infăţişă inaintea sufletului compararea intre firea lui Lascar şi aceea a lui Ienachi, şi simţì cu o mulţumire nespusă sprijinul cel trainic ce-l găsea in inima bărbatului sĕu. Alergă după dinsul, il apucă de mănă şi l duse in colţul odăei, unde atărna o icoană a Maicei Domnului imbrăcată in argint, inaintea căreia ardea o candelă:

„Aceasta să te rĕsbune, dacă te părăsesc vreodată“, zise ea şi ridică mănа ca să jure.

Mica flacără a candelei lumina singură odaea; contururile obiectelor şi expresia obrazului lui Ienachi nu se mai puteau vedea; altfel privirea repedei treceri de la durere spre bucurie ar fi dat tinerei femei cea mai mare resplată. Alte două lacrimi lunecarĕ pe faţa lui, dar el nu le simţì; lacrimele de bucurie nu sapă urme in faţă. El puse uşor mănа pe capul Catinchi par'că ar fi vrut să o binecuvinteze, şi plecă.

(Va urma).

Cântecul Hatmanului Ivan Serpeaga

(ION POTCOAVĂ, CREŢUL, DOMN MOLDOVEI)

1577—1578.

CĂNTEC POPULAR DIN RUSIA MERIDIONALĂ

Intre *Cazacii de la Fraguri,* (1) trăia şi a fost chiar Ataman al lor, adecă Hatman, un oarecare *Ivan* de-o vitejie rară, supranumit *Potcoavă,* pentrucă era aşa de tare incăt rupea intre degete potcoava de cal. El era de religie Armean, şi numele său armenesc era *Carabied Serpeaga,* cum il numesc cântecele populare căzăceşti din acele vremi: Гетман Серпяга. Chronicele noastre moldoveneşti ii zic şi *Creţul,* după cum era părul său. El trecea de frate viteazului Domn al Moldovei *Ion Vodă cel cumplit,* armean şi acesta de religie, ucis de Turci aproape de Cahul, la Roşcani, in zioa de 14 Iunie 1574, prin trădarea boierilor săi, şi era născut in Mazoria, de unde era şi Ion Vodă cel cumplit, pe care chronicarii noştri il numesc *Ion Vodă Armanul,* cum il numeşte şi Languet intr'un raport cătră ducele Saxoniei din 23 Iulie 1574. (2)

Istoricul Caramzin zice că «*Ivan Potcoavă era cazac de la pragurile Niprului, dar de neam era Moldovan.*» (3) Poate să fi fost, căci se ştie că Cazacii de la Praguri, — *Za-*

1) Pragurile Niprului. Aceşti Cazaci se zicea *Zaporojeni:* за порогъ.

2) Letop. Moldov. tom. I, pag. 190, şi Archiva istorică a Romăniei, tom. I, part. II, pag. 30. No. 302.

3) Исторія Государства Россійскаго, tom. IX, pag. 170.

porojenii, era «*o amestecătură disperată de Muscali, Moldoveni şi Poloni*», — cum scria Regele Poloniei Ştefan Báthory cătră hanul tătăresc Devlet-Ghirai, la 31 Noembre 1576. (1)

După moartea lui Ion Vodă Armanul, poreclit *cel cumplit* pentru vitejia şi cruzimea sa, Sultanul Murad III rănduì Domn Moldovei pe Petru Şchiopul. Dar in al patrulea an al Domniei acestuia, adecă la 1577, o parte de Moldoveni nemulţămiţi, boieri şi curteni, auzind de vitejiile hatmanului căzăcesc *Ivan Potcoavă,* au trimis intr'ascuns scrisori cătră el, chemăndu-l să-i scape de Petru Şchiopul Domnul ţărei, şi să fie el Domn Moldovei. Ivan Potcoavă isbutì, cu ajutorul de oşti căzăceşti, strinse de un cazac prieten al său, anume *Kopieţki* sau *Kopycki,* fost căpitan in oastea lui Ion Vodă cel cumplit, scăpat după bătălia de la Cahul, şi al cătorva boieri Poloni, şi al boierului Moldovei Cioplea sau Ţopa, fost părcălab de Roman, ce se insurase intre Cazaci şi trăia in Breslau, să calce intr'o noapte Moldova, trecĕnd Nistrul pe la Soroca. Un alt cazac anume *Şah* care fusese şi el hatman Cazacilor de la Nipru, vestit in vitejii, se uni şi el cu Potcoavă. La Sorcca au alergat de s'a inchinat lui Potcoavă mulţi boieri, cum au auzit că vine *Domn nou,* şi aici, la Soroca, Cazacul Ivan Serpeaga, Potcoavă, se proclamâ Domn Moldovei, luănd numele de *Ion Vodă.*

Petru Voevod Şchiopul, Domnul Moldovei, aflănd despre călcarea lui Potcoavă, eşì din Iaşi cu oastea sa şi cu tunuri, improtiva lui. Dar Ion Vodă, il bătù şi-l risipì in bătălia de lăngă Iaşi, ii luă 14 tunuri, inaintă şi intră grabnic in Iaşi, şi se aşezà pe tronul Moldovei, in zioa de 23 Noembre 1577. La 12 Decembre 1577, ambasadorul francez de la Constantinopoli, Abatele *de Lisle,* raporta Regelui Henric III, despre călcarea lui Ion Potcoavă şi despre fuga lui Petru Voevod Şchiopul; ear la Februarie 1578 acelaş ambasador scrie Caterinei de Medicis, că năvala lui Potcoavă in Moldova se vorbea să fi fost urzită de Polonia; insă Regele Poloniei era cu totul străin la aceasta.

1) Archiva istorică a Românieì, tom. I, part. II, pag. 8, No. 281.

Ion Vodă (Potcoavă, Serpeaga, Creţul), suindu-se in scaunul Domniei Moldovei, deschise toate temniţele şi toate inchisorile, dănd tuturor libertate. El işi compuse Sfatul Veliţilor boieri, numind, intre alţii, pe Ciople vel postelnic, pe Copieţki părcălab de Hotin, pe Şah hatman asupra oastei Moldovei, şi trimise soli groaznicului Sultan Murad III, cu daruri multe şi bogate, cerĕnd *steag de Domnia Moldovei.* Dar solii lui Ion Vodă n'apucarĕ să ajungă la Ţarigrad, căci oamenii lui Petru Voevod Şchiopul i-au prins in calea lor, cu darurile cu tot.

Petru Voevod Şchiopul, Domnul Moldovei, bătut şi risipit de Ion Potcoavă, fugise in ţara muntenească, la unchiul sĕu Mihnea Voevod, Domnul Valachiei. Deaici el a scris din nou Sultanului despre cele intimplate in Moldova, povestind cum a fost gonit din Domnie, şi cerĕnd ajutor. Sultanul ii respunse ocărăndu-l aspru pentru moliciunea sa, şi cum de s'a lăsat să fie bătut, ear totdeodată porunci Domnului Valachiei Mihnea Voevod, vizirului din Buda, paşei de Timişoara şi Tătarilor din Bugeag, să dea grabnic şi strașnic ajutor lui Petru Voevod *contra hoţului Ion Potcoavă.*

Venindu-i indată ajutor (căci Murad III nu glumea, nici ii plăcea să aştepte), Petru Voevod porni din Valachia cu oaste adunată, cu oaste muntenească şi cu oştile celelalte ce venea ajutor din porunca Sultanului, asupra lui Ion Vodă. Moldovenii din ţinuturile de jos, *Moldovenii joseni*, se unirĕ cu Petru Vodă Şchiopul. Dar Ion Vodă se răpede ca fulgerul, din Iaşi, cu oastea sa, şi intimpină pe Petru Vodă la *Docolina*, şi cu toate că Petru Vodă avea oaste numeroasă, Ion Vodă il bate şi aici, şi gonindu-l peste hotar, se intoarce biruitor la Iaşi. Era earnă grea, omătul mare, şi din această causă oştile turceşti şi tătărăşti n'au putut desfăşura toată puterea lor, şi mulţi perea de frig şi mulţi se acufunda şi murea prin troene, cum scrie Sultanul Murad III cătră Ştefan Báthory Regele Poloniei. Petru Vodă şi Turcii, spre a putea inainta prin troenele de prin şesul de la Docolina, se găndise la un meşteşug, la un *tertip*, dar tocmai acesta le-au fost spre peire. Ei au pus inaintea oastei cirezi de vaci

şi de boi, şi herghelii de cai, ear oastea urmà după aceste dobitoace. Oastea Cazacilor şi a Moldovenilor lui Ion Vodă Potcoavă răbdà, şi lăsà să se apropie această ciudată avangardă a lui Petru Şchiopul; ear la un moment dat, la un ordin al lui Ion Vodă Potcoavă, slobozirĕ deodată toate focurile din sineţe şi din tunuri in masa dobitoacelor, intovărăşind această salvă cu strigăte şi cu chiote spăimĕntătoare, şi se răpezirĕ cu suliţile asupra lor. Aceste tunete şi ţipete, şi această năvală, au făcut o cumplită zăhăeală intre vite, cari fugeau de trăsnete răpezindu-se inapoi, coprinse de spaimă, şi călca oastea lui Petru Voevod şi pe Turci şi pe Tătari, ear Cazacii şi Moldovenii lui Ion Vodă năvălea vitejeşte asupra lor, şi-i călca in omăt unde ii vîrîse dobitoacele inspăiměntate şi fugare. Sultanul, aflând această pacoste, se infuriâ intr'atăt incăt, cum ne incredinţează un raport al Abatelui de Lisle cătră Regele Franţei Henric III, se hotărise se puie deacum *beglierbei* se cărmuească ţările Româneşti, şi să sădească in ele, cu eataganul in mănă, legea mahomedană.

Ion Vodă Potcoavă, după ce a bătut pe Petru Vodă Şchiopul la *Docolina* şi l'a pus pe fugă, s'a intors biruitor in Iaşi. Dăr abea trecù o lună, şi află că Ungaria intreagă venea acum in ajutorul lui Petru Vodă, ca să-l urce cu orice preţ la Domnia Moldovei. La 28 Decembre 1577 ambasadorul Franţei din Constantinopoli, Abatele de Lisle raporta ministrului Ferrier, descriind lupta lui Ion Potcoavă cu Petru Şchiopul şi inştiinţăndu-l că: «Noul Voevod al Moldovei, adecă Ion Vodă, care a gonit pe Petru Vodă, a avut acum cu el o bătălie, ajutat şi de Turcii cari venise in ajutorul sĕu ca să-l puie din nou pe tronul Moldovei, şi că i-au bătut rĕu pe toţi, şi că din Constantinopoli s'au mai trimis puteri noui impotriva lui, osebit una mie de eniceri cari pleca atunci.» *Christofor Báthory Voevodul Ardealului, Domnul Domnilor ungureşti,* invitat de Sultan şi indemnat de frate-sĕu Ştefan Báthory, Regele Poloniei, respundea Sultanului, lăudăndu-se, că a ridicat şi a pornit in Moldova asupra lui Ion Vodă Potcoavă, *oameni căt frunza şi earba,* cari sosind in faţa

locului, vrăjmaşul nu i-au mai aşteptat, ci a fugit in faţa lor.

Ion Vodă Potcoavă lăsă deci oraşul Iaşi in prada unui corp de Cazaci, şi luă grabnic, cu restul oastei şi cu 14 tunuri, drumul inapoi spre Praguri, ca să se intoarcă deacolo cu putere mai mare. Părăsind Iaşii, el se retrăgea inapoi peste Nistru, tot pe la Soroca. Regele Poloniei Ştefan Báthory ţinea mult se placă Sultanului, şi era prieten personal al lui Petru Şchiopul Voevod. Ion Potcoavă ar fi ajuns cu bine in ţara sa, dacă nu s'ar fi increzut, in cale, sfaturilor tătarnice ale lui Ianoş Cneaz al Sberaviei şi Voevod al Braţslaviei, care il sfătuea, când au ajuns la Nemirov, din partea Regelui Poloniei, se puie capăt ostilităţilor şi să se dea Regelui Poloniei care il va intări apoi la Domnia Moldovei. Ion Potcoavă, inşălat de boierii poloni, se supuse şi le dărui tunurile sale. Nicolae Seniarski, Castelanul Cameniţei, il indreptă către Regele Poloniei, la Varsovia, dar Regele ordonă indată ca Ion Potcoavă să fie pus in lanţuri şi inchis in temniţa de la Rava Mazoviei; el ar fi fost chiar omorit, după hotărirea sfatului şi a Regelui, dacă Şleahta, adunată atunci n'ar fi intervenit pentru el la Rege.

Moartea lui Ion Creţul, Potcoavă, fu numai amănată, căci solul Sultanului, venit intr'adins din Constantinopoli, cerea cu ameninţări in numele Puternicului Padişah, capul lui Ion Potcoavă. In sĕnul sfatului leşesc, care se ţinù, de faţă cu solul Sultanului, căţiva boieri Poloni amintind Regelui sfinţenia asilului şi dreptul gintelor, Regele respunse cu mănie: «*Pentru dreptul gintelor, nu voiu intărta eu pe cel puternic, spre paguba Statului.*» (1) Regele Ştefan Báthory mergĕnd la Liov, poruncì să se aducă acolo, de la Rava, pe Ion Potcoavă, şi aici, in Liov, după cererea Sultanului şi a Domnului Moldovei Petru Şchiopul, care acum se intorsese cu putere la Iaşi şi-şi reluase Domnia, i se tăie capul in mijlocul ermarocului in zioa de luni 4 (16) Iunie 1578, zi in care Regele se prefăcuse că pleacă de cu noapte pe douĕ

1) Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго, tom. IX, p. 170.

zile la vĕnat, şi eşisc din Liov, ca să se scape de rugămintele mai multor persoane insemnate şi cu trecere, cari iubea pe Potcoavă pentru vitejia şi eleganţa sa. Regele poruncise inainte de-a pleca, ca toată poliţia şi garda regală să stea sub arme, ear porţile oraşului Liov să fie inchise pănă la intoarcerea sa de la vĕnătoare, căci Regele se temea de o mişcare a poporului. Inainte de a-şi pune capul sub secure, Ion Vodă Potcoavă ţinù un discurs la adresa Poloniei, infierănd-o pentru moartea sa. Contimpuranul *Filip Talducci*, agentul Toscanei şi prieten cu Regele Poloniei, descrie, ca martor ocular, ultimele momente ale lui Ion Potcoavă şi mustră pe Rege pentru această faptă călcătoare legilor de onor şi de ospeţie, şi care, zice el, au adus necinste naţiei polone şi amestecului Regelui «*cosa, che passa con poco honore di questa natione et con qualche carico del Re*». Urcăndu-se pe eşafod, din mijlocul gardei polone care il păzea cu săbiile scoase, Ion Vodă Potcoavă se adresă cătră popor şi-i zise: «Domnilor Poloni! eu sunt adus la moarte, şi nu ştiu pentru ce, căci nu cunosc in greutatea mea nicio vină, care să-mi fi vrednicit o asemene pedeapsă. Ştiu numai că totdeauna m'am bătut voinicește contra duşmanilor Creştinătăţei, şi că am stat totdeauna la hotar, să nu-i las se treacă Dunărea; dar n'am isbutit să aduc la indeplinire intreg cugetul meu. Am venit aici.... cum am venit?.. Nădăjduesc in Dumnezeu, că va pedepsì fără intărziere pe acel căne călcător de credinţă şi de jurăminte, pentru nevinovatul sĕngele meu... Eu mor din măna calăului, pentrucă aşa au poroncit spurcatul căne de Turc Regelui vostru, slugei sale, şi Regele vostru călăului... Nu-mi pasă de moarte! dar să vĕ aduceţi aminte, că nu va trece mult, şi veţi avea soarta mea; că după placul acelui spurcat căne de Turc, se vor trimite la Ţarigrad averile voastre, capetele voastre şi capetele fiilor voştri...» Apoi işi făcù crucea de trei ori, se inchină, şi plecă capul sub secure. (1) Slugile şi prietenii sĕi, ridicară trupul şi

1) Lettere del Signor Filippo Talducci all' Illustrisimo et molto Magno Signiore il Signor Cavaliere Gio. Battista Concini de Conti della Penna in Firenza, scrise din Polonia şi din Litva la 1578—1583, la V. Macuscev, Monumenta historica Slavorum meridionalium, pag. 385—387. Varsoviae 1874.— Citate de Petruşevici, ubi infra.

capul lui Ion Vodă Potcoavă, şi le-au dus de le-a ingropat cu cinste in monăstirea moldovenească Canev de lăngă Liov.

Capul lui Potcoavă căzù jertfa unei laşităţi; la 25 Aprilie 1578, Sultanul Murad III, trimisese o epistolă, scrisă latineşte, Regelui Poloniei Ştefan Báthory, cerĕnd moartea lui Ion Vodă Potcoavă, pe care il califică, prin acea epistolă, de *latro* şi *princeps latrorum*, adecă tălhar şi domn de tălhari. Această scrisoare se păstrează in original in Archivul Cesaro-Craese din Viena. Caramzin zice: «Ştefan Báthory, Regele Lehiei, credea şi dorea se placă lui Murad III, omorănd mişeleşte pe cel mai slăvit din vitejii Litvei, insă n'a isbutit, căci pănă la moarte a tremurat dinaintea hartagosului Sultan, şi i-a plătit o dare de rob».

Domnul Moldovei, Petru Şchiopul, trimisese şi el soli la Regele Poloniei, cerĕnd moartea lui Potcoavă, şi trimeţĕnd Regelui daruri, prin solii sĕi, 50 boi moldoveneşti, 4 buţi cu vin busuioc, adecă tămăios, 2 buţi cu lămăe mici murate, şi un armăsar de toată frumuseţa.

Zioa in care Ion Vodă Potcoavă a fost jertfit Turcilor, s'a privit de poporul polon cu infricoşare şi ruşine. Archiepiscop catolic al Liovului era atunci invăţatul Solikovski, şi eată ce scrie el despre moartea lui Potcoavă, pe care l califică de *Moldovan*, poate pentru că vinea din Moldova, unde domnise:

«Aproape toată lumea a plăns peirea acesui viteaz Moldovan, şi nu puţin perdù Regele chiar, in stima popoarelor străine.»(1)

Poporul Rusiei meridionale a invecinicit pomenirea iubitului sĕu viteaz, prin următorul cântec popular, foarte respăndit, pe care l'am tradus din cuvĕnt in cuvĕnt:

Peste riu, peste cel repede,
Se bate Turcul cu Moldova,
Pe Dunăre pe Nistru
Curge sănge apă repede!

1) Commentarius rerum Polonicarum, pag. 105. Dantisci, 1647. Apud B. P. Hasdeu, Ion-Vodă cel cumplit, pag. 207. Bucureşti, 1865.

Pe-acel ţerm taie pădure,
Pe acest ţerm sar morunii,
Cazacii, la Moldova
Să domnească, vor.

Pe-acel ţerm arde foc,
Pe-acest ţerm se primblă luna,
Pan Atamanul Serpeaga
In Moldova măcel duce.

Pe-acel ţerm sunete sună,
Pe-acest ţerm umbă turbarea,
Pan Atamanul Serpeaga
La Moldova pleacă.

Nechează calul la Ucraina,
S'aude nechezarea la Zaporoja; —
Vai! pe Serpeaga voinicelul,
Ce dă inapoi, — jăleşte-l Doamne!

Vai! la Liov Senatorii
Moartea lui Serpeagă hotăriră,
Şi pe tinĕrul Cazac
Cu inşelăciune il prinseră.

Pe drum vĕntul bate tare,
Ear din Liov un car porneşte
Ce pe cazacul Atamanul
La Ucrăina il duce!...

Toate clopotele sunară
Toate trămbiţele trămbiţară,
Când pe tinĕrul Serpeaga
In Canev il aşezară...

Contimpuranii cari au cunoscut pe Ion Potcoavă, zic că el era nalt, frumos, cu părul creţ, indrăsneţ şi viteaz de frunte, şi că intrecea in putere pe toţi, rupĕnd potcoava in douĕ, intre degete. La 1591, ambasadorii Ţarului, Teodor

Ioanovici pomenind despre Ion Potcoavă, il numea: *Cel mai slăvit dintre eroii Litvei, cum n'a mai fost altul ca el.*(1)

Eată cum nesocotința și patima nemulțămiților de Petru Șchiopul, a pus in capul Moldovei pe acest Cazac culegător de furtuni, care urmà să-și ducă capul de la tronul Moldovei la eșafodul din Liov. Neputêndu-se unì să aleagă Domn dintre ei, au socotit să alerge la *Pragurile Niprului* după Domn nou, și setea de *Domnie nouă*, fie chiar căzăccască, măgulea, cu visuri de nădejdii nemărginite, inchipuirea acelora, cărora nu le mai plăcea *Domnie veche*. Și eată cum povestește cronicarul Moldovei Neculai Costin această pacoste:

«*S'au scociorit un Cazac anume Ioan Potcoavă*, dentre Căzacii de la Praguri, făcêndu-se, cum zic unii, frate lui Ion Vodă, respunzêndu-se de la Mazovia, de unde a fost și Ion Vodă; ear *Potcoavă* ii era porecla, pentrucă frângea in mâni potcoava de cal. Acesta a tras o sumă de Cazaci la sine. Scrie Cronica leșească, că *auzind o seamă de boieri de țară de acest Căzac*, că se scrie și numește frate lui Ion Vodă și stringe Căzaci lângă sine, *au trimis pre taină la dinsul, den țară, poftindu-l să vie la moșia-și, că pre urma frăține-sêu Ion Vodă, lui se cuvine domnia țărei*, și cu aceste se jăluea și Petru-Vodă, pentru mari strimbătăți și nevoi cu dările peste putință ce le face lor, și au mari asuprele de Turci intru carii mare dragoste avea Petru Vodă, și-i avea in curte pre o samă de Turci. *Primit-au Potcoavă pofta boierilor* și le-au

---

1) А. С. Петрушевичъ, Казнь Молдовского Господаря Ивана. Подковвъ во Львовъ, 1578. p. 1—16 Liow 1875.

Letop. Moldov. tom. I, pag. 190, 197—200 și apendic. X, pag. 96—98.

Бантышъ-Каменски, Исторія Малой Россіи, tom. I, pag. 124—126. Moskva 1842.

E. Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria Românilor, vol. I, supl. I, pag. 41, No. 77, 78, 79; pag. 42, No. 80, și vol. III, pag. 14-15, No. 10 și pag. 16, No. 11.

N. Bălcescu, Arta militară la Moldoveni, in Magazin istoric pentru Dacia, sub redacția lui A. Treb. Laurian și N. Bălcescu, tom. II, pag. 58. București 1846.

Карамзинъ, Исторія Государства Россійскаго. tom. X, pag. 67, edit. Einerling St. Petersburg 1843.

mulţumit, şi-i intreba de sfat in ce chip şi cu ce mijloace ar putea Potcoavă să vie la Domnie, să-i facă respuns acei boieri ce-l poftea. *Trimis'au acei boieri două cărţi,* scriind una la Cneaz Constantin Voevodul de Chiev, că pre atuncea era Chievul Leşesc, şi altă carte la Starostea de Bar, cu peceţile a căţiva boieri de mai de frunte, in care cărţi *ruga ei tare* să dea ajutor lui Potcoavă numai până la Nistru; ear acolo la Nistru il vor timpina cu oaste. Luănd Potcoavă cărţile acele au mers necunoscut la Bar, şi le-au dat Starostelui de Bar, şi a avut cu dĕnsul multă voroabă de tainã.» (1)

Bĕtrănul chronicar Grigorie Ureche ar vrea să facă a se crede că scrisorile adresate lui Ivan Potcoavă de la o parte din boierii ţării, propuindu-i Domnia, ar fi fost plăsmuite de Potcoavă, dar se teme să afirme aceasta, in faţa cunoştinţei publice contrarie. Eată ce zice Ureche: «Potcoavă tăcĕnd scrisori cu multe peceţi de la boieri şi curteni de ţara Moldovei, — *au poate să fie fost şi cu voia unora de ţară cum zic unii,* — s'au dus cu cărţile la Voevod Kievski şi la Starostele de Bar, de le-au arătat că il poftesc boierii şi ţara, *se-şi meargă la moşiea sa Moldova,* şi tăgăduindu-le mult să le dea, numai să-i fie intr'ajutor»... ear mai jos, cănd zice că Ion Potcoavă *au intrat in ţară pe la Soroca,* Grigorie Ureche adaoge: «deci, *cum ii rănd ul oamenilor, acolo* (la Soroca) *mulţi i s'au inchinat, dacă au auzit veste de Domn tĕnĕr,* — adică de Domn nou. (2)

Ion Vodă Potcoavă a domnit in Moldova aproape trei luni: de la Octombre 1577 (3) până la 1 Ianuarie 1578, dată cănd s'a reintors Petru Şchiopul la tronul sĕu. (4)

---

1) Letop. Mold. tom. I. Apendice X, pag. 96.

2) Letop. Mold. tom. I, pag. 197, 198.

3) Abatele de Lisle către Regele Henric III Constantinopoli 29 Noembre (12 Decembre) 1577 (Colecţ. Hurmuzaki Suplement. I vol. I, pag. 41. No. 77) şi Letop. Moldov. tom. I, pag. 199. Ca să ajungă, de la Soroca, la Iaşi la 23 Noembre, pe vreme de earnă şi să se bată încă pe drum, a trebuit să puie cel puţin o lună.

4) Letop. Moldov. tom. I, pag. 200.

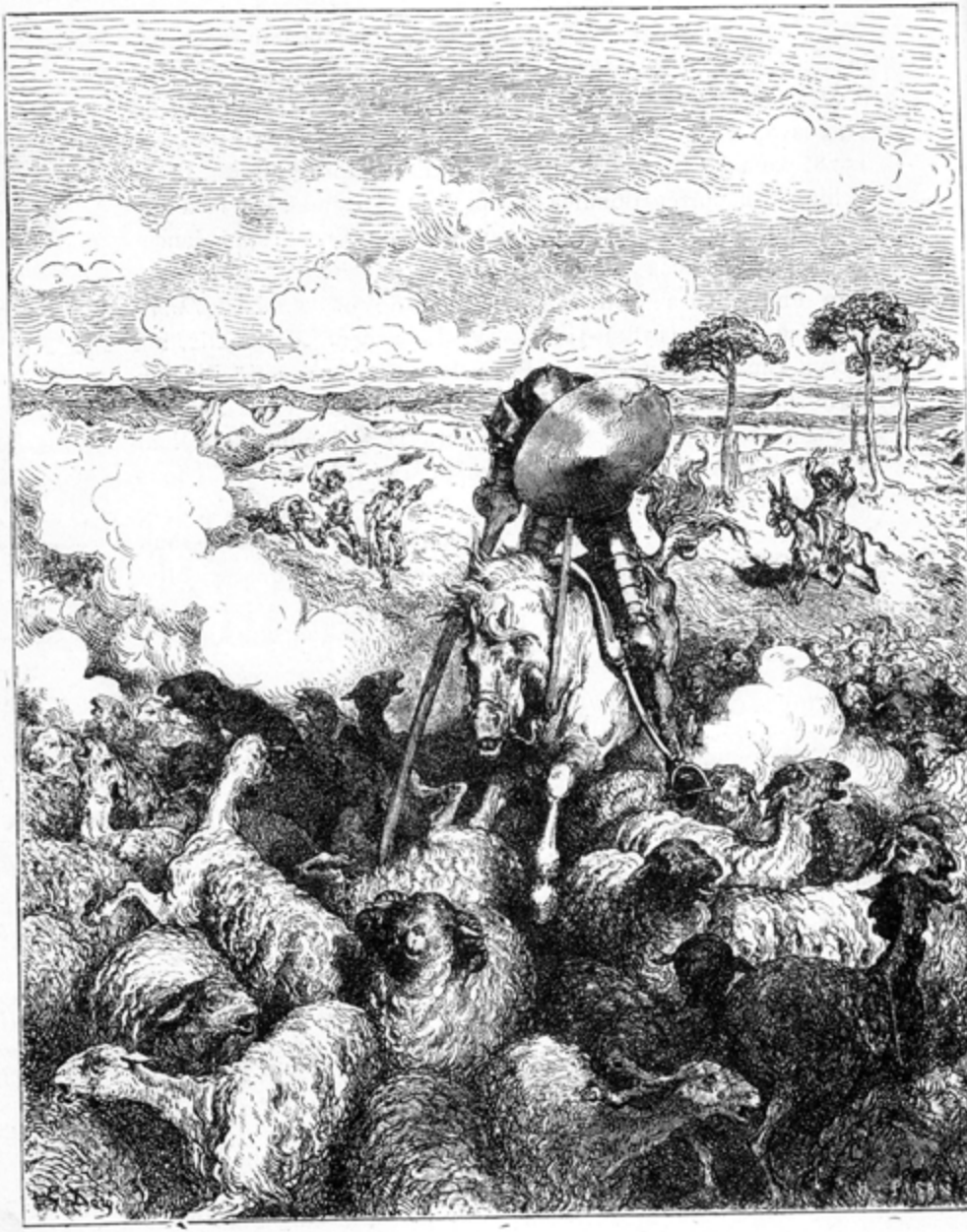
Mulţi *triere-fară* au trecut peste Moldova in acei ani, in acea vreme *mişcătoare şi neaşezată: Potcoavă Cazacul* (1577), *Alexandru Vodă,* alt Cazac, frate al lui Vodă Ion Potcoavă, care a domnit numai o lună (de la 9 Fevruarie 1578 până la 12 Martie 1578) şi care impresurat de Petru Şchiopul in curtea domnească din Iaşi, şi eşind să-şi facă loc, s'a inecat cu garda sa in eazul Ciorbeştilor,(1) apoi Iancu-Vodă Sasul, adecă Saxonul (1580—1584) nebun, zurlubatic, care umbla vara prin Iaşi cu sanie de os, *Lungul Domn* sau *Ion Vodă* (1580) ridicat de Lăpuşneni, domnind abia căteva zile şi s'a inecat in Prut, bătut la Bolotă de Bucium vornicul, trimis cu oaste impotriva sa de Iancu Vodă Sasul,(3) *Petru Cazacul* care a năvălit in ţară şi a domnit două luni şi pe care Aron Vodă cel Cumplit l'a prins şi l'a trimis Sultanului să-şi iea pedeapsa, la 1593, *Lobodă* care veni la 1595 cu oaste rusească şi a gonit pe Aron Vodă din scaun şi a ars Iaşii(4).... Aceste mişcări şi neaşezări adusese Moldovei zile urite de nenorociri şi de primejdii.

Prin căte de aceste vijelii şi nestatornicii, poporul a cules, in inţelepciunea sa, negălcevitul adevĕr, că: *schimbarea Domnilor, bucuria nebunilor!*

ALEXANDRU PAPADOPUL-CALIMAH.

---

1) Letop. Moldov. tom. I, pag. 209.
3) Letop. Moldov. tom. I, pag. 201-202, şi Apendice H, pag. 100.
4) Letop. Moldov. t. I, pag. 209.

Don Quijote atacă o turmă de oi, care-i s'a părut a fi oştire.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

CAP. XV.

Unde se urmează acentura din Sierra-Morena.

Spune istoria că foarte mare era băgarea de seamă cu care Don Quijote asculta pe nenorocitul de cavaler din Sierra, care urmând mai departe convorbirea sa, zise : «Desigur, domnule, oricine aţi fi voi, căci eu nu vĕ cunosc, vĕ mulţămesc pentru politeţa şi semnele de dragoste ce mi-aţi arătat, şi aş dorì să mĕ găsesc in stare de-a vĕ putea rĕsplătì, altfel decăt cu voinţa, bunătatea prietenoasei primiri ce mi-aţi făcut, dar soarta mea nu voeşte să-mi dea altceva cu care să pot respunde la indatoririle ce mi se fac, decăt buna dorinţă de a fi recunoscĕtor. — Dorinţa ce am eu, respunse Don Quijote este de a vĕ slujì, pănă intru atăta incăt mĕ hotărisem să nu es din aceşti munţi inainte de-a vĕ găsì şi a afla de

la voi dacă nu s'ar putea da peste vr'un soiu de leac la durerea de care, in dişanţata voastră viaţă, vĕ arătaţi suferind, şi de-ar fi trebuinţă să-l caut, a l căutà cu toată sirguinţa putincioasă. Şi când nenorocirea voastră ar fi de acele ce ţin uşele inchise la orice fel de mângăere, gândeam să vĕ ajut plângĕnd-o şi jălind-o cum aş putea mai bine; căci tot este mângăere in suferinţi când găsim pe cine-va care să le impărtăşească cu noi. Dacă bunul meu gând merită să fie plătit cu vre un soiu de politeţă, eu vĕ rog, domnule, pe această mare politeţă ce o vĕd săditĕ in voi, şi totodată vĕ conjur pe ceeace, in această viaţă, aţi iubit sau iubiţi mai mult, să-mi spuneţi cine sunteţi şi care-i pricina ce v'a adus a trăì şi a murì in aceste pustiuri, ca un simplu dobitoc, căci vieţuiţi aicea aşa de străin de voi inşi-vĕ, cum arată şi portul şi persoana voastră. Jur, adause Don Quijote, pe ordinul de cavalerìe ce am primit, deşi nedemn sunt şi pĕcătos, şi pe profesiunea de cavaler pribeag, că, dacă faceţi in aceasta hatîrul meu, domnule, vĕ voiu sluji cu tot zelul cu care sunt dator, fiind cine sunt, sau tămăduind suferinţa voastră, dacă se poate tămăduì, sau ajutându-vĕ a o plânge, cum v'am făgăduit.»

Cavalerul *Fădurii* care auzì vorbind astfel pe acel cu *Figura tristă*, nu făcea decât să-l privească şi ear să-l privească şi să-l mĕsoare cu ochii de sus până jos. Şi după ce s'a uitat bine la dinsul, ii zise: «Dacă aveţi ceva de mâncare, pentru dragostea lui D-zeu, daţi-mi, şi după ce voiu mânca voiu face tot ce mi se va cere, drept recunoştinţă pentru bunele dorinţi ce mi s'au arătat aici.»

Indată scoaserĕ, Sancho din desagă şi căprarul din traista sa, merinde cu care Ruptul işi potolì foamea. El mâncâ ceeace-i dădurĕ ca o fiinţă indobitocită, şi cu atăta grabă incât nu lăsa nicio clipă de la o imbucătură la alta, căci nici nu inghiţea, ci turna pe găt. Cătă vreme mânca, nici el nici cei ce-l priveau nu deschideau gura. Când mântuì, le făcù semn să-l urmeze. Ei il urmarĕ, şi el ii duse intr'o poeniţă verde ce se afla nu departe deacolo, dindărătul unei stânci. Ajungĕnd aicea, se intinse la pământ, pe earbă, şi ceilalţi făcurĕ tot aşa, fără ca vreunul din ei să vorbească, până când Rup-

tul, după ce s'a aşezat bine, bine in locul său, zise: «Dacă voiţi, domnilor, ca să vĕ spun in puţine vorbe nemărginita intindere a nenorocirilor mele, trebue să-mi făgăduiţi că nu veţi intrerupe, cu nicio intrebare sau altfel, firul tristei mele istorii, căci in minutul in care o veţi face, se va oprì şi povestirea mea». Aceste cuvinte ale Ruptului amintirĕ lui Don Quijote povestea ce-i spusese scutierul său, cănd nu ghicì numĕrul caprelor care trecuserĕ riul, şi istoria remase nesfirşită; dar intorcĕndu-se spre Ruptul, acesta urmà astfel: «Dacă pun această condiţiune este pentru că aş voì să trec răpede asupra istoriei suferinţelor mele, căci amintirea lor nu slujeşte la altceva decăt se adaugă altele nouĕ, şi cu căt mĕ veţi intreba mai puţin, cu atăt mai iute şi eu voiu sfirşì de a vi le spune, bine inţeles că nu voiu trece cu vederea nici un lucru care să fie insemnat, pentru a mulţămì in totul dorinţa voastră». Don Quijote ii făgăduì in numele celorlalţi, şi el, sigur acum, incepù in chipul următor:

«Numele meu este Cardenio, patria mea, un oraş din cele mai de frunte din Andaluzia, familia mea nobilă, părinţii mei bogaţi, nenorocirea mea atăt de mare incăt trebue să o fi plăns mult părinţii mei, şi să o fi simţit familia mea, fără s'o poată alina cu bogăţia lor, căci de obiceiu puţină putere au bunurile norocului pentru a lecuì suferinţele ce ne vin de la cer. In acelaş păment trăea o fiinţă din raiu, in care amorul pusese toată gloria ce eu puteam dorì. Astfel era frumuseţa Luscindei, copiliţă tot atăt de nobilă şi de bogată ca şi mine, dar mai norocoasă şi de mai puţină statornicie decăt meritau simţirile mele oneste. Pe această Luscindă o iubii, o adorai, mĕ inchinai la dinsa, din cei intăi şi mai fragezi ani ai mei, şi ea mĕ iubì pe mine cu acea simplicitate şi nevinovăţie ce-i permitea tĕnĕra ei vĕrstă. Părinţii noştri ştiau găndurile noastre, dar nu se ingrijeau, pentru că vedeau că, mergĕnd ele inainte, nu puteau avea alt sfirşit decăt de-a ne căsătorì, lucru ce părea că-l pregătesc dinainte potrivirea familiei şi a averii noastre. Crescù vĕrsta şi cu dinsa şi dragostea intre amĕndoi, astfel incăt tatăl Luscindei găsì cu cale că era dator, ca mĕsură de bunăcuviinţă, să-mi refuze intra-

rea casei sale, vrênd a imita in aceasta pe părinţii acelei Tisbe, atât de căutate de poeţi. Această oprire adăogì flacăra cu flacără şi dorinţa cu dorinţă, căci deşi se impuse tăcere limbelor, nu se putù impune şi condeelor, care cu mai multă libertate decât limbele de obiceiu dau a inţelege cui voesc ceeace stă inchis in suflet. De multe ori presenţa obiectului iubit turbură şi amuţeşte cea mai tare hotărire şi limba cea mai indrăsneaţă. Ah! Cerule! şi câte bilete i-am scris! Cât de dulci şi oneste respunsuri am primit! Cât de multe cântece am alcătuit, şi câte versuri inamorate, in care sufletul descoperea şi transmitea simţirile sale, zugrăvea aprinsele sale dorinţi, hrănea amintirile sale şi invoioşa pasiunea sa! Vêzêndu-mê cu adevêrat prăpădit şi că sufletul meu se istovea cu dorinţa de-a o vedea, mê hotării să pun in lucrare şi să isprăvesc intr'un moment ceeace mi se părù că era mai potrivit pentru a căpêta resplata dorită şi meritată, adică să o cer de la tatàl sêu ca legiuită soţie, cum o şi făcui. La aceasta el imi respunse că-mi mulţumeşte pentru dorinţa ce arătam de a-l onora şi de-a voi să mê onorez cu inrudirea sa, dar că tatăl meu fiind in viaţă, după tot dreptul, treaba lui era de-a face această cerere, pentrucă dacă n'ar fi cu toată voinţa şi plăcerea lui, Luscinda nu era de luat nici de dat pe furiş. Eu ii mulţămii de buna sa intenţiune, părêndu-mi-se că avea dreptate in cele ce spunea, şi că tatăl meu se va invoì la aceasta, după cum ii voiu spune eu.

Cu acest gând, chiar in acel moment mê dusei să spun tatălui meu ceeace doream. In timpul când intrai in odaea in care se afla el, il găsii cu o scrisoare deschisă in mână. Inainte de a-i spune eu un cuvênt, el mi-o dădù şi-mi zise: «Prin această scrisoare vei vedea, Cardenio, voinţa ce are ducele Ricardo de-a te servì.» Acest duce Ricardo, cum voi trebue s'o ştiţi deja, domnilor, este un *Grande* de Spania ce are moşia sa in cea mai bună parte a acestei Andaluzii. Luai şi cetii scrisoarea, care era atât de prietenoasă, incât mie insumi mi se părù că ar fi rêu din partea tatălui meu să nu implinească ceeace i se cerea printr'insa. Ducele cerea să mê trămită indată unde se află el, căci voea ca eu să fiu, nu servi-

torul, ci tovarășul fiului său celui mai mare, și că va lua asupra sa sarcina de-a mă pune in stare să respund la stima ce el avea pentru mine. Cetii scrisoarea și amuții cetind-o, mai cu seamă când auzii pe tatăl meu care-mi zicea: de azi in două zile vei pleca, Cardenio, spre a face voința ducelui, și mulțumește lui D-zeu că-ți deschide calea pe care să ajungi la ceeace eu știu că tu meriți. La acestea mai adăogì și alte vorbe de tată care dă sfaturi fiului său.

Sosì timpul plecării mele, vorbii seara trecută cu Luscinda, ii spusei tot ce se petrecea in mine, și spusei deasemenea și tatălui ei, rugându-l să aștepte câteva zile și să trăgăneze, fără a lua vreo hotărire in privirea fiicei sale, până voiu vedea ce vrea Ricardo cu mine. El imi făgădui, și ea mă asigură cu mii de jurăminte și mii de leșinuri. Mă dusei insfirșit unde se afla ducele Ricardo, și fui atât de bine primit și tratat de dinsul, incât din capul locului incepù pisma a-și face treaba ei, intre vechii lui servitori, cărora li se părea că semnele ce da ducele de interes pentru mine, erau să fie in dauna lor. Dar cel care se bucură mai mult de sosirea mea fu al doilea fiu al ducelui, numit Fernando, tănăr frumos, gentilom, cu bune maniere și infocat. In puțin timp acesta voì ca eu să fiu până intru atâta prietenul său, incât da de vorbă la toți. Și cu toate că cel mai mare mă iubea mult și-mi arăta mare interes, nu ajunse la gradul in care mă iubea și-mi voea bine don Fernando. Se intâmplă deci că, de vreme ce intre prieteni nu e lucru ascuns care să nu se impărtășească, și libertatea ce eu aveam față cu don Fernando inceta de-a fi libertate spre a se numì prietenie, el imi descoperea toate gândurile sale, și mai ales unul de iubire care-i pricinuea oarecare neliniște. Iubea tare pe o țărancă, supusă a tatălui său, a căreia părinți erau foarte bogați. Ea era atât de frumoasă, modestă, cu minte și cinstită, incât cei ce o cunoșteau nu puteau hotărì care din aceste insușiri avea mai mult preț și era mai pe sus. Aceste daruri atât de alese ale frumoasei țărance aprinseră până la așa grad dorințele lui don Fernando, incât se hotărì, pentru a le putea implinì și a biruì statornicia ei, să-i dea cuvêntul că va fi soțul său, altfel, era a urmărì ceva cu neputință. Eu, recunoscător pentru prietenia

lui, cu cele mai bune dovezi ce am ştiut, şi cu cele mai vii pilde ce am putut, mĕ silii să-l induplec şi să-l abat de la astfel de gând. Dar vĕzĕnd că nu eşeam la capĕt, mĕ hotării să supun casul ducelui Ricardo, tatălui sĕu. Insă don Fernando, viclean şi priceput, avu bănuială de aceasta şi se temù, căci i se părù lui că eu eram dator, după legea unui bun servitor, să nu ţin ascuns un lucru care era atăt de mult in dauna onoarei ducelui, stăpănului meu. Astfel pentru a mĕ ingăima şi a mĕ amăgi imi spuse că nu găsea alt mijloc spre a indepărta din mintea sa frumuseţa ce atăta il robise, decăt să lipsească căteva luni, şi voea ca această lipsă să fie ca amĕndoi să ne ducem acasă la tatăl meu, dănd ca pretext ducelui că venea să vadă şi să cumpere nişte cai foarte buni ce se aflau in oraşul meu, unde se creşteau caii cei mai buni din lume. Abea il auzii eu spunĕnd aceste, cănd mişcat de iubirea mea, chiar de n'ar fi fost hotărirea lui aşa de bună, aş fi aprobat-o, ca pe una din cele mai nemerite ce se puteau inchipuì, vĕzĕnd ce minunat prilej şi imprejurare mi se intăţişau spre a revedea pe Luscinda mea. Cu această idee şi dorinţă, aprobai părerea lui şi-i incurajai planul, spuindu-i să-l pună in lucrare in cel mai scurt timp ce va putea. Inadevĕr, absenţa işi face treaba ei, oricăt de tare ar fi statornicia simţirilor. Dar cănd el venì să-mi spună aceasta, după cum am aflat mai pe urmă, inşălase deja pe ţărancă, cu titlul de soţ, şi aştepta un prilej să se descopere fără primejdie, temĕndu-se de ceeace va face ducele, tatăl sĕu, cănd va afla nebunia lui. Fiind insă că amorul tinerilor, in cea mai mare parte nu este, decăt o poftă, care neavănd ca scop ultim fără numai plăcerea, incetează, deindată ce ajunge a o satisface, şi astfel ceeace pare amor trebue să se imprăştie, pentrucă nu poate trece dincolo de termenul ce-i impuse natura, termen care nu există pentru adevĕratul amor, — se intîmplă, zic, că cum inşălă don Fernando pe ţărancă, dorurile i se alinarĕ, şi se rĕcirĕ aprinderile lui. Dacă mai inainte se prefăcea că voeşte să se absenteze spre a se lecuì, acuma cu adevĕrat se silea să plece spre a nu implinì ceeace făgăduise. Ducele ii dădù voe, şi mĕ insărcinà să-l insoţesc.

Ajunserăm in oraşul meu, şi tata il primi potrivit rangului său. Eu văzui indată pe Luscinda; dorinţele mele reinviară, cu toate că ele nu fuseseră moarte nici aţipite. Spre nenorocirea mea, dădui seamă de dinsele lui don Fernando, căci mi se părea că după legea deosebitei prietenii ce-mi arăta, nu trebuea să-i ascund nimica. Ii lăudai frumuseţa, graţia şi spiritul Luscindei, in aşa mod incăt laudele mele mişcară intr'insul dorinţa de-a vedea o copilă impodobită cu atătea daruri. Pentru trista mea soartă, eu i-o implinii, arătăndui-o intr'o noapte, la lumina unei candele, la o fereastă pe unde aveam obiceiu de-a ne vorbi. El o văzù astfel incăt toate frumuseţile ce le văzuse pănă atunci le dădù uitării: amuţi, perdu simţirea, remase inlemnit, şi insfirşit atăt de inamorat, cum il veţi vedea in cursul povestirii nenorocirilor mele. Şi pentru a-i aprinde şi mai mult dorinţa, pe care el mi-o ascundea mie, şi o destăinuea numai cerului, voi soarta ca el să găsească intr'o zi un bilet al ei, indemnăndu-mă să o cer de soţie de la tatăl său, bilet atăt de modest, atăt de graţios, atăt de inflăcărat, incăt cetindu l imi spuse că in Luscinda singură se intruneau toate graţiile frumuseţii şi a spiritului care erau impărţite intre celelalte femei din lume. Este prea adevărat şi vreau să mărturisesc acum că, deşi vedeam cu cătă dreptate don Fernando lăuda pe Luscinda, mă supărau totuş acele laude eşite din gura lui, şi incepui a mă teme, şi cu drept cuvănt a mă ascunde de el, pentrucă nu trecea un minut in care să nu voească să vorbim de Luscinda şi necontenit aducea conversaţia la dinsa, chiar căud se potrivea ca nuca in părete. Cu aceasta deştepta in mine nu ştiu ce gelosie, nu doar că mă temeam de vr'o schimbare in bunătatea şi credinţa Luscindei, dar totuş soarta mă făcea să am pe cătă frică pe atăta şi siguranţă. Don Fernando căuta totdeauna să cetească hărtiile ce eu trimeteam Luscindei şi acelea in care ea imi respundea, sub cuvănt că-i făcea mare plăcere dragostea noastră. Se intîmplă deci că Luscinda cerăndu-mi o carte de cavalerie ca să cetească, căci era foarte pasionată, şi cartea era *Amadis de Gaula*....

Nu apucă bine să audă Don Quijote vorbindu-se de o

Gdorg
PISAN

carte de cavalerie, când zise: «Dacă graţia voastră mi-ar fi spus, la inceputul istorisirii sale, că graţia sa domnişoara Luscinda era pasionată pentru cărţi de cavalerie, n'ar fi fost nevoe de altă laudă spre a mĕ face să inţeleg inălţarea inteligenţii sale, care n'ar fi fost atăt de aleasă, precum voi, domnule, aţi zugrăvit-o, de n'ar fi avut gustul unei lecturi atăt de plăcute. Astfel pentru mine nu e trebuinţă să perdeţi mai multe vorbe, spre a-mi arăta frumuseţa, meritul şi inteligenţa sa, căci indată ce am inţeles gustul ei, o declar de femeea cea mai frumoasă şi mai deşteaptă din lume. Dar aş fi voit, domnule, ca graţia voastră să-i fi trimis, odată cu *Amadis de Gaula* şi pe bunul *don Ruger de Grecia,* căci ştiu că domnişoarei Luscinda mult i-ar fi plăcut Daraida şi Garaya, precum şi vorbele de spirit ale păstorului Darinel,(1) şi acele minunate versuri a bucolicelor sale, căntate şi jucate de dinsul cu toată graţia, voioşia şi libertatea. Dar poate va veni timpul când se va indrepta această greşală, şi indreptarea se va face când graţia voastră va voi să fie bun a veni cu mine in satul meu. Acolo ii voiu putea da mai mult de trei sute de cărţi, care sunt farmecul sufletului meu şi petrecerea vieţii mele, cu toate că mi se pare că nu mai am nici una, mulţămită rĕutăţii vrăjitorilor netrebnici şi pismătăreţi. Să mĕ erte graţia voastră că am călcat tăgăduinţa dată de-a nu intrerumpe istoria voastră, căci auzind lucruri de cavalerie şi de cavaleri pribegi, tot aşa de puţin stă in măna mea de-a mĕ oprì să vorbesc de dinşii cum stă in aceea a razelor soarelui de-a se oprì să incălzească, şi in acele a lunei de-a vărsa rouă. Aşadar, ertare şi urmaţi, căci aceasta este ceeace-i acum mai nimerit.»

In vreme ce Don Quijote vorbea cele ce am spus, lui lui Cardenio ii căzuse capul pe piept, dănd semne că era foarte adăncit in gănduri, şi cu toate că Don Quijote ii zisese de două ori să urmeze istoria sa, el nici ridica capul nici nu respundea nimica. Dar după mult timp il ridică şi

1) Personaje din romanul de cavalerie intitulat: *Cronica lui Don Florisel de Nichea* de Feliciano de Silva.

zise: «Nu mi se poate scoate din minte, şi nici nu va fi nime pe lume care să mi-o scoată, sau să mĕ facă să înţeleg altceva, şi ar fi un nătărău cel ce ar înţelege sau ar crede contrariul, — adică cum acel netrebnic maiestru Elisabad (1) trăea cu regina Madasima». — «Asta nu, la naiba! respunse cu multă ciudă Don Quijote, şi injură, cum avea obiceiu; aceasta e o foarte mare rĕutate, sau mai bine zis netrebnicie; regina Madasima a fost o doamnă de viţă, şi nu se poate bănui că o prinţesă de un rang aşa inalt era să trăească cu un pĕcătos chirurg. Cine ar zice din contra, minţeşte ca un foarte mare netrebnic, şi-l voiu învăţa eu, sau pe jos sau călare, cu arme sau fără arme, noaptea sau zioa, sau oricum ii va fi cheful».

Cardenio sta şi-l privea cu foarte mare băgare de seamă, căci il apucase deja ear nebunia lui, şi nu mai era in stare să urmeze istoria, şi nici Don Quijote să o asculte; atăt de mult il desgustase ceeace auzise de Madasima. Ciudată intîmplare! El ii luase partea ca şi cum ea ar fi fost cu adevĕrat adevĕrata şi fireasca lui stăpănă: atăt era de stăpănit de afurisitele lui cărţi!

Spun deci că fiind deja Cardenio nebun, căud se auzi tratat de mincinos şi netrebnic, cu alte ocări de acest fel, i se părù groasă gluma, şi ridicănd un petroiu ce se afla lăngă dinsul, dădu cu el o aşa lovitură lui Don Quijote in piept, incăt il resturnă pe spate. Sancho Panza, vĕzĕnd pe stăpănul sĕu astfel tratat, se aruncă aupra nebunului cu pumnul strins. Dar Ruptul il primì in aşa chip, incăt cu un pumn sdravăn il lungì la pămĕnt, şi indată se suì peste dinsul, şi-i pisa coastele, in toată voea lui. Căprarul, care voì să-l apere, fu expus la aceeaşi primejdie. După ce-i biruì şi-i măcină pe toţi, Cardenio ii lăsă, şi se duse cu foarte mare linişte să se infunde in codrii de pe munte. Sancho se ridică, şi cu turbarea unui om care se vede bătut aşa fără treabă, se răpezì să-şi resbune asupra căprarului, zicăndu-i că el era de vină că nu le-a spus dinainte că pe acel om il apuca uneori ne-

1) Chirurgul lui Amadis de Gaula.

bunia. Dacă ei ştiau aceasta, ar fi luat mĕsuri spre a se păzi. Căprarul respunse că deja le spusese, şi că dacă el nu auzise, vina nu era a lui. Sancho Panza vorbi din nou, şi earăş ii respunse căprarul, până când după multe vorbe şi respunsuri ajunserĕ a se apuca de barbe, şi a se pumni in aşa fel, incăt dacă Don Quijot nu i-iar fi impăcat, ei s'ar fi făcut bucăţi. Zicea Sancho, incleştat cu căprarul : «Lasă-mĕ graţia voastră, domnule cavaler cu Tristă Figură, că lui, care este din proşti ca şi mine, şi nu-i inarmat cavaler, pot foarte bine in tot ră-

gazul să-i cer seamă de batjocura ce mi-a făcut, luptându-mĕ cu el mănă cu mănă, ca om de omenie. — Aşa este, zise Don Quijote, dar eu ştiu că el n'are nicio vină in ceeace s'a intîmplat.» Cu aceasta ii impăcă, şi Don Quijote intrebă earăş pe căprar, dacă ar fi cu putinţă a găsi pe Cardenio, căci era cu foarte mare dorinţă de a cunoaşte sfirşitul istoriei lui. Căprarul ii spuse, ceeace la inceput ii spusese, că nu ştia sigur locuinţa lui, dar că de va umbla mult prin acele imprejurimi, numai decăt il va găsi, sau cuminte sau nebun.

(Va urma).

ST. G. VĂRGOLICI.

POESII

DIN BOSCHET

Se 'nşiră n faţa casei mele
Salcămii nalţi şi infloriţi,
Căt par a fi strigoi din basme
In haine albe invĕliţi;

Ear pintre frunza lor măruntă
Se strecură zefiru 'ncet,
Şi blănd miros de flori pĕtrunde
Furiş in tainicul boschet.

Se nalţă «bunădimineaţa»
Pe sforile dealungu 'ntinse
Desvĕluind potire-albastre
Ce toată noaptea stau inchise, —

Şi 'n roua limpede, curată,
Ce pare-un diamant pe floare,
Se oglindeşte raza blăndă
A soarelui care resare.

A păserilor ciripire
Voios se nalţă cătră cer,
Şi'nvĕluit e tot văsduhul
De-un farmec sfănt, de-un sfănt mister.

Se pare-o serbătoare 'ntreagă,
Se pare-o 'ntreagă poesie...
. . . . . .
O! numai eu imi simt greu capul
De gănduri şi melancolie!

Miseriile-amare a vieţii
S'aţin mereu să'năduşească
Orice avënt frumos şi mare,
Orice pornire sufletească;

Ear din tot sbuciumul vieţii
Nimic, nimic nu mai remăne
Decăt această proză rece
De eri pe azi, de azi pe măne.

Trecutu 'n faţă-mi se aşterne
Ca un posomorit linţoliu,
Presentul — o icoană tristă,
Icoană incadrată 'n doliu,

Şi nu-mi pot stăpăni durerea
Căud inaintea mea privesc,
Şi vëd deşertul, vëd pustiul
Prin care trebui să păşesc!

Deaceea prea puţin imi pasă
Căud prin salcămii infloriţi —
Ce par a fi strigoi din basme
In haine albe invëliţi,

Mişcănd măruntele lor frunze,
Zefirul se strecoară 'ncet;
Sau căud pe sforile intinse
Dealungul măndrului boschet

Se nalţă «bunădimineaţa»,
Desvĕluind potire-albastre;
Ori cănd concertele de păseri
Se 'ntrec in cănteces măiastre

In faptul zilelor de vară!...
Căci intr'o inimă 'ntristată
Cu anevoie fericirea
Mai poate ăncă să străbată.

IOAN N. ROMAN.

S O N E T

Atăt de trist am fost, iubită,
Atăt de trist şi de măhnit
Eri... zioa toată... nesfirşită
Căud sufletu-ţi e chinuit!...

O! blăstĕmată margarită!
De ce, de ce te-am intălnit
In calea-mi vecĭnic rătăcită
Şi să te'ntreb de sunt iubit?

Nesocotită intrebare!...
Căud am să prind la minte oare,
A şti, nu este a-suferi?

Fă-mĕ să uit, a mea rumoasă,
Ce mi-a spus floarea rĕutăcioasă:
A nu şti, nu-i ferice-a fi?...

TH. ŞERBANESCU.

LIBERTATEA

(Traducere din A. Chénier).

UN CAPRAR, UN CIOBAN

Caprarul

Ce fel eşti tu dar, ciobane? Ce te turbură? Ce zei
Intr'un pĕr sburlit şi negru infăşoară ochii tĕi?

Ciobanul

Blond păstor de iezi, aceasta vrei de sigur să-mi spui mie;
Da, ţi-e fruntea mai frumoasă şi privirea ta mai vie.

Caprarul

Ce! Tu eşi din munţi in care pe tine singur te vezi,
Şi de care greu te-apropii, şi cumplit te-infiorezi!

Ciobanul

Mult mai bine-ţi place ţie prin păduri şi prin fĕnaţe;
Tu poţi fără indoeală. Şezi pe flori şi pe verdeaţă;
Mie-mi place in grozave peşteri să-mi fac al meu traiu,
De pe stîncă să vĕd zioa cum apune după plaiu.

Caprarul

Ţara asta stearpă, aspră, e de Ceres blăstemată;
Un şivoiu rostogoleşte pe prund apa-i necurată;
Toate-aceste stînci, prăjite de un soare de cuptor,
Ard, şi mănă grabnic paşii sermanului călĕtor.

Nu-s nici flori, nu sunt nici fructe, nu-i o rodnică umbrire,
Ca să dea privighitorii balsamică-adăpostire.
Căte un maslin departe, trist plecându-se in jos,
Şi mai bine-arată golul acestui pămînt stîncos.
Cum ai ştiut să ţii dară, in aşa pustietate,
Oile tale flămănde, tot cu earbă invĕţate:

Ciobanul

Şi ce-mi pasă? A mea-i oare turma pe care o păzesc?
Eu sunt rob.

Caprarul

Măcar putut-ai, cu cimpoiul cămpenesc
Să alungi uritul stîncei de selbătăcie pline?
Ţine, vrei tu acest fluer? El a fost lucrat de mine.
Ia-l: pe trestia aceasta, ce resună-aşa frumos,
Imita-vei poate cântul păsăruicii mult duios.

Ciobanul

Nu, păstrează-a tale daruri. Păserile cobitoare,
Bufniţa şi cucuvaea, cu jalnica lor cântare,
Iată cântăreţii singuri ce voesc eu să ascult;
Iată cântecele care să imit imi place mult.
Al tĕu fluer sub picioare-mi iute-ar fi crăpat in douĕ:
Plăcerile voastre toate le uresc: şi flori şi rouă,
Şi glasul privighitorii dulce şi desmerdător,
Nimic inimei nu place, nimica simţirilor.
Eu sunt rob.

Caprarul

O vai! Ciobane, cât de mult te plăng pe tine!
Da, robia e amară; da, păzească-se oricine
Rob să fie, să se plece sub un jug nedrept şi greu,
Să trăească pentru altul, să n'aibă nimic al sĕu.

Scumpă libertate, vecĭnic sub protecţia ta ia-mĕ,
O tu mamă, a virtuţii, tu a ţării mele mamă!

Ciobanul

Aide! patrie, virtute, sunt deşarte vorbe 'n vĕnt.
Totuş cuvintele tale, ocări pentru mine sunt;
Poreclita-ţi fericire mĕ infruntă, mi-i amară;
Aş voì ca şi pe mine să te vĕd la mănі cu fearĕ.

Caprarul

Eu pe tine, te-aş vrea liber, fericit precum sunt eu,
Dar pot să nu aibă zeii un leac pentru chinul tĕu?
Sunt balsamuri dulci, sunt ape limpezi şi curăţitoare,
Care ranelor din suflet aduc blăndă alinare,
Sunt glasuri pline de farmec ce lacrimele opresc.

Ciobanul

Nu, in lume pentru mine chinuri numai se găsesc:
Rob să fiu imi e ursita, şi astfel trebue să fie.
Am şi eu un căne care tremură slujindu-mi mie.
Şi el mie rob imi este. Inăduş necazul meu,
Dar tot rĕul ce-mi fac alţii, lui il pot face şi eu.

Caprarul

Cum? păminţul, tatăl nostru, toată dulcea lui avere,
Să gonească-a ta tristeţă nu mai au nicio putere?
Căt e ţarna de frumoasă! Cum se varsă pe cămpii,
Dar de soare, ale verii comori dulci şi aurii!
Căndea vine, prin cultură toate-şi schimbă a lor faţă,
Nu 'ntîlneşti, ca primăvara, ori pe unde tot verdeaţă.
Vezi cum zarzărul cel tĕnĕr, lin, sub cerul albăstriu,
Rotunzeşte fructu-i dulce şi ca mierea de gălbiu;
Cum cu-a florilor porfiră persicul se 'mpodobeşte,
Şi anunţă strălucirea roadelor ce ne găteşte.

Alăturea cu fĕnaţul verde ogoarele vezi,
A căror tufoase grăe, dese, galbene livezi,
Aşteaptă secerătorii cu-alor sĕcere voioasă.
De zei şi zine cămpene ce familie aleasă!
Eată *Recolta* şi *Pacea*, cu ochiul senin şi blănd,
Purtănd spice pe-a lor frunte, şi in măni spice ţinĕnd,
Urmănd căile pe unde trece dulcea *Aşteptare*,
Vin să verse cornul de-aur, măndrul corn de-*Imbelşugare*.

Ciobanul

Negreşit ele s'arată privirii tale acum;
Eu insă, care am ochii de rob, nu le vĕd nici cum.
Aici vĕd un pămĕnt numai, ce-i aspru, muncit, slugarnic,
Pe care, nu pentru mine, l'am silit să fie darnic;
Şi unde eu sĕcer grăul, sub un soare arzĕtor,
Grăul, ce-l mănăncă alţii, ear eu tot de foame mor.
Eată ce fel e pămĕntul. Pentru mine el nu-i tată,
Ci un vitrig fără suflet; firea 'ntreagă se arată
Inimei mai fioroasă, mai goală ochilor mei,
Decăt astă vale-a morţii, ce 'nfioară ochii tĕi.

Caprarul

Grija de oile tale, dulcea, pacĭnica lor voace
Impetritului tĕu suflet mulţămire nu mai face?
Tu a meilor tĕi jocuri cu plăcere nu mai vezi?
Dimpotrivă eu sunt vesel lăngă tinerii mei iezi.
Mĕ incăntă a lor jocuri, mĕ farmecă-a lor sberare;
Şi căud ii privesc pe rouă şi pe earba lucitoare
Cum strigă şi tot la fugă aleargă spre mama lor,
Sunt voios, şi de plăcere sar ca dinşii de uşor.

Ciobanul

Iezii sunt ai tĕi: dar mie altfel mi-a fost a mea soartă;
A mele necazuri mieii şi mai mult ăncă le 'ntartă.

De două ori, fiecare zi, îi primblu cu desgust,
Şi la 'ntoarcere ne-aşteaptă un stăpân la minte-ăngust.
Nimica nu-l mulţămeşte: ba au prea puţină lână,
Ba că sunt mai morţi de foame şi deabea se trag la stână;
Rĕu e totul intr'o vorbă. Dacă vre un lup cândva
Ia pe unul, ş'apoi fuge prin păduri cu prada sa,
Ş'aici tot eu sunt de vină; trebuea dinţii lui lacomi
Să-i infrunt, şi să fac lupii şi nevinovaţi şi molcomi.
Apoi strigăte, batjocuri şi cruzimi de om mişel,
Cărora totuş poreclă de pedepse le dă el.

Caprarul

Nevinovatului zeii totdeauna-s cu priinţă:
De ce să fugă de dinşii cei ce sunt in suferinţă?
Când cu ghirlănzile noastre e gătit a lor altar,
Ce nu vii să joci ca alţii, să le duci vre un mic dar,
Ceva pae, flori vr'o două, şi prin astfel de prinoase
Să-ţi faci ţie şi pe Joe şi pe nimfe priincioase;

Ciobanul

Nu, nu: şi danţuri şi jocuri, a păstorilor plăceri,
Sunt plăceri necunoscute inimei mele 'n dureri.
Ce-mi vorbeşte de zei, de nimfe, şi de hărăzire mică?
Eu n'am pentru zei nici pae, nici ghirlănzi, nu am nimică:
Imi e frică, căci vĕzut-am trăsnet, fulgere pe cer;
Dragoste n'am pentru dinşii: ei mi-au dat lanţuri de fier.

Caprarul

De ce nu iubeşti atunce? Ce necaz, oricât de mare,
Nu-l imprăştie surisul unei gingaşe fecioare?
Eu chiar eri, nu mai departe, dragei mele 'n dar am dat,
In acest ferice codru, un ied de curĕnd fătat.
Atât de dulce privirea ei a fost, ş'atât de-adâncă,
Glasul ei atât de gingaş!... Parcă tot îl aud încă.

Ciobanul

Ei! Şi ce ochiu de copilă spre mine s'ar indrepta?
Am eu oare, ca şi tine, iezi pe care să-i pot da?
In toată zioa stăpănu-mi crud, fără milostivire
Mieii mi-i numĕră mie cu o lacomă 'ngrijire.
Şi la strigătele mele deşarte, sunt fericit
Cănd nu vrea 'napoi să-mi ceară mai mulţi decăt am primit.
O Nemesis, zină dreaptă! De-oiu putea şi eu in lume,
Să mĕ vĕd stăpăn vr'odată, să fiu tare, să am nume,
Voiu fi nendurat, rĕu, aspru, călcător de jurămĕnt,
Crud şi insetat de sănge, cum alţii cu mine sunt.

Caprarul

Eu nu,—şi pe voi de marturi vĕ iau, zeilor, aice,
Că in totdeauna ceata slugilor mele ferice,
Bun mĕ va găsi pe mine, milostiv, indurător,
La dorinţele lor drepte blănd supus, ascultător,
Ca ei fericiţi să fie, pe domnul lor să iubească,
Şi ciasul naşterii sale toţi in pace să-l slăvească.

Ciobanul

Şi eu il blăstem din suflet acel dureros minut,
In care pentru o soartă prea amară m'am născut:
Să lucrez cănd altul cere, strigă, bate din picioare,
Să nu am al meu nimică, să nu plac la om sub soare,
Să sufĕr foame cănd munca, sudoarea, necazul meu
Ingraşă pe un tiran măndru, trăndav, nendurat şi rĕu.

Caprarul

O nenorocite! jalea ce pe tine te 'ntristează
Şi in inima mea face amărăciunea să cază.
Vezi această capră, mama cu amĕndoi iezii ei,
Albi ca laptele pe care ea-l păstrează pentru ei,

Pe tustrei eu ţi-i dau ţie, cu tine tustrei să meargă,
Remas bun acum. Şi fie ca acest mic dar să şteargă
Din adânc măhnitu-ţi suflet urmele de supĕrări,
Şi 'ngrijit de a ta mână, să-ţi stingă orice-intristări!

Ciobanul

Fie. Dar blăstem pe tine, căci eu de-aş fi mai cu minte,
In a tale daruri semne rele aş vedea nainte;
Ele vor atrage ochii sgărcitului meu caliĕu.
Că dă omul, el nu crede: e viclean, cu suflet rĕu;
La el am furat, va zice, din ceeace-mi da pe samă,
Şi deacolo am scos plata pentru iezi şi pentru mamă.
Şi prea mulţămit că are un cuvĕnt de aşa fel,
Va venì ca să-i răpească de la mine insuş el.

S. G. VĂRGOLICI.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÊND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Al. Vlahuţă. Poesii, 1 vol., Bucureşti 1887.

Ulyse Cariadi. Frunze de toamnă. Botoşani 1888.

Regimul corupţiunii şi al teroarei sau guvernul d-lui I. C. Brătianu. Unul din actele acestui regim: Procesul intentat de d. ministru al instrucţiei profesorilor, etc.

Apărarea in extenso a d-lui George Mărzescu.

Apărarea in fond a d-lui Miltiade Tzony. 1 vol. Iaşi 1888.

Analele literare, 15 Ianuarie 1888; — *George Lazar,* 15 Ianuarie 1888; — *Peleşul,* Decembre 1887; — «*Revista nouă*», 15 Ianuarie 1888; — *Buletinul societăţii de medici şi naturalişti;* — *Revista societăţii «Tinerimea Română»*. Ultime fascicule ale tuturor acestor publicaţiuni ştiinţifice şi literare periodice.

In amintirea aniversării a cincizecea a «Gazetei Transilvaniei» 1838—1888, 1 broş. in IV. Braşov, Ianuarie 1888.

Analele Academiei Române. Ser. II, T. IX, 1886—1887. Partea administrativă şi desbaterile, 1 Martie, vol. IV, Bucureşti 1887.

Academia Română. Al 7-lea congres de igienă. Relaţiunea presentată de Dr. I. Felix. Extr. din An. Acad. Rom. Ser. II, T. IX. Secţ. II. Memoriele secţiunei ştiinţifice, 1 vol., an. IV Bucureşti 1888.

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 26,323.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 12. Bucuresti, 1 Martie 1888. **Anul XXI.**

VASILE ALECSANDRI

STUDII ISTORICE, LITERARE ŞI BIBLIOGRAFICE ASUPRA VIEŢII ŞI OPERELOR SALE

CAPITOLUL III

1839—1844.

Alecsandri revenì la Iaşi in Decembre 1839. Primele luni care urmarĕ după intoarcerea lui in ţară nu furĕ, pentru familia sa şi pentru dinsul, decăt o lungă şi nemărginită incăntare. Cu ce veselie il primì casa părintească; cu ce dulci sărutări il imbrăţoşarĕ tată, mamă, surori şi frate; cu ce bucurie copilul revĕzù pe părinţi, şi cu ce mândrie părinţii privirĕ pe copil, aceasta o vor pricepe şi o vor simţì toţi aceia cari, după mai mulţi ani petrecuţi in străinătate, au gustat plăcerea de a se regăsì in ţara lor natală, in casa unde au copilărit, in sinul unei familii, cu atăt mai scumpă şi mai iubită cu căt despărţirea a fost mai lungă şi mai amară.

In curs de cinci ani, Alecsandri nu vĕzuse pe mama sa, pe care o iubea cu un sfănt amor, şi de care, astăzi încă nu poate să vorbească, fără a fi pĕtruns de o adăncă şi duioasă emoţiune. Şi intr'adevĕr, el datoreşte maicei sale căteva din darurile cele mai preţioase cu care natura l'a inzestrat: blăndeţa, amenitatea, distincţiunea manierelor,

delicateţa simţimintelor. Toate aceste calităţi, pe cari le cunoaşte şi le preţueşte oricine a fost, măcar o singură oară, în relaţie cu Alecsandri, luară, prin contactul zilnic ce fiul il avù cu mama, un nou şi puternic avènt şi se pare că sub influenţa acestei femei de spirit, sufletul tènërului să se fi deodată deschis, cu toate podoabele sale, ca o floare asupra căreia se revarsă lumina binefăcètoare a soarelui.

Părintelui său însă ii era grabă de a-l vedea ocupând o slujbă; tocmai atunci un post era vacant la Casa pensiilor; el il obţinù pentru fiul său, şi Alecsandri debută în cariera administrativă prin funcţiunea de şef de masă la Casa pensiilor şi a scutelnicilor. În această calitate, el sprijinì, în curs de mai mulţi ani (dela 1840 până la 1845) pe *văduvă şi pe orfan*, numărând totdeodată boierilor din Iaşi banii ce aveau a priimì dela guvern. Cu părul său cel lung, ce-i cădea pe umere; cu cravatele sale stacojii, aduse din Italia; cu largele gilete pe care le purta, şi care erau croite după moda Parisului de pe la 1830, noul funcţionar nu căpăta, fără oarecare nevoe, increderea clienţilor săi obicinuiţi. Boierii cei vechi, statornici în obiceiurile lor, îmbrăcaţi cu antereu, cu giubea, cu şal şi cu işlic, nu vedeau cu bucurie asemenea inovaţiuni în costum, temèndu-se de o schimbare şi mai însemnată în năravuri şi în idei; ear pe de altă parte, sgomotul ce începea a se face împrejurul tinerilor reintorşi din Occident; simţimintele ce li se presupuneau; svonul ce eşise despre dispositiunile, despre ideile lor, şi mai ales despre hotărirea luată de dinşii de-a lucra împotriva regimului de pe atunci, şi de-a oprì abusurile unui guvern despotic, care se supunea orbeşte poruncelor străinilor; toate aceste împrejurări nu puteau cătuş de puţin să căştige *Nemţilor* şi *Franţujilor* (astfel se porecliserè tinerii reveniţi din Germania şi din Franţa) simpatiile acelor cari nu părăsiserè niciodată ţara, şi cărora le era cu neputinţă de a-şi închipuì şi de-a pricepe un alt traiu de viaţă, alte obiceiuri, alte simţiri, alte idei decât ale lor.

Ceeace contribuise şi mai mult a mărì spaima cu care

acești tineri o aruncaseră in boierime și in guvern era epidemia duelurilor, de care mai toți păreau atinși, și care se intinsese dela unul la altul, ca o adevărată contagiune. Crescuți unii in Germania, alții in Franța; formați prin urmare la două școli cu totul deosebite, ale cărora principii, tendințe și tradițiuni, ei le adoptaseră cu entusiasmu; învățați a admira cei dintăi pe Klopstock, pe Lessing, pe Frederic al II-lea, pe Goethe, pe Schiller; cei deal doilea pe Voltaire, pe Rousseau, pe Napoleon, pe Lamartine, pe Hugo; reintorși de curênd din două țări rivale, unde imbrățișaseră, cu tot focul tinereței, antipatiile, ciuda, și chiar ura ce exista intre ambele națiuni in sinul cărora spiritul lor se desvoltase, era imposibil să nu nască din opositiunea necontenită a ideilor și a simțimintelor lor, certe zilnice și sgomotoase. Duelul era resultatul obicinuit a unor asemene discuții, și desele intilniri ce aveau loc in imprejurul Iașilor nu numai că inspăimântau pe boieri, de firea lor pacînică și liniștiți, dar încă dădeau de lucru representanților autorității, care nu isbuteau, cu toată activitatea și cu tot zelul lor, a infrêna această furie sângeroasă. Trebue să adăogăm, spre a fi drepți și echitabili, că in zioa când incepù adevărata luptă pentru emanciparea țării, acești juni uitară deodată neințelegerile care le despărțeau; nu se mai văzură atunci nici *Nemți* nici *Franțuji*, ci numai Români, impinși de aceeași nobilă ambițiune, și doritori de-a contribui cu toții impreună la desrobirea patriei lor.

Câțiva dintre ei insă, mai așezați și mai ințelepți, căutaseră a se deosebi și a-și face un nume altfel decât prin dexteritatea lor a invêrti sabia sau a indrepta pistolul, și incercaseră, chiar dela 1839, a deștepta la noi gustul studiilor istorice și literare.

Astfel Cogălniceanu, după ce fundase *Alăuta românească*, oprită peste scurt timp din causa unui articol ce displăcuse guvernului, [1] publicase in 1840 *Dacia literară*. In această

1) «La Moldova, *Alăuta românească*, foiță literară, fundată in 1839 de «d. Mihail Cogălniceanu, a fost oprită chiar dela inceputul apărerii sale, din «causa unui articol intitulat *Filosofia Vistului* articol tradus din rușește, si «considerat de guvern ca atingĕtor politicei rușești (Alecsandri, *Opere complete, Prosa*, I, 557).

foae apărù intăia operă a lui Alecsandri: *Buchetiera dela Florenţa*. Mare era frica tĕnĕrului autor, presentând publicului cetitor prima sa incercare in romăneşte. Deşi in cursul celor cinci ani ce-i petrecuse in străinătate, el nu uitase limba părintească, totuş se desobicĭnuise puţin de dinsa. Portofoliul sĕu conţinea intr'adevĕr mai multe poesii franceze, improvisaţiuni plăcute scăpate din condeiul sĕu; insă el nu tipărise până atunci nici un rând in idioma noastră naţională, pe care de altmintrelea era s'o vorbească şi s'o scrie, chiar dela inceput, cu atăta precisiune, eleganţă şi puritate.

Primul numĕr al *Daciei literare* eşì de sub presă in Februarie 1840: el era precedat de o *Introducţiune* a d-lui Cogălniceanu, in care invăţatul autor al *Istoriei Valachiei* etc., după ce aducea aminte incercările făcute in 1817 de Racocea, in 1822 de Karkaleki, şi in 1827 de Eliad pentru a funda o foae periodică română; după ce constata succesul obţinut, cu căţiva ani mai tărziu, de *Albina românească*, a lui Asaki, de *Curierul românesc*, a lui Eliad, şi de *Foaea inimii*, a lui Bariţ, exprima părerea că nici una din aceste trei foi nu respundea cu desăvirşire la ceeace publicul era in drept să aştepte dela dinsele. „Politica le lua mai mult de jumĕtate din coloanele lor", şi căte trele aveau, după d. Cogălniceanu mai mult sau mai puţin oarecare *coloare locală*. „O foae dar care părăsind politica, s'ar indeletnicì numai cu literatura naţională; o foae care făcĕnd abnegaţie „de loc, ar fi numai o foae românească, şi prin urmare s'ar „indeletnicì cu producţiile româneşti, fie din oricare parte „a Daciei, numai să fie bună, această foae, zic, ar implinì „o mare lipsă in literatura noastră..."(1)

Printre articolele inserate in tomul I-iu (singurul care a apărut) al *Daciei literare*, se găseau: *Alexandru Lăpuşneanul*, de C. Negruzzi (p. 9—50); — *Scene pitoreşti din obiceiurile poporului*, de M. Cogălniceanu (p. 51—65), şi

1) Pag. 4-5. — *Dacia literară sub redacţia lui Mihail Cogălniceanu* (Iaşii la Cantora jurnalului, in 8° de 481 pp., 3 pp. necifrate, şi un *Supplement musical* de 5 ff.)

Scene pitoreşti din obiceiurile Moldaviei, de C. Negruzzi (p. 121—134); o dare de seamă de cartea d-lui Demidoff, tot de d. Cogălniceanu (p. 135—196 şi 408—443)(1); *Gafiţa blăstemată de părinţi*, poesie a d-lui Cavaler Stamati (p. 197—206); mai multe *Fabule* de A. Donici (p. 207—216; — in fine *Buchetiera dela Florenţa*, de Alecsandri, publicată in numĕrul din Mai — Iunie 1840 (p. 355—407).

Titlul primitiv al acestei din urmă scrieri: *Suvenire din Italia. — Buchetiera dela Florenţa*, a făcut să crează pe mai mulţi amici şi lectori ai autorului că el a relatat intr'insa o istorie adevĕrată, şi nişte evenemente in care el insuş jucase rolul principal. O asemene idee este greşită, de oarece Alecsandri a inchipuit toată intriga nuvelei sale, intrebuinţând numai căteva suvenire personale, şi căteva impreşii trecĕtoare, pe care le-a fixat in acest graţios tablou. El cunoscuse, in 1839, la Florenţa, o buchetieră, numită Beppa, care iubise pe un bun prieten al lui, şi care, in cursul unei boale primejdioase ce avusese acest prieten, il căutase cu grija cea mai afectoasă şi cea mai desinteresată. Această intimplare, precum şi amorul aceluiaş prieten pentru o vestită căntăreaţă germană, care imbrăţoşase cariera italiană, D-ra H***, sunt singurele elemente reale introduse de narator intr'o acţiune de altminteri cu totul fictivă. O căntăreaţă a teatrului dela Pergola a „legat in lanţurile sale" pe un june pictor V***. Ea are un tutor foarte gelos, pe care l'a botezat *signor Barbarissimo*. Acesta descoperind intriga Ceciliei cu V*** (Cecilia este numele tinerei căntăreţe) o sileşte să plece din Florenţa. Cecilia scapă din mănele tiranului sĕu, se reintoarce in Florenţa, işi procură un costum de buchetieră, şi apropiindu-se de V***, lasă să pice dintr'un buchet o scrisoare prin care il roagă să se afle, la 12 ciasuri de noapte, in capela Sfintei

1) In 1839 apăruse cartea iutitulată: *Voyage scientifique de la Russie méridionale et de la Crimée, par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie..... sous la direction de M. A. de Demidoff.* Paris, Bourdin, 4 vol. in 8° cu 64 ilustraţiuni desinate de pe natură de Raffet.

Ceciliei din Santa-Maria del Fiore, dinaintea unei icoane zugrăvită de el. Pictorul găseşte pe tănăra femee ingenuchiată in biserică, o imbrăţişează, jurându-i un vecînic amor, şi amăndoi părăsesc Florenţa, pentru a-şi petrece viaţa in voiajuri, plăceri şi veselii.

Dacă planul şi acţiunea *Buchetierei dela Florenţa*, pe care Alecsandri a scris-o fiind abea in virstă de nouăsprezece ani, dovedesc oarecare inexperienţă din partea junelui autor, această primă a sa incercare se deosibeşte prin calităţi netăgăduite de formă şi de stil. Pe lăngă aceasta, ea anunţa in Alecsandri o imaginaţiune bogată, un suflet entusiast, o inimă stăpănită de ideal. Pare că sub numărul şi sub ritmul acestei prose armonioase, să presimte viitorul poet al *Doinelor* şi *Lacrimioarelor*. Nu e oare o frumoasă pagină următoarea descripţie a bisericei Santa-Maria del Fiore, pe cănd se slujeşte Sfănta liturgie: „Biserica era luminată de „vre-o căteva candeli, ascunse pe după coloane, incăt razele „lor aruncau o lumină slabă ca glasul cel de pe urmă a „unui om ce moare, şi misterioasă ca sfintele taine ce se „serbau inaintea vecînicului Părinte; un norod (1) intreg sta „ingenuchiat in faţa altarului, şi cufundat in dulcea măn„găere a rugăciunii, glasul resunător şi plin de metod (2) a „organelor sbura prin nourii de tămăie, ce se ridica in văz„duh, şi vuiau ca o trimbiţă (3) cerească ce părea că chiamă „sufletele la pocăinţă. — Un aer de sfinţenie ce-ţi răcoreşte „inima de toată durerea domnea asupra tutulor acelor ca„pete plecate“ (4)

Mai departe, găsim un tablou grandios al cămpiei de pe imprejurul Florenţei:

„Priveşte.... cu ce mărime Soarele se ascunde după „munţii care se inalţă in faţa noastră; nu-ţi pare că asi„stezi la dărămarea impărăţiei romane. Priveşte nourii a-

1) *Popor* (1857).
2) *Melodie* (1857).
3) *Harpa* (1857).
4) *Dacia literară*, p. 357. —Textul reprodus de noi este textul din 1840.

„ceştia boiţi(1) de purpura razelor lui (cum) se ridică cătră „ceruri ca o jertfă a pământului, făcută in slava(2) prea „puternicului său ziditor; uită-te şi te miară(3) de frumu- „seţile patriei mele: in preajma noastră, poeticul Arno şer- „poieşte prin cămpii vesele, şi prin lunci misterioase.... şi „malurile sale vuesc de cănticele melodioase a paserilor; in „dreapta, verzile colniţe(4) acoperite de grădini şi palaturi „de marmură se par că zimbesc una alteia, ca nişte co- „chete(5) ce s'ar uita in oglindă.... In stinga se intinde o „cămpie plină de livezi, prin care se rătăcesc vre-o căteva „grupe de amorezi.... In urmă-ne se clatină un zid de copaci „tufoşi care opreşte vuetul tărgului(6) de a veni pănă la „noi; numai murmura tristă a lui Arno turbură tăcerea „adăncă ce ne imprejură..... Din vreme in vreme ţipetul „vreunei păseruice care se adoarme(7), sau noatele rătăcite „prin vĕzduh a unei ghitare se aud in depărtare.“(8)

Versurile care se citesc astăzi la pagina 83 a tonului I-iu din *Operele* lui Alecsandri *(Proză)*, nu se găsesc in *Dacia literară*. Autorul scrisese pentru lectorii din 1840 căteva versuri francese, pe care nu le vom reproduce aci, de oarece ele n'ar adăoga nimic la gloria poetului. Aceia care ar avea curiositatea de-a le cunoaşte vor putea să consulte volumul unde au fost publicate pentru intăia şi singura dată (p. 384-385). In 1857, cănd Alecsandri tipări din nou, in *Salba literară*(9), *Buchetiera dela Florenţa*, el inlocui versurile franceze din 1840 cu versurile româneşti:

Ah! te iubesc şi drag mi-e de-a o spune,
Ş'ori căt de mult in lume voiu trăi,
Tot vreau să-ţi spun, să-ţi spun, dulce minune,
Că te iubesc şi veĭnic te-oiu iubi.(10)

Autorul mai introduse şi alte modificări in nuvela sa, şter-

1) Văpsiţi (1857). 2) Gloria (1857). 3) Miră (1857). 4) Colnice (1857). 5) Copile (1857). 6) Oraşului (1857). 7) Care adoarme (1857). 8) *Dacia literară*, 366-367. 9) Iaşi, Tipografia lui Adolf Bermann, in 8⁰ de ff. 408 pp. şi 2 ff. necifrate pentru *Erata* şi *Scara*. 10) P. 74.

gĕnd căteva pasagiuri, indreptănd căteva expresiuni, şi schimbănd căteva cuvinte. Astfel multe vorbe de origină străină, ca: *norod*, *slavă*, *preajmă*, *nădejde*, *noroc*, *odae*, etc. furĕ inlocuite cu vorbe de origina latină, ca: *popor*, *glorie*, *faţă*, *sperare*, *fericire*, *cameră* etc. Infine, tot din 1857 datează **P. S.** care termină astăzi *Buchetiera dela Florenţa*: „Iubite Negri, acum sunt 16 ani de cănd am făcut cea in„tăi călĕtorie a mea in Italia, intovărăşit de tine etc.....“.

Negri, de care vom vorbì mai la vale, insoţise pe Alecsandri in Italia, şi după căt ştim, el nu fusese cu totul străin la diversele incidente care inspiraserĕ amicului sĕu prima idee a *Buchetierei dela Florenţa*.

Această nuvelă a fost de curĕnd tradusă in limba germană: *Das Blumenmädchen von Florenz. Aus dem Römanischen von Leon Schönfeld*, Resicza, 1887.

Dacia literară, incepută in condiţiuni şi sub auspicii atăt de favorabile, nu trăì insă mult timp: ea fù oprită de Vodă Sturdza, chiar in anul 1840(1), şi Alecsandri, cu toate incurajările ce le primise, cu toate laudele care i se dedeserĕ lăsă deocamdată literatura la o parte. El nu reluă condeiul in mănă decăt la 1842, după moartea maicei sale. Am spus in ce conformitate de idei, de credinţe, şi de simţiri trăiau aceste douĕ suflete, şi ce influenţă fericită mama avusese asupra fiului sĕu de predilecţiune. Durerea lui Alecsandri fù nemărginită, şi nimic nu putù s'o aline. Pentru a plănge mai bine pe aceea a cărei memorie nu era să se şteargă niciodată din inima sa, tĕnĕrul părăsì Iaşii, şi se retrase la ţară, departe de orice distracţiune, de orice măngăere. Atunci, pentru prima oară, el incepù a străbate cămpiile şi munţii Moldovei, şi dinaintea spectacolului măreţ al acelei nature poetice, simţì că şi el era poet.

---

1) «Alecsandri zice că această foae fù inchisă pentru elogiul făcut de «d. Cogălniceanu, domniei lui Alexandru cel bun, elogiu ce a părut o as«pră critică pentru guvernul dela 1840» (*Opere*, Proză, I, 557). — Totuş vom observa că articolul d-lui Cogălniceanu apăruse in Ianuarie — Februarie, şi că *Dacia literară* fù suprimată numai in a doua jumĕtate a aceluiaş an.

Şi intr'adevĕr, privirea peisajelor pitoreşti ale patriei sale; — năravurile patriarcale ale ţăranului român; — melodiile pline de jale şi de melancolie ale ciobanilor şi ale lăutarilor; cântecele noastre poporane, in care resună amintirea eroică a unui trecut glorios, totul deschidea in sufletul sĕu noue şi vaste orizonuri.

El inţelese că poeţii noştri urmaserĕ mai toţi o cale greşită; că ei căutaserĕ in isvoare străine o inspiraţiune artificială, pe când aveau la indemănă, in spectacolul cerului nostru atăt de limpede, in intinderea plaiurilor noastre atăt de bogate, in mărimea tradiţiunilor noastre naţionale; in simplitatea năravurilor poporului, adevĕrate comoare de poesie, şi mine încă inexplorate de frumuseţi artistice şi literare.

Din zioa acea el putù zice ca *Brizeux*, cunoscutul bard al Bretaniei:

„Je fus poète alors. Sur mon âme embrasée
„L'imagination secoua sa rosée,
„Et je reçus d'en haut le don extérieur
„D'exprimer par des chants ce que j'ai dans le coeur! (1)

Alecsandri a scris atunci, sau mai bine a improvisat, primele sale poesii: *Doina: Baba Cloanţa*; *Sora şi hoţul; Cinel-Cinel; Craiu-nou; Mândruliţa dela munte; Strunga*; *Fĕt-Logofĕt; Visul* (2). Dela monăstirea Slatina, unde fusese se vază in 1843 pe mitropolitul Veniamin Costaki, care-l botezase, poetul se intoarce cu graţioasa legendă intitulată: *Maghiara;* la monăstirea Putna, spre care il indreptase, tot pe aceeaşi vreme, dorinţa de-a se inchina dinaintea morméntului lui Ştefan cel mare, el culege şi scrie frumoasa baladă *Altarului monăstirii Putna.*

Alecsandri iubeşte natura şi pare că natura il iubeşte;

1) Marie.

2) Toate aceste poesii au fost publicate, in 1844 in *Foaea Sciinţifică şi literară. (vid. infra).*

el se aruncă cu voluptate la sinul ei, găsind intr'insa o nouă putere pentru a-şi exprima farmecul, graţia şi poesia de care se simte pătruns. Totdeodată simpatia instructivă a poporului român pentru hoţii şi *voinicii* cei vestiţi, care despuia fără milă pe ciocoi, dar erau blânzi şi milostivi cu săracii, dându-le haine, şi casă, şi pâne,(1) il face să cânte pe *Groza*, şi pe *Andrei-Popa*,

Cu hangerul fără teacă
Şi cu peptul desvelit(2).

Strunga(3) şi *Cântecul haiducesc*, două din doinele cele mai cunoscute ale lui Alecsandri, sunt compuse sub aceeaşi impresiune; ear pe de altă parte, ingenuitatea naiva a credinţelor şi a superstiţiunilor poporane; dragostea Romăncei pentru copilul său, căruia ii *şopteşte cu blânde şoapte;* plăcerea şi vioiciunea cu care ţăranii noştri intră in horă, *stringând fetele de mână*, şi *lovind in fund pământul*, ii inspiră *Ursiţii*, *Dorul romăncei*, *Hora*, care ne arată până la ce punct geniul lui Alecsandri s'a identificat cu geniul Romăniei, cât e de mare dragostea poetului pentru ţara sa iubită, şi cum in versul său simplu, răpede, armonios, bate şi resună chiar inima naţiunii române.

Meritul literar al acestor doine il vom studia mai de aproape, atunci când vom vorbì de tipărirea volumului intitulat: *Doine şi Lacramioare*, in care Alecsandri a adunat toate aceste prime producţiuni ale Musei sale; deocamdată ne vom mărginì a constata adânca impresie ce ele produseră la noi, când apărură pentru prima oară in *Foaea Ştiinţifică* şi in *Curierul de Ambe Sexe*, al lui Eliad.

---

1) *Groza, Opere, Poesii*, I, 42.

2) Andrei-Popa, Id. p. 35. Andrei-Popa a fost prins, in 1818, de Mihail Cozoni, unchiul şi naşul lui Alecsandri.

3) Pădurea Strunga, scrie Alecsandri (*Poesii*, I, 247) a fost mult timp locaşul cetelor de hoţi. — Acest nume a remas vestit in Moldova, şi se zice chiar că armata rusească, având a trece prin pădurea de la Strunga, ar fi săpat şanţuri in toată intinderea ei, pentru a nu da de hoţi.

Totuş trebue să mărturisim că dacă adevăraţii amici ai literelor a căror numĕr era pe atunci foarte mărginit in Principate, primise cu bucurie aceste incercări, in care reinviau tradiţiunile, caracterul şi geniul rasei române, şi care erau ca pĕtrunse de mirosul plăcut şi sănătos al cămpiilor şi al pădurilor noastre, cea mai mare parte din boieri, necapabili de-a apreţia talentul original al junelui poet, il judecară cu oarecare asprime, transformănd in defecte toate calităţile lui, şi imputăndu-i, intre alte critice, că poesiei sale ii lipseau mărimea şi nobleţa, şi că el scrisese versuri, *nu de salon, ci de colibă*.

O singură persoană, pe care atunci abia o cunoaşte Alecsandri, dar care in curĕnd era să fie imortalisată de dinsul, ii adresă, de departe, o scrisoare plină de admiraţiune şi de entusiasm. Ea felicita pe tĕnĕrul autor, şi il indemna a urma calea pe care apucase, adăogănd că titlul cel mai frumos care poate fi ambiţionat de un om este acela de poet naţional al unui popor.

Ajungem la o epocă a vieţei lui Alecsandri asupra căreia ar fi cam delicat de-a insista, dar care totuş nu poate fi absolut trecută cu tăcere. Posteritatea, ne mai fiind silită a observa discreţiunea ce ne este prescrisă, ne mai avĕnd a ţine seamă de toate imprejurările care impun biografului unui autor contimpuran cea mai mare reservă in ceeace priveşte viaţa lui privată, posteritatea, zic, va ridica vĕlul pe jumĕtate transparent care ascunde astăzi numele aceleia a cărei incurajări hotărire vocaţiunea lui Alecsandri, şi a cărei amor ii inspiră unele din cele mai frumoase versuri ale sale. Cred că nimeni nu ne va desminţi in România, cănd vom afirma că poesiile intitulate: *8 Martie* (Blănzi, 1845) — *O noapte la ţară* (Minjina, 1845); *Despărţirea* (Mai, 1846); *Cănteс de fericire* (Constantinopol, August, 1846) şi mai cu seamă *Steluţa*:

Pe cănd eram in lume tu singură şi eu!

pot fi puse de o potrivă cu producţiunile cele mai perfecte

ale marilor poeţi din toate timpurile şi din toate ţările. Ca Laura, ca Beatrice, ca Elvira, *Elena*, la noi, va fi nemuritoare, şi numele ei va face, să bată toate inimile încă peste mai multe veacuri, fiindcă el a făcut să isvorească din geniul lui Alecsandri unele din cele mai dulci cântice de amor şi de pasiune pe care le poate cuprinde şi scoate in auzul lumii sufletul unui adevĕrat poet.

(Va urma).

GEORGE BENGESCU.

FLOAREA-SOARELUI

LEGENDĂ

III.

Eată, frate, dalba fată
Că 'ntr'o noapte, stând culcată
In pat alb ca colia
Cu iubitu-alăturea,
Greu din inimă oftă,
Ear dinsul o intrebă
Și din gură-i cuvêntă:
— «Alei, fiică de 'mpĕrat,
«Spune-mi mie-adevĕrat
«Ce dor greu nealinat
«Te munceşte noaptea 'n pat
«De oftezi şi tot suspini
«Şi te svircoli ca pe spini?
«Nu cumva de-al meu urit,
«Plaiul vecĭnic inflorit
«Cu palatul aurit
«Ţie ţi s'au inegrit?
— «Alei, mândrul meu iubit
«Mare vorbă ai grăit!
«Pe tine nu te-am urit,
«Plaiul vecĭnic inflorit
«Cu palatul aurit
«Mie nu mi s'a 'negrit,

«Ci m'ajunge uneori
«Dor de tata şi surori,
«Căci de când m'am măritat
«Cu ei faţă n'am mai dat;
«Ş'aşa-mi vine căteodată
«Să-mi vĕd ţara depărtată,
«Unde'n sate 'nfloritoare
«Şi 'n cetăţi strălucitoare
«Sunt cuiburi de zinişoare,
«Fete dalbe şi voinici,
«Neveste cu copii mici;
«Ear din vremurile sfinte
«Lungi şireaguri de morminte,
«De când arma vitejască,
«De când fala strămoşască
«Marea-i veste ş'al ei nume
«Resunau departe 'n lume.»
Astfel fata se plângea,
Ear iubitu-i respundea:
— «Tu Ilina puiul meu,
«E pĕcat de Dumnezeu
«Să te lupţi cu dor, cu jele
«In palaturile mele,
«Şi tu ai de mers acasă
«Mândru leagăn de mătasă,
«Ear fugarul prins la el
«Vĕntul Bore sprintenel.
«Te găteşte ca o stea
«Şi te du, iubita mea,
«Astăzi, mâne, când ii vrea
«Nu-ţi mai face voie rea.
«Dup' atăta despărţire
«Mândră-i, Doamne, o 'ntilnire,
«Par'că ved pe tatăl tĕu,
«Căutând la fĕtul sĕu
«Cum te uiţi la Dumnezeu!

«Eară surorile tale
«Ți-or sări departe 'n cale
«Cu duioase sărutări,
«Și cu multe desmerdări,
«Te-or petrece pănă 'n casă,
«Și te-or pune 'n cap la masă.
«Multe-or intreba de tine,
«Ș'a veni vorba la mine;
«Te-or cerca cu multă sete,
«Cum e datina la fete,
«Cum sunt eu la chip și plete
«Tĕnĕr, nalt, fără mustață,
«Incolțește-mi barba creață,
«Ori imi ese cărunteață?
«Dar oricăt or sta de tine
«Nu prinde vorba de mine;
«Nu cumva cu dulci cuvinte,
«Cu lacrimi, cu jurăminte
«Să mi te scoată din minte,
«Să te pui să cercetezi
«Și la față să mĕ vezi,
«Căci să știi, iubito, bine
«Că va fi amar de tine,
«Și va fi amar de mine,
«Chipul meu de-l vei privi
«Lumea toată-i ocoli,
«Nicăeri nu-l vei găsi.
«Li-i jeli căt ii trăi,
«Li-i jeli, jeli-l vei foarte
«Tot cătăndu-l păn' la moarte.»
Măndrul soare-așa zicea,
Ear Ilina rĕspundea
Și din graiu așa grăia:
— «Fire-ai fi tu ori și cine
«Vĕd că lumea, vai de mine,
«Mi-e pustie fără tine,

«Dar şezĕnd la tine 'n braţe
«Toate 'n lume au dulceaţă,
«Şi cu tine-mi pare a fire
«Viaţa raiu de fericire.
«Mult mi-i inima 'nsetată
«După faţa ta curată,
«Dar decăt să cercetez
«Faţa mândră să ţi-o vĕz,
«Şi pe tine să te perz
«O! decăt să-ţi calc cuvĕntul
«Mai bin' mĕ 'nghită pămĕntul!»
Grăind astfel dalba fată
Pe cosiţa ei cea lată,
Aurită şi bogată
Vărsând lacrimi se jura,
Ear pe mire 'mbrăţoşa,
Toată noaptea-l săruta
Şi duios il desmierda
La sĕn alb ca lebăda.

IV.

Dimineaţa 'n zori de zi
Căud Ilina se trezì
Ceata zinelor venì,
Ş'o gătirĕ, ş'o 'mpletirĕ
Şi frumos o 'mpodobirĕ,
Şi gătită ca o stea
In porţi de-aur ea eşea,
Lui vĕnt Bore semn făcea,
Leagănul de-i aducea,
Şi voioasă 'n el şedea;
Apoi Bore cel subţire
Cu putere peste fire
O ia falnic in mărire;
Peste turnuri de cetate,
Păn la nori şi mai departe

Peste munţi şi peste mare,
Păn s'ascunde după zare;
Şi cu ea din sbor se lasă
La părinţii ei acasă.
Peste-un cias şi jumĕtate
La 'mpĕratul in cetate,
In frumoasele palate
Era prănz, serbare mare,
Risuri, cantec, desfătare;
Ear afară, jos in curte
Dau voinicii cep la bute,
Şi pe-a focurilor zare
Frig opt tauri in frigare;
Bĕtrănii din vremi cărunte
Stau cu plosca pe gărunte,
Şi 'nălţând'o sus in mănă
Pe la toţi cu ele 'nchină;
Şi la sunet de cimpoi
Prinşi la horă doi cu doi
Feciori măndri şi fecioare
Invirtesc voios la soare
Hora măndră rizĕtoare;
Şi 'n palaturi şi pe-afară
Păn afund-afund in sară
Curge vinul in pahare,
Beau mesenii se desfată,
Joacă hora incheiată.
A Ilinei voie bună
Cine poate s'o mai spună?
Lăngă dinsa impĕratul
Ai fi zis acum că-i altul,
Căci vĕzĕndu-i faţa eară
Ca de dalba primăvară,
Codrul verde şi 'nfrunzit
Se părea c'a'ntinerit.
A fost faţă la serbare
A Ilinei soră mare;

Ş'a venit cu bucurie
Şi soră-sa mijlocie,
Ambele-acum măritate
De 'mpĕratul nu departe,
Şi din voia 'mpĕrătească
Şi din dragoste frăţească
A 'mpĕratului copile
Au remas la el trei zile,
Petrecĕnd cu voie bună,
Povestind multe 'mpreună;
Că surorile căud douĕ,
Trei, fiind neveste nouĕ,
Au venit de se 'ntilnesc
Ear la sinul părintesc.
Dar nevestele tustrele
Povestind ele 'ntre ele,
Nu ştiu cum s'a intimplat,
Şi copila de 'mpĕrat,
Spuind căt ii e de bine
La palatul cel cu zine,
Le spunea de la 'nceput,
Cum in noapte nevĕzut
Un străin necunoscut
Din fereastră la zăbrea
De mireasă o cerea;
Ear a doua zi in zori
In grădina cea de flori,
Cum afla pe mândra masă
Trei veştminte de mătasă,
Trei găteli de 'mpĕrătească;
Le-au mai spus din fir in pĕr
Cum i-au fost mersul prin cer
La curţile aurite
Cu frumseţi ne mai grăite;
Spusa fata de 'mpĕrat
Căt i-e traiul desfătat
La sĕn dulce de bărbat,

In grădina zorilor,
In locaşul florilor,
Unde dinsa 'mpĕrăţeşte
Şi cu gândul căt gândeşte
Orice dor i se 'mplineşte;
Cum viind prânzul ori cina
Abia face semn cu mâna
Şi se 'ntind bogate mese,
Şi cu zinele-i alese
Trăesc lumea 'n voia bună
Desfătându-se 'mpreună,
Inchinând şi veselind,
Făcĕnd risuri şi glumind,
Resfăţându-se cu traiul
Neschimbând lumea cu raiul.
— «Dar amar şi vai de mine!
«Ce folos de-atăta bine?»
Rupse fata in suspine,
«Daca 'n faţă nu mi-i dat
«Să-mi vĕd dulcele bărbat,
«Căci iubitul meu la mine
«Pe'ntunerec noaptea vine,
«Şi cu noapte ear se duce
«Zi la min' să nu-l apuce.
«Sara-acasă când soseşte,
«Şi 'n porţi de-aur se iveşte
«Focu 'n curţi se potoleşte,
«Şi 'n cenuşă-i se 'nvĕleşte.
«Ear luminele pe masă
«Mi se sting când intră 'n casă;
«Vai! şi mie nu mi-e dat
«Să-i vĕd faţa luminat!
«Chipul lui să i-l privesc
«Dorul să mi-l potolesc!»
Numa-atăt le trebuiră
La surori, de auziră,
Şi de loc se nădăiră

Că-al Ilinii dalbă-floare
Mire dulce-i mândrul soare,
Cu menire călĕtoare,
Zioa 'n cer să 'mpĕrăţească
Lumile să strălucească,
Noaptea 'n valea păminteascâ
Cu dinsa să se iubiască;
Insă 'n faţa lui cerească
Om nu poate să privească.

V.

Eată, frate frăţioare
Că 'n grădină la răcoare
In apus de mândru soare,
Eşind bunul, blândul tată
Cu Ilina dalba fată
Intr'a serii desfătare
Pe cărări la preumblare,
Fata cea mai mijlocie
Cu cea mare 'ntr'o chilie
Colo 'n fundul de palat
Amĕndouĕ ţineau sfat.
Surioara cea mai mare
Astfel zise cu 'ntristare:
— «Fiică mândră de 'mpĕrat
«Asta nu-i lucru curat!
«Noi ştiam că ea-i perită
«Şi vezi eară că-i sosită
«Aducĕnd-o păn acasă
«Bore 'n leagăn de mătasă.
«Ş'apoi noi ne-am fost jurat
«Să-i aducem de bărbat
«Smeu urit şi necurat,
«Şi duşmanul de noroc
«Ca să-şi bată de noi joc,

«I-a adus, soro, pe Soare
«Cu menire călĕtoare
«Ş'a suit-o 'n sus la sine
«In palatul cel cu zine.»
— «A suit-o, dragă sor,
«Dar aşa s'o mai cobor
«Să-i plângă lumea de dor;
«Să te uiţi numai la mine
«Când ne-om despărţi noi mâne.»

Aşa vorbe cu necaz
Grăiau fetele ca azi;
Ear că mâne 'n prânzul mare,
Fiind gata de plecare
La bărbatu-i fiecare,
Impĕratul eşea 'n frunte
Coborind scările 'n curte,
După el mândrele-i fete
Cu frumoase lucii plete,
Trei ca trei frumoase flori
Coborau de susuori;
Dar surora mijlocie, —
Pomenirea neagră-i fie! —
De Ilina se lipia
Ş'in ureche ii şoptia
De 'mpĕratul n'auzia,
Şi din graiu aşa-i grăia:
— «Alelei, soro Ilină,
«Dulce-a ochilor lumină!
«De când tu mi-ai povestit
«Cât de rĕu ai nimerit
«Cu bătutul de mărit,
«Pentru slabul tĕu noroc
«Nu mi-e inima la loc!
«Să ai casă şi bărbat,
«Şi să dormi cu el in pat,

«Şi să nu-l poţi vedea 'n faţă
«Cât e lumea in viaţă,
«Unde s'a mai pomenit?
«Unde s'a mai auzit?
«Dar, Ilino, puiul meu,
«Ştii tu cum am gândit eu,
«C'ar putea fi raiu de bine
«Intre soţul tău şi tine?
«La iubitul tău bărbat,
«Până a nu se fi 'nturnat
«De cu sară la palat,
«Să-i ascunzi afund sub pat
«Intr'o curcubată groasă
«O lumină vederoasă.
«Când frumosul tău iubit
«Colea sara 'n amurgit
«Se va 'ntoarce ear in vale
«La palaturile sale,
«Luminările 'n cetate
«Se vor stinge nesuflate,
«Numai cea acoperită
«De sub pat va fi scutită.
«Când iubitul lângă tine
«Va dormì noaptea mai bine,
«Dingă el te scoală lin
«Ia lumina cea ardin
«Şi la flacăra-i senină
«Dorul feţei lui ţi-alină;
«Căci in lume cine-a dat,
«Cine-a menit ş'a lăsat
«Copiliţă cu bărbat
«N'a lăsat de flori de mĕr
«La fecioare mândrul pĕr
«Nici voinicilor cu gene
«Doi ochi negri şi sprincene.»

Cu de astfel de cuvinte
Pe copila fără minte
Din părinţi tot desmerdată
Şi de lume nemăncată
Sora-i mare şi vicleană,
Sora-i inimă tirană,
Cu glas dulce şi subţire
O luâ curĕnd din fire,
Şi din căte-o 'nvăţase
Soră-sa, nimic nu lasă
Ajungĕnd la ea acasă.

VI.

Trecĕnd zioa, cu murgitul
Vine-acasă şi iubitul.
După cină se culcarĕ
Mai de vreme astă sară,
Şi pe dalbele ei braţe
Eată-l doarme cu dulceaţă;
Dar copila fără minte,
Uitănd puse jurăminte,
Ş'a iubitului cuvinte,
Uitănd curţile cu zine,
Şi cu ele-un raiu de bine,
De nimica n'ascultănd
Făr de dorul ei din sĕn,
Dingă el se deslipeşte
Şi incet, in vĕrf de deşte
La lumină se opreşte,
Şi cu dinsa intr'o mănă,
Dalbă, măndră, ca o zină,
Ochişorii, cănd şi-i lasă
Pe pat măndru de mătasă
Se opreşte in loc uimită
In mirare fericită,

Vĕzĕnd lucru nevisat,
Adormit la ea pe pat
Mândrul soare luminat!
Mult căta fata cu sete
Auritele lui plete;
Lung privea cu insetare
Chipu-i blând de fată mare;
Ş'ăngereasca lui făptură
Mult cu dor inima-i fură.
Şi de dor mare Ilina
Intr'o mână cu lumina
Imprejuru-i se muta
Şi cu dor la el căta;
Il privia din mâna dreaptă,
Apoi ear din ceealaltă,
Făr a se mai sătura
Ori şi căt la el căta;
Şi de drag şi de dor mare
N'avea pace 'n loc şi stare;
Neştiind ce să-i mai facă,
Neştiind cum să-i mai placă,
Peste pat la el se pleacă,
Şi pe faţa lui plăcută
Cu dor mare il sărută,
Dar aşa l'a sărutat
De cu dor invăpăiat
Căt pe faţă la bărbat
Două lacrămi i-au picat.
Spun că lacrima de dor
E ca focul arzĕtor,
Ş'a copilei iubitoare
Lacrimi două arzĕtoare
L'au pĕtruns pe mândrul soare
De-a sărit drept in picioare.
Şi vĕzĕnd cum sta Ilina
Intr'o mână cu lumina,

Remăne inmărmurit
Ca de fulger nimerit,
Ear copila mândra floare
Ii cade jos la picioare.
Mai venindu-şi insă 'n ori
Cel voinic de multe ori
Lung oftă şi suspină
Şi din gură cuvêntă:
— «Eu cu lacrimi te-am rugat,
«Tu cu lacrimi te-ai jurat,
«Fiică mândră de 'mpĕrat,
«Vecînic să nu cercetezi
«Ş'a mea faţă să mi-o vezi,
«Chipul meu de-l vei privì
«Lumea toată-i ocolì,
«Nicăeri nu-l vei tălnì
«Li-i jălì căt vei trăì;
«Dar tu nu m'ai ascultat,
«Jurămêntul ţi-ai călcat.
«Deci te las, remăi cu bine!
«Dar vei plănge după mine!
«Pe gerunţi la mine 'n braţe
«Nu-i mai şedea tu 'n viaţă.
«Glasul meu căt vei trăì,
«De-i dorì căt li-i dorì,
«Tu nu-l vei mai auzì.
«In deşert vei sta plăngênd
«Tot in calea mea cătând
«Să mĕ vezi cumva viind.
«In zadar mĕ-i căuta,
«In zadar mĕ-i aştepta,
«Părăsită, lăcrimată
«Unde ne'ntîlneam odată,
«Pe dragi cărările mele
«Creşte-va iarbă pe ele.»
Astfel mândrul cuvênta,
Ear copila 'ngenunchia,

Braţele şi le 'ntindea,
Şi genunchi-i cuprindea,
Şi cu lacrime de foc
Se 'ncerca să-l ţină 'n loc;
Dar voinicul in tăcere
Ca un vis ca o părere
Ii perì de la vedere...
Fără nici o mângăere,
Fără glas, fără putere
Cade fata jos ca moartă,
După el cătând din poartă

VII.

Când şi-a venit eară 'n ori
Copiliţa 'n dalbe zori,
Raiul plin de strălucire
Numai era nicăire;
A perit cum piere ceaţa
Şi ca visul dimineaţa.
La grădinile cu flori,
Codrilor filfiitori,
Curţilor din plaiul verde
Nici urma nu li se vede,
Unde le fù şezământul
Earba-i mare-o duce vêntul;
Ear copila, mândra fată,
Sta plângênd nemângăiată,
Ori şi din cotro priveşte
Plânsul şi suspinu-i creşte,
Şi plângênd aşa grăeşte:
— «Bată-mi-v'ar surori bată
«Inima mea cea stricată,
«Dorul meu, nespusa jele,
«Pustiul inimei mele!»
A umblat fata pribeagă
Pe pământ in lumea 'ntreagă,

Trecĕnd toate mările,
Călcănd toate ţările,
Fără ca să fi 'ntîlnit
Pe frumosul sĕu iubit.
Părăsită, singurică,
Ca jălita turturică
Umblă tristă pe pămĕnt
Intrebănd de nori, de vĕnt,
Şi de paseri sburătoare
Şi de ape curgĕtoare
Nu i-a vest iubitul oare?
Eară noaptea cănd in pace
Adormită firea zace,
Numai ea-şi mai duce dorul
Unde om n'a pus piciorul.
Prin pustii nemărginite
Călcănd trist pe nimerite,
Şi pe crestele de munţi
Sue 'n coate şi 'n genunţi.
Ear din măgura stăncoasă
Mult chema faţa duioasă
Pe iubitu-i soţior,
In tăcerea nopţilor,
Din adăncul văilor,
Fără insă a-i respunde
Glas de om de orişiunde,
Numai stăncile ce dorm
O ingăna ca prin somn.
Ear făcĕndu-se zi albă
Copiliţa, fată dalbă,
De pe cămpuri şi ogoare
Toată zioa din picioare
Se uita duios la soare,
Şi cu ochii petrecĕndu-l,
Şi cu dor mare privindu-l
Cu lungi lacrime pe faţă
Il chema la ea pe braţe.

Şi de dor cât il dorea
Caşi frunza 'ngălbenea
Caşi ceara se topea.
Şi 'n durere fără nume
A trăit copila 'n lume,
Păn' ce dreapta ursitoare
A schimbat-o intr'o floare,
Floare tristă şi măhnită
Şi in soare indrăgită,
Floarea-Soarelui numită!
Cât e zioă biata floare
Nu-şi mai ia ochii din soare,
Făr ii ţine tot la el
Ca mândra la voinicel.

ŞTEFAN CACOVEAN.

CRONICA MUSICALA A ORAŞULUI IAŞI

(1780—1860)

Prin scrierea de faţă, ne propunem a arunca o ochire asupra petrecerilor musicale ce s'a dat in diferite timpuri in oraşul Iaşi.

Credem că această incercare va infăţişa oarecare interes, mai ales fiindcă vom arăta impresiunea pe care acele petreceri lăsau in inima poporului, precum şi modul său de-a manifesta efectul acelor impresiuni, prin dările de seamă şi criticile timpului.

Se inţelege dela sine, că nu ne vom duce prea departe in timpul trecut, căci precum toată viaţa noastră culturală, aşa in special şi acea musicală, este in comparaţie cu alte popoare, încă in pruncia ei; totuş nu e mai puţin adevĕrat că Iaşul posedă o cronică musicală, oricât de apropiat ar fi inceputul ei.

Vom impărţi această scriere in două părţi; in partea intăia vom arăta *concertele* se s'au dat in Iaşi, ear in partea a doua, operele ce s'au representat pe scena teatrului in restimpul de la 1780—1860.

I.

CONCERTELE

In timpurile mai vechi nu erau in Iaşi alte petreceri musicale decăt acele ce se dădeau de *meterhaneaoa cea turcească* şi *cea moldovenească* care cănta in cerdacul unui turn ce se afla la curtea domnească(1). La zile mari şi la alaiurile domneşti se cănta chindia, diferite *manele*, *nubeturi* şi *pestrefuri*. Din cănd in cănd se mai auzea şi *tubulhanaoa* sau *musica Enicerilor*(2).

Pe lăngă musicele militare ale timpului, mai căntau şi lăutarii.

Pe la petrecerile boierilor se aducea lăutarul Arif Aga şi Neculai Burcaşu cari căntau din Kemane, asemene adeseori Vasile Zugrafu şi Vasile Ureche din Botoşani, inveseleau pe boieri cu cântecele lor din canon; paharnicul Toader, gramatic la Andronachi Donici, şi căminarul Grigore Avram, cântau cele mai alese cântece din tambur; cel din urmă era vestit in meşteşugul seu; el invăţase acest instrument in Ţarigrad şi executa cu o uşurinţă extraordinară cele mai frumoase, *manele*, *samaele*, *pestrefuri* şi *tacsimuri*.

Nu trebue să trecem cu vederea şi pe spătarul Iancu Malaxa, psaltul curţii, venit in ţară pe la anul 1819 cu Mihail Grigore Şuţu Vodă; el era vestit hanende(3) şi pentru cântecele de lume. De căte ori cănta pe la mesele şi petrecerile boierilor, il acompania cu tamburul, Grigore Avram, şi cu neiul paharnicul Andrei Vizanti Terzi-başa.

Aceste instrumente cu timpul dispărură cu totul, şi se inlocuiră prin altele de caracter european, care introdu-

1) Letopisiţele. Tom III, nota dela pag. 174 şi 327.

2) Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei, Iaşi 1851 pag. 184 şi 190.

3) Căntăreţ.

serĕ cu incetul şi musica ce se executa pe ele, in deprinderile şi gustul poporului român.

Femeile dădurĕ cele intăi imboldiri acestei mişcări, care trebuea să introducă in sĕnul poporului nostru, gustul pentru arta musicală apusană.

Aşa pe la anul 1812, d-na Smaranda Şepte-sate şi d-na Efrosina Lăţescu, căntau din clavir(1) prin saloanele aristocraţiei Iaşului.

Pe la anul 1820 d-na Săftica Paladi, ear pe la 1834 d-ra Ermiona Asaki, soţia defunctului Edgard Quinet, ambele căntau din harpă.(2) Aceasta din urmă cănta mai cu predilecţiune intre alte bucăţi şi aria „Les folies d'Espagnes(3)" pe care a executat-o in sala hatmanului Teodor Balş cu cu atăta artă şi delicateţă incăt a atras admiraţiunea boierilor ce o ascultau.(4)

La canto se deosibea d-na Asaki soţia defunctului Gh. Asaki, care de pe la anul 1818 şi mult timp ăncă după anul 1836, căND s'a infiinţat conservatorul filarmonic dramatic in Iaşi, n'a incetat a cănta la seratele musicale pe care le dădea la ea a casă, şi prin saloanele boierilor noştri, romanţe franceze şi italiane, inlocuind prin ele cănticele nasale ale musicei orientale, care pe atunci erau foarte stimate de aristocraţia noastră.

La ghitară şi clavir cănta defunctul vornic Teodor

---

1) Clavirul s'a introdus la noi in ţară pe la inceputul secolului. In Iaşi cel intăiu fabricant de clavire, a fost Carl Haase care a lucrat dela 1813—1821, căND din causa eteriei s'a retras in Chişineu şi apoi la Odesa. Clavirurile din timpul acela erau lungi şi aveau cinci octave şi jumĕtate, (vezi scrierea mea «O călĕtorie in satele Moldoveneşti din Gubernia Cherson (Rusia), in Convorbiri literare anul 1883, pag. 281».

2) Pe atunci erau doi profesori de harpă d-nii Krauss şi Paulicec; acest din urmă era profesor de musica vocală pe la anul 1831, la şcoala domnească dela Trei-Sfetitele. (vezi Albina românească, 1831, luna Iunie pag. 69).

3) Această arie s'a crezut mult timp a fi fost compusă de *Corelli*, mare violonist şi compositor, născut la 1653, mort in Roma la 1713; autorul ei insă a remas necunoscut.

4) Aceste relaţiuni imi sunt comunicate de cătră bĕtrănul postelnic Manolachi Drăghici acum reposat.

Burada, care dădea insuş lecţiuni de ghitară la pensionatul său de *nobile demoazele fiice de boier*, infiinţat la anul 1831.(1)

La violină cănta Nicu Bucşănescu(2), Matei Buhuş şi Manolachi Hrisoverghi, cari mai totdeauna făceau musica cu d-na Elena Asaki cari ii acompania la piano.

Dar toate aceste producţiuni musicale nu erau decăt nişte incepături care trebueau să pregătească gustul pentru concertele pe care artiştii apusului venire să le dea in ţara noastră.

După toate cercetările făcute cel mai vechiu concert care a avut loc in Iaşi, a fost acel din anul 1788, dat in presenţa Kneazului Potemkin de cănţăreţii ruşi, in memoria luării Oceacovului, unde s'a executat, afară la aer un Te-Deum, a marelui compositor Sarti: „Тебѣ Бога хвалимъ," *Pre tine Doamne te lăudăm*; cu acompaniament de tunuri de diferite calibre, care inlocueau in unele locuri, partea basului (3).

Se vede deci că sistemul de-a acompania musica cu tunuri nu este o inventiune americană, după cum s'ar putea crede in urma concertului dat in Boston, in anii din urmă.

Dela acest concert nu se mai ştie ce s'a petrecut in Iaşi in privinţa musicei, pănă la anul 1809, cănd renumitul

---

1) Albina Românească anul 1831, luna August, pag. 112. In anul 1829 el a compus o gramatică pentru ghitară. (Vezi Albina Românească anul 1833 pag. 180). Manuscriptul se află in păstrarea mea, necomplect, avĕnd numai 12 file.

2) A invăţat violina la Cuna care era profesor la conservatorul filarmonic dramatic infiinţat in Iaşi la 1836. In anul 1833 el a compus o arie pentru voce, cu acompaniment de piano pe cuvintele: «Je te perds oh! ma douce espérance». Manuscriptul se află in păstrarea mea.

3) Voronov. Краткій взглядъ на состояніе музики въ Россіи. Ca adaos la istoria musicei de Stafford trad. din limba franceză. Petersburg, 1838, pag. 381. — Vezi asemene şi Dimitrie Razumovski. Церковное пѣніе въ Россіи. Moscva 1867, pag. 226.

violoncelist Bernard Romberg(1), fundatorul şcoalei violoncelului, din Germania, a dat un concert(2), şi la care ocasiune a compus o fantasie pe arii naţionale *Mititica*, intitulată: „Caprice pour le violoncelle sur des airs moldaves et valaques", cu acompaniament de piano. Leipzig op. 45.(3)

Urmează earăş o interupţie până la anul 1831 Octombre 9, când atunci s'a dat un concert vocal in casele postelnicului Constantin Canano, de către d-nu şi d-na Monari, cântăreţi ai operei italiane din Petersburg. Foaia timpului „Albina Românească" de G. Asaki din acel an, tăcênd asupra efectului produs de acest concert nu putem decât să-l menţionăm(4).

In anul 1832 August 31, soţii Hess, unul violonist şi cealaltă cântăreaţă, au dat impreună cu fiica lor un concert de care publicul Iaşan a fost incântat.

Eată ce găsim despre el in Albina Românească(5): „Academia (sic) musicală de instrumenturi şi de cântare, s'a făcut Mercuri in 31 August in casele d-lui spătar Vasilică Beldiman, in presenţa unei adunări alese şi iubitoare de armonioasă indeletnicire. Madama Hess, au infiinţat şi aici laudele care au propăşit-o in ţările străine, ear acuma de curênd dela Bucureşti.

In cântecele sale, madama Hess, au arătat ceeace poate un glas bine organizat şi indeplinit, cu măestrie prin metodul musicei europene. Curăţia, uşurătatea, virtutea şi armonia versului resunător, au adus mirare şi plăcere ascultătorilor, din care unii, deşi nedeprinşi cu musica italiană, n'au putut remânè nesimţitori in mijlocul unei armonii, care farmecă simţirile nu numai a omului, ci şi a fiarelor precum mitologia, zice:

---

1) S'a născut in anul 1770 in Dinklage lângă Münster. Composiţiile sale au cel mai mare merit, ear concertele pentru violoncel sunt considerate ca modeluri de stil nobil.

2) Albina Românească, anul 1849, pag. 377.

3) Posed un exemplar bine conservat şi care cu greu se mai găseşte astăzi.

4) Anul 1832, pag. 160.

5) Anul 1832, No. 70, pag. 236.

„De cântarea lui Orfeu, munţii Traciei s'umplea
„Şi de sunetul cel dulce, crude fiare s'imblânzea".

Care poetică cimilitură, insemnează că musica imblânzeşte năravurile oamenilor, le face simţitori şi politiciţi.

Mai cu seamă aria lui Bellini din opera: il Pirato, şi variaţiile lui Lafont, le-au cântat cu aşa măestrie, incât uneori semăna organ, alte ori privighetoare, care, când revarsă primăvara riuri armonioase, insufleţeşte natura cea mută, şi deşteaptă sunetul lui Eho prin carele işi respunde insăşi laudele sale.

In partea instrumentală a concertului d. Hess au cântat pe vioară cu ghibăcie şi cu sentiment, asemene şi madamoazela Hess, in dueto cu a sa maică, au vădit bune inceputuri in musica vocală. In a lor bunăvoinţă d. Herfner, capelmaistru bandei moldovene, d. J. Cernesvechi, d. Maer şi d. Verner ca debitanţi, impreună au lucrat cu talentul lor spre a face plăcută această academie, a cărei inoire este dorită de toţi iubitorii de armonioasă petrecere".

După acest concert, care a plăcut aşa de mult publicului, d. Ruşitschi (1) dă in şir trei concerte pe piano din care cel de pe urmă avù loc in 14 Octomvrie (2).

In aceeaşi lună Octombrie 30, d. Hess, mai dă un al doilea concert in casele visternicului Alecu Balş (3).

In 29 Noembrie acelaş an, Tonini profesor de violină dă un concert in casele reposatului visternic Alecu Balş.(4)

In anul 1833 Decembrie 11, a avut loc in sala logo-

1) Ruşitschi a fost cel intăi capelmaistru al musicei noastre militare, infiinţată in anul 1830. Din scrierile sale, ne sunt cunoscute numai următoarele: «Musique orientale. 42 Chansons et Danses, Moldaves, Valaques, Grecs et Turcs, traduits arrangés et dediés à son Excellence Monsieur de Kisseleff, Président Plén potentiaire des Divans de Moldavie et de Valachie, Lieutenant Général, Aide de Camp Général de S. M. L'empereur de toutes les Russies, chevalier Grand croix de plusieurs ordres etc. etc. etc.» tipărit in tipografia institutului Albinei. Iaşi, anul 1834, şi «Quadrille pour le piano-forte sur des thèmes moldaves dediée a Son Altesse Sérénissime le prince régnant de Moldavie». Litografia lui Parteni, aflat ca supliment la «Dacia literară» sub redacţia lui M. Cogălniceanu ediţ. II-a Iaşi 1859.

2) Albina Românească 1832 pag. 324.
3) » » » pag. 344.
4) » » » pag. 372.

fĕtului Teodor Balş concertul d-rei Guisler, despre care eată ce găsim in Albina Românească (1): „Demoazela Ghizler, născută in Vasilea (Bâle) din Sviţera, de curĕnd sosită in această politie au dat un mare concert vocal şi instrumental, cu impreună lucrarea amatorilor (prietenilor) de musică, cari s'au grăbit a infăţoşa a lor tribut, talentului demoazelei Ghisler, a căreia vers şi metod frumos, au infiinţat lauda ce au propăşit a ei venire. Cântecul de Şviţera cu un Eho, poftorit de sunetul flautului, fiind aici nou, au adus plăcere adunării..... Talanturile damelor noastre se folosesc acum de fiinţa demoazelei Ghizler spre a se practisì in această armonioasă indeletnicire, care este ca un farmec plăcut a societăţii".

In anul următor 1834 Ianuarie 29, d-ra Ghizler mai dă ăncă un concert, impreună cu d. Castiglio, in saloanele d-lui hatman Teodor Balş (2). Nu putem da nicio amănunţime asupra acestui concert; in foaia timpului nu se spune nimic despre el.

In anul 1835 nu s'a dat decăt un singur concert in 11 Aprilie, de tenorul Paul Cervati (3), care in anul 1837 a fost numit profesor de musica vocală in conservatorul filarmonic dramatic din Iaşi.

Până la 29 Iulie 1838, când flautistul Vledder (4), orb din născare, a dat un concert in sala din grădina d-lui Regensburg, nu avem nicio ştiinţă dacă in cursul acestui restimp, alţi artişti au mai fost pe la noi.

In 1839 oraşul Iaşi fù vizitat de d-ra Eleonora Neumann celebra violonistă care a dat un concert in zioa de 15 Aprilie.

Eată o dare de seamă despre acest concert scrisă de Const. Negruzzi in foiletonul Albinei Româneşti (5): „După o iarnă ageră intovărăşită de toate neplăcerile ei, de crivĕţe

1) Anul 1833, pag. 15.
2) Albina românească anul 1834 pag. 66.
3) » » anul 1835 No. 26 pag. 98.
4) » » anul 1838 pag. 255.
5) Anul 1839, pag. 119.

aspre, de drame grozave, de vifore cumplite şi de vodevile monotone, in sfirşit vine dorita primăvară, se reintoarnă verdeaţa, suflă zefirii, cântă păsările şi cu ele sosește in capitala noastră şi demoazela Eleonora Naimann ca să invioşeze scena noastră prin incântătoarele acoarde a viorei sale. Ieri (15 Aprilie) pentru intâia dată publicul nostru a avut plăcerea a asculta pe astă june artistă de care resunau gazetele Europei.

Nu ne vom sili a da nici măcar o slabă idee de minunatul talent al d-lei Naiman, căci ar fi o cutezare nevertată a arăta prin scris aceea ce nu se poate rosti prin ziceri. Auzitorului nu-i mai remâne, după ce a ascultat-o, decât a se duce curênd a casă, şi acolo inchizêndu-se in cabinetul său, a şedea ciasuri intregi intr'o dulce uimire răpit de armonie, absorbit de melodie, gândind la dinsa şi eşind din astă letargie să alerge ca ear s'o mai privească!

Dacă in inima ta arde focul cel sfinţit a induioşerii, apoi nu poţi a nu mărturisi că coardele vioarei sub degetele Eleonorei Naiman, arată tot sentimentul acela secret pe care-l cunosc numai artiştii puţini, cărora le este dăruit de sus talentul acesta. Ridică apoi ochii şi priveşte pe această artistă, care vorbeşte astfel inimii, e o tênără de 19 ani, ea joacă vioara cu meritul lui Beriot, lui Mayseder, ea uneşte pe lângă arta marilor maistri, toată graţia, uşurătatea şi delicateţa dăruită de natură numai frumosului sex şi zi apoi (dacă poţi) că asta e o femee ear nu o minune! Siguranţa şi acurateţa cu care a executat grelele variaţii a lui Lipinschi, au vêdit pe vrednica elevă a lui Paganini, şi au incântat pe publicul nostru, care şi-au mărturisit mulţumirea prin bravo şi tunătoare aplausuri.

Dar abia a sosit mademoazela Naiman, şi eată că ne lasă! ne zice adio! unde se duce? intrebaţi păseruica ce sboară şi frunzişoara pe care o mână zefirii".(1)

Buna primire ce se făcù d-rei Naiman, şi succesul

1) Impresiunea acestui concert a fost aşa de puternică, incât darea de seamă reprodusă de noi, a fost publicată şi in limba francesă.

imens ce a avut la concertul său, decise pe celebra violonistă a mai da un al doilea concert, care avù loc in 20 Aprilie. Ea obţinù acelaş succes ca şi la intăiul şi fù aplaudată cu frenezie de public.(1)

In anul 1840, luna Fevruarie au avut loc două concerte date de către flautistul Friebe, orb din copilărie, din care cel al doilea a fost dat in sala teatrului in 13 Fevruarie. Eată ce găsim in Albina Românească despre acel concert: „Tonurile cele curate şi sentimentul cu care suna, au adus publicului cea mai vie mulţămire şi mirare a talentului covirşitor cu care l'au inzestrat firea spre despăgubirea organului vederii".(2)

In 3 Aprilie Petru Vimercati, artist pe Mandolina Lombardă şi d-na Vimercati cântăreaţă(3) au dat un concert in sala d-nei Bogdan; darea de seamă despre acest concert, o aflăm in Albina Românească; ea e scrisă in limba franceză,(4) o dăm aci in traducere: „Nu avem cuvinte indestule pentru a lăuda talentul rar al acestui artist, a cărui degete fac se vibreze intr'un mod aşa de armonios, coardele mandolinei lombarde. Mandolinistul ocupă un loc onorabil printre cei intăi artişti ai Europei. Aşteptarea auditorului a fost inşălată intr'un mod plăcut, nimene nu se aştepta, ca pe un instrument, care mai intăi părea aşa de ingrat, să fie cu putinţă a executa cu atăta gust şi sentiment, compositiunile cele mai grele.

D-na Vimercati uneşte cu vocea sa forte de contra-alto, o metodă bună de cănt".

In 2 şi 11 Noembrie avurĕ loc două concerte date in sala teatrului de d-na Maria Frisch. Eată ce ştim despre ele: „Teatrul politiei noastre au resunat de cele mai frumoase arii de care, in vara trecută, a fost Italia incăntată.

1) Albina Românească, anul 1839, pag. 123.
2) Anul 1840, pag. 46.
3) Pietro Vimercati s'a născut in 1779, şi a murit in Genova la 27 Iulie 1857. Talentul său extraordinar pe mandolină, făcù să fie numit *Paganinile mandolinei*. Soţia sa născută Bianchi, a cântat in teatrul din Mantua in 1834, şi in Weimar in 1836.
4) Anul 1840, pag. 114.

Madama Frisch, care vine deacolo, au dat in 11 Noemvrie a ei a doua seară musicală, făcĕnd-o mai interesantă prin două scene, representate in costumuri, cu impreună lucrare a unei diletante și a unui diletant din fostul conservator de musică(1). Organul sunător al acestei cântărețe, nu este al ei singur merit, ci mai virtos metodul cel frumos italian flexibilitatea versului, care mai ales in mezzo-voce păstrând toată a ei curăție și expresie, este vrednică de mirare.

In dueto *Normei* cu Adalgisa și in finale a lui *Belizario*, Madama Frisch, au desvĕlit atăta talent cântăreț pe cătă ghibăcie dramatică.

Publicul nostru prețuitor meritului celui adevĕrat, nu au trecut cu vederea nici un ton de frumusețĕ covirșitoare, fără să fi hărăzit madamei Frisch aplausuri obștești și inoite intr'un chip de-a vădi meritul cântăreței și inaintarea gustului ce se face la noi, pentru musica cea frumoasă. Ce se atinge de d-lor diletanții moldoveni, cari au ajutat a impodobi această sară musicală, noi le suntem mulțămitori, pentru a lor complăcere, insă le dorim o incurajare mai dreaptă a talentului lor".(2)

In cursul anului 1841, au avut loc patru concerte; cel intăiu dat in luna August, de d-na Calmari primadona dela opera italiană; cel al doilea dat in luna următoare Septemvrie in 27 de cătră artistul pe melodicon Stiegler, al treilea, in 2 Octomvrie dat tot de acesta in sala teatrului. Eată ce găsim in Albina Românească despre modul executării acestui artist: „Sunetul cel armonios și imitația altor instrumente, au adus ascultătorilor o deosebită plăcere și aplaosuri generale a incununat talentul d-lui Stiegler". Cel al patrulea s'a dat de cântăreții tirolieni Țighel, in sala teatrului tot in cursul lunei Octomvrie.(3)

In luna Decemvrie acelaș an, avurĕ loc trei concerte din cele mai insemnate, două date de renumitul harpist Bochsa(4) și cântăreața Bishop, și unul de celebrul violonist Artot.

1) D-na Lang și d. Dimitrie Gherghel, acum deputat.
2) Albina românească 1840, pag. 350 și 366.
3) » » 1841, pag. 256, 313 și 323.
4) Bochsa s'a născut in Franța la 9 August 1789, in Montmedi. El a

In zioa de 7 Decemvrie avù loc acel intăiu din ele. Darea de seamă despre impresiunea ce a lăsat in public acest concert, o găsim in limba franceză și română in Albina Românească, pe care o dăm aci (1): „Ostenit de plăcerile unui bal atăt de invioșat căt și strălucit dela curte, carele s'a prelungit foarte tărziu, societatea cea nobilă, cuprinsă de grija acestei petreceri musicale, s'a smuls din repaosul cel scurt, spre a merge la un nou fel de petrecere, și Duminică 7 Dechemvrie la un cias, in sala cea măreață a d. căminarului Spiru Pavli, s'a intrunit o societate doritoare de musică care s'au cinstit de ființa prea In. Domn și a M. S. Doamnei.

Infățoșarea madamei Bishop, insoțită de d. Bochsa, s'a urat de aplaosuri sunătoare, după care deodată a urmat acea mai adăncă tăcere, și nu tărziu, căntarea recitativului „Care compagne“ și a cavatinei „Come per me sereno“ din operele Somnambula, căntecul rosian și aria „Regnava nel silenzio“ din Lucia de Lamermoor, au adeverit că acele aplaosuri propășitoare, nu era nici cum o curtenire cuvenită unei dame străine, ci un drept tribut de mirare hărăzit talentelor ei.

Noi nu putem analiza toată frumusețea versului ei tĕnĕr și armonios de soprano, ea suna cu deopotrivă ușurință și lămurire toate notele, și atunci căND se pare ajuns la grad nalt, versul ei se răpede ca o săgeată ce nimerește a ei țintă in aer, de unde ea treptat coboară pe ascultători, cu oarecare trile așa de incăntătoare, incăt ei nu ar dorì a ajunge la capĕt, și care in faptă mult timp după aceea mai resuna in inima lor.

In plăcutul căntec francez „Je suis la Bayadère“. M. Bishop, a adeverit că știe a purta cu deopotrivă ușurință și acest fel de musică, insoțind-o cu toată expresia și grația figurei sale cei frumoase.

Dar dacă madama Bishop ne-au incăntat, sunetele de

scris pentru harpă mai multe concerte, trio, nocturne, sonate, fantasii, o metodă pentru harpă, și opt opere comice. A murit după unii in Australia la 7 lanuarie 1856, ear după alții in Sydnei la 6 a aceleiași luni.

1) Anul 1841, pag. 393, vezi și Spicuitorul moldo-român. Iași 1841 pag. 159. Din fascicula pentru lunele Octomvrie. Noemvrie și Decemvrie.

harpă a d-lui Bochsa ne-au adus in mirare. Acest instrument, mai inainte așa de sterp și rebel, este dator d-lui Bochsa cu a sa perfecție, care nu o căștigase in curs de 30 veacuri dela a sa urzire.

Mosaicul lui era compus de pietre prețioase, variațiile sunate de pe temele lui Belini, intrunì toate cele mărite ce pot urzì gustul și imaginația, ear in fantasiile sale asupra baladei moldovene „In cetatea părăsită“(1) d. Bochsa a știut să infățoșeze prin sunetul coardelor harpei tot textul acestui sujet duios și eroic. Incăt aplaosurile generale și de căteva ori inoite au adus noue frunze la cununile cele vechi al acestui bard clasic.

Noi indelungat vom păstra suvenirul acestor sunete, insă spre a remăne el nești, dorim ca d. Bochsa să lase Moldovenilor in inscris minunatele fantazii improvizate asupra acestei balade“.

Succesul strălucit ce au obținut acești artiști renumiți, i-au decis a da după căteva zile un al doile concert in sala teatrului. Albina Românească ne dă următoarele amănunțimi despre el(2): „Toți doritorii de musică s'au grăbit a auzì încă odată această artistă minunată. Pănă atuncea ea ni se infățoșase numai ca o cântăreață, dar astă dată am avut prilej a o admira ca actriță. Cine este acel frumos cavaler invăscut de arme strălucite, carele desbarcă pe țărmul Siciliei? Mersul său cel eroic, bucuria a călca pe pămêntul patriei sale, nerăbdarea a vedè după atăta timp, pre obiectul amorului său, vădește pe bravul Tancredi in in persoană. Publicul se vede nevoit a admira pe acest june și brav erou, a se impărtăși de-a sale dureri trecute și de fericirea de față, insă el rostește toate aceste simțiri prin cavatina cea frumoasă. „Tu ce-aprinzi a mea simțire“. Și numai atunci cunoști versul cel armonios a madamei Bishop! Așa prin acest nou Proteos, ne-am minunat de *Nineta*

1) Aria acestei balade se află aranjată pentru piano la finele jurnalului științific literar și industrial. «Spicuitorul moldo-român», anul 1841, Iași. Institutul Albinei.

2) Anul 1841, pag. 396.

în scenele din *Gaiţa lotră*, (Gazza Ladra) de săteanca rosiana ce cănta minunatul *Solovei*, şi de *Amina* interesanta somnambulă. Dar scenele din Ana Bolena, au produs un farmec deplin.

Portul şi mersul măestrit, expresia feţei sale ce era pe rând insufleţită de nebunie, nădejde şi de resignaţie au stors din ochii publicului lacrimi de duioşie, aplaosuri intusiastice au incununat talentul acestei tinere actriţe. In cursul efimericei petreceri a M. Bishop, pe teatrul nostru, ea a dorit a infăţoşa publicului a ei recunoştinţă pentru buna sa primire, care au implinit prin un cântec moldovenesc in costum de păstoriţa dela munte. Noi impărtăşim acele versuri rostite cu un accent aşa de bun incăt prin aceasta au sporit ilusia portului ei cel pitoresc. Cununile şi florile care ploa la picioarele-i, au vădit că publicul nostru au ştiut preţuì talentul şi a ei atenţie delicată.

Fantasiile care d. Bochsa au sunat pe harpă au fost vrednice de autorul cel mare de carele ne-am mirat".

Eată dăm acì şi versurile cântecului cântat de d. Bishop.

Cântecul unei păstoriţe române dela munte

(versul «intre piatra aetunată».)

Pe la munte-i sărăcie,
Brad şi pin avem la plaiu,
Noi bem apă din părie,
Turma caş ne dă, şi straiu.

Sărmana colo Românca,
Când e timpul neguros,
Sapă-ogorul pe o stincă,
Sunând versul ei duios.

Multe-odoare văd aice,
Se mĕ'ntorn la munte voiu,
Cel ce vrea a fi ferice,
Vie'n munte pe la noi!

Pe la munte-i avuţie,
Ca umbrosul verde plaiu,
E lăcaş de bucurie
De plăcut şi dulce traiu.

Acolo resună stinca
De un cântec armonios,
Gioacă'n horă cu Romănca
Păstorelul cel voios.

Eu mĕ'ntorn — dar las aice
Cugetul mulţămitor,
Gândiţi — când veţi fi ferice,
La Romănca une ori!

Al treilea concert care a incântat asemenea oraşul Iaşi a fost acel a celebrului violonist Artot(1), dat la 22 Decemvrie, in salonul visternicului Alexandru Sturza.

Critica acestui concert o găsim in Albina Românească in limba română şi franceză, făcută de Hell(2). Eată-o: „In privirea artei capitala noastră nu au remas mai jos de alte mari capitale a Europei, avĕnd acum in sĕnul ei, unul din cele mai insemnate talenturi a epocei, şi din concertul ce a dat d. Artot, ţoţi au putut judeca de gradul indeplinirii, la care poate ajunge o artă atunci când incape in mâna unui bărbat cu geniu.

D. Artot are toate insuşirile care fac pe un mare artist; către execuţia cea mai brilantă uneşte darul atât de rar de-a induioşi şi a impărtăşi altora o scântee a sufletului sĕu. Auzindu-l uiţi şi mecanismul alăutei sale şi greutăţile ce au invins, farmecul armoniei sale cea frumoasă te răpeşte fără a mai cerceta in ce chip au făptuit spre a

1) S'a născut in Bruxella in anul 1815 Fevruarie 14, a dat mai multe concerte in Franţa, Anglia, America de Nord, Havana şi in alte părţi, a murit in Ville d'Avray aproape de Paris in anul 1845, Iulie 20.

2) Anul 1841, pag. 409, vezi asemene şi «Spicuitorul Român», Iaşi 1841 pag. 161 din fascicula pentru lunele, Octomvrie, Noemvrie şi Decemvrie.

ajunge o putere atăt de minunată, ce fel de farmece intrebuinţează ca prin mijlocirea a patru coarde să producă simţirile cele mai fugĕtoare şi mai adănci a sufletului.

Visul (Le rève) este o urzire fantastică ce nici un analiz poate lămurì, sunetele sale rostesc, nebunia, delirul, genia şi numai cu lacrimi se cuvine a mulţămì d. Artot, că ne-au impărtăşit acea inspiraţie pătimitoare a poetului şi a musicantului a căruia fiecare notă tremurănd resună ăncă in inima noastră.

Musica, ea vorbeşte tuturor inţelegerilor şi la mulţi au deşteptat un sens musical pănă atunci necunoscut.

Romanţa cea frumoasă a d-lui Lhuillier şi graţia cea neimitată, cu care o caută, au indeplinit un concert care va face epocă la societatea Iaşilor".

In anul 1842, concertul cel mai insemnat, este acel dat in 16 Octomvrie de celebrul violonist Jules Ghys(1), in salonul vornicesei Smaranda Bogdan.(2)

In luna următoare Decemvrie au avut loc următoarele concerte: I, acel dat de Enric Spira in sala teatrului in zioa de 9, pe *Melodicon*, un fel de instrument alcătuit din 27 bucăţele de lemn, unele mai scurte, altele mai lungi, aşezate peste nişte legături de pae şi lovindu-le cu nişte ciocănaşe scot sunete.(3) II, Acel dat in zioa de 16, in sala teatrului de Teresa Asdrubali primadona teatrului regal din Atena, şi III, acel dat in zioa de 28, de J. Maffeï, profesor de trimbiţe cu clapce, in sala d-nei vornicese Smaranda Bogdan.(4)

In anul 1843 Iunie 5, d-ra Henrieta Carl, intăia căntăreaţă a camerei M. S. Regelui de Ispania, a curţii şi capelei M. S. Regelui Prusiei, şi primadona teatrului din Madrid, a dat un concert in sala teatrului.(5)

---

1) S'a născut in Gand in 1801, a compus mai multe fantasii, arii variate, concerto şi alte bucăţi. A dat concerte in Anglia, Germania, Franţa şi alte părţi. In anul 1848 August 22, a murit in Petersburg.

2) Albina Românească, anul 1842, pag. 328.

3) Loc. cit. pag. 388.

4) » » pag. 394.

5) » » anul 1843, pag. 365 şi 390.

In acelaş an, in cursul lunei Decemvrie au avut loc patru concerte date de tenorul L. Ricciardi, din care trei in sala teatrului şi cel al patrulea in sala d-lui logofĕt T. Balş. Acest artist care a cântat in Paris şi Londra alături cu celebrii cântăreţi Grisi, Lablache şi Rubini, a avut un succes strălucit. Eată ce găsim in Albina Românească despre cel intăiu al sĕu concert: „Representaţia d-lui Ricciardi a respuns cu deplinătate la aşteptarea iubitorilor. El intrunì intr'un glas sonor şi tremurător toată arta şcoalei moderne; mai cu seamă mezo-glasul sĕu, au produs un efect minunat in scena cea frumoasă din „Lucia di Lamermoor": *fra poco a me ricovero*..... („Nu tărziu mĕ va ascunde...") d. Ricciardi poate fi numĕrat in rândul artiştilor insemnaţi. El era bine acompaniat de Mad. Steltzer şi de d. Raihman, cari s'au intrecut pe sine in această soarea, mai ales cea intăi in scena actului de pe urmă din Norma, cântată cu un asemene sentiment ce-i cu neputinţă să nu fi tras laudă acestei cântăreţe. Cănticul sĕu au ştiut a trage aici in magica lui sferă, doi din cei mai buni diletanţi ai noştri,(1) care au binevoit a impreună lucra la plăcerile acestei intruniri, compusă de aleasa nobleţă şi de doritorii de musică. Trio din *Lucia*, cântat de aceşti diletanţi insemnaţi şi de Siniorul Ricciardi, mai ales s'a nimerit aşa de frumos incât după cererea generală au trebuit a se repeta. Dueto de Mercadante, au avut un efect minunat, precum şi cavatina cea frumoasă: „Fra quei soavi palpiti" in care Sinior Ricciardi, au desvĕlit tot aşa fel de artă şi armonie, ca şi prietenul sĕu faimosul Rubini. Societatea prin dese şi inimoase aplaosuri au preţuit pe acest artist insemnat, şi prin aceasta au rostit dorinţa a mai auzì talentul sĕu.(2)

In anul 1844 foaia timpului, Albina Românească nu ne arată să fi fost vreun alt concert decăt acel din 31 De-

1) D. Em. Arghiropol şi d. D. Gherghel, acum deputat.

2) Albina Românească, anul 1843. pag. 381, 390 şi 406.

cembrie, dat de Roemers violonist al capelei imperiale din Petersburg şi Schumann pianist al curţii din Dresda.(1)

In anul 1845, au fost două concerte, unul dat in 19 Ianuarie in salonul logofĕtului Teodor Balş de pianistul Hartel, orb, născut in Bucureşti, şi altul in 3 Aprilie de Kraus, tenor al curţii din Londra.(2)

Nu găsim nimic in foaia timpului despre valoarea artistică a executanţilor in aceste două concerte.

In anul 1846 Iunie 30, a avut loc concertul dat in salonul logofĕtului Teodor Balş, de tenorul Massimiliano Piacenti;(3) in 26 Octomvrie a fost in salonul vornicului Iacovachi Paladi concertul d-rei Concenta Concentino, primadonă a teatrului din Florenţa.(4)

Aceeaşi primadonă, dă un al doilea concert in sala teatrului, la 30 Noemvrie.(5)

In 3 Decemvrie d-na Virginia Cok, elevă a conservatorului din Roma, dă un concert in sala teatrului.(6)

In anul 1847, luna Ianuarie au avut loc trei concerte date de celebrul pianist F. Liszt. Cel intăiu a fost in zioa de 5, in salonul d-lui visternic A. Balş. Eată ce găsim scris in limba română şi franceză in Albina Românească despre impresia lăsată in public(7): „Ni se pare de prisos de-a numĕra piesele cari au sunat, lucrul de căpetenie ar fi a incunoştiinţa *cum a sunat*, de ar fi cu putinţă a descrie aceasta prin cuvinte. Producerile penelului şi a instrumentelor, trebue a le primì chiar prin organul pentru care ele sunt urzite, şi prin a căruia mijlocire ele pot inriurì asupra sufletului, căci descrierile cele mai nimerite sunt pururе nedeplinite in astă privire. Incăt se cuvine a auzì o piesă de musică, precum a vedea cu ochii o zugrăvitură, spre a

1) Albina Românească, anul 1845, pag. 1.
2) Loc. cit. anul 1845, pag. 17 şi 97.
3) Loc. cit. anul 1846, pag. 197.
4) Loc. cit. anul 1846, pag. 316.
5) Loc. cit. anul 1846, pag. 356 şi 361.
6) Loc. cit. anul 1846, pag. 357.
7) Loc. cit. anul 1847, pag. 9.

avea despre ele o cunoştinţă deplină şi chiară. Iperbolile poetice, atăt de deseori intrebuinţate in descrieri, invechite prin a lor deasă aplicaţie, nu sunt alta decăt o mărturisire de neajunsul cuvintelor spre a rostì impresiile sufletului.

Drept aceea ne mărginim astăzi numai a adăogì cătră opinia Europei, micul tribut al admirării noastre pentru talentele cele mari a d-lui Liszt.

Manevrele clavicaturei sunt *non plus ultra* al acestui instrument. In săltările cele mai sumeţe, in păşirile şi trecerile cele mai grele, şi sunetele cele mai delicate, măna stingă rivalisează cu cea dreaptă, se confunde cu ea, şi fără o vederată opinteală, ambe nasc sunete care răpesc pe ascultători spre durere, bucurie şi duioşie, după pornirea sentimentelor acestui mare maistru.

Primirea ce nobleţa noastră făcù d-lui Liszt era intusiastică şi de acel fel, incăt au vederat că aice, ca şi in alte capitale a Europei, meritul adevĕrat merită preţuire dreaptă".

Cel al doile concert a fost in zioa de 8 Ianuarie; in darea de seamă, inserată in Albina Românească, in limba română şi franceză se face o descriere a bucăţilor ce acest mare artist a executat, notănd şi impresia ce el a făcut asupra ascultătorilor. Eată ce găsim[1]:

„*Uvertura lui Wilhelm Tell.* Piano au dat un freamăt, ca Pitoneasa la apropierea zeului, şi deodată sala s'a prefăcut in vale adăncă a Şviţerei unde graţiosul şi infricoşatul se imbină la fiecare pas. Cămpul e plin de flori şi munţii cei incomaţi se miră in luciul lacurilor. Cerul e senin, dar oarecare nouri petrec peste bolta cea azurie şi umbrele lor pe incetul se preumblă preste cămpii, preste ape, preste genuni şi munţii de ghiaţă, chiar şi umbrele sufletelor fericite, pogorite spre a fi faţă la triumful libertăţii. Vezi desfătare cămpeană, hora fierbe peste earbă. Tell este aici de faţă, ca şi furtuna peste orizon. Eacă freamĕtul tunelului depărtat muge in miezul cănteculuì armonios şi voios

1) Albina Românească, anul 1847, pag. 13.

a muntenilor. Norii se deschid, ploaia se coboară și dănțuitorii fug spăimântați. Soarele revine și cu mărire suride pintre roua ploiei. Melodia armonioasă a fluerului, a buciumului și a cimpoaelor, invită ear la danț, murmurând suspinuri de amor, și de nădejde pintre mugetele indelungate a riurilor și a tunetelor ce resună din fundul ripelor. Furtuna sporește și se apropiază noaptea. Eacă deodată scapără focurile de libertate, care lucesc ca niște comete preste culmile cele mai inalte, și sub acele lumini tremurătoare, umbrele gigantice a munților se mișcă in fundul văilor.

Cătră mugetul infricoșat a elementelor se adaogă vuetul mai inspăimântător a unui popor ce sfarmă fiarele șerbiei. Săgeata lui Tell șuieră ca fulgerul, și tiranul cade nimicit in mijlocul strigărilor de eho prelungite.

De asemene Liszt, poeta cel mare, a știut a infățoșa pe un piano, toată compunerea măreață a lui Rossini, a indeplini o intreagă orchestră, și a reproduce chiar caracterul particular a fiecăruia instrument. Din asta se vederează că Liszt nu s'a mărginit de a se indeplini pe piano, ci că a intins studiile sale și asupra tuturor altor instrumente.

Invitarea la Vals. Să ne inturnăm in salon. Orchestra preludează ușurel valsul. Un june cu sfiire se apropie cătră dama ce o iubește. El tremură de frică și de fericire. Abia cutează să murmure căteva cuvinte, amanta lui inroșită, cu ochii plecați, ii intinde măna ei, se aude bătaia inimilor lor și a lor suspinuri armonioase ca cel a turturelelor in fundul unei păduri. Dar orchestra se insuflețește, vertejul se informează, puterea ei cea magnetică le atrage. Ei se cuprind cu brațele lor in freamătul unei fericiri dulci, se leagănă pe incet, își aruncă căteva cuvintele infocate.

Tactul se indeasă, ei saltă mai iute; plăcerea lor este o fericire. Armonia se răpezește in triluri, in game sunătoare și intrerupte de săltarea măsurată a valsului. Încă mai iute el se preface in delir, in nebunie, până când uraganul armonios asemene obosit, se alinează pe incetul, și părechea imbătată de fericire o depune pe pămînt. Liszt a

complectat astă piesă. Spre incheere se apucă de o idee a lui Weber, desvoltează in ea toate adăncurile musicei invăţate, şi in acea uşoară inspiraţie, cunoscătorii află intr'insul nu numai un artist mare ci încă un ghibaciu contrapunctist.

Cum să zicem contrastele colorilor cu nimerire pregătite, sau cu mândrie sunate in fantasia cea brilantă a *Somnambulei*?

N'avem altă părere de rău decât acea că nu a sunat toată, dar in jumătatea din urmă, el arătă deplina putere ce are de-a invinge greutăţile mecanismului, dând formele cele mai ţesute, game simple, in terţe au in sixte şi pasul cel minunat a octavelor. Mai ales greu este a-şi inchipui cu cătă lămurire au reprodus cele două teme ale acestei fantazii, acompaniându-le de triluri ce sunt o perfecţie deplină.

Amu oare se va inţelege daca acest artist carele au infăţoşat un intusiasm, o furie ce ajunge până la delir, ar putea deodată trece către dulceaţa unui amor duios şi doritor, care atât de bine a rostit in *Serenada* in care ne făcù să resuflăm aerul cel plăcut a unei frumoase nopţi de vară?

Dela ist amor impătimitor şi dulce, prin puţine măsuri, dar cele mai sublime, el indată au pregătit sufletul ascultătorului plin de mirare către *Balada* cea frumoasă a lui Gœthe, pusă in musică cu aşa de mare strălucire, prin nemuritorul Schubert, intr'atâta că nu se ştie cine este mai mare, poeta, compositorul de musică sau artistul ce o executează.

După toate aceste se părea că artistul n'ar putea produce nimic mai vrednic de mirare, cu toate aceste el ne arată culmea sumeţiei sale in *galopul hromatic*.

Cu un cuvênt Liszt este de admirat atât in sunare cum şi in desvĕlirea unei puteri invingĕtoare şi pornirea unei furii de acel fel că se pare că instrumentul are să se sfarme in ţanduri, atunci artistul, mai puternic decât el insuş, infrĕnează şi imblânzeşte a sa pornire, incât deodată,

şi fără sgălţiitură nici opinteală trece la amĕnuntul de delicateţa cea mai aleasă şi a unei perfecţii din cele mai graţioase.

Prin asemene mijloace Liszt insuşeşte pianului sunete şi efecte armonioase, care până acum s'a socotit neputincioase. El a inapoiat şi a păşit preste marginile putinţei. El are cu temeiu meseria ştiinţei sale, şi ştiinţa meseriei sale, in a căreia a ajuns gradul cel mai inalt. Pe virful fiecăruia din degetele sale este căte un suflet de foc şi de armonie care se incunoştiinţează la fiecare freamĕt a coardei sale, prin care tulbură in adăncul inimei noastre, simţirile cele mai ascunse şi cele mai inalte. Sunarea lui este o inluminare răpede, o surprisă, o imbătare necontenită. Ea este cea mai frumoasă realisaţie a idealului, un deplin triumf a geniei asupra materiei. De aceea nimeni se va mira că popoarele se mişcă la apropierea sa, ca la apropierea unei mari intimplări, pentrucă ele au presimţit că acest representant a esteticei le aduce lumină şi plăcere.

Aşa dar să ne grăbim de-a aplauda, să dăm cununi acestor fărmecători omeneşti, căci triumful lor este foarte răpede. Imperia lor este brilantă, dar trecĕtoare ca un vis. Hărtia, pănza, marmora, metalurile ţintesc celelalte capdopere a artelor frumoase, remăind ca moştenire pentru admirarea popoarelor viitoare, dar oarecum să se statornicească sunetele, acestea uşoare şi brilante, fluturi a armoniei care abia născute, sboară la cer ca cum păměntul ar fi nevrednic de a le păstra? Ce ne remăne despre dinsele? Un suvenir minunat, dar carele amar, se şterge!

„Aşa surisul se curmă
„Aşa moare făr' a lăsa urmă,
„Cântul unei paseri din pădure.

Mai adaoge că artistul bine s'a ajutat de instrument, incăt toate au conlucrat a face din acel concert, minutele cele mai plăcute şi ferice ce se pot intilnì in viaţă".

Cel al treile concert a avut loc in 11 Ianuarie in tea-

trul cel nou(1) la care a asistat şi Măria Sa Domnitorul. Eată ce găsim in Albina Românească despre acest concert in limba română şi franceză(2): „Ştirea sosirii acestui artist in Iaşi, a adunat de pe la ţinuturi un mare număr de doritori de a-l auzì. Efectul minunat ce au produs cele două concerte, au intrunit la 11 a curgătoarei luni (Ianuarie) in teatrul nou, pe toţi acei cari au putut căpăta bilete de intrare, şi astă sală infăţoşa o vedere interesantă in privirea felurimii societăţii, toată insă insufleţită de acelaş sentiment de entusiasm.

La a sa venire Liszt s'a primit cu o detunătură de aplause şi cu o ploaie de flori şi de cununi. După sunarea piesei dintăi, se arătă in fundul teatrului, busta sa, ce fù modelată in pripă de d. A. C.... amator de sculptură, care bustă se incunună de o damă in miljocul aplaoselor şi a aclamaţiilor necontenite, pe cănd i se presentă şi poesiile compuse pentru el şi pe care mai jos le impărtăşim.

Uvertura cea nouă, compusă pe teme moldovene, de d. A. Flehtenmaher, a produs efectul cel mai frumos, publicul intru cunoştinţa meritului ei, a cerut-o a se suna ăncă odată care cu atăta a fost mai de laudă, că astă manifestaţie se făcù in fiinţa marelui maistru, carele de asemene au invrednicit de laude, pe junele nostru compatriot.

Spre incheere d. Liszt a făcut improvisaţii brilante pe tema horei şi a uverturei moldovene, şi prin asta a dat o mărturisire solenelă, care i s'a făcut atăt in public, cum şi in particular de societatea publicului nostru".

Eată şi versurile de care s'a vorbit mai sus:

LUI LISZT

La concertul dat in Iaşi pe teatrul nou in 11 Ianuarie 1847

Sonet.

Din cea zi de cănd Orfeos, mărit zeu de armonie,
Pe-alăuta 'ncăntătoare ţermul Tracic resuna,
Şi in extazul simţirii, fiare, codri şi pirae
Prin virtutea melodiei imblănzea şi fărmeca,

1) Deschiderea teatrului nou a fost in 22 Decembrie 1846. Acest teatru a ars desăvirşit in 17 Fevruarie anul curent.

2) Anul 1847, pag. 17.

Nu sunase până astăzi în a Istrului cămpie,
Mai puternic vers de-acela ce produce lira ta,
De-unde nevĕzutul Demon, un riu varsă de magie,
Preste inimile noastre ce's răpite'n unda sa.

De ai trece'n altă lume ca să'nvii pe Euridice,
De-ai plutì, nou Argonauta, cătră Colchos fabulos
Pe furtun'ai înfrĕna-o și pre Tartar a-i supune.

Dar menirea ta-i mai naltă, a ta soartă-i mai ferice,
Pronîa prin a tale-organe imnul cel armonios
Care ăngeru'n cer cântă, pre pămĕnt va să resune!

G. ASAKI.

Cu mâna ta răpit-ai din ceruri armonia,
Cu geniu-ți pămĕntul întreg ai încântat.
Un ânger sau un demon ți 'nalță măestria
Și numele tĕu lumea sburând, a'nconjurat.

Sub degetele tale, lemnu'nviat suspină,
S'aprinde ura, ferbe, zefiru-i mai senin,
Fioru-i mult mai rece, murmuru-abia se'ngână,
Și valul care muge s'aude-apoi mai lin.

Tu dai durerii lacrimi, amorului plăcere,
Părerii amăgire, speranței un suris,
Tu dai și rugii sfinte căldură, tămăere,
Tu dai singurătății un dulce dorit vis.

Cântarea ta-i minune, ear coarda-ți metalină
In mistica-i vibrare cu totul ne-au răpit,
Și inimă și suflet pe tine te închină
Ți-i tributară lumea când ea te-a auzit.

A coardei tale sonuri sunt perle melodioase,
Sunt raze de lumină pe care le descrii,
Prin ele simț natura cu mult, mult mai frumoasă,
C'armonia ei toată în mâna ta o ții.

D. GUSTI.

După aceste Liszt fiind invitat sara la boierul Alecu Balş, acesta chemă şi taraful de lăutari a lui Barbu, spre a arăta lui Liszt ce soiu de musică era obicĭnuit in Moldova.

In ziarul francez, „La vie Parisienne“ sub direcţia lui Marcelin. Paris 1874, No. 48 din 28 Noembrie, găsim următoarea descriere interesantă despre impresia pe care taraful lui Barbu lăutarul facù asupra marelui musicant. „Aceştia erau ţigani din Iaşi şi căpetenia lor se numea Barbu lăutarul.

Toţi purtau anterie mari strinse la pept, legate cu brăe, cu căciuli de piele de miel şi opinci. Pletele lor lungi şi groase le cădeau pe umere; căpetenia lor Barbu era bĕtrăn, barba sa căruntă impărţită in douĕ cădea până la pept, şi sub căciula ce acoperea fruntea sa se vedeau strălucind ochii sĕi plini de inteligenţă şi vioşie.

Când intrarĕ in casă, toţi puserĕ mâna la pept, şi se inchinarĕ până la pământ, li se dădù apoi şampanie.

Alecsandri dădù semnalul, şi Barbu intorcĕndu-se la taraful sĕu, făcù semn cu degetul şi o stranie armonie isbucnì in sala cea mare şi resunătoare.

Instrumentele lăutarilor se compuneau din o violină un naiu şi o cobză un instrument cu coarde pentru acompaniament şi care seamănă todeodată şi cu mandolina.

Barbu puse să se cânte un marş naţional, după aceea boierii entusiasmaţi aruncau galbeni in paharul sĕu zicĕndu-i:

— Bea Barbule, bea! şi bĕtrânul lăutar inghiţea totodată şi galbenii şi vinul, căutând a ţinea in gura sa galbenii ce-i scotea apoi, după ce-i săruta cu sfinţenie.

— Ascultă, Barbule ii zise Neculai Sturza, cântă-ne „Tu imi ziceai“. Barbu se inchină până la pământ, şi taraful incepù a cânta: „Tu imi ziceai odată“, un cântec lin, melancolic şi cam selbatic necontenit in ton minor, şi pe care lăutarii il cântau cu un accent particular şi propriu modului lor de executare. Cei doi lăutari insărcinaţi cu acompaniamentul cântau singuri bătĕnd coardele cobzelor cu

o peniță, acele dulci cuvinte a romanței atât de cunoscute in România, ce incepe astfel: „Tu-mi ziceai odată....“

Apoi după cântec sub avêntul unui entusiasm cu totul artistic, Barbu se cufundă intr'un cântec țigănesc, intr'adevĕr minunat. Liszt asculta și nu zicea nimic. Sub influența acestei scene mărețe, ce avea inaintea ochilor sĕi, el asculta cu sfințenie pe acești artiști ambulanți cari nici nu știu ce este musica și care o găcesc. Este cu neputință de-a se descrie cu cătă simțire și isbucnire trăgeau cu arcușul; notele ascuțite ale naiului acopereau aria gravă, și cântecul larg făcênd să reeasă plângerea sa regușită și stridentă.

In musica aceasta sunt țipete de mâhnire, isbucniri nebune, melancolice ale pustietăților, cântecul este susținut de un acompaniament monoton al cobzei și infrumusețat din timp in timp prin o frază cântată, o singură frază care se oprește deodată, și revine la oarecare interval, spre a arunca in această stranie musică, selbaticul ei tip.

Liszt asculta mereu, răzemat pe un scaun de stejar, mânca cu ochii pe lăutari, și une ori nervii lui simțeau sguduituri cari se oglindeau pe fața sa cea iscusită.

Când ultimul acord se auzì, el își apuca mânile și peptul sĕu apăsat avù un suspin de ușurare.

— Ah! cât e de frumos! zise el.

Toți boierii bătură din palme, Liszt luă din buzunarul sĕu un pumn de galbeni și turnându-i in paharul lăutarului, ii zise: Să bem amêndoi, lăutarule!

Amêndoi ciocnirĕ paharele. Liszt era atât de impresionat, incât tremura când deșertă pe al sĕu.

In fundul sălei boierii deprinși cu aceste curioase melodii, vorbeau intre dinșii, punênd după fiecare bucată câțiva galbeni in paharul minunatului lăutar.

După câteva momente Liszt se sculă, și indreptându-se cătră lăutar, ii zise: Barbule, m'ai făcut să cunosc musica ta; am să te fac să cunoști pe a mea.

Bĕtrânul lăutar drept respuns, puse mânile la pept, și se inchină până la pământ.

Liszt se puse la clavir in mijlocul unei tăceri ce se făcù deodată. Lăutarul cu scripca in mănă, asculta cu luare aminte fără a perde din vedere pe tainicul musicant.

Liszt incepù cu un preludiu, apoi sub imboldirea inspiraţiei lui extraordinare, şi a incordării nervilor sĕi, improvizà un marş unguresc, a cărui cântec larg şi melodios domina mereu in mijlocul arpegiilor, trilurilor şi greutăţilor inspăimântătoare cu care impodobea cântecul sĕu. Apoi insufleţindu-se, imbătat de melodie cu faţa sa galbenă şi caracteristică şi cu capul dat inapoi, cu ochii pe jumĕtate inchişi, mergea dela un capĕt al clavirului la celălalt, făcea să curgă din degetele sale o ploaie de mărgăritare cari veneau cu incetul să se contopească in intăiul motiv; degetele sale cu o răpeziciune de necrezut alergau pe clavir, făcĕnd să se audă notele metalice, spre a revenì mereu la acel cântec dela inceput, mare, magistral şi trist ca un cântec de organ.

Era in adevĕr prea frumos. Niciodată Liszt nu se urcase la o aşa inălţime; boierii ascultau fără a pricepe ceva, lăutarul insă pricepea; mănca cu ochii pe cel ce cănta, nu perdea nicio notă, şi fisionomia sa era straniu mişcată in tot timpul acestei strălucite improvizări.

Liszt se sculă in mijlocul aplauselor frenetice ale adunării. Barbu lăutaru, se duse drept la dinsul şi dăndu-i la rândul sĕu un pahar cu şampanie, ii zise romăneşte: la rândul meu stăpăne, te rog să bei.

— Paharele se ciocnirĕ din nou.

— Barbule lăutar, ii zise Liszt, ce zici de această melodie?

— E aşa de frumoasă stăpăne, ii respunse bĕtrănul lăutar, că, dacă-mi dai voe, am să mĕ incerc să ţi-o cănt şi eu. Liszt zimbì cu un aer de neincredere, făcĕnd semn cu capul că primeşte.

Lăutarul se intoarse către taraful sĕu şi după ce puse scripca la gât incepù a cănta marşul unguresc.

Nimic nu fù uitat, nici trilurile, nici arpegiile, nici variaţiunile cu notele repeţite, nici acele adorabile treceri

din semi-ton in semiton, care-i sunt atăt de obicĭnuite pentru a revenì la intăiul sĕu motiv. Barbu lăutar cănta cu amĕnunţime pe scripca sa toată improvisaţiunea pianistului, ce asculta inspăimăntat opera ce cu un moment mai inainte o căntase pe clavir pentru intăia dată şi pe care poate o şi uitase.

Taraful sĕu il urma cu precisiune, observănd nuanţele şi uităndu-se drept la Barbu carele mergea cu cântecul inainte, străpungĕnd inima lui Liszt.

Cănd se sfirşì cântecul, Liszt se sculă deodată şi mergĕnd drept la bĕtrănul Barbu, il sărută călduros, apoi luănd după vechiul obiceiu paharul cu şampanie, il intinse, zicĕndu-i: bea Barbule lăuţar stăpănul meu. bea, căci D-zeu te-a făcut artist şi tu eşti mai mare decăt mine"!

In 15 Aprilie, Raul Schuster pianist din Viena dă un concert in teatrul nou. Eată ce găsim in Albina Românească despre el(1): „Publicul era compus din elita doritorilor musicchiei instrumentale, intre care se afla şi M. S. Doamna. Talentul d-lui concertant s'au vederat din cele insemnate, incăt prin ghibăcia şi gustul sunării, mai ales in *Serenata erotică* şi in *Capriciul din Somnambula*, au secerat mănoase aplausuri".

In luna Octomvrie flautistul Foltz, din Neapole, membru al mai multor societăţi filarmonice, a dat două concerte unul in zioa de 23, in sala vornicului I. Ghica, şi altul la teatru in zioa de 30. Cetim in Albina Românească că: „Sinior Foltz avù prilej de-a incănta şi de-a aduce in mirare inalta nobleţă prin talentul extraordinar, puterea şi dulceaţa sunetului care insuşim a-l inălţa la gradul celor intăi flautişti".(2)

In zioa de 29 a aceleiaşi luni, a avut loc concertul dat de renumita pianistă Sofia Bohrer, in saloanul vornicului I. Ghica. Eată ce cetim in Albina Românească despre acest concert(3): „Ăncă plină de suvenirul lui Liszt, socie-

1) Anul 1847, pag. 120.
2) » » pag. 351 şi 387.
3) » » pag. 359.

tatea aşteptă să audă un echo al acestui mare artist, reprodus pe piano de o junǎ demoazelă, a căreia fericite talente aveau de-a se desvolta şi a sporì cu anii. Dar cine poate descrie răpirea şi mirarea generală când astă artistă, de natură delicată insuflată de zeul armoniei, se impărtăşea de-a lui putere supranaturală, şi din acel instrument scotea melodii cereşti, sunete de duioşie şi acele a patimilor intăritate, urzite de cătră genii musicale? Aplaudările au fost aşa de vii ca şi plăcerea, şi mademoazela Bohrer cu dreptul poate a se impărtăşì de lauda triumfului menită pentru artiştii cei mari.

Piesele cari pe vioară a sunat d. Bohrer, părintele artistei, vederează talentul său de compunător şi de executor foarte plăcut".

In luna următoare Noemvrie Sofia Bohrer, mai dă încă două concerte, unul in zioa de 4 in salonul vornicului Iacovachi Paladi, ear altul in zioa de 10, in sala teatrului.(1)

In anul 1848 nu găsim in foaia timpului decât două concerte date de pianistul improvisator Seymur Schiff din Londra, cel intăiu in zioa de 3 Ianuarie in salonul logofătului Teodor Balş, şi cel al doilea in 5 Februarie in salonul vornicului Iacovachi Paladi.

Despre cel intăiu concert, eată ce scrie Albina Românească(2): „Acest artist elev al faimosului Hummel şi moştean al talentului său de improvisaţie a cântat in fiinţa Inălţimii Sale şi a cei intăi nobleţe. După ce a executat piesele cele mai frumoase cu mare talent apoi i s'a dat pentru improvisaţie trei teme trase la sorţi, adecă marşul din *Robert le diable*, un cântec moldovan şi cugetarea cea de pe urmă a lui Weber. Varietatea ideilor, fiecare după stilul acelor compuneri, puterea şi graţia execuţiei au incântat pe auditori şi au incununat pe d. Schiff cu laudele Inălţimii Sale şi cu vii aplaudări ale adunării".

In anul 1849 Octombrie 9, a fost o serată musicală

1) Albina Românească, anul 1847, pag. 362 şi 366.

2) Anul 1848, pag. 13 şi 37.

in salonul vornicului P. Mavroieni, dată de artiştii operei italiane din Odesa, Siniora Boccabadati-Francoluci, Siniorii Donati şi Francoluci.(1)

In luna următoare Noemvrie, renumitul violoncelist Kossowski a dat două concerte, cel intăiu in zioa de 8, in teatru, ear cel al doile in zioa de 22, in sala vornicului P. Mavroieni. In foilotonul din Albina Românească găsim următoarea dare de seamă despre cel intăiu concert: „Acest instrument (violoncelul) a căruia acorduri străbătătoare, in atăta se asemănează cu glasul omenesc, au reprodus, sub arcuşul cel incăntător a d-lui Kossowski, tănguirile impătimite şi duioase a lui Edgar din Lucia de Lamermoor, cu un adevĕr şi un sentiment care au pĕtruns pe auditori de extaz şi de admirare, ear fantasiile sale asupra Carnavalului de Veneţia, au mai inălţat meritul acestei faimoase compuneri, prin varietatea sunetelor şi armonia care cu atăta măestrie au ştiut să estragă din instrumentul sĕu. Toată producerea sa, publicul deplin a apreţuit prin unanime şi repetate aplaudări. D. Kossowski păşeşte pe calea lui Romberg, Rode şi Batta, dar fiind mai june poate să ajungă mai departe decăt acei mari artişti.

Sunt mai mult de 40 de ani, de căud faimosul Romberg au incăntat pe locuitorii din Iaşi, sunând variaţiile pe aria moldovană: *Mititica*, ce se preţueşte intre a sale mai bune compuneri. Noi am fi recunoscĕtori d-lui Kossowski, de ar inavuţi a noastră musică naţională prin de asemene product al geniului sĕu."(2)

In anul 1850 Mai 7, d-ra Goldberg căntăreaţa, dă un concert in saloanele d-lui logofĕt T. Balş. Eată ce cetim in Gazeta de Moldova despre acest concert(3): „Demoazela Goldberg, căntăreaţă insemnată au deschis şirul plăcerilor prin o dimineaţă musicală.

Nobleţa şi doritorii aleşi au fost faţă şi prin aplau-

1) Albina Românească, anul 1849, pag. 341.
2) Loc. cit. pag. 377 şi 390.
3) Anul 1850, pag. 129.

dări au preţuit metoda cea frumoasă italiană, puterea şi expresia cântului a demoazelei Goldberg. D-nii Şwarzenberg şi Schaeffer ce au conlucrat la ist concert prin mai multe piese executate pe piano, au complectat plăcerile acestei dimineţi musicale".

In aceiaşi lună, a avut loc in sala teatrului trei concerturi date de d-na Cuzzani şi d-nii Marini şi Foltz. Cel intăiu in zioa de 13, al doile in zioa de 20 şi al treile in zioa de 27. Despre acest din urmă concert găsim in Gazeta de Moldavia următoarele amĕnunţimi in limba română şi franceză de Jules de la Chapelle (1): „Siniora Cuzzani a căreia talent şi metod infăţoşează atăta perfecţie, producĕnd cu atăta puritate tonurile in notele cele mai nalte, cari incep a lipsì in octavul de jos, a cântat minunat de bine, Cavatina din Beatrice di Tenda, care cere atăta expresie cât şi sentiment. Glasul ei exprima foarte bine impătimirea, şi se adăpta cu o uşurinţă minunată la cele mai sumeţe cadenţe care sunt totdeauna mai plăcute.

Insă ceeace deosibeşte pe Siniora Cuzzani, este puterea de intonaţie, acea precisitate cu care apucă notele cele mai de sus, in cea mai brilantă manieră.

Sinior Marini, s'a deosebit precum totdeauna prin energia cântecului sĕu, insuşire neapărată spre a inlătura neinedemănarea ce infăţişează o sală atăt de puţin favorabilă pentru desvĕlirea glasului şi a instrumentaţiei.

Cavatina din *Lucrezia Borgia* pe care a executat-o cu multă nimerire, a adus repetate mărturisiri de mulţumirea publicului.

Sinior Foltz s'a insemnat prin tonurile ce le produce dintr'un instrument atăt de nemulţămitor precum este flautul. Cântecele româneşti executate de d-sa cu variaţii, a cărora greutate vederează talentul sĕu, a deşteptat simpatia publicului. Aria cea de pe urmă mai virtos s'a ascultat cu o nespusă plăcere; fiindcă in momentul când flautul suna variaţii compuse din un adevĕrat deluviu de note, clavirul

1) Anul 1850, pag. 159.

reproducea tema in adagio, şi aşa această intregime forma o armonie atăt de caracteristică, că neştine ar fi crezut a fi la ţară, ascultănd ecoul unei serbări cămpene naţionale.

Rondo din Lucia merită a fi insemnat ca partea cea mai strălucită a acestei soarele.

Glasul şi flautul cănd schimbănd, cănd impreunăndu-se, făceau a picura una după alta notele de-o dulceaţă incăntătoare.

Să mai adăogim că aceşti aleşi artişti avuse norocirea de-a găsi pe unul din cei intăi acompaniatori, pe domnul Schaeffer, care este menit de-a atrage oare cănd luarea aminte a lumei artistice; acesta indeplinea pe căt se putea lipsa orchestrului. Răpedele schimbări, transpositii, nimic nu-l impedeca; el are dinaintea sa partitura orchestrului, şi dintr'insa improvisează după maniera sa un acompaniament, carele atăt pe executanţi căt şi pe auditori impăca totdeauna.

Aplausurile n'au lipsit acestor artişti, plini de merit, şi aceste nu li s'au dat decăt cu toată dreptatea".

In 30 Decembrie acelaş an, a avut loc concertul dat de d-ra Carolina Kolinska in casele d-lui Vornic C. Sturza. In Gazeta de Moldavia cetim următoarele[1]: „Cu toate ocupaţiile şi ingrijirile, ce absorbeau fiecare minută din ajunul anului nou, nobleţa aleasă şi amatorii prin un numeros concurs au vederat atăt gustul pentru musica vocală cum şi sentimentele de ospitalitate pentru străini, prin care atăta se deosibesc locuitorii capitalei noastre, şi despre care mademoazela Kolinska nesmintit că se va felicita. Juna căntăreaţă, ajutorată şi de talentele d-lui Kremser, Pollak şi Schwarzenberg, au intrebuinţat toate mijloacele sale pentru de-a mărturisi a ei recunoştinţă, prin executarea pieselor celor mai frumoase, ce au meritat aplausurile repetate a societăţii, şi de care s'au impărtăşit şi d-lor artiştii conlucrători a concertului. Deşi versul mademoazelei Kolinska nu are diapasonul faimoaselor căntăreţe: Tadolini, Garcia-

1) Anul 1851, pag. 5.

Viardot şi Lagrange, care au incăntat pe public de căte ori resunau, totuş, metodul, ruladele şi mezza-voce a M. Kolinska sunt frumoase şi chiar italiene. Cu toată nemerirea cu care a făptuit astă artistă, noi cutezăm a expune opinia noastră, că nu s'ar cuvenì să aleagă piese atăt de grele precum sunt: Cavatina din Ernani şi valsul lui Beriot, compus pentru nemuritoarea Malibran, căci in acest veac ipercritic am ajuns a pretinde lucruri supranaturale.

Pre lăngă M. Kolinska, d. Kremser nu puţin a contribuit spre succesul soarelei, prin un sunet melancolic a arcuşului carele ar merita aprobarea lui Ernst şi a lui Vieuxtemps. D-nii Polak şi Schwarzenberg au desvĕlit talentul lor. Cel intăiu in executarea unui potpuri a danţurilor naţionale, ear altul, acompaniănd ca un adevĕrat maistru pe piano pe concentantă".

In anul 1851, luna Aprilie, renumitul violonist Eduard Frankenstein, a dat trei concerte din cari două in sala vornicului C. Sturza, intăiul in zioa de 12, al doile iu zioa de 18, ear cel al treilea in zioa de 29, in sala teatrului, despre care eată ce ne spune Gazeta de Moldavia(1): „După Artôt şi Liszt, cari au incăntat auzul nostru, d. Frankenstain ce au strălucit la St. Petersburg alături cu Kontski şi Neruda(2) cea minunată, nimeni din artişti, n'au produs un asemene entusiasm in publicul nostru, nici au cules mai multe probe de admirare de cum acest fiu a Varşaviei, au electrizat prin a sa vioară, prin a lui Pizzicato(3) minunate şi a lui acorduri indoite mai ales in Carnavalul de Venezia şi in Mazurca lui Konstki. Pre lăngă aplausele repetate după fiecare piesă, la incheerea concertului au ploat asupra eroului musical cununi de flori şi de buchete, ca o expresie de recunoaşterea generală a meritului acestui june artist".

---

1) Anul 1851, pag. 139.

2) *Neruda*, o jună din Boemia ca de 13 ani, suna amu vioara cu un talent care minește se intreacă pe toţi vioriştii din lume. *[Nota Gazetei]*.

3) Pizzicato termin tecnic italian (pişcat) inseamnă sunetul ce produce sunătorul pişcănd coarda vioarei. *[idem]*.

In 13 Noemvrie, distinsul violonist A. Arnstein(1), dă un concert care a incântat publicul prin precisiunea jocului său şi prin dulceaţa şi expresiunea sunetelor ce producea pe violină.

In luna următoare Decembrie in 23, renumitul violonist Apolinariu de Kontski(2), dă un concert in sala d-lui N. Mavrocordat la care a asistat şi Domnitorul cu familia sa. Deosebitele produceri ale d-lui Kontski ne spune Gazeta de Moldavia „s'a incununat de un succes deplin, şi au respuns la inalta reputaţie ce au propăşit pe acest artist, vrednic elev a lui Paganini".

In anul 1852, Aprilie 15, a avut loc concertul dat de renumitul violoncelist Servais, in saloanele logofătului Costachi D. Sturza. Toate bucăţile ce a executat a fost compuse de el; amintim din ele următoarele: Suvenir de Spa, Fantasie pe Barbiere de Sevilia, Nunta ţărănească polonă, Carnavalul de Veneţia, Concertul militar.

Acest mare artist poseda o tecnică şi o acurateţă insemnată, şi prin expresiunea jocului său a lăsat o amintire neştearsă şi o vie impresiune in public.

In aceeaşi lună 29 Aprilie, Christian Kellerman violoncelist de cameră a Regelui de Danemarca a dat un concert in sala d-lui logofăt C. Sturza. Eată ce găsim in Gazeta de Moldavia (3) despre acest concert: „Artistul au adeverit şi la noi cele care, după a sa reputaţie, avem drept a aştepta. Auzitorul numeros compus din inalta nobleţă şi de amatori au apreţuit după cuviinţa geniului musical, carele ştie a insufla instrumentul cu sunete atăt de puternice pre căt duioase.

„*In scena Sviţera*, compusă de concertant, arcuşul său a imitat in un mod vrednic de mirare sunetul clasic a buciumului Alpilor, carele ca un eho, au resunat in toate inimile. Aria faimoasă a Franţei de amează, numită „Ro-

1) Gazeta de Moldavia, anul 1851, pag. 358.
2) Născut in Varsovia la 23 Octomvrie 1823.
3) Anul 1852, pag. 129.

manesca“ (Românească) pe care tradiţia musicală au păstrat acolo de 400 ani, avênd o mare asemênare cu numele şi cu versul poporan a ţărilor noastre, au produs un efect ne aşteptat. D. Kellerman au incheat concertul prin variaţii asupra temelor Moldovene care, ca şi celelalte cu vioşie fură aplaudate. D-nii Pollac şi Flehtenmaher au cooperat la acest concert.“

In luna următoare Mai in 5, d. Kellerman dădù al doile concert la teatru, şi avù un succes din cele mai mari.

In 14 a aceleiaşi luni Mai, avù loc, in saloanele vornicului N. Milo, concertul dat de violonistul Ladislau Izytzki dela Cracovia.

Acest artist ne spune Gazeta de Moldavia(1): „Este poet elegiac pe vioara lui care improvisează şi-şi exprimă cu mare căldură temele cele melancolice a muntenilor sĕi compatrioţi. El executează şi pe monocordă (pe o strună) piese de ale faimosului Paganini, şi chiar proprie, cu o putere şi sentiment ce cu drept s'a apreţuit de auditorii competenţi prin aplaodări intusiastice“.

In 19 Noembrie, violonistul Eduard Frankenstein, cunoscut publicului Iaşan prin concertele sale date in anul 1851, a dat un concert in saloanele d-lui logofĕt Constantin Sturza, care a avut un succes strălucit.

In luna următoare Decembrie in 18, mai avù loc şi un alt concert interesant la teatru dela opera italiană prin faptul că, pentru prima oară un fiu de boier moldovan, indrăsnea să se arate pe scenă cu scripca in mănă, lucru pe care societatea deatunci il credea potrivit in ţară, numai pentru ţigani şi pentru străinii ce veneau să ne visiteze.

Acest intăiu artist român eşit din rândurile societăţii a fost Gheorghe Burada, fiul defunctului vornic Teodor Burada, care el insuş cultivase cu mare pasiune musica, după cum am arătat mai sus.

Bucata pe care o execută Gh. Burada fù concertul op. 16, de Beriot cu acompaniment de piano. Această bucată fù inter-

1) Anul 1852, pag. 142.

calată intre acte la representaţiunea operei Linda di Chamonix, dată in beneficiul primadonei Brambila. Tĕnĕrul artist moldovan, fù foarte bine primit de public, cu toate că asemenea inovaţiune i se părea cam stranie.

In anul 1853, Martie 30, a fost concertul dat de violonistul *Mincus* din Viena, cu concursul d-nei Luiza Vasquetti primadona dela opera italiană care se afla in Iaşi; d. Mincus a executat cu ghibăcie şi cu o dulceaţă insemnată mai multe bucăţi grele, ear d-na Vasquetti a secerat nenumĕrate aplause dela public care a apreţuit vocea şi talentul ei.

In luna următoare Aprilie 28, a avut loc in saloanele consilierului de colegie de Giers, actualul ministru de externe al Rusiei, atunci consul al Rusiei la Iaşi, concertul dat de surorile Sofia şi Isabela Dulken din Londra. Eată ce ne spune Gazeta de Moldavia, despre acest concert(1): „D-la Isabela, a executat arii Austriene, suvenire de Linda di Şamuni şi de Lucia de Lamermoor pe *concertină*, frumos instrument nou, pe care cu o graţie şi ghibăcie vrednică de mirare şi din care in a ei inspiraţie face a se respândì armonii incăntătoare. D-la Sofia, in execuţia fantasiei cei mari din Lucreţia Borgia, in studiile lui Şopen şi Talberg, şi in The Canary, de a ei compunere, s'a inălţat la gradul acei intăi pianiste, plină de putere, de răpejune, de expresie şi de graţie. Auzitorul, astă dată puţin numeros, n'a pregetat a mărturisì prin aplaosuri repetate a sa adăncă admirare pentru geniul şi graţiile acestor june virtuoase".

In luna următoare Mai 3, surorile Dulken, dau un al doile concert in saloanele d-lui logofĕt Constantin Sturza; ele au secerat aplause şi au lăsat suvenire plăcute intre cunoscĕtorii şi admiratorii adevĕratului talent.(2)

Surorile Dulken după cererea generalĕ au mai dat un al treile şi cel de pe urmă concert, in 7 Mai, tot in saloanele d-lui logofĕt Costachi Sturza şi au dobăndit acelaş succes strălucit ca şi la celelalte concerte.

1) Anul 1853, pag. 137.
2) Gazeta de Moldavia, auul 1853, pag. 140.

In anul 1854, Fevruarie 13, avù loc serata musicală dată in saloanele d-lui Petre Mavroieni, ministru lucrărilor publice, de d-na Maria Petri cântăreaţă, cu concursul d-lui E. Hübsch. Atăt d-na Petri căt şi d. Hübsch au secerat aplause bine meritate dela public, care au apreţuit chipul şi măestria cu care aŭ executat bucăţile, lăsănd un suvenir plăcut publicului Iaşan.

In 25 Aprilie acelaş an, avù loc un concert in sala teatrului vechiu de pe piaţa Primăriei (care astăzi s'a dărămat) dat de fraţii Constantin, Mihail şi Teodor Burada, cu ocasiunea representaţiunei teatrale ce se dădù in beneficiul capelmaistrului teatrului naţional Paul Hett şi a actorului C. Mogăldea. Afişul din timpul acela ne arată bucăţile executate; ele sunt: Al 6ª arie variată de Beriot, executată pe violină de Teodor T. Burada. Mare fantasie de salon pentru patru măni pe motive favorite din opera Ernani, de F. Waldmiler, executate pe piano de fraţii Constantin şi Mihail Burada. Fantasie pe motivele operei Straniera de Bellini, de Thalberg, executată pe piano de Constantin Burada.

In anul 1855, Noemvrie 25; a avut loc concertul dat de fraţii Raschek, in saloanele d-lui P. Mavroieni, ministru de finanţe.

Eată ce găsim in foaia *Steaoa Dunării*, despre acest concert(1): „Aceşti mici virtuoşi, (toţi la un loc abia numĕră 55 ani) sunt cu toţii nişte copii miraculoşi in adevĕratul sens al cuvĕntului. Trebue cineva să fi auzit această treime musicală, pentru ca să creadă la atăta cultură şi perfecţie cătă au desvĕlit fraţii Raschek (doi fraţi şi o soră), care ne surprind şi ne fac să vedem lucruri nemai auzite; amĕndoi băeţii şi mica Sofie cănta din violină, cu toate aceste lui Victor ca celui mai mic, i se cuvine o preferinţă necondiţionată. El a executat o bucată de Beriot, cu o fineţă care au fost remunerată de cătră onorabilul auditor, cu cele mai entusiastice aplaosuri. Bucata *Perpetuum mobile*, se poate privì ca non plus ultra a perfecţiunei musicale a acestor virtuoşi".

1) Anul 1855, pag. 108.

In anul 1856, Martie 17, a avut loc in teatrul naţional un concert, dat de fraţii Teodor, Constantin(1) şi Mihail Burada, in beneficiul profesorilor lor Paul Hett şi Constantin Gros.

Dintre bucăţile executate notăm: Fantasia brilantă „Ma Celine“ de Hauman cântată pe violină de d. T. Burada, *Tribut a l'Amérique* executată de d. M. Burada şi „Le fou“, de Kalkbrenner, executată de C. Burada, amăndouĕ aceste bucăţi pe piano.

In anul 1856, Mai 18, a avut loc concertul flautistului Adolf Terschak, in saloanele vornicului N. Milo, cu concursul d-rei Roth şi a fraţilor Teodor, Canstantin şi Mihail Burada. Eată ce găsim in Gazeta de Moldavia(2) despre acest concert: „Cele intăi sonuri a *Sirenei*, capriciu original executat de d. Terschak, a fost aţintit luarea aminte a auditorilor prin limpezirea, expresia şi dulceaţa executării, şi acest interes treptat a sporit prin *Serenada* şi *the Remembrence*, (suvenirul), a căruia armonie magică abia a putut infrĕna impetul manifestaţiei de entusiasmu general şi de admirare care au incununat talentul acestui artist insemnat.

Căţiva amatori au mai conlucrat către succesul acestei

---

1) Născut in anul 1841, Februarie 1, mort in 1857, Septembre 27. Despre moartea lui eată ce găsim in Gazeta de Moldavia anul 1857, pagina 270: «Artele frumoase precum şi alte arte liberale s'a practicat in Moldova numai de străini ca un obiect de speculaţie. Damele erau cele intăi care s'au emancipat din acest prejudeţ şi abia la inceputul secolului s'a introdus in Iaşi acel intăiu piano. Junimea a intărziat până in zilele noastre a lua arcu ul in mănă, considerănd sunarea vioarei ca o meserie de ţigan, destinată numai de-a desfăta pe alţii. Civilisaţia modernă au făcut a se naşte noue gusturi şi interese, şi noi avem, deşi un mic numĕr, artişti amatori păminteni, pictori, musicanţi, dar chiar numĕrul lor acel mărginit face simţitoare perderea a unuia dintre dinşii, drept care să insoţim arta, azi tănguirea noastră cu aceea a amicilor de artele frumoase, care plăng moartea prea timpurie a fiului D-lui postelnicului Burada. Junele Constantin unul din patru fraţi carı toţi cultivează musica era virtuos pe piano, şi talentul sĕu ii reserva un frumos viitor. Abia de 17 ani acest june artist a reposat după o grea pătimire, şi ca militar companionii sĕi de arme i-au pregătit o frumoasă inmormĕntare.

2) Anul 1856, pag. 157, vezi foaia *Zimbru* acelaş an, No. 108.

serate, juna demoazelă Roth, care acompania pe piano, au plinit a ei sarcină, in modul cel mai mulţumitor, şi talentul ei musical, dese ori au tras-o din rolul ei cel subordinat spre a-i prochema aplaodări".

In anul 1857, Septembrie 10, avù loc in teatrul cel mare concertul dat de L. Wiest, cu impreună lucrare a celor intăi artişti ai Capitalei noastre, ne spune, Gazeta de Moldavia; eată şi darea de seamă ce ea conţine: „Alegerea din propriile sale compuneri şi a lor execuţie, semnalează geniul compuitorului şi ghibăcia executorului, carele a ştiut să dea la toate notele expresia sentimentului ce insuş şi-au dictat. Arcuşul său face a resuna nişte acorduri magice şi se pare că transformează violinul său, in un alt instrument necunoscut, ce are puterea de-a subjuga inimile şi a le răpì expresii de admirare. Suspinurile cele delicate de flajolet, de arpegio şi de pizzicato, mărturisesc că aceste capodopere n'au trecut cu marele Paganini. Variaţiile pe ariile Române şi privighetoarea dela Olt au resunat in inimile patriotice ale spectatorilor, cari la fiecare piesă, executată de d. Wiest l'au aplaudat cu un adevĕrat impuls de admirare, şi in mai multe rănduri l'au rechemat.

Mademoazela Cleopatra Tornborg, care a cooperat in acest concert a executat pe flaut mai multe piese frumoase şi a cules semne de apreţuire de la amatorii acestui instrument".(1)

In aceiaşi lună Septembrie in 17, d. Wiest, dă un al doile concert, in saloanele consulului de Popoff, la care a asistat Principele N. Konaki Vogoridi, caimacam al Moldovii, precum şi o aleasă societate. Tot in foaia citată mai sus aflăm următoarele: „D. Wiest s'a produs in astă sară cu mai multe a sale compuneri, intre carele au brilat mai cu seamă suvenirul de Odesa, atăt prin originalitatea ariilor naţionale Rosiene, căt şi prin expresia şi ghibăcia executării care caracterisează pe acest mare artist. Societatea a manifestat via apreţuire a talentului său prin vii şi dese aplaudări".(2)

1) Gazeta de Moldavia, anul 1857, pag. 282.
2) id., anul 1857, pag. 290.

In luna următoare Octomvrie in 31, a avut loc in saloanele prinţului C. Moruz un concert dat de d-ra Cleopatra Tornborg cu graţiosul concurs al d-nelor Vivès şi Sultzer, şi a d-lui E. Arghiropol. Gazeta de Moldavia(1) ne arată că: „Demoazela Tornborg care exclusiv s'au aplicat la cultul artei Musei Euterpe, ca vrednică elevă a renumitului flautist Dorus; in deosebite piese care a executat au dat noue prube a talentului ei, după cuviinţă apreţuit şi in străinătate. Artistele operei italiene, d-na Vivès şi d-na Sultzer, in aria din *Giuramento*, au adaos o nouă floare către a lor cunună artistică. D. E. Arghiropol, deşi diletant, au cântat ca un artist aprobat, auzitorul compus din elita nobleţei şi de cunoscătorii de musică, au mărturisit a sa mulţumire prin dese manifestări cu aplausuri".

In anul 1858, Martie 25, a avut loc concertul dat in saloanele d-lui Popoff, consul al Rusiei, de către pianistul Möesmer, care se deosibeşte zice Gazeta de Moldova(2): „prin a sa delicateţă şi tot odată prin puterea de care a dat probe, in răpedea executare a *Somnambulei* lui Thalberg, pe când a sale proprii compoziţii, precum şi parafrasele cânturilor Moldovene naţionale, resuflă o amabilă poesie. D. Kremser, artist al teatrului, au cooperat la succesul acestui concert, prin două piese executate pe vioară, cu o ghibăcie insemnătoare. Societatea compusă din persoanele cele mai alese a Capitalei, au salutat talentul artistului concertant cu vii aplaudări...".

In aceeaşi lună Martie 28, d. Möesmer dă in acelaş salon, al doile şi din urmă concert. D-sa a executat bucăţi foarte grele, intre altele şi polca de concert intitulată *Möesmer-polca*, pe care a compus-o in amintirea venirii sale in Iaşi, şi a dedicat-o defunctului meu frate Gheorghe Burada.(3)

In anul 1859, Februarie 14, a avut loc concertul dat de violonistul Eduard Caudella, in saloanele d-lui Mavroieni.

1) Anul 1857, pag. 345.
2) Anul 1858, pag. 101.
3) Este tipărită in litografia Buciumului Român a d-lui T. Codrescu.

Eată ce găsim in gazeta *Patria*(1) despre acest concert: „In fantasia asupra Ernani, in aceea asupra Linda de Chamounix, și mai ales in suvenirul lui Bellini, concertantul, care a sunat cu vie expresie, au vederat că și-au insușit arcușul ușor și că pășește pe urmele renumitului său maestru. A lui secundant d. Winiarz, au cooperat cu nimerită ghibăcie. D. Caudella părinte, unul din profesorii conservatorului(2), au executat pe instrumentul cel nou *Piano-organ*, o fantasie pe Romanesca și o serenadă din Don-Pasquale, in care au desvĕlit expresia, care de mai nainte este de noi apreciată, și prin asta a adaos la succesul concertului care s'a tradus prin vii aplaudări".

In luna următoare Martie 25, pianistul Giovani Terranova dă un concert in saloanele d-lui de Popoff, consul al Rusiei. Gazeta Patria(3) ne dă următoarele relațiuni despre acest concert: „In zilele noastre, când numĕrul artiștilor au sporit in proporția cnnoscĕtorilor de musică, numai un talent superior poate aștepta un succes. Acest succes s'au constatat amu, prin intimpinarea cea mai călduroasă din partea elitei societății noastre. D. Terranova intrunește două calități rare, acea de compositor de opere, și de executor a compositiei sale, cu forța invățatei musici germane și cu expresia sentimentului italian.

Variațiile asupra Luciei și a Normei, au produs intre alte un efect extraodinar și s'au incununat de cele mai vii aplaudări".

In anul 1860, Martie 9, a avut loc in sala teatrului național un concert dat de frații Teodor și Mihail Burada in beneficiul cabinetului de fisică din colegiul național din Iași,(4) cu binevoitorul concurs al actorilor teatrului național, cari au jucat piesa „Nunta Țărănească" de d. V. Alecsandri.

---

1) Anul 1859, pag. 90.

2) A fost director și profesor la clasa de violoncel și piano de la conservatorul de musică din Iași.

3) Anul 1859, pag. 134.

4) Vezi Monitorul oficial al Moldovei din 1860, pag. 480.

Din bucăţile cari s'a cântat la acel concert şi pe care ni le arată afişul, notăm: Uvertura de d. T. Cuza executată de orchestru, Fata regimentului de Alard, Rondo rus de Beriot executate pe violină de d. Teodor T. Burada, Nocturnă de Döhler, Casta Diva din opera Norma variată pentru mâna stingă de A. Fumagali, Polca de concert de Wallace, La Straniera de Bellini de Thalberg executate pe piano de d. Mihail Burada, Uvertura naţională şi Potpuri naţional român de Gheorghe Burada, executate de orchestru.

In 21 Martie, a avut loc o serată musicală in saloanele d-lui Costică Aslan, dat de tenorul Gaetano Biundi, cu binevoitorul concurs al fraţilor Teodor şi Mihail Burada.

Din bucăţile executate notăm: Romanţa din opera „Domino noir" de Lauro Rossi, Arie din opera „Saffo" de Paccini, Arie din opera „Belisario" de Donizetti, cântate de d. Biundi, Carnavalul de Iaşi de Kremzer pentru violină executată de d. T. Burada, Grand Nocturne de H. Herz, pentru piano executat de d. M. Burada.

In luna Octombrie 26, insfirşit. cu ocasiunea unei representaţiuni extraordinare date de actorii teatrului naţional pentru solemna deschidere a Universităţii, s'au executat mai multe bucăţi musicale pe cari le găsim in afişul deatunci. Din ele notăm următoarele: Finalul din concertul al II-le de Beriot, Suvenir român de E. Hübsch, executate pe violină de d. T. Burada, „Tribut à l'Amérique" de H. Herz, Polca de Wallace executate pe piano de d. M. Burada şi Potpuri naţional de Gh. Burada, executat de orchestră.

TEODOR T. BURADA.

ION ISTEŢUL

LEGENDĂ DE *V. A. URECHIÀ.*

— Cumetriţă dragă, dragă cumetriţă!

— Ce poftești, cumetre Urechiă, de mĕ chemi la pirleaz?

— Rogu-te, imprumută-mi niţică sare.

— Cum de nu? Eacă, proaspĕtă, de sub pisălog... Da ce, cumetre? te lăsaşi de senatorie, te făcuşi bucătar?

— De! cumĕtră... tot o bucătăriă şi ăncă proastă şi senatoria!.. Numai nu pentru asta iţi cerui niţică sare... Ia am găsit, cumĕtră, ămblănd mai deunăzi pe lăngă cazarma Malmezon, o poveste c'am lăncedă şi voiu să cerc ce-o eşi de i-oiu da un prăvuleţ de sare...

— Ce zici că ai găsit la cazarmă?.. Ei, da fie ce-o fi... Eaca sarea cerută... De ţi-o mai trebui, cumetre...

— Mulţămesc, cumetriţă...

— Pentru puţin, cumetre Urechiă!

*

Păi, ci-că era la cazarmă la Malmezon un soldat de-i zicea Ion Isteţul. Nu că doară era prea isteţ, ci pentrucă nu era isteţ de loc, da de loc! Căpitanul Gloanţă la care de-o vreme Ion era dat de *vistavoiu*, ii zicea adese, la dinsul acasă, cum ii zisese şi la cazarmă peste doi ani de vreme:

— Ioane, isteţ, mai isteţ, mĕ Ioane!

Recruţii din fiecare contingent, tot auzind aste vorbe, crezurĕ că vistavoiului căpitanului Gloanţă ii zice: *Ion Isteţul*

și «*deșcă Istețule*» azi, și «*deșcă Istețule*» mâne, porecla se lipì de nume ca mușchiul de pom și ca nevoia de om. De la o vreme și Ion insuș, când il intreba vreun sublocotenent eșit proaspĕt ca felia de unt, din școala militară, când il intreba cum il chiamă, respundea, cu mâna la bonetă, stând smirna:

— Ion Istețul, să trăiți domnule sublocotenent!

*

Venì acu vremea să fie liberat din oaste Ion Istețul și se pregătea să se intoarne la satul lui, care era hăt-colo, departe, in județul Rimnicul Vălcei, unde l'aștepta o muiere frumoasă și tĕnĕră, că apucase a-și pune pirostiile popei pe cap inainte de ce pirdalnicul de sorț să-l fie chemat la oaste doar o invia vitejia lui Stefan cel Mare ș'a lui Mihai Viteazul.. Și pe ce odor de muierușcă nimerise Ion!... Isteț nu era Ion, dar dragostea n'are ochi, ci-că, și deci fata dascălului dela biserica din *Săl-cați*, — satul lui Ion, — ca să nu mai treacă o sĕptĕmână a brânzei peste 18 ani impliniți, fără ca peteala să-i poleească gățele negre ca pana corbului, primì să fie nevasta lui Ion. Și eaca așa: mai cu peciu dela protopopul pe doi cărlani, mai cu ceva colaci dela moș popa, se făcù nunta lui Ion cu Acsinia fata dascălului.

Și pe traiu, neică!

Aș! pe traiu! când nu ți-ai sfirșit de crestat reboajele datoriilor cătră cinstita cărmuire!... Numai ce-l inflarĕ pe bietul Ion dela vatra unde, intr'o bună dimineață Acsinia pusese să se sfădească in oală, la clocot, niște dragi de sărmăluțe de carne de mascur, și unde mi-l duserĕ la comisia de recrutare și unde mi-l desbrăcarĕ — să nu vĕ fie cu bănat — gol-golișor, cum l'a făcut mumă-sa... Și unde un domnișor cu mustățile rase, ca bobocul jumulit cu apă clocotită, mi-l ciocănì și pe față și pe dos...

— Bun! strigà acest domn, par'că ar fi ales un pepene de-i copt!

Și căteva zile după aceea Ion era la cazarmă la Malmezon, in ciubote scălciate și mari de nu-i ținea pe picioare nici cu trei rânduri de obiele și mi l băgarĕ pe bietul Ion in

niște pantaloni cari se pomenea la cazarmă din «recrut» in «*recrut*», că odată avuseserĕ și «*văpușcă*» roșie... De largi, nici vorbă!.. doi Ioni puteau să se aciuească in cei doi craci... Ear bonetul ii cădea lui Ion pănă peste ochi... Noroc că se oprea in urechile cam resărite ale lui Ion, că altfel n'ar mai fi vĕzut, cu el pe cap, nici naintea ochilor...

*

Șapte ani remase Acsinia fără de «*omul*» sĕu. Hei! pe atuncea nu era numai trei ani slujba de oștean și cu atăt mai puțin nu era pe 6 luni, căt fac acuma coconașii, ca să dovedească că egalitatea inaintea legii e lucru sfănt!

Ce-a fost, a fost! Acum Ion era să fie liberat din oaste. Și ce vesel mai era! Intăi pentrucă avea să-și afle ear casa și muierea, pe care de șapte ani nu le mai vĕzuse; și al doilea, pentrucă avea să se intoarcă la satul sĕu, la *Săl-cați*, cu 600 de leușori in pungă.

Că avea Ion muiere, o spusei mai sus... Ș'apoi vorba ceea: de muiere nu scapă nici dracul! Dar că Ion avea 600 de leușori, vezi asta se cade să se lămurească, că nu-i tot atăta de ușor de a avea 600 de lei, căt de a-și lega de grumazi o belea de femee!

Eacă șiretenia celor 600 de lei ai lui Ion;

*

Nu cu multe luni indărăt, era Ion cu căpitanul Gloanță, la care era dat de ordonanță, in Tĕrgul-Ocnei in Moldova. Intr'o zi il chiamă domnul căpitan:

— Să duci, mĕ Ioane, ii zice căpitanul, să duci porunca asta la vameșul din ponorul Vulturului, din sus de Slănic....

— Am ințeles, domnule căpitan... dar...

— Dar ce?

— Dar nu cunosc drumul prin munții ăia... Să trăiți domnule căpitan!

— Mergi și tu pe unde merg și alții, că vei nimerì... Nimeresc orbii Brăila!

Ion luâ pușca — că dor era el atăta de isteț ca să știe că la munți pot să-i easă in cale niscai feare... și porni. Și dăi, și dăi!... Haide hai!.. tot inainte... pănă ce ajunse la poalele unui munte, unde calea se iezea.

Neștiind incotro să apuce, — că nu era peacolo nici țipenie de om, Ion se tologì pe malul Slănicului și se odihnì hăulind o doină de jale. Deodată ridicănd ochii spre zarea dealului, numai ce zărì un om care mergea pe creasta dealului, cu doi măgari greu incărcați.

— Unde merg alții, mergi și tu. Nimeresc orbii Brăila, a zis d. căpitan. Se vede că pe unde merge omul acela este drumul... peacolo trebue să merg eu, își zise Ion.

Și urcă nene, la deal, ca o capră, de se prăpăstuia, stirnite de picioarele lui, bolovanii și prundul, ca la vreme de șivoiu!.. Haida-hai! haida-hai!.. Doar de-o ajunge pe omul cu cei doi măgari incărcați.

Nici intărziè de-a da de dinsul pe poala de dindos a dealului.

Numai omul cu măgarii, căt zărì pe un soldat, cu pușcă la umer, țișnind de după munte, la cățiva pași de lăngă dinsul, lăsâ măgarii incărcați și-o tulì de fugă, deadreptul, peste ponoare și rîpi...

Nu era isteț Ion Istețul, dar auzise el, in Tĕrgu-Ocnei, de contrabandiștii despre Ardeal. Pricepù, deci, că omul acela era un contrabandist.

Acum, Ion merse după cei doi măgari, cari știau mai bine ca el drumul prin poteci și-l scoaserĕ măgarii tocmai la Slănic, dincoace de orice vamă. Numai cum Ion n'avea de ce să ocolească vămile, el merse, cu măgarii incărcați, pănă in vama Slănicului, după ce la priporul Vulturului dete porunca căpitanului.

Vameșul dela Slănic, om priceput in socoteli de una ție — douĕ mie — după ce scotocì toți desagii după măgarii lui Ion, in cari desagi aflâ marfă scumpă de contrabandă, dete lui Ion partea ce i se făcea din prinderea contrabandei. Poate i s'ar fi făcut lui Ion ceva mai mult de 600 lei, numai de: calul de dar nu-l căta de muscă la măsele... Bine

și cu atăta... Că ce poftiți?.. Să nu se infrupte in oala cu smăntănă și bietul vameș?..

Păi eacă de unde-i venise lui Ion Istețul cei 600 lei, pe cari ii dăduse in mănile căpitanului Gloanță, să-i păstreze pănă la liberare.

*

Acu Ion Istețul și-a cumpĕrat haine țărănești, că de la cazarmă i-au luat toate hainele de soldat... Ba i-au lăsat o sdreanță de manta, de la care magazinerul a tăiat toți nasturii și care e ferfențită mai dehai decăt drapelul regimentului... Fie, că Ion e voios, că are la brău sub bete noue foaia de liberare și e gata de plecare. Nu pot zice că nu este ceva măhnit Ion, că se desparte de d. căpitan Gloanță, că a fost totdeauna bun cu el d. căpitan, dar bucuria covirșaște măhniciunea lui, că de! tot mai mult decăt pe d căpitan iubește Ion pe Acsinia lui.

— Ei, gata de drum, Ioane?.. il intreabă d. căpitan.

— Gata, domnule căpitane, să trăiți!

— Ioane, isteț, isteț să fii Ioane, că făr de isteție te dai afund in lume.

— Domnule căpitane, să trăiți!.. De ce nu-mi dai acum la plecare, vre-o două, trei sfaturi bune, să mĕ istețesc, să mĕ fac și eu om!

— Să vedem. De ce o să te apuci tu, in satul tĕu?

— Să trăesc, cum o vrea Dumnezeu, cu Acsinia și cu socru-meu.

— Socru-tĕu e om de omenie?...

— Păi de!... Ce să vĕ spuiu, domnule căpitan?... Socru-meu a invățat carte, să se facă popă, dar cănd să ia potcapul, s'a resgăndit, că i-a cerut la piscupie prea mulți galbeni... De popit nu s'a popit, dar cu găndul de popie el se insurase cu o fată din sat... A murit sermana, din facere, născĕnd pe Acsinia, nevasta mea, s'avem iertăciune... Apoi tata socru nu s'a mai insurat, dar remase in trebile bisericești: se făcù pălămariu și căntăreț la biserica noastră, la Sfeat Ilie din Săl-cați.

— Și muierea ta trăește pe lângă tată-sĕu?

— Păi așa dau cu mintea, că da.

— Ce! nu știi unde se află muierea ta?

— Nu, zĕu, domnule căpitan.

— Cum se poate? Nu ți-a scris?

— Niciodată, domnule căpitane, că de când cu purdalnicul cel de sorț numai știe bieata unde am ajuns eu.

— Dar de ce nu-i scriseși tu?

— Păi, dacă nu știu carte...

— Caporalul, măi Ioane, ți-ar fi scris un răvaș, că el știe carte...

— De! așa e, domnule căpitane.. da nu mi-a venit in gând așa ceva... că, vorba dumitale: isteț nu prea m'a făcut sfântul Dumnezeu...

— Ioane, isteț, isteț să fii... Că fĕr de isteție te dai afund in lumea asta.

— Ascult, domnule căpitan... Dă-mi, rogu-te, vre-o două, trei sfaturi bune... Le-oiu tot zice in mintea mea, ca Tatăl nostru și ear mi-or prinde bine, ca dăunăzi, când mi-ai zis, că «*orbii nimeresc Brăila*».

— Hei, băete! sfaturile bune aduc bani la chimir.

— Așa e, domnule căpitane; acela ce-mi dăduși dăunăzi mi-au adus 600 leușori in pungă.

— Știi ce? mĕ Ioane; să facem un tĕrg. Eu ți-oiu da un sfat bun și tu să mi-l plătești 200 de lei, din cei 600 ce ai la mine.

— Aoleo! domnule căpitane... e cam pipĕrat sfatul!... 200 de lei!..

— Apoi de nu-i fi sfătuit bine, mĕ Ioane, o să perzi și cei 600 lei și, cine știe? poate și viața!

— Așa zĕu!... Haide fie! dă-mi, domnule căpitan, sfatul și-ți ia 200 de lei din banii mei.

— Eaca ce te sfătuesc:

«Fă din drumul mare,
Noaptea, pe cărare».

— Fă din drumul mare... N'o să uit sfatul dumitale,

domnule căpitan... Mai dă-mi unul, domnule căpitan ca să mĕ mai isteţesc...

— Bine, dar o să te coste alte 200 de lei...

— Vai! ce scump e!..

— Apoi ce?... Uitat-ai că numai cu un sfat al meu, dăunăzi ai căştigat 600 de lei?

— Aşa e, aşa e!.. Păi mai dă-mi unul şi-ţi mai opreşte alte douĕ sute de lei, dacă nu se poate mai puţin.

— Al doilea sfat e acesta: «*Cată-ţi de treaba ta! Nu-ţi băga lingura unde nu-ţi fierbe oala!*

— Minunat sfat, zĕu aşa...

— Numai pĕcat, măi Ioane, că-ţi mai lipseşte tocmai al treilea sfat, ca să mergi a casă liniştit...

— Ce nu mi-l dăruești, domnule căpitane, ratiş, ca dimerlia a unsprezece la merţă?..

— Ce ţi-oiu dărui eu ratiş, este un cozonac minunat dela Fialcoski, să-l mănănci a casă, cu nevasta şi cu socru-tĕu şi un pol pentru cheltueala drumului, dacă, bine inţeles de vei plăti cu cei douĕ sute lei ce mai ai la mine, al treilea sfat bun ce ţi-oiu da.

— Ba asta nu, domnule căpitan. Să remăn cu punga goală, după ce am fost *apropetar* pe 600 de leuşori!

— N'ai auzit tu, Ioane, că pănă in trei sunt lucrurile cele bune? S-ta Troiţă, mĕ Ioane...

— Ba am auzit, zĕu!.. S-ta Troiţă!..

— Apoi trei sfaturi sunt mai mult ca douĕ... Banii nu-ţi sunt de nici un folos, ţie, mĕ Ioane... Că cu isteţia ta cea slabă n'o să ajungi cu ei a casă... o să ţii fure vreun pungaş, o să te inşăle vreun vagabund... Sfaturile mele nu ţi le poate fura nimeni, nici le poţi perde.

— Vezi asta-i aşa, pe crucea mea! — Haide fie! Dă-mi domnule căpitan, sfatul cel al treilea şi-ţi opreşte ce a mai remas din bani... Haide, trampa!..

— Eaca al treilea sfat:

«Cănd ai zor
Nu pune măna pe topor,
Nici pe cuţit,
Cănd eşti amărit!»

Na, eacă, mĕ Ioane, și un pol de drum și eacă și cozonacul.. Da nu cumva să-l incepi pe drum; să-l duci intreg a casă, să-l mănănci cu nevasta și cu socru-tĕu.

— Să trăiți! domnule căpitan!

— Ioane, isteț, isteț fii... și cale bună!

*

Ion Istețul abia plecă de la casa căpitanului și intilnì un chervan, care mergea cu marfă, la bălciu, la Rimnicul-Vălcei. Se invoì Ion să dea un leu și să-l ia de-a călarele, pe carămbii din dărăpt. De, nu tot omul poate dispune de-o butcă, de-o caleașcă... Mai merge omul și mai așa; destul că-și cruța Ion cismele, putea el să-și mai bătogească cele părți moi de hurducăturile chervanului.

Și merse, și merse chervanul! Trecù și de Piteștii cei pitiți la Gura văei; trecù și de Curtea de Argeș... Căud eată calea apucă pe dealuri mari, prin codrii deși, in miez de noapte.

— Fă din drumul mare,
Noaptea, pe cărare!

își zice Ion Istețul, și sărind după carămb:

— Apuc eu pe aci, strigă cătră chirigiu. Oiu aștepta chervanul in virful dealului.

— Ești nebun, mĕ? strigă chiragiul; ciobanii și caprele abia se cațărĕ pe acolo!..

— Fă din drumul mare, Noaptea pe cărare!, zice in găndul sĕu Ion. Și apucă pe cărăruța ce abia se zărea la lumina lunei și a stelelor.

Și haide! haide!.. pănă ce resbì, prin stănci și tufișuri in muchea dealului, de eșì ear la drum. Acolo așteptă Ion mai bine de douĕ ciasuri, pănă ce auzì scărțiind jalnic roțile chervanului, care se apropia.

Dar care nu fù groaza și mirarea lui Ion, căud vĕzù pe chirigiu cu capul spart, insăngerat și pe cei doi neguțători, stăpănii mărfei, bătuți mĕr, plini și ei de săuge!

La intorsĕtura drumului chervanul fusese inconjurat de o ceată de hoți, cari prădarĕ pe bieții oameni de marfă și

de banii din pungă și-i bătuseră și-i stâlciseră de-i lăsaseră abia cu viața!

Ion Istețul plânse de bucurie, cugetând cu recunoștință la căpitanul său, al căruia sfat îl scăpase de soarta tovarășilor săi de drum.

De frică însă să nu pață și el mai încolo soarta celorlalți, — căci era încă noapte adâncă, — cum dete de o cârciumă, în cale, se pogorî și remase de chervan, voind să poposească până la zioă, sub coperemênt de creștin.

— Toc! toc! toc! Bate în ușa casei și un om cu un chip nu prea de Doamne-ajută deschide, ținând în mână un opaeț fumegător.

— Bucuroși la oaspeți? zice Ion, cam cu jumătate de gură?

— Intră! respunde nu prea cu blând graiu, omul cu opaețul.

Ion cât văzuse mutra aceluia, ar fi fost gata să nu se mai despartă de chervan, dar acesta era acu hăt, departe. El intră deci în tinda casei, și din tindă în camara de la dreapta, zicând în gând «*Tatăl nostru*» și se așăză lângă vatra unde cârciumarul frigea o bucată de iepure. Cât pe ce era să întrebe Ion, de nu-i e teamă cârciumarului să locuească singur așa de departe de Rimnicul-Vâlcei, singur, în mijlocul codrilor, dar își aduse aminte de sfatul căpitanului: «*Nu-ți băga lingura unde nu-ți ferbe oala. Cată-ți de treaba ta!*» Ion întrebă deci numai de nu i se poate da ceva de mâncat?

— Eaca, frig iepurele ăsta. Vei îmbuca cu mine din el...

Când friptura fù gata, omul de gazdă puse o mesiță rotundă lângă vatră, apoi merse la un colț al cămărei, deschise o ușă ca de pivniță și strigă cu un glas poruncitor:

— Sue! vino!

Ion nu era isteț, dar nici fricos nu era. Totuș simți părul măciucă în virful capului, auzind graiul omului către nu știu cine din pivnița de sub cămară.

— Acu-i acu!.. gândi Ion; s'au sfirșit de mine!.. Și mai mare ajunse groaza lui, când zări eșind din pivniță un schelet groaznic, abia coperit cu niște sdrențe, cu ochii stinși

in fundul capului, cu pĕrul incălcit, nepeptănat şi privind la Ion, cu spaimă. Era o femee, care căuta să se inveleascĕ cât putea mai bine in sdrenţele ce-i acoperea trupul, stând lângă uşa secretă pe unde se urcase in cămară.

Cât pe ce să intrebe Ion Isteţul — după ce se mai linişti — cine era acea nenorocită de femee şi de ce era ajunsă in aşa ticăloasă stare; dar işi amintì de sfatul de al doilea al căpitanului şi puse gard de tăcere imprejurul buzelor sale.

Acu gazda poftì pe Ion la masă. Se puserĕ să cineze: cel intăiu foarte liniştit, ear cestui din urmă bătĕndu-i-se inima rĕu şi amĕndoi tăcuţi ca peştele.

Gazda arunca, din când in când, bietei femei căte-o bucăţică de păne şi vreun os de iepure, pe care nenorocita le sfişiea cu mare poftă.

Sfirşindu-se cina, gazda se ridică, dete un ghiont scheletului de femee de-o băgă ear in pivniţă şi inchise ear uşa tainică, cu zăvorul ce avea pe dinafară. Apoi se aşezâ ear liniştit lângă vatră.

Ear ii venì lui Ion pe virful limbei pofta de-a intreba gazda de ce căznea atăt de rĕu pe acea biată muiere, dar pe loc işi amintì de sfatul căpitanului şi-şi inghiţì scuipatul noduri, ca să nu-i scape vorbă din gură.

Se culcarĕ apoi şi gazda şi Ion.

Dar pas de inchide ochii după cele ce a vĕzut bietul Ion!.. Căt roţile de moară stăturĕ holbaţi ochii lui toată noaptea, şi inima lui bătea, bătea, ca frunza de plop la adierea vĕntului... De! nici nu ştii când o să se scoale gazda de pe laviţa, unde se prefăcea poate că sforăe prin somn... O să cheme din pivniţă cine mai ştie căte scheleturi şi să stringă de găt pe Ion... Brr!.. Căte cruci făcù Ion in noaptea aceea numai unul Dumnezeu ştie!

Incepuse acum a se mijì de zioă. Lumina zorilor se strecura roşietică prin ochiul de geam spart aşăzat in un colţ al burdahanului intins pe mica cercevea a unicei ferestruice a camerei.

— Minune!.. Nu m'a omorit!.. işi zicea Ion, care cum

prinse ochiul său deștept, de stire c'a sosit zioa, se grăbì a se scula și a se gătì de plecare.

— Cum ai petrecut noaptea? intrebà gazda.

— De minune!.. Bogdaprosti!...

— Te duci mulțămit de la mine?

— Cât se poate de mulțămit... Bogdaprosti...

— Nu ți s'a părut nimica... ciudat... in casa mea?

— Ian fugi incolo, omule!.. Ce să mi se pară ciudat?

Gazda se aruncà asupra lui Ion...

Nu vĕ intristați, oameni buni... Nu spre a-l gătui se aruncà gazda pe Ion, ci spre a-l cuprinde in brațele sale, cu dragoste: — Nu te teme omule, ii zice gazda, cu lacrimi de bucurie. Lasă-mĕ să te imbrățișez, că dumneata ești omul care-l caut de patru ani de zile, dumneata ai adus pacea in casa mea; dumneata ai mântuit douĕ suflete!.. Vrei, zici, să-mi plătești pentru găzduire? O nu! nu sunt in stare eu să-ți mulțămesc pentru binele ce mi-ai făcut!...

Graiul cărciumarului era atât de blând, că Ion Istețul se liniști și-l lăsà să-l imbrățișeze. Dar tot nu pricepea Ion, oricât de isteț era, de ce atâta dragoste pe el? Cum mântuise el douĕ suflete? Dar să intrebe tot nu voì, că era sfatul al doilea al căpitanului, ca o strajă neclintită pe buzele lui.

Noroc că gazda il domirì, povestindu-i cele ce urmează:

— Muierea mea și eu trăeam in pace și liniște, colo, la Rimnicul Vălcei. Numai incepurĕ a se amesteca in căsnicia noastră vecinele noastre. Cumĕtra Măriuța zicea *așa* de mine, cumĕtra Gurălia șopotea *așa* de muierea mea... Azi una, mâine alta... și-a băgat dracul coada intre noi, de nu mai aveam zi bună de trai. Venì treaba că nevasta mea nu mĕ mai suferea cu vederea și intr'o zi pusei mâna pe un răvaș ce-i adusese o altă cumĕtră de la un pușcă'n lună, notar de la un sat vecin... Ințelesei că nu era departe să-mi pue flori la ureche. Atunci, aproape turbat de mânie, am jurat la icoana Maicei Precistei să mĕ resbun de ea și să ucid pe toți cari se vor mai amesteca in trebile casei mele, până la zioa când voiu da de un om al lui Dumnezeu, care

să nu se amestece de trebile altuia ci să-și caute numai de ale sale. M'am mutat in codru aci; mi-am inchis muierea colo in pivniță, unde stă de patru ani... Tot in pivniță am ingropat pe toți cei carî au venit in casa mea și s'au amestecat de trebile mele. Și pe dumneata te-aș fi sugrumat și ingropat, colo, in pivniță, de te-ai fi amestecat in trebile mele, de m'ai fi intrebat despre lucruri ce nu te privesc!

Și pe când Ion remăsese ca inlemnit intre groaza ce-i insufla gazda lui și intre primejdia din care il mântuise sfatul căpitanului, cărciumarul merse la gura pivniței, o deschise și cu blândă vorbă strigâ: Vino iubita mea, vino! Că eată ești iertată!.. s'au sfirșit necazurile tale și ale mele!.. Sunt deslegat de jurămêntul ce am făcut la Maica Precista... Nu vei mai sta inchisă in pivniță și in sdrențe invêlită... Ne intoarcem la Rimnicul Vâlcei, in căsuța noastră. O să dau foc cocioabei ăștiea blăstemate!

Și *arătarea* eși din pivniță, plângênd de bucurie. Și gazda lui Ion scoase din un sicrieș, de la capêtul laviței, de sub un clit de perne și de velințe frumoase, un rând de haine mândre, numai in bibiluri și fluturi de aur și ințolì pe biata femee cu ele in locul sdrențelor, pe când Ion se depărtă bucuros de la această casă, dabia liniștindu-și inima și mereu gândind cu recunoștință la căpitanul Gloanță și la sfaturile lui cele bune.

Când Ion era acum in virful unui deal, din care se vedea in vale Rimnicul Vâlcei, in derăptul lui zărì in flacări cărciuma cea blăstemată și un car cu boi venind in urma lui, incărcat cu toate ale gospodăriei și pe deasupra biata femee din pivniță.

*

Ion Istețul mergea, mergea!.. Inima lui nu mai bătea acum de groază ci de nerăbdare, că nu departe de Rimnicul Vâlcei, se iția, ca prin sita cea deasă, clopotnița satului sêu.

Cine nu știe ce simțiri deșteaptă in suflet vederea, după o lungă lipsire, a clopotniței locului unde te-ai născut! Când

auzi de departe sunetul clopotelor, sunet cu care urechea ta a fost deprinsă in copilărie, ți se pare că auzi cea mai dumnezeeaacă musică!

Dar nu incape vorbă de inimă albastră, intr'o biată snoavă ca aceasta...

Biată omenire!.. Bucuria lui Ion se schimbâ in temeri și in bănueli, numai ce zări de departe clopotnița satului său.

— Cine-mi spune, își zicea el, cu ochii țintă la clopotniță. Cine-mi spune de mai trăiesce Acsinia? Apoi, de trăește, oare remas'a ea femee cum se cade?

Și mai amară muncă dădea inimei sale intrebarea adoa ce-și tăcea.

Până ce trecù de Rimnicul-Vălcei, unde mai nu se oprì Ion, zorindu-l dorul satului său, sosì și seara. Până ajunse la jităria satului, acum era noapte bine și luna se ridica măreață și bălae pe cer.

Chiar la doi pași dela jitărie era casa lui Ion, sau mai drept grăind, casa palamariului bisericei. O livede deasă era in jurul casei. In această livede Ion își puse in gând să se aciuească, să vadă ce și cum merg lucrurile pe la el acasă, inainte de-a da cu ochii de Acsinia.

Așa facù. Deabia era intr'un aluniș des, de căteva minute, când eată se deschide ușa casei și un popă (care la lumina lunei i se părù lui Ion frumos și tĕnĕr), eșind din casă zise, din pragul ușei, cu dragoste nevestei lui Ion: «mĕ intorc indată, drăguță!»

— Drăguță!.. Un popă tĕnĕr zice nevestei lui Ion: *Drăguță!* Ion puse mâna pe cuțitul din cingĕtoare și cum scapără fulgerul ii scăpără prin minte să se svirle asupra popei să-l străpungă cu cuțitul și apoi asupra muerei sale necredincioase...

Dar Ion își amintì de sfatul căpitanului: «*La vreme de zor nu pune mâna pe topor, nici pe cuțit, când ești amărit*». Ion dară oprì mișcarea sa și se hotărì să nu facă așa ceva, să nu se resbune decât adoa zi, *fără de zor*.

Eșì deci din tufiș, după ce se depărtă popa și încă din

bătătura casei, lângă prispă strigâ, stăpânindu-și mânia: Nevastă! Acsinio!

Acsinia cunoscù glasul, eșì răpede și imbrățișâ cu multă dragoste și bucurie și cu dulci mângăeri pe Ion Istețul.

— Ce-i muerea! gândea Ion. Ia o pisică vicleană! Dar și el, mai din dragoste, mai cu prefacere, imbrățișâ pe Acsinia.

— Frumos! zice femeea; frumos! Șepte ani departe de mine și nu mi-ai scris măcar: *negri ți-s ochii!*.. Nu mai știam de ești mort ori viu!

— Da tu mi-ai scris?

— Ce mincinos!.. Tata ți-a trimes peste 20 de răvașe și n'ai respuns la nici unul.

— Pentrucă nu le-am primit.

— Ce zici? Apoi tata punea pe răvașe numele tĕu: *Ion Dudău.*

— Apoi toți mĕ știu in oaste cu numele Ion Istețul... Și unde trimeteați voi răvașul vostru?

— Scriam noi pe revaș: *să se trimită unde o fi soldatul Ion Dudău, la regimentul lui...* Da ți-o fi foame, Ionică... Cinat-ai tu astă seară?

— Ba zĕu nu...

— Cum o venì tata o să cinăm... Că uite, clocotește mălaiul proaspĕt și galben ca aurul in ciaun...

Și așa grăind, Acsinia, cu mânecile cămășei suflecate până in betele altițelor, intinse peșchir curat pe măsuța cea rotundă și așezâ trei tacămuri, linguri de tisă ca la zi de serbătoare, cane de sticlă inflorite de la moși...

Numai ce se deschise ușa și intrâ ear popa... cu pricina... Căt vĕzù potcapul iţaindu-se pe ușă, Ion și puse mâna pe cuțit... Noroc că popa intra cu fața, spre Ion.

— Vai! ce era să fac, strigà Ion, lăsând să-i cadă cuțitul din mână... E socrul meu!...

Dascălul deacum șepte ani, era acum călugăr și popă.

Vezi ce bine-i prinse lui nea Ion Dudău sfatul cel de-a treilea al căpitanului Gloanță? Dacă el, din aluniș, dădea zor

la cuțit, așa-i că Ion Dudău se făcea ucigaș de socru?.. Temnița ii știa de oase!..

Mirarea popei Onofrei fù mare vĕzĕnd cuțitul căzut din mănile lui Ion, dar bietul liberat mărturisì tot găndul lui cel rĕu

— Măi Ioane, ce? te credeai tu cu panchițele ălea de la București?

Și părintele imbrățișă pe Ion și-l binecuvĕntă.

Ear Ion nu mai isprăvea de lăudat sfaturile căpitanului, măcar că nevasta lui zicea: «pĕcat, Ionică dragă, că ne-ar fi prins bine cei 600 de leușori!... Sfaturi și zicĕtori invață omul de la moși și strămoși, nu pe 600 lei... Ei, da poftim la masă!..

Se puserĕ la masă. Mămăliguța fumega ca cădelnița popei la Paști... Popa scoase un fedeleș măndru inchistrit, cel care imblase roată la masa de la nunta Acsiniei și in care părintele acum ținea vin de cel ce pune la stăntul Potir... Atunci și Ion Dudău nu voì să remănă mai pre jos decăt socru-sĕu. El scoase din desagi cozonacul...

— Cozonacul d-lui căpitan, cinstite părinte... Mi-a zis să-l aduc intreg, neatins și numai cu sfinția ta și cu Acsinia să-l măncăm... Cozonac boeresc, Acsinio!.. de la *Firear-al-Coțcăi*...

Și rupse cozonacul și... o minune!.. Zing! zing! zing!.. Curg din cozonac, unul, doi, trei, 30 de poli!... Toți remăn incremeniți, dar Ion ce mai ochi holba!..

— Auzi, cozonac dela Firear-al-Coțcăi? E dela firear al lui Dumnezeu, cozonacul tĕu, mĕ Ioane, zice rizĕnd părintele Onufrie.

Eaca așa!... Căpitanul Gloanță pusese bine cei 600 de lei ai lui Ion, in cozonac, ca să nu-i fure cineva ori să-l inșăle vreun pungaș...

— Să trăească, căpitanul Gloanță, zise Ion aruncăndu-și căciula, in naltul podului și podidindu-l lacrimile, căud o fi vre-o bătălie mĕ pun in fața lui să nu-l ajungă glonț dușmănesc!

— Omul lui Dumnezeu, căpitanul său, adaose părintele Onufrie, zuruind in palmă, ca un zaraf cei 30 de napoleoni.

— Da de glonţi duşmăneşti!... oftâ Acsinia... Mai bine decăt gloanţe şi resboae, mai bine să ne ferească Dumnezeu şi să ţină sfănta pace in lume!

*

Eacă posnă!

Am uitat să dau povestei, la plecarea din Bucureşti, azi dimineaţă, un praf de sare din pisălogul cumetrei... Noroc că biata mea poveste, lăncedă, nesărată, a fost ascultată de Carmen Sylva... Ca şi Voltaire, care presupunea scriitoraşilor ce voia să patroneze, tot spiritul ce ar fi pus insuş in cărţile lor, dacă le-ar fi scris el, Autoarea «*Poveştilor Peleşului*» va da povestei lui Ion Isteţul un prăvuleţ din minunatul său spirit!...

Sinaia — 1887.

POESII

MELANCOLIE

O veselie dulce, de bine dătătoare
Invie orice suflet, dar este trecĕtoare,
Un cântec drag se perde ca paserea in sbor,
Uitarea e morměntul celui mai trainic dor.

Durerea risipește — cu mâna ei inseamnă
Lungi urme increțite pe față și 'n simțiri;
Dar totuș și ea trece, ca viforul de toamnă
Precum s'a dus și ciasul perdutei fericiri.

Din toate ce rĕmâne? Nimic. Un suflet rece
Nencrezĕtor, invins;
O inimă deșartă ce nu poate să 'nece
Melancolia neagră, pustiul sĕc ș'intins!

ICOANE DIN VIAȚĂ

Poetul dus de visuri prin lumi de fantasie
In versuri chinu-și scrie:

Tu ai plecat pe calea ce-ți este insemnată,
Și eu pe-a mea cărare rătăcitor m'am dus,
De nicio grijă viața nu-ți este frămĕntată.
Și gânduri nu te-apasă și fruntea o porți sus.

Dar eu! par'că in suflet mi-ar fi o rană-ascunsă
Ce roade din fiinţa-mi, ş'o rumpe simţitor
Şi nu ştiu ce să fie, enigma nepătrunsă,
Căci crud şi aprig chinul e chin desmerdător;

E-un farmec, o beţie de aiurări frumoase
Amestec de plăcere ş'amare suferinţi
Un gemăt ş'o cântare, lungi friguri călduroase
Cu 'nvăpăeate visuri de jale şi dorinţi.

Ear când cobor in mine, voind să ştiu de unde
Şi care e pricina adâncei frământări,
Atunci fără de voe prin amintiri pătrunde
Imaginea-ţi divină, precum prin negre seri

Străbate printre nouri, profilul alb de lună...
Ah! ş'un fior mă 'ngheaţă! Femee tu nu ştii,
Şi nici să ştii vreodată iubirea cea nebună,
Rămăi pe a ta cale deşi te-aştept să vii!

Mă tem ca 'ntr'o minută, sorbind a ta privire
Uimit, pierzându-mi mintea, pe nume te-oiu chema.
Nesocotit, ţi-aş spune a inimei pornire,
Şi braţele-aş deschide... şi te-aş inspăimânta!

Oh nu! căci nu am dreptul să tulbur zioa lină,
A vieţii tale albe — tu nici un semn de-amor
Nu mi-ai dat; înţeleaptă; eu singur sunt de vină,
Pe trista mea cărare, mă duc rătăcitor;

Voiu fi străin de toate printr'a mulţimii valuri
Neinţeles de nimeni, un suflet nempăcat
Ca să ascund comoara, isvor de idealuri,
A chinului meu dulce, comoară de 'mpĕrat!

S O N E T

Pe un album.

Tremur, şi intunecată,
Mintea-mi este, cănd simţesc,
Dulcea mea nevinovată,
Ochi străini că te privesc!

Şi atunci cănd te desfată
In sbor valsul, ce urĕsc,
Pe-alte braţe legănată,
Sfănta mea, inebunesc!

Ah, de ce nu pot, femee,
Cu a dragostei scăntee
Altă lume să-ţi aprind,

Să te-ascund in ea, cu găndul
Cu privirea şi cuvĕntul
Numai eu să te cuprind!

N. VOLENTI.

CREZUT-AI OARE?...

Crezut-ai oare c'am să fiu
Plecatul rob al toanei tale,
Cerşitorind iubirea ta
Să-mi sfişiiu inima de jale.

Şi tu să mĕ priveşti rizĕnd,
Neştiutoare şi cu minte,
Cum se cuvine să te-arăţi
Unui copil necopt la minte.

Te-ai inşălat!... şi n'ai vĕzut
In chibzuirile-ţi isteţe,
Că de la mine, draga mea,
Ca tine multe pot să 'nveţe.

Căci inainte să te vĕd
Eu mai trăisem o bucată...
Nu sunt copilul ce-ai crezut
Şi nu iubesc intăiaşi dată.

A. C. CUZA.

S I L V I E I

Copila mea! atăta farmec ascunzi in ochişorii tĕi
Atăt de calde şi de blănde-s dumnezeeştile văpăi
Ce ei revarsă 'n al meu suflet,—incăt c'o singură zimbire,
Nevinovată ca şi tine, tu răspăndeşti o pace lină
Şi umpli de speranţă dulce şi de puternică lumină
Un suflet amărit ce n'are in lume altă fericire...
Atăt de calde şi de blănde's dumnezeeştile văpăi
Ce le revarsă 'n meu suflet, copilă, ochişorii tĕi!

Şi tu nu ştii ce te aşteaptă in lumea asta de amar...
Tu le priveşti pe toate 'n bine aşa cum ţie ţi se par,
Dar lumea nu e cum s'arată prin ochii minţii de copil:
Tu n'ai vĕzut ăncă nevoea gonind pe om cu nendurare,
Nici a colibei sărăcie, nici a saloanelor splendoare,
Nici zimbete ce-ascund suspinuri, nici lacrime de crocodil...
Tu le priveşi pe toate 'n bine, aşa cum ţie ţi se par
Şi nici nu ştii ce te aşteaptă in lumea asta de amar.

Tu dormi,—şi'n somnu-ţi liniştită, par'că găndeşti la Dumnezeu,
Dar nu ştii căt de 'ntinsă este domnia spiritului rĕu...
Tu nu ştii că avĕntul nobil se prăpădeşte 'n piroteală,
Că viţiul se tot intinde şi că virtutea-i un cuvĕnt,
Că in zadar hrăneşti in minte-ţi vreun ideal măreţ şi sfănt,
Pe căndse 'nalţă tămănjiţii in a desfrĕului văpseală...
Dar, tu nu ştii ce 'ntinsă este domnia spiritului rĕu,
Ci dormi, şi'n somnu-ţi, liniştită, par'că găndeşti la Dumnezeu!

Ca neştiinţa ta curată să-ţi fie traiul de curat,
Să-ţi fie somnul lin şi dulce de mândre visuri incântat!...
O! lumea este rea şi crudă... Nu eşti creată pentru ea...
Tu eşti aşa de inocentă!... Inchide ochii!.. Minţii tale
Dă-i tot repaosul, copilă, şi mergi pe-a visurilor cale,
Fugind de lumea cea reală... Inchide ochii, draga mea...
Ear somnul fie-ţi lin şi dulce, de mândre visuri incântat,
Ca neştiinţa ta curată să-ţi fie traiul de curat!

S O N E T

Pornesc deacum in locuri depărtate
Şi nu gândesc să mĕ rentorc vreodată,
Iubita mea, femee adorată;
Prăpăstii netrecute ne-or desparte.

Voiu trece munţi, voiu trece marea lată
Şi cine ştie de-oiu mai avea parte
Să vĕd privirea ta, la care bate
O inimă ce ai iubit odată.

Lasă din ochii tĕi o dulce rază
Şi calea mea cea tristă-mi luminează,
C'un zimbet mai sporeşte jalea 'n mine.

Să-mi fie drumul bun!... Ca pe-o idee
Grozavă, 'n minte să te am, femee,
Şi să mĕ depărtez... rĕmăi cu bine!

IOAN N. ROMAN.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÊND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE“

Em. Riegler. Câteva cuvinte privitoare la ambulanțele noastre rurale, (extr. din bulet. soc. de medici și naturaliști din Iași). O broș., Iași 1888.

George T. Bulgărescu. Din jurul vetrei. Ghicitori. 1 broș. București 1887.

Ioan Nicolescu. Școala modernă și principiul național. Introducțiune la organizarea învățământului național. 1 vol. București 1887.

Elefterie C. Ropală. Noțiuni de Istoria Românilor. Ediția VI, 1 vol. Iași 1887.

Bruto Amante. La Romania. 1 vol. Roma 1888.

CORESPONDENȚĂ:

A. L. in F.—Greșeli de rimă, de ritmu și chiar de gramatică.

Dafin.—Nu rimează *întrerupte* cu *trecute*, nici *speranța* cu *dimineața*. Însă chiar fără aceste greșeli....

Romo —Lipsă de inspirație!

C. H. in B.—Ne păstrăm părerea dată asupra întâei Dv. trimiteri.

R. R.—Asemenea mici traduceri trebue să fie foarte bune, ori să nu se facă de loc:

Oh! n'insultez jamais une femme qui tombe!
Qui sait sous quel fardeau la pauvre âme succombe?

Nu insultați femeea *perdută*; cine știe
Sub ce povară, biata, căzut a *pe vecie* (!!)

Adaosul „*pe vecie*“ introduce o manifestă contrazicere cu ideea fundamentală a poesiei:

Cette fange d'ailleurs contient l'eau pure encore
. . . . . .
Il suffit, c'est ainsi que tout remonte au jour,
D'un rayon de soleil ou d'un rayon d'amour.

G. Bogd.—O carte atât de însemnată pentru noi cum este „Rumänische Volkslieder a lui Rudow“, merită o dare de seamă mai întinsă, ear nu o notiță atât de scurtă. Așteptăm.

Dir.

TABLA DE MATERII

POESII

	Pagina
Alecsandri V. Podul	832
Cacovan St. Floarea Soarelui	978, 1045
Ciru Oeconomu. Lăcustă.	376
Cuza A. C. Dura lex	188
— Epigrame	303, 304
— Voiu ride	903
— Crezut-ai oare.	1121
Eminescu M. Kamadeva.	347
Gorschy. Libertatea	835
— Flori de ghiaţă.	836
Gregoriadi de Bonacchi M. Umbra serei; O! soare	562
— Azi e zi.	563
— Azi in zori.	565
— Călcat-am ţări	566
Ianov I. Odă M. S. Reginei Elisabeta.	278
Micle Veronica. Scrisoare	382
— Lui X.	383
Negruzzi Iacob. Satira IX	18
Ollanescu D. C. Ad Mercurium.) tr. din	931
— Ad rempublicam; ad navem...) Horaţiu	932
Robeanu T. Romanţă	181
— Nuferul; Drăguţă perdută	186
— De când te-ai dus	187
— Azi	739
— Cântec vechiu	740

Pagina

Roman I. N. Zile de toamnă. 90
— Mariei. 91
— Din boschet 1022
— Silviei. 1122
— Sonet 1123
Şerbănescu Th. Sonet. 1024
Vărgolici St. Libertatea (tr. din A. Chénier) 1025
Vasiliu G. Lui Emil 188
Volenti N. Ţie. 834
— Melancolie; Icoane din viaţă 1118
— Sonet 1120
A S. Stingerea eternă 483
— Pe malul apei 484
— Pe lac. 485
— Melancolie; Totu i jale. 486
— Eugeniei. 487
F. C. Clopotul fericirii (tr. d. Seidl) 642
— Cursul lumii (tr. d. Goethe). 644
— Mângăere (tr. d. Heinrich) 645
— Speranţa (tr. din Schiller) 934

STUDII LITERARE ŞI ŞTIINŢIFICE

A. I. Odobescu. Împĕratul Traian după monumente archeologice 745
George Bengescu. Vasile Alecsandri 841, 951, 1033
Th. T. Burada. Şcoalele româneşti din Macedonia. . . 72
— Cronica musicală a oraşului Iaşi. 1061
Lazăr Şaineanu. Filosof-firoscos (cum consideră poporul ştiinţa) 293
— O pagină din istoria medievală (escursiune istorico-linguistică). 413, 521
Stefan Velovan. Raportul intre ştiinţă şi artă . . . 649, 794
D. Stăncescu. Obiceiuri la bobotează. 348
Xenofon Gheorghiu. Studii de literatura franceză. Racine 694

ROMANURI ŞI NOVELE

Pagina

Duiliu Zamfirescu. Conu Alecu Zăgănescu. 24
— Subprefectul 385
— Străbunii noştrii 870, 937
W. de Kotzebue. Lascar Viorescu, trad. de A. 97, 262, 334, 509, 593, 786, 992
V. A. Urechiă. Popa care ştie carte. 569
— Ion Isteţul 1102
Cervantes. Don Quijote de la Mancha, trad. din span. de *S. G. Vărgolici* . . . . 43, 172, 281, 357, 459, 470, 601, 725, 816, 905, 1010.
Grig. Din viaţa sfinţilor. — Părintele Andrei 803

CRITICĂ

A. Costin. Incercări critice. — De la Vrancea. . . 674, 759
Ioan N. Roman. Despre istoria limbei şi literaturei române de Nadejde. 919

ISTORIE

Al. Papadopol Calimah. Desrobirea ţăranilor in Moldova 3, 106
— Acte vechi I. O carte de judecată din 1742 . . 828
II. Un zapis dela 1668 829
— Cântecul Hatmanului Ivan Serpeaga 999
G. I. Lahovari. Hărtii vechi.
Trei cărţi domneşti din veacul XVII 297
— Hatişeriful din 1826 . . . . . 489, 580
— Anaforaoa divanului din 1808. 665

TEATRU

Schiller. Maria Stuart, tragedie, traducere metrică de *Iacob Negruzzi.* Actul I. 124
» II. 217
» III. 305
» IV. 421
» V. 529

P. 1438

DIVERSE

Pagina

Ion Ghica. Corespondenţă cu V. Alecsandri. Scrisoarea XXVI (Amintiri din 1848) 195
T. Maiorescu. Timoteu Cipariu 646
— Alexandru Cihac 647
— Psichologia empirică a d-lui I. Popescu 742
— In amintirea lui W. de Kotzebue 810
Negruzzi Iacob Scaeţi. 84
— Gheorghe Creţeanu 567
— Despre «Rumänien» a d-lui R. Bergner 837
— Notiţă bibliografică: Revista Nouă. 935
— Petre Ispirescu 839
Th. T. Burada. Schiţă biografică (Elena Asaki) . . . 638
Academia Română (sesiunea din 1887). 93

BIBLIOTECA CENTRALA
A REGIUNII BANAT

Bucureşti. Din stabilimentul grafic Socec & Teclu. — 26,477.